LITERATURĂ
ȘI
ARTĂ ROMÂNĂ

IDEI · SIMȚIRE · FORMĂ

ANUL II. 1897

1897

Y 44
1897-1898

2179
1899

G. D. MIREA

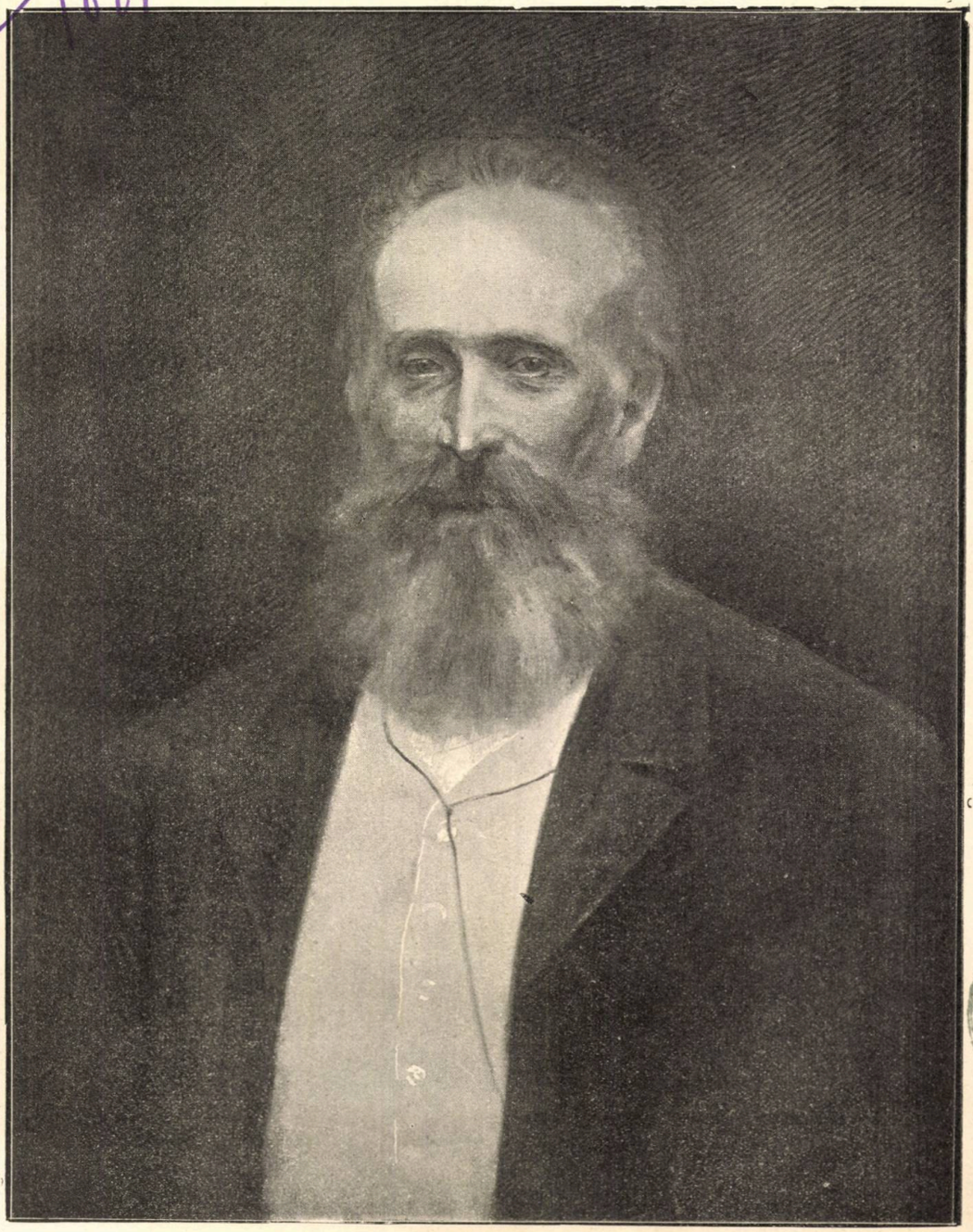

B. P. Hăşdĕŭ.

BIBLIOTECA

2179
1899

Intrat înainte
de anul 1933
Bibliotecu Universității Iași
19 JAN. 1935

ORI CE FRUNZĂ RE'NVERZEȘTE
ORI CE RĂU APELE-ȘI CREȘTE

HĂȘDĚŬ

Numele ce scriem în capul acestuĭ studiŭ, este numele erudituluĭ și scriitoruluĭ român, care a mers în fruntea întregeĭ noastre mișcărĭ intelectuale din a doua jumĕtate a veaculuĭ. Fire extraordinară, — cu trăsăturĭ caracteristice uĭmitoare, — cu privirĭ scrutătoare, pe cât cele maĭ multe de înalte și de depărtate, pe atât unele de apropiate, — c'o pĕtrundere și o agerime de inteligență, de cercetare și de muncă, de opotrivă cu puterea sa fantastică, — cu intuițiunĭ geniale, alăturĭ de glume nevinovate, — cu un spirit ș'o vervă neîntrecută, ca și variabilitatea sa; escesivă în îmbrățișarea eĭ de ideal, ca și în susceptibilitatea eĭ, — în a vedea binele ca și în a vedea rĕul, — cu alte cuvinte, o fire pasionată de ideĭ mărețe și iute în hotărîrile eĭ, — imagină vie a Poporuluĭ Român de azĭ — alcătuind figura cea maĭ luminoasă și maĭ interesantă a literatureĭ noastre contimporane.

Câmpul în care el a tras brazde de lumină, în decurs de aproape 50 de anĭ, e variŭ și întins. Istoric, filolog, etnolog, folclorist, poet, dramaturg, în sfîrșit om politic câtva timp, polemist, metafisic, iată căile pe care cunoștințele sale aŭ putut străbate în adîncul a o mulțime de probleme ce ating viața poporuluĭ nostru. Pe douĕ însă din

aceste căĭ a ajuns să deschidă — ca să zicem așa — adevĕrata carte a vieții Poporuluĭ Român: pe calea istorieĭ și a limbeĭ luĭ.

Schițând, în rîndurile de maĭ la vale, viața și activitatea d-luĭ Hășdĕŭ, nu ne vom opri decât dinaintea acestor douĕ trăsăturĭ covîrșitoare ale fisionomieĭ sale, adică dinaintea istoriculuĭ și a filologuluĭ.

I.

Familia Hășdĕŭ se coboară dintr'o obîrșie veche din Basarabia. Ea apare în istorie, în secolul XVII, ca posesoară de moșiĭ întinse în ținutul Hotinuluĭ, și bucurându-se de multe onoruri ale țĕriĭ. Marele paharnic Stefan Hășdĕŭ, — care fusese căsătorit cu Rucsanda, fiica mareluĭ logofĕt Toderașcu Petriceicu și sora luĭ Stefan Petriceicu, fostul Domn al Moldoveĭ, — muri la 1673 luptând vitejește contra Turcilor. Orfaniĭ luĭ fiĭ, Nicolae și Gheorghe Hășdĕŭ, infiațĭ de Stefan Petriceicu, îșĭ alipiră la numele de familie și numele tatăluĭ lor adoptiv. Tadeu Petriceicu-Hășdĕŭ, strănepot al luĭ Gheorghe Hășdĕŭ, fu un poet apreciat, despre ale căruĭ poesiĭ vorbește polonezul Bentkowschi în istoria literatureĭ sale. El avu treĭ băeți, între care cel al treilea fu Alexandru Petriceicu-Hășdĕŭ, om învĕțat și scriitor distins, care, împreună cu cavalerul Costache Stamate, represintă în veacul nostru, toată viața literară a Basarabieĭ. El scrise: *O idee despre filosofie ca ştiinţa vieţiĭ*, — *Despre Grigore Varsava Scovorada,* filosof rus, — *Cântece naţionale române,* cu note istorice, — *Discurs despre antica glorie* a Moldoveĭ, — pentru care a fost persecutat de către guvernul rusesc, — și altele. Alexandru Petriceicu-Hășdĕŭ avu, din căsătoria sa cu Elisabeta Danksz, doĭ fiĭ: cel maĭ mic, Nicolae, muri în vîrstă de 18 anĭ, după ce studiase cu mult talent în Academia de pictură de la Petersburg, — cel maĭ mare Tadeŭ, — născut la 16 Februarie, 1836, în satul Cristineștĭ, aproape de Hotin în Basarabia, — e eruditul de care ne ocupăm.

Grație principiuluĭ adapțiuniĭ ereditare, în virtutea căruia însușirile de căpetenie ale uneĭ familĭ cresc din tată în fiŭ, s'ar putea zice că D. Hășdĕŭ se născu om de litere. Provincia în care el s'a deșteptat, — provincie unde româniĭ sunt înmormîntațĭ de viĭ de către Muscalĭ, — urma apoĭ firește să încresteze maĭ adînc în sufletul sĕŭ sentimentul național. Ereditatea și mediul și-aŭ dat mâna de astădată ca să uniască un creer de elită c'o caldă simțire românească.

Aniĭ copilărieĭ sale se petrecură la Chișinăŭ, unde se prepară în familie de studiile colegiale. In urmă, plecă în vîrstă de 16 anĭ și studiă, ca și tatăl sĕŭ, dreptul și literile la Universitatea din Kharkof, cunoscută în Rusia prin spiritul eĭ revoluționar, avênd de profesorĭ pe Anton Stanislawski pentru enciclopedia dreptuluĭ, pe Alfons Wa-

lichi pentru literatura greacă și pe Alexandru Michiewicz, fratele mareluĭ poet Adam Michiewicz, pentru dreptul roman. Distins și iubit de camaraziĭ sĕĭ pentru spiritul sĕŭ viŭ și independent, înființă în Kharkof un cerc literaro-științific, aĭ căror membri se adunaŭ la el și ale căror producțiunĭ se scriaŭ într'un volum, rĕmas în manuscris, — dat fiind pămêntul unde se petreceaŭ lucrurile. In 1854 fu licențiat în drept. Intrat în armată, în Regimentul de Hussarĭ numit Contele Radetzki, și fiind în garnizoană la Nicolaef, înhămâ într'o zi, — semn al sburdalniceĭ sale fantaziĭ, —pe prețul de 60 de polĭ câștigațĭ în cărțĭ, treĭ ovreĭ la o troică, din causă că iuncărilor, ca el, li era oprit, prin regulament, de a se plimba cu troica cu caĭ. Ceva maĭ târziŭ, — ca dovadă de un temperament violent și nedisciplinat, — lovi peste obraz pe căpitanul sĕŭ care-ĭ făcuse aspre observațiĭ în front. Condamnat la exil în Siberia, se refugiă în 1856 la Iașĭ, unde îl scăpă numaĭ diplomația luĭ Cogălniceanu, ministru pe atuncĭ, care dovedi că Hăș-dĕŭ moldoveanul nu era condamnatul din Rusia. Cu trecerea sa în Moldova se lepădă până și de botezul rusesc Tadeŭ, luându-șĭ numele istoric de Bogdan. Muscaliĭ, după ce nu isbutiră a avea extradarea luĭ, îl desmoșteniră, ca pe un trădător al Rusieĭ, de drepturile sale ereditare asupra averiĭ părintești.

La 1857 fu numit membru al tribunaluĭ din Cahul, dar, după câteva lunĭ, fu destituit pentru că ar fi refusat agenților luĭ Vogoride de a lucra, ca magistrat, în interesul luĭ la alegerile de Domn. In 1858 se duse la Iașĭ, unde găsi căimăcănia de treĭ, și devini amic de aproape al luĭ Anton Pann. Numit profesor de istorie în Iașĭ, fundează revista săptămânală *România*, al căreĭ prim număr apăru în 1 Ianuarie 1859. In ea se cuprinde studiĭ etnografice, archeologice și diplomatice. Peste câteva lunĭ însă *România* dispare, dând locul revisteĭ săptămânale: *Foae de istoria română*, care cuprindea articole de legislațiune, diplomație, numismatică, literatură și istorie, semnate toate „Hășdĕŭ“ și tipărite cu litere cirilice. Numit bibliotecar al Universitățiĭ, dăruește el însușĭ bibliotecieĭ 4000 de volume. Scos apoĭ treptat, după alegerea luĭ Cuza, din profesorat și din postul de bibliotecar prin intrige, ajunge câtva timp într'o adevĕrată mizerie. Chemat la Bucureștĭ de către ministrul Odobescu,— după recomandarea poetuluĭ Alecsandri, — i se dă postul de membru istoric la comisiunea documentelor mănăstirilor închinate, dar peste puțin fu înlăturat din acest post de un alt ministru. Avênd conștiință de valoarea sa și încredere în viitor, ca toate firile ce înving greutățile existențiĭ, se întoarse la Iașĭ și scoase, în 1862, revista științifică și literară intitulată: *Din Moldova*, care, de la numĕrul 6, îșĭ schimbă numele în *Lumina* și apăru în 19 numere. In precuvîntare se arată ortografia nouă, adoptată de revistă

și înlocuirea literilor cirilice cu cele latine. Mai departe, are articole istorice originale și traduse: archeologie și literatură în prosă și versuri, între care *Rĕposatul Postelnic*, tragedie istorică într'un act, și nuvela satirică *Duduca Mămuca*, pentru care, a fost tras în judecată, ca atentator la moravurile publice, de cătră procurorul curții criminale, și, în ziua de 3 Iunie 1863, achitat, perzêndu-și însă postul de profesor.

In 1864 se căsători cu Domnișoara Faliciŭ, româncă de la Roșia Abrudului, al căreĭ frate perise la 1848 în lupta cu Maghiarii, bătându-se la Vinț sub steagul luĭ Popa Balint. Trăind de regulă într'o singurătate studioasă, o familie în care se găsiască dragoste și îngrijire era isbîndirea unuĭ dor scump. Din ziua aceea, activitatea sa se îndoi, obicĭnuind a zice, ca pe prima pagină a pieseĭ *Răsvan și Vidra*, „tot ce am produs maĭ bun datoresc nevesteĭ mele".

Unicul fruct al acesteĭ căsătoriĭ fu Julia, copila talentată care muri, când de abia începuse să trăiască.

In anul 1864, publică sub titlul de: *Studiĭ critice asupra Istorieĭ române, Luca Stroicĭ*, părintele filologieĭ latino-române, și scoase și ziarul umoristic, politic și literar în prosă și în versuri, *Aghiuță*.

In anul 1865, publică *Treĭ ovreĭ*. In 1866, scoase în Bucureștĭ, foaea ilustrată și umoristică *Satirul*, care apăru în 16 numere și, în Iunie, acelaș an, încetă. In anul 1866 publică: *Studiĭ asupra Judaismuluĭ: Talmudul*, — ca profesiune de credință a poporuluĭ israilit, — *Industria națională* și *Industria străină, Industria ovreiască*, față cu principiul concurenței. In 1867 publică *Răsvan-Vodă*, dramă istorică în 5 acte în versuri *Răsvan și Vidra*. In 1868 poemă dramatică în 5 cânturi, *Princesa Rucsandra*, dramă în prosă, pe lîngă o mulțime de poesiĭ ocasionale, istorice, sociale, precum și o traducere în versuri a luĭ Ovidiŭ.

Alăturĭ decĭ cu pregătirea sa pentru istorie și filologie, printre studiile și adunarea unuĭ material imens, scrise un mare numĕr de lucrărĭ imaginative, din care multe cu adevĕrat frumoase. Așa, să citim, spre pildă, o mică poesie de pe atuncĭ, *Dorul*, luată la întîmplare, pentru a vedea gingășia concepțieĭ sale poetice.

Privind tăcuta undă
Pe gînduri am rĕmas:
Cât este de profundă
La fiecare pas,
Și totuși isvorăște
Din depărtate văĭ

Biblioteca Universității Iași

Ș'apoĭ se risipește
Prin miĭ și miĭ de căĭ!

Asemenea-ĭ și dorul
In pieptul meŭ sădit;
E depărtat isvorul,
Din care l'am primit,
Și-n multe lumĭ străine
Cărările-ĭ s'ascund,
Dar revĕrsat în mine,
Cât este de profund!
. . . . . .

Dramele și poesiile sale însă eraŭ un prisos de gîndire, și deși aveaŭ calitățĭ superioare, nu-ĭ puteaŭ concentra toată puterea și toate facultățile. In cercetarea documentelor vechĭ, citind, spre pildă, o pagină de istorie maĭ vie, găsea prilejul uneĭ drame saŭ uneĭ poesiĭ, și-o făcea. Era, dacă se poate zice, o floare găsită întîmplător pe marginea drumuluĭ mare. De aceea poate lucrările sale de felul acesta aŭ, pe icĭ pe colo, printre ideĭ și frumusețĭ surprinzĕtoare, și unele neajunsurĭ: la drame lipsește câteodată încordarea dramatică, transformarea și substanțiarea invențieĭ în dramă; la poesiĭ forma, armonia și justeța artistică, — care alcătuesc secretul noteĭ lirice în cuvinte, adică acea jumĕtate de lumină și de umbră pe care Göthe o exprimă prin versul:

Poesia e din raze de soare ce trec printre aburiĭ dimineții...

Din pricina acestor lipsurĭ i s'a făcut însă o prea mare vină poate. Cine a criticat cu tot dinadinsul un *Prêtre de Nemi* saŭ un *Caliban* ale luĭ Renan? La D. Hășdĕŭ, pe lîngă că partea beletristică era secundară în activitatea sa, știința, care alcătuia preocuparea sa de căpetenie, urma neapărat să înriurească, să devieze pănă la un punct dramele și poesiile sale de la genul lor curat literar. Iată ce s'a neglijat să se observe de ceĭ care l'aŭ criticat cu asprime. Când admirăm piesele și caracterele luĭ Shakespeare, o facem fiind captivațĭ de forța extraordinară cu care el înjgheabă acțiunĭ și caractere scoase din mintea sa. Dramaturgul englez ia sufletul omenesc și ne înfățișează patimile luĭ în personajele și în țesătura de întîmplărĭ, în care ele pot fi maĭ intensiv vĕzute. Și cu cât aceste personaje și aceste întîmplărĭ sunt maĭ intensive și maĭ caracteristice, cu atât ne par maĭ poetice și maĭ dramatice. Se poate însă țese astfel de drame și de caractere pe subiecte istorice, asupra cărora sunt date un

numĕr de indicĭ și de fapte, fără a altera istoria? Invederat că nu. Iată particularitatea dramelor istorice ale D-luĭ Hășdĕŭ. Și timpul îndelungat, cerut de formă, și preocupările sale științifice, se opuneaŭ în parte și-l împedecaŭ a fi în acelaș timp și artist desăvîrșit. Pe când dramaturgul propriŭ zis e liber de a personifica pasiunile și ideile omenești, cu inchipuirea sa, de a crea caractere și a le da forma pe care o crede maĭ nemerită spre a le comunica aparența realităților, istorico-dramaturgul din contră nu poate plănui acțiunĭ extraordinare și nicĭ caractere ideale în împrejurărĭ date și în ființe reale. Meșteșugul, în casul acesta, e de a uni adevĕrul cu arta, respectând în întregime pe cel întâĭ și îmbrățișând cât maĭ mult cu putință pe cea de a doua. Acelaș lucru în privința formeĭ, în privința părțiĭ artistice a poesiilor și dramelor sale, despre care D-sa crede că:

> Divina Comedie ar fi și maĭ divină
> De i-ar lipsi aceste broboade pămînteștĭ...

Se știe că forma fiecăruĭ scriitor se apropie, maĭ mult saŭ maĭ puțin, de un tip anumit. Unul scrie maĭ mult cu imaginĭ, cu metafore vizuale, auditive, și așa maĭ departe; altul cu reminiscențe sentimentale saŭ verbale; un al treilea cu reminiscențe pur intelectuale. Din covîrșirea uneia din aceste însușirĭ se diferențiază talentul fiecăruia. Alecsandri e maĭ mult un *sentimental*, — Odobescu maĭ mult un *vizual*, — Creangă scrie cu *reminiscențe verbale*, — Eminescu e un *sentimental* și un *intelectual* în acelaș timp. Asta nu vrea să zică că celelalte însușirĭ sunt nule în eĭ, ci numaĭ că sunt inferioare însușirilor de căpetenie.

D. Hășdĕŭ are adesea un avînt atât de sentimental și un colorit așa de întens, că te-ar putea înșela. Cu toate acestea calitatea sa precumpănitoare e intelectuală, evocativă, imaginativă. Atâtea umbre istorice care s'aŭ arătat în creerul sĕŭ sunt, în privința aceasta, dovada cea maĭ puternică. Dacă unele din ființele sale par recĭ, lipsite de viață, nepasionate, e din pricină că D-sa e maĭ puțin sentimental și maĭ puțin sensual decât intelectual, Pe lîngă asta, făcênd toată viața literatură științifică, alăturĭ cu literatura propriŭ zisă, fiecare din aceste douĕ genurĭ a înrîurit pe celalalt. Literatura sa științifică va avea elemente imaginative, literatura sa de imaginație elemente științifice. Printre paginele lucrărilor sale istorice și filologice va străluci, la fiecare pas, divinațiunea sa, ca o floare poetică, — printre paginile lucrărilor sale literare se va arăta gîndul sĕŭ de a fi bine informat, de a spune adevĕrul, și va predomni claritatea riguroasă expunerilor științifice. Cu alte cuvinte, omul de știință va avea unele libertățĭ ale omuluĭ de litere, omul de litere, unele de-

prinderĭ ale omuluĭ de știință. Odobescu, la o analisă maĭ de aproape, e nu numaĭ un *vizual* în stilul sĕŭ, ci și un archeolog, fiindcă era archeolog. D. Maiorescu, în chiar articolele sale literare saŭ politice, e un logician de cuvinte, fiindcă e profesor de logică. Și așa maĭ încolo.

Orĭcât de preocupat ar fi fost însă de studiile sale și orĭcât de ademenit ar fi fost de lucrările curat literare, în focul tinereții, atât de larg îmbrățișătoare, și cu firea sa atât de vie și de impresionabilă, nu putea să rĕmâie străin de evenimentele vieții contimporane. Ales deputat în Bolgrad în anul 1867, intră în politică și în anul 1869, împreună cu George Missail, scoase foaea politică *Traian*, urmată de *Columna luĭ Traian*, foae biseptămânală, politică-literară, cu diviza: „Naționalism în democrație“ și „Democrație în naționalism“. Scrise regulat în ea, timp de 7 anĭ, atât articole literare cât și politice, acestea din urmă c'o vervă extraordinară, în care sbucniaŭ la orĭce ocasie naționalismul și erudiția sa. Ĭĭ trebuia o alusie înțepătoare la adresa Principeluĭ străin, pe care nu-l cruța de loc în baza diviseĭ sale, scotea înainte pe Despot-Vodă „suit pe tronul Moldoveĭ în *deceniul VI*, dintr'un secol oarecare, în urma unuĭ *Domn, alungat din țară*, al căruia nume era Alexandru, „Despot-Vodă“, pe care națiunea română îl considera *neamț*, crescut la curtea *Împĕratuluĭ german*, Carol V, în armata căruia ocupase un post de *căpitan* saŭ de *locotenent*“... Nu era apoĭ neam de străinĭ, armeanul, grecul, evreul, care să nu fie înfierat și clasat exact în gradul luĭ de vrășmaș al românuluĭ. Așa pe armean îl caracteriza astfel:

„Lacom, dar onest; străin, dar deslipit pentru totdeauna în faptă și în idee de primitiva sa patrie; eterodox, dar nu propagandist, și nu inimic al religiuniĭ locale; speculant, dar nu hoț; — armeanul nu putea concurge prin negoțul sĕŭ la demoralizarea Poporuluĭ Român“.

Pe Grec:

„Lacom, fără a fi măcar onest; nu numaĭ străin, dar însă cu toată inima și cu toată mintea pururea ațintit spre apropiata Eladă, unde să ducă cât maĭ curînd rodul vicleanuluĭ trafic; agățat de încrederea Românuluĭ prin legătura ortodoxieĭ; bucurându-se de cea maĭ deplină impunitate în brigandaj, mulțumită cumătrieĭ compatrioților sĕĭ de la cârma țĕriĭ; — Fanariotul comerciant a avut o bună părticică la conruperea națiuniĭ noastre“.

Pe Evreŭ:

„De zece orĭ maĭ lacom decât Grecul; de o sută de orĭ maĭ neonest; fără patrie în afară, dar totodată fără patrie înăuntru, înlocuind orice idee de teritor prin solidaritatea alianțeĭ israilite universale în contra a tot ce nu-ĭ rabinie; negațiunea cea maĭ absolută a moralității; pungaș prin religiune și spion prin temperament; — Evreul este moartea Românieĭ, pe care o primise în agonie din mâna Greculuĭ“.

Contra umanitariștilor și a cosmopoliților:

„Aceĭ ce confundă naționalitatea într'o singură abstracțiune chaotică a umanității, de ce oare să nu facă un pas înainte: dobitoc și dobitoc?...

O consecință logică a patimeĭ de a generaliza!...

Să fim Românĭ mai presus de toate!...

Ceea ce nu se pierde, n'are nevoie de veghiere. Așa este cu calitatea de om. Chiar dacă am voi s'o renegăm, și tot încă vom conserva nestrămutat sigiliul luĭ Adam.

Oare tot așa de sigură să fie și *naționalitatea?*

Cine n'o iubește, n'o conservă.

Să păstrăm dar cu o fanatică gelozie acest gingaș tesaur, pe care poate să ni-l răpească într'o zi, pentru totdeauna, pestifera suflare a demonuluĭ de monotonie, distrugênd în cale-ĭ orice varietate, reducênd armonia la un singur ton, încarcerând lumina într'o singură rază, ucizênd originalitatea prin imitațiune, zugrumând entuziasmul prin apariție, înlocuind lupta prin inerție și depunênd viața în mormênt!

Aceasta este nivelul cosmopolitismuluĭ, dușmanul cel maĭ învierșunat al adevăratеĭ umanități pe care o pogoară până la o tristă uniformitate.

Trăiască naționalismul". [1])

Scrise *Istoria toleranțeĭ religioase în România,* făcu articole de economie politică națională ca: *Ocnele în România, Moșiile Statuluĭ Român, Satul model* și altele, aplicând pentru întâia dată știința economică la Țara Românească. Neînrolându-se nicĭ într'un partid politic existent, de oarece un om de talia sa nu putea, maĭ ales pe atuncĭ, — când politicianismul era și maĭ pronunțat, — să îmbrace, ca să zicem așa, cămașa de forță a uneĭ discipline de partid, în care căpeteniile eraŭ adesea maĭ puțin decât niște mediocrități, — neavênd, în acelaș timp, nicĭ putința de a grupa în juru-ĭ un numĕr maĭ însemnat de aderenți, fu silit să renunțe la politică. Curajul și independența de caracter, despre care dăduse atâta probă, sunt calități folositoare într'o țară, unde viața constituțională a pătruns maĭ adînc și unde te poțĭ rezima pe popor, pe înțelegerea suveranității luĭ. Unde, din contră, poporul e încă slab, curajul și independența de caracter, în loc să fie arme biruitoare, sunt puncte vulnerabile ale celuĭ ce le are, căcĭ toțĭ ceĭ în potriva cărora te rĕscolĭ, fac coaliție contra ta și te înving, — ceea ce s'a întîmplat cu D. Hășdĕu. Denunțat pe nedrept c'ar fi fost amestecat în tentativa rĕsculărіĭ de la Ploeștĭ, ministrul de justiție de atuncĭ avu slăbiciunea de a-l aresta. După câteva zile, fu însă liberat.

Columna luĭ Traian încetênd de a maĭ apare ca foae politică, con-

---

[1]) *Columna laĭ Traian.* Discurs ținut în 26 Septembrie 1870, la Societatea *Românismul,* al cărеĭ președinte era.

tinuă a trăi numaĭ ca foaie literară. Intoarcerea saŭ maĭ bine stabilirea D-luĭ Hășdĕŭ, în mod definitiv, în pacĭnica republică a literilor, fu pusă de mulțĭ pe seama altor împrejurărĭ. Noĭ o punem maĭ curînd pe socoteala caracteruluĭ sĕŭ variabil, care de astădată, poate maĭ mult decât totdeauna, găsi aprobarea unanimă a celor ce-l aprețiaŭ ca om de litere.

In momentul acesta se arată istoricul cu *Istoria critică a Românilor* din ambele Daciĭ, în secolul XIV, lucrare care apăru în *Columna luĭ Traian* și dinaintea căreia ne oprim ca dinaintea uneĭ opere excepționale, în care îșĭ concentră toate facultățile sale.

II.

Pregătit încă de tînĕr cu cunoștințele necesare, îmboldit poate încă și de avîntul generațieĭ bĕtrâne, — de dragostea eĭ pentru tot ce era românesc și de ferbintea eĭ dorință de a crea o Românie nouă, — darul minunat de istoric, cu care îl înzestrase natura, puterea de a da viață trecutuluĭ, se deșteptă în sine. Diplomele vechĭ și îngălbenite, cu pecețiile domnești pe ele, începură a-ĭ vorbi ca marturĭ viĭ aĭ aceluĭ trecut. Voevoziĭ morțĭ ce dormiaŭ în ele, prinseră a mișca, însuflețițĭ de închipuirea sa. Faptele lor mărețe începură a-l mîndri ca român, așa că, luat cu asalt de atâtea marĭ pilde și îndemnurĭ, se hotărî a desgropa Istoria Românilor, din epoca formațiuniĭ naționalităților române. Probabil, ea i se întrearătase încă din anul 1864, când întreprinse publicarea *Archiveĭ istorice a Românilor*, treĭ volume, sub auspiciile ministeruluĭ justițieĭ, cultelor și instrucțiuneĭ publice, — colecțiune critică de documente asupra trecutuluĭ țĕrilor române, începêndu din timpurile cele maĭ depărtate până la anul 1800, — și din 1865, când, ca primă impulsiune, publică monografia sa *Ioan Vodă cel cumplit:* aventurile, domnia, resboaiele, moartea luĭ, rolul sĕŭ în istoria universală și în viața Poporuluĭ Român, — lucrare scrisă într'un stil cald și cu mult entusiasm pentru eroul român.

Istoria, s'a zis, că este racla închisă a trecutuluĭ unuĭ popor. Nicăirĭ însă, raclă maĭ ferecată decât aceea în care zăcea începutul viețiĭ Românilor. Care fură mijloacele pentru a putea pĕtrunde în ea, care fură metoda și pregătirile?

Conștient de greutatea sarcineĭ ce-șĭ lua, ca și de spiritul universal al timpurilor moderne, D. Hășdĕŭ lărgi orizontul studiilor sale istorice, asupra țĕrilor, până în adâncul antichității, până la obîrșiile străvechilor civilizațiĭ, fără luminele cărora nu se maĭ poate face astăzĭ istorie. De la viața care însufleța văile parfumate ale Cașimi-

ruluĭ, despre care cântaŭ poeţiĭ ca despre o minune cu o eternă primăvară, cu o neîntreruptă înflorire de trandafiri, la coloşiĭ taurinĭ şi alaţi aĭ Niniveĭ şi Persepoleĭ; de la primiziele exploatate atuncĭ de Rig-Vede, până la ultima evoluţiune a Bramismuluĭ şi la poetica imaginaţie a Budhismuluĭ; de la glasul tainic al literilor cuneiforme, care ascundeaŭ în ele atâta istorie, până la inscripţiunile punice, — nu fu nimic şi nicĭ un semn grăitor al trecutuluĭ, pe care să nu-l fi cercetat, întrebat şi ascultat. Toate descoperirile şi studiile linguistice ale unuĭ Burnouf, Oppert, Lepsuis, şi ale atâtor alţĭ indianişti, persianişti, egiptologĭ, orientalĭ, îĭ fură cunoscute, şi numaĭ cu ajutorul lor putu întrevedeĭ firul ideal al origineĭ noastre: fondul dacic, deasupra căruia veniră de se aşezară coloniile romane ale mareluĭ Traian, dând, împreună, de atunguł veacurilor, Poporul Român de astăzĭ. Acestor întinse cunoştinţe se datoreşte pe de altă parte, că lucrările sale istorice sunt întărite oarecum prin toate ştiinţele megieşe, şi inspiră încredere şi siguranţă cititoruluĭ, care simte, la fiece pas, că se găseşte pe înălţimele resultatelor ştiinţeĭ, de unde nimic n'a putut scăpa nevĕzut.

Privind apoĭ în jurul sĕŭ, la ceea ce se făcuse la noĭ ca istorie, la norma istoricilor noştri, care luaŭ maĭ totdeauna afirmările altora drept bune, fără de a merge până la isvoare, D. Hăşdĕŭ crezu a nu se putea mulţumi cu date din a doua mână, şi, cel întâĭ la noĭ, se duse să se încredinţeze de adevĕr până la cele maĭ depărtate fîntâni. Metoda ce va urma maĭ târziŭ în linguistică, aceea de a privi un cuvînt din toate puntele de vedere şi de a se duce cu el până în adîncul luĭ trecut, la sanscrita, o urmează şi în istorie. Luă maĭ întâĭ la cercetat ceea ce au zis alţiĭ asupra uneĭ chestiunĭ, observă apoĭ pe ce s'aŭ întemeiat eĭ, respică cu minuţiositate temeiurile acelea, şi în urmă se îndrepta singur către isvoare nouĕ, de unde se întorcea cu resultatul definitiv al cercetărilor.

Maĭ mult decât atâta. In însăşĭ studiarea fîntânelor pe care îşĭ întemeia edificiul sĕŭ istoric, avu a stabili din capul loculuĭ deosebire între autenticitatea şi valoarea lor. *Cronicele, memoriile, tradiţiile, diplomele, monedele, inscripţiunile, iconografiile,* adecă toate isvoarele, trebui să fie criticate şi clasate maĭ întâĭ, în rubricĭ diferenţiale cu divisiunile şi subdivisiunile lor, după gradul temeiuluĭ ce se putea pune pe ele, şi odată criticate, în ele înseşĭ şi clasate, fură subgrupate după veacurĭ şi după zecimea veaculuĭ, confruntate şi comparate pe rînd unele cu altele într'o analisă omnilaterală. Cuvîntul *critică*, alipit lîngă cuvîntul *istorie,* era astfel pe deplin justificat: tot ce intra în consideraţiele şi materia sa istorică era bine cernut de la început.

Cu modul acesta, în timp ce încercările de Istoria Românilor

de mai înainte cuprindeaŭ o mulțime de greșelĭ de fapte și o mulțime de lacune, adică nu eraŭ istorie în înțelesul adevĕrat al cuvîntuluĭ, *Istoria Critică a Românilor*, grație soliditățiĭ temeiuluĭ eĭ, va remâne, în mare parte, nesdruncinată.

Din punct de vedere general, metoda urmată în această lucrare îșĭ are importanța eĭ. Nicăirĭ poate maĭ mult decât în istorie cuvîntul metodă n'are o maĭ mare însemnătate, și îndată ce intri maĭ adînc în chestiune, ea nu maĭ pare oțioasă, cum pare la o privire superficială. In adevĕr de la metodă atîrnă ca istoria să fie tratată ca o știință naturală propriŭ zîsă, așa cum s'a încercat s'o facă Buckle, care trase caracterul Indienilor de la orezul cu care eĭ se hrăniaŭ, și pe al Egiptenilor de la curmale, — făcênd pe Dubois-Reymond din Berlin să discute cu Liebig, dacă căderea Imperiuluĭ Roman trebue atribuită faptuluĭ de a nu fi fost cunoscut la Romanĭ acidul fosforic, cu ajutorul căruia ar fi putut îngrășa pămêntul lor sterp, saŭ împrejurăriĭ de a nu fi cunoscut praful de pușcă cu care ar fi putut respinge pe barbarĭ. De la metodă atîrnă încă ca scopul lucrăriĭ istorice ce întreprindem, să fie, spre pildă, politica, cum crede profesorul englez Freeman, definind Istoria „ca politica trecutuluĭ și politica istoria presentuluĭ“, — definițiie făcută pentru întâia oară în Germania de Dahlmann și confirmată de Lorenz, Taine și alțiĭ. In sfîrșit de la metodă atîrnă de a trata istoria atât ca știință cât și ca literatură, așa cum aŭ tratat-o maĭ mulțĭ autorĭ modernĭ, între care Augustin Thierry, Bruno Gebhardt, Ranke, și, la noĭ, D. Hășdĕŭ. „Lumea morală, după D-sa, este în adevĕr supusă unor legĭ sempiterne, fără care istoria ar pierde oriĭce caracter științific; însă de la aceasta este prea departe până la fatalismul geometric: dacă omenirea s'ar mișca cu precisiunea unuĭ orologiŭ ea ar fi perfectă, ceea ce nu este“. Istoria este deci în parte știință, în parte divinație saŭ artă. Știința eĭ însă nu se poate confunda cu legile fatale, impersonale ale naturiĭ; timpul, locul, caracterul deosebit al popoarelor, gradul lor de inteligență schimbă faptele sociale. Afară de asta, între faptele istorieĭ și chipul de a le alipi unele lîngă altele, spre a scoate din ele secretul legilor și al învĕțămintelor ce ea cuprinde, este un dar, o putere de închipuire deosebită, fără care nu se pot înlănțui faptele. „Fără divinațiune, zice D. Hașdĕŭ, istoria e un fragment“, fără, prin urmare, de a descoperi spiritul faptelor istorice și intențiunile lor și fără a explica acțiunile ce isvorăsc din ele, istoria nu-ĭ complectă. Cu ajutorul acesteĭ creațiunĭ poetice, ca s'o numim așa, a istoriculuĭ, se poate scoate, din confusia aparentă a faptelor, armonia generală, unitatea lor organică, viața lor, întocmaĭ cum scoate artistul viață din datele operiĭ luĭ. Pentru ceĭ care susțin că istoria e o știință curată, istoricul divinator,

se *coboară* de la știință la literatură; pentru alții, ca D. Hașdeŭ, istoricul acela se *ridică*, din contra, până la artă. Incă un punt. Istoricul trebue să reproducă în mod indiferent, impasibil, lupta dintre rĕŭ și bine, dintre virtute și viciŭ? Nu, respunde D. Hașdeŭ, adoptând în aceasta principiul luĭ Michelet. El trebue să aibă conștiință, și lucrarea luĭ trebue să slujească omenireĭ ca o lecțiune implântându-ĭ admirațiunea faptelor mărețe și disprețul celor ce o înjosesc.

Cu liniile lucrăriĭ sale trase astfel de maĭ înainte, începu a scrie *Istoria Critică a Românilor*. Ce materie cuprinde această *Istorie critică?* S'o rezumăm strîns în câteva cuvinte. Maĭ întâĭ ea fixează hotarele *Pămêntuluĭ locuit de Românĭ*. Cât timp întinderea teritorială a unuĭ popor nu e cunoscută cu precisiune, însăși viața luĭ șovăește între lumină și întunerec. La începutul Statelor Românești, în veacul XIV, pămêntul Moldoveĭ era mult maĭ mic decât al Muntenieĭ, care se întindea până la Bârlad și până la Bacăŭ, cuprinzênd și Basarabia de jos până la Marea Neagră. Asemenea Țara Făgărașuluĭ, cu titlul de ducat, aparținea tot Basarabilor, ca și Ducatul Amlașuluĭ. Istoriciĭ dinainte fusese cu toțiĭ în eroare în privința aceasta.

Numaĭ cu o așa de însemnată întindere teritorială se poate explica resistența Țĕriĭ-Românești la atâtea și atâtea încălcăriĭ din partea dușmanilor eĭ. Numaĭ așa fiind, aŭ putut să înfrunte Basarabiĭ pe niște regĭ maghiarĭ ca Ludovic cel Mare și Impĕratul Sigismund, ceĭ maĭ tarĭ suveranĭ aĭ Europeĭ, saŭ pe un cuceritor vestit ca Țarul sêrbesc Ștefan Dușan. In sfîrșit, numaĭ așa se înțeleg atâtea episoade glorioase din Istoria timpuluĭ care păreaŭ unora ca niște inchipuiriĭ.

După teritor, nomenclatura, adică explicarea numilor: *Țara Românească, Muntenia, România cea mare, Valachia, Basarabia, Vrancea*. Cu timpul, aceste numiriĭ traducându-se de uniĭ și de alțiĭ, aŭ fost, cu saŭ fără intențiĭ ascunse, desfigurate, falsificate. Numele de *Țara-Românească* s'a dat totdeauna, cu drept cuvînt, trilateruluĭ alcătuit de malurile Dunăriĭ la sud, a Temeșuluĭ la apus și a Oltuluĭ la resărit, adică pămêntuluĭ ce se întinde de jos de la Severin și se tot duce pierzêndu-se în acea vale a Hațeguluĭ, unde Vulturul roman urmărise până în ultimu-ĭ adăpost pe fugindul grifon al Dacieĭ, — din pricină că „aicĭ a fost totdeauna mĕduva românității“. „De la podul luĭ Traian, *Pons Traiani*, zice D. Hășdĕŭ, până la urbea luĭ Traian, *Ulpia Traiana*, între cele douĕ Căĭ Traiane, *viae traianae*, una lîngă Olt și cealaltă aproape de Temeș, tot petecul acesta de pămênt, maĭ conservă încă intipărită pretutindenĭ sacra memorie a patriarchuluĭ naționalității române“...

In privința numireĭ de *Valachia*, dată Țĕriĭ-Românești, se știe

cât a fost de discutat cuvîntul. Cronicarul Ureche punea urzeala vorbeĭ *Valachia* pe seama Hatmanuluĭ Flac. Laurian îl deriva gresit în *Tentamen criticum*. Nu maĭ vorbim de părerile străinilor care ne eraŭ ostilĭ. Și cu toate acestea cuvîntul e clar și ușor de înțeles, fiind-că la Slavĭ și la Germanĭ, adică la cele douĕ neamurĭ marĭ, așezate de veacurĭ la coastele Latinității, termenul *v — l — h* se dă tuturor popoarelor eșite din o tulpină romană și în deosebĭ Italienilor și Românilor. Vlah e sinonim cu Roman. Țara-Românească a fost prin excelență dar Vlachia saŭ Valachia.

Ce înseamnă însă acel misterios *Ungro,* alipit la numele radical al Valachieĭ în maĭ toate formulele voevozilor, și care persistă încă și pănă astăzĭ în formula Mitropolituluĭ Țĕrĭĭ-Românești? S'aŭ încercat maĭ mulțĭ să deslege enigma, fără însă să-ĭ dea de căpătâiŭ. Șincaĭ și Săulescu de la noĭ, maghiarul Pray, germanul Ghebhardi, maghiaro-germanul Engel și maĭ ales faimosul Rösler, aŭ făcut ipotezele lor, — ceĭ dintâĭ, naive, reducênd interesul cuvîntuluĭ la scopul Românilor de a se putea deosebi de Vlachia din Tessalia, — străiniĭ, intenționate, spre a proba antica suzeranitate a coroaneĭ Sântuluĭ Stefan asupra Țĕrĭĭ-Românești. Dar Româniĭ din Muntenia n'aveaŭ nicĭ o nevoie de a se deosebi de Româniĭ din Tessalia, adică de niște frațĭ care trăiaŭ peste nouĕ mărĭ și nouĕ țĕrĭ, din contră eĭ ar fi simțĭ nevoia maĭ curînd de a nu fi identificațĭ cu Ungurĭĭ de alăturĭ, prin acel *Ungro;* iar părerea străinilor Pray, Engel, Gebhardi, Rösler se reduce la absurd prin o singură întrebare, și anume: cum se face că Bassarabiĭ întrebuințaŭ termenul acesta numaĭ în relațiile lor cu Românĭĭ, cu Slavĭĭ și Grecĭĭ, și nicĭdecum în relațiile lor cu însăși Coroana Sântuluĭ Stefan? Dacă ar fi fost o suzeranitate reală a Ungarieĭ asupra Românieĭ, Ungaria ar fi cerut să i se aducă, în acte, omagiele datorite, și Românĭĭ ar fi fost nevoițĭ să li le aducă, și pe altă parte l'ar fi înlăturat din actele cu alțĭ vecinĭ, ca ceva ce-ĭ înjosea, pe când tocmaĭ contrariul se întîmpla în fapt? Numirea de Ungro-Vlachia o avem de când cu anexarea Făgărașuluĭ la Valachia, fapt ce reiese din o importantă diplomă maghiară, de la 1231, care zice că România de la Severin stăpînia regiunea Făgărășeană încă de pe la 1170.

Dar cum aŭ fost Românĭĭ stăpînĭ pe Făgăraș? Prin cucerire? Prin concesiune? — Românĭĭ de la Severin, profitând de dușmănia dintre Imperiul bizantin și Regatul maghiar, s'aŭ aliat cu Bizantinĭĭ și aŭ cuprins prin sabie și foc Ducatul Făgărașuluĭ, de unde apoĭ, mîndri de noua lor stăpînire, răpită de sub sceptrul Ungurilor începură a lipi, în titlul domnesc, cuvîntul *Ungro,* pe lîngă Valachia, cum puneaŭ, spre pildă, regiĭ normanzĭĭ în diplomele lor: Roy d'Angle-

terre *et de France*. La început deci o formulă a realităţii exagerate, şi mai în urmă, în curs de veacuri, o tradiţie a scribilor Curţii. Astfel, se explică pentru ce acest titlu nu e întrebuinţat de Domnii Românî în diplomele lor adresate Ungurilor, — căci aceasta i-ar fi supĕrat pe Unguri, — şi pentru ce îl puneau ei în relaţiile lor cu alte state vecine, ca şi în afacerile lor interioare.

Origina numirei de *Muntenia* e cea mai simplă. Ea e din evul mediu şi vine de la ideea de loc muntos. Precum Ardealul vine de la ungurescul *erdély*, din radicala *erdö*, care înseamnă codru, şi prin urmare ar fi ceea ce am putea zice *Codrenie*, pe latineşte *Silvania*, şi în unire cu trans *Transilvania*, tot aşa s'a făcut şi *Muntenia*, — cuvînt întrebuinţat şi de străinii megieşi, nu numai de Moldoveni, cum credeau unii ca Papiu.

Numirea de *Vrancea* care s'a dat asemenea Ţĕrii-Româneşti, după cum ne atestă, între altele, balada populară *Mieoara* punênd faţă în faţă cele trei ramuri ale tulpinei româneşti,

Unu-i *moldovean*,
Unu-i *ungurean*,

cum se zice şi pănă astăzi Românilor din Transilvania,

Şi unu-i *Vrâncean*,

se trage din ramura carpatină numită *Vrancea* şi e derivată dintr'o radicală $v-r-n$ care trebue să fi însemnat întru vr'o limbă primitivă *silva, nemus, saltus*.

Numele de *Vlachia-Mare* se dădea Romăniei pentru a exprima gradul de importanţă morală şi materială a ţĕrii faţă cu celelalte provincii ale Daciei.

In sfîrşit, numirea de *Bassarabia*, dată Munteniei în veacurile XIII, XIV şi XV, vine de la dinastia Bassarabilor, fundatorii ţĕrii, în felul în care Moldova se numia *Bogdania*. — Câte urmări importante nu reies din aceste resultate dobîndite! Vom cita unul între altele: Bassarabia ne arată profunda vechime a dinastiei Bassarabilor pe ţĕrmii Oltului şi isbeşte astfel părerea paradoxalului Rösler, cum că abia pe la 1330 s-ar fi ivit, pentru întâia oară, un Bassarab în istorie. Pentru ca o ţară să ia numele unei dinastii şi acest nume să pĕtrundă pretutindeni peste hotare, trebue să fi trecut timp la mijloc. Apoi nu la 1330, cum crede Rösler, se zicea Munteniei *Bassarabia*, ci,— după cum se vede în cronica polono-latină a archidiaconului de Guesno, contimpuran al evenimentelor de la 1259, care întrebuinţează cuvîntul *Bassarabeni* în latineşte, aproape întocmai cum îl pronunţăm noi în româneşte, într'o vreme când în Bassarabia de astăzi, locuiau oarde orientale de Comani, — glorioasa dinastie a Bassarabilor, Alexandrii, Vladislavii şi Mircii, între anii 1200 şi 1300, dăduse nu-

mele de Bassarabia Munteniei, de la Poarta-de-fer până la Marea-Neagră. Bassarabia de astăzi, adică partea de pământ de Peste Prut, făcênd parte, după cele de mai sus, din întinsul voevodat al Bassarabilor, și-a păstrat numele vechiŭ. Dovadă, Miron Costin care, în poema sa poloneză, zice curat: „Giurgiul și Brăila sunt veĕnice amintirĭ ale acelor domni munteni Bassarabĭ, care stăpîniseră o parte a Bulgarieĭ și *peste acel ţĕrm al Mării, unde s'a lăţit numele Bassarabilor*“...

Prin filiațiunea aceasta simplă, a Bassarabieĭ din Bassarabĭ, se limpezesc o mulțime de greșelĭ și de fantazii, date de unii români și de mulți străini ca etimologie cuvîntuluĭ *Bassarabia*. Cantemir, crezênd că Bassarabia vine *„poate“* de la Poporul Bessiĭ, luându-se după Ptolomeiŭ și Materi Praetor care nu-șĭ dădeaŭ bine seamă, face o altă greșală trăgênd pe Bassarabĭ din Bassarabia, în loc de a deduce pe Bassarabia din Bassarabĭ. Ca urmare a primeĭ sale rătăcirĭ, el își închipue că dinastia Bassarabilor își are obîrșia pe malul Ialpuhuluĭ, că a trecut mai tîrziŭ în Serbia și de acolo a venit la noĭ la Severin. Dacă însă, asupra primuluĭ punct, adică a loculuĭ de origină a Bassarabilor, Cantemir s'a sprijinit pe o umbră de dovadă, pe un crâmpeiŭ de vorbă a luĭ Leunclavius, asupra vieţuiriĭ Bassarabilor în Serbia, n'are nicĭ măcar aparența uneĭ probabilități. Cantemir se găsea într'o adevĕrată confusie, în privința aceasta, din pricina lipseĭ de isvoare. Greșala luĭ pleacă de acolo, că *Serbia* saŭ *Sorabia*, atât de aproape ca asonanță cu *Bassarabia*, a dus pe unii ca pe autorul *Genealogieĭ Cantacuzinilor*, pe Nicolaĭ Milescu, Calcocondila și alțiĭ, la serbizarea Bassarabilor, și Cantemir consultându-l a rĕmas în părerea lor greșită.

Dar acum ce înseamă cuvîntul Bassarab ? Sulzer crede că Pecenegiĭ, numiți altfel Bisseni, vor fi avut niște robĭ arabĭ, și, cum trăiaŭ împreună cu robiĭ lor, li s'aŭ zis Bassarabĭ, iar Ţĕreĭ Biss-arabia saŭ Bess-arabia. Eliad, în versurĭ încă, își închipue că un căpitan român s'ar fi bătut în *Arabia de jos*, și decĭ numele luĭ, *Bass-arab*, și numele ţĕriĭ, *Bassarabia*.

Pure imaginațiunĭ. In toate timpurile și mai ales în evul mediŭ, însemnarea unuĭ nume juca un rol mare. Ea dădea loc, în eraldică, la așa numitele *rebusurĭ*. Sute și sute de familiĭ simbolizaŭ numele lor. Familia *Tremain* se simboliza în o marcă cu *treĭ-mâinĭ ;* familia *Plantageniților* într'un vegetal din care se fac măturĭ, *planta genista,* și așa mai încolo. In colecțiile vechĭ de steme, precum e cea a olandezuluĭ Leviŭ Hulsius, publicată în timpul luĭ Mihaiŭ Viteazul, Muntenia e simbolizată prin treĭ capete de arabĭ. Dar stema aceasta nu aparține nicĭdecum Munteniei, care era simbolizată, cum se știe, prin zimbru, ci era a familieĭ *Bassarabilor* din pricina numeluĭ *Bassarab*, în care semnificarea părții a doua, a luĭ *arab*, dădea drept la simbolul capetelor

de arabĭ, precum familia Flavia, a căreĭ însemnare de cuvînt vrea să zică *galbenă*, dăduse Evreilor odată dreptul să cheme pe romanĭ *galbenĭ*, adică pe limba Ebraică *Edom*.

De la numele Bassarabilor, la numele ţĕriĭ, de la numele ţĕriĭ, la numele locuitorilor eĭ, iată drumul urmat de particula *arab*, şi pogorît pănă la poporul nostru, pe care maĭ toate legendele bulgare şi sêrbeştĭ, precum şi acte diplomatice de ale lor, îl daŭ Românilor.

Trecut-a această arabizare a Ţĕriĭ Româneştĭ maĭ departe în Occident? *Cântul Nibelungilor* rĕspunde da. Turciĭ, cu care Româniĭ s'aŭ pus în contact prin veacul XIV, când Murad I, groaza Slavilor şi a Maghiarilor, a fost cumplit bătut de bĕtrânul Vladislav Basarab, ne numesc — luat numele de la veciniĭ noştri Sêrbĭ şi Bulgarĭ — *Kara-Iflak*, adică *arabĭ-vlachĭ*, *negri-vlachĭ*, *kara*, însemnând turceşte *negru*, şi *Iflach*, fiind un orientalism, în loc de *vlach*, precum *Ibrail* din *Braila*. Pe Moldoveniĭ eĭ îĭ numesc *Kara-Bogdan*.

Ce legătură are atunciĭ numele *Negru-Vodă*, şi ce e cu legenda luĭ faimoasă de descălecător în Muntenia? Se ştie că toţiĭ istoriciĭ noştri — afară de Laurian care se îndoeşte puţin, — şi străiniĭ ca Engel şi Gebhardi, vorbesc cu siguranţă de aşa zisa descălecare a luĭ Negru-Vodă din Muuţiĭ Făgăraşuluĭ la Câmpulung. E însă o fantazie. Radu-Bassarab-Negru, personajul real, a domnit între aniĭ 1372—1382, când Muntenia era fundată; el e fiul luĭ Alecsandru Bassarab şi tatăl luĭ Mircea Bassarab. Personajul fantastic este resultatul uneĭ legĭ istorice, în puterea căreia fiecare popor inventează câte un patriarch omonim saŭ personifică origina sa primitivă. Greciĭ aŭ inventat pe un anume *Elen*, cu nepoţiĭ *Dor, Eol, Ion* şi *Acheŭ;* Romaniĭ pe *Romul*, şi aşa maĭ toate popoarele. Poporul nostru pune pe Negru-Vodă ca fundator al grandioaseĭ Mănăstirĭ de Argeş, opera luĭ Neagoe Bassarab în balada:

Pe Argeş in jos
Pe un mal frumos,
Negru-Vodă trece
Cu tovarăşĭ zece.

Din secolul XV în sus, până dincolo de secolul XII, întâlnim la fiece zidire, în cronice, la tot pasul câte un *Negru-Vodă*. Ecoul legendeĭ respundea în toate părţile. E o lege istorică nestrămutată.

Legenda luĭ Negru-Vodă e în legătură intimă cu întreaga nomenclatură bass-*arabică*. Ţara *Arabilor*, a *Negrilor*, cum ne ziceaŭ veciniĭ, trebuia să aibă un patriarch *Negru-Vodă*. Analele noastre amestecând numele legendar cu cel real al luĭ Radu-Negru, tatăl luĭ Mircea cel Mare, aŭ produs o monstruoasă enigmă, care a făcut pe mulţĭ să ră-

tăcească. Epitetul de *negru*, dat Românilor de la Bassarabĭ, s'a întins, prin veacul X, peste întreg basinul dintre Balcanĭ și Carpațĭ până la Marea *Neagră* — și ea.

Dar în sfîrșit, ce înțeles are cuvîntul *Bassarab*, acest început al începutuluĭ, din care s'a resfrânt atâta peste timpurĭ și peste spațiurĭ? Cuvîntul *Bassarab* înseamnă „puterile ce un domn are în mâna sa". El este de aceeașĭ origină cu grecescul βασιλευς, principe, de aceeașĭ origină cu celticul *bas*, capitan, derivând din sanscritul *b'as* saŭ *b'az* a străluci, de unde *b'aṭṭaras*, eminent, șl *b'azilas*, eroŭ.

După teritor și nomenclatură, *Istoria Critică* se ocupă de *Acțiunea natureĭ*, adică de caracterile fisice ale pământuluĭ românesc. Și maĭ întâĭ, până la ce punt se supune un popor, în bine și în rĕŭ, înrîuririĭ pământuluĭ? Unĭĭ, ca Montesquieu, explică totul prin climă. Tot ce face și nu face un popor este din pricina acțiunĭĭ natureĭ încunjurătoare asupra luĭ. Alțiĭ, ca Helveținș, neagă complect acțiunea natureĭ, și pun totul în însușirile neamuluĭ și a cârmuitorilor luĭ. Toțĭ aŭ dreptate și nicĭ unul n'are dreptate. Ginta, instituțiile, ideile saŭ bărbațiĭ marĭ, plus acțiunea natureĭ, iată factorĭĭ care hotăresc de soarta unuĭ popor.

Care a fost natura pămîntuluĭ românesc în diferitele epocĭ ale istorieĭ? Sub Erodot, cu patru secolĭ înainte de Hristos, Piginiĭ aveaŭ caĭ pletoșĭ, — Agatirșiĭ și în parte Scițiĭ, albine, — între Nistru și Dunăre eraŭ șerpĭ, — în Țara Neurilor, lupĭ, — de la Nistru până la Olt era regiunea agricolă a Scițieĭ, unde se cultiva grîŭ spre vînzare, întocmaĭ ca în timpul de față. In vremea luĭ Ovidiŭ, și prin scrierile luĭ, aflăm ernele friguroase și geroase de astăzĭ, când „înghieța barbele, înghieța vinul, înghieța Dunărea, înghieța însușĭ Pontul"; aflăm „mlăștinele, apele băltoase, cerul copleșit de emanațiunĭ", cuĭburĭ de miasme, dând frigurile cele maĭ pernicioase, — influențe triste care aŭ strivit constituția delicată, de miază-zi, a poetuluĭ, punênd capĕt zilelor luĭ în floarea bărbățieĭ. Căcĭ acțiunea mlaștinelor asupra unuĭ popor e dezastroasă. Toțĭ higieniștiĭ recunosc că ele sting populațiunile ce le locuesc. Pilde sunt nenumĕrate. In Franța numaĭ mlaștinele de la Brouage aŭ zeciuit de 20 de orĭ populațiunile de la Rochefort. In Italia orașele Brindisi, Acuilea, Acera s'aŭ stins. Pliniŭ cel bĕtrân citează 12 orașe în Dobrogea, înghițite toate de miasmul palustru.

Ce alt neajuns maĭ suferiaŭ locuitorĭĭ părților acestora? Duceaŭ lipsa de lemne, rĕspund textele vechĭ, din care pricină locuitorĭĭ din Dobrogea și din România inferioară trăiaŭ în bordeie ca și astăzĭ.

S'ar putea zice dar, că din vechime și până astăzĭ nu s-a schimbat nimic fundamental în climatologia și în topografia Munte-

niĕĭ. Aceleașĭ condițiunĭ atmosferice și telurice. Oltul împarte Țara-Românească în douĕ marĭ regiunĭ, dintre care în cea de a dreapta luĭ precumpănește plaiul asupra câmpieĭ, de a stînga luĭ câmpia asupra plaiuluĭ, concurând fiecare a desvolta tipurĭ materiale și morale deosebite unul de altul. In cea dintâĭ, în regiunea cis-olteană, activitatea omenească degenerează prin miasmul mlaștinilor, prin extremul frig și extrema arșiță, prin torentele de năvălitorĭ barbarĭ, în ceealaltă, care ese din drumul barbarilor și unde bălțile lipsesc, acțiunea omenească ajunge la un înalt grad de resistență vitală. Astfel se explică progresul Bassarabilor și al Românilor din Oltenia, care aŭ fost isvorul de viață vie al Românismuluĭ întreg.

Iată, în substanță, cele treĭ colosale paragrafe ale *Istorieĭ Critice a Românilor*. Așa cum sunt ele presintate aicĭ, ca niște schelete părăsite de viața ce le însufleța, spun cu mult maĭ puțin decât în realitate, trec peste imensa erudițiune răspândită în ele, peste descoperirile istorice care le ilumineză la fiecare pas, peste foarte multele restabilirĭ de texte, presentate ca digresiĭ, peste chipul cum se fixază, pentru întâia oară, în ele, popoarele dunărene antice, — cu 4 — 500 de anĭ înainte de Christ, — peste o mulțime de legĭ istorice originale, peste etimologiele nenumĕrate ale orașelor și rîurilor marĭ ale Țĕrĭĭ, peste dovezile amĕnunțite, care alcătuesc superioritatea producerilor pămîntuluĭ românesc—cum era aurul nostru din vechime, peste Mănăstirile vechĭ și legendele noastre, cercetate toate pe rînd și cu un lux extraordinar de isvoare, peste puterea de argumentare din ele și prodigioasa asociație de ideĭ ce se resfiră în desfășurarea acestor argumente, ca și peste o mulțime de observațiĭ ingenioase, aruncate în cale, și tot atâtea comparațiĭ pline de lumină și răspunsurĭ la controverse.

Nu putem însă să nu menționăm douĕ din aceste răspunsurĭ: unul, făcut la teoria slavofililor, care, ca Schaffarik, Kantancsich, Czertkov și altiĭ fac cas de numirile slavice din România, spre a deduce slavonismul Românilor. Dar slavonismul la noĭ, fiind adoptat și prin oficiŭ și prin cirilism, timp de șapte veacurĭ, și prin religie și prin modă, avênd prin urmare o acțiune *legală*, deveni *permanent*. Poate încă, date fiind împrejurările, ne-am slavizat prea puțin, față, spre pildă, de germanismnl Boemilor, unde n'a lucrat decât moda. La noĭ, dacă un proprietar avea o moșie pe apa *Repedea* și căpăta o confirmație domnească cu termenul tradus de *Bistrița*, maĭ putea oare — de frică de a nu pierde pămêntul — să schimbe numele apeĭ? Așa cu Dîmbovița, cu Ialomița, cu Prahova, cu Cricovul și altele.

Al doilea răspuns e cel dat celebreĭ teoriĭ a luĭ Rösler, care

susține, cum se știe, că Maghiarii, Sêrbii, și cine mai știe ce popoare, sunt cu toții mai indigeni decât Românii la poalele Carpaților. Afirmarea istoriculuĭ vienez se intemeiază pe: 1) asemănarea între limba română și cea albaneză, și 2) pe lipsa totală a elementuluĭ gotic din graiul românesc. In privința primuluĭ punct rĕspunsul e ușor. Limbele romăna și albaneza sunt douĕ elemente de o potrivă traco-latine și decĭ firește aŭ asemănare între dînsele. Fiecare din ele însă saŭ desvoltat pe o cărare individuală, neatîrnată una de alta. Nicĭ Albanezii n'aŭ împrumutat de la Românĭ latinismele lor, nicĭ Românii de la Albanezĭ latinismele lor. Erorile luĭ Rösler provin adesea din faptul că dînsul nu știa românește; explica vorbe ca *„șirte-Mărgărite“* din basmele românești prin „noțiunea *Girtje* a Camoezilor“, când se știe de orĭce copil că *Inșiră-te Mărgărite* e compus din verbul a *înșira,* din pronumele *te* și din substantivul *mărgărit*, câte trele latinești venind din *in-seriem te (dispone) margarite.*— Cât despre lipsa elementuluĭ gotic din limba noastră, ea se explică prin aceea că naționalitatea română s'a născut și s'a desvoltat în Oltenia până în valea Hațeguluĭ, fără să fi fost vr'odată în contact cu Goții propriŭ-zișĭ care domniaŭ peste Prut, și nicĭ cu ramura gotică a Gepizilor care domniaŭ în Serbia. La Slavii de peste Prut sunt cuvinte gotice, și Schaffarick găsește cele mai multe cuvinte gotice la elementul bulgăresc și serbesc, adică la slavii de peste Dunăre, unde Rösler ne caută anume pe noĭ, fiindcă nu posedăm în limbă elemente gotice. Această procedare, zice D. Hășdĕŭ, se poate traduce astfel: pleacă la Turcĭ dacă nu vreĭ să înveți turcește, și de nu veĭ ști turcește, e sigur c'aĭ venit de la Turcĭ! Patriotismul exagerat al teutonuluĭ Rösler de a vedea strămoșĭ goți pretutindenĭ, l'a rătăcit. „Patriotismul e bun ca prim îndemn la lucru, dar odată pus să facĭ istorie, trebue să te gîndeștĭ numaĭ la adevĕr. A sacrifica adevĕrul, este a zice adio istorieĭ“.

Sunt toate punctele atinse saŭ resolvite în această lucrare pe deplin fundate? Nimenĭ n'ar putea s'o afirme. „Erorile se justifică prin împrejurărĭ, zice D. Hășdĕŭ, și totul e relativ“. Ziua de mâinĭ nu o poate prevedea nimenĭ. Multe din afirmările sale aŭ fost contestate din ziua când aŭ vĕzut lumina. D. Panu, într'o critică obiectivă, combate părerea D-luĭ Hășdĕŭ în privința întinderiĭ teritoriale a Munteniei în veacul XIV. D. Tocilescu rĕspunde afirmând aserțiunile D-luĭ Hașdĕŭ. Papiu și Maxim asemenea critică lucrarea. Viitorul singur va alege ceea ce va trebui să rĕmâie nestrămutat în ea.

Ca stil, sunt într'însa pagine de o adevĕrată frumusețĕ, pe lîngă claritatea și vioiciunea care o străbat de la un capĕt la altul. In

unele chestiuni, e adevĕrat, n'a ținut o mĕsură dreaptă desvoltându-le cu mult mai pe larg decât pe altele, așa că cititorul, la prima lectură, se regăsește cu greŭ în ele, fiind dus în amĕnunte de o subtilitate și de o erudiție ce-l fac să piarză oarecum terenul de sub picioare. Mai mult. Capitolele par la prima vedere izolate ca niște monografii singuratice. La toate aceste observări, a rĕspuns D. Hășdĕŭ de mai înainte. „Nesiguri de ziua de mâine, ne-am crezut datori a da fiecărei porțiuni mai substanțiale a vastului întreg atâta obiectivă rotunzeală, încât să poată fi considerată ca o cămăruță gata de locuit, pe când celelalte se mai lucrează încă, și cine știe, dacă Mesterul Manole nu va cădea de pe schele!“

Mesterul Manole n'a căzut de pe schele, cum se temea poate odată, precum nici lucrarea sa întreprinsă pe o scară colosală, nu i-a răpus puterile, cum se îngrija la început, când zicea: „Tot ce ne îngrozește este ca nu cumva munca și voința să fie covîrșite prin sărăcia puterii“. Nu-i mai puțin adevĕrat că opera sa a rĕmas numai începută. Pentru ori cine o studiază vede însă că, cu toată forma ei fragmentară, această lucrare are o concepție fundamentală, care o caracterizează și-i hotărăște valoarea. In cele două mari țeluri urmărite, și anume în criticarea fîntânelor, a faptelor și tradițielor, pe de o parte, și în filosofia istoriei, adică în învĕțămintele ce tragem din legile ei științifice, pe de alta,—ea este, ca toate lucrările oamenilor de idei,—o brazdă luminoasă, trasă în drumul viitorului. Alții mai tineri vor putea păși mai departe și mai cu siguranță în calea arătată cu atâta putere și cu atâta originalitate de întemeietorul *Istoriei critice a Românilor*.

(urmează).

N. Petrașcu.

IN ŞES

Tot şesul clocoteşte 'ncins de soare:
E larmă — nuntă mare-n lumea mică.
O pulbere de glasurĭ se ridică
Din miĭ de gurĭ, — un templu-ĭ orĭce floare.

Tu n'aĭ iubit; nu ştiĭ ce va să zică
Puterea asta-n vecĭ renăscătoare...
Şi totuşĭ o presimţĭ; căcĭ, gînditoare,
Te strîngĭ de braţul meŭ — par-că ţĭ-e frică.

Clipeştĭ, şi buzele, nesărutate,
Îţĭ tremură de-o dulce aiurire
Ca-n vis, şi inima maĭ tare-ţĭ bate:

E dorul sfînt ce mişcă 'ntreaga fire;
Şi florile-s aşa de parfumate!..
În clipa asta — tu respirĭ iubire.

A. Vlahuţă.

SCRIERI NEO-GRECE DESPRE ROMÂNI

IARĂŞI VISTIERUL STAVRINOS

In primul an al acesteĭ reviste [1]), am învederat că şi maĭ mult interes trebuiaŭ să pună cărturariĭ noştri pentru cunoaşterea şi popularisarea scrierilor străine relative la trecutul neamuluĭ românesc, că eruditiĭ tinereĭ generaţiunĭ aŭ studiat de preferinţă literatura altor popoare, nepăsându-le îndestul de cele naţionale.

Nu d. Émile Legrand din Paris, ci unul dintre aĭ noştri, şi cu mult maĭ înainte, trebuia să cerceteze, să reproducă, să respândească acele numeroase compositiunĭ neo-grece, care — în versurĭ saŭ în prosă — daŭ amĕnunte atât de elogioase şi de preţioase pentru eroiĭ cu care se glorifică istoria Românilor. Ceea-ce Eugeniu Predescu începuse la 1845 despre vistierul Stavrinos, trebuia să se continue de către redactoriĭ *„Magasinuluĭ istoric* pentru Dacia“, A. Treb. Laurian şi Nicolae Bălcescu, maĭ cu seamă că cel din urmă a fost istoriograful special, entusiast şi autorisat al epoceĭ luĭ Mihaiŭ-Vodă Viteazul. Nu maĭ puţin traducerea de către I. C. Maxim (nu tocmaĭ exactă) a poemelor luĭ Stavrinos şi mitropolituluĭ Mateiŭ al Mirelor trebuia continuată de A. Papiu Ilarian în *„Tesaurul de monumente istorice“* prin reproducerea poemeĭ luĭ George Palamede şi atâtor scrieri neo-grece.

Am arĕtat că lucrarea luĭ Stavrinos — compusă noaptea, la lumina stelelor, în 1602, pe când autorul se afla întemniţat în cetatea Bistriţa din Transilvania, îndată după omorîrea din câmpul Turdeĭ — a apărut la Venezia în 1668, 1672, 1683, 1710, 1742, 1785, 1806.

Eugeniŭ Predescu considera ca primă ediţiunea a cincea (din 1742), A.

[1]) A se vedea No. 5, pag. 280—291 şi No. 7, pag. 429—437 din anul I, 1897.

Papiu Ilarian utilizase pe a șasea (din 1785) fără să se ocupe despre numĕrul și importanța ediţiunilor, dar amêndoĭ credeaŭ că până la dînșiĭ poema rĕmăsese necunoscută Românilor.

Cu toate acestea, la 1837 — adică 8 anĭ înaintea celuĭ dintăĭ, 26 anĭ înaintea celuĭ d'al douilea — ediţiunea veneţiană din 1806 fusese chiar tradusă în românește, ba âncă în versurĭ. Și nicĭ ceĭ de la „*Magasinul istoric*", nicĭ ceĭ de la „*Tesaurul de monumente istorice*"... ce zic? nicĭ chiar maĭ de curênd d-niĭ Émile Picot și Émile Legrand nu o menţionează, fiindcă nicĭ unul n'a cunoscut-o.

Ar fi nedrept să li se facă o vină din această omisiune, căcĭ nu putem ști totul prin noĭ înșine; dar cred că e timpul să ne convingem despre imperioasa necesitate a uneĭ bibliografiĭ complete, fiă sub acest titlu și în douĕ părţĭ, (indicând una tot ce s'a scris și tipărit în limba română, alta tot ce s'a scris și tipărit în limbĭ străine despre Românĭ), fiă sub forma unuĭ dicţionar după autorĭ saŭ titlurĭ. O asemenea lucrare poate fi întreprinsă, cu maĭ mulţĭ sorţĭ de isbândă, numaĭ de „Academia română" orĭ sub auspiciele eĭ, căcĭ singură ea dispune de biblioteca cea maĭ bogată în tipărirĭ, stampe, manuscripte și alte monumente literare. Daca un singur om, rĕposatul Dimitrie Iarcu, a fost în stare să ne dea un catalog de 6873 tipărirĭ (din care 1246 repetate și 1179 titlurĭ de ziare), cu atât maĭ mult ni-l va putea da o instituţiune ca „Academia", azĭ destul de întărită din toate punctele de vedere.

Broșura din 1837 poartă următorul titlu:

ВЕСТІТЕЛЕ ВІТЕЖІІ

але лȣĭ

МІХАЮ ВОДЪ,

че аȣ стъпжніт

ЦАРА РȣМЖНЕАСКЪ ШІ АРДЕАЛȣЛ

де ла анȣл мжнтȣірі 1588 ші пънъ ла 1601.

Каре маĭ ѧнтжĭ саȣ тіпъріт
ѧн лімба гречеаскъ ла Анȣл 1806 ѧн Вінеціїа ѧн поезіе де смерітȣл іермонах Неофіт, іаръ акȣм ѧнтжеаш датъ традȣсъ дін гречеще ѧн рȣмжнеще де
Теодор М. Єліат, ші дате ѧн тіпарю кȣ
келтȣеала ші кȣ ѧндемнарѣ ȣнор іȣбіторĭ
де ѧнмȣлцірѣ Кърцілор ѧн лімба рȣмжнеаскъ.

ѧн Анȣл 1837.

Pre cât se vede, și Teodor M. Eliat credea, ca atâţĭ alţiĭ, că prima ediţiune veneţiană din poema luĭ Stavrinos era cea din 1806, pe care o avusese la îndemână. Mica eroare cronologică nu săria maĭ puţin de 138 anĭ!

Aci se ivește o nedumerire.

Reproducênd [1]) ediţiunea veneţiană din 1672 a luĭ Valentin Mortali, d. Émile Legrand afirmă că „ea fusese făcută într'un chip destul de conştiinţios, „căcĭ ediţiunea din 1806, eşită de sub teascurile caseĭ Glykys, nu presintă, faţă „de dînsa, decât deosebirĭ prea uşoare, provenind maĭ toate, fiă din greşelĭ tipo-„grafice, fiă din modificărĭ arbitrare, aduse textuluĭ de către editorul modern [2])". Aşa dar confruntarea d-luĭ Legrand asigură identitatea fonduluĭ între ediţiunile din 1668 şi 1672, iar confruntarea-mĭ personală pe a ediţiunilor din 1672, 1710 şi 1785, din care cea dintâĭ a fost reprodusă de elenistul parisian, pe a doua o posed într'un exemplar, pe a treia o avem reprodusă cu traducerea luĭ I. C. Maxim în *Tesaurul de monumente istorice*.

Atuncĭ pentru ce traducerea versificată de Teodor M. Eliat este atât de restrînsă?

In adevĕr, pe când, în toate ediţiunile menţionate, numĕrul capitolilor, după diferite subîmpărţirĭ, variază între XXXIV—XL, iar versurĭ sunt 1312 în tipărirea de la 1672, 1298 în cea de la 1710 şi 1318 în cea de la 1785, traducerea română, versificată la 1837, aproape înjumĕtăţeşte titlul şi precuvîntarea ieromonachuluĭ Neofit, apoĭ suprimă pe rînd: versurile adresate luĭ Panu Pepanu din Pogoniana, întregul „lexicon" de nume propriĭ şi termenĭ usualĭ, părţĭ întregĭ şi foarte importante, maĭ cu seamă partea patetică de la fine, reflexiunile morale şi informaţiunile autobiografice despre autor, şi astfel reduce numĕrul capitolilor la XXXI, pe al versurilor la 831.

Iata câteva probe:

Punênd faţă în faţă ediţiunile din 1672, 1710 şi 1785, găsesc în câte trele:

§ I.	Προοίμιον διὰ στίχον (precuvîntare în versurĭ)	10 versurĭ
§ II.	Ἕτεροι στίχοι εἰς τ'αὐτον (alte versurĭ despre acelaşĭ subiect)	14 „
§ III.	Ἀρχὴ τῆς διηγήσεως (începutul naraţiunĭĭ)	26 „
§ IV.	Πῶς ὁ Μιχαὴλ Βοϊβόνδας ἔκοψε τοὺς Τούρκους, ὅσους εὑρέθησαν εἰς τὸ Μπουκουρέστι τῆς Βλαχίας (cum Mihaiŭ-Vodă goni pe Turcĭ, câţĭ se găsiaŭ în Bucureştiĭ Valachieĭ)	20 „
In total	. . . . .	70 „

Pe câte patru aceştĭ capitolĭ versificatorul român le-a contopit într'unul, fără titlu şi constând numaĭ din 48 versurĭ.

In toate ediţiunile amintite, poema vistieruluĭ Stavrinos începe astfel:

Διήγησις πανθαύμαστος, ῥῆμα ὡραιοτάτη.
Τὴν ἔχουσιν οἱ φρόνιμοι, πολλὰ ποθεινοτάτη.
Διήγησιν ὡραιοτάτην ἐβάλθηκα νὰ γράφω,
Τοῦ Μιχαὴλ τοῦ θαυμαστοῦ, καὶ θέλω νὰ μὴν παύσω
Ὅσον ἀπὸ τοὺς κόπους του, καὶ ταῖς ἀνδραγαθιαῖς του,
Καὶ τοὺς πολέμους ποκαμε καὶ ὅλαις ταῖς ὀρδιναῖς του,
Μὲ Οὔγκρους, με Τατάριδες, μὲ Τούρκους, μὲ Μπογδάνους.
Ὕστερον θανατώθηκεν εἰς τῆς Τύρτας τοὺς καμπους.
Νὰ σὰς εἰπῶ τὰ τέλη του, νά εἰπῶ καὶ τὴν θανὴν του,
Νὰ λυπηθῆτε ὅλοι σας, καὶ φίλα καὶ δικοὶ του.

---

[1]) La 1877 în *Récueil de poëmes historiques en grec vulgaire*.

[2]) Émile Legrand, ibid., Paris 1877, pag. 16—17.

Ceeace s'ar reda astfel, printr'o traducere oarecum liberă :

Poveste minunată, o prea mîndră rimare,
Pe care ceĭ cu minte o aŭ spre deștĕtare :
Poveste minunată am întreprins a scrie
Despre Mihaiŭ cel falnic, căcĭ voiŭ ca să se știe
Lucrările luĭ multe și vitejiĭ vestite,
Rĕsboaie numeroase și planurĭ nemerite
In spre Moldavĭ și Ungurĭ, spre Turcĭ și spre Tătarĭ,
Și cum îșĭ dete viața la Turda-n câmpiĭ marĭ.
O să vĕ spun sfîrșitu-ĭ, și moartea-ĭ o s'o știțĭ,
Ca toțĭ, amicĭ și rude, cu toțiĭ să-l jeliți.

La traducĕtorul român găsim cu surprindere următoarea invocațiune :

Coboară de sus, din cele înnalte,
Tu, sfinte Adevĕr, și dă condeiŭ să salte.
Revarsă p'al meŭ scris a ta strălucire
Să laud pe Mihaĭ vodă cel cu mărire,
P'acel Roman viteaz, ce cu singeretate
Din locul luĭ pe Turcĭ i-aŭ isgonit departe.

Avem aci o ciudată parafrasare a invocațiuniĭ din *La Henriade :*

Descends du haut des cieux, auguste Verité ;
Répands sur mes écrits ta force et ta clarté.

Și astăzĭ se știe că vistierul Stavrinos îșĭ întocmise elogiul versificat cu 92 anĭ maĭ înainte de nașterea luĭ Voltaire, cu 116 anĭ maĭ 'nainte de conceperea *Henriadeĭ !*

Tipăritu-s'a la Veneția, în 1806, vre-o edițiune cu totul restrînsă, de cătră „smeritul iermonach Neofit" ?

Nu, fiindcă „smeritul iermonach Neofit" putrezise încă de pe la 1715 ; nu, fiindcă d. Émile Legrand afirmă că editiunea din 1806 nu e câtuși de puțin maĭ mică decât cele anterioare.

Atunci rĕmâne, în mod firesc, conclusiunea că traducĕtorul român, adăpat de ideele volteriane ale epoceĭ și găsind că vistiernicul autor nu se conformase regulilor poetice, a crezut maĭ nemerit să imite invocațiunea *Henriadeĭ* și s'o adapte poemeĭ luĭ Stavrinos. Cine era să-l controleze pe la 1837 și cum să bănuiască bietul creștin că tocmaĭ peste 60 de anĭ mĕ voiŭ îndeletnici eŭ să-l denunț publiculuĭ !

Cât despre coprins, acelaș Teodor M. Eliat pare a se fi împedicat de lungimea opereĭ, de multele dificultățĭ ale uneĭ traduceri fidele în versurĭ, (pe când limba română n'avea nicĭ abundanța, nicĭ îmlădierea de astăzĭ), chiar de escesiva prolixitate a originaluluĭ. Așa dar, precum nu esitase de a fi inovator în ce privește începutul, precum se depărtase de la textul grec și unele din versurile lungĭ ale autoruluĭ le transformase în strofe cu versurĭ scurte de câte 3, 4 și 7 silabe, tot astfel a crezut că nu e rĕŭ să prescurteze, să dea numaĭ esența, adică părțile maĭ interesante din tipăritura venețiană. Era un simplu amator, maĭ bine zis un patriot, iar nu un erudit, care să transmită posterității volume ca ale d-luĭ Émile Legrand.

Daca am supune criticiĭ broşura de 41 pagine, tipărită în Iaşi[1]) la 1837, am găsi foarte multe de spus şi în privinţa limbagiuluĭ, şi în privinţa traduceriĭ, dar maĭ cu seamă în privinţa versificăriĭ. Teodor M. Eliat apare *azĭ* ca un novice: şcolariĭ actualĭ din licee l-ar întrece în toate.

Totuşĭ... ce merite nu-şĭ va fi câştigat dînsul faţă de contimpuranĭ, într'o epocă ca cea din 1837, când atâtea pedicĭ îĭ staŭ în cale; ce entusiasm nu va fi provocat mica luĭ osteneală în inimile simţitoare ale genaraţiunĭĭ astăzĭ apuse! Subiectele multor legende naţionale, prin care a escelat Dimitrie Bolintineanu, şi în câtva C. D. Aricescu, sunt luate din relaţiunile autorilor neo-grecĭ, ca şi din cronicarĭ.

Şi apoĭ chiar traducĕtorul preîntîmpină orĭce pornire a criticeĭ severe, căcĭ de la început mărturiseşte cu modestie: „Eŭ nu voiŭ să zic, ca Socrat, că „ceeace voiŭ nu pot şi ceeace pot nu voiŭ“, ci cât am putut am făcut; şi crez că ceĭ cu adevĕrată înţelepciune vor primi rîvna şi vor lepăda greşelile“.

Să desarmăm dar cu toţiĭ, să ne arĕtăm oamenĭ „cu adevĕrată înţelepciune“, să-ĭ primim „rîvna“ şi — îndreptând pe cât se poate greşelile — să ne decidem a-l citi cu bunăvoinţă şi cu răbdare... în numerele ce aŭ să urmeze; căcĭ, orĭce s'ar zice, cărticica luĭ a ajuns destul de rară, ca să merite a fi reprodusă.

Teodorescu G. Dem.

---

[1]) A se vedea *Bibliografia* luĭ Dim. Iarcu la anul 1837.

C. ARTACHINO

Biblis.

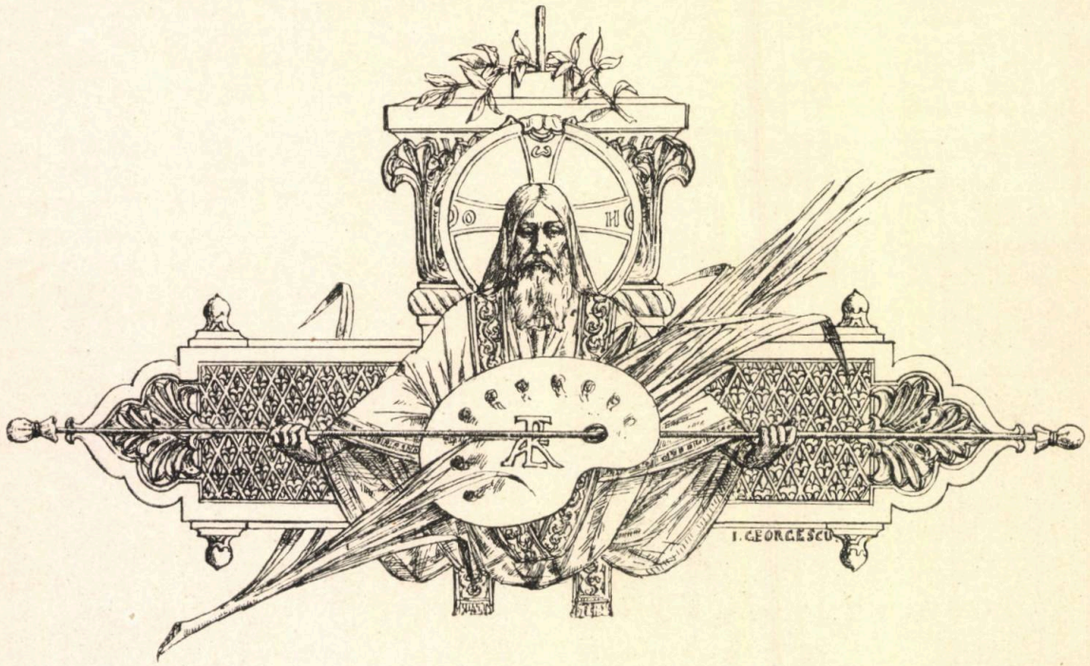

DOMNIŢA MEZINĂ

Venit-a un prinț de departe
Cu carte regească la mână
Și vrea, cum e scris și în carte,
Să vază pe Doamna română.
Portarul din clopot grăește
Și vin slujitorii la poartă:
„Ceas bun“ Scudierul poftește
Și-i zice lui: „Doamna e moartă“.

„E moartă Domnița Mezină!“
„Domnița e moartă!“ — „E moartă?!“
Și toți se privesc și se 'nchină
Și coiful pe mână își poartă.
Descalecă trupa-n tăcere;
Rămân Scudierii de pază;
Bertrando portarului cere
Pe Doamna română să vază.

Portarul pe arcuri apasă
Și umbra coboară în șanțuri:
Pe scripete puntea se lasă
Scrîșnind din oțelul din lanțuri.
Și trec cruciații pe punte
Sunând din mânere de săbii:
Cucori speriați fug la munte,
Pe vênt plutitoare corăbii.

Bertrando se urcă pe scară
El singur, să vadă pe Doamnă.
Rĕmân cruciații afară
Sub cerul albastru de toamnă,
Un clopot vecernia sună,
Ingènunche toți cavalerii;
O blândă lumină de lună
Ingână crepusculul serii.

Dar iată Bertrando că vine
Pierdut în priviri gînditoare:
El pare că poartă în sine
Imaginea moarteĭ fecioare.
„Nimic ce maĭ e și viața!
„Nimic, domniĭ meĭ. — Vĕ salut.
„Naștĭ seara și morĭ dimineața.
„Să mergem. — Un vis de-un minut".

Tăcuți se pornesc cavalerii;
Din noŭ cade puntea — să treacă;
Țin caiĭ de frîŭ Scudierii;
Incalecă trupa și pleacă.
De ropote tremură munții.
Portarul plângea, și cu plânsul
Stropind chiotorile punții,
„Venea împețit", zise dînsul.

Roma. DUILIŬ ZAMFIRESCU.

ASUPRA TEATRULUI [1]

In general economia legeĭ actuale, adică organizarea artiștilor dramaticĭ în societate, o cred idealul la care trebue să aspire orĭce instituție de artă, care nu se poate manifesta *decât colectiv*. A renunța la dînsa ar fi o greșeală nenorocită, foarte greŭ de îndreptat, dacă nu cu neputință; aceasta fie din lipsă de elemente demne, care negreșit iar vor dispare, fie din influențe de tot soiul a celor care, sub diferite forme aŭ în fond aceiaș tendință: specularea teatruluĭ în interesul lor propriŭ, saŭ a protejaților, orĭ și maĭ rĕŭ, a protejatelor, cu toțĭ ceĭ sprijiniți de dînsele.

Cunosc, pot zice, aproape de la redeșteptarea noastră națională, ce s'a petrecut cu teatrul românesc și ce lupte nenorocite aŭ avut loc; s'a încercat de toate:

Artist director;
Artiștĭ asociațĭ directorĭ;
Direcțiune ca instituție de stat;
Regie interesată;
Intreprinderĭ, etc. etc.

Toate aŭ fost una decât alta maĭ rea: ura și răsvrătirea artiștilor principalĭ ajunsese la culme; o ruină desĕvîrșită urmă și arta dramatică nu începu în adevĕr să progreseze în țară, decât din ceasul, când prin lege s'a înființat societatea dramatică.

---

[1]) Printre persoanele la care s'a adresat D. Haret, Ministrul Cultelor și Instrucțiunĭ publice, în scopul reorganizărĭ Teatruluĭ național, a fost și D. Bengescu-Dabija. D-sa a respuns la întrebările d-luĭ Ministru prin raportul de față.

Ideea nouĕ, ce am auzit rĕspândindu-se, de a face din artiștĭ, funcționarĭ statuluĭ, negreșit este isvorîtă din necunoștința celor ce să petrec, în toată lumea artelor, saŭ din creeriĭ unor actorĭ îmbătrînițĭ, fără nicĭ un merit altul, decât acela de a fi fost îngăduițĭ pe scenă, de o prea mare nepăsare a publiculuĭ și consider aceasta ca o lovitură de moarte ce s'ar da arteĭ dramatice române.

Apoĭ, îmĭ pun întrebarea: suntem, în adevĕr, cu arta noastră dramatică în decădere, așa, ca să trebuiască, numaĭ decât, să năruim edificiul, ce cu atâta greutate s'a clădit? Și recapitulându-mĭ, de unde am plecat acum câțĭva anĭ, și unde am ajuns, găsesc rĕspunsul: Nu, nu numaĭ că nu suntem în decădere, dar un progres însemnat este nediscutabil, pentru oricine are cunoștințe de a putea judeca faptul. Oricĕ aprecierĭ contrariĭ, sunt nefundate: nu una, nu douĕ, ci sute de spectacole de tot felul și de toate genurile, sunt jucate de artiștiĭ noștri dramaticĭ în mod strălucit și adevĕrat artistic.

A face maĭ bine, nu este chestiune de organizare, ci de timpul normal, de care are nevoe totul în lume pentru a se desvolta, prin urmare, de îngăduirea firească ce trebue acordată acesteĭ instituțiĭ ca și tuturor celorlalte din țară, care se găsesc, cu toate astea, mult maĭ îngrijite și maĭ înzestrate pentru a putea progresa.

Conchid că nimic nu îndreptățește ideea de a trebui să se desființeze ce bine este făcut și care, cum ziseĭŭ, dă roade ce nu pot fi contestate.

Nu trebue ținut samă de cine exagerează situația: reaoa credință speculează, buna credință nu cunoaște în fond chestiunea. Oricât de bine este și oricât de bine s'ar maĭ face, nemulțămiții vor fi totdeauna, și tocmaĭ poate s'ar maĭ împuțina prin stabilitatea acesteĭ legĭ, potrivită cu toate cerințele moderne.

Aceste zise, recunosc, negreșit, că sunt multe lacune și neprevederĭ ale legeĭ, care daŭ loc la o mulțime de nedreptățĭ și neajunsurĭ, împedicând astfel în mod considerabil, desvoltarea instituțiuneĭ. Acestea negreșit trebuesc revĕzute. Voĭ semnala aci pe cele pe care le cred, prin importanța lor, cauza relelor ce se produc neînlăturabil, lăsând ca amănuntele ce cer modificărĭ, să se discute, după ce s'ar decide bazele pe care va trebui să se redacteze noua lege.

Maĭ întâiŭ o greșeală capitală:

Deși legea, la articolul 2, *pune Teatrul cel mare din Bucureștĭ sub auspiciile directe ale Statuluĭ* și prescrie că este *specialmente destinat să formeze o scoală pentru cultura dramatică, în toate ramurile ei,* pe de ală parte, la art. 9 al. b și altele, autorizĕ închirierea teatruluĭ național, *oricăruĭ întreprinzĕtor de teatru străin.*

Inainte de toate nu maĭ poate fi teatru național acela în care se poate admite jucarea a tot ce maĭ cu samă nu este național. Oare se găsește în vre-o țară din lume, fie cât de puțin cultă, o instituție căreia să i se zică *Teatru național,* ba să fie și subvențională de stat, *în scop de a forma o școală a limbeĭ și arteĭ dramatice,* în care să se joace, maĭ cu samă ce nu este național? Nu știŭ că există și nicĭ poate fi, decât doar în vre-o provincie care să se găsească, cum ne găseam noĭ acum vre-o cincizecĭ de anĭ, adică străinĭ în țara noastră și bunĭ numaĭ ca să robim străinuluĭ și cu corpul și cu graiul și cu averea.

Eŭ, unul, Teatrul național în țara Românească nu-l înțeleg decât românesc, și nu admit să se dea de stat, cum nicĭ un alt stat, nicăirea nu dă, nicĭ material, nicĭ chiar moral sprijin, decât la ce este național; și așa de multă nevoe avem de existența noastră proprie, încât cred timpul sosit să ne gîndim

și puțin la noĭ, să muncim și pentru noĭ, că nicĭodată nu ne-a sprijinit nimenĭ și nicĭ este probabil că vre-o dată va fi altfel.

Apoĭ de fapt, este peste putință, orĭcât de bine și-ar face datoria trupele române, să subsiste în concurență cu cele maĭ marĭ celebrități în ale arteĭ dramatice din toată lumea, care în cele din urmă aŭ tăbărît ca locustele pe mica noastră scenă, menită prin lege *să formeze o scoală pentru cultura dramatică națională.*

Am auzit obiectându-se că este o parte a societățiĭ noastre, care are și ea nevoe de distracțiune, și că românește nu s'ar fi putênd distra. Maĭ întâĭ, nu cred că este în adevĕr așa, și la confruntarea adevĕruluĭ, m'aș bizui să dovedesc că românește place la toți Româniĭ, cu o singură condiție, ca în schimbul banuluĭ sĕŭ, să-ĭ daĭ lucru bun.

Avem în adevĕr și un defect mare, acela de a fi foarte toleranți cu tot ce este străin și peste mĕsură de pretențioșĭ cu ce este românesc; aceasta însă va dispare încet-încet, de sigur, nefiind decât o rĕmășiță din deprinderile de demult, de când, vrênd-nevrênd, ne botezam în fel de fel, ca să nu fim uciși în vatra părintească saŭ să pribegim prin creeriĭ munților, peritorĭ de foame.

Să admitem însă că ar fi așa, c'ar exista în adevĕr în societatea noastră și ființe cărora nu le place lucrurile, oameniĭ și limba noastră; de asemenea nedemnitate națională nu trebue ținută samă. Statul Român are datoria și în această ramură, ca în toate celelalte ale țăriĭ, să facă sacrificiĭ și materiale și de orĭce considerațiunĭ, pentru a impune și cuĭ nu vrea în țara Românească, limba și arta sa; iar celora cărora le place și alte limbĭ și alte teatrurĭ, nu aŭ decât să le întrețină pe socoteala lor.

O altă considerație eronată în această privință este aceea că teatrul românesc, adică societatea dramatică, neputênd să producă suficient pentru a fi măcar cu strictul necesar plătită, apoĭ (fapt, cum am spus, admis de lege), să se închirieze sala teatruluĭ, cu cât maĭ mult se poate, pentru ca astfel să se sporească veniturile societățeĭ dramatice.

Așa s'a și urmat cam din toate timpurile, până anul acesta când pare că lucrurile aŭ început să se îndrepteze.

Părerea mea este, că faptul în sine are ceva umilitor, pentru cine nu face din teatru o speculațiune, ci face artă; apoĭ, speculativ vorbind, orĭ și cât de mult ar plăti o trupă străină chirie, tot maĭ puțin câștigă societariĭ din cât ar putea câștiga, cînd numaĭ eĭ singurĭ ar juca pe această scenă națională, unde nu ar avea de concurat decât cu eĭ înșiși, pentru a putea produce cât le trebue și negreșit va produce din ce în ce maĭ mult și moral și material, tĕrîmul fiind maĭ vast și maĭ normal exploatat.

Este un adevĕrat desastru pentru trupa societățeĭ, de îndată ce sosește o trupă străină; scena nu-ĭ maĭ aparține, toate repetițiile sale sunt făcute pe unde dă dumnezeŭ, repetițiĭ generale maĭ nu se maĭ fac și în orĭce caz foarte departe de a putea fi făcute cum trebue; serile în carĭ aŭ loc spectacolele străine, sunt ca și pĭerdute pentru societate; artiștiĭ, cu toată bună-voința, și dacă fac vre-o repetiție, sunt distrași și fără voe sunt atrași să privească în loc de a lucra. Incât privește încasările teatruluĭ românesc, în serile când le rămîne să joace, ajung de nicĭ cheltuelile nu se pot acoperi. Consecința fatală: negreșit, cu cât trupele străine sunt maĭ bune, câștigă maĭ mult, și cu cât câștigă maĭ mult, împuținează putința de a maĭ da publicul parale și la teatrul românesc, unde aĭ noștri și iar aĭ noștri fiind, nicĭ comparația nu poate sta în luptă.

Un alt inconvenient grav are acest sistem: avem o mulțime de artiști

cărora nu le mai vine rîndul niciodată să joace, pentru simplul motiv, că serile fiind vîndute la spectacole străine, nu mai remân disponibile Românilor.

In sfîrșit, consider închirierea teatruluĭ la trupe străine, cum ziseiŭ, ca una din cauzele principale, care pe de o parte împedică desvoltarea teatruluĭ național, din toate punctele de vedere, iar pe de alta a dovedit că nu dă societarilor nicĭ măcar strictul necesar pentru existență.

O a doua prescripțiune cu totul contrarie atingereĭ scopuluĭ urmărit:

Art. 3 al legeĭ crează o direcțiune generală a tuturor teatrelor din țară (foarte nemerită idee) compusă din un director și un comitet, avênd șase membri, căreia direcțiunĭ îĭ prescrie atribuțiunĭ foarte largĭ în unele părțĭ, iar în altele nu se pronunță de loc. Apoĭ deja la aliniatul *c* introduce escepțiunĭ pentru teatrele din Craiova și lașĭ. Art. 7 complică și mai rĕŭ chestiunea, iar următoarele pun în posițiune să nu mai pricepĭ ce vrea legiuitorul; această direcțiune să fie generală a tutulor teatrelor saŭ numaĭ a teatruluĭ mare din Bucureștĭ? In sfîrșit o confusiune care trebue neapărat înlăturată.

Ceea ce însă încurcă cu desĕvîrșire lucrurile este că legea la art. 23, crează directoruluĭ general o altă situațiune, îl face pe dînsul singur representant al societățeĭ dramatice, deși mai înainte și cu drept cuvênt, comitetul întreg și cu directorul sunt creațĭ ca să prevadă și să asigure totul de comun și prin restricțiunea de vot a cel puțin treĭ membri (art. 9).

Această stare, în care drepturile și îndatoririle se confund, ne fiind bine stabilite, înlesnind când unora când altora putința de a nu uza de ele, saŭ de a abuza, produce negreșit, cum a și produs, străgănărĭ, pĭerderĭ de timp, vrajbe etc., carĭ toate în definitiv se resfrâng asupra însășĭ instituțiunĭĭ.

Este dar nevoe să se limpezească categoric fiecare atribuțiune.

Părerea mea este ca directorul să nu fie alceva decât președintele comitetuluĭ, în drept singur să aplice și să facă a se executa mai întâiŭ prevederile legeĭ și a regulamentuluĭ ce s'ar întocmi și apoĭ toate chestiunile hotărâte de către comitet, căutând, tot în asemenea ordine de ideĭ, să se asigure serviciul și la teatrele din alte orașe principale ale țăreĭ, subvenționate de Stat.

A treia chestiune, de o însemnătate iarășĭ considerabilă, pentru a descătușa progresul arteĭ dramatice, atât din punctul de vedere al actorilor cât și al autorilor, este direcțiunea de scenă. Actuala lege nu se ocupă de loc de această chestiune, care este poate tocmaĭ cea mai interesantă, chiar regulamentul abia o atinge ca și cum ar fi vorba de o nevoe secondară, și cu toate acestea directorul de scenă este elementul principal al uneĭ trupe teatrale; de la dînsul atîrnă totul, luĭ incumbă studiarea pieselor, formarea repertoruluĭ, adaptarea fiecăreia după împrejurările și nevoile sceneĭ, compunerea scenaruluĭ de joc al artiștilor, însfîrșit indicațiunea tutulor mișcărilor și înțelesurilor ce trebuesc date rolurilor.

Aceste multiple și grele sarcinĭ care cer cunoștințe și studiĭ serioase, mai întâĭ impun alegerea omuluĭ și crearea pentru dînsul a uneĭ situațiunĭ sigure și satisfăcĕtoare din punct de vedere material, apoĭ cu totul preponderentă și cu autoritate în cât privește îndeplinirea serviciuluĭ în general al asociațiuneĭ. Intrebuințarea unuĭ artist societar cu această funcțiune, în timp pe când el și joacă, are atâtea grave inconveniente încât mijlocul este cu desĕvîrșire condamnabil:

Mai întâĭ oricât de vrednic ar fi actorul-director, este peste puterile omenești să îndeplinească *bine* amêndouĕ sarcinele: să joace și să se ocupe și

de direcţia sceneĭ: una din douĕ va fi negreşit subordonată, daca nu amêndouĕ sĕvîrşite în condiţiĭ abĭa tolerabile.

Apoĭ avênd şi cuţitul şi pâinea în mâna sa, şi ţinênd samă de sentimentele omeneştĭ, repertoriul tot, distribuirea luĭ, timpul de repetiţie şi la urmă menţinerea pieseĭ pe afiş, sunt cu desevîrşire reservate actoruluĭ-director, în detrimentul şi al societăţeĭ şi al actorilor şi autorilor şi în sfîrşit al progresuluĭ instituţiunĭĭ.

Cred că directorul de scenă ar trebui să fie o persoană recunoscută capabilă, aleasă de comitetul teatruluĭ după avisul şi al societăţeĭ, care să nu joace nicĭ într'un caz, şi care, pentru a-l interesa cu desĕvîrşire, să intre în societate ca societar de clasa I-a, plătindu-i-se osebit o sumă fixă, ca apuntamente anuale, din veniturile brute ale teatruluĭ.

In sfîrşit iată şi cele ce maĭ cred că trebuesc schimbate saŭ introduse în lege, pentru a fi în adevĕr binefăcĕtoare:

a) Să se pue în lege restricţiunĭ maĭ serioase pentru căpătarea diferitelor grade de societarĭ şi maĭ cu samă a celor de clasa I, care după mine nu trebue să ajungă decât când sunt talente în adevĕr de valoare.

b) Să se stabilească eliminarea dintre societarĭ, a celor ce aŭ fost saŭ aŭ devenit incapabilĭ.

c) Să se facă societarĭĭ solidarĭ respunzĕtorĭ de îndatoririle lor.

d) Să se hotărască membrilor societăţeĭ dreptul de a vota angajările de personal dramatic, pentru a evita să se facă din teatru un adăpost celor ce nu pot să ajungă nimic în ţara Românească, şi orĭcât ar produce adevĕraţiĭ artiştĭ prin munca lor colosală, să fie siliţĭ a împărţi nedrept saŭ a susţine fiinţe nefolositoare arteĭ.

e) Să se fixeze pensiune reversibilă, echivalentă cu cele ce se acord funcţionarilor Statuluĭ, după o asimilare demnă, plătibilă din budgetul pensiunilor Statuluĭ, tuturor societarilor saŭ şi angajaţilor, care aŭ ajuns a nu se maĭ putea produce, fie din cauză de vîrstă, fie din infirmităţĭ căpătate în timp şi din cauza împlinireĭ îndatoririlor lor.

f) Să se îngrădească formarea repertoriuluĭ cu restricţiunea ca piesele să fie maĭ întâĭ admise prin vot ca nepăgubitoare societăţeĭ, de către societarĭ, şi apoĭ comitetul să pronunţe defiitiv admiterea lor.

g) Inzestrarea conservatoruluĭ cu cursurĭ neapărate, pentru formarea artiştilor (mimică, danţ, scrimă).

h) Să se hotărască prin lege burse la clasele de declamaţiune şi canto ale conservatoruluĭ, cu condiţiune de a trage foloase timporale societatea dramatică de la absolvenţĭ.

i) Să se prescrie legăturĭ legale ca absolvenţiĭ conservatoruluĭ premianţĭ să fie angajaţĭ la teatrul naţional.

j) Să se legifereze ca toţĭ eleviĭ claselor de declamaţiune şi canto înscrişĭ, să aibă îndatorirea a figura după necesitate la toate spectacolele societăţeĭ.

k) Să se urmeze a subvenţiona societatea dramatică naţională, însă prin sume fixate prin lege, cu restricţiunea de a nu putea fi alterate prin budget şi calculat aşa ca să se poată pune în scenă cuviincios spectacole de tot felul, dar în care să nu se vorbească saŭ cânte decât româneşte.

l) Să se preciseze prin lege, dreptul de proprietate literară, asigurând în orĭce caz prioritatea lucrărilor dramatice originale româneştĭ şi rĕsplata lor în mod cuviincios.

m) Să se interzică actorilor și funcționarilor teatruluĭ dreptul de a traduce, localisa, prelucra, etc., pentru a fi jucate pe scena teatruluĭ național, orĭce fel de piese de teatru, remâindu-le admisibil, fără nicĭ un fel de deosebire, numaĭ scrierile și compositiunile originale.

n) Să se stabilească categoric prin lege sancțiunĭ eficace pentru neîndeplinirea reciprocă a îndatoririlor celor angajațĭ, față cu societatea, a societarilor către comunul interes și față cu direcțiunea, în sfîrșit a acestora toțĭ cu autoriĭ și compositoriĭ românĭ.

Acestea făcute, în foarte scurt timp, desvoltarea arteĭ dramatice va lua alt avînt, iar nenorociții artiștĭ românĭ, — carĭ îșĭ blestem soarta, vĕzênd cât muncesc și cât de puțin produc pentru traiul lor, — și desnădăjduiții scriitorĭ românĭ de piese teatrale, — care și-aŭ sugrumat în eĭ îmboldirea de a produce ceva, vĕzêndu-se atât de desprețuiți, — vor alerga și uniĭ și alțiĭ cu drag sub drapelul progresuluĭ, și clădind azĭ puțin, mâine maĭ mult, vom vedea și în această ramură edificiul național înălțându-se cu demnitate.

G. Bengescu-Dabija.

1897. Iunie 14.

CINE-I VINOVAT?

(DIN VIAȚA ȘI MORAVURILE ROMÂNILOR DIN BASARABIA).

I

Era pe la începutul luĭ Iunie. Soarele trecuse de chindeĭ. Printre viile satuluĭ Turlueștĭ din codriĭ Bîculuĭ, coboraŭ la vale douĕ căruțe încărcate cu hodoroghĭ de cireșe; pe de lăturĭ mergeaŭ doĭ țĕranĭ. Amêndoĭ eraŭ de statură naltă și bine legațĭ, însă de vîrste deosebite. Pe când unul era încărunțit și începuse a se pleca sub povara anilor, celalalt era un tînĕr în floare, se ținea drept ca bradu, peptul roată, fruntea sus și mustața abia-ĭ incheiase.

Mergênd vorbeaŭ:

— Și așa, Moș Costache, îțĭ spuĭ drept că nicĭ nu maĭ știŭ ce să fac... Am încercat în tot chipul și în tot felul: și maĭ cu binișorul și maĭ cu rĕstita, dar dejeaba: nu vrea să mĕ înțeleagă și pace. Câteodată se leagă de mine așa din senin, ca boala de om sănătos. — „Ce țĭ-ĭ Ilenuță, ce aĭ?“ o întreb eŭ cu blândeță, dar ea îmĭ aruncă mânioasă: — Of, lipseștĭ de lîngă mine, tontule, că n'am ochĭ să te vĕd!“...

Judecă și dumneata, Moș Costache, dacă așa trebue, dacă așa se cuvine să vorbească o nevastă unuĭ bărbat...

— De, măĭ nepoate, știŭ și eŭ ce să-țĭ rĕspund?.. Zicĭ că de vr'o jumĕtate de an a început cu nazurele și că pănă atuncea ațĭ trăit în pace și liniște. Decĭ ean uĭtă-te și vezĭ: de ce s'o fi schimbat ea așa?... Căcĭ nu se poate, trebue să fie ceva la mijloc. Muerea e soră cu dracu și când face ceva, n'o face așa de florĭ de cuc. — Să nu-țĭ fie cu supĕrare, dragul moșuluĭ, dar un lucru trebue să aĭ în vedere: nevastă-ta e din neamul horodiștenilor, un neam de oamenĭ nu prea bun. Maĭ cu seamă măsa era cam sburdalnică și știĭ, vorba cea, surcica de la trunchiŭ nu sare departe.

Pe urmă, fiĭ și tu maĭ bărbat; nu te lăsa, apuc'o maĭ din scurt; maĭ ni-

videşte-o cu cel resteŭ, că bătaia-ĭ din raiŭ. Dobitocul că-ĭ dobitoc şi tot ştie de frică, d'apoĭ încă un om!..

— De multe orĭ am vrut şi eŭ s'o bat, moş Costache, dar nu pociŭ: mĭ-e milă s'o lovesc. Câteodată în culmea supărăreĭ, mĕ reped la ea gata s'o sugrum, dar când o văd cât e de gingaşă şi de frumoasă, înlemnesc şi nu îndrăznesc să daŭ în ea... O iubesc eŭ prea din cale afară pe semne.

— He-he, aşa ţi-ĭ vorba zî!... Atunci aşa îţĭ şi trebue. De ce eştĭ mămăligă şi nu ştiĭ să fiĭ stăpîn în casa ta? Ţăranul nostru nu trebue să se boerească cu nevastă-sa. Să-ţĭ daŭ eŭ o pildă din viaţa mea, de pe când abia mĕ însurasem şi eŭ.

Bietul taĭca, Dumnezeŭ să-l erte, nu m'a însurat de vreme, ci m'a ţinut să holteesc şi să-ĭ muncesc până la douĕ-zecĭ şi cincĭ de anĭ; rĕŭ a făcut. „Sculatul de mânecate şi însuratul de vrme", aşa glăsueşte o vorbă bătrânească. Că flăcăul dacă-l însorĭ maĭ de tînĕr, se deprinde maĭ uşor cu greutăţile gospodărieĭ şi cu nevoile vieţeĭ. Ear cel ce holteeşte mult învaţă şi rele multe: ce vraĭ?... Flăcăul nu duce grija nevesteĭ şi a copiilor; nu ştie el nicĭ de bir, nicĭ de beilic; colindă toată noaptea pe dealurĭ şi pe la fete saŭ stîrceşte la cîrşmă, de unde învaţă fel de fel de obiceiurĭ şi năravurĭ rele. Fireşte că după şeapte opt anĭ de asemenea viaţă uşoară, apoĭ odată însurat îĭ vine greŭ. Căcĭ nu la muncă şi omenie îl împing poftele şi deprinderile cele rele, ci la potlogăriĭ şi trîndăvie. Aşa şi eŭ umblând haĭmana vre-o nouă anĭ, ajunsesem un neisprăvit. Când am vĕzut ş'am vĕzut că toţĭ flăcăiĭ de seama mea s'aŭ însurat şi-şĭ aŭ făcut gospodăria lor, atunci m'am hotărît şi eŭ să mĕ însor; şi m'am cununat cu Paraschiva mea. La început urmam a umbla lăla ca un tălălăŭ, dar vĕzênd că aşa nu merge, am început a mĕ da la brazdă şi m'am pus pe lucru. Heĭ-heĭ! Nevoia te învaţă la toate!..

In vremea asta nevastă-mea căuta să mĕ ducă de nas; ea să fie stăpîn şi eŭ slugă. Eŭ munceam de mĕ rupeam în coş, dumneaeĭ şedea toată ziulica acasă cu mâĭnele în braţe ca o cucoană. Eŭ veneam obosit şi hemesit de foame de la câmp, dînsa îmĭ eşea înainte cu ocarı pe buze. Ce crezĭ?! i-se ura de atâta şezut şi căuta sfadă.

Am tot lăsat-o să umble aşa haĭ-hue, crezênd că cu vremea o să-ĭ sboare gărgăuniĭ din cap şi are să se cumînţească.

Tăman pe atunci mĕ întîlnesc într'o zi la Chişinĕŭ cu un nănaş al meŭ din Vărzăreştĭ şi îĭ spuĭ tot păsul: că mi-ĭ nevasta aşa şi pe dincolo... M'a ascultat cu luare aminte naşu-meŭ, apoĭ mĭ-a grăit astfel:

— Măĭ băete, auzit-aĭ tu ce spune popa la biserică, când cunună?... „Femeea să se teamă de bărbatul sĕŭ". Nevastă-ta, cum vĕd eŭ, vrea să întoarcă legea pe dos. Dar este o vorbă, că: „celuĭ fără de lege cel fără de suflet îĭ vine de hac". Fiĭ aşa! Şi nu o ţine acasă; scoate-o în rînd cu tine la câmp la robotă, că dat este omuluĭ, ca fiecare în sudoarea frunţeĭ sale să-şĭ agonisească pâĭnea sa. Dacă nu o vrea să înţeleagă de cuvînt, întoarce-ţĭ cojocul şi arde-o: bătaea-ĭ leacul trîntorilor. Altfel se alege o lenoasă... Ba te pomeneştĭ că te şi îmbrobodeşte încă. Şi nenorocire caseĭ unde femeia a perdut ruşinea şi a călcat legea: praf şi pulbere nu se alege de gospodăria acea!"

Era om cărturariŭ şi umblat în lume naşu-meŭ; mi saŭ înrădăcinat adânc în minte cuvintele luĭ.

Şi unde dă naĭba, de viŭ într'o noapte trudit şi flămând din pădure. Desjug boiĭ, intru în casă, — ea dormea.

„Paraschițo scoală și dă-mĭ să mănânc„.

Dar ea de colo :

„Ce să-ți daŭ?! n'am nimic de mâncare... Fă-ți dacă-ți trebue! Eŭ de când te tot rog să-mĭ cumperĭ papucĭ; uĭte Măriucăĭ i-a adus azĭ barbatu-seŭ de la târg și papucĭ și de rochie, numaĭ tu nu-mĭ cumperĭ mie nimica, să știĭ că până nu mi-ĭ lua papucĭ nicĭ nu puĭ mâna pe oală.

Necăjit cum eram, când am maĭ auzit și așa vorbe, mi sa făcut negru înaintea ochilor. Și fără să zic un cuvînt am eșit afară. Am luat din car câteva nuelușe și am întrat ear în casă; am pus mâna pe una și apoĭ... aceea bătae a fost! Ca un șarpe se svîrcolea la picioarele mele: țipa, ofta, gemea, îmĭ îmbrățișa și îmĭ săruta genunchiĭ, — eŭ neîndurat...

Treĭ neoage am rupt pe trupușorul eĭ!... Rupeam câte una și maĭ stăteam să mĕ maĭ odihnesc și să maĭ beaŭ câte o țăharcă de tutun... Apoĭ din noŭ, și dăĭ, și dăĭ!..

Când am lăsat'o, — trupul eĭ vînăt ca porumbica. Ear când mi s-a potolit sîngele și am vĕzut în ce hal am adus-o, atuncĭ m'a coprins o jale mare. Am eșît afară la recoare; m'am trîntit cu fața la pămînt și am început a plânge... Am plâns amar de ceea ce făcusem: mĕ rog îmĭ era nevastă!.. Și o iubeam!

A zăcut ea, nu-ĭ vorbă, vr'o două săptămânĭ pe coaste, dar de atuncĭ și până în ziulica de azĭ, că eaca sînt treĭzecĭ de anĭ, și ea n'a maĭ îndrăsnit să se maĭ ia la harță cu mine. Cum crîcnește ceva maĭ mult, îndată îĭ zic: „Paraschițo, ear aĭ început ca o coțofană... haĭ-de-haĭ, c'apoĭ știĭ tu cu nueaoa!...“ Atât numaĭ și odată o vezĭ că îngălbenește și începe a tremura ca o vargă.

Se înțelege că dacă-ĭ bate-o prea din cale afară, ear e reŭ: o facĭ ne-om și tot de tine e aman. Uĭte Manole Toropală ș'a năsădit maĭ dăunăzĭ nevasta cu muchea toporuluĭ până ĭ-a frînt o mână și acuma după ce a făcut posna, îșĭ mușcă degetele. Să cauțĭ că bătaea să-ți fie cu folos, ear nu cu pagubă... Eĭ, dar eată că sîntem în gura satuluĭ!.. Apoĭ să auzîm de bine, nepoate, că eŭ o cîrnesc în stînga.

Să te auză Dumnezeŭ, moș Costache!..

Și se despărțiră apucând fiecare drumul spre casa sa.

Neculaĭ avea ca argat pe un oare care Simion Toropală, un bărbat de vr'o treĭzecĭ de anĭ și om foarte cum sĕ cade. Multe sfaturĭ bune căpătase de la dînsul. Se hotârî să-l cheme la o parte, cum va ajunge acasă și să-l roage să-ĭ spună frățește, dacă n'a băgat de samă ceva reŭ pe urma Ilenuțeĭ.

II.

Nouă-nouță, albă și curată-oŭ, casa luĭ Neculaĭ mijea ca un cuĭb într'un frunziș, în mijlocul uneĭ livezĭ de pomĭ. Pe prispa de dinaintea caseĭ torcea nevastă-sa Ilenuța. Era un tip de rezășă de codru: naltă și voĭnică, cu un pĕr negru, bogat și cu niște ochĭ ca mura; obrajiĭ și buzele îĭ eraŭ rumene ca cireașa; ear pe mijlocu-ĭ vînjos și mlădios ca de smeoaĭcă se sprijinea un sîn rotund și îmbujorat ca un caș.

O scroafă cu o droae de purceĭ după dînsa se plimba a lene pe lîngă casă. Găinele se depărtaŭ una câte una în coștireață la culcare.

Soarele asfințea, și din depărtare, din zarea apusuluĭ, trimetea cu dărnicie razele sale dulcĭ și mîngâetoare ca desmerdarea uneĭ mame. Deasupra pă-

dureĭ de sub rediŭ plutea un nor de praf auriŭ. Pe sub poale începuse a se ivi umbrele. Clopotul de la biserică trăgea de vecernie vestind drept credincioșilor ziua Domnuluĭ. Carĕ și căruțe pline de țăranĭ posacĭ și țărance guralive întraŭ tabără pe toate drumurele; bucurie și veselie pe toate fețele: după șase zile de muncă venea o zi de odihnă și de petrecere.

Pe cărărușele ce șerpueaŭ printre viile și livezele, care împodobeaŭ dealurile dimprejurul satuluĭ, coboraŭ cântând și chiuind cete de flăcăĭ și cîrdurĭ de fete. Pe valea satuluĭ înainta încet spre poarta țarneĭ turma de oĭ; în urma eĭ se înnălța un nor des de colb.

Pe creasta dealuluĭ celuĭ mare s'aŭ arătat cosașiĭ; eĭ îșĭ cântă cântecul:

Frunză verde haĭ să cânt
Bine-ĭ Doamne, la cosît!
Când îĭ luna maĭ frumoasă
Noĭ eșîm în câmp la coasă.
Șueră coasa prin earbă
Și florile îmĭ restoarnă.

Cântece, chiote, begăitul oilor și răgetul vitelor despicaŭ răsunător vĕsduhul, se îngânaŭ, se împreunaŭ și se închegaŭ într'un sgomot uriaș, prelung, peste care domneaŭ sunetul buciumuluĭ și vuetul buhaiuluĭ de baltă. Era un concert sĕlbatec, asurzitoriŭ, dar plin de atâta viață și sănătate... de atâta farmec și poesie...

Când soarele s'a ascuns după dealurĭ, eazul din vale, ca apucat de spaimă, începu a clocoti de răclĕtul pătimaș al broaștelor.

In vremea asta a intrat pe poartă Simion cu caru încărcat de lemne.

— Dar unde-ĭ Neculaĭ, Ilenuță?

— S'a dus la grădină să cosească earbă pentru măine la târg. A spus să te ducĭ și tu după dînsul ca să-ĭ ajuțĭ.

— Eaca că mĕ duc.

Și sări pârlazul.

III.

Colo în fundul grădineĭ, sub poalele celuĭ nuc mare-rotat, ședea Neculaĭ trist și dus pe gînduri. Dinaintea luĭ sta lungit cu botul pe labe câĭnele, și cu o căutătură plină de credință și supunere îĭ urmărea toate mișcările. Când îĭ întîlnea privirea începea a mătăhăi din coadă, ochiĭ i-se aprindeaŭ, și, imbujorânduși urechile, ridica întrebător capul, par-că ar fi vroit să zică: „Ce aĭ, stăpînul meŭ, de eștĭ așa măhnit... Ce grijă îțĭ roade inima?... Spune-mĭ, poruncește-mĭ și robul tĕŭ e gata să-și jertfească viața pentru tine.“ Neculaĭ nicĭ nu-l băga în seamă. Cele auzite maĭ dineaorĭ de la moș Costache nu-ĭ eșaŭ din minte, îĭ țiueau una în urechĭ, îndrumându-ĭ mintea și cugetul pe căĭ necunoscute, primejdioase.

„Adică să fi călcând și ea pe urmele mâni-sa... Nu se poate!

„Dar de unde știĭ? îĭ șoptea cu zavistie un glas năuntric; cine ț'a spus că și ea nu-ĭ un soĭ reŭ? Aŭ nu știĭ că ce-ĭ din mâță șoarecĭ prinde“?

Și valurĭ-valurĭ îl năvăleaŭ temerele; în van căuta să le înlăture; bănu-

eala îșĭ înfipsese deja ghiarele sale nemiloase în inima luĭ. Zdrobit, nimicit de chinurile rîvneĭ, dînsul începu a vorbi cu sine însușĭ și a da din mâĭnĭ. In vremea asta Simion stătea de o parte și îl privea: la urmă se apropie de el și-ĭ zise: „Dar ce aĭ, frățioare, de dondănești și daĭ așa din mâĭnĭ, parcă te-ar fi apucat ducă-se pe pustiĭ? Haide acasă că te așteaptă nevasta cu masa întinsă."

— Lasă-mĕ, badeo, că nu-mi-ĭ mie de masă acuma. Simion se uĭtă lung la el, mĕsurându-l din cap pănă-n picioare.

„Ce i s-o fi întîmplat oare? se întrebă dînsul cu nedomerire. Nu l-am vĕzut nicĭodată așa de mohorît . . ."

Tot frămîntându-și mintea, un gînd năprasnic îl fulgeră: „Nu cumva o fi aflat? !" Ișĭ pironi ochiĭ asupra luĭ, îĭ vĕzu chipul desnădăjduit și își zise: „Doamne ferește de primejdie", — și ca să-și împrăștie îndoeala se apropie de dînsul și punêndu-ĭ mâna pe umĕr îl întrebă cu glas blajin:

— Măĭ frate cel maĭ mic, totdeauna ne-am împărtășit durerile și bucuriile. . . . Spune mie ce gînd pismaș, ce năpaste a venit asupra ta? . .

— Rĕŭ . . . rĕŭ de tot, băică Simioane . . . Am trăit eŭ bine pănă acuma, plăcută mi-a fost viața, frumos mi-a strălucit soarele, dar de la o vreme încoace mi-sa întunecat totul. Vĕd că Ilenuța nu mĕ maĭ iubește și tare mi-ĭ teamă să nu aĭbă pe un altul . . . haĭ? dumneata ce ziĭ? . .

Luĭ Simion i se strînse inima de jale. Știa el, nu-ĭ vorbă, că într'o zi are să se descopere pĕcatul Ilenuțeĭ; știa că va fi greŭ și amar de eĭ, maĭ cu samă de dînsa. Vaĭ eĭ! în ceasul când Neculaĭ își va pune piciorul în prag și cu inima rănită și sufletul obidit îĭ va cere socoteală. Insă nu-și închipuea că asta se va întîmpla așa curînd: se bizuea pe zicătoarea că, ce știe satul nu știe bărbatul. Vĕzu că s'a înșelat, că va trebui să spună adevĕrul, însă nu știa de unde s'o înceapă ca s'o scoată maĭ bine la căpătâiŭ.

— Tacĭ, băĭcă Simioane? . . . Nu-mĭ respunzĭ? . . . Ce nu găsești nicĭ un cuvînt bun pentru mine? saŭ nu vezĭ în ce hal sînt? !

Simion nu rĕspundea. Se scărpina la ceafă, frămînta nervos pămêntul cu călcâiul cismeĭ și scuĭpa cu necaz.

— Dar vorbește odată badeĭ! Ce tacĭ? ! Aŭ crezĭ că nu te cunosc după față că știĭ ceva și ascunzĭ? . .

Simion tuși cu necaz, își trînti cușma în pămînt, apoĭ grăi: „La grea încercare mĕ puĭ tu pe mine, măĭ Neculaĭ. Rele și neplăcute veștĭ îțĭ va spune gura mea. Dar eŭ sunt slugă, tu stăpîn — fie voea ta!

Iți aducĭ tu aminte, măĭ Neculaĭ, acuma șase anĭ, pe când tu abea eșiseșĭ la horă, era în sat la noĭ un flăcăŭ, — dar ce flăcăŭ! . . . Voĭnic, harnic și frumos cum maĭ rar. Era podoaba feciorilor și îĭ mersese vestea prin sate. Il sorbeaŭ fetele cu ochiĭ și-l rîvneaŭ mamele de ginere; ear bĕtrâniĭ ziceaŭ privind în urma luĭ: „halal flăcăŭ!

Acel flăcăŭ era Toader Frasîn și Ilenuța ta — ibovnica luĭ.

Dar eată că într'o zi l-aŭ luat împreună cu alțĭ flăcăĭ la moscalĭ[1]) și l-aŭ dus tocmaĭ în fundul Rusieĭ să-și facă ostășitul. Cum își maĭ boceaŭ mamele fiiĭ răslețițĭ! . Cum plângeaŭ și eĭ sĕrmaniĭ luându-și remas bun de la părințĭ, rude-

[1]) In Basarabia nu se zice, că l'aŭ luat la oaste, ci la moscalĭ; asta din cauză că îĭ duc în locurĭ locuite de moscalĭ.

cunoscuți... Plângea tot satul de îneca pământul!... Dar nime nu se omora și nu se tînguea ca Ilenuța după Toader...

L'aŭ dus pe Toader, și Ilenuța a remas cuc pe prispa goală, singurică ca o turturică.

La vre-un an și jumětate, când aŭ început a-ți muguri și ție mustățele și te-aĭ făcut flăcăŭ întreg, aĭ început a da roaĭta în jurul eĭ. Doĭ anișorĭ de zile aĭ păscut-o!... Și apoĭ aĭ cerut-o de nevastă. Părinții ț'aŭ dat-o, căci aveaĭ stare: nicĭ ea nu s'a dat în lăturĭ: eraĭ frumos, voĭnic și dorul după Toader secase în inima eĭ: toate trec cu vremea.

V'ați cununat. Trăit-ați voĭ doĭ anĭ de zile frumoase; dusa-ți o viață plăcută oamenilor și luĭ Dumnezeŭ. Ți-aĭ zidit casă nouă, ț'aĭ făcut acarete și te-aĭ învrednicit și de un pruncușor. Pănă aicĭ toate bune; nimic nu v-a turburat căsnicia. Dar eată că într'o zi trece pragul satuluĭ Toader. Scăpase de la moscalĭ. Venea tot așa de frumos precum plecase, ba era încă și maĭ mîndru în haĭnele-ĭ împărătești, se făcuse și maĭ isteț printre străinĭ.

— Ahaaa! sări Neculaĭ — acuma văd eŭ unde vreĭ dumneata să ajungĭ! Am priceput tot! S'a apucat și mi-a stricat casa tălharul! Nuĭ așa?!

— Ascultă-mě pănă la sfîrșit...

— Nu maĭ vreaŭ să ascult nimica, răspunde-mĭ pe șleaŭ: așa-ĭ orĭ ba?

— Eĭ, ț'a necinstit nevasta! Eaca că ți-am spus-o.

— Am omorît-o! strigă el și se repezi ca un turbat spre casă.

Dar Simion nu dormea; cât aĭ clipi din ochĭ îl înșfăcâ în brațele sale vinjoase și îl țintui loculuĭ. O luptă crîncenă se încinse între amêndoĭ. Puțin și Simion simți că i-se sleesc puterile, ear Neculaĭ se înferbînta și se înverșuna din ce în ce. Vedea cu ochiĭ cum îĭ scapă din mâĭnĭ; însă gîndul temător de o crimă îĭ dădu puterĭ nouě, tocmaĭ când ia-ia să-l scape; și încordându-și muschiĭ îl răsuci în loc, îĭ puse o pedică și îl răsturnâ la pămînt.

— Dejeaba te maĭ sbați, că nu maĭ scapĭ din mâĭnile mele.

— Așa! De aceștia mĭ-aĭ fost?! haĭ? Aĭ știut că nevasta mea s'a ales o rea și nu-mĭ aĭ spus nimica, iar acu vreaĭ să mě împedecĭ a-mĭ lua resplata?! V'ați pus cu toțiĭ pe capul meŭ!...

Și isbucni în plânsete.

— Măĭ, nu fiĭ bicișnic, măĭ Neculaĭ... Aĭbĭ răbdare! graba strică treaba. Ea uită-te cum plânge!... Măĭ da bine maĭ samenĭ cu tată-tĕŭ, bucățică ruptă... Așa se văĭcărea și el la necazurĭ...

„Haĭde agoește-te și ascultă-mě pănă la sfîrșit; aĭ să vezĭ tu, că Ilenuța nu-ĭ așa de vinovată.

— Ah! e vinovată! Mi-a rupt inimioara în douě!

— Dar de zece orĭ e maĭ vinovat Toader: el a ademenit-o! Pe dînsul să-ți fie toată urgia și resbunarea! Că pănă nu-ĭ-a eșit el în cale, ea ți-a fost nevastă credicioasă și supusă. Tu stăĭ liniștit și mě ascultă ce am să-ți povestesc.

Este o lună de când am dat-o de gol; am vrut să-ți descoper tot, dar dînsa cu lacrĕmĭ pănă în pămînt m'a rugat să tac, să nu-ți spun nimic, căcĭ are să se pocăească și să-și ispășească greșala. M'am înduplecat și i-am făgăduit tăcere.

Atuncĭ ea mi-a povestit:

„Eŭ, bădiță Simioane, cât am fost fată mare am iubit ca o nebună pe Toader Frasîn. Dar după ce l-aŭ luat la moscalĭ și nu l-am maĭ vĕzut, am în-

ceput oleacă câte oleacă a-l uĭta. Și după ce m'am măritat, n'am visat și nu am iubit pe nime altul de cât pe Neculaĭ. Insă din ceasul blestămat în care s'a întors Toader de la moscalĭ, nu am maĭ știut ce-ĭ liniștea. Cum am dat cu ochiĭ de el, mĭ-am perdut mințile și mi-sa întunecat viața. Sa trezit în mine dragostea veche și ca un pojar a început a mĕ mistui. Nu am maĭ știut ce-ĭ cu mine. Am uĭtat și copil și bărbat și tot. Numaĭ la el ĭmĭ sbura gîndul. Cu el în cuget și cu numele luĭ pe buze trăeam. Il vedeam prin vis, îl doream aevea. Cu toate astea tot nu s'ar fi întîmplat nimica, m'aș fi potolit și mi-ar fi trecut.

Dar Toader ca pĕcatul mĕ urmărea pe toate drumurile și cărările. Zădarnic căutam să fug de dînsul; îl întîlneam la toate răspîntiile.

Și dînsul simțea, vedea durerea și patima mea, și devenea tot maĭ îndrăsneț. I se deschisese și luĭ rana veche.

Adesea pe la miez de noapte trecea pe lîngă grădina caseĭ noastre și cânta cu dor:

Frunzuleană nucă sacă
Pe dumbravă-ĭ promoroacă,
Tu puĭcă mi-aĭ picat dragă.
Frunzuliță și-o lalea
Sărmana inima mea
Ear a prins a mĕ durea
După ibovnica mea.

Voĭ nu pricepeațĭ nimica; nicĭ nu băgațĭ de samă. Dar eŭ când auzeam acest viers răsunând în tăcerea nopțiĭ, tresăream arsă ca de foc: ĭmĭ înviea tot trecutul înaintea ochilor. Imĭ aduceam aminte de aniĭ când eram eŭ fată și el flăcăŭ, pe când ne plimbam împreună sĕrbătoarea prin dumbravă și ne îmbrățișam la isvorul din poiană. La trezirea acestor amintiriĭ, începeam a tremura toată: ferbea sângele în mine, mĕ frigea la inimă, ĭmĭ ardea pieptul, și lacrĕmele mĕ podideaŭ șiroĭ.

Nopțĭ întregĭ plângeam și mĕ sbuciumam pe înnădușite! Și numaĭ plânsul mĕ maĭ ușura. Am răbdat cât am răbdat... Am tot răbdat și m'am păzit, dar într'o noapte — voĭ eraț dușĭ la Chișineŭ — când i-am auzit cântecul, nu m'am maĭ putut stăpîni, și buĭmăcită de dor, fermecată de glasul luĭ dulce, am sărit, fără să vreaŭ, ca o lunatecă, în grădină, și suspinând am început și eŭ a cânta după el, apoĭ ĭ-am eșit în cale. Când s'a apropiat de mine ĭ-am căzut în brațele-ĭ vrăjite... Și din noaptea acea am întrat în pĕcat.

Aș vrea să es, să scap din prăpastia în care m'aŭ prăbușit patimele, dar nu pocĭŭ; și altul nime nu vine să mĕ ajute. — Maĭ bine nu mĕ maĭ năsteam... că decât așa viață cu necaz, maĭ bine moarte în acest ceas!"

Asta-ĭ toată povestea eĭ. S'o fi vĕzut cum se tînguea și se căina.... De piatră să fi fost și te înduioșaĭ".

— Eŭ atâta știŭ: am avut nevastă și azĭ nu o maĭ am; am fost om în rînd cu lumea și am ajuns de rîsul satuluĭ.

— Și trebue să loveștĭ la mir în acela care ț-a spurcat casa și ț-a necinstit nevasta!... Trebue isidită de pe fața pămîntuluĭ o asemenea făptură! Azĭ te-a nenorocit pe tine, mâine va nenoroci pe altul. Știĭ tu ce gînd am plămădit eŭ?

Dînsul trebue să fi aflat deja că tu plecĭ în seara asta la tîrg; să ne punem de pîndă și să-l năpădim în casă. Tu înhamă îndată calul la căruță și

fă-te plecat. Dar să te oprești pe șes la vale în dreptul ogorului nostru. Veĭ poposi acolo până or începe a zîmbi zorile. Dacă până atuncĭ nu viŭ, apoĭ să-ți cauți de drum.

Eŭ rĕmâĭ acasă să veghiez; și cum îl zăresc—fuga să te vestesc. Incalecĭ pe murgu și eștĭ acasă: puĭ mâna pe un gîrneț și intri înnăuntru: îl croeștĭ odată cu nădejde la cap saŭ peste mâĭnĭ, ca să-ĭ iaĭ jocul și de acolo în colo unde-ĭ nemeri... știĭ cum îmblătești popușoiul.

La aceste cuvinte mânia și suferințele luĭ Neculaĭ începură a se îngîna cu o nespusă bucurie. Sĕlbatecul sentiment al rĕsbunăreĭ îĭ era gîdilat. Simțea în sine plăcerea pe care o simte fiara înainte de a-și sfîșia prada: bucuria pe care o simte sĕlbatecul săltând dantul morților înaintea vrăjmașuluĭ legat de stîlpul supliciuluĭ.

— Lasă-l pe mâna mea!... Am să-ĭ sug sângele și am să-ĭ joc pe mormînt!“ zise el cătră Simion.

IV.

Noapte. Cerul e senin și înstelat; numaĭ peste pădurea din zare se ridică o negreață, zmeĭ de foc brăzdează întunerecul.

Neculaĭ așteaptă pe Simeon: stă întins în mijlocul șesuluĭ pe earba verde și moale ca mătasa, dar i-se pare că-ĭ pe jăratec.

De jur împrejur tăcere; doarme făptura. Doar prepelița se aude rĕsunând în lanurile de grîŭ de pe costișă saŭ câĭnĭĭ bătênd în satul de după deal...

In mijlocul acesteĭ liniștĭ dumnezeești, Neculaĭ cade prada gîndurilor și a amintirilor. — Se vede copil mic, când vesel și fără de nicĭ o grijă alerga și sburda cu băețiĭ de seama luĭ prin crînguri după cuĭburĭ. Ce frumoasă i se părea pe atuncĭ viața... Nu știa ce-ĭ nevoea; pe atuncĭ toată lumea i se părea a luĭ. — O, să fiĭ tu binecuvîntată copilărie nevinovată! Căcĭ abia eșit din vîrsta ta și nevoile aŭ căzut roĭ pe capul luĭ fraged. Moartea nemiloasă i-a răpit părinților. Cât i-a plâns și i-a jălit... Dar la urmă și-a călcat pe inimă zicêndu-și: „Așa a vroit Dumnezeŭ“. Se începu pentru el o viață plină de necazurĭ; dar nicĭodată n'a roptat la ceriŭ. Și la ce era să ropteze?... Oare nu dusese neam din neamul luĭ aceiași viață plină de atâtea suferințe și numaĭ pe icĭ pe colo presărată cu micĭ bucuriĭ?!... Oare nu trăeaŭ alăturĭ de dînsul sute de țăranĭ aceeași viață?.. Și când chiar moș popa îĭ spunea la biserică că nevoea și durerea sunt fătalnice vieteĭ de pe pământ, cum ar fi cutezat el cu mintea sa slabă să creadă altfel?...

Era mulțumit că poate prin muncă să-și agonisească hrana zilnică. Pofte marĭ și multe nu avea. Și dacă rîvnea la ceva, apoĭ — era ca să-și vadă răzășia rescumpĕrată de datoriile rĕmase în urma părinților; ear ca culme a năzuințelor să se însoare cu cine-ĭ va fi dragă. — Încetul cu încetul, după anĭ de muncă și chiverniseală, și-a putut vedea visul cu ochiĭ: și-a desgropat averea de datoriĭ, și-a durat casă nouă și și-a răsădit în ea pe aleasa inimeĭ luĭ.

Câtă bucurie! Câtă fericire!... Cu ce nesațiŭ își trăea zilele!!..

Dar eată că acum vine o mână dușmană, și tocmaĭ când îĭ era lumea maĭ dragă, îĭ strică cuĭbul căsnicieĭ, îĭ fură floarea vieteĭ și îl aruncă din raiŭ în iad...

Ear e singur pe lume. E încă tînĕr, dar nu maĭ are năluciriĭ; nu maĭ are acea încredere oarbă în sine: i-aŭ ştirbit-o nevoile. Acu nu maĭ poate în frunta dîrz lovitura soarteĭ, ci se întreabă cu frică: ce se va face?... Cu cine îşĭ va trăi aniĭ?... Cine îl va îmbărbăta şi îl va ajuta în momentele de restrişte ale vieţeĭ?... Cine-ĭ va uşura bĕtrâneţele şi-ĭ va pune mâĭnile pe piept la ceasul morţeĭ?... Nimenĭ, nimenĭ!... Chiar azĭ şi el nu are pe nimenĭ cu drag, care să-ĭ pună mâna pe cap şi să-l întrebe ce-l doare...

Îşĭ acoperi faţa cu mâinile şi începu a suspina.

Îşĭ plângea fericirea pierdută.

Pinseră a miji zorile; părea că noaptea începea a se desmierda cu ziua. Cucoşiĭ cântaŭ des. Prin pîrloage se auzeaŭ huhurezii; în desiş resunaŭ privighetorile.

Pe cerul senin aŭ năvălit norĭ întunecoşĭ. Fulgere orbitoare spintecă întunerecul; se aud tunete. Vine ploae, şi Simion tot nu sosește...

De odată niştе paşĭ repezĭ se auzirĕ prin earbă. Neculaĭ ridică iute capul şi zări o umbră de om lîngă cal.

— Care-ĭ acolo, măĭ?

— Eŭ! — îĭ rĕspunse glasul luĭ Simion. — Încalecă grabnic şi aleargă, c'a venit!

Dintr'o săritură Neculaĭ fu lîngă cal; şi despiedecându-l încălecă şi se perdu ca o nălucă în bezna nopţeĭ.

Deadreptul prin sămănăturĭ şi şanţurĭ, Neculaĭ mâna ca un nebun. Mâna şi cuvînta: „Sboară murgule! sboară, ca vîntul şi mĕ du la nemerniciĭ din casă!... Căcĭ numaĭ tu mi-aĭ maĭ rĕmas drept şi credincios... Numaĭ pe tine te maĭ am pe lumea asta!... Ceĭlalţĭ toţĭ m'aŭ vîndut şi m'aŭ părăsit... Toţĭ!“.

Când a ajuns la morĭ de-asupra satuluĭ — calul numaĭ spume. Se opri în loc şi-şĭ roti ochiĭ peste satul din vale. Toate casele zăceaŭ în întunerec: la el lumină. Şi vederea eĭ — îl străpunse ca un cuţit.

— Ah, Ilenuţă, Ilenuţă! Cum n'aĭ tu frică de Dumnezeŭ şi ruşine de oamenĭ! Toţĭ creştiniĭ se odihnesc trudiţĭ de munca zileĭ! Numaĭ tu, ticăloaso, petreci desfătându-te în desfrĕnărĭ fără de lege!

Descălecâ iute şi legâ calul de tomarul uneĭ morĭ.

Apoĭ — glonţ printre livezĭ la vale, spre casă.

V.

Dulce e dragostea şi marĭ sînt minunile eĭ. Dragostea pentru un semen — bărbat orĭ femeie — saŭ pentru o idee a însufleţit indivizĭ şi popoare întregĭ la fapte măreţe. Pentru ea mulţĭ aŭ mers bucuroşĭ la moarte. Ea este pârghia care cârmueşte lumea.

In simpla şi seraca odae ţărănească, la lumina uneĭ lumînărĭ de seŭ şi cu o ploscă de vin dinnainte, Toader şi Ilenuţa se simţeaŭ maĭ fericiţĭ decât regiĭ în palate. Un singur nor le întuneca razele noroculuĭ, un singur om le sta în cale... De n'ar fi fost Neculaĭ!...

Afară începuse a se deslănțui furtuna. Fulgerele se încrucișaŭ deasupra satuluĭ, și resunaŭ rîpele de tunete. — Începu a bura. Picăturĭ marĭ sărutaŭ cu sgomot pămîntul însetat. Copacĭĭ trosneaŭ din rădăcinĭ și scrișneaŭ din crengĭ luptându-se cu vîntul.

Ilenuța zise cu fricĭ:

— Doamne, ce vijelie e afară!... Ean auz, cum hîțână costoroabele caseĭ, și cum maĭ scîrție furcele și cumpenele de la fîntânĭ... S'a năpustit urgia luĭ Dumnezeŭ peste fața pămîntuluĭ...

„Am uĭtat să-ți spuĭ, că aseară aŭ urlat câĭnĭĭ așa de jalnic în poartă!.. Tare mĕ tem să nu se întîmple ceva, Doamne ferește. Când urlă câinĭĭ, nu-ĭ a bine: cică eĭ presimt maĭ dinnainte nenorocirea...

— Lasă, nu te teme, odorașul meŭ... Eștĭ cu mine!

— Așa este; dar dacă vine cumva bărbatu-meŭ și ne prinde?..

— Ehe! el o fi acuma în gura tîrguluĭ.

— Nu se știe... Te mirĭ cum află și vine. Și atunceĭ am pățit-o!.. Ce crezĭ că n'o să afle el odată și odată?... Zeŭ, măĭ Todiraș, eŭ de mult tot vreaŭ să te rog să mĕ lașĭ tu pe mine; să părăsim drumurile care ne întîlnesc, că ceea ce facem noĭ e pĕcat mare și n'are să ne ducă la nicĭ un sfîrșit bun. — N'ar fi maĭ bine să te însorĭ și tu, să fiĭ om la locul tĕŭ, cu nevasta și gospodăria ta... Alegeți o mireasă: fete sînt destule... Fii-ți atâta crailîc!

— Ilenuțo, aibĭ milă de mine și nu mĕ maĭ înjunghia cu asemenea cuvinte. Destul sufĕr eŭ și așa...

Ce om fără de noroc am fost!.. Pe tine te-am îndrăgit și eŭ pe lumea aceasta și nicĭ de tine nu am avut parte... De știam că am să pătimesc atâta pentru tine, rĕmăneam maĭ bine printre străinĭ, în țara rusească... Și maĭ bine mĕ spînzuram, decât să ajung să te vĕd în brațele altuia!... Apoĭ când te maĭ aud cu asemenea vorbe, îmĭ vine să-mĭ iaŭ lumea în cap și să plec încotro m'or îndrepta ochiĭ... Și am să plec!..

— O, nu! să nu plecĭ Toadere! Staĭ, rĕmâĭ la noĭ în sat, să te poată vedea ochiĭ meĭ!..

— Tronc! Apoĭ nu-ĭ tot una: orĭ să mĕ însor orĭ să plec de pe locurile astea?..

— Tu nu te uĭta în gura mea!... Așa am zis eŭ. Sunt buĭmăcită: singură nu maĭ știŭ ce vreaŭ: capul îmĭ spune una și inima alta...

— Fă, ce-ĭ la deal la vale! Dacă tu mĕ iubeștĭ și vreĭ să fiĭ a mea, atunceĭ să mĕ asculți ce-am să-ți vorbesc... Știĭ ce?... Haĭ, să fugim peste Prut!.. Vom munci și nu vom peri. De oamenĭ să nu ne fie fricĭ, că sunt tot de o viță cu noĭ... Tot moldovenĭ... Mergĭ?...

— Baiu, nu vreaŭ... Nu pociŭ! Sînt nevastă cu cununie, am un copil, și nu ne va ajuta Dumnezeŭ la o asemenea faptă.

— Nu zice: „baiu“... Gîndește-te bine, ca să nu te căeștĭ pe urmă.

— Of, doamne!... Maĭ bine să vie moartea!.. El saŭ eŭ — unul din doĭ!..

VI.

Tiptil, tiptil se strecura Neculaĭ prin livada caseĭ. Inima i se bătea cu putere, de parc'ar fi voit să-ĭ sară afară din piept. Sângele îĭ isbea tîmplele.

Auzi cântând înăuntru:

Frunză verde poamă neagră
Dragă, și-mĭ eștĭ dragă,
N'auzĭ puĭcă popa toacă
Dragă și-mĭ e dragă.
Eșĭ afară și te roagă
Te roagă luĭ Dumnezeŭ
Să moară bărbatul tĕŭ
Să rĕmânem amêndoĭ...

Așa cânta Toader, ear Ilenuța îĭ ținea isonul.

— Îhî, scrișni Neculaĭ, îmĭ cântă prohodu, spurcatul!... Dar las că te învĕț eŭ acuș! Sînt rezĕș și știŭ să-mĭ apĕr cinstea caseĭ ca și rezĕșia — cu toporul în mână!.. " Și vru să năvălească înăuntru, dar se rĕsgîndi: tot una, îĭ avea în palmă. Se apropie încetișor de fereastră și privi înnăuntru. Un fior rece îl străbătu din creștet până-n călcâe și începu a tremura carnea pe dînsul. Să ajungĭ să-țĭ vezĭ nevasta iubită în brațele altuia... Ce chin! Ce durere cumplită!..

Dar ce-ĭ vĕzură ochiĭ?! Toader a început a desmerda sînul Ilenuțeĭ!.. O sărută! O înnădușe în sărutărĭ și ea se topește în brațele luĭ!.. Îl sărută și ea!!.

Nu maĭ vĕzu nimic înaintea ochilor. Începu a se învîrti lumea cu el și simți că-l părăsesc judecățile. Era nebun, nebun de furie! Nu maĭ era om, ci fiară setoasă de sânge. Scrîșnind din dinți, cu spume la gură, scoase toporul din brîŭ. În clipa aceea un fulger puternic luminâ pământul, și la lumina luĭ Ilenuța vĕzu chipul sinistru și înspăimîntător al luĭ Neculaĭ. Un țipĕt sĕlbatec îĭ sfîșii pieptul și sări din brațele ibovniculuĭ. — Atuncĭ... Neculaĭ repezi toporul. Trosc! Și un zîngănit de țăndărĭ de sticlă se auzi. — Vîntul și ploaea năvălirĕ lacom în casă pe fereastra hîrbuită.

Ca un tigru se aruncă să intre Neculaĭ în casă; dar ușa închisă. Dintr'o isbitură o scoase din țîțînĭ și apăru în prag groaznic și înfiorător ca o arătare.

— Toader! — Nu-ĭ! Sărise pe fereastră.

— Ea? — nicĭ vie nicĭ moartă ședea pe cuptor cu pruncul la sîn.

El o fulgerâ odată cu privirea și fără să zică un cuvînt, ridicâ din mijlocul caseĭ toporul, — scoase cutea de sub laiță și începu a-l ascuți.

VII.

În vremea asta Toader fugea prin ploae de-ĭ scăpărau picĭoarele. Lovitura neașteptată îl speriase și îl zăpăcise. A sărit ca un ogar pe fereastră, și— fugiți picĭoare! Nu doar că ar fi fost un fricos — nu, dar în puterea deprinderĕĭ moștenite în totdeauna care te ia în asemenea împrejurărĭ.

În mijlocul satuluĭ lîngă cârșmă, l'aŭ oprit străjariĭ de noapte:

— Cine-ĭ măĭ? Stăĭ! Unde fugĭ?

Asta îl făcu să-și vie în fire; se opri gîfâind. Cel dintâĭ gînd îĭ fu la Ilenuța. El a scăpat; dar ea o fi gemênd poate sub lovițurĭ de moarte! Și o

adâncă mustrare de cuget îl coprinse. Cum?! El a fugit ca un laș și pe dînsa a lăsat-o prada rĕsbunăreĭ luĭ Neculaĭ?! Ba! El trebue, el e dator, să meargă îndărăt și să dea piept cu vrăjmașul sĕŭ! O viață are și are să-și o pună pentru cine îĭ este dragă!

Și odată strigă!

„Ajutor, oamenĭ bunĭ!“ Și o luâ de a epurea îndărăt. Străjariĭ, prin tunete și ploae, alunecând, căzênd și iar ridicându-se, o luară la goană după dînsul.

VII.

Ascuțea Neculaĭ toporul; ascuțea și ascuțea. Fruntea îĭ era încruntată, fața împietrită, privirea fioroasă. Tăcea mut. Numaĭ mușchiĭ feței i se contractaŭ convulsiv.

Înfricoșătoare era furtuna de afară cu fulgerele sale care îți luaŭ vederea și cu tunetele de care duduea pămîntul și urlaŭ văile; dar maĭ înfricoșătoare era înfățișarea luĭ Neculaĭ.

Ilenuța galbenă ca ceara se uĭta cu groază la el. Nu-l maĭ cunoștea; nu maĭ era acela pe care ea altădată cu un sărutat, cu un zîmbet îl îmblânzea și îl subjuga. Se cutremura de înfățișarea luĭ; îĭ spunea inima că are să se întîmple ceva groaznic...

Deodată îl vĕzu ridicându-se amenințător în picĭoare și, clătinând toporul din coadă, îĭ zice cu un glas năbușit de pe cea lume:

— Ean dă-te jos de acolo!..

Ea tăcu pitic; nicĭ nu putu să desclește gura, era aiurită, hipnotisată de privirea luĭ.

— Dă-te jos de acolo, sătano!“ tună el.

— „Las că mĕ daŭ; să daŭ numaĭ țîță la copil“... îngînâ ea.

Copilul se opri din supt și începu a se uĭta cu nedumerire și nevinovăție la tată-seŭ; par'că ar fi voit să-l întrebe: ce e de strigĭ așa! Eŭ nu pricep nemica...

Apoĭ ear începu a suge gurguiu cu poftă.

Neculaĭ cum stătea în mijlocul odăeĭ sbucni:

„Mi-aĭ jurat credință înaintea altaruluĭ și ți-aĭ călcat jurămîntul în picioare. Te-am iubit ca pe ochiĭ din cap, ți-am împlinit toate hatîrurile și tu ticăloaso m'aĭ vîndut!... De ce-aĭ mers după mine, dacă nu ți-am fost drag?! căcĭ eŭ cu sila nu te-am luat... Cum nu ți-a fost ție milă de inimioara mea?!.. Cum de te-aĭ îndurat de m'aĭ lăsat?! Ce ți-am făcut eŭ ție, blestemato, de m'aĭ schimbat cu altul?! Haĭ?! Rĕspunde, demone împeliță! Rĕspunde, iudo!

— Ertare bărbate!... Cel necurat m'a vîrît în ispită...

— Ispită!... Dar plodul pe care îl adăpĭ la sînul tĕŭ spurcat al cuĭ e?! Prin ce buruene l-aĭ zămislit?!..

— Tacĭ?!.

Ilenuța plângea.

— Ce? Plângĭ?! Aĭ încă obrazul să plângĭ?! Naaa!!..

Și svîrrr... cu toporul.

De data asta n'a dat greș. Adânc s'a înglodat toporul în gîtul Ilenuțeĭ: nicĭ a țipa n'a avut când. Sângele-ĭ gîlgâea pe gură, țișnea în stropĭ pe marginele toporuluĭ și cădea ferbinte pe fața copiluluĭ. Copilul începu a plânge.

Neculaĭ sta smintit cu picioarele rîșchirate în mijlocul caseĭ. La țipetele copiluluĭ tresări ca din somn; se lovi cu ochiĭ de sânge și se îngrozi. Nebuna-ĭ faptă îĭ apăru în toată strășnicia eĭ: înainte luĭ — Ilenuța, lungită pe moarte cu ochiĭ deschișĭ, marĭ și fără de viață; fața bătută de fiorii morțeĭ, și din gîtlej îĭ eșea un horcăit sfîșietor.

O privea năuc. Știa ce-l așteptă. I se năzări că vede înaintea sa scris cu litere de foc înfricoșatul cuvînt: „Siberia“. Își puse mâĭnile în cap, ridică ochiĭ către cer și strigă cu glas desnădăjduit: Of, doamne! Ce-am făcut!.. Săriți oameni buni că am săvîrșit moarte de om!...

Și căzu gemênd pe trupul cald încă al nevesti-siĭ. . . . . .

Pe ușă intrară Toader și străjariĭ ..

GEORGE MADAN.

DIN BERLIN

„Cine citeşte, să înţeleagă“.

Nu de mult s-a tipărit la Berlin o cărticică intitulată: *Die undeutsche Litteratur der Gegenwart:* „Literatura negermană din zilele noastre“, care a făcut oarecare sgomot şi în care autorul anonim, însă, probabil, Karl Pröll, desvoltă cu multă mâhnire şi cu nobilă indignare idea că prin literatura germană trece, de la o seamă de vreme încoace, un curent otrăvitor, protivnic datinilor şi firii neamului saxon. Este un cosmopolitism nerușinat, carele falsifică şi simţire, şi gândire şi limbă; iar purtătorii acestui spirit mefistofelic sunt Evreii, servili imitatori ai literaturii bolnăvicioase francese. Autorul, după ce, examinând din punctul de vedere al talentului şi tendenţelor, pe fruntaşii scriitori germani de soiu evreesc, care stăpânesc cu insolentă încredere în sine ziaristica şi literatura estetică de astăzi, constată primejdia naţională, dă alarma şi cere scriitorilor Germani de naştere să se întoarne la izvorul generos din carele a eşit, acum patru sute de ani, marele reformator Luther, căci opera şi fiinţa acestuia personifică însăşi fiinţa rasei şi caracterul spiritului german: gîndire onestă şi limbă verde rostindu-se din prisosul inimii, fără meşteşugită fraselogie leşinată... Literaţii contemporani, maimuţind pe Zola şi naturalismul exotic, îndrăsnesc a se numi — a se socoti — poeţi „moderni“, când zugrăvesc stări sufleteşti anormale, patologice, situaţiuni scabroase, în stil flecăritor de ţatac *(Boudoirgewäsch)*. In literatură, aberaţiuni sexuale, ca teme favorite de novele, romane, drame; în politică, aberaţiuni; de pe amvonul bisericii, aberaţiuni. Raţionalism — socialism — pesimism destructor pretutindeni: iacă resultatul activităţii aşa numiţilor „tineri-germani“ *(die Jungdeutshen)*. Şi această degenerare o numesc ei „poesie modernă!“

Sănĕtate trupească și sufletească — desvoltare conscientă de natura și cultura germană — părăsirea fantasticiĭ rătăciriĭ pe căile spiritului străin: aci e mîntuirea; aceasta-ĭ datoria fiecăruĭ bărbat german! A lucra altfel ar fi o trădare de patrie, de care însă n'ar fi tocmaĭ Evreiĭ vinovațĭ, de oarece eĭ nicĭ nu sunt Germanĭ și, prin urmare, literatura lor nu purcede din însușĭ sufletul poporuluĭ german. „Maĭ lăsațĭ încolo pe Ohnet și Daudet... Comparațĭ timpul „cel rumen la față“ *(rotwangige Zeit)* de la sĕrbătorile Crăciunuluĭ din copilăria voastră cu nervoasa voastră zăpăceală modernă — și rușinați-vĕ!“

Cărticica e împărțită în opt capitole: 1. Heine. — 2. Tinerĭĭ-Germanĭ. — 3. Naturaliștiĭ. — 4. Bahr, Tovote, Sudermann, Nordau, Friedmann. — 5. Național și popular. — 6. Luther, Germanul. — 7. Idea lor despre lume. — 8. Incheĭere.

Pe scurt, coprinsul acestor capitole este următorul:

I. — Precum e o strînsă legătură între „corpul poporuluĭ“ și spiritul poporuluĭ *(Volkskörper und Volksgeist)*, tot astfel și literatura e nedespărțită de rasa și naționalitatea actuale. Naturalismul luĭ Zola e o plantă romanică: naturalismul german, o *contradictio in adjecto*, o absurditate. Naturală este numaĭ acea direcțiune (spirituală, intelectuală, artistică, literară), care a isvorît nemijlocit din carnea, sângele și ființa corpuluĭ popular. Naturalistic e numaĭ acela care condeamnă naturalismul modern. Realisarea și soluțiunea naționalismuluĭ este *naționalul*. Autoruluĭ ĭĭ vine să rîdă, când vede că Evreilor — neam cu totul străin și degenerat — li se ĭartă, în Statele noastre așa de scrupulos naționale, să fie și eĭ factorĭ determinanțĭ la cultură. Heine este întăĭul ne-German modern, al căruĭ duh, ca o stafie, bântue încă puternic presa și lirica „noastră“. Insă Heine a produs o literatură poetică isvorîtă numaĭ din rasa și individualitatea sa judaĭcă: poesie fără vlagă (*markos* = „fără mĕduvă“), versurĭ trăgănate, obosite. Nicĭ că se putea altfel: *o existență de două mĭĭ de anĭ de ghetto* [1]), *nu trece peste un popor fără a lăsa urme!* Cu toate acestea, Heine e un însemnat talent poetic și prosaist, însă Evreŭ din creștet până în tălpĭ. Spirit batjocoritor și pesimist, critic amar al religiuniĭ creștine — deși se botezase în două rînduri — și al Germanieĭ de pe vremea luĭ, n'ar fi tocmaĭ această pornire violentă cusurul sĕŭ cel maĭ bătător la ochĭ, ci tonul vicleneso, dușmănos al criticilor sale trebue să fie stigmatisat. Și alțĭ scriitorĭ marĭ aŭ fost pesimiștĭ, precum Byron, Musset, Lenau, Pușkin, Turgenieff, aceștia sunt însă simpaticĭ, pe când Heine și Börne ba. Chĭar și în privința ocărilor sunt cele două rase deosebite. Spiritul luĭ Heine, fie că suspină orĭ că rîde, e *otrăvit*. Stilul sĕŭ încă nu e german, din potrivă: o vorbărie pe nerĕsuflate, alergând în fugă nebună din virgulă în virgulă... (Autorul citează un exemplu caracteristic din scrierea luĭ Heine: *Le Grand*, începutul). Necurmata stăruință a literaților noștri e să coboare poesia până la nivelul tonuluĭ științific și neguțătoresc de toate zilele. „Am început cu Byron și cu romantica și sfîrșim cu un realism înfiorător, care, pe deoparte și foarte logic, se termină în știință, ĭar pe de alta, ĭarăși foarte logic, în casa de nebunĭ.“

II. — Pe la 1885 un vênt de reacțiune deodată suflă peste literatura germană. Scriitorĭĭ favoriți de până atuncĭa, ca Wolff, Scheffel, Baumbach, Storm,

---

[1]) Astfel se numĭaŭ, altă dată, maĭ ales în Italia, acele mahalale din orașe, în carĭ Evreiĭ craŭ silițĭ să locuiască despărțițĭ de cealaltă lume. Cuvîntul vine dela rabbinicul *ghet:* „hărtie de despărțenie.“ (N. R.)

Geibel, Ebers, Paul Heyse, Richard Voss, chiar Gustav Freytag și Friedrich Spielhagen aŭ început a fi nesocotiți, tractați de „epigoni“ [1]). Steagul mișcăriĭ a fost ridicat de Bleibtreu (*Revolution der Litteratur*, 1885), fără însemnată ispravă însă. Mișcarea fu greșită de la început, căcĭ ea nu căuta în natura germană și în trecutul german momentele pe care să se întemeĭeze, ci maĭ pretutindenĭ pe pămînt, unde se întâlnesce ceva „*mare*.“ Scriitoriĭ se aruncară la picĭoarele „geniuluĭ romanic Napoleon—Zola... cuceritorul.“ Insușĭ Bleibtreu e un admirator pasionat al luĭ Napoleon și Byron. Socotiră că geniul trebue să fie ceva posomorît, desmățat, demonic... ĭar nu verde, sănĕtos, liberator, ca firea geniuluĭ germanic al unuĭ Luther, Bismarck saŭ Shakespeare. Toată mișcarea tinerilor Germanĭ s'a făcut în spiritul acesta. Un curent de vag cosmopolitism trece printre acești revoluționarĭ, căcĭ „geniul — după dînșiĭ — ar fi internațional!“ Dar, lucru foarte cĭudat, ca un fel de glumă plină de haz a istorieĭ universale (*ein ganz guter Witz der Weltgeschichte*), scutierul aceluĭ fruntaș renovator al literaturiĭ *germane* era — un Evreŭ! „un incomparabil talent meșter în ocărĭ“: Conrad Alberti (Sittenfeldt). Tonul acestuĭ „tînĕr German“ e curat *jidovesc*. Ĭacă, de pildă, cum se înfățișează *stilul* sĕŭ. Intr'un articol pentru apărarea luĭ Heine, el scrie: „Se știe că Xantippa e tipul cotoroanțeĭ [2]) gălcevitoare și rele, care, „incapabilă de a pricepe mărimea spirituluĭ altora, se acață de oarecare neîn„semnate slăbicĭuni exterioare, ca să batjocorească în public, să insulte pe „omul cel de toată lumea cultă admirat cu respect, și să-ĭ toarne pe furiș în „cap *vasul cu lichid urît mirositor*... Dar experiența ne arată că nu-ĭ pe lume om „așa de ordinar încât să nu găsească alt om încă maĭ de rînd, maĭ ticălos, „carele, de dragul publicității, să strige în gura mare: vedeți voĭ? *oala mea „de noapte* („mein Nachttopf“) este încă maĭ mare și o pot încă maĭ cu putere „arunca în capul celuĭlalt!“ Și autorul cărticeleĭ adaogă: „Ca poet german nu se va desvolta nicĭodată acest *raisonneur* oriental.“

III. — Realiștiĭ s'aŭ vădit ca apostolĭ maĭ mult saŭ maĭ puțin mărturisiți aĭ socialismuluĭ și anarchismuluĭ. Henkel e social-democrat; Makay, „cântătorul anarchismuluĭ“. Naturaliștiĭ însă ĭ-aŭ întrecut. Pentru aceștia, „singura cale ducênd la adevĕr este cercetarea naturalistică exactă (științele naturale exacte). Pentru „poetul carele vrea să fie adevĕrat, nu-ĭ altă basă decât observațiunea științifică exactă.“ „Tot ce nu e știință naturală e moft (*Mumpitz*). — „Incremenită privire și pĕtrundere ca un burghiŭ într'un obiect, până daĭ de fundul ființei sale — ĭaca drumul spre o noŭă literatură.“ Aceasta e adevĕrată închinare la Taine și Zola: „Literatura poetică este un protocol, lucrul cel maĭ înalt la care poate ajunge poetul, e observațiune exactă și cât se poate maĭ adâncă analisă“ (din *Le Roman expérimental*). Insă, asemenea *constatare seacă* este incompatibilă cu nevoile inimiĭ omenești, setoasă de altceva maĭ înalt, maĭ frumos, maĭ avêntat... Și ceĭ maĭ învĭerșunați, care fac maĭ mare gură printre

---

[1]) S'a numit *epoca Epigonilor* perioada literară decadentă, începênd pe la sfîrșitul secoluluĭ XIII. Sărăcia fantasieĭ și a ideilor, unită cu erudițiune și meșteșugire de formă precum și cu multă presumpțiune, caracterisează această fasă a literaturiĭ germane. Pe atuncĭ a înflorit prea vestitul cântăreț al damelor, *Heinrich Frauenlob* († 30 Noemvrie 1318), în al căruĭ mormînt, în ziua îngropăciunii poetuluĭ, la Strassburg, aŭ turnat femeile valurĭ de vin „auriŭ“ până l-aŭ umplut peste margini... In secolul nostru, un fruntaș „epigon“ a fost contele Platen — cântătorul Veneției. (N. R.).

[2]) Cuvîntul german *Vettel* e mult maĭ trivial de cât cel românesc.

aceștĭ moderni, progresiștĭ, internaționalĭ, sunt tot Evreiĭ, eĭ, lipsițiĭ de patrie din naștere!

IV. — Bahr, Tovote, Sudermann, Nordau, Friedmann: „indivizĭĭ“ aceștia trăesc în imperiul german și scriŭ nemțește — poeți germanĭ pentru aceea încă nu se pot numi. Eĭ aŭ din firea spirituluĭ poporuluĭ german cam tot atâta cât are un Hottentot din firea unuĭ țĕran din Pomerania ulterioară. Hermann Bahr a învĕțat la școala luĭ Bourget, luĭ Huysmans, a naturaliștilor, misticiștilor, neoromanticilor și sataniștilor[1]) din Paris să analiseze „stărĭ sufletești“ și anume într'un stil pișcător, gâdilător, văpăitor, înflorat cu surprinderĭ. Cine are nervĭ „fin diferențiațĭ“ în loc de obicĭnuițiĭ noștri nervĭ germanĭ, acela să se încumete a citi protocolul spitalagesc „Die gute Schule“ și analisa dramatică „Die Mutter.“ — Bahr, ca și toțĭ moderniĭ, e duh și carne din duhul și carnea luĭ Heine.

Tovote, ca și Bahr, concentrează tot interesul literar în întărîtărĭ sexuale: dragostea dintre sexe sub toate formele eĭ, taĭnice raporturĭ nervoase dintre bărbat și femee, ba chĭar dintre bărbat și bărbat... Adevĕrat stil de roman franțuzesc — adică fără adâncime și guraliv. Vorba e numaĭ să fie *picant*, și atât ajunge.

Sudermann este, ĭarăși, de colo până colo, parisian nervos modern, mirosind a parfum, a canapea („Chaiselongue“) și a parisianism... Iacă o mostră de stil, pe care aĭ crede-o tradusă dintr'un roman frances de efect:

„Și acum se uĭtă la el — se uĭtă la el cu o privire, care-l făcu să se cu„tremure până în rĕrunchĭ. — Sfiicĭune fecĭorească. — Rugăminte să o cruțe — „și neţĕrmurită lăsare în voĭa luĭ — toate acestea zăceaŭ în lunga eĭ căutătură „plină de dragoste.

„El își încleștă brațele de rezemătoarea jețuluĭ, căcĭ altfel ar fi căzut „grămadă înaintea eĭ. Și vrea să fie tare — tare pentru ea, pentru el.

„Ĭarăși tăcere.

„Apoĭ, cu o din urmă încercare nefericită să facă pe nepăsătoarea, zise „ea: „Când aĭ să plecĭ în călĕtorie?“ Glasul eĭ suna stins (*heiser* = răgușit).

„Când mĕ veĭ expedia d-ta!“

„Atuncĭ, astăzĭ!“

„Astăzĭ — Dagmar — astăzĭ!“

„Ea își muscă buzele, ca să-și înnece lacrimile, și făcu din cap.

„Așa dară, trebue?“

„Trebue!“

Și Pröll adaogă: „Vaĭ! și chiŭ! apucare năbădăĭoasă cu mânile de pĕr, privirĭ scânteĭetoare, pașĭ largĭ de scenă, rîs sec, desnădăjduit — în scurt: efect, nervositate, teatralism — însă nu sănĕtoasă artă germană.“

Acesta este Sudermann, cel *par excellence* sĕrbătorind succese în teatrul jidovesc[2]); acesta e „reformatorul literar“, mirosind însă și el a parfum, a canapea și a parisianism!

Tot așa de searbĕd e și „parisianul“ lor conațional, medicul scriitor Max Nordau în — de pildă — ale sale *Seelenanalysen*: „... Era întocmaĭ vechĭa poveste, „care, pururĭa, tot noŭă rĕmâne. Student tînĕr în Paris, el face cunoștință cu o

---

[1]) Aceștia sunt o foarte cĭudată școală și sectă „religioasă“, care se închină, în cult regulat și în temple anume, la *Satana*... (N. R.)

[2]) Alusiune, credem, la *Lessingstheater* din Berlin. (N. R.)

„cusătoreasă locuind singură, se plac, fata se aruncă în brațele flăcăuluĭ, și bra-„țele acestea se închid bucuros împregĭurul ființei care se lipește strîns de sînul „luĭ... In împregĭurărĭ priincioase, ține prietășugul lor, lipsit de grijĭ, vesel, un „an, doĭ anĭ, apoĭ sosește minutul, când studentul și-a mîntuit învățăturile, și „seriositatea vieței îl cere. Rămâĭ cu bine, tu, plăcută viață de dragoste, fără grijĭ „de viitor și fără de răspundere! Rămas bun, ție, cuĭb de porumbeĭ pentru doĭ „într'o cămăruță închiriată, pe care o umplu zorile tinereței și speranța! De obi-„ceĭŭ, despărțirea se petrece fără supĕrare. El e rece, ĭar dînsa, cuminte. Pe „urmă, prânzesc amêndoĭ la țară, beaŭ șampanie, și cu voĭoase urărĭ de noroc „pentru viitor, se despart. Saŭ ambiĭ sunt sentimentalĭ. Atuncĭ, puțin plîns, „câteva suspine, îșĭ făgăduesc a-șĭ scrie, și o fac o seamă de vreme, și trec la „mijloc zile, poate chĭar săptămânĭ, până ce rana inimiĭ, din fericire nu prea „adâncă, s'a vindecat."

Criticul, acum, compară cu asemenea stil trezit, limba viguroasă, *divina grosolănie* („göttliche Grobheit") a luĭ Luther [1]), și strigă: „Așa e! Nu vi se pare că din năbușitorul miros de *patchouli*, din atmosfera unuĭ ĭatac de loretă, eșiți afară într'o răcoroasă furtună de toamnă germană?... Astea sunt cuvinte, înapoĭa cărora simțĭ că stă un bărbat! Sărĭ în sus de bucurie, când vezĭ cum acești falnicĭ bărbați [2]) țin în „pumn" materia lor de gîndire cu putere și înțelepciune, o înoadă și-ĭ dă formă și o rup, cum ĭĭ vine la socoteală voinței lor de artiștĭ, cum îșĭ frămîntă brutarul coca." Scriitorĭĭ să caute aer sănătos, curat, în *Nibelungenlied*, în *Gudrun*, la *Minnesänger*, în *Heliand* și în „surpăturile de granit" ale fragmentuluĭ *Hildebrandslied*... [3]) Nu e vorba să ne întoarcem la vremile din *Nibelungenlied*, acele vremĭ aŭ trecut pentru vecĭ! După spiritul lor sănătos însă ele n'ar trebui să treacă nicĭodată, pe cât timp vor ființa pe lume un pămînt și un popor german! „Uĭtați-vĕ la indivizĭĭ și la probele de stil de maĭ sus și spuneți daca aceĭa sunt bărbațĭ germanĭ, poețĭ germanĭ, saŭ maĭ curênd niște băeți carĭ îșĭ risipesc timpul cu jucărĭĭ și — ceea ce este maĭ rĕŭ — cu jucărĭĭ *murdare* („mit *unreinen* Spielereien").

V.—„Literatura de acum n'are suflet. Ea se poate numi, cu oarecare drept, *internațională*. Căcĭ anatomie, raporturĭ sexuale, nervĭ gastricĭ, lupanar, boudoir și sală de disecțiune, sunt lucrurĭ internaționale"... „De atâta schopenhauerism, de atâta scotocire cu mintea prin științele naturale și medicale, modernĭĭ nu maĭ vĕd cele de prin prejurul lor"..... „Internaționalismul modern e numaĭ un pĕcătos de vêsc [4]), un parasit, din întêmplare încuĭbat pe vêrful copaculuĭ și de acolo strigând: „Heĭ! tot maĭ nalt sunt eŭ decât tine, stejarule!" „Evreiĭ de astăzĭ sunt internaționalĭ din născare și din capul loculuĭ vrăjșmașĭ hotărîțĭ aĭ verĭcărĭĭ încercărĭ de a se întemeĭa cultura pe tărîm național. Acești nomazĭ internaționalĭ aŭ avut și eĭ odată țara lor: dar fură un așa de habotnic popor național, cum rar s'a maĭ prăsit altul pe planeta noastră. Și tocmaĭ această însușire

[1]) Traducerea exemplelor citate n'ar putea da nicĭ *tonul* nicĭ *coloarea* limbiĭ luĭ Luther, de aceea renunțăm a le maĭ traduce. — Prevenim însă pe cetitorĭ că *toate* citațiunile scoase din textul scrierĭĭ ce analisăm aci, sunt traduse *din cuvînt în cuvînt*, și ținênd seamă, în acelaș timp, de geniul ambelor limbĭ, care e atât de deosebit!

[2]) E vorba de Luther, Friederich cel Mare și Bismarck (N. R.)

[3]) Cel maĭ vechĭŭ monument *poetic* al limbiĭ germane, secolul VIII (N. R.)

[4]) Cuvêntul românesc e latinul *viscum* (tr. *gui de chêne*, nemț. *Mistel*): plantă parasitară, crescênd pe ștejar.

și fără altă judecată, declarați „gojim“ [1]: ei, până în zilele noastre, nu cunosc destule cuvinte ca să se fălească a fi „poporul ales.“ Prorocii lor nu erau preoți numai, ci crescători religioși, naționali, politici, culturali ai poporului“. Aceeași a condiționat desvoltarea și mărirea lor. Toți ne-Evreii erau, din capul locului conștiință, strict națională, o aflăm și la Grecі. Ca și Evreii, care deosebiau pe gojim de Judei, Grecii făceau deosebire între Eleni și barbari. Timpul luptelor politice naționale cu Perșii este, pentru poporul grec, totdeodată epoca de înflorire a culturii, artei și poesiei.“ La Romani, acelaș fapt însemnător. „Fost-a cândva mîndrie mai hotărîtă, mai națională decât a tiranului universal de la Tibru?... Să se compare bărbăția Romanilor după bătălia de la Cannae cu mișelia comandanților de cetăți germani, după bătălia de la Iena, și cu mânie și cu durere se va vedea marea deosebire dintre un popor conștient național și altul național moleșit!“ La Englesi, asemenea: „toți bărbații lor însemnați sunt bine definite individualități naționale, de la Gordon până la Pitt, Nelson, Wellington, până la Cromwell... „O țara mea, cât te iubesc!“ strigă Pitt, murind. Pe când Germanii, cum se poartă? Intr'un oraș american, în care populațiunea era amestecată — Englesi și Germani — se discuta daca limba oficială să fie germana saŭ englesa. Pusă la vot, cestiunea rămăsese nehotărîtă din causa parității voturilor, și președintele urma să decidă. Acesta, *German de naștere,* votează pentru *limba englesă* [2]...“ — „Când ieĭ o carte franțuzească în mână, te isbești într'una de vorbele *notre, nos*..... trupele „noastre“ viteze, țara „noastră“, poeții „noștri“..... Pentru atare conștiință națională de împreună viețuire și împreună simțire, se crede Germanul — firește! — prea *obiectiv*... Un German, entusiast admirator al luĭ Jules Verne, scrie acestuia o politicoasă epistolă, rugându-l să publice o carte, prin care să contribue la împăcarea celor două popoare desbinate. Ce-i răspunde însă Francesul?“ *Am pus* — zice dînsul — pe cine-va *să-mĭ traducă scrisoarea d-tale*.... Germania să facă bine mai întâĭ a ne da Alsația-Lorena înapoĭ, și pe urmă om mai vorbi despre ce te interesează pe d-ta...“ Frances din creștet până'n tălpĭ! Care scriitoraș *(Skribent)* german, cât de obscur, ar fi cutezat să-și mărturisească rușinea că nu pricepe franțuzește? — Literatura franceză, în novelă, roman și dramă, e preste tot națională, preste tot eșită din spirit frances. Ce căutăm noĭ la Francesi? Moravurile lor sunt neînțelese în Germania. Acel franțuzesc *esprit* din comediile parisiene și care nicĭ măcar traduce, ca cuvînt, nu se poate nemțește, e deosebit de *humorul* comedieĭ noastre ca cerul de pământ... Și când te gândești la nerozeasca obiecțiune celora care în abstracta lor judecată *(Räsonnieren* = „mania lor de a raționa“), pretind că naționalul ar fi un semn de mărginire intelectuală!... Da, negreșit; dacă, acum o sută de anĭ, când era la modă cosmopolitismul, proștiĭ de Germani n-ar fi fost așa de afurisit naționalĭ, Germania ar fi devenit prea frumușel cosmopolită. Iar astăzĭ, de-om mai urma să dormim fără habar înainte, de-om mai răbda ca niște lipsiți de caracter misiți [3] să ne aducă pe furiș în țară tot felul de „mărimĭ“ și

---

[1]) Se citește „goi-im“, *im* fiind semnul pluralului în limba ebraică, precum: *Eloh-im* („puterile naturii creatoare“ exprimate prin cuvîntul *Dumnezeŭ,* la începutul Bibliei), *Misra-im* (cele *două* Egipturi“), etc. (N. R.)

[2]) Bismarck a zis, odată, într'un minut de ciudă și cu francheța sa cunoscută. „că nu cunoaște pe lume alt om, care să fie gata a *eși mai curênd din pielea luĭ decât Germanul*“. (N. R.).

[3]) Autorul zice: *Kuppler,* a căruĭ traducere exactă în limba noastră se poate face cu un cuvînt turcesc foarte energic, dar prea — „verde“ pentru stilul literar. Insă de la *misit* până la el nu-ĭ departe... Cuvîntul curat românesc ar fi *votru,* puțin cunoscut și rar întrebuințat în vorbire.

de „idolĭ“, Germania va fi în curênd internaţională, adică parisiană şi jidovească. Acest internaţionalism se potriveşte de minune cu *morala* modernă a bancherilor berlinezĭ faliţĭ ... De ce, adică, să fie omul German? Popoarele celelalte aŭ atâtea lucrurĭ frumoase! De ce să iubeştĭ o singură femee? Maĭ sunt fete aşa de drăguţe! De ce, adică, să fiĭ cinstit şi moral? Ce-ĭ aceea, *cinstit?* Pe cât timp nu mĕ înhaţă procurorul, sunt om cinstit. Ce-ĭ aceea, *moral?* Moralitatea e o noţiune relativă şi, precum să ştie, schimbătoare ... Şi pentru ce să nu imităm pe Maupassant orĭ Zola, pe Bourget orĭ Dumas? Orĭ să scriem şi noĭ puţinel pipărat, lasciv, în doĭ perĭ, într'atâte cât nu-ĭ primejdie de confiscare? Doamne, interesantă îţĭ maĭ fac cartea toate acestea, şi apoĭ trag muşterĭĭ ... Incurcătură fără sfîrşit, luptă pentru concurenţă fără scop, fără ideal, fără unitate ... Şi această zăpăceală o numesc eĭ *literatură germană.* — Cesare era tot atâta de inteligent ca moderniĭ noştri şi, totuşĭ, era naţional şi popular, în întregimea luĭ Roman. Hannibal, adevĕrat Pun şi om al poporuluĭ. Alexandru, cel maĭ genial rĕspânditor al culturiĭ grece, trăia numaĭ pentru Omer şi soldaţiĭ sĕĭ, iar când îĭ veni să se facă „modern“, adică *persic*, se pĭerdu. David a fost şi este idealul tuĭ turor Ebreilor, tocmaĭ căcĭ a rĕmas Ebreŭ în toate firele fiinţeĭ sale. Luther ĭarăşĭ nu de tot mărginit[2]), e un German şi maestru al limbeĭ, cum rar s'a vĕzut altul maĭ mare. Bismarck, cel maĭ mare geniŭ al Europeĭ contemporane, nicĭ că se poate închipui fără al săŭ „milieu“ naţional ... Cel carele nu se simte ca membru al poporuluĭ săŭ şi nu-şĭ alege idealul şi nu-şĭ face însu-şĭ educaţiunea din această mare dragose pentru ţara sa, natura şi frumuseţile eĭ, cultura, arta literatura, istoria eĭ din cele maĭ depărtate vremĭ până astăzĭ, acela este *imoral.* Patria nu se ĭubesce din teorie, ci din îndemn firesc ... Naţionalismul să nu fie însă ceva de *modă*, aceasta ar fi o primejdie naţională. Dacă o mişcare germană s'ar produce în sensul uneĭ asemenea mode, apoĭ să fiţĭ siguriĭ că Evreiĭ, care aŭ miros aşa de fin pentru *modă*, vor fi ceĭ dintâĭ care s'ar grăbi să lucreze în „naţionalism“. Şi să ne ferească Dumnezeŭ?“

VI. — Luther însemnează rĕsculareа *naţionaluluĭ* asupra *internaţionalismuluĭ* Romeĭ, revolta *germanismuluĭ* asupra *romanismuluĭ*. Evul mediŭ sta în vraja Cetăţiĭ de la Tibru, ipnotisat de străvechĭa eĭ gloria universală. Toată puterea şi strălucirea veniaŭ în cealaltă lume de la Roma ... De-odată, în secolul al XV-lea, trecu peste Europa un vînt rĕcoritor. Sentimentul naţional se deşteptă, Statele începură a se mişca unul câte unul. Spania se uni; Francia goni pe Engleziĭ; în Germania, oraşele şi confederaţiunile dintre oraşe căpătară însemnătate; Cechiĭ se rĕsculară în războiul hussiţilor: Suedeziĭ dederă pe Danesĭ afară din ţară şi, cu Wasa, dobîndiră conştiinţa naţionalităţiĭ: cantoanele elveţiene se făcură independente; Italia se desfăcu în stătuleţe de capul lor. Din această luminoasă mişcare a Europeĭ eşiră şi descoperirile cele marĭ.

In legăturĭ cu toate aceste fapte se poate înţelege şi mişcarea religioasă din acele timpurĭ ... Religiunea îşĭ ĭa forma, ca toate din lume, după rase. Era o luptă între Germanĭ şi Romanĭ, între Nordul Europeĭ şi Sudul eĭ. Dovadă: contra-reformaţiunea plecă din Spania, de la sombrul Basc Loyola şi iesuiţiĭ sĕĭ, iar întru ajutorul protestanţilor alergă, de la nordul germanic, Gustav Adolf cu Sveziĭ sĕĭ. Luther era German din carnea poporuluĭ german, de aceea poporul la primit cu strigăte de bucurie ... Insă cu epoca reformeĭ, cu cismarul din Nürnberg[1]) şi cu marele pictor din Nürnberg[2]) apuse din arta ger-

[1]) Poetul cismar Hans Sachs. (N. R.)

[2]) Albrecht Dürer. (N. R.)

mană cea din urmă lucire de soare a spiritului german. E adevĕrat că Goethe şi Schiller aŭ fost călăuziţi încă de adevĕratul instinct . . . In calea cânteculuĭ popular rĕsăriră încă mândre florĭ chĭar şi sub meştera mână a talentatuluĭ Heine. Dar înflăcărarea cea maĭ frumoasă a spiritului poporuluĭ german o însemnează poate, maĭ ales războiul pentru neatîrnare de la 1813 împrotiva mareluĭ Roman[1]). Totuşĭ, nu putea sĕrmanul German să-şĭ desfăşoare întreaga putere a minţiĭ sale, de oarece n'avea sub picioare teren solid. *Astăzĭ*, însă, *avem acest teren.* Avem o împĕrăţie. Cine maĭ aleargă la străinĭ, păcătueşte cumplit înaintea spiritului naţional. Nu maĭ încape, acum, vorbă de îndreptare, că din carnea şi sângele nostru n'aŭ cum să se nască o literatură şi o cultură naţională, precum s'a născut Statul politic. Nu maĭ avem nevoĭe nicĭ de Grecĭ, nicĭ de Francesĭ, nicĭ de Evreĭ — avem nevoĭe numaĭ de noĭ!"

VII.—*Pace şi curăţie de suflet:* aceste douĕ bunurĭ lipsesc veaculuĭ nostru, aşa de nervos. Negreşit, luptă, o luptă cinstită trebue să fie. Lupta este vĭaţă. Pămîntul nostru este ajuns la forma luĭ actuală prin revoluţiunĭ chaotice: însăşĭ natura a pus în noĭ, ca în tot ce fiinţează pe lume, instinctul pentru lupte. „Ceea însă ce amărĕste omenirea noastră e *felul* moderneĭ „lupte pentru viaţă." Nu-ĭ o luptă vioaĭe, cinstită, puternică, ci o searbădă, pizmătariţă, necinstită *înşelătorie neguţătorească, o înveninare* reciprocă, o sfadă crĕpând de vulgaritate şi nervositate. La 48, staŭ oamenĭĭ cu puşca pe baricade, liberĭ şi luptând făţiş pentru drepturile lor, ĭar în zilele noastre . . . un viclean ticălos îşĭ pune colo dinamita şi pĭere într'ascuns. Intreaga noastră cultură modernă stă în zodia dinamiteĭ laşe, a bestialuluĭ anarchism, pentru carele toate mijloacele sunt bune, puţin păsându-ĭ dacă o sută de miĭ de nevinovaţĭ se rĕpun orĭ ba; în zodia *lipseĭ de conştiinţiositate*, a *calomnieĭ*, a *tăinuirĭĭ*, a *concurenţeĭ morale.* Aşa dară, nu „luptă pentru vĭaţă" în sine — cum se spune — bolnăveşte omenirea modernă, ci *sorul otrăvitor* al acesteĭ lupte . . . Lumea noastră e un singur atelier. Această goană vênătorească a desfiinţat duminica. Cine maĭ găseşte vreme să îmbrăţişese cu privirea, dintr'un punct înalt, lumea şi să-şĭ dea seamă de tremuricĭul *(Veitstanz)* de care este apucată ea în aceasta frămêntare fără de răgaz? Linişte sufletească ne trebue, liniştea sufletească a luĭ Socrate şi Christos. Invĕţătura multă e numaĭ o treaptă de trecere la această ticnită odihnă . . . Modernilor noştri să nu le pomeneştĭ de sufletească puritate, că te spurcă de ocărĭ . . . Sensualitatea lor este şi rĕmâne o *indisposiţiune trupească, niştе frigurĭ.* Ceea ce numesc dînşiĭ „dragoste" nue decât derăpănare nervoasă . . . Un om sănĕtos nu asudă de lascivitate în cărţĭ şi subiecte „sexuale". Cel sănĕtos, când s'aşează la masa de scris, vrea să-ĭ fie capul şi simţurile curate, proaspete şi luminate, căcĭ el nu scrie pentru sine, ci pentru poporul sĕŭ. *Pesimismul* e numaĭ resultatul uneĭ sguduirĭ a nervilor şi creerilor veaculuĭ nostru . . . Şi în loc de a citi pe negreşit genialul Nietzsche, eŭ le recomênd cartea Părinteluĭ Kneipp; *„Cura mea cu apă rece"* . . . Această lume nu-ĭ nicĭ rea nicĭ bună; este aşa cum este, ĭar noĭ, ca niştе florĭ, creştem în ea aşa cum ne-a sădit grădinarul. Ştiŭ eŭ bine că melancolia şi durerea n'or pĭeri din lume nicĭodată, însă între melancolia unuĭ sănătos cântec popular şi melancolia unuĭ Heine bolnav stă căscată o prăpastie. Când un vas întreg se cĭocneşte undeva, dă alt sunet de cât un vas crĕpat. Voĭ sunteţĭ vase dogite, ĭar sonurile voastre sunt disarmoniĭ. . . Omer trăĭeşte şi astăzĭ, Shakespeare este încă

[1]) Bonaparte — (N. R.)

tînĕr ca acum 300 de anĭ, pe când „tinerĭi-Germanĭ“ fură uĭtaţĭ maĭ 'nainte de a fi murit. Eĭ sînt, în istoria culturiĭ, o ceată de ziariștĭ, care în rimele, dramele și romanele lor făceaŭ politică, ĭar voĭ, modernĭi, o ceată de gazetarĭ, care în rimele, dramele și romanele voastre faceţĭ *socialism*....“

VIII. „Să ne întoarcem la datinile neamuluĭ nostru ; să ne aducem aminte că nu-ĭ maĭ rușinos nume decât cel de trădător de patrie și că, astăzĭ, cultura noastră mișue de trădătorĭ de patrie. Și nu sunt tocmaĭ Evreiĭ de vină, căcĭ eĭ nu sunt Germanĭ, ci Germanĭĭ înșiĭ, cărora li se scurg ochiĭ după străinătate...“

Pav. O.

Porţile Bisericeĭ St. Sava din Bucureşti.

(Aflătoare azĭ în Muzeul Naţional. St. Sava era pe locul Statueĭ luĭ Mihaĭ Viteazul).

VEI REVENI

— SONET —

Veĭ reveni, iubită adorată,
Cu ochiĭ plânșĭ la capul meŭ veĭ sta,
Asupră-mĭ albe florĭ veĭ arunca,
Când inima-mĭ va înceta să bată.

În gîndul tĕŭ se vor redeștepta
Dulcĭ amintirĭ ce ți-aŭ fost dragĭ odată ; —
Cu moartea mea, pe vecĭ va fi 'ngropată,
Pe vecĭ, iubito, tinerețea ta.

Și-atuncĭ, să știĭ, regretele-aŭ să vie
Și singură cu-a ta melancolie
Pe rînd vedea-veĭ visele-țĭ cum fug.

Privind în ochiĭ mortuluĭ, iubito,
Veĭ plânge inima că mĭ-aĭ rănit-o
Și-ĕĭ vrea să dormĭ cu mine într'un coșciug . . .

L. Dauș.

CRONICA

(Secunda, de H. Lecca, *Duioase*, de Radu D. Rosetti; — Teatrul național: *Pribeagul*, de D. C. Ollănescu, *Flori de Piatră*, de I. Polizu-Micșunescu; *Favorita, Ernani, Fiica Regimentului, Faust, Bărbierul de Sevilla*; — *Cercul amicilor literaturii* și *arteĭ române).*

Vremea vremuește, lumea se preface și literatura românească își deschide drum încetul cu încetul în complexul vieței noastre, — drum greŭ, nedesțelinat, plin de decepții și de amărăciuni, ca orĭce început. Pe când acum 25 de anĭ un volum de poesie era lucru rar de tot, un eveniment anual poate cel mult, azĭ putem înregistra în medie 5—6 volume de versurĭ pe an, unele maĭ bune, altele maĭ ușoare, dar maĭ toate năzuind spre o formă din ce în ce maĭ corectă, spre o limbă din ce în ce maĭ curată.

E în aceasta un câștig absolut? Cantitatea versurilor de azĭ nu are ea și neajunsurĭ? Calitatea lor esențială nu e câteodată atinsă în această sforțare de a face mult? Invederat că da. In sociologie e o lege nestrămutată care se poate aplica pretutindenĭ: orĭce succes, într'o singură direcțiune, este întovărășit de o pierdere în alte direcțiunĭ, pierdere care, orĭcât de mică ar fi față cu succesul, ea există cu toate acestea. Și nicăirĭ poate neajunsurile nu se simt maĭ mult decât în poesie și în artă în genere. Aicĭ chiar nuanțele de lipse par isbitoare. Căcĭ, vorbind la dreptul, poet, cu adevĕrat poet, e numaĭ acela care, privind lumea prin prisma coloritoare a imaginației și prin căldura sentimentuluĭ sĕŭ, o vede cu câteva grade maĭ colorată și maĭ caldă decât toată lumea, punênd, în acelaș timp, în poesie sigiliul timpuluĭ modern, adică al uneĭ vieți nouă, viața gîndireĭ. Fără aceste câteva grade de sensibilitate, de imaginație și de gîndire deosebită rĕmăĭ într'o penumbră, în care nu te deslușesc decât icĭ colo, unĭĭ contimpuranĭ, fără să poțĭ scoate capul în o lumină constantă, și maĭ puțin încă fără să planezĭ deasupra înălțimilor.

Iată reflecțiile ce ni le sugeră douĕ nouĕ volume de poesiĭ: *Secunda* a d-luĭ H. Lecca, și *Duioase* al d-luĭ Radu-Rosetti, în care, — după felul și puterea

talentului fiecăruia, — sunt versuri gîndite și frumoase, dar unde întîlnim și bucăți, făcute cu o prea mare ușurință, și care parcă, deși au însușirile exterioare ale poesiei, le lipsește cu toate acestea ceva esențial, coborîrea unei lumi ideale în forma reală a versului, — poesia fiind revelația amîndoror acestor lumi: idealul și realul, — le lipsește, ca să zicem ca în cartea *Genesei*, suflul acela al lui D-zeu, care a prefăcut chipul de lut în om cu viață vie.

* *
*

In cursul lunii acestiea s'a representat la Teatrul național câteva lucrări originale. Intre ele vom nota *Pribeagul*, comedie de moravuri în versuri, de D. C. Olănescu, unde se zugrăvește lupta dintre veneticul care se abate ca un parasit flămînd peste noi, și dintre românul îngăduitor și ospitalier, — cel întăi viclean și fără nici un scrupul în înșelăciunile și infamiile lui față cu românul, cel al doilea bun, blând, cu încredere nemărginită în tot ce-i om, și cu credință în cel de sus. *Daniil Pribeagul* se prinde la început tovarăș cu Moș *Bucur Pârcălabul*, îi ia toată starea bătrânului țeran încetul cu încetul, și într'o zi îl aruncă pe drumuri cu copila lui. Când însă el se încearcă să iee și copila bătrânului, atunci conștiința acestuia se resvrătește și se apără cu putere strigându-i:

Se poate ca pe-acolo, pe unde ai umblat
Copiii să slujască drept marfă ca-n mezat;
In munții noștri însă, n'ai să găsești părinte,
Care-și cinstește neamul atât, lipsit de minte,
Incât la o nevoie, oricât ar fi de grea,
Să-și vînză copilașul, pentru-a scăpa de ea;
Mai bine el primește cu drag să se jertfească
Decât pe bani să-și dee mîndria-i părintească!
— Să-ți dau eu pe Ileana și-n schimb tu bani să-mi dai!..
Ce, nu mai ai rușine, nici suflet nu mai ai?..
De vii la bătrânețe să-mi făurești tu mie
Din cumpăna nevoii cîntar de mișelie?

Ca deznodemînt, generositatea boerului și a satului vin în ajutorul bătrânului și-i dezrobesc starea.

S'a zis de unii că piesa vizează un anume străin și că sentimentele din ea nu mai sunt de actualitate. E o greșală. Piesa descrie o stare de lucruri actuală, și de azi și de ieri. Ea e simbolul luptei pentru existență care se perpetuă și se accentuă chiar, în jurul nostru, între doi adversari: unul ofensiv străinul, care a găsit la noi

. . . un colț ce-i e prielnic să facă avuție. . .

fără nici o remușcare,

. . . . . cu cinstea doar în gură
Iar pe din dos te sapă, te roade și te fură!..,

altul, defensiv, românul, care în oarba-i încredere și în vinovata-i nepăsare abdică din ce în ce mai mult de la viața sa proprie.

Să sperăm însă că trista lui experiență, personificată în soarta lui Moș Bucur, se va uni cu gîndul de pe urmă al bătrânului țeran:

De-acuma te cunoaștem și-om ști pe viitor
Cum să ferim ogorul de brațul hrăpitor,
Al celor ce ca tine ne spun că vîlva voastră
E 'ntemeiată numai pe mișelia noastră!

D. Velescu, Nottara și Nicolescu aŭ interpretat cu talent *Pribeagul*.

O altă piesă nouă e *Florĭ de Piatră* de d. Polizu-Micșunescu, comedie în prosă într'un act, a cărei scenă se petrece pe malul mării la Constanța. Cu un dialog susținut și cu oarecare interes în intrigă, *Florĭ de Piatră* desfășură istoria unuĭ amor romantic.

In ea sunt însă părți care, fără să afirmăm lucrul, par a avea un parfum străin. Așa iată o comparație, pe care o face tînĕrul marinar amorezat, între mare și între vînt:

Unul singur e vrăjmașul marinaruluĭ,— acela e vîntul. Marea e o leneșă, o visătoare, și vecĭnic ar voi să doarmă, dar e cumplitul eĭ stăpîn, care nu-ĭ dă răgaz, și atuncĭ când e maĭ lină și se resfață în raze de soare, atuncĭ când îșĭ murmură doina la lună și la stele, iată-l nebănuit, pe furiș, ca un trădător viclean, vine el, o prinde în năprasnica luĭ urgie, o spintecă în bucățĭ, o biciuește fără milă, o ridică în valurĭ spumegoase, o silește să plângă, să urle, și în lupta noastră cu dînsa, când puternic ne aruncă din val în val, toată ura, tot blestemul marinaruluĭ e pentru acel nevĕzut și nepipăit vrăjmaș, pe care aevea nu-l poțĭ nicĭ învinge nicĭ înfrâna, — e vîntul.

Nu vi se pare că e în graiul marinaruluĭ puțin accent străin?

* *
*

Compania lirică română a început seria representațiilor sale de operă la 1 noemvrie cu *Favorita*, după care aŭ urmat *Ernani*, *Fiica Regimentuluĭ*, *Faust* și *Bărbierul de Sevilla*. Interpretarea și jocul acestor opere aŭ fost satisfăcător, unele din ele chiar, ca *Favorita*, putem să spunem cu bucurie, aŭ întrecut așteptările cele maĭ optimiste. Artiștiĭ care s'aŭ distins cu adevĕrat sunt: D-șoara Mărculescu, a cărei glas tînĕr, catifelat și frumos în toată puterea cuvîntuluĭ, a fermecat și va fermeca din ce în ce maĭ mult publicul; d-niĭ Teodorescu și Băjenaru, basul și tenorul cunoscuțĭ, a căror voce și joc aŭ câștigat mult; d. Delianu, o achiziție nouă și fericită a teatruluĭ, și d. Bărcănescu, moștenitorul glasuluĭ dulce al tatăluĭ sĕŭ.

E primul început serios de operă cu elemente românești. Noĭ felicităm din inimă direcțiunea Teatruluĭ pentru curajul ce a avut, și-ĭ dorim succesul cel maĭ deplin în o așa de grea întreprindere. Publicul român — astăzĭ atât de indiferent, atât de trist indiferent, — va trebui, încetul cu încetul, să recunoască sforțările marĭ care se fac pe scena noastră și să înceapă a iubi și respecta arta națională. Onoarea, în ziua aceea, va fi a celor care aŭ început, înfruntând toate greutățile și păsind cu bărbăție înainte.

* *
*

Cercul Amicilor literaturiĭ și arteĭ române a ținut în cursul anuluĭ trecut un numĕr de ședințe extraordinare din care menționăm: seratele de la d-nele Mincu, Sihleanu, dr. Leonti, Haret, în care s'aŭ citit și făcut conferințe de către d-niĭ Ollănescu, Stef. Michailescu, Anghel Dimitriescu, Petrașcu, Gion, etc., s'a făcut musică de d-șoarele Mărculescu, Cordelia Dimitriescu, d-na Anghel, D. Dinicu, etc., s'a declamat de d-niĭ Nottara, Nicolescu, Tonianu, etc.

In serata festivală a cântat d-na Teodorini și declamat d-șoara Bârsescu, când Cercul a oferit marelor artiste române câte o coroană de aur.

A.

REVISTA REVISTELOR

Convorbirile literare, în numĕrul de la 1 Noemvrie, continuă romanul *În răsboiu*, de d. Duiliu Zamfirescu, — lucrare frumoasă şi interesantă, despre care vom vorbi maĭ târziŭ. După el urmează sfîrşitul articoluluĭ *Răsboiul şi proclamarea Regatuluĭ*, de T. Maiorescu. Articolul d-luĭ Maiorescu, care e o introducere la volumul II-lea al *Discursurilor* sale *Parlamentare*, coprinde treĭ părţĭ. In prima parte se descrie peripeţiile prin care a trecut răsboiul de la 1877. In a doua parte ne vorbeşte de acţiunea guvernuluĭ liberal din epoca tractatuluĭ de la Berlin şi termină cu vorbele:

„De aceea, orĭcîte întîmpinărĭ se pot face şi le-am făcut şi noĭ în paginele precedente în contra acţiuniĭ politice a guvernuluĭ liberal din acea epocă, meritul lui Ion Brătianu de a fi participat la răsboĭ şi de a fi provocat proclamarea şi recunoaşterea Regatuluĭ, rĕmâne covîrşitor. Numele sĕŭ este poutru totdeauna împreunat cu cel maĭ mare eveniment al Istorieĭ noastre contimporane.“

In ultima parte, aduce elogiĭ Domnuluĭ şi Doamneĭ şi consideră răsboiul de la 1877 ca cimentarea legăturilor de iubire dintre Dinastie şi Ţară. In timpul răsboĭuluĭ,

„pe acest Domnitor, Românul din popor îl simte pentru întâĭaşĭ dată ca Domnitorul *sĕŭ* la El se uită, de El este mîndru, în El a prins încredere. Şi când se întorc de la răsboiŭ, soldaţĭ şi ofiţerĭ, cu fala biruinţeĭ, smulse după atâtea jertfe, Statul Român are o armată şi un popor, care a început să-şĭ simtă misiunea, să se priceapă ca un întreg şi să-şĭ împământenească pe Domnitorul până atunci străin, ĭar de acum înainte întrupat cu aspirarea naţională ca o nădejde şi o chezăşie a viitoruluĭ. Şi când Principele Carol devine în adevĕr Domnul Românieĭ pe câmpul de răsboiŭ, înăuntrul ţărĭĭ Principesa Elisabeta devine Doamnă.“

Afară de aceste articole sunt încă în numĕrul *Convorbirilor* maĭ multe analise şi câteva poesiĭ.

Archiva (No. 9 si 10, fascicola de pe Septemvrie şi Octomvrie) coprinde ultima parte a „*Studiuluĭ critic asupra vieţeĭ luĭ Vlad Ţepeş*“ de Gh. Ghibă-

nescu. Autorul dovedește că Țepeș cade după tron, din cauză că „boĭerii și țara l'aŭ părăsit.“ In caracteristica luĭ Țepeș, arată că fostul Domn al Munteniei este departe de a fi fost „un degenerat, atins de boala nebuniei,“ după cum susține d. Bogdan, și conchide:

„Și când la o serie de fapte — chĭar cele maĭ crude — găsim motive logice în săvîrșirea lor, făptuitorul nu poate fi acuzat de nebun. Nebunia, boala morală a luĭ Țepeș s'ar explica foarte lesne, dacă n'ar fi motive.“

D. Gh. Gheorghiu face un studiŭ asupra *Dicționaruluĭ* d-luĭ F. Damé, căruĭa îĭ impută greșala de a traduce expresiunele figurate din românește, cu cuvinte comune în franțuzește. Apoĭ în 1328 de paginĭ găsește 4200 greșelĭ, ceea ce îl face a exclama „beaucoup trop d'erreurs!“...

* *
*

Cosmopolis (1 Noembre). In fruntea revisteĭ internaționale, găsim nuvela *Silencieuse* a luĭ J. H. Rosny, e vorba de o iubire nenorocită, întîmplată în castelul de la Serzaz. Cu coloritul cel maĭ viŭ, Rosny descrie frumusețile natureĭ, a loculuĭ unde se găsea:

„Ținutul este o fermecare. Un loc liniștit, limpede și simțitor ca o făptură vie; pajiștĭ în care sună, toată ziua, visătorul clopot de aramă; sute de munțĭ în zare, verzĭ, vioriĭ saŭ albĭ ca zăpada, pe care aurora și soarele în amurg îșĭ joacă o întinsă, strălucire și sfîntă pînză de lumină. Un timp făcut, după pofta inimiĭ, pentru a face viața dulce și visurile alese, un zîmbet frumos de primăvară, sub care îmbobocesc primele floricele pe marginea apeĭ în freamăt.“

R. Caudiani, în *Mișcarea literară în Țările de jos*, arată că literatura acestor țĕrĭ nu este maĭ puțin demnă de a ocupa primul rang, ca și literaturile germană și englesă. Ea este tot așa de veche și bogată ca și surorile eĭ, englesă și germană. Un lucru i se impută acesteĭ literaturĭ: frasa greoaie și staționarea în ideĭ. Caudiani enumĕră scriitorĭĭ și operile lor, făcêndu-le critica. — In articolul *Marie Antoinette*, Arvède Barine îșĭ propune a arunca o lumină clară asupra vieții și morțiĭ acesteĭ regine nenorocite.

La nouvelle revue de la 1 Noembre, ne presintă două articole de valoare: *Alfred de Vigny*, de Antoine Albalat, în care ni se arată întru cât Vigny e tatăl poesieĭ pesimiste francese și în ce măsură poate fi considerat — după cum afirmă unĭĭ — ca precursorul pesimismuluĭ francez. Alfred de Vigny dete dovadă de o limbă puternică, nouă, mlădioasă, capabilă de a deveni artistică și plastică. El este inițiatorul mișcăreĭ, care transformă poesia și literatura francesă în 1820, și împreună cu Lamartine, el este inauguratorul poesieĭ filosofice, continuată de școala luĭ Sully Prudhomme. Vigny în *Stello* și *Eloa* incarnă cea maĭ înaltă expresie a pesimismuluĭ contemporan, noblețea, strălucirea, care poate să o conțină această boală morală și care nu-ĭ decât forma supremă a bunătățiĭ descurajate. Pesimismul luĭ Vigny este câteodată contradictoriŭ, mistic, religios. Partea religioasă a pesimismuluĭ sĕŭ este nuanța originalităței sale. El nu face parte din seria pesimiștilor bolnavĭ, ci este sănătos. — Camille Mauclair continuă *Amintirile asupra mișcăreĭ simboliste în Franța între 1884 și 1897*. El observă două lucrurĭ la scriitorĭĭ ce noĭ: adoptarea simboluluĭ ca principiŭ de artă și studiul proprietățiĭ musicale asupra cuvintelor, tinzênd la o reformă a prosodieĭ. Prima tendință o consideră de origină filosofică și să referă la doctrina estetică a luĭ Hegel: cât privește a doua tendință iată ce zice:

„Muzica este o artă alegorică, și este o artă alegorică prin excelență. Ea descrie peisajul prin sunete, ea nu-l chĭamă nicĭodată în mod direct, ea nu ne dă decât sentimentul etern al lucrurilor, ea nu *numește* nicĭ un lucru, ea transportă totdeauna. Exprimă ceea ce inima dovedește înaintea vieței și ea nu exprimă din vĭață decât emoțiunile; este chĭar un simbol perfect. — Hegel o știa zicêndu că ea va fi limbagiul metafisic, prin excelență, dacă noĭ vom fi destul de familiarisați cu ea pentru a ajunge a gîndi în sunete tot așa de ușor ca în vorbe. Era natural ca simboliștiĭ îndrăgostiți de o artă a transportăriĭ, să hotărască a da cuvintelor marea lor valoare musicală, pentru a face să se întrevadă în sensul lor sonorităților inimeĭ.

Acestea zise, Mauclair se ocupă de simboliștĭ și operile lor.

La nouvelle revue de la 15 Noevrie, coprinde: un studiŭ asupra vieței militare a *Generaluluĭ Trochu*, de Generalul Rebillot: *Alegerile din 1898 și democrația francesă* de Marchizul de Castellane, în care arată curentele politice din Franța și conchide că: „Franța nu este nicĭ socialistă, nicĭ orleanistă, ea este democratică:“ continuarea *Anamuluĭ însângerat* și studiul istoric *La Bourboni*.

Revue des deux mondes, de la 1 Noemvrie, continuă admirabilul studiŭ al luĭ Arvède Barine *Incercărĭ de literatură patologică asupra luĭ Gérard de Nerval*. In partea aceasta ca și în cele precedente, Barine a voit să arate că darurile literare oricât de strălucitoare, se unesc cu alterațiunile adâncĭ ale inteligenței.

„Casul luĭ Gerard de Nerval este foarte departe de acela al luĭ Edgar Pöe, Hoffman și Thomas de Quencey. Aceștia prin eĭ înșiși aŭ omorît geniul lor. Nicĭ unul n'a dat ceea ce ar fi putut da, dacă nu și-ar fi stirbit în mod lent și progresiv vitalitatea și otrăvit inteligența prin alcool, vin saŭ opiŭ. Nevrosa lor a putut fi, până la un punct oarecare, consecința minunatelor lor facultățĭ, ea nu a fost nicĭ în originĭ nicĭ în principiŭ. Gérard de Nerval din contră, predestinat la nebunie din nașterea sa, pare a fi datorit nenorocireĭ sale părțile superioare ale talentuluĭ sĕŭ, „mica parte de geniŭ“, pe care nimenĭ nu ĭ-o refuză. El nu a fost în adevĕr poet decât în orele în care nu era cu totul sănătos, în orele în care scria sub inspirația *fratelui mistic*.“

Edouard Rod ne vorbește de *Un artist din orașul Bâle, Arnold Boecklin*. Incearcă a resuma impresiile visiteĭ făcute în Kunststhalle, aruncând oarecare deslușirĭ sumare asupra personalitățiĭ, atât de mare în arta picturiĭ, a luĭ Arnold Boecklin, care

„poate fi cel dintâĭ pictor care a exprimat, prin mijloace propriĭ arteĭ sale, panteismul visătorilor, contemplatorilor, metafisicienilor și poeților. Acest panteism dușman al pravoslavniciei și cu toate acestea așa de sfînt! Acest panteism a căruĭ nesiguranță chĭar, este un act de adorațiune și care nu absoarbe natura decât pentru a căuta pe Dumnezeŭ.“

Revue des deux mondes, de la 15 Noemvrie, coprinde: publicarea romanuluĭ *Pas à Pas*, de Madame P. Caro, continuarea *Desastruluĭ*, un studiŭ economic al luĭ Raphaël-Georges-Lévy, *Mersul financiar al Germanieĭ*, *Realismul și idealismul în musică*, de Camille Bellaigue și *Luptele între biserică și stat* (în secolul al XIX), de Etienne Lamy. Articolul luĭ Bellaigue presintă interes. El demonstră că ceĭ doĭ termenĭ: realism și idealism, deși opușĭ în accepțiunea superficială, se împacă în adevĕrata și adânca lor semnificațiune. Aduce laude musiceĭ care îmbrățișează în sfera eĭ: sentimentele, inimele, idealul, realul, în fine frumosul.

La Revue de Paris, de la 1 Noemvrie, continuă a publica *Lettres à Montalembert*, de Lamenais, și *Babel* de Augustin Filon. — Printre celelalte articole, acel al luĭ Emile Deschanel, asupra *Deformărilor limbeĭ francese*, atrage atenția. Scriitorul arată că frumoasa limbă francesă s'a îndrumat spre conrupere. Acum o jumĕtate de secol Lamennais vĕzuse aceasta și zisese:

„Limbele aŭ ca și societatea, boalele lor, și câteodată sunt mortale. Când ele se conrup, nic un alt semn maĭ vĕdit că și conruperea intelectuală și a inimeĭ a început. Dacă decadența continuă frumoasa limbă francesă va deveni un jargon abĭa de înțeles.“

Edmond Scherer semnala deformarea limbeĭ francese. Littré în dicționarul sĕŭ, Bréal în *La Sémantique*, arată alterarea cuvintelor și a înțelesuluĭ lor. Deschanel dă numeroase exemple de deformarea limbeĭ.

In numĕrul acesteĭ reviste de la 15 Noemvrie, pe lîngă continuarea exemplelor de deformarea limbeĭ francese, sfîrșitul luĭ *Babel* de Augustin Filon, o traducere din limba danesă, de Madame Rémusat, *Intre viață și vis* de Iacobsen și alte articole, sunt de însemnat două studiĭ: *Nietszche și Wagner* de Daniel Halévy și *Inceputurile luĭ Gérard de Nerval* de Léon Millot. — Léon Millot notează evoluțiunea acestuĭ fin și delicat talent:

„Fenomen unic: pe când uniĭ debutaŭ peste mĕsură pentru a-și modela arta, acest spirit, care maĭ întâĭ se închisese în dogmele nemișcătoareĭ tradițiunĭ, a știut puțin câte puțin a-și apropia mijloacele arteĭ celeĭ noĭ. Dar nicĭodată nu s'a robit vre-uneĭ școlĭ, a rĕmas adânc, original

și personal. Traducĕtorul luĭ Gothe și Heine, autorul *Călătorieĭ în Orient* și al drameĭ *Le Chariot d'Enfant*, va rĕmânea pentru posteritate, ca tipul scriitoruluĭ frances — fără epitet."

Gérard de Nerval, în momentul când romantismul se ridica la orizontul literar, rupea primele lănceĭ în onoarea clasicilor. La vîrsta de 17 anĭ (în 1825) în douĕ scrisorĭ întitulate: *Les Promenades* și *Souvenirs de la Bohème galante*, Nerval ia partea vecheĭ școlĭ. Niște versurĭ din acest timp, avură darul de a-ĭ profetisa sbuciumata luĭ vĭață. „El este admiratorul real al curățenieĭ și frumosuluĭ clasic." Intr'o lucrare întitulată *Le nouveau genre ou la Café d'un théâtre*, o comedie în versurĭ, neterminată, vestejește romantismul. Câteva bucățĭ din *Nouveau genre* sunt scrise cu vervă și spirit. In *Elégies nationales*, inspirate de căderea luĭ Napoleon, se recunoaște influența luĭ Casimir Delavigne și Messéniennes. Aceste elegiĭ se caracterizează prin desĕvîrșirea formeĭ și originalitatea gîndireĭ. In *Satires politiques* se găsesc părțĭ în felul satirilor luĭ Boileau. Intr'o poesie inedită din 1839, *Résignation*, se vede o melancolie visătoare.

Revue des revues, de la 1 Noembre, presintă o materie bogată. Locul de frunte îl ține admirabilul studiŭ: *Noiĭ Romanțierĭ francesĭ*, de Henry Bérenger. Scriitorul se mărginește a trece prin purgatoriul criticeĭ numaĭ romanele cele marĭ de la Balzac încoace. Bérenger vede în Franța douĕ curente paralele și contrariĭ, dar care daŭ sforțărilor individuale valoarea și felul lor de a fi. Un curent are în mersul luĭ tinerĭ scriitorĭ, înfocațĭ și svăpăiațĭ, care tind la o concepție sensualistă a Universuluĭ; eĭ glorifică poftele, instinctele și toate visurile pe care natura le-a sădit în lume pentru cucerirea tuturor formelor vieței. Paul Adam, Léon Daudet și Hugues Rebell formează această mișcare literară produsă de naturalismul luĭ Balzac și Zola.

Celalalt curent este condus de niște conștiințĭ neliniștite, scrupuloase, cătră o concepție idealistă, pentru care își exaltează viața. Energia, pasiunea și frumusețea călăuzesc pe Estaunié, Roë și Samuel Cornut, scriitorĭ din acest curent.

Bérenger zugrăvește în culorĭ viĭ modul de a simți, cugeta și scrie al fiecăruĭ romanțier. Așa despre Fernand Vanderem zice:

El vede clar în toate, cusururile și mizeriile acesteĭ parade ce se numește lume, el le denunță cu o ironie aspră, care câteodată face să plângă vre-o nenorocită și obscură victimă. Ca și maestrul sĕŭ Alphonse Daudet știe a construi un capitol, a găsi vorbele unuĭ dialog, a deghisa o siluetă, a descrie un colț al naturieĭ saŭ al societățeĭ, a potrivi o acțiune într'un stil sprinten, a da în fine o amăgire trecĕtoare vieței reale.

Paul Adam n'are simțul vieței morale, pretinde a zugrăvi societatea care e sbuciumată în toate părțile. O zugrăvește cu un fel de halucinație. In stil emoțiunea face ritmul. Luĭ Adam îĭ lipsește darul emoțiuneĭ. Frasa este când greoaie și abstractă, când înțepătoare și orbitoare, totdeauna tăiată, pretențioasă și fără grație.

Cu Paul Adam se aseamănă întru câtva Léon Daudet, care are „un stil legănător ca un tren în mergere, imaginĭ orbitoare și înăbușitoare ca jăratecul unuĭ tender, paragrafe tresărind și făcênd sgomot ca lanțurile și roțile unuĭ vagon expres". Ĭĭ lipsește posesiunea de sine. Pentru Edouard Estaunié viața socială are un rost și fiecare ursită individuală îngădue o dramă de conștiință:

Spiritul îĭ este sever și neliniștit, el nu poate să se joace cu suprafețile umanităței, nicĭ a înebuni după instincte. El pătrunde inima, analisează luptele lor intime, sforțările dureroase cătră adevĕrata viață. El cunoaște pe deplin tragicul interior.

Roë consideră viața morală că este omul în întregime. El nu și-a separat viața de arta sa. Materia romanelor luĭ este luată din viața militară. — Samuel Cornut este presentat ca „un psicholog, revoltat, moralist, zvăpăiat scriitor, când trivial când liric". — Camille Mauclair e un scriitor violent, liric și logic, care scrie în toate genurile aproape. Hugues Rebell este un aristocrat cinic, un scriitor vorbareț și împovărător.

Insemnat este și articolul luĭ Ch. Banville *Romanul engles al anuluĭ* (The

Cristian de Hall Caine). Scriitorul arată conținutul romanului din care extrage un dialog de toată frumusețea. Iată ce zice Banville de acest roman:

Acest roman nu este numaĭ o încurcătură de peripeţiĭ saŭ un studiŭ de caractere. Este o operă de o netăgăduită putere atât descriptivă cât şi tragică. Tablourile vieţeĭ englese intimă saŭ exterioară, sunt aprofundate cu o tărie rară şi tot ce este analisă psicologică, arată subtilitatea luĭ Hall Caine. In fine atacurile violente şi apărările pasionate ridicate de Caine atestă violenţa şi dreptatea loviturei date de autorul sĕŭ.

Tot în acest numĕr al revisteĭ se află 3 poeziĭ de o durere adâncă a tînĕruluĭ şi talentatuluĭ poet armean Hagop Touriane, mort în etate de 19 anĭ, şi care, din cauză că cânta prea mult moartea, fu numit „poetul morţiĭ".

* *
*

Nuova Antologia, de la 1 Noemvrie, cuprinde o scrisoare a Deputatuluĭ Raffaele Capelli, sub titlul *Politica exterioară* a Conteluĭ Robilant, din care reiese că politica diplomatuluĭ italian de la 1886, când cu încheerea „înţelegeriĭ cordiale" cu Germania şi Austria, cunoştea adânc nevoile ţĕriĭ sale şi, împreună cu ele, şi ideile, şi aspiraţiunile ba chiar şi prejudiţiile diferitelor cabinete europene, şi că părerea luĭ Frassali, care avea aerul de a-ĭ reproşa unele punte într'un articol anterior, nu e în partea aceasta fundată. Sub titlul *Don Abondio*, personajul cunoscut din *Promessi Sposi*, Arturo Graf studiind partea umoristică a talentuluĭ luĭ Manzoni, ne arată că romanţierul milanez a fost cel maĭ mare umoristic al Italieĭ, unul din ceĭ maĭ marĭ aĭ lumiĭ întregĭ.

In numĕrul de la 16 noemvrie, e începutul unuĭ studiŭ important asupra luĭ Aberto Mario, scriitor şi jurnalist, scris de pana ilustruluĭ Giosue Carducci, şi două dărĭ de seamă critice asupra interesanteĭ cărţĭ a luĭ Ferrero, întitulată *L'Europa Giovane*.

Z.

BIBLIOGRAFIE

Alecsandri V. . . . . *Opere complete,* poesiĭ, 2 v.

Antonescu Victor. . . . . *La Banque d'Allemagne* comparée avec *La Banque de France.* 1 v.

Bengescu-Dabija G. . . . . *Pygmalion,* tragedie. 1 v. *Amilcar Barca,* tragedie. 1 v.

Cucu N. St. . . . . *Petrolul.* 1 v. *Un noŭ mod de alimentare a oraşelor.* 1 v.

Dauş L. . . . . *Spre moarte,* nuvele 1 v.

Diaconovich C. Dr. . . . . *Enciclopedia Română,* fasc. 8.

Dimitriescu Anghel. . . . . *Barbu Catargiu.* 1 v. *Discursurile luĭ Macaulay.* 1 v.

Economu Ciru. . . . . *Resbunarea luĭ Anastase.* 1 v.

Ghica S. Scarlat. . . . . *Shylock,* trad. 1 v. *Jul. Cesar,* trad. 1 v.

Grigorovitza Em. . . . . *Deutsche Uebertragungen* aus Michael Eminescu.

Hamangiu C. . . . . *Despre Proprietatea literară.* 1 v. *Scriitorĭ şi artiştĭ.* 1 v.

Ionnescu-Gion G. . . . . *Ludovic XIV* şi *Constantin Brancoveanu.* 1 v. *Manual de poetica română.* 1 v. *Călătoriile luĭ Carol XII prin Ţeara românească.* 1 v.

Istrati C. I. Dr. . . . . *Le sel des salines roumaines.* 1 v. *Cercetărĭ asupra păcurilor din România,* (cu DD. Cucu şi Saligny.) 1 v. *O pagina din Istoria contimpurană a Românieĭ,* med. econ. naţ. 1 v. *Curs elementar de himie.* 1 v.

Kalinderu Ioan . . . . . *August şi literaţiĭ,* 1 v.

Lecca G. H. . . . . *Prima,* poesiĭ. 1 v. *Secunda,* poesiĭ 1 v.

Madan G. . . . . *Suspine,* poesiĭ populare din Bassarabia, 1 v.

Michailescu Stef. C. . . . . *Introducere la Psicho-fisică.* 1 v. *Incercărĭ critice* asupra învĕţămêntuluĭ nostru primar. *Vêrtejul cu aburĭ,* 1 v.

Nicolescu N. Oscar. . . . . *Querela inofficiosi testamenti. Nature de la réserve légale et des personnes qui y ont droit.* 1 v.

Ollănescu D. C. . . . . *Ode, Epode, Carmen secularae, Arta poetică,* ale luĭ Oraţiu, traduceri în versurĭ. (Lucrare premiată de Academia română). 1 v. *Teatru.* 1 v. *Vasile Alecsandri,* discurs de recepţiune la Academia română. 1 v *Satire.* 1 v.

Păun V. D. . . . . *Ficţiune, imagine, comparaţiune.* 1 v.

Pĕucescu Gr. G. . . . . *Despre Obligaţiunĭ.* 1 v. *Chestia ţeraneasc*ă. 1 v.

Petraşcu N. . . . . *Mihail Eminescu.* 1 volum. *Figurĭ literare contimpurane.* 1 volum. *V. Alecsandri.* 1 v. *N. Grigorescu.*

Stambulescu I. . . . . *Casele de Economie,* studiu de legislaţie comparată. 1 v.

Sbiera I. G. . . . . *Mişcarea bisericească a Românilor din Bucovina.* 1 v.

Sterian G. . . . . *Visul uneĭ nopţĭ de vară,* trad. 1 v.

Văcărescu Theodor C. . . . *Luptele Românilor.* (Lucrare premiată de Academia română). 1 v.

Zamfirescu Duiliŭ. . . . . *Fără titlu.* 1 v. *In faţa vieţeĭ,* roman. 1 v. *Lumea nouă* şi *lumea veche.* 1 v. *Străbunĭ noştri.* 1 v. *Alte orizonturĭ,* poesiĭ. 1 v. *Imnurĭ păgâne,* poesiĭ, 1 v.

I.V. SOCECŬ, BUCUREȘCI

LITERATURĂ
ȘI
ARTĂ-ROMÂNĂ

IDEI - SIMȚIRE - FORMĂ

ANUL II. Nº II.

CUPRINSUL

NUMĂRULUĬ DE LA 25 DECEMVRIE 1897.

TEXT:

1. Fiica luĭ Sejan, poveste istorică. . . . . de *Ciru Oeconomu*
2. Rugăciune, poezie . . . . . » *D. C. Ollănescu*
3. Prin Dalmaţia şi Italia . . . . . » *N. Iorga*
4. Hăşdĕŭ, studiŭ critic . . . . . » *N. Petraşcu*
5. Lîngă Rahova, poezie. . . . . » *H. G. Lecca*
6. Alfons Daudet . . . . . » *A. Costin*
7. Idealurĭ, poezie . . . . . » *Naum Andreiŭ*
8. Cronica . . . . . » *A.*
9. Revista Revistelor . . . . . » *Z.*

ILUSTRAŢII:

10. Sentinela. . . . . de *N. Grigorescu*
11. Mănăstirea Cornetu (districtul Vlaşca, 1640) . . .
12. Portretul Clucereseĭ Socoteanu . . . . » . . .

REVISTA **LITERATURĂ ŞI ARTĂ ROMÂNĂ**

APARE LA 25 ALE FIECĂREĬ LUNĬ

Pentru tot ce priveşte REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA a se adresa:
STRADA FÎNTĂNIĬ, No. 46, BUCUREŞTI.

Cărţile şi reproducerile după lucrărĭ de artă, trimise Redacţieĭ, vor fi anunţate şi, de se va găsi cu cale, analisate saŭ reproduse.

Abonamentul la Revistă e de 30 Leĭ pe an în ţară; în străinătate 40 Leĭ.
Un numĕr 2 Leĭ 50 Banĭ.

IMPRIMERIA STATULUĬ.

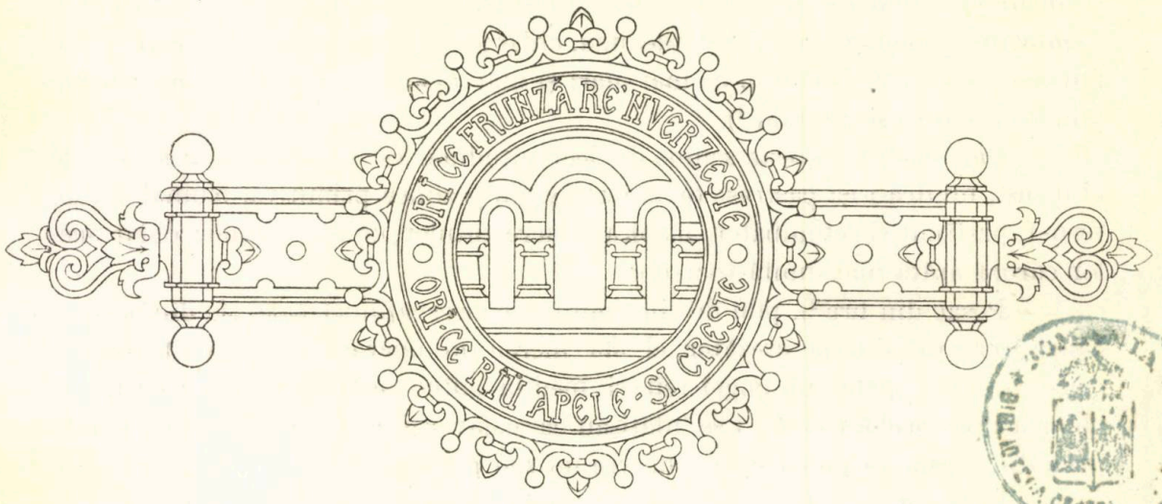

BIBLIOTECA CENTR. IASSY

FIICA LUĬ SEJAN

(POVESTE ISTORICĂ)

I

In palatul Cesarilor, de pe muntele Palatin, într'o sală imensă ca intrarea unuĭ templu, cu columne canulate, ale căror acante sprijineaŭ un tavan format din grinzĭ aurite, încins printr'o galerie circulară, cu stîlpĭ de alabastru, Tiberiŭ, aşezat într'un solium de bronz, cu spatele 'nalt, sta afundat în gînduri. El primise, chiar în ziua aceea, printr'un trimis special, ştirea despre moartea luĭ Germanicus, decedat la Epidafne, lîngă Antiohia, în Siria, şi acest eveniment da de lucru spiritului luĭ bănuitor şi nepătruns.

Dimineaţa era 'ncântătoare; cerul de o limpezime şi de o veselie neobicĭnuite. In faţă, printr'o altă sală, pardosită cu mozaice de aur şi terminată printr'un portic de marmoră roşie, ce da pe grădinĭ exterioare, ochiul se 'ntindea, ca printr'o pînză străvezie de vegetaţie depărtată, asupra Velabruluĭ, Capitolinuluĭ, teatruluĭ luĭ Pompeiŭ, pînă dincolo de Câmpul luĭ Marte şi de Tibru, pe 'nălţimile azurĭĭ ale Vaticanuluĭ.

Impĕratul, cu privirea perdută 'n gol, d'asupra peisagiuluĭ fermecător ce avea dinainte-ĭ, cumpănea, în mintea sa, consecinţele evenimentuluĭ ce i se comunicase.

El trecuse de şaĭ-zecĭ de anĭ, şi corpu-ĭ, de o complesiune aşa de viguroasă în tinereţe, începea să se plece subt povara virsteĭ. Talia-ĭ, altădată 'naltă şi mlădioasă, apucase să se 'ncovoaie; capu-ĭ îşĭ perduse maĭ tot părul; obrazu-ĭ, —infirmitate de care suferise totdeauna, chiar în aniĭ tinereţeĭ, — se acoperea de buboaie şi de coşĭ, din ce în ce maĭ marĭ şi maĭ aparenţĭ, astfel că era vecĭnic plin de plasture şi de alifiĭ [1]).

Dar, cu toate aceste semne de decrepitudine, ce 'l făceaŭ să roşească de el însuşĭ, mintea-ĭ îşĭ păstrase toată forţa şi limpezimea primitivă. Numaĭ caracteru-ĭ, prefăcut şi schimbător, inspira temere tutulor, chiar intimilor, chiar acelor cărora arăta maĭ multă încredere.

Posac din fire [2]), plin de simţimîntul conservaţiuneĭ sale, şi, din această cauză, rezervat şi lesne crezător, el sta mereŭ în apărare, gata să citească, în orĭce vorbă scăpată, un cuget rĕŭ, şi medita adînc asupra tutulor lucrurilor, chiar asupra acelora ce nu i se 'nfăţişaŭ ca nefavorabile, pentru a se 'ncredinţa dacă din ele nu va putea să rezulte vre un rĕŭ pentru dînsul.

El fusese, ce e drept, împins la această bolnăvicioasă manie prin rĕutatea oamenilor, prin piedicele şi prin greutăţile ce avusese în viaţă-ĭ.

De mic copil, el întîmpinase, în adevăr, tot felul de pericole şi de nemulţumirĭ. Incă în faşă, părinţi-ĭ îl luaseră cu dînşiĭ, în fuga lor la Neapole şi, de acolo, în Sicilia, unde se retraseseră pentru a nu cădea în mâĭnile vrăjmaşilor luĭ Antoniŭ, căruia 'ĭ rĕmăseseră credincioşĭ; ba chiar, în douĕ rînduri, fu cât p'aci să 'ĭ trădeze prin ţipetele sale. Condus, nu mult după aceea, în Ahaia, din Grecia, el scăpă, ca prin minune, de moarte, căcĭ, aprinzêndu-se o pădure, prin care treceaŭ, noaptea, focul se 'ntinsese cu atâta repeziciune, încât ĭĭ înconjură din toate părţile, şi maică-sa, care 'l ţinea 'n braţe, avu părul şi veştmintele atinse de flacărĭ [3]). Maĭ tărziŭ, la virsta de nouă anĭ, întors la Roma şi adoptat, prin testament, de bogatul senator Gallius, el trebui să renunţe de a'ĭ purta numele, de oare-ce adoptătorul se prenumĕrase printre protivniciĭ luĭ August, şi acesta devenise soţul Livieĭ, mameĭ sale. Când ajunse în etate de a purta armele, el fu trimis de tatăl sĕŭ vitreg în espediţiunĭ depărtate şi periculoase: conduse o armată în Orient, unde restabili pe tron pe Tigran, regele Armenieĭ; trecu, după aceea, în Galia, pe care o guvernă, apărând-o de barbarĭ; susţinu marĭ lupte, încoronate cu succes, în Reţia, în Vindelicia şi în Panonia; supuse pe Breucĭ şi pe Dalmaţĭ; aduse înfine, prin faptele sale, cele maĭ marĭ serviciĭ poporuluĭ roman.

Cu toate acestea, care 'ĭ fu răsplata?

I se dete ordin să se desparţă de Vipsania, soţia sa aleasă şi mult iubită, a căreĭ amintire rĕmase aşa de 'ntipărită în inima luĭ, încât, întîlnind-o, din întîmplare, odată, cu mult maĭ în urmă, nu putu să 'şĭ stăpînească lacrimele la vederea eĭ, pentru a se căsători cu fiica luĭ August, Iulia, faimoasă prin viţiile şi prin desfrînul moravurilor sale. Maĭ mult decât atât: fiindcă gloria-ĭ şi isbînzile-ĭ

[1]) Vezĭ Suetone, *Tiberiŭ*.
[2]) Vezĭ Pliniŭ, *Epistole*.
[3]) Vezĭ Suetone, *Tiberiŭ*.

militare aţîţaŭ gelozia luĭ Caiu, fiul luĭ Agripa, adoptat de August ca moştenitor, el fu nevoit să se exileze; se retrase în insula Rodos, unde viaţa-ĭ fu adesea ameninţată, unde petrecu şapte anĭ în obscuritate, şi de unde nu i se permise să se 'ntoarcă decât cu condiţie de a nu se ocupa de afacerile publice [1]). Tocmaĭ maĭ târziŭ, după moartea luĭ Caiu şi a fratelui acestuia, Luciu, atuncĭ când tronul era ameninţat să rĕmâe vacant, bĕtrânul împĕrat se hotărî, după stăruinţele Livieĭ, să 'l adopte ca urmaş al sĕŭ; însă, chiar atuncĭ, el nu făcu aceasta fără rezervă şi ca din toată inima, ci puse condiţiĭ care ridicară oare-cum meritul actuluĭ sĕŭ, căcĭ ĭĭ maĭ asocĭă pe Postumiŭ, al treilea fiŭ al luĭ Agripa, şi 'ĭ impuse, afară de aceasta, să adopte el însuşĭ pe Germanicus, nepotul sĕŭ, fiul luĭ Drusus Decimus, conceput, zice-se, din operile luĭ August, înainte ca acesta să se fi căsătorit cu Livia [2]). Chiar acum, după suirea sa pe tronul Cesarilor, cu toate silinţele ce 'şĭ da să guverneze cu 'nţelepciune şi moderaţiune, nu 'ntîmpina el oare, zilnic, provocaţiunile acelora care, eşiţĭ din vechile familiĭ ale Romeĭ, credeaŭ că aŭ tot atâtea drepturĭ ca şi dînsul de a domni? Subt aparenta lor supunere, eĭ îl urmăreaŭ cu ura şi cu intrigele lor ascunse, neomiţênd nicĭ o injurie din câte puteaŭ să 'l aţîţe saŭ să 'l nemulţumească. Intr'un timp când puterea imperială era fără marginĭ, eĭ nu se sfieaŭ să 'l atace şi să 'l ultrageze prin înscenările cele maĭ pătimaşe; prin procese scandaloase, ca cel intentat Urgulanieĭ, favoriteĭ mameĭ sale, pentru a lovi în aceasta şi a o face să plătească o sumă ce nu datora [3]); prin preziceri sensaţionale, făcute de magĭ şi de astrologĭ, consideraţĭ de credulitatea publică ca organe ale divinităţeĭ; prin libele, scrierĭ infame, în care se defăimaŭ, fără milă, el şi familia sa, aĭ căror autorĭ eraŭ necunoscuţĭ, dar pe care le găsea aruncate pretutindenĭ împrejuru-ĭ, chiar subt *orchestra* saŭ fotoliul în care avea obiceiŭ să se aşeze în Senat [4]).

Nu e, decĭ, de mirare dacă atâtea nedreptăţĭ şi umilinţe, aşa de îndelung repetate, stricaseră caracterul unuĭ om, prin natura luĭ susceptibil şi temĕtor, înăbuşiseră orĭce simţîmînt de sinceritate într'însul, îl făcuseră să se ferească de pornirile generoase ale inimeĭ, îl pregătiseră înfine pentru crimele şi cruzimile cele maĭ îngrozitoare.

Tiberiŭ, înfăşurat în toga sa pretestă, ca 'ntr'o draperie cu miĭ de cute, cugeta, aşa dar, adînc asupra urmărilor ce moartea nepotuluĭ sĕŭ putea să aibă pentru dînsul şi pentru imperiŭ.

Dintre toţĭ generaliĭ carĭ, prin bărbăţia şi prin iscusinţa lor, asiguraŭ liniştea provinciilor, Germanicus se deosebise maĭ mult. El câştigase, cu câţĭva anĭ maĭ nainte, o glorie neperitoare, potolind, cu pericolul vieţeĭ sale, răscoala legiunilor de pe Rin: restabilind, maĭ întâĭŭ, disciplina printre ele; ducêndu-le, după aceea, la luptă; bătênd pe Germanĭ; devastând ţara lor pentru a 'ĭ pedepsi;

---

[1]) Vezĭ Suetone, *Tiberiŭ.*
[2]) Vezĭ Suetone, *Claudiŭ.*
[3]) Vezĭ Tacit, *Anale.*
[4]) Vezĭ Suetone, *Tiberiŭ.*

puind mîna pe frumoasa Tusnelda, soţia ne'nduplecatului lor cap, Arminius, şi pe copiii acestuia, pe care îi adusese la Roma; recucerind trofeele perdute de Varus; spălând, prin victoriile sale, ruşinea ce dezastrul acestui general aruncase asupra numelui roman [1]). Succesele lui contribuiseră, deci, foarte mult a spori era de prosperitate prin care noua domnie părea că se deschide. Chiar acum de curînd, el săvîrşise noi isprăvi, care, singure, ar fi fost de ajuns ca să'l facă a fi regretat. El potolise, în adevĕr, prin prezenţa sa în Orient, unde fusese trimis cu puteri extraordinare, rivalităţile dintre diferitele oraşe şi ţinuturi ce vizitase; înfrînase rapacitatea şi escesele de zel ale prepuşilor romani; asigurase pacea la limitele estreme ale imperiului, în ţările dintre Tigru şi Eufrate, unde grave turburări erau cât p'aci să isbucnească, din cauza nepriceperei guvernatorilor; pusese pe tronul Armenilor pe Zenone, fiul lui Polemon, un rege pe care supuşii săi îl iubeau şi 'l cereau; întărise în capul Parţilor pe Artaban, care, în schimb, se legase să rămîe, el şi poporul său, vecinic prietenii şi aliaţii Romanilor [2]).

Aşa de multe şi de mari servicii nu puteau să rĕmâe neapreciate de simţul practic al unui om ca Tiberiu, preocupat, mai 'nainte de toate, de liniştea şi de siguranţa sa proprie. Perderea aceluia care le săvîrşise era, prin urmare, un fapt îngrijitor pentru dînsul, şi cu atât mai mult, cu cât, printre ai săi, nu vedea pe nimeni cu cine să'l înlocuiască. Dar, pe de altă parte, el simţea parcă un fel de uşurare de a se şti scăpat de un personagiu ca Germanicus, tînĕr, ilustru şi popular, pe care rumoarea publică i-l dase adeseaori drept rival. El asista, nehotărît, la lupta ce se urma 'ntr'însul între aceste două simţimînte contrarii, aci cătând să regrete, când îşi aducea aminte de calităţile răposatului, de nobleţea de caracter şi de desinteresarea lui, despre care primise aşa de dese şi de netăgăduite dovezi, aci bucurându-se, când spectrul pericolului se ridica, ameninţător, dinainte-i şi 'l făcea să crează în cine ştie ce scopuri şi proiecte interesate.

De odată, o draperie roşie, cu ţesături de aur şi de argint amestecate, ce masca o uşă, se dete d'o parte, şi, prin borta de lumină ce se formă, alte 'ncăperi apărură, de un lux şi de o bogăţie ne'ntrecute. Erau, — înşiruite în lungi perspective, pardosite cu mozaice ce reprezintau scene rĕsboinice sau apoteoze, decorate cu tapiţerii de mătăsuri broşate, reţinute prin belciuge de aur, — succesiuni de săli, cu tavanele chesonate sau împodobite cu picturi figurative; apartamente cu pereţii de stuc sau de cipolin; cubicule primind lumina de departe, cu mobiliere de bronz, de fildeş sau de baga: — ancone, biserii, catedre, seliquastre; — atriuri populate cu statui de generali, de poeţi şi de oratori, alternând cu largi cupe de smalţ, pe sprijinători de onix sau de agată, şi cu vase de porfir, pe care se vedeau atleţi goi, luptându-se cu cestul în palestră.

In acelaş timp, în pervazul uşei ce se demascase, un om se ivi, ţinând o copilă de mână.

Omul, îmbrăcat în costumul gardei pretoriene: — o lorică formată din

---

[1]) Vezi Tacit, *Anale.*

[2]) Vezi V. Duruy, *Histoire des Romains.*

solzĭ de oţel auriţĭ, cu şuviţe de curea suprapuse, ce'ĭ atîrnaŭ pe braţe şi pe şolduri; o hlamidă purpurie, cu ciucurĭ de fir, prinsă printr'un granat de umărul drept; calige roşiĭ, strînse de picior prin nojiţe polèite, — era Eliŭ Sejan, prefectul pretoriuluĭ, favorit al împĕratuluĭ, personagiul cel maĭ influent şi maĭ puternic din Roma. Copila, adorabilă în pala-ĭ albastră, cu stropiturĭ de aur, ca un cer cu stele, subt care se zăreaŭ extremităţile stoleĭ, tunică de mătase albă, cu marginele de filigrană, şi d'asupra căreia plutea, impalpabil, parc'ar fi fost de aer ţesut, un ciclas de gaz, văl cu chenar roşu, era fiica luĭ Sejan, Atilia, pe care Tiberiŭ o iubea cu o dragoste de părinte.

Eĭ veneaŭ, după obiceĭul ce luaseră, tatăl, spre a da seamă de cele 'ntîmplate în ziua şi 'n noaptea trecută, fata, spre a zice bună dimineaţa împĕratuluĭ, *salutem impertire Caesari.*

La vederea lor, figura bètrânuluĭ împĕrat păru că se luminează. El atrase pe Atilia lîngă dînsul; luă din mâna-ĭ floarea ce'ĭ oferea, — un frumos trandafir galben; — depuse pe fruntea copileĭ un sărut de tată, şi, dupe ce schimbă câteva cuvinte cu dînsa, o puse să şează lîngă el, pe un ocladias grecesc, scaun îmbrăcat în stofă de aur, ce se afla la picioarele luĭ. Apoĭ, întorcêndu-se spre Sejan, care rĕmăsese la câţĭva paşĭ, în atitudinea celuĭ maĭ profund respect, ĭĭ făcu semn că putea să vorbească.

II

Ca să se poată 'nţelege şi maĭ bine ceea ce are să urmeze, e de trebuinţă să ne oprim puţin asupra omuluĭ ce avusese rarul merit să cucerească încrederea unuĭ spirit ca al luĭ Tiberiŭ şi să'şĭ aşeze o influenţă a tot puternică asupră-ĭ.

Tiberiŭ, la suirea sa pe tron, în anul 14, găsise pe Seiu Strabon, tatăl luĭ Sejan, prefect al pretoriuluĭ, şi primise jurămîntul luĭ de credinţă printre cele d'întâĭ ce i se oferiseră [1]). Aceasta'l făcuse să aibă ochĭ bunĭ, nu numaĭ pentru dînsul, dar încă pentru întreaga luĭ familie. Când, decĭ, maĭ în urmă, îl numi guvernator al Egiptuluĭ, el dete comanda gardeĭ sale, fiuluĭ acestuia, Sejan, pe care avusese ocazia să'l cunoască şi pentru care începuse să prinză o adevĕrată dragoste.

Sejan era, în adevĕr, creat inadins ca să placă uneĭ firĭ întunecoase şi întortochiate ca a stăpînuluĭ sĕŭ. De un caracter facil şi mlădios, ascunzênd o mare ambiţiune subt aparenţele desinteresăreĭ, ştiind să descopere, de la prima vedere, partea slabă a fiecăruia şi să se furişeze prin acel punt rĕmas, pentru a zice astfel, fără apărare, el poseda, în cel maĭ înalt grad, toate calităţile ce fac pe un om nerezistibil. Tiberiŭ fusese, maĭ întâĭ, sedus de figura luĭ regulată şi simpatică, de activitatea luĭ fără preget, de discreţia şi de îndrăzneala ce arăta în toate ocaziele, când i se cerea să execute un ordin saŭ să aducă vre-un serviciŭ. Maĭ în

[1]) Vezĭ Tacit, *Anale.*

urmă, când avu prilegiul să'l cunoască şi mai de aproape, înţelepciunea ce i se părea că ese din sfaturile luĭ îl împinsese şi mai mult spre dînsul, astfel că, puţin câte puţin, el îĭ deveni indispensabil.

Sejan simţise scîrba ne'nvinsă ce bătrânul împĕrat avea pentru adulaţiune[1]), şi, cu dibăcia cu care era 'nzestrat, îşĭ dete toate silinţele să nu cază în acest păcat. Acesta fu unul din primele mijloace de care se servi pentru a'şĭ atrage binevoinţa luĭ Tiberiŭ. Un alt mijloc la care recurse fu simularea dezinteresăreĭ. La 'nceput, în primiĭ anĭ, el nu ceru nimic pentru dînsul, nicĭ pentru aĭ sĕĭ, ba păru chiar că fuge de orĭce foloase ce ar fi semănat a favoruri, şi dacă, în cele din urmă, sfîrşea prin a le primi, el făcea aceasta ca în silă şi cu părere de rĕŭ, ca pentru a lăsa să se 'nţeleagă că nu cedează decât necesităţeĭ, spre a nu strica plăcerea stăpînuluĭ sĕŭ, care i le oferea. Asemenea virtuţĭ eraŭ rare într'o vreme când înjosirea şi rapacitatea stricaseră toate caracterele, şi, decĭ, aparenţa lor făcea impresie asupra unuĭ suflet amărît şi deziluzionat ca al luĭ Tiberiŭ.

Să nu se crează, totuşĭ, că, chiar astfel, acesta se dete, aşa lesne, dintr'o dată şi pe d'a 'ntregul, pe mâĭnele favorituluĭ sĕŭ, căcĭ ar fi a se perde cu totul din vedere natura bănuitoare şi adînc vicleană a urmaşuluĭ luĭ August. El căută, dimpotrivă, să se ferească cât putu maĭ mult, supuse pe Sejan la diferite 'ncercărĭ şi nu 'ĭ acordă încrederea sa decât când se convinse că nu avea să se teamă de nimic din parte-ĭ; ba, chiar atuncĭ, păstră încă acea rezervă ce forma fondul fireĭ sale, nevoind să abdice cu totul la dreptul sĕŭ de a cumpăni şi de a alege.

Prefectul pretoriuluĭ se deosebise maĭ cu seamă în potolirea revolteĭ legiunilor din Panonia, comandate de Blesus.

Se ştie că, puţin după moartea luĭ August, acele legiunĭ, aţiţate de câţĭva nemulţumiţĭ, voiseră să profite de noua stare de lucrurĭ, şi, subt pretext de a cere îndulcirĭ pentru soarta lor, luaseră armele, comiseseră dezordine, uciseseră pe câţĭva centurionĭ, puseseră condiţiunĭ. Tiberiŭ, îngrijat cum era totdeauna când siguranţa sa era în cestiune, trimise, pentru a le potoli, pe fiul sĕŭ Drusus, căruia îĭ dete pe Sejan drept ajutor şi povăţuitor, dimpreună cu o escortă de două cohorte din garda sa şi fruntea cavalerieĭ pretoriene, compusă în mare parte din Germanĭ. Aceste forţe însă eraŭ neîndestulătoare ca să ţie în respect pe cele treĭ legiunĭ răsvrătite, cu atât maĭ de temut, cu cât eraŭ adunate în acelaş lagăr. Prezenţa lor întărîtă, dimpotrivă, şi maĭ mult pe răsculaţĭ, astfel că autoritatea luĭ Drusus fu de la 'nceput neţinută în seamă, şi pericolul uneĭ încăerărĭ deveni din ce în ce maĭ neînlăturat. Din fericire, o eclipsă de lună, cu dibăcie exploatată, scăpă situaţiunea. Profitând de spaima ce aruncă întunecarea din ce în ce maĭ accentuată,—pînă la dispariţiunea completă,—a disculuĭ lunar, şi aceasta tocmaĭ în noaptea aleasă pentru măcelul trimişilor împĕratuluĭ, Sejan, prin emisarĭ răspîndiţĭ în tot lagărul, provocă o adevĕrată panică printre legionarĭ. El făcu să se crează că zeiĭ supăraţĭ îşĭ manifestaŭ, prin acel semn ceresc, nemulţumirea ce le inspira purtarea lor criminală; că acea lună strălucitoare, ascunzêndu-şĭ deo-

[1]) Vezĭ Suetone, *Tiberiŭ*.

dată fața 'n întunerec, era icoana nenorocirilor ce 'i așteaptă dacă nu se vor grăbi să se liniștească ; că cel mai bun mijloc de a îmblânzi mânia divinităților și de a înlătura relele ce 'i amenință era să se supue fără zăbavă, predând pe capii răscoalei, spre a fi pedepsiți, și încrezându-se în fiul împăratului, care va ști să fie generos cu dînșii. Apoi, când rebelii, terorizați, începură să se căiască și promiseră ascultare, reapariția succesivă a astrului radios fu, prin aceleași mijloace, exploatată, înfățișată ca o adhesiune a celor de sus la făgăduelile lor, lucru care 'i întări și mai mult în credința lor și asigură stingerea revoltei fără vărsare de sânge [1]).

Acest succes, cunoscut la Roma, căci fu trîmbițat cu mare sgomot de amicii lui Sejan, întemeiă definitiv reputațiunea acestuia de om capabil și trebuincios.

El își spori încă trecerea prin marea autoritate ce știu să dobîndească asupra gardei pretoriene, pusă subt comanda sa. Meșter în arta de a se insinua în inima soldatului, de o activitate de corp neobosită, de o memorie prodigioasă, el ajunsese să cunoască pe toți oamenii săi, îi chema pe nume, se interesa de nevoile lor, îngrijind să nu le lipsească nimic, își petrecea mai tot timpul în mijlocul lor, îi silea astfel să 'l iubească și să se jertfească pentru dînsul [2]).

Puterea ce esercita asupra lor fu o nouă cauză de înrîurire asupra lui Tiberiu, care credea cu tot dinadinsul că siguranța sa stă în mâinile favoritului său. Îi plăcea să 'l vază cât de des, să stea cât de mult la vorbă cu dînsul, să 'l auză povestindu-i pînă și cele mai neînsemnate noutăți ale zilei, să aibă părerea lui asupra oamenilor și a lucrurilor. In această privință, Sejan excela, căci nimeni nu se pricepea mai bine decât dînsul să acuze faptele altora, ascunzând pe ale sale proprii. Și Tiberiu, ale cărui porniri erau pentru cruzime, primea mai totdeauna, fără alte probe, încredințările lui drept bune. Iată pentru care cuvînt atâți cetățeni, distinși prin originea din care se trăgeau sau prin propriele lor merite, fură trimiși la supliciu sau se uciseră pentru a scăpa de rușinea unei condemnări.

De altminterea, tare prin influința sa asupra gardei ce comanda și prin sprijinul ce 'i da împăratul, Sejan nu se sfiia să ia răspunderea faptelor sale, desprețuind sau bravând pe numeroșii vrăjmași ce poziținea sa îi crease. Lingușitor sau insolent, după împrejurare, el întrebuința adesea luxul și mărinimia pentru a 'nfrînge împotrivirile, astfel că clientela lui creștea ne'ncetat, sporită prin atracția onorurilor și a avantagelor ce spera de la dînsul [3]). Dar, cu toate acestea, forța lui de căpetenie stetea, încă o dată, în fățărnicie, prin mijlocul căreia reușise, după cum am spus, să adoarmă neadormita ne'ncredere a stăpînului său, ros de vecînice bănueli.

El se însurase, încă de tînăr, cu Apicata, matroană nobilă și respectată, din care avusese trei copii. Cel mai mic dintre aceștia,—o fetiță,—Atilia, adevărată minune de grație și de frumusețe, era aceeași pe care am văzut-o venind cu tatăl său ca să salute pe Tiberiu. Ea fusese, cu câțiva ani înainte, victima unei îngro-

[1]) Vezi Tacit, *Anale*.
[2]) Idem.
[3]) Idem.

zitoare întîmplări, care atrăsese atenţiunea asupră-i şi 'i dobîndise binevoitoarea simpatie a împăratului.

Iată acest accident în toată tragica-i oroare.

Pentru a se sărbători fericitul început al noei domnii, se dedeaŭ jocuri în marele circ, zidit, subt numele de *Circus maximus,* încă din timpul luĭ Tarciniŭ-cel-vechiŭ, între munţiĭ Palatin şi Aventin, şi restaurat de Iuliŭ Cesar. Tiberiŭ n'avea mare plăcere pentru asemenea petreceri, şi, lucru curios la un vărsător de sânge ca dînsul, căta maĭ totdeauna să fugă de ele. Totuşi, rîndul acela, fiindcă se daŭ în onoarea luĭ, el nu putu să evite de a le onora cu prezenţa sa. Dimpreună cu dînsul, întreaga curte veni să asiste la ele.

După ce prima parte a programeĭ,—lupta gladiatorilor între dînşiĭ,—fu terminată, şi corpurile celor căzuţi fură tîrîte cu cîrligul în *spoliarium,* pentru ca sclaviĭ însărcinaţi cu acest oficiŭ să uciză pe ceĭ răniţi de moarte şi să le curme astfel suferinţele, se procedă la partea a doua a spectacoluluĭ, care coprindea distracţiunea cea maĭ plăcută unuĭ popor crud şi iubitor de emoţiĭ violente ca cel roman, privelişte a adică a chinurilor celor condemnaţi a fi sfîşiaţi de fearele sălbatice, lăsate libere şi asmuţite asupra lor. Indată ce aceĭ nenorociţi fură introduşi în arenă, mulţimea îĭ salută, după cum era obiceiul, prin ţipete îngrozitoare, prin huiduelĭ şi prin insulte. Unii dintr'înşiĭ, maĭ dîrjiĭ, ştiind că nu maĭ aveaŭ nimic de sperat, încercară să răspunză prin bravade, întorcînd prin graiŭ şi prin gesturĭ injuriile ce li se adresaŭ. Alţiĭ, dimpotrivă, maĭ mult morţi de frică, îşĭ plecară capetele cu rezemnare, aşteptând în tăcere soarta oribilă ce li se pregătea.

Printre aceştia, era un tînĕr sclav, de o înfăţişare blîndă şi plăcută.

El fusese de curînd adus din Africa, unde o vină relativ uşoară,—fuga de la stăpîn,—îĭ atrăsese cea maĭ gravă din pedepse, aceea de a fi de viŭ predat fiarelor sălbatice. Cum fu băgat în arenă, impresionat de clamorile aruncate de spectatorĭ, el se duse de îngenuchiă dinaintea unuia din stîlpiĭ destinaţi suplicaţilor, şi, acolo, aşteptă, supus, ca moartea să sosească.

In acelaş timp, gratiile de fer ce închideaŭ coliviile fearelor sălbatice, *carceres,* se ridicară, şi maĭ mulţĭ monştri se repeziră în arenă cu salturĭ şi cu răcnete spăimîntătoare. Printre dînşiĭ, se deosibea, maĭ cu seamă, un leŭ african, de o mărime şi de o forţă extraordinară, prins în munţiĭ Atlas, din Getulia, şi sosit abia de câteva zile la Roma, pentru a figura în jocurile ce se dedeaŭ în onoarea împăratuluĭ. La vederea luĭ, mulţimea începu să bată din mâinĭ; iar el, întăritat prin acele manifestaţiunĭ cu care nu era obicĭnuit, sbîrlindu-şĭ coama, bătîndu-şĭ pîntecele cu coada, se repezi la cel d'întâĭ ce i se înfăţişă, pe care 'l făcu bucăţi într'o clipă; apoĭ se întoarse către ceĭlalţi, sfîşiindu-ĭ, după cum îĭ prindea, fără să le dea vreme să arunce măcar un vaet.

In minutul acela, fetiţa luĭ Sejan, Atilia, care asista, cu familia sa, la jocurĭ, în locurile de onoare, pe *podium,*—terasă circulară ce despărţea arena de spectatorĭ,—pe cînd atenţiunea celor dimprejuru-ĭ era pironită aiurea, fie de spaimă,

fie printr'o curiozitate de copil, spre a vedea mai bine, se plecă mai mult decât trebuia pe balustrada ce 'i sta dinainte, își perdu echilibrul și căzu în arenă.

Maică-sa, Apicata, aruncă un țipet sfîșietor, și, pe loc, întreaga sală fu în picioare.

Pericolul părea neînlăturabil, și moartea Atilieĭ mai mult decât sigură, căci nimeni, pentru nimic în lume, n'ar fi cutezat să se coboare în arenă ca să o scoață d'acolo, din mijlocul fearelor sălbatice. Pe de altă parte, leul, ce fixase atențiunea tutulor, văzând căderea și mișcarea de care fu urmată, lăsă victima ce ținea în ghiare, — un biet sclav, pe jumătate sfîșiat, — și se repezi în direcțiunea copileĭ, mirosind într'însa o pradă mai delicată și mai demnă de interes.

Atilia era perdută.

Un strigăt de oroare eși din peptul celor două sute cinci-zeci de mii de spectatori ce se aflaŭ în sală.

Tot atunci, leul sosise lîngă copilă. Dar, o minune! în momentul când sta să pue gura pe dînsa, el își întoarse ochii, din întîmplare, și zări, la câțiva pași mai departe, îngenuchiat dinaintea stîlpuluĭ său și înmărmurit de spaimă, pe sclavul cel tînăr, care 'și aștepta soarta cu supunere. Fierosul animal, izbit ca de o amintire, se opri îndată, își aținti și mai bine vederile spre sclav, își umflă nările pentru a'l mirosi, apoi, lăsând pe Atilia nevătămată, se îndreptă spre dînsul, și, când fu aproape de el, începu să se tîrască la picioarele luĭ, lingându-i-le, dând semnele cele mai vădite bucuriĭ, întocmai ca un câine credincios care, după o lungă despărțire, regăsește pe stăpînul său iubit.

Mirarea asistenților era la culme.

Tiberiŭ, adînc mișcat de ceea ce văzuse, își întinse mâna dreaptă, cu degetul cel mare ridicat, *pollice verso*, și acest semn de ertare fu îndată imitat de întreaga sală. Jocurile eraŭ, prin urmare, terminate, și viața supraviețuitorilor scăpată. Împăratul porunci atunci să se aducă dinainte-i sclavul a căreĭ prezență potolise furia animaluluĭ sălbatic și se informă de cauza influenței miraculoase ce avea asupră-i. Tînărul sclav, cu lacrimile'n ochi și cu accentul sincerității în gură, îi povesti istoria vieței sale, nenorocirile sale, care, puindu-l de mai multeorĭ față cu moartea, îl împinseseră, în cele din urmă, pe pragul aceluĭ loc de supliciŭ. El se numea Androcles și fugise de la stăpîn ca să scape de traiul rĕŭ ce îndura de la dînsul. După o noapte de umblet, el sosise, despre ziuă, într'un loc sălbatic, în mijlocul munților. Acolo, de teamă de a nu fi descoperit, se ascunsese într'o peșteră ce zărise în apropiere, și unde credea că va găsi un adăpost sigur. Abia apucase însă să se așeze și să răsufle puțin, când un sgomot îl făcuse să se întoarcă. La intrarea peștereĭ se afla un leŭ de o talie monstruoasă, care înainta spre dînsul schiopătând. Mai mult mort de spaimă, el rămăsese nemișcat, așteptând ca fiorosul animal să se arunce asupră-i. In loc de aceasta însă, leul se apropiase cu 'ncetul și, cu gemete 'năbușite, îi întinsese una din labele sale, părând a'i cere ajutor. Androcles avusese curagiul să examineze acea labă și, între degetele eĭ, văzuse un mare ghimpe care formase puroiŭ și producea durerile de care suferea animalul. El apucase ghimpele cu unghiile, îl trăsese

afară, storsese coptura din rană și ușurase astfel suferințele leului. Acesta, drept recunoștință, se împrietenise cu dînsul, prinsese dragoste de el, și trei ani d'a rîndul locuise în aceeași peșteră, îngrijindu-l, hrănindu-l cu produsul vînătoarei sale, păzindu-l ca pe un bun stăpîn. După această trecere de timp, urîndu-i-se cu traiul ce ducea în societatea unei fiare sălbatice, Androcles căutase să se apropie de oameni, crezînd că vina și persoana sa fuseseră uitate. Speranța sa era însă greșită, fiindcă, cum îl văzuseră, ei îl recunoscuseră, îl puseseră în lanțuri, îl tîrîseră dinaintea pretorelui, care'l osîndise la ultimul supliciu. In vremea aceea leul căzuse, se vede, el însuși în cursă, și, trimis la Roma ca să desfete poporul prin ferocitatea sa, se regăsise în față cu vechiul său prieten. Restul se știa. Recunoștința leului scăpase pe mica Atilia de la moarte [1]).

(urmează).

CIRU OECONOMU.

---

[1]) Vezi Aulu-Gelle, *Nopți atice*.

N. GRIGORESCU

Sentinela

RUGĂCIUNE

Fecioară! o! pururĭ Fecioară Marie,
Indreaptă spre mine privirea ta blândă,
In sînu'ţĭ — pe aripa mîntuitoare
A rugeĭ, — smerita'mĭ durere primeşte,
Cu-o rază de milă — o 'ncălzeşte
Şi 'n lupta de patimĭ ispititoare,
Ridică a inimeĭ mele osîndă:
Iubiriĭ de-a fi jucărie!

Oh! cruntă'ĭ şi fără de seamĕn simţirea,
Stăpînă acuma pe 'ntreaga'mĭ fiinţă:
E tristă, când rîsul maĭ vesel rĕsună
Şi rîde, când totul în jurul meŭ plânge!
Ce farmec sĕlbatec pĕtrunsu-mi-a 'n sânge,
De pare că sunt o nebună,
Cu visul meŭ dornic, undind năzuinţă
Să umplu chiar nemărginirea?!

Şi cât de voioase seninele'mĭ zile,
Ca unda cea lină curgeaŭ altă dată!
Fiorul durerĭĭ străin 'mĭ-era încă
Şi 'ntreaga poveste a inimeĭ mele,
In sborul de fluturĭ şi 'n ochiĭ de stele
Sta scrisă, cu jalea adîncă
Asupra puterniceĭ Firĭ, vinovată
Că n'a dat aripĭ la copile.

Dar totuşĭ, decât să se stingă pojarul
Ce 'mĭ mistue peptul, în noaptea veciĕĭ
Afunde-se lutul acesta, maĭ bine,
El singur prilejul şi vina la toate;
Nevrednica'mĭ gură nu poate
Nicĭ pace să ceară acum de la tine
Şi nicĭ să se plângă 'n protiva urgieĭ,
Când chiar i-aĭ mări tu hotarul!

Ci 'ndreaptă asupră'mĭ lumina ta vie,
Inalţă-al meŭ suflet, prea scumpa povară
S'o poarte ferită de orĭce primejdiĭ
Şi 'n sînu'mĭ Fecioară, să stee ascunsă!...
Iar taina fiindu-mĭ pĕtrunsă
Vre-odată, să'mĭ daĭ mîngâerea nădejdiĭ,
Că nu se va stinge 'n căinţă amară,
O! pururĭ Fecioară Marie!

D. C. Ollănescu.

IN DALMAȚIA ȘI ITALIA

NOTE DE CĂLĂTORIE

Prin ploaie, de-a lungul Carpaților români. Bucureștenii, care »petrec« în vilegiatură, așteaptă sub umbrele acel eveniment care e trecerea trenului de persoane. Munții se învăluie în ceață, și numai în margine vezi limpede stâncile vărgate de șiroaiele nesfîrșite ale apelor.

Ziua se mîntuie senină pe câmpiile din mijlocul Ardealului, semănate la distanțe mari de sate bine zidite, strîngênd sub aripele bisericii casele albe cu copereminte de oale. Vîntul, care face să fluture perdelele vagonului, e răcoritor și plin de mirosul florilor de câmp.

A doua zi dimineață, monotona câmpie ungurească, afișurile care preced, lipite în vîrful stîlpilor și pe pereți saŭ garduri, capitala Ungariei și, în sfîrșit, stradele de oraș modern și fără coloare locală ale Budapestei.

Spre Fiume, dupe amiază. Plouă iar, persistent, încet, mărunt. Drumurile ce se zăresc prin penumbra neguroasă sunt lacuri murdare; șanțurile de lîngă linia drumului de fier pîraie. La cochetele stații, împodobite altă dată cu flori și cu capete blonde la ferești, nu vezi, în sunetul îndărătnic al apei, pe coperișul de

tablă al vagoanelor, decât ţăranĭ de o nepăsare abrutizată, fetiţe cu hainele bleaşcă, alergând de-a lungul trenuluĭ cu cofiţele de apă. Adorm în acest preludiŭ de potop universal.

Şi ce surprindere la deşteptare! In locul lanurilor mănoase, dar monotone, în care un Ungur patriot îmĭ deosebea cu mândrie grîul, ovĕsul, orzul, trifoiul, sfecla („avem maĭ multe fabricĭ de zahăr“!), stâncĭ goale, de o nefertilitate splendidă. Tăietura făcută de linia ferată desvĕleşte măruntaiele lor, pe alocurea cărămiziĭ, alte orĭ roşiĭ ca sângele. Ingrăditurĭ de pietre, drumurĭ înguste şi albe, cete de ţăranĭ cu feţele osoase şi, drept cadru, în dreapta, când de o îngustime de lac, când largă cât cuprinde ochiul, Adriatica. In locul ploiĭ răbdătoare, cerul limpede de şase ceasurĭ dimineaţă, cu soarele eşit clar din undele albastre ale măriĭ.

Vaporul pentru Dalmaţia pleacă noaptea, la 9 şi jumătate. E o corabie cochetă a Societăţeĭ ungaro-croate, „Zagreb“, numele slav al Agramuluĭ. Acceleratul a plecat ierĭ, şi vaporul acesta de marfă mĕ va duce în treĭ zile la Ragusa.

Sunt pe copertă la patru, a doua zi. In dreapta şi în stînga pămînt, o coastă deluroasă, uscată şi săracă, fără locuinţĭ aparente. Marea, frămîntată de un vînt de Nord simţitor, *Bora*, e, la ceasul acesta, când soarele n'a răsărit încă şi cerul e de un albastru nepronunţat şi timid, maĭ mult cenuşie-verzie decât albastră. Pe scândurile proreĭ, dorm, acoperiţĭ cu mantalele lor, treĭ călĕtorĭ de clasa a treia, nişte mase nelămurite sub creţiĭ postavuluĭ cafeniŭ.

Pe încetul cerul se aprinde pe margine, roş, portocaliŭ, apoĭ luminos şi auriŭ. Soarele învinge ultimele neguri, condensate în nouraşĭ albĭ, şi se arată, rotund şi fără raze, pe culmea continentuluĭ dalmatin. Pe mare se revarsă ca o punte tremurătoare de aur. Din spre mal, vin şuierând păsĕrĭ albe, cu aripile largĭ. Departe, treĭ peştĭ mulţumesc pentru dumnezeiasca lumină în feliul lor de animale inferioare, sărind în sus, cu un fel de ritm caraghios, într'un nesfîrşit danţ argintiŭ.

Tovarăşiĭ meĭ de călĕtorie s'aŭ trezit şi privesc în tăcere minunata privelişte. Oameniĭ marĭ, voiniciĭ, ţăranĭ de pe coastă, cu ochĭ ageri şi mândri de cunoscătorĭ aĭ primejdieĭ. Pe cap aŭ un fel de beretă-fes roşie, cu cusuturĭ negre şi un canaf de lână la o parte. Poartă o scurteică turcească cu înfloriturĭ, brâŭ lat turcesc şi şalvarĭ de pânză albastră; în picioare ciubote nemţeştĭ sub pulpa înfăşurată în ciorapĭ strimţĭ de lână. Vorbesc limba sêrbească şi sunt Slavĭ; Turciĭ li-aŭ dat îmbrăcămintea; iar Austriaciĭ cultura şi viaţa organizată.

Vaporul se opreşte des de dimineaţă la Zara. Un mal lat, pe care se plimbă un public european, apoĭ o poartă vechie, cu leul veneţian pe dînsa (Veneţieniĭ aŭ dat Zareĭ întreaga eĭ înfăţişare de astăzĭ, toate monumentele ce are şi până şi acest frumos şi armonic nume de: Zara oraşuluĭ slav Zadar). Dacă străbaţĭ prin poarta aceasta, aĭ clasica stradă italiană, cu casele negre, înnalte, închizênd umbră

umedă și zgomot. O biserică mai remarcabilă — clădirile mari sunt mai departe, dincolo de hotarele puse călătorului chemat îndată de clopotul vaporului; — dar ceeace e interesant și fermecător e lumea care se poartă în acest spațiu îngust: bărbații aŭ toți haina orientală a călătorilor de pe copertă, femeile poartă și ele un fel de cultuc roșu pe cap și-și acoper trupul cu lungi haine înflorite, mântăli cu colori vii, din care iese mânicile largi ale cămeșii albe ca zăpada; multe poartă opinci în picioare. E un farmec atâta varietate de colori clare în cadrul întunecat al stradei.... Ofițerii austriaci, care trec cu uniforma lor modestă, nu fac nici o impresie față cu niște îmbrăcăminți ca acestea.

Iarăși drum între insule, pe o mare desăvîrșit albastră acum.

Sebenico. Malul ars de soare înfățișează câteva case fără originalitate și frumuseță, din dosul cărora se ascunde Domul, o clădire din timpul Veneției-nilor, cu pereți ca de fildeș vechiŭ, și *loggia* din față. Pe o înălțime care domină orașul, fortificații sure din evul mediŭ. Portul în care și-a aruncat ancora pe un ceas vaporul nostru cuprinde câteva luntri de pescari, pe care *Bora* le face să se clatine mereŭ: într'una, o Dalmațiană hrănește un copil și piaptănă pe altul, așteptând ca bărbatul să-și mîntue *fiaschetul* de vin la vre-o ospătărie. Călătorii îmbrăcați nemțește — locuitorii din Sebenico poartă același costum ca în Zara, afară numai că bereta roșie e înlocuită printr'un mic petec de postav de aceeași coloare, petec fără margini saŭ formă oarecare de pălărie, ce se prinde printr'o gumă, care se înfundă în desimea părului prăfuit, — călătorii aceștia mănâncă la »otelul« *Pellegrino*, unde un chelner ghebos și o bucătăriță tot așa servesc o friptură de miel minunată. La întors observ o statue a luĭ Niccolò Tommaseo, celebru Sebenicez stabilit în Veneția, om politic, poet și lexicograf. Monumentul e noŭ nouț, alb ca laptele: inaugurarea s'a făcut deunăzi și e o biruință a partiduluĭ italian contra celuĭ serbo-croat. Cel dintăi se razimă pe tradițiile culturale, pe amintirile politice ale țerii; celălalt pe nediscutabila origine a majorității Dalmațienilor și pe limba vorbită de dînșii. Comunele sunt pretutindeni aproape în mâna acestuĭ partid, care slavizează tăblițele stradelor, clădește biserici ortodoxe (de și cei mai mulți Dalmațieni sunt *latini)* și închide școlile italiene, pe care guvernul din Viena, care știe ce face, ordonă să le deschidă din noŭ.

După mai multe ceasuri de drum, vaporul pare că merge să se lovească de un țerm sterp ca toate celelalte, pe care nu se vede nici o urmă de oraș. Apoi orașul apare întreg deodată; e Traù, reședință episcopală, oraș vechiŭ, cu case negre și ziduri roase de vreme. Leul sfîntuluĭ Marc apare pe o clădire de pe mal; îl găsești pretutindeni, urmă a stăpînirii îndelungate a Veneției asupra orașuluĭ, pe vremea când din lagune până la strimtoarea de Galipoli apele eraŭ venețiene și coastele semănate cu colonii de ale înfloritoarei Republice. Și acum, Austriacii sunt în Dalmația, Grecia e a Grecilor, alții rîvnesc la Constantinopolul unde corăbii venețiene aŭ stabilit odată un imperiŭ latin. *Pax tibi Marce...*

In Traù, clopotele sună din elegantul turn al celuĭ mai frumos dom din Dalmația. O lume curioasă se adună pe țerm: copii care plâng, femei cu pre-

tenții de cochetărie, hamalĭ cu peteca roșie pe cap. Un *Beamter* cu șapcă ridică podul, care leagă orașul de marea insulă Bua, și calea se deschide pentru vapor, care pleacă șuierând cântecul sĕŭ de viață modernă de-asupra caselor negre ale maĭ mult decât milenaruluĭ Traù.

După puține ceasurĭ, suntem, în amurg, la Spalato, oraș de aproape 20.000 de locuitorĭ, cel maĭ mare din toată Dalmația. Portul încăpător e plin de corăbiĭ, case moderne împodobesc cheiul pe care se ridică o statuie. Populația arată maĭ multe chipurĭ șterse de funcționarĭ decât în orĭce alt oraș dalmatin; oamenĭĭ cu berete roșiĭ sunt rarĭ. Un fel de Triest saŭ Fiume, maĭ mic, maĭ puțin populat și mult maĭ urât. Din zidurile luĭ Dioclețian, intrate în zidăria unor case medievale, numaĭ un ochiŭ experient de archeolog ar putea deosebi ceva inteligibil; maĭ bine anticitatea în ruină decât cea prefăcută. De-o parte numaĭ se deosebesc niște arcade, care formează și ele părețele din dos al uneĭ case de pe cheŭ. O altă parte din palatul luĭ Dioclețian alcătuește Domul, care e pentru moment așa de oblojit de scândurĭ încât nu se maĭ cunoaște nimic. Abia prind din fugă, urmărit de ofertele ciceronice ale uneĭ strașnice matrone, un gang întunecos, un părete negru de ruină romană, câteva frumoase coloane corintice.

După o noapte petrecută în port și bine dormită, pornim a doua zi, la 5. Orașele s'aŭ mîntuit, și încep porturile insulare, la care duce o sumedenie de mărfurĭ »Zagreb«.

Milna, în marea insulă Brazza, un port ascuns de coastă, care se revelează deodată, cu rîndul de case de-alungul măriĭ, care-l formează.

Bol, maĭ departe, pe coasta de Sud a aceleiași insule, maĭ din larg clădit, cu casele maĭ rășchirate. Pierdem aicĭ o tovarășă de călĕtorie, fata mașinistuluĭ, un copil de cincĭ-șase anĭ, cu fața palidă, ochiĭ marĭ verzĭ și o pieptănătură cât un stog. A făcut tot drumul de la Fiume, cu tată-sĕŭ, ieșind din când în când la soarele de pe copertă, cu mișcărĭ de pisică curată și alintată. Plecând, lasă o altă pisică, cel maĭ mic, maĭ slab și maĭ plăpând exemplar al specieĭ, care se grămădește somnoroasă pe un capăt de frînghie.

Gelsa. Case foarte îngrijite, cu obloanele verzĭ și grădinĭ înflorite. Am trecut în insula Lesina, care se desfășură, subțire, la sudul Brazzeĭ.

Incunjurăm un cap, după care vaporul pare că intră în marea liberă, largă, cu valurile marĭ. Apoĭ se întoarce deodată într'un golf strîmt, în fundul căruia stă ceeace a fost odată un vestit cuib de piraț̆ĭ, Cittavecchia. Orașul e mic, sărac, negru. Lipsesc hamaliĭ, și frînghia care trebue să lege vaporul de țĕrm e prinsă de niște băieț̆ĭ oarecare, care se joacă cu dînsa. Câțĭva locuitorĭ cu atavice chipurĭ de hoț̆ĭ de mare, un funcționar cu șapcă, fumând dintr'un ciubuc într'o odaie goală din față, o grupă de »lume bună« locală, admirând vaporul, de sigur singurul eveniment local.

Lesina, capitala insuleĭ, oraș mare, cu desfășurare frumoasă. Întărituri

imposante, o *loggie* italiană cu arcadele de fildeș înnegrit, un turn frumos în stînga.

De aicĭ, la Lissa, pe o mare unde s'a dat vestita bătălie care a distrus în 1866 flota Italieĭ. In dreapta nu-s țermurĭ, și cele din stînga vin tot maĭ departe; apele sunt maĭ agitate, în apropierea serii și în luciul deschis. Insula are o capitală cu același nume, unde ne oprim, lîngă cimitirul care poartă insignificantul leŭ de marmură, menit să amintească o frumoasă victorie în perioada fără de glorie a monarchieĭ austriace.

Orășelul are strade înguste, care miroasă a smirnă și a ceapă, case negre cu locuitorĭ care nu se vĕd, grădinĭ semĕnate cu grămăgioare de pietriș și o cafenea Wellington *(sic)*, dincolo de biserică, tocmaĭ la capĕt.

Noaptea, pe mare. Roșața din apus durează multă vreme după coborîtul negurelor, care amestecă pe nesimțite cer și apă într'o umbră tot maĭ deasă. Stelele rĕsar târziŭ, foarte palide, topite și ele par'că în ceața care înfășură toate. In față, câte o lumină apare pe coastele pustiĭ și insulele sĕlbatece, se pierde o bucată de vreme, apoĭ se face iarăși, într'o depărtare care nu se poate socoti. Pe urmă, nu se maĭ zărește, în lumea aceasta de nelămurit întunecos, decât dunga ceva maĭ neagră a coasteĭ din stînga.

Vaporul a trecut noaptea de Curzola, și dimineața ne găsește lîngă Ragusa, ținta călĕtorieĭ mele. Coasta e maĭ verde, maĭ prietenoasă. In spre șase, atuncĭ când soarele se ridică de asupra înnălțimilor maluluĭ, orașul apare.

Nu e ca în afișurile multicolore ale hoteluluĭ Imperial, dar e foarte frumos. Sub lumina delicată a soareluĭ abia rĕsărit, se înnalță bastioanele sure, care aŭ acuma ca un lustru trandafiriŭ pe dînsele. Ragusa întreagă e stăpînită de masele de piatră istorică, care-ĭ mărginesc portul, ĭĭ domină clădirile italiene, ĭĭ încununează muntele de de-asupra. Asemenea ziduri sunt strivitoare pentru un oraș ca acel de astăzĭ, precum e strivitoare pentru viața provincială de azĭ marea viață trecută, pe care zidurile acestea o amintesc și o personifică.

Ragusa a fost secole întregĭ tributara Sultanuluĭ, o republică creștină rămasă în picioare în țara ajunsă de jur împrejur supt Turcĭ. Suzeranitatea otomană a lăsat urme neșterse în îmbrăcămintea și viața Ragusanilor. Hamaliĭ de la port și populația întreagă, afară de funcționarĭ și oamenĭ întăriță, lumea aleasă, poartă un fes scurt, rotund sus, scurteică și șalvarĭ, papucĭ în picioare; icĭ și colo vezĭ și câte un turban. Pe strada principală, *strădoiul*, cum îl numesc cu mândrie Ragusanĭĭ, »il stradone«, — o bogată stradă de palate aproape uniforme, între porțile Marina, cu mânăstirea Dominicanilor și Pile, cu a Franciscanilor,—pe această stradă centrală, ciubotarĭĭ și croitorĭĭ »naționalĭ« coase, așezațĭ grecește pe marginea fereștiĭ, tălpile papucilor roșiĭ, cusuturile de aur ale hainelor orientale. Lîngă Dom, hamaliĭ cu fesurĭ petrec toată ziua așezațĭ la pămînt, fumând la căldura soareluĭ și în bătaia vîntuluĭ.

Ce colecție interesantă de tipurĭ omenești! La fîntâna de marmură de

lîngă principala cafenea, aranjată vienez, se adună cu cofele femeĭ cu batiste colorate pe cap, semi-cocoane modernizate, Herțegovinene — țara din dosul Raguseĭ, *Hinterlandul,* e Herțegovina— cu rochiĭ negre încrețite, polcuțe scurte, și, pe cap, un ștergar alb crocmolit și călcat în colțurĭ, ca la călugărițele catolice; Albaneze, îmbrăcate numaĭ în negru, în loc de rochiĭ cu șalvarĭ negri; cu capul gol.

Subt gangurile întunecoase ale porțiĭ ce duce la mare, de-a lungul mânăstiriĭ Dominicanilor și magazinelor garnizoneĭ, trec Dumineca și în zilele de sĕrbătoare țĕraniĭ din împrejurimĭ, cu armele la cingătoare, aruncându-țĭ un »sluga« în treacăt, țĕrancele călare bărbătește pe catârĭ; micĭ Herțegovineni cu fesurĭ cât o coajă de nucă pe cap.

Drumul pe care apucă aceste caravane festive duce de-a lungul măriĭ, subt vile, la care te suĭ pe scărĭ săpate în munte. Acestea încetează îndată, și te găsești, pe drumul pardosit cu praf alb, mărunt și lipicios, între mare și munte. Muntele hrănește o vegetație cu totul meridională, plante micĭ cu foițe albe și moĭ ca un postav, un fel de *Edelweis* de țară caldă, buchete marĭ de cactus, cu frunze lungĭ și grase, smochinĭ în care fructul începe a se îngălbeni. Marea e înainte de amiazĭ de o adîncime și o putere de albastru, care întrec închipuirea, de o coloratie fabuloasă. In asemenea cadru, verdeața insuleĭ Lacroma, care era odată întreagă numaĭ un parc al tragiculuĭ Maximilian al Mexiculuĭ, surul bastioanelor și zidurilor fac un efect ce nu se poate descrie.

In spre Gravosa, prin poarta Pile, dea-lungul vilelor și neisbutituluĭ »Hotel Imperial«, unde străiniĭ nu vreaŭ să vie . . .—Nicăirĭ nu pot fi atâția olendri; aerul e saturat de mirosul lor delicat. Sunt copacĭ în toată forma, cu trunchiul gros, purtând un potop de florĭ! Lîngă olendriĭ trandafiriĭ, pe care i-a importat țara noastră, în exemplare închircite, olendri albĭ, și pe alocurea olendri roșiĭ ca sângele. In dreapta, drumurĭ pietroase duc la Fortul Imperial, înfipt pe creștetul munteluĭ, sus, în albastrul adînc al ceruluĭ.

La negustorul creștin din Albania, care e consul al Turcieĭ. Un om 'nalt, cu figura foarte curioasă : doĭ ochĭ nesiguri în umbra unuĭ nas teribil. La dînsul se află doĭ țĕranĭ albanezĭ, negri cât poate fi de negru un alb, slabĭ peste mĕsură, cu fața de mumie, în care te lovesc ochiĭ negri, mobilĭ și strălucitorĭ, musteața de corsar, lungă, groasă și dreaptă, tăind ca o lovitură de sabie fața până la urechĭ, nasul proeminent, cu virful țintit în jos. Aŭ inteligența răpede și curiositatea ușoară de deșteptat a Orientaluluĭ, care, cu persistență de voință și moderație, și-ar face altă soartă decât cea desprețuită, de astăzĭ. Intrebările asupra unor localităț și triburĭ de la dînșiĭ trezesc scinteĭ în ochiĭ vioĭ, și îndată o convorbire aprinsă se leagă între dînșiĭ, în albaneză. Puneț asemenea întrebărĭ unuĭ țĕran din Europa centrală saŭ nordică, și veț vedea deosebirea.

Gravosa e așezată în mijlocul unei bogate vegetații sudice. De la Ragusa, apucĭ, prin Borgo Pile, pe șoseaua latĭ și bine întreținută, care taie peninsula Lapad și leagă cele două orașe despărțite de dînsa. Șirul de vile, de ziduri înalte peste care se revarsă florile olendrilor, se oprește dupe câtva timp pentru a-ți arăta în stînga marea. Subt lumina piezișă a soarelui de cinci ceasuri, întinderea cu desăvîrșire liniștită e albă, de un alb de argint, înecat în ceață la marginea orizontului, unde niște pânze albe de luntre se ridică drepte, nemișcate în aparență.

Drumul continuă între sĕmănături și grădini. Uneori marginea e formată din stâncă lucie, prin crăpăturile căreia, într'un grăunte de pămînt, și-a înfipt rădĕcinile curioasa plantă cu foile de postav alb. Frunze cărnoase de cactus se vĕd de-asupra și un spin cu frunzele de un albastru metalic pe fața dinăuntru.

In curând câteva case semănate în verdeață, — una portocalie cu marginile ferestilor albe, alta roză,—prevestesc orașul. Acesta e așezat pe marginea mării, înaintea unui port cu apa rĕŭ mirositoare, în care sunt ancorate luntri de pescari cu fesuri roșii și câteva mici vapoare. Un singur brâŭ de case, câteva cafenele, înaintea cărora așteaptă trăsurile lumii venite din Ragusa, o biserică, unde cântă călugări, câteva firme italiene.

Frumusețea e însă cadrul pentru acest tabloŭ destul de comun. De jur împrejur, se pare, dealuri îmbrăcate cu verdeață meridională, în care deosebești severele, nemișcatele mase negre ale pinilor maritimĭ, un arbore solemn și trist. La apus soarele se culcă, într'un cer portocaliŭ, în dosul unui nor vînăt, cu capetele sângerate.

Pe *Epidauro* spre Italia. Corabia urmează malul stâncos, pe care-l acopere o vegetație mai bogată decât a Dalmației superioare. După câteva ceasuri de drum, pe o mare cu desăvîrșire liniștită, trecem Punta d'Ostro, un promontoriŭ încununat cu clădiri albe, și intrăm în acel dedal de micĭ golfuri, care se chiamă *Bocche di Cattaro.*

Pare că mergem pe un lac: de jur împrejur, goalele stânci sure închid în aparență luciul de apă. Casele albe risipite pe marginea munților sterpĭ și triștĭ odihnesc sufletul în această natură întunecată și solemnă.

Cattaro, o adunătură de case mărunte, strivită de mărimea unui munte drept, fără un fir de iarbă pe dînsul. Dincolo de această masă sură, de cealaltă parte a crestetelor, care par în albastrul adînc al ceruluĭ ascuțite ca o muche de cuțit, aĭ Muntenegrul, țĕrișoara văilor înguste și munților fără verdeață. In Cattaro amintirile dominației muntenegrene sunt încă foarte vii și Slavii care-l locuiesc poartă până și pe beretele lor, cu inițialele *N. I.* (Nichita I-iŭ), cusute cu aur, dorința anexării la patria de odată. Unicul fotograf al orășeluluĭ e fotograful Curții din Cetinie, și expune admirației concetățenilor sĕĭ fotografiĭ reprezentând pe prințul Muntenegruluĭ și familia sa, în costumul național.

Orașul se cutreeră în câteva minute. De-a lungul mării, Austriacii aŭ

făcut o primblare largă, destul de frumoasă, pe care o împodobește grădina Francesco-Giuseppe, cu un minuscul bust de bronz al împĕratuluĭ.

Dincolo de vechia poartă medievală, aĭ o piață, cu principalele magazine; apoĭ, în direcția munteluĭ, micĭ strade înguste, cu casele înalte, negre și locuitoriĭ rarĭ. O punte ce se ridică duce peste un șanț plin de apă limpede la poalele stâncelor, pe care se suie un drum militar din alte timpurĭ, de o îndrăsneală uimitoare, suindu-șĭ zidurile în zigzag până la fortul cățărat sus pe muche. Printre pietrele aduse de apă, într'un fel de piață naturală, o păstoriță muntenegreană, într'un costum sărăcăcios, de coloare întunecată, care se potrivește cu fața-ĭ uscată de dogoarea vereĭ, paște câteva capre neastâmpărate.

Inapoĭ, în Bocche, spre Risano, care se vede îndată. In cale trecem pe lîngă un vaporaș plin numaĭ de țărance de pe coastă, în haine de Duminecă, cu bereta roșie cusută cu fir de aur pe cap, care se duc, de sigur, să petreacă la Cattaro.

Risano e portul Crivoșcieĭ, celebră prin lunga și sângeroasa-ĭ rescoală contra stăpînirii austriace. O grămăgioară de case strînse între veșniciĭ munțĭ surĭ. Câteva strade înguste urcându-se spre stâncĭ; tipurĭ italiene — căcĭ orașul e unul din cele maĭ vechĭ de pe coastă, cunoscut Romanilor și anterior stăpînirii lor în Dalmația; — mulțĭ funcționarĭ care vorbesc nemțește, și soldațĭ călărĭ pe catârĭ. Lîngă mal, o berărie împodobită cu chipurile familieĭ imperiale și apoĭ cu litografiĭ naționale, între altele un Cobilovicĭ spîrcuind cu mult sânge rece pe Sultanul Murad I-iŭ.

In general, orășelul face o impresie urîtă: are atmosfera morocănoasă a locurilor unde s'a înăbușit o revoltă, o atmosferă de ură ascunsă și de părerĭ de rĕŭ. Culeg un fel de florĭ albe cu pistilele lungĭ și mirosul delicat, o floare dalmațiană, pe ruinele uneĭ case dărâmate în timpul luptelor Crivoșcieĭ.

După Risano, corabia reface drumul de până acum, pentru a eși din *Bocche*. Se face noapte adîncă la trecerea pe lîngă Punta d'Ostro, după care începe marea liberă și drumul spre Italia.

Dimineața, suntem lîngă coasta Apulieĭ, o coastă joasă, semănată într'o întinsoare de case albe, de sate, de orășele. Ne oprim în portul larg din Brindisi.

Brindisi e un port de o mare însemnătate; aicĭ vin corăbiile din Levant din Alexandria, aicĭ se debarcă »valiza Indiilor«. *Marina* e plină de magazinurĭ, cu firme engleze: se vînd cameie, lucrurĭ de coraliŭ, cărțĭ nouă, în englezește și franțuzește. Un otel splendid, *Hôtel International*, pune la contribuție punga călătorilor bogațĭ, ce vin din Rĕsărit saŭ se duc spre dînsul. Băncĭ din Londra. Agențiĭ de călătoriĭ își aŭ reprezintanțiĭ aicĭ.

Orașul e gătit de sĕrbătoare. Catarte, purtând steaguri cu colorile naționale saŭ ale orașuluĭ, mărginesc stradele; la întretăierea celor douĕ artere maĭ marĭ se ridică o fațadă de lemn, acoperită cu damasc roșu, bufurĭ de hârtie supțire și liniĭ de poleială scînteietoare. Afișurĭ încă întregĭ chiamă pe lo-

cuitorĭ la serbările în onoarea Sfîntuluĭ Teodor, patronul oraşuluĭ. »Pentru a arăta că un oraş civilisat ştie să-şĭ respecte gloriile«, s'aŭ făcut în cele treĭ zile anterioare, 27, 28 şi 29 August, procesiĭ pe apă şi pe uscat cu moaştele sfîntuluĭ; aŭ cântat muzicele, a fost o iluminaţie electrică dublă.

Căldura e africană în oraşul de o fabuloasă murdărie. Plante rare, un palmier splendid se acoper de praf într'o grădină publică fără bănci, şi cu grilajul mutilat sistematic. Stradelele înguste, în care-şĭ face viaţa o populaţie săracă şi deasă, sunt deposite de murdării care înfioară. Oraşul aşa de bine administrat e însă frămîntat de viĭ pasiunĭ politice; zidurile sunt pline de vivaturĭ şi recomandaţiĭ pentru deosebiţiĭ candidaţi de deputăţie.

Plecăm noaptea spre Bari. Un port măreţ, care se zugrăveşte minunat din largul mării, cu mulţimea de vapoare şi corăbii legate de-a-lungul cheiurilor sale albe, cu revărsarea de case multicolore care închide orizontul.

Când aĭ lăsat vaporul, iluzia încetează. E un Brindisi în mare, cu strade largĭ, grădinĭ rĕŭ întreţinute şi stradele oribile. Copiiĭ ţipă, femeile se piaptănă, bărbaţiĭ lucrează într'un lac de noroiŭ negru, care infectează aerul. Prin această îngrămădeală sgomotoasă şi murdară trec catâriĭ precupeţilor şi caiĭ trăsurilor. O prevestire a Neapoleĭ.

In trenul ce duce de la Bari la Foggia, şi apoĭ la Neapole. Cu treĭ tovarăşĭ de călătorie: un fotograf slab, cu faţa distinsă şi mobilă, un sergent de carabinieriĭ, solid şi aspru cioplit din topor, cu un nas indescriptibil de mare, de formă piramidală, de-asupra gureĭ energice, totdeauna deschisă, şi, în fund, un domn, care pare a fi german.

Ceĭ doĭ dintâĭ vorbesc natural politică, în special politică africană, şi carabinierul se arată din vorbă un om inteligent şi o limbă foarte liberă. E un nemulţumit, ca majoritatea Italienilor, chiar şi a celor ce pricinuesc nemulţumirile. A fost, pentru vre-o urmărire de hoţĭ creaţi de mizerie, în Apulia, în ţara deşartă, goală de orĭce cultură, pe care o străbatem acuma.

Vorbeşte de sărăcia ţăranilor, de rezistenţa la orĭce îmbunătăţire a împrejurărilor din partea nobililor, proprietarilor de latifundiĭ, care vreaŭ să reţie în clientela lor politică şi socială pe ţăran, de nepăsarea guvernelor. »Aicĭ e Africa, o Africă care trebue civilizată înaintea celeĭlalte«.

Apoĭ trec la critica luĭ Crispi, la condamnarea politicĭĭ de întindere şi de colonizare. Revine foarte des căinarea pentru milioanele cheltuite în Africa, în loc să fie întrebuinţate aicĭ, pentru despăgubirea proprietarilor ce s'ar expropria, dacă nu vor voi să cultive, în profitul ţerĭĭ.

Aicĭ intervine Germanul, care e în realitate un Sviţerian din cantonul Berneĭ, *commis voyageur* pentru brânză, ceea ce nu-l împedecă de a fi un om foarte cult, care ştie adagiurĭ latine. E o natură de om practică până la fana-

tism: are fraze elocvente, pe care le pronunță cu energie, când vorbește de păcatele cîrmuitorilor față de acest sud italian așa de bogat din natură și așa de sălbătăcit. Arată satele rare, ingrămădiri de pietre înnegrite, colibe de lespezi vechi, în care locuiesc oameni care n'au lumină și hrană, — întinde mâna spre câmpii fără roadă și verdeață, acoperiți de bălării uscate de soare. »Și aceasta e o țară care are de toate, care poate produce orice!« In vorbele-i de fanatic al culturei economice e o condamnare a Italiei din partea aceleĭ civilisații harnice și prevăzătoare, nelăsând să se piardă nimic din ceeace oferă natura, — pe care o represintă el.

Ceeace se aude în vagon, se citește în ziare, se exprimă în discursuri. Italia e obosită și săracă, mai umilită astăzi de cum era pe timpul celor »șapte hotare« ale lui Berchet. Ea nu-și poate plăti rolul mare de istorie universală, la care unii patrioți, cum e Crispi, au crezut-o chemată. Regimul parlamentar face pe orice ministru să aibă nevoie de sprijinul aceleĭ clase egoiste și trândave care face deșertul în jurul Romeĭ și din Apulia odată așa de fertilă, — furnisoara Veneției, Florenței, Genoveĭ, Dalmației, — o a doua Africă neroditoare. Cultura morală lipsește ca și cea economică: oamenii de astăzi, de la hamal până la ministru, sufăr moștenirea generațiilor rĕŭ guvernate și conrupte; după înflăcărata perioadă romantică, din care a eșit *Italia una,* s'a revenit la normalitatea oboselii și egoismului.

Ceeace lovește pe străin e felul cum se privește catastrofa africană. Rușinea e acceptată, și lumea se mulțumește a cerceta responsabilitățile. Nicĭ un gînd de reparație, de revanșă, de ridicare sumeață a steagului căzut. La victoria negusului nu se gîndește nimeni, ci numaĭ la greșeala lui Crispi. Ce ar fi simțit Franța, care trăiește de anĭ de zile din părerĭ de rĕŭ și speranțe, la vestea de la Adua, și de ce ar fi fost capabilă *această* țară? Lipsa de banĭ e un adevĕr, lipsa de folos a colonieĭ africane poate fi altul; dar sunt momente când un popor ie absolut dator să facă imposibilul și inutilul. Numaĭ pe un noŭ câmp de bătaie se poate câștiga ce s'a pierdut acolo.

Se face seara, cu o lună palidă, de-asupra munților goĭ, cu copacii rarĭ și triști. Apoĭ trenul se cufundă în nesfîrșite tuneluri, care duc spre Calabria, dincolo de Apeninĭ. Țara e mai bine lucrată; de la o vreme arborii își întind crengile până la ferestile vagoanelor. Lacurile de cânepă încep a infecta aerul, ca în Italia centrală. Stații cu nume frumoase trec repede: Benevento, Caserta și, în sfîrșit, la miezul nopții, trenul se oprește la Neapole.

(urmează)

N. Iorga

Mănăstirea Cornetu (Districtul Vlașca, 1640)

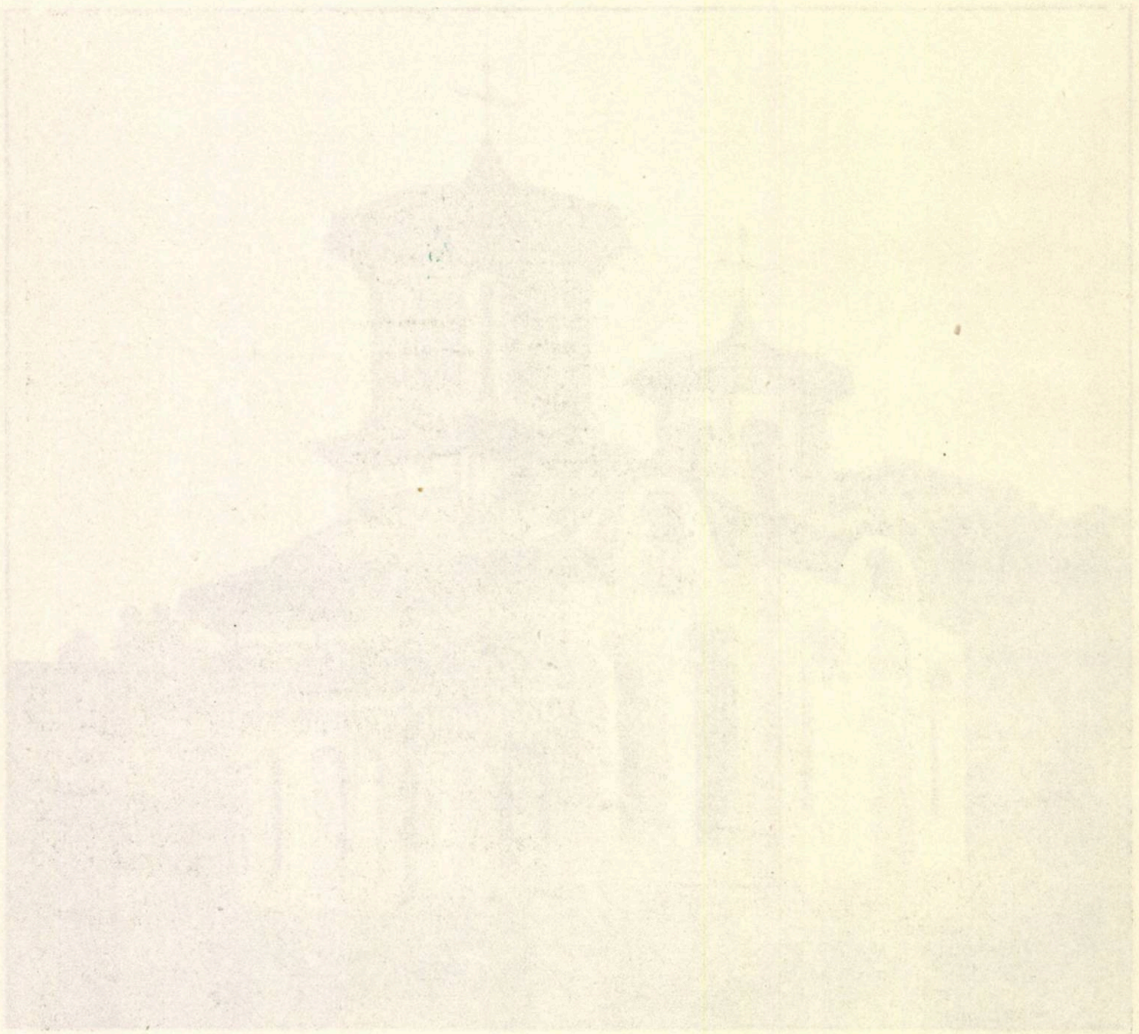

Biblioteca Universității Iași

HĂȘDĔŬ

(urmare) [1]

III

Dacă istoria unuĭ popor e comoara luĭ inchisă în racla trecutuluĭ, limba e comoara luĭ vie și mișcătoare. In limbă staŭ strânse de la cele dintăĭ gînguriturĭ ale copilărieĭ, de la cele maĭ ferbințĭ accente de dragoste ale tinereții pînă la cele maĭ inviorătoare accente de bărbăție, pînă la cele maĭ înțelepte cuvinte ale bĕtrâneții. Sunete de iubire, de vitejie, de poezie, de pilde adîncĭ, ea le păstrează pe toate în sînul eĭ, și, ca o bună mamă, ne desmeardă cu ele, ne îmbărbătează la nevoie, ne farmecă, ne entusiasmează. Limba unuĭ popor e bogăția și onoarea luĭ, e orgoliul și viața luĭ.

Dar, ca orĭce organism viŭ, limba e alcătuită din o mulțime de elemente ascunse, și pe care numaĭ știința le deosebește și le pune în evidență. Peste câte frumusețĭ și peste câte tradițiĭ misterioase nu trecem noĭ, când rostim o singură frază! In deosebĭ limba română, ca cea maĭ tînĕră dintre surorile latine, păstra în ea o mulțime de taĭne. Cercetările filologice de maĭ înainte, atât cele făcute de străinĭ cât și cele făcute de românĭ, eraŭ, în mare parte, neconforme științeĭ moderne. Un Hieronymus Megizer, profesor la Lipsca, pe la sfîrșitul veaculuĭ XVI, mergea pînă să confunde limba română cu limba chineză. Mulțĭ alțĭ filologĭ ne luaŭ drept slavĭ. Și nu numaĭ diletanțiĭ veacurilor trecute, dar chiar oameniĭ cu

[1] A se vedea pag. 5, anul II.

învĕțătură, după vremea lor, cum era Adelung, mort la începutul veaculuĭ nostru, linguistul care a urnit studiul filologieĭ din empirismul de maĭ înainte îndreptându-l spre adevĕrata ştiinţă istorică comparativă. Ceĭ maĭ mulţĭ, însă, eraŭ nedumeriţĭ, ridicaŭ din umerĭ în faţa uneĭ formule de tatăl nostrsă românească, nu ştiaŭ bine ce să zică în privinţa origineĭ eĭ. Chiar aceĭ rarĭ de tot, ca Hervas şi Vater, care s'aŭ pronunţat pentru origina latină a limbeĭ române, aŭ făcut-o maĭ mult printr'un fel de divinaţiune, decât prin o observare ştiinţifică fundată. Sulzer credea că slavismele din limba română sunt introduse de nevoia amoruluĭ românilor, care, venind în Dacia fără femeĭ în deajuns, aŭ trebuit să se adreseze femeilor slave, în limba slavă, spre a fi iubiţĭ de ele; de acolo cuvinte ca : dragoste, iubire, ibovnic, toate de origină slavă, şi nicĭ unul, în materie de sentiment sexual, de origină latină. Tot aşa şi ceĭ care se ocupaseră la noĭ cu limba căzuseră eĭ înşişĭ în greşelĭ şi rătăcirĭ. Învĕţatul Cantemir credea că palatizarea labialelor din dialectul moldovenesc (ghine din bine, chicior din picior, mĭiel din miel) provenea din graiul particular al femeilor, care l-aŭ transmis apoĭ bărbaţilor.

Orĭce fantazie intra în capul cuiva, o trecea numaĭ decât ca teorie ştiinţifică. In mintea luĭ Klain, luĭ Şincaĭ, Petru Maior, Cipariu, Laurian şi Maxim intrase ideia latinizărĭĭ pe de a întregul a limbeĭ române, idee care crescu gradat pînă ce, la ultimiĭ eĭ susţinĕtorĭ, ajunse o adevĕrată monstruositate. Dacă Klain, în *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae* (1780), s'ar fi mulţumit cu constatarea adevĕruluĭ şi punerea în relief al fondului real al limbeĭ române, spre a rĕspunde celor ce ne contestaŭ origina latină, ar fi fost şi bine şi destul. Dar, el, primul aplicator al acesteĭ ideĭ, voi a îndepărta tot ce se înfiltrase în limba română ca vorbe străine, adică, pe de o parte, a mutila limba, iar pe de alta, a corecta formele de azĭ ale limbeĭ — resultatul uneĭ evoluţiĭ de veacurĭ — după cele respective latineştĭ, — şi încă clasice, nu cu idioma vulgară latină care servise limbeĭ române drept substrat, — prin urmare o îndoită greşală [1]).

Odată direcţia luată rĕŭ din loc, ea se tot duse într'o parte. Ca mulţĭ legiuitorĭ de pe atuncĭ, şi în multe alte materiĭ, credea şi Klain că limba unuĭ popor atîrnă de regulele ce i le fac gramaticiĭ şi lexicografiĭ, şi că, odată arătată o direcţie oarecare, limba se schimbă, după ea, cu timpul. Nimĕnuĭ nu-ĭ dădea în cuget că graiul omenesc urmează o desvoltare inconştientă într'un popor, că această desvoltare îşĭ caută de drum contra tuturor împotrivirilor gramaticeĭ, şi că a voi să schimbĭ limba este a voi să schimbĭ organele unuĭ corp, să le adaugĭ saŭ să le taĭ cu scop de a îndrepta corpul. După Klain veni Petru Maior, care, în *Lexiconul de la Buda* şi în *Istoria pentru începutul Românilor în Dacia*, deşi se arătă maĭ în curent cu ştiinţa în unele, îndreptând greşala luĭ Klain şi Şincaĭ, în privinţa origineĭ limbeĭ române din clasica latină, trăgênd-o din latina populară, totuşĭ împinse acest adevĕr la altă extremă, încât îl falsifică. El ajunse la părerea că nu limba românească e fiica limbeĭ latine clasice, ci dimpotrivă că »limba ro-

[1]) L. Şăineanu, *Istoria Filologieĭ Române.*

mâneascâ e mama limbeĭ celeĭ latineștĭ«. Maĭ târziŭ, Laurian în *Tentamen Criticum*, continuând vechea direcție greșită, îndepărtează încă și maĭ mult vorbe curate și vechĭ românești din limbă, reconstruind-o după anume legĭ, și ajungênd la forma ce, probabil, ar fia vut-o limba română în veacul XII, adică fixând limba grăită astăzĭ la stratele dispărute de-acum 800 de anĭ! Era a duce, a împinge principiul fecund al reconstruireĭ științifice a prototipurilor la extremul luĭ, a-l împinge la ridicul. Veni, în sfîrșit, Cihac, care făcu să predomine limba slavă în limba română.

In mijlocul acestor tendințe greșite, fie ale etimologiștilor, fie ale fonetiștilor, apăru D. Hășdĕŭ, care, profitând atât de rătăcirile înaintașilor sĕĭ, cât și de resultatele muncĭĭ lor, aplică datele progresuluĭ științeĭ asupra limbeĭ române. Și lucrul era natural; maĭ întâĭ, fiind că bazele științeĭ linguistice n'aŭ fost puse decât abia în veacul nostru,—prima lucrare expunĕtoare de legile fonetice ale tutulor limbelor fiind *Gramatica comparată* a luĭ Bopp,—și apoĭ, pentru că, cum zice foarte adevĕrat Max Müller [1]), istoria fiecăreĭ științe trece prin treĭ perioade saŭ faze deosebite: perioada empirică, perioada clasificărĭĭ și perioada teoretică. Trebuia dar să trecem și noĭ prin perioada empirismuluĭ, pentru a putea intra în faza de astăzĭ a clasificărĭĭ. Se știe, în adevĕr, că, de 50 de anĭ încoace, caracteristica noastră e descoperirea tutulor isvoarelor care alcătuesc viața poporuluĭ român, și clasificarea lor. De la limba și poezia populară, care trăia prin munțĭ și sate, pînă la documentele și textele vechĭ de orĭce natură care zăceaŭ pierdute prin mănăstirĭ și prin archive, toate aŭ fost și sunt necontenit scoase la lumină și clasificate.

Studiind istoria Românilor, D. Hășdĕŭ a fost nevoit să aprofundeze limba noastră pentru a împrăștia, pe cât cu putință maĭ mult, negura originelor. »Limpezind perioadele cele maĭ obscure din istoria română, zice D-sa, mi s'a întîmplat adesea a da peste unele intervaluri atât de sterpe, în cât nicĭ o diplomă, nicĭ un text, nicĭ o rĕmășiță plastică nu putea să satisfacă frămîntările mințiĭ mele. Atuncĭ am recurs cu desperare la limbă, consultând-o după metoda comparativă, și pe dată se spărgea întunerecul [2])«.

Odată intrată în filologie, imaginația sa găsi o mină maĭ bogată de exploatat, un teren maĭ potrivit avîntuluĭ eĭ firesc. Pe când, în istorie, faptele i se puneaŭ adesea de-acurmezișul drumuluĭ, în filologie orizontul era aproape nețĕrmurit. Cu o rîvnă și o ardoare fără exemplu la noĭ se puse, decĭ, pe studiul limbelor, începênd de la elementele primordiale ale graiuluĭ sĕlbatecilor, de la sonurĭ automatice, de la exclamațiĭ și imitațiĭ, și ridicându-se mereŭ, ca pe ramurile unuĭ trunchiŭ, la forme din ce în ce maĭ analitice și maĭ abstracte, ajungênd cu evoluțiunea și transformările lor la limbele literare și naționale. In acelaș timp studiă istoria naturală a sunetelor în raport cu gîndirea omenească, istoria gramaticeĭ și genealogia cuvintelor, și gradat istoria limbelor formate. Pa-

[1]) *Știința graiuluĭ.* Trad. franc., Georges Perrot.
[2]) *Lecțiĭ de filologie comparativă, Columna luĭ Traian.* 1877.

ralel cu toate acestea, întinse cercetările sale asupra tutulor documentelor linguistice privitoare la idioma noastră. Astfel, în 1871, studiă în Belgrad textele vechĭ în biblioteca naţională sîrbească, unde află »cel maĭ vechiŭ text biblic în limba română : capitolul XXVI din Levitic, scris probabil pe la 1560. Ceva maĭ târziŭ descoperi în biblioteca Universităţiĭ din Pesta : *Dictionarium Valachico-latinum,* manuscript necunoscut, şi prima parte din *Pravila* luĭ Mateĭ Basarab, documente preţioase din punt de vedere linguistic. Visită bibliotecile din Bulgaria, pe cele din Londra,—unde studiă maĭ mult timp şi zi cu zi în British-Museum *Evangiliarul românesc,* transcris de Radu Gramaticul la 1574, extrăgênd din el tot ce i se păru interesant subt raportul filologic, fie ca archaisme lexice, fie ca fonetică, fie ca forme gramaticale, ca sens, ca sintaxă, ca frazeologie,—dovezĭ cu toatele, că, pe la jumĕtatea veaculuĭ XVI, străbunĭĭ noştri posedaŭ o literatură religioasă destul de înaintată. Altădată, dădu, în biblioteca Academieĭ din Cracovia, de colecţiunea de documente a celebruluĭ istoric polonez Adam Naruszevicz, în care află aproximativ 2000 de documente privitoare la Ţĕrile Române.

Orĭunde se arata un obiect vechiŭ c'o inscripţiune dubioasă, obiect pe care străinĭĭ îl luaŭ drept avutul lor, cerceta dacă nu cumva era avutul nostru rătăcit. Şi nu odată a aflat că era tocmaĭ românesc. Astfel fu cu faimosul *Patrafir de la Stăneştĭ,*—pe care I. Kukulievich Iakcinski, un învĕţat slav, aflându-l în sudul Dalmaţieĭ, la Mănăstirea Banja, îl dădea ca un vechiŭ monument de artă slavică, de pe la 1114, iar Miklosich, un mult maĭ celebru slavist, îl punea, într'o lucrare a sa din 1858, în fruntea monumentelor privitoare la istoria Serbieĭ, Bosnieĭ şi Raguseĭ. D. Hăşdĕŭ, în urma unor indicaţiunĭ generale date de canonicul Cipariu, demonstră, în mod convingĕtor, că era un obiect de artă românească şi că numele din inscripţiunea luĭ nu era altul decât numele luĭ Stroe Buzescu, vestitul general al luĭ Mihaĭ Viteazul, care depusese patrafirul în Mănăstirea Stăneştĭ, clădire făcută de Buzeştĭ în districtul Vilceĭ. Cercetă tiparul la Românĭ în veacul XVI, şi aduse luminĭ, maĭ ales pentru perioada a doua şi în parte pentru a treia a acestuĭ veac,—de la 1540—1570.

Cu ajutorul acestuĭ capital de cunoştinţe şi descoperirĭ, prinse a scrie în *Columna* articole filologice de o importanţă şi de o originalitate escepţională. In această îndrumare a sa, pururea în lumea nouluĭ şi a necunoscutuluĭ—semnul celor puternicĭ—întîlnim nu numaĭ dovada uneĭ ştiinţe aprofundate şi a uneĭ pĕtrunderĭ rarĭ, dar pînă şi un fel de frumuseţă particulară. Dacă comparaţia n'ar părea prea romantică, l'am asemăna cu una din acele figurĭ legendare din basmele noastre, care porneaŭ pe caĭ înaripaţĭ în fundul lumiĭ, bătênd azĭ la o poartă, mâine la alta, şi întrebând necontenit: unde e închisă fata cu totul şi cu totul de aur, pe care o vĕzuse în vis. Fata cu totul şi cu totul de aur era, de astădată, origina poporuluĭ român. Astfel, dacă am lua una din nenumĕratele sale întrebărĭ, spre pildă, *cum scriaŭ Românĭĭ pînă la 1500,* am vedea cât de aproape de adevĕr e comparaţia noastră. Problemă paleografică absolut necunoscută, ipoteza alfabetuluĭ dacic, adică a alfabetuluĭ împrumutat de la Dacĭ de cătră colonĭĭ latinĭ veniţĭ la Dunăre, e tot atât de interesantă pe cât şi de fru-

moasă. Pornind de la un alfabet al Secuilor, prin o sumă de deducţiuni şi inducţiuni, unele mai ingenioase decât altele, prin nenumĕrate indicii istorice, prin o mulţime de comparaţii cu ieroglifele antichităţii, cu literile feniciene, sanscrite, albaneze, umbrice, protoebraice, samaritene, himiaritice, protoarabice, cu un cuvînt, semitico-ariene, ajunge la ipoteza alfabetului strĕbunilor noştri: Săcuii aŭ venit din Uralĭ, pentru a primi acest alfabet de la Românĭ; Românii aŭ venit din Alpĭ pentru a-l primi de la Dacĭ; Dacii îl iaŭ de la Fenicienĭ, Fenicienii de la Egiptenĭ, Egiptenii de la cine ştie câte alte popoare de mai înainte!

Acum, nu e în ipotezele de felul acesta, ca şi în reconstrucţiunile sale etnopsicologice şi folkloriste, şi o mare doză de închipuire? Neapărat că da. Pe cele mai multe din ele însuşi D. Hăşdĕŭ nu le dă decât cu sfială, spunêndu-ne că, »Ipotezele sunt ca acele figurĭ ce trec în murgul serii şi în care noĭ recunoaştem pe cutare saŭ cutare individ, adesea reuşind a ghici, dar uneorĭ amăgindu-ne, căcĭ lumina se îngînă cu întunerecul; însă orĭce recunoaştere de această natură, fie ea nemerită saŭ nu, rĕmâne în suspensiune pînă ce se face ziuă, şi numaĭ atuncĭ *se vede*« [1]). Aruncat însă, pe o cale nedesţelinată de loc, a trebuit, cum zice tot D-sa »de a nu se teme de rătăcirea pe care marele Grim o numeşte *curagiul erorii.*« Cine nu ştie însă că sunt erorĭ adesea maĭ marĭ şi maĭ fecunde decât adevĕrurile banale!?

Numit în 1873 profesor de filologie la Facultatea de litere din Bucurescĭ, începu lecţiunile sale în toamna anului 1874, inaugurând studiul filologieĭ comparative, aşa cum se preda în străinătate, adică ţinênd seamă de descoperirile dobîndite prin descifrarea monumentelor vechĭ ale literaturelor egiptene şi mesopotamice şi de toate celelalte resultate ale ştiinţeĭ limbeĭ. Exemple luate din graiul nostru ilustraŭ legile şi principiile ştiinţeĭ; cuvinte ca *Doĭna*, pe care o derivă de la strĕbuniĭ Dacĭ, şi, neapărat cu ea, şi genul poetic al doineĭ; locuţiunĭ româneştĭ ca *a căuta nod în papură, a sbura ca gîndul,* şi multe altele, eraŭ căutate, în filiaţiunea lor, dealungul veacurilor trecute, pînă unde i se părea că întîlneşte licărind în lumină, ca nişte isvoare, origina fiecăreia din ele.

In 1875 scoase: *Basme, oraţii, păcălituri şi ghicitori*, adunate de I. C. Fundescu. La 1876: *Baudoin de Courtenay şi dialectul Ressia.* In anul 1877 fu ales membru al Academieĭ Române, şi publică *Zina Filma, Goţii şi Gepizii în Dacia,* studiĭ istorico-linguistice, şi, în anul următor, *Obiceiurile juridice ale Poporuluĭ Român.*

Tot în 1878 începu a da la lumină *Cuvinte din bĕtrânĭ*, coprinzênd, în în volumul I, limba română vorbită între 1550—1600, şi, în al doilea, cărţile populare ale Românilor în secolul XVI, în legătură cu literatura populară nescrisă, studiŭ de filologie şi de folkloristică comparativă, în care Hugo Suchardt, cunoscutul filolog german, întîlneşte »pĕtrunderea şi erudiţiunea D-luĭ Hăşdĕŭ, puse în evidenţă în modul cel maĭ splendid.« Tot aicĭ se studiază pentru întâia oară influenţa bogomilismuluĭ asupra celor maĭ vechĭ texturĭ literare şi se urmăreşte

[1]) *Cursul de filologie comparativă, Columna luĭ Traian.* 1877.

propagarea şi înrîurirea ideilor eretice asupra unor elemente orale ale literaturei populare. *(Cucul şi Turturica, Povestea numerilor).*

In 1881 publică *Psaltirea românească de la 1577 a diaconului Coresi,* reprodusă cu un studiŭ bibliografic şi un glosar comparativ.

Aceste studiĭ filologice serioase, ca şi cele care vor maĭ urma, vor servi, între altele, şi străinilor drept o bază solidă de cercetare asupra limbeĭ române, înlăturând erorile lor de maĭ 'nainte, pornite fie din fantazia lor proprie, fie din slavismul unor românĭ saŭ din subiectismul etimologiştilor noştri.

In aniĭ aceştia întîmplându-se răsboiul nostru cu Turciĭ, o evoluţiune se arătă în concepţia politică a D-luĭ Hăşdĕŭ. Faptele glorioase ale Regeluĭ Carol umpluse de admirare inimile tuturor Românilor. Ele întemeiaŭ cât maĭ puternic dinastia, ademenind chiar şi pe ceĭ care odinioară fusese contrariĭ eĭ. Luat de acest curent şi încredinţat, pe de altă parte, ca nimenea altul, că fazele prin care trece istoria unuĭ popor aŭ raţiunea lor de a fi în însăşĭ firea lucrurilor, şi că nu se poate munci cu spor în folosul ţăreĭ sale decât primind condiţiile eĭ de existenţă, D. Hăşdĕŭ deveni dinastic.

In 1886, când începu publicarea grandioaseĭ sale lucrărĭ *Etymologicum magnum Romaniae,* care face dată nu numaĭ în activitatea sa literară, dar în întreaga noastră mişcare intelectuală, puse pe prima eĭ pagină numele Regeluĭ Carol, cu cheltuiala căruia se făcu lucrarea.

Pentru a-şĭ întemeia dicţionarul sĕŭ pe toate izvoarele limbeĭ, publică un cestionar, adresat învăţătorilor şi preoţilor de sate din ţară şi din provinciile române, coprinzênd peste 200 de întrebărĭ atingătoare de obiceiurile pronunţieĭ, adică de fonetica populară, temelia *Dialectogieĭ,* şi de credinţele intime ale poporuluĭ, de datinile, pornirile, suferinţele şi bucuriile luĭ, adică de ceeace se numeşte ca vorba engleză *Folklore.* Rĕspunsurile lor alcătuiră o parte din materia primă a fiecăruĭ cuvînt, în privinţa limbeĭ vorbită azĭ în popor. Pentru tradiţiile vechĭ populare, câţĭva tinerĭ care îl secundaŭ, căutaŭ exemple de întrebuinţarea cuvîntuluĭ în colecţiile folkloristice, în autoriĭ şi texturile vechĭ, în autoriĭ popularĭ moderнĭ. Şi uniĭ şi alţiĭ eraŭ ca nişte lucrătorĭ de mine, săpând fiecare în cariera luĭ, iar resultatele cercetărilor lor veneaŭ sub mâna maestruluĭ care alegea ce avea de ales, înlătura ce-ĭ părea nefolositor, scotea oarecum metalul şi arunca sgura, întocmind, în urmă, monografia cuvîntuluĭ şi armonizând toate elementele ce-l formaŭ.

Metoda urmată în *Dicţionarul limbeĭ istorice şi poporane a Românilor* fu întocmită din preceptele maiştrilor moderнĭ aĭ filologieĭ comparative: Pott, Benfey, Ascoli, Kuhn, Curtius, Corsen, Schleicher, Max Muller, Schmidt, Diez, Miklosich şi alţiĭ. Ea întruneşte următoarele şase condiţiĭ:

1) *Bibliografia cuvîntuluĭ,* adică cunoştinţa maĭ întâĭ şi prezentarea a tot ce s'a scris asupra cuvîntuluĭ;

2) *Literatura cuvîntuluĭ,* adică înfăţişarea texturilor româneştĭ maĭ însemnate care cuprind acel cuvînt;

3) *Cronologia cuvîntuluĭ,* adică coborîrea pe scara vremiĭ spre limba san-

scrită, — după ce se va fi restabilit, prin comparaţia dialectelor şi a limbelor surorĭ, aspectul cel maĭ vechiŭ fonetic şi logic al cuvîntuluĭ;

4) *Fonetica cuvîntuluĭ,* adică păzirea legilor de corespondenţă a sonurilor din limbă în limbă;

5) *Paralelismul cuvîntuluĭ*, adică sprijinirea orĭcăreĭ schimbărĭ sporadice saŭ nu destul de evidentă, fie în forma, fie înţelesul cuvîntuluĭ, prin alte casurĭ analoage, şi

6) *Migraţiunile cuvîntuluĭ*, adică, când e vorba de un cuvînt românesc care există şi la alte limbĭ eterogene, a nu hotărî care limbă l'a luat de la care, decât numaĭ dupe ce se va fi cercetat istoriceşte obîrşia luĭ.

Această metodă era pe cât de largă pe atât şi de nouă.

Littré, deşi întrebuinţează cuvîntul »istoric« în titlul *Dicţionaruluĭ* sĕŭ, — mărturisind că ideea de a cita exemple din istoria literatureĭ franceze, în loc de a cita exemple arbitrare, i-a venit de la Voltaire, — urmează însă un plan cu mult maĭ restrîns. Cât despre dicţionarele de la noĭ, maĭ toate adoptase metoda îngustă, bilinguică, cel mult trilinguică, din perioada empirică a filologieĭ comparative. Luaŭ cuvîntul românesc şi-ĭ găseaŭ o asemĕnare în limba latină saŭ greacă; cam în atâta sta toată ştiinţa din ele. Supunerea asemĕnărilor unor legĭ de transiţie a sunetelor, cercetarea filiaţiuneĭ cuvintelor în întreaga scară a prefacerĭĭ lor, ţinerea în seamă a elementuluĭ istoric, adică urmărirea cuvintelor în monumentele vechĭ ale limbeĭ române, în Coresi, în Dosofteiu, Varlam, Cantemir, în producerile populare, toate acestea şi altele eraŭ inovaţiĭ. Accepţiunile cuvintelor »etimologic«, »istoric«, »poporan«, din titlul *Dicţionaruluĭ* D-luĭ Hăşdĕŭ, eraŭ întinse în mĕsură cu sfera ştiinţifică actuală a linguisticeĭ, făcêndu-le să cuprindă nu numaĭ derivaţia lexică ca altădată, ci şi derivaţia sintactică, fonetică, ideologică şi morfologică a cuvîntuluĭ; dându-ni-se dinainte toate particularităţile, toată viaţa cuvîntuluĭ, făcîndu-ne să-l vedem oarecum născêndu-se, crescênd, prefăcêndu-se cu timpul, schimbându-şĭ înţelesul şi constituţia, înălţându-se în mintea scriitorilor artiştĭ, mlădiindu-se după simţirea poporuluĭ român în poezia populară. Maĭ ales în partea aceasta a limbeĭ populare, culeasă din graiul şi poezia poporuluĭ, *Etymologicum Magnum* deschide o cale nouă şi plină de interes. Se ştie cât era de oropsită limba populară maĭ 'nainte, şi se ştie de asemenea de ce interes este astăzĭ studiul eĭ pentru viaţa unuĭ popor. In afară de lămuririle linguistice, ea dă istoricilor si psichologilor universalĭ caracterizarea popoarelor, cum stilul dă caracterizarea indivizilor. Pentru noĭ Românĭĭ în deosebĭ, care avem o literatură populară atât de bogată şi atât de felurită, şi care, cu toate acestea, umblăm necontenit să împrumutăm formulele estetice ale literaturelor străine, ignorând că adevĕratele formule se găsesc în tradiţiile poezieĭ noastre naţionale, — studiul limbeĭ populare are o şi maĭ mare importanţă. Căcĭ nu trebue să uităm un lucru care, din nenorocire, e uĭtat adesea de ceĭ ce ne pun necontenit în faţă modelele literaturelor clasice, — că într'o poezie intră două elemente: cel întâĭ, e elementul naţional, autochton, care dă particularitatea, originalitea poezieĭ, şi numaĭ în urmă, şi ca o condiţie maĭ târzie, intră elementul

cosmopolit și general al artei universale. Și cum poporul român n'a intrat încă într'o literatură autonomă, cu un ideal autonom, rĕsărit din geniul sĕŭ propriŭ, ceĭ care, ca D. Hăşdĕŭ, aŭ arătat izvorul adevĕrat, aŭ adus un serviciŭ imens ideilor literare.

Neapărat, aicĭ nu putem să citĕm nimic din *Etymologicum magnum* pentru a ne da seamă de bogăția cunoștințelor din el, cum nu putem nicĭ măcar resuma diferitele cestiunĭ și principiĭ filologice aduse și desbătute cu ocasia fiecărui cuvînt. Un principiŭ însă, care poate e cel maĭ de căpetenie, a căruĭ originalitate și putere le întrece pe toate, ni-e cu neputință a-l trece cu vederea. Acesta e principiul circulațiuniĭ cuvintelor, formulat pentru întăia oară de D. Hăşdĕŭ. In ce constă acest principiŭ? El nu e altceva decât principiul circulațiuniĭ din Economia politică, adică mișcarea productivă a valorilor, aplicată la linguistică. In baza luĭ, douĕ cuvinte identice sub alte raporturĭ, represintă totuși niște valorĭ foarte disproporționale. Iată, spre pildă, o piesă de un leŭ care circulă într'o zi de 10 orĭ din mână în mână, servind pe fiecare din ceĭ care aŭ avut-o, un moment, cu un schimb de marfă saŭ de obiecte. Această piesă a făcut serviciul a 10 leĭ, fiindcă cu ea s'a făcut 10 cumpĕrăturĭ în șir. Iată încă o piesă de un leŭ, pe care cineva o ține ca ban al pungiĭ. Acest leŭ nu face nicĭ un serviciŭ. »Intocmaĭ în acelaș mod, din douĕ l u c r u r ĭ l i n g u i s t i c e de o valoare intrinsecă identică, unul poate să aĭbă o valoare utilă înzecită și chĭar însutită decât celalalt, dacă în graĭul comun al poporuluĭ circulează de zece saŭ de o sută de orĭ maĭ mult în acelaș interval de timp«.

Aplicațiunea principiuluĭ *circulațiuniĭ cuvintelor* are maĭ ales pentru noĭ un interes deosebit. In adevĕr Cihac zicea: »L'élément latin de la langue roumaine ne représente guère aujourd'hui qu'un *cinquième* de son vocabulbire, tandis que l'élément slave y entre pour le *double* ou pour $^2/_5$ à peu près...«.

»Și maĭ departe: »Les éléments turcs presque un *cinquième* du vocabulaire roumain...« [1]).

Cu alte cuvinte, închee D. Hăşdĕŭ, limba română se compune, după Cihac, din $^1/_5$ latină, $^1/_5$ turcă și $^2/_5$ slavice, afară de $^1/_5$ eterogenă. Eĭ bine, adaugă D-sa, nicĭ în Dobrogea, unde influența slavică și cea turcă aŭ fost maĭ marĭ ca pretutindenĭ, aritmetica luĭ Cihac nu se potrivește. Și luând o doină dobrogeană, *Vara vine iarna trece...* ne o arată alcătuită întreagă numaĭ din latinisme, fără nicĭ un amestec străin, pe când e cu neputință a găsi un cântec românesc, o frază românească de 4—5 linĭ, în care toate cuvintele să fie numaĭ slavice saŭ numaĭ turce. Slavismele și turcismele în *circulațiune*, adică în activitatea vitală a graiuluĭ românesc, se perd aproape *cu desĕvîrșire* față cu latinismele.

Dar *Magnum Etymologicum* nu presintă și el, cu toate precauțiunile ce s'aŭ luat, neajunsurĭ? Care-ĭ lucrarea desĕvîrșită eșită din mâna omenească! In cele din urmă, s'a discutat în destul părțile acesteĭ lucrărĭ care daŭ ocazie criticeĭ. Imputarea cea maĭ mare, ce i s'a adus, a fost vastitatea planuluĭ îmbră-

[1]) Cihac, *Dictionnaire d'éthimologie daco-romane.*

ţişat şi imposibilitatea de a fi executat. In 10 anĭ nu s'a făcut decât o singură literă, litera *a*, alcătuind două marĭ volume de peste 2000 pagine *in quarto*, Dacă am considera însă, greutatea uneĭ asemenea lucrărĭ, în starea lucrurilor de astăzĭ de la noĭ, când documentele literare sunt încă în mare parte necunoscute; dacă n'am uita că litera *A* este cea maĭ avută la noĭ; că, spre pildă, cele cincĭ volume ale *Dicţionaruluĭ luĭ Littré*, cu toate isvoarele pregătite ce le-a întîlnit în literatura franceză, şi cu toţĭ numeroşiĭ colaboratorĭ ce a avut Littré, aŭ ţinut ca lucru totuşĭ 14 anĭ; că D. Hăşdĕŭ a fost un iniţiator de ideĭ maĭ mult, decât un lucrător într'o întinsoare al uneĭ singure opere, atât în *Istoria critică a Românilor*, cât şi în *Dicţionarul* sĕŭ, atuncĭ imputarea va cădea de sine.

Orĭce se va zice însă, contra acestor două lucrărĭ, ele se ridică deasupra a tot ce s'a făcut la noĭ în literatura ştiinţifică, ca două coloane măreţe ale unuĭ ideal şi viitor arc de triumf, printre care se va intra pururea în cetatea vieţeĭ noastre de popor.

IV

Cu toate acestea, ba poate tocmaĭ din pricina aceasta, activitatea sa publică, lucrările sale atât de marĭ şi atât de multe, aŭ fost contestate de uniĭ, atacate şi criticate în tot cursul vieţeĭ sale. A trebuit decĭ să se apere, să rĕspundă lovirilor ce i se aduceaŭ, să pîndească pe ceĭ ce l-aŭ lovit ca la ocazie să-ĭ lovească el însuşĭ; cu alte cuvinte, să facă polemică, să scrie bucăţĭ satirice. Foarte multe pagine din îndelunga sa carieră literară sunt consacrate acesteĭ lupte, când defensivă, când ofensivă. O bună parte din ele sunt scrise în momente fericite, cu spirit, cu vioiciune şi cu obiectivitate. Altele însă sunt personale şi într'un stil violent, de om surexcitat.

Printre cele dintâĭ semnalăm, în treacĕt, o mulţime de săgeţĭ aruncate în literatoriĭ timpuluĭ. Spiritul sĕŭ volterian a făcut epocă acum 20—30 anĭ. Nu vom aminti decât câteva exemple. Aşa *Trompeta Carpaţilor* şi directorul eĭ, nu odată aŭ simţit sarcasmul sĕŭ.

»Cine vrea să pue la cale România, ĭĭ zicea în 1871 luĭ Boliac, ar trebui maĭ întâĭ de toate să înveţe limba română. Dar atuncĭ, el nu va maĭ fi *Trompeta*, ci *Trâmbiţa*; saŭ altfel va fi silit a preface, dupe analogie, pe *fetiţă* în *fetetă*, pe *guriţă* în *guretă*, pe *doniţă* în *donetă*, şi aşa maĭ încolo!«

Altă dată una în traista bĕtrânuluĭ Assachi, care »dintr'un pârăŭ *al luĭ Martin* făcuse *Lamartine!*«

La rîndul luĭ, Eliade, scriind despre disciplina eclesiastică de la noĭ, ca să-şĭ întărească părerea, zice că ea era aşa de exemplară, încât chiar Ariosto spune că eroiĭ şi eroinele din lumea întreagă veneaŭ în mănăstirile Dacieĭ şi se devotaŭ luĭ Dumnezeŭ. D. Hăşdĕŭ observându-ĭ că n'a înţeles pe Ariosto, care vorbeşte de Danimarca şi nu de Dacia, adăugă rîzênd: »Ignoranţa acestuĭ punt împinse pe nemuritorul Eliade a băga cu de-asila pe bietul Ariosto pe la călugăriţele noastre din Pasărea şi Viforîta....

Cu altă ocazie un cuvînt tăios contra D-luĭ Ureche, sub titlul: »*Nihil sine Urechia*«.

Apărea în Bucureștĭ o revistă, o carte oarecare; imediat le vedea partea slabă și li-o scotea în evidență. Așa în 1872, la apariția revisteĭ bulgărești intitulată *Privirea lumiĭ saŭ invalidul bulgar*, nu se putu ținea de rîs, întrebându-se: »Curioasă asociație de ideĭ! Oare trebue să fie cineva »invalid«, ba încă »bulgar«, pentru ca să poată »privi lumea«?

Dar polemica cea maĭ îndelungă în care D. Hășdĕŭ a pus mult spirit, fu cu Revista *Convorbirilor literare*. *Convorbirile*, prin condeiul D-luĭ Maiorescu, ĭĭ negase talentul de poet, prin condeiul D-luĭ Carp, pe cel de dramaturg. La rîndul sĕŭ, negă însușirile scriitorilor de la *Convorbirĭ*. In articolele *Noeĭ direcțiĭ* ale D-luĭ Maiorescu, zicea în 1875, c'a »revĕzut cu stupefacțiune apoteoza D-lor Eminescu-Bodnărescu-Panu-Carp-Tassu-Negruzzi, apoteoză menită a rĕmânea în adevĕr nemuritoare, ca unul din cele maĭ strălucite specimene de excentricitate«.

Altădată atingea direct pe D-niĭ Maiorescu și Negruzzi: »Acest critic riguros îșĭ închee articolul: »Din celălalt cuprins al raportuluĭ, ne maĭ privesc numaĭ douĕ dispositiĭ«.... Tit-Liviu Maiorescu, doctor, în filosofie, dragă-Doamne, nu știe că un *singur lucru* are un *singur cuprins*. Dumnealuĭ putea să zică: din *restul cuprinsuluĭ*, dar nu »*din celălalt cuprins*«, adică acordând maĭ multe cuprinsurĭ numaĭ unuĭ cuprinzĕtor, este o absurditate elementară! Ne vine a crede, pentru onoarea D-luĭ Tit-Liviu Maiorescu, că această nefilosofică enormitate trebue să fie vr'o corecțiune redactorială din partea D-luĭ Iacob Negruzzi«!

Nimenĭ n'a uitat apoĭ rĕmășagurile sale cu câțĭva amicĭ, cum că D-sa va putea trece poeziele cele maĭ proaste la *Convorbirĭ*, numaĭ dându-le aparența c'ar fi venind de la nemțĭ.... Și în adevĕr, Revista ieșană i-a publicat maĭ întâĭ o »frivolitate rimată«, intitulată *Eŭ și ea*, numaĭ și numaĭ, cum zice D. Hășdĕŭ, »pentru că era rea, pentru că scrisese sub titlul eĭ »din *Gablitz*«,—numele unuĭ poet german care n'a existat nicĭodată,—și, în sfîrșit, pentru că o iscălise cu numele evreesc *M. I. Elias.*« Tot așa maĭ târziŭ, i-a publicat *Convorbirile* o altă poezie, în care începênd cu: *La noĭ e putred mĕrul*, descria o societate putredă, iar, în acrostih se citea: *La noĭ la Convorbirile literare*; ca semnătură: *P. A. Călescu*, adică *Păcălescu*.

Toate acestea, și altele ca ele, făceaŭ adesea să rîdă și pe ceĭ contra cărora ele se îndreptaŭ. Ceeace însă a contrariat pe mulțĭ, a fost când D. Hășdĕŭ s'a coborît la expresiunĭ neuzitate în discuțiĭ literare, pornite dintr'o stare sufletească care-ĭ turbura seninătatea judecățiĭ și a demnitățiĭ personale. Să maĭ insistăm asupra lor? Nu credem că e de trebuință. Dorim din contra să le ascundem, cum ascunde artistul nuditatea modeluluĭ sĕŭ. A uita că discuția nu-ĭ o ocazie de negare și de deconsiderare a adversaruluĭ, ci o liniștită desbatere de adevĕr, între oamenĭ distinșĭ, orĭcare le-ar fi părerile, și unde fiecare are dreptul la stima celuĭalt, — este a ni se da odată maĭ mult încredințare despre slăbiciunile omenești. Să fie oare ceeace ne spune D-sa în următoarele cuvinte: »Oamenĭĭ marĭ,« zice D. Hășdĕŭ, simțind foarte bine pericolul antagonis-

muluĭ din partea oamenilor micĭ, se silesc să facă şi eĭ adesea lucruri înjositoare, ca mulţimea oamenilor micĭ, pentru ca să li se ierte superioritatea« ?! Ne îndoim. Maĭ curînd vom pune violenţa sa pe socoteala temperamentuluĭ sĕŭ viŭ, şi maĭ ales pe întîmplarea că adversariĭ sĕĭ aŭ fost firĭ diametral opuse sieşĭ. Astfel între D-sa şi D. Maiorescu, — acesta rĕmas totdeauna calm şi obiectiv, — există antipatiĭ de spirit, de ideĭ, de caracter, de temperament, atât de profunde, încât era poate cu neputinţă ca ele să nu se puie în relief. In timp ce D. Hăşdĕŭ, în idealul sĕŭ de muncă, e un naţionalist desĕvîrşit, ideile D-luĭ Maiorescu sunt maĭ mult generale, maĭ mult umanitare. In timp ce D. Hăşdĕŭ şi-a afundat privirea şi pĕtrunderea minţeĭ sale în clinurile ascunse ale geniuluĭ poporuluĭ român, cercetând adînc şi în toate direcţiile, ceeace e specific neamuluĭ nostru, D. Maiorescu s'a uitat maĭ mult la ceeace aŭ făcut alte popoare pentru a ajunge unde aŭ ajuns, şi numaĭ în urmă, şi în comparaţie cu străinĕtatea, şi-a întors cătarea spre noĭ. Unul maĭ mult constructiv, arătând partea noastră bună, celălalt, maĭ mult destructiv, arătând partea noastră slabă. In timp ce unul s'a uitat maĭ mult la fondul lucrărilor, la ideĭ, celălalt a considerat maĭ mult forma. In timp ce D. Hăşdĕŭ crede că critica judecătorească n'are nicĭ o misiune în literatură, celălalt, D. Maiorescu, o crede utilă. In timp ce unuia îĭ apare istoria ca o ştiinţă, celuĭlalt din contră i se arată ca un studiŭ fantazist. In timp ce unul e un om ingenios, spiritual, imaginativ; celălalt e un judecător rece, un logician. In sfîrşit, în timp ce unul e optimist, celălalt are un fond pesimist. Cu alte cuvinte, un adevĕrat antagonism firesc, o adevĕrată antitesă de suflete. Tot aşa D. Hăşdĕŭ era, în sentimentul sĕŭ naţionalist, opusul slavistuluĭ Cihac.

In 1879 publicase *Treĭ craĭ de la rĕsărit*, comedie satirică în douĕ acte. In 1887 scoase *Revista nouă*, foaie lunară literară, care ţinu 7 anĭ. In 1892 publică *Eine Trilogie*, bucată literară îndreptată contra D-lor Maiorescu şi Negruzzi. Tot în anul acesta scoase *Strat şi substrat*, genealogia popoarelor balcanice, introducere la tomul III-lea din *Etymologicum Magnum Romaniae*. Doĭ anĭ maĭ târziŭ, publică *Bassarabiĭ, Cine? De unde? De când?* în care, între altele, îndreptează etimologia cuvîntuluĭ *Bassarab*.

In sfîrşit, în timpul din urmă o nouă evoluţiune se arată în cugetarea sa: *Spiritismul*. De la istorie la filologie, această cugetare făcuse un pas maĭ mult în domeniul divinaţiuneĭ; de la filologie la *spiritism* un altul şi maĭ mare în domeniul credinţeĭ. La ceĭ maĭ mulţĭ oamenĭ procesul psicologic e contrariŭ. Eĭ pleacă din tinereţe cu ardoarea imaginaţieĭ şi a credinţeĭ în minte şi ajung la bĕtrâneţe cu experienţa lumiĭ reale. Darwin, spre exemplu, în scrisorile şi autobiografia sa, spune că, pînă la vîrsta de 30 anĭ şi ceva maĭ târziŭ chiar, poezia, pictura, musica, ideia de Dumnezeŭ, îĭ stăpîneaŭ sufletul cu o mare putere. Incetul cu încetul ele însă dispărură cu toatele şi le luară locul ştiinţa, adică faptele realităţiĭ şi legile ce se pot trage din ele. La D. Hăşdĕŭ fu din contră. Sufletuluĭ sĕŭ i-a trebuit din ce în ce un orizont maĭ larg, o zare maĭ neţĕrmurită, pe

care o găsi în lumea spiritelor din *Sic cogito,* ce e viaţa? ce e moartea? ce e omul? prima sa lucrare spiritistică, determinată de o comunicare spiritistă a fiiceĭ sale, 6 lunĭ după moartea eĭ. Era într'o seară de Martie la masa sa de lucru, când fără să-şĭ deie seamă, creionul din mâna sa îşĭ rezimă vîrful de luciul hârtieĭ şi scrise: »Je suis heureuse; je t'aime; nous nous reverrons; cela doit te suffire. Julie Hasdeu«, — cu slova fiiceĭ sale. In *Sic cogito,* se vorbeşte despre *ştiinţa sufletuluĭ,* adică despre religiunea fiecăruĭ suflet, despre *Dumnezeŭ, nemurire, destăinuire*; despre *somn şi suflet;* despre *telegrafia iubireĭ;* despre *ipnotism în spiritism*; despre *materialism în spiritism,* etc.

Ce se înţelege prin spiritism? Năzuinţa cucerireĭ unuĭ noŭ domeniŭ de fapte, respinse până aci de ştiinţă în sfera nălucirilor fantastice, dar dovedite, în cele din urmă, ca fapte positive, pentru un numĕr din ce în ce maĭ mare de adepţĭ, iată ce se înţelege sub denumirea generică de spiritism. Prin cunoaşterea altor stărĭ ale materieĭ şi prin dovedirea unor noŭĕ forme ale energieĭ cosmice, spiritismul crede că va putea schimba bazele ştiinţeĭ moderne şi întrevede o rază de speranţă întru aducerea sub lumina uneĭ înţelegerĭ maĭ apropiate de adevĕr taĭnele arcanelor fireĭ.

»Una din cele maĭ frumoase doctrine ale spiritismuluĭ, zice D. Hăşdĕŭ, este teoria *Renaşterĭĭ*... Individul omenesc se renaşte din timp în timp pe aceeaşĭ planetă, apărênd ca o nouă persoană, tot maĭ perfectă şi iarăşĭ maĭ perfectă, dar conservând în eternitate aceeaşĭ monadă, aceeaşĭ chintesenţă, aceleaşĭ trăsurĭ fundamentale. »Eŭ avuseĭ deja în trecut maĭ multe incarnaţiunĭ succesive«, zicea Pitagora, şi-şĭ aducea chiar aminte că el fusese într'o vreme Troianul Euphorbus. »Elia a maĭ fost reîncarnat«, ne spune Christ, şi maĭ adaugă: »dar oamenĭĭ nu l-aŭ recunoscut«... Renaşterea aceasta urmând legea progresuluĭ, a evoluţiuneĭ, ea nu poate fi nicĭ regresivă şi nicĭ în direcţiunĭ fundamental disparate. »Un Annibal, de exemplu, poate să se renască într'un Napoleon, nicĭodată însă într'un Leibnitz... Un apostol Mateĭ poate să se renască într'un Gladstone, nicĭodată însă într'un Moltke, şi cu atât maĭ puţin în episcopul Parthenie al Dunărĭĭ de jos, — jos de tot. In scurt, renaşterea cere imperios o înaintare saŭ o urcare consecutivă într'o sferă analogă«. Ca exemplu, sciinţificeşte controlat, ne dă în ultima sa bucată, intitulată *Renaşterea luĭ Vauban,* scrisă în Noemvrie 1896, renaşterea luĭ Vauban în Regele nostru Carol; »personalitatea anterioară a providenţialuluĭ nostru Rege a fost mareşalul Vauban,« adică că Vauban s'a renăscut în timpul de faţă în persoana Regeluĭ. Ştefan-cel-Mare, crede D. Hăşdĕŭ, s'a renăscut în micul prinţ Carol II, care, cum se ştie, când deabia vorbia a cerut, vĕzênd *tronul* regal, să se suie pe *scaunul* luĭ, numind astfel tronul în limba mareluĭ Ştefan.

Deist, încă de la început, cum l-am vĕzut maĭ sus—vorbind, despre istorie — îşĭ confirmă din ce în ce maĭ mult credinţa sa. »In orĭce sferă de cugetare, — zice D-sa în introducerea la *Filologia comparativă,* în 1874, — ne-am încerca noĭ a străbate până la marginea lucrurilor, dăm peste *necunoscibil* (nuknowable

al luĭ Spencer). *Necunoscibilul* este sorgintea, părintele, creatorul cunoscibiluluĭ. Eŭ ador pe acest creator. Il ador fără a raţiona, căcĭ despre necunoscibil nu se raţionează«. Şi cu 20 de anĭ maĭ târziŭ, în poezia sa *Dumnezeŭ,* adaugă:

Natură, firmamente, sistemele solare
Cu toate câte 'n ele şi printre ele sunt,
Cu 'ncetul se desvoltă din puncturĭ ce se mişcă
Din puncturĭ ce se mişcă plecând din Dumnezeŭ.

Cu o astfel de dispoziţie sufletească, în ziua în care muri unica sa copilă, Iulia, talent şi inteligenţă rară, în care îşĭ pusese toată dragostea şi toate speranţele, sentimentul sĕŭ pentru ea se imbină cu fondul sufletuluĭ sĕŭ, cu puterea imaginativă, şi astfel încolţi în minte-ĭ spiritismul. Chipul copileĭ drăgălaşe, care îl urmărea pretutindenĭ, întoarse privirea părinteluĭ eĭ spre dînsa, cum întoarce lumina pe o plantă. In orele luĭ de singurătate, trăind maĭ mult cu mintea spre imaginea feteĭ sale, i se păru încetul cu încetul că o revedea. Sufletul sĕŭ, golit de tot ce avusese ca speranţă, începu a iubi — după judecata noastră a tuturora — un cosciug, de asupra căruia ridică un mausoleŭ simbolic, *Mausoleul Iulia Hăşdĕŭ,* plin de lucruri extraordinare, pe care 'l vizitează adesea şi sub bolta căruia aude şoapta copileĭ iubite vorbindu-ĭ.

Acum câţĭva anĭ construi la Câmpina, după prescripţiile ce i le inspiră umbra eĭ, *Castelul Iulia Hăşdĕŭ,* clădit, fără plan prealabil, ci numaĭ bucată cu bucată. El e un castel şi un templu în acelaşĭ timp, baza luĭ avînd forma uneĭ crucĭ, şi faţada privind spre resărit. Fiecare cameră, fiecare obiect înfăţişează o idee, un simbol. Deasupra tuturora e statua luĭ Christos ridicându-se către »isvorul lumineĭ«, alăturĭ de bustul Iulieĭ Hăşdĕŭ privind cu o căutare extraordinară către »marele centru«, un punt luminos.

In 1896 făcu Academieĭ donaţiunea *Fonduluĭ Iulia Hăşdĕŭ,* în sumă de 50.000 leĭ.

Astăzĭ D. Hăşdĕŭ are peste 60 de anĭ. Infăţişarea îĭ zugrăveşte sufletul. Talia sa e mijlocie, un cap însă enorm, a căruĭ frunte proeminentă te isbeşte prin puterea şi lărgimea eĭ. Ochiul ascuţit, pĕtrunzĕtor, scînteind spirit în privire. Nasul fin, cu arcadele nărilor nervoase; gura gata la sarcasm, zîmbetul la ironie; barba ca de profet; vorba incisivă, de multe orĭ glumeaţă; memoria prodigioasă.

Ducênd o viaţă maĭ mult retrasă — afară de orele ce i le ia Facultatea de litere şi Academia, — D. Hăşdĕŭ trăeşte în Donjonul *Iulia Hăşdĕŭ* de la Câmpina. Intimiĭ ce trec pe acolo, îl găsesc între amintirile şi simbolurile sale, vorbind, cu un fel de inspiraţie revelatoare, asupra problemelor metafisice, asupra înţelesuluĭ taĭnic al vieţiĭ, asupra viitoruluĭ depărtat şi maĭ ales asupra lumiĭ invizibile a spiritelor.

Iată cine e D. Hăşdĕŭ.

Nevoiţĭ de a atinge numaĭ titlurile unora din lucrările sale şi de a condensa operele-ĭ marĭ, mărginindu-ne de a da numaĭ substanţa şi caracterul lor general,

nu ştim de vom fi putut împărtăşi cititorilor noştri impresiunea extraordinară ce ele fac. Pentru noĭ, prin cele două însuşirĭ de căpetenie ale lor, ele imprimă două mărĭ caractere fisionomieĭ D-luĭ Hăşdĕŭ :

Prin sentimentul de neamul şi pământul românesc, aceste lucrărĭ daŭ D-luĭ Hăşdĕŭ locul de şef al şcoaleĭ naţionaliste în literatura noastră ştiinţifică;

Prin originalitatea lor, prin descoperirile multiple şi prin erudiţiunea lor, ele îĭ daŭ caracterul celuĭ maĭ puternic iniţiator, celuĭ maĭ ingenios revelator, celuĭ maĭ mare şi maĭ fecund învĕţat ce-am avut noĭ în România de la Cantemir încoace.

N. Petraşcu.

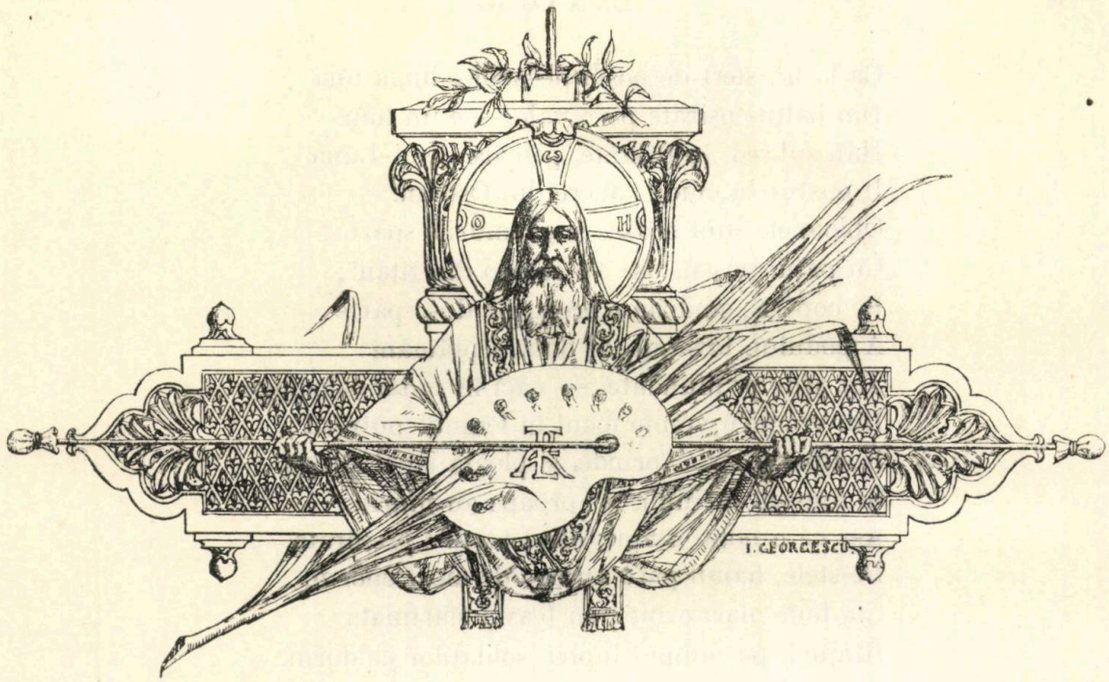

LÎNGĂ RAHOVA

Corniştiĭ deteră semnalul, şi artileria tăcu...
...Un ceas în urmă, pe câmpie, din sgomotele-asurzitoare
De strigăte poruncitoare,
De puşcĭ, de tunurĭ şi trompete, tăcere-adîncă se născu,—
Şi se'nnoptă!....
E negru cerul. Nu se zăreşte-o stea pe el.
Vînt. Umezeală. In vĕzduhul, din care norĭi toarnă ploaie,
Miroase-a fum, a paĭe ude, a cârpă arsă, a oţel
Roşit şi stins, — reamintindu-ţĭ sĕlbăticia din rĕsboaie.
N'auzĭ decât şoptitul celor ce somn, de frica morţiĭ, n'aŭ;
Orĭ paşiĭ rătăciţĭ prin lagăr aĭ căpitanuluĭ de pază;
Orĭ strigătul din depărtare al sentinelelor, ce staŭ
Pândind, cu ochĭ aprinşĭ de ură, spionĭ-n mână să le cază.
In còlo, nicĭ un sgomot. Cerul şi cu pămîntul, una sunt.
Iar pe câmpia, — care-acuma ţi s'ar părea că e un haos
De negurĭ înfiorătoare, — bătuţĭ de ploaie şi de vînt,
Opt miĭ de inşĭ scăpaţĭ cu viaţă sorb cel dintâĭ tihnit repaos.

* * *

Ca la un sfert de poştă de-acòlo, lîngă una
Din bălţile'nşirate pe-o vale, — e un han.
Han şubred, în paiante, pe care Semi-Luna
Il pustiise'n ciuda căderei luĭ Osman.
Obloanele sunt scoase şi geamurile sparte;
Cu patul puşciĭ, uşa aŭ scos-o din ţiţânĭ;
Pe coperiş, şindrila e arsă; iar de-o parte
A poduluĭ, tavanul, de douĕ sĕptămânĭ
Tot arde pe'nfundate, — căcĭ în zadar se'ncinge
Din vreme'n vreme focul în lemnul putrezit;
E stins, şi iar s'aprinde, şi ploaia iar îl stinge,
Şi fumegă tăciuniĭ, şi-aproape aŭ murit.
Aşa că'n nopţĭ senine, când bolta-ĭ presărată
De stele, hanul pare un cap de mort enorm,
Cu douĕ marĭ orbite, cu ţeasta sfărîmată,
Rînjind, pe câmpul lupteĭ, soldaţilor ce dorm.

Prin dos, printre copacĭ,
Treĭ umbre, — treĭ Cazacĭ, —
In curte se strecoară,
Şi vîntul, care sboară
Trecênd peste zaplaz,
Le fîlfâie mantaua, le vîjâie'n ureche,
Şi'n drumu-ĭ, ca la nişte tâlharĭ fără pereche,
Cu picăturĭ de ploaie, îĭ scuipă în obraz.
»Dă-mĭ barda!«, cere unul pe limba muscălească
Cu răguşitu-ĭ glas.
»Şi fiĭ cu ochi'n patru! Să nu te mişti un pas
»De lîngă grajd!...« Pe urmă, sfîrşind să poruncească
La aĭ luĭ doĭ supuşĭ,
Incepe să lovească
In pieptul uneĭ uşĭ.

Înăuntru, 'n grajd, odihnă. Un cal alb, o'ntreag'avere,
Stă culcat pe fîn. Hangiul doarme'n esle, lîngă el.
Prima lovitură'n uşă sparge-a neguriĭ tăcere
Şi-l deşteaptă, ca sinistra detunare de şrapnel.
»Calul!... vor să-ţĭ fure calul!...« zice mintea-ĭ îngrozită;
Iar el, care, prin minune din averea-ĭ jefuită
Cu atât maĭ rĕmăsese, — înlemnit de frică, mut,
Inţelege că-ĭ pĭerdut.

Mâinile îi sunt ca varul. Inima de-abia-i mai bate.
Dac'ar fi un altul față și-ar aprinde un chibrit,
L'ar vedea'n picioare, galben, slab, cu fălcile'ncleștate,
Rece, ca și când din mersu-i sângele s'ar fi oprit.
Cerul guri-i dogorește, ars de-o sete ne'nțeleasă.
Limba'și simte cum se-așează ca o stavilă'n gîtlej,
'Năbușindu-i respirarea din plămâni să nu mai easă,
Pe cât timp vederea-i piere ametită de-un vîrtej.
Loviturile sparg ușa, — și el stă. Aŭ să-l omoare,
Știe bine, — și stă țeapăn. Calul sforăe, — și stă.
De fugit nu e nădejde; spaima'ncepe să-l doboare,
Când Cazacul, dând în scânduri, par'că'n inima lui dă.

Dar de-o dată'și vine'n fire! Un fior în el rĕsare,
Și tresare!...
O lumină'n grajd pătrunde. Prin spărtura unei scânduri
Lăturașă, între ușă și pervazul, cu trei rînduri
De piroane'n lung bătute, — vede-o mână, căutând
Drugul pus pe dinăuntru..... și-o speranță-i vine'n gînd.
Re'nviat ca printr'un farmec, înainte să-i rĕmâie
Celuĭlalt timp să deschidă, — pe furiș, încet de tot,
Funia de la căpăstru o desnoadă'n căpătâie,
Stă la pândă, prinde brațul, și i-l leagă de la cot....

Ce s'a petrecut afară, dup'aceea, nu mai știe.
Instinctiv, ca o mașină, într'un fel de nebunie,
Își pusese'n faptă planul. Dar curajul i-a fost nor
Trecător....
Bărbătească-i hotărîre i-a sleit de tot puterea...
Chinurile fără seamăn ale spaimii iar l'ajung....
O să-și piardă-acum și viața după ce'și pierdu averea...
Și la ușă cade lung...
. . . . . .
. . . . . .
S'a trezit în faptul zilei. Nimeni!...
N'a găsit decât
Brațul retezat din umĕr, lac de sânge curs... și-atât!

HARALAMB G. LECCA.

Portretul Cluceresei Socoteanu

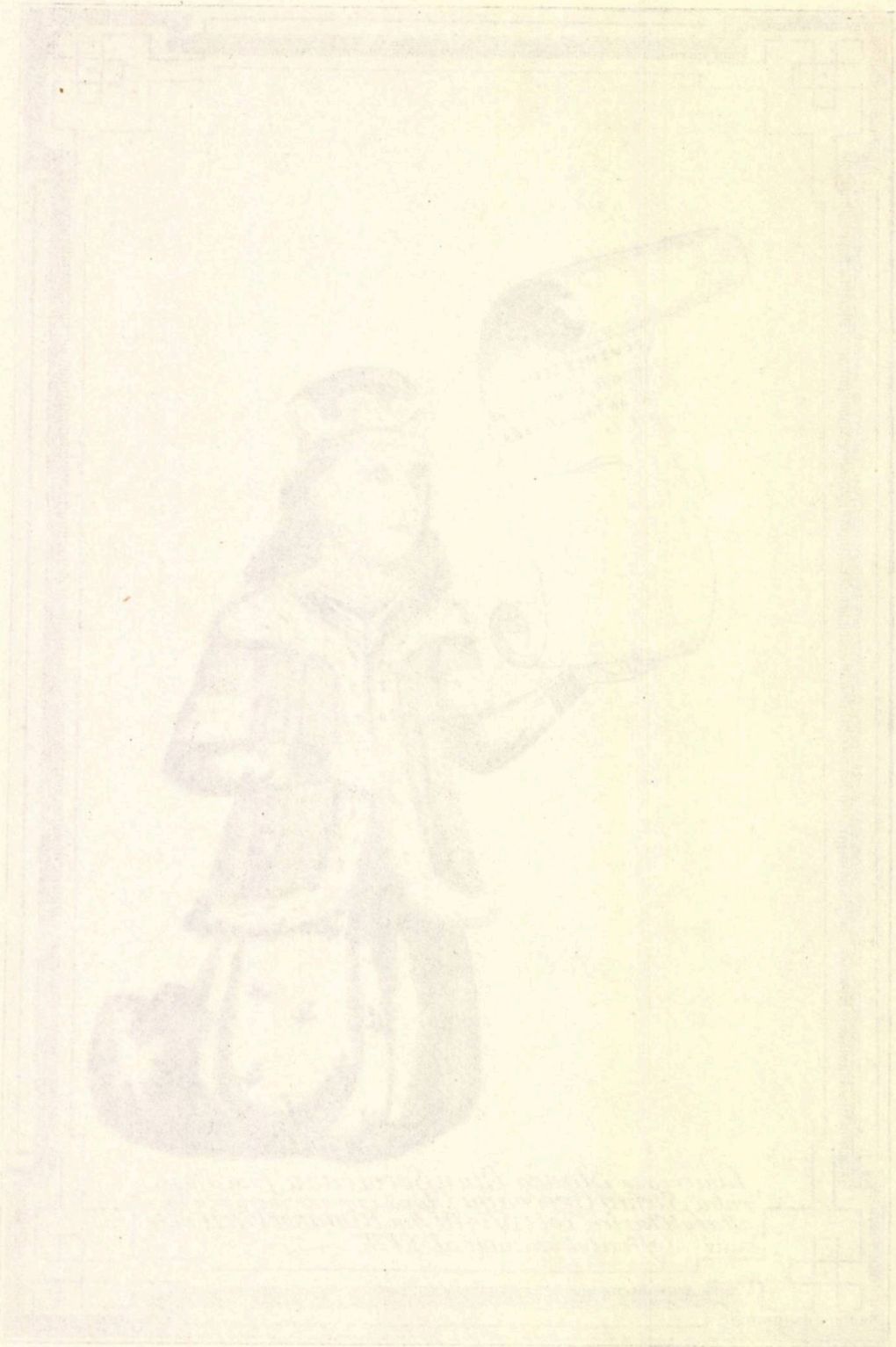

ALFONS DAUDET

Ilele trecute a murit la Paris cunoscutul umorist şi romanţier frances Alfons Daudet. El era născut în sudul Franţeĭ la Nîmes, în 1840, de unde veni la Paris în 1857, şi publică peste un an poeziile *les Amoureuses*, imitaţiĭ uşoare în care se resimte influenţa luĭ Musset. De la 1861 şi până la 1865 fu secretarul duceluĭ de Morny, ministrul luĭ Napoleon III, scepticismul căruia accentuă firea meridionaluluĭ Daudet, înclinată ea însăşĭ să rîdă de toate şi să nu respecte nimic. Acest sentiment îl întîlnim de la cele dintăĭ lucrărĭ ale sale ca: *le Roman du Chaperon-Rouge, les Ames du Paradis, les Aventures d'un papillon et d'une bête à bon Dieu*, şi până la cele din urmă ca *Tartarin* şi *Immortel*.

Din seria întăia, *les Aventures d'un papillon* e o lucrare frumoasă de o drăgălaşă fantazie. *Fluturele* e sufletul sburdalnic, vesel, fără de grijă a unor oamenĭ; e inamoratul de trandafirĭ şi de crinĭ, care sboară toată ziua din floare în floare, îmbătându-se de parfumul şi nectarul lor; fiinţă care trăeşte fericită o singură zi, şi care seara, invidiată şi pândită de toate insectele vrăjmaşe, isbită de liliecĭĭ orbĭ aĭ nopţiĭ, moare în marginea tufişuluĭ regretată de florĭ şi de greerĭ, prietenĭĭ şi tovarăşiĭ seĭ de viaţă. Ca temă, se vede, e contrariul fabuleĭ morale: *Greerele şi furnica*.

Ceva maĭ târziŭ, spiritul nemulţumit al romanţieruluĭ devine pesimist şi rĕspîndeşte în câteva lucrărĭ o amărăciune adîncă, iar înclinirea sa imaginativă

este din ce în ce mai amendată de observaţie: poetul de odinioară devine acuma mai realist, mai observator.

In 1870, când scrise *Lettres de mon moulin,* Daudet fu în puntul de transiţie a acestor două stări sufleteşti; el privea încă viaţa cu oarecare bună-voinţă. Fondul *Scrisorilor* e uşor; dar ceeace face frumuseţa lor sunt amănunţimile şi tonul lor glumeţ şi fără nici o rĕutate. *Le Sous-préfect, le Curé de Cucugnan, L'elexir du révérend Pere Gaucher,* şi altele, sunt de o fineţă de desen, de o intensitate de colorit şi de o delicateţă de sentiment cum nu se întîlneşte poate la nici un romanţier francez modern.

Lucrările sale mari care aŭ avut un adevĕrat rĕsunet, sunt: *Petit chose, Fromont jeune, Nabab, Tartarin.*

Petit chose e un fel de autobiografie amestecată cu fantazie. Un copil stricat şi egoist, vanitos şi ingrat, care e hrănit de fratele luĭ, se lasă a fi iubit de nevasta acestuia, şi care, în vreme ce frate-sĕŭ umblă şi aleargă ca să agonisească pentru amîndouĭ pâĭnea de toate zilele, el stă într'o mansardă privind norĭi şi făcênd versurĭ. După ce vede pe frate-sĕŭ murind, se face şi el om muncitor.

Fromont jeune este accentul pesimismuluĭ social. Risler avea de nevastă, la o vîrstă înaintată, o fată, pe care nu se gîndise nicĭodată s'o iubească şi pe care o ştia iubită de frate-sĕŭ. Femeia îl înşală cu tovarăşul luĭ. Romanul acesta a trecut şi trece încă, după unĭi, ca cea mai frumoasă lucrare a luĭ Daudet. In el se vede deosebirea dintre realitatea reală şi realitatea artistică, dintre viaţă şi artă. Portretul comedianuluĭ bĕtrân Delobelle, care nu mai găseşte de 20 de anĭ un director să-l primească şi care totuşĭ nu renunţă la arta sa, e un portret clasic în sensul cel mai înalt al cuvîntuluĭ. O singură trăsătură din fisionomia luĭ: îĭ moare copila pe care o iubea; o duce la cimitir plângênd, şi, eşind din cimitir, se întoarce cătră un amic zicêndu-ĭ: »Eraŭ şi două trăsurĭ de casă!«.

In *Nabab,* care a avut tot aşa succes mare, Daudet s'a apropiat asemenea de realitate fără să cază în excesele realiştilor propriŭ zişĭ. El zugrăveşte cu un penel energic conrupţiunea de la sfîrşitul Imperiuluĭ. Numile care trebuesc înţelese sub pseudonimele de Nabab, sub ducele de Mora, sub ducele de Monpavon şi altele sunt încă în Franţa în amintirea tuturor. Exactitatea şi relieful portretelor nu lasă loc la nici o îndoială. Acest relief al portretelor şi viaţa care circulă în desfăşurarea romanuluĭ sunt calităţile luĭ de căpetenie

După părerea celor mai mulţĭ însă, *Tartarin de Tarascon* e scrierea cea mai originală a luĭ Daudet. In ea se rîde cu mult spirit de firea lăudăroasă a meridionalilor. Tartarin e un holteiŭ tomnatic, burghez, vînător, călător, în felul luĭ aventurar chiar. In toate aceste pasiunĭ, se înţelege, că el n'are pereche pe lume. Intr'o zi fu nevoit de necurmatele luĭ laude în faţa Tarasconenilor să plece la vînătoare de leĭ în Atlas. Ajunge în Alger, unde lăzile cu arme şi cu provizĭi fac pe toată lumea să rîdă, îşĭ închipue că e deja în mijlocul deşertuluĭ şi împuşcă de o camdată un măgăruş, iar mai pe urmă un leŭ adevĕrat—un leŭ bĕtrân şi orb, domesticit de niştе cerşetorĭ şi pus să ţie o scăfiţă în gură dinaintea uşeĭ moscheelor.

Tartarin plăteşte scump de tot vînatul luĭ, dar trimite pielea leuluĭ la Tarascon. Sgomotul merge că a ucis 10—20 de leĭ. Cocoţat deasupra uneĭ cămile pe care o aduce din Algeria, istoriseşte compatrioţilor sĕĭ toate isbînzile din »fundul Sahareĭ«. — In *Tartarin sur les Alpes,* continuă aventurile aceluiaş eroŭ tarasconian, care de astădată voeşte să justifice titlul ce i-aŭ dat compatrioţiĭ sĕĭ de president al clubuluĭ alpin, şi săvîrşeşte iarăşĭ un şir de fapte ridicule.

Daudet, ca invenţie propriŭ zisă, nu e un romanţier extraordinar. Puterea talentuluĭ sĕŭ stă în tablouri şi amĕnunţiunĭ, dar în aşa tablouri şi amĕnunţiunĭ cum rarĭ alţiĭ le-aŭ găsit în nota exactă a realităţiĭ artistice. Tot ce trece pe sub ochiĭ luĭ se colorează viŭ şi ia un contur precis şi caracteristic. Văile şi coastele calde ale Provenţeĭ, căile şerpuitoare, apele îmbrobodite în ceaţă, ţĕraniĭ cu palma sub bărbie dinaintea caselor lor, femeile cu codrul de pâĭne în mână, interiorurile de case, viaţa din ele, toate acestea şi altele nenumĕrate, sunt înfăţişate cu mult talent. Alte douĕ însuşirĭ de căpetenie ale luĭ sunt ironia, atât de minunat desfăşurată în *Tartarin de Tarascon* şi sensibilitatea, de care e impregnat *Fromont jeune, Risler âiné.* Calităţile luĭ l-aŭ dus în mod natural spre romanul de moravurĭ şi de observaţie, pe care l-a afirmat, în timpul nostru, împreună cu fraţiĭ Goncourt şi Zola.

A. Costin.

IDEALURI

Te farmecă cerul albastru
Și mîndra-ĭ podoabă de stele,
Iţĭ umple de lacrămĭ privirea,
Uimită de focul din ele.

Și 'n visul tĕŭ ard idealurĭ
Senine ca blândele stele,
Ce mint cât de-aproape e cerul —
Și cât de departe sînt ele!...

NAUM ANDREIŬ

CRONICA

Lacrime sunt versurile unuĭ poet tînĕr, desmoştenit de tinereţe, ale unuĭ talent care caută în poezie uşurarea suferinţelor ce-ĭ apasă inima. *Qui chante, son mal enchante*, zice francezul. Şi în adevĕr D. Ştefan Cruceanu îmbracă suferinţele sale în aşa haĭne, lasă să treacă prin *Lacrimele* sale atâtea raze de lumină aruncând curcubee de colorĭ, că ĭĭ iertăm tinereţea sa îmbĕtrânită şi credem în visurile sale înmormîntate.

Iluzia-mĭ dispare şi lira mi-se sfarmă,
Castelul meŭ de visurĭ în mintea mea se darmă
Şi'n sufletu-mĭ apune, în raze de opal,
Un soare ideal.

Sînt singur; n'am în pieptu-mĭ nicĭ ură, nicĭ iubire;
Străin de vrăşmăşia şi patimele lor,
Şi'nvăluit doar numaĭ de-o palidă-amintire,
In lume mĕ strecor.

Ci unde merg? Enigmă obscură şi bizară....
Fantomă rătăcită în lume-odinioară,
Cerşind în noaptea mută a timpuluĭ trecut
Credinţeĭ mele scut!

Abia, din vremĭ apuse, o voce de fecioară
Pe-a vieţeĭ mele harpă se-aude picurând
Şi'n noaptea amintireĭ, ca murmură uşoară,
Se pierde suspinând.

Zadarnic cerc cununi de ariĭ să'mpletesc
Cu notele, ce, triste, urechea mi-o lovesc....
Din ele doar o umbră mă'nvălue, şi pier
Spre-al veşnicieĭ cer.

In scepticul meŭ creer, vaĭ, drama se închee,
Cortina cade mută în valurĭ de azur,
Şi vĕd cu'nfiorare, trezit din epopee,
Pustiul din prejur.

. . . . . .

Când voiŭ muri, pleoapa pe ochiu-mĭ n'o să cadă,
Nepăsător privi-voiŭ sfîrşind a mea baladă,
Şi toată-a mea viaţă, speranţă şi cădere
Vor defila'n tăcere.

Atuncĭ întâia dată îmĭ va luci sub gene
O lacrimă unică: poema mea întreagă
Şi oda-mĭ de pe urmă aceleĭ sînziene
Ce-atât mi a fost de dragă.

Tot aşa îl credem când îşĭ face testamentul poetic, — cu toată influenţa luĭ Eminescu:

Şi cînd voiŭ adormi, în palidul amurg,
Aş vrea să ştiŭ că-mĭ curg
De-asupra groapeĭ triste, în care dorm uĭtat,
Petale dulcĭ şi albe de crin nevinovat;
Căcĭ alb fu idealu-mĭ şi a murit virgin,
Cum mor de anemie petalele de crin.

Iar printre chiparoşĭ, plăpînde viorele,
Ca ochiĭ drageĭ mele,
S'asculte sfiicioase romanţa de amor
Cîntată printre frunze de vîntul visător,
Cum altă-dată, noaptea, privind în ochĭ albaştri,
Cîntam tremurătoarea lor patimă de aştri.

Şi-mĭ plîngă 'n calmul sfînt discretul plîns uşor
Al lăcrămioarelor....
In noaptea tristă, singur, voiŭ crede-atuncĭ că-ascult
A mele lacrimĭ înseşĭ ce-am fost vĕrsat de mult,
Şi 'n ritmul lor, şi 'n baia parfumuluĭ feeric,
Viaţa-mĭ de durere s'o retrăesc eteric.

Dar oricât de puternică ar fi imaginaţia sa, cîntând numaĭ în tonul trist al suferinţeĭ, ea nu poate întrebuinţa de cât un numĕr mărginit de colorĭ. Cât de bogată nu s'ar arăta ea, dacă poetul şi-ar da sbor liber inimeĭ şi cu aripele larg deschise ar cutreera sferele senine şi nemărginite ale închipuireĭ!

* * *

Sub titlul *Stema României*, primim un studiŭ critic eraldic, datorit D-luĭ colonel P. Vasiliu-Năsturel, în care se cercetează origina armoarielor româneştĭ, istoricul şi legendele lor până în zilele noastre. E o lucrare interesantă, hrănită de multe izvoare de erudiţiune şi care îşĭ are locul eĭ în biblioteca oricăruĭ iubitor de cele ce ating istoria Românilor.

* * *

A apărut din *Enciclopedia Română* a D-luĭ Dr. Diaconovich fasc. VI, care coprinde peste 1.100 articole, adică aproape întreg restul cuvintelor cu iniţiala B. (Beurnonville—Brândză).

Această fascicolă se distinge prin materiile de interes curat românesc. Astfel găsim aicĭ între articolele geografice: Bicaz, Bihor, Bistriţa, Blaj, Bocşa, Botoşanĭ, Brad, Brăila, Bran, etc., iar în materie istorică română: Bogdan şi Bolochoveni (de D. Onciul), Bogomilii (de M. Străjan), Bonfinius şi Bornemisza (de I. M. Moldovan), Brancoveanu, etc.

Amicii progresului cultural al poporului nostru trebue să simtă o satisfacție deosebită vĕzênd că o asemenea publicație se poate realiza la noi fără nicĭ un sprijin extraordinar, ci numaĭ prin muncă stăruitoare. Pentru astăzĭ nu facem decât să-ĭ aducem felicitările noastre, rezervându-ne a vorbi maĭ pe larg asupra eĭ în viitor.

* * *

Dimitrie Popovicĭ, baritonul român cunoscut, a debutat zilele trecute la Opera Imperială din Viena în *Evangelimann* și *Lohengrin*. Iată câteva din aprețierile ziarelor vieneze asupra acestor debuturĭ.

După prima reprezentație :

Deutsches Volksblatt : »D. Dimitrie Popovicĭ a început aseară, în rolul luĭ *Iohannes* din »Evangelimann«, seria de reprezentațiĭ ce vor decide asupra angajărĭĭ D-sale pentru opera locală. Oaspele nostru și-a statornicit renumele cu rolul de Telramund în reprezentațiile festivale de la Bayreuth, în 1894, și este *incontestabil unul din ceĭ maĭ de frunte reprezentanți aĭ ramureĭ luĭ.* Deja de la primele scene a știut să ne prepare pentru furtunoasele deslănțuirĭ de patimă din actul III. Intr'acesta, d-sa a oferit o producție, a pus pe privitor într'o încordare sufocantă, și care a întrecut cu mult măsura de caracterizare psihologică ce se 'ntîlnesce de obște pe scene de operă.«

Deutsche Zeitung: »D. Popovicĭ, mult lăudatul, energicul Telramund Bayreutian... a jucat aseară pe perfidul frate Iohannes, rol pentru care, știut este, opera noastră are reprezentanțĭ excelenți în D-niĭ Reicheman și Ritter... Totuși trebue să mărturisim că D. Popovicĭ a atins un succes extraordinar. Prin mijloacele frumoase și excelent educate de care dispune, dar maĭ ales prin magistrala desĕvîrșire artistică, el a știut să redea perfidia tîrîtoare și cupiditatea sensuală, tot așa de covîrșitor ca și remușcările pĕcătosuluĭ și spaimele morțiĭ. *Maĭ ales am fost uimiți de a afla la un Român născut o asemenea stăpînire a limbeĭ germane.*«

Illustrirtes Wiener Extrablatt : »D. Popovicĭ, care aseară... s'a ridicat atât prin voce cât și prin interpretare scenică, la o înălțime de dramatism aproape cotropitoare pentru opera emoționantă, smulgênd furtunoase manifestațiĭ de aprobare publiculuĭ.«

Neues Wiener Journal : .... »S'a putut numaĭ de cât observa că tînĕrul cântăreț e un pur-sânge dramatic; el posedă un viguros talent de caracterizare, și un temperament destul de puternic pentru a da pe bărbatul trebuitor în rolurile de bariton demonic din literatura muzicală.«

Die Reichswehr : »O strălucită și saturată voce de bariton, o rară putere scenică și o intonație desĕvîrșit pură și muzicală sunt distincțiile luĭ de frunte. Ni se pare că tocmaĭ opera noastră ar putea utiliza bine aceste calităț, și că prin Popovicĭ un institut artistic de primul rang nu poate cuceri decât cinste.«

Fremden-Blatt vorbește în același sens.

Extrapost : »D. Popovicĭ și-a cucerit aseară un certificat de capacitate clasa I... In scena morțiĭ *nu a maĭ fost poate altul înaintea sa care să fi desfășurat atâta expresivitate...*«

După a doua reprezentație, în care Popovicĭ apare în rolul luĭ *Telramund* din *Lohengrin,* entusiasmul jurnalelor e și maĭ mare.

Deutsches Volksblatt : »Nu maĭ poate fi îndoială că angajamentul D-luĭ Popovicĭ însemnează pentru Opera noastră o îmbogățire de preț...«

Fremden-Blatt : »D. Popovicĭ a dovedit chiar din capĕt... cât de impecabil funcționează celebra clapă de precizie Bayreuthiană. Organul sĕŭ vocal s'a dovedit foarte generos și plin de sonoritate. D. Popovicĭ e un harnic și nobil artist, care trebue păstrat pentru noĭ«.

Neues Wiener Journal vorbește pe larg și în același sens.

Deutsche Zeitung: .... »Trebue recunoscut că de la turneul baritonuluĭ-maestru Betz din Berlin (și sunt mulțĭ anĭ de atuncĭ) greul rol de Telramund nu a maĭ fost dat așa de fascinant la Opera Curțiĭ....«

Die Reichswehr : »D. Popovicĭ a cântat pe Telramund. *A fost o ireproșabilă, colosală și demonică producție,* care a tîrît publicul după sine...«

Aceste aprecierĭ, atât de măgulitoare pentru distinsul nostru bariton, nu maĭ aŭ trebuință de nicĭ un comentar.

* * *

Prin o regretabilă omisiune nu s'a menționat în numĕrul trecut, printre persoanele care aŭ dat concursul lor *Amicilor Literaturei și Artei Române* numele domnișoareĭ Assan care ne-a încântat cu talentul sĕŭ în maĭ multe rînduri. Tot așa s'a omis și chorul Conservatoruluĭ. La lista damelor patronese trebue să adăogăm și pe Doamna Prodan care ne-a deschis saloanele sale cu multă grațiositate.

A.

REVISTA REVISTELOR

Cosmopolis, din Decembre, cuprinde un prea frumos studiŭ asupra luĭ Heine de Edouard Rod. Scriitorul începe prin a se întreba care să fie cauza că dulcele cântăreţ al plăcuteĭ luni de Maiŭ, melancolicul îndrăgostit, poetul admirabil din ceĭ *Doĭ Grenadierĭ* şi *Pelerinagiul la Kevlaar,* să fie nedreptăţit de uniĭ oamenĭ, care vĕd în operile luĭ: vulgarităţĭ, amărăciunĭ şi obrăznicieĭ. Edouard Rod crede că nu din cauza antipatiilor contra raseĭ, din care face parte Heine, este nedreptăţit, ci din cauza caracteruluĭ sĕŭ. Aŭ uitat bunele ursitoare, care îĭ dedese: imaginaţiune, sensibilitate, talent şi geniŭ, să-ĭ dea şi calitatea mediocră, echilibrul; de aci toate turburările nemărginite pentru sĕrmanul poet. Scriitorul nu se poate opri, fără de a reflecta asupra frumoaseĭ opere *Cartea Cântecilor* şi a cita câteva admirabile părţĭ din ea. Nu se poate gîndi niménĭ la Heine, fără ca inima să i se umple de milă, căcĭ,

»Barca luĭ Heine a plutit fără păs pe o mare iritată, şi era o biată luntre uşoară, prea plăpândă, fără cârmă, care s'ar fi legănat chiar pe apa cea maĭ liniştită, la cea maĭ mică adiere. Ironiile, sarcasmele luĭ, fără-de-legile luĭ sunt strigătele durerieĭ. A fost prea nenorocit, hĭrjonit totdeauna de extreme, tîrît de frămîntările naturieĭ sale, nesfîrşit de complexă, neputincios de a domoli împrejurările, de altmintrelea prea grele«.

Tot în acest numĕr cunoscutul romanţier frances Paul Adam, în *L'affaire de Stranda,* într'un stil înflorit şi cu un colorit viŭ, ne descrie viaţa militară, cu toate sbuciumările eĭ, în timpul campanieĭ.

Nouvelle revue, din aceeaşĭ lună, publică prea interesantele *Lettres de Champollion enfant.* In aceste scrisorĭ se zăreşte caracterul extraordinar de muncitor al viitoruluĭ savant, care puse bazele adevĕrateĭ epigrafiĭ. Arthur des Ganniers ne presintă, în *Le vrai capitaine Coignet,* deslușirĭ inedite asupra ultimelor zile ale autoruluĭ faimoaselor *Cahiers,* precum şi împrejurarea curioasă în care întreprinse a scrie *Ses Souvenirs.* Alfred Muteau, în *de Paris à Paris,* ne povesteşte în mod plăcut şi atrăgĕtor fericita luĭ călătorie în Senegal în tovărăşie cu ministrul coloniilor André Lebon. Din punct de vedere economic însemnat este şi studiul substanţial al luĭ Vickersheimer *Agriculture à grands rendements* şi reforma tarifelor de transport pe drumul de fier.

Revue de Paris, de la 1 Decembre, publică, sub titlul de *Correspondance,* o serie de scri-

sorĭ schimbate între Berthelot de o parte şi Ernest Renan şi Domnişoara Henriette Renan de altă parte. Această corespondenţă, care dură de la 1847—1892, cuprinde mai multe serii de scrisori, care sunt destinate să apară succesiv. In prima serie din acest număr se cuprind scrisorile scrise în timpul lungeĭ călătoriĭ, ce Renan făcu cu sora sa în Orient. Intr'un mod cât se poate mai plastic, Renan înfăţişează amiculuĭ său locurile ce le calcă. Aşa, iată ce zice de împrejurimile Beyrutuluĭ:

»Dacă voeştĭ să vezĭ amestecul cel mai bizar al lucrurilor încântătoare şi hidoase, o natură în care nimic nu poate exprima farmecul, un cer incomparabil, o mare admirabilă, munţiĭ ceĭ mai frumoşĭ din lume, satele cele mai murdare şi sărace, care par'că visează, o rasă hidoasă luată în întregime, din mijlocul căreia se desprinde tipurĭ plăcute, o societate sosită la cel din urmă grad de desorganisare, la care se poate scoborî, înainte de a ajunge la starea sălbatecă, vino aicĭ!«

Daniel Halévy îşĭ continuă curiosul studiŭ asupra *Les rélations de Nietzsche et de Wagner*, pe care îl isprăveşte ca şi pe cel din numĕrul trecut cu un rĕŭ moral asupra bietuluĭ Nietzsche.

In numĕrul, de la 15 Decembre, al acesteĭ reviste, se continuă publicarea *Correspondance* şi anume seria a doua de scrisorĭ schimbate între Renan şi Berthelot. Maréchal Davout în *Après Waterloo-Paris* începe publicarea unor însemnărĭ ale luĭ proprĭĭ. Sidney Welb cată a 'şĭ da o socoteală imparţială şi exactă de cauzele atât de grave ale conflictuluĭ dintre lucrătoriĭ mecanicĭ şi patroniĭ lor, în *La guerre industrielle en Angleterre.*

Revue des deux mondes, de la 1 Decembre, cuprinde un lung studiŭ al luĭ Joseph Texte asupra influenţeĭ germane asupra romantismuluĭ frances, unde autorul o găseşte considerabilă. A fost mică însă influenţa germană în drama romantică inspirată de Schiller, Goethe şi Lessing, dar nu este nicĭ o influenţă de acest fel în poezia lirică, care nu datoreşte nimic, bunăoară luĭ Tiech, Uhland saŭ Rückert. Robert de la Sizerane se întreabă: *La photographie est-elle un art?* Rĕspunsul este că dacă nu şĭ-a cucerit această glorie, ea se aproprie de ea pe fiecare zi ce trece. Rolul fotografuluĭ se va modifica şi idealul sĕŭ lărgindu-se pe mĕsură ce se perfecţionează procedeurile fotografice. După scriitor fotografia este o artă şi încă nu mică. Doctorul Paul Brouardel studiază chestiunea *La Résponsabilité medicale.* Legislaţia în această privinţă a fost totdeauna variabilă, după epocĭ şi după ţărĭ şi în epocĭ prea apropriate şi chiar în aceeaşĭ ţară ea a fost modificată. Brouardel sosește, după reflexiunĭ asupra istoriculuĭ acesteĭ chestiunĭ, la miezul desbatereĭ actuale.

»Tendinţa actuală a tribunalelor este supărătoare pentru corpul medical şi va putea pune piedică desvoltăreĭ ştiinţifice şi intervenţiilor celor mai oportune. Ea este rea pentru magistratură, care se compromite intervenind cu o competinţă discutabilă în certurĭ reservate doctorilor. Ea admite ca definitive regule care sunt în evoluţie continuă.«

Din causa relelor ce presintă proiectele în această privinţă, autorul preferă încă starea actuală.

In numĕrul, de la 15 Decembre, al revisteĭ *Revue des deux mondes* Victor Cherbuliez începe publicarea primeĭ părţĭ din romanul *Jaquine Vanesse;* Albert Sorel continuă studiul istoric *L'Europe et le Directoire* şi ne vorbeşte despre perderea Italieĭ şi Franţa în pericol. Cunoscutul romanist Art Roë publică o poveste de Crăciun intitulată *La Cloche qui parlait aux soldats.* In această poveste, ca şi în toate romanele sale, materialul e luat din viaţa militară. Bouquet de la Grye în *Paris port de mer* arată că:

»Din toate părţile se constată o progresiune considerabilă în traficurĭ şi, ca consecinţă a mărireĭ tonagiuluĭ, din porturile străine din Marea de Nord, o diminuare în cele mai multe porturĭ franceze. Mărfurile franceze merg unde preţul închiriereĭ uneĭ corăbiĭ este mai puţin ridicat saŭ unde plecările sunt frecuente şi regulate; şi vecinĭĭ noştri încurajază această emigrare a productelor noastre reducênd tariful căilor ferate şi pe canalele lor. Pentru a înlătura un adevĕrat pericol noĭ cerem crearea Parisuluĭ ca port de mare«.

René Doumic în *Une apothéose du naturalisme,* dupe ce vorbeşte de naturalismul luĭ Zola şi al altora, termină:

»Astăzĭ şcoala naturalistă ş'a făcut timpul şi ş'a depus bilanţul sĕŭ. A rĕmas o aducere aminte numaĭ din ea şi care nu ne lasă fără a ne fi învĕţat ceva: aceea de a vedea ce poate da literatura în mâinile neliteraţilor. Reacţiune s'a făcut contra eĭ în toate sensurile, eŭ însu-mĭ vĕd că ideia trecutuluĭ se găseşte în acelaş chip reinstalată în drepturile eĭ. Poeţiĭ aŭ revenit, într'un alaiŭ destul de prost şi îmbrăcaţĭ în haine eşite din uz, întocmaĭ după cum sosește cineva dintr'un lung exil. S'a însufleţit trecutul în versurile lor şi nu lipsește nicĭ un moment de a'ĭ aduce laude. Romanţierĭĭ, de asemenea ascultând ca şi odinioară la viaţa timpuluĭ lor, se încearcă cu toate acestea a eşi din ea«.

Revue des Revues, de la 1 Decembre, cuprinde două articole, care ne atrag atenţiunea: *Un duel historique* şi *La littérature Brésilienne.* Cunoscutul scriitor italian şi filo-român Angelo de Gubernatis publică sub numele de *Un duel historique* nişte scrisorĭ inedite ale poetuluĭ francez Lamartine şi colonelul italian G. Pepe, din care scrisorĭ se vĕd cauza şi peripeţiile dueluluĭ istoric dintre aceste două personagiĭ, în care duel legile cavalerilor «de la Table Ronde» aŭ fost scrupulos observate. La sfîrşitul acestor scrisorĭ Angelo de Gubernatis adaogă:

»Nicĭodată un duel n'a fost comentat de public cu atâta interes bine-voitor; n'avem nevoe nicĭ de numele învinsuluĭ nicĭ de cel al învingĕtoruluĭ. S'a vĕzut numaĭ că ceĭ doĭ bravĭ, încrucişându-şĭ spadele s'aŭ înţeles nu numaĭ a se respecta în mod tăĭnuit, dar a face cinste în mod reciproc ţărilor lor.«

In *La littérature Brasilienne,* Leopoldo de Freitas, după ce arată că literatura brasiliană în origina eĭ nu este decât o literatură portugeză transplantată în Lumea Nouă şi se mulţumeşte a ne arăta lucrările de valoare, precum şi autorii lor, conchide că literatura brasiliană s'a luat de călăuză spiritul francez şi că poporul e mîndru de literatura luĭ.

»Autorii noştri brasilienĭ sunt îndrăgostiţiĭ vorbeĭ, exprimând emoţiunile şi ideile lor într'un stil îndrăzneţ, bogat şi scînteetor. Aceea ce se poate numi plasticitate literară exercită toată seducţiunea eĭ asupra poporuluĭ nostru: tinĕr, pasionat, inteligent, mîndru de literatura luĭ naţională şi doritor ca ea să ocupe în evoluţia autonomă un loc de primul ordin printre celelalte literaturĭ sud-americane«.

Paul d'Estrée sub titlu *Mémoires inedits de Boussin-gault,* publică nişte însemnărĭ ale luĭ Boussingault zi cu zi, din care ne putem face o idee maĭ clară despre viaţa acestuĭ savant.

In numĕrul de la 15 Decembre al revisteĭ *Revue des Revues,* Henry Bérenger într'un admirabil studiŭ *Les nouveaux conteurs français,* după ce critică şi laudă lucrările fiecăruĭ povestitor, găseşte că noua generaţie de povestitorĭ francezĭ este aproape idealistă, adică spectacolul vieţeĭ nu le este de-ajuns, eĭ voesc să se scape de el saŭ să-ĭ impună o semnificare.

Povestitoriĭ ceĭ vechĭ povesteaŭ pentru a povesti: eĭ eraŭ realiştĭ înzestraţĭ cu dărurile minunate ale emoţiunĭĭ şi vieţiĭ, ceĭ noĭ nu se mulţumesc a zugrăvi realitatea, ci o interpretă, o cercetează până în adîncul eĭ, căcĭ zice scriitorul:

»Realitatea nu este ceace ochiĭ şi urechile percep saŭ ce întîmplarea ne impune. Este ceace inima găseşte dincolo de forme şi ce spiritul pătrunde dincolo de întîmplare. E ceeace lumea visibilă *uneşte* cu lumea invisibilă. Cel maĭ mare artist e acela care în orice obiect determinat ştie a asculta şi înţelege ecoul nemărginituluĭ, întocmaĭ ca într'o scoică înflorită şi adumbrită sgomotul imensităţiĭ oceanuluĭ.«

Bérenger împarte pe povestitoriĭ ceĭ noĭ în povestitorĭ: vieţeĭ de provincie, vieţeĭ naţionale, vieţeĭ contimporane, vieţeĭ antice, vieţeĭ legendare, vieţeĭ simbolice. Bretagne şi Provence, provinciile marinarilor şi ţăranilor, sunt ca doĭ polĭ anticĭ şi neclintiţĭ aĭ geniuluĭ francez. Anatole le Braz e un curat Breton din popor.

»Poet liric, înclinat de pustiŭ şi mare către o adîncă melancolie, el a celebrat aspectele trufaşe şi plăcute ale ţăreĭ natale, graniturile eĭ, insulele eĭ, dracilele de aur, clopoţeiĭ primăvăratecĭ, ficele eĭ, aĭ căror ochĭ sunt albaştrĭ ca floarea inuluĭ şi faţa trandafirie ca floarea rişceĭ. Ca povestitor, el a trăit în orizontul mărĭĭ şi al stâncilor, cu superstiţiile lor şi geniul lor visător, în mijlocul fiinţelor ţĕrmuluĭ şi pădurĭĭ, în mijlocul celor de pe insule şi continent, al pescarilor şi sabotierilor din Armor.«

Auguste Marin scrise cele maĭ frumoase poveştĭ provenţale. El se mulţumeşte a fi un impresionist al vieţeĭ maritime, provenţale, jumĕtate pictor şi jumĕtate povestitor. Georges d'Esparbès şi André Lichtenberger prin poveştile lor tresvesc în minţĭ epoca eroică în care s'a format Franţa una şi indivizibilă.

»Lichtenberger povesteşte şi descrie cu chibzuinţă, el are simţul dramaticuluĭ simplu şi cu toate că el scrie cu măestrie, nu face însă uz nicĭodată de *efecte* literare. El ne sfătueşte şi ne emoţionează pentru că el nu caută a ne amăgi. Eroismul luĭ d'Esparbès simte a literatură, atitudinele luĭ sunt câteodată ale unuĭ lăudăros şi imaginele luĭ ne sparie maĭ mult decât ne răpesc«.

Viaţa contimporană e un câmp nemărginit şi care pare maĭ apropriabil unuĭ romanţier decât povestitor, de aceea :

»Fernand Vandérem, în nuvelele luĭ pune aceeaşĭ dibăcie, eleganţă, simţ spiritual de parisianism, de pregătire ca şi în romanele sale.

Charles Foley are darurĭ extrem de preţioase: ştie a sugera emoţiunea şi chiar lacrămile, înţelege şi iubeşte cutele secrete ale inimilor umane, scrie într'o limbă îndemănatecă, fină şi pitorească, poveştile luĭ sunt destinate a înduioşa după ce a înţepat«.

Robert de Flers şi Pierre Louys ştiură să străbată diferinţele de aspect, care separaŭ viaţa actuală de cea trecută şi sub pitorescul acestor diferenţe să le apară în mod vĕdit eternitatea emoţiunilor umane.

»Robert de Flers întrupează arta de a nara şi scrie cu o preţioasă simplicitate, talentul de a ne face să ne intereseze lucrurile moarte, însufleţindu-le prin dulceaţa modernismuluĭ, gustul de a amesteca voluptatea cu meditaţiunea...

»Pierre Louys cunoaşte casele de prostituţie şi desmierdările multiple ale curtezanelor, mult maĭ bine ca Anatole de France şi în orice caz el le descrie cu o nemărginită bogăţie: e un tip de originalitate în privinţa aceasta«.

Singur Jean Lorrain are sensibilitatea iubitoare de mistere, şia explorat domeniul vieţeĭ legendelor.

Charles Maurras, Camille Mauclair, Henri de Régnier şi Marcel Schwob îşĭ propun nu numaĭ a povesti pentru a povesti, dar a rechiema prin mijlocul oglinzilor vieţeĭ chipul misterios al necunoscutuluĭ. — *Stanislas Rzewuski* în *Mouvement littéraire russe* se mărgineşte a studia lucrările ruseştĭ cele maĭ însemnate, publicate în aceştĭ 3 anĭ din urmă. Începe cu frumosul roman istoric *Le Renégat* al luĭ Mergkovski, în care ni se presintă eroul romanuluĭ Julien Apostatul nu numaĭ ca un simplu revoltat, care apără cauza instinctuluĭ brutal al cărneĭ, al materieĭ simbolizate prin acest păgânism degenerat, al căruĭ apărător neputincios este.

»Ceeace visa acest melancolic şi genial personaj în fundul inimeĭ sale era fără îndoială nu dărîmarea creştinismuluĭ, dar venirea uneĭ religiunĭ noĭ, întovărăşind ceeace e divin şi veşnic în religia mîntuitoruluĭ cu aspiraţiunile nu maĭ puţin neclintite şi legitime ale inimeĭ umane, către frumuseţile, sensaţiile şi viaţa materială.«

Printre numeroase romane de moravurĭ contimporane, care apar în Rusia, autorul socoteşte de cel maĭ bun pe a luĭ Gourevitsch *Ploskogovie.*

»In acest roman găsim un realism neîmpăcat şi poetic, un amestec uniform de naturalism şi lirism şi de asemenea acea simplicitate, acel simţ profund al adevĕruluĭ, acea facultate ascuţită de a pătrunde în sufletul uman, de a descoperi enigmele, contrazicerile şi luptele sfăşietoare. Acea putere de reproducere care dă în mod adevĕrat ilusiunea vieţeĭ însăşĭ, acel pesimism cald şi pacînic, acel sbor intelectual, acea bogăţie de ideĭ generale care farmecă şi surprinde pe cititor.«

Les Moujichs este o mică poveste de moravurĭ populare a luĭ Antoine Tchekov în care lucrare să vede o analisă psychologică. Pierre Boborykine zugrăveşte în romanele sale societatea rusă cu culorĭ maĭ viĭ ca Tchekow.

* * *

Nuova Antologia, revista italiană, pusă acum sub direcţiunea nouluĭ eĭ director, un economist, înclină neapĕrat spre studiĭ economice. Numĕrul de la începutul lunĭĭ cuprinde, între altele, un studiŭ interesant asupra luĭ Henry George,—întemeitorul în Lumea Nouă al concepţieĭ că «salariul nu e plătit de capital, ci de produsul munceĭ,» — mort zilele trecute, din care reese că economistul american prin scrierile sale, şi maĭ ales prin lucrarea intitulată *Progres şi sărăcie,* ocupă şi va ocupa pururea un loc în istoria gîndireĭ omeneştĭ.

»Că el nu prezintă originalitate de doctrine mergênd pe urmele luĭ Ricard, e adevĕrat. Dar acele teoriĭ pe care Ricard le-a expus c'o ariditate sistematică, cu nişte recĭ şi înguste raţionamente, luaŭ pentru întâia oară în lucrarea luĭ George mlădierea şi însufleţirea vieţiĭ. Lucrătorul de mine din San-Francisc (George) nu e ca bancherul din Londra (Ricard) un sibarit al cugetărĭĭ, care adună, spre a'şĭ procura o plăcere intelectuală, genialele creaţiunĭ ale creeruluĭ sĕŭ, ci e un om din popor, muncit şi sleit de puterĭ, care printr'o lungă viaţă împreună cu desmoşteniţiĭ de soartă şi prin propriile sale miserĭĭ a simţit toată intensitatea sbuciumuluĭ omenesc şi caută să deie societăţiĭ o maĭ dreaptă orînduială«.

In numĕrul de la 16 Decembre este o frumoasă poezie, *La Romanza di Tristano e Isotta,* datorită poetuluĭ C. Nigra şi un interesant studiŭ critic asupra englezuluĭ Sheridan.

Z.

BIBLIOGRAFIE

Alecsandri V. . . . . *Opere complete,* poesii, 2 v.

Antonescu Victor . . . *La Banque d'Allemagne* comparée avec *La Banque de France,* 1 v.

Bengescu-Dabija G. . . *Pigmalion,* tragedie, 1 v. *Amilcar Barca,* tragedie, 1 v.

Cucu N. St. . . . . *Petrolul,* 1 v. *Un nou mod de alimentare a oraşelor,* 1 v.

Dauş L. . . . . *Spre moarte,* nuvele, 1 v.

Diaconovich C. Dr. . . *Enciclopedia Română,* fasc. 8.

Dimitriescu Anghel . . *Barbu Catargiu,* 1 v. *Discursurile lui Macaulay,* 1 v.

Economu Ciru . . . . . *Răsbunarea lui Anastase,* 1 v.

Ghica S. Scarlat . . . . *Shylock,* trad., 1 v. *Jul. Cesar,* trad., 1 v.

Grigorovitza Em. . . . *Deutsche Uebertragungen* aus Mihael Eminescu.

Hamangiu C. . . . . *Despre Proprietatea literară,* 1 v. *Scriitori şi artişti,* 1 v.

Ionescu-Gion G. . . . *Ludovic XIV* şi *Constantin Brancoveanu,* 1 v. *Manual de poetica română,* 1 v. *Călătoriile lui Carol XII prin Ţara românească,* 1 v.

Istrati C. I. Dr. . . . . *Le sel des salines roumaines,* 1 v. *Cercetări asupra păcurilor din România* (cu DD. Cucu şi Saligny), 1 v. *O pagină din Istoria contimpurană a României,* med. econ. nat. 1 v. *Curs elementar de himie,* 1 v.

Kalinderu Ioan . . . . . *August şi literaţii,* 1 vol.

Lecca G. H. . . . . *Prima,* poesii 1 v. *Secunda,* poesii, 1 v.

Madan G. . . . . *Suspine,* poesii populare din Basarabia, 1 v.

Michailescu Stef. C. . . *Introducere la Psicho-fisică,* 1 v. *Incercări critice* asupra învăţământului nostru primar. *Vârtejul cu aburi,* 1 v.

Nicolescu N. Oscar . . *Querela inofficiosi testamenti. Nature de la réserve légale et des personnes qui y ont droit,* 1 v.

Ollănescu D. C. . . . *Ode, Epode, Carmen secularae, Arta poetică,* ale lui Oraţiu, traduceri în versuri. (Lucrare premiată de Academia română). 1 v. *Teatru,* 1 v. *Vasile Alexandri,* discurs de recepţiune la Academia română, 1 v. *Satire,* 1 v.

Păun V. D. . . . . *Ficţiune, imagine, comparaţiune,* 1 v.

Păucescu Gr. G. . . . *Despre obligaţiuni,* 1 v. *Chestia ţărănească,* 1 v.

Petraşcu N. . . . . *Mihail Eminescu,* 1 v. *Figuri literare contimpurane,* 1 v. *V. Alecsandri,* 1 v. *N. Grigorescu.*

Stambulescu I. . . . . *Casele de Economie,* studiu de legislaţie comparată, 1 v.

Sbiera I. G. . . . . *Mişcarea bisericească a Românilor din Bucovina,* 1 v.

Sterian G. . . . . *Visul unei nopţi de vară,* trad., 1 v.

Văcărescu Theodor C. . *Luptele Românilor.* (Lucrare premiată de Academia română). 1 v.

Zamfirescu Duiliu. . . . *Fără titlu,* 1 v. *In faţa vieţei,* roman, 1 v. *Lumea nouă şi lumea veche,* 1 v. *Strămoşii noştri,* 1 v. *Alte orizonturi,* poesii, 1 v. *Imnuri păgâne,* poesii, 1 v.

I.V. SOCECŬ, BUCUREȘCÌ

Literatura
și
artă

Nr. III

CUPRINSUL

NUMĂRULUĬ DE LA 25 IANUARIE 1898.

TEXT:

1. Satira VII. . . . . de *D. C. Ollănescu*
2. La inaugurarea uneĭ şcolĭ sătesti . . . » *I. Kalinderu*
3. Poezia dramatică . . . . . » *Ang. Demetriescu*
4. Fiica luĭ Sejan, poveste istorică. . . . . » *Ciru Oeconomu*
5. Din Munich . . . . . » *H. Strîmbulescu*
6. A. I. Cantacuzin. . . . . » *A. Costin*
7. Sonet . . . . . » *H. Coşoĭ*
8. Cronica . . . . . » *M. şi A.*
9. Revista Revistelor . . . . . » *Z.*

ILUSTRAŢII:

10. Tudor Vladimirescu. . . . . de *Th. Aman*
11. Şcoala luĭ Cosma . . . . . » . . .
12. Obiecte de aur şi de smalţ de la Mănăstirea Bistriţa (1350) . . . . . » . . .

REVISTA **LITERATURĂ ŞI ARTĂ ROMÂNĂ**

APARE LA 25 ALE FIECĂREĬ LUNĬ

Pentru tot ce priveşte REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA a se adresa: STRADA FÎNTÂNIĬ, No. 46, BUCUREŞTI.

Cărţile şi reproducerile după lucrări de artă, trimise Redacţieĭ, vor fi anunţate şi, de se va găsi cu cale, analizate saŭ reproduse.

Abonamentul la Revistă e de 30 Leĭ pe an în ţară; în străinătate 40 Leĭ.
Un număr 2 Leĭ 50 Banĭ.

IMPRIMERIA STATULUĬ.

2179
1899

T. AMAN

Tudor Vladimirescu.

BIBLIOTECA ... IAȘI

2559
1899

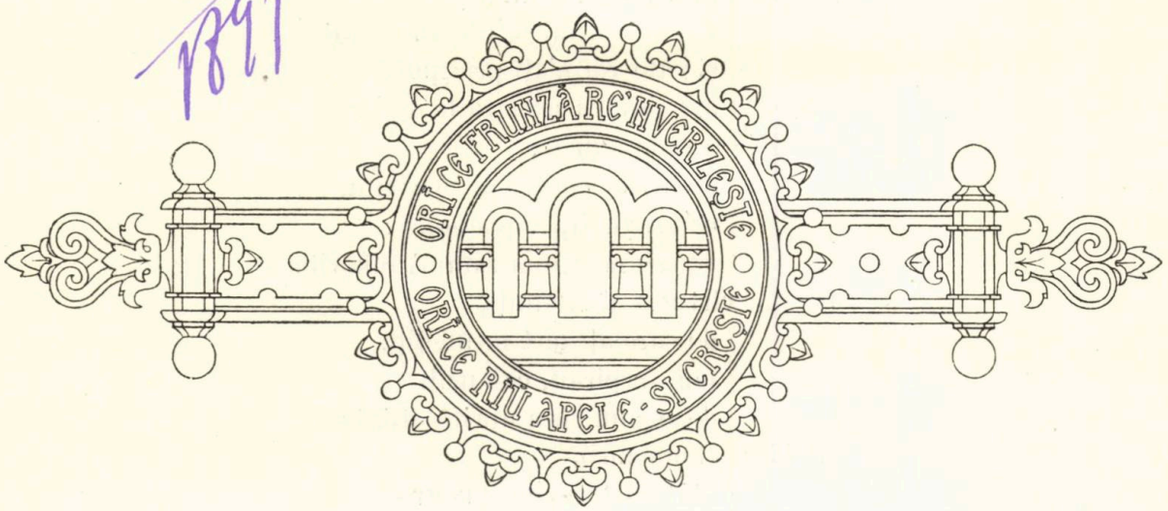

SATIRA VII

BIBLIOTECA CENTRALĂ

Gioventu primavera della vita!

METASTASIO

Acum, acum e vremea noastră,
noĭ suntem tinerĭ, voĭ bĕtrânĭ.
luaţi-vĕ toiagu 'n mânĭ
şi înderăpt pe calea voastră!
Voĭ, v'aţĭ făcut în lume rîndul,
ce aţĭ avut să-ĭ daţĭ i-aţĭ dat,
trecutul pacĭnic v'a 'ngropat,
de-acuma patima şi gîndul.
Spre culmĭ de vremurĭ viitoare,
orĭ pe-al isbîndeĭ aprig drum,
nu vĕ maĭ pot purta de-acum
slăbănogitele picioare.
Statornic nu vĕ maĭ rĕmâne
decât al morţiĭ adăpost,
al vostru e ceea ce-a fost,
al nostru ce-o să fie mâne!..

Înțelepciunea noastră 'ntreagă
noĭ am sorbit-o 'ntr'un minut
și câte voĭ n'aț priceput,
azĭ, mintea noastră le desleagă.
Din cele traĭnic făurite,
ce-aț început, noĭ isprăvim,
ce'ĭ săvîrșit, împodobim :
voĭ trunchĭ, noĭ ramurĭ înflorite.
Iar din virtutea și credința
de care-aț fost însufleț,
noĭ, inspiraț, călăuzi
de steaua ce-a aprins știința
Ca ideal al omenirĭĭ,
atât păstra-vom bucuros,
cât ne-o putea fi de folos
la cucerirea fericirĭĭ.

Tot ce-ĭ eres orĭ îndoială,
ce-ĭ întuneric și greoĭŭ,
în veacul tînĕr și vioĭŭ,
ce bate plin de îndrăzneală
La poarta vîrstelor eterne,
peri-va, spulberatic nor,
căcĭ nouluĭ Mântuitor
lumină 'n cale-ĭ vom așterne.
Deprinderile învechite,
și învechitele părerĭ
în racla zilelor de erĭ
cu voĭ vor fi pecetluite ;
Căcĭ vremea noastră alte roade
dă'n luptele pentru ideĭ
și nu-ĭ iertat să puĭ temeĭ
pe rosturĭ vechĭ, orĭ legĭ neroade.

In lumea nouă ce răsare
purtată-acum de-un noŭ avînt
doar voĭ rămîneț pe pământ
străinĭ de luptă și mișcare,
Voĭ, gârboviĭ și pătimașiĭ,
întârziaț pe-al vremiĭ plaiŭ,
al căror singuratec graiŭ
de-abea'l maĭ înțeleg urmașiĭ.

Voĭ, pentru care veselia
și-al cântecelor noastre har
zadarnice îndemnurĭ par
de-a reîncepe bătălia
De mult perdută-a tinereţiĭ!..
Pe când încet, încet se scurg
a voastre clipe în amurg,
noĭ încă 'n albul dimineţiĭ
Intrăm, cu suflet plin de soare,
cu inimă plină de foc
mânaţĭ de dor și de noroc
în mîndra vieţiĭ sĕrbătoare!

Privirea noastră înainte
îmbrăţioșează 'ntinse zărĭ,
orĭce 'nălţimĭ și depărtărĭ
coprinse sunt de-a noastră minte;
Pe când voĭ, ceĭ cu frunţĭ cărunte,
cu cât maĭ mult îmbĕtrâniţĭ,
cu atât sunteţĭ ademeniţĭ
de cele 'nguste și mărunte!
Noĭ, veselĭ, dăm cu largă mână
tot ce avem și ne jertfim
cuĭ crede 'n noĭ și când iubim
iar frumuseţea ne-ĭ stăpînă.
Sgîrciţĭ, cu mohorîte feţe
voĭ, sunteţĭ serbezĭ și nedrepţĭ,
vĕ credeţĭ tarĭ și înţelepţĭ
fiindcă daţĭ la toţĭ poveţe;
Și când e vorba de iubire,
sfioșĭ, cătând tot înapoĭ
nu vĕ iubiţĭ decât pe voĭ,
ca vitregiĭ de omenire!

Iubire!.. sufletul făpturiĭ,
fior de viaţă dătător,
ce puĭ tot ce'ĭ maĭ răpitor
în noĭ, din tainele natureĭ,
Căldura ta nu maĭ învie
nimic în pieptul lor de-acum:
altaru-ĭ prefăcut în scrum
și capiștea le-e pustie!..

Rugatu-te-aŭ închinătorii
dumnezeescului tĕŭ cult,
— în dragul căruia mai mult
învinşii sunt învingĕtorii, —
Iubire, fericită Zee,
vre un alt dar să nu le dai,
din câtă 'mpĕrăţie ai,
decât un suflet de femee
De farmec tînĕr purtătoare,
cu ochi vioi, cu dulce graiŭ
şi să le faci din viaţă-un raiŭ
de primăveri neperitoare!
Şi tu i-ai ascultat, Zeiţă,
tot ce-aŭ cerut le-ai dăruit
şi 'n raiul lor făgăduit,
de sub tulpina cea de viţă
Eşit-am noi, noi rasă nouă,
cu sânge cald, cu braţe tari,
poeţi, artişti şi cărturari
şi v'am tăiat drumul în două:
Noi, am luat partea senină,
plini de speranţă 'naintând,
iar voi în urmă rĕmânênd,
făr' de îndemn, făr' de lumină
Neputincioşi pe calea voastră
vĕ 'ntoarceţi, cu toiagu 'n mâni:
noi suntem tineri, voi bĕtrâni,
acum, acum e vremea noastră!

D. C. Ollănescu.

LA INAUGURAREA UNEI ȘCOLI SĂTEȘTI [1]

Doamnelor, și Domnilor

Vin printre voĭ pentru a inaugura această școală, a cincea care se ridică pe acest Domeniŭ al Coroaneĭ, Dobrovĕțul, aĭ căror locuitorĭ sunt așa de muncitorĭ, de doritorĭ de a se lumina și așa de demnĭ de simpatie. Plăcerea ce am de a mĕ afla printre voĭ e, de astă dată, cu atât maĭ vie, cu cât noua școală e clădită de un harnic țĕran din această comună, care a voit să urmeze pilda noastră și care, sub direcțiunea și cu sprijinul nostru, a ridicat, din baniĭ agonisiți de dînsul, acest frumos așezămênt școlar. Acest țĕran, demn de toată stima, se numește Vasile Cosma, și fapta sa e cu atât maĭ mare și maĭ generoasă, cu cât are o familie, copiĭ și strănepoțĭ. Scumpul nostru concetățean, moșneag deja, nu știe nicĭ să scrie; a înțeles însă cât e de neapărată omuluĭ învĕțătura. Și-a făcut de sigur raționamentul acesta: dacă omul are nevoie de mâncare pentru a'și întreține forțele fizice, are nevoie de hrană și pentru inteligența sa, pentru mintea unde se adună toate impresiunile, unde se prelucrează cugetările, de unde pornesc ideile din care trăiește societatea omenească.

---

[1]) La 22 Decembre 1897 a avut loc inaugurarea uneĭ școlĭ în comuna Dobrovĕț, pe Domeniul Coroaneĭ cu acelașĭ nume, școală clădită cu propriele spese ale unuĭ locuitor al comuneĭ, numit Vasile Cosma. Domnul I. Kalinderu, administratorul Domeniuluĭ Coroaneĭ, a ținut să asiste la acea inaugurare și să facă meritate elogiĭ dărnicieĭ aceluĭ vrednic de laudă țăran, prin alocuțiunea ce reproducem.

In adevĕr, »Instrucțiunea ne pregătește comorĭ pentru viitor, ne zice marele educator Herbert Spencer. Când e vorba de conservarea personală, de întreținerea vieței și a sănĕtății, trebue să posedăm sciință. Când e vorba să îngrijim indirect de conservațiunea personală, muncind ca să ne câștigăm viața, trebue să posedăm știință. In îndeplinirea funcțiunilor părintești, adevĕrata călăuză de care avem nevoie e știința. Pentru înțelegerea vieței naționale trecute și prezente (înțelegere fără care cetățeanul nu'și poate dirija purtarea) ne trebue iarăși știință. Același lucru se petrece și cu producțiunile artei și mulțumirile artistice, sub toate formele lor, și aci pregătirea trebuincioasă este știința. Pentru disciplina intelectuală, morală, religioasă, studiul cel mai folositor este știința.«

De aceea a spus nemuritorul poet Victor Hugo, că »acel care deschide o școală, închide o temniță.«

Vasile Cosma a imitat pilda dată de furnică, ale căreĭ instincte de prevedere aŭ fost bine arătate de un mare fabulist francez, La Fontaine.

Acel ilustru scriitor, care a dat oamenilor excelente regule de purtare, a fost adesea imitat, în multe limbĭ, la noĭ mai ales de prea regretatul nostru coleg de la Academie, Gheorghe Sion, el însuși poet și fabulist, om cu inima caldă, mort în vîrstă înaintată, și care păstră toată agerimea minței până în momentul când Dumnezeŭ îl chemă la sine. Astfel, chiar dacă numele luĭ La Fontaine nu vĕ era cunoscut, scrierile sale vĕ eraŭ cunoscute, Domnilor învĕțătorĭ și Doamnelor învĕțătoare.

Inaintea luĭ Sion, Assachi, Donicĭ și G. V. Carp, treĭ literatorĭ de valoare, au luat acest subiect, pentru câte o fabulă a lor, cu titlul: *Greerele și Furnica.* Cu maĭ puține merite, Dem. Cichindeal a tradus și el din sêrbește o fabulă scurtă cu titlul: Grieruşul și Furnica [1]). Toți aceștĭ fabuliștĭ aŭ reprodus ideia morală a poetuluĭ francez, blamul leneĭ și lauda economieĭ și aŭ urmat pe La Fontaine chiar unde vom arăta că dovedește, din punctul de vedere moral, o inimă cam fără milă; așa că aceeașĭ critică li se poate adresa și lor.

Cu privire la La Fontaine, voiŭ însemna în treacăt că fondul celor maĭ multe fabule ale sale nu-ĭ aparținea; ideile le-a luat maĭ ales de la câțĭva scriitorĭ aĭ antichității, de la Indianul Bidpai, de la Grecul Esop și de la Latinul Fedru.

Voiŭ, așa dar, să vĕ vorbesc, Doamnelor și Domnilor, de fabula luĭ La Fontaine, numită: *Greerele și Furnica*, ce se aplică bine împrejurăreĭ care ne-a adunat aci. Acesta e subiectul discursuluĭ meŭ, subiect ce voiŭ analiza pentru a scoate la iveală folositoarele învĕțăturĭ ce conține, și pe care le veți întipări în mintea elevilor D-voastră. Acea fabulă ne dă maĭ ales o lecțiune de economie, virtute atât de necesară popoarelor, și care duce pe om la bună stare, îl învață să păstreze și să crească averea moștenită de la părinți saŭ agonisită de dînsul, cu trudă și cu îngrijirĭ.

»Lumea se împarte în douĕ clase, zicea Cobden, — marele om de Stat și apostol a liberuluĭ-schimb — ceĭ care aŭ făcut economiĭ, și ceĭ care și-aŭ

[1]) V. Fabulele luĭ D. Cichindeal de I. Russu. Arad 1885.

risipit averea. Toate casele, toate morile, punțile, vasele, toate operile marĭ, care aŭ făcut civilizațiunea și fericirea omenireĭ, sunt opera celor care aŭ făcut economiĭ, și ceĭ care aŭ risipit aŭ fost sclaviĭ lor. Natura și Providența aŭ voit să fie astfel în toate timpurile. Aș fi cel din urmă dintre șarlatanĭ — urmează economistul englez, — dac'aș fĭ făgădui vre-uneĭ clase de oamenĭ isbîndă prin neprevedere, nepăsare saŭ lene.«

Scopul principal al uneĭ fabule e de a ne învăța, prin povestirea uneĭ istorioare plăcute, adevĕrurĭ folositoare, și maĭ ales morale, pentru a ne îndrepta în greul drum al vieței. Fabula a fost inventată pentru a ne permite să ne ferim de primejdiile drumuluĭ, de a ocoli stâncile vițiuluĭ; ea e ca o călăuză care ne duce la virtute. Trebue să constat cu regret că acest gen de scriere e părăsit de aproape o jumĕtate de veac, și la noĭ și în străinătate.

Acum eată cum aduce La Fontaine dinaintea noastră pe ceĭ doĭ actorĭ aĭ sĕĭ: harnica Furnică și Greerele leneș:

»Greerele cântând toată vara, se găsia în mare lipsă când sosi iarna și nu avu de îmbucat nicĭ o fărîmă de muscă orĭ de rîmă.«

Greerele, ca un biet descreerat, 'și-a petrecut vara cântând, și numaĭ cântând, ca și când vara ar ține tot anul, fără a agonisi nimic pentru vremea grea, vremea friguluĭ, când trebue adăpost bun și hrană, saŭ de nu, morĭ de frig și de foame. Când vine iarna, la vremea eĭ, ca totdeauna, greerele degeră și e flămând.

Învețațĭ pe școlariĭ voștri, Domnilor Învĕțătorĭ, Doamnelor Învĕțătoare, să nu imite stricăciosul exemplu al greereluĭ. Spuneți-le că e bine să cânte, dar, după vorba Românuluĭ, tot lucrul la vremea luĭ. Dumnezeŭ a dat glas omuluĭ ca să-ĭ servească și să-l bucure; cântecul maĭ ajută pe om să ducă povara viețiĭ. Dar să nu facă din petrecerĭ, care sunt numaĭ o desfătare trebuincioasă, o părăsire a munceĭ, să muncească, și să adune banĭ albĭ pentru zile negre, să nu uite că pâĭnea nu vine de la sine în casă, ci trebue câștigată.

Ce face cântărețul nostru, greerele, răzbit de nevoe? E silit să cerșească. Tristă meserie. »Se duce să se plângă de foame, la vecină-sa furnica, rugând-o să-ĭ împrumute câteva grăunțe ca să trăiască până la vara viitoare.«

Să arătațĭ aci copiilor contrastul dintre greere și furnică. Unul e un model de ușurință, de nepăsare; cealaltă se deosebește prin prevedere, muncă și economie. Greerele, martur al calităților vecineĭ sale, pe care a vĕzut-o cum lucrează și agonisește, se duce de-ĭ cere puțintică hrană, ca să maĭ scape de chinurile foameĭ. Își ia îndatorirea de a înapoia furniceĭ grăunțele de care are neapărată nevoe. E numaĭ un împrumut, nu cere un dar. Va înapoia tot cu sfințenie; ba încă cu dobîndă.

»Țĭ-oĭ plăti după seceriș, pe legea mea de greere, și dobîndă și capete.«

Și capete și dobîndă. Ce cinste, câtă delicateță! Auziți, va înapoia tot. Dar pe ce garanție cere împrumut? Pe garanția cântecelor sale. Imaginară chezășie, luată de vînt ca fulgul. Toată vara n'a lucrat, n'a făcut nimic. Cu ce-ar plăti capetele și dobînda ce promite cu atâta cinste. N'are nicĭ un lucru maĭ de

seamă, de dat amanet vecineĭ, nimic, nicĭ de la părinți, nicĭ de el câștigat. Ca să aibă ceva, adunat de el, ĭ-ar fi trebuit muncă producĕtoare și reală.

Aci arătați, în câteva cuvinte, unul din punctele ce vreaŭ să dovedesc: legitimitatea, dreptatea dobîndeĭ, cum am să arăt îndată. Faceți pe copiĭ să înțeleagă bine că munca e izvorul orĭcăreĭ averĭ, că ea e rĕsplătită, și că acea rĕsplată, dacă nu se cheltuește decât în parte, o alta se adună, formează *capitalul*, care nu este decât rĕsplata munceĭ, necheltuită.

Exemple pentru aceasta se găsesc la tot pasul, în viața din toate zilele. Iată o pildă care o iaŭ din o revistă economică franceză: o fată are cusăturĭ de făcut, în stofe tarĭ, care abia se pot străbate. Fără a se descuraja, ea muncește din rĕsputerĭ. In zadar, cu cât trage saŭ împinge acul, cu atât îĭ scapă dintre degete și o înțeapă. Leac este, s'a inventat: e degetarul. Cum ia fata un degetar, eată că nu se maĭ înțeapă, că silințele eĭ nu maĭ sunt zadarnice. Acest degetar e munca ce s'a făcut capital. Prețul luĭ e foarte mic; alte lucruri însă, tot așa de folositoare, aŭ preț mare. Atuncĭ, cel care vrea să se folosească de ele, nu le cumpără, ci le ia cu împrumut, și dă celuĭ de la care le are o parte a câștiguluĭ sĕŭ; aceasta e dobînda. Din explicațiunĭ de felul acesta și din altele asemenea lor, pe care le puteți face orĭcât de intime, de simple, copiiĭ vor recunoaște dreptatea întocmireĭ dobîndeĭ, dreptate adesea și fără socoteală tăgăduită în multe țărĭ cu cultură foarte înaintată, și pe care uniĭ ar voi să deprinză și lumea de la noĭ s'o tăgăduiască. In adevĕr, în zilele noastre, maĭ sunt persóne care combat dobînda ca un ce dăunător pentru masa lucrătorilor, ca o dijmă grea, pusă pe public. Rătăcirea acelora e mare, căcĭ numaĭ prin înmulțirea mijloacelor de muncă, datorită capitaluluĭ, forțele natureĭ aŭ putut fi întrebuințate în folosul omuluĭ. Cu cât se înmulțesc mijloacele de a întrebuința forțele natureĭ, cu atât descrește prețul lucrurilor fabricate, spre marele bine al omenireĭ, și maĭ ales al claseĭ sărace, care, se știe, că e cea maĭ numeroasă. Tocmaĭ pentru că sunteți însărcinați de a lumina minți tinere, e datoria voastră, Invățătorĭ și Invățătoare, de a le arăta aceste adevĕrurĭ, pentru ca, la rîndul lor, devenind capĭ de familie, mume de fa milie, să poată să le sădească în mințile copiilor lor, spre a nu le maĭ uita.

Aceste învățăminte, primite din gura părinților, vor călăuzi toată viața pe copiĭ.

Inainte de a sfîrși cu fabulistul La Fontaine, trebue să vĕ arăt, în micul cap de operă ce citarăm împreună, că furnica zice greereluĭ:

»Ce-aĭ făcut toată vara? Am cântat, nu-țĭ fie cu supĕrare. Furnica îĭ rĕspunde: aĭ cântat? Imĭ pare bine, caută de joacă acum!

Greerele merita o dojană; ar fi trebuit însă după dînsa, să-ĭ dea furnica împrumutul cerut, saŭ un mic ajutor, să-ĭ facă o pomană; căcĭ, Doamnelor și Domnilor, d'asupra justițieĭ e frăția, e iubirea aproapeluĭ, care ne-o impune o lege ce nu trebue uitată nicĭodată, o lege dumnezeească. Acea critică e recunoscută, și uniĭ justifică pe La Fontaine, zicênd ca amicul nostru, Domnul Boissonade de Fontarabie, în o conferință din 1872, că poetul nu'și-a propus de a da o lecție de frăție oamenilor, ci de a combate neprevederea și lenea. Gîndi-

ți-vĕ, zic eĭ, ce dezastre economice ar produce generozitatea furniceĭ, care ar sărăci comunitatea! Trebuia s'o înfățișeze tot așa de prevĕzĕtoare pe cât o arată de harnică, nu numaĭ în fabula de care am vorbit aci, ci și în fabula »Furnica și Musca«[1]) unde ea zice :

»Imĭ pierz timpul, lasă-mĕ să lucrez, căcĭ nu pot să-mĭ umplu cămara când staŭ de vorbă.«

Orĭcum o fi justificarea aceasta din considerațiunĭ economice, legea superioară a frățieĭ, lege dumnezeească, cum ziceam, a înțeles-o bine țĕranul nostru bine-făcĕtor, Vasile Cosma, cu inima sa caldă. De aceea, nu s'a mulțumit să fie harnic la muncă, ca mica insectă de care vĕ vorbiiŭ. A imitat maĭ mult, și prin aceasta e demn de mare laudă, devotamentul, frăția aceleĭ insecte, așa de muncitoare când lucrează, nu pentru ea singură, ci pentru toată furnicăria, pentru comunitatea semenelor sale.

Vasile Cosma a dat o însemnată parte a roduluĭ munceĭ sale pentru ridicarea acesteĭ frumoase clădirĭ, a acesteĭ școlĭ. El și-a zis : »Totul pentru toțĭ, nimic pentru noĭ numaĭ«.

Eată ce este foarte frumos în purtarea luĭ V. Cosma, care avînd, cum ziceam, copiĭ și strănepoțĭ, a luat o bună parte din cele agonisite pentru a o da consătenilor sĕĭ. Era deja frate de neam cu eĭ, s'a făcut și fratele lor prin iubire. Generositatea pare a nu fi permisă în această lume decât bogaților, oamenilor îmbuibațĭ de darurile soarteĭ, care n'aŭ decât să ia din prisosul lor darurile ce fac. Ea e rară la oameniĭ care n'aŭ alt sprijin decât brațele lor, e oarecum privilegiul claselor bogate.

Vasile Cosma a avut curagiul să ia din cele necesare, pentru a veni în ajutor consătenilor sĕĭ. Partea aceea covêrșește ofertele ce puteaŭ să facă alțiĭ maĭ bogațĭ, căcĭ are o valoare morală mult maĭ mare în ochiĭ luĭ Dumnezeŭ.

Aceasta e demna răsplată a sentimentelor ca ale sale.

Sĕrbătoarea de astăzĭ îmĭ inspiră o mulțumire sufletească cu atât maĭ mare, cu cât e o nouă dovadă că sătenĭĭ harnicĭ prosperă pe Domeniile Coroaneĭ. Maĭ ales prin înlocuirea sistemuluĭ arendăreĭ cu exploatarea directă se îndeplinesc progrese, la început încete, dar acum bine simțite. Știŭ că printre arendași sunt mulțĭ cu pricepere și cu sentimente bune. Cu toate acestea, raporturile directe între țĕranĭ și proprietar, orĭ de câte orĭ sunt posibile, înlesnesc mult situațiunea celor dintâĭ. Firește că, în Moldova maĭ ales, căutarea moșiilor pe socoteala lor cere de la proprietarĭ cheltuielĭ însemnate pe care nu toțĭ le pot face și o muncă continuă pe care mulțĭ o pot și maĭ puțin da. Cu atât e maĭ favorisată situațiunea agricultorilor pe Domeniile Coroaneĭ, unde facem din regie o regulă. Cutez a spune că toțĭ ceĭ ce aŭ vĕzut cu câțĭva anĭ în urmă satele Bicaz, Cocioc, Gherghița, Bușteni, Sadova, etc., vor constata, dacă le vizitează din noŭ, o însemnată schimbare în bine. Căutarea moșiilor pe baza împărțireĭ recolteĭ între muncitorĭ și proprietar poate asemenea să dea roade frumoase pentru țĕranĭ și presintă maĭ

[1]) Cartea IV, fabula 3-a).

puține greutăți decât regia. Pe aceste două căi, și cu cât se vor interesa mai mult proprietarii să convingă pe țărani că e bine să cumpere sêmînță bună, s'o spele cu sulfat de cupru pentru a feri recolta de mălură, să se servească de mașine, și pentru a le înlesni realizarea acestor progrese, a-i deprinde să aștepte cu vînzarea recoltei lor, se va pregăti terenul pentru ca țăranii, înțelegênd foloasele asociațiunei și știind să se servească de această armă binefăcătoare, să ia inițiativa de a se grupa.

Fac urări pentru ca memorabilul exemplu ce vedem aci să deștepte rîvna concetățenilor noștri, al căror concurs devotat va contribui așa de mult la mărirea și prosperitatea Patriei noastre. Imitând admirabila purtare a săteanului de care vĕ vorbesc aci, ne vom arăta ca niște adevĕrați Latini, ne vom arăta oameni ca aceia care nu trăiaŭ decât pentru a apăra onoarea și interesele cetății lor, chiar când era mică și de puțină însemnătate, precum aŭ dovedit îndestul căutările care s'aŭ făcut și se mai fac pe toată ziua în ruinele Pompeii, încă așa de împunĕtoare și atât de înălțătoare prin patriotismul ce dovedesc posterității.

Maiestatea Sa Regele, ca un mare prețuitor al tuturor meritelor, n'a voit să lase neresplătită o purtare așa de frumoasă, și pentru a da harniculuĭ țĕran Cosma o dovadă de mulțumire, a bine-voit a mĕ însărcina să puĭ un semn de onoare pe peptul sĕŭ.

Cât pentru voĭ, scumpi copii, deși sunt convins că învățătorii vĕ vor învăța cele ce arătăm aci, vĕ sfătuiesc și eŭ din parte-mi de a urma exemplul furniceĭ, aceleĭ harnice insecte, stăpînită de iubirea de muncă, nu de muncă egoistă, făcută numaĭ în vederea folosuluĭ propriŭ, ci a munceĭ colective, care folosește tutora, întreguluĭ furnicar, aceleĭ micĭ republice, compusă de atâtea miĭ de capete, care muncesc și se ostenesc unul pentru altul, și clădesc cu toatele, pătrunse instinctiv de o nobilă rîvnă, acea vastă clădire, acea locuință comună care adăpostește atâtea familiĭ. In lumea lor nu e îmbulzeală între lucrătorĭ, nu e ceartă saŭ luptă, decât numaĭ pentru binele obștesc și binele miceĭ societăți. Da, scumpiĭ meĭ copiĭ, iată frumosul model ce vĕ pun dinaintea ochilor, misiunea folositoare de solidaritate la care vĕ povățuesc să vĕ devotați, și care trebue să vĕ conducă la fericire, căcĭ scopul vieței este pentru tot omul de a se face pe fiecare zi maĭ bun, pentru a fi maĭ fericit.

In ce constă fericirea ? In îndeplinirea datorieĭ, în iubirea Patrieĭ. Sunt convins, scumpi copii, că simțiți deja plăcere, gîndindu-vĕ că odată veți servi țara și veți apăra drapelul eĭ, că aveți să vĕ simțiți fericiți, cugetând că sunteți cetățenii uneĭ țĕrĭ libere, care și-a dobîndit independența pe câmpul de bătălie, sub conducerea Regeluĭ Carol I. Veți ști atuncĭ că fericirea constă în acele sentimente și în iubirea famileĭ, cultura minteĭ și a rațiuneĭ, pentru a lua parte la dezvoltarea civilizațiuneĭ, la înflorirea industriilor nobile, a operilor care înalță inima și sporesc lumina, în privirea minunelor naturei și — dacă voim a merita stima și recunoștința fraților noștri—în a lucra cu toții în felul luĭ Vasile Cosma.

Și acum, Domnilor și Doamnelor, cum am putea maĭ bine încheia această

frumoasă serbare, decât îndreptând toată recunoştinţa noastră către Suveranii care preţuesc aşa de mult frumoasele însuşiri ale ţărănimei noastre, către Regele care a semănat binefaceri pe Domeniile Coroanei, şi să strigăm cu toţii, cu toată căldura inimelor noastre :

Trăiască Regele Carol I!
Trăiască Regina Elisabeta!
Trăiască Moştenitorul Coroanei !
Trăiască Principesa Maria şi Augustii Copii!

I. KALINDERU.

Școala luĭ Cosma de la Dobrovĕț.

POEZIA DRAMATICĂ

I

In procesul sĕŭ de evoluţiune, poezia ajunge cu drama la treapta cea din urmă şi cea maĭ înaltă : la manifestarea fonduluĭ existenţeĭ omeneştĭ prin mijlocirea crizelor sufletuluĭ. Pe când poetul epic, stând în prezent, priveşte de aci spre trecut şi desfăşură înaintea intuiţiuniĭ noastre un mare eveniment înplinit, în care persoana sa dispare aproape cu totul la spatele opereĭ de artă; pe când poetul liric, stând de asemenea în prezent, rĕmâne în contemplaţia acestuia şi-l absoarbe în sufletul sĕŭ, spre a-l reflecta la rîndu-ĭ prin prisma impresiilor şi emoţiunilor sale personale,—poetul dramatic îşĭ îndreptează din prezent privirile asupra viitoruluĭ şi ne arată cum acest viitor este rezultatul lupteĭ dintre trecut,—adică dintre o anumită stare de lucrurĭ—, şi prezent,—adică o personalitate puternică, care lucrează sub înboldirea proprieĭ sale energiĭ cu o libertate deplină şi o rĕspundere întreagă. In înfăţişarea acesteĭ lupte dintre un complex de înprejurărĭ şi o individualitate marcantă, poetul trebue să dispară chiar maĭ mult de cât în epopee, adică să fie absolut obiectiv, pentru ca să lase să se desfăşure înaintea ochilor noştri numaĭ jocul caracterelor create de propria sa fantazie. Cu drept cuvînt dar s'a zis că dramaturgul este un Proteŭ, care ia toate formele, îşĭ apropriază accentele şi patimile altora, vorbeşte limba fiecăruia dintr'înşiĭ cu o exactitate ce poate ţinea locul realităţiĭ însăşĭ. In adevĕr, mariĭ poeţĭ dramaticĭ nu iaŭ numaĭ costumul şi masca persoanelor imaginate de dînşiĭ, ci intră chiar

în pielea lor, vorbind aci cu nevinovăţia şi naivitatea copiilor, aci cu maiestatea eroilor, colo cufundându-se în reflexiuni asupra viduluĭ ştiinţeĭ omeneştĭ ca Faust, dincolo isbucnind în deliriul frenetic al Regeluĭ Lear saŭ în nebunia sfîşietoare a tinereĭ Ophelia.

De şi drama este poezia acţiuniĭ, după cum arată etimologia cuvîntuluĭ, totuşĭ câte o dată dramaturgiĭ prefer a lăsa unele fapte esenţiale să se petreacă nu pe scenă, ci după culise; dar fiind-că cunoaşterea acestor fapte este neapĕrată pentru înţelegerea acţiuniĭ totale, poetul le comunică prin mijlocirea uneia din persoanele drameĭ, în teatrul antic printr'un mesager (ἄγγελος). In acest cas, acţiunea este înlocuită prin naraţiune. Asemenea naraţiuni maĭ mult saŭ maĭ puţin epice, intercalate în corpul drameĭ, sunt relativ dese în tragedia antică şi în teatrul francez clasic. Să amintim aicĭ naraţiunea bătălieĭ de la Salamina în *Perşiĭ* luĭ Aeschylos, moartea luĭ Oedip în *Oedip la Colonos* al luĭ Sophokles, jertfirea Polyxeneĭ în *Hecuba,* moartea luĭ Eteokles şi Polynikes în *Phenicienele,* moartea luĭ Kreon şi a fiiceĭ luĭ în *Medea,* a luĭ Hippolyt în tragedia cu acelaşĭ nume, uciderea luĭ Neoptolemos în *Andromache,* sfîşierea luĭ Pentheu de cătră Bacchante în *Bacchantele,*—toate opere ale luĭ Euripides. In teatrul francez clasic avem naraţiunea lupteĭ luĭ Rodrigo contra Maurilor în *Le Cid* şi a Horaţiilor contra Curiaţiilor în *Horaţiŭ* de Corneille, sinuciderea Eriphileĭ în *Iphigenia în Aulis* şi omorul luĭ Hippolyt în *Phedra* luĭ Racine. In teatrul german putem cita naraţiunea luĭ Raoul despre bătălia de la Vermanton, în care Jeanne Darc se arată pentru întâia oară în mijlocul armateĭ franceze *(Fecioara de la Orléans* de Schiller, (act. I, sc. 9), şi naraţiunea căpitanuluĭ sudez despre moartea luĭ Max Piccolomini (*Moartea luĭ Wallenstein,* act. IV, sc. 10). In teatrul nostru avem naraţiunea Banuluĭ Mihalcea despre bătălia de la Şelimber în *Mărirea şi uciderea luĭ Mihaĭ Viteazul* de Bolintineanu.

In dramele luĭ Shakespeare şi în general în teatrul modern, se petrec pe scenă acţiuni puternice, precum acte de violenţă, răscoale populare, lupte, omoruri, sinucideri, scoateri de ochĭ, fără ca ele să provoace desaprobarea privitorilor. Unele din aceste fapte extraordinare trebuesc chiar puse pe scenă, pentru ca să producă asupra spectatorilor o impresie maĭ adîncă de cât ar putea-o produce simpla naraţiune. Aşa este sugrumarea Desdemoneĭ de Othello, sinuciderea luĭ Romeo în faţa coşciuguluĭ Julietteĭ, omorîrea luĭ Banquo şi a copiilor luĭ Macduff, săgetarea luĭ Gessler de cătră Wilhelm Tell, etc. Dacă Grecii se fereaŭ de a pune pe scenă asemenea acte de violenţă,—sinuciderea luĭ Aias în presa cu acelaşĭ nume a luĭ Sophokles este o excepţie—, aceasta o făceaŭ nu atât pentru că actoriĭ lor purtaŭ măscĭ, cât pentru că privirea morţiĭ era contrarie simţuluĭ lor estetic.

Deosibirea dintre naraţiunea epică şi cea dramatică este că pe când cea dintâĭ este plastică, obiectivă, cea din urmă este imbibată de un colorit personal, subiectiv, pentru că persoana care narează este însăşĭ interesată în acel fapt. Aşa este naraţiunea luĭ Teramenes despre moartea luĭ Hippolyt în *Phedra* luĭ Racine, în care bĕtrânul guvernor este adînc afectat de pierderea fiuluĭ luĭ The-

seŭ. Dar faptul săvîrşit după culise afectează nu numaĭ pe acela care-l narează, ci mişcă cu maĭ multă putere pe persoana saŭ persoanele dinaintea cărora se narează, şi prin aceasta el devine o forţă propulsivă pentru acţiunea dramatică. Să ne amintim expansiunea de mîndrie şi durerea inexprimabilă ce naraţiunea victorieĭ ultimuluĭ Horaţiŭ asupra celor treĭ Curiaţĭ produce în bătrânul Horaţiŭ şi în Camilla. Cu toate acestea poetul trebue să se slujească cu mare discreţiune de procedeul naraţiuniĭ, pentru că adesea, oricât de măestrit ar fi scrisă, ea este maĭ mult o stavilă decât o pârghie în desfăşurarea acţiuniĭ. Cele maĭ puţin potrivite cu natura drameĭ sunt naraţiunile de la început, menite a aclimata pe privitor în atmosfera pieseĭ şi a-l face să cunoască caracterul persoanelor. Astfel sunt câteva din prologurile luĭ Euripides. Cel maĭ nemerit mijloc de a introduce pe spectatorĭ în cunoştinţa evenimentelor neapărate pentru înţelegerea părţiĭ de acţiune ce şĭ-a ales artistul, este de a-ĭ iniţia chiar prin acţiune, prin zugrăvirea şi mişcarea caracterelor. Acest procedeŭ îl găsim în piesele *Lucrezia Borgia, Angelo, Burggrafiĭ* luĭ V. Hugo, şi în general la toţĭ dramaturgiĭ ceĭ noĭ. Naraţiunea la finele drameĭ este o greşală, căcĭ împiedică mersul acţiuniĭ tocmaĭ la puntul eĭ de culminaţiune, adică tocmaĭ unde ea trebue să fie maĭ viuă şi maĭ grăbită. De acest neajuns sufere naraţiunea luĭ Teramenes din *Phedra* luĭ Racine.

Dar, orcât de artistic ar fi întocmită naraţiunea, în momentele hotărîtoare ale conflictuluĭ dramatic efectul este cu mult maĭ puternic dacă noĭ privim înşine această criză, decât dacă ea ni se înpărtăşeşte prin efectul ce produce asupra altora. Desdemona trebue să fie sugrumată în faţa publiculuĭ şi Cesar trebue să fie străpuns pe scenă de pumnalele conjuraţilor. Dacă omorul regeluĭ Duncan se face după culise, apoĭ lupta luĭ Macbeth cu sine însuşĭ înainte de a comite crima, groaza de care el este coprins în minutul săvîrşiriĭ eĭ şi mustrările conştiinţeĭ luĭ după ce nelegiuita faptă s'a consumat, le auzim din gura luĭ însuşĭ, nu din a altuia. De asemenea, dacă în tragedia luĭ Sophokles asasinarea Klytemnestreĭ de către fiul eĭ Orestes se facă iarăşĭ după culise, apoĭ ţipetul acesteia de la spatele sceneĭ şi îndemnul Elektreĭ către fratele eĭ de a maĭ lovi o-dată (παῖσον, εἰ σθένεις, διπλῆν) ne fac să simţim toată oroarea matricidiuluĭ. Revoltătoare este în *Regele Lear* scoaterea ochilor luĭ Gloucester în faţa privitorilor, pentru că o cruzime atât de sălbatică lucrează în mod fisic şi direct maĭ mult asupra nervilor decât asupra fantasieĭ; însă fără acest act de sălbătăcie nu ne-am putea înfăţişa setea de răsbunare şi ura ce clocoteşte în Gonerill şi Regane contra acestuĭ amic al tatăluĭ lor. Asasinarea Lucrezieĭ Borgia de către Gennaro se face iarăşĭ pe scenă şi în faţa publiculuĭ, însă înainte de a-ĭ fi spus aceea că este muma luĭ. Pe de altă parte, omorul luĭ Don Salluste în *Ruy Blas* este un fapt aşa de hotărît, intrigantul este aşa de bine prins în mreaja pe care o pregătise însuşĭ cu atâta dibăcie pentru pierderea regineĭ, în cât nu avem nevoie să-l vedem străpuns de sabia luĭ Ruy Blas şi ne este de ajuns să-l auzim strigând din cabinetul vecin în care este înpins cu violenţă »je meurs assassiné«. In fine, una din scenele cele maĭ dramatice din toată istoria teatruluĭ, este aceea în care, după ce Agamemnon

a intrat în casă şi pe când Klytemnestra se pregăteşte de omor, Kasandra are o viziune de o cam dată confuză, apoĭ din ce în ce maĭ luminoasă, şi anunţă maĭ întâĭ în cuvinte obscure, apoĭ în fraze din ce în ce maĭ lucide, cele ce se petrec înlăuntrul palatuluĭ, dincolo de privirile spectatorilor [1]).

Cum trebuesc înfăţişate toate aceste momente decizive în coliziunea dramatică, unde trebue întrebuinţată naraţiunea şi ce trebue să se petreacă dinaintea ochilor noştri, iată probleme pe care nicĭ o regulă technică nu le poate preciza şi pe care numaĭ un adevĕrat geniŭ este în stare a le deslega.

II

Orce operă dramatică constă din douĕ elemente fundamentale : acţiunea şi caracterele.

După Aristoteles, »principiul şi sufletul drameĭ este fabula, iar caracterele vin în al doilea rînd«; ba încă, după acelaşĭ filozof, »o dramă nu este posibilă fără acţiune, dar poate exista fără caractere« [2]).

Din punctul de vedere al teatruluĭ antic, în care acţiunea ţinea numaĭ de la rĕsăritul până la apusul soareluĭ [3]), părerea filozofuluĭ grec este exactă. Timpul ce se acorda dramaturguluĭ era prea scurt pentru desvoltarea şi aprofundarea caracteruluĭ saŭ a caracterelor principale. Tot ce putea face el, era de a le schiţa aşa cum se manifestaŭ în complexul uneĭ acţiunĭ repezĭ şi fragmentare. De aceea actorul purta o mască pe care o păstra neschimbată în cursul întregeĭ acţiunĭ şi care 'ĭ da o expresiune tipică, generală. In asemenea condiţiunĭ, tragedia antică trebuia să înfăţişeze o acţiune ajunsă la punctul eĭ de culminaţie, aşa că cele maĭ multe din tragediile luĭ Aeschylos, Sophokles şi Euripides ar fi pentru noĭ maĭ mult actul din urmă al uneĭ drame decât o dramă întreagă în înţelesul modern. O acţiune fără aprofundare de caractere nu este dramă pentru noĭ.

Dar, pe de altă parte, o dramă ca *Nathan cel Înţelept* al luĭ Lessing, saŭ ca *Tasso* al luĭ Göthe, saŭ ca *Berenice* al luĭ Racine, în care aprofundarea caracterelor merge până în amĕnunte infinitesimale, pe când acţiunea se mişcă cu paşĭ greoĭ, sunt tot aşa de puţin drame în înţelesul modern al cuvîntuluĭ ca şi acele piese de spectacol cu crime oribile, în care dezvoltarea caracteruluĭ lipseşte cu desăvîrşire.

O combinaţie înţeleaptă între cele douĕ elemente dramatice, adică între acţiune şi dezvoltarea caracterelor de căpetenie, saŭ maĭ bine aprofundarea ca-

---

[1]) Aeschylos *Agamemnon* v. 1072—1330. Cf. Moritz Carriere *Die Poesie. Ihr Wesen und ihre Formen mit Grundzügen der vergleichenden Literaturgeschichte*, p. 444 sq.

[2]) *Περὶ ποιητικῆς*, 6 : *ἀρχὴ μὲν οὖν καὶ οἷον ψυχὴ ὁ μῦθος τῆς τραγῳδίας· δεύτερον δὲ τὰ ἤθη... ἔτι ἄνευ μὲν πράξεως οὐκ ἂν γένοιτο τραγῳδία, ἄνευ δὲ ἠθῶν γένοιτ'ἄν.* — Prin »fabulă« *(μῦθος)* filozoful din Stagira înţelege combinarea faptelor unuĭ tot, adică ceeace noĭ numim »acţiune«. *Ibid.* 6 : *λέγω γὰρ μῦθον τὴν σύνθεσιν τῶν πραγμάτων.*

[3]) Aristoteles, *ibid.* 5 : *ἔτι δὲ τῷ μήκει ἡ μὲν ὅτι μάλιστα πειρᾶται ὑπὸ μίαν περίοδον ἡλίου εἶναι ἢ μικρὸν ἐξαλλάττειν*, adică : în privinţa întinderiĭ, tragedia cere, pe cât e cu putinţă, să rĕmână într'o revoluţiune solară saŭ să treacă cu puţin peste dînsa.

racterelor fără a suprima acţiunea orĭ a-ĭ acorda un rol subordinat, constitue idealul drameĭ moderne. Dacă tragiciĭ grecĭ combinaŭ maĭ întâĭ fabula, pe care adesea le-o procura legenda şi apoĭ căutaŭ a construi caracterul fără a-l aprofunda, apoĭ dramaturgiĭ modernĭ concep maĭ întâĭ caracterul fundamental saŭ caracterele de căpetenie, şi numaĭ după ce aŭ stabilit această primă parte în trăsurile eĭ principale, eĭ combină acţiunea dramatică, chiar când găsesc în istorie, în chronică saŭ în legendă, lineamentele eĭ generale. Acesta pare a fi fost procedeul ce aŭ urmat Shakespeare în *Hamlet, Richard III, Othello, Macbeth, Coriolan* şi *Regele Lear;* Corneille în *Le Cid* şi *Cinna*; Racine în *Phedra* şi *Athalia*; Molière în *Tartuffe* şi în *Le Misanthrope*; Schiller în *Fiesco* şi *Wallenstein*; V. Hugo în *Hernani* şi *Ruy Blas*, etc.

Multe din subiectele dramelor sunt luate din naraţiunĭ, novele saŭ romane, şi aceasta ar putea să ne facă a crede că persoanele dramatice nu se deosibesc întru nimic de cele epice. Nu este însă aşa. Eroul epic,—numească-se Agamemnon saŭ Ulysse, Aeneas saŭ Goffredo di Bouillon, Roland saŭ Vasco da Gama,—este fruntaşul poporuluĭ sĕŭ, are unul şi acelaşĭ gînd cu dînsul; acţiunea sa este îndreptată spre ţinta pe care o urmăresc toate celelalte căpeteniĭ ce staŭ alăturĭ de dînsul, şi pe care el le întrece maĭ mult prin rangul ce ocupă decât prin o energie incomparabil superioară lor. El stă în vîrful piramideĭ, pe ale căreĭ planurĭ inferioare se aşează treptat toţĭ ceĭlalţĭ eroĭ. Compare cineva pe Agamemnon cu Achilles, Diomedes, Aias, Idomeneŭ, Ulysse, saŭ pe Goffredo di Bouillon cu Rinaldo, Tancredi, Boemondo, Baldovino, saŭ pe eroul principal al orĭcăreĭ epopeĭ cu eroiĭ eĭ secundarĭ, şi se va convinge cu înlesnire că distanţa ce-l desparte de ceĭlalţĭ fruntaşĭ este relativ mică. Nu tot aşa este eroul dramatic. El nu lucrează de acord cu hotărîrile destinuluĭ ca Ulysse, Aeneas, Goffredo, ci urmează impulsiunile proprieĭ sale structurĭ psichologice, adică temperamentul, pasiunile, ambiţiunea sa, şi prin aceasta intră în conflict cu lumea ce-l înconjură; el caută din toate puterile să facă din voinţa sa o lege pentru toţĭ ceĭ dimprejurul sĕŭ şi prin aceasta intră în coliziune cu tradiţia domnitoare şi cu ordinea de lucrurĭ statornicită, care la rîndul eĭ i se împotriveşte cu toată îndărătnicia, şi din această ciocnire între voinţa liberă a omuluĭ şi fatalitatea împrejurărilor iese saŭ înfrîngerea celuĭ ce a rupt pentru un moment echilibrul social saŭ o ordine de lucrurĭ maĭ bună şi maĭ frumoasă pentru viitorime.

Din această repede diferenţiare se vede deosebirea fundamentală dintre eroul epic şi cel dramatic. Alexandru cel Mare, Hannibal, Traian, Mircea cel Bĕtrân, Ştefan cel Mare saŭ Mihaĭ Viteazul, mergênd în fruntea popoarelor lor contra altor popoare şi înconjuraţĭ de alţĭ fruntaşĭ aĭ neamuluĭ lor, sunt eroĭ epicĭ, pe când Gaius Gracchus, Iulius Cæsar, Wallenstein, Alexandru Lăpuşneanu, Despot Vodă, Napoleon, Tudor Vladimirescu, care vor să răstoarne o societate spre a crea o nouă ordine de lucrurĭ, sunt eroĭ dramaticĭ. Maĭ mult încă: acelaşĭ caracter este epic saŭ dramatic, după momentul în care este luat. Aşa, de ex., Iulius Cæsar, pornind în fruntea legiunilor Romeĭ şi urmat de generalĭ ca Labienus, Crassus cel tînĕr, Quintus Cicero, Sabinus, Cotta, pentru cucerirea Gallieĭ, este epic.

Acelaşĭ Cæsar în luptă cu oligarchia romană pentru a impune ideile sale politice şi sociale, este o persoană dramatică. Iată pentru ce asupra luĭ avem *Pharsalia* luĭ Lucan şi pe *Iulius Cæsar* al luĭ Shakespeare.

Ceeace caracterizează maĭ ales pe eroul dramatic, este că el nu se luptă contra lumiĭ din afară cu entusiazmul naiv al erouluĭ epic, ci ştie că scopul pe care-l urmăreşte el şi care constitue boldul ce încordează energia luĭ, este diametralmente opus scopuluĭ la care ţintesc ceĭlalţĭ, şi că prin aceasta el intră într'o luptă de viaţă şi de moarte cu ordinea morală şi cu instituţiile pe care el le găseşte în fiinţă. Astfel Macbeth are o conştiinţă perfectă de criminalitatea străduinţelor sale; de aci îndoiala şi pregetul sĕŭ la pragul camereĭ de odihnă a bunuluĭ rege Duncan. Antigone are de asemenea perfectă conştiinţă că, îngropând cadavrul fratelui sĕŭ Polynikes, căzut pe câmpul de bătaie contra patrieĭ sale, calcă o lege pozitivă a statuluĭ theban, şi prin aceasta intră în luptă cu autoritatea recunoscută. Inainte de a se hotărî să se asvîrle în această luptă uriaşă contra ordineĭ de lucruri stabilite, cugetărĭ din dreapta şi din stînga, simţimintele cele maĭ opuse se ciocnesc în mintea şi sufletul erouluĭ dramatic; el este un focar în care converg raze venite din toate direcţiile şi un câmp în care se întîlnesc maĭ 'nainte puterile vrăjmaşe.

Am zis maĭ sus că evenimentul epic este un ce împlinit, la care poetul nu are să adauge nimic. Tot aşa sunt şi caracterele epice; ele aŭ într'însele ceva immutabil, tipic. Precum în epopeia homerică Achilles este în totdeauna iute de picior, chiar când se odihneşte, Ulysse în totdeauna ager la minte, chiar când greşeşte, tot aşa caracterele eroilor sunt fixate de tradiţie, şi poetul nu are să le transforme întru nimic, după cum nu-ĭ este permis a transforma evenimentul epic. Eroul epic intră într'un eveniment, care s'a făurit, ca să zicem aşa, independent de dînsul, şi pe care el nu-l poate modifica întru nimic. Maĭ cu seamă în epopeia homerică, evenimentul se pregăteşte de către voinţă superioară, destinul; iar eroul îşĭ joacă rolul ca să realizeze această voinţă.

In dramă, din contră, acţiunea şi caracterul principal se află într'o legătură de reciprocitate aşa de strînsă, încât, fiind date caracterele, evenimentele dramatice trebue să fie un rezultat al lor, saŭ, fiind dată acţiunea, caracterele să pară un produs al eĭ. Aci arta este superioară natureĭ, pentru că, în realitatea vieţeĭ, mulţĭ indivizĭ marĭ şi puternicĭ rĕmân inerţĭ, din lipsa unor împrejurărĭ capabile de a-ĭ pune în relief. Fără tirania Stuarţilor, Hampden ar fi rĕmas un nobil de la ţară, iubit de vecinĭĭ şi de amicĭĭ sĕĭ, onest, dar obscur. Fără abuzul indulgenţelor şi insolenţa luĭ Tetzel, Luther ar fi rĕmas un eminent profesor de teologie, dar nu ar fi devenit cel maĭ mare reformator religios al Germanieĭ. Robespierre ar fi rĕmas modestul şi neînsemnatul advocat de la Arras; Marat, scriitorul mediocru şi medicul nul; Ludovic XVI, un rege liniştit şi inofensiv, un soţ indulgent şi un părinte afectuos, dacă Revoluţia n'ar fi deslănţuit toate pasiunile şi n'ar fi permis tutulor temperamentelor violente să ocupe întăiul rang. Omul făcut într'un fel şi aruncat de natură în mijlocul furtunelor vieţiĭ se poate compara cu un vas, care, din canteria în care a fost construit, alunecă în mare;

pentru ca să înainteze, el are trebuinţă de un vênt maĭ puternic saŭ maĭ slab, după cum este corabie mare saŭ barcă: furtuna care grăbeşte mişcarea vasuluĭ mare înghite barca, şi vêntul slab ce mişcă barca, lasă corabia nemişcată în mijlocul portuluĭ. Trebue dar ca artistul să aproprieze situaţiile pe caracter. Ceeace se chiamă acţiune saŭ intrigă este tocmaĭ un şir de evenimente saŭ de situaţiĭ întocmite anume ca să manifeste caracterele, să mişce adînc sufletele, pentru ca să ridice la suprafaţă instinctele profunde şi facultăţile necunoscute, pe care fluxul monoton al obicinuinţeĭ le împiedică de a eşi la lumină, pentru ca să-şĭ arate, ca în Corneille, puterea lor de voinţă saŭ mărimea eroismuluĭ lor, pentru ca să-şĭ pună în proeminenţă, ca în Shakespeare, poftele lor neînfrênate, furia, nebuniile, monştriĭ ceĭ straniĭ ce staŭ ascunşĭ în adîncurile sufletuluĭ nostru. Pentru ca să scoaţă la iveală aceste caractere, artistul construeşte întreaga istorie, saŭ cel puţin o face să se mlădieze după trebuinţele arteĭ sale. Precum prin convergenţa calităţilor el a compus o individualitate de o constituţie superioară, de asemenea prin convergenţa caracteruluĭ principal cu situaţiile succesive el ne-a învederat caracterul pînă în fund şi pînă la sfîrşit, ducîndu-l la un triumf definitiv saŭ la o sdrobire finală. Iată pentruce Aristoteles zice că poezia este maĭ filozofică decât istoria [1]). Neapĕrat, zicênd aceasta, marele filosof al vechimiĭ are în vedere nexul cauzal intim, reciprocitatea indestructibilă dintre cele douĕ elemente fundamentale ale drameĭ, şi în acelaş timp el accentuează împrejurarea că, pe când Herodot narează ceva factic, real, poetul imaginează ceva posibil, necesar, ceva conform cu legile existenţeĭ şi determinat de natura agenţilor,

In adevĕr, poezia combină din datele experienţeĭ ceva cu totul omenesc, ba încă inventează situaţiile de care are nevoie pentru scoaterea în relief a idealuluĭ eĭ. Aceste elemente, luate din dreapta şi din stînga, se închiagă între ele spre a forma un ce organic, un ce care are toate aparenţele realităţiĭ. Dar, pe de altă parte, aceste elemente dramatice nu trebuesc căutate în singularităţile natureĭ omeneştĭ, ci în ceeace ea are maĭ general, maĭ uşor de înţeles şi de asimilat pentru fiecare individ; căcĭ o reprezentaţie teatrală care stă în legătură cu felul de gîndire şi de simţire al întregiĭ omenirĭ, coprinde un adevĕr obiectiv, pe când o reprezentaţie care reproduce felul de a gîndi şi simţi numaĭ al uneĭ părţĭ din omenire, coprinde numaĭ un adevĕr subiectiv. »Pentru un Roman, zice Schiller, sentinţa celuĭ dintâĭ Brutus, sinuciderea luĭ Cato, aŭ un adevĕr subiectiv. Ideile şi simţimintele din carĭ decurg acţiunile acestor doĭ bărbaţĭ, isvoresc nu în mod nemijlocit din natura generală a omuluĭ, ci mijlocit dintr'o natură omenească special determinată. Pentru ca să împărtăşească cineva cu eĭ aceste simţiminte, trebue să posedă o constituţie psichologică romană, saŭ cel puţin să fie capabil de a o priimi pentru un moment. Din potrivă, e de ajuns să fie cineva numaĭ om, pentru ca să fie adînc mişcat de jertfirea eroică a unuĭ Leonidas, de resemnaţiunea liniştită a unuĭ Aristides.... Unor asemenea reprezentărĭ noĭ le acordăm, în opoziţie cu cele de maĭ sus, un adevĕr obiectiv, pentru că sunt de acord cu na-

[1]) *Περὶ ποιητικῆς, 9 : διὸ καὶ φιλοσοφώτερον καὶ σπουδαιότερον ποίησις ἱστορίας ἐστίν.*

tura tutulor subiecţilor, şi prin aceasta primesc o generalitate şi o necesitate aşa de strictă, ca şi cum ar fi independente de orce condiţiune subiectivă.« [1])

Dar, dacă dramaturgul nu trebue să-şĭ construiască persoanele din elemente singulare, din ceeace este »marotte«, ca să ne slujim de un cuvînt francez, aceasta nu însemnează că el trebue să se mulţumească cu ceeace este vulgar, ci din potrivă să-şĭ caute materia în interesele vitale ale omenirĭi, în care se isbesc figurile cele maĭ nobile şi cele maĭ energice, să se suie pe culmile cele maĭ înalte ale istorieĭ, unde se găsesc bărbaţĭ a căror activitate se întinde aşa de departe şi a căror putere de a simţi merge aşa de adînc, în cât pot servi ca tipurĭ de oamenĭ. Eroiĭ care se ridică maĭ presus de credinţele, tradiţiile şi superstiţiile veaculuĭ lor, care întreprind o luptă pe viaţă şi pe moarte în contra autorităţiĭ şi a ordineĭ stabilite, pentru că acestea nu satisfac ambiţia lor saŭ nu se potrivesc cu ideile lor despre stat şi societate, — aceştia sunt tipurile pe care trebue să le prefere un mare poet. Insă asemenea tipurĭ nu sînt însuşirĭ exclusive ale uneĭ singure clase, ci ele se pot găsi în stratele de rînd ale societăţiĭ, pentru că nu rangul dă importanţă individuluĭ, ci nobleţea sufletuluĭ, înnălţimea gîndirĭi şi energia acţiunĭi. Spartacus, Cola Rienzi, Masaniello, pot fi eroĭ dramaticĭ tot aşa de bine ca Richard III saŭ Iulius Cæsar. Ceeace este esenţial e ca sufletul erouluĭ să tinză a se ridica necontenit, ca energia luĭ să nu şovăiască, ca înboldirea sa pasionată şi avêntul sĕŭ puternic să provoace conflicte, care să se termine cu strivirea luĭ de înpotrivirea lumiĭ saŭ cu triumful străduinţelor sale; căcĭ, în curentul furtunos ce ne tîrĕşte, caracterele sunt nişte greutăţĭ saŭ nişte aripĭ, care aci ne fac să cădem în fundul oceanuluĭ vieţiĭ, aci ne susţin la suprafaţa luĭ [2]).

Pentru ca acest conflict să isbucnească în toată vigoarea luĭ, se cere ca persoanele să poseadă complexiunĭ psichologice opuse, fără să se evaporeze în generalităţĭ vage (militarul, fanfaronul, ambiţiosul, aristocratul în sine, etc.), saŭ în abstracţiunĭ logice (gelozia, avariţia, invidia, etc.), pentru că acestea avênd equaţia lor de maĭ 'nainte cunoscută, rezultatul conflictuluĭ lor în anumite împrejurărĭ se poate prevedea cu o certitudine aproape matemetică, şi din acel moment acţiunea nu maĭ înfăţişează nicĭ un interes. Definiţia luĭ Taine că opera de artă are de scop de a face predomnitor un caracter marcant nu trebue să ne facă a uita că nimenĭ nu este făcut dintr'o bucată, cum zice francezul. In realitatea vieţiĭ omul se compune din o mulţime de trăsurĭ şi pasiunĭ, care 'şĭ dispută domnia asupra luĭ şi-l guvernează maĭ mult saŭ maĭ puţin pe rînd, căcĭ ceeace numim caracter nu este ceeace suntem în toate minutele existenţeĭ noastre, ci ceeace suntem de cele maĭ multe orĭ. In mijlocul însuşirilor din care se formează un individ, una este maĭ accentuată, şi acesteia i se cuvine locul de căpetenie în opera de artă. Dar precum însuşirile secundare nu trebue să înnăbuşească caracterul marcant, de asemenea acesta nu trebue să anuleze trăsurile de al doilea ordin. Tocmaĭ această cumpănire genială între deosebitele elemente ale unuĭ ca-

---

[1]) *Ueber die tragische Kunst*, vol. XI, p. 375, sq.

[2]) Moritz Carriere, *op. cit.* p. 443 sq.

racter face din persoanele unei drame niște adevĕrate individualităţi naturale. Trăsura caracteristică în Shylock este ura contra creştinilor şi în deosebi contra luĭ Antonio. Dar câte alte pasiunĭ nu s'aŭ amalgamat ca să dospească această ură nestinsă, care cedează numaĭ în faţa instinctuluĭ de conservare individuală ! Ea este în parte rezultatul mîndrieĭ ofensate, pentru că Antonio l-a numit câine, pe el care se trage din poporul ales al luĭ Dumnezeŭ. Parte este rezultatul lăcomieĭ, pentru că Antonio l-a făcut să păgubească o sumă colosală, şi când Antonio nu va maĭ fi în viaţă, el va putea să exercite fără concurenţă ca şi fără temere ocupaţia sa de cămătar fără scrupul. Parte este rezultatul simţimîntuluĭ naţional şi religios, despreţuit de către Antonio, care a scuipat pe haina luĭ ovreiască, şi Shylock a jurat pe Sabatul judaic să'şĭ răsbune. O analiză analogă am putea practica asupra tutulor persoanelor luĭ Shakespeare şi ale altor dramaturgĭ marĭ, pentru ca să dovedim pe deplin cât de complicate sunt în realitate persoanele cele maĭ simple în aparenţă. Dar să ne mulţumim deocamdată cu acest singur exemplu.

Aşa dar, dramaturgul trebue să reproducă complexul trăsurilor care constituesc un caracter, însă fără a pierde idealitatea luĭ, imitând în aceasta pe pictoriĭ ceĭ marĭ, care, făcênd un portret, reproduc cu acurateţă coloritul, conturul şi aerul modeluluĭ, fără a insista asupra cicatricelor, ciupiturilor de vĕr,sat alunielor saŭ altor particularităţĭ accidentale. Dar, pe de altă parte, această idealitate nu trebue să se evaporeze în generalităţĭ, precum în tablourile luĭ Claude Lorrain şi ale luĭ Poussin, speţele de arborĭ aŭ degenerat în niște plante nedeterminate, care nu sunt nicĭ ştejarĭ, nicĭ frasinĭ, nicĭ fagĭ, nicĭ mesteacănĭ, ci arborĭ în general.

De regulă, caracterele rele ca Jago, Regane, Gonerill, Macbeth, Richard III, sunt maĭ dramatice decât cele absolut bune ca Desdemona, Ophelia, Imogen (în *Cymbeline*), Miranda (în *Furtuna*), Portia (în *Negustorul din Veneţia*), pentru că ele urmăresc cu maĭ multă energie, şi prin urmare cu maĭ mult interes pentru noĭ, obiectul dorinţelor lor, pe când cele din urmă sunt adesea tîrîte de curentul împrejurărilor şi cad în cele din urmă victime rĕutăţiĭ oamenilor. Precum în organele ipertrofiate se observă maĭ bine decât în cele normal desvoltate unele părticele din fiinţa noastră fizică, de asemenea în acele naturĭ viguroase dar necumpănite, desechilibrate, în care o facultate s'a desvoltat prea mult în paguba totuluĭ şi a tras la sine toate sucurile hrănitoare ale organismuluĭ, se vede maĭ luminos acţiunea fatală a temperamentuluĭ, a forţelor oculte şi surde care împing fiinţa noastră la catastrofă, la nebunie, la sinucidere şi omor, în scurt la falimentul vieţiĭ. Impresia finală ce ne lasă aceste naturĭ demoniace este dureroasă; din isbirea lor violentă între ele saŭ cu lumea dimprejurul lor rezultă o sfâşiere generală, care face din lume un câmp de măcel. Şi cu toate acestea tocmaĭ asemenea privelişti ne atrag şi ne interesează pe scenă. Firește, în mijlocul uneĭ livezĭ, voim maĭ bine să ne întâlnim cu o turmă de oĭ decât cu o haită de tigri; dar la spatele unuĭ grilaj de fier, într'o cuşcă de menagerie, ne place maĭ mult să privim la o luptă între tigri decât la o turmă de oĭ culcate în nepăsare. Arta este acel grilaj şi acea cuşcă; ea înlătură spaima, dar păstrează şi măreşte interesul. Din

acel minut, fără suferință precum și fără primejdie, putem privi superbele pasiuni, sfâșierile, luptele uriașe, toate avênturile și toată învălmășeala vieței și a naturei omenești, scoasă din marginile ei obicinuite de porniri neînfrênate la o luptă fără milă. Fiindcă suntem la adăpost de primejdiile la care sunt expuse persoanele de pe scenă, simțim plăcere privind înviersunarea luptelor lor, saŭ, precum se exprimă Lucrețiŭ în aceste versuri, care aŭ juns banale din cauza deseĭ lor citări cu aplicație la dramă :

Suave, mari magno turbantibus æquora ventis,
E terra magnum alterius spectare laborem ;
Non quia vexari quemquamst incunda voluptas,
Sed quibus ipse malis careas quia cernere suave est [1]).

Insă nu numaĭ simțimîntul siguranței noastre personale ne face să privim cu plăcere și interes la lupta ce se desfășoară înaintea ochilor noștri, ci și asemênarea dintre soarta noastră și a persoanelor de pe scenă. Această asemênare ne stoarce lacrimi de compătimire pentru nevinovatul ce cade victima mișeilor, și tot ea ne smulge un țipĕt de admirație în fața faptelor de înălțime morală ale unuĭ eroŭ ; ea ne amintește propria noastră umilință când egoistul se lasă în voia instinctelor înjositoare, și tot ea ne ridică până la tronul zeilor nemuritori împreună cu sufletele nobile ce se sacrifică pentru fericirea omenirii, pentru o idee mare. Aceste emoțiuni puternice și aceste avênturi generoase se vĕd maĭ ales în privitorii în carĭ lipsa simțuluĭ critic confundă invențiunile arteĭ cu realitatea însăși.

Pentru ca un caracter să fie dramatic într'un grad înalt, nu se cere numaĭ decât ca el să ne înfățișeze o perversitate desĕvîrșită ca Jago, Gonerill, Regane, etc. Din potrivă, caracterele rĕŭ-făcătoare fără înălțime morală, pungașii, criminalii de rînd și viționii ordinari, tipurile murdare și bestiale, pentru care maĭ ales literatura naturalistă arată o predilecție bolnăvicioasă, nu aŭ ce căuta într'o dramă ; locul lor este în sala curții de jurați pe banca acuzaților saŭ în temniță, nu pe scenă. Adesea aceste tipuri ignobile slujesc a pune într'un relief maĭ viguros figurile nobile și persoanele simpatice. Dar privirea acestor stêrpituri ne obosește în cele din urmă, și, dacă cumva scriitorul le înmulțește peste mĕsură saŭ le lasă să ocupe ele singure scena, atunci priveliștea devine în adevĕr desgustătoare, ca în operele comicilor englezi de pe timpul Restaurațiunii, Wycherley, Congreve, Vanbrugh și Farquhar. Acelaș simțimînt nasc în noi câte trele comediile luĭ Caragiale ; în nicĭ una din ele nu întâlnim un singur individ de care să nu roșească omenirea.

Eroul dramatic, din potrivă, chiar când devine rĕŭ-făcător, poartă pe frunte-ĭ stampila uneĭ creaturi superioare. Dacă el caută să rĕstoarne temelia morală pe care se reazimă societatea, aceasta o face împins de o energie care ne impune admirațiune. Astfel, Macbeth, a căruĭ trăsură caracteristică este puterea

[1]) *De natura rerum*, Lib. II, *v. 1* sq. : »Plăcut e, când pe întinsa mare furtuna răscolește valurile, — să privești de pe uscat frămêntările altuia, — nu pentru că e o voluptate deosibită a vedea pe altul sbuciumându-se, — ci pentru că e plăcut să te uiți la nenorociri de carĭ tu însuți ești scutit.«

de acțiune, nu intră în luptă cu legile morale ale societății pentru că a sedus o fată; Torquato Tasso, un poet exaltat, nu pentru că a sustras o lingură de argint; Aias, un eroŭ, nesățios de glorie, nu pentru că a părăsit un camarad de arme pe câmpul de luptă; ci fiecare din eĭ cade în păcat și nenorocire tocmaĭ prin acea parte a caracteruluĭ sĕŭ care 'l ridică în fața semenilor sĕĭ, dar care a luat într'însiĭ niște proporțiĭ așa de uriașe, în cât 'ĭ-a făcut să piarză simțul realității și să se încumeteze în întreprinderĭ vinovate [1]). Macbeth, îmbătat de o isbînda câștigată asupra Danezilor și îmboldit de o profeție demoniacă precum și de structura sa psichologică, merge din crimă în crimă până când înlătură toate stavilele dintre dînsul și coroana Scoției; Torquato Tasso, care se simte vrednic de a domni pe un tron, și fiindcă este încoronat ca poet de Leonora d'Este, se crede în drept de a întinde mâna spre coroana ducală și de a sfărîma tot ce se interpune între el și tron, îșĭ pregătește singur nenorocirea; în fine, Aias, un eroŭ care a scăpăt de multe orĭ armata grecească de la peire, nu poate suferi umilința ce i se face dându-se luĭ Ulysse armele luĭ Achille, care, după credința luĭ, se cuveneaŭ numaĭ luĭ; de aci nebunia și moartea luĭ tragică. Insă în nicĭ unul din aceste cazurĭ noblețea primitivă a inimeĭ, energia voinței, înnălțimea sufletuluĭ, nu se desmint nicĭ chiar în crimă și cădere. La asemenea tipurĭ desechilibrate și nenorocite, dar în fond mărețe, s'ar putea aplica cele din urmă versurĭ din acest pasagiŭ al luĭ A. de Musset:

Il naît sous le soleil des âmes dégradées,
Comme il naît des chacals, des chiens el des serpents
Qui meurent dans la fange où leurs mères sont nées,
Le ventre tout gonflé de leurs œufs malfaisants.
La nature a besoin de leurs sales lignées,
Pour engraisser la terre autour de ses tombeaux.
Chercher ses diamants, et nourrir ses corbeaux.
Mais quand elle pétrit ses nobles créatures,
Elle qui voit là-hauf comme on vit ici-bas,
Elle sait des secrets qui les font assez pures
Pour que le monde entier ne les lui souille pas.
Le monde en est d'airian, si l'espèce en est rare.
Elle peut les plonger dans ses plus noirs marais;
Elle sait ce que vaut son marbre de Carrare,
Et que les eaux du ciel ne l'entament jamais [2]).

III

După ce caracterul principal a fost conceput în mod limpede și aprofundat în mĕsura cuvenită, poetul trebue să-l pună în acțiune, pentru ca din ceeace el face și zice să se vază misterioasele luĭ adîncurĭ. Pentru aceasta el

[1]) Moritz Carriere, *op. cit.* p. 481 sq.
[2]) Rolla

trebue să întocmească fabula în aşa chip, în cât toate bucăţile eï să se înbine în mod firesc şi pe deplin între ele, cu alte cuvinte ca acţiunea să fie una şi întreagă.[1]) Două acţiuni în aceeaşi piesă ar împărţi interesul nostru şi l-ar slăbi; fiecare s'ar desvolta în paguba celeïlalte. Nu trebue însă să confundăm unitatea cu simplicitatea. »Unitatea de acţiune, zice Schopenhauer, nu trebue să meargă aşa de departe, în cât să vorbească fără întrerupere numaï de acelaşï lucru, ca în tragediile franceze, care o observă cu atâta rigoare în cât desfăşurarea drameï seamănă cu o linie geometrică fără lăţime; într'însele cuvîntul de ordine este: »mereŭ înainte! *Pensez à votre affaire*«, şi lucrul se expediază şi se »depeşează« după rutină, fără ca cineva să se oprească la allotriï ce nu se ţin de dînsul saŭ să se uite în dreapta orï în stînga. Drama luï Shakespeare seamănă cu o linie care are şi lăţime: îşï lasă timp, *expatiatur;* într'însa ne vin înainte discursurï, chiar scene întregï care nu fac acţiunea să înainteze, ba chiar nu o privesc, dar prin care ajungem a cunoaşte maï de aproape persoanele acţiuniï saŭ împrejurările lor şi a înţelege maï bine acţiunea. Acţiunea rămâne în adevĕr lucrul de căpetenie, însă nu aşa de exclusivă, în cât pe lîngă ea să uităm că în cele din urmă scopul arteï dramatice este înfăţişarea fiinţeï şi existenţeï omeneştï« [2]).

Intr'o dramă pot coexista două şi chiar maï multe acţiunï, însă »subordinate cu măestrie totuluï, aşa că ele să graviteze necontenit cătră o acţiune centrală şi să se grupeze 'mprejurul eï pe deosebitele planurï ale drameï« [3]). Aceste acţiunï secundare, terţiare, etc., s'ar putea compara maï bine cu afluenţiï de al doilea, al treilea ordin, etc., aï unuï fluviŭ, care vin din dreapta şi din stînga, în liniï maï mult saŭ maï puţin sinuoase, de la deosebite adîncimï şi cu deosebite volume de apă, spre a se arunca în marele lor reservoriŭ, la anumite grade de latitudine. Clasicii francezï observaŭ cu o rigoare extremă ca acţiunea să fie numaï una, pe când dramaturgiï englezï din secolul Elisabetheï combinaŭ maï multe acţiunï într'o singură piesă, însă adesea ca unităţï independente saŭ paralele cu acţiunea principală. Numaï Shakespeare, în *Negustorul din Veneţia*, în *Regele Lear* şi în *Măsură pentru măsură*, a ştiut să întreţească cu o artă superioară acţiunile secundare în acţiunea principală şi să întocmească dintr'însele un tot organic şi armonios. Insă nicï acest principe al poeţilor englezï nu a scăpat de defectul comun predecesorilor şi contimporanilor sĕï; căcï în *Enric IV*, de exemplu, alăturï de eroul principal, găsim pe Falstaff, care atrage asupră-ï de o potrivă, ba chiar maï mult decât dînsul, interesul privitorilor. Pe de altă parte, o succesiune de tablouri de *genre* ca în *Götz von Berlichingen* al luï Göthe, saŭ de evenimente epice, ca în *Wilhelm Tell* al luï Schiller, nu constituesc o dramă în adevĕratul înţeles al cuvîntuluï, chiar când acele evenimente sunt fapte şi suferinţe ale aceluiaşï eroŭ. In acest din urmă caz, avem numaï o unitate de persoană,

---

[1]) Aristoteles, *op. 8: cit.*, *χρὴ οὖν καθάπερ καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις μιμητικαῖς ἡ μία μίμησις ἑνός ἐστιν οὕτω καὶ τὸν μῦθον ἐπὶ πράξεως μίμησις ἐστι μιᾶς τε εἶναι ταύτης καὶ ὅλης καὶ τὰ μέρη συνεστάναι τῶν πραγμάτων οὕτως ὥστε μετατεθεμένου τινὸς μέρους ἢ ἀφαιρομένου διαφέρεσθαι καὶ κινεῖσθαι τὸ ὅλον.*

[2]) *Zur Aesthetik der Dichtkunst* in *Die Welt als Wille und Vorstellung*, Vol. II, p. 498 sq.

[3]) V. Hugo, *Préface de Cromwell*, p. 46.

nu şi unitate de acţiune. De acest neajuns sufer, pe lîngă piesele de maĭ sus, dramele maĭ vechĭ ale luĭ Shakespeare luate din istoria Engliterei, şi anume *Richard II, Enric VI* şi *Enric VIII.*

Astfel, nu este de ajuns ca persoana principală a drameĭ să fie pusă în situaţiunĭ care să o manifeste în toată complexiunea eĭ psichologică. Se maĭ cere ca aceste situaţiĭ, adică părţĭ ale fabuleĭ, să se lege şi să se susţină între dînsele ca părţile unuĭ tot organic, cu alte cuvinte se cere ca fiecare accident dramatic să fie motivat, şi ca nimic să nu se întîmple din senin. Această motivare trebue întemeiată pe fapte firești, ceeace nu exclude în mod absolut intervenţiunea puterilor supranaturale saŭ a »minunilor fisice«, cum zice Lessing [1]), întru cât ele 'şĭ aŭ rădăcina în credinţele populare. In teatrul grecesc vin pe scenă zeĭ şi se amestecă în acţiunea şi destinele oamenilor, precum Eumenidele, Apollon şi Athena în *Eumenidele* luĭ Aeschylos, Athena în *Aias* al luĭ Sophokles; umbrele celor morţĭ 'şĭ înalţă glasul ca să povăţuiască pe ceĭ viĭ, precum umbra luĭ Dareios în *Perşiĭ*, a Klytemnestreĭ în *Eumenidele* luĭ Aeschylos; mormintele se deschid şi morţiĭ se ridică în giulgiul lor, ca să ceară răsbunare contra luĭ Don Juan în piesa cu acelaşĭ nume al luĭ Dumas-tatăl. Shakespeare aduce pe scenă umbra tatăluĭ luĭ Hamlet şi a luĭ Banquo, a căror aparițiune dă naştere la efecte dramatice de o putere extraordinară. Tot de această categorie se ţin profeţiile divinatorilor, ca a luĭ Teiresias în *Antigone* de Sophokles, şi visurile, precum visul Klytemnestreĭ narat de Korypheŭ în *Choephorele* şi al Atossei în *Perşiĭ* luĭ Aeschylos, al Athalieĭ din piesa cu acelaşĭ nume a luĭ Racine, al Calpurnieĭ în *Julius Cæsar* de Shakespeare. Toate aceste aparițiunĭ supranaturale, profeţiĭ şi visurĭ, aŭ întru atâta putere dramatică, întru cât ele se sprijinesc pe credinţa poporuluĭ. Dar aceste mijloace nu aŭ preţ decât întrebuinţate cu mare discreţiune şi în cazurĭ foarte rare. Căzute în domeniul public, ele pierd orice valoare şi în cele din urmă produc rîsul, în locul emoţiuneĭ dramatice. De aceea dramaturgiĭ noĭ de tot le aŭ părăsit aproape cu desăvîrşire.

Odată acţiunea închiegată aşa în cât să formeze un tot organic, ca se ridică progresiv, ne interesează din ce în ce maĭ mult şi ne ţine într'o încordare continuă pănă la desnodămîntul final. Asupra acesteĭ mişcărĭ progresive ce trebue să domnească în orice operă literară, dar maĭ ales în dramă, Schopenhauer se exprimă aşa: »Scopul comun drameĭ şi epopeeĭ, de a înfăţişa prin caractere importante şi situaţiĭ însemnate acţiunile extraordinare produse de aceştĭ doĭ factorĭ (caracter şi împrejurărĭ) se realizează pe deplin de poet, dacă el ne pune 'nainte maĭ intăĭ caracterele în stare de linişte, în care ni se arată numaĭ coloritul lor general, iar maĭ pe urmă introduce un motiv care produce o acţiune, din care se naşte un motiv noŭ şi maĭ tare, care iarăşĭ provoacă o acţiune maĭ însemnată, ce la rîndul eĭ naşte alte motive maĭ puternice şi tot maĭ puternice, aşa în cât în timpul potrivit formeĭ, se prezintă, în locul linişteĭ de la început, pa-

[1]) *Hamburgische Dramaturgie,* Zweites Stück: »Wunder dulden wir da nur in der physikalischen Welt; in der moralischen muss alles seinen ordentlichen Lauf behalten, weil das Theater die Schule der moralischen Welt sein soll.«

siunea excitată, în care se petrec acum acţiunile semnificative ce fac să apară la lumina limpede însuşirile aţipite până acum în caracter, precum şi mersul lumiï.[1])

Mişcarea persoanelor uneï drame se aseamănă mult cu mişcarea pieselor unuï joc de şah. In acest joc fiecare figură,— rege, regină, cal, turn, etc.,— îşï are felul sĕŭ propriŭ de a se mişca. Tot aşa în dramă fiecare caracter îşï are nişte hotare înlăuntrul cărora trebue să se agite. Scopul final în jocul de şah este prinderea regeluï; de asemenea în tragedie mişcarea întreagă tinde a împinge pe eroul principal către catastrofă. Precum jucătorul priceput face un şir de combinaţiï ingenioase a căror ţintă este prinderea regeluï adversaruluï, de asemenea dramaturgul dispune persoanele pieseï sale cu pasiunile, virtuţile şi slăbiciunile lor, cu concursul de circumstanţe necesare, în aşa chip, în cât persoana de căpetenie să fie dusă neapĕrat către un desnodămînt de regulă fatal. Cu un numĕr anumit de figurï sunt posibile o mulţime de combinărï, însă dintre toate una duce maï repede şi maï sigur la scop. Tot aşa cu un numĕr anumit de persoane sunt posibile maï multe soluţiunï, însă una din ele este maï firească şi maï nemerită de cât celelalte, şi pe aceasta trebue să o aleagă artistul. Precum jucătorul dibaciŭ sacrifică în cursul joculuï şi la momentul oportun unele figurï care aŭ ajuns nefolositoare, pentru ca să isbutească maï iute, tot aşa dramaturgul sacrifică în cursul acţiuniï unele persoane, a căror moarte este neapĕrată pentru precipitarea desnodămîntuluï final. Pe lîngă această combinare măiastră, se maï cere de la o dramă perfectă ca fiecare mişcare să vină la timp, nu maï de vreme nicï maï târziŭ de cât sufere natura acţiuniï şi intensitatea impulsiuniï ce i s'a dat de la început. Nu este indiferent când o persoană intră în acţiune, când vine o scenă nouă, când acţiunea culmineză spre criză saŭ se coboară către catastrofă. Precum o problemă de şah bine combinată trebue rezolvată într'un anumit numĕr de mişcărï, de asemenea o dramă vrednică de acest nume trebue să ajungă într'un timp anumit de la criză la catastrofă. Aceste particularităţï se determină de lungimea ce s'a fixat pieseï, de natura persoanelor, de impetuozitatea temperamentelor şi energia caracterelor, în fine, de o mulţime de alte împrejurărï, pe care numaï un scriitor de geniŭ le poate cumpăni şi realiza. Cu cât mişcările drameï vor fi maï repezï şi maï neaşteptate, cu atât succesul opereï va fi maï strălucit, cu atât ea va fi maï în drept de a aspira să ocupe un loc de onoare între producţiunile spiritului omenesc[2]).

Impărţirea acţiuniï generale în acte şi scene nu atîrnă de gustul saŭ de bunul plac al poetuluï, ci de natura materieï ce el şï-a ales, şi care se compune dintr'un numĕr maï mult saŭ maï puţin determinat de stadiï principale şi secundare. Precum, după Aristoteles, acţiunea generală trebue să formeze un tot organic şi întreg cu *începutul, mijlocul* şi *sfîrşitul* sĕŭ, tot aşa fiecare act şi fiecare scenă trebue să aibă viaţa sa proprie.

In teatrul vechiŭ englezesc, se înţelegea prin *scenă* timpul cât în teatru

---

[1]) *Zur Aestetik der Dichtkunst* in *die Wold als Ville und Verstellung*, vol. II, p. 494.

[2]) R. Gottschall *Die Dichtkunst und ihre Technik vom Standpunkte der Neuzeit*, p. 183 sq.

era acelaş tabloŭ, chiar dacă în acest interval apărea una saŭ maĭ multe persoane noĭ. Astăzĭ se înţelege prin acest cuvînt o acţiune parţială, care începe cu un numĕr oarecare de persoane şi continuă pănă când evoluţiunea dramatică introduce altele noĭ. Dramaturgul nu trebue să introducă una saŭ maĭ multe persoane decât când ele sunt neapĕrate pentru progresul acţiunĭĭ, şi când aduc un noŭ element pentru mărirea interesuluĭ. Insă, orĭ câte persoane ar apărea pe scenă, fiecare din ele este datoare să facă ceva, şi vocea fiecăreia din ele, maĭ puternică saŭ maĭ slabă, trebue să se auză distinct în concertul ce ele întonează. In fine, o condiţie esenţială este ca scena să nu rĕmână nicĭodată goală, afară numaĭ de aşa numitele momente de impaţienţă *(spannende Momente)*, când la spatele sceneĭ se petrec fapte de o însemnĕtate capitală, precum când, în tragedia luĭ Sophokles, Oedip îşĭ scoate ochiĭ înlăuntru palatuluĭ, după ce s'a convins că el este omoritorul şi fiul luĭ Laios, saŭ precum când femeile troiane şi Hecuba, în tragedia cu acelaşĭ nume a luĭ Euripides, scot ochiĭ luĭ Polymestor şi-ĭ ucid copiiĭ în cort.

Maĭ multe scene în cursul cărora acţiunea s'a ridicat la un anumit grad de înălţime şi care împreună alcătuesc iarăşĭ un tot organic, iaŭ numirea de *act*. Aceste despărţirĭ maĭ marĭ ale fabuleĭ trebue să aibă gradaţia lor ca acţiunea generală însăşĭ şi să se termine printr'o culminaţie a acţiunĭĭ parţiale coprinsă în hotarele lor. Fiindcă, după Aristoteles, acţiunea generală trebue să aibă un *început*, un *mijloc* şi un *sfirşit*, ar urma ca împărţirea firească a uneĭ drame să fie în treĭ acte, dintre care cel dintăĭ ar coprinde *expositiunea*, al doilea *intriga*, al treilea *catastrofa*. Şi, în adevĕr, se găsesc piese întocmite cu o măestrie rară, care se mărginesc la acest numĕr de acte. Cu toate acestea, nu vedem pentru ce o acţiune maĭ întinsă nu s'ar desfăşura în cincĭ acte, după preceptul luĭ Horaţiŭ [1]), nicĭ pentru ce o materie maĭ restrînsă nu s'ar reduce la un singur act, precum sunt atâtea opere scenale de o valoare netăgăduită. Dar, pe de altă parte, pornind maĭ mult dintr'un fel de instinct şi de la tradiţiune decât întemeiaţĭ pe o motivare estetică, dramaturgiĭ marĭ evită într'un mod sistematic compositiunile în douĕ şi în patru acte, şi, pe cât ştim, nu există o singură poemă dramatică în şease acte. Poate că trebue să vedem în această practică o atenţiune pentru schema luĭ Aristoteles, care admite în dramă un numĕr fără soţ de acte.

Primind ca normal numĕrul de cincĭ acte, după exemplul tutulor dramaturgilor marĭ, *întăiul act* coprinde *expositiunea;* el ne arată starea generală a lucrurilor şi constituţia caracterelor din care are să resulte acţiunea. Această situaţiune precum şi caracterele trebue să ni se înfăţişeze în mod dramatic, nu narativ, cum se face în cele maĭ multe din tragediile luĭ Euripides. Astfel, în *Othello,* Jago iese pe scenă chiar de la început într'o dispositie sufletească excitată, şi îndată ce el deşteaptă din somn pe Brabantio cu strigătul că fata luĭ se căsătoreşte cu Maurul, ne aflăm îndată pe tărîmul vulcanic al pasiunilor întărîtate.

[1]) *De arte poet.* v. 189 sq.
Neve minor neu sit quinto productior actu
Fabula, quae posci vult et spectata reponi.

In *Regele Lear,* scurta convorbire ce se petrece între oamenii de la curte înainte de sosirea regelui, ne face să cunoaştem condiţiile în care are să se desfăşure acţiunea, iar scenele ce urmează îndată ne introduc în structura psichologică a fiecăreia din persoanele principale: uşurinţa şi toanele lui Lear, pe care o domnie îndelungată l-aŭ deprins întru atâta cu lingușirea în cât este incapabil de a suferi sinceritatea şi a prinde adevĕrul; francheţa şi iubirea adîncă a Cordeliei, ipocrizia şi viclenia Reganei şi Gonerillei, devotamentul duceluĭ de Kent, etc. In acest act, scena dintâĭ are o însemnătate deosebită: ea formează oarecum uvertura, din al cărei tempo şi din ale cărei acorduri se întrevede felul acţiuniĭ şi iuţeala saŭ liniştea cu care ea se va mişca. Repeziciunea acţiuniĭ se ghiceşte de la ridicarea cortinei: în *Romeo şi Julietta,* ziua în amiaza mare, o stradă, ceartă şi zîngănit de săbiĭ ale celor două partide vrăjmaşe; totul ne transportă în atmosfera meridională unde ura şi iubirea isbucnesc cu o violenţă aprinsă. In *Wilhelm Tell,* Lacul Celor-patru-Cantoane şi maiestatea sublimă a Alpilor, păstoriĭ ce fug dinaintea sbirilor luĭ Gessler, ne explică indignaţia gata a isbucni a Elveţienilor contra tiranieĭ austriace. In *Macbeth,* furtună, tunete, hidoasele vrăjitoare în mijlocul uneĭ câmpiĭ sterpe, ne aruncă de odată în sĕlbăticia Scoţieĭ, unde lupul iese după pradă şi bufniţa face să rĕsune pădurea de ţipĕtul sĕŭ cobitor. In *Torquato Tasso* al luĭ Göthe, spectatorul presimte mersul încet al acţiuniĭ din conversaţia liniştită a femeilor de la Curtea luĭ Alfonso d'Este, de pe costumul lor de gală şi de pe coroanele cu care împodobesc bustul luĭ Ariosto şi al altor poeţĭ epicĭ. In *Hamlet,* întreaga stare a lucrurilor şi dispoziţie a spirituluĭ rĕsare din tabloul cu care începe întâiul act şi de la cele dintâĭ scene ale sale: noapte, strigăt de lozincă, schimbarea gardeĭ, arătarea fantasmeĭ, agitaţie posomorîtă şi bănuitoare, şi cuvîntul caracteristic: »este ceva putred în Danemarca.« De regulă sfîrşitul acestuĭ act este de un efect extraordinar şi indică la lumina unuĭ fulger acţiunea ce are să se desfăşoare în cele viitoare. Cu o asemenea indicaţie se termină actul întâĭ din *RuyBlas,* când după ce acesta întreabă pe Don Salluste:

Et que m'ordonnez-vous, seigneur, présentement?
Don Salluste, arătându-ĭ pe regina Spanieĭ, îĭ zice:
De plaire à cette femme, et d'être son amant.

Actul al doilea începe intriga. Dacă într'o dramă coexistă maĭ multe grupurĭ, în acest act ele lucrează independent unele de altele, însă ne pun în poziţie de a le aprofunda, pe când fiecare grup desvoltă acţiunea pe seama sa, fără să caute a se ciocni cu celelalte, cu cari maĭ târziŭ va intra în conflict. In *RuyBlas,* actul al doilea se sfîrşeşte cu prezentarea luĭ RuyBlas înaintea regineĭ, căreia 'ĭ aduce o scrisoare din partea regeluĭ, şi cu trimiterea luĭ Don Guritan la Neuburg, ca să evite un duel între ceĭ doĭ înamoraţĭ de aceeaşĭ regină. In *Maria Stuart,* el se încheie cu hotărîrea Elizabetheĭ de a vizita pe regina Scoţieĭ în castelul de la Fotheringhay. Dacă acţiunea drameĭ se compune dintr'un şir de fapte unite între dînsele prin unitatea pasiuniĭ erouluĭ, atunci actul al doilea cuprinde acţiunea decizivă din viaţa luĭ. Astfel actul al doilea din *Macbeth* se sfîrşeşte cu omorul

regeluĭ Duncan, de la care uzurpatorul îşĭ urmează şirul de crime ce-l duce la catastrofă. In dramele cu treĭ acte, criza trebue să se producă în actul al doilea, ca în *Les Burgraves* de V. Hugo, unde intriga este dusă la punctul eĭ de culminaţie prin faptul că cerşetorul se descopere că este împĕratul Friderich Barbarossa. In *Lucrezia Borgia*, actul al doilea se încheie cu hotărîrea luĭ Don Alfonso de a otrăvi pe Gennaro şi pe soţiĭ luĭ de arme la prînzul de la principesa Negroni; în *Maria Tudor* cu hotărîrea regineĭ de a omorî pe Fabiano Fabiani.

Intriga, începută şi înaintată în actul al doilea, este dusă la punctul eĭ de culminaţie în *actul al treilea*. Aşa, în *Othello*, punctul de culminaţie stă în vorbele »excellent wretch« (excelentă fiinţă) din actul III, sc. 3, pe carĭ Maurul le zice de Desdemona şi din care moment începe lucrarea infernală a luĭ Jago de a deştepta gelozia îu inima luĭ Othello; în *Hamlet*, punctul de culminaţie se află în moartea luĭ Polonius (act. III, sc. 4), în *Macbeth* la arătarea fantasmeĭ luĭ Banquo (act. III, sc. 4), în *Lear* la isbucnirea nebunieĭ regeluĭ (act. III, sc. 6); în *Coriolan* în momentul când acesta este declarat trădător şi osîndit la exil (III, 3); în *Maria Stuart* cu scena 4 din actul III, care trebuia să aducă împăcarea celor douĕ regine, dar care are de rezultat insultele lor reciproce şi hotărîrea Elizabetheĭ de a ucide pe rivala eĭ; în *Ruy Blas* cu întoarcerea luĭ Don Salluste la Madrid şi cu mortificarea ministruluĭ sub sarcasmul de oţel al fostuluĭ sĕŭ stăpîn.

Intre punctul de culminaţie şi catastrofă vin *peripeţiile*, care ocupă *actul al patrulea*. In cursul acestuia, desnodămêntul se suspendează pentru un moment, spre a da o noă întorsătură acţiunii. Aci se vede de multe orĭ geniul artistuluĭ, căcĭ această parte este destinată a încorda în gradul cel maĭ înalt atenţiunea spectatoruluĭ, care stă nedecis între durere şi bucurie. »Peripeţia, zice Aristoteles, este o schimbare a faptelor în sens contrariŭ saŭ după probabilitate saŭ după necesitate; aşa, de exemplu, în *Oedip rege*, vestitorul ce vine să uşureze conştiinţa luĭ Oedip şi să 'l facă să scape de frica incestuluĭ cu mama sa, face tocmaĭ contrariul arătându-ĭ cine este«[1]). In *Hamlet*, de odată cu demascarea regeluĭ se dă pe faţă şi planul luĭ Hamlet de a răsbuna omorul tatăluĭ sĕŭ, însă regele caută să scape pentru totdeauna de dînsul trimiţêndu-l în Anglia şi apoĭ încurcându-l în duel cu Laertes. In *Coriolan*, marea scenă a întrevederiĭ acestuia cu muma luĭ; în *Romeo şi Julietta*, monologul luĭ Romeo după ce bea narcoticul; în *Lear*, revocarea ordinuluĭ de moarte contra luĭ Lear; în *Richard III*, când tiranul crede că va scăpa, de oarece vine ştirea că flota luĭ Richmond a fost sfărîmată de furtună.

In fine, *actul al cincilea* cuprinde *catastrofa*. Dacă această catastrofă se sfîrşeşte cu moartea erouluĭ ca în tragedie, atuncĭ această moarte nu trebue să ni se înfăţişeze ca un efect al întîmplăriĭ, ci ca o urmare fatală a caracteruluĭ combinat cu împrejurările, şi în acelaşĭ timp să producă o impresie moralizătoare

---

[1]) Op. cit., 11: *ἔστι δὲ περιπέτεια μὲν ἡ εἰς τὸ ἐναντίον τῶν πραττομένων μεταβολὴ καθάπερ εἴρηται καὶ τοῦτο δὲ ὥσπερ λέγομεν κατὰ τὸ εἰκὸς ἢ ἀναγκαῖον ὥσπερ ἐν τῷ Οἰδίποδι ἐλθὼν ὡς εὐφρανῶν τὸν Οἰδίπουν καὶ ἀπαλλάξων τοῦ πρὸς τὴν μητέρα φόβου, δηλώσας ὃς ἦν, τοὐναντίον ἐποίησεν.*

asupra publicului, dovedindu-i că acest sfîrşit nu se datoreşte unei întîmplări oarecare, ci unei necesităţi morale [1]).

In importanta sa scriere intitulată *Technica Dramei* [2]), Gustav Freytag ne dă schema geometrică de mai jos asupra mersului unei drame în cinci acte:

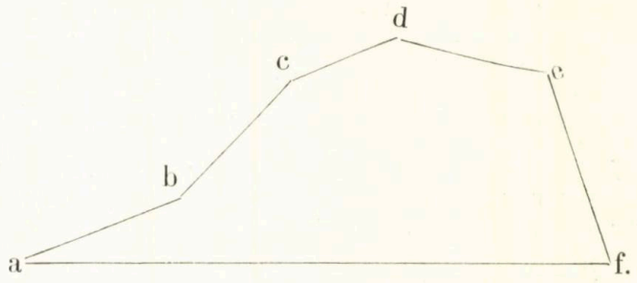

In primul act, reprezentat în schemă prin linia *ab*, dramaturgul ne introduce în acţiune. Aceasta se face într'un mod foarte precis; cu toate acestea este de dorit oarecare linişte şi oarecare amănunte în expoşiţiune. In al doilea act *(bc)*, acţiunea se înnoadă şi merge repede, devenind din ce în ce mai interesantă. Energia şi îndrăzneala trebue să predomnească în această parte. In al treilea act *(cd)* acţiunea ajunge în mod gradat la punctul de culminaţie. De la acest punct *d* acţiunea se coboară prin peripeţii către catastrofă, pe când eroul îşi dă toate ostenelile putincioase ca să evite fatalitatea ce-l aşteaptă. In fine, actul al cincilea ne duce pe o linie mai-mai verticală, adică cu nişte paşi vertiginoşi, către catastrofă, cu care se încheie drama.

După această schemă drama *Othello* s'ar putea împărţi astfel: *ab)* expositia; act. I: Brabantio este nevoit să consimţă la căsătoria Desdemonei cu Maurul; *bc)* formarea noduluĭ; act. II: planul luĭ Jago de a pierde pe Othello, destituirea luĭ Cassio; *cd)* punctul de culminaţie; act. III: naşterea gelozieĭ luĭ Othello; *de)* peripeţia; act. IV: hotărîrea Mauruluĭ de a-şĭ răsbuna asupra Desdemoneĭ; *ef)* catastrofa; act. V: sugrumarea Desdemoneĭ, sinuciderea luĭ Othello.

Acestea sînt principiile şi legile de căpetenie ale drameĭ, aşa cum ele aŭ fost statornicite de ceĭ mai însemnaţi esteticĭ şi criticĭ aĭ Germanieĭ, dintre care uniĭ aŭ fost citaţi în articolul de faţă. Ne rămâne a continua, cu altă ocaziune, această schiţă şi a complecta ceeace am început în acest număr.

Ang. Demetriescu.

[1]) M. Carriere, *op. cit.*, p. 469 sqq.

[2]) *Die Technik des Dramas*, pag. 102 sqq., 182 sqq.

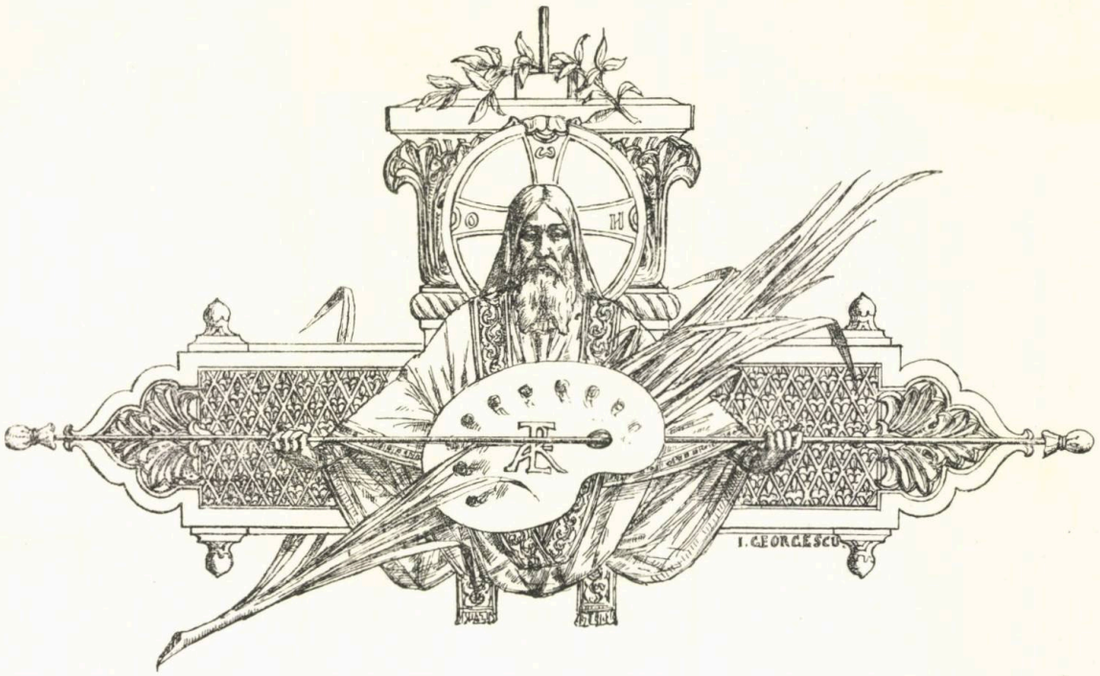

FIICA LUĬ SEJAN

(POVESTE ISTORICĂ)

(urmare) [1])

III

Tiberiŭ, izbit de acest concurs providenţial de 'mprejurărĭ, acordă libertatea sclavuluĭ, dăruindu-ĭ şi leul pe d'asupra. Insă emoţiele ce simţi cu acea ocaziune impresionară urît inima luĭ şi 'l hotărîră să se abţie, pe viitor, de la asemenea spectacole. El rĕmase aşa de neclintit în această rezoluţiune, încât, când, maĭ tărziŭ, fiul-sĕŭ, Drusus, organiză jocurĭ de gladiatorĭ pentru a sĕrbători succesele dobîndite de el în Panonia şi de Germanicus pe Rin, refuză sistematic de a asista la ele, şi toate stăruinţele ce se puseră fură neputincioase ca să'l facă să se schimbe.

Cât despre Atilia, scăparea eĭ miraculoasă ĭĭ atrase, maĭ întăĭ, binevoitoarea atenţiune, apoĭ simpatia împĕratuluĭ.

Prin gentileţa sa de copilă frumoasă şi deşteaptă, ea intră, maĭ în urmă, aşa de adînc în inima luĭ Tiberiŭ, care, din căsătoriele sale, n'avusese decât un singur băeat, pe Drusus, născut din Vipsania, încât devenise o necesitate pentru dînsul să o vază şi să o auză câteva momente maĭ în fiecare zi.

---

[1]) Veţĭ *Literatură şi Artă română*, Anul II, No. 2.

La aceasta contribuise, fără 'ndoeală, şi influenţa crescêndă ce Sejan lua asupră-ĭ; totuşĭ, chiar fără această 'mprejurare, graţiele fetiţeĭ eraŭ de ajuns ca să o conducă la acelaş rezultat.

Ea ştia, în adevĕr, să se ia aşa de bine, să vorbească aşa de dulce, să facă 'ntrebărĭ aşa de adorabile şi să dea rĕspunsurĭ aşa de neaşteptate, încât era cu neputinţă să i se reziste.

Bĕtrânul Tiberiŭ, din ce 'n ce maĭ captivat prin farmecul suveran ce eşea din toată fiinţa eĭ, se gîndi să'ĭ creeze o soartă demnă de dragostea ce simţea pentru dînsa, să'ĭ asigure un viitor maĭ presus de condiţia eĭ, să o introducă 'n propria sa familie.

El avusese, după cum se ştie, un frate maĭ mare, pe Drusus Decimus, ce'ĭ ziceaŭ şi Nero, a cărui memorie îĭ era scumpă şi la care ţinuse aşa de mult, încât, cu douĕ-zecĭ de anĭ înainte, când auzise, din Pavia, unde se afla pe atuncĭ, că'l trîntise un cal şi că era 'n pericol, făcuse şeapte-zecĭ de leghĭ [1]), într'o zi, ca să'l poată găsi cu viaţă, şi, apoĭ, neputênd, cu toate 'ngrijirile ce 'ĭ dete, să'l scape de la moarte, mersese pe jos, în fruntea convoiuluĭ funebru, ce'ĭ aducea rĕmăşiţele, tot drumul, de pe ţĕrmurile Rinuluĭ, până la Roma.

De pe urma aceluĭ frate mult iubit rĕmăseseră treĭ copiĭ: Livila, pe care o măritase cu propriul sĕŭ fiŭ Drusus; Germanicus, care se ilustrase pe Rin şi 'n Orient, şi Claudiŭ, care, maĭ năpăstuit de natură, era ţinut de o parte, acelaş care ajunse, maĭ în urmă, împĕrat.

Acest Claudiŭ avusese maĭ multe soţiĭ, din care i se născuseră diferiţi copiĭ. Cea dintâĭ din ele, Plauţia Urgulanila, — căcĭ cu celelalte douĕ precedente, Emilia Lepida şi Livia Medulina, fusese numaĭ logodit, — îĭ dase un băiat şi o fată: pe Drusus-cel-mic şi pe Claudia.

El nu voise, ce e drept, la 'nceput, să recunoască pe această din urmă, deşi se născuse abia 'ntr'a cincea lună a divorţuluĭ sĕŭ, şi o trimisese, goală, mameĭ sale, ca fruct al adulteruluĭ eĭ cu dezrobitul Boter, pe care 'l bănuia [2]); însă, maĭ târziŭ, consimţise să o primească şi o crească 'n casă la dînsul, dimpreună cu băiatul şi cu o altă fată, Antonia, ce 'ĭ dase a doua sa soţie, Elia Petina.

Micul Drusus atinsese etatea de opt anĭ, când, prin faptul solicitudineĭ mereŭ crescênde a luĭ Tiberiŭ pentru Atilia, avusese ocazia să facă cunoştinţă cu aceasta şi să lege prietenie cu dînsa.

Ambiĭ copiĭ fuseseră născuţi, parcă, pentru a se iubi şi a trăi 'mpreună, căcĭ rar se vĕzuse o aşa de mare dragoste 'ntr'o etate aşa de fragedă.

Deşi se 'ntîlneaŭ în toate zilele şi locueaŭ aproape sub acelaş acoperiş, eĭ nu păreaŭ fericiţi decât când se aflaŭ unul lîngă altul.

Jocurile lor eraŭ comune; plăcerile şi bucuriile lor aceleaşĭ; asemenea şi mâhnirile lor, când se 'ntîmplaŭ să aibă.

Tiberiŭ privea cu ochĭ favorabilĭ această bună 'nţelegere a celor doĭ

---

[1]) Vezĭ V. Duruy, *Histoire des Romains.*

[2]) Vezĭ Suetone, *Claudiŭ.*

copiĭ, şi, când, câţĭva anĭ maĭ în urmă, slăbiciunea luĭ pentru Atilia 'l îndemnă să se gîndească a'ĭ face un viitor strălucit, el o destină luĭ Drusus [1]), aşteptând timpul ca să fie destul de mare pentru a ĭ-o da de soţie.

Cu modul acesta, şi subt părintească 'ngrijire a Cesareluĭ, Atilia se afla la curte, privită de toţĭ ca făcênd deja parte din familia 'mpărătească.

Iată pentru care cuvînt ea mergea, după cum am spus, maĭ în toate zilele, ca să vază, să mîngîe şi să salute pe binefăcătorul sĕŭ, pe care 'l considera deja ca pe un al doilea tată.

IV

In dimineaţa aceea, Sejan venea să supue luĭ Tiberiŭ un plan ce de mult îl frămênta şi pentru 'ndeplinirea căruia era decis să nu cruţe nicĭ o osteneală.

El comanda, după cum am spus, garda pretoriană din Roma; însă această cinste nu era de ajuns pentru ambiţiunea luĭ. El ar fi voit să aibă 'ntreaga gardă în mână, şi această idee, de multă vreme hrănită 'n minte-ĭ, luase aşa de marĭ proporţiunĭ, în cât devenise pentru dînsul o adevĕrată obsesiune.

Garda pretoriană nu se compunea, în adevĕr, numaĭ din cohortele puse sub ordinele luĭ Sejan, ci cuprindea şi altele, maĭ numeroase, aşezate afară din capitală.

Se ştie că, de la Scipione Africanul încoace, obiceiul era ca, în timp de rĕsboiŭ, să se 'nsărcineze unele detaşamente din armată ca să vegheze asupra persoaneĭ consululuĭ, spre a nu i se 'ntîmpla vre-un rĕŭ.

Maĭ târziŭ, în timpul Triumviratuluĭ, Octaviŭ şi Antoniŭ preschimbaseră această sarcină impusă, pe rînd şi fără deosebire, tutulor corpurilor din armată, într'un privilegiŭ acordat unuĭ corp numaĭ dintr'însa.

Eĭ aleseseră opt miĭ de oamenĭ dintre soldaţiĭ de frunte, însemnaţĭ prin curagiul şi prin vigoarea lor, şi 'ĭ ataşaseră în mod permanent pe lîngă dînşiĭ.

Când August ajunse 'mpĕrat, el ridică numĕrul pretorianilor la zece miĭ, formând zece cohorte de câte o mie de oamenĭ fiecare, şi, pentru a interesa şi maĭ mult pe această trupă la siguranţa sa, ĭĭ creă o poziţiune deosebită, acordându-ĭ soldă îndoită şi avantagie de care nu se bucura restul armateĭ.

El îşĭ alcătui, cu modul acesta, o gardă puternică şi devotată, prin mijlocul căreia se simţea în stare să afrunte toate pericolele, atât rĕscoalele legiunilor care îl ridicaseră la imperiŭ, cât şi turburările poporuluĭ obicĭnuit cu neorînduelile.

Cu toate acestea, pentru a nu spăimînta prea mult spiritele printr'o prea mare desfăşurare de forţe, el obţinu de la Senat să ţie 'n Roma, în timp de pace şi 'n mod permanent, numaĭ patru cohorte pretoriene. Pe celelalte şase, le aşează la micĭ depărtărĭ, prin oraşele vecine, astfel că, la cel dintâĭ semnal, ele puteaŭ să sosească 'n grabă şi să 'ĭ dea ajutorul trebuincios [2]).

---

[1]) Vezĭ Suetone, *Claudiŭ*.

[2]) Vezĭ Gibbon, *Istoria decadenţeĭ şi a cădereĭ Imperiuluĭ roman*.

Sejan, care comanda peste ceĭ patru miĭ de pretorienĭ din Roma, simţi, din profitele ce trăsese de pe urma devotamentuluĭ lor pentru dînsul, marile foloase ce ambiţiunea sa ar dobîndi dacă ar avea pe câteşĭ zece cohortele adunate 'n acelaş loc şi aşezate subt aceeaşĭ conducere, adică a sa.

El îşĭ propuse, decĭ, să obţie acest lucru cu orĭce preţ de la Tiberiŭ, şi tocmaĭ despre aceasta se puse să 'ĭ vorbească îndată ce bătrânul împărat îĭ dete voe să deschiză gura.

— »Cesare,— începu-el, cu un aer îngrijat, — se petrec lucrurĭ ce trebue să cunoştĭ şi 'mpotriva căror e urgent să luăm măsurĭ. Facţiunea răsvrătitoare din Roma, oamenĭĭ care nu se pot împăca cu ideea de a fi supuşiĭ legeĭ, adversariĭ tĕĭ de odinioară, alde Lucius Aruntius, Quintus Haterius, Apidius Merula şi ceĭlalţĭ, pe care ĭ-aĭ văzut aşa de des, chiar subt divinul August, urzind intrigĭ şi comploturĭ, încep să ridice din noŭ capul.... Ingăduirea şi bunătatea ta de suflet, în loc să 'ĭ potolească, le-a dat, dimpotrivă, curagiul să întreprinză lucrurĭ şi maĭ grave, astfel că, dacă vom sta mereŭ cu mâinile 'n sîn, cine ştie la ce extremităţĭ vor încerca să ajungă....«

Tiberiŭ îşĭ încruntă sprîncenile.

— »Şi care sînt acele lucrurĭ aşa de grave ce aŭ îndrăznit să pue la cale?« — întrebă el, cu glasu-ĭ nepătruns, în care nu se putea citi nicĭ liniştea, nicĭ supărarea.«

— »Cesare, — continuă Sejan, urmându-şĭ ideea, şi fără a părea că aude,— duşmănia lor împotrivă-ţĭ nu e de azĭ saŭ de ierĭ: ea a luat naştere din ora chiar în care ţi s'a 'ncredinţat puterea. Adu-ţĭ aminte că, chiar din primele zile, când, cu inima încă îndurerată de perderea ce 'ncercase lumea romană 'n persoana tatăluĭ-tĕŭ, tu, nu te gîndeaĭ decât cum să ducĭ opera luĭ maĭ departe, ce măsurĭ maĭ nemerite să ieĭ pentru ca edificiul ridicat de dînsul să nu se surpe, eĭ, fără milă, nicĭ mustrare de cuget, îşĭ manifestaŭ ostilitatea ocupând Senatul cu discuţiĭ umilitoare saŭ provocătoare, cum era, bunioară, acea propunere de 'mpărţeală a imperiuluĭ, crima cea maĭ odioasă din câte se pot comite saŭ imagina [1]). Da! s'aŭ găsit oamenĭ, aşa zişĭ coborîtorĭ din familiile cele maĭ ilustre ale Romeĭ, ca Asinius Gallus, fiul luĭ Polion, care nu s'aŭ sfiit să ceară sfîşierea a tocmaĭ ceea ce face gloria şi puterea acestuĭ popor! Şi pentru care cuvînt urmăreaŭ eĭ această nelegiuire? Pentru scopurĭ cu totul personale şi egoiste! Pentru a satisface ambiţiunea şi setea lor de mărire! Pentru a'ţĭ micşora autoritatea! Pentru a se ridica, neatîrnaţĭ şi puternicĭ, alăturĭ de tine!...«

Tiberiŭ aprobă din cap, palid şi mut la această amintire.

Sejan reluă, dupe o mică pauză:

— »Aceştĭ oamenĭ, Cesare, neputând să sfărame ceeace geniul divinuluĭ August, continuator al atâtor generaţiunĭ de bărbaţĭ însemnaţĭ, clădise, s'aŭ încercat, după aceasta, să lovească 'n prestigiul şi 'n demnitatea ta suverană. Cine,

[1]) Vezĭ Dion Cassius, *Istoria romană.*

prin şoapte răspîndite 'n public, prin scrieri infame puse la dispoziţiunea tutulor, aşezate pretutindeni unde ochii tăi puteau să le 'ntâlnească şi să ia cunoscinţă de ele, cine a căutat să 'ţi aducă cele mai sângeroase ultragii? In acele libele insultătoare, nimic nu era respectat, nici rangul, nici vîrsta, nici familia ta ilustră. Ceeace trebue să te pue mai presus de ceilalţi muritori, suferinţele şi amărăciunile tale de altă dată, esilul nemeritat de la Rodos, greşelile Iulieĭ, soţieĭ tale a doua, de care nu eşti răspunzător, suvenirea Vipsanieĭ, pe care aĭ iubit-o cu căldura uneĭ dragoste pornite din inimă şi pe care aĭ fost nevoit să o sacrificĭ intereselor superioare ale Statuluĭ, toate aceste dureroase amintirĭ eraŭ într'însele cu cruzime exploatate. Şi, cu toate acestea, tu, tăceaĭ şi 'nchideaĭ ochiĭ, crezând că, prin răbdare, veĭ dezarma răutatea lor! »Intr'un stat liber, răspundeaĭ acelor ce se miraŭ de această 'ngăduinţă, limba şi cugetarea trebuesc să rămâe libere! [1])«. Eĭ însă nu 'nţelegeaŭ tot astfel lucrurile, căcĭ, văzând că limbile lor nu te turbură, întrebuinţară fapta pentru a lovi 'n tine!... Nu se 'ncercară eĭ oare, spre scandalul întregeĭ Rome şi 'n paguba prestigiuluĭ tău de principe al poporuluĭ, să revendice, prin al doilea bărbat al Vipsanieĭ, de care te despărţiseşĭ, autoritatea părintească asupra uniculuĭ tău fiŭ, Drusus, ce ţi s'a născut dintr'însa?....«

Tiberiŭ îngălbenea, din ce în ce maĭ mult, la redeschiderea acestor rane, nevindecate încă bine. Totuşĭ, se silea să se stăpînească. Fixitatea privireĭ şi 'ncreţitura buzelor trădaŭ singure emoţiele teribile ce 'ĭ răscoleaŭ sufletul.

— »Odată intraţĭ în domenul faptelor, — urmă Sejan, — eĭ făcură şi maĭ mult. Adu-ţĭ aminte de conspiraţiunile luĭ Libon şi luĭ Clemente. Cel dintâĭ, împins de aceiaşĭ oamenĭ, ameţit prin consultaţiunĭ date de Haldeenĭ, presupuşĭ cunoscătorĭ aĭ viitoruluĭ, scos din minţĭ prin ceremoniĭ de magie, la care îl puseră să asiste, şi prin interpretaţiunĭ de visurĭ, ce i se făcură, întemeiat încă pe ilustra sa orgine, ca rudă de aproape a luĭ Pompeŭ şi a Scribonieĭ, primeĭ soţiĭ a luĭ August, crezu că poate aspira, fără pericol, la puterea supremă. Cele ce puse la cale pentru a 'şĭ atinge scopul e de prisos să ţi le amintesc. Voiŭ constata numaĭ, încă o dată, spre lauda-ţĭ,—dacă laudă poate fi de a se da dezarmat pe mâinile vrăjmaşuluĭ săŭ,—marea indulgenţă ce 'ntrebuinţaşĭ şi 'n această 'mprejurare! Căcĭ, după ce, strîns de probe din toate părţile, Libon solicită şi obţinu încă o zi ca să 'şĭ pregătească apărarea, însă, în loc să cate a se justifica, disperând de cauza sa, el îşĭ curmă singur zilele, tu, regretaşĭ, în Senat, acest sfîrşit şi juraşĭ că, deşi vinovat, aĭ fi cerut achitarea luĭ dacă nu s'ar fi grăbit să se uciză! Frumoase şi generoase cuvinte, fără 'ndoeală, dar încuragiatoare, în acelaş timp, pentru duşmaniĭ tăĭ, care vegheaŭ în umbră! Şi, în adevăr, nu trecu mult şi apăru Clemente, sclavul luĭ Postumius Agripa, fostul tăŭ asociat la imperiŭ, ucis, fără ştirea ta, la moartea luĭ August, ca să se asigure liniştea în Stat[2]). Profitând de asemănarea sa cu fostul săŭ stăpîn, Clemente voi să treacă drept dînsul şi să facă să crează că el trăia încă. El fu sprijinit şi 'ncuragiat în aceasta

[1]) Vezĭ Suetone, *Tiberiŭ.*

[2]) Vezĭ Tacit, *Anale.*

de aceiaşi oameni pe care îi vĕzuseşi aşa de des la lucru şi care nu perdeaŭ nicĭ o ocaziune pentru a'ţĭ face viaţa amară. Deja sgomotul sosireĭ falsuluĭ Agripa se respândise 'n Italia; deja o mulţime imensă 'ĭ eşise înainte spre a'l întêmpina la Ostia; deja el intrase în Roma şi lua parte la 'ntruniri secrete în scop de a provoca o răscoală. Tu însă, staĭ nehotărît şi nemişcat. Din fericire, credincioşiĭ tĕĭ, printre care îndrăznesc a mĕ prenumĕra, luară asupră-le să te scape de dînsul fără voe-ţĭ. Eĭ fură destul de fericiţi să pue mâna pe Clemente, fără sgomot, şi moartea luĭ asigură liniştea în imperiŭ [1]). Inamiciĭ tĕĭ nu izbutiseră nicĭ astă dată !....«

— »Da! da! — întrerupse Tiberiŭ, — recunosc credinţa ta şi marile serviciĭ ce am primit de la tine! Dar, rogu-te, înc'odată, Sejane, ce noĭ înscenăriĭ pregătesc falsiĭ meĭ prietenĭ din Senat? «

— »Cesare, — rĕspunse Sejan, — lucrul e maĭ grav decât ţi'l poţĭ închipui. Intemeiaţĭ pe nişte vagĭ sgomote, aduse de negustoriĭ din Siria, eĭ împrăştiă în popor ştirea că Germanicus a fost otrăvit în Asia, şi adăugă, cu rĕutate, că aceasta s'a făcut după ordine pornite din parte-ţĭ. Eĭ voesc să profite, astfel, de marea popularitate a fiuluĭ tĕŭ adoptiv pentru a provoca o nouă revoltă, cu maĭ mulţĭ sorţĭ de izbîndă, poate, decât celelalte. Deja ştirea a străbătut oraşul şi produce o consternaţiune cum nu se văd decât în zilele de calamităţĭ naţionale. Pretutindenĭ, pe pieţe şi prin răspîntiĭ, lumea se adună 'n haine de doliŭ. Trecĕtoriĭ se opresc şi, chiar necunoscĕndu-se, se apropie uniĭ de alţiĭ şi se 'ntreabă dacă fatala noutate e adevĕrată. In acelaş timp, afacerile sînt suspense, tribunalele deşerte, casele 'nchise [2]). Oratorĭ plătiţĭ ca să te acuze ţin discursurĭ răsvrătitoare poporuluĭ rĕspîndit prin strade, şi mulţimea, aţîţată prin limbagiul necumpătat ce aude, începe să comiţă acte de dezordine. Ea a ocupat Forul, se 'nghesue 'mprejurul basilicelor Iulieĭ şi a luĭ Paul-Emil, înconjoară Rostrele, urcă din toate părţile clinele Capitolinuluĭ. Templele şi galeriile de *sub Veteribus,* unde sunt aşezate statuele divinuluĭ August şi ale tale, sunt luate cu asalt, şi, lucru greŭ de mărturisit, maiestatea imperială e insultată în imaginele voastre, lovite cu petre saŭ cu noroiŭ !....«

Tiberiŭ, care nu 'şĭ eşea din fire decât când siguranţa persoaneĭ sale era ameninţată, se sculă la aceste vorbe.

— »Şi ce mĕsurĭ aĭ luat, — întrebă el, — ca să restabileştĭ ordinea şi să pedepseştĭ pe vinovaţĭ?«

— »Cesare, — răspunse Sejan, — despre aceasta să nu te 'ngrijeştĭ, căcĭ tot ce trebuea să se facă pentru a se conjura rĕul s'a făcut, astfel că pericol, de o cam dată, nu maĭ poate să fie. Dacă ţĭ-am arătat, totuşĭ, lucrurile precum sînt, este pentru a te pune iarăşĭ faţă cu vrăjmaşiĭ tĕĭ neadormiţĭ şi a 'ţĭ cere mijloace ca să 'ĭ combatem. Cu oameni îndrăzneţĭ şi fără scrupule ca dînşiĭ, blândeţea nu maĭ merge. Mişcarea 'ncercată, astăzĭ, se poate re'nnoi, mâine, în proporţiunĭ cu mult maĭ marĭ, şi, atuncĭ, de nu vom dispune decât de forţele ordinare, mi-e

[1]) Vezĭ Tacit, *Anale.*

[2]) Vezĭ Tacit, *Anale.*

teamă că nu vom mai fi 'n stare să o 'nvingem! Cesare, e urgent să luăm o hotărîre!....«

— »Hotărîrea e lesne de luat, — replică bătrânul împărat, liniştit. — Să 'nsărcinăm pe unul din credincioşii noştri delatori, pe Fulcinius Trio saŭ pe Caius Vibius, să formuleze o acuzaţiune 'n regulă 'mpotriva celor mai compromişi dintre instigatori. Vom vedea dacă, cu tot numele şi influenţa lor, ei vor putea scăpa de pedeapsă!«

—»Cesare, —'ntîmpină Sejan, — mi se pare că acesta nu e mijlocul cel mai bun ca să punem capăt uneltirilor lor. Bunătatea şi clemenţa ta ţi-aŭ făcut un renume ce nu e bine să'l desminţim tocmai acum când simpatia poporului pentru fiul tău adoptiv poate să fie invocată de adversarii tăi ca o justificare. Şi, apoi, condemnarea unora dintr'înşii asigura-va oare liniştea pe cât timp vor mai rămâne alţii care să cate a'i răsbuna? Eŭ crez că nu! Vom aţiţa şi mai mult urile, şi, în loc de o 'mpăciuire a spiritelor, vom ajunge la dezordinea şi la conspiraţiunea 'n permanenţă!...«

—»Ceeace spui e adevărat, — observă Tiberiŭ,—şi aceasta a fost tocmai politica mea faţă cu intrigile lor... Dar, — adause el, dupe o pauză, — dacă nu'i putem reţine prin frică, care e atunci mijlocul ca să'i facem să se potolească?...«

—»Puterea!—esclamă Sejan, care nu aştepta decât această 'ntrebare pentru a isbucni; — da, puterea! Iată instrumentul admirabil prin care vom impune vrăjmaşilor noştri! Iată leacul suveran prin care vom vindeca boala ascunsă care 'i roade!... Adu-ţi aminte, Cesare, de frămîntările ce agitară Republica 'naainte de August! Cauza era că nici unul din cei ce se certaŭ pentru 'ntăiul rang nu avea destulă putere ca să stăpînească pe ceilalţi. Indată ce divinul tău tată posedă o putere superioară, ei se 'mprăştiară saŭ renunţară de a mai lupta, şi astfel, se fundă glorioasa domnie al căreï urmaş eşti tu astăzi!... Cesare, puterea şi iarăşi puterea, aceasta trebue să ne fie ţelul, unica preocupare! Când vom avea la 'ndemână destulă putere ca să stavilim pe inamicii noştri, oricât de numeroşi ar fi ei, vom putea zice că am scăpat de orice grije. Atunci vom trăi şi dormi 'n linişte, căci viitorul ne va fi asigurat.«

—»Şi ce puteri trebuesc ca să ajungem la acest resultat?—întrebă Tiberiŭ, gînditor. — Este oare necesitate să chemăm, pentru aceasta, legiunile de prin provincii? să facem din Roma un câmp întărit, unde să nu se auză decât sunetul armelor şi să nu se vază decât ferberea trupelor într'o continuă mişcare de du-te-vino?...«

—»Nu, Cesare,—replică Sejan;—crez că nu e nevoe de atâta bătae de cap. Avem, din norocire, mai aproape de noi, ceeace ne lipseşte. Din cele zece cohorte de pretorieni, ce geniul divinului August a creat pentru a veghea asupra siguranţei maiestăţei imperiale, patru numai se află cantonate în Roma şi pot răspunde, precum s'a 'ntîmplat astăzi, la o repede 'ntrebuinţare. Celelalte şase se găsesc răspîndite, după cum ştii, prin împrejurimi, în Etruria, în Umbria, în ţara Sabinilor saŭ în Latium, de unde, chiar în caz de urgenţă, le trebue un timp oarecare ca să sosească. Dacă toate aceste forţe, compuse din elita armate

romane, slăbite oarecum prin risipirea lor, ar fi 'ntrunite în acelaş loc şi puse subt aceiaşĭ comandă, nu vezĭ tu, Cesare, ce foloase 'nsemnate am trage din ele? Maĭ 'ntâĭ, coeziunea şi puterea lor de acţiune ar creşte, căcĭ ordinele ce li s'ar da n'ar maĭ porni din punte deosebite, ci ar avea acea unitate care 'mbrăţişează totul şi asigură succesul [1]). Apoĭ, încrederea lor în ele înşile ar deveni considerabil de mare, atuncĭ când, în fiecare zi, ar avea prilegiul să vază şi să cumpănească forţa şi numĕrul lor. Infine, tot asemenea şi pentru aceeaşĭ cauză, teroarea turburătorilor n'ar maĭ cunoasce margine, căcĭ ar simţi maĭ dinainte că orĭce 'ncercare din parte-le e condemnată la o nereuşită sigură... Cesare, mi se pare că aci e scăparea. Acesta este mijlocul cel maĭ sigur şi maĭ natural pentru a ţine pe vrăşmaşiĭ tĕĭ în respect...«

—»Aĭ dreptate, Sejane! —aprobă Tiberiŭ, convins; — aĭ mare dreptate! Mĕ mir numaĭ cum această idee nu ne-a venit maĭ curînd. Chiar azĭ, am să propun Senatuluĭ mĕsura de care 'mĭ vorbeştĭ, şi sunt sigur că el o va adopta fără discuţiune... Dar, — adause el, după un moment, cu o expresiune de adîncă durere 'n voce şi 'n privire, — ştiĭ că noutatea morţeĭ luĭ Germanicus e adevĕrată? Sărmanul de el! Să moară când era încă 'n floarea vîrsteĭ şi a glorieĭ!... Ce să ne facem fără dînsul, Sejane, căcĭ, el dispărut, dispare unul din sprijinile cele maĭ puternice ale acestuĭ popor!... Da, Republica face, în persoana luĭ, perderea cea maĭ simţitoare din câte, de multă vreme, n'a 'ncercat!... Şi acuzaţiunile ce spuĭ că mi se aduc de vrăjmaşiĭ meĭ sînt în parte întemeiate! Ele sînt într'atât numaĭ că eŭ am fost acela care, fără a prevede soarta ce'l aştepta, l'am chemat de pe malurile Rinuluĭ, unde se ilustrase, şi l'am trimis pe ţărmurile depărtate unde moartea l'a ajuns!... Lovitura ce primesc prin acest eveniment e teribilă pentru mine, Sejane! Nu ştiŭ chiar dacă voiŭ avea puterea să o suport!...«

Vorbind astfel, Tiberiŭ îşĭ plecă capul şi rĕmase câteva momente absorbit, ca în prada uneĭ supreme dureri. Sejan îl lăsă să se liniştească. Apoĭ, cu acel accent peremptoriŭ şi 'n acelaşĭ timp persuasiv, ce ştia că are o influinţă aşa de suverană asupra stăpînuluĭ sĕŭ, el i se adresă 'n aceştĭ termenĭ:

—»Cesare, moartea luĭ Germanicus e, o recunosc, un mare doliŭ; însă iarăşĭ nu trebue să ne desperăm peste mĕsură de această nenorocire. Cine ştie chiar dacă destinul, în nepătrunsele-ĭ decrete, n'a recurs la acest mijloc pentru a asigura pacea lumeĭ. Germanicus, cu calităţile ce ştim că avea, cu curagiul şi cu gusturile-ĭ militare, care 'l făceaŭ să fie adorat de soldaţĭ, cu elocuenţa şi cu darurile minţeĭ luĭ, care 'ĭ atrăgeaŭ admiraţiunea oamenilor culţĭ din Roma [2]), cu moderaţiunea, cu bunătatea de inimă, cu blândeţea caracteruluĭ, cu virtuţile-ĭ domestice în fine, era, fără îndoială, podoaba familieĭ imperiale, speranţa poporuluĭ, spaima vrăjmaşilor; dar, în acelaş timp, aceste însuşirĭ, prin care strălucia 'n ochiĭ tutulor, puteaŭ să devie, la un moment dat, un pericol şi o ame-

[1]) Vezĭ Tacit, *Anale*.
[2]) Vezĭ Tacit, *Anale*; Ovidiŭ, *Faste*.

ninţare pentru tine. Departe de mine ideea de a bănui lealitatea şi curăţenia simţimentelor luĭ filiale, însă omul nu e totdeauna stăpîn pe el însuşĭ, şi, maĭ adeseaorĭ, ocazia dă naştere rĕuluĭ. N'aĭ observat cu câtă sîrguinţă aceeaşĭ oamenĭ, de care 'ţĭ vorbeam maĭ adineaorĭ, umblaŭ pe lîngă dînsul, cu câtă ostentaţie aplaudaŭ succesele luĭ, prin ce linguşelĭ exageraŭ actele luĭ cele maĭ nensemnate? Eĭ speraŭ să 'l captiveze pentru ca, odată momentul sosit, să poată a ţi-l opune. Nu zic; poate că n'ar fi reuşit nicĭodată să 'l facă a uita obiceiurile de ascultare şi de disciplină ce divinul August a sădit în inima membrilor familieĭ sale [1]); dar se poate iarăşĭ ca ispita primuluĭ rang să fi izbutit a'l scoate din minţĭ, şi atuncĭ am fi avut de plâns nenorocirĭ cu mult maĭ marĭ! Orĭcum ar fi, să aducem laude zeilor care ştiŭ ce fac şi regulează lucrurile spre binele nostru comun. Să regretăm, negreşit, perderea unuĭ bărbat însemnat ca Germanicus, însă să fim cumpătaţĭ în durerea noastră, să nu ne perdem curagiul, nicĭ să ne credem perduţĭ fiindcă el nu maĭ există!...«

Tiberiŭ ascultase cu atenţiune cuvintele favorituluĭ sĕŭ, care traduceaŭ aşa de bine propriele sale simţimente. El nu 'ncercă nicĭ o obiecţiune pentru a le combate; din potrivă, consolat parcă deja prin evocaţiunea pericolelor de care se credea ameninţat, se mărgini numaĭ a exclama:

— »E de netăgăduit că perderea e mare şi că trebue se ne mâhnim adînc de dînsa!«

Apoĭ, adresându-se cătră Sejan:

— »Rĕmăşiţele luĭ Germanicus sunt pornite din Antiohia şi, 'n curînd, aŭ să sosească la Roma. In capul a douĕ cohorte de pretorienĭ, tu, pleacă 'ndată la Brundusium, pentru a le întîmpina la sosire; eŭ, mĕ duc să anunţ nenorocirea Senatuluĭ şi să 'ĭ cer să voteze cele de cuviinţă pentru a se onora memoria fiuluĭ meŭ adoptiv într'un chip strălucit şi demn de dînsul!...«

Zicênd aceste vorbe, se sculă, depuse un sărut patern pe fruntea Atilieĭ, care, în tot timpul acesta, stase nemişcată pe scaunul sĕŭ, şi făcu semn luĭ Sejan că putea să se retragă.

Acesta îşĭ luă copila de mână, şi, cu acelaş salut de profund respect, prin care 'ntîmpinase pe Cesar la sosire, eşi, în tăcere, prin lungul şir de sălĭ şi de apartamente splendid decorate. Străbătênd vestibulul palatuluĭ, ce da pe grădinĭ, şi unde, printre columnele decorative, despărţite prin marĭ candelabre 'n formă de florĭ de lotus, aşezate pe atlanţĭ de argint cu picioarele palmate, păzeaŭ hastarĭ îmbrăcaţĭ în zale şi nomenclatorĭ cu rochile de mătase multicoloră, figura luĭ părea luminată de o nespusă bucurie interioară. Imprejurările 'ĭ fuseseră favorabile. El dobîndise fără greutate ceeace doria, şi deja ambiţiunea-ĭ începea să formeze noĭ planurĭ pentru viitor.

(urmează).

CIRU OECONOMU.

[1]) Vezĭ V. Duruy, *Histoire des Romains.*

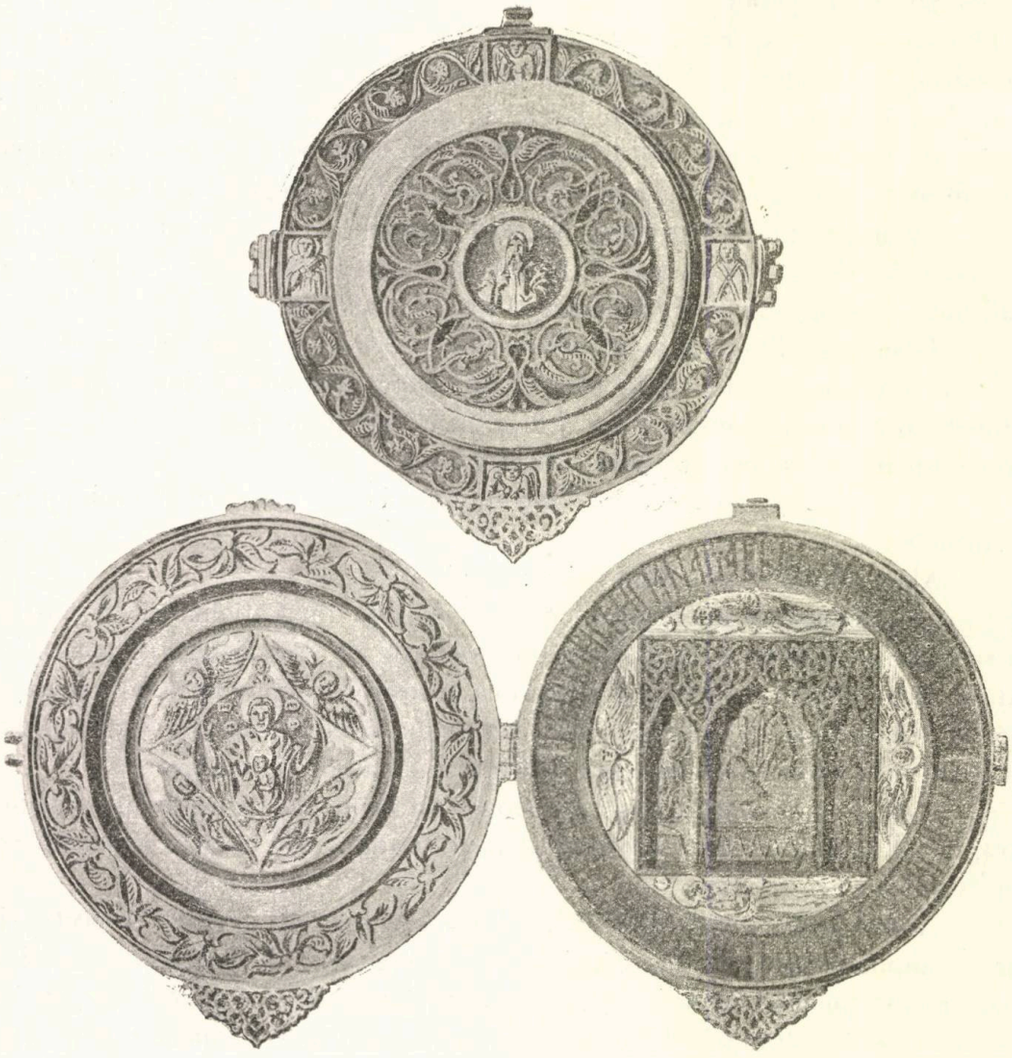

Obiecte de aur și de smalt de la Mănăstirea Bistrița (1350).

DIN MUNICH

EXPOZIŢIA DE PICTURĂ ŞI SCULPTURĂ DIN 1897

După o bună trecere de timp de la închiderea exposiţieĭ d'aicĭ, încerc să-mĭ reamintesc şi să-mĭ daŭ sama de ce era expus în ea.

Exposiţia internaţională era despărţită pe naţiunĭ. Lucrările artiştilor germanĭ eraŭ de asemenea despărţite în treĭ grupe: Luitpoldgrupp, Secession şi Künstlergenossenschaft. Fiindcă despărţirea artiştilor germanĭ în aste treĭ grupe a fost maĭ mult hotărită de alte împrejurărĭ decât de principiĭ artistice, nu se poate face o deosebire clară în tendinţele unora şi altora, maĭ toţĭ căutând cam aceleaşĭ lucrurĭ saŭ fiecare în parte căutând altceva; ceeace se poate zice însă, e că societatea Secessioniştilor era maĭ bine reprezentată, mulţumită principiilor eĭ liberale care aŭ făcut să atragă pe maĭ toţĭ artiştiĭ de valoare din Bavaria, rĕmânênd în partea celorlalţĭ numaĭ Lembach singur şi Defregger. Intre naţiunĭ însă e posibilă semnalarea uneĭ deosebirĭ, şi aceasta vom încerca s'o facem şi noĭ.

In primul loc eraŭ sălile italiene şi spaniole, între care, deşi există deosebirĭ, totuşĭ e maĭ mult asemănare între aceste douĕ naţiunĭ, ca şcoală. Şi spanioliĭ şi italieniĭ se încântă de plăcutul exterior al natureĭ, fără multă altă frămîntare de minte; se înţelege că se găsesc şi la eĭ pictorĭ care nu se mulţumesc numaĭ cu atât, însă vorbesc ca impresie generală. De altminterĭ nicĭ prin ceeace vor eĭ să caute, nu excelează, şi maĭ ales, când te gîndeştĭ la trecutul lor artistic, parcă te prinde un fel de mirare. Unde sunt frumuseţea şi calităţile de factură

a maeştrilor vechĭ italienĭ ca Tizian, Veronez şi alţiĭ, orĭ a spaniolilor Velasquez şi Ribera?! Artiştiĭ italienĭ şi spanioli moderni, simţindu-şĭ oarecum neînsemnătatea lor faţă de trecut, pierd absolut curajul de a se încerca măcar în felul strămoşilor lor şi apucă pe căĭ răznaşe, câte odată aproape opuse celor de maĭ 'nainte. Astfel, în locul factureĭ largĭ a luĭ Velasquez şi Ribera, vezĭ pictoraşiĭ spanioli migălind pe pânză floricelele de pe hainele lor bogate cu picăţele de văpsea grămădită fără rost; şi deşi reuşesc de multe orĭ să facă miniaturĭ foarte frumoase, totuşĭ vezĭ că această trudă a lor de a se încerca în greutăţile meşteşuguluĭ pictureĭ denotă lipsa unuĭ simţ maĭ înalt artistic.

Sălile ungureştĭ sunt pline numaĭ cu câteva tablourĭ, — cele maĭ marĭ tablourĭ din expoziţie sunt cele ungureştĭ, — nu însă şi cele maĭ frumoase, ba chiar câte odată singura calitate le rămâne mărimea pânzeĭ, totuşĭ destul de însemnate pentru unguri, care n'aŭ un trecut artistic îndelungat. Lucrările lor sunt maĭ numaĭ din istoria naţională ungurească.

Americaniĭ se încearcă ba în panouri decorative orĭ în efecte de colorĭ puternice în compoziţiĭ cu personage numeroase. După cât se vede, nu aŭ însă o şcoală a lor independentă, nicĭ maeştriĭ prea remarcanţĭ.

Francezĭĭ şi eĭ par-că ar fi putut face maĭ mult decât se vede, totuşĭ simţĭ însă o altă atmosferă, un aer particular în lucrările lor. In fundul săleĭ, în faţa spectatoruluĭ, era o pânză mare, nu însă cât cele ungureştĭ, care reprezenta viţiul, sub formă de femee şi care aduna în juru-ĭ mulţimea imensă. Titlul tablouluĭ e *Vers l'abîme*, datorit pictoruluĭ Henry Martin, un tinĕr decorativ ce şi-a făcut de curînd renume în Paris.

Dintre elveţienĭ, dacă vom scoate pe Boecklin,—şi-l putem scoate, fiindcă el, cum se zice, e al tutulor, nu numaĭ al elveţienilor,—atuncĭ aceştia nu maĭ rĕmân decât cu Ferdinand Hodler, care, după ce-ţĭ provoacă niţică silă de pictura luĭ, te face să te întrebĭ cu mirare ce o fi vrênd să zică în tabloul intitulat *Noaptea*, unde nu vezĭ decât bărbaţĭ şi femeĭ culcaţĭ grămadă. In general elveţieniĭ ne fac să înţelegem clar necesitatea *plăcutuluĭ* în operile de pictură, tocmaĭ prin lipsa acestuĭ plăcut la eĭ, fie în formă, adică în desemn, dar maĭ ales în coloare.

In sala englezilor intrând, simţĭ cu totul, dar cu totul alt aer, avênd de a face cu altă lume; aicĭ Burne-Jones, Watts, Herkomer, dacă nu te va fi atrăgênd prin ceeace aŭ în exposiţie, totuşĭ numele lor te îndeamnă să te interesezĭ de ce expun. Operile lor îţĭ spun că aĭ în faţă alt gen de pictorĭ. Ca factură şi ca aspect plăcut de tabloŭ, nicĭ eĭ nu încântă prea mult ochiĭ, totuşĭ nicĭ această condiţiune nu e desconsiderată. Ceeace ţi se impune este însă finеţea şi frumuseţea sentimentuluĭ saŭ a ideilor înalte exprimate de englezĭ. Se înţelege că celor ce sunt deprinşĭ să caute în artă iscusinţa de meşteşug, ceĭ care cred că reprezentarea cât maĭ bine a natureĭ este ultimul cuvînt al arteĭ, precum şi ceĭ care susţin că impresiile şi sensaţiile ce ţi le oferă natura văzută, sunt singurul câmp ce i se reservă arteĭ plastice, saŭ ceĭ pentru care totul din natură nu e decât un mijloc, un pretext de a putea face cu el un tabloŭ frumos la vedere, tuturor

acestora poate că nu le plac artiştiĭ marĭ englezĭ, — e însă diferenţă de vederĭ, de principiĭ.

Scoţieniĭ aŭ lucrărĭ foarte frumoase de alt gen decât cele de până aci; dintre eĭ sunt ceĭ maĭ mulţĭ pentru care obiectele reprezentate nu-s decât ca un prilej de a face cu ele un tabloŭ plăcut ca armonie de liniĭ şi de coloare, dar maĭ ales de coloare. De multe orĭ pictura lor nu încetează de a fi pictură, văpsea, şi ne impresionează tocmaĭ în calitatea aceasta ca tabloŭ, nu ca natură, saŭ maĭ clar, tablourile lor nu sunt o fereastră care să ne permită a vedea o lume dincolo de ea, ci privirea ni se opreşte pe însuşĭ geamul ferestreĭ. Aşa însă cum sunt, plac foarte mult vedereĭ. Din şcoala aceasta face parte şi Brangwyn, de care am vorbit în trecut. [1])

Dacă engleziĭ cer sentimente şi ideĭ abstracte, adică tind a trece marginele arteĭ plastice, şi dacă scoţieniĭ restrîng prea mult câmpul eĭ, făcênd să ne gîndim nu la natură ci la pictură, olandeziĭ aŭ principiile lor maĭ solide, eĭ respectă şi frumuseţa coloareĭ, nu uită însă că coloarea trebue să acopere o formă corectă din natură, eĭ ne daŭ sensaţia provocată lor de natură, dimpreună cu natura însăşĭ.

Să trecem acum la sălile artiştilor germanĭ.

De oarece expoziţia era în Munich, e natural ca lucrările cele maĭ multe să fi fost ale nemţilor, şi în adevĕr eĭ singurĭ aŭ avut cam atâtea lucrărĭ, cât toate celelalte naţiunĭ la un loc; pentru acest cuvînt însă era iarăşĭ natural ca cele maĭ multe lucrărĭ slabe şi fără un caracter artistic hotărît să se găsească tot la eĭ. De aceea nu ne vom opri decât la două nume însemnate: Lembach şi Stuck, ceĭ maĭ marĭ artiştĭ aĭ lor.

Lembach este portretist şi singurul mare portretist actual din toată Germania. El ca coloare, ca factură, îşĭ păstrează în toate lucrările nota sa particulară, aceea de a le da un aspect de vechime. Nu acesta-ĭ însă meritul sĕŭ în ceeace excelează. Ce l-a făcut să fie aşa de mult considerat ca portretist, e că reuşeşte a da expresia modeluluĭ, caracterul luĭ atât sufletesc cât şi fizic. Se înţelege că ceĭ care nu se mulţumesc numaĭ cu atât şi cer şi alte calităţĭ de pictor îl vor critica, vor găsi tablourile luĭ negre, coloare convenţională, »*des glacis*«, care nu sunt sănătoase pentru pictură, şi de sigur că vor avea dreptate din acest punct de vedere.

Pictorul Franz Stuck este artistul actual al Bavarieĭ şi al Germanieĭ întregĭ; numele sĕŭ a făcut atâta sgomot, ultimiĭ anĭ, în toată Germania şi chiar peste graniţe, în cât asupra luĭ sunt acum îndreptate maĭ toate privirile iubitorilor şi cunoscĕtorilor de artă. El este cel maĭ admirat şi chiar iubit de uniĭ, şi foarte criticat de alţiĭ. Intîlneştĭ admiratorĭ cătră care nicĭ nu maĭ poţĭ îndrăzni să-ţĭ daĭ părerea ta despre lucrările luĭ, dacă părerea ţĭ-ar fi câtuşĭ de puţin contra. Sunt însă şi de aceia care nicĭ nu vor să audă de el. Această opoziţie de opiniĭ a fost prielnică reputaţieĭ luĭ, căcĭ în genere ceĭ care îl cunosc din auzite orĭ din

[1]) A se vedea *Literatură şi Artă Română*, pag. 50, anul I.

critică numaĭ, îl presupun a fi *cineva*, ca unul ce a fost în stare să agite întru atât lumea arteĭ. Aceştia încep prin urmare a-l cunoaşte, acordându-ĭ maĭ dinainte o bună parte de merite.

Principala cauză ce contribue la crearea numeluĭ se cunoaşte; ea e dublă: maĭ întâĭ, să fiĭ original, să aĭbĭ individualitatea ta, şi al doilea ca arta ta să fie plăcută şi înţeleasă publiculuĭ. Prima cauză e cea care preocupă maĭ mult pe artiştiĭ din timpiĭ noştri; eĭ merg până acolo, în cât *vor* să fie altfel decât ceĭlalţĭ, chiar împotriva îndemnuluĭ lor firesc de a fi la fel cu alţiĭ, vor să dea ceva nou. A doua cauză, d'a fi înţeleşĭ şi plăcuţĭ, e maĭ secondară din pricină că s'a observat azĭ că şi geniile cele marĭ n'aŭ fost înţelese la început, şi faptul acesta odată observat, obscuritatea devine o calitate, o condiţie specială pentru crearea faĭmeĭ. Condiţiunea întâĭa, adică originalitatea înţeleasă ca o rezultantă din exprimarea sinceră a individualităţeĭ noastre, este în adevĕr una din condiţiunile fundamentale ale uneĭ opere de artă, din pricină însă că artiştiĭ, în focul luptеĭ lor pentru renume, admit şi originalităţĭ străine feluluĭ lor, adică desconsideră însuşĭ isvorul adevĕrateĭ originalităţĭ, căutând-o aiurea, eĭ cad prada însăşĭ nechibzuinţeĭ lor. Greşala aceasta e aşa de răspîndită în cât ea duce pe mulţĭ la concluzia că numaĭ ceĭ ce reuşesc a-şĭ păstra în totdeauna felul aparte de a simţi şi gîndi, numaĭ acestora trebue să li se recunoască meritele de adevĕraţĭ artiştĭ, adică păstrarea individualităţeĭ, devine dovada posedăreĭ adevĕratuluĭ talent. Concluziunea aceasta însă nu e adevĕrată în totalitatea eĭ, fiindcă atuncĭ ar trebui să recunoaştem forţeĭ de rezistenţă a caracteruluĭ şi merite pe care ea nu le poseda, precum calitatea spirituluĭ. Ca dovadă că acestea douĕ nu sunt în totdeauna împreună, e că s'aŭ vĕzut mulţĭ indivizĭ refractarĭ, îndărătnicĭ, pot zice, la toate influenţile străine fireĭ lor, şi cu toată păstrarea individualităţeĭ nu eraŭ la urmă spirite alese; precum de asemenea se poate presupune temperamente artistice adevĕrat superioare, care însă fie că forţa lor de rezistenţă e prea slabă, fie că pedicile ce li se opun sunt prea puternice, ajung să-şĭ piardă din particularitatea lor şi să devie şi eĭ oarecum comunĭ în simţire şi gîndire cu ceĭlalţĭ. In artele plastice maĭ ales, unde este o cale aşa de lungă şi atât de grea de la concepţiunea din minte şi cea de pe pânză, nu poate să conteste nimenĭ influenţile împrejurărilor mediuluĭ lipseĭ celor necesare, etc., asupra operilor unuĭ artist.

In cazul nostru cu arta luĭ Stuck, de sigur că în mare parte păstrarea şi cultivarea individualităţeĭ luĭ se datoreşte atât împrejurărilor favorabile eĭ, cât şi pictureĭ luĭ Stuck cu efecte *puternice, bătătoare la ochĭ, care nu puteaŭ fi trecute cu vederea.* Atenţia publiculuĭ atrasă odată, trebuia oprită prin calităţĭ de bun executor şi oarecare dovezĭ că pictorul are şi sentiment în alegerea subiectuluĭ sĕŭ în compoziţie, condiţiĭ care toate întrunite aŭ dat începutul reputaţieĭ luĭ. De acum ce-ĭ maĭ rĕmânea era calitatea d'a fi muncitor şi statornicia în genul sĕŭ aparte, care amêndouĕ 'ĭ eraŭ posibile, ajutat fiind şi încurajat de reputaţia începută.

Stuck ca pictor este în adevĕr forte în priceperea şi reprezentarea formeĭ plastice, singurul care se poate ţine din acest punct aproape de maeştrĭĭ vechĭ ce-

lebri. Forma corpului personagelor luĭ se ţine una de sus până jos, fără întreruperĭ de multe detaliĭ, cum se întîmplă să vezĭ deseorĭ la artiştiĭ de acum. Un corp nud, pictat de el, îţĭ face impresia că ar fi modelat deodată peste tot, şi parcă ar fi modelat deodată cu amîndouĕ mâinele, ba cu podul palmeĭ chiar; ochiul luĭ coprinde deodată întregul corp, caracterul mişcăreĭ, al formelor sunt vĕzute în larg în grosul lor şi plastic în cât s'ar putea zice că face sculptură pictând. Simplicitatea e una din preocupările luĭ de căpetenie, ea e dusă la extrem chiar; trece fără nicĭ o grije peste detaliĭ, suprimându-le cu desĕvîrşire saŭ supunêndu-le pe toate formeĭ marĭ, şi se opreşte numaĭ la părţĭ care daŭ viaţa mişcăreĭ, caracterul eĭ, al modeluluĭ, şi pe acestea le accentuează cât posibil e prin *înţelesul* lor plastic. Din pricina acestuĭ fel de căutare, pictura luĭ are un caracter aparte, devine o manieră, care zic admiratoriĭ luĭ că se potriveşte perfect cu subiectele alese şi reprezentate de el, de şi subiectele, orĭcum ţi s'ar părea, şi orĭcum ar fi înţelese de acelaşĭ individ chiar, ele nu pot să semene unul cu altul, ci diferă întru câtva între ele; maniera luĭ însă de a le reprezenta rĕmâne cam aceiaşĭ pentru toate.

Stuck în privinţa concepţieĭ arteĭ nu e părtaş nicĭ al pictorilor care consideră ca scop al arteĭ farmecul armonieĭ de colorĭ, propriŭ covoarelor, — dovadă pictura luĭ,—şi nicĭ al reprezentăreĭ natureĭ vĕzute, cum o înţeleg artiştiĭ olandezĭ de pildă; el, din acest punct de vedere, se uneşte cu Boecklin şi cu artiştiĭ englezĭ, care consideră scopul arteĭ în reprezentarea lumeĭ lăuntrice. Intr'atât consistă însă toată asemănarea luĭ cu artiştiĭ englezĭ şi cu Boecklin, căcĭ odată intrând în lumea subiectivităţeĭ, mulţimea căilor de diferenţiare între eĭ devine infinită, precum infinite sunt varietăţile caracterelor individuale şi de aci încolo, fiecare artist se afundă în lumea propriilor sale gîndirĭ şi particularilor sale feluri d'a simţi. Pentru a scoate în lumină, a expune clar întreaga individualitate a unuĭ artist, izolat şi de grupul celor cu care se aseamănă oarecum în modul general de a gîndi şi a simţi, e aproape imposibil; ceeace se poate însă face, de şi cu fără multă preciziune, e a despărţi în grupe după natura subiectelor tratate şi modul lor de interpretare pe toţĭ artiştiĭ ce vor să represinte lumea internă. Am putea face douĕ grupe luând ca termen de despărţire *câmpul* manifestăreĭ saŭ *câmpul producţiunilor spirituale* artistice, şi aceste douĕ grupe ar fi: 1) artiştiĭ care caută subiectele lor în lumea concepţiunilor spirituale saŭ a ideilor recĭ, reflexive, ştiinţifice, şi 2) ceĭ care şi le iaŭ din lumea sentimentelor. In grupul celor dintâĭ am putea cita pe Watts cu toate însă că concepţiunile, fie cât de reflexive, spirituale, nu pot să excludă simţirea, ci combinându-se de multe orĭ împreună daŭ loc unuĭ alt grup şi atuncĭ avem *sentimentele filosofice*, dacă le am putea numi astfel; de pildă cum sunt sentimentele ce ne coprind faţă de gîndul rostuluĭ vieţeĭ, al lumeĭ întregĭ, al infinituluĭ în timp şi spaţiŭ, în orĭce caz sentimente legate de ideĭ. In grupul al doilea, saŭ al sentimentelor singure independente de raţiune, artiştiĭ căutând să-şĭ manifeste pur şi simplu emoţiunile de care eĭ însişĭ sunt coprinşĭ fără amestecul raţiuneĭ, operile lor aŭ puterea de a emoţiona şi pe spectator; câmpul acestuĭ grup este cel maĭ vast,

fiind totdeodată şi cel mai propriŭ artelor. In acest grup putem face nouĕ despărţirĭ şi anume: ceĭ ale căror sentimente sunt oglindirea naturei exterioare, cum e Boecklin spre pildă, şi ceĭ ale căror sentimente şi pasiunĭ sunt pur omeneştĭ, adică îşĭ aŭ origina lor în om şi se desvoltă în el prin relaţiele luĭ cu alţĭ oamenĭ, cum sunt Stuck şi Burne-Jones.

Se înţelege însă că maĭ toţĭ artiştiĭ nu s'aŭ mărginit numaĭ în reprezentarea unuĭ gen de simţire, şi ca dovadă clară e Boecklin, care şĭ-a ales subiectele sale din maĭ toate genurile de simţire şi gîndire. Noĭ însă trebue să luăm seama în ce sens aŭ fost cele maĭ multe subiecte alese şi tratate de el şi maĭ cu seamă care aŭ fost cele maĭ de căpetenie dintre operile luĭ.

La prima vedere s'ar părea că Stuck are maĭ multă asemănare cu Boecklin decât cu orĭcare altul dintre artiştĭ, aceasta o zic mulţĭ; şi ce-ĭ drept e oarecare asemănare nu atât în felul picturei cât în felul meditărei subiectelor ce şi le iaŭ, dând şi unul şi altul o importanţă cât maĭ mare pătrundereĭ subiectuluĭ, simţireĭ ce vor să domine în tabloŭ; întrebuinţând pentru acest scop toate mijloacele posibile, inventând chiar personage fantastice, imaginare pentru exprimarea eĭ, şi sacrificând în serviciul acesteĭ unice condiţiunĭ pe toate celelalte. Câtă deosebire însă între eĭ doĭ din punctul de vedere al alegereĭ subiectelor şi al sentimentelor ce lasă să se respire din operile lor! Subiectele luĭ Boecklin sunt natura întreagă resfrântă în sufletul sĕŭ, orĭ maĭ bine sufletul artistuluĭ sub influenţa întregeĭ naturĭ. El zugrăveşte pe pânză *Tăcerea pădureĭ (Das schweigen in Wald)*, *Rîsul câmpuluĭ (Sieh, es laht die an)*, imensitatea şi viaţa mărilor, tristeţa ruinelor, etc., etc. Stuck alege de predilecţie ca subiecte pasiunile interne omeneştĭ înăscute odată cu omul, şi care îl frămîntă cât trăeşte, procurându-ĭ şi plăcerĭ, dar maĭ ales tulburărĭ; de aceea subiectele luĭ Stuck vor fi *Lucifer (personificarea rĕutăţeĭ)*, *Pĕcatul*, *Mustrarea de cuget*, pasiunile înflăcărate ale plăcerilor corporale exprimate în sărutul *Sfinxuluĭ* şi în a pofticioaselor sale *Dansatoare*.

Boecklin e maĭ mult ca artiştiĭ olandezĭ modernĭ, din punctul de vedere al alegereĭ subiectelor şi chiar în felul de a simţi, măcar că se deosibeşte foarte mult prin aceea că pe când aceştia se mulţumesc cu impresia *momentană*, vizuală ce ne-o produce *un colţ restrîns din natură*, Boecklin vrea să ne redeştepte, să ne trezească în suflet impresia naturei întregĭ, dacă se poate, şi nu numaĭ ceeace ni se comunică prin vedere, ci prin toate simţurile, prin vedere, auz, miros, şi nu a unuĭ singur moment, ci a o serie întreagă de momente asemănătoare. Olandeziĭ şi toţĭ care înţeleg arta în sensul lor, ţin a da nu numaĭ impresia sufletească, ci şi natura impresionătoare; Boecklin ne-ar da impresia singură luată în esenţa eĭ, fără natură dacă s'ar putea, deci cadrul luĭ e mult maĭ larg, infinit chiar, şi din această pricină şi necesitatea de a-şĭ inventa personage închipuite, neajungându-ĭ numaĭ natura înconjurătoare pentru exprimarea sentimentelor luĭ.

Din acest din urmă punct de vedere Stuck se aseamănă maĭ mult cu Burne-Jones, prin faptul că obiectul lor e acelaş: omul; de şi amêndoĭ staŭ într'o complectă opoziţie în *modul* de a simţi şi prin opoziţia subiectelor ce şi le aleg. Cauza acesteĭ opoziţiĭ nu o putem noĭ cunoaşte, de sigur ea e complexă, şi pro-

babil că una din părţile eĭ este şi deosebirea temperamentelor lor înăscute. Din operile lor studiate, pictorul englez pare a fi o fire blajină, un suflet blând, nobil, vecinic trist, luĭ îĭ place frumuseţea plăpîndă, şi arta luĭ e maĭ mult spirit decât corp. Stuck, invers, e bărbat viguros, energic, puternic; pe dînsul viaţa, puterea, sănătatea, corpul, carnea, îl adimenesc. La cel dintăĭ pretutindeni peste operile sale, ce toate sunt cu referinţă numaĭ la sentimentele sufletuluĭ, pluteşte acelaş aer de melancolie care îĭ dă o uniformitate în simţire cu micĭ variaţiĭ; cel de al doilea mărginindu-se tot în domeniul sĕŭ, pasiunile, îĭ plac extremele, reprezintă şi furiĭ, şi geniul resbeluluĭ, dar îĭ place şi satirĭ cu nimfe jucându-se la soare în aer liber; cel dintăĭ reprezintă notele înalte, argintiĭ şi încete din gama sufletuluĭ omenesc, încete în cât trebue să-ţĭ aplecĭ urechia pentru a le percepe, cel de al doilea notele joase şi puternice cât posibil îĭ este.

In privinţa moduluĭ de exprimare iarăşi diferă, de oarece natura deosebită a sentimentelor alese să le reprezinte le impune tratărĭ deosebite. Pentru Burne-Jones efectele produse prin opoziţiele de colorĭ şi de clar-obscur aproape nu există, totul se prezintă sub un aspect modest, liniştit; la Stuck din contră, o luptă cumplită între colorĭ puternice şi între umbre şi luminĭ de asemenea, distribuite în mese marĭ. In Burne-Jones e totdeauna o rezignare, o abţinere în mişcărĭ şi în expresia figurelor, ferindu-se de grimase şi de mişcărĭ prea deslegate, părêndu-i-se că acestea aduc maĭ de grabă aminte bruta, corpul, decât sentimentele pur sufleteştĭ; la dînsul calmul pluteşte peste toate operile sale. Stuck din contră, avênd să exprime pasiunĭ, unde corpul ia involuntar mişcărĭ şi expresiĭ hotărîte, sub impulsul uneĭ acţiunĭ interne puternice, de acea el face uz de mişcărĭ şi expresiĭ cât se poate de semnificative.

Am atins în acest studiŭ într'adins nişte chestiunĭ însemnate ce ne duc la o întrebare nu tocmaĭ uşor de deslegat, şi iată care: fiind maĭ întăĭ cu toţiĭ de acord asupra adevĕruluĭ că acelaşĭ individ, neeşind din limitele individualităţeĭ luĭ, e capabil să simţă şi frumuseţa unor ochĭ frumoşĭ, unuĭ cap, unuĭ corp frumos, adică să se entusiazmeze de frumuseţea formelor, în felul vechilor grecĭ, de pildă, şi care nu rĕmâne indiferent nicĭ la frumuseţea coloareĭ florilor, a armonieĭ colorilor din natură, aşa cum le place pictorilor scoţienĭ, de exemplu, care se mişcă în faţa natureĭ, aeruluĭ, a imensităţeĭ măreĭ, a adîncimeĭ lacurilor, cum e Boecklin, căruia îĭ place adeseorĭ să se lase dus pe aripele gîndireĭ, fantazieĭ; orĭ care să-şĭ dea seama de rostul lumeĭ, uneorĭ fiind melancolic şi sentimental, iar alte orĭ plăcêndu-ĭ viaţa, realitatea natureĭ şi chiar viaţa sensuală, etc., un individ, zic, cu toate facultăţile normale omeneştĭ, fiind pictor, de pildă, căreĭ din toate aceste feluri de simţire să dea prioritate, pe care din aceste să caute a-şĭ-o desvolta, în ce sens să se cultive maĭ mult, pe care cale să apuce din căile ce merg cătră idealul arteĭ, căcĭ toate acestea merg spre acest ideal? Iată intrebarea care şĭ-o pune orĭce artist maĭ ales începĕtor; şi e logică această întrebare, de oarece arta îşĭ are şi ea progresul şi regresul eĭ, progres saŭ regres care se datoreşte în parte diferitelor curente ce tind unele a restrînge domeniul eĭ şi a-l aprofunda, altele a-l lăţi, a trece chiar peste limitele eĭ normale.

Incontestabil că cunoştinţa saŭ putinţa reprezentăreĭ obiectelor este inerentă arteĭ înţeleasă ca reprezentare a ideilor şi simţirelor abstracte, e chiar mijlocul prin care se face posibilă acea reprezentare; însă cine a putut până acum dintre toţĭ artiştiĭ lumeĭ să ajungă a reprezenta natura întocmaĭ cum se vede? Pe urmă, dacă, presupunênd că s'ar putea ajunge la o aşa de perfectă reprezentare, e oare îndestulătoare satisfacţia ce o simţim în faţa uneĭ astfel de opere şi nu se naşte în noĭ ideea că i se cuvine arteĭ un scop maĭ înalt decât atât, adică: ideĭ, simţire, lumea noastră internă? Rĕspunsul cel maĭ potrivit şi cel maĭ uşor care se poate da acestor întrebărĭ ar fi de a ţine o situaţie mijlocie, a poseda întru atât cunoştinţa reprezentăreĭ natureĭ cât această cunoştinţă *ne e necesară* şi *suficientă* la reprezentarea ideilor şi simţirilor noastre, iar din partea ideilor, a simţireĭ abstracte, să nu trecem maĭ departe peste putinţa reprezentăreĭ lor plastice. Decât media aceasta variază după epocĭ şi curente, la vechiĭ grecĭ se da maĭ multă importanţă reprezentăreĭ obiective a natureĭ, iar la prerafaeliştĭ şi simboliştĭ aproape se desconsideră aceasta în serviciul ideilor abstracte şi simţirilor; şi pretutindenĭ în toţĭ timpiĭ, artiştiĭ şĭ-aŭ închipuit că operile lor sunt cel puţin maĭ aproape de idealul arteĭ, ca tendinţă, dacă nu sunt maĭ superioare operilor anterioare. In timpiĭ noştri de şi scopul maĭ tuturor e de a nu semăna cu ceĭlalţĭ, a fi originalĭ, pentru care cuvînt fiecare caută să-şĭ desvolte personalitatea luĭ în părţile eĭ care diferă de modul de a simţi şi a exprima al celorlalţĭ artiştĭ, şi din această pricină toate geniurile de simţire şi de exprimare sunt încercate, totuşĭ însă curentul modern, cu toată varietatea luĭ, luat în întregime, pare că inclină maĭ mult cătră reprezentarea lumeĭ interne a vieţeĭ lăuntrice decât a celeĭ externe, a celeĭ obiective.

H. Strîmbulescu.

I. A. CANTACUZIN

La 18 Ianuarie a încetat din viaţă I. A. Cantacuzin, cunoscut mai mult sub numele de Zizin, pe care i-l dase la Paris prietinii sĕi de tinereţe, din pricina asemănării luĭ cu un eroŭ de roman. El era născut în Suceava la 24 Iunie 1829. Primele sale studiĭ le făcu în Cernăuţi sub direcţiunea profesoruluĭ Kuntze. De acolo se duse la Viena şi la Geneva, unde avu de profesor pe celebrul scriitor Töpfer, care 'l menţionează printre elevii sĕi în cartea sa *Voyage en zig-zag*. Maĭ târziŭ se duse în Paris şi studiă dreptul. De aicĭ plecă cu doĭ prietenĭ parizienĭ în America, unde organiză vênătorĭ. Intors în ţară, fu numit caimacam al Moldoveĭ şi, maĭ târziŭ, ministru de lucrărĭ publice. In 1870 făcu parte din cabinetul Golescu ca ministru de finanţe. Sub el se bătu primiĭ »Caroli« de aur. Cele din urmă funcţiunĭ pe care le ocupă, fură cea de director al imprimerieĭ Statuluĭ şi de director general al teatrelor.

Neliniştit de boala luĭ de inimă şi de un fel de desgust de viaţă, se retrase la Climeştĭ, unde îşĭ împărţi viaţa filozofând şi pescuind cu undiţa. Numele luĭ Schopenhaur, care prinsese a pătrunde prin lumea apusuluĭ, îl influenţă aşa de mult, că se puse să-l traducă pentru întăia oară din limba germană în franţuzeşte.

Astfel dădu în 1882:

De la quadruple racine du principe de la raison suffisante (Paris, Germer-Baillère).

In 1885:

Le monde comme volonté et représentation (Bucureşti, Socec).

Şi în 1887:

Ultimul capitol din *Parerga et Paralipomena* sub titlul: *Aphorismes sur la sagesse dans la vie* (Paris, F. Alcan).

Traducerile acestea vor ocroti memoria luĭ Cantacuzin. Ele sunt titlul de căpetenie al vieţiĭ sale. Prin conştiinţiositatea cu care sunt reproduse ideile pesimistuluĭ german, ele aŭ rĕmas tot cele dintăĭ, chiar şi după traducerea luĭ Schopenhauer de cătră Burdeau,—care deşi, fireşte, superioară ca limbă franceză, e însă cu mult inferioară în ceeace priveşte exactitatea gîndireĭ luĭ Schopenhauer.

Spirit curios şi însetat de cunoştinţe, el se ocupă nu numaĭ cu filozofia transcendentală, ci şi cu ştiinţa pură. Electricitatea şi meteorologia îl preocupară mult, şi ca rezultat al studiilor sale dădu în »*Analele Academieĭ române*« (vol. VII, 1) o »*Tablă pentru reducerea la nivelul mărĭĭ a presiunilor barometrice, observate în Bucureştĭ*, 78 m. înălţime.

In anĭĭ din urmă se ocupă cu fotografia în colorĭ şi cu astronomia. Acum, în Ianuarie chiar, calculase eclipsa din 1900, şi-şĭ făcea planul să se ducă în Algeria pentru ca s'o poată observa maĭ bine.

Inteligenţă superioară, om de lume, desăvîrşit învĕţat fără pendantism, un diletant superior în toată puterea expresieĭ, Cantacuzin s'a stins ca un filozof, cum a şi trăit, în chip vrednic de el, culcându-se seara sănĕtos, şi ne maĭ deşteptându-se dimineaţa, trecênd, s'ar putea zice, într'un somn maĭ adînc.

A. Costin.

SONET

Și zicĭ, — că iarna de la noĭ din ţară,
Vrea pentru totdeauna să ne părăsească?..
Și oamenii săracĭ, putea-vor să găsească,
Ca ceĭ bogaţĭ, o lungă primăvară?

Atuncĭ va fi eterna bucurie!
Avea-vom vecĭnic soare, și — se înţelege,
Că rîndunelele plăpînde și pribege,
Vor fi scutite de călătorie?..

Și »draga mea«, fugită după soare,
Va sta cu mine ca să mĕ mîngîie,
Cu degetele-ĭ albe și uşoare!?..

Nu cred, — o lume 'ntreagă să 'mĭ-o spuie :
Amice, vezĭ, — cad valurĭ de ninsoare!..
Cât voiŭ fi eŭ, tot frig o să rĕmâie!

H. Coşoi.

CRONICA

OPERA ROMÂNĂ. — DARCLÉE, NUOVINA, CARA. — ORCHESTRA TEATRULUI NAȚIONAL. — CAIRETTI. — EXPOSIȚIA CERCULUI ARTISTIC

Stagiunea Opereĭ Române a luat sfîrșit cu luna luĭ Ianuarie. Rezultatul a fost maĭ îmbucurător decât ne-am fi așteptat, deși artiștiĭ aŭ fost în genere slabĭ, iar mijloacele pentru susținerea uneĭ asemenea întreprinderĭ sunt maĭ mult decât mărginite. Douĕ-spre-zece opere aŭ fost cu toate acestea, cântate de la Noembre până acum, și publicul le-a ascultat cu bunăvoință în totdeauna și de multe orĭ cu plăcere. La noĭ, unde lumea e învĕțată să judece și să mĕsoare lucrările artistice după valoarea și înălțimea celor din străinătate, a trebuit să fi fost bine impresionată, dacă a avut tragere de inimă pentru dînsele, și la încheerea socotelelor deficitul n'a fost prea mare. Negreșit că din ogor slab, puține roade culegĭ ; dar dacă îngrașĭ bine pămêntul, îl arĭ adînc, îl semenĭ cu îngrijire și maĭ ales îțĭ plouă și țĭ-e senin la vreme, te umpli de belșug și de noroc.

Nu trebue să admirăm însă numaĭ cum se reprezintă lucrările artistice pe scenele străine, ci trebue să studiăm cum sunt organizate, dirigiate și înzestrate instituțiunile de artă, trebue să știm cu ce dragoste și cu cu cât patriotism sunt ele susținute și încuragiate de public, de cunoscĕtorĭ, de criticĭ ; trebue să ne pătrundem de devotamentul și abnegațiunea cu care artiștiĭ 'șĭ fac datoria și-și sfințesc misiunea lor nobilă față de public și de eĭ înșișĭ. Cu vorbe și cu comparațiunĭ goale de orĭce alt îndemn, de orĭce alt sentiment maĭ ridicat, nicĭ un teatru, nicĭ un artist nu va putea prospera, nu va putea produce opere în adevĕr vrednice de interesul și admirarea obștească.

Noĭ, care în multe ne mulțumim, dacă nu ne îmbătăm chiar cu cuvinte, credem a fi spus, a fi rezolvit tot, când afirmăm, maĭ mult cu îndrăzneală decât cu convingere, că cutare e bun saŭ e rĕŭ, că aceasta face orĭ nu face .... parale! Eată criteriul, eată suprema mîngîiere, dacă nu ultima batjocură. Și ne maĭ fălim de origina noastră română, când toate aceste apucăturĭ sunt curat bizantine, decĭ false, de nu înșelătoare.

Studiul adîncit al fireĭ publiculuĭ român față cu teatrul trebue să fie plin de curioase

surprinderĭ, dacă de pildă: *Aida,* cu nemuritoarea muzică a luĭ Verdi, interpretată cât se poate de convenabil de către trupa noastră, începĕtoare dar vrednică, Aida admirabil de bine pusă în scenă, cu decoruri şi cu costume făcute într'adins, cu ornamente splendide aduse din Italia, Aida la a 3-a reprezentaţie produce 1.400 de leĭ; *Femeia îndărătnică,* incomparabila comedie a luĭ Shakespeare, jucată şi montată cum rar se poate vedea pe scenele teatrelor celor marĭ, face 800 de leĭ la a 2-a reprezentaţie, pe când *Curcaniĭ,* o serie de tablouri, fără legătură, fără intrigă, fără interes, fără acţiune dramatică, Curcaniĭ, pentru că poartă căciula pe-o ureche, defilează cu steagul fîlfîind şi cu muzica militară în frunte pe scenă, aduc la a 15-a reprezentaţie maximul reţeteĭ! Şi cu toate acestea nu e un public banal publicul Bucureştean! ...

Dar, în sfîrşit, opera a făcut, cum se zice, ruptoarea, şi orĭcum a fost, ne-am deprins să auzim pe Traviata, pe Faust, pe Mignon, pe Aida, Favorita, Bărbierul, cântându-se în limba română, şi puţin câte puţin mirarea şi neobicĭnuinţa ce ne impresionaŭ ciudat poate la început, ascultându-le astfel, vor dispare, iar cuvintele noastre vor lua statornic locul celor italiane saŭ franceze, cu care ne măguleam până acum.

La anul, cu experienţa căpĕtată, lucrurile vor merge de sigur maĭ bine; publicul va fi maĭ îngăduitor şi maĭ generos, aşa că în puţin timp Opera Română va face parte integrantă din spectacolele cele maĭ alese şi maĭ plăcute ale societăţeĭ noastre. Ea ne va procura, cu atât maĭ mult, ocaziunĭ — până acum rare la noĭ — de a preţui pe artiştiĭ românĭ, care şi-aŭ făcut un renume în lumea cea mare şi ne va undi speranţa că odată, cât maĭ curînd vor cânta împreună pe scena teatruluĭ naţional divele Darclée, Nuovina, Teodorina, tenorĭĭ Dimitrescu şi Gavrilescu, baritonul Popovicĭ, care face acum furorĭ la opera din Viena, alăturĭ de ceĭ câţĭva bunĭ şi distinşĭ aĭ trupeĭ de azĭ, precum Mărculeasca, Băjenaru, Delianu, Teodorescu! E un vis frumos, dar către care toate simpatiile şi toate năzuinţele noastre trebuesc să tindă fără de încetare.... până ce se va realiza!...

Darclée şi *Nuovina,* amêndouĕ eşite din rîndurile buneĭ noastre societăţĭ, amêndouĕ celebre în Europa muzicală şi cultă, amêndouĕ stele de primul rang pe scenele cele maĭ ilustre, şi-aŭ părăsit căminul familieĭ, şi, atrase de nemărginita putere a arteĭ, s'aŭ aruncat în luptă, aŭ biruit şi, ca pe regĭ, ca pe eroĭ, publicul entusiast le întîmpină cu aclamaţiunĭ de bucurie, cu florĭ şi cu aplause. Amêndouĕ artiste marĭ, dar amêndouĕ naturĭ deosebite.

Darclée, cântăreaţă puternică, plină de pasiune, de căldură, de avênt dramatic, te stăpîneşte de la început şi te poartă ca pe un rob, subjugat orĭ unde vrea să te ducă vocea eĭ mlădioasă, colorată şi de o extraordinară întindere. E una dintre rarele vocĭ care să percurgă cu o egală înlesnire şi putere cele treĭ registre ale glasuluĭ omenesc, fără să se simţă nicĭ oboseală, nicĭ slăbiciune, într-atât de bine e înzestrată de natură cu siguranţă şi cu inteligenţă este ea măestrită de frumoasa artistă. Jocul sobru, plin de patimă concentrată şi de convingere, îĭ dă un ajutor minunat, îmbrăcând neţĕrmuritele frumuseţĭ de tonurĭ şi de armonie într'o haină bogată, fără să fie greoaie, falnică, fără pretenţie, şi strălucitoare, dar nebătătoare la ochĭ. Studiul adînc şi conştiincior al rolurilor sale, îmbinarea sigură a însuşirilor persoaneĭ ce reprezintă cu exigenţele muzicale, desfăşurarea prudentă dar interesantă a peripeţiilor ce o fac să trăiască dinaintea noastră, caracterul cu totul personal ce ştie să dea creaţiunilor sale, unite cu nemărginita bogăţie şi frumuseţe a organuluĭ şi cu înlesnirea cu care atacă şi susţine tonurile eĭ de o puritate cristalină, fac din Darclée una dintre cele maĭ valoroase soprane ale lumeĭ muzicale moderne. A fost nu numaĭ o bucurie, ci chiar o măgulire naţională pentru noĭ, de a constata, în mijlocul ovaţiunilor şi a frenezieĭ ce ne coprinsese pe toţĭ, că pe aripele eĭ de privighetoare duce departe peste ţĕrĭ şi mărĭ numele nostru legat de al eĭ prin succes, prin talent şi prin duioasa şi comunicativa dragoste ce rĕspândeşte pretutindenĭ împrejuru-ĭ.

Dacă Darclée ne domină, *Nuovina* ne farmecă; dacă una e cântăreaţă de caracter, cealaltă e cântăreaţă de stil. De cum apare pe scenă Nuovina, te surprinde prin jocul eĭ original, prin varietatea şi frumuseţea nuanţelor, a atitudinelor, a gesturilor, prin inteligenţa — ar trebui să zic maĭ bine ştiinţa — cu care 'şĭ mlădiază glasul după fiecare situaţiune, şi glasul nu-ĭ e, cu toate acestea, nicĭ fenomenal, nicĭ chiar prea distins. Ce e fenomenal însă este interpretarea la dînsa, modul cum îşĭ pune

în evidenţă prin mişcărĭ sentimentele de care e însufleţită, este expresiunea ce dă tonurilor, personalitatea ce înfăptueşte ca comediană şi cântăreaţă, aşa că la sfîrşit nu ştiĭ ce să admirĭ maĭ cu osebire: perfecţiunea joculuĭ, saŭ gingăşia cânteculuĭ. Nu însă fără muncă, fără greutate ajunge ea la această isbîndă. Publicul la început nu se predă de bunăvoe, i se pare ciudată o aşa de neaşteptată împerechere, nu-ĭ vine să creadă că lucrul e natural, şi tot stă nedomirit, nu cumva jocul artisteĭ să'l vrăjească în dauna cântărĭĭ. Puţin câte puţin momit, însă, sedus, cucerit, se lasă bucuros în voia curentuluĭ, care 'l duce uşor, lin, pe neaşteptate cătră depărtărĭ şi 'nălţimĭ la care numaĭ năzuinţa unuĭ ideal poate ajunge. Şi pe urmă 'ĭ pare rĕŭ că a perdut clipele de mulţumire, trecute în lupta cu el însuşĭ; că îndoiala a putut să i se furişeze în inimă, fie măcar în treacĕt, despre cel maĭ substanţial talent, unit cu cea maĭ atrăgătoare graţie. Şi dacă trupul eĭ bine modelat, tînĕr şi sprinten, îţĭ măgulește privirea, dacă jocurile la infinit variate ale fizionomieĭ te minunează şi te luminează, la dînsa, ochiĭ, în care îşĭ are parcă întrunite toate puterile sufletuluĭ, toate înflăcărările patimeĭ, ochiĭ, numaĭ cât te ating cu cătarea lor sensuală şi inspirată, sunt deajuns pentru a înfrînge orĭce împotrivire, a'ţĭ învăpăia mintea şi simţirea şi a înfiripa o fiinţă stranie cu o înrîurire ne maĭ cunoscută asupră-ţĭ, care te face să rîzĭ, să plîngĭ şi să tremurĭ, după cum ea e veselă, tristă orĭ primejduită pe scenă. Pasionată, capricioasă şi nebună în Carmen, desnădăjduită, geloasă şi violentă în Santuzza, e numaĭ iubire, nevinovăţie şi inconştientă chiar păcătuind, în Margareta, din care a făcut negreşit, în actul al 3-lea, cea maĭ perfectă şi maĭ duioasă întrupare din câte ne-a fost dat să apreţuim pe vre-o scenă de teatru până acum. Diversitatea acestor treĭ caractere şi deplinătatea înfăptuirĭĭ lor ne daŭ dreptul de a zice că compatrioata noastră e o artistă din şcoala nouă franceză, care, din lipsa amplitudineĭ vocelor, daŭ o desvoltare deosebită condiţiunilor dramatice, ca să poată astfel ajuta şi complecta până la un punct slăbiciunile muzicale. Iată pentru ce Nuovina zice, detaliază, nuanţează cu felurite meşteşugirĭ şi subtilităţĭ de inflexiunĭ şi de intonărĭ poema dramatică, deşi ar putea uşor cu vocea eĭ plăcută şi simpatică să mărginească a lăsa sborul liber cânteculuĭ; pe când la Darclée lucrul este aproape din contra. Cântarea, splendoarea voceĭ maĭ întâĭ, jocul şi talentul comedianeĭ fiindu-ĭ un auxiliar trebuincios, dar nu indispensabil.

Aibă noroc, orĭunde s'ar duce amêndouĕ, cu bine şi cu iubire de la noĭ, şi aducă-şĭ pururĭ aminte că pasĕrile 'şĭ daŭ drum glasuluĭ la rĕsăritul soareluĭ şi că ele s'aŭ născut şi aŭ cântat pentru întâĭa oară pe pămîntul Patrieĭ, de unde soarele rĕsare!....

Doamna *Constanţa Cara*, după un concert bine reuşit la Ateneŭ, a cântat pe scena Teatruluĭ Naţional în Aida şi Cavaleria Rusticană. Vocea sa caldă, vibrantă şi de puternică extensiune, a făcut o bună impresiune asupra publiculuĭ, care augurează bine despre viitorul simpaticeĭ artiste, ale căreĭ însuşirĭ dramatice însă, fie rea dispoziţiune, fie împrejurărĭ independente de voinţa sa, nu s'aŭ putut desfăşura, după cum am fi fost doritorĭ şi s'ar fi căzut, în condiţiunile atât de binevoitoare cu care a fost întîmpinată la noĭ. D-sa e o artistă de valoare şi contactul cu maeştriĭ muzicalĭ din Francia, unde se va duce în curînd, va fi hotărîtor fără îndoială succeselor ce o aşteaptă şi pentru care trebue să se pregătească cu tot dinadinsul.

De când binecunoscutul violoncelist Const. Dimitrescu e şef de orchestră al Teatruluĭ Român, am putut constata cu plăcere o îmbunătăţire şi o îndrumare artistică a acestuĭ organ important a primuluĭ nostru institut dramatic. Programul e cu totul schimbat, bucăţile sunt bine executate, şi o varietate plăcută şi un gust în adevĕr deosebit presidă la alegerea şi la interpretarea lor.

Publicul simte tragere de inimă să asculte muzica, între acte, căcĭ a scăpat de cele 3, 4 valţurĭ şi polcĭ învechite şi insipide ce i se scîrţîaŭ de anĭ îndelungaţĭ la urechiă, aşa că era maĭ mare greŭ cuĭva să le audă. Direcţiunea generală a teatrelor ar face, totuşĭ, un mare pas întru desvoltarea şi rĕspîndirea gustuluĭ muzical printre noĭ, dacă ar lua dispositiuni ca orchestra sa, atât de bine dirigiată, să fie complectată ca să poată executa bucăţĭ clasice pe fiecare seară, a căror

program să fie anunţat în josul afişuluĭ de spectacol. Această mĕsură ar avea poate avantagiul de a da un îndemn maĭ mult lumeĭ să vie la teatru, şi în tot cazul ar stabili un bun curent, prin faptul că publicul ar şti ce i se va cânta şi deci va înţelege, pregătit dinainte, maĭ cu folos, bucăţile executate astfel în onoarea luĭ.

M.

* * *

Sunt câteva zile decând, după maĭ mulţĭ anĭ de suferinţă, a murit la Viena baritonul *Constantin Cairetti,* originar din Macedonia. El a intrat în conservatorul din Bucureştĭ la anul 1875. Dotat cu o frumoasă voce şi maĭ cu seamă cu multă tragere de inimă şi simţ muzical, a făcut, sub conducerea d-luĭ Ştefănescu, valorosul nostru profesor de canto, progrese repezĭ, luând în toţĭ anĭ premiul I-iŭ. Debutul sĕŭ serios a fost în anul 1885, luna Maiŭ, în Linda de Chamounix, când acelaş D. Ştefănescu, făcu prima încercare de operă română, cu elevĭ sĕĭ din Conservator, împreună cu Doamna Leria, distinsa primadonă. In stagiunea anuluĭ 1885-86, începênd reprezentaţiile de operă şi operetă, Cairetti a cântat cu succes în operile Traviata, Lucia, Faust, Ernani, Maria di Rohan, Trovatore. In 1886, venind în Bucureştĭ, celebra Patti a cântat cu trupa română operele Lucia şi Traviata, unde Cairetti şi-a susţinut atât de bine partea, încât a fost viŭ şi în repeţite rînduri felicitat de Patti şi de soţul eĭ Nicolini. Cairetti a cântat încă, cu vestita Luca şi Mirzwinski în operele Trovatore, Carmen şi Huguenoţiĭ.

Carater afabil şi blând, artist distins, român bun în sentimentele sale Cairetti lasă regrete adincĭ în inimile tuturor celor care l'aŭ cunoscut.

* * *

Cercul artistic a deschis o exposiţie permanentă în strada Eni, unde sunt expuse lucrărĭ de ale D-lor Georgescu, Titus Alexandrescu, Alpar, Sperlich, Artur Georgescu, Henţia, Negrescu, Ioanid şi fraţiĭ Serafim.

A.

REVISTA REVISTELOR

Cosmopolis, din Ianuarie, publică un interesant articol al luĭ Emile Faguet, *Le livre à Paris*. In acest articol scriitorul analizează şi critică romanele: *Le Mannequin d'Osier*, de Anatole France, şi *Les Déracinés*, de Maurice Barrès, precum şi volumul de poeziĭ *Les Hautaines* de Marcel Rouff. Romanul *Le Mannequin d'Osier*, îl consideră ca o urmare a admirabiluluĭ roman *Orme du Mail*. *Le Mannequin d'Osier* e maĭ mult o compoziţiune admirabilă decât un roman. Cu toate acestea el e o operă de gîndire, e un roman filozofic, în care se vede maĭ multă citire din partea luĭ Anatole France ca în celelalte romane. Prin gura luĭ Bergeret, cel maĭ principal personagiŭ al romanuluĭ, Anatole France vorbeşte, îşĭ arată reflexiunile sale asupra moravurilor, ideilor, religiuneĭ şi politiceĭ Francezilor din clasa mijlocie. In acest roman se arată pesimist, mizantrop, şi în particular amărît de afacerile de astăzĭ ale Franţeĭ, fapt neconsecvent cu părerile exprimate în alte romane, unde este optimist.

Vorbind de *Les Déracinés*, scriitorul aduce laude luĭ Maurice Barrès.

»*Les Déracinés* sunt primul volum al uneĭ seriĭ, care va fi compusă, cred eŭ, din treĭ romane. In această lucrare Barrès îşĭ propune a scri, sub formă romanescă, o adevărată istorie contimporană psichologică. El voeşte a da o idee de ceeace este în mod netăgăduit generaţiunea franceză, care avea 20 de anĭ în 1890; care, prin urmare, s'a fost ridicat imediat după căderea noastră în 1870; care a străbătut prima parte a vieţeĭ în Franţa luĭ Jules Ferry, apoĭ a Generaluluĭ Boulanger, şi care acum se înclină către a patra. Desenul este excelent pentru că această generaţie constitue absolut o nouă Franţă, Franţa de astăzĭ«.

Examinând maĭ de aproape opera luĭ Barrès, scriitorul îĭ găseşte următorul cusur:

»Romanul este prea îndesat, prea încărcat cu amănunţimĭ obositoare şi în adevĕr netrebuincioase şi, ceeace e maĭ grav, autorul prezintă pe acelaş plan, cu o egală bunăvoinţă şi îngrijire, lucrurile de prima importanţă şi documentele aşa de neînsemnate, care par culorĭ dominante rĕŭ întrebuinţate.«

Cu toate acestea e o carte, şi încă o carte în care se află lucrurĭ care te fac să te gîndeştĭ. E o operă a unuĭ spirit chibzuit, meditativ şi capabil de mişcare.

Les Hautaines de Marcel Rouff sunt niște elegii de dragoste, scrise în sistemul de versificație, adoptat de un mare număr de poeți contimporani, adică în versuri prea libere, care par adeseori ca o proză cadențată. După niște mici critice, scriitorul nu se poate exprima cu siguranță, dacă Rouff este dotat sau nu cu darul poeziei.

Jules Lemaître, în articolul *Le Théâtre à Paris,* după mici observațiuni asupra a vr'o câteva piese noi, se oprește asupra pieselor: *Les Trois Filles du Dupont* de Brieux, și *Le Repas du Lion,* de François de Curel.

»Noua piesă a lui Brieux«: *Les Trois Filles de Dupont,* este, după mine, zice Lemaître, cea mai bună din câte a făcut el până aci, mai puțin didactică ca formă, mai mult bogată ca observațiune și mai mișcătoare. Subiectul e mare și de un interes vital: se încearcă a se ști ce devin fetele sărmane în burghezimea contimporană, în care odioasele noastre moravuri nu permit tinerelor fete a se mărita fără dotă.

François de Curel, de și un psycholog subtil și puternic, un orator, un poet, nu se prezintă decât ca un autor dramatic intermitent. In *Repas du Lion* amestecă o admirabilă istorie sufletească cu o dramă socială și șansele imperfectă și trunchiată.

Jean Jaurès, în *Le Socialisme français,* se mărginește a arăta principiile imediate de acțiune, forțele esențiale viitoare ale socialismului în Franța.

Nouvelle revue, de la 1 Ianuarie, prin pana lui Antoine Albalat, ne zugrăvește pe ilustrul romancier Alphonse Daudet ca o ființă măreață, care întrupase toate darurile naturii. Albalat se revoltă contra tonului de polemică al lui Zola și îl prezintă cu atât mai necuviincios cu cât autorul lucrărilor »des Rougon« s'a arătat, în această dureroasă împrejurare, mișcat de afecțiune pentru prietenul dispărut și plin de admirație pentru maestrul care va rămânea.

Le comte Charles de Mouy continuă a pune față în față cei doi secoli și se arată cu totul orbit de avantagiile secolului al XIX-lea față de secolul al XVIII-lea. După de Mouy, celor din secolul al XIX-lea li se cuvine cinstea de a fi fondat libertatea arteĭ dramatice, de a-i fi deschis orizonturi nemărginite, de a fi creat romanul.

Metoda noastră, zice în rezumat de Mouy, și lucrările noastre istorice, mai puțin sgomotoase mai puțin seducătoare ca arta romanescă, dar mai trainice, nu pot fi comparate cu fricoasele încercări ale istoricilor de altădată: ai noștri au făcut cu toate acestea, mai mult decât a scrie cărți sau a reînvia trecutul; ei au însemnat viitorului procedeurile, care vor asigura în curgerea vremei exacta reconstruire a evenimentelor și a oamenilor. Ce să mai zic de critica noastră așa de habilă și așa de profundă. Știința timpului nostru este mai presus de orice, și nu cred că în timpii, chiar cei mai îndepărtați, se poate opune arta ușuratecă a lui Boucher sau Fragonard, inspirațiunei și stilului școalei noastre moderne, care a știut a reproduce cu știință realul și a conserva depositul sacru al idealului. Optimismul autorului nu se descorajează în fața nimărui. El merge până a atinge idealul timpului nostru și pe care îl încredințează descendenților spre păstrare.

Nouvelle revue, de la 15 Ianuarie, coprinde, pe lîngă alte articole, următoarele mai însemnate: *Madame la Marquise de Lambert,* de Victor du Bled; *Une visite à Mauperthuis,* de Henri Boucher, și *Un poète catalan,* Angel Guimera de Éphrem Vincent.

In articolul *Madame la Marquise de Lambert,* scriitorul ne arată influența considerabilă a saloanelor din secolul al XVIII-lea.

»E de constatat că istoria saloanelor începe în mod real în secolul al XVI-lea, că otelul de Rambouillet, de exemplu, joacă un mare rol în secolul următor, că el a contribuit la fixarea limbei franceze, la îmbunătățirea moralei sociale și chiar a moralei fără epitet, protestând contra mojiciei timpului, contra desfriului de la Curte.«

Și mai departe continuă astfel:

»Saloanele secolului al XVIII-lea vor fi ceeace fură la început școalele civilizațiunei, unde arta convorbirei, îngăduiala marelor existențe, produceau, grație femeilor, o necomparată dulceață de a trăi, unde metafisica sentimentului, știința amorului și nuanțele sale nemărginite formează chestiunea principală, unde frumoasa curtenie servă a ascunde.... petrecerile triviale.

In *Une visite à Mauperthuis,* autorul ne vorbește de puterea enormă a realității în literatură.

»Scriitorul, prin jocul unei funcțiuni nervoase, poate a gîndi și dincolo de realitate, poate a vedea și alăturea de ea, în afară sau a schimba aspectul, dar nu poate nici a se libera în mod complect de ea, nici a suprima.«

Apoĭ, într'o dizertaţie, autorul ne arată că singur Théophile Gautier cunoştea secretul de a-şĭ apropia esenţa frumuseţeĭ şi măreţieĭ, dulceţeĭ saŭ forţeĭ lucrurilor.

Ephrem Vincent, pentru a arăta că există o artă catalană, ne analizează şi critică tragediile şi dramele poetuluĭ şi mareluĭ publicist catalan Angel Guimera.

Revue des deux Mondes, de la 1 Ianuarie, continuă lucrarea istorică: *L'Europe et le Directoire* — revoluţia din luna Brumar — a luĭ Albert Sorel.

G. Goyau, în: *Du régime de la grande propriété dans les Calabres*, ne prezintă un tablou înspăimîntător de relele relaţiunĭ între ţĕranĭ şi marea proprietate din aceste părţĭ ale Italieĭ. Legăturile de asociaţiune între capital şi munca sedentară se slăbesc. Munca vagabondă ia avênt şi exploataţiunea pămêntuluĭ, prin regimul salariatuluĭ, se desvoltă în mod neliniştitor în Calabria.

Franz-Funch-Brentano, în *Problèmes bibliographiques*, ne arată noile soluţiunĭ aduse problemelor bibliografice.

In numĕrul de la 15 Ianuarie al acesteĭ reviste găsim un admirabil şi amănunţit studiŭ al luĭ Th. Bentzon, intitulat *Un musicien poète*. E vorba de nenorocitul, dar celebrul geniŭ poetic, americanul Sidney Lanier. Autorul, în acest studiŭ, insistă maĭ mult asupra teoriilor luĭ Sidney în artă.

»Sarcina este grea, căcĭ muzica şi poezia se găsesc în opera sa aşa de strîns legate că ar fi cu neputinţă de a separa frumuseţea ideeĭ de aceea a sunetuluĭ; carte curioasă, dar specială, în care scrie Sidney despre prosodia engleză şi rĕstoarnă barierile care separaŭ, după plăcerea luĭ Lessing, poezia de muzică. Din aceste două arte, el făcu una singură şi excelă, ceea ce nu voiesc a zice că trebue a face şcoală.«

Lévy-Bruhl, în *Le centenaire d'Auguste Comte*, expune pe larg principiile mareluĭ filosof pozitivist cu ocazia împlinireĭ a 100 de anĭ de la naşterea luĭ.

Camille Mélinand, în articolul: *Le rêve et la réalité*, compară viaţa cu visul şi, ca consecinţe ale comparăreĭ, găseşte că visul este o realitate, dar fugitivă, şi în acelaş chip viaţa actuală este o realitate, dar provizorie.

René Doumic, în: *L'oeuvre d'Alphonse Daudet*, după ce aduce laude luĭ Daudet ca om, apoĭ analizează operile maĭ însemnate ale luĭ, făcênd şi micĭ observaţiĭ, acolo unde autorul crede nemerit. Arată că povestirile sale formează partea clasică a opereĭ sale. Fără teamă, povestirile luĭ Daudet pot fi puse în mâna copiilor, pe când nicĭ odată acelea ale luĭ Mérimée saŭ Maupassant nu pot fi încredinţate copiilor. Daudet a ştiut a preciza în operile sale destul de bine caracterul, meritul şi preţul. El a făcut opera ce trebuia să facă.

Revue de Paris, din Ianuarie, coprinde câteva paginĭ despre Alphonse Daudet de Anatole France, care insistă în mod egal asupra valoareĭ incomparabile a opereĭ Tartarin, a celor 3 Tartarinĭ.

»Aicĭ, în acest triplu Tartarin, el puse cel maĭ mare geniŭ şi bunătate; el fu cel maĭ mare creator. Tartarin este un tip popular ca Gargantua. E cunoscut de toţĭ, s'a familiarizat cu toţĭ. El are un ce care place rafinaţilor şi ignoranţilor. E făcut pentru bucuria lumeĭ. Şi de câtă inocenţă este făcută această enormă veselie; nimic crud, nimic care ne aduce aminte astringenta satiră a nordului; e o frumoasă »galéjade«, e o suflare de pasere sglobie sub cerul albastru, un lucru înaripat, un ce divin. Şi înaintea entusiazmuluĭ care isbucneşte din toate părţile pentru Tartarin ne aducem aminte de un pasagiŭ din *Journal*, în care Goncourt ne vorbeşte de Tartarin ca de sublima noastră epopee naţională.«

In numĕrul din Ianuarie al acesteĭ reviste se continuă: *Correspondance entre Ernest Renan şi Berthelot*. O parte a acestor scrisorĭ se desfăşoară maĭ ales asupra evenimentelor din anul 1870. Renan crede ca necesară cesiunea Alsacieĭ şi Loreneĭ, lucru care revoltă pe Berthelot.

Revue des Revues, de la 1 Ianuarie, coprinde un articol al Papeĭ Leon XIII din timpul când nu era de cât cardinal. Prin acest articol cardinalul voia să arate puterea dominantă a bisericeĭ în desfăşurarea civilizaţiuneĭ popoarelor.

»Biserica n'are numaĭ cinstea incontestabilă de a înobili şi sfinţi munca, nicĭ numaĭ gloria de a fi călăuză societăţeĭ pe drumul civilizaţiuneĭ în care ea nu maĭ are decât a merge cu paşĭ măreţĭ. Un rol maĭ nobil şi o glorie maĭ curată îĭ este rezervată, ţinênd oamenĭĭ într'un just mediŭ şi împedicându-ĭ printr'un amor excesiv al lucruluĭ a se converti într'un noŭ sistem de barbarie şi opresiune, teoria progresuluĭ, care, exercitată cu mĕsură, va fi isvorul ameliorăţiunilor doritoare şi a cinsteĭ prospere. E drept că Biserica catolică, prin gura şefuluĭ eĭ, a declarat că cu *Civilizaţiunea timpuluĭ nostru nu poate să fie pace pentru ea.* Dar aci e vorba numaĭ de civilizaţiunea care are de scop de a înlătura creştinismul şi a înmormînta cu el toate bunurile cu care el a îmbogăţit societatea.«

Procurorul Sinodului rus, C. Pobédonostzeff, în: *La société et le sentiment religieux,* în câteva rînduri, arată importanţa bisericeĭ şi termină astfel articolul:

»Timpul în care noĭ trăim este timpul decadenţeĭ sentimentuluĭ religios, saŭ maĭ bine al corupţieĭ sale: din toate părţile renegând tradiţia, legea, priincipiile stabilite de morală; se caută noĭ forme ale religiuneĭ, noĭ legĭ ale moraleĭ utilitariste şi se propune noĭ divinităţĭ fantastice şi monstruoase. Starea actuală a societăţeĭ se aseamănă cu acea a societăţeĭ romane în epoca Antoninilor.

Jean Finot, în: *La mort d'Alphonse Daudet,* aduce elogiĭ mareluĭ romancier, care întrupa în el Franţa, geniul francez şi îl judecă mai întăĭ ca om.

»Gusturile diferite vor putea a-ĭ opune maeştriĭ de mărimea sa, dar nu va putea decât cu greŭ a pune pe aceiaşĭ treaptă o altă inimă, un alt suflet, dând naştere în acelaşĭ grad la simpatia şi afecţiunea sa. Pentru aceasta, se poate afirma că moartea sa umplu de tristeţe întreaga lume. Maestru al emoţiuneĭ, al graţieĭ, al ironieĭ esenţial franceze, el avea resemnarea unuĭ înţelept, indulgenţa unuĭ filosof şi bunătatea supremă a unuĭ încercat, planând deasupra josniciilor acesteĭ lumĭ. Daudet a fost uman prin excelenţă şi cărţile sale sunt adînci rezervoare de dragoste şi bunătate şi pentru aceasta literatura sa face pe om mult maĭ bun. Fu un mare caracter, fiind un mare scriitor. Artist fără rival, fu un om în toată puterea cuvîntuluĭ.«

Hippolyte Buffenoir, în: *Une élève* de Jean-Jacques Rousseau, extrage câteva părţĭ din memoriile princeseĭ Stephania-Louise de Bourbon Conti, care îl avu ca educator. Fiica prinţuluĭ Conti povesteşte cele maĭ micĭ fapte ale educaţiuneĭ sale, în care Rousseau se găseşte des amesticat. Orĭ de câte orĭ pronunţă numele sĕŭ, eleva luĭ Rousseau isbucnesce într'un elan de admiraţie pentru magistrul eĭ.

Georges Pellissier, în: *La littérature dialoguée en France,* după ce arată că acest gen nu-ĭ noŭ, ci există din timpurile cele maĭ vechĭ, chiar acum douĕ miĭ de anĭ la Egiptienĭ, facă analiza operilor luĭ Gyp, Lovedan, Donnay, Provins.

In numĕrul de la 15 Ianuarie al acesteĭ reviste Henry Bérenger publică un studiŭ intitulat: *Les Prolétaires intellectuels en France.* In acest studiŭ el dă definiţia şi arată caracterele unuĭ proletar intelectual. Studiază consecinţele şi cauzele proletariatuluĭ francez din punctul de vedere psichologic, fisiologic, social şi moral, şi cată să dea nişte remediĭ acestuĭ proletariat, terminând astfel: »In acest timp cu puţinĭ soldaţĭ, dar mulţĭ oamenĭ, Anglia, America, cuceriră lumea.«

Georges Brandès, în: *Alphonse Daudet,* un articol elogios mareluĭ scriitor, îl presintă întăĭ ca om şi apoĭ ca scriitor.

»Farmecul luĭ Alphonse Daudet se desfăşoară în întregime în vocea sa, al căruĭ vĭers dulce şi melodios răpea inima, ochiĭ sĕĭ frumoşĭ şi triştĭ trădaŭ durerile phsichice, pe care gura le tăcea şi desfăşuraŭ tot ceeace era în el simpatie umană şi îndurare pentru nenorocirile altuia.«

Ca scriitor, el nu cunoştea numaĭ oameniĭ meridionalĭ; el ştiu să pătrundă în inima şi celor din nord. In *L'Evangéliste* Daudet se ocupă de locuitoriĭ ţĕreĭ de nord. Eroina e o daneză şi nimenĭ nu se poate împedica de a admira scrupulozitatea acestuĭ partizan al adevĕruluĭ în ficţiune, îngrijirile pe care Daudet le pune pentru a da povestireĭ sale o culoare cât se poate de locală.

* * *

Nuova Antologia, de la 1 Ianuarie, coprinde o povestire de Gabriel d'Annunzio, intitulată: *Parabola omuluĭ bogat şi a săraculuĭ Lazăr,* în care autorul romanuluĭ *Piacere* amplifică parabola luĭ Hristos, dându-ĭ un sfîrşit noŭ şi modern, din care reiese că viaţa stă în sensualism. Tot acolo e un studiŭ interesant asupra romanelor italiene în 1897. In numĕrul de la 16 Ianuarie, e un studiŭ asupra potretelor luĭ Leopardi, şi continuarea frumosuluĭ roman *Capelli bianchi* de Salvatore Farina.

Z.

BIBLIOGRAFIE

Alecsandri V. . . . . *Opere complete*, poesii, 2 v.

Antonescu Victor . . . . *La Banque d'Allemagne* comparée avec *La Banque de France*, 1 v.

Bengescu-Dabija G. . . . *Pigmalion*, tragedie, 1 v. *Amilcar Barca*, tragedie, 1 v.

Cucu N. St. . . . . *Petrolul*, 1 v. *Un nou mod de alimentare a oraşelor*, 1 v.

Dauş L. . . . . *Spre moarte*, nuvele, 1 v.

Diaconovich C. Dr. . . . *Enciclopedia Română*, fasc. 8.

Dimitriescu Anghel . . . *Barbu Catargiu*, 1 v. *Discursurile lui Macaulay*, 1 v.

Economu Ciru . . . . . *Resbunarea lui Anastase*, 1 v.

Ghica S. Scarlat . . . . . *Shylock*, trad., 1 v. *Jul. Cesar*, trad., 1 v.

Grigorovitza Em. . . . . *Deutsche Uebertragungen* aus Mihael Eminescu.

Hamangiu C. . . . . *Despre Proprietatea literară*, 1 v. *Scriitori şi artişti*, 1 v.

Ionescu-Gion G. . . . . *Ludovic XIV* şi *Constantin Brancoveanu*, 1 v. *Manual de poetica română*, 1 v. *Călătoriile lui Carol XII prin Ţara românească*, 1 v.

Istrati C. I. Dr. . . . . *Le sel des salines roumaines*, 1 v. *Cercetări asupra păcurilor din România* (cu DD. Cucu şi Saligny), 1 v. *O pagină din Istoria contimpurană a României*, med. econ. nat. 1 v. *Curs elementar de himie*, 1 v.

Kalinderu Ioan . . . . . *August şi literaţii*, 1 vol.

Lecca G. H. . . . . *Prima*, poesii 1 v. *Secunda*, poesii, 1 v.

Madan G. . . . . *Suspine*, poesii populare din Basarabia, 1 v.

Michailescu Stef. C. . . . *Introducere la Psicho-fisică*, 1 v. *Incercări critice* asupra invĕţămĕntului nostru primar. *Vĕrtejul cu aburi*, 1 v.

Nicolescu N. Oscar . . . *Querela inofficiosi testamenti. Nature de la réserve légale et des personnes qui y ont droit*, 1 v.

Ollănescu D. C. . . . . *Ode, Epode, Carmen seculare, Arta poetică*, ale lui Oraţiu, traduceri in versuri. (Lucrare premiată de Academia română). 1 v. *Teatru*, 1 v. *Vasile Alexandri*, discurs de recepţiune la Academia română, 1 v. *Satire*, 1 v.

Păun V. D. . . . . *Ficţiune, imagine, comparaţiune*, 1 v.

Pĕucescu Gr. G. . . . . *Despre obligaţiuni*, 1 v. *Chestia ţĕrănească*, 1 v.

Petraşcu N. . . . . *Mihail Eminescu*, 1 v. *Figuri literare contimpurane*, 1 v. *V. Alecsandri*, 1 v. *N. Grigorescu*.

Stambulescu I. . . . . *Casele de Economie*, studiŭ de legislaţie comparată, 1 v.

Sbiera I. G. . . . . *Mişcarea bisericească a Românilor din Bucovina*, 1 v.

Sterian G. . . . . *Visul unei nopţi de vară*, trad., 1 v.

Văcărescu Theodor C. . . *Lubtele Românilor*. (Lucrare premiată de Academia română). 1 v.

Zamfirescu Duiliŭ. . . . . *Fără titlu*, 1 v. *In faţa vieţei*, roman, 1 v. *Lumea nouă şi lumea veche*, 1 v. *Strămoşii noştri*, 1 v. *Alte orizonturi*, poesii, 1 v. *Imnuri păgâne*, poesii, 1 v.

LITERATURĂ
ȘI
ARTĂ-ROMÂNĂ

IDEI · SIMȚIRE · FORMĂ

ANUL II. Nr IV.

CUPRINSUL

NUMĂRULUĬ DE LA 25 FEVRUARIE 1898.

TEXT:

1. Conștiința națională . . . . . de *N. Petrașcu*
2. Sufletul, Că poate atuncĭ, poeziĭ . . . . . » *Duiliu Zamfirescu*
3. Ștefan C. Michăilescu și Vîrtejul cu abur. » *Dr. C. Istrati*
4. In Dalmația și Italia, note de călătorie. . . » *N. Iorga*
5. Fiica luĭ Sejan, poveste istorică. . . . . » *Ciru Oeconomu*
6. Gărgăuniĭ Dragosteĭ, comedie în 1 act. . . » *Iosif Vulcan*
7. Cititor, poezie . . . . . » *Naum Andreiŭ*
8. Cronica . . . . . » *A.*
9. Revista Revistelor. . . . . » *Z.*

ILUSTRAȚII:

10. Prometeŭ, panoŭ decorativ de la Banca Națională . . . . . de *G. D. Mirea*
11. Candelă, din mobilierul catedraleĭ de la Constanța . . . . . » *I. Mincu*

MUZICĂ:

12. Serenadă . . . . . de *M. Mărgăritescu*

REVISTA **LITERATURĂ ȘI ARTĂ ROMÂNĂ**

APARE LA 25 ALE FIECĂREĬ LUNĬ

Pentru tot ce privește REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA a se adresa:
STRADA FÎNTÂNIĬ, No. 46, BUCUREȘTI.

Cărțile și reproducerile după lucrărĭ de artă, trimise Redacțieĭ, vor fi anunțate și, de se va găsi cu cale, analizate saŭ reproduse.

Abonamentul la Revistă e de 30 Leĭ pe an în țară; în străinătate 40 Leĭ.
Un numĕr 2 Leĭ 50 Banĭ.

IMPRIMERIA STATULUĬ.

CONŞTIINŢA NAŢIONALĂ [1]

»La conscience est cette faculté par laquelle nous sommes sans cesse avertis de ce qui se passe actuellement en nous«.

ROYER-COLLARD.

Sentimentul naţional, acel sentiment cu care ne naştem toţi şi prin care ne arătăm iubirea de ţară, a început a fi întărit în veacul nostru,—veacul naţionalităţilor, — la cele mai multe popoare culte, prin o conştiinţă naţională. Sentimentul, oricare ar fi el, câştigă, când raţiunea îi arată că el e fundat pe firea lucrurilor, pe adevĕr. Bazat pe ştiinţă, patriotismul, care altă dată intervenea numaĭ în împrejurărĭ marĭ, în vreme de grea cumpĕnă, cum se zicea, ajunge a fi acum, la acele popoare, un criteriŭ de judecată pentru maĭ toate faptele. El porneşte de la straturile maĭ culte ale societăţiĭ şi se lăţeşte din ce în ce maĭ mult până în straturile obşteĭ, consolidând astfel cuvîntul *naţiune*. In adevĕr, de la oameniĭ de ştiinţă istorică generală şi de psicologie socială universală, până la cercetătoriĭ de studiĭ speciale: de rase, de limbĭ, de poezie populară, toţi şi toate rezultatele muncii lor stabilesc,—prin deosebirile fundamentale care există între popoare, prin înzestrarea fiecăruĭ popor cu însuşirĭ particulare, cu aptitudinĭ proprii sieşi, prin desvoltarea istorică a fiecăruĭ popor, prin acţiunea naturei pămîntuluĭ locuit de ele,—stabilesc, zic, o lege ştiinţifică ne-

[1] Cuvîntare rostită în adunarea extraordinară a *Amicilor Literaturii şi Artei Române*, de la 20 Ianuarie 1898.

strămutată, și anume că: desvoltarea unuĭ popor, stând în viața luĭ, această desvoltare ca și viața luĭ, nu poate fi decât individuală, proprie aceluĭ popor, deosebită de altele ale altor popoare. Cum, spre pildă, nu există o limbă omenească, ci numaĭ limbĭ ale popoarelor, tot așa nu există o desvoltare omenească în sine, abstractă, ci numaĭ particulară, în marginile firiĭ și istorieĭ fiecăruĭ popor.

Pentru cine a străbătut, spre pildă, o singură dată istoria Românilor, înțelege că numaĭ legea aceasta de diferențiare a naționalităților, de independență, a susținut, prin miile și miile de lupte de arme, pe poporul Român. Această lege, pe care o întîlnim, subt forma eĭ rudimentară, în trecutul nostru, va trebui să ne slujească în viitor, subt o formă maĭ apropriată timpuluĭ, în apriga luptă pentru existență dintre națiunĭ. Ea este o lege superioară a vieței universale a popoarelor. Maĭ mult, ea se întinde peste toată firea, căcĭ firea întreagă nu trăește decât prin ea. Toate ființele se aseamănă, se confundă, prin câteva punte, între ele, dar toate se deosebesc esențial prin sute și miĭ de punte. Fiecare din noĭ ne confundăm într'o muncă obștească, dar fiecare din noĭ ne și deosebim prin particularitatea munceĭ noastre. Și, pe când ceeace ne e obștesc, ceeace imităm uniĭ de la alțiĭ, adică ceeace se confundă de la toțĭ indiviziĭ, și vorbind despre popoare, de la toate popoarele, nu formează, ca să zicem așa, decât fondul vieții sociale, partea fără importanță a tablouluĭ, aceea care cade pe un plan cu totul secundar, în umbră,—ceeace ne diferențiază uniĭ de alțiĭ, și popor de popor, particularitatea munceĭ noastre, individualizarea eĭ, ne distinge, din contra, ne pune în evidență. Omul saŭ poporul care s'a confundat în ideile altuia imitându-l complect și în toate, este nimicit, cum este nimicit un mal de apă alipit altuĭ mal. E o lege generală care stăpînește toate ființele lumiĭ.

Voițĭ să vĕ facețĭ o idee exactă despre gradul de cultură al unuĭ popor cult? Observațĭ cu ce se deosebește el de altele, cu ce se aseamănă cu altele. Cu cât aceste deosebirĭ vor fi maĭ marĭ și maĭ multe, cu atât acel popor va fi maĭ înaintat. Priviți poporul englez; el e cel maĭ caracteristic, cel maĭ deosebit de altele, și netăgăduit e și cel maĭ înaintat. Priviți din contra, un popor sĕlbatec din Africa; când aț vĕzut unul e ca și cum le-aț vĕzut pe toate, căcĭ ele se aseamănă întocmaĭ între ele, sunt uniforme, monotone.

Acest adevĕr fundamental, înplântat din ce în ce maĭ adînc în sufletele popoarelor apusuluĭ, le călăuzește, zic, de la o vreme încoace în toată activitatea vieței lor. Ele prețuesc tot ce e al lor, scot în lumină tocmaĭ însușirile care le deosebesc de alte popoare, își aduc laude calităților lor și le desvoltă pe zi ce merge cu multă stăruință. Cele predicate de doctrinele umanitarismuluĭ, radicalismuluĭ și cosmopolitismuluĭ, — rezumate în o mĕsură una și aceeașĭ pentru *om și om*, — aŭ fost înlăturate ca niște fantaziĭ abstracte și nerealizabile, și înlocuite cu teoria nouă și științifică a diferențieriĭ *naționalităților*. Pe ea se basează conștiința națională a popoarelor civilizate.

In ce consistă, cu un singur cuvînt, ca manifestare exterioară această conștiință națională?

In păzirea uneĭ legĭ sfinte, înăscută în fiecare om, aceea de a lucra spre

binele țĕriĭ luĭ. Și când zicem țară, nu înțelegem numaĭ pămîntul, ci o ființă morală, o ființă vie, care ne inspiră dragoste, care se ridică din adîncul Istorieĭ cu amîndouĕ brațele eĭ rănite, încunjurată de vitejiĭ care aŭ apărat-o, și ale căror raze de glorie se confundă în aureola eĭ de martiră. In fața imagineĭ eĭ mutilate, conștiința noastră națională ar trebui să fie maĭ puternică încă, cum maĭ puternică ni e emoția, când privim printre steagurile noastre unul sfîșiat de gloanțe pe câmpul de luptă.

Cum ne găsim însă noĭ Româniĭ astăzĭ față cu formarea nouluĭ criteriŭ de călăuzire a popoarelor, cum stăm adică cu conștiința noastră națională? Deși noĭ Româniĭ ne iubim țara și neamul, sentimentul nostru, ni se pare, a rĕmas în forma luĭ rudimentară de instinct, nu s'a îndrumat spre o conștiință națională, spre un ideal național. In momente grave, cum a fost rĕzboiul de acum 20 de anĭ, ne arătăm patriotismul. Inimele noastre bat chiar în unele împrejurărĭ maĭ micĭ; suntem mișcațĭ în fața unuĭ tabloŭ representând pe Stefan orĭ pe Mihaĭ, în fața uneĭ trupe de militarĭ mergênd bărbătește, — ca dinaintea unor simboluri sfinte ce ne amintesc gloriile noastre și ne deșteaptă speranțele. Asemenea, dacă ar veni cineva în fața noastră și ne-ar vorbi contra poporuluĭ Român, ne-am indigna, iar dacă ne-ar afirma că e maĭ bine de a-țĭ face interesele tale private în viață, decât a te gîndi pentru binele țĕriĭ, l-am lua drept un om imoral ce ne insultă. Dar toate aceste mișcărĭ sufletești sunt un fel de acțiunĭ reflexe, emoțiĭ spontaniĭ, inconștiente. Adevĕrata conștiință națională trebue să se adîncească, să atingă profunzimele sufletuluĭ nostru și să veghieze în el pururea ca o candelă nestinsă.

Ea trebue să ne facă să înțelegem că fiecare din noĭ avem a urma în viață douĕ căĭ, cum zice Goethe, una reală și una ideală; că pe lîngă fatalitatea legată de instinctele noastre de conservare individuală, omul nu se distinge decât printr'o aspirație neînfrînată și pururea vie, către țeluri înalte, către un idealism național,—istoria popoarelor nefiind decât mișcarea acestor aspirațiĭ din sufletul indivizilor. Ea trebue să ne facă să pricepem că idealul național al unuĭ popor e singura substanță vie care circulă de la om la om, legându-ĭ unul de altul și strîngênd într'un singur mănunchiŭ întreg poporul. Ea trebue să ne facă să înțelegem că între noĭ și acest ideal este un contract care trebue respectat în toate condițiile luĭ, și că cea dintăĭ condiție este aceea de a înlesni desvoltarea tuturor fiilor țĕriĭ, în diversitatea însușirilor lor, căcĭ altfel călcăm contractul, săvîrșim o nedreptate. Câtă vreme conștiința națională însă nu-ĭ decât sub forma de sentiment vag, cum o avem noĭ astăzĭ, ea e absentă adesea din noĭ, și chiar când e prezentă, cedează lesne, e ca o trestie care se mlădie la fiece adiere, nu e convingere cu putere de resistență, nu e stejar înrădăcinat adînc în pămînt.

Maĭ trebuesc dovezĭ pentru a susținea părerea aceasta? Toțĭ le avem cunoscute. Ca să ne îngrădim în sfera preocupărilor noastre obicĭnuite, vom cita numaĭ un exemplu saŭ douĕ. Așa, care e cel maĭ mare poet național român al timpuluĭ nostru? După părerea celor maĭ mulțĭ, Alecsandri. Eĭ bine, Alecsandri ca poet, a fost editat, acum un an, în douĕ marĭ volume de poeziĭ, unde intră tot ce a scris el ca versurĭ de la vîrsta de 17 anĭ și până la moarte: și *Doine*

și *Lăcrămioare*, și *Suvenire*, și *Mărgăritărele*,— suave iluzii de tinereță,—și *Pasteluri*, și *Legende*, și *Ostașii noștri*, și altele inedite, — fructul bărbăției lui, — sunt adunate în peste 1000 de pagini de poezie, imprimate pentru întâia oară după moartea poetului, pe o hârtie frumoasă și cu îngrijire, având drept introducere o apreciere asupra omului și operii lui de D. Dimitrie Sturza, primul ministru. Ediția a fost trasă în 2000 de exemplare, a câte 6 lei volumul. Câte credeți că s'au vîndut din ele într'un an de zile, adică în timpul în care se vinde ce este a se vinde? Nici 100 de exemplare! Noi am văzut registrele editorului zilele trecute. Se va acoperi vrodată cheltuiala lor? Cine știe, și când?... Și Alecsandri e nu numai gloria numelui românesc, dar e zîmbetul poporului Român, »lira de aur«, cum l-a numit Eminescu, e scriitorul care a creat limba noastră poetică, care a determinat, prin poeziile lui patriotice, curente politice, ca *Unirea*, cu un cuvînt e omul care are atâtea titluri la recunoștința noastră.

Dacă soarta poeziilor lui Alecsandri e așa, ce trebue să ne închipuim de restul scriitorilor. Dezinteresul ce arătăm față cu gîndirea națională, exprimată în literatură, este un semn vădit, credem, de inconștiența noastră națională. Rĕul acesta are urmări grave; el aruncă în juru-i o mare descurajare. Astăzi toți scriitorii sunt încredințați că nici o carte de literatură nu-și plătește cheltuiala tiparului și hârtiei cu vînzarea în librării; nu mai e dar nici vorbă de vr'o răsplată a munceĭ autorului.

Cu teatrul românesc — un alt debușeŭ al spiritului poporului Român— iar așa. Sala uniculuĭ teatru național din Bucureștĭ — nu mai pomenim de altele — e pururea goală. Clasa de sus nu merge la reprezentații românești. »Cine a întreținut și mai întreține încă teatrul nostru, ne zicea într'o zi o persoană din capul teatrului, e clasa de mijloc«. Și cu toate acestea, teatrul nostru nu e rĕŭ; sunt piese jucate și opere cântate pe scena noastră destul de convenabil, câte odată chiar bine în toată puterea cuvîntului. Nu mai suntem ca acum 50 de ani, când patriotul C. A. Rosetti cerea publicului un fel de sacrificiŭ, făcêndu-l să vie la teatru numai prin patriotism, pe care 'l definea astfel:

»Adevĕratul patriotism, scriea Rosetti acum o jumĕtate de veac, la adresa celor ce le era urît la teatrul românesc, adevĕratul patriotism este în toate și fără curmare, picătura din tot minutul, dinarul vĕduveĭ. Părinții noștri, care făcură în adevĕr minuni spre a păstra mult puținul ce avem azi, aveaŭ tocmai acel patriotism de toate zilele, de toate orele, de toate minutele, și care face pe om nu a ști să moară într'o zi, ci a se mistui pe tot minutul și ani întregi la lucru, ca lumînarea ce se mistuește luminând, și a ști să moară chiar de urît la teatru, dacă urîtul ar putea străbate o clipă măcar într'o inimă plină de iubirea de patrie«.

O altă formă a inconștienteĭ noastre este, spre pildă, în clădirea edificielor noastre și încă mai grav în restaurarea celor vechi, care ne-aŭ consacrat de veacuri geniul Poporului românesc, care restaurări sunt toate date pe mâna străinilor. Cum voiți ca aceste edificii să ducă mai departe, în desvoltarea lui, caracterul neamului românesc?.. Fiecare tip de achitectură, fiecare varietate de tip, cum e cazul la noi, își are rațiunea eĭ de a fi în firea și istoria pământului în care s'a născut, e într'o armonie secretă cu mijlocul unde s'a născut. Stilul grec, castelurile medievale, șaleurile elvețiane, bisericile și casele vechi românești

aŭ fiecare câte ceva din natura înconjurătoare, un ceva înăscut în român și neînțeles de un străin.

Acelaș lucru cu limba română. Societatea bună, aceea care ar putea cultiva limba română prin conversațiile eĭ, prin spiritul eĭ, prin timpul disponibil de a se gîndi la desăvîrșirea formelor limbeĭ, la aticismul eĭ, vorbește franțuzește orĭ nemțește zilnic. Cum voițĭ atuncĭ ca limba noastră să devie limbă letrată, frumoasă, când ea e părăsită tocmaĭ de aceĭ care ar putea-o desăvîrși. Și cu toate acestea, limba română e o comoară de frumusețĭ ascunsă nouĕ. In ea e tot ce a simțit Poporul Român, tot ce a gîndit el, tot ce a suferit.

Ni se pare că e lucru mare a vorbi o limbă străină, fără să ne dăm seamă că tocmaĭ aceasta e o dovadă de inferioritatea noastră față de alte popoare înaintate. Un popor, ca și un om ajuns la un grad de cultură serioasă, are în el însuși un stoc de ideĭ și de forme cu care poate trăi. Din contra, un popor ignorant, ca și un om ignorant, trăește în mod mecanic, cu din ceeace aude și vede în jurul luĭ. Dacă trimiteți o servitoare și un om învățat într'o țară a căreĭ limbă nu o cunosc, e aproape sigur că servitoarea va vorbi limba de acolo înaintea învățatuluĭ. El e împiedecat de o mulțime de alte lucrurĭ, de o mulțime de alte impresiĭ, care îĭ daŭ de gîndit; el poate trăi în mijlocul ideilor luĭ. Dar servitoarea, dacă nu poate imita pronunția limbeĭ străine, e pierdută, căcĭ ea nu trăește decât vorbind despre nimicurile care o înconjoară cu ceĭ de acolo și de seama eĭ. Astăzĭ e științificește constatat [1]) că cineva vorbește cu atât maĭ curînd și maĭ bine o limbă străină, cu cât e maĭ puțin în stare de a gîndi, de a judeca, de a generalisa. Copiiĭ vorbesc maĭ lesne o limbă străină tocmaĭ din pricina aceasta. Popoarele culte, engleziĭ, franceziĭ, germaniĭ, nu vorbesc între eĭ ca noĭ o limbă străină, din pricină că eĭ gîndesc prin eĭ înșișĭ, în vreme ce noĭ nu putem gîndi prin noĭ înșine. Dovadă despre aceasta e faptul că noĭ nu putem gîndi măcar atâta lucru, că a vorbi între noĭ franțuzește, spre pildă, e un non-sens, o rătăcire, de oarece vorbim o limbă pe care, orĭ ce s'ar zice, ceĭ maĭ mulțĭ o vorbim maĭ rĕŭ decât limba românească, și decĭ ne slujim în neștire de un instrument maĭ prost și deconsiderăm pe un altul maĭ bun, limba firească. Noĭ nu judecăm nicĭ atâta lucru, ba încă ne fălim, că vorbind, cu accent străin chiar, o limbă, înseamnă că suntem maleabilĭ, adică fără consistență individuală, și că străiniĭ, care vorbesc cu accent străin românește, sunt maĭ tarĭ prin eĭ înșișĭ, aŭ maĭ multă personalitate.

Fără a voi să vedem lucrurile în negru, dar mărturisim că în privința aceasta eram poate maĭ bine acum 50 de anĭ. Atuncĭ un Alecsandri era pe masa orĭcăreĭ familiĭ distinse; teatrul luĭ era cercetat de societatea cultă; damele nobile aveaŭ micele lor bibliotecĭ românești și puneaŭ interes pentru începuturile acelea rudimentare; o lucrare importantă care anunța o subscripție, găsea douĕ treĭ sute de subscriitorĭ. Astfel de frumoase obiceiurĭ s'aŭ pierdut astăzĭ.

Care sunt explicările acesteĭ stărĭ de lucrurĭ? Pentru ce nu ni e drag nouĕ.

---

[1]) W. Bagehot, *Lois scientifiques du développement des nations.*

saŭ nu ni e îndestul de drag ceeace se face la noĭ și de către noĭ, chiar când cele făcute merită dragostea noastră? Pentru ce, cu alte cuvinte, n'avem noĭ încă un început de conștiință națională formată?

Uniĭ aŭ pus starea aceasta a noastră sufletească pe împrejurarea că clasele noastre dirigente de astăzĭ sunt în cea maĭ mare parte de origină străină [1]).

Părerea lor are probabil un fond de adevĕr. Nu poțĭ cere de la ceĭ ce nu recunosc cu sângele ființeĭ lor o patrie în țara asta, un frate în fiece român, ca să iubească țara și neamul românesc. Dar pricina aceasta, dupe părerea noastră, nu e singura, și poate chiar nicĭ principala. Căcĭ nicĭ româniĭ adevĕrațĭ, aceĭ de baștină chiar, nu sunt patrioți conștienți în înțelesul ce precizăm aicĭ. Nouĕ ni se pare că pricina de căpetenie a acesteĭ stărĭ de lucrurĭ e creșterea noastră contimporană, ideile vitrege ce ni s'aŭ semănat în minte: cosmopolitismul, franțuzismul saŭ nemțismul și altele, care ne-aŭ sufocat idealul național. Creșterea noastră nu converge de loc spre un ideal național care să ne încălzească și să ne însuflețească la fapte patriotice. Generația bĕtrână, generația eroică de la 1840 avea acest ideal în sufletul eĭ și privea spre el ca spre un Dumnezeŭ. Noĭ avem altarul gol, fără Dumnezeŭ; mintea noastră, de și maĭ încărcată de cunoștințe, este însă lipsită de ideal. Și unde nu e ideal, nu e nimic. Trebue să crezĭ în ceva ca să te înalțĭ; trebue să crezĭ în ceva ca să-țĭ stăpînești instinctele rele din tine; trebue să crezĭ în ceva ca să poțĭ asculta și a te supune la trebuință. Un istoric modern spune că un popor sĕlbatec foarte brav nu maĭ putea să se bată și să iasă învingĕtor din bătăliĭ, din pricină că i se luase zeiĭ din altare. In viață ca și în biserică, dacă nu aĭ o imagină sfîntă, e ca și cum omenește n'aĭ trăi. Când punem mâna pe vițele și scrierile părinților noștri, rĕmânem uimițĭ de deosebirea faptelor și cugetuluĭ lor. Toțĭ eraŭ înflăcărațĭ în iubirea de țară. Ațĭ auzit pe Rosetti. Să ascultăm un moment pe Bălcescu. Era în 1852; scria Istoria luĭ Mihaĭ Viteazul, cu câteva lunĭ înainte de moarte:

»Cu o inimă sfășiată de durere, mĕ lupt cu o boală crudă și neînblânzită, caut a câștiga timp asupră-ĭ și a o întrece în iuțeală, ca să pociŭ lăsa fraților meĭ aceste pagine din viața părinților noștri, și cad sleit de putere, mistuit prin silințele ce fac. Cu toate aceste temeiurĭ de descurajare, sufletu-mĭ te slăvește încă înzeită *Libertate;* și deși oamenĭĭ sângiurilor aŭ învelit cu maramă neagră dulce fața ta, crede că va veni ziua fericită, ziua isbîndireĭ, când omenirea întreagă se va scula spre a sfăși acest vĕl, și dușmaniĭ tĕĭ se vor împietri la vederea soareluĭ tĕŭ de lumină; atuncĭ nu va maĭ fi nicĭ un rob, nicĭ nație roabă, nicĭ om stăpîn pe altul, nicĭ popor stăpîn pe altul, ci domnirea Dreptățiĭ și Frățieĭ! Aceste cuvinte ce odată am dat de diviză națieĭ mele vor domni lumea; atuncĭ așteptarea, visarea vețiĭ mele se va împlini, atuncĭ toțĭ Românĭĭ vor fi una liberĭ și frațĭ! Vaĭ! nu voiŭ avea noroc a vedea această zi, deși eŭ asemenea am muncit și am pătimit pentru dreptate, și cel din urmă al meŭ cuvînt va fi încă un imn ție, țara mea, mult dragă!«

Și așa eraŭ toțĭ.

Pentru ce aceasta? Pentru că eĭ începuse a avea, prin deprindere de gîndire și prin voință de regenerare, un ideal național, care ne lipsește nouĕ, pe care ni la înăbușit vagile ideĭ și sentimente cosmopolite, străinismul, și, ca urmare,

[1]) Eminescu, în articolele luĭ politice asupra *Straturilor suprapuse.*

ne-am dedat la un fel de eternă ceartă între noĭ, numită politică, la lupte bizantine și meschine de partide,—partide care se pare că nicĭ nu pot muri, nicĭ nu pot trăi,—la scandaluri, înscenări și neadevĕruri de toată mâna. In timp ce bĕtrânii trăiaŭ într'un ideal mărețu, strălucitor, care respândea lumină și căldură ca un soare în jurul lor: iubirea de neam, noĭ trăim într'o ceață groasă în care ne isbim și ne lovim unii pe alții dușmănește, ca într'o lume de orbĭ. Această frămîntare zadarnică ni e păgubitoare în toate. Este o pierdere de timp imensă, este o descurajare în tineri, o descurajare încă și mai simțită în Românii din provinciile subjugate, căcĭ viul lor sentiment românesc se răcește, când privesc spre noĭ, de oarece pentru eĭ orĭce gîndire, orĭce vorbă care pleacă de la noĭ e sfîntă. Și când ne aud cum vorbim și ne vĕd ce facem, le stingem flacăra credințeĭ lor, în loc s'o aținăm și s'o aprindem. Iată pricina sterilității muncii noastre, a rănirilor ce ni le facem zilnic unii altora, a distrugereĭ din ce în ce mai mult a noțiuneĭ de patriotism. Generațiile noastre viitoare se vor mira mult de felul sufletuluĭ nostru de azĭ, și cu toții într'un singur glas, într'o singură rĕsculare sufletească, într'o singură ardoare de protestare contra trecutuluĭ, își vor făuri o conștiință națională care să-ĭ însuflețească cu aspirații naționale, îndepărtând pentru totdeauna criteriile greșite de azĭ, care ne daŭ expediente înșelătoare de lustru, de praf aruncat în ochii lumii, și care maschează fîlfîinda noastră sărăcie de ideĭ și de sentimente sub câteva vorbe străine, adesea ca vaĭ de capul lor. Atuncĭ, pornind din isvorul nesecat al patriotismuluĭ, se vor arăta faptele marĭ a tot ce va rĕmânea ca viață trăitoare a Poporuluĭ Român. Dar lupta pentru existență este o luptă fatală nu numaĭ în fire, ci și în ideĭ: puterea unuĭ ideal stă, ca și puterea vieții animale, ca și puterea unuĭ vegetal, în ceeace învinge el ca obstacole, desvoltându-se. Nimic măreț și adevĕrat nu pătrunde și nu birue în viață decât prin trudă, prin stăruință neînfrînată. Cel mai mare ideal, idealul creștinismuluĭ, n'a pătruns în inimele și conștiința lumiĭ decât prin hecatombe de martiriurĭ și de sacrificiĭ. Idealul românesc va pătrunde și 'și va face loc de-acurmezișul tuturor prejudițiilor, eresurilor și greșelelor ce ni le-aŭ adus vremurile, și va inaugura o eră fecundă și prosperă în toate direcțiunile activității noastre.

Noĭ ceĭ de astăzĭ suntem sacrificații uneĭ transiții. Suntem ca aceĭ tinerĭ care se deprind a pune ochelarĭ la ochĭ fără de trebuință, ci imitând o modă: cu timpul nu maĭ vĕd fără ochelarĭ. Tot așa și noĭ, nu vedem decât prin ochelariĭ străinismuluĭ. Boala însă va trece. Tineretul român dă icĭ colo semne de deșteptare. Alăturĭ cu eĭ, inspirațiile artiștilor și poeților încă ne prevestesc a primăvară. Se știe că artiștiĭ uneĭ țărĭ sunt ca păserile, care, când vĕd că soarele se răcește și nu maĭ trimite pe pămînt decât raze fără viață, își iaŭ sborul spre regiunĭ maĭ fericite, saŭ se strîng sgribulite în scorburile copacilor; când dimpotrivă vĕd că gerurile erneĭ aŭ trecut și că primăvara, cu reînvierea minunată a natureĭ, sosește, atuncĭ ele se ridică pe ramurĭ și umplu aerul de cântecele lor. Era iarnă în Italia veaculuĭ XV, când Michel Angelo ciopli faimoasa și adînc trista luĭ *Noapte*, din Capela Medicilor de la Florența, acea femee simbolizând pe Italia ce nu maĭ voia să se deștepte ca să maĭ vază celece se petreceaŭ

în jurul eĭ. Era iarnă în Germania veaculuĭ XVI, când Dürer pictă *Melancolia* luĭ, acea femee tristă c'o carte deschisă pe genuchĭ, întrebând parcă viitorul, sub un cer întunecat cu o cometă şi un curcubeŭ pe el. Să sperăm că e semn de primăvară la noĭ, când Mirea pictează un *Vêrf cu dor*, acel păstor român deşteptându-se din somn pe vîrful munteluĭ şi încunjurat de fiinţe drăgălaşe care ĭĭ strigă: »fiĭ al meŭ, fiĭ al meŭ,« aruncându-ĭ trandafirĭ. Păstorul ar fi geniul poporuluĭ Român care deschide ochiĭ dintr'un lung somn; fiinţele din juru-ĭ, speranţele care 'ĭ alcătuiesc idealul luĭ; vulturul de lîngă el, emblema Ţĕriĭ româneştĭ, ochiĭ veghetorĭ care pĕtrund peste zărĭ depărtate; pajiştea verde, semănată de foĭ de trandafir, viitorul. Păstorul nu vede bine încă nicĭ una din aceste frumuseţĭ din juru-ĭ, el însă le va vedea mâine, le va vedea în curînd. E încă semn de primăvară, când un poet, ca neaoş şi dulce grăitorul nostru, D. Ollănescu, încarnând glasul aceluiaş geniŭ românesc, ne zice într'un avênt entusiast:

Lăsaţi-mĕ să cânt,
E primăvară
Şi pretutindenea afară
Resună-al Firiĭ cântec sfînt!...
Am suferit şi am sperat
Atâta timp, şi 'n ceasurile grele
Smerita mea credinţă
Odată nu s'a clătinat.
Cu suflet dar nebăntuit de rele
Şi nepătat de vr'o căinţă
Lăsaţi-mĕ să cânt
E primăvară,
Şi pretutindenea afară
Rĕsună-al Firiĭ cântec sfînt.

Astfel de semne ne daŭ dreptul de a crede, că această frumoasă, această mare, această fecundă plantă, care se chiamă conştiinţa naţională, a căreĭ rădăcină e în inimile noastre, va înflori în mintea noastră şi va da roade de care să se bucure întreg românismul.

N. Petraşcu.

SUFLETUL

Lîmpede murmură seara izvorul:
Apa luĭ tremură curpenĭ de mure,
Zînelor timide scaldă piciorul
Noaptea 'n pădure.

Fuge pe căile nestrăbătute,
Cântă prin peştere razelor gemiĭ,
Cântă azuruluĭ, văilor mute,
Doinile vremiĭ.

Pare că lumile vrea să colinde:
Trece pe măgură, urcă pe stincă,
Saltă, se zbuciumă, — până ce-l prinde
Rîpa adîncă.

Apa luĭ limpede cade 'n vîltoare,
Spumegă 'n pulbere albe scântee,
Soarbe, desfăşură raze din soare
In curcubee.

Apoĭ pe placidul fund de ţĕrînă
Gârla cea turbure mersul îşĭ scrie,
Curge zăbavnică, mână şi mână
Spre vecĭnicie.

CĂ POATE-ATUNCĬ...

Răsare luna palidă pe dealurĭ,
Pe văĭ se lasă bruma argintie:
Eraŭ atuncea alte idealurĭ
Ce nicĭodată n'aŭ să maĭ revie.

O tu, ce tremurĭ, apă curgĕtoare,
Pe prundul gârleĭ din pustietate,
Intinde-ţĭ braţul doruluĭ ce moare
Şi unda rece buzelor curate.

Şi du-mĕ dus cât ţine 'n zărĭ câmpia:
Voesc să dorm în brăzdile cu soare,
Pe unde cântă vara ciocârlia
Şi umblă tristă strajea de cucoare.

Că poate-atuncĭ, din fund de bărăganurĭ,
S'ajungă noaptea chiotele firiĭ
Pe nesfîrşita curgere de lanurĭ
In preajma sură a nemărginiriĭ.

Atuncea eŭ lega-mĕ-voiŭ în gînduri
Din noŭ, şi-oiŭ rupe vrajea de morminte,
Spre-a maĭ gusta, în somn de patru scînduri,
Induioşarea ţineriĭ de minte.

DUILIŬ ZAMFIRESCU.

G. D. MIREA

PROMETEŬ, panoŭ decorativ de la Banca Națională

STEFAN C. MICHĂILESCU

ŞI

VÎRTEJUL CU ABUR

»Sumă de ideĭ risipite pare că se adună şi se încheie în preajma plăsmuiriĭ unuĭ gînd măreţ.«

MICHĂILESCU.

Când vorbim despre prietenĭ — adevĕraţĭ prietenĭ — care aŭ şi calităţĭ rare de minte şi de inimă, ni se umple sufletul de o dulce bucurie, şi ne înălţăm parcă în ochiĭ noştri propriĭ. Sub impresiunea acestor sentimente mĕ aflu acum, când caut a vorbi despre *Stefan C. Michăilescu.*

Inteligenţă vie, cugetare nobilă, inimă totdeauna plină de entusiasm, prieten bun, coleg fără pereche, om de ştiinţă, iubitor al frumoaselor arte, scriitor şi conferenţiar plin de foc şi humor, iată cine e Stefan C. Michăilescu, amicul nostru.

E maĭ bine de uŋ sfert de veac de când îl cunosc. Era şi a rĕmas acelaş. Acelaş şi la fizic — bine înţeles niţel maĭ gras, ceeace nu-ĭ rĕŭ, şi niţel maĭ alb, lucru de care se putea scuti — acelaş şi la moral. Până şi pălăria făcută după un anume calapod e tot aidoma ca aceea de pe la 1873, când începuse cu »*Transacţiunile literare şi ştiinţifice*«, cu care s'a chinuit mult fără vreun succes, — cum îl înţelegem de regulă, — pe când înzestrat, precum era de cel de sus, ce maĭ succese ar fi avut cu alte soiurĭ de *transacţiĭ*, cum aŭ făcut mulţĭ din generaţia sa, care acum, în loc de a umbla cu »*vîrtejul cu abur*,« ca Stefan al nostru, umblă frumos cu »*butca*« la şosea şi taie liniştiţĭ cupoanele în loc de a'şĭ ascuţi cre-

ionul. Ce vreţi, ursita nu dă două bunuri deodată decât foarte rar. Ori te loveşte la cap, ori la pungă. El s'a ales cu capul plin, iar cu buzunarul plin.... cu plicul de hârtie legendar, în care-i place să-şi ţie tutunul. Om cu temperament ştiinţific în toată puterea cuvîntului, admirator al operei creatorului şi al operilor omeneşti, a citit foarte mult, are cunoştinţele unui bun enciclopedist căptuşit cu un erudit călugăr. A avut răbdarea şi perseverenţa celui din urmă, şi lărgimea vederilor celui dintâi.

Să nu-i cereţi însă diplome. El este, după cum singur mi-o spunea într'o epistolă de câtva timp: »Subsemnatul e fabricaţiune sadea, nesurogată şi neamestecată, a şcoalei româneşti, de la talpa buchilor până la acoperiş; cum s'ar zice n'am pitac la mână, nici de la Beci saŭ Viana, nici de la Heidelberg .... Carte ceva mai subţire, ştii că am învĕţat, de la dascălii Ioan Fălcoianu, de ale socotelelor meşteşugurĭ, şi de laEmanuel Bacaloglu, despre cele fisiceşti arătări ale lumei ...« Iată omul!

Adevĕrul este, că dacă e o mare fericire de a fi ascultat cursul nemuritoruluĭ Bacaloglu, cu deosebire înainte de 1870, dar e grozav să fi fost elev la o şcoală fără rost, cum eraŭ ale noastre, mai ales pe vremea aceea. A trebuit să aibă el o mare doză de iniţiativă, de pasiune pentru adevĕr şi ştiinţă, pentru ca în astfel de condiţiunĭ, — când un împăietor de animale era profesor de zoologie la Facultatea de ştiinţe din Bucureştĭ, — nu numaĭ să ajungĭ în domeniul cugetărei unde a ajuns Michăilescu, dar ca cineva să se maĭ fi gîndit încă la astfel de lucrurĭ.

Şi când cugetăm că oamenĭ de talia sa sunt mulţi în această ţară, vom vom vedea ce rĕspundere cade pe aceĭ care nu aŭ înţeles ce trebue învĕţămêntuluĭ nostru şi ce crimă fac aceĭ care nu stimulează, prin munca lor, pe tineret la lucru şi cercetarea adevĕruluĭ.

De fapt Stef. C. Michăilescu este un autodidact. Acest fel de oamenĭ, cu deosebire când sunt bine înzestraţi de la Dumnezeŭ, şi când aŭ o line bine trasă despre ce vor să facă, m'aŭ pasionat totdeauna. Eĭ îmĭ arată ce poate da creerul, fără a se resimţi de calapodul şcoalei saŭ al magistruluĭ, căcĭ, fără voea noastră, aşa numitele »principiĭ« se inoculează în gîndul şi raţionamentul nostru. Defectul mare al şcoalei actuale e tocmaĭ de a canaliza prea mult cugetarea în un anumit mod, astfel că cu cât uniĭ învaţă maĭ mult, cu atât cugetă maĭ puţin cu capul lor. Iată de ce autodidactul are ceva propriŭ, ceva noŭ, ceva special şi adesea foarte important şi util în modul de a vedea şi interpreta faptele. Câte marĭ descoperirĭ obţinute prin eĭ, ce nu s'ar fi putut face de ceĭ care iaŭ »ad litteram« textul »clasic« al epocei.

In genere universitarul e aproape ca o plantă frumoasă şi utilă, dar crescută în seră; are ceva artificial în ea. Autodidactul e ca arborele ce creşte fără a ne da bine seama de ce în cutare saŭ cutare loc, care nu are armonia formelor celuĭ îngrijit, nu are adesea parfumul îmbătător al planteĭ de seră, dar care rezistă la toate intemperiile, e maiestos şi robust, produce mult şi adesea admirabil. La umbra luĭ te poţi rĕcori bine, şi din înnălţimea sa se vede departe.

Ţara noastră are maĭ mulţĭ oamenĭ cu care se făleşte dintre autodidacţĭ: Heliade, Alecsandri, Bălcescu, Bolintineanu, Cobălcescu, Hăşdĕŭ, Odobescu, etc.,—pentru a nu cita decât câţĭva, — n'aŭ egaliĭ lor în câmpul opus.

Totuşĭ, pentru ca autodidactul să poată da roadele de care e capabil, dacă nu are nevoe de şcoala artificială, are însă mare necesitate de un mediŭ superior, cult şi cercetător.

Atuncĭ îl vezĭ înnălţându-se falnic, dând roade numeroase societăţeĭ, făcênd adesea să roşiască ceĭce deţin ştiinţa oficială. Acest lucru, din nenorocire, a lipsit luĭ Michăilescu. Dar ceeace e curios de observat, şi aceasta vĕdeşte pe autodidact, e că pe când acest mediŭ nenorocit ce a fost şi există încă la noĭ, a făcut ca mulţĭ tinerĭ ce obţinuse oarecare bune resultate în străinătate, să adoarmă, odată întorşĭ în ţară, — din contră, Stefan Michăilescu, departe de a lâncezi, munci necontenit, fără să fi fost obligat prin ceva la aceasta; maĭ mult el stimulă şi pe alţiĭ în acest sens, şi de resultatele obţinute el este primul a se bucura. Nu uit cu ce plăcere primea el şi primeşte încă pe toţĭ aceĭ ce se întorc căpuiţĭ cu diplomele universităţilor străine.

Iată un fapt. Când m'am întors din străinătate l-am găsit şef al divisiuniĭ agriculturеĭ la ministerul domeniilor, agriculturеĭ etc..., şi vorbindu-ĭ de un tînĕr cercetător în ale chimieĭ biologice vegetale, el se entuziasmă îndată, înţelese imediat cât era de util un astfel de cercetător pentru noĭ, şi imediat căută a face totul pentru a-l aduce. Sunt 14 anĭ de atuncĭ. Cât bine ne-ar fi făcut. Analele franceze de chimie, în deobşte pline de cercetările acestuia, ar fi coprins studiĭ superioare făcute în Bucureştĭ. El e azĭ o somitate în Francia şi ar fi fost în România, dacă lucrul ar fi depins numaĭ de Stefan Michăilescu.

Maĭ în urmă se afla secretar general la ministerul de instrucţie. Se făcea tocmaĭ de un coleg, o dare de seamă despre cercetările făcute în laboratorul sĕŭ cu ocazia înfiinţăreĭ acestuĭ laborator. Stefan Michăilescu veni. E de notat că sunt foarte puţinĭ oficialĭ care aŭ suit scările laboratoriilor noastre, afară de cazurile acelora ce bat toba spre equinoxul comisiilor budgetare. Eĭ bine, fapt unic în analele noastre universitare; după conferinţă, Stefan Michăilescu vizită totul cu deamănuntul şi plecă cerênd să fie însoţit de o persoană a laboratoruluĭ. Care fu mirarea şi recunoştinţa acestuĭ om, când şeful de lucrărĭ se întoarse peste o jumĕtate de oră cu un mandat de 5.000 leĭ, destinaţĭ pentru cumpărarea aparatelor ce lipseaŭ.

Astfel de oamenĭ, la noĭ maĭ ales, sunt rarĭ.

Ca autodidact şi iubitor de ştiinţă şi adevĕr, Stefan C. Michăilescu a atins multe ţĕrmurĭ cu barca curiozităţeĭ sale. Se pare totuşĭ că chestiunile psichologice care se născuse — cel puţin în grădina culturеĭ ştiinţifice pozitive — odată cu D-sa, l-aŭ pasionat maĭ mult. Se putea altfel? Psichologia presupune fiziologia şi aceasta anatomia, fizica şi chimia. Toate pasionaŭ pe Michăilescu. Tînĕr încă, el debută prin o lucrare asupra *Mineralogieĭ* în anul 1868. Cartea fu aprobată de *Societatea de ştiinţe fizico-naturale,* în acelaş an, pentru uzul gimnasiilor şi liceelor. Michăilescu făcea parte din acea societate, care în primul loc îşĭ propu-

sese de a stimula facerea de cărţi didactice care ne lipseaŭ aproape cu totul la acea epocă. Lucrarea era împărţită în doue fascicule, una pentru partea teoretică şi alta pentru partea descriptivă. In ea se poate vedea cu uşurinţă claritatea minţeĭ sale. Multă vreme această lucrare a servit elevilor universităţilor noastre.

Acesteĭ lucrăriĭ urmă îndată: *Convorbiriĭ asupra Istorieĭ Naturale*, făcută împreună cu vechiul şi inteligentul sĕŭ amic *D. Anghel Demetriescu*. E de regretat că această lucrare nu a continuat, căci ar fi fost o fericită urmare, pe calea progresuluĭ, a lucrărilor de vulgarizare începute cu atât succes de Dr. Baraş.

Urmară în curînd *Lecţiunile de Aritmetică*, carte aprobată pentru şcoliĭ de ministerul instrucţiuneĭ publice, *Influenţa lumineĭ asupra vieţeĭ*, şi maĭ în urmă *Industria şi resbelul;* prima, studiŭ de fiziologie, şi al doilea, social şi economic, îl făcură cunoscut în un mod maĭ general celor ce eraŭ maĭ culţi în această ţară. Michăilescu era deja cineva.

Incă de la 1872, el calculă prin ajutorul pendululuĭ *Intensitatea gravităţeĭ pentru punctul Bucureşti*. Rezultatul cercetărilor sale sunt publicate în acelaş an în *Transacţiunile literare şi ştiinţifice*. Doĭ anĭ maĭ în urmă, în 1874, calcula *trecerea planeteĭ Venus* pe discul solar pentru Bucureştĭ, ceeace se adeveri în mod absolut. Datele obţinute sunt consemnate în importanta publicaţiune de pe vremuriĭ *Columna luĭ Traian*.

Ceva maĭ înainte publicase o lucrare încă de actualitate: *Dacă fiziologia cerebrală nu poate da o psichologie*. Negreşit că rĕspunsul era pozitiv. Nicĭ nu s'ar fi putut altfel din partea aceluĭ ce se închina materialismuluĭ luĭ Auguste Comte. Să nu ne mirăm dacă-l găsim scriind despre: *Spiritualism şi materialism*, tot în raport cu cauza şi efectul, materia şi forţa. »Materia şi mişcarea sunt substratele coexistente şi inseparabile ale fenomenalităţeĭ, cantitativ determinate şi indestructibile în orĭce sferă le-am privi«. Iată crezul sĕŭ. Se succedară apoĭ pe rînd: *Omul după cea maĭ înaintată filozofie; Auguste Comte şi clasificaţiunea ştiinţelor; Analiza uneĭ criticĭ* — relativă la lucrarea luĭ Spencer despre clasificaţiunea ştiinţelor după principiile luĭ Comte, — şi în urmă: *Fetişismul*, lucrare publicată în *Revista Contemporană* la care Michăilescu a luat o parte atât de activă. In această revistă apărură, graţie luĭ, prima notiţă relativă la nişte lucrăriĭ de chimie pe care le scrisese el, la 1876, în urma vizitelor ce făcuse regulat la laboratorul de chimie de la Colţea, de care 'mĭ sunt legate atâtea amintiriĭ neşterse, şi care era condus de vechiul sĕŭ amic D. Dr. Bernath.

Cântecul de lebădă a luĭ Stefan Michăilescu, pe terenul pur şi exclusiv materialist, a fost ultimul sĕŭ volum: *Introducere la psichofizică*, publicat acum şease anĭ.

Materialist pur, de la început până la sfîrşit, se observă însă cu uşurinţă că autorul îşĭ lasă o mică portiţă de scăpare spre spiritualism, portiţă care a devenit în urmă un larg şi frumos portic, pe care vechiul materialist »pur-sang« îl trece adesea cu plăcere pentru a putea vedea de nu cumva între cele materiale cunoscute cu certitudine şi cele spirituale, simţite cu multă siguranţă, nu este vre-o legătură prin origină şi destinaţie, cauze şi efecte, neertate a nu fi simţite

şi cercetate de omul în care, pe lîngă materia ordinară, simte că are şi ceva din acel »Pan« ce se află în tot ce face parte şi constitue totul. Spiritul luĭ Michăilescu, observator şi curios, nu putea să nu fie atras şi pe alt teren noŭ, noŭ de când omul a început să cugete — şi e cam mult de atuncĭ — către un alt ţĕrm maĭ fertil, maĭ înnalt, maĭ consolator şi întăritor de suflet, muncă şi cugetare, pe care-l scrutează cu aviditate. Dar de această călătorie a omuluĭ în continua evoluţie morală nu-mĭ permit a vorbi.

Pot însă vorbi de o altă călătorie a luĭ Michăilescu, căcĭ el a călătorit adesea, şi anume, de prima mare exposiţie ce a vĕzut el, acea de la 1878 din Paris. Vaĭ de fabricantul saŭ specialistul ce-ĭ cădea în mână. Michăilescu îl descosea şi-l chestiona, le făcea atâtea reflexiunĭ relative la ce expuneaŭ, încât bieţiĭ oamenĭ, mulţumiţĭ de convorbirea cu o persoană deşteaptă, eraŭ totuşĭ maĭ mulţumiţĭ când termina.

Ce voiţĭ, omul e sclavul făptureĭ sale fizice şi roluluĭ ce şi-a ales.

De la această epocă avem lucrarea sa: *Industria agricolă la exposiţiunea universală din Paris* (1878). In această lucrare sunt o mulţime de vederĭ importante. El ne zice: »De cea maĭ mare trebuinţă este ca, înainte de toate, să ne fixăm ideile asupra spiritului general, ce domină astăzĭ industria cultureĭ pămîntuluĭ. *O normă bine găsită este un pas mare către isbîndă.*«

Cu această ocasiune a cerut el cel întâĭ crearea de cursurĭ de fizică şi chimie agricolă. Dacă în cărţile sale ştiinţifice Michăilescu priveşte şi discută lucrurile în mod transcendental, în această carte sunt o mulţime de lucruri de o utilitate directă pentru ţara noastră, de care din nenorocire nu s'a ţinut mult seama.

Ajungem la epoca în care am fost coleg cu Michăilescu ca inspectorĭ aĭ învĕţămîntuluĭ. Când ne întîlneam, condeele nu prea mîzgăleaŭ hârtia, e adevĕrat, dar câte momente plăcute şi util întrebuinţate în diferite discuţiunĭ cu simpaticul Stefan. Ce comoară de veselie, de observaţiunĭ juste, de vederĭ originale şi foarte adesea utile. Din această epocă ne-a dat: »*Incercărĭ critice asupra învĕţămîntuluĭ nostru primar, studiŭ statistic, didactic şi sociologic.*«

Cea maĭ recentă publicaţiune a luĭ Stefan Michăilescu e o lucrare de mecanică aplicată: **Vêrtej cu abur,** *noŭ motor rotativ, cu dublă destindere liberă.*

Cu drept cuvînt autorul numeşte studiul sĕŭ: *Studiŭ fizico-analitic*, de oarece analiza matematică şi fizică constituesc tot fondul discuţiuneĭ. Lumea cam rîde de ceĭ cu cîrma baloanelor; dar cu deosebire de când *Clebs* şi *Renard* aŭ dovedit posibilitatea lucruluĭ, în mod practic, s'a putut vedea că cestiunea nu maĭ e numaĭ »*un balon de încercare*«. Michăilescu fu inspirat la lucrarea sa prin dorinţa de a avea într'un mic volum un motor puternic necesar baloanelor. Lucra cu pasiune, lucra necontenit, şi cine ar putea crede că a lucrat la această cercetare *treĭ anĭ*. Treĭ anĭ în ţara noastră, când ne plictisim după o zi de încercare; treĭ anĭ la noĭ unde, graţie unuĭ prieten, te scolĭ din somn ilustru saŭ devĭĭ celebru, iată ceva noŭ şi cam »*nepractic*«! Dar mi se pare că am spus maĭ sus, calul pe care călăreşte prietenul Stefan nu e din ceĭ ce se opresc la societăţile de câştig

saŭ la casieria ţĕreĭ, e din ceĭ ce-şĭ perd potcoavele alergând după frumos şi necunoscut.

Descoperirea sa face cinste şi literatureĭ noastre ştiinţifice, care era în aşteptarea uneĭ lucrărĭ de mecanică, ce ne-a lipsit până în present.

Partea istorică e de o claritate deosebită. Totul e cu gust şi ordine aşezat şi expus într'un mod atât de ordonat, că simţĭ o adevĕrată plăcere a o citi. Punctul de plecare e absolut exact; calculele sunt bazate pe date precise.

»Prin tipul propriŭ de construcţiune ce propunem, noĭ sperăm a fi rezolvat problema utilizăreĭ mecanice a reacţiuneĭ unuĭ curent cu aburĭ, cu o folosinţă practică ce deşteaptă un deosebit interes«. Iată ce ne spune el, în mod sintetic, iar avantagiile »*Vîrtejuluĭ*« sĕŭ le rezumă în modul următor:

»Iată ce revendicăm acum pentru invenţiunea noastră:

1) De a fi introdus pentru prima oară, *ca cestiune de principiŭ*, utilizarea detantelor multiple libere; tripla expansiune este tot atât de posibilă, ca şi acea descrisă în acest memoriŭ;

2) Intrebuinţarea aburuluĭ cât maĭ *directă* şi maĭ în apropiere de căldare;

3) Putinţa de a utiliza motorul, după nevoie, ca *presiune* şi ca *iuţeală;*

4) Obţinerea unuĭ rendement de consumaţiune în linie cu cele maĭ perfecte machinĭ de azĭ, excepţional construite, pe când motorul nostru poate deveni un tip curent în aplicaţiunĭ;

5) Incomparabilă simplificare de mecanisme, cu reducerea spaţiuluĭ de instalaţiune şi a ponduluĭ brut; *scăderea preţuluĭ de fabricaţiune* în condiţiunea produceriĭ aceluiaş travaliŭ;

6) Spaţiul de condensaţiune este acelaş cu al motoruluĭ;

7) O singură atenşeitate; regulator automatic; foarte uşoară manevrare;

8) Noŭ sistem de condensator«.

Lucrarea nu are numaĭ meritul de a fi aproape prima în felul sĕŭ în literatura noastră; ea are în ea însăşĭ sĕmînţa uneĭ marĭ inovaţiunĭ, şi iată de ce, ştiind insuficienţa priceperĕ mele şi părtinirea ce poate s'ar crede că daŭ prietenuluĭ, am căutat să mĕ adresez la un distins coleg al meŭ de universitate, recunoscut prin ştiinţa, judecata rece şi seriositatea în celece face, *d. E. A. Pangrati*, care a avut extrema bunăvoinţă să o citească cu luare aminte şi am fost fericit când am auzit că-mĭ spune: »*Lucrarea e maĭ serioasă decât am crezut-o la început*«.

Iată textual rezultatul consultaţiuneĭ sale, făcut cu o circonspecţiune matematică. Profit cu plăcere de ocaziunea aceasta pentru a mulţumi colegului meŭ.

»Memoriul publicat de d. Stef. C. Michăilescu, sub titlul »Vîrtej cu abur, noŭ motor rotativ cu dublă detantă liberă«, poate fi împărţit în douĕ părţĭ. Intăia este o ochire interesantă asupra progreselor realizate în construcţiunea motorilor cu vapor; partea a doua cuprinde descrierea schematică şi studiul analitic al unuĭ motor imaginat de d. Michăilescu.

»Motorul cilindric este forma sub care maşina cu vapor a căpĕtat cele maĭ multe aplicaţiunĭ şi a realizat cele maĭ însemnate perfecţionărĭ. Vaporul lucrând, prin presiune, asupra pistonuluĭ închis într'un cilindru, determină mişcarea li-

neară, care poate fi transformată în mişcare de rotaţie prin intermediul uneĭ biele şi a uneĭ manivele. *Suprimarea acestor două organe intermediare şi realizarea rotaţiuneĭ direct prin acţiunea vaporuluĭ este un progres netăgăduit:* Se simplifică astfel construcţiunea şi se atinge o maĭ bună utilizare a maşineĭ, suprimându-se pierderile datorite frecărilor bieleĭ şi maniveleĭ. Acest progres a fost realizat în motoriĭ rotativĭ şi în turbinele cu vapor.

»Motoriĭ rotativĭ nu aŭ dat bune rezultate practice, din cauză că părţile lor în frecare se uzează repede. Din contra, turbinele cu vapor, construite după aceleaşĭ principiĭ generale ca şi turbinele hidraulice, aŭ dat bune rezultate practice. In aceştĭ motorĭ vaporul determină învêrtirea uneĭ roţĭ şi a arboreluĭ pe care roata este fixată, lucrând asupra paletelor roţiĭ, fie prin presiune (reacţiunea), fie prin forţa vie câştigată. S'a realizat astfel motorĭ simpli, dând iuţelĭ de rotaţiune foarte marĭ şi necesitând o consumaţie de vapor destul de mică. Aceştĭ motorĭ aŭ găsit o aplicaţiune indicată de la sine, în comandarea maşinelor dinamo-electrice, care cer o viteză de rotaţiune mare. Astfel aŭ fost construite turbinele cu vapor Parson (10.000—20.000 învêrtiturĭ pe minut), Dow (25.000 învêrtiturĭ), etc. In primele turbine cu vapor s'a utilizat presiunea aburuluĭ asupra paletelor saŭ căuşilor roţiĭ învêrtitoare. In timpul din urmă d. de Laval a utilizat numaĭ forţa vie a aburuluĭ şi a realizat un motor dând până la 30.000 învêrtiturĭ pe minut şi destul de economic ca consumaţie de vapor. Căcĭ consumaţia pe cal efectiv şi oră, în turbinele de Laval, fără condensator, variază de la 25—12 $^1/_2$ kilograme pentru motorĭ de la 5—300 caĭ-vapor. Iar în turbinele cu condensator consumaţia variază de la 18—7 $^1/_3$ kilograme pentru motorĭ de aceeaşĭ putere. Se atinge astfel rezultatele cele maĭ economice ca consumaţie de vapor, obţinute în cele maĭ bune maşinĭ cu doĭ cilindri, care cer 7$^1/_2$—10 kilograme abur pe cal efectiv şi oră.

»Motorul rotativ imaginat de d. Stefan C. Michăilescu intră în clasa turbinelor, prin faptul că vaporul trebue să determine direct mişcarea de rotaţiune, fără intermediul vreunuĭ piston, bielă saŭ manivelă. Dar vaporul nu maĭ este chemat să lucreze nicĭ prin presiunea sa, nicĭ prin forţa vie, — ca în turbinile cu vapor. D. Michăilescu a plecat de la principiul de mecanică cunoscut: Când se deschide un orificiŭ în peretele unuĭ vas care conţine un lichid saŭ gaz sub presiune,—deodată cu curgerea afară a fluiduluĭ vasul tinde a se mişca în sens contrar curgeriĭ. Această mişcare este determinată prin *reacţiunea* produsă de curgerea fluiduluĭ sub presiune, a căruĭ stan de echilibru încetează în momentul deschideriĭ orificiuluĭ. Pe acest principiŭ este bazat aparatul clasic de experienţă, cunoscut în fizică sub numele de turnichet hidraulic saŭ roată cu reacţiune. Principiul acestuĭ aparat nu a fost aplicat la nicĭ un motor practic; căcĭ pentru a obţine rezultate avantagioase, s'ar fi cerut viteze de rotaţie relativ marĭ şi, prin urmare, un debit de apă mare, ceeace ar fi făcut necesar un canal de curgere, adică axa de rotaţie, groasă—şi frecărĭ considerabile.

»Aplicarea principiuluĭ reacţiuniĭ şi la gazurĭ a fost indicată încă din vechime. Heron cel tinĕr, din Alexandria, pe la anul 120 înainte de Christ, descrie

într'un manuscript întitulat »Spiritalia saŭ Pneumatica«, care a ajuns până la noĭ, maĭ multe maşinĭ. Intre aceste maşinĭ este un motor format de o sferă care se putea învârti în jurul uneĭ axe orizontale, prin care venea un curent de vaporĭ. Sfera era înzestrată cu doue ţevĭ diametral opuse şi cu extremităţile lor curbate în sens contrar, prin care eşeaŭ vaporiĭ. Curgerea vaporilor determina astfel un cuplu de forţe de reacţiune, care produceaŭ învârtirea sfereĭ în jurul axeĭ sale orizontale.

»*De şi acestea eraŭ cunoscute de acum 2000 anĭ, totuşi nu s'a aplicat astfel principiul reacţiuniĭ la construirea niciunuĭ motor cu vaporĭ. D. Michăilescu a întreprins realizarea unuĭ asemenea motor.* Vaporiĭ, venind de la un generator şi traversând axa de rotaţie, vor ieşi prin patru tuburĭ îndoite la vîrf şi dispuse ca patru spiţe ale uneĭ roţĭ, determinând astfel rotaţiunea axeĭ. Memoriul cuprinde studiul analitic al unuĭ asemenea motor, de o putere cam de 100 caĭ-vapor, destinat a se învârti cu 600 rotaţiĭ pe minut. Rezultatele la care ajunge autorul arată că motorul, bazat pe utilizarea reacţiuniĭ, ar necesita o consumaţie de abur de 5 kgr. pe cal-vapor şi oră. *Am avea astfel un motor a căruĭ consumaţie n'ar atinge decât* $^2/_3$ *din consumaţia celor maĭ buniĭ motorĭ cilindricĭ cu vapor.*

»Insă, fără a examina cu deamănuntul calculele făcute, se poate prevedea că în practică nu se vor atinge rezultatele teoretice date de calcul. Condiţiunile de funcţionare ale motoruluĭ vor diferi de cele admise în ipotezele calcululuĭ: Variaţiunile de presiune în generatorul de vaporĭ; variaţiunile în rezistenţa utilă care vor atrage închiderea parţială a admisiuniĭ de vapor, prin funcţionarea regulatoruluĭ de iuţeală; — condensaţiunile, care vor fi influenţate de condiţiunile de temperatură încunjurătoare şi altele, vor face ca vaporul să nu se compoarte întocmaĭ în condiţiunile admise teoretic şi vor creşte consumaţia indicată maĭ sus.

»*Un rezultat reese, totuşi, din calculele stabilite: Motorul, bazat pe principiul reacţiuniĭ, va cere o consumaţie de vaporĭ care intră în limitele practice admise.* Realizarea maşineĭ proiectate şi încercările ce se vor face vor putea arăta cu siguranţă avantagiile acestuĭ motor, faţă de alţĭ motorĭ existenţĭ, precum şi limitele de putere pentru care se pot construi asemenea motorĭ cu reacţiune.

»Descrierea schematică ce dă d. Michăilescu despre motorul proiectat este prea sumară pentru a putea aprecia cum aŭ fost rezolvite greutăţile de construcţie ce se ivesc în realizarea acesteĭ maşinĭ. Intre aceste greutăţĭ este de semnalat realizarea uneĭ cutiĭ cu garnitură (stuffing-box) pe conducta de vapor rotativă (axa), în puntul unde se uneşte cu partea fixă care e legată de generatorul de vaporĭ. Va fi greŭ de obţinut o etanşeitate complectă şi durabilă, avênd în vedere că axa este supusă la o mişcare de rotaţie în acea garnitură, — iar nu la o mişcare lineară, pentru care caz industria construeşte cutiĭ cu garnitură foarte satisfăcĕtoare.

»*In orice caz, meritul d-luĭ Michăilescu este de a fi reluat o idee cunoscută, dar neutilizată în practică, şi a fi dovedit prin calculul condiţiunilor termo-dinamice ale motoruluĭ, imaginat pe baza aceleĭ ideĭ, că realizarea luĭ practică ar da o maşină economică ca consumaţie de vapor şi care ar prezinta unele avantagiĭ se-*

rioase. Rĕmâne bine-înţeles, ca experienţa practică să confirme rezultatele indicate de calcul«.

Stefan Michăilescu poate fi mulţumit cu acestea. Lucrarea sa a fost admisă în şedinţa din luna Ianuarie trecut a societăţeĭ de ştiinţe, spre a fi publicată în Buletinul eĭ. Astfel ea va trece hotarul şi, sunt convins, va căpăta şi adesiunea oamenilor de ştiinţă din străinătate. Ar fi de dorit ca el să fie pus în mĕsură a-şĭ realiza motorul sĕŭ. Atuncĭ se va putea, în mod definitiv, vedea ceeace maĭ trebue pentru a întruni calităţile ce-şĭ propune autorul să i le dea. Aşa se face în orĭce direcţie nouă, căcĭ, cum ne spune chiar Stefan Michăilescu, »*Invenţiunile nu răsar încheiate gata, în toată strălucirea formeĭ lor desăvârşite, ca Minerva din ţeasta luĭ Jupiter*«.

Michăilescu e din numĕrul acelor puţinĭ entusiaştĭ din ţara noastră, care întreţin în pieptul lor o mică flacără încălzitoare a aceluĭ foc nestins care înalţă omul deasupra greutăţilor şi neplăcerilor vieţeĭ, pentru a dispune de un orizont maĭ larg, de care beneficiază în urmă semeniĭ sĕĭ şi numaĭ eĭ. Iată de ce astfel de oamenĭ trebuesc stimaţĭ şi iubiţĭ.

Dr. C. Istrati.

IN DALMAŢIA ŞI ITALIA

NOTE DE CĂLĂTORIE

(urmare) [1])

Era târziŭ, şi nu e vremea turiştilor : copiiĭ lipsesc de la gară, dacă nu portariĭ de otele. Noua stradă, deschisă în 1895, Corso Rè d'Italia — numire care a costat multe sforţărĭ municipalităţiĭ separatiste napolitane — are înfăţişarea uneĭ strade oarecare din Paris. Şi aerul e acelaş ca acolo : aerul cald, cu mirosurĭ de sofragerie după prânz. Napoli îmĭ pare altul decât acum şeapte anĭ. Saŭ fiindcă vin eŭ altul şi pentru altceva ?

Am avut o idee la care ţineam : să locuiesc otelul de altă dată, căsuţa săracă de pe terasa căreia se vedea aşa de frumos ceeace Napoli are maĭ frumos : Vesuviul, marea, muntele Vomero, grădinile înflorite. Nimenea nu ştie de un otel *Belvedere*. Ni se arată un restaurant cu acest nume, un restaurant care s'a închis astăzĭ tocmaĭ. Rătăcesc în zadar la poalele Vomeruluĭ, pe o căldură toropitoare, prin strade de copiĭ murdarĭ şi verdeţurĭ risipite. In stînga am panorama pe care mi-o aminteam, cu cupolele de porţelană colorată la picioarele mele. Oteluri vĕd, dar altele, imense clădirĭ pătrate, cu câte şease rînduri, pur-

[1]) A se vedea anul II, pag. 87.

tând titluri englezești, *repositorii* de călători bogați, pe care le văd întâiași dată. Unde e Belvedere din 1890, căci înălțimile se mîntuie și am înainte-mi o stradă ce se coboară spre centru ?

Iată-l ! Se chiamă acum numai *Bellevue*. E mai curat și mai mare; trăsuri așteaptă la poartă. Innăuntru, afișe colorate de oteluri mari de aiurea, de stații balneare. Pe un părete e scris în franțuzește ceasul pentru »Table d'hôte«. Trei domnișoare în negru se dau înnapoi la auzul că unul ca mine a stat vre-odată la ele, și încă cu un asemenea preț ! — Poate că otelul era al altuia ? — Nu, și patronul a rămas acelaș . . . Și, spre dovadă, ni se aduce stăpîna, care e în adevăr aceiași, lăsând la o parte barba neagră, bine pronunțată, pe care n'o avea atunci. Nu-și mai aduce aminte de timpurile de restriște ale oteluluĭ, de vremea când nu erau titluri franceze și călători cu prea mulți bani. N'are altă odaie decât una scumpă, tocmai sus, de unde nu se vede decât o stradă îngustă, murdară și pustie.

Amintirile bune trebue respectate, fiindcă sunt și puține : e o regulă de conduită pe care n'o observasem.

Am o odaie mobilată în centru, lîngă poștă, cu guzgani și fără perdele. Dedesubt, secretari publici, la îndemâna cui vrea »să i se facă un răvaș«. Un cartier de cafenele, restaurante, magazine de paturi de fer. Impresia că nu sunt la Napoli rămâne. Murdăria, noroiul negru al stradelor, îngrămădeala, birjarii care te poftesc în trăsură, strigând la tine, copiii care au în stăpînire strade, piețe și grădini, n'ajung pentru a mă convinge de aceasta.

Un șarlatan, în mediul său natural : un domn bine îmbrăcat, foarte frumos și puternic, cu o pălărie moale pe ceafă și gîtul înfășurat într'o batistă albă. Stă într'o trăsurică, al cărei cal doarme, de oboseală și căldură. E, pentru moment, dentist și poftește pe oamenii curagioși la operație. Un lung discurs în dialect, cu o gargarizare de *r* teribilă.

Un lucrător se prezintă, un nenorocit scurt, slab, gîrbov, murdar, cu niște fiere în mână. Are o măsea care-l doare, și se decide să profite de ocasie pentru a scăpa de dînsa. Intr'o clipeală, delictul e săvîrșit, spre satisfacția mutuală, și *maiestrul* dă răbdătoarei victime indicațiile necesare : să nu puie mânile în gură, că sunt murdare, să se păzească de răceală . . . Un moment frumos : dentistul și operatul se înfățișează numerosului public pe capra trăsurelii, simbolisând triumful arteĭ. Apoi cel de-al doilea pleacă năuc, mai palid și mai gîrbov, urmărit de ochii curioșilor, pe când dentistul începe o nouă bucată. Văd numai preludiul : *virtuosul* umple o trîmbiță cu apă, pe care o varsă apoi pe capul auditoriului. Un început care promite.

Am văzut cum se cumpără smochine. Negustorul e un băiat vioiu și și-

ret, cumpĕrătorul un lucrător cu șapcă. Amîndoĭ pun mâna pe fructe fără a maĭ întrebuința cumpăna. Apoĭ se ceartă, cumpĕrătorul plesnește peste mână pe negustor și ia o smochină maĭ mult; negustorul brâncește pe cumpĕrător și 'ĭ ia două; e supărat cu tot dinadinsul și are în ochĭ o licărire sĕlbatecă. Apoĭ se împacă; lucrătorul pleacă la câțĭva pașĭ, și se întoarce apoĭ pe neașteptate pentru a zmunci o smochină bună, în locul uneia care se spărsese în momentul tragic. Apoĭ scena se repetă cu un alt cumpĕrător, care se pregătise până atuncĭ de luptă.

Riviera di Santa Lucia într'o Duminică. Apele joacă în piața S. Carlo. De-alungul mărĭĭ e o îngrămădeală nebună de lume care »se primblă« între cheĭŭ și tramvaiele ce se încrucișează. Negustorĭĭ subt cerul liber fac afacerĭ bune: se vînd scoicĭ trandafirĭĭ din care șuieră copiiĭ, trîmbițe de tinichea, de dimensiunĭ extraordinare, gofre proaspete, placarde de covrigĭ minusculĭ lipițĭ între dînșiĭ, baloane multicolore, păpușĭ îmbrăcate, care salută, caracatițĭ fierte, tot felul de scoicĭ și *fructe de mare*. De sus, e o mare de capete, care se agită.

Fondul acestuĭ tabloŭ de mișcare aprinsă, de petrecere meridională e format de mare și de Vezuviul fumegând, înfășurațĭ împreună de un vĕl subțire și delicat de ceață. Cu căderea serĭĭ, ritmul de lumină roșie începe a se vedea de-asupra munteluĭ.

Nouă apariție a șarlatanuluĭ cu căruța. Se zice că a scos un dinte unuĭ individ care sămăna ca două picăturĭ de apă cu operatul de deunăzĭ. Pentru moment, vinde cu neînsemnatul preț de zece banĭ o doctorie pentru durerĭ de cap, măsele și stomach. Intr'o tavă înnainte-ĭ are o recoltă bogată de gologanĭ. In auditoriŭ, și un domn bĕtrân cu pălărie naltă, ceeace aicĭ ie un mare lux.

Dincolo de grădina publică, de *Villa*, la începutul lunguluĭ *Corso Vittorio Emanuele*, e mica biserică S. Maria di Piedigrotta, al căreia hram e în ziua Nașterĭĭ Maiceĭ Domnuluĭ. Această sărbătoare e una din cele maĭ specifice napolitane, din cele maĭ populare și sgomotoase. Nu se adună numaĭ Napoli întreg, de la cerșetor până la marele senior în trăsură de casă cu armele sale, ci și numeroșĭ străinĭ, din orașele maĭ mult saŭ maĭ puțin vecine ale Italieĭ, vin să vadă exuberanta bucurie a acestuĭ popor aprins. Roma singură a trimis peste 1300 de călĕtorĭ în ajunul serbărĭĭ.

Programul *festivaluluĭ* e acel obicĭnuit pretutindenĭ: focurĭ de artificiĭ, tombole, curse. Ceeace e noŭ, e musica, așa numita *canzone piedigrottesca*, un articol napolitan.

Cu câtva timp înainte de serbare, se pun premiĭ, numeroase și foarte ridicate — până la o mie de francĭ — pentru cele maĭ bune cântece în gen popular, care să se cânte la 8 Septembre. Judecata se face după audiția publică

în vreun teatru. Nemulțămirile, dată fiind mărimea premiilor și »punctul de onoare«, foarte desvoltat la oamenii aceștia în rivalități personale, sunt multe și sgomotoase. Ele resună mai departe decât ziarele locale, inspiră corespondențe la cele din centru și contribue mult să formeze atmosfera febrilă, care prevestește ziua cea mare.

Atunci autoritățile sunt închise, stradele relativ goale și tăcute; circulația trăsurilor, tramwaielor și omnibusurilor în cele care duc la Piedigrotta, însă, miraculoasă. Din ajun, e o neîntreruptă cacofonie de trîmbiți, pe care le sună toți copiii din Napoli, ceĭ din popor și noaptea, până în ziuă. Se poate zice că cea mai mare parte din *popolani* dorm abia în această noapte bogată în speranțe, și fiindcă Napolitanul, când nu doarme, *trebue* să facă sgomot, restul locuitorilor urmează pe *popolani,* cu voe saŭ fără. La treĭ ceasurĭ de dimineața ferestile-mĭ tremuraŭ de »cântecul« mai multor bande de copiĭ, înarmați cu trîmbiți . . . puerile de 75 de bani bucata (lungimea instrumentuluĭ fatal e în acest caz de 50 de centimetri).

Acum, după acest preludiŭ, se poate ca vreun cetitor să dorească istorisirea sĕrbătoriĭ chiar. Aceasta n'o pot face, fiindcă n'am vĕzut-o nicĭ eŭ, ceeace constitue, în adevĕr, un argument slab.

Comerțul modern progresează. In țara mai iubitoare de priveliști și mascarade, de defilări și haine pestrițe, de cântece și sgomot, o bună parte din carele de la Piedigrotta aŭ fost care de reclamă. Asemenea lucrurĭ nu fac plăcere privitoruluĭ decât când actoriĭ înșișĭ găsesc plăcere să le facă. Dar iarăși e adevĕrat, că salariațiĭ magazinelor și fabricilor care aŭ defilat travestiți ierĭ sunt Napolitanĭ, care, cu tot scopul practic al exhibițieĭ, cu toată mascarea impusă, vor fi găsit plăcerea aceea.

Un bĕtrân deputat, vorbind la descoperirea monumentuluĭ luĭ Malpighi, a vorbit de »o a treia Romă«, visată de generația care a creat Italia, de Roma italiană care ar trebui să rĕspândească în lume razele Romeĭ imperiale și Romeĭ Papilor. Să fie posibil? Nu e o oprire în forța de creațiune a raseĭ? Poporul acesta de viață proprie, atât de proprie, în cugetare și artă, se găsește acum în desăvîrșita clientelă intelectuală și artistică a Francezilor. Spontaneitatea superbă a altor timpurĭ a dispărut. Răsfoiesc un numĕr festiv pentru Piedigrotta: cântecele populare țișnite din inima poeților sub presiunea premiuluĭ de 1000 de francĭ sunt—și toată lumea o știe și recunoaște — imitațiĭ de cançonete franceze, cu spiritul împrumutat și fals, căcĭ Italianul nu-l are pe cel autentic, ca un popor serios și pătimaș ce este. Masa, țĕraniĭ în haine pitorești din câmpiile și văile și insulele vecine, frumoasele țĕrance cu fața energică și haina colorată, nu primesc, nu recunosc, sancționându-le cu primirea lor, aceste efemere producte de import. Ele se perd în mijlocul aplauselor de la *Café concert,* unde Italience de foc se silesc să imiteze simplicitatea pimentată a Yvetteĭ Guilbert.

In acelaș număr festiv sunt nuvele care, ca majoritatea celor ce se scriŭ la noĭ, fac impresia de traduceri: autorii nu vorbesc de la dînșiĭ, ci recitează din memorie.

Partidul clerical italian se organizează și ține congrese și face demonstrațiĭ, ca toate celealte. Numaĭ cât congresele sunt eucaristice, făcute sub auspiciile Sfinteĭ Impărtășeniĭ, iar demonstrațiile se fac prin ajutorul bisericilor. La Roma, o familie princiară a iluminat palatul sĕŭ cu sticle multicolore pentru a serba centenarul uneĭ madone zidite în fața clădiriĭ. Exemplul a fost urmat de clericaliĭ din Napoli.

La întretăierea noeĭ strade Corso Rè d'Italia cu strada Monteoliveto e o biserică cu înfățișarea modestă. Pe fațadă s'a așezat o pictură mare, foarte proastă și foarte colorată: reprezintă o scenă din viața luĭ Hristos; dedesubt, un profan și curios: *Viva Gesù*, care asimilează pe Mîntuitorul cu un șef de partid politic italian. Lucrătoriĭ așează în grabă candelele colorate pentru iluminație.

Sara, privelișteа e frumoasă. Toate liniile elegante de architectură se desemnează în dungĭ de foc multicolore. Intreg acest luminos desemn polihrom palpită de viața flacărilor. Crucea zugrăvită în lumină albă, de-asupra fațadeĭ, se desface limpede pe cerul albastru și capătă un înțeles mistic.

Abia câteva luminĭ risipite la ferestile caseĭ vecine, unde trebue să locuiască din personalul bisericeĭ. Contagia entuziasmuluĭ, zeluluĭ pentru servitoriĭ luĭ Dumnezeŭ nu s'a produs; mulțimea care s'a adunat în jurul scînteietoruluĭ monument e restrînsă, bătător la ochĭ de restrînsă pentru un oraș așa ca Napoli, unde luminația și tot ce e spectacul, profan saŭ sacru, e o irezistibilă nadă pentru mulțĭ neocupațĭ. Cățĭva oamenĭ din popor, mulțĭ *monelli*, băețĭ din clasa lucrătoare, care s'aŭ instalat comod la pămînt până la căderea cortineĭ. Sergenții de oraș în uniformă albastră cu trese de aur, pușĭ să păzească îngrămădeala, nu prea aŭ ce face.

Pătrund în biserică: mulțimea intră și ese ca și cum ceea ce se petrece înăuntru n'ar fi prea interesant. Printr'un gard de cerșitorĭ, pătrunzĭ în navă, prefăcută în sală de conferință. Aicĭ publicul e numeros, pe scaune și în picioare: maĭ mult femeĭ, venite să se distreze și să capete, pe de-asupra, și o notă bună sus. Un preot vorbește în amvon cu un glas puternic, declamând emfatic cuvintele sonore ale limbiĭ sale. După un timp se domolește, și ia tonul persuasiv, străbătător, unsuros, care distinge în Apus această categorie socială; vorbește de darurile pe care prințiĭ din Orient le aduceaŭ personagiilor biblice și evangelice, de magiĭ de la Rĕsărit, de regina din Saba. Astfel de daruri așteaptă Hristos acuma de la credincioșiĭ sĕĭ... Nu maĭ aud sfîrșitul.

Plec cu impresia uneĭ reprezentațiĭ oarecare, făcută cu gust de oamenĭ cu simț artistic, făcută cu știința efectuluĭ de profesioniștĭ experienți. Publicul n'a venit cu o nevoe a inimiĭ, cu o sete de ideal și de credință: oratorul sacru nu

se gîndește la alta decât la cîștigarea de votanți și de contribuitori bănești. Asemenea scene sînt îngroparea religiei sincere și fierbinți. Dar poate că în această țară de viață exterioară, așa a fost totdeauna.

* * *

De-alungul mării, pe *via della Pillota*. In dreapta paingenișul funiilor și catargelor din port; în stînga, biurouri de societăți de navigație, de agenții de emigrație. Câteva familii de îmbarcați, străbătênd pe gînduri stradele, cu copiii în brațe, în așteptarea necunoscutului.

Strada cotește, făcêndu-se paralelă cu molul. E foarte largă, desfășurată între mare și rînduri de case de toate colorile, pe care o murdărie fantastică tinde să le asimileze. In aceste case, staŭ mai mult lucrători: balconașele, ferestile sînt grămădite cu unelte de gospodării, cu albituri care se usucă. Aerul e infam, trotoarele maculate în afară de orice închipuire.

O grădină publică: *Villa del Popolo*. Doi palmieri frumoși, câțiva copaci rari, puțini cercetători. Din potrivă, trotuarul și parapetul gem de mulțime: câțiva lucrători, cerșetori trîntiți în murdărie, foarte mulți pescari, destul de curați în cămășile lor albe, femei cu fața mumificată de mizerie, copii cu ochii scînteietori de viții.

Acum se vede bine, în față, Vezuviul. Norii de care a fost încunjurat în zilele din urmă aŭ dispărut. Ceva fum se scurge în dreapta, pe când craterul e cu desăvîrșire curat. Luna se ivește după o muche a vulcanului.

Largo del ponte della Maddalena. Strada largă se înfundă într'o grămadă de case, care par că sînt cățărate pe o coastă de munte. La distanță, fac un foarte frumos efect, cu fațadele lor de toate colorile, mai ales trandafirii deschise. In dos, Vezuviul, desfăcênduse cu totul limpede în aerul curat și răcoros al serii și, deasupra, răsărită bine, luna plină, extraordinar de mare. O dungă de lumină se revarsă pe mare, care tremură.

* * *

Nouă iluminație clericală. Decorul e acelaș, publicul tot așa de rar afară, biserica tot așa de ticsită. Un dentist de alăturea ilumineză ostentativ în această seară. Conferința e înlocuită prin slujba de seară, cu toate lumînările aprinse și cântece de orgă. Preotul slujește cu ușile deschise.

* * *

Din Via Roma prin Via di Chiaja, o stradă mare, frecventată, cu magazinele luxoase și trotuarele înguste, spre grădina publică, Villa Nazionale. Un șir

aproape neîntrerupt de bogate trăsurĭ de casă, care duc la primblare lumea bună a orașuluĭ. Via Santa Caterina, cu o elegantă coloană în memoria Napolitanilor căzuțĭ în revoluțiĭ.

In fund, strada se deschide, lăsând să se vadă un singur palmier, un palmier admirabil. Maĭ departe, un altul și, în stînga, întreagă masa de verdeață a uneĭ din cele maĭ frumoase grădinĭ din lume. In față, mărginită de Via *Caracciolo*, străbătută de goana echipagelor, marea.

O mare posomorîtă de început de toamnă. Subt cerul nelămurit, pe care luna începe a călători printre petece de nourĭ risipite, întinderea verzie de apă tulbure se frămîntă spumegând. Valurile din fruntea acesteĭ oștirĭ învălmășite se izbesc cu resunet de piatra sură a cheiurilor, aruncând în sus, ca o pulbere albă, spuma. O luntre de pescar se clatină de izbiturile neîntrerupte.

Se face cu totul noapte : de-alungul țermuluĭ răsare cingătoarea de fînare mĕrunte, în dreapta; pe când în stînga vechiul castel dell'Uovo își afundă tot maĭ mult în noapte masivele și negrele-ĭ ziduri triste.

* * *

A treia seară de iluminație la biserică : Duminica atrage un public maĭ numeros. Dinăuntru, răsună cântece de orgă. In Latiu se fac procesiunĭ imense, și fanaticiĭ strigă : »Viva il papa rè« înaintea contra-demonstrațiilor liberale.

* * *

Sosirea principilor de Neapole. Cea maĭ detestabilă poliție ce se poate închipui, pierdută în mijlocul publiculuĭ, care face ce vrea. O grupă de minunațĭ carabinierĭ face gardă lîngă poarta palatuluĭ. Doĭ sergenți cu surguciurĭ teribile la șapcă se primblă fără scop, uitându-se drept înnainte, cu înfățișarea unor oamenĭ pentru care a venit toată mulțimea aceasta.

Mulțimea e foarte amestecată : foarte multe femeĭ, unele elegante, câțĭva copiĭ, un numĕr de domnĭ îmbrăcațĭ convenabil, mulțĭ băeți de școală și câțĭva lucrătorĭ, care atrag în chip deosebit atenția carabinierilor. Politica pumnaluluĭ, crezul omoruluĭ își găsesc natural adepțiĭ ceĭ maĭ convinși în țara unde poporul varsă sângele ca apa, pentru rĕsbunare, pentru vanitate, pentru plăcerea uneorĭ de a fi deschis burta aproapeluĭ.

Ceeace lovește în această mulțime care așteaptă, e lipsa de orĭce constrîngere, de orĭce încordare de atenție. Lumea nu stă, ca aiurea, dreaptă pe marginea trotoaruluĭ, cu ochiĭ țintă în spre partea de unde *aŭ să vie*. E despărțită în grupe, care vorbesc, rîd. Carabinieriĭ cu toată teribila lor uniformă și pompoanele lor de un metru, roșiĭ și albastre, staŭ de vorbă cu cocoanele. Și totuși e țara clasică a atentatelor. Se pare că aicĭ așteptarea nu e un chin, ci un fel de plăcere, căcĭ îți permite să nu facĭ nimic fără a 'țĭ fi rușine.

O mișcare în mulțime. Se aud strigăte depărtate de »evviva«. Toțĭ încep a fugi din toate părțile. Trăsura prinților înaintează încet, strînsă de mulțime din

toate părțile. Principele de Napoli poartă redingotă și pălărie 'nnaltă; e un tînĕr distins, slăbuț și palid, cu un defect de proporție în partea de jos a obrazuluĭ. Eleganta princesă e maĭ naltă decât dînsul: o frumoasă meridională, cu fața brună, fără sânge, și ochiĭ liniștiți negri, fără vioiciune și scînteere.

Aud strigând »viva la casa di Savoia«. Ceĭ maĭ mulți aclamă, bătênd din palme, un obiceiŭ italian.

* * *

Plouă la Napoli, un non-sens. Am văzut erĭ seară pe prinți, care eșise în docar, apucați de ploae; principele mâna; rîdeaŭ de ce pățise; fac impresia unor oamenĭ fericiți și buni, care 'șĭ ajung unul altuia: e ceva maĭ mult decât coroana Italieĭ.

* * *

Afișurĭ de propagandă pe stradă, apariție de numere unice, detunăturĭ toată noaptea. Alt sfînt, mare acesta, patronul orașuluĭ, ilustrul San Gennaro, »Porco di San Gennaro« din zilele fără de noroc ale lazzaroneluĭ. Pe când bubuiturĭ anunță credincioșilor, mulților credincioșĭ, că sângele sfîntuluĭ, conservat în capela de la Dom, s'a licifiat, conform programuluĭ—minunea se face de treĭ orĭ pe an, și dublu, după câte opt zile de odihnă a personaluluĭ—aflu că muzeul e închis. Și aceasta, Dumineca, în singura zi fără plată! O San Gennaro!

* * *

Un negustor de plăcintă cu pătlăgele, brânză, pește și mirodeniĭ, un fel național în partea loculuĭ, se supără când străinul nu primește monede false (și sînt multe, care circulă ca și cele bune, înșelătorul scuzându-se față cu sine prin aceea că a fost și el înșelat). »Aĭ noștri primesc ce li se dă«!

Aceasta e caracteristic pentru chipul cum străinul e considerat în Italia. Italianul din popor, și ceva maĭ sus chiar decât atâta, are pentru cel de altă limbă disprețul cel maĭ adînc. Străinul e o ființă curioasă, dar inferioară, creată de Dumnezeŭ anume pentru a fi exploatată de aleșiĭ sĕĭ. Contactul cu el e un contact de interes; de sufletul, de viața, de țara luĭ nu se preocupă nimenĭ, saŭ preocuparea, dacă există, e iarăși o preocupare de curiositate. Din ce țară ciudată poate fi omul acesta ciudat? Gîndiți-vĕ la întrebările ce puneaŭ luĭ Goethe localniciĭ din Italia superioară asupra protestantismuluĭ. Doĭ elenișt italienĭ mi-aŭ făcut onoare, la cele două capete ale peninsuleĭ, să mĕ întrebe de România: unul o confunda cu Rumelia, altul întreba dacă Muntenegrul e aproape și ce mare udă coastele acesteĭ țărĭ. Ascultaŭ răspunsurile cu o uimire naivă. Uite dumneata, se citia în ochiĭ lor, este și o țară ca aceea unde locuesc oamenĭ cum e acesta!

Literatura italiană e, de sigur, aceea care numără maĭ puține traduceriĭ. Germaniĭ aŭ pe cele maĭ multe.

* * *

Spre Portici, tramwayul urmează strada de-alargul portuluĭ. In cale, vĕd un San Gennaro de ipsos, aşezat între bufurĭ albe şi perdele roşiĭ cu marginile de aur, cu luminărĭ în toate părţile. Se face colectă pentru iluminaţie.

Timpul e ameninţător ; un vînt puternic bate despre mare, răscolind colbul abondent al stradelor depărtate de centru. In curînd se vede marea plumburie, frămîntată de valurĭ furioase.

Ponte della Maddalena, dincolo de piramida de case, care spintecă strada. In dreapta, o statue a luĭ San Gennaro, amintind protecţia acordată de el oraşuluĭ, pe timpul uneĭ erupţiĭ a Vezuviuluĭ; în stînga, alt sfînt. Iarăşĭ lumînărĭ şi colectă. Copiĭ neocupaţĭ pocnesc din pistoale.

Casele se răresc. Câte o grădină de legume. O linie de cale ferată. Indată sîntem la Porticĭ.

Intăiŭ cartierele sărace. *Corso* seamănă aicĭ cu o stradă de a doua mână din Napoli. Apoĭ strada e maĭ bine întreţinută, clădirile se fac maĭ marĭ, maĭ regulate, maĭ îngrijite. Dispar pepeniĭ care, legaţĭ cu sfoară, împodobesc aiurea faţadele gospodăriilor sărace. Nu maĭ vezĭ pe trotuare bulionul de pătlăgele care se usucă în praful ridicat de trăsurĭ.

Prin grilele câtorva vile se vĕd admirabile grădinĭ meridionale, cu palmierĭ şi plante rare. Interioruri bogate se descopĕr prin unele fereştĭ deschise. Lume elegantă priveşte de pe terase. In timpul vereĭ, Portici e cel maĭ apropiat loc de vilegiatură al Napolitanilor. Aerul e deosebit de curat, oraşul fiind compus aproape numaĭ din strada principală, care se întinde între grădinĭ, viĭ, câmpiĭ şi livezĭ.

Tramwayul se opreşte, după o lungă călătorie, în piaţă. Strada din dreapta, foarte largă, duce, de-alungul unuĭ teatru, unde se reprezintă *Ceĭ Treĭ Muschetarĭ*, anunţaţĭ prin afişurĭ colorate, spre mare, care închide orizontul cu neodihnitele eĭ valurĭ de ardesie. Grădinĭ de ambele părţĭ ale stradeĭ: una e cea municipală, cu câteva statuĭ, între altele aceea a unuĭ om politic născut în Portici, împodobită cu o coroană pusă de socialiştiĭ localĭ. Cealaltă pare că aparţine unuĭ particular, care n'o vizitează niciodată. Copiiĭ sar peste ţepuşele de fier, saltabile pe unele locurĭ, şi devastează bogăţia de plante neobişnuite care o împodobesc.

Din piaţă înainte, e drumul la Vezuviŭ şi la Torre del Greco. Trecĭ întăĭ prin curtea şcoliĭ de agricultură, care are grădinĭ admirabile. Apoĭ eştĭ în Resina care acopere cu îngrămăditele-ĭ case sărace îngropatul oraş Herculanum.

In stînga Corsuluĭ, care 'şĭ ia numele de la cetatea moartă, o poartă, cu »Scavi dell'Ercolano«, săpăturĭ de mulţĭ anĭ întrerupte, din cauza lipseĭ de banĭ, greutăţiĭ lucruluĭ, exproprierilor numeroase în acest orăşel aşa de des locuit.

Prin coridoare umede, care străbat în pămînt, la teatru. Un teatru subteran, pe care numaĭ un arheolog îl poate recunoaşte, atâta cât este şi aşa cum este dezgropat. Călăuza-ţĭ arată băncile, orhestra, o întipărire de schelet uman, una de mască. Impresia ruineĭ e slabă, aproape nimicită de întipărirea adîncă pe care o lasă mediul, lungile coridoare de lavă neagră de pe care picură apa,

nesfîrşitele scărĭ care te coboară în întunericul rece pe care 'l despică nesigur luminile din mâna călătorilor.

Partea desgropată din oraş se dăsfăşură, din potrivă, la soare. Trecĭ printr'o stradă îngustă, plină de umanitate învălmăşită. Intr'un loc se vĕd bolte supt care staŭ câteva femeĭ: seamănă foarte bine cu un motiv obişnuit de fresce antice.

E desgropată o singură stradă maĭ mare, cu pavagiul de lespezĭ negre, bulbucate. Nicĭ-o clădire publică; tot case de burghezĭ anticĭ, destul de sărăcăcioase. Părețĭ boiţĭ în roşu, cu dungĭ de altă coloare, de pe care s'aŭ luat frescele pentru a le duce la muzeŭ, unde e maĭ puţin locul lor.

La întors, vederea Napoleluĭ întreg revĕrsându-se de pe culmea munteluĭ S. Martino, cu mulţimea caselor albe, roşiĭ, galbene, luminate vesel de soarele ce apune.

* * *

Cumpĕr ziarele festive pentru S. Gennaro. Unul se chiamă »Napoli a Sta Gennaro«: cuprinde bucăţĭ literare, foarte proaste şi umflate, de »profesorĭ« localĭ, invitaţiĭ pentru a imita pe San Gennaro, mărturisind credinţa ca dînsul şi, în sfîrşit, partea interesantă, expunerea şi discuţia minunilor sfîntuluĭ, maĭ ales minunea sângeluĭ, care ar fi cel maĭ mare din darurile hărăzite de Providenţă oraşuluĭ.

Din mărturiile felurite, şi de sceptică, din împrejurările în care se operează minunea, reese că nu poate fi o şarlatanie topirea sângeluĭ, că nu e un secret de înşelare transmis. Dar, pentru a admite că e o minune, ar trebui să aibă cineva ideile scăzute şi meschine despre divinitate, scopurile şi mijloacele eĭ de acţiune, pe care le aŭ de regulă preoţiĭ. Dumnezeŭ operând la zi fixă o licefiare de sânge de mucenic pentru a cimenta influenţa cleruluĭ italian asupra populaţieĭ, mi se pare o idee lipsită de pietate şi respect.

Cellalt jurnal festiv e un supliment la jurnalul *il Diavolo Rosso*. Dă publiculuĭ pe pagina întăĭ chipul sfîntuluĭ şi a unuĭ preot local, care seamănă cu papa, aşa de hidos făcute încât am crezut întăĭ că e un pamflet *contra* sĕrbătoriĭ. Innăuntru imnurĭ pentru localniciĭ care se chiamă Gennaro, Gennarino, etc., bucăţĭ de muzică pentru aceiaşĭ, poeziĭ de dragoste, un articol consacrat sfîntuluĭ ş. a. In cronică se promite directoruluĭ ziaruluĭ o serenadă splendidă, cu mandoline, ghitare, tenor, focurĭ de artificiĭ, baloane.... M'aş muta dacă aş sta în aceiaşĭ stradă cu iubitul director.

* * *

Douĕ-zecĭ Septembre, »XX Septembre,« cum scriŭ Italieniĭ, care leagă de această dată aspiraţiĭ de un idealism aprins şi-ĭ daŭ o însemnătate de istorie universală pe care alte popoare cu greŭ i-o pot recunoaşte. In discursurile pronunţate cu acest prilej, găsesc afirmaţia că breşa de la Porta-Pia, prin care sol-

dații lui Victor Emanuel aŭ intrat în Roma, ar fi cel mai mare eveniment din istorie. Trebue de ținut în seamă pentru a atribui lucrului adevĕrata lui valoare, că suveranitatea papei nu se mai susținea de mult prin prestigiul șefului bisericii, al celui ce reprezintă pe Hristos pe pămînt, ci prin forțe mai prosaice, de o natură mai umană, a căror înfrângere, când va lipsi sprijinul străinului, se putea prevedea. Alții întinsese apoi mâna sacrilegă înainte de regele Italiei. In sfîrșit, devenind capitala Italiei, Roma politică și-a pierdut caracterul universal, și de romanitate, în sensul cuceritor al cuvîntului, nu se mai poate vorbi. A forma speranțe de acest fel, e a provoca neapărate și dureroase deziluzii.

In Napoli, impresia e de serbare oficială: autoritățile și foarte puține case de comerț ridică tricolorul. Mișcarea pe strade e cea obișnuită. Regretă Napoli independența de supt Bourboni, cum parcă ar dovedi-o anunciuri ca ale unui noŭ jurnal, *Il Popolo napolitano*, saŭ pietatea locuitorilor e mai mare decât patriotismul lor italian (la Portici, pe ziduri: »Trăiască Leon al XIII-lea«)? Oricum, această lipsă de entusiasm pentru aniversara zilei când regatul Italiei și-a dobîndit cheia de boltă și consacrarea ideală, inspiră puțină stimă pentru capacitatea politică saŭ pentru nobleța de sentimente a majorității Napolitanilor. Și notați că aici entusiasm latent nu poate exista: măcar steagul, dacă nu detunături, baloane, trompete pentru copii, etc.

La amiazi, piața Municipiului, unde trebue să se facă comemorația absolut municipală, fără defilări militare saŭ altă paradă a *Statului*—nu e plină (va fi în dările de seamă ale ziarelor). Două șiruri, unul de pompieri cu coiful metalic și surguciul roșiu, cellalt de sergenți de oraș, cu șapcă, pompon negru, și brandenburguri albastre, mărginesc cu săbiile scoase (pentru amêndouĕ aceste specii de semi-soldați, această demonstrație belicoasă te face să zîmbești puțin) un spațiŭ gol care duce de la poarta principală a palatului municipal la statua lui Victor Emanuel, o superbă statuă de bronz, cu figura, tot de bronz, a Italiei unite lîngă postament.

O lungă așteptare, de și ceasul fixat de program a trecut. Lumea nu prea crește. Vin multe trăsuri, de pe care privesc străini mai mult. Trăsurile înconjoară din toate părțile publicul.

Lîngă statuă, un mic grup de garibaldieni, cu cămăși roșii; un bĕtrân decorat, cu barbișonul alb și ochelari, pare a fi un ofițer din vestiții O Mie. E mult înconjurat, și povestește. Un început de marș, întrerupt îndată. Lumea rîde. In fine, de supt poarta primăriei pornește, cu pas ceremonios, un domn cu cilindru și frac, între doi militari bĕtrâni, unul cu pieptul plin de decorații. Sergenții și pompierii salută cu săbiile, trîmbițele sună. Nu e nici primarul; e un asesor, tînĕr, gras, care pare mulțumit de această mare cinste.

Asesorul, spre care se îndreaptă toate privirile, vorbește cu publicul admis în spațiul rezervat, strînge mâna bĕtrânilor cu cămașă roșiă, primește, salutând, raportul ce-i face un ofițer de sergenți, care salută cu sabia. Apoi . . . pleacă înapoi, iarăși cu ceilalți doi ofițeri de la început, printre mulțimea, care nu pricepe.

Trîmbiță iarăși; a sosit primarul. După câteva momente, procesia se vede. Un grup de vre-o două-zeci de persoane, între sergenți cu săbiile scoase, duce o imensă coroană de flori naturale, cu o panglică în colorile orașului, portocaliu și galben. Garda salută iarăși, — data aceasta fără greșeală.

Coroana e așezată la picioarele statuei regale. Garibaldinii se suie pe postament, împreună cu purtătorii steagurilor de asociații. Se țin discursuri, pe care puțini le aud. Aplause în grupul din spațiul rezervat.

Intoarcerea cortegiului. Asociațiile defilează în sunetul muzicei. Steagurile se înfundă supt poarta municipiului. Apoi, în țara unde se păstrează încă tradiția urei de la oraș la oraș și de la om la om, ură care nu respectă nimic, nici interesele naționale cele mai mari, nici amintirile cele mai scumpe,—vine bătaia. Studenți strigă, protestă, făcênd astfel o demonstrație socialistă, al cărui rost nu se pricepe. Sergenții aleargă cu săbiile scoase. Se face o arestare. Publicul se pasionează și, pe când marșul lui Garibaldi se mîntuie înnăuntru, cu aplause adevărat furtunoase, încep certele politice. Un domn scurt și nervos numește »nebun scăpat din *manicomio*« pe Imbriani, pe care, tocmai atunci, la Siena îl trăsnia paralisia, la sfîrșitul unui discurs (știrea n'a ajuns încă la Napoli). Un tînăr îi răspunde, provocant. Ambii își găsesc partizani.... E viața italiană din cetățile medievale, pasiunile și urile dintre *parti*.

* * *

Sara, în glodul gros al unei strade din centru, o masă neagră, mișcătoare, în jurul căreia se adună lumea. Doi copii paliži, încălzindu-se unul pe altul. Cel mai mare spune că i-e foame, cellalt, gol cu desăvîrșire și plin de sânge, tremură. Se descleaștă multe guri pentru întrebare, nici-o pungă pentru pomană. Carabinierii, pe care-i înștiințez, se duc cu greu: nenorociții, zic ei, sînt niște șarlatani, care »vreaŭ să înșele publicul«, și apoi și-aŭ făcut datoria.... dând zece bani.

Fațada Municipiului, împodobită cu lumînările iluminației, e numai o scînteiere în noaptea neagră de toamnă.

* * *

Un bătrân și-a rupt piciorul căzênd. Lumea, adunată, chiamă pe sergent care, dând din umeri, spune că nu poate face nimic nenorocitului. Administrație pentru administrație.

In tren.

O zi minunată de toamnă. Subt lumina soarelui, mai delicată acuma, se văd, în colori fantastice, orașele și satele Italiei meridionale, cu turnurile și terasele lor. Arbori rari, cu un singur buchet de frunze sus, întrerup din loc în loc monotonia câmpiilor arse.

Se zugrăvesc pe cerul albastru Capua, grămadă de case multicolore, care, dacă amintește pe Hanibal, nu dă nici o idee de desfătările de odată, Aquino,

patria celuĭ maĭ teribil scolastic, celuĭ maĭ straşnic muncitor în stepa goală şi neroditoare a scolasticeĭ, S. Toma.

O schimbare în peisagiŭ: o ţară pustie, fără culturĭ şi fără case, din care răsar apeducte, frânturĭ de ziduriĭ. E *Campagna romana*. Spiritul morţiĭ care păzeşte la porţile Romeĭ.

* * *

Maĭ departe, spre Florenţa. O ţară delicioasă, un şir neîntrerupt de vederĭ romantice: dealurĭ bogat împădurite, văĭ cu perspective minunate. In locul policromieĭ orientale de până acuma, numaĭ verdeaţa întunecată a arborilor subt cerul albastru.

Orvieto, cu zidurile sale galbene, în vîrful munteluĭ. Se vinde, în *fiaschetti* învăliţĭ cu paie, »renumitul vin de Orvieto«, un vin limpede, slab, cu mirosul de busuioc.

Invadează doĭ călătorĭ francezĭ, care, după ce aŭ văzut domul, aŭ pierdut funicularul, care duce la gară.

Aproape de seară, trecem pe lîngă lacul de Perugia, vechiul Trasimen, care-şĭ întinde până la marginile orizontuluĭ pînza albastră a apelor line.

Soarele apune, cu o splendoare care, chiar în Italia, e neobişnuită. Albastrul palid al bolţiĭ se pierde pe nesimţite în galben ca aurul, în portocaliŭ aprins. Sînt nourĭ supţirĭ, care se desfăşură în bande de un roşu ca sângele.

Liniştea seriĭ se lasă asupra ţĕriĭ de gospodărie bună, care e Toscana. In crepuscul, se maĭ zăresc sate severe, case cu ziduri goale, fără nicĭ o podoabă, în mase galbene-cenuşiĭ. E cu totul noapte când ne oprim la Florenţa.

* * *

După quasi-africanul Napoli, răsufli în simplicitatea curată, confortabilă, răcoroasă a Florenţiĭ. Strade largĭ, bine îngrijite, grădinĭ, ale cărora florĭ sunt respectate, trotoare imaculate, oamenĭ prietenoşĭ, lumină, aer, linişte.

Florenţa e un oraş liniştit, fără a fi mormîntul unuĭ trecut mare. Trebue să fi fost totdeauna, această Atenă italiană, oraşul frumos, muncitor, şi paşnic— cu toate luptele populare, — ce este astăzĭ. E aicĭ o continuitate de civilizaţie, în cel maĭ deplin şi simpatic înţeles al cuvîntuluĭ.

Revĕd vechĭ cunoştinţĭ, care mi se par încă maĭ frumoase; domul, acest imens juvaier sculptat de marmură albă şi neagră, Or San Michele, Via dei Calzaiuol, Piazza della Signoria, Loggia dei Lanzi, statuele luĭ Benvenuto, Bandinelli, Donatello şi Bologna. Străbat *Ponte vecchio*, cu dugheniţile sale obscure scobite în piatra poduluĭ medieval, cu minusculele sale argintăriĭ, cu strecurarea înceată a Arnuluĭ gălbiŭ subt cele treĭ arcurĭ; revĕd *lungarnurile* largĭ mărgenite de parapetele rîuluĭ şi de faţadele pătrate, austere şi solide ale palatelor.

* * *

De pe Lungarnul Cellini, pe un elegant drum şerpuitor, mărginit de boschete verzi, de straturi de trandafiri înfloriţi, de grote artificiale, de şipote şi bănci de marmură, te urci la piaţa Michel Angelo ce se rotunzeşte în jurul unei copii de bronz al supţirateculuï efeb, care e Davidul luï Michel Angelo. Razimă-te de piatra neagră a balustradeï şi priveşte spre Florenţa.

Soarele, care apune, înfăşură toată priveliştea largă cu un misterios zăbranic de lumină slăbită. Intre muncele verzi, semănate cu clădiri albe, tronează oraşul. O risipire imensă de ziduri galbene-sure şi de copereminte roşii, peste care se rotunzesc cupole — cea de la dom dominând pe toate, — se iţiesc turnuri, — sus de tot crenelele palatuluï Signorieï. Subt îmbrăţişarea podurilor, scînteie argintul Arnuluï. Şi, din turnuri, clopotele bisericilor salută coborîrea sereï sfinte.

Arnul e cuprins între stradele largi şi frumoase, care se chiamă *lung'arni*, de-alungul Arnuluï.

Pe lung'arno Acciaiuoli, spre Cascine. In stînga, rîul galben, cu mişcarea înceată; în dreapta, un lung şir de palate în acelaş stil, o splendidă monotonie de frumuseţă solidă şi severă. Din loc în loc, pieţe cu statuï: Goldoni, Manin, apărătorul Veneţieï din 1848, Garibaldi.

Pe celalt mal se văd întăi case sărace, negre, vechi; apoi, cu cât Arnul se lărgeşte, vederea se face mai largă şi mai luminoasă. Apar clădiri înalte, ridicându-se uneori unele din dosul altora, biserici cu cupole. Poduri cu arcurile îndrăzneţe leagă cele două ţărmuri. Ţi se deşteaptă amintiri din Veneţia, din aparenţa de canal marin a rîuluï larg cu cursul încet, din vederea cupolelor, şi amintiri parisiene, din caracterul de modernitate elegantă a podurilor, cheiurilor, pieţelor şi palatelor.

Cascinele prăfuite, cu nesfîrşitele lor aleï şi lumea elegantă trecând pe dinainte-ţi în bogatele echipaje. Descopăr într'un colţ de umbră umedă o veche fîntână părăsită, în formă de piramidă. Inscripţia săpată în piatra înegrită e o dedicaţie luï Narcis, din partea unuï »suflet pios«. Frumosul Narcis, care se iubi pe sine, fără aşi căuta propria fiinţă în alţii, cum facem cu toţii, cu o putere de iluzie şi o patimă ca şi ale luï Narcis.

* * *

Intorsul seara, cu prăvălirea de case a Florenţiï, cufundându-se, topindu-se în întunerecul ce se lasă dintr'un cer de un imaculat albastru palid.

* * *

Prin *Ponte Vecchio*, pe malul stîng al Arnuluï. Strada îngustă se lărgeşte în larga piaţă Pitti, dominată de imensul palat negru, cu înfăţişarea ciclopică. Grădina Boboli se închide, şi stoluri de copii frămîntă ţipând prundul pieţeï.

Mai departe, *Via Romana*, o stradă liniştită de provincie, cu grădini mari de arbori vechi, în dosul zidurilor înnalte. In fund, un arc negru, care e *Porta Romana*.

Șoseaua care continuă strada e îngrămădită de lume. Un *carusel* adună în piața de înaintea porții un public lacom de copii și *popolane*, care rîvnesc suprema fericire a învîrtitului (complicat aicĭ cu o cufundare și ridicare ritmată a platformeĭ).

In stînga, una din porțile lungiĭ grădinĭ Boboli. Lîngă grila de fier se urcă unul din *vialele*, care fac Florenței o cingătoare aproape complectă de minunată verdeață.

Suirea pe larga stradă parfumată și răcoroasă e de o fantastică frumuseță în această coborîre a nopții. Boschete întunecoase, largĭ pieți pustiĭ, vile măreți, din care scînteie lumina meseĭ de seară și răsună în grădinĭ rîsul argentin al copiilor ce se alungă. Apoĭ linia de felinare care-ți arată drumul cotit se face maĭ puțin deasă, strada pare maĭ îngustă, casele devin maĭ rare și maĭ comune; în aerul răcoros e o liniște desăvîrșită, pe care n'o tulbură decât pașiĭ vre-unuĭ drumeț, mergênd încet, cuprins de acest irezistibil farmec. Subt lună se vĕd nelămurit văĭ adîncĭ, perspective tainice și în față muntele *della Croce* pe care-l urcă dintr'o parte o scînteietoare linie de luminĭ.

* * *

Un tramway electric duce la bĕtrânul cuib de munte, care e Fiesole, Fiesole Etrusca cu zidurile ciclopice, Fiesole creștina cu vechia catedrală din secolul al XI-lea. Vagonetele urcă muntele printre grădinĭ de măslinĭ cu frunzele albicioase, printre ziduri sure care ascund livezĭ și viĭ. Dedesubt, orizontul se tot lărgește: Florența cu coperemintele-ĭ roșiĭ, dealurile verzĭ, rotunzite, presărate cu căsuțe albe, mărunte, Arnul ca o largă cordea de argint.

O piață cu masivul inform al zidurilor catedraleĭ, cu un muzeŭ minuscul și un mare restaurant. Intre douĕ rînduri de case albe, strada principală se ridică spre munte. E Duminecă: grupe de lucrătorĭ, de fete cu mișcările cochete se primblă pe înserate, cu tot amenințătorul cer cenușiŭ de toamnă.

In stînga, vederea îmbrățișează dedalul văilor verzĭ, din care răsar negriĭ pinĭ maritimĭ, drepți și solemnĭ, ca niște făcliĭ funebre. Din ce în ce strada se face maĭ tăcută: de la o vreme, o străbat numaĭ văcarĭ cu tinichelele pline, țăranĭ întorcêndu-se de la tîrg și, exemplar unic, o bĕtrână turistă, dreaptă ca un pin maritim, care se duce cu ghidul în buzunar sus, în spre pădurea singuratecă, spre a căuta un punct de vedere recomandat saŭ o ruină. Pe înălțime bate un vînt rece ca de pe ninsoare și din cerul încărcat de nourĭ siniștri se lasă o tristă noapte de Septembre.

Un edificiŭ scînteie de lumină la Fiesole: în ajunul S. Francisc s'a început lotăria sĕrbătoriĭ. Lumea se îngrămădește în douĕ odăĭ, unde atîrnă de tavane umbrele, bastoane, pălăriĭ și câte alte ispite pentru vizitator, pe când, după sforile înnaintea cărora păzesc tinerĭ cu un semn distinctiv la butonieră, se înșiră statuĭ, tablourĭ, ustensile. O musică se pregătește să cânte pe terasă.

* * *

Pe o noapte neagră cum e cătranul, tramwayul electric coboară muntele către Florența. Nu se vede nimic: nici arbori, nici ziduri, nici vii, nici case. Umbra neagră a mîncat tot.

O întorsătură a drumului, și ai înainte colinele semănate cu lumini și miile de focuri sclipitoare ale Florenției. Pare că ai cerul supt picioare, cerul unei nopți de vară, cu toate stelele sale.

* * *

Piazza Santa Croce văzută pe o noapte cu lună, după întunericul *vialelor* și stradei »dei Malcontenti«, un lung culuar pustiu, printre nesfîrșite clădiri fără locuitori, care par cazărmi și miroase a tăbăcării.

Intăi te urmăresc arcadele din coasta clădirei, închizênd o umbră cam fioroasă în adînciturile lor de marmură. Apoi fațada lovită de lună se desemnează albă și-ți robește privirile.

Ca pretutindeni în Italia, când vremea e frumoasă, ferestile caselor ce împrejmuesc piața sunt închise, întunecate. Trecători rari străbat cercul luminos. Intr'un colț, statua albă a lui Dante se întrevede, așa de nelămurit și misterios, încât pare o apariție.

Căci va fi trecut pe aici de-atâtea ori acel care a văzut viu o altă viață, va fi privit aceleași arcade și-și va fi pierdut pașii în umbra acelorași strade negre... Și, după dînsul, pe acelaș binecuvêntat petec de pămînt, și-au trăit fericirea și durerea, visul și munca, aceĭ care au fost Michel Angelo și Galileo Galilei.... Aici, în umbra Domului, pe malul Arnului... Aici s'a coborît asupră-li cuvîntul lui Dumnezeu și în mintea lor, care nu era veșnică, s'a zămislit veșnicia Adevĕrului și a Frumosului.

* * *

Arnul trebuie văzut noaptea, la Ponte Trinità, când nu se vĕd marginile mărimii sale, cascadele, care-i risipesc cursul, insulele nisipoase ce-i spintecă apele; când șirurile de felinare se proiectează în fantastici stîlpi de lumină înfipți în adîncimi de ocean.

In astă seară, cerul se curăță pe încetul de nouriĭ ce au apăsat atâtea zile asupra orașului de lumină limpede. In spre Ponte Vecchio, care se vede, nu ca o îndoită dungă de lumini înjugând rîul, ci ca un arc mai negru decât noaptea, sĕmĕnat de ochi luminoși, nouriĭ se îngrămădesc in turme sinistre. Apa de desubt e neagră ca și cerul. In spre Cascine, albastrul învinge și rîul înfățișează aici, subt câmpurile de senin, întinderi de un albastru metalic, pe care le mărginește umbra catifelată pe care o aruncă arcurile poduluĭ alla Carraia și nouriĭ ce au rĕmas încă. Spre Cascine, cerul, luminos încă, e arămiu în zare și, mai încoace, galben ca aurul.

* * *

O procesie funebră. Două torții înnainte, două în urmă, de un efect foarte impunător în noapte. Sicriul, acoperit cu o bogată catifea cusută cu flori, e dus pe umeri de purtători de torții îmbrăcați în negru, cu o pălărie neagră pe cap, cu o pînză neagră acoperind obrazul afară de ochi. După un timp, alte torții, un prapur și preoții în odăjdii.

* * *

Îi vĕd de departe întorcêndu-se. Tot fundul stradei desemnate de cele două liniĭ luminoase ale felinarelor se umple de luminĭ care merg grăbite, se urcă spre pod, se împuținează pe rînd, și dispar.

Settignano e un sat, cucuiat sus pe una din colinele ce încunjură Florența. Mergĭ printre ziduri de grădinĭ și vii, avênd în față priveliștea muncelelor verzi, tupilate cât cuprinde ochiul, unele lîngă altele, ca o turmă uriașă. Apoĭ drumul se urcă maĭ drept și zidurile închid vederea. Când poți privi iarăși în dreapta și în stînga, eștĭ în Settignano.

O biserică mare, câteva case albe încunjurând piața. Printre alte case, liniștite și curate, cu ferestile semănate de fețe rotunde de copiĭ, o stradă îngustă se urcă spre vilele tăcute, unde e bine de trăit în odihna sufletuluĭ. In cerul senin al uneĭ serĭ recĭ de toamnă se ridică frunzișul întunecat, înțepenit al pinilor maritimĭ.

* * *

Dincolo de piață, un alt drum coboară iute spre căsuțele din vale. Aicĭ priveliștea e foarte largă. Umbra serĭi amestecă pe încetul dealurile, pata albicioasă a Florenții, celelalte dealurĭ ce mărginesc orizontul portocaliŭ. O lumină clipește pe neașteptate în întunerecul zării, apoĭ altele maĭ mĕrunte, ce se leagă în brîie de luminĭ mĕrunte, care înseamnă stradele marĭ ale orașuluĭ ce-și începe sara, sara primblărilor, a petrecerilor, a sfaturilor de familie subt lampa prietenoasă.

* * *

Clopotul bisericiĭ începe a suna, încet și mĕsurat. Dedesubt, drumul Florențiĭ se umple de luminĭ mișcătoare. E procesia Madoneĭ.

Intăĭ, prapurile duse de indivizĭ cu redingotă, care calcă foarte solemn, conscienți de importanța purtătorilor de lucrurĭ sfinte. Apoĭ, două câte două, fetele în vălurĭ albe până la pămînt, cu lumînările aprinse în mână. De toate vîrstele, de la patru anĭ — fetița îmbrăcată ca o păpușă, cuminte între atâta lume străină — până la patru-zecĭ, domnișoară veterană, căruia vălul pios îĭ ascunde aproape gușa trădătoare. Unele-s ceremonioase, călcând în cadență, cu ochiĭ în pămînt; altele privesc la public, publicul numeros de Duminecă, iar altele rîd. Vêntul stinge lumînarea uneia, care, vrênd s'o aprindă de la tovarășă, o stinge

pe a acesteia. Pufnesc de rîs amândouĕ, pe când un ţîrcovnic aleargă repede pentru a restabili ordinea.

Apoĭ Madona, gătită, înhorbotată, înflorită, tremurând din toate podoabele sale, la fiecare pas al purtătorilor. Preoţiĭ o încunjură, pîndind efectul. Toţĭ salută uniĭ după înștiinţarea vecinilor; sunt femeĭ care cad în genuchĭ.

In urma icoaneĭ, femeĭ în negru și un public amestecat, cu lumînările în mână. O muzică în uniformă închide cortegiul, îmbărbătându-l cu marșurĭ profane. Procesia se înfundă în strada ce duce la deal, pe când clopotul de sus salută icoana, bătênd încet și mĕsurat.

* * *

O îngropare lîngă Porta Romana. Ciocliĭ așteaptă în hainele albe, din care li se vĕd numaĭ ochiĭ, înaintea uneĭ case aĭ căreia locuitorĭ aŭ eșit toţĭ la fereștĭ. Va fi vre-un om singur, căcĭ nu se vede nicĭ-o durere de rudă saŭ de prieten. De subt coperĕmînt, din odăiţa mortuară săracă, ciocliĭ coboară pe mânĭ cadavrul. Jos, ridică de pe năsăliĭ capacul negru și potrivesc sicriul. Apoĭ se duc singurĭ într'un fîlfîit fantastic de torţe în întunerecul nopţiĭ.

(urmează)

N. Iorga

CANDELĂ, din mobilierul catedraleĭ de la Constanța

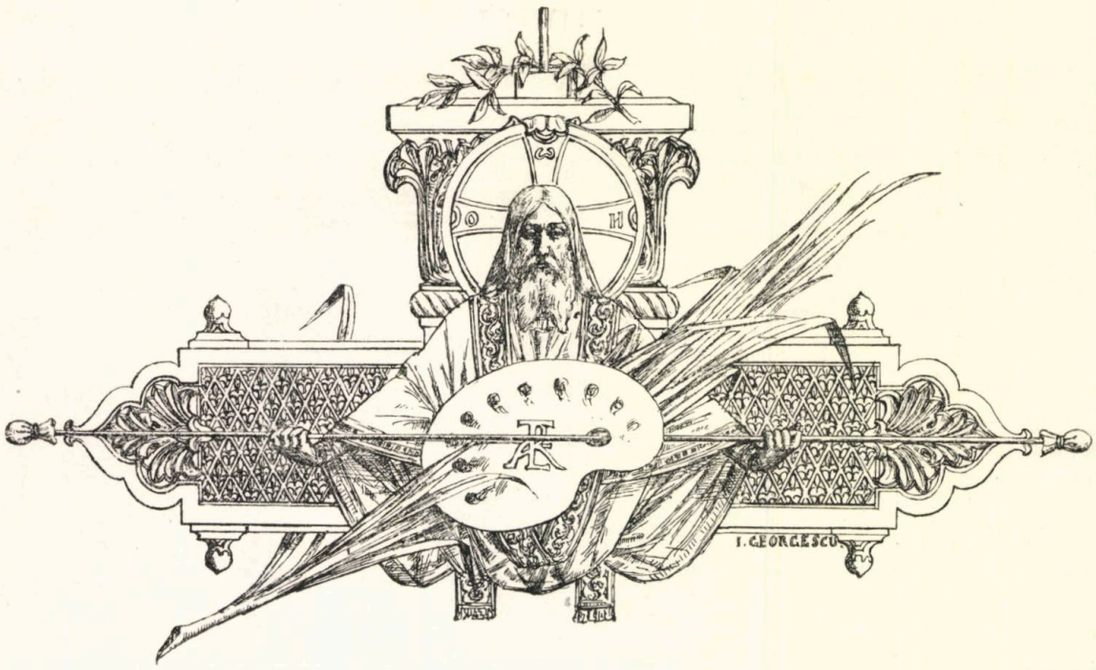

FIICA LUĬ SEJAN

(POVESTE ISTORICĂ)

(urmare) [1])

V

Oraşul Brundusium [2]), — acum o mie nouĕ sute de anĭ, ca şi astăzĭ, — se afla aşezat în Apulia, pe coasta orientală a Calabreĭ, în fundul unuĭ golf, format din douĕ basine, ce, privite de sus, seamănă a nişte coarne de cerb. El era unul din porturile cele maĭ frecuentate ale Italieĭ, puntul comercial pe unde se făcea, pe vremea aceea, maĭ tot traficul de grîne cu Asia şi cu Egipetul. De aceea, şi animaţia luĭ era mare; şi călătorul, venind din ţărĭ străine, care punea pentru 'ntăia oară piciorul într'însul, rĕmânea surprins de lucrurile noĭ ce vedea şi de condiţiunile uneĭ vieţe cu care era nedeprins.

Dacă cititorul permite, să ne transportăm, un moment, cu douĕ-zecĭ de secole maĭ în urmă, şi se reconstituim, pe cât e cu putinţă, prin gîndire, priveliştea ce ar fi izbit pe orĭce străin care sosea, pe acele timpurĭ, în marele oraş maritim al imperiuluĭ.

După ce navigiul care 'l aducea lăsase 'n urmă-ĭ gîtul de stîncĭ, ce se 'nalţă la intrarea golfuluĭ, ţĕrmul se arăta, deodată, într'o desfăşurare ferme-

[1]) Vezĭ *Literatură şi Artă română*, Anul II, No. 3.

[2]) Azĭ Brindisi, pe marea Adriatică.

cătoare de arborĭ plantaţĭ şi de verdeaţă [1]). Un şenal lung, dar îngust, mărginit, la dreapta şi la stînga, prin butoaie văpsite cu roşu şi legate de fundul mărei cu lanţurĭ, ca să indice drumul de urmat, conducea în interiorul golfuluĭ, pe jumĕtate încă potmolit de năvile putrede, pline cu bolovanĭ de piatră, ce Iuliŭ Cesar scufundase acolo, de pe timpul când se afla 'n luptă cu Pompeŭ. Apoĭ oraşul apărea, ca o vedenie, cu templele, cu arcurile, cu casele luĭ boite, cu plantaţiunile luĭ de pinĭ, legănaţĭ de adierile uşoare ale mărei, cu adăpoastele luĭ, pline de bărcĭ, ale căror pînze roşiĭ îşĭ aruncaŭ umbrele pe ape.

Cu cât corabia înainta, cu atât împrejurimile deveneaŭ maĭ lămurite. La sud, un mol, ros de mare, în reparaţiune, desina, pe orizont, masa-ĭ enormă, cutreerată de sclavĭ cu braţele goale, ocupaţĭ a arunca fragmente de stîncă 'n apă pentru a astupa găurile făcute de valurĭ. Maĭ departe, într'o scobitură a ţermuluĭ, un şantier de construcţiune, în plină activitate, lăsa să se vază un popor de dulgherĭ, cioplind catarte şi scândurĭ de corabie, pe când, pe pruntul de alăturĭ, acoperit cu nisip subţire şi cu plăviĭ, grupurĭ de pescarĭ îşĭ dregeaŭ mrejile la soare.

Dar nava a intrat în port, şi acum ea cată a-şĭ deschide un drum prin mulţimea de alte năvĭ ce-l ocupă.

In cale-ĭ, ea 'ntâlneşte, adunate 'ntr'un amestec nedescriptibil, ancorate, saŭ gata de plecare, toate tipurile marineĭ romane, de la triremele cu catarte scurte, bune pentru resboiŭ, până la uşoarele prosumiĭ, întrebuinţate în plimbărĭ şi 'n recunoaşterĭ. Acolo, se vedeaŭ hemiole pontate, armate c'un dublu pinten ; cercure, servind la luptă tot aşa de bine ca la transport; catafracte, căptuşite cu fer; actuariĭ, croite pentru curse; onerariĭ, destinate mărfurilor; fasele, lungĭ ca tecile de fasole, de unde li se trăgea şi numele; cibee, grele şi pîntecoase; celoce, sprintene şi uşoare; camere, închise ca nişte odăĭ; gaule, rătunde; curbite, în formă de coşurĭ; ipagoge, pe care se 'mbarcaŭ caiĭ; în fine, neobosite liburne, cu prora 'n chip de gît de lebădă, ce cutreeraŭ toate mările şi pătrundeaŭ în toate schelele imperiuluĭ.

După ce vasul plutitor, despre care e vorba, a reuşit, cu destulă greutate, să se strecoare, printre acele obstacole, până la locul unde trebuea să se oprească şi să arunce ancora, un furnicar de bărcĭ îl înconjura din toate părţile, ca şi când ar fi voit să-l ia cu asalt. Eraŭ negustorĭ de stofe saŭ de fructe, venind să-şĭ ofere mărfurile; antreprenorĭ de oteluri, maĭ toţĭ grecĭ, căutând muşteriĭ şi lăudând confortul de la eĭ, ca să-ĭ atragă; bărbierĭ şi prepuşĭ aĭ stabilimentelor de băĭ, descriind în chipul cel maĭ avantagios luxul şi eftinătatea din casele lor; samsarĭ de tot felul de serviciĭ, propuindu-se drept mijlocitorĭ; stăpîne de prostituate, sbîrcite şi sulemenite, recomandând amatorilor să nu uite de a vizita şi lupanarele din Brundusium.

Cu toate acestea, călătorul, scăpat, ca prin minune, din ghiarele acelor mercenarĭ, a străbătut puntea de vase, fără parapet, ce conducea pe cheiŭ şi a

[1]) Vezĭ J. Lombard, L'Agonie.

pus piciorul pe uscat. El cată acum să înainteze, însă, pentru aceasta, trebue să 'şĭ facă loc prin gloata de italicĭ grăbiţĭ, ce-ĭ staŭ în drum pentru a trata, într'o larmă de bîlciŭ, tot felul de afaceri, cea maĭ mare parte relative la vînzărĭ şi la cumpĕrărĭ de grîne, pe ale căror probe le examinează cu deamănuntul şi le cântăresc în palmă. Abia scăpat din mijlocul lor, calea-ĭ e de iznoavă tăiată, astădată de marinarĭ, pe jumĕtate beţĭ, ce colindă, cântând, termopolele de pe cheiŭ, soiŭ de cârciumĭ, unde se serveaŭ bĕuturĭ calde fermentate. La câţĭva paşĭ maĭ departe, el e nevoit iarăşĭ să se oprească, rîndul acesta pentru a lăsa să treacă câteva manipule de soldaţĭ, ce se duc la exerciţiŭ, într'un nor de praf, bătênd pavezile lor drept-unghiulare de pectoralele şi de genucherele lor de fer, şi producênd astfel o rumoare violentă.

In sfîrşit, iată-l în oraş. Brundusium, cu casele-ĭ de cărămidă galbenă şi roşie şi cu stradele-ĭ înguste şi întortochiate, i se înfăţişează atuncĭ în toată prozaica-ĭ realitate. O pistrină, soiŭ de simigerie antică, îĭ atrage maĭ întâĭ atenţiunea, prin mirosu-ĭ de cocă dospită şi prin cuptoru-ĭ încă aprins, lucind ca o stea roşie în fundul uneĭ încăperĭ întunecoase. După aceea, el se opreşte, câteva momente, ca să privească la o boiangerie, unde lucrătorĭ se vĕd călcând stofe într'o putină saŭ scărmănând mantale de lână cu pepteni de oţel, pe când, alăturĭ, în penumbra uneĭ bolţĭ, un statuar aşează, pe poliţe legate de zid cu sforĭ, nudităţĭ imobilizate, în atitudinĭ provocătoare,—idolĭ păgânĭ, măscĭ de teracotă saŭ busturĭ cu surîsul închegat pe buze. Maĭ departe, ochiu-ĭ întîlneşte douĕ frumoase căzărmĭ, ce se ridică cu ferestrele spre mare, şi dinaintea cărora stîlpĭ de stuc galben şi roşu sprijină trofee. El admiră asemenea câteva marĭ pătrate de teren, împrăştiate icĭ şi colo, ocupate de foruri şi de grădinĭ, de temple, de hospiţiĭ, soiŭ de oteluri, de horee, antrepozite publice, toate bine zidite şi, de departe, grozav de animate. Stradele, totuşĭ, i se par strimte, neregulate şi, după obiceiul antic, lipsite de orĭce îngrijire. O piaţă, prin care trece, pavată cu pietre ascuţite, e plină de cojĭ de lămîe şi de feliĭ de dovleac, amestecate cu sîmburĭ de măsline şi cu ardeĭ lepădaţĭ. Şi, cu toate acestea, împrejurul eĭ, se deschid prăvăliĭ frumoase, decorate cu fresce şi cu mozaice, purtând d'asupra intrăreĭ numele proprietarilor, scrise cu marĭ litere roşiĭ!

Cu cât pătrunde maĭ spre centru, cu atât construcţiunile şi edificiile devin maĭ măreţe. Acum, el nu maĭ întâlneşte decât palate cu colonade, arcurĭ cu baso-reliefurĭ de bronz, ce lucesc la soare, terme cu portice, case monumentale, de marmoră saŭ de granit. In acelaş timp, şi populaţiunea pare cu totul alta. El se 'ncrucişează, la fiecare pas, cu patricienĭ mergênd la baie, într'un cortegiŭ sgomotos de paraziţĭ guralivĭ; cu bogate matrone, purtate în lectice, ale căror geamurĭ de talc iaŭ ochiĭ prin strălucirea lor; cu cetăţenĭ, în toge, — unele curate, altele de un alb murdar,—în tunice vĕrgate, saŭ în simple abole, împodobite cu ciucurĭ saŭ brodate cu benzĭ roşiĭ. Nu e vorbă, mulţimea prin care trece nu se compune numaĭ din acest fel de oamenĭ, căcĭ el întâlneşte 'n drumu-ĭ şi des-, robiţĭ, circulând în mijlocul sclavilor, cu care se arată mîndri, şi al cetăţenilor în faţa căror staŭ smeriţĭ; şi preoţĭ, tîrînd rochile lor liliachiĭ, galbene saŭ roşiĭ,

foarte lungĭ, pe trotuarele 'nalte de o schioapă; şi soldaţĭ, impuind privelişteĭ nota soioasă a cazaceĭ lor de piele, strînsă cu cingulum; şi prostituate, strecurându-se prin lume, cu faţa spoită, cu buzele făcute şi cu sprîncenile împreunate printr'o dungă de antimoniŭ.

Dar, iată: străinul a apucat pe *Via Appia*, ce taie Brundusiul în douĕ. El se află acum în faţa unuĭ spectacol cu totul noŭ. Printre buchetele de verdeaţă, ce'ĭ staŭ înainte, ochiu-ĭ deosibeşte părţĭ ale oraşuluĭ, culcat, pentru a zice astfel, pe ţermul deschis. La dreapta şi la stînga, vile bogate, cu teraţe albe şi trandafiriĭ, se 'nalţă printre stufişurile de plante agăţătoare, unde băncĭ de piatră sunt aşezate la umbră. Apoĭ se zăresc şuviţe de drumurĭ, drepte şi albe, ca nişte panglice, pe care trec boĭ înjugaţĭ la care cu roatele dintr'o singură bucată. Şi maĭ departe, de vale de tot, colo, 'n fundul orizontuluĭ, luceşte marea albastră, în care se 'nfig, ca nişte pluguri, năvĭ cu un singur catart, ale căror lopeţĭ scurte aŭ mişcărĭ armonioase de jos în sus şi de sus în jos.

VI.

In dimineaţa aceea, pe un cer primăvăratic,—alb la bază, de un albastru străveziŭ la zenit, icĭ şi colo presărat cu nuorĭ risipiţĭ, ce păreaŭ a se mişca a lene,—întreg Brundusiul se afla pe port. Cu o zi maĭ 'nainte, venise din capitală Sejan şi cele douĕ cohorte de pretorienĭ ce 'l însoţeaŭ, împreună cu un mare numĕr de personage distinse, — senatorĭ, patricianĭ, înalţĭ demnitarĭ şi funcţionarĭ aĭ statuluĭ, — cu toţiĭ trimişĭ ca să întîmpine rĕmăşiţele luĭ Germanicus, la sosire, şi să le aducă cu cinstea cuvenită la Roma, unde trebueaŭ să fie puse în mormîntul familieĭ. Imprejurimile oraşuluĭ, ţermul, cheiul, tot litoralul, unde se putea pătrunde şi de unde se vedea ceva, eraŭ înţesate de lume. Populaţiuneĭ localnice se adăugase şi cea din oraşele vecine, foarte numeroasă, venită în haine de doliŭ să dea ultimul salut aceluia pe care toţĭ îl consideraseră ca pe suprema speranţă a Republiceĭ. O mîhnire adîncă era scrisă pe faţa fiecăruia, şi, ca 'n zilele de nenorocire publică, toată acea mulţime sta mută şi nemişcată, aşteptând cu rezemnaţiune momentul când va putea în fine să izbucnească.

Pe la jumĕtatea zileĭ, flota funebră, a căreĭ apropiere fusese semnalată, încă de dimineaţă, în largul măreĭ, intră pe şenalul ce conducea în port. In contra obiceiuluĭ, ea nu fu primită prin aclamaţiunile vesele ale poporuluĭ, nicĭ nu era însoţită de manifestaţiunile de bucurie ale marinarilor, care, după o lungă călătorie, soseaŭ sănătoşĭ la liman. Băncile lopătarilor, transtra, nu maĭ răsunaŭ, ca altă dată, de cântecul lor preferit, celeusma; omul de observaţie, proreta, nu maĭ schimba glume cu cel de la cârmă, gubernator; hortatorul, şeful văslaşilor, nu 'ĭ maĭ îmbărbăta pe aceştia prin vorbe şi prin promisiunĭ, ca în alte ocaziunĭ, ci o tăcere mormîntală domnea pe năvĭ, care înaintaŭ încet cu pintenul, rostrum, îndreptat spre port.

La distanţa cuvenită, căpitanul vasuluĭ principal, magister, se sculă de pe scaunul sĕŭ, thronus, şi, ridicându-şĭ băţul de comandament, sceptrum, dete

semnalul de oprire. Numaĭ decât, marinariĭ executară manevra ordonată, uniĭ aruncând ancora în apă; alţiĭ legând de stîlp otgonul, retinaculum; alţiĭ strîngênd pînzele pe antena, reţinută de mijlocul catartuluĭ printr'un belciug de fer, anquina. In acelaş timp, Agripina, vĕduva luĭ Germanicus, apăru în lungĭ veşminte de doliŭ, cu ochiĭ pironiţĭ în pămînt. Urmată de ceĭ doĭ copiĭ aĭ sĕĭ, care o 'nsoţiseră în Orient, ea 'naintă pe puntea de vase ce conducea la cheiŭ, ţinênd în braţe urna sepulcrală, de care nu voia să se desparţă, ca de un lucru maĭ presus de toate scump şi preţios. Tot deodată, un imens ţipăt de durere eşi din sînul aceleĭ mulţimĭ, până în acel moment aşa de tăcută şi de resemnată. Atuncĭ fu un delir, o frenezie, o exploziune de jale cum nu se maĭ vĕzuse, şi ce nu se poate descri. Amicĭ de aĭ luĭ Germanicus, admiratorĭ şi vechĭ tovarăşĭ de arme de aĭ luĭ, imitaţĭ, prin nerezistibila forţă a exemplului, de marele numĕr al celor de faţă, îşĭ exprimaŭ durerea, bătîndu-se cu pumniĭ în piept, smulgêndu-şĭ părul, saŭ rupênd hainele de pe dînşiĭ. Uniĭ se 'ncercară să s'arunce în faţa cortegiuluĭ, spre a fi striviţĭ şi călcaţĭ în picioare, alţiĭ să s'apropie de urnă pentru a atinge saŭ cel puţin a vedea maĭ de aproape sacrul odor, ce conţinea o cenuşă aşa de scumpă. Cu mare greutate, soldaţiĭ luĭ Sejan, ajutaţĭ de armata din Brundusium, putură să conţie gloata şi să împiedece să nu se 'ntîmple vreun accident ilustreĭ vĕduve, expusă manifestaţiuneĭ uneĭ durerĭ aşa de dezordonate.

Agripina nu voi să rĕmâe măcar o noapte ca să se odihnească în Brundusium, grăbită cum era de a sosi la Roma pentru a 'ndeplini ultimele sale datoriĭ faţă cu soţul sĕŭ. Ea dorea încă să dea cât maĭ curînd ochĭ cu Tiberiŭ spre a i se plânge, a'ĭ arăta probele ce avea de crima săvîrşită, a'ĭ numi pe omorîtor, a cere şi obţine răsbunare împotrivă-ĭ. Ea luă, decĭ, fără 'ntârziere, drumul Romeĭ, lunga şi obositoarea cale ce trebuia să facă pentru cea din urmă oară şi 'n capătul căreia o aşteptaŭ atâtea decepţiunĭ şi amărăciunĭ. O redă, frumoasă şi comodă trăsură cu patru locurĭ, adoptată de Romanĭ de la Galĭ, care servea la drum tot aşa de bine ca 'n oraş şi are o rudenie aşa de apropiată cu vechile noastre *redvane*, fu aleasă ca să ducă pe nora 'mpĕratuluĭ în capitala imperiuluĭ. Opt caĭ înaintaşĭ trăgeaŭ la dînsa, mânaţĭ de conductorĭ îmbrăcaţĭ în roşu. Alăturĭ, călărea Sejan, precedat şi urmat de câte o cohortă de pretorienĭ, înarmaţĭ cu pavăza, cu pilum şi cu hasta şi întocmiţĭ pe companiĭ, cu centurioniĭ lor în frunte. Iar în coadă, venea restul suiteĭ, formând un lung şir de trăsurĭ şi de vehicule de tot felul : birote, soiŭ de cabriolete pe douĕ roate; bige, închise pe dinainte, deschise pe dindărăt; esede, închise, din potrivă, pe dindărăt şi deschise pe dinainte; cisie, fără coş; carpente, înzestrate cu coşurĭ de pînză; arcere, în formă de lăzĭ; harmamaxe, cu coviltire şi cu perdele de piele, plagule; bene, cu dricul de richită; basterne, purtate pe ulube de doĭ catârĭ, înhămaţĭ unul în faţă şi altul în dos.

Cortegiul, astfel compus, apucă pe *Via Appia*, pavată cu lespezĭ de lavă, care, prin Tarentum, conducea d'a-dreptul la Roma. El străbătu, după capriciul şoseleĭ, văĭ şi dealurĭ, tăind prin câmpurĭ, unde muncile agricole răspândeaŭ animaţia lor; trecênd prin sate şi oraşe, unde locuitoriĭ îşĭ părăseaŭ trebile ca să

alerge să 'l vază; odihnindu-se subt arborĭ saŭ subt apeducte, şi numaĭ cât era trebuincios pentru a 'şĭ repara forţele; mâncând după întîmplare, unde se găsea, prin hanurĭ saŭ chiar pe marginea drumuluĭ; neperzând un singur moment, numaĭ să 'nainteze şi să ajungă maĭ iute.

Pretutindenĭ însă, — şi aceasta 'ĭ îngreuia oarecum mersul, — pe unde trecea, în Calabria, în Apulia, în Campania, el era întîmpinat prin manifestaţiunile de durere ale populaţiunilor scoase din casă de marele cult ce aveaŭ pentru Germanicus. El lăsă în urmă-ĭ, umblând astfel, localităţĭ numeroase, deosebite prin aspectul şi prin obiceiurile lor; cetăţĭ măreţe, cu clădirĭ monumentale, saŭ simple tîrgurĭ, cu casele micĭ şi albe, decorate cu viţă; vile splendide, saŭ modeste colibe; latifundiĭ, unde sclavĭ goĭ până la briŭ, cu lanţurile de picioare, ridicaŭ stăvilarele de la canalurĭ, saŭ livezĭ de pomĭ roditorĭ în care oamenĭ, înarmaţĭ cu prăjinĭ, băteaŭ copacĭ ca să cază omizile. In cale-ĭ, el întâlnea asemenea şi multă lume săracă: cărpacĭ, ferarĭ, împletitorĭ de coşurĭ, ce se duceaŭ, de icĭ până colo, ca să 'şĭ câştige viaţa. Uneorĭ, eraŭ familiĭ de dănţuitorĭ etiopianĭ saŭ de îmblânzitorĭ de şerpĭ, tîrîndu-şĭ borfele în căruţe, învelite cu rogojinĭ, unde femeile şi copiĭ staŭ culcaţĭ uniĭ peste alţiĭ. Alteorĭ, eraŭ mame, mergând pe jos, îndoite subt povara pruncilor, purtaţĭ în vre-un ţol de lână, din care se vedeaŭ eşind numaĭ capul şi mâinile.

De la Capua, priveliştea deveni cu totul alta. Acum, nu se maĭ vedeaŭ decât luncĭ tăiete de şenţuleţe cu apă, ce udaŭ ţarinĭ paralele; păstorĭ campanienĭ, îmbrăcaţĭ cu un fel de saricĭ, mastruca, păzind turme de oĭ cu lâna cenuşie; vaste păşiunĭ, închise prin garduri de mărăcinĭ viĭ; ferme bogate, prin care circulaŭ slugĭ numeroase şi vite behăinde. Câte odată, nomazĭ, culcaţĭ pe marginea şoseleĭ, se sculaŭ, cu curiozitatea unor sălbaticĭ, arătându-şĭ pe călătorĭ cu degetul saŭ depărtîndu-se în grabă.

In fine, cortegiul sosi la Teracine, vechiul Anxur, port pe marea Tireniană, unde o frumuseţe de stâncĭ albe domină o schelă animată de hamalĭ, descărcând olărie şi metale, şi de străinĭ veniţĭ pe apă din sudul Italieĭ, din Sardinia saŭ din Spania. Aci, Agripina fu 'ntîmpinată de Drusus, fiul luĭ Tiberiŭ, care, la această distanţă, de o sută de miluri de capitală, îĭ eşise înainte cu ceĭlalţĭ patru copiĭ aĭ luĭ Germanicus rămaşĭ la Roma, şi cu fratele acestuia, Claudiŭ. Intrevederea fu sfîşietoare. După lacrimĭ vărsate şi scene de durere, căror mulţimea le dete, prin participarea sa, un caracter de adevărată jale publică, ilustra văduvă şi familia sa se retrase la gazda ce li se pregătise, căcĭ noaptea sosise şi nu era chip să meargă maĭ departe. Ceĭlalţĭ din suită se conăciră, cum putură, prin hospiţiele, stabulele, cuponele oraşuluĭ, soiŭ de hanurĭ, saŭ pe la locuitoriĭ ceĭ maĭ avuţĭ care bine-voiră a'ĭ primi, şi, astfel, cu încetul, liniştea se întinse pe mica cetate, unde luna galbenă juca pe ape. In curînd, nu se maĭ auzi decât sgomotul cailor şi al catîrilor, legaţĭ pe pieţile publice, amestecat cu înjurăturile vizitiilor, ce alergaŭ să 'ĭ despartă când începeaŭ să se bată între dînşiĭ.

A doua-zi, cortegiul se 'ntocmi, de cu vreme, în aceiaşĭ ordine în care venise, şi apucă drumul înainte.

De aci, *Via Appia* tăia d'adreptul prin bălţile Pomptine, vastă luncă mlăştinoasă, mărginită, la stînga, cu dealurĭ păduroase, iar la dreapta, cu zidul albastru al Apeninilor din Latium. Călătoriĭ puseră douĕ zile ca să percurgă acea lungă şosea, înaltă de patruzecĭ de picioare, străpunsă, din loc în loc, de gurĭ de apeduct, pentru înlesnirea scurgereĭ apelor, croită şi executată, cu marĭ greutăţĭ, pe un tărîm mocirlos, unde izvoare ascunse daŭ viaţă la adevĕrate păduriĭ de trestie şi de stuf, unde cirezĭ de boĭ şi de bivolĭ, pe jumĕtate sĕlbaticĭ, păşteaŭ, cu picioarele în băltace, unde varietăţĭ de plante şi de erburĭ se animaŭ la cele maĭ micĭ adierĭ ale vîntuluĭ.

Acum, apropierea capitaleĭ începea să se simţă. Temple de marmură travertină trăgeaŭ, în depărtare, liniĭ trandafirĭĭ pe funduriĭ de coline, unde păstoriĭ volscĭ îşĭ arătaŭ bustul gol, pe când clamoriĭ intermitente, venind din spre marea învecinată, se amestecaŭ cu glasul conductorilor de trăsurĭ. In acelaş timp şi circulaţia devenise maĭ activă. Lectice de provincialĭ; trahe fără roate, soiŭ de sănĭĭ tîrîte de boĭ; căruţe pentru dormit, carruca dormitoria, care corespundeaŭ cu vagoanele noastre cu paturĭ [1]); curicule, împodobite cu plăcĭ de metal; care cu doĭ, cu patru sau chiar cu zece caĭ, biga, quadriga, vel decemjugis; simple vehicule, înhămate cu măgarĭ şi încărcate cu bagaje, aduceaŭ de pretutindenĭ tot felul de lume, cetăţenĭ romanĭ, proprietarĭ numizĭ, familiĭ de comedianţĭ, ovreĭ, funcţionarĭ publicĭ. Câte odată, eraŭ şiruriĭ de sclavĭ, prizonieriĭ de rĕsboiŭ, mergînd cu gîtul în furcĭ, subt biciul conductorilor; alteoriĭ, mauritanienĭ cu pielea neagră, purtîndu-şĭ familiele pe cămile, la care se daŭ toţĭ câiniĭ de prin prejur.

După ce cortegiul lăsă 'n urmă-ĭ lacurile Nemi şi Alban, umbrite de păduriĭ de castanĭ, crescute pe straturĭ de lavă şi de puzolană, Roma apăru înfine la orizont. Calea Apia se înconjură atuncĭ de monumente de marmoră, cu arhitectură glorioasă, de mauzolee, poleite de soare, albe pe decorul verde al împrejurimilor, de vile elegante, alternând cu morminte maiestoase, pe carĭ se citeaŭ numele luĭ Pompeŭ, luĭ Pomponius Atticus, luĭ Corvinus Messala, al Horaţilor, al Ceciliеĭ Metelleĭ şi al atâtor altora.

De odată, Tibrul licări în zare, apărînd şi dispărînd, în strălucirĭ schimbătoare. In acelaş timp, munţiĭ se topiră în depărtărĭ azurieĭ, pe când, din ce în ce maĭ în apropiere, se arătaŭ nuoĭ minunĭ, edificiĭ bogate, splendide reşedinţe de vară, punţĭ atârnate, lucrate ca niştе dantele, buchete de pinĭ şi de chiparoşĭ, cu frunzişul negru. Pe urmă, Roma se vĕzu bine de tot. Invelişurile caselor, arcurile, porticele, templele, columnele, circurile, termele, nimfeele ce o populaŭ se desinară din ce în ce maĭ lămurit, aprinzînd, subt soarele oblic, fulgere de aur saŭ iradierĭ de marmoră albă saŭ roşiatică ce furaŭ ochiĭ [2]).

La poarta Capena, unde conducea *Via Appia,* cortegiul era aşteptat de o mulţime imensă. Senatul, care votase onorurile cele maĭ extraordinare ce se

---

[1]) Vezĭ I. Kalenderu, *Vilegiatura şi reşedinţele de vară la Romanĭ.*

[2]) Vezĭ J. Lombard, *Op. cit.*

acordaseră vre-o dată unuĭ principe, eşise *in corpore* ca să salute resturile învingĕtoruluĭ Germanilor. Dimpreună cu dînsul, maĭ veniseră, spre întîmpinare, magistraţiĭ oraşuluĭ, cavalerĭĭ romanĭ, matronele nobile, însoţite de corurĭ de băeţĭ şi de fete, întreaga gardă pretoriană şi cea urbană, în fine masa enormă a poporuluĭ, fără deosebire de sex şi de vîrstă. Impĕratul singur nu se arătă, şi aceasta dete oarecare credinţă sgomotelor rĕspîndite de vrăjmaşiĭ luĭ că el pusese pe Cn. Pisone, guvernatorul Sirieĭ, să otrăvească pe Germanicus [1]).

Agripina rĕmase, în faţa aceleĭ exploziunĭ de simpatie, femeea curagioasă şi devotată ce fusese în totd'auna. Cu toată oboseala lunguluĭ drum ce făcuse, aproape fără a se odihni, ea primi fără slăbiciune omagele aduse soţuluĭ sĕŭ şi avu tăria să reziste până la sfîrşit scenelor de durere ce le 'nsoţiră. Apoĭ, când, câteva zile maĭ in urmă, se făcu ceremonia înmormîntăreĭ, ea se arătă aceeaşĭ, neobosită şi resemnată, eroică prin puterea de a se stăpîni, demnă într'un cuvînt de ilustrul sĕŭ soţ, pe care 'l însoţise in atâtea campaniĭ periculoase.

VII

Deşi douĕ din principalele acte ale solemnităţiĭ îngropăciuneĭ la Romanĭ, adică expunerea corpuluĭ, pentru ca lumea să 'l maĭ poată vedea odată, şi arderea luĭ pe rug, fuseseră deja îndeplinite, în ceeace privea pe Germanicus, la Antiohia, în Siria, totuşĭ, pompa ducereĭ cenuşeĭ luĭ la ultimu-ĭ locaş se săvîrşi cu o strălucire cum nu se maĭ vĕzuse de la August, şi în mijlocul unuĭ concurs de populaţiune ce sculă aproape toată Italia în picioare.

Urna funebră, aşezată pe o lectică de aur de o mare bogăţie, lucrată numaĭ în pietre scumpe şi acoperită cu stofe preţioase, era purtată de patru tribunĭ militarĭ, cu capul gol, îmbrăcaţĭ în costumul lor tradiţional,—o platoşă de plăcĭ de metal lustruit, cu atîrnăturĭ pe umerĭ şi pe şolduri; un paludamentum, de o ţesătură fină, lăsat pe spate; gladiul, prins pe coapsa stîngă de un balteum, soiŭ de leduncă, împodobit cu ţinte de aur; calige în picioare.

Un designator, întocmitor şi conductor al paradeĭ, ales pentru 'mprejurare printre înalţiĭ demnitarĭ aĭ imperiuluĭ, mergea în fruntea convoiuluĭ, urmat de ceata numeroasă a lictorilor, îmbrăcaţĭ în lungĭ veştminte negre.

Veneaŭ apoĭ muzicanţiĭ, intonând ariĭ funebre pe instrumentele cele maĭ felurite, ca formă şi ca sonoritate: lungĭ tibiĭ, cu una saŭ cu maĭ multe găurĭ; litue, cu cioc drept saŭ întors; tube de bronz, cu gura ca o pîlnie; buccine, răsucite în chip de scoicĭ de mare; cornurĭ, încovrigate ca trompele, cu o bară transversală la mijloc; fistule şi seringe, soiŭ de naiurĭ, de trestie, de os saŭ de fer; sambuce, înalte ca niştе columne; psalterioane, ţinute pe cap ca să poată servi; nablĭĭ, cu şeapte coarde, şi pandure, numaĭ cu treĭ; barbitoane, cu acordul grav, ca violoncelele; crotale, mişcate cu degetele; timpane, bătute cu mâna 'nchisă; varietăţĭ de lire şi de harpe, fiecare cu timbrul şi cu ritmul sĕŭ deosebit, părênd

[1]) Vezĭ Tacit, *Anale*.

că aŭ să 'şĭ strice unele altora, însă, toate la o laltă, producênd o armonie intensă, de un efect puternic şi pătrunzător.

După muzicanţĭ, urmaŭ preficele, femeĭ cu capul gol şi despletit, cu îmbrăcămintea în dezordine, dând semnele celeĭ maĭ violente dureri, psalmodiând cântece lugubre, *naeniu,* saŭ laude în onoarea răposatuluĭ, smulgêndu-şĭ părul saŭ acoperindu-şĭ creştetul cu praf adunat din stradă. Deşi, 'n generalitatea cazurilor şi pentru 'nmormîntările obicĭnuite, ele se recrutaŭ din mercenare, oferindu-şĭ serviciile pentru banĭ, cu ocaziunea aceea însă, ele se compuneaŭ din adevĕrate matrone romane, pătrunse de o adevĕrata jale şi vărsând lacrimĭ adevĕrate.

Succedând acestora, şi pentru a tempera oarecum tristeţea spectacoluluĭ şi a maĭ distra poporul, prin gesturile şi prin glumele lor, înainta trupa bufonilor, istrionilor, comedianţilor, precedată de archimimul, personagiŭ îmbrăcat întocmaĭ ca răposatul, umblând şi vorbind ca dînsul, imitând toate gesturile luĭ.

Apoĭ, se vedeaŭ, în haine de doliŭ şi cu feţile obidite, sclavii, desrobiţiĭ, clienţiĭ mortuluĭ, amestecaţĭ cu purtătoriĭ de steaguri şi de vase în care ardeaŭ mirodeniĭ, cu aceĭ care 'ĭ duceaŭ statua, lucrată în fildeş, imaginele strămoşilor, coroanele şi celelalte rĕsplăţĭ militare, ce dobîndise în timpul vieţeĭ, şi al căror numĕr era considerabil.

După eĭ, venea urna funebră, aşezată, precum am spus, pe o lectică de aur, şi, imprejurul eĭ, familia împĕrătească, rudele şi amiciĭ defunctuluĭ, vĕduva şi copiiĭ luĭ, ceĭ treĭ băeţĭ, Nerone, Drusus şi Caligula, mergênd cu faţa acoperită, în semn de doliŭ, şi cele treĭ fete, Agripina, Drusila şi Livila, cu capul gol şi despletit, plingênd şi văitându-se, după obiceiŭ, în gura mare.

In fine, apăreaŭ corpurile constituite, colegiile de preoţĭ, aceĭ care exercitaŭ o autoritate oarecare în stat : — senatoriĭ, cu încălţămintele formate din patru curele negre, incrucişate până aproape de genunchiŭ şi terminate, în vîrful picioruluĭ, printr'o semi-lună de aur saŭ de argint; cavalerii romanĭ, purtând, cusută de tunică, o plagulă stacojie, maĭ îngustă decât a senatorilor; tribuniĭ poporuluĭ, cu laticlavele de o formă particulară; fecialiĭ, înarmaţĭ cu caduceul şi cu suliţa, emblemele păceĭ saŭ ale rĕsboiuluĭ ce aveaŭ misiune să declare; preoţiĭ salienĭ, cu căciulele ţuguiete, cu cingătorile de bronz, cu lancea şi cu scutul ancîl, cîntând imnurĭ în onoarea luĭ Germanicus şi jucând pirica în cursul drumuluĭ; flaminiĭ, cu mantia liliachie, prinsă de gît printr'o broşă de ametist, şi cu bonetul de pîslă, d'asupra căruia se legăna apexul, pămătuf de lână în vîrful unuĭ bĕţ de smochin; auguriĭ, care citeaŭ destinul în sborul prigorilor, cu trabeea vĕrgată cu roşiu; haruspiciĭ, care preziceaŭ viitorul după maţele victimelor, cu lungĭ toiege de măslin în mână; septemviriĭ-epuloni, care orîndueaŭ serbările şi ospeţele publice după riturile sacre, cu rochĭ galbene şi cu tălpĭ de plută la sandale; ambarvaliĭ, care bine-cuvîntaŭ semănăturile, cu cununĭ de spice în cap; alţiĭ şi alţiĭ încă : augustaliĭ, interpreţĭ aĭ divinităţilor din rĕspîntiĭ; curialiĭ, îndeplinitorĭ aĭ ceremonielor după corporaţiunĭ; linigeriĭ, egiptenĭ, cu capul ras şi cu corpul gol pînă la brâŭ; delegaţiĭ nenumĕratelor secte religioase, stabilite şi

tolerate în Roma, cu îmbrăcămintele lor variate, unele formate din stofe polihrome, altele din draperiĭ cu culorĭ violente, altele din ţesăturĭ de aur şi de argint.

Convoiul se termina printr'o mare desfăşurare de trupe: — pretorienĭ, cu coifurile şi cu lăncile poleite; jaculatorĭ, cu pilum pe umăr; scutarĭ, cu pavezile lungueţe; manipule de hastarĭ, de triarĭ şi de principes, în flancul căror mergeaŭ centurionĭ, cu peptul decorat cu falere de bronz, şi în fruntea căror fîlfîeaŭ drapele galbene saŭ roşiĭ; auxiliarĭ, cu săbiile goale şi cu scuturile ridicate; călăreţĭ din toate armele, uşor saŭ greŭ înarmaţĭ, cu căscĭ de fer saŭ de alamă; catafractarĭ, cu platoşele de solzĭ lucioşĭ; sagitarĭ parţĭ şi funditorĭ cretanĭ, cu arcul şi cu praştia după gît; barbarĭ africanĭ, fără şele, nicĭ scărĭ; vexilarĭ, purtând, drept steaguri, suliţe terminate printr'un covrig de fîn, o mână cu treĭ degete deschise saŭ un animal oarecare: cocoş, mistreţ, vultur saŭ lupoaică [1]).

La coadă de tot, curgênd din toate părţile, înbulzindu-se şi strivindu-se pănă la sufocare, alerga mulţimea, din ce în ce maĭ compactă, maĭ tumultuoasă şi maĭ nestrăbătută.

VIII

Procesiunea se 'ntocmi maĭ jos de circul Maxim, subt Aventin. Ea apucă, maĭ 'ntăĭ, pe subt poalele Palatinuluĭ; pe urmă, la stînga, pe *Via Sacra*, şi se 'ndreptă spre Forul roman, aşezat, după cum se ştie, în josul Capitolinuluĭ. Ea străbătu, cu chipul acesta, una din părţile cele maĭ frumoase şi cele maĭ bogate ale oraşuluĭ, căcĭ, pretutindenĭ pe unde trecea, d'alungul stradelor, largĭ saŭ înguste, nu se vedeaŭ decât edificiĭ măreţe, temple, palate, case saŭ vile sumptuoase, încunjurate de vegetaţiunĭ, de grădinĭ închise prin ziduri saŭ de partere pline de florĭ. Uneorĭ, eraŭ apeducte, păşind pe d'asupra învelişurilor; alteorĭ, teraţe pline de femeĭ şi de bărbaţĭ, eşiţĭ ca să vază, îmbrăcaţĭ în costumele cele maĭ felurite, — toge, hlamide, tunice, ciclade, sinteze, — ale căror nuanţe variate luaŭ ochiĭ.

Cortegiul trecu pe subt arcul luĭ Fabiŭ, ce 'şĭ rotunjea bolţile în atmosfera azurie, şi pătrunse în For, splendidă piaţă de opt sute de metri lungime pe patru sute lăţime, pavată cu lespezĭ şi albă de întuneca vederile, din cauza enormeĭ cantităţĭ de marmoră adunată într'însa, subt formă de monumente, de colonade, de portice şi de statuĭ.

După ce ocoli templul Ops-Consiva, locuinţă a Mareluĭ-Preot, supranumit şi *Regele Sacrificatorilor*, convoiul o luă pe lîngă Atrium Regium, în faţa căruia se 'nălţa stâlpul Horaţian, ridicat în onoarea învingĕtoruluĭ Curiaţilor. El trecu alăturĭ de templul Vesteĭ şi al gemenilor Castor şi Poluce, unde se imobilizaŭ, pe soclul lor, statuele zeilor şi ale împăraţilor, şi se opri lîngă bazilica Emilia.

Era admirabilă acea bazilică, construită în amintirea luĭ Paul-Emiliŭ, cu faţada eĭ de marmoră frigiană, albă, cu vine liliachiĭ, pe care se detaşaŭ co-

[1]) Vezĭ I. Lombard, *Op. cit.*

lumne şi galerii suprapuse, formând etage, de o eleganţă şi de o perspectivă încântătoare! Dinainte-i, se 'nălţa faimoasa tribună *Rostrele romane*, astfel numită din cauza celor şease pinteni de aramă, *rostra,* luaţi de la năvi vrăjmaşe, prinse în lupte navale, care o împodobeau.

Cortegiul stătu aci un moment ca să asculte pe Drusus, fiul împăratului, pronunţând lauda lui Germanicus; apoi porni înainte. Când fu la Miliarul-de-Aur, el făcu la dreapta, întorcênd spatele Capitolinului, în al căruĭ vîrf strălucea, ca o minune, templul luĭ Joe-Invingătorul, dominând toate împrejurimile, şi la poalele căruia se 'nălţa templul luĭ Saturn, în care se păstra tezaurul Statului. Maĭ departe, alaiul trecu prin faţa templului Concordieĭ, rătund, acoperit cu tăbliĭ de aramă, ce luceau la soare, şi unde se vedeau două lucruri curioase: columna luĭ Ludius şi ceĭ maĭ bătrînĭ doĭ arborĭ aĭ Romeĭ, un lotos şi un cipru [1]). El lăsă, pe stînga, Tabulariul, în interiorul căruia se conservau legile, şi, pe dreapta, frumoasa colonadă a Grecostasului. După aceea, se strecură, printre templele celor doĭ Ianus, de o architectură pătrată, fiecare cu patru uşĭ şi cu axele 'ncrucişate; depăşi bazilica Argentaria şi cantoarele de zarafĭ lipite de dînsa; pătrunse în Forul luĭ Iuliŭ Cesare, unde alte discursurĭ fură rostite, tot în cinstea răposatului; înfine, apucă pe *Via Lata*, care tăia câmpul luĭ Marte în două şi conducea, prin Poarta Triumfală, la lagărul luĭ Agripa şi, de acolo, la Mauzoleul luĭ August, ce servea de loc de înmormîntare familieĭ împărăteştĭ.

Aşezat între calea Flaminiană, prelungire a Vieĭ Late, şi malul stîng al Tibrului, înconjurat de vaste grădinĭ, deschise publicului, acest colosal monument fusese construit de Octavian August, în al şeaselea consulat al său, ca să servească, după cum am spus, drept locaş de veşnică odihnă luĭ şi coboritorilor săĭ. Cu totul de marmoră, el se înfăţişa subt forma semisferică a uneĭ enorme abside, d'asupra căreia s'ar fi aşezat o piramidă. Un portic cu şease columne corintiene, de un gust simplu, dar impuitor, putênd fi el însuşĭ luat drept un mare edificiŭ, din cauza proporţiunilor sale, servea de intrare. El era precedat de o scară monumentală, cu zece trepte, din susul căreia pornea o galerie circulară, lată şi frumoasă teraţă, pavată cu lespezĭ şi încingênd, ca un brîŭ, tot mauzoleul. D'alungul eĭ, formând parapet, se desfăşura, pe toată întinderea-ĭ, o balustradă de marmoră, fin lucrată şi împodobită, din loc în loc, cu statuĭ. La dreapta şi la stînga porticului, obelisce monolite, aduse din Siena, staŭ înfipte, ca nişte mute şi nemişcate strejĭ ale eternităţeĭ. Invelitoarea, ca tot restul edificiului, era de piatră, şi avea, după cum am spus, înfăţişarea uneĭ piramide. De jur imprejurul eĭ însă, de la bază la vîrf, o margine scobită, dispusă în spirală şi umplută cu pămînt vegetal, plantat cu marĭ şi frumoşĭ arborĭ, da, de departe, învelişului aparenţa uneĭ păduri atîrnate. In vîrf de tot, se vedea statua luĭ August, de mărime colosală, în picioare, cu sceptrul în mână, în atitudinea dominaţiuneĭ, părênd a-şĭ plimba vederile împrejuru-ĭ spre a şti ce se petrece în universul întreg [2]).

[1]) Vezĭ Dézobry, *Rome au siècle d'Auguste.*

[2]) Vezĭ Reynaud, *Traité d'Architecture.*

Procesiunea se opri în faţa Mauzoleuluĭ. Aci, urna funebră, înconjurată de familia defunctuluĭ, fu suită pe scara de marmură şi aşezată subt portic, pe un pat de florĭ ce i se pregătise. Apoĭ cortegiul se puse iarăşĭ în mişcare, astădată imprejurul edificiuluĭ, pe care îl ocoli de treĭ orĭ, cântând imnurĭ şi aruncând florĭ şi aromate de câteorĭ fiecare grup sosea în faţa urneĭ. După ce şi această formalitate de ultim adio fu 'ndeplinită, uşa Mauzoleuluĭ se deschise, şi cenuşa luĭ Germancius fu introdusă şi depusă în mormîntul ce i se destinase. Pe urmă, mulţimea apucă pe *Via Lata* şi se 'ndreptă spre Roma în aceeaşĭ ordine în care venise.

In momentul însă când Drusus, care reprezinta pe Tiberiŭ la înmormîntare şi trebuia, prin urmare, să fie recondus cu onorurile militare, aştepta ca armata, pusă subt comanda luĭ Sejan, să se 'nşire pentru a-l lăsa să treacă şi apoĭ să urmeze după dînsul, el vĕzu cu mirare că prefectul pretoriuluĭ dă semnalul de plecare. El crezu, maĭ întâĭ, că era o manevră pentru a permite ca desfăşurarea rîndurilor să se facă maĭ cu înlesnire, însă se convinse numaĭ decât de eroarea sa, de oarece trupele, luând'o la stînga, pe lîngă grădinele luĭ Pompeŭ, se 'ndrumară spre *Via Nomentana,* care conducea, afară din oraş, la Viminal, în lagărul pretorienilor.

Fiul împĕratuluĭ se simţi adînc ofensat de această lipsă de deferinţă, care nesocotea toate obiceiurile. Iute şi vanitos cum era, el luă purtarea luĭ Sejan drept o provocare şi 'şĭ propuse să obţie o reparaţiune exemplară pentru necuviinţa ce credea că i se făcuse.

(urmează).

CIRU OECONOMU.

GĂRGĂUNIĬ DRAGOSTEĬ

COMEDIE INTR'UN ACT

PERSOANELE:

Olimpia, vĕduvă tînără . . . . . D-na *Aristiţa Romanescu*
Tîrgovişteanu, unchiul eĭ. . . . . D-nu *I. Niculescu.*
Dr. Ursulescu, medic. . . . . » *Catopol.*
Marin, advocat. . . . . » *P. Liciu.*
Gogu, deputat. . . . . » *Toneanu.*
Joiţa, **Lucsiţa**, **Riţa** } prietenele Olimpieĭ. . . . . D-na *Cicurescu*, » . . ., » . . .
Alecu, servitor . . . . . D-nu *Brezeanu.*
Anica, servitoare . . . . . D-ra *Pepi Moor.*

Doamne şi domnişoare.

Se petrece la Bucureştĭ, în salonul Doamneĭ Olimpia. Timpul prezent.
Scena reprezintă un salon de primire, mobilat elegant.

SCENA I

Târgovișteanu și Ursulescu

Târgovișteanu. De giaba vreĭ să mĕ convingĭ. Nu te cred și pace.

Dr. Ursulescu (aprins). La dracu! Nu mĕ crezĭ! Bine, nene Târgoviștene, drept cine mĕ ieĭ D-ta? Sunt eŭ un palavragiŭ care îndrugă la moși pe groșĭ, fără să știe ce spune? Orĭ poate am obiceiul s'ascund adevĕrul?

Târgovișteanu. Ba nu.

Dr. Ursulescu. Așa dară de ce mi-te împotrivești, dacă-ți spun că nepoata D-tale e sănĕtoasă tun?

Târgovișteanu. Sănĕtoasă! Uf, maică. Toată ziua e agitată, nimica nu-ĭ place, ceartă pe toți și nimenĭ nu-ĭ poate intra în voie. Orĭce-ĭ zice, doctore, eŭ mĕ tem că e bolnavă.

Dr. Ursulescu (își ia pălăria de pe masa din fund). Dacă te temĭ, chiamă-ĭ alt medic. (Pleacă).

Târgovișteanu (alergând după el). Doctore, frate, nu te supăra; vezĭ că sunt foarte îngrijat.

Dr. Ursulescu (oprindu-se mânios). N'am obiceiul să sufer insulte. Dacă nu mĕ crezĭ, dacă știĭ maĭ bine: de ce m'aĭ consultat?

SCENA II

Aceiași și Gogu

Gogu (intrând). Trecênd p'aicĭ la cameră, ți-am vĕzut trăsura, doctore, la poartă. Cine e bolnav? Poate cocoana Olimpia?

Dr. Ursulescu (dîrz). Ba.

Gogu (luĭ Târgoviștean). Orĭ D-ta?

Dr. Ursulescu (și maĭ dîrz). Ba.

Gogu. M'am speriat, că poate s'o fi bolnăvit cocoana, căcĭ erĭ mi s'a părut prea nervoasă. Mi-a trântit un atac strașnic, că de ce nu iaŭ cuvîntul în Cameră să susțin drepturile femeilor?

Dr. Ursulescu. Nu i-aĭ putut rĕspunde că n'aĭ obiceiul să vorbeștĭ?

Târgovișteanu. Și pe mine tot cu asta mĕ omoară.

Dr. Ursulescu, Drepturĭ—femeilor! soacră-mea și le-a luat de mult.

Târgovișteanu. Acum ce-a făcut? A convocat cu prietenele sale o mare întrunire de femeĭ, care să discute chestia.

Gogu. Eŭ confirm cu plăcere. Femeile admise 'n Parlament, ar fi o plăcere să fiĭ deputat. (Scoțêndu-și ciasornicul, se uită la el). La revedere! Incepe ședința. (Trece la 3).

Dr. Ursulescu. Și se citește apelul nominal.

Gogu. După ședință am să trec p'aicea. (Ese).

SCENA III

Târgovișteanu și Ursulescu

Dr. Ursulescu. Ce caută omul acesta la d-ta?

Târgoviștean. Aduce Olimpiei informațiuni politice.

Dr. Ursulescu. Un diurnofag. (Trece 1). Are cinci-șease funcțiuni. Se prezintă la toate și stă până se citește apelul nominal or își iscălește numele în condică, apoi aleargă aiurea... Ei, acuma mĕ duc și eŭ.

Târgoviștean. Care va să zică, nu dai nici o doftorie nepoatei mele?

Dr. Ursulescu. Nu. (Pleacă, trece în dreapta, apoi se întoarce). Ba da. Mărită-o!

Târgoviștean. D-ta crezi dară...

Dr. Ursulescu. Că doftoria ei nu se găsește în farmacie. Boala ei nu o poate vindeca decât dragostea unui bărbat.

Târgoviștean. Te înșeli. Ea urăște pe bărbați.

Dr. Ursulescu. Pentru că adoară pe unul, care nu vine și impută lipsa aceluia întregului secs bărbătesc. Indată ce se va ivi însă acela, numai decât are să înceteze ura și i-or trece toți gărgăunii de acuma... Mărită-o, iată doftoria mea!... Adio! (Ese dreapta pl. I).

SCENA IV

Târgoviștean, apoi Anica

Târgoviștean. (Singur, șeade pe canapea în dreapta). S'o mărit! Sfat bun. Poftim însă a-l executa, dacă poți! Doctorul n'o cunoaște ca mine. I-am propus odată și mi-a rĕspuns: »Nu vreaŭ să mai port jugul niměnuia!«... Cu toate acestea, am să mai încerc odată. Trebue să fac asta, căci nervositatea ei m'a umplut de grijĭ. (Sună la masa din mijloc). Am să-i vorbesc serios.

Anica. (Intrând). Poftim, coconașule.

Târgoviștean. Spune cocoanei să poftească aici.

Anica. Numai decât. (Ese).

Târgoviștean. (Singur). Am să-i propun o partidă potrivită... Pe... Nu, nu!... Acela nu i-ar conveni... E prea prost... Saŭ pe... Nici pe acela. E prea cu minte... In sfĕrșit o să-i găsesc eŭ pe cineva.

Anica. (Intorcênduse). Coconița vĕ roagă să așteptați nițel. Are să termine un prim articol pentru ziarul partiduluĭ care va eși mâne. (Ese, stînga pl. II).

Târgoviștean. Scrie prim-articol în cameră nemăturată! Sfîntă ocupațiune. Nu este permis nici să te apropii. Acum, poftim și stă de vorbă cu ea serios. Tot scrie și iar scrie. De multe ori n'are timp nici să primească frizerița s'o peptene... Dar încă întrunirile cele multe! Totdauna vine târziŭ la masă și mîncăm prost... Pe vremea mea femeile nu scrieaŭ la gazete și nu țineaŭ întruniri, dar mîncam bine și casa totdeauna era curată... Și nici una nu reclama nu știŭ ce drepturi... (Anica trece prin odaie). Ce ducĭ?

Anica. Niște invitări pentru întrunirea de astăzi.

Târgovișteanu. Dă-mi-le să le vĕz. (Anica i le predă, citind adresele). Cocoana Joița!... Luptă pentru ordinea socială și casa eĭ este curat un balamuc... Cocoana Lucsița! Reclamă emanciparea femeilor și bărbatul eĭ n'are voie să zică nicĭ cârc... Cocoana Rița! Ea stărue să se înființeze ateliere de industrie națională, dar ea nu cumpĕră nimica ce nu-ĭ din străinĕtate... (Privind celelalte adrese). Și toate tot așa. (Oprinduse la una). Iată asta! A risipit toată averea bărbatuluĭ și acuma vrea să cârmuiască o societate de economiĭ. (Aniceĭ). Unde are să fie întrunirea?

Anica. Aicea.

Târgovișteanu. Sfinte mucenice! Atunci haid de-aicea, că nu vreaŭ să păşesc ca zidurile Iericuluĭ. (Ese dreapta II pl.).

SCENA V

Anica și Alecu

Anica (singură). Cocoana mĭ-a spus să duc eŭ pe la toate invitările acestea. Dar țin și eŭ la egalitate. Eŭ să alerg ulițele și Alecu să stea acasă? Asta nu merge. A sosit vremea să mĕ emancipez și eŭ. (Sună la masa din fund).

Alecu (intrând). Cine a sunat? (I pl. dr.).

Anica. Eŭ.

Alecu. Puteaĭ să mĕ chiemĭ și cu gura. Că nu eștĭ cocoană, nicĭ maĭ mare decât mine să-mĭ porunceștĭ.

Anica. Maĭ mare nu-s, dar nicĭ maĭ mică, tocmaĭ atâta ca tine. Mi-a spus cocoana că femeia trebue să aibă asemenea drepturĭ cu bărbațiĭ. M'am înscris și eŭ între luptătoarele pentru emanciparea femeilor. Jos tirănia bărbaților!

Alecu. Ce gărgăunĭ țĭ-aŭ intrat în cap, frate?

Anica. Nu-s gărgăunĭ. In sfîrșit ne-am trezit și noĭ femeile. Destul am purtat jugul vostru, e vremea...

Alecu. Să purtăm noĭ pe al vostru... Adică-te găina să pornească... Mare înțelepciune, nu-ĭ vorbă... Eĭ, ce vreĭ?

Anica. Cocoana te trimite să ducĭ scrisorile acestea la adresa lor.

Alecu (primind scrisorile, privește adresele). Iarăși o întrunire de femeĭ.

Anica. Este o mare chestie de discutat.

Alecu. Eŭ mĕ mir cum se pot înțelege. Deunăzĭ am ascultat la ușă, dar vorbeaŭ toate de-odată, încât n'am priceput nicĭ un cuvînt și m'am ales cu nimica.

Anica. Nicĭ nu-ĭ de nasu tĕŭ... Du scrisorile să nu întărziĭ.

Alecu. Le duc. (Ese în dreapta pl. II).

Anica (singură). Am să vorbesc și eŭ cu prietenele mele să facem și noĭ o mișcare. Avem să ținem o întrunire mare. Da, da! Jugul bărbaților nu maĭ e de suportat.

SCENA VI

Olimpia şi Anica

Olimpia (intrând agitată, cu părul despletit pe umere în negligé de dimineaţă, fuge 'naintea oglinzii). (Declamând). Doamnelor şi domnişoarelor! surorĭ în suferinţe; tovarăşe de luptă! secolul al nouĕ-spre-zecelea e secolul egalităţeĭ. Ar fi o ruşine ca noĭ femeile să maĭ purtăm jugul bărbaţilor. Intunecimea veacurilor trecute... (Zărind pe Anica, tace 'ndată. Apoĭ eĭ vorbind). Ce staĭ acolo ca un butuc? Aĭ dus scrisorile?

Anica. Le-am trimis cu Alecu.

Olimpia. Nu ţĭ-am spus să le ducĭ tu? De ce nu te supuĭ ordinuluĭ meŭ?

Anica. Am vĕdut că el n'are nicĭ un lucru şi am socotit că de ce să stea el p'acasă tolănindu-se la umbră, câtă vreme eŭ alerg uliţele prin căldură?! D-ta mĭ-aĭ spus de multe orĭ că nu maĭ trebue să suferim îngîmfarea bărbaţilor, ci să fim d'o potrivă cu eĭ în toate, aşa şi în lucru.

Olimpia. Incaĭ de-aĭ fi aranjat salonul... Iată ce prost staŭ toate... (Mişcă un fotel şi-l răstoarnă). Ridică-l şi-l pune colo. (Anica execută ordinul). Nu te-am învăţat să nu puĭ toate scaunele în aşa ordine simetrică, par'că ar fi o şcoală?! (Impinge un scaun maĭ încolo). Iată aşa. (Mişcă nervos toate mobilele, pe când unele se restoarnă şi Anica le ridică). Dar oglinda asta?... Nu ţĭ-am spus să aducĭ pe cea din odaia de prânzire, care arată o faţă galbenă-verde? Nu vreaŭ ca damele să se uite tot în oglindă şi astfel să nu fie atente la discursul meŭ... (Anica pleacă). Stăĭ!... Haide fă-mĭ părul întâĭ. (Se aşează pe un scaun şi Anica începe s'o peptene). (Declamând). Doamnelor şi domnişoarelor! surorĭ în suferinţe, tovarăşe de luptă! (Vorbind). Bagă de seamă să nu-mĭ smulgĭ părul! (Declamând). Secolul al nouĕ-spre-zecelea e secolul egalităţeĭ... (Vorbind). Vĕzut-aĭ cât de prost a fost îmbrăcată deunăzĭ nevasta maioruluĭ? Biata vrea să rivaliseze cu mine şi n'are nicĭ un gust... (Declamând). Ar fi o ruşine ca noĭ femeile să maĭ purtăm... (Vorbind). Ascultă, Anico, dacă mĕ maĭ smulgĭ îţĭ trag o palmă...

Anica. Să iertaţĭ, cocoană, un fir de pĕr alb...

Olimpia. (sărind în picioare.) Un fir de pĕr alb!... Minţĭ!

Anica. Iată-l. (I-l dă).

Olimpia. Tu l-aĭ vârît acolo... (trece în dreapta şi revine la stînga). Insă n'ar fi mirare... Viaţa asta agitată şi petrecută 'n luptă pentru binele de obşte, trebue să te albiască. (Se aşează din noŭ pe scaun şi Anica urmează a o pieptăna). (Declamând). Ar fi o ruşine ca noĭ, femeile, să maĭ purtăm jugul bărbaţilor... (Vorbind). D. Marin n'a fost încă p'aicĭ?

Anica. Numaĭ pe d. Gogu l-am vĕzut.

Olimpia. Ce vrea orangutangul acela?... Dă-mĭ oglinda cea mică. (Anica i-o dă). (Se priveşte 'n oglindă). Aşa; e bine... Acum du-te şi schimbă oglinda cea mare... (Se scoală. Anica ia icoana şi vrea să ia şi oglinda). Las-o, destul de urît arată şi asta.

Anica. (la o parte). Apoĭ să zicĭ că nu-şĭ iubeşte prietenele. (Ese ducând icoana).

SCENA VII

Olimpia singură (în stînga şezênd)

Discursul meŭ de astăzĭ are să supună pe toate rivalele mele. Am să fiŭ aclamată cu entuziasm şi proclamată prezidentă a clubuluĭ; iar mâne, toate ziarele se vor ocupa de mine. Ce frumos! Ce sublim! Toată noaptea am lucrat, am adunat frazele marĭ de prin ziare şi le-am compus într'un buchet. Ce discurs fenomenal. Vorba e numaĭ să-l ştiŭ pronunţa bine. Haid' să 'ncerc! (Se duce în fruntea meseĭ şi 'şĭ ia o poză oratorică). (Declamând). Doamnelor şi Domnişoarelor! (Vorbind). Oare să zic »domnişoarelor« ? Sunt cam bătrâne şi... In sfîrşit, lumea le cunoaşte domnişoare!... Eĭ bine... (Declamând). Doamnelor şi domnişoarelor! Secolul al nouĕsprezecelea e secolul egalităţiĭ. Ar fi o ruşine ca noĭ, femeile, să maĭ purtăm... (Vorbind). Oare care rochie să'mbrac? Cea roză 'mĭ şeade de minune. Dar şi Aglaia are una la fel. S'ar zice c'o imitez. Iaŭ cea pe galbenă... (Continuând discursul), să maĭ purtăm jugul bărbaţilor... (Vorbind). Cât mĭ-ar plăcea să fie defaţă şi Marin! (Continuând discursul). Intunecimea veacurilor trecute ni-e martoră cât am îndurat înjosirea... Dar a sosit vremea să ne trezim. Poziţia... poziţia... poziţia... (Vorbind). Nu ştiŭ de ce, dar aicea totdeauna mĕ încurc. Parcă vĕd înaintea mea pe Mariţi, vĕduva subprefectuluĭ, care se înhoalbă la mine, cu nişte ochĭ scofâlciţĭ, căcĭ aspiră şi ea la prezidenţie. Proasta, se pune în rînd cu mine. Eŭ sunt pentru emanciparea femeilor; ele aŭ să fie egale cu bărbaţiĭ; dar între sine ele nu pot fi egale... Eĭ bine!... (Continuând discursul). Posiţia... posiţia... (Vorbind). Ce drac urmează? (Scoate din buzunar un teanc de hârtiĭ şi caută, apoĭ citeşte cu patos). Poziţia de drept a femeilor e zdruncinată cu desĕvîrşire; ea poartă toate greutăţile caseĭ şi bărbatul se plimbă. Ea stă vecĭnic acasă, iar bărbatul face chef la club. De ce să n'avem şi noĭ femeile cluburĭ ?!... Ochiĭ Europeĭ, civilisaţia lumeĭ ne priveşte; suferinţele secolilor reclamă dreptate. Jos jugul bărbătesc! Jos tirania lor! (Fuge iute la oglindă; vorbind). Exclamaţia aceasta trebue s'o învĕţ la oglindă. (Luându-şĭ un aer foarte serios vorbind). Aşa dară... (Citeşte). Jos jugul bărbaţilor! Jos tirania lor! Vocea timpuluĭ ne impune să arborăm steagul emancipărĭi. Sub el să ne adunăm toate femeile şi să strigăm... să strigăm. (Privind în oglindă, vorbind). La dracŭ, atâta frumuseţe să se ofilească degeaba! Şuviţa asta de pĕr pare nepotrivită. S'o taiŭ. (Ia nişte foarfecĭ şi tae). (Vorbind). Aşa. (Urmând discursul). Să strigăm să ne audă ţara, Europa, lumea, cerul şi pămîntul... (Cu voce tot maĭ tare). Să strigăm!... (Vorbind lin). Totuşĭ, va fi maĭ bine să iaŭ rochia cea albastră... (Urmându-şĭ discursul cu voce tare). Să strigăm...

SCENA VIII

Târgovişteanu şi Olimpia

Târgovişteanu. Nu striga, dragă, că se sperie vecinĭi.

Olimpia. Invĕţ discursul ce am să ţin la întrunirea de astăzĭ. Cred că nu doreştĭ nicĭ d-ta să păţesc ruşine şi prietenele să rîză de mine.

Târgovișteanu. Ce doresc eŭ? Ți-am spus de multe orĭ. Să-țĭ cauțĭ de treabă și să te mărițĭ. Asta e menirea femeiĭ, iar nu să țină discursurĭ prin întruniriĭ.

Olimpia. Să mĕ mărit? Să mĕ fac iarăș sclava unuĭ bărbat? Nicĭ-odată. (Trece 2).

Târgovișteanu. Gărgăunĭ.

Olimpia. Eŭ urăsc bărbațiĭ.

Târgovișteanu. Pentru că nu vine nicĭ unul să te ia.

Olimpia. Pentru că sunt niște despoțĭ, care usurpează drepturĭ și prerogative ce nu li se cuvin, după legea fireĭ. Insă nedreptatea are să se sfîrșească în curînd. Ne-am trezit și noĭ femeile și-am arborat steagul eliberăreĭ.

Târgovișteanu. De sigur o fustă.

Olimpia. De giaba-țĭ baț joc. Aĭ să vezĭ în curînd cine suntem.

Târgovișteanu. Par'că nu vĕ cunosc de mult. Am fost doar însurat. Fie iertată, mi-a dat destule lecțiĭ.

Olimpia. Avem să formăm un partid, care...

Târgovișteanu. Va ține în toate zilele câte-o întrunire, unde fiecare veți lua cuvîntul de zece orĭ.

Olimpia. Un partid care să dărîme tirania bărbaților.

Târgovișteanu. Care va să zică nu-ĭ glumă.

Olimpia. Rîzĭ, rîzĭ!... Acum mĕ duc să fac toaletă pentru întrunire. (Trece în stînga).

Târgovișteanu. Las-o naibiĭ întrunirea! Vino cu mine la plimbare...

Olimpia. Nu pot. Interesele partiduluĭ nu-mĭ daŭ voie.

Târgovișteanu. Am vĕzut la Constantinescu niște stofe noŭĕ...

Olimpia. (Se apropie de el). Vreĭ să-mĭ comandezĭ o rochie noŭă? Haide!

Târgovișteanu. Dar interesele partiduluĭ?

Olimpia. Știĭ că nu pot să-țĭ refuz nimica, ce-țĭ face bucurie... Mĕ duc să-mĭ schimb îmbrăcămintea... Ș'apoĭ sunt la dispoziție... (Eșind declamează). Doamnelor și domnișoarelor!... Surorĭ în suferințe și... (Ese).

SCENA IX

Târgovișteanu singur

Gărgăunĭ și nimic altceva. Cum a declamat despre întrunirea de astăzĭ! Și totuși, când a auzit de o toaletă nouă, numaĭ decât a uitat și întrunire și partid și tot.

SCENA X

Târgovișteanu și Gogu

Târgovișteanu. S'a și încheiat ședința?

Gogu. Incă nu. Eŭ însă n'am putut s'aștept sfîrșitul, căcĭ a trebuit s'alerg la bancă.

Târgovișteanu. Să iscălești condica de prezență.

Gogu. Să isprăvesc niște afaceri grabnice. Le-am terminat. Ș'acum sunt aici să vĕ vĕd ce mai faceți? Cocoana e bine?

Târgovișteanu. Da.

Gogu. Nene Târgoviștene, dă-mi voie să-ți fac o declarație.

Târgovișteanu. Poftește. (Șed).

Gogu. Eŭ ador pe cocoana Olimpia.

Târgovișteanu. Ș'apoi?

Gogu. Cer sprijinul d-tale.

Târgovișteanu. Sprijin la dragoste? Cine a mai auzit și asta? Dacă tu nu ești în stare a-i dobîndi inima, culcă-te pe cea urechiă și dormi.

Gogu. Dacă d-ta ai pune o vorbă pentru mine...

Târgovișteanu. Să mĕ fac mijlocitor de căsătorie? Ca mai târziŭ să mĕ înjurați amêndoi? Ferit-a sfîntul să mĕ mestec. Vorbește-i tu. Tocmai o aștept să vie.

Gogu. Regret că nu mai pot sta. (Se scoală scoțêndu-și ciasornicul). Am să mĕ duc la institutul noŭ...

Târgovișteanu. Să facĭ act de prezență?

Gogu. Adio! In curînd mĕ întorc. (Ese).

SCENA XI

Târgovișteanu singur

I l-am propus odată. Dar și-a rîs de el. Și nu mĕ mir de loc. Bine zice ea, un orangutang... Marin! Acela-i om... Insă naiba-l știe de ce nu vrea să se 'nsoare. Dacă-l întâlnesc, am să-l descos. El nu m'a rugat să pun o vorbă; mi se pare că nicĭ n'ar trebui. Am băgat de seamă că nepoata mea nu-i străină de dinsul. Trebue să fie ceva pricină pentru care 'l tot vorbește de rĕŭ; de sigur dragostea. O fi supĕrată pentru că nu vine să rĕspundă la dragostea eĭ cu acelaș sentiment... Așa-s femeile. Când te iubesc mai tare, atunci te ceartă mai strașnic. Și rĕposata mea avea năravul acesta. Fie iertată, trebue că mĕ iubia grozav, căci nu mĕ mai scotea din înjurăturĭ... A! iată Marin... Acum am să-l iaŭ de scurt... Saŭ, saŭ!

SCENA XII

Târgovișteanu și Marin

Târgovișteanu. (Grăbind înaintea luĭ). Bine aĭ venit!

Marin. Am promis erĭ doamneĭ Olimpia o carte... I-am adus-o. (Pune pe masă o carte). Eĭ, ce mai faceți?

Târgovișteanu (luându-i bastonul și pălăria). Bine, prea bine... Nepoata mi-a vorbit erĭ mult de d-ta.

Marin. Sunt foarte încântat.

Târgovișteanu. Se vede că vĕ potriviți de minune în ideĭ.

Marin. Din contra. Avem principii diametral opuse.

Târgoviștean. De minune! Din ciocnirea teoriilor opuse ese adevĕrul... Nu fumezĭ? Tocmaĭ am primit un tutun excelent. Poftim! (Ĭi pune tutunul înaintea luĭ).

Marin. Mulțumesc. Nu prea obicĭnuesc.

Târgoviștean. Vreaĭ o dulceață? (Sună). De care pofteștĭ? Zmeură, portocală or trandafir?

Anica. (Intrând). Poftiți?

Marin. Mulțumesc. Nu prea obicĭnuesc.

Târgoviștean. (Aniceĭ). S'aducĭ Maderă.

Marin. Pentru mine, mulțumesc. Nu prea obicĭnuesc.

Târgoviștean. (Anicăĭ). Du-te la cocoana și-ĭ spune că d. Marin e aicĭ.

Anica. Înțeleg. (Ese în stânga).

Târgoviștean. Eĭ spune-mĭ, ce obicĭnueștĭ dară?

Marin. Nimica.

Târgoviștean. Poate eștĭ blazat. Ar fi pĕcat. Om tĭnĕr. Eŭ ți-aș ști spune leacul.

Marin. N'am obiceiul să iaŭ leacurĭ.

Târgoviștean. De ce nu te'nsorĭ?

Marin. Aș?

Târgoviștean. Să mĕ crezĭ, însurătoarea ți-ar fi doftoria cea maĭ bună. Te-ar schimba cu totul. Iată-mĕ's exemplul cel maĭ bun. Ca flăcăŭ am fost ursuz și acuma-s blând ca un miel. Fie ertată, m'a dăscălit de minune.

Marin. Eŭ nu voiŭ să fiŭ dăscălit.

Târgoviștean. Care va să zică n'aĭ gîndul să te'nsorĭ.

Marin. Ba da.

Târgoviștean. Bine. Vremea trece...

Marin. (Se scoală). Indată ce mĭ-oiŭ găsi una care să nu vrea a mĕ guverna.

Târgoviștean. Atunci, frate, n'aĭ să te'nsorĭ nicĭodată.

SCENA XIII

Aceiași și Olimpia

Târgoviștean (Olimpieĭ). Bine că vĭĭ. In chestia aceasta tu poți fi judecătoarea cea maĭ competentă. D. Marin zice că vrea să se'nsoare.

Olimpia. A! ce surprindere!

Marin. Mĕ rog, n'am zis tocmaĭ așa.

Olimpia. M'am și mirat. Un dușman atât de mare al femeilor!

Marin. Pardon! Sunt dușman numaĭ al gărgăunilor femeeștĭ.

Târgoviștean. Aĭ dreptate. Și eŭ am luptat toată viața în potriva acelora. Un adevĕrat rezbel de treĭ-zecĭ de anĭ. (Suspinând). Degeaba.

Olimpia. Gărgăunĭ! Indată ce încetăm să fim numaĭ sclave, îndată ce ne luăm voie a avea și noĭ o idee, o voință — și stăruim a o realiza, numaĭ decât vin domniĭ bărbați și ne 'ntîmpină cu vorba »gărgăunĭ«.

Marin. O! nu. Vĕ stimăm, vĕ adorăm, când vĕ vedem în serviciul unor ideĭ potrivite vocaţiuniĭ femeeştĭ...

Olimpia. Firește, vocaţiunea femeiască o definiţĭ d-voastră bărbaţiĭ. Adică să stăm vecĭnic acasă, să muncim şi să ne plictisim; iar d-voastre, ca niște fiinţe superioare, să vĕ petreceţĭ, să vĕ faceţĭ cheful... Așa v'ar plăcea, nu-ĭ așa? Dar ne-a trecut de şagă. Pretindem emanciparea femeilor.

Târgovișteanu. Bine, dragă. Insă întâĭ eŭ aşĭ cere emanciparea bărbaţilor.

Marin. Bine zicĭ. Aŭ nu femeile domnesc astăzĭ?

Olimpia. Noĭ?

Târgovișteanu. Da, da. Iaŭ mărturie viaţa mea întreagă... Dar o afacere mĕ reclamă. Vĕ las un moment singurĭ. (La parte, eşind). Iĭ las să se certe că doară s'or împăca.

SCENA XIV

Olimpia şi Marin

Olimpia. Viĭ la întrunirea noastră de astăzĭ?

Marin. E permis?

Olimpia. Vecĭnic sarcastic. Noĭ nu suntem bărbaţĭ şi nu ne temem de libertate.

Marin. Veĭ lua şi d-ta cuvîntul?

Olimpia. Incă nu ştiŭ. Dar se poate. Prietenele mele stăruesc mult.

Marin. Eĭ bine, atuncĭ am să vorbesc şi eŭ.

Olimpia. Ce vreĭ să zicĭ?

Marin. Am să te combat.

Olimpia. Ce complezant!

Marin. Scuză, dar în luptă complezenţa n'are loc. D-ta susţiĭ un principiŭ, eŭ mĕ înscriŭ adversar. Ş' avem să luptăm cu toată forţa, căcĭ a nu ne servi de toate armele noastre, ar fi să periclităm principiul ce susţinem.

Olimpia. Da, da.

Marin. Prin urmare, te rog, din capul loculuĭ, să mĕ ierţĭ dacă mĕ voiŭ servi şi de armele sarcasmuluĭ. Ce-ĭ dreptul, taie afund, dar isbuteşte radical.

Olimpia. Vreĭ să mĕ facĭ de rîs? Mĕ pun la adăpostul cultureĭ d-tale...

Marin. A! ce gîndeştĭ! Nu expunem rîsuluĭ persoana ce are complecta noastră stimă.

Olimpia. Dacă mĕ stimezĭ, nu lua cuvîntul împotriva mea.

Marin. Cu plăcere. Dar cu o condiţie.

Olimpia. Ce?

Marin. Să nu vorbeştĭ nicĭ d-ta.

Olimpia. Dar asta e cu neputinţă. Am auzit că vor să mĕ aleagă prezidentă. Va trebui să zic şi eŭ ceva.

Marin. Nu primi.

Olimpia. Nu pot să refuz.

Marin. Eĭ bine, nicĭ eŭ nu pot face să nu-ţĭ rĕspund.

Olimpia. Care va să zică îmĭ declarĭ rezbel?

Marin. Pe viaţă şi pe moarte.

Olimpia. Şi zicĭ că-mĭ eştĭ prieten.

Marin. Tocmaĭ pentru asta. Aş vrea să te pot smulge din cercul acela.

Olimpia. Nu veĭ izbuti.

Marin. O să vedem. Eŭ sper. Acum mĕ duc să mĕ pregătesc de luptă. (Salută şi ese).

SCENA XV

Olimpia singură

(La uşa din dreapta). Uricios ce eştĭ, ah! cum te urăsc!... vecĭnic opozant, ţine morţiş la părerile sale şi n'are nicĭ o consideraţie pentru mine... Atitudinea luĭ mĕ supĕră, sarcasmul luĭ mĕ revoltă... Eh!... Bărbat ca ceĭlalţĭ... (La masă). Ba nu! El 'mĭ pare altfel. Hotărît, energic. Ştie să se impună. Un adevĕrat bărbat... Un adversar foarte primejdios!... Dacă nu-l rĕpun, are să mĕ nimicească... mĕ simt par'că slăbind... Degeaba ascund, degeaba vreaŭ să lupt, degeaba zic că-l urĕsc... Nu pot... Nu maĭ pot... Mi-e drag.

SCENA XVI

Olimpia şi Târgovişteanu

Târgovişteanu (pl. II dreapta). Mi se pare că v'aţĭ înţeles de minune, căcĭ l-am vĕzut pe Marin eşind cu surîsul pe buze. Nu v'am spus că din ciocnirea ideilor opuse ese adevĕrul?! Tocmaĭ de aceea v'am şi lăsat singurĭ. Ştiŭ eŭ ce trebue să fac.

Olimpia. Destul de rĕŭ aĭ făcut.

Târgovişteanu. Ce s'a întîmplat? Poate ţĭ-a declarat amor?

Olimpia. Aş!

Târgovişteanu. Da ce vorbeştĭ! Atuncĭ nu ţĭ-ar părea rĕŭ că v'am lăsat singurĭ.

Olimpia. Unchiule! Eŭ nu maĭ vreaŭ să vĕd omul acesta. Il urăsc grozav.

Târgovişteanu. De ce nu mĭ-aĭ spus maĭ de mult? Acuma sunt încurcat. Gîndind că-ţĭ fac plăcere, l-am poftit la masă.

Olimpia (speriată). La masă?

Târgovişteanu. Jur că n'am ştiut că-l urăştĭ.

Olimpia. Dar ştiĭ că n'avem bucătăreasă.

Târgovişteanu. Ptiu! Am uitat... Dar, în sfîrşit, odată poţĭ să îngrijeştĭ şi tu niţel prin bucătărie.

Olimpia. Eŭ!

Târgovişteanu. Bucatele vor avea gust maĭ bun, dacă le veĭ pregăti tu. De sigur şi Marin va fi de părerea asta. Iată totodată şi prilejul cel maĭ bun pentru ca să vĕ împăcaţĭ.

Olimpia. Şi — Marin a primit?

Târgovişteanu. Cu multă plăcere. Mi se pare că se interesează de tine. A fost păcat să vă certaţi... Ei bine, veĭ eşi în bucătărie, nu-ĭ aşa?

Olimpia. Nu pot... sunt ocupată... (trece 2), întrunirea noastră de astăzĭ... discursul meŭ...

Târgovişteanu. Bine. Dacă tu eştĭ ocupată, mĕ duc eŭ în bucătărie... Am fost soldat şi în campania trecută am învĕţat a ferbe... Ştiŭ să gătesc nişte pătlăgele de-ţĭ lingĭ buzele... Asta dară să nu te deranjeze de loc!... Studiază-ţĭ discursul, iar în bucătărie mĕ duc eŭ.

Olimpia. Şi d-ta îţĭ baţĭ joc!... Trimite vorbă luĭ Marin că sunt indispusă... şi-l rugăm pentru altădată.

Târgovişteanu. Nu se poate. Atuncia n'aĭ putea lua parte nicĭ la întrunirea voastră de astăzĭ.

Olimpia. Da, da... ce să facem?... Poruncĕşte toată masa la restaurant!

Târgovişteanu. Osana ţie, idee salvatoare!... Ce bine că în secolul emancipăreĭ femeilor există şi restauranturĭ, căcĭ dacă n'ar fi, bieţiĭ bărbaţĭ ar rĕmânea flămînzĭ.

SCENA XVII

Aceiaşĭ şi Dr. Ursulescu

Dr. Ursulescu. In sfîrşit te-aĭ sculat, doamnă. Am maĭ fost odată astăzĭ aicea; dar nu ţĭ-am putut vorbi. Cum poţĭ dormi atâta? Nu e sănătos de loc.

Olimpia. N'am dormit, dar maĭ lucram...

Dr. Ursulescu. La vr'o brodărie?

Olimpia. La discursul ce am să ţin astăzĭ.

Dr. Ursulescu. La vr'o şcoală de fete?

Olimpia. Las ocupaţiunea aceasta altora, care vreaŭ să fie lăudate prin ziare. Eŭ am să vorbesc în întrunirea pentru înfiinţarea unuĭ club femeesc.

Dr. Ursulescu (apucându-ĭ mâna, 'ĭ pipăe pulsul). Eştĭ bolnavă, doamnă?... Pulsul bate neregulat.

Târgovişteanu. Nu ţĭ-am spus?

Olimpia. N'am nimica.

Dr. Ursulescu. Vorbele-ţĭ de adineaorĭ nu arată o stare normală. Club femeesc! Un fleac, doamnă. Lasă naibiĭ ideĭ de aceste.

Târgovişteanu. Bine zicĭ, doctore.

Olimpia. Eŭ? Nicĭodată. Causa e sfîntă. Maĭ bine mor decât să nu-mĭ fac datoria.

Dr. Ursulescu (lăsându-ĭ mâna). Care va să zică, boala d-tale e maĭ primejdioasă decât cum mĭ-o închipuiam.

Târgovişteanu. Vezĭ, vezĭ.

Dr. Ursulescu. Numaĭ o doftorie te poate ajuta. Fă băĭ recĭ, cu duşĭ pe cap şi culcă-te şi dormĭ.

Târgovişteanu. Bravo, doctore. Am ştiut eŭ că eştĭ un doctor iscusit.

Olimpia. Vĕ bateţĭ joc! Aveţĭ să vedeţĭ în curînd ce putem. (Trece în stînga).

SCENA XVIII

Aceiaşĭ şi Gogu, apoĭ Anica

Gogu. Aţĭ auzit noutatea? Guvernul a oprit marea întrunire pentru emanciparea femeilor.

Târgovişteanu. Face şi guvernul câte un lucru cu minte. (Vine la 2).

Olimpia. Ruşine!

Gogu. Opiniunea publică e foarte agitată. Mĕ tem...

Dr. Ursulescu. Dacă te temĭ, du-te şi te încuie ca un viteaz.

Olimpia. Se vede că guvernul e compus din bărbaţĭ. Se teme de adevĕr şi de dreptate. Dar nu ne lăsăm. Avem să provocăm meetinguri de protestare în toată ţara. Să auză toată lumea teroarea cu care drepturile noastre se calcă în picioare!

Dr. Ursulescu. Fă băĭ recĭ, doamnă, cu duş pe cap.

Olimpia. Vĕ facem noĭ duş, n'avea fricĭ.

Gogu. (Scoţêndu-şĭ ciasornicul). Am venit numaĭ a vĕ spune noutatea aceasta. Acum mĕ duc la cealaltă bancă... (La o parte).. Să iscălesc condica. (Ese).

SCENA XIX

Olimpia, Târgovişteanu şi Ursulescu

Târgovişteanu. După acestea întrunirea voastră de astăzĭ...

Olimpia. Devine şi maĭ importantă. Avem să redactăm un apel la ţară.

Dr. Ursulescu. Săracă ţară!

Olimpia. Un apel care are să revolteze pe toţĭ oamenĭĭ de bine. Păn'acum guvernul s'a putut ţinea, căcĭ a avut adversarĭ numaĭ pe bărbaţĭ; dar acum ne punem noĭ femeile în frunte... şi-l vom rĕsturna.

Dr. Ursulescu. Şi veţĭ veni d-voastră la guvern... Şi câtă vreme d-voastră veţĭ discuta în Parlament trebile ţĕreĭ, noĭ bărbaţiĭ vom sta acasă şi vom legăna copiiĭ... Ce maĭ drăguţ de guvern.

Târgovişteanu. Eŭ am gustat dulceaţa luĭ (suspinând) timp de treĭ-zecĭ de anĭ... (Olimpieĭ). Dar dacă ţineţĭ întrunirea convocată, nu ne maĭ rĕmâne timp să mergem la Constantinescu.

Olimpia. Ba da. Haide.

Dr. Ursulescu. Invaţă, nene, că pentru a merge acolo, damele totdeauna aŭ timp.

Târgovişteanu. Şi dacă păn'atuncĭ vor veni damele?

Olimpia. Vor aştepta... Haid şi d-ta doctore, să facem unchiuluĭ plăcerea aceasta.

Têrgovişteanu. Vino, doctore, fă-mĭ plăcere. (Pleacă toţĭ).

Anica. Vin damele la întrunire.

Olimpia. Bine. Ne-om duce după şedinţă.

SCENA XX

Aceiaşĭ şi Joiţa, Lucsiţa, Riţa şi alte dame

Olimpia. Aţĭ auzit scandalul?

Joiţa. Teroarea la culme!

Olimpia. Să nu ne dea voie a spune păsurile noastre! Să opreascâ nişte biete femeĭ...

Dr. Ursulescu. A-şĭ deschide guriţa... Zĕŭ, mare tirănie.

Joiţa. Teroarea la culme.

Riţa. Protestăm!

Toate celelalte. Protestăm.

Olimpia. Prea bine. Iată ceeace trebue să facem. Intrunite, cum suntem, ţinem o şedinţă în care vom redacta un apel la ţară.

Toate celelalte. Apel la ţară.

Olimpia. In care vom spune...

Joiţa. Că teroarea e la culme.

Olimpia. Şi vom invita toate femeile din ţară să ţină pretutindenĭ meetinguri de protestare.

Têrgovişteanu. Curată revoluţie.

Dr. Ursulescu. Maĭ bine le-aţĭ pofti să caute de menagiŭ.

Olimpia. Onorabilul public ascultător este rugat a nu turbura liniştea consultăriĭ.

SCENA XXI

Aceiaşĭ şi Marin

Marin. Imĭ daţĭ voie să iaŭ parte şi eŭ?

Toate. Poftim.

Marin (uneia). Am fost pe la D-voastră. N'am găsit decât pe bărbatul D-tale. Legăna băiatul.

Olimpia. Cer cuvîntul!

Toate. Poftim.

Marin. Cer şi eŭ cuvîntul.

Têrgovişteanu. De la cine? Adunarea încă nu s'a constituit. Trebue întâĭ să se aleagă o prezidentă.

Toate. Da, da. O prezidentă.

Têrgovişteanu. Mĕ rog, numaĭ câte una să vorbească.

Dr. Ursulescu. Cu neputinţă.

Marin. Să faceţi un regulament!

Riţa. Fă-ne D-ta unul.

Toate. Un regulament.

Marin. Cu plăcere. (Scoate o hârtie şi începe să scrie). Până atunci, vă rog suspendaţi şedinţa.

Toate. Da, da.

Olimpia. (Joiţei). Unde ţi-ai comandat rochia asta? Ce bine-ţi şade.

Joiţa. La Paris.

Olimpia. Scumpă?

Joiţa. Nu, căci mi-am comandat de-odată patru.

Lucsiţa. (Olimpiei şi Joiţei). Uitaţi-vă ce gust prost are Joiţa. (Arată cu ochii pe una).

(Intr'aceste toate 'şi arată una alteia rochiile şi pălăriile şi par a conversa despre acestea).

Marin. Stimabile dame, am terminat.

Toate: S'auzim.

Marin. (Citeşte). Regulament. § 1. Intăi se alege o prezidentă.

Toate. Primim.

Marin. (Citeşte). Alegerea se face subt prezidenţă provisorie. Dama cea mai în vîrstă se aclamă prezidentă.

Olimpia. Mă rog să şi executăm paragraful acesta. Dama cea mai bătrînă poftească să ia presidenţa.

(Toate se retrag de la presidiŭ).

Riţa. Eŭ nu-s.

Joiţa. Nici eŭ.

Lucsiţa. Nici eŭ.

Altele (pe rând). Nici eŭ, nici eŭ.

Târgovişteanu. Care va să zică, neavând prezidentă, nu ne putem constitui.

Dr. Ursulescu. Ţaţă Riţo! Da ia poftim, ocupă fotoliul. Nu fii aşa modestă.

Riţa (măsurându-l cu dispreţ). Grosolan ca totdeauna.

Târgovişteanu. Aşa dară nici una nu-i cea mai bătrână? Ei acuma ce facem? Fără presidentă nu putem discuta.

Marin. Am îngrijit eŭ şi pentru casul acesta. Iată § 2. (Citeşte): »In cazul nesperat, când nu s'ar putea constata care din dame e mai în vîrstă, preşedinte se aclamă cel mai bătrân bărbat«.

Riţa. D. Ursulescu.

Toate. D. Ursulescu.

Dr. Ursulescu. Mulţumesc de onorifica însărcinare ce-aţi binevoit a-mi da. (Ia loc în presidiŭ). Dar vă spun din capul locului că am să mă ţin strîns de regulament.

Marin. (Citind). § 3: »Două din cele mai tinere se aclamă secretare«!

Joiţa. Eŭ.

Riţa. Ba eŭ.

Altele (pe rênd). Ba eŭ. Ba eŭ.

Dr. Ursulescu. Fiindcă nu se poate constata care-ĭ maĭ tînără...

Maĭ multe. Ba se poate. Se poate.

Dr. Ursulescu. Prin urmare eŭ voiŭ numi secretarele.

Riţa. Protestăm!

Joiţa. Teroarea la culme.

Dr. Ursulescu. Eĭ bine, rog pe Doamnele Joiţa şi Riţa să ia loc la masa presidenţială. (Joiţa şi Riţa iaŭ loc acolo).

Marin. (Citeşte). § 4: »In adunare se admit şi bărbaţi, care asemenea pot să ia cuvîntul, dar vorba cea din urmă totdeauna trebue să fie a damelor«.

Toate. Prea bine.

SCENA XXII

Aceiaşi şi Alecu, apoĭ Gogu

Alecu. D. Gogu întreabă dacă-ĭ permis să intre?

Olimpia. Să poftească. (Alecu deschide uşa şi Gogu intră).

Gogu. Imĭ daţĭ voie?

Olimpia. Poftim.

Gogu. N'am voit să absentez, deşi nu pot sta mult, căcĭ am un lucru foarte grabnic.

Dr. Ursulescu. La dracu! Da n'aĭ isprăvit încă cu iscăliturile acelea?

Gogu. Rĕutăcios... Insă n'am să mĕ rĕsbun. Nu voiŭ lua cuvîntul.

Dr. Ursulescu. Inchipueşte-ţĭ că eştĭ la Cameră... Eĭ, stimate doamne şi domnişoare, acum regulamentul votat, să procedem la alegerea preşedinteĭ... Vot secret saŭ deschis?

Târgovişteanu. Eŭ gîndesc că se poate şi prin aclamaţiune.

Gogu. Eŭ propun pe D-na Olimpia... (Unele strigă: »D-na Olimpia«, altele tac).

Dr. Ursulescu. Eĭ bine, fiindcă opiniunea tuturora se manifestează unanim şi cu atâta entusiasm, proclam prezidentă pe D-na Olimpia şi o rog să ia locul. (Părăseşte fotoliul prezidenţial).

Olimpia. (ocupându-şĭ locul). Vĕ mulţumesc din toată inima.

Una. Să auzim pe d-na prezidentă.

Olimpia. Onoarea aceasta m'a surprins pe neaşteptate. Nu sunt pregătită, de aceea scuzaţĭ dacă cuvintele improvizate ce am să rostesc nu vor fi la 'nălţimea cerută.

Toate. S'auzim.

Marin. Cer şi eŭ cuvîntul

Olimpia. Doamnelor şi domnişoarelor!

Târgovişteanu. Pe noĭ ne laşĭ afară?

Olimpia (încurcată). Şi domnilor!... (La o parte). M'am şi 'ncurcat. Nu maĭ ţin

minte nicĭ un cuvînt... (Tare). Scuzaţĭ! O indispoziţie momentană... Cedez cuvîntul d-luĭ Marin; eŭ am să vorbesc în urmă.

Toate. Nu, nu!

Dr. Ursulescu. Mĕ rog, numaĭ câte una să vorbească.

Olimpia (luĭ Ursulescu). Domnule, funcţiunea d-tale de preşedinte a încetat. Acuma eŭ am dreptul şi datoria d'a menţine ordinea... Domnul Marin are cuvîntul.

Marin. Onorabile dame şi domnĭ! Ştim cu toţiĭ scopul acesteĭ întruniriĭ! N'am să discut chestia aceasta. Mĭ-am dat silinţa să rezum într'un proect de lege ideile şi aspiraţiunile conferinţeĭ.

Toate. Prea bine.

Olimpia. Vĕ rog, citiţĭ!

Toate. S'auzim!

Marin (citeşte). § 1: A se naşte bărbat este o ruşine.

Toate. Da, da!

Târgovişteanu. Da de sus o începĭ. Unde aĭ să sfîrşeştĭ?

Lucsiţa. In discuţie generală, eŭ admit.

Joiţa. Eŭ am un amendament. Dupe cuvîntul »ruşine«, eŭ aş maĭ adăuga vorbele: »dacă nu-şĭ face datoria«.

Toate. Primim.

Olimpia. Prin urmare, întregul paragraf, cu amendamentul d-neĭ Joiţa, are să fie redactat astfel: »A se naşte bărbat este o ruşine, dacă nu-şĭ face datoria«. (Luĭ Marin). Citeşte, domnule!

Marin. (Citind). § 2: »Dacă cineva a avut nenorocirea să se nască bărbat, are să ştie că în toate e supus femeiĭ«.

Riţa. Admirabil.

Toate. (Cu entuziasm). Foarte bine.

Olimpia. S'a admis.

Dr. Ursulescu. Paragraful al treilea de sigur are să se enuncie că toţĭ bărbaţiĭ să se călugărească.

Toate. Nu, nu.

Olimpia. Nu întrerupeţĭ oratorul.

Joiţa. Teroarea la culme.

Marin. (Citeşte). § 3: »Bărbatul e dator a îngriji de hrana de toate zilele şi a căuta ca pe timpul cât el munceşte pentru existenţa lor, nevasta să nu se plictisească...«

Dr. Ursulescu. Scurtă vorbă: el să stea la biuroŭ, ea să iasă la şosea.

Joiţa. D-ta aĭ vrea poate ca femeia să se ofilească între patru pereţĭ? Aŭ trecut vremurile acelea. Vrem să trăim şi noĭ. Nu vĕ maĭ recunoaştem întâietatea. Nu ne maĭ temem de bărbaţĭ.

Lucsiţa. Nu ne temem de nimic. (Tresare). Ah!

Toate (sar din loc). Ce-ĭ?

Lucsiţa (arată cu groază spre pălăria Riţeĭ). Uitaţi-vĕ acolo! O vespe (Fuge departe).

Toate (privind cu frică). O vespe! (Fug în cea parte a salonuluĭ).

Dr. Ursulescu. O vespe! Culmea teroareĭ.

Joiţa. Nu-ţĭ bate joc!

Lucsiţa. Maĭ bine ne-ajută!

Dr. Ursulescu. Şi D-ta te-aĭ speriat! Adineaorĭ spuneaĭ că nu vĕ temeţĭ de nimic. Iată cum v'a încurcat o vespe negalant. (Se duce, prinde vespea şi-ĭ dă drumul pe fereastră). Vedeţĭ, tot suntem şi noĭ bărbaţiĭ buni de ceva.

Toate. (uşurate). Ah!

Olimpia (reluându-şĭ locul prezidenţial). Damele sunt rugate a-şĭ relua locurile. (Toate se pun la locurile de maĭ 'nainte). Fiindcă nimenĭ nu ia cuvîntul, paragraful al treilea s'a admis. (Luĭ Marin). Urmează domnule.

Marin. Maĭ este un singur paragraf. (Citeşte). § 4: Bărbatul trebue să dea femeeĭ tot ce câştigă; prin urmare punga cu parale să stea la ea.

Toate. Prea bine.

Olimpia. S'a admis.

Târgovişteanu. Eŭ aş maĭ avea de adăugat un paragraf.

Olimpia. Poftĕşte!

Târgovişteanu. § 5: Toţĭ tinerĭi să fie datorĭ a se însura până la vîrsta de 24 anĭ.

Toate. Da, da.

Joiţa. Acum s'auzim pe D-na prezidentă.

Toate. S'auzim.

Riţa. (la parte). Ştiŭ că are s'o păţească.

Toate. S'auzim.

Olimpia. Mĕ supun dorinţeĭ obşteşti... Scuzaţĭ însă că nu sunt pregătită!

Dr. Ursulescu. Femeile totdeauna sunt gata de vorbă.

Târgovişteanu. Fie ertată, era maestră în privinţa asta.

Toate. S'auzim!

Marin. Am cerut şi eŭ cuvîntul.

Olimpia. Doamnelor, domnişoarelor şi domnilor! Secolul al nouĕsprezecelea e secolul egalităţeĭ.

Toate. Aşa-ĭ.

Olimpia. Ar fi o ruşine ca noĭ femeile să maĭ purtăm...

Dr. Ursulescu. Tot rochiĭ vechĭ.

Lucsiţa. Nu întrerupeţĭ...

Joiţa. Culmea teroareĭ.

Olimpia. Ar fi o ruşine ca noĭ femeile să maĭ purtăm jugul bărbaţilor.

Joiţa. (bate în palme). Foarte bine.

Toate (bat în palme). Foarte bine.

Olimpia. Intunecimea veacurilor trecute ni-e martoră cât am îndurat injosirea.

Lucsiţa. Aşa-ĭ.

Toate. Aşa-ĭ.

Olimpia. Dar a sosit vremea să ne trezim...

Joiţa. Culmea teroareĭ.

Olimpia. Poziţia... poziţia... poziţia...

Anica (fugind acolo cu un teanc de hîrtiĭ). Cocoană, aicea-ĭ conceptul. (I-l dă).

Riţa. Hahaha!... Conceptul discursuluĭ improvizat.

Toate. Hahaha.

Olimpia (respingênd pe Anica). Proastă ce eştĭ... (Continuându-şĭ discursul). Poziţia... poziţia... poziţia... (Cu mâna la frunte). Ah! mi-ĭ rĕŭ. (Şovăe. Marin sare iute acolo şi ea leşină 'n braţele luĭ).

Lucsiţa. Apă rece...

Têrgovişteanu. Doctore, doctore!

Dr. Ursulescu. Doctorul cel maĭ bun o ţine 'n braţe. Numaĭ el o poate vindeca.

Marin. Ce să fac?

Dr. Ursulescu. Zi după mine: Olimpio dragă, te iubesc!

Marin (cu foc). Olimpio, te ador!

Toate. A, a!

Olimpia (deşteptându-se). Cine 'mĭ vorbeşte?

Marin. Eŭ. Iţĭ cer mâna.

Olimpia. Rĕutăciosule! Şi cât mi te-aĭ împotrivit! (Lĭ dă mâna, pe care el o sărută).

Marin. Pentru că am voit să-ţĭ scot din cap gărgăuniĭ egalităţiĭ femeeştĭ.

Toate. Gărgăunĭ.

Joiţa. Teroarea la culme.

Olimpia. I-aĭ şi scos.

Têrgovişteanu. Care va să zică nu maĭ scriĭ primiĭ articolĭ, nu maĭ ţiĭ discursurĭ, nu maĭ urmezĭ lupta pentru emancipare!

Olimpia. Nu, nu! Iubesc şi sunt iubită. Nu maĭ am timp să mĕ ocup cu de-acestea.

Dr. Ursulescu (luĭ Têrgovişteanu). Vezĭ ce boală a avut: gărgăuniĭ dragosteĭ.

Joiţa. Trădare! Dar noĭ vom continua lupta.

Gogu (scoţêndu-şĭ ciasornicul). Ptiu! (La parte). P'aci să 'ntârziŭ şi să-mĭ pierd diurna. (Pleacă).

(Cortina).

Fine.

Iosif Vulcan.

CITITOR

Cu fruntea îngropată 'n palme,
Perdut ca într'un vis uşor,
Citea cu lăcomie 'n cartea
Adînculuĭ cugetător.

Din când în când aluneca
Alene-o lacrimă fierbinte
Pe faţa luĭ ce surîsese
Doar cu o clipă maĭ 'nainte.

De-odată îşĭ închise pumniĭ
Şi prinse tîmplele să-şĭ strângă
Atâta de puternic, parcă
Ar fi voit să şi le frângă ;

Şi 'n pripă cartea fu cât colo :
De sigur el n'a înţeles
Vro vorbă orĭ vrun stih—şi poate
Cel maĭ pătruns de înţeles...

Şi nu ştiuse că de vină
Nu-ĭ vîrful munteluĭ rîpos,
Când nu-l zărim prin pîcla sură
Cătând spre el din văĭ, de jos...

NAUM ANDREIŬ.

„Serenada"

de

M. Margaritescu

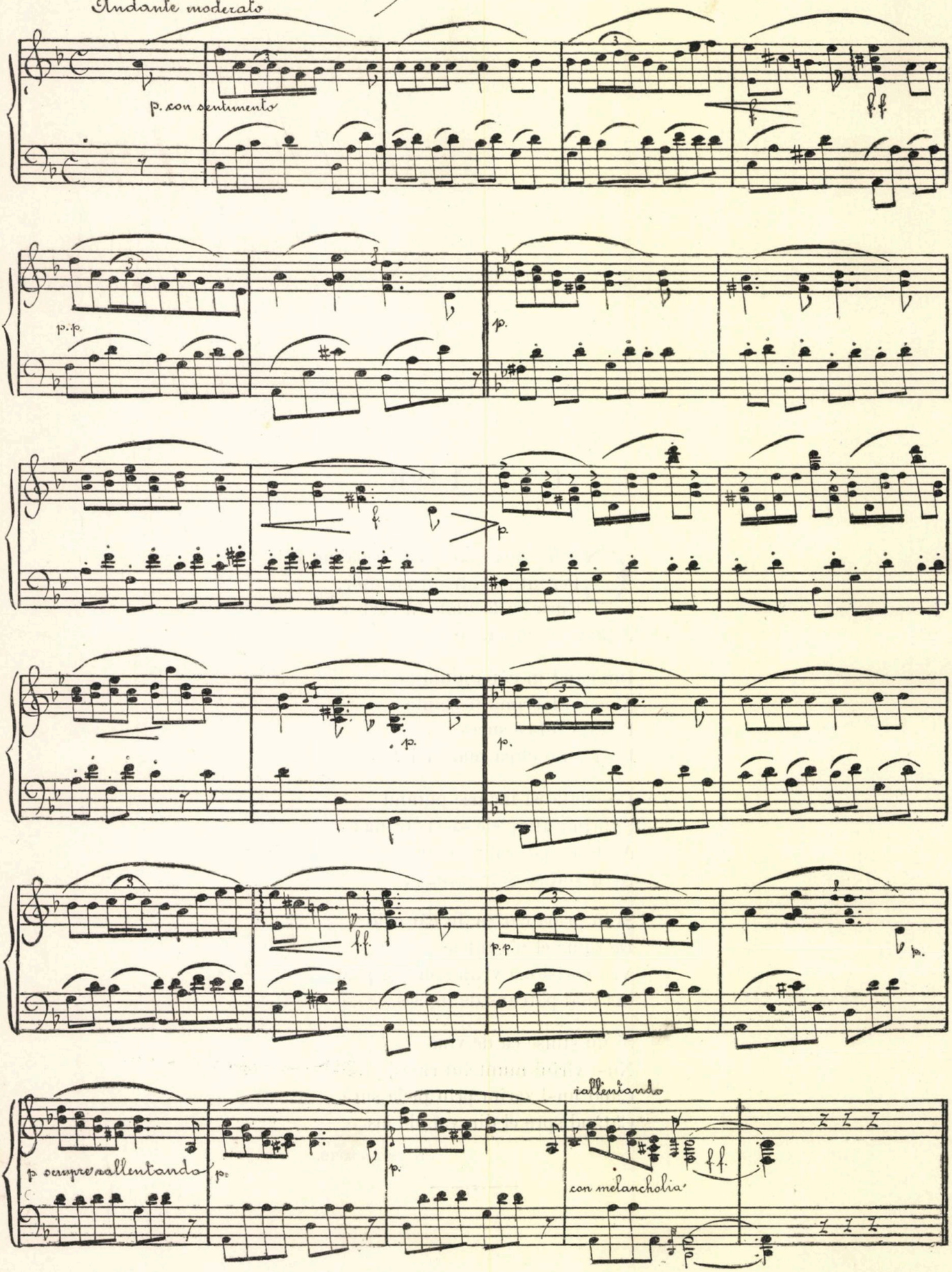

CRONICA

MIŞCARĬ CULTURALE ŞI LITERARE LA ROMÂNIĬ DIN STÎNGA DUNĂREĬ, ÎN RESTIMPUL DE LA 1504—1714, DE Dr. I. G. SBIERA. — CONCERTELE DINICU. — ELENA TEODORINI.

Nu de mult a apărut, în Cernăuţĭ, sub titlul *Mişcărĭ culturale şi literare la Românii din stînga Dunărei, în restimpul de la 1504—1714,* o carte de valoare a profesoruluĭ de la Universitatea din Cernăuţĭ şi membruluĭ Academieĭ române din Bucureştĭ, Doctorul I. G. Sbiera, literatul care s'a ocupat, cu *Codicele Voroneţan.*

Chemat a propune istoria limbeĭ şi literaturiĭ române, încă de pe la 1860, când nu existaŭ nicĭ cât astăzĭ manuale pentru studiul acesta, Doctorul Sbiera s'a vĕzut nevoit să-şĭ croiască singur un sistem propriŭ,—după cum ne mărturiseşte D-sa – sistem pe care l'a păstrat până astăzĭ, modificându-ĭ necontenit conţinutul. Prin forţa lucrurilor, nu avem dar în faţa noastră un sistem istoric bazat pe criteriile şi ideile literare adoptate numaĭ de câţĭva anĭ încoace în ţĕrile apusuluĭ, şi prin urmare nu vom avea nimic de discutat în privinţa aceasta.

Istoria limbeĭ şi literaturiĭ române a fost împărţită de Doctorul Sbiera în maĭ multe epoce, pe temeiul unor evenimente care aŭ schimbat întru câtva cursul desvoltăreĭ Românilor. In primul loc se cercetează maĭ întâĭ mişcările politico-sociale, apoĭ mişcările religioase, maĭ departe cele culturale, şi în sfîrşit cele literare. Cartea publicată astăzĭ nu e decât un fragment din lucrarea întreagă, şi anume mişcarea noastră culturală şi literară dintre anĭĭ 1504 şi 1714.

Pe la 1504, aşezămintele noastre de învĕţătură, ne spune autorul, întemeiat pe toate isvoarele erudiţieĭ române, trebue să se fi aflat pe la mânăstirĭ şi în aşa numitele biserică domneştĭ din ţară, fiindcă pe atuncĭ numaĭ preoţiĭ şi cântăreţiĭ de pe la biserică predaŭ învĕţătura. De acolo de sigur şi tradiţia cuvîntuluĭ *dascăl* cu înţelesul de profesor. Şcoalele cele maĭ vechĭ româneştĭ,

după documentele ce le cunoaştem, par a fi fost în Moldova, cea din Rădăşani, unde a învĕţat carte unul din ceĭ doĭ domnĭ Tomşa, şi cea din Cotnar, fundată de Despot-Vodă. Maĭ în urmă s'aŭ arătat şcoalele din Bucureştĭ, din Tîrgovişte si maĭ ales cele ale luĭ Vasile Lupu din Iaşĭ, şi altele.

Caracterul cultureĭ acesteia era bisericesc şi mărginit. In veacul XVII însă, această cultură se schimbă, odată cu înfiinţarea Academiilor din Iaşi şi Bucureştĭ, din teologică cum era, în filozofică, umanitară, clasică.

Cărţĭ româneştĭ din timpul acela avem Codicele Voroneţan, Psaltirea Scheiană, Psaltirea Voroneţană, texturile măhăcene, etc. Arta tipografică la Românĭ s'a arătat probabil pe la începutul veaculuĭ al XVI-lea. Cea dintâĭ carte tipărită la Românĭ ar fi *Liturgiarul* bulgaro-slavic, tipărit la 1507. Paralel curentuluĭ străin care domnia la noĭ pe atuncĭ, se arătă şi un curent naţional, care a tradus în româneşte cărţĭ bisericeştĭ străvechĭ, istoria cărora o face pe larg Dr. Sbiera în cartea sa.

Pe lîngă traduceriĭ se arătară şi câteva încercărĭ originale. Aşa, Mitropolitul Dosofteiŭ, care a versificat şi modernizat Psaltirea luĭ David, — iar Popa Ivan Vinţ, în Transilvania, şi Antim Ivireanul, Mitropolitul ţĕreĭ româneştĭ, se arătară deplinĭ originalĭ: cel întâĭ în cartea sa *Sicriul de aur*, predicĭ la înmormîntărĭ (1683), cel al doilea în *Didahiile* saŭ *Predicele* sale, de o elocvenţă şi de o rară frumuseţă de graiŭ. Scrierĭ de drept canonic avem maĭ multe, din care *Pravila mică din Govora* (1640), a căreĭ istorie este expusă amĕnunţit; — *Indreptarea legeĭ*, Tîrgovişteа (1652), *Cartea legilor* (1680), etc. Intre scriitoriĭ literarĭ bisericeştĭ cel maĭ vechiŭ e Gavril, maĭ marele munteluĭ Aonuluĭ, care a trăit pe la finea secoluluĭ XV, şi cel maĭ însemnat e Diaconul Coresi, care a trăit în Tîrgovişte, şi de la care avem *Tetraevanghelul*, tipărit în Braşov (1560), *Psaltirea, Praxiul, Tîlcul evangeliilor* şi *Evangelia cu învĕţătură*.

Tot în rubrica aceasta intră şi Varlaam, Mitropolitul Moldoveĭ, unul din ceĭ maĭ de frunte bărbaţĭ aĭ istorieĭ bisericeştĭ şi literare a Românilor, de la care ne rĕmân: *Carte românească de învĕţătură* (Iaşi 1643), *Şeapte taine* (Iaşi 1644) şi *Rĕspunsure*, — şi Dosofteiŭ Mitropolitul Moldoveĭ, cel maĭ activ, maĭ naţionalist şi maĭ fecund scriitor bisericesc din timpul acesta, părintele versificaţiuneĭ româneştĭ, de la care avem: *Molitvenicu mic* (1679?), *Liturgierul* (1679), *Psaltirea în proză slovenească-românească* (1680), *Molitvenicu mare* (1681—83), *Ohtoicul* (1683), *Vieţele sfinţilor* (1682) şi *Părimiile* (1682),—precum şi Boieriĭ Niculaĭ Milescu, Iordache Cantacuzinu, Radu Greceanul şi atâţĭ alţiĭ care aŭ scris saŭ aŭ tradus în româneşte.

Pe câmpul lumesc, mişcarea literară e maĭ restrînsă, din pricina ideilor religioase care copleşeaŭ gîndirea cu o mulţime de erorĭ. Cu deşteptarea simţuluĭ naţional literatura românească mişcă şi ea. Caracterul eĭ e originalitatea, ca una ce e reflexul inteligenţeĭ româneştĭ; specialitatea eĭ e istoria şi maĭ rar limba ţĕrilor române. Intre istoriciĭ românĭ de pe acele timpurĭ, însemnăm pe Grigore Ureche, de la care avem *Letopisiţul* saŭ anuarul luĭ (1646), descriind întîmplările maĭ însemnate din Moldova, între aniĭ 1313—1594, adică până la a II-a domnie a luĭ Aron. — Se ştie că D. Hăşdeŭ a contestat paternitatea acesteĭ istoriĭ luĭ Grigore Ureche, atribuind-o luĭ Nistru Ureche. Avem încă pe Miron Costin cu *Letopisiţul Ţĕreĭ Moldoveĭ* (1677), *de la Aron Vodă*, de unde e părăsit de Ureche, mergênd de la 1594—1661; pe Tudosiŭ Dubăŭ, cu *Izvodul* luĭ (1696), care continuă pe Miron Costin, pe Vasile Damian, cu *Izvodul* luĭ, care urmează pe Dubăŭ; Acsenti Uricarul, Neculaĭ Mustea, Alecsandru Amiras, etc., până la Dumitru Cantemir cu scrierile luĭ istorice şi linguistice. Toate aceste lucrărĭ şi nume sunt tratate pe larg în cartea D-luĭ Sbiera, cu discuţiile ce ele aŭ provocat, cu controversele lor, şi, la sfîrşit, cu părerea pe care se crede D-sa în drept s'o adopte.

In fine, în domeniul beletristic propriŭ zis, adică acolo unde nu intră decât inima, închipuirea şi aspiraţiunile unuĭ popor, afară de producerile populare, a căror autor e întreg poporul, *ca Meşterul Manole, Baba Novac, Constantin Brâncoveanu, Mihul Cobiul*, etc., se citează, ca literatură scrisă, *Cântecul ostăşesc*, compus de însuşĭ Stefan cel Mare (1457—1504), *Alexandria*, (1562—1620), *Varlaam* şi *Ioasaf* (1648), *Archir, Isopia, Iliodor, Istoria ieroglifică* de principele cărturar Dumitru Cantemir, — *Versurile* Mitropolituluĭ Varlaam, — *Psaltiria în Versurĭ* de Dosofteiŭ, — *Viaţa lumiĭ* de Miron Costin, — Plângerea Moldoveĭ de Vasile Damian, etc.

Stilul şi limba cărţiĭ D-luĭ Sbiera sunt firește atinse de provincialismul bucovinean.

Lucrarea sa însă, respiră o atmosferă de onestitate literară, o judiţioasă cumpănire în epitetele date scriitorilor noştri contimporani, o cunoştinţă aprofundată a scrierilor vechĭ româneştĭ şi o dragoste de a le cerceta şi tălmăci care ĭĭ daŭ un loc de onoare printre ceĭ ce s'aŭ ocupat la noĭ cu Istoria limbeĭ şi literaturiĭ române.

* * *

Cele patru *concerte de cameră*, date anul acesta de mult talentatul nostru violoncelist D. Dinicu, acompaniat de D-niĭ Flesch, vioară primă, G. Dinicu, vioară secundă şi Löbel, viola, cu concursul Domnişoareĭ Assan şi al D-lor Elinescu, Narice şi Carini, aŭ fost poate cele maĭ frumoase concerte la care s'a putut ridica muzica de *ensemble* la noĭ. Bucăţile executate aŭ fost alese cu mult gust şi cunoştinţă, şi deosebirea de la prima încercare de anul trecut, la anul acesta, a fost pentru mulţĭ surprinzătoare. Pentru a da o idee celor care cunosc literatura muzicală şi bucăţile rĕmase clasice în repertoriile marilor maeştri, vom enumera câteva bucăţĭ.

Aşa s'a executat *quartetele :* de *Fr. Schubert* (op. 29) de *Ioh. Brahms* (sol minor), de *Beethowen* (op. 18, No. 5), de *Dvorâk* (op. 87), de *Haidn* (op. 64, No. 5), de *Mozart* (No. 13), *quintetul Forellen* de *Schubert*, *septetul* de *Beethowen* (op. 20), etc.

De astădată însăşĭ societatea bucureşteană a ştiut să rĕspundă pe deplin la aceste serbătorĭ artistice, venind în numĕr mare şi umplênd sala de la *Liedertafel* cu aplausele şi entusiasmul eĭ. Aceasta cu atât maĭ mult e de notat, cu cât majoritatea publiculuĭ nostru, neĭind familiarisată cu muzica clasică, întîmpină dificultăţĭ în înţelegerea eĭ. Sunt capete de operă simfonice, la a căror primă audiţiune presimţim, ca să zicem astfel, intenţiile compositoruluĭ, dar pe care ascultându-le numaĭ de a doua şi de a treia oară, găsim adevĕrata lor limpeziciune de sunete, motivele clare unul câte unul şi întreaga idee melodică. Dacă la noĭ aceste concerte aŭ atras totuşĭ înalta societate este de sigur, prin execuţia extraordinară a bucăţilor, prin interpretarea exactă a stiluluĭ şi nuanţelor, nuanţe care plac atâta, şi care singure alcătuesc arta profundă a marilor maestri. Felicitările noastre din inimă D-luĭ Dinicu, atât pentru ideea frumoasă ce a avut de a inaugura la noĭ, în mod regulat, muzica de cameră, cât şi pentru arta cu care şi-a pus în practică această idee. Noĭ ĭĭ dorim pe viitor succesul cel maĭ deplin.

* * *

Gazetele spaniole: *Publicidad*, *Protecction nacional*, *Aureneta*, *Correo Catalan*, *Noticiero Universal*, *Diario Mercantil*, descriŭ într'un glas unanim succesele minunate, obţinute de primadona română Elena Teodorini, la Barcelona. Mişcaţĭ de primirea entusiastă, de onorurile extraordinare ce i s'aŭ făcut, cu ocazia representăriĭ *Gioccondeĭ*, ne unim şi noĭ cu societatea din Barcelona şi trimitem din depărtare iubiteĭ noastre dive expresia celeĭ maĭ ferbinţĭ admiraţiĭ.

A.

REVISTA REVISTELOR

Arhiva, numĕrul pe Ianuarie şi Fevruarie, coprinde un interesant studiŭ de filosofie istorică întitulat: *Principiile fundamentale ale istorieĭ*, de D. A. D. Xenopol, în care autorul dovedeşte cu argumente temeinice, şi în parte nouĕ, caracterul ştiinţific al istorieĭ. Ceva maĭ departe, *douĕ documente din arhivele ragusane*, aflate de D. N. Iorga, relative la un sol trimis la Veneţia de Basarab III-lea (Neagoe).

* * *

Cosmopolis, din luna Fevruarie, publică o însemnată încercare analitică asupra tendinţelor ideale ale luĭ *Ibsen, George Sand* şi de Victor Basch. Contrariŭ de ceeace gîndea Jule Lemaître, Basch nu găseşte nimic comun în *idealul vieţeĭ* celor doĭ scriitorĭ.

Edouard Rod, cu multă dibăcie, ne prezintă într'un dialog, *Les idées et les mœurs*, părerile aşa de contrariĭ despre ideea »Dumnezeŭ« ale unuĭ călugăr, care se credea că-şĭ găsise fericirea între zidurile, roase de vreme, ale uneĭ mânăstirĭ, şi ale unuĭ călător sceptic în privinţa trîmbiţateĭ fericirĭ veşnice.

Anatole Le Braz, în *La littérature Bretonne,* ne pune sub ochĭ peripeţiile prin care a trecut literatura bretonă; numeşte marĭĭ scriitorĭ şi operile lor, şi deşi o să se arate »Finis Britaniae«, crede că nu se va întîmpla aşa de curînd.

La nouvelle revue, de la 1 Fevruarie, într'un studiŭ aprofundat al luĭ Henri Lichtenberger intitulat: »*La Question agraire et le parti socialiste allemand*«, ne explică cum socialiştiĭ germanĭ aŭ fost aduşĭ în cele din urmă timpurĭ a refuza pe faţă sprijinul lor ţĕranuluĭ proprietar. Eĭ aŭ risipit de asemenea orĭce echivoc şi aŭ lucrat cu o bună credinţă, care atrage admiraţiune. E o adevărată victorie a idealiştilor şi oamenilor credincioşĭ principiilor de cinste, aşa de batjocorite de păzitoriĭ gârboviteĭ societăţĭ, de politicianĭ şi de diplomaţĭ. Scriitorul se întreabă: ce gîndesc despre acestea socialiştiĭ francezĭ, care continuă o pescuire neproductivă în privinţa stăreĭ ţĕranilor.

Lettres inédites de Mme Achermann, deşi lipsite de dulceaţa literară, aŭ meritul de a restabili câteva trăsăturĭ originale ale acesteĭ femeĭ superioare, care fu puţin cunoscută în viaţă şi aşa de iute uitată după moarte. Din aceste scrisorĭ se vede că acest Leopardi cu fustă, această rĕsvrătită contra avînturilor poetice, nu era decât o prea bună bĕtrână, simplă, sinceră, *o bĕtrână naivă*, după cum cu multă sinceritate se caracterizează ea însăşĭ. Scrisorile privesc epoca dintre 1880—1888 şi aŭ fost adresate uneĭ admiratoare tînără şi devotată.—In numĕrul de la 15 Fevruarie al acesteĭ reviste, Emile Guimet terminä însemnatul studiŭ *Plutarque et L'Egypte*, în care autorul expune pe larg părerile luĭ Plutarc despre zeiĭ şi credinţele egiptenilor.

Victor du Bled, în *Les salons du XVIIIe siècle, Madame de Tencin,* aduce elogiĭ meritate D-neĭ de Tencin şi ne-o prezintă ca pe cea maĭ originală femee a epoceĭ sale, care resfrânge în chip strălucit greşelile şi calităţile epoceĭ. Inteligentă şi spirituală, ea întrupa viţiile uneĭ inimĭ şi calităţile unuĭ mare spirit. Ea scrise unul din cele maĭ bune romane din secolul al XVIII-lea.

Paul Pourot, în *Carnaval*, arată originea acestuĭ fel de petrecere. Carnavalul e vechiŭ ca lumea, dar civilizaţiunea n'a făcut decât a reglementa şi transforma în sĕrbătorĭ periodice obiceiurile grosolane ale celor vechĭ.

Henri Fritsch-Estrangin, în *John Everett Millais*, ne vorbeşte de expoziţiunea opereĭ mareluĭ pictor englez, al căruĭ penel ne dă natura în goliciunea eĭ, maĭ ales că peisagiile constituesc una din părţile cele maĭ atrăgătoare ale opereĭ sale. Nimenĭ n'a putut exprima maĭ bine decât el farmecul melancolic al ridicatelor platourĭ din Scoţia, desmĭerdate de o lumină palidă, unde rătăcesc turmele conduse de câte un păstor care încântă singurătatea cu versurile bĕtrânuluĭ poet Robert Burns.

Revue des deux Mondes, de la 1 Fevruarie, prin pana Duceluĭ de Broglie, zugrăveşte personalitatea mareluĭ istoric *Victor Duruy*. In caracterul luĭ Duruy se găsesc reunite într'un grad aproape egal calităţile istoriculuĭ şi erudituluĭ. Vederile înalte şi le exprima cu o mîndrie sigură, după cum se vede chiar de la începutul uneia din scrierile sale cele maĭ elocvente: *O introducţie generală la un proect de istorie a Franţeĭ.*

»Istoria, care povesteşte, zice el, este o artă. Istoria, care explică, clasează fenomenele sub legĭ, voesc a zice, faptele sub cauzele lor, este o ştiinţă. Eŭ am această ambiţie pentru studiul căruia mi-am consacrat viaţa, ca să-l ridic la acest grad«.

Pierre de Ségur povesteşte viaţa tragică a *Ultimeĭ dintre Condé*, princesa Luisa, care, amăgită în visurile eĭ, lovită în toate afecţiunile eĭ, vede prăbuşindu-se în prejuru-ĭ norocul, demnităţile şi tronul strămoşilor.

Numĕrul, de la 15 Fevruarie, al acesteĭ reviste cuprinde: continuarea romanuluĭ *Jacquine Vanesse;* ultima parte din articolul luĭ Pierre de Ségur *La dernière des Condé;* un însemnat studiŭ istoric de Emil Ollivier, *Napoleon al III-lea*, creaţiunea şi procedeurile guvernămêntuluĭ imperial şi studiul literar: *La doctrine évolutive et l'histoire de la littérature*, de Ferdinand Brunetière.

Brunetière voeşte a arăta serviciile ce a dat, poate da şi va da doctrina evolutivă istorieĭ literatureĭ şi arteĭ. Arată că morala poate împrumuta ajutorul doctrineĭ evolutive, fiindcă această doctrină nu încetează a însufleţi învĕţămêntul teologic, lucru arătat şi de viitorul cardinal Newman. Originea animală a omuluĭ, chestiunea generaţiunilor spontaniĭ, selecţiunea naturală chiar, nu constitueşte esenţialul doctrineĭ evolutive: ele nu sunt decât inducţiĭ saŭ aplicaţiunĭ. Istoria naturală şi istoria omuluĭ sunt douĕ lucrurĭ care nu trebuesc confundate, dar care comunică între ele prin intermediul doctrineĭ evolutive.

La revue de Paris, de la 1 Fevruarie. In fruntea eĭ găsim o poveste a cunoscutuluĭ romanţier de moravurĭ ruseştĭ, Anton Tchekhov: *Tête à l'event*, în care cu multă îndemânare face analiza psicologică a uneĭ femeĭ din societatea rusă şi scoate în relief veşnica nestatornicie a iubireĭ femeeştĭ.

Victor Hugo, în *Lettres de Bruxelles,* partea a II-a, scrisorĭ adresate toate Doamneĭ V. Hugo, arată simpatiile de care se bucura în democratica Belgie în timpul proscriereĭ sale.

Michel Bréal, în *Une Heroïne de Göethe*, se încercă a ne arăta de unde e luată ideea pie-

seĭ *La Fille naturelle* (die natürliche Tochter) şi dovedeşte că subiectul este tras din memoriile eleveĭ luĭ J. J. Rousseau, Stephania-Luisa de Bourbon Conti şi că Göethe a voit pe departe a ne prezinta o schiţă din Revoluţiunea franceză.

Jean Dornis se ocupă de *Poeziile luĭ Gabriel d'Annuzio.* Este încântat de farmecul lor şi nu se poate opri a nu traduce câteva din ele. Il consideră pe acest tînĕr poet melodios ca o recompensă acordată uneĭ generaţiunĭ, care este mâhnită, care a sperat şi a suferit. El este simbolul viŭ al tinereĭ Italiĭ; el arată în adevĕrata lumină bogăţia omuluĭ şi a credinţeĭ. In numĕrul de la 15 Fevruarie, Michel Bréal termină studiul *Une Héroïne de Göethe*, în care parte arată că principesa Stephania Luisa servi de model geniuluĭ Göethe, căpĕtând astfel un rang mult maĭ mare decât acela pe care ea voia să şi-l stabilească.

Frederic Masson publică o parte din tomul al II-lea, *Bonaparte et sa famille*, şi anume partea de la Ianuarie—Maĭ 1802.

Revue des Revues, de la 1 Fevruarie, în *des Français à la délivrance de l'Irlande,* articol semnat de cunoscutul om de litere şi desenator, americanul V. Gribayedoff, se oferă cititorilor o descriere amănunţită bătăliile luĭ Humbert cu Englejiĭ pentru liberarea Irlandeĭ, subjugată de Anglia. Arată părerea de rĕŭ că Francezii aŭ uitat aşa de curînd pe marele eroŭ Humbert, care cu un pumn de oamenĭ cuteză a se mĕsura cu atot puternica armată engleză.

N. Vaschide, în *Un laboratoire de psychologie à Paris*, ne vorbeşte de avîntul ce a luat psicologia modernă, care se reazemă pe analiza problemelor vieţeĭ intelectuale. Face o descriere pe larg a laboratoruluĭ de psicologie, creat la Paris în 1889, şi a căreĭ direcţiune e încredinţată astăzĭ cunoscutuluĭ Alfred Binet.

Ch. Banville, sub titlul : *Le Bréviaire d'amour*, arată în liniĭ generale talentul poetuluĭ Rey Roise, autorul volumuluĭ de poeziĭ *Le Bréviaire d'amour*. O extremă mlădiere şi o nemărginită diversitate în aparenţă, dar o legătură puternică în realitate a poemelor luĭ Rey, formează caracterul esenţial, modul de a fi al poetuluĭ. El e îndrăgostitul Frumuseţeĭ :

»Nu e poet decât pentru a cânta această frumuseţe, etern neperitoare, creatoare, stăpînă a lumeĭ; el nu trăeşte decât prin ea şi ea este stăpînă luĭ«.

Rudolph Scharf, în *La Réssurrection du roman historique en Allemagne* ne prezintă învierea romanuluĭ istoric subt măiastrele pene ale luĭ Telin Dahn, George Ebers şi Auguste Sperl. Invierea romanuluĭ istoric o consideră ca o consecinţă logică a succesolor literatureĭ dramatice.

Jean Finot, în numĕrul de la 15 Fevruarie, ne vorbeşte despre : *Le Dr. Max Nordau et sa dernière oeuvre.* Articolul este împărţit în douĕ : l'écrivain şi la dernière oeuvre.

După J. Finot, Nordau personifică un complect dezacord între o inimă şi mediul în care evoluează. Fizionomia luĭ Nordau este în strînsă legătură cu inteligenţa sa. Inzestrat cu o memorie bine împodobită şi mare, se crede obligat a trăi izolat de convenienţele sociale şi de admiratorĭ, care *leagă* şi paralizează sinceritatea scriitorilor. Singura sa ambiţie, crede Jean Finot, este de a spune în gura mare adevĕrul. Ultima sa operă: *Faux Bourdons* (Drohnensclaht) pune sub ochĭ scene pariziene, nu cu intenţiunea de a face să iasă în relief mârşeviile din Paris maĭ mult ca cele din Berlin, scandalurile după ţĕrmiĭ Seneĭ înaintea celor de pe ţĕrmiĭ Spreeĭ, dar în mod maĭ simplu, fiind că Parisul este un centru maĭ vast unde cosmopolitismul se stabileşte, se întîlneşte în tipurile cele maĭ diverse, nefastele speculaţiunĭ crează cele maĭ marĭ dezastre şi unde toleranţa legilor favorizează îndrăsnelele şi manevrele des Faux Bourdons.

Ugo Ojetti, în *Le mouvement littéraire en Italie,* arată că toate sentimentele şi toate spiritele aleargă cătră mult plăcuta libertate. Vede că în Italia nu se află ideal pur italian. Se ocupă de Carducci, d'Annuzio.

Georges Lefèvre, în *Les derniers romans français*, se ocupă de romanele: *Le Désastre*, de Paul et Victor Margueritе, care cuprinde ceeace cuprinde *La Débâcle* de Zola. Departe însă de a fi plagiat, Margueritte în *Désastre* complectează şi termină descrierea epoceĭ. Arta lor în acest volum superb se afirmă chiar întru câtva protivnică celeĭ luĭ Zola. *Babel* de Augustin Filon, ne arată o familie franceză fugind din Franţa după evenimentele Comuneĭ şi căutând un asil în mon-

struoasa cetate Londra. Intriga nu este rafinată şi dacă s'ar vedea în *Babel* numaĭ o lucrare pur şi simplu de imaginaţiune, rezultatul va fi destul de mediocru. Dar mediul ambiant, viaţa Londreĭ, lumea des Trade's Unions et du Feminisme sunt descrise cu o fidelitate şi o preciziune remarcabilă şi pentru aceasta cartea luĭ Filon meritä atenţie.

La Porte d'Ivoire de Bernand Lazar e o reunire de 27 de scurte nuvele de un simbolism adese-orĭ fermecător, de o originalitate reînvietoare. Sunt scurte scene filozofice.

La payse, de Charles le Goffic zugrăveşte moravurile, limbagiul mateloţilor cu o frumoasă fidelitate.

In *Vierges d'ailleurs* şi *Une de leurs étoiles* Jean Pomerol ne arată lunea actriţelor, protectorilor care le fac a trăi şi acelora cu care ele träesc. După citirea acestor romane vezĭ că el cunoaşte îndestul viaţa vienezä, intrigile şi moravurile eĭ.

* * *

Nuova Antologia, de la 1 Fevruarie, arată sub semnătura cunoscutuluĭ Pasquale Villari şi sub titlul : *Gl'infortuni del lavoro*, legitimitatea ideeĭ introdusă în Anglia ca patronul saŭ fabricantul să plătească o despăgubire pentru nenorocirile întîmplate în fabrică lucrătorilor chiar atuncĭ când nu e el vinovat, chiar atuncĭ când n'ar fi putut împiedeca nenorocirea.

In *L'Evoluzione regressiva,* savantul Paulo Mantegazza arată în ce stă evoluţia regresivă a unuĭ organ, adică tendinţa luĭ, saŭ a unor elemente din el de a dispărea şi aplică acest principiŭ asupra societăţeĭ.

In numĕrul de la 15 Fevruarie sunt douĕ studiĭ importante : unul asupra luĭ *Tiepolo* de Pompeo Molmenti, şi altul asupra poetuluĭ Ulhand de Antonio Zardo.

Z.

BIBLIOGRAFIE

Adamescu Gh . . . . . *Luptele pentru naționalitate ale Românilor de peste munți* la 1848—49. *Noțiuni de istoria limbii și literaturii românești*, 1 v. *Manual de poetică*, 1 v.

Alecsandri V. . . . . *Opere complete*, poesii, 2 v.

Antonescu-Lupu A. . . . *Veacul XVI.* Limba și literatura Românilor, studiu, 1 v. *Chestiuni scolare* 1 v. *Din viața săracă*, nuvele, 1 v.

Antonescu Victor . . . . *La Banque d'Allemagne* comparée avec *La Banque de France*, 1 v.

Bengescu-Dabija G. . . . *Pigmalion*, tragedie, 1 v. *Amilcar Barca*, tragedie, 1 v.

Cucu N. St. . . . . *Petrolul*, 1 v. *Un nou mod de alimentare a orașelor*, 1 v.

Dauș L. . . . . *Spre moarte*, nuvele, 1 v.

Diaconovich C. Dr. . . . *Enciclopedia Română*, fasc. 8.

Dimitriescu Anghel . . . *Barbu Catargiu*, 1 v. *Discursurile lui Macaulay*, 1 v.

Economu Ciru . . . . . *Resbunarea lui Anastase*, 1 v.

Ghica S. Scarlat . . . . . *Shylock*, trad., 1 v. *Jul. Cesar*, trad., 1 v.

Grigorovitza Em. . . . . *Deutsche Uebertragungen* aus Mihael Eminescu.

Hamangiu C. . . . . *Despre Proprietatea literară*, 1 v. *Scriitori și artiști*, 1 v.

Ionescu-Gion G. . . . . *Ludovic XIV* și *Constantin Brancoveanu*, 1 v. *Manual de poetica română*, 1 v. *Călătoriile lui Carol XII prin Țara românească*, 1 v.

Istrati C. I. Dr. . . . . *Le sel des salines roumaines*, 1 v. *Cercetări asupra păcurilor din România* (cu DD. Cucu și Saligny), 1 v. *O pagină din Istoria contimpurană a României*, med. econ. nat. 1 v. *Curs elementar de himie*, 1 v.

Kalinderu Ioan . . . . . *August și literații*, 1 vol.

Lecca G. H. . . . . *Prima*, poesii 1 v. *Secunda*, poesii, 1 v.

Madan G. . . . . *Suspine*, poesii populare din Basarabia, 1 v.

Michailescu Stef. C. . . . *Introducere la Psicho-fisică*, 1 v. *Incercări critice* asupra învățământului nostru primar. *Vârtejul cu aburi*, 1 v.

Nicolescu N. Oscar . . . *Querela inofficiosi testamenti. Nature de la réserve légale et des personnes qui y ont droit*, 1 v.

Ollănescu D. C. . . . . *Ode, Epode, Carmen secularae, Arta poetică*, ale lui Orațiu, traduceri în versuri. (Lucrare premiată de Academia română). 1 v. *Teatru*, 1 v. *Vasile Alexandri*, discurs de recepțiune la Academia română, 1 v. *Satire*, 1 v.

Păun V. D. . . . . *Ficțiune, imagine, comparațiune*, 1 v.

Pĕucescu Gr. G. . . . . *Despre obligațiuni*, 1 v. *Chestia țărănească*, 1 v.

Petrașcu N. . . . . *Mihail Eminescu*, 1 v. *Figuri literare contimpurane*, 1 v. *V. Alecsandri*, 1 v. *N. Grigorescu.*

Rădulescu-Motru C. . . . *Problemele Psihologiei*, 1 v.

Stambulescu I. . . . . *Casele de Economie*, studiu de legislație comparată, 1 v.

Sbiera I. G. . . . . *Mișcarea bisericească a Românilor din Bucovina*, 1 v.

Sterian G. . . . . *Visul unei nopți de vară*, trad., 1 v.

Văcărescu Theodor C. . . *Lubtele Românilor.* (Lucrare premiată de Academia română). 1 v.

Zamfirescu Duiliu. . . . . *Fără titlu*, 1 v. *In fața vieței*, roman, 1 v. *Lumea nouă* și *lumea veche*, 1 v. *Strămoșii noștri*, 1 v. *Alte orizonturi*, poesii, 1 v. *Imnuri păgâne*, poesii, 1 v.

I.V. SOCECŬ, BUCUREȘCI

LITERATURĂ
ȘI
ARTĂ-ROMÂNĂ

IDEI · SIMȚIRE · FORMĂ

ANUL II. Nº V.

CUPRINSUL

NUMĂRULUĬ DE LA 25 MARTIE 1898.

TEXT:

1. Moartea luĭ Gelu, poezie . . . . . de *G. Coşbuc*
2. Din Istoria Bucureştilor, un proces celebru » *G. Ionescu-Gion*
3. Elmas. . . . . » *Don Paez*
4. Enescu. . . . . » *N. Petraşcu*
5. Fïica luĭ Sejan, poveste istorică. . . . . » *Ciru Oeconomu*
6. Vistierul Stavrinos . . . . . » *Teodorescu G. Dem.*
7. Singurătate, poezie. . . . . » *H. Coşoĭ*
8. Cronica . . . . . » *L. şi A.*
9. Revista Revistelor. . . . . » *Z.*

ILUSTRAŢII:

10. Renaşterea Românieĭ . . . . . de *G. Tătărescu*
11. Biserica Domnească de la Curtea de Argeş (secolul XII) . . . . . » . . .
12. Cârciumă părăsită . . . . . » *Huan Alpar*

REVISTA **LITERATURĂ ŞI ARTĂ ROMÂNĂ**

APARE LA 25 ALE FIECĂREĬ LUNĬ

Pentru tot ce priveşte REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA a se adresa:
STRADA FÎNTÂNIĬ, No. 46, BUCUREŞTĬ.

Cărţile şi reproducerile după lucrărĭ de artă, trimise Redacţieĭ, vor fi anunţate şi, de se va găsi cu cale, analizate saŭ reproduse.

Abonamentul la Revistă e de 30 Leĭ pe an în ţară; în străinătate 40 Leĭ.
Un număr 2 Leĭ 50 Banĭ.

IMPRIMERIA STATULUĬ.

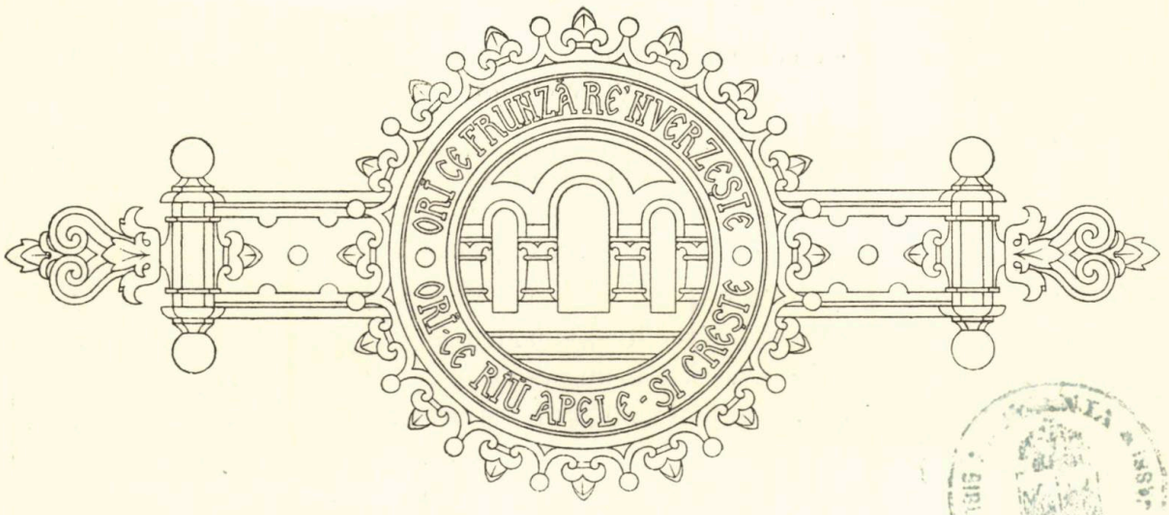

MOARTEA LUĬ GELU [1]

Răsleț din oștirea bătută
Fugênd pe câmpia tăcută,
Căzu de pe cal, de durere,
Pe marginea apeĭ. Și pĭere.
Din rană și-ar smulge săgeata
Și n'are putere.

Pĭerdut-a și oaste și țară.
E noapte 'n văzduhurĭ; și rară
E sbaterea apeĭ, când valul
Atinge cu aripa-ĭ malul —
Iar Gelu, prin noapte, stând singur
Vorbește cu calul.

— „Vaĭ, murgule, jalea mĕ curmă!
Mĕ lupt cu durerea din urmă,
Căcĭ ranele'mĭ sapă mormîntul!
De geaba împrăștiĭ tu vîntul
Din coamă, piciorul tĕŭ scurmă
De geaba pămîntul.

[1]) Poezia de față — fragment dintr'o viitoare poemă epică — a fost premiată de *Cercul Amicilor Literaturei* și *Artei Române*.

„Mĕ chĭemĭ prin nechezurĭ păgâne
Și par'că zicĭ: „Vino, stăpîne!
Vezĭ, picură ranele tale
Și neguri se 'nalță din vale,
E noapte, și ziua de mâne
Ne-ajunge pe cale!

„Treĭ sulițĭ făcutu-și-aŭ strungă
Prin mine! Mĕ tîrîiŭ pe-o dungă
Și nu-mĭ maĭ simt brațul și brîul;
Tu-țĭ rupĭ cu picioarele frîul —
Las', murgule, las' să ne-ajungă
Pe-aicea pustiul.

„De-acuma tu... cât va cuprinde
Mantaua, de-asupra-mĭ o 'ntinde,
Și-apoĭ cu picioarele'mĭ sapă
Mormîntul pe marginĭ de apă,
Și 'n urmă cu dințiĭ mĕ prinde
Și-aruncă-mĕ 'n groapă.

„Jălească-mĕ apele Cerniĭ!
Să-mĭ bubue crivățul iernĭĭ
Ca 'n taberĭ al cailor tropot;
Iar vecĭnicul apelor șopot
Să-mĭ pară ca 'n ceasul vecerniĭ
O rugă de clopot.

„Și, poate, sosi-va o vreme,
Când munțiĭ vor fĭerbe, vor geme
Cu hohote mamele 'n praguri,
Vor trece în repezĭ șiraguri
Bărbațiĭ, când țara chema-va
Pe tineri sub steaguri.

„Iar tu de-ĭ trăi frățioare,
Să-mĭ vezĭ luptători 'n picioare,
Atuncĭ când sosit va fi ceasul,
Abate-țĭ pe-aicea tu pasul:
Nechĭază'mĭ, și-atuncĭ eŭ din groapă
Cunoaște-țĭ-voiŭ glasul!

„Şi-armat voiŭ eşi eŭ afară,
Şi veseli vom trece noĭ iară
Prin suliţĭ şi foc înainte,
Să ţîie protivniciĭ minte
Că-s viĭ, când e vorba de ţară,
Şi morţiĭ 'n morminte!“

El zice, şi mâna şi-o strânge
Pe pĭeptul cel umed de sânge —
Iar calul stă singur de pază
Luĭ Gelu, şi trist el aşează
La pieptul stăpînuluĭ capul
Şi astfel veghează.

Şi-auzi! Ca un vînt ce clătеşte
Pădurea, când ploaia soseşte,
Aşa din adîncurĭ de zare
Un vuet prin noapte rĕsare,
Şi vuetul vine, şi creşte
Maĭ iute, maĭ tare.

Şi iată-ĭ, din umbrele văiĭ
Cu scuturĭ ies repezĭ flăcăiĭ,
Ca morţiĭ ce'şĭ lasă mormîntul;
Ies roĭbiĭ cu umblet ca vîntul,
Rĕsar de tutindenĭ, de pare
Că-ĭ varsă pămîntul.

Arcaşiĭ luĭ Arpad! In goană
Eĭ fug dup' oştirea duşmană.
Şi uzĭ de-alergare se 'ncură
Fugariĭ prin negura sură,
Cu frîul pe coamă, şi-arcaşiĭ
Cu spăzile 'n gură.

Năvalnic s'apropie paşiĭ,
Şi 'n goana lor cântă arcaşiĭ,
Şi-aşa de sălbatec li-e cântul —
Din pĭele de urs aŭ vestmîntul,
Şi 'n bărbile lor încâlcite
Se 'mpĭedecă vîntul.

Iar Gel, auzindu-ĭ prin zare,
De spaĭmă şi groază tresare —
El moare! Şi cântă păgâniĭ!
N'aŭ Domn şi n'aŭ ţară Românii,
Şi-aduşiĭ de vînturĭ în ţară
Sînt astăzĭ stăpînii!

Şi 'n mânile cuĭ e scăparea?
Nu-ĭ pĭept să le ţĭie cărarea?
Nu-ĭ braţ de voinic, să-ĭ abată?
Şi nu e pe lume-o săgeată
Ca 'n inima gloateĭ luĭ Arpad
Adînc să străbată?

Şi Gelu le judecă toate:
Se 'nalţă proptindu-se 'n coate
Şi-a caluluĭ glesn'o cuprinde,
Cu grabă el arcul şi-l prinde,
Şi 'nvîrte săgeata şi-o scoate
Din rană, şi-o 'ntinde:

Şi vĭjăie slaba săgeată
Cu gemetul morţiĭ deodată —
Arcaşiĭ trec repezĭ în cale,
Şi-ĭ vuet şi-ĭ chiot prin vale:
Ce cânt de 'ngropare luĭ Gelu
Şi-oştirilor sale!

Iar vuetu 'n neguri pătrunde
Şi 'n inima nopţiĭ s'ascunde
Departe, şi 'n valurĭ de valurĭ
Ecoul isbindu-se 'n dealurĭ
De zece orĭ jalnic rĕspunde
Pustiilor maluri.

De zece orĭ, iarăşĭ de zece,
Şi scade, şi piere, şi trece,
De data din urmă rĕsună —
Tăcerea 'mprăştĭată s'adună,
Şi 'n neguri alunecă rece
O bolnavă lună.

Iar calul, vedenie mută,
Cu coama de vînturĭ bătută
Stă 'n noaptea cu neguri de pază
Luĭ Gelu; și trist el așează
Pe pieptul stăpînuluĭ capul
Și astfel veghează.

Iar apa la maluri se frânge
Și cade pe spate și plânge:
Cu fierul potcoaveĭ tu-mĭ sapă
Mormîntul pe margine de-apă,
Și 'n urmă cu dinții mĕ prinde
Și-aruncă-mĕ 'n groapă!

GEORGE COȘBUC.

DIN ISTORIA BUCUREȘTILOR

UN PROCES CELEBRU

I

Într'unul din capitolele Istorieĭ Bucureștilor, am strîns și orînduit tot ce, prin vechile condice ale Arhivelor și prin Cronicele Țĕriĭ Românești, mi s'a părut propriŭ a zugrăvi viața Bucureștenceĭ d'alungul veacurilor,—începênd cu mult încruntatul și viteazul secol al XVI-lea și sfîrșind cu rĕsăritul secoluluĭ nostru, în care Bucureșteanca, întocmaĭ ca și Bucureșteanul, ca și tot Românul, a sorbit cu nesațiŭ, și adeseorĭ cu primejdioasă lăcomie, toată civilizațiunea Apusuluĭ.

Intr'acest capitol, mulțumită documentelor, mĕ voiŭ încumeta a face să se desfășoare, ca dintr'o trîmbă bogată, tabeluri în care chipul și viața Doamnelor, jupânițelor și negustoreselor, călugărițelor, țĕrancelor și țigancelor de acum 300, și 200, și 100 de anĭ, să se arate în deplina lor lumină.

Știŭ, știŭ foarte bine că, pentru a da acestor tabele toată frumusețea și toată mândrețea de culorĭ potrivite, mĭ-ar trebui când belșugul pictureĭ venețiane, când estetica dulceață a luĭ Fra Angelico da Fiesole, când trista și întunecata paletă a luĭ Goya și Zurbaran. — Voiŭ încerca totușĭ, și cred că măreția, și duioșia, și drăgălășia, ce rînd pe rînd izvorăsc din subiectul meŭ, mĕ vor ajuta mult în sarcina ce am luat asupră-mĭ cu entusiazmul și rîvna celuĭ care găsește în trecutul senin odihna luptelor prezentuluĭ.

II

Intr'una din ședințele Academiei Române, — ședință care va rămâne în veci istorică și frumoasă, — Carmen Sylva, citând Sânta-Scriptură, zicea: »Femeea trebue să tacă în Biserică«.

Nu știu dacă, într'alte țări, femeea a tăcut totdeauna, saŭ a vorbit într'una în biserica țărei sale. Vĕd însă că, d'alungul veacurilor, în țările române, rar se aude resunând, în concertul vieței strămoșilor noștri, glasul vesel saŭ jalnic, când duios și dulce, când mihnit de moarte saŭ desnădăjduit de durere, al femeei Române. Trebue ca, în viața ei, să fi străfulgerat o supremă fericire saŭ o grozavă nenorocire, pentru ca glasul ei să se fi ridicat sus de tot, de-asupra glasului bărbaților, ca să intone un imn de fericire, saŭ să izbucnească într'un vaet sfâșietor.

Istoria și memoriile altor țări arată pe femeea franceză, pe femeea germană, engleză și italiană, d'alungul veacurilor cu toată viața și cu toate desmierdările și luptele ei.

Cronicele și Condicele noastre sunt într'această privință mai tăcute ca pustnicii, mai închise ca mormîntul. Repet însă: aŭ fost câte odată întîmplări de fericire saŭ de nenorocire atât din cale-afară, încât pustnicii aŭ vorbit, mormîntul s'a deschis.

Asemenea momente năzuim a surprinde, pentru a pricepe viața Românceĭ, și în deosebi a Bucureștencei, în trecutul țărilor Române.

III

Pentru astăzi, voiŭ lăsa de o parte chipurile Doamnelor mari care aŭ avut să sufere mult, și, urmându-și bărbații, cu un curaj fără seamăn, s'aŭ coborît adesea din culmea măririlor în cele mai negre restriști. Altădată vom intra în palatul Doamnei Kiajna, această Caterină dei Medici a Munteniei, și o vom vedea uitându-se la portretul fiicei sale, lucrat în Italia, și care avea să fie trimis, în în vederea unei căsătorii, la Moldova, lui Despot-Vodă. Tot atunci, vom vedea și o Doamnă în București, nora Doamnei Kiajna, Ecaterina-Doamna, soția lui Alexandru-Vodă, Ecaterina, a căreia soră Marioara Valarga are daraveri la Veneția cu Paolo Cagliari, *il Veronese*, incomparabilul maestru al școalei venețiane. Și după Ecaterina-Doamna, uite Neaga-Doamna, nora Ecaterinei, soția lui Mihnea-Vodă, figură iresistibilă prin peripețiile vieței: Doamnă la București, fugară la Rodos și în Asia-Minoră, și în urmă, când bărbatul ei se face Turc, și, conform legei lui Mahomet, își formează harem de turcoaice, Doamna Neaga, însoțită de călugărița Elisafta și de țiganii robi care aŭ urmat-o pretutindeni, trece Dunărea și se stabilește, pentru a-și sfîrși viața, la Buzeŭ, pe întinsele moșii ale tatăluĭ sĕŭ, Vlaicu Clucerul, — legendele Buzĕuluĭ o cântă și astăzi pe Neaga-Doamna, și pe rivala ei, Vișa-Doamna, al căruĭ fiŭ, cu Mihnea-Vodă, învăța literile în Veneția la 1595.

Kiajna, Ecaterina, Neaga, Vișa, acestea 's Doamne și principese; dar ju-

pânițele, fete și soții de înalți dregători, mume, cărora, în secolul XVI, plin de lupte și de sânge, le mor copii, pierd toți flăcăii, și ele, nebune de durere, închină mănăstirilor stări colosale, moșii întinse, bunuri fără număr, — cum făcu acea mare jupăniță, Vorniceasa Maria de la Floreşti, muma lui Radu Comisul Florescu, soțul de arme al lui Mihai-Viteazul. Caplea de la Perișu, Caplea de la Goleşti, Caplea de la Cocorăşti, Neaga lui Mitrea Vornicul, Kiajna lui Cernica Vornicul, ni se arată cu atâtea daruri. Merg însă în fruntea femeilor române din secolul XVI și din primele decenii ale secolului XVII, jupânițele din Mărgineni, străveche Basarabe, icoane de virtute și de neînfrântă tărie.

Dintr'aceste jupânițe din Mărgineni, naşte cea mai măreață figură de femee română din secolul XVII, ultima Basarabă și prin tată și prin mumă, Elena, fiica lui Radu Şerban și a Doamnei Elena, și care, măritată cu postelnicul Constantin Cantacuzino, face şase băeți și şase fete. Insoară băeții toți și le vede la toți nepoții; mărită fetele toate și le vede la toate copiii. Nici o spaimă, nici o nenorocire nu o îngenunchiă. Bărbatul său e omorît de Grigore Ghica la Znagov; ea continuă a-și cârmui casa și întinsele-i averi c'o bărbăție neasemuită. Timp de 50 de ani țara întreagă o cunoaşte și o cinsteşte sub numele de Marea-Postelniceasă. Știa singură cât poate, și de aceea 'și începe testamentul cu această frază în care străluce toată mândria glorioșilor Basarabi:

»Eu Elena, care am fost jupâneasa reposatului Constantin Cantacuzino »biv vel Postelnic, fata răposatului Şerban-Vodă, nepoata jupânesei Maria, stră»nepoata jupânesei Anca ot Coiani, aşijderea și despre maica mea, răposata »Doamna Elina, nepoata lui Udriste Vistierul, strănepoata lui Drăghici Vornicul »ot Mărgineni, scriu și adeverez...«

Moare la Bucureşti; Domnul țărei, Şerban-Vodă Cantacuzino, fiul ei, urmează pe jos, până afară din capitală, coșciugul mamei sale, dus pe umeri de ceilalți fii, toți înalți boeri ai țărei.

Elena Cantacuzino e contemporană în tinerețea sa cu una din cele mai blânde și mai simpatice figuri de Doamne Române, cu o Doamnă învățată, căreea îi place să tipărească cărți, care a guvernat țara ca Doamnă-Regentă, care și-a iubit bărbatul până la adinci betrâneți și care nu a avut decât un singur dor nestins în toată viața ei, acela că n'a avut copii. Aceasta e soția lui Mateiu Basarab, e blânda Elena din neamul Năstureilor din Herești, sora lui Udriste Năsturel, cel mai frumos și mai bogat și mai artistic prozator român din secolul XVII, scriitorul al cărui stil e ca un fagur de miere.

Cum trece-vom peste secolul XVII, fără a semnala numai pe Maria Grigore Ghica, născută Sturdza din Moldova, căreea Senatul Veneției îi făcu onoruri suverane și care, la a doua domnie a bărbatului său, intră în Bucureşti îmbrăcată, spre marea admirațiune a jupânițelor care-i eşiră spre întimpinare, îmbrăcată, zic, în bogatele haine de gentildonnă venețiană? Și alte Cantacuzine, și Brâncovence, și Bălence, și Filipeşte, și Văcăreşte, și Creţuleşte!

Le lăsăm de-o parte, cum lăsăm pentru secolul XVIII pe acele Bălăcence ai căror părinți, ridicați de Leopold I și de Iosif I, Impărații Germaniei, la

rangul de comiți ai Sfîntului Imperiu, le făceau pe ele să subsemneze actele de vînzare și de cumpărătoare în modul următor: *Jupăneasa Maria contesa Bălăceanu,* iar în act să zică: *eu jupăneasa Maria contesa Bălăceanu, și cu lelea Smaranda contesa Bălăceanu, sora mea, etc., etc.*

Le cunoaștem viața casnică; foile de zestre ce posedăm, începînd cu secolul XVI, ni le arată pe cele cele mai multe harnice și darnice, cu casa casă, cu masa masă, și mai totdeauna cu sînul leagăn de pruncușori.

IV

Le lăsăm de-o parte, căci într'acest punct al capitolului meu voiu stărui numai asupra unei drame care începe la finea secolului XVI în București, continuă într'al XVII, la Cozia și se sfîrșește la 1620, acum 277 de ani, tot la București. Deasupra tuturor peripețielor drameĭ acesteia planează, când surîzîndă, când tristă, marea figură a lui Mihaĭ-Viteazul.

Personagiele care iau parte de căpetenie la desfășurarea acțiuneĭ ce voesc a povesti sunt următoarele:

1. *Teodora,* soția lui Pătrașcu-Vodă, muma lui Mihaĭ-Viteazul, poate o Cantacuzină, femee pe care Eroul de la Călugăreni o numește în hrisoavele sale *»cinstita și din inimă prea iubita mamă a Domnieĭ Mele,* și care, fiind încă fiul său în viață, se călugărise și trăia la monastirea Cozia sub numele de Teofana Călugărița;

2. *Doamna Stanca,* din neamul Crețuleștilor, soția lui Mihaĭ-Viteazul, Doamnă și femee care a suferit adînc atât de victoriele cât și de înfrîngerile bărbatului său, soție adeseorĭ părăsită, dar care adora în Mihaĭ pe om și pe eroŭ;

3. *Florica,* frumoasa fiică legitimă a lui Mihaĭ și a Doamneĭ Stanca, Florica, a căreia frumusețe, spun legendele și unii din autorĭ, zguduise până și pe căutătorul în stele, pe etern visătorul Împărat al Germanieĭ, pe Rudolf II;

4. *Tudora* din Tîrgșor, de lîngă Ploești, frumoasa frumoaselor, vioaia vioaelor, spaima jupănițelor, iubita lui Mihaĭ, femeea care, prin deșteptăciunea și frumusețea sa, inspirase Erouluĭ o neînfrînată pasiune;

5. *Marula,* fiica Tudoreĭ din Tîrgșor și a lui Mihaĭ Viteazul, tînără, frumoasă, mândră, și care moștenise viforoasa energie a tatăluĭ său; bastardă da, dar bastardă intrată cu fruntea sus în familiele basarabești, prin căsătoria eĭ la 1617 cu Paharnicul Socol din Cornățenĭ, fiul luĭ Drăghicĭ Vornicul și vĕrul Doamneĭ Elina, nevasta luĭ Radu-Șerban Basarab.

Acestea sunt cele cincĭ femeĭ ale drameĭ, — fete, mume, soții și iubite de Domnĭ, care toate vor lupta între dînsele cu dîrja vitejie a timpurilor acelea.

Bărbații joacă într'această dramă un rol secundar. Eĭ sunt:

1. *Preda Postelnicul* din Grecĭ, bărbatul Florichiĭ, bărbat pe care numele, familia, frumusețea și voința soțieĭ sale l-aŭ făcut sclavul acesteia; posteritatea, ca și contemporaniĭ, nu-l cunoaște cu numele luĭ, ci cu numele de »bărbatul Florichiĭ luĭ Mihaĭ-Vodă«, saŭ de »Preda Floricoiul«;

2. *Socol Paharnicul* din Cornățeni, bărbatul Maruleĭ, deștept ca și nevastă-sa, și care, maĭ tărziŭ, va juca rol mare în timpul luĭ Mateĭ Basarab.

Faptul începe de la Mihaĭ Viteazul și se sfîrșește la 1620, dupe ce doĭ Domnĭ: Alexandru-Vodă Iliaș și Gavril-Vodă Movilă, iaŭ parte cu divanul țĕreĭ la judecata luĭ.

V

La 27 Septembre 1598 Mihaĭ Viteazul dăruește mameĭ sale, Teodora Doamna, moșiile Studina, Crușovul și Frăsinetul din Romanațĭ, pe care el le cumpărase încă de când fusese Ban Craiovenesc, iar la moartea Doamneĭ Tudora, zice hrisovul de danie, »aceste treĭ moșiĭ să fie ale *Maruleĭ, fiiceĭ Domnieĭ Mele*«, afirmațiune care, dacă n'ar fi contestată, ar arăta că Mihaĭ recunoscuse, cu știrea mameĭ și legitimeĭ luĭ soțiĭ, pe Marula, fiica Tudoreĭ din Tĕrgșor, ca fiică bună a luĭ.

La 19 August 1601 Mihaĭ este omorît de Basta și de Jesuiți în câmpia Turdeĭ. Peste un an și douĕ lunĭ, la 8 Noembre 1602, Doamna Tudora, muma Erouluĭ, trăește încă la Cozia sub numele călugăresc de Maica Teofana. E nenorocită; e adînc măhnită atât de moartea fiuluĭ sĕŭ Mihaĭ, cât și de chinurile neasemuit de dureroase, prin străinătate, ale Doamneĭ Stanca și ale copiilor eĭ, Domnița Florica și Nicolae-Pĕtrașcu Vodă.

La data maĭ sus citată, 8 Noembre 1602, Dumnezeŭ voește s'o bucure și face ca Doamna Stanca, împreună cu Domnița Florica, să se întoarcă în țară și să vină să vadă pe bĕtrâna mumă la mănăstirea Cozia. Hrisovul care povestește întîlnirea celor treĭ femeĭ, reamintește paginele plângerilor luĭ Ieremia și jalea Racheleĭ care se vaietă în Rama pentru copiĭ ce nu maĭ are.

Documentul zice: »și dacă se adunară la un loc, fu mare plângere și »suspin între ele. Și întrebă Tudora Doamna pe noră-sa Stanca Doamna cum a »petrecut prin țĕrile străine, pribeagă și nenorocită. Și grăi Stanca Doamna: Cum »am pățit noĭ, maică, să nu pață nimenĭ din rudele noastre. Bĕtrâna le spuse »apoĭ că la Cozia călugăriĭ aŭ îngrijit-o foarte bine și, de aceea, pentru pome»nirea sufletuluĭ luĭ Mihaĭ-Vodă și pentru sănătatea nepotuluĭ eĭ Nicolae-Pĕtrașcu »Vodă, ea s'a hotărît să facă danie mănăstireĭ Cozia moșiele ce-ĭ lăsase Mihaĭ, »adică Studenița, Crușovul și Frăsinetul«.

La această propunere a bĕtrâneĭ principese, Doamna Stanca și Domnița Florica se 'nvoesc cu bucurie. Față fiind Efrem, Episcopul Rîmniculuĭ și mulțĭ boerĭ vecinĭ, călugărița Teofana, pe mirenie Tudora-Doamna, pune de se scrie și se 'ntărește actul de danie.

VI

Trec cincĭ-spre-zece anĭ și o lună de la data actuluĭ de danie al călugărițeĭ Teofana. Multe trebue să se fi petrecut în rĕstimpul acesta în familia legitimă și

în familia bastardă a luĭ Mihaĭ-Viteazul. Ce? Documentele tac. Știm numaĭ că Stanca Doamna a murit de ciumă.

La 23 Decembre însă, 1617, ne pomenim de odată la Divanul luĭ Alexandru-Vodă Iliașĭ cu un proces mare, pasionant, răbufnitor, între Florica, soția luĭ Preda Postelnicul din Grecĭ, și între Marula, soția luĭ Socol Paharnicul din Cornățenĭ. Citind actele, pare că vedem că lupta e cumplită, dîrje, neîmpăcată între cele doĕ surorĭ dupe tată, între fiica legitimă și între fiica bastardă, pentru cele treĭ moșiĭ pe care Cozia, pare-se, nu le luase în stăpînire și care trecuseră moștenire în mâna Domniței Florica.

Marula avea acte de la Mihaĭ-Vodă și, decĭ, asistată de bărbatul eĭ, deșteptul Socol din Cornățenĭ, chiamă în judecată pe Florica. Procesul, după documente, are aerul de a fi pasionat opiniunea publică a Țĕreĭ Românești. Și aveaŭ cuvînt Româniĭ din vremurile acelea să se pasioneze: se luptaŭ, una în contra alteia, fetele luĭ Mihaĭ-Viteazul.

Alexandru-Vodă Iliașĭ e convins de însemnătatea procesuluĭ și, de aceea, pe lîngă boieriĭ divaniștĭ cu care judeca de obiceiŭ, chiamă într'ajutoru-ĭ, pentru lămurirea dreptățiĭ, pe Mitropolitul Luca al Ungro-Vlahieĭ și pe episcopul grec, Mateĭ al Mirelor, ca și eĭ, căutând în cărțile sfinte, să spună și să mărturisească în partea cuĭ e dreptatea.

Cu câteva zile înainte de Crăciunul din 1617, procesul se judecă. S'ar crede că reese din documente că Tudora din Tîrgșor trăia încă și vine la judecată înaintea Divanuluĭ, împreună cu fiă-sa Marula, și cu ginere-sĕŭ, Paharnicul ot Cornățenĭ.

Florica și Preda eraŭ de față.

Se cere părerea arhipăstorilor. Mitropolitul și Episcopul mărturisesc că în cărțile sfinte stă scris că numaĭ fiiĭ făcuțĭ cu cununie moștenesc averele părinților, iar Marula, fiind făcută fără cununie, n'are drept la moștenirea luĭ Mihaĭ-Vodă.

Domnul și boeriĭ sunt tot de această părere, dar în hrisovul ce daŭ cu acest prilej, eĭ maĭ adaug încă un considerant care ne arată la ce înaltă cinste și mare bogăție fusese Tudora din Tîrgșor în timpul când trăia Mihaĭ-Viteazul, iubitul eĭ. Hrisovul zice: »pe Tudora a miluit-o Mihaĭ-Vodă cu alte sate și moșiĭ, și cu »alte belșugurĭ, și scule, și haine și încă multe miluirĭ a avut de la Mihaĭ-Vodă«; de aceea, conchid și hotărăsc Domnul și Boeriĭ, cu aceste sate ea amestec să nu aibă.

Iată cum la această primă înfățișare Marula și soțul sĕŭ, Socol din Cornățenĭ, perd procesul. Florica și Preda câștigă și rĕmân bunĭ stăpînĭ pe moșiele date de Mihaĭ Călugărițeĭ Teofana, mama luĭ.

Dar, după obiceiul pămîntuluĭ, ceeace era câștigat la un Domn, putea fi perdut la un alt Domn; de aceea, Marula și Socol nu perd speranța și așteaptă timpurĭ maĭ bune pentru dînșiĭ.

Într'adevĕr, la 9 Maĭ 1620, un hrisov al luĭ Gavril-Vodă Movilă ne spune că Marula și Socol aŭ reînceput procesul în contra Domniței Florica și a luĭ Preda, care acum era sluger. Din noŭ înfățișare la Divan; din noŭ cercetarea vechielor hrisoave. De rîndul acesta, Domnul și boeriĭ cercetează hârtiele maĭ cu băgare de

seamă și găsesc că hrisovul Maruleĭ este *viclean*, adică fals; că, adică, acolo unde zice *Marula*, pergamentul hrisovuluĭ e *ras* și că numele *Marula* a fost scris pe urmă. Astfel pretind Florica și Preda, iar Domnul dă luĭ Preda jurămînt că adevĕrat acolo zicea *Florica*, nu *Marula*. Preda primește să jure, și Gavril-Vodă îl trimite la Ciril, patriarhul Alexandrieĭ, care p'atuncĭ era la Bucureștĭ. Preda jură, procesul e din noŭ câștigat de el și de Florica și se stinge pentru totdeauna. Marula și bărbatul eĭ, Socol din Cornățenĭ, nu maĭ revin la alțĭ Domnĭ. Rĕmân și se mulțumesc cu satele, moșiile, sculele, hainele și alte belșugurĭ pe care Mihaĭ le dedese mult iubiteĭ sale Tudora din Tîrgșor și care trecuserĕ toate la Marula, fata eĭ.

Florica și cu bărbatul sĕŭ, Preda, rĕmân bunĭ stăpînĭ pe moșiile din Romanațĭ, dar peste câtăva vreme li se stinge neamul. Eĭ nu aŭ decât doĕ fete. Intăia *Ilina*, care din căsătoria sa cu Pană Părdescu nu are decât o fată, *Alexandrina*, nemăritată; și a doua, *Buica*, care se mărită cu Petrea Clucerul și nu face copiĭ.

Din contra, Marula și Socol Paharnicul, maĭ tărziŭ mare Clucer, aŭ copiĭ, care și eĭ aŭ copiĭ. Marula și Socol sunt strămoșiĭ din secolul XVII aĭ Floreștilor de azĭ.

G. I. Ionnescu-Gion.

G. TĂTĂRĚSCU

Renașterea României

ELMAS

Născută pe malul Insuleĭ Halchi, în faţa Bosforuluĭ şi a măriĭ de Marmara, despărţită de lume şi de sgomot,—şi crescută sub inspirările tatăluĭ sĕŭ, poetul şi întocmitorul de proverbe persane, Selim,—care o iubea mult,—Elmas, înstelata Elmas, cum o numiaŭ musulmaniĭ în limba lor înfloritĕ, hrănise din copilărie visul uneĭ vieţĭ pline de încântărĭ. Cine ar fi vĕzut-o, încă din frageda eĭ vîrstă, la 14—15 anĭ, privind, cu ochiĭ răpiţĭ, de la fereastra seraiuluĭ de marmură, malul verde de la Edi-cule, cu Sfînta Sofia şi Aia Mehmed pe creastă, Cornul de aur şi amfiteatrul luĭ, cu Galata Seraĭ şi Ildiz în vîrf, malul umbrit de la Scutari, şi tot întinsul fericit din juru-ĭ, până la Beikos, la Haider, Kadikioĭ şi Prinkipo,— saŭ cine ar fi vĕzut-o ascultând, transfigurată, pe tatăl eĭ citind, în tăcerea serelor, Cartea sfîntă a legendelor Islamuluĭ, cadenţând rar şi armonios cuvintele, în ţinuta sacră a imanilor, cu mâna ridicată în sus, albă şi subţire, cu ochiĭ plecaţĭ în barba luĭ de argint, —ar fi înţeles că Elmas era o fiinţă din alte lumĭ, care atingea numaĭ pămîntul, trăind cu sufletul în cuprinsurile nălucirilor eĭ.

* * *

Soarta făcu să se mărite fericit, cu un nepot al tatăluĭ eĭ, numit Ahmed, avut şi frumos, care o iubi, dar pe care ea îl adora.

In preziua nunţiĭ lor, Selim le hărăzi seraiul cu toţĭ robiĭ, cu toate nesti-

matele şi talismanurile strămoşeşti, îi bine-cuvîntă şi le citi foaia întăia din Cartea sfîntă, cu glasul luĭ inspirat, în care se strecura o vibraţie misterioasă.

»Allah, adoratul stelelor, a zis Omuluĭ şi Femeeĭ, aşezându-ĭ în Raiŭ: trăiţĭ aicĭ ca jumĕtăţĭ ale aceluiaş suflet. Voue vi se vor supune toate fiinţele care locuesc uscatul pămîntuluĭ, mişcătorul vĕzduhuluĭ, umedul apelor«...

Şi armonia aceasta ieratică a cuvintelor sacre: *ca jumĕtăţĭ ale aceluiaş suflet*, străbătea în mintea tinerii Elmas ca o revelaţie divină, răpindu-ĭ sufletul într'un extaz de fericire.

De atuncĭ, câte cuvinte de dragoste ferbinte nu se ridicară nopţile, din grădina lor, cu parfumul Insuleĭ în sus! Cât vis nu întîlniaŭ în fundul ochilor lor, privindu-se unul pe altul, uitând totul, pierduţĭ într'un farmec fără nume! Şi cât de dulce li era viaţa, când luaŭ rĕcoarea nopţilor de vară ca o mîngăiere trimisă pentru eĭ, şi ninsoarea mută şi moale a luniĭ, albind până în depărtărĭ, ca o muzică în surdină zisă lor!

Astfel trecură doĭ anĭ, în care timp muri bĕtrânul Selim.

* * *

Dar într'o seară — întăia seară — Ahmed nu ridică scările haremuluĭ. Peste alte treĭ zile, Elmas dormi din noŭ singură. De astădată ea tremură toată noaptea. Când se făcu ziuă, Ahmed o găsi culcată, maĭ slabă şi maĭ palidă. Umeriĭ eĭ rotunzĭ, acoperiţĭ cu vĕlul pĕruluĭ negru, corpu-ĭ, cald şi neatins mărgăritar trandafiriŭ, prins în aurul tafteĭ ce o încunjura, sprincenele-ĭ subţiriĭ şi negre, şi maĭ presus de toate faţa eĭ trasă de neodihnă, înduioşă pe Ahmed care 'şĭ plecă capul pe sînul eĭ, şi o îmbrăcă singur în dimineaţa aceea. Sufletul eĭ, atât de abătut, părea că voeşte să reînvieze din noŭ.

Eĭ coborîră amîndoĭ în grădină, tăcuţĭ, alăturĭ unul de altul, oprindu-se în faţa basinuluĭ de lîngă pavilion. Din mijlocul luĭ, săreaŭ picăturĭ de apă ca nişte diamante topite şi se spărgeaŭ într'un plesnet moale pe lespedea de marmură. Printre arborĭ străbăteaŭ pânze largĭ de lumină mată. O adiere blândă mişca încet storurile de la pavilion. Sus, un albastru adînc, jos pe mare, micĭ fioruri la suprafaţa undelor, ca niste mîngăerĭ de mâinĭ nevĕzute. Totul părea în jurul lor maĭ frumos ca altădată; rĕcoarea umedă a umbreĭ, şoapta picăturilor de apă care cădeaŭ şi se ascundeaŭ în iarbă, toate aveaŭ un farmec maĭ adînc în dimineaţa aceea. Elmas îşĭ ridica din vreme în vreme capul frumos în sus, ca şi cum ar fi voit să soarbă, în aceste lungĭ respirărĭ, toată primavara din aer.

— Ce zi frumoasă ne trimite Allah! zise ea.

— Pentru tine, stea, rĕspunse Ahmed!

Şi tăcură iar câtva.

— Tu însă, frumoasă între frumoase, eştĭ tristă, reluă Ahmed, sărutând-o pe frunte şi privind în ochiĭ eĭ, al căror alb nu maĭ era de argint. Eştĭ tristă, eştĭ prea singură....

La auzul acestuĭ cuvînt, buzele eĭ tremurară. Câteva vorbe ce voiaŭ să iasă

din gură-i se împrăştiară într'un zîmbet trist. Ochii ei priviră în jos. Când îi ridică, eraŭ uzi, şi, în bătăia soareluĭ, douĕ lacrime de aur se desprindeaŭ lungĭ, iluminându-i faţa.

— Sunt palidă? întrebă ea, încercând să zîmbească din noŭ şi netezindu-şĭ cu mâna obrajiĭ care începeaŭ să bată în faţa nufĕruluĭ.

— Da, Elmas, tu suferĭ. M'am gîndit la tine, eraĭ prea singură, şi.....

Şi Elmas îĭ astupă gura cu mâna-i albă şi moale ca o floare. Ochiul ei rătăci pe o piatră, mâna îĭ căzu pe poală, obosită, şi, plecându-şĭ capul pe umĕrul luĭ, începu să plângă ca un copil. După un moment, se desprinse şi se lăsă pe banca de alăturĭ. Un fir de apă se scurgea pe iezetura basinuluĭ şi se ducea de vale, iar picăturile ce se jucaŭ în mijlocul luĭ, sărind în sus ca nişte fluturĭ de lumină, recădeaŭ în basin: picăturile eraŭ imaginea eĭ, a femeiĭ iubitoare şi constante, firul de apă era Ahmed... O durere vagă 'ĭ cuprinse tot sufletul, i se părea că se clatină ceva în existenţa eĭ. I se făcu frică, şi, galbenă, cu ochiĭ maĭ marĭ, încunjură gîtul luĭ Ahmed şi-l sărută, plângênd cu suspinurĭ din greŭ. El o luă în braţe, simţindu-ĭ tot trupul tremurând sub muselina de Afgan, intră cu dînsa în casă, o culcă pe divanul de lîngă pat şi eşi ascunzêndu-şĭ el însuşĭ lacrimile.

* * *

Elmas zăcu de friguri toată ziua. Cătră seară adormi puţin. Când se deşteptă, apunea soarele într'o mare de flacărĭ. Din moscheele vecine, din locuinţele dervişilor, se ridica melopeea plină de mister a invocăriĭ soareluĭ. O roabă bĕtrână de lîngă Elmas o netezea pe frunte.

Ea luă cartea cu înluminărĭ, scrisă de mâna tatăluĭ eĭ, pe care o deschise la pagina din urmă. Era acolo durerea luĭ din ziua morţiĭ uniceĭ luĭ femeĭ, moartă tînĕră. Rîndurile de la sfîrşit, pe care Elmas le citise de sute de orĭ, i se păreaŭ acum scrise de însăşĭ mâna Profetuluĭ.

„O, Aimeh, sânge din sângele meŭ, carne din carnea mea, — umbră pe care 'mĭ odihniĭ ochiĭ în deşertul vieţiĭ,—numaĭ eŭ singur ştiŭ, adietoare pală de senin, cum mi se surpă mintea, când vĕd zîmbetul tĕŭ întors alteĭ lumĭ, graiul tĕŭ, mintea ta, stinse de-apururĭ pentru mine! Numaĭ eŭ singur ştiŭ, câtă durere e în acest vecĭnic apus de soare, în umbra rece şi neagră ce se întinde azĭ în juru-mĭ! Tu nu trebue s'o ştiĭ, frumoasă Aimeh; tu nu trebue decât să rîzĭ în cuprinsul de raze al Celuĭ Prea Inalt. Din rîsul tĕŭ, căzênd o lacrimă pe pământ, şi aprinzênd curcubee în drumul eĭ, va descreţi fruntea mea şi voiŭ trăi încă minutele în care îţĭ sărutam gura şi pĕrul“.

Elmas deschise fereastra. Era o seară limpede şi caldă. Deasupra minarelelor subţirĭ din Scutari şi printre vîrfurile chiparoşilor negri se ridica încet luna ca o fată blondă dintr'un aşternut albastru. Stelele se legănaŭ atât de blând, sus şi jos, şi păreaŭ că se apropie atât de tare de Elmas, că-ĭ deşteptară în minte iluziile şi visele de altădată. Cât timp stătu ea astfel, privind în feeria sufletuluĭ eĭ, cu capul pe genuchĭ;... ce glas misterios îĭ rĕspundea în dialogul mut dintre mintea

şi inima eĭ;... şi cât de hotărîtoare şi de eternă îĭ apăru eĭ dragostea pământească, — nu le-ar putea spune nimenĭ.

Intr'un moment, Elmas fu în picioare, aruncă pe ea o haină uşoară care abia plutea pe trupu-ĭ de statuă, culese din ferestre un mănuchiŭ de florĭ în poală, şi încet, în vîrful picioarelor, coborî în selamlîc, unde dormea Ahmed, voind să pătrundă la el, să-l împace, să-l desmierde. In camera luĭ era tăcere. Prin broasca uşeĭ se vedea puţină lumină. Işĭ plecă capul şi privi. Când ea văzu patul dinăuntru pregătit pentru mireasă, cu sacramentalul covor de rugăciune lîngă el şi cu candela de nuntă, — se împletici şi căzu moartă.

* * *

Puţin după aceea, un caic cu lanterne veneţiane trăgea la malul Insuleĭ, venind dinspre Scutari. Din el, coborî Ahmed dând mâna celeĭ de a doua a luĭ neveste. Când eĭ voiră să intre în camera nupţială, trebuiră să treacă peste trupul frumoaseĭ Elmas, pe sînul căreia, în cădere, se împrăştiase florile din poală.

Iar nunta a doua a luĭ Ahmed fu numită de musulmaniĭ vecinĭ: *nunta cu florĭ de moartă.*

Don Paez.

ENESCU

In seara zileĭ de 28 Februarie trecut, Bucureşteniĭ avură conştiinţa — s'ar părea sigură şi limpede de astădată — că un talent extraordinar, un geniŭ, după părerea multora, s'a arătat pe pămîntul ţĕreĭ româneştĭ. Cu câteva zile maĭ înainte, gazetele anunţase aparițiunea luĭ în cuvinte pline de admiraţie; artiştiĭ noştri vorbiaŭ de dînsul ca de o natură minunată, societatea ca de o precocitate rară. In mintea tuturora era o încredinţare că lumina, care preceda astfel arătarea astruluĭ, era adevĕrată, şi că de astădată lauda nu maĭ era efectul obicĭnuitelor reclame plătite. Noutatea şi bucuria treceaŭ din gură în gură, purtate de aripĭ nevĕzute, viaţa capitaleĭ Regatuluĭ tresărea din adînca eĭ indiferenţă, şi saluta în tînĕrul Enescu un suflet de artist, cum noĭ nu maĭ avusesem. In seara primuluĭ concert, succesul luĭ fu enorm; entuziasmul cuprinse pe toţĭ ceĭ de faţă. La al doilea concert, la al treilea, căldura crescu: nu se maĭ găsea un singur bilet, ovaţiĭ, daruriĭ, onoruriĭ, părea că întreg Poporul Român lua parte la o întrupare vie din geniul şi din gloria sa.

Şi cu toate acestea, nu trecuse maĭ mult decât patru anĭ, decând într'o seară, în sala aceluiaş Ateneŭ, un distins profesor de vioară presenta aceluiaş public bucureştean un copil virtuos, absolvent de conservator la vîrsta de 12 anĭ. Profesorul era cunoscutul Helmesberger de la conservatorul din Viena, copilul era George Enescu de astăzĭ. In sala Ateneuluĭ însă nimenĭ, deşi gazetele anunţase şi atuncĭ precocitatea copiluluĭ şi împrejurarea, maĭ mult decât rară, a presentărĭĭ luĭ publiculuĭ nostru de cătră un om ca Helmesberger. Peste câteva zile încercară

un nou concert, la care veni şi mai puţină lume. Profesorul rămase uimit. El, care cu puţine zile mai înainte pusese pe acest copil să ţie vioara primă, în locul unuĭ artist — căzut subit bolnav — dintr'o societate muzicală din Berlin, şi obţinuse un succes, al căruĭ ecoŭ străbătuse întreaga presă vieneză, credea că va stîrni în Bucureşti o furtună de entuziasm. In locul entuziasmuluĭ, cea mai complectă răceală.

Acum doĭ anĭ, acelaş Enescu veni din noŭ în Bucureşti şi dădu douĕ concerte, în faţa uneĭ sălĭ cu desĕvîrşire goală.

Descurajat în aparenţă, dar cu încrederea ce o dă conştiinţa talentuluĭ, se întoarse în Franţa, unde urmă mai departe studiul compoziţieĭ şi al vioareĭ în conservatorul din Paris. Atuncĭ, printr'o întîmplare fericită, un suflet de artistă, o damă distinsă, Prinţesa Bibescu, îl descoperi, îĭ apreţiă talentul, îl puse în lumină. Artiştĭ şi maeştri ca Massenet îl declarară ca »o organizaţie muzicală cea mai interesantă ce s'a putut vedea vr'odată«, Parisul îl aclamă în concertele de la Chatelet, gazetele pariziane vorbiră ca de un »prodigiŭ«, şi astfel, cu talentul sĕŭ consacrat acolo, se întoarse acum de a treia oară în mijlocul societăţeĭ bucureştene, care de astădată îĭ făcu primirea strălucită ce o vĕzurăm cu toţiĭ.

Cu alte cuvinte, s'a repetat acelaş lucru care s'a întîmplat la noĭ cu mai toţĭ artiştiĭ românĭ, cu Teodorini, cu Popovicĭ, cu Gabrielescu. In ajunul plecăreĭ lor din ţară sunt deconsideraţĭ de noĭ; după ce ni-ĭ descopere străinătatea îĭ sĕrbătorim. Gabrielescu, în concertul luĭ de adio, a rămas dator Teatruluĭ naţional cu 150 leĭ din cheltuelile serateĭ. Peste doĭ-treĭ anĭ i se oferea prin scrisorĭ sume fabuloase ca să se întoarcă. Acelaş lucru se va petrece probabil încă mult timp, cât nu vom putea să ne dăm seama prin noĭ înşine de însemnarea talentelor ce se ivesc printre noĭ.

Cu Enescu am avut însă un noroc. Talentul s'a arătat aşa de timpuriŭ în el, că, deşi am întârziat a-l recunoaşte, nu avem şi nu salutăm astăzĭ în faţa noastră decât tot un copil, un adolescent care n'are încă 17 anĭ.

Inzestrat cu o fire esenţial muzicală, crescut încă din primele zile în sunetele vioareĭ,—căcĭ tatăl sĕŭ era şi este diletant,—simţit de la vîrsta de 4 anĭ că are predispoziţiĭ, — moment la care i se puse vioara în mână, — dus apoĭ de la 7 anĭ în conservatorul din Viena, în centrul simfonic prin excelenţă, Enescu, cu firea luĭ excepţională, se desvoltă şi ajunse executantul şi compozitorul de astăzĭ.

Aceste douĕ feţe ale talentuluĭ sĕŭ se complectează în chip fericit una pe alta. Ca executant, Enescu are calităţile cele marĭ: o memorie prodigioasă, simţul subtil al mĕsureĭ, mecanica degetelor mâneĭ stîngĭ, dusă la un rar grad de desĕvîrşire, eleganţa şi instinctul arcuşuluĭ, şi mai presus de toate emiterea sunetuluĭ, just, corect, ca de aramă, fără afectaţiĭ şi lucrurĭ de efect.

Frumuseţea sunetelor după coardele groase, claritatea celor de pe coardele subţirĭ, apucarea sunetelor de odată, în plinul noteĭ, stacatele şi trilurile luĭ sunt tot ce se poate auzi mai perfect ca execuţie. Pe lîngă acestea, o atitudine simplă şi liniştită, păstrându-şĭ un fel de demnitate, fără mişcărĭ şi schime sentimentale, nicĭ chiar în momentele în care deslănţue furtunĭ de pe coardele vioareĭ,

pasiunea sa rĕmânênd concentrată, conţinută în sine. Cine l-a vĕzut executând splendidul concert al luĭ Beethowen, unde marele simfonist a pus atâta sbucium sufletesc în aşa de marĭ greutăţĭ de execuţie, s'a putut încredinţa de stăpînirea şi virtuositatea luĭ Enescu.

In arta de a compune, — ţelul sĕŭ de căpetenie, — Enescu ni se impune şi maĭ mult. Compoziţiile luĭ sunt extraordinare ca ştiinţă armonică; înlănţuirea lor e solidă, acordurile frumoase. In ele se simte adînca admiraţie a luĭ Enescu pentru Bach şi Beethowen, care apar ca modelele şi inspiratoriĭ sĕĭ. Ceeace izbeşte şi maĭ mult în lucrările sale, este varietatea de mijloace de care dispune. De la o bucată expresivă şi cantabilă, trecem la alta bine ritmată şi vie; de la motive melodice, la altele pătrunzĕtoare, orĭ poetice; de la o concepţie viguroasă şi magistrală, la alta graţioasă şi plină de efecte.

Poema română, care s'a executat în Bucureştĭ, după cererea publiculuĭ, de treĭ orĭ, şi un *Trio* ne-aŭ dat dovadă despre talentul sĕŭ de compozitor. *Poema română* e o compoziţie făcută acum un an, şi alcătuită pe câteva motive româneştĭ. Compozitorul şi-a închipuit în sunete o seară liniştită, în care, la început, domneşte rĕcoarea, luna şi stelele. Ceva maĭ tărziŭ vremea se întunecă, începe vîntul şi furtuna, care ţine până aproape de ziuă, când se aude din depărtare plânsul dureros al Doineĭ, urmat de cântatul cocoşuluĭ. In zorĭ de ziuă, soare, sĕrbătoare, veselie în natură şi în lume, se aud mĕsurĭ de danţ, întrerupte din timp în timp de doină. Bucuria creşte, se întinde din ce în ce maĭ mult. La sfîrşit, triumful soareluĭ ajuns la zenit, imnul naţional. — *Poema* exprimă, pe cât poate muzica exprima, atât prin desenul poezieĭ muzicale cât şi prin coloritul eĭ, adevĕrul situaţieĭ ce-şĭ propune. La început o melodie lentă, armonizată în o instrumentare asemenea înceată, profundă, cu micĭ constraste de timbre, cu colorĭ simfonice din ce în ce maĭ bogate. Apoĭ acordurile cresc, intră şi instrumentele de vînt, maĭ puternice, maĭ colorate, până ce se sparg într'o armonie detunătoare. Din mijlocul eĭ, se aude în depărtare, ca un ecoŭ, flautul cântând doina, — care aruncă în auditorul din sală o sensaţie profundă, o tăcere de mormînt. Instrumentele cu coardă îmbrăţişează şi ele motivul doineĭ apropiindu-l şi desvoltându-l. In partea a II-a vin motivele vesele de danţ, desvoltate pe rînd, lărgindu-se orizontul fiecăruĭ motiv, rupêndu-se simetria obicĭnuită şi naivă a cadenţelor melodice, desfăcêndu-se din motivele noastre populare toată variabilitatea lor de frumuseţă, întorcêndu-le un moment spre graţia lor primitivă şi combinându-le în urmă cu motive complimentare, adică dându-le toată transparenţa frumuseţeĭ lor. Când simfonia atacă imnul naţional, întreaga sala se ridică în picioare şi ochiĭ tuturor se udă de cele maĭ dulcĭ lacrimĭ.

Trio e ridicat la înălţimea stiluluĭ simfonic universal, fără distincţie de naţionalitate. Temele din el sunt profunde şi noŭĕ, iar în andantele luĭ sunt acorduri de o rară frumuseţă.

Atât din *Poemă* cât şi din *Trio* reiese tecnica adîncă a şcoaleĭ germane, ştiinţa eĭ de a orchestra, unită cu sentimentul estetic, cu mĕsura, cu graţia şi limpeziciunea şcoaleĭ franceze.

Ca o încoronare a talentului său, Enescu e un adolescent de o rară modestie. De multe ori, el are aerul inconştient de ceeace i-a hărăzit soarta cu amêndouĕ şi pline mâinele ei. Delicat din fire, Enescu primeşte cu bunătate tot ce i se zice, tot ce i se dă ca atenţie. Un corp nalt şi elastic, o figură blândă, de o placiditate marmoreană, concentrându-i toată personalitatea artistică în ochi, unde luceşte — cum zicea Glück despre Mozart — scăpărarea unei flacări, al cărei nume îl ştim cu toţii. Blândeţa lui însă, se ascunde în momentul în care a pus mâna pe vioară. O seriozitate inspirată îi întinde atunci sufletul ca pe o coardă ; toate fibrele fiinţei lui sunt într'o vibraţie conţinută. Tot aşa când conduce orchestra. Din momentul din care a ridicat bagheta, simţi că nervul lui domină peste toţi ceice îl urmează. In mişcările mâinelor lui sunt toate nuanţele bucăţii executate, toate subînţelesurile ei, toată vigoarea, toată preciziunea accentului muzical.

Succesul entuziast, ovaţiile nesfîrşite, darurile şi onorurile ce s'aŭ adus lui Enescu sunt deci bine meritate. Societatea noastră, chiar dacă le-a făcut luată în parte de curentul reputaţiei lui din Paris, de astădată însă, ea a depus ofranda admiraţiei sale dinaintea unei figuri care, foarte probabil, va rĕmânea în picioare în istoria muziceĭ, şi care, pentru noi Românii, ne deschide veacul XX-lea în chipul cel mai frumos şi mai de bun augur.

N. Petraşcu.

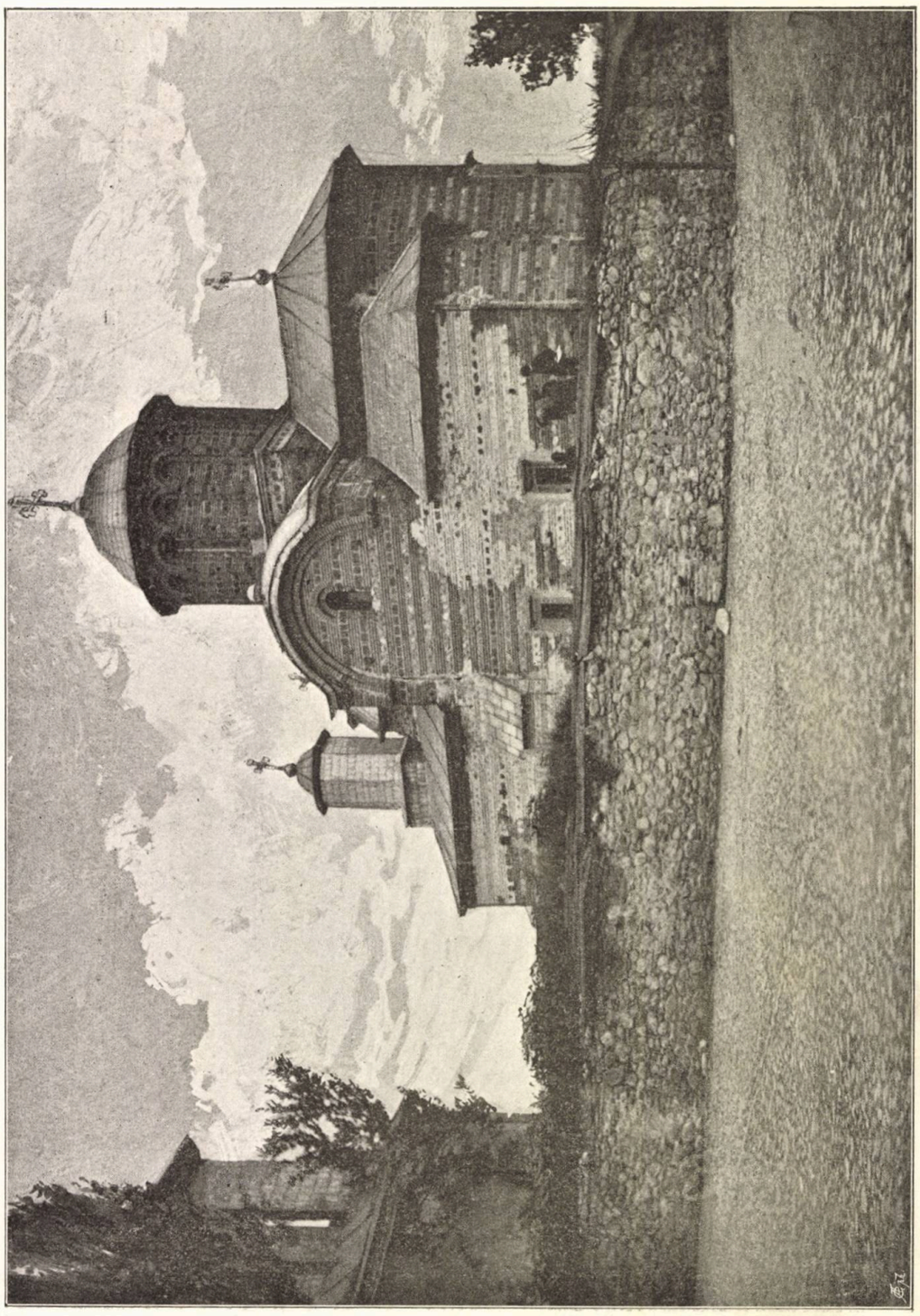

Biserica Domnească de la Curtea de Argeș (secolul XII)

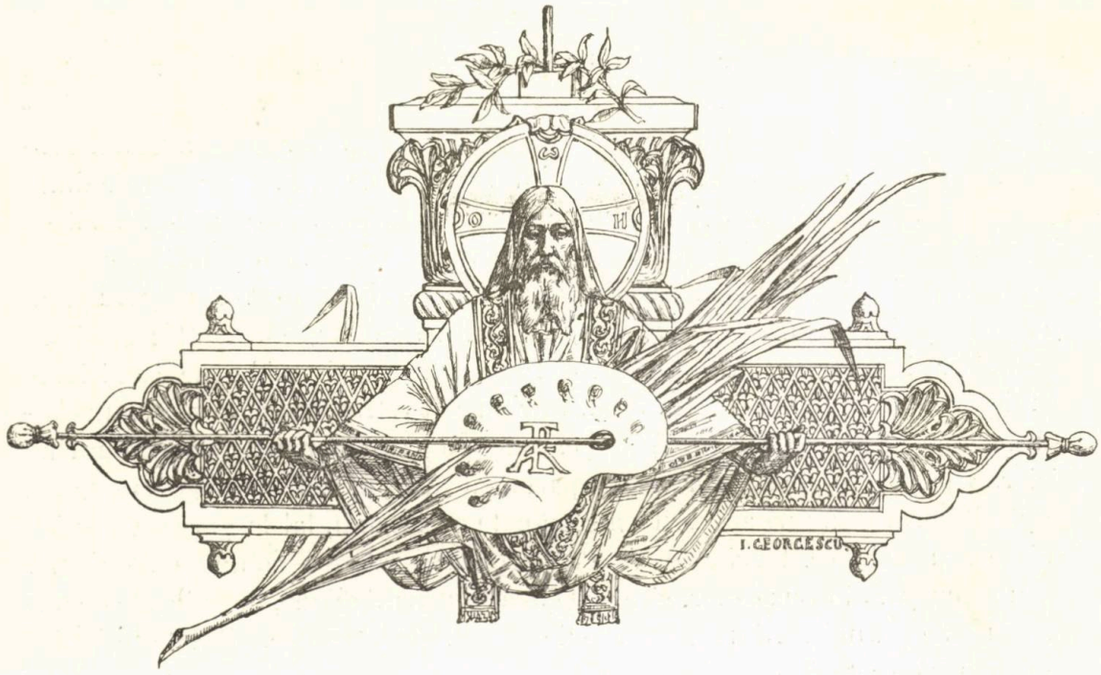

FIICA LUĬ SEJAN

(POVESTE ISTORICĂ)

(urmare) [1]

IX

În regiunea Alta Semita [2], între Pincinum şi Quirinal, grădinele luĭ Salustiŭ formaŭ un orizont de pădure, prin care, ca printr'o deschizătură albă, cu amestecăturĭ de aur, se zăreaŭ, de departe, frizele unuĭ palat. Era locuinţa ce 'şĭ construise ilustrul autor al *Răsboiuluĭ luĭ Jugurta* din jafurile săvîrşite de dînsul ca proconsul al Numidieĭ. După ce servise a 'ĭ desmierda bĕtrâneţile, prin luxu-ĭ şi prin fastu-ĭ cu totul împĕrăteştĭ, splendida proprietate trecuse în mâinile Statuluĭ, care o oferi adesea Cesarilor drept reşedinţă. Tiberiŭ aşezase într'însa pe cumnată-sa, venerabila Antonia, mama luĭ Germanicus, şi pe fratele acestuia, Claudiŭ, cu copiiĭ luĭ. Acolo venea şi fica luĭ Sejan, Atilia, considerată, după cum am spus, ca făcênd parte din familie şi admisă, ca o egală, la jocurile şi la petrecerile miculuĭ Drusus şi ale surorilor luĭ, Claudia şi Antonia.

O poartă monumentală, precedată de un portic, la intrarea căruia păzeaŭ soldaţĭ, în edicule ascunse subt vegetaţiunĭ înalte, se deschidea pe admirabilele grădinĭ. De jur împrejurul zidurilor, ce păreaŭ nesfîrşite, atât era de 'ntĭns spaţiul

[1]) Vezĭ *Literatură şi Artă română*, Anul II, No. 4.

[2]) Sub-urbie a Romeĭ antice, în despărţirea VI.

ce cuprindeaŭ în ocolul lor, o alee interioară de arborĭ enormĭ, al căror frunzişiŭ, pe alocurea poleit de soare, îşĭ amesteca caldele tonalităţĭ cu verdele negru al ciprilor, cu verdele deschis al pleopilor şi al ulmilor şi cu verdele cenuşiŭ al cactuşilor giganticĭ, oprea vederea de a se 'ntinde maĭ departe. Dincoacĭ de dînsa însă, ochiul rĕmânea fermecat de minunata varietate a decoruluĭ ce avea dinainte-ĭ. Eraŭ dumbrăvĭ de pinĭ şi de carubĭ roşiĭ, prin care se plimbaŭ păunĭ cu coadele deschise; stufişurĭ de leandri, mărginind cărărĭ, de-a lungul căror curgeaŭ pîr ae de apă limpede; colţurĭ de umbră subt acoperişurĭ de frunze lustruite; masivurĭ de merişor şi de rosmarin, tunse în formă de urne, de piramide, de candelabre saŭ de marĭ litere latine. Maĭ în fund, într'un colţ retras, lucea, la soare, un eleşteŭ, înconjurat de trestiĭ, pe marginea căruia cîrdurĭ de flamanzĭ dormeaŭ într'un picior. Veneaŭ apoĭ, în alte direcţiunĭ, partere de florĭ, aşezate pe etage suprapuse, despărţite prin drumurĭ acoperite şi semănate cu iasomiĭ, lalele, garoafe, narcise, iacinte saŭ asfodele. Icĭ şi colo, vase de bronz, aşezate pe columne de piatră, lăsaŭ să curgă, din buzele lor, şiroae de apă în marĭ lighiane, înconjurate de nuferĭ cu foile rătunde. Aiurea, broaşte de metal, monstruoase, pitulate în basine de marmoră, scoteaŭ o ploaie subţire din guşile lor umflate. In fine, stâncĭ simulate, peşterĭ artificiale, adîncindu-se în perspective de cristalisaţiunĭ, d'asupra căror atîrnaŭ lungĭ festoane de plante, cu frunzile ca vîrfurile de suliţă, edicule, servind drept sere, lucrate 'n cărămidă albastră saŭ roşie smălţuită, cu învelişurĭ ascuţite şi cu stîlpĭ de farfurie albă, statuĭ — mulţime de statuĭ — de bronz şi de marmoră, bolţĭ de verdeaţă subt care băncĭ comode păreaŭ a pofti pe trecătorĭ să se aşeze, rezervaŭ, la tot pasul, noĭ surprinderĭ.

In mijlocul grădinelor, pe un loc deschis, aşternut cu nisip galben şi înconjurat de vegetaţiunĭ scăldate în soare, se 'nălţa casa luĭ Salustiŭ, minunat palat, de piatră cioplită, precedat de un prostil, la care te sueaĭ pe trepte de marmoră roşie. Domurĭ, alternând cu 'nvelitorĭ drepte, terate tăiate de balustre albe, ferestre arcuite pe faţade de stîlpĭ cu capiteluri de acante, belvederĭ, succedându-se cu verande, daŭ acesteĭ clădirĭ o 'nfăţişare ce se depărta de architectura cunoscută [1]). Prin deschizăturĭ neaşteptate, eşeaŭ ghirlande de verdeaţă, scoborîndu-se până la pămînt. Arcade de zidărie se prelungeaŭ până la întrecolonamente, unde apăreaŭ intrărĭ boltite. Carourĭ de Persia smălţuite, cu desemnurĭ caracteristice, de o mare eleganţă, încingeaŭ pereţĭ albĭ, pe funduri de pilastri, împreunaţĭ prin grinzĭ uşoare. Intr'un cuvînt, un lux şi o varietate de forme, cum nu se 'ntîlneaŭ nicăirĭ aiurea, făceaŭ din acel edificiŭ una din curiozităţile cele maĭ demne de admiraţie ale Romeĭ.

Copiiĭ trăeaŭ fericiţĭ în acea retragere, unde, înainte şi maĭ presus de toate, găseaŭ ceeace le priia maĭ mult la vîrsta lor, adică libertatea, spaţiul şi izolarea. De aceea, cât ţinea ziulica, eĭ nu maĭ aveaŭ astîmpĕr, într'o nepotolită trebuinţă de aer şi de mişcare de care eraŭ stăpîniţĭ. Cu toate că posedaŭ toate jucăriile de pe vremea aceea, — mingĭ de piele, sfîrleze, cercurĭ, animale

[1]) Vezĭ J. Lombard, *Op. cit.*

şi păpuşi articulate, — li se ura iute cu ele şi le părăseaŭ numaĭ decât pentru a alerga după alte jocurĭ maĭ animate, care le faceaŭ maĭ multă plăcere. Eĭ puneaŭ să li se 'nhame la cărucioare, în care 'ncăpeaŭ cu toţiĭ, hemioane 'nvăţate la tras, onagri 'nblânziţi saŭ măgăruşi de Egipet, de aceia micĭ la boiŭ, cu părul negru-gălbuiŭ şi cu dunga crucială pronunţată, şi colindaŭ toate aleele parculuĭ, în călătoriĭ care, adesea, ţineaŭ ceasurĭ întregĭ. Câte odată, se 'nhămaŭ eĭ înşişĭ şi se trăgeaŭ uniĭ pe alţiĭ, saŭ, preschimbaţi în legionarĭ de ocazie, cu coiful în cap şi cu buccinul la gură, defilaŭ pe dinaintea statueĭ vre unuĭ luptător, pe care 'l aleseseră, în ziua aceea, drept general. Alteorĭ, întreprindeaŭ escursiunĭ maĭ lungĭ, se duceaŭ până 'n fundul grădinelor, la lac, şi, acolo, după ce, prin ţipetele lor, daŭ iama în paserĭ, luându-le 'n sbor, se sueaŭ în vre-o barcă şi se depărtaŭ de la mal, cu risicul de a se răsturna 'n apă şi a se alege cu vre-un rĕŭ.

Dar expediţiile lor nu se mărgineaŭ aci, căcĭ, din imensul parc şi din dependinţele luĭ, nu rămânea petic pe care să nu 'l viziteze, spre a nu se putea zice că pe acolo nu aŭ pus piciorul. După capriciul momentuluĭ saŭ îndemnul fantazieĭ lor de copiĭ sburdalnicĭ, eĭ îşĭ luaŭ sborul în toate direcţiile, aci cutreerând frumoasele dumbrăvĭ, pline de umbră şi de lumină, unde prezenţa lor arunca spaima în coloniile de păunĭ şi de fazanĭ ce le populaŭ, aci încurîndu-se saŭ tăvălindu-se prin earba moale de prin poiene, aci muindu-se în basine, aci suindu-se pe stâncĭ, pĕtrunzând în peşterĭ, saŭ întinzându-se subt acoperişurile de verdeaţă, unde, dacă se simţeaŭ obosiţĭ, până să maĭ răsufle, puneaŭ pe acela ce 'ĭ însoţea să le povestească vre-o istorie 'ngrozitoare, cu monştri şi alte minunăţiĭ, care le făcea părul măciucă. Eĭ se furişaŭ asemenea până la grajdurĭ, ca să 'şĭ vază atelagiurile, şi până la ergastule, ca să se uite la pedepsele ce se daŭ sclavilor căzuţĭ în vre-o vină. Ba chiar, ca adevăraţĭ copiĭ aĭ Romeĭ ce eraŭ, având, pe lîngă aceasta, şi cruzimea vîrsteĭ, eĭ păreaŭ că simt o mare plăcere de a vedea pe aceĭ nenorociţĭ atîrnaţĭ de crăcile vre-unuĭ arbore, cu picioarele 'ncărcate de greutăţĭ de fer, primind, pe trupul gol, lovicurĭ de ştreang, cu noduriĭ, care le albăstreaŭ membrele şi făceaŭ ca sângele să le curgă şiroaie.

Această viaţă liberă şi ca de câmp îĭ ţinea sănătoşĭ şi le desvolta puterile. La treĭ-spre-zece anĭ, Drusus era deja un adolescent sprinten şi robust; iar surorile sale, Claudia şi Antonia, una cu doĭ şi alta cu patru anĭ maĭ tinere, păreaŭ şi ele cu mult maĭ marĭ decât în realitate. Singură Atilia avea o complexiune maĭ delicată. Dar la dînsa frumuseţea şi distincţiunea eraŭ aşa de alese, încât o făceaŭ să pară maĭ puţin copilă decât celelalte, aşa că ea era cea maĭ ascultată şi maĭ răsfăţată din toţĭ. Drusus, maĭ cu seamă, simţea pentru dînsa o iubire care mergea până la adoraţiune, de altmintrelea 'mpărtăşită. El o avantagia 'n toate ocaziele, îĭ atribuea, la jocurĭ, locurile cele maĭ bune, îĭ ţinea parte în contestaţiunile ce se iveaŭ, câte odată, pentru nimicurĭ, între dînsa şi tovarăşele sale. Iar când, dintr'o 'mprejurare oarecare, ea nu se arăta, în vre-o zi, ca de obiceiŭ, lipsa eĭ devenea un adevĕrat eveniment pentru dînsul. El trimitea de maĭ multe orĭ să 'ntrebe ce are, pentru ce n'a venit, când o să vie. Şi, în ziua aceea, sta trist şi neliniştit, nu se apuca de nimic, se abţinea chiar să se amestice în jocu-

rile surorilor sale. Numaĭ când, a doua-zi, Atilia apărea la ora obicĭnuită, inima ĭ venea la loc, şi atuncĭ bucuria-ĭ nu maĭ cunoştea marginí. El o lua 'n braţe, o acoperea de sărutărĭ, se informa cu deamănuntul şi cu stăruinţă de cauza care o reţinuse acasă. Apoĭ, mulţumit de rĕspunsurile ce primise, îşĭ re'ncepea jocurile întrerupte, maĭ vesel şi maĭ bine dispus decât orĭcând. Atilia, din parte-ĭ, părea că nu se simte fericită decât lîngă dînsul. Ea se ţinea după el, nu 'ĭ eşea nicĭ odată din vorbă, îĭ admira toate mişcările, mîndră de amiciţia luĭ şi de protecţiunea ce 'ĭ da. Astfel creşteaŭ, în linişte şi 'n libertate, aceştĭ doĭ copiĭ, făcuţĭ parcă înadins unul pentru altul, şi a căror dragoste reciprocă ocupa toată activitatea inimelor lor.

X

In ziua aceea, Claudiŭ avea să citească, după obiceiul sĕŭ, o scriere de curînd terminată, menită a face mare sgomot, şi aştepta, spre acest sfîrşit, din provincie, pe doĭ intimĭ, pe care nu 'ĭ vĕzuse de multă vreme şi a căror venire îl umplea de bucurie.

El primise, după cum se ştie, o instrucţiune îngrijită, şi se ocupa cu producerĭ literare şi istorice, care n'aŭ sosit până la noĭ, dar care se zice că nu eraŭ lipsite de merit. Calităţile luĭ de scriitor nu 'l împiedicaŭ, totuşĭ, de a fi omul cel maĭ stîngaciŭ, cel maĭ timid, cel maĭ nehotărît din câţĭ se puteaŭ vedea, şi în aşa grad, că maică-sa se deprinsese să zică, de câte-orĭ auzea pe cineva spuind la nerozĭĭ: *„e maĭ prost decât fiul meŭ Claudiŭ!“* [1])

Infăţişarea-ĭ nu poseda, în adevĕr, nimic care să fi vorbit în favoru-ĭ. Deşi 'nalt şi destul de bine proporţionat, ca fisic, el avea picioarele slabe, ceeace'l făcea să se 'mpleticească, umblând. Afară de aceasta, vorba-ĭ era greoaie şi 'ncurcată, şi o gîngăvie supărătoare, un rîs strident şi indecent, o cletinătură continuă a capuluĭ, răpeaŭ orĭce prestigiŭ raporturilor luĭ cu lumea străină. De aceea, şi familia luĭ îl ţinuse sistematic de o parte şi nu-ĭ încredinţase nicĭ una din sarcinele publice maĭ însemnate, la care naşterea 'ĭ-ar fi dat drept să aspire. August, care fusese cel maĭ binevoitor pentru dînsul, îĭ acordase numaĭ sacerdoţiul augural; Tiberiŭ nu-ĭ dete decât ornamentele consulare; iar Caligula îl făcu, maĭ tărziŭ, simplu consul sufect. Trebuiră, decĭ, nişte 'mprejurărĭ cu totul extraordinare, ca cele ce urmară după uciderea predecesoruluĭ luĭ, pentru a-l ridica la imperiŭ.

Cu toate acestea, chiar astfel cum era, lăsat de o parte şi nebăgat în seamă, el trăea mulţumit în reşedinţa ce unchiul sĕŭ îĭ pusese la dispoziţiune, fiindcă era desbrăcat de orĭce ambiţiune personală. Iĭ plăceaŭ, maĭ presus de toate, femeile, jocurile, mâncările copioase. Dar chiar acestea perdeaŭ din valoarea lor, în ochiĭ luĭ, dacă nu avea 'mprejuru-ĭ pe amiciĭ sĕĭ ca să 'ĭ împărtăşească şi pe dînşiĭ din ele. Iată pentru care cuvînt, el era vecĭnic înconjurat de desrobiţĭ, de bufonĭ şi de parasiţĭ, care abuzaŭ de caracteru-ĭ slab şi credul, îl ţineaŭ subt influinţa lor, se 'mbuibaŭ pe socoteala luĭ, ba chiar nu-ĭ purtaŭ

[1]) Vezĭ Suetone, *Claudiŭ*.

totdeauna respectul datorit, de oarece 'şĭ permiteaŭ cu el glume şi familiarităţĭ ce, făcute orĭcăruĭ altuia, le-ar fi atras aspre pedepse. Astfel, fiindcă avea digestiunile grele şi adormea indată după masă, eĭ nu se sfiaŭ să petreacă 'n paguba-ĭ, aruncând cu sîmburĭ de măsline şi de curmale 'ntrînsul, stropindu-l cu apă saŭ încălţându-ĭ mâinile cu sandale pentru ca, deşteptându-se, să se frece pe obraz cu ele [1]). Claudiŭ, maĭ adesea, nu lua 'n seamă acele necuviinţe, saŭ dacă, câte odată, se supăra de ele, eĭ le aruncaŭ asupra chefuluĭ şi beţieĭ şi aveaŭ totdeauna arta să-l împace.

Venerabila Antonia, maică-sa, care locuea cu dînsul prin curat devotament matern, pentru a supraveghia creşterea copiilor, suferea de acele neorînduelĭ, pe care nu putea să le 'mpiedice, şi, ca să evite de a le vedea, îşĭ despărţise casa şi masa, mutându-se 'ntr'o parte deosebită a palatuluĭ şi nedând decât rarea orĭ ochĭ cu fiul sĕŭ. In loc să-ĭ pară rĕŭ de răceala ce-ĭ arăta, el însă se simţea fericit de libertatea ce i se lăsa şi profita de dînsa spre a trăi după plac, din ce 'n ce maĭ înconjurat de linguşitorĭ şi de stricaţĭ. El îĭ consulta asupra afacerilor sale, le citea scrierile sale, — acele faimoase anale asupra Cartaginenilor şi Etruscilor, a căror perdere o regretăm, apologia luĭ Cicerone, ce redactase, memoriele sale asupra istorieĭ contimporane, şi altele, — dorind să aibă opiniunea şi aprobarea lor asupră-le. Iar eĭ, deşi nu simţeaŭ nicĭ un gust pentru asemenea 'ndeletniciriĭ, le sufereaŭ, totuşĭ, cu supunere, ba une-orĭ le revendicaŭ ca o cinste, căcĭ ştiaŭ că eraŭ totdeauna urmate de vre-un profit material pentru dînşiĭ.

Rîndul acela, patronul lor terminase o disertaţiune asupra gramaticeĭ, cu privire la prosodie şi la poetică, prin care voea să dovedească puterea morală a versuluĭ după metrul întrebuinţat. Foarte mulţumit de lucrarea sa, înainte de a o publica, el chemase din provincie, spre a le-o citi, pe doĭ din amiciĭ sĕĭ, în a căror judecată avea cea maĭ mare 'ncredere, sigur maĭ dinainte că o vor aprecia după cum merita şi că 'ĭ vor asigura succesul.

XI

Pe la jumătatea zileĭ, aceştia sosiră, plinĭ de praf, în haine de drum. Eraŭ Iulius Pelignus, om corupt şi desgustător prin baseţa sufletuluĭ şi prin diformităţile-ĭ fisice [2]), însă comesean vesel şi cu haz, pe care, maĭ tărziŭ, când ajunse 'mpĕrat, Claudiŭ îl făcu guvernator al Capadocieĭ, şi Caiu Mnester, pantomim celebru, de o seducţiune nerezistibilă, acelaş care, câţĭva anĭ maĭ în urmă, drept recunoştinţă, plăti binefacerile 'mpĕratuluĭ, înşelându-l cu Mesalina, a treia luĭ soţie.

După ce fură recunoscuţĭ de paznicĭi de la intrare, un nomenclator îĭ conduse în partea palatuluĭ locuită de Claudiŭ. Acesta, sculat din somn, căcĭ era tocmaĭ ora siesteĭ, le eşi 'nainte, 'ntîmpinându-ĭ cu toate semnele de bucurie ce

[1]) Vezĭ Suetone, *Claudiŭ*.
[2]) Vezĭ Tacit, *Anale*.

prezenţa lor îĭ pricinuea, îmbrăţişându-ĭ, scuzându-se că 'ĭ primeşte astfel, cu roba nearanjată, cu sandalele ne'ncheiate, cu capul gol şi mirosind încă a pernă. Apoĭ, primele salutărĭ fiind dintr'o parte şi din alta schimbate, el se retrase, pentru a-ĭ lăsa să se spele şi să se 'mbrace, prevestindu-ĭ că 'ĭ aşteaptă îndată ce vor fi gata, ca să apuce să termine 'nainte de cină, care trebuea să se servească la ora IX, corespunzătoare cu 4 după amiază, după cum calculăm noĭ ziua.

Sclaviĭ conduseră pe oaspeţĭ la băile caseĭ, situate nu departe de acolo. Eĭ îĭ desbrăcară, maĭ întâĭ, în Apoditerium; pe urmă, 'ĭ trecură, printr'o altă cameră, în Caldariŭ, şi, acolo, vărsară asupră-le apa din Labrum, din care eşea un abur albastru ce făcea să asude mozaica confuză a parchetuluĭ. Frigidariul îĭ atrase, după aceea, prin basinu-ĭ cu apă rece, unde se afundară. In Lepidarium, eĭ fură frecaţĭ cu strigile şi ştersĭ cu şervete 'ncălzite. In acelaş timp, alţĭ sclavĭ îĭ ungeaŭ cu uleiurĭ mirositoare, le curăţaŭ unghiile, vărsaŭ sticle cu mirodeniĭ pe mâinile şi pe picioarele lor, le parfumaŭ părul cu esenţe de Siria. După ce aceste operaţiunĭ se terminară, băiaşiĭ aruncară pe umerĭĭ lor câte-o sinteză, moale şi albă tunică de lână, fără 'ncingătoare [1]), şi 'ĭ duseră la camerile ce li se destinaseră, unde 'ĭ lăsară să se schimbe şi să se primenească.

Când fură gata, eĭ se 'ndreptară spre Atriŭ, sala 'n care se adunaŭ oaspeţiĭ, clienţiĭ, vizitatoriĭ, şi unde Claudiŭ îĭ aştepta deja, în mijlocul a câtorva intimĭ.

Bogat, ca tot restul palatuluĭ, decorat cu columne de ordin corintian, Atriul era pardosit cu marmoră roşie, şi basinul luĭ, *impluvium*, aşezat, drept subt deschizătura pătrată a tavanuluĭ, se lumina, la acea oră, de o rază de soare, ce cădea de sus şi se prelungea, în jos, pe plinta ziduluĭ de granit verde. Draperiĭ de mătase, cu desemnurĭ himerice, pe nuanţe foarte delicate, mascaŭ camerile vecine, rezervate vieţeĭ private. D'asupra uşilor, formate din intabulamente drepte, ochiul întâlnea fresce decorative, vederĭ marine, dănţuitoare evoluând, pe funduri de medalioane, între false întrecolonamente, amoraşĭ goĭ ţinênd de hăţurĭ caĭ fugoşĭ ce se 'ncuraŭ în eter.

După invitaţiunea luĭ Claudiŭ, noiĭ veniţĭ se aşezară; iar pe alte scaune, dispuse 'n cerc, luară locurĭ ceĭlalţĭ prietinĭ: eunucul Posides, care, maĭ târziŭ, trebuia să eclipseze, prin luxul său, splendorile capitaleĭ [2]); Antonius Felix, viitorul proconsul al Judeeĭ, care se căsători succesiv cu treĭ regine evreice [3]); Polib, dascălul, Narcis, secretarul, Palas, intendentul luĭ Claudiŭ, şi, afară de aceştia, doĭ paraziţĭ, Sulpicius şi Atenodor, comesenĭ obicĭnuiţĭ aĭ caseĭ, îngrăşaţĭ acolo, unde se 'ndopaŭ din rĕmăşiţe, soiŭ de bufonĭ în spinarea căror se spărgeaŭ toate glumele. Eĭ eraŭ de o urîciune monstruoasă, cel dintâĭ, înalt şi osos, cu o figură de babă, brăzdată de o pată ca drojdia vinuluĭ, semn al intemperenţeĭ, cu buze enorme, lăsate 'n jos, cu ochĭ micĭ şi bolboşaţĭ, ca de broscoiŭ; celalt, gros şi bărbos, purtând cu greŭ o obesitate bestială, un cap şovăi-

[1]) Vezĭ J. Lombard, *Op. cit.*
[2]) Vezĭ Juvenal, *Satire.*
[3]) Vezĭ Tacit, *Anale.*

tor şi nişte umerĭ de ipopotam bălos [1]). Totuşĭ, amîndoĭ plăceaŭ prin originalitatea lor, ce provoca la fiecare moment rîsul, şi prin chipul serios cu care spuneaŭ lucrurile cele maĭ mucalite.

Invitaţiĭ vorbiră câtva, în gura mare, despre evenimentele cele maĭ recente, printre care înmormîntarea luĭ Germanicus, săvîrşită cu câteva zile maĭ 'nainte, ocupa primul rang. Apoĭ, Claudiŭ observă că timpul trece şi că ar fi vreme să 'nceapă. Atuncĭ, toţĭ tăcură. Uniĭ se răsturnară pe scaunele lor, cu ochiĭ în tavan, ca spre a se izola şi a asculta maĭ bine; alţiĭ îşĭ luară frunţile între mâinĭ şi 'şĭ pironiră privirile 'n parchet; alţiĭ, în fine, îşĭ închiseră pleoapele saŭ se 'ncruntară, cu acea expresiune de rezemnaţiune şi oarecum de spaimă ce precedă înghiţirea uneĭ doftoriĭ amare, ce eştĭ obligat să ieĭ din ordin. Sulpicius şi Atenodor se aşezară, spate 'n spate, maĭ în fund, pe o laviţă ce trosni subt greutatea lor.

Claudiŭ scoase de subt roba-ĭ un manuscript, şi, cu vocea ce ştia să găsească în unele ocaziunĭ, cu acea voce ce umplea de mirare pe August, când îl auzea, pe el care vorbea aşa de obscur, zicênd unele lucrurĭ aşa de limpede [2]), începu să citească disertaţiunea sa.

El o lua de sus; se urca la originea scriereĭ, prin mijlocul căreia se traduce cugetarea; amintea de Egiptenĭ, care se serveaŭ de figurĭ de animale ca să 'şĭ fixeze ideile; spunea cum Fenicieniĭ, aducênd, pe flotele lor, pe Cadmus în Grecia, introduseseră, în acelaş timp, arta scriereĭ în această ţară încă sălbatică; cum, maĭ în urmă, Cecrops răspîndise invenţiunea printre Atenienĭ şi Linus printre Tebanĭ; cum, în fine, argianul Palamede o perfecţionase, în decursul aşediuluĭ Troeĭ, când, neavênd de lucru, în răstimpul luptelor, pentru a 'şĭ ocupa vremea şi a face să-ĭ treacă de urît, născocise forma celor şaĭ-spre-zece prime litere, căror Simonide adăogase, maĭ tărziŭ, pe celelalte opt şi complectase, astfel, alfabetul grecesc. In Italia, adăoga Claudiŭ, uzul literilor fusese răspîndit printre aborigeniĭ Etruscĭ de corintianul Demarat şi de arcadianul Evandru. Cu toate acestea, literile aduse de eĭ, deşi avênd acelaş caracter ca cele greceştĭ, eraŭ maĭ puţine la numĕr, de oarece alfabetul primitiv latin nu se compunea decât din şaĭ-spre-zece semne, din care cincĭ vocale şi un-spre-zece consunante. E adevĕrat, continua dizertatorul, că necesităţile scriereĭ reclamaseră introducerea altor şapte consunante, ce se adoptaseră maĭ tărziŭ, însă nicĭ ele nu eraŭ de ajuns ca să satisfacă toate nevoile, căcĭ existaŭ vorbe ca *ventus*, de esemplu, *vespa*, şi altele, care se pronunţaŭ *uentus*, *uespa*, şi nu găseaŭ, prin urmare, echivalent în literile actualmente existînde. Concluziunea acestor consideraţiunĭ era că trebuia a se 'mbogăţi alfabetul latin cu treĭ noĭ litere [3]), şi anume: cu digama eolic, valorând drept *ue*, cu antisigma, valorând drept *psi* şi cu un *i* consunantă, câteşĭ trele indispensabile scriereĭ. El considera reforma aceasta ca foarte necesară şi lua angajamentul să lupte fără preget până o va vedea că triumfă.

O furtună de aplause subliniă aceste cuvinte. Sulpicius şi Atenodor, care,

[1]) Vezĭ J. Lombard, *Op. cit.*
[2]) Vezĭ Suetone, *Claudiŭ.*
[3]) Vezĭ Tacit, *Anale.*

până atunci, staseră nemişcaţi, spate 'n spate, pe laviţa ce-şi aleseseră, se sculară, la sgomotul aplauselor, ca dintr'o singură mişcare, şi, luându-se 'n braţe, 'ncepură să se sărute, ceeace provocă un început de ilaritate, de altmintrelea repede reprimat. Claudiu urmă citirea sa.

El intra acum într'un alt ordin de ideĭ; trata despre arta versurilor, »limbagiu al zeilor, surprins de câţiva muritori privilegiaţi şi reprodus în operile lor«, zicea el. După dînsul, semnul caracteristic al vorbireĭ divine era armonia; însă, ca să existe, acea armonie avea nevoe de ritm, şi din ritm se născuse, maĭ întâĭ, metrul, adică combinaţia melodioasă a sunetelor lungĭ cu cele scurte, şi apoĭ versul, rezultanta muzicală a metruluĭ, servind drept haină ideeĭ. El examina, după aceasta, diferitele metre cunoscute, de la cel safic la cel iambic, cu observaţiunĭ asupra metrelor asclepiadic, gliconic, alcaic, falisc şi archilochian; cerceta legăturile dintre subiectul ales şi felul metruluĭ întrebuinţat; da esplicaţiunĭ asupra odeĭ, epodeĭ, ditirambeĭ, eglogeĭ, satireĭ, elegieĭ, epistoleĭ; se 'ntindea asupra inspiraţiuneĭ şi izvoruluĭ din care decurge; aşeza, 'ntr'un cuvînt, din ce 'n ce maĭ strînse, jaloanele tezeĭ sale. Dar când, ajuns la punctul cel maĭ deciziv, el se pregătea să intre tocmaĭ în miezul demonstraţiuneĭ ce-şi propusese să facă, un trosnet formidabil, urmat de hohotele de rîs ale asistenţilor, îl făcu să tresară, întrerupêndu-l în citirea sa.

Ce se 'ntîmplase? Sulpicius şi Atenodor, călăriĭ pe laviţa lor, găsiseră de cuviinţă să profite de flexibilitatea eĭ pentru a-ĭ imprima mişcăriĭ de oscilaţiune din ce 'n ce maĭ pronunţate, aşa că scîndura, cedând subt greutate, se rupsese 'n douĕ şi 'ĭ trîntise la pămînt, unde se prefăceaŭ că sunt morţi, spre rîsul tutulor. Claudiu, impresionabil cum era, vĕzîndu-ĭ pe jos, nemişcaţi, crezu că li se 'ntîmplase vreun rĕŭ şi dete ordin să-ĭ ridice. Cu toate acestea, deşi se convinse 'ndată, când îĭ vĕzu sculaţi, că n'aveaŭ nimic, incidentul îl turbură aşa de adînc, încât îĭ fu peste putinţă să continue. La fiecare moment, el se 'ntrerupea ca să facă, în gura mare, reflecţiunĭ de felul acesta: »de! cine i-a pus să stea acolo?... stulţiĭ de eĭ! nu puteaŭ să-şi găsească un alt loc?... ce bine făceaŭ de 'şi spărgeaŭ capetele!...« şi altele, care provocaŭ noĭ rîsuriĭ în sală [1]). In cele din urmă, el declară că nu poate merge maĭ departe, şi, cu toate stăruinţele adunăreĭ care, spre a 'l îndemna, 'l întîmpina, la fiecare moment, cu aplause şi cu încuragiăriĭ, ca *bene! euge! pulchre! belle!*, el stărui în hotărîrea sa, promiţênd, totuşi, că va termina a doua zi, când va fi maĭ liniştit şi când se vor lua mĕsuriĭ a nu se maĭ pune în Atriŭ băncĭ aşa de şubrede.

XII

In acelaş timp, sclaviĭ însărcinaţi cu serviciul ospătărieĭ veniră să anunţe că cina e servită. Sulpicius şi Atenodor se repeziră ceĭ d'întâĭ, primul, sărind într'un picior, pecând pe celălalt şi-l ţinea cu mâna, învêrtindu-se şi suflând ca un bivol; secundul, alergând după el, cu rîsete ce-l făceaŭ să pară şi maĭ urît.

[1]) Vezĭ Suetone, *Claudiŭ*.

Invitaţiĭ intrară după eĭ în triclinium. Era o sală frumoasă şi bogat decorată, fără ferestre, pentru ca soarele sănu pătrunză nicĭodată 'ntr'însa, splendid luminată totuşĭ, printr'un licnus de bronz, soiŭ de policandru legat de tavan, şi de licnuce de acelaş metal, aşezate din loc în loc şi purtând fiecare maĭ multe lămpĭ atîrnate de braţele lor artistic lucrate. O masă ovală, înconjurată din treĭ părţĭ cu un pat, în formă de potcoavă, cu saltele şi perne de mătase, solicita pe comeseni să ia loc împrejuru-ĭ. Claudiŭ se 'ntinse 'n capul eĭ, Iulius Pelignus la dreapta, Caiu Mnester la stînga, iar ceĭlalţĭ, alăturĭ de dînşiĭ, pe unde apucară. Sulpicius şi Atenodor se aşezară, singurĭ, pe scăunele de lemn, la capul celălalt, rămas liber.

La început, tăcerea domni câtva timp printre oaspeţiĭ ocupaţĭ să 'şĭ îndestuleze trebuinţele foameĭ. Eĭ mâncaŭ rezemaţĭ în cotul stîng, pe când, cu mâna dreaptă, rămasă liberă, luaŭ dintr'un discus de argint, aşezat în mijlocul meseĭ, pe o scutră cu marginĭ, în formă de pavăză, şi duceaŭ la gură saŭ scoteaŭ în talerul, — lanx saŭ mazonomus, — asemenea de argint, ce le sta dinainte. Sclaviĭ le turnaŭ vinul din amfore cu toarte, iar eĭ îl beaŭ în calice, micĭ cupe de chihlibar, în cratere de aur, saŭ în diatrite de cristal, pahare 'mpodobite cu o broderie fină, imitând pietrele scumpe. Luĭ Sulcipius şi luĭ Atenodor li se puse 'n faţă câte-un urcior de Sagunta, plin cu apă caldă saŭ cu vin oţeţit, de acela cu care se spăla lâna, ca să i se scoată grăsimea [1]), şi eĭ, de nevoe, le goleaŭ cu strîmbăturĭ, din ce 'n ce maĭ hazliĭ, carĭ provocaŭ rîsul celorlalţĭ.

Se servi, maĭ întâĭ, stridiĭ şi ouĕ de fazan în apalare; anghinare în unt-de-lemn de Venafru; stacojĭ cu sos de sparanghel; felurimĭ de peştĭ, — chefalĭ, murene, somonĭ, — în tot felul de vase: alveus, pulterius, boletar, fabatorium. Se aduse, după aceea, muschiŭ de căprioară cu ciuperci; ficat de mistreţ cu capere; ţiţă de scroafă cu silfium, felul cel maĭ delicat, după câte se spune, şi cel maĭ plăcut Romanilor. La al treilea serviciŭ, veni rîndul unuĭ minunat păun fript, înconjurat de o duzină de francolinĭ, aşezaţĭ într'un catinum de agată. Inarmat c'un cuţit cu prăselele de fildeş, un scisor se apropie, şi, reţinênd cu o mână amictul sĕŭ de lână [2]), cu cealaltă începu să taie pasĕrile 'n bucăţĭ potrivite, pe care le aşează repede pe marginea taleruluĭ, ceeace provocă admiraţia tutulor, surprinşĭ de atâta 'ndemânare.

Eĭ beaŭ, în acelaş timp, tot felul de vinurĭ: Cecub, Falern, Alban, şi, limbile deslegându-se, glumele 'ncepură să curgă. Veselia lor se exercita maĭ ales asupra paraziţilor, pe capul căror sclaviĭ vărsaŭ sosurile, ca din greşeală, ş'apoĭ 'ĭ trăgeaŭ de pĕr şi de barbă, ca pentru a 'ĭ şterge.

La serviciul fructelor, prăjiturilor şi vinurilor străine, pe care le bĕură în ciatose de aur, cu toarte, lucrate numaĭ în smalţurĭ, se auzi o muzică discretă de crotale şi de tipsiĭ, de chitărĭ egiptene şi de lire greceştĭ, de cistre amestecate cu note de flaut, şi, totdeodată, femeĭ cu rochia uşoară apărură, aşteptând un semnal.

Oaspeţiĭ nu maĭ puteaŭ. Pentru a digera maĭ bine, eĭ se culcaseră pe

[1]) Vezĭ Juvenal, *Satire*.

[2]) Vezĭ J. Lombard, *Op. cit.*

spate şi suflaŭ din greŭ, cu picioarele 'ntinse. Claudiŭ, prins de somn, moţăia, după obiceiu-ĭ. Pelignus şi Mnester staŭ nemişcaţĭ, cu feţele stupide. Ceĭlalţĭ rîdeaŭ, saŭ cântaŭ, saŭ îşĭ vîraŭ degetele 'n gură ca să verse şi să se uşureze. Singurĭ Sulpicius şi Atenodor, încă nesătuĭ, profitaŭ de oboseala generală pentru a se 'ndopa din mâncările rĕmase; iar sala se 'nvăluia, cu 'ncetul, într'un nuor uşor, format din fumul de bucate şi din feştilele de lampă ce 'ncepeaŭ a se 'negri.

După un scurt preludiŭ, dănţuitoarele 'şĭ luară avîntul. Ele ocoliră, maĭ întâĭ, tricliniul, cu cletinăturĭ de şolduri şi cu tensiunĭ de membre ce le arătaŭ maĭ înalte. Apoĭ, se despărţiră 'n grupurĭ, şi, pe când unele evoluaŭ într'o parte, celelalte se 'nvârteaŭ într'alta, cu picioarele 'mpreunate şi c'o iuţeală aşa de mare, încât rochiile lor, de o stofă uşoară, formaŭ ca un vĕl d'asupra capuluĭ, lăsându-le goale de la brîŭ pân'la călcâe. Ele păreaŭ că se mişcă 'ntr'un vârtej de voluptate, accentuat încă prin sgomotul crotalelor şi al tipsiilor, prin sunetul flautelor, prin zăngănitul cistrelor [1]), prin acordul dulce al lirelor şi al chitărilor. Pe urmă, dispărură cu toatele, printr'o uşă laterală, 'ntr'o finală 'n care 'şĭ amestecară rîndurile, însoţite de suspinele muziceĭ care se stinse cu 'ncetul în urma lor.

XIII

Sala rĕmase un moment tăcută. De odată însă, un sgomot de scandal, de glasurĭ certându-se şi apostrofându-se cu violenţă, se auzi la câţĭva paşĭ de acolo, şi umplu inima tutulor de mirare şi de grijă. Claudiŭ, trezit din somn şi fricos cum era din fire, de altmintrelea pururea urmărit de ideĭ de moarte, de când maĭ cu seamă i se 'ntêmplaseră nişte agresiunĭ provocate de propria-ĭ imprudenţă [2]), crezu că era un atentat îndreptat în contra-ĭ şi căută să se pue la adăpost. Deja, 'n turburarea-ĭ, i se părea că sicariĭ aŭ pătruns în palat, că se află 'n vestibul şi că, aci, opriţĭ de servitorĭ de a 'nainta, aŭ încins luptă cu aceştia ca să răsbească maĭ departe, că vociferările ce se auzeaŭ eraŭ apelurile desperate ale oamenilor sĕĭ, chemând în ajutor, că uşa tricliniuluĭ avea să fie 'n curînd forţată. Atuncĭ, nebun de spaimă, cu veştmintele 'n dezordine, alerga 'n toate părţile, rugându-se de ceĭ de faţă să-l scape, să-l ascunză, să nu-l lase a fi ucis. Aceştia, la rêndul lor, impresionaţĭ de groaza luĭ, presupuind că simţise un pericol real, care 'ĭ ameninţa şi pe dînşiĭ, îşĭ perduseră şi eĭ mintea, şi, galbenĭ de teroare, spre a-şĭ mîntui vieţile, se vîraŭ pe unde apucaŭ, pe subt masă, pe subt pat, pe după mobile. Sulpicius şi Atenodor asemenea, surprinşĭ cu gura plină şi nemaĭ putênd să 'nghiţă de emoţiune, se tăvăleaŭ pe jos, înnecaţĭ cu bucăţile ce li se opriseră 'n gît, cercând să strige, însă, neavênd glas, strîmbându-se oribil şi aducênd nota lor comică aceleĭ scene de confuziune.

Iată ce se 'ntîmplase.

Spre seară, pe când Claudiŭ era încă la masă, Drusus, fiul împĕratuluĭ, venise la venerabila Antonia, soacră-sa, ca să o vază şi să i se plângă de nemulţumirile ce avea. Se ştie că Antonia păstrase, la curte, o reputaţiune dinaintea

[1]) Vezĭ J. Lombard, *Op. cit.*
[2]) Vezĭ Suetone, *Claudiŭ.*

căreia toate frunţile se plecaŭ şi că autoritatea eĭ morală era aşa de mare, încât însuşĭ Tiberiŭ se ducea adesea să o consulte. Drusus, ofensat de Sejan, cu câteva zile 'nainte, la înmormêntarea luĭ Germanicus, supusese cazul tatăluĭ sĕŭ, însă, după ce se convinsese că nu va putea obţine nimic de la acesta, se gîndise la soacră-sa ca să 'ĭ încredinţeze apărarea cauzeĭ sale, sperând că, printr'ênsa, va putea dobîndi satisfacţia ce amorul sĕŭ propriŭ dorea. El venise, decĭ, să-ĭ vorbească despre aceste lucruriĭ şi cătase să o 'nduplece prin tot felul de consideraţiunĭ.

— »Nu era oare un lucru trist, — ĭĭ zisese el, între altele, — de a vedea străinĭ introducêndu-se pe lîngă persoanele cele maĭ sus puse şi furându-le încrederea? Niştе asemenea oameniĭ trebueaŭ să fie asimilaţĭ cu furiĭ, fiindcă, întocmaĭ ca aceştia, lucraŭ în umbră şi recurgeaŭ la mijloace neoneste pentru a 'şĭ atinge scopul. La ce servea puternicilor lumeĭ să aibă copiĭ, crescuţĭ cu greutăţĭ şi destinaţĭ a le lua, 'ntr'o zi, locul, dacă, 'n cursul vieţeĭ, eĭ nu le acordaŭ nicĭ o trecere? Ceeace se petrecea 'n familia sa, era cel maĭ izbitor exemplu despre aceste dezordine morale. Un aventurier, un om de nimic, născut într'un municipiŭ, fiul unuĭ simplu cavaler roman, ce nu putea invoca 'n favoru-ĭ nicĭ vechimea numeluĭ, nicĭ nobleţa origineĭ, nicĭ serviciele strămoşilor, precum nicĭ propriele sale merite, ajunsese să posede, în stat, o influenţă şi o putere maĭ mare chiar decât ale fiuluĭ împĕratuluĭ! Şi cum atinsese el acest rezultat? Prin linguşelĭ, prin minciunĭ, prin intrigĭ de tot felul! La 'nceput, nimenĭ, nu se 'ngrijase de dînsul: modestia-ĭ şi supunerea-ĭ aparente îĭ atrăgeaŭ chiar oare-care simpatiĭ. Acum însă, după primele succese, pofta venindu-ĭ mîncând, obrăznicia-ĭ şi îndrăzneala-ĭ nu maĭ aveaŭ marginĭ. Ce planurĭ ascunse hrănea acest om, care nu se sfiia de a se intitula ajutorul Cesaruluĭ? Poate că spera să ajungă, 'ntr'o zi, chiar egalul luĭ! Şi lucrul nu era de mirare dacă se gîndea cineva la mijloacele de care i se permisese să dispue! Nu se concentraseră oare în Roma, după stăruinţele luĭ, toate cohortele pretoriene, cantonate prin vecinătăţĭ? Nu se puseseră sub comanda luĭ aceste forţe? Nu i se dase o autoritate absolută asupra lor? Pentru ce s'ar fi genat şi nu ar fi mers maĭ departe? Deja el făcuse marĭ progrese în această direcţiune. Graţie slăbiciuneĭ împĕratuluĭ, orbit de dînsul, statuea luĭ se resfăţa pretutindenĭ, pe pieţele publice, pe monumentele luĭ Pompeiŭ! Fiica luĭ era crescută la un loc cu nepoţiĭ Cesareluĭ, ba chiar destinată a se căsători cu unul din aceştia. Aveaŭ să se vază, 'ntr'o zi, coborîtorĭ d'aĭ luĭ făcênd un acelaş neam cu urmaşiĭ luĭ August, şi dacă moştenitoriĭ adevăraţĭ aĭ acestuia vor maĭ avea drept să 'nsemneze ceva pe viitor, aceasta va fi, de sigur, numaĭ din mila şi din generositatea acestuĭ om!...«[1]).

Concluziunea acestor recriminărĭ era că dînsa, cumnata împĕratuluĭ, ilustra protectoare a familieĭ, trebuea să se 'ngrijească de această stare de lucruriĭ, să atragă, până maĭ era vreme, atenţiunea luĭ Tiberiŭ asupră-'ĭ şi să nu permită ca un parvenit să-şĭ desăvîrşească opera, dând la o parte pe adevĕraţiĭ stăpînĭ aĭ caseĭ, pentru a le lua locul.

Antonia cătase să 'l liniştească, ĭĭ reprezintase că, poate, lucrurile nu eraŭ

[1]) Vezĭ Tacit, *Anale.*

aşa de grave precum le vedea, că se putea ca mânia să ’ĭ turbure judecata şi să-l facă nedrept, că, în orĭce chip, ea va cerceta, va observa, se va informa, şi, la timp, va interveni, dacă se va convinge că există vreun pericol care că ameninţe imperiul saŭ pe vreunul din membriĭ familieĭ.

Drusus, nemulţumit de resultatul dobîndit, se retrăgea, formând, în minte-ĭ, tot felul de proiecte de răsbunare, când, în josul scăreĭ ce conducea, din apartamentele soacreĭ sale, în vestibul, el se ’ntîlni, drept în faţă, cu Sejan, care venea să ia pe fiică-sa. La vederea acestuia, furia luĭ izbucni cu toată violenţa ce-ĭ da nesuccesul demersuluĭ ce ’ncercase.

— »Sejane,— ĭĭ strigă el, de departe, cum îl vĕzu, — ascultă! am să-ţĭ spuiŭ douĕ vorbe. De când oameniĭ de seama ta aŭ prins atâta ’ndrăzneală încât nu se tem să nesocotească pe maĭ mariĭ lor?«

Sejan, surprins de acest atac, la care nu se aşteptase, rĕmase un moment fără cuvînt. Dar, revenindu-şĭ numaĭ decât în fire, el îl rĕspunse cu glas liniştit:

— »Aceasta s’a ’ntîmplat, Druse, decând aceĭ maĭ marĭ de care îmĭ vorbeştĭ nu ştiŭ să se respecte, şi, prin violenţa lor, daŭ celorlalţĭ dreptul să nu le poarte nicĭ o consideraţiune!«

— »Mizerabile,—răcni Drusus, în culmea mânieĭ,—îndrăzneştĭ să ’mĭ vorbeştĭ astfel? Uiţĭ oare că te afli ’n faţa fiuluĭ Cesareluĭ, stăpînuluĭ tĕŭ?«

— »Cesar, stăpînul meŭ, de ar fi faţă, — replică Sejan, cu acelaş sânge rece,—ar aproba limbagiul meŭ, găsindu-l prea moderat faţă cu provocările nedrepte ce mi se adresează.«

— »Insolenţa ta,—continuă Drusus, înaintând spre el,—va fi plătită. Nu va fi zis că un om de soiul tĕŭ a cutezat să ’mĭ ţie piept fără pedeapsă.«

— »Îţĭ facĭ iluziĭ, Druse, — rĕspunse Sejan, înaintând şi el spre dînsul;— neştiindu-mĕ vinovat de nimic, nu mĭ-e frică de nimenĭ, şi pedeapsă de se cuvine cuĭva în acest moment, de sigur că nu mie ar fi drept să se dea.«

Drusus, exasperat prin aceste răspunsurĭ semeţe, ajunsese la acel grad de aţîţare când omul nu maĭ cugetă, nicĭ nu maĭ ştie ce face.

— »Aşa? mĕ bravezĭ? Eĭ bine, ţine, mizerabile!« strigă el, ridicând mâna şi lovind pe Sejan de maĭ multe orĭ peste obraz [1]).

Prefectul pretoriuluĭ stete o clipă la gînduri, deliberând cu el însuşĭ dacă trebuea să-şĭ scoaţă gladiul şi să-l spele în sângele agresoruluĭ sĕŭ. Limpezimea minţeĭ sale însă, care nu-l părăsea nicĭodată, chiar în cele maĭ dificile împrejurărĭ, ĭĭ arătă numaĭ decât teribilele consecinţe ale unuĭ asemenea act. El îşĭ înghiţi, decĭ, mânia, şi, adresându-se cătră Drusus, care el însuşĭ rĕmăsese surprins de excesul acţiuneĭ sale, ĭĭ zice cu un aer rece şi cu surîsul pe buze:

— »Îţĭ mulţumesc, Druse. Iată o insultă pe care nu o voiŭ duce cu mine ’n mormînt!«

Apoĭ, întorcîndu-ĭ spatele, îşĭ continuă drumul liniştit, parcă nu i s’ar fi ’ntîmplat nimic.

(urmează) CIRU OECONOMU.

[1]) Vezĭ Tacit, *Anale*.

VISTIERUL STAVRINOS [1])

VESTITELE VITEJIĬ ALE LUĬ MICHAIŬ VODĂ

Ce aŭ stăpînit Ţara Rumânească şi Ardealul de la anul mîntuirii 1588 şi până la 1601

Care maĭ întâĭ s'aŭ tipărit în limba grecească la anul 1806 în Vineţiia în poezie de smeritul Iermonah *Neofit*, iară acum întâiaşĭ dată tradusă din greceşte în rumâneşte de *Teodor M. Eliat*, şi date în tipariu cu cheltuiala şi cu îndemnarea unor iubitorĭ de înmulţirea cărţilor în limba rumânească, în anul 1837.

Eŭ nu voiŭ să zic, ca Socrat, că »ceeace voiŭ nu pociŭ şi ceeace pociŭ nu voiŭ«, ci cât am putut am făcut, şi crez că ceĭ cu adevĕrată înţelepciune vor primi rîvna şi vor lepăda greşelile.

TRADUCĔTORUL.

PREFAŢĂ

Nu mi-se pare alt de cât ca cum aşĭ vedea pe acel Michaiŭ Vodă săvîrşind biruinţe cu braţul sĕŭ cel înalt, carele a pututu suppune pĕ un Leŭ, ce se fălia că stăpîneşte toată lumea şi atât a'l smeri, în cât a'ĭ trimite şi scumpe daruri, numaĭ ca să 'ĭ aibă dragostea; şi a stăpînit Ungro-romania cu sabia în toată viaţa sa, spre care numa dragostea ce fireşte a avut către Patrie'şĭ l'a îndemnat. Rĕutăţile şi grelile datoriĭ, jalea şi necazu ce era pentru femeile şi copiiĭ ce se hrănea (hrăpia) îl siliră a se duce la Constantinopol la anul mîntuiriĭ 1588 şi,

[1]) A se vedea Anul II, pag. 26. Respectăm, pe cât se poate, ortografia tipăririĭ şi punem în parenteze silabele ce lipsesc, pe cele de prisos saŭ echivalentul termenuluĭ rĕŭ tradus.

întrebuințând tot felul de mijloace, a luat Domnia Țĕriĭ-rumânești de la Sultanu de pe atuncĭ, și după obiceiŭ a primit și el datoriile celorlalți Domnĭ din nainte, făgăduindu-se că le va plăti; dar peste puține ḑile, după ce s'aŭ așezat în scaunul sĕŭ, pĕ toți aceĭ Tiranĭ ĭ-a tăiat și ĭ-a prăpădit, și a stătut vitejește în Domnie 13 anĭ. Apoĭ, pizmuindu'l Gheorghie Basta, ce era peste oștirile nemțești, a trimis dameniĭ (oameniĭ) sĕĭ și l'a omorît la Turda în câmpiĭ, unde era tăbărît, și unde era scaunu crailor Ardealuluĭ. Acolo Michaiŭ Vodă, când s'a așezat craiu, a zidit o Mănăstire de Legea Rĕsărituluĭ, care se află și până astăzĭ spre slava sfinteĭ Troițe și vecinică pomenire și mîntuire a sufletuluĭ sĕŭ. Iar vitejiele sale s'aŭ scris de un vistier Stavrinos, om al sĕŭ, arestuit fiind în cetatea Bistrița din Ardeal, și după multă vreme s'aŭ găsit împreună cu o altă Poezie, în care sĕ coprind turburările întîmplate în Ungro-romania, scrise de mână în limba grecească, care, căzênd în mâinile unuĭ boier, Banu (Panu) Pepanu, le-a tipărit

Smeritul
IERMONACH NEOFIT.

INCEPEREA ISTORIEI LUI MICHAIŬ-VODĂ

Coboară(-te) de sus, din cele (prea) înalte,
Tu, sfinte adevĕr, și dă condeiŭ să salte.
Rĕvarsă p'al mieŭ scris a ta strălucire
Să laud pĕ Michaiŭ-Vodă cel cu mărire,
P'acel Roman viteaz, ce cu sângerĕtate
Din locul luĭ pĕ Turcĭ 'ĭ-aŭ izgonit departe.

In valurĭ și amar s'afla această Țară,
In grele datoriĭ și plângere amară.
Gemea de Turcĭ prea rĕŭ, Spaiziĭ, Eniceare'ĭ
Ce-atuncĭ era stăpînĭ pe Țară foarte rĕĭ :
O zi nu rĕmânea a nu fi 'n jefuire,
Neveste și copiĭ a nu le fi 'n hrăpire.

Bogațĭ, săracĭ și toțĭ necazurĭ avea multe :
Suspinurile lor n'avea cin' să le-asculte.
O jale în Rumânĭ, în cât d'așa răbdare
Ș'acele fără graiŭ putea fi la mirare,
Ș'acelea or fi plâns, or fi jelit și ele
D'acele tirăniĭ și patimĭ foarte grele.

Dar ochiul cel de sus, înalt(ă) prevedeare,
Ce mult rabdă și lung, nu maĭ avu răbdare,
Ci 'ndată dete 'n gînd, vĕrsă cu mîngâiere
Aceluĭ prinț Michaiŭ și dete luĭ putere.
Acesta era Domn, stăpîn p'această Țară,
Dar și el petrecea viiață prea amară.

Ajunse la necaz și hotărî îndată
Prin sabie pĕ Turcĭ să'ĭ treacă la o-laltă.
P'ascuns aduse-oștirĭ, voinicĭ din Ungaria :
Rĕsboiŭ vesti pe loc, săltâ și Rumânia,
Și 'ndată pe câțĭ Turcĭ s'afla aicĭ în Țară
Prin sabie'ĭ jertfi : le dete moarte-amară.

Zăcea pe drum tăiețĭ acele hiară rele.
Scăpă pe biețĭ Rumânĭ din marĭ durerĭ și grele.
Și 'ndată a ajuns vestire și la Poartă :
Urmarea luĭ Michaiŭ află Sultanu 'ndată.
Scrise pĕ la Vizirĭ poruncĭ ca să'ĭ arate
Pĕ ce temeiŭ Michaiŭ s'a abătut departe ?
Pĕ Turcĭ de ce-aŭ tăiat ? Ce'ĭ este 'mpotrivirea ?
S'arate la Devlet din ce 'ĭ este pornirea ?
Atuncĭ Ferhat Pașa a dat un rĕspuns Porțiĭ :
I-a scris în adevĕr pĕ Turcĭ dĕ ce-a dat morțiĭ,
Căcĭ Turciĭ Eniceriĭ făcea robiĭ, necinste,
Lua și mult bănet, fete, copiĭ, neveste.

Din cereriĭ nu 'nceta și Turciĭ și Evreiĭ
Și Țara nu scăpa din datoriĭ prea grele'ĭ.
Aceasta și Michaiŭ vĕzênd, din strîmtorare
Să scape pĕ Rumânĭ revolt(at) făcu scăpare.
Și nu e vinovat Michaiŭ la (fapt')-această,
Căcĭ, și de maĭ tăcea, lua ș'a luĭ nevastă !

Cum Sultan Selim a trimis alt Domn pĕ fiiul luĭ Ianco în Țara rumânească.

Așa înțel(eg)ênd Sultanu 'n credințară
Trimise pĕ alt Domn să vie 'n astă Țară,
Bogdan Voivod îĭ zic, ca el să stăpînească,
Și chiar luĭ Mustafa Pașa să poruncească
S'ajungă 'n Țară 'n grab', s'așeze-altă Domnie,
Să lege pĕ Michaiŭ, să'l dea întru robie.
Atuncĭ și Mustafa, cu toțiĭ d'împreună
Săltând, venia în grab' cu armie prea bună.
Oștirile 'n Rusciuk făcu înaintare
Să prinză pĕ Michaiŭ, dar el aŭ fost maĭ tare !

Cum aŭ trecut Michaiŭ Vodă la Rusciuk și s'a bătut cu Mustafa Pașa și l'a biruit.

Michaiŭ Vodă-auzind o astfel de vestire
Porunc'a dat de loc să strîng'a luĭ oștire,
Ș'atuncĭ, în mijloc stând, le zice vitejește
Cu graiŭ dulci și blând, povĕțuindu('ĭ) frățește :

»Voiniciĭ mieĭ și frațĭ,
Vĕ daŭ o sărutare.
Și voĭ mĕ sărutațĭ
Și... *marș* fără schimbare.

»Voinicii mieĭ şi fraţĭ,
Aveţĭ mână romană:
In sângiurĭ să săltaţĭ
Cu sabie duşmană!
»Voinicii mieĭ şi fraţĭ,
Ne stă 'nainte moarte:
Vĕ rog să naintaţĭ,
Că Domnul toate poate!
»Eŭ iată 'naintez cu sabia în mână.
Zdrobi-voiŭ pĕ duşman: pĕ toţĭ îĭ fac ţĕrênă.
Porniţĭ dar maĭ în grab', păşiţĭ fără sfială
Ş'ajungeţĭ la Rusciuk, şi n'aveţĭ îndoială!«

Atuncĭ d'o-dată toţĭ şi plinĭ de bucurie
Porniră spre Rusciuk cu săbiĭ de mânie.

Găsiră, cum aŭ vrut, şi Dunărea 'ngheţată;
Trecură ca alţĭ lupĭ. Rusciuk' luară 'ndată,
Şi foc(ul) dară 'n tîrg: aprinseră oraşu(l).
De groază ce era se spăimîntă vrăjmaşu(l)!
Şi Turciĭ îngroziţĭ fugea şi... unde, unde
Uimiţĭ îşĭ căta loc, de fric'a se ascunde.

Intrâ (î)n oştĭ Michaiŭ. Pĕ toţĭ împrăştiară
Şi 'ntăĭ p'al lor Serdar prinzênd îl şi tăiară.
Şi Domnul, ce venia să stăpînească 'n Ţară,
Abia singur scăpâ cu inima amară.
Făcură marĭ zdrobirĭ l'acea turceasc' oştire:
Rusciuk'a desbrăcat: cu bogăţiĭ eşirĕ.
Mume plângea copiĭ, copiĭ plângea pe mume
Cât nu maĭ socotiaĭ Rusciuk a fi în lume.
Turcoaicele 'ntindea fără milostivire
Incoace şi 'n colea cu toţĭ într'o hrăpire.
Pĕ unele 'n transport le apuca Romaniĭ,
Pe alte(le) le lua şi p'altele Cataniĭ.

Şi câte rĕmânea lua şi Dorobanţiĭ,
Şi toţĭ le transporta şi le avea ca fraţiĭ.
Atuncĭ să fi vĕzut în Rusciuklenĭ o jale,
Strigărĭ, plânsorĭ pîn' foc, sângiurĭ ca 'n zalhanale;
Turcoaice celebiĭ, ascunse în viiaţă,
Atuncea pîn' zăpezĭ desculţe şi pĕ ghiaţă.

Pĕ unile dĕ păr, pĕ alte de picere,
Pĕ nimenĭ nu vedeaĭ să nu tragă muiere.
După aceast' eşi Michaiŭ cu bogăţie,
Cu roabe şi cu robĭ şi multă avuţie.
Lăsâ Rusciukul ars şi 'n lacrĕmĭ înfocate
Să ştie de Michaiŭ, să fugă prea departe.
Plecară în-napoĭ în Ţara rumânească

Cu vivat luĭ Michaiŭ, în scaun stăpînească.
Dar, până a sosi, l' întîmpină vestire
Că aŭ intrat Tătarĭ în Ţară fără ştire.
Michaiŭ se întristă d'această rea vestire
Şi 'ndată porunci a se găti oştire
Ca să'ĭ lovească 'n grab', să nu le maĭ dea vreme,
Să 'ĭ facă maĭ curînd subt sabie a geme.

A strîns treĭ sute-ostaşĭ. Trimise avant-gvardă
Să vază d'unde vin aceĭ Tătarĭ grămadă,
De este ş'acel Han întru a luĭ oştire
Şi mulţĭ sunt saŭ puţinĭ, curînd să'ĭ facă ştire.

Tătarĭĭ îns' era maĭ mulţĭ d'opt-zecĭ de mie
Ce 'n Ţară jăfuia, prăda cu rea mânie.
In Neajlov aŭ ajuns şi tabără făcură
Şi a se odihni Tătarĭĭ toţĭ stătură.
Era 'ntre eĭ şi Han' şi ceĭ marĭ aĭ oştirĭĭ :
Şi sfătuia cu toţĭ mijloacele robirĭĭ,
Să prade maĭ în grab' şi să robească Ţara,
Să taie marĭ şi micĭ pîn' nu'ĭ apucă vara.

Eşir' aceĭ voinicĭ cu mare vitejie,
Gătiră duhul drept şi sabiĭ de mânie.
Făcură 'ntre eĭ sfat, cu plan se sfătuiră
Zicînd ca nişte fraţĭ să meargă 'n nemurire :

»Fraţĭ cu fraţĭ,
Orĭ noĭ murim ;
Decât slava la ceĭlalţĭ
Noĭ maĭ bin' s'o dobîndim.

»Viĭ cu viĭ
Să nu 'ncetăm :
Săbiĭ fie mărturiĭ
Ca noĭ slavă să luăm.

»Suntem robĭ
L'aceştĭ Romanĭ :
Să nu ne-arătăm neghiobĭ,
Ci vrăjmaşilor duşmanĭ.

»Fim Perseu !
Intr'acest ceas
Fieşĭ-care ca un smeu
C'o jertfire şi c'un pas !

»Nu vedem
C'aceştĭ Romanĭ
Ne înaintă ? Să stăm
Să perim ? Că n'aŭ duşmanĭ !

»Păşiţĭ dar :
Orĭ toţĭ (astăzĭ să) perim
Fără a simţi amar
Saŭ slavă să dobîndim«!

Cum aŭ mers vitejiĭ luĭ Michaiŭ Vodă asupra Tătarilor şi i-aŭ biruit.

Aşa înfierbîntaţĭ, cu mare îndrăzneală
Intrară 'n opt-zecĭ miĭ Tătarĭ, fără sfieală.
Tăiară ca alţĭ Leĭ. Vrăjmaşiĭ se 'ngroziră,
Lăsar' orĭ-ce avut şi pĕ'n zăpezĭ fugiră.
Se 'mprăştiară toţĭ aceĭ cu vrăjmăşie :
Tătarĭ şi orĭce Turc s'afla în vălmăşie
Şi Riga lor, scăpând atât numa cu viaţă,
Sultanuluĭ vesti romn' tabăra măreaţă [1])
Şi încă 'ĭ-a'rătat şi orĭce pătimiră
Şi cum el a scăpat, iar toţĭ ceĭlalţĭ muriră.

Cum Sultanu a poruncit să se facă Pod peste Dunăre, ca să treacă oştirĭ asupra luĭ Michaiŭ-Vodă.

Indată se iuţi şi porunci Sultanu
Unuĭ Paş'a veni şi chiar Vizir-Sinanu.
Veni Sinan Paşa şi 'ĭ porunci gătire,
Ca cât de maĭ în grab' să 'şĭ fac'a luĭ oştire :
»Să strîngĭ din Anadol pĕ ceĭ maĭ marĭ Paşale
»Cu straşnice oştirĭ ; să puneţĭ toţĭ la cale
»Selimĭ şi Cârjaliiĭ şi toţĭ aceĭ Gintiţiĭ
»S'alerge la duşmanĭ, l'aceĭ Romanĭ vestiţiĭ.
»Şi du-te maĭ curînd, în grab', ca să nu fugă
»Acel vrăjmaş al mieŭ şi însuşĭ al mieŭ slugă,
»Ce-a fost un credincios ş'acum e un balaur
»Şi, tare ca un smeŭ, din ţara mea ia aur.
»Cu sabia 'mĭ luâ şi Giurgiu şi Brăilă,
»Trecură şi'n Rusciuk Romaniĭ ca o crilă ;
»Silistra, Varna, Pambe şi până la Provaşu,
»Dobrogea şi Zagara stricâ curînd vrăjmaşu ;
»Plevne, Nicopol, Vrace şi Diiul pustiiră,
»Pe Han cel mult viteaz cu groază 'l izgoniră
»Ş'abia scăpâ speriat prin mare-acea zăpadă,
»D'aci 'napoĭ trecu şi morţĭ lăsă grămadă.

Cum Sinan Paşa a eşit din Ţarigrad şi a venit în Ţara Românească asupra luĭ Michaiŭ-Vodă.

Atuncĭ Sinan Paşa, cu mare-a luĭ gătire
Eşind din Ţarigrad, veni-acĭ spre robire,
Veni cu gînd duşman Ţara să ne-o 'mpresoare,
Să prinză pe Michaiŭ şi 'ndată să'l omoare.

---

[1]) Adică »măreaţa tabără română«.

Sinan acestea socotia, Mihaiŭ gătia alte
Mijloace şi gătirĭ cu plane maĭ înalte;
Căcĭ, cum d'aceast' aflâ, făcu tabără 'ndată
Să vază pĕ Sinan ce poate ş'astă dată.
Trimise la Ţitmàn [1]) să vie cu tăriea,
Cu cele bune oştĭ să lase Ungariea.

Acest' sosind făcu tabèrĭ l'a luĭ oştire.
Stătură 'n Copăcenĭ, să ia Mihaiŭ de stire,
Iar în Călugărenĭ sosi şi Turci 'ndată.
Făr' sfială şi Michaiŭ îĭ puse la o-laltă,
Eşi 'naintea lor, aprins de rea mânie,
Şi 'ĭ întâlni pe pod şi 'ndat' vi vijelie.
Atuncĭ să fi vĕzut pĕ Turcĭĭ cum înoată:
Ca porcĭĭ se scălda înfioraţĭ de spată,
Pe mulţĭ a aruncat în apă şi 'n băltoace;
Ca bàlaur îĭ da la sabiă să 'ĭ toace.

Cum Michaiŭ-Vodă pĕ Sinan Paşa după cal l'a aruncat în noroiŭ

Ş'aşa fiind aprins, cu o iuţime mare
Se răpezi 'n Sinan, ş'aşa 'l lovi de tare
In cât, de und'era pĕ cal voinic călare,
Indată îl vĕzu că sare 'n balta mare:
Intocma ca un porc avea asemĕnare.
Ş'ajunse 'ntr'un minut de om a n'avea stare:
Puţin a şi rĕmas d'a fi întru pierzare,
De nu s'a înecat în balt'aceea mare
Cu toţiĭ. Ruşinat abia găsi scăpare:
Turcia căuta prilej mâniĭ ceĭ mare.

Cum a vrut Sinan Paşa să piarză pĕ Michaiŭ. cu vicleşug.

Atuncĭ s'afla ascunşĭ într'o pădure deasă
Mehnea şi cu Hasan, şi se găti să iasă
Cu alte mult'oştirĭ, p'ascuns ca să coprinză
Oştirea luĭ Michaiŭ şi vrea pĕ el să'l prinză;
Dar îns'acel viteaz sări spre eĭ îndată,
O sabie avênd ca o lopată lată,
Şi 'ntocma ca un smeŭ îĭ risipi cu groază.
Atuncĭ s'a şi 'ntêmplat orĭcine şi să vază
Indată cum fugi. Se risipiră 'ndată
Şi chiar acel Hasan cinsti romana spată.
Şi încă auzind Vizirul ce păţise
Atât maĭ mult atuncĭ fiorile 'l coprinse.
Fugi (s') s'ascunză 'n crâng. Abia scăpâ, săracu,
Căcĭ îl făcu Michaiŭ: curînd vĕzu pĕ dracu.
Scăpâ drept la Vizir curînd (el), şi îşĭ spuse

[1]) Rig al Ungarieĭ. Sĕ numeşte şi Sighismond.

Acele ce-a păţit, cât viaţa nu'şĭ rĕpuse.
Asemenĭ şi Sinan Paşa 'ncepu a'ĭ spune:
Spuind, şi tremura că a vĕzut minune.
Zicea că ca Michaiŭ viteaz nu se maĭ poate,
Că'ndată într'un ceas îl învĕţâ să 'noate;
Cum suliţa a luĭ a aruncat în apă
Curînd, cât n'a putut nicĭ el ca să priceapă.
»Dar partea mea aŭ fost c'acolo se 'ntîmplase
»Un om voinic, Spahiu: acel' afar mĕ trase.
»Acela de lipsia, Michaiŭ îmĭ da şi moarte:
»In apă, acolò, mi-le sfêrşiam eŭ toate.
»Ruşine îmĭ făcu acum la bĕtrâneţe
»Ce n'am putut să paţ la cruda tinereţe«!

Făcură sfat cu toţĭ ce mijloc să găsească
Pe balaur şi nebun [1]) curînd să prăpădească.
»De vom făgădui l'aĭ luĭ boierĭ mulţime
»De galbinĭ, ni 'l şi dă, puterea să'ĭ fărîme«!

Cum s'aŭ sfătuit cu Mihnea-Vodă să prinză pĕ Michaiŭ.

Atuncĭ Meh(e)met Beiŭ ş'a luĭ chiar adunare
Luĭ Mihnea Vod'a zis: — »Ţie cum ţi-se pare?
»Să mergĭ tu la boierĭ, cu orĭce mijlocire
»Induplecă'ĭ cum ştiĭ, să'l prindem fără ştire«!
Şi 'ndată a rĕspuns şi el că: »Mĕ voiŭ duce,
»Făr' zăbav' pĕ Michaiŭ eŭ viŭ îl voiŭ aduce«.
Aşa la Dan [2]) plecâ şi 'ĭ dete 'ncredinţare
Că, de prinde pe Michaiŭ, galbenĭ ia sumă mare.
Şi Dan, lacom la banĭ, la Kralioberea [3]) se duse
Ş'o sumă (de mulţĭ) galbinĭ prezent (el) îĭ aduse.
Şi 'ĭ zice: — »De veĭ vrea să'ţĭ ţiĭ a ta viaţă,
»Oştirea strînge 'n grab' şi fugĭ pên' dimineaţă,
»Că Turcĭ aŭ venit mulţĭ şi o să ne 'mpresoare.
»Şi lasă pĕ Michaiŭ: vedea-vom ce-o să facă,
»La lucru aşa greŭ capu cum leneş pleacă«.

Aşa dar Kralioberea îşĭ strînse-a luĭ oştire
Şi 'ndat'a şi plecat. Michaiŭ n'avea de ştire,
Dar îns'a priceput Michaiŭ de unde 'ĭ vine
Acestea: din boierĭ, carĭĭ cu Turcĭĭ ţine.
Şi, făr'a zăbovi, îşĭ strînse-a luĭ oştire
La Rucăl [4]), şi plecâ să 'şĭ fac'altă gătire.
La Ţitman în Ardeal vesti numaĭ îndată;
Dar până a veni, sosi altă mandată.

---

[1]) Turcĭĭ îĭ zicea Deli-Mihal.
[2]) Dan era vistier mare.
[3]) Kralioberea (Krai Robert) era căpitan al Ungarieĭ.
[4]) Rucăr.

Cum Sinan Paşa a intrat în Ţara românească şi a robit.

Atuncĭ Sinan Paşa cu toat' a luĭ oştire
Intrâ în Ţar'aicĭ şi începu robire.
Mulţime de rĕĭ Turcĭ, fără să aibă milă,
Mume, copiĭ robia, neveste lua 'n silă.
Aşa şi începu cetate ca să facă
Tîrguviştiĭ 'mprejur, gîndind aicĭ să zacă.
Şezu în Bucureştĭ cu mare veselie
Şi socotia în vecĭ ca Ţar'a luĭ să fie.
Atuncĭ Riga Ţitman veni cu-a luĭ gătire
Şi'n Rucăl sĕ 'ntâlni cu-a luĭ Michaiŭ oştire.

Cum Ţitman s'a unit cu Michaiŭ şi s'aŭ dus asupra Turcilor.

Indat'aceştĭ doĭ Prinţĭ, de cum se întâlniră,
Oştirĭ aŭ potrivit şi planurile gătiră.
Rĕsvan Vodă era cu străjile 'nainte:
Nicĭ nu simţia Sinan, nicĭ nu'ĭ trecea prin minte.
Mulţime călăreţĭ: voinicĭ cu vitejie
Ce pot la un rĕsboiŭ ca leiĭ cu mânie.
Ajunse la Tîrgovştĭ şi'ndată o luară
Ş'acea cetate a luĭ de tot o sfărîmară.
Întaĭ dedĕră foc ş'aprinseră oraşu
Şi arse tîrgu tot: se prăpădi vrăşmaşu.
Cincĭ miĭ era de Turcĭ, voinicĭ cu vitejie
Cetatea ce păzia cu gînd c'a lor să fie.
Nicĭ unul n'a scăpat: acolo toţĭ periră
Cu mic, cu marĭ, într'un cuvînt se prăpădiră.
Fără zăbavă luĭ Sinan făcură ştire
D'a luĭ Ţitman şi Mihaiŭ asupra luĭ venire.

Cum Sinan Paşa aŭ făcut sfat cu Hasan Paşa.

Atuncĭ Sinan Paşa, aflând cele urmate,
Chiemară pe Hasan Paşa şi 'ĭ spuse tate.
Iĭ spuse că Michaiŭ vine cu mare-oştire
Şi cum că şi Ţitman este într'o unire:
»Cetatea, ce-am făcut, a ars, a prăpădit-o,
»Oştirea ce-am avut prin sabiĭ aŭ jertfit-o,
»P'Ali Paşa l'a prins şi 'l aŭ întru robie:
»Nicĭ unu n'a scăpat la mine ca să vie.
»D'aceea maĭ curînd du-te şi podu-apucă
»Şi Giurgiu cât în grab', ca nu robĭ să ne ducă.
»Cetatea 'ncaĭ s'avem a noastr'ajutorinţă
»Până ne va veni aceĭ de trebuinţă.
»Şi spune Beilor, cum ştiĭ, să fie gata.
»De Michaiŭ d'a scăpa nădejde nu e alta«.
La Dunăre cu grab fugea cătând scăpare:
Michaiŭ însă era nainte-le călare
Şi ca pe nişte oĭ, când lupiĭ le goneşte,
Asemenea 'ĭ gonia (şi) Michaiŭ vitejeşte.

Cum aŭ ajuns la Giurgiu şî aŭ luat cetatea, aŭ stricat şi podu.

Ajunse 'ntăĭ Rĕsvan din partea ceaelaltă
Şi podu apucă fără zăbavă 'ndată.
Apoĭ, sosind Michaiŭ, cetatea o luară
Făr'a se turbura, şi podu lor stricară.
Puţinĭ Turcĭ aŭ trecut cu Paşa împreună,
Iar ceĭlalţĭ s'aŭ pierdut în sumă ce s'adună
Vro două sute miĭ, tot Eniceră, Agale,
Spahiĭ şi rĕĭ Salmizĭ îĭ prăpădi din cale.

Cum aŭ înfrânt pe Turcĭ şi i-aŭ aruncat în Dunăre.

Atuncĭ să fi vĕzut a lor înprăştiere:
In Dunăre săria de chiar a lor plăcere.
Câmpia aŭ roşit de multul vĕrsat sânge:
Michaiŭ tăia turbat, cu hotărîre-a'ĭ stinge.
Cu sabia 'ĭ tăia maĭ rĕŭ şi cu baltacu:
I-a prăpădit de tot în cât i-a luat dracu!
Atuncea să fi fost, să fi făcut privire:
Strigărĭ, plânsete marĭ, pĕ Turcĭ în rea uimire.
Şi Dunăre-a roşit de sângiur'le vĕrsate
Şi trupur'le săltând pe dînsa înecate.
Aşa aŭ perit toţĭ Turciĭ aicĭ în Ţară:
Sĕ'ntoarse şi Sinan cu inima amară,
Sĕ duse 'n Ţarigrad cu inima speriată
Şi de necaz prea mult, boli şi muri'ndată.

Cum s'a întors Michaiŭ împreună cu Ţitman şi cum l'a petrecut pînă în Ardeal.

Sĕ'ntoarse şi Michaiŭ cu multe avuţiĭ,
Persoane avênd robĭ tot d'aĭ Impĕrăţiĭ.
Pĕ Ţitman dărui cu daruri de preţ mare
Ş'apoĭ îl petrecu până 'n Ardeal călare.
Veni apoĭ Michaiŭ, şezu în scaun tare:
La toate 'mpĕrăţiĭ era cu cinste mare.
Şi mulţĭ anĭ a domnit în Ţară cu 'ntihnire,
Şi toţĭ sĕ veselia cu mare liniştire.
Sĕ temea Turcĭ de el şi nu'ĭ zicea nimică,
Căcĭ era'ncredinţaţĭ că numa'ndată strică.
Dar împĕratu-avea prea mult'amărăciune,
Necaz, inimă rea, cât nu se poate spune,
Şi tot sĕ socotia ce mijloc să găsească
Pĕ noul Achileu or-cum să 'l biruiască.

Cum a trimis Impĕratu pĕ Afiş Paşa să amăgească pĕ Michaiŭ ca să facă pace.

Pĕ-Afiş Paş' a trimis cu mare pregătire
Ş'acela la Nicopol veni cu-a luĭ oştire.
Vesti şi luĭ Michaiŭ, curînd îĭ făcu ştire

Şi dragoste cerea, scriind cu amăgire.
Michaiŭ ins'a 'nţeles Afiş ce cuget are,
Că viaţa vrea să 'ĭ ia, dar n'are supărare.
Trimise curier să 'ĭ dea veste că vine
Michaiŭ în grab' la el acum, să i-se'nchine.
Ş'Afiş Paş'auzind prea mult îĭ păru bine
Şi pĕ Michaiŭ gîndia că prins în mânĭ îl ţine;
Dar ins'acel viteaz i-a dat o turburare,
In cât nu maĭ ştia de capu la el are.
Pĕ clipă porunci oştirea să gătească
Şi tabăra luĭ Afiş să meargă să lovească;
Pĕ Udrea a trimis să meargă la ordie
C'o mie de ostaşĭ şi dorobanţĭ o mie.

Cum Udrea a trecut Dunărea şi a călcat tabăra luĭ Afiş Paşa.

Atuncĭ Udrea trecu uşor cu-a luĭ oştire
Şi'n tabăra luĭ Afiş făcu mare peire.
Şi Turcii n'aŭ maĭ stat cu el să se lovească,
Ci 'ndată aŭ fugit, viaţa să 'şĭ izbăvească.
Lăsară orĭce-avut şi desbrăcaţĭ fugiră:
Luară dorobanţĭ, ostaşĭ sĕ 'nbogăţiră.
Ş'acel Afiş Paşa, c'era al lor maĭ mare,
Abia singur scăpâ numa p'un cal călare.
In Târnov a ajuns abia c'o rĕsuflare,
Dar însă desbrăcat: decât cămaş'alt n'are!
Trimise de 'ĭ-a 'dus îndată 'nbrăcăminte
Şi şi fugi de loc, lacrĕmĭ vĕrsând fierbinte,
Temêndu-se prea mult de groaza luĭ Michale,
Căcĭ Sêrbĭ şi (cu) Bulgarĭ îl aştepta în cale
Să i-sĕ 'nchine toţĭ, suppuşĭ aĭ luĭ să fie,
Căcĭ slava luĭ Michaiŭ era d'o 'mpĕrăţie.

Cum a trecut Michaiŭ-Vodă peste Dunăre şi aŭ ars Nicopolu şi Diiu.

A doua zi Michaiŭ, l'a zorilor vĕrsare,
D'aciĭ dacă află c'a luĭ oştire-ĭ tare,
Indată la Nicopol ca fulgerul ajunse,
Zăbavă nu făcu: cetatea tîrgu-aprinse,
Oraşu jefui, de galbenĭ se umplură,
Luară bogăţiĭ ş'apoĭ la Diiŭ trecură.
Bulgariĭ acolo cu toţĭ i-se'nchinară,
Iar Turciĭ turburaţĭ, cu inima amară,
Iuşiră la rĕsboiŭ, siliţĭ să se lovească,
Căcĭ bine eĭ ştia că o să-ĭ jefuiască.
Dar ins'acel viteaz intră într'o clipire,
Tăind nemilostiv acea turceasc'oştire:
Pĕ uniĭ luă robĭ, pĕ alţiĭ omorîră.
Era toţĭ şase miĭ: acolo toţĭ periră.
Luară avuţiĭ şi toţĭ se încărcară:
Bănet, orĭce a găsit: nimic nu maĭ lăsară.

Luară roabe, robĭ; se'ntoarseră în ţară.
In scaun a şezut Michaiŭ cu cinste mare.
Iar Turcii s'a 'ngrozit ş'aşa se spăimîntară
Cât, numele-auzind, putea de loc să piară.
Şĕdea şi se gîndia ce mijloc să găsească
P'acest grozav Michaiŭ orĭcum să'l înblânzească.

Atuncĭ Sultan Mehmet chemă p'un Paşă mare
Şi chiar pe Seraskir şi 'ĭ spuse ce păs are
Şi 'ĭ zise-apoĭ aşa:—»Spune'mĭ ce mijlocire,
»Să facem, că Michaiŭ, ajuns la îndîrjire,
»Locu mĭ-a jefuit şi tot îl jefuieşte
»Şi stingere 'n sfîrşit el nouă pregăteşte.
»Să facem vr'un mijloc orĭcum, să'l putem prinde,
»Că, de a da rĕzboiŭ cu el, maĭ rĕŭ s'aprinde.
»D'acesta 'ce gândeştĭ? Acum tu mĕ învaţă
»Ce planurĭ socoteştĭ. Dă-mĭ maĭ curînd povaţă,
»Căcĭ eŭ aşa gîndiam maĭ bine ca să fie:
»Daruri eŭ să'ĭ trimiţ să lase-a luĭ mânie«!

Atuncĭ şi Ibraim zise: — »O împĕrate,
»Aceast-aĭ socotit maĭ bine decât toate.
»Şi dac'aĭ hotărît, să nu facem zăbavă:
»Eŭ am om credincios, prea bun şi de ispravă.
»Se află ş'un boier venit de la Michaiŭ:
»Chiar astăzĭ a sosit aicĭ din a luĭ cale.
»P'acesta şi p'al mieŭ cu daruri de preţ mare
»Să-l înapointăm să meargă la Michaiŭ.
»Aceştia, cu cărţĭ coprinzĕtoare ('n) pace,
»Să i-se 'nchine-adînc, că n'avem alt ce face.
»Şi să-l rugăm prea mult să lepede mânia
»Şi fie'n pace Domn 'n Ardeal şi'n Rumânia,
»Căcĭ el s'a întărit: al(t)-fel nu se 'nblânzeşte
»Şi, cât îl supĕrăm, maĭ rĕŭ ne prăpădeşte«!

Cum Sultanu a trimis daruri scumpe luĭ Michaiŭ-Vodă.

Atuncĭ Sultan Mehmet a poruncit să facă
Scrisorĭ cătră Michaiŭ cu chip ca luĭ să placă,
Să scoaţă din hasna lucrurĭ cele maĭ scumpe,
Să'nchine luĭ Michaiŭ, mânia luĭ s'astupe:
Caftane numa'n fir cu meşteşug cusute,
Cu pietre de mult preţ, ce-avea 'ntr'adins făcute;
Şi încă un hangir de-aur cu diamanturĭ,
Cu pietre de robin şi pîn'mijloc smaragdurĭ;
O sabie'n briliant cu mare strălucire,
Ce n'o puteaĭ privi şi n'avea preţuire;
Apoĭ treĭ armăsarĭ, ce-aduc de Arabie,
Cu tot tacâmul lor: era o grozăvie!
Şi cine-ar fi putut să stea să preţuiască
Acele de mult preţ să nu se îngrozească?

Acestea i-a trimis, făcênd şi rugăciune
Să'şĭ stăpînească ţara în multe zile bune,
Să nu maĭ facă rĕŭ, d'aci să nu (maĭ) treacă
C'a'juns la jalnic hal Turcimea cea săracă.

Cum aŭ venit Elciĭ la Michaiŭ-Vodă, aducêndu-ĭ darurile de la Impĕratu.

Aşa aceĭ Elciĭ din Ţarigrad eşiră
Şi'ndată la Michaiŭ cu darur'le sosiră.
Nainte-le eşi şi el cu cinste mare
Ş'aceia cu respect îndat'i-se'nchinarĕ.
Atuncĭ îl îmbrăcâ cu haina 'mpĕrătească,
Ce nimenĭ nu putea ca să o preţuiască;
Şi sabia i-a 'ncins acea cu strălucire,
Apoĭ l'a 'ncoronat spre slavă şi mărire.
Hangear în brîŭ i-a pus ca unuĭ viteaz mare,
Căcĭ sabia ştia să o 'nsuciască tare.
I-aduse ş'aceĭ caĭ frumoşĭ, ca să-şĭ aleagă
Şi, ca un mare prinţ, l-al sĕŭ divan să meargă.
Atuncĭ să fi vĕzut ce veselie 'naltă:
Boerĭ, neguţătorĭ, Tîrgovişte a cum saltă!

Michaiŭ-Vodă atuncĭ, în slava ceia mare,
Dete l'aceĭ Elciĭ caftane 'n adunare
Şi îĭ cinsti frumos pre cât li se cuvine
Şi'ĭ înapointâ cu cărţĭ, răspuns de bine.

Rĕmase-apoĭ Michaiŭ în ţară'şĭ stăpîn tare:
Cu toţiĭ petreceaŭ în veselie mare,
Iar Ţitman în Ardeal s'afla cu stăpînire:
Boeriĭ 'l pismuiaŭ şi-ĭ pregătea peire.
Şi el, înţelegênd complotul, viclenia,
Fără a zăbovi sĕ trase în Lehia
Şi 'n locu-ĭ a lăsat pĕ vĕr'su Andreiaşul,
Ungarieĭ-a fi Craiŭ, subt mână-ĭ tot ostaşul.

Cum s'a 'ntîmplat luĭ Michaiŭ-Vodă rĕzboiŭ cu Bator Andreiaş, Craiul Ungarieĭ.

Şi Bator Andreiaş, stând craiŭ în Ungaria,
Nicĭ cum a lu Michaiŭ nu vrea prietenia,
Ci încă-ĭ porunci să lase Rumânia
Şi cât de maĭ curînd, cu toată familia
Fără zăbavă 'n grab să treacă'n Ungaria
Că a pohtit şi el să-ĭ vază vitejia,
Avênd cuget viclean să-l dea'n mână turcească
Şi p'un aşa viteaz gîndea să prăpădească.
Dar Dumnezeŭ aŭ vrut s'arate o minune
L'aceĭ necredincioşĭ pre cât se poate spune
Şi dete luĭ Michaiŭ lumină de 'nţelese
Şi-l şi 'ntări în grab. Oştirea îşĭ alese
Ş'aşa încetişor cu toată familia
Fără de vest'intră d'o-dată'n Ungaria.

Ajunse l' Andreiaş acea bună vestire
Că a venit Michaiŭ cu toată-a luĭ oştire.
D'aceasta p' Andreiaş mirare multă-l prinse
Şi, pân'a-se gîndi, fiorile 'l coprinse.
Şi 'ndată prin înscris îĭ şi făcu 'ntrebare
Ce caută'n Ardeal, cu el ce treabă are?

Michaiŭ atuncĭ în grab răspunse cu ispravă:
»Voĭ singurĭ m'aţĭ chemat! Acum ce maĭ întreabă?
»P'al vostru eŭ cuvînt, p'a voastră chiar vestire
»Iată că am venit, şi nu fiţĭ la mâhnire.
»Să sciţĭ că am făcut un jurămênt prea mare
»In Dumnezeŭ Hristos, ceresc împĕrat tare:
»La Turc să nu slujesc în toată a mea viaţă,
»Şi voĭ pĕ Turc îl vreţĭ cu plac şi cu dulceaţă;
»Şi or că mor creştin saŭ că iaŭ Ţara voastră
»Şi craiŭ aicĭ să staŭ cu sabi'ast'a noastră.
»De poate, al vostru craiŭ să iasă la bătaie,
»Să vie maĭ curînd, pân'nu'ntră foc în paie«!

Vĕzênd dar Andreiaş această hotărîre,
Eşi 'nainte'n grab cu toat'a luĭ oştire.
Fălindu-se striga că vede oĭ mulţime
Şi că într'un minut îĭ face el fărime:
»Aceştia sunt Rumânĭ şi frică ce ne este«?
Şi că-ĭ vor birui el da oştiriĭ veste.
»Eŭ, zice, sunt din neam Bator, cu mare nume,
»In ţara mea slăvit şi cunoscut d'o lume!
»Şi un' c'acest Rumân să calce-a noastră ţară,
»Să vie pĕ ascuns întocma ca o hiară?
»Apoĭ, o Ardelenĭ, unde-ĭ ruşinea noastră
»S'ajungem la Rumânĭ batjocură maĭ proastă!
»Maĭ bine să murim pentru a noastră ţară,
»Cinstiţĭ toţĭ să perim, decât viaţ' amară.
»Păşiţĭ dar maĭ în grab, să le eşim nainte
»Şi golĭ să-ĭ izgonim şi fără'ncălţăminte«!
Apoĭ a şi plecat şi la Sibiiŭ stătură
Ş'afară noaptea'n câmp o tabără făcură.

Cum s'a dus Michaiŭ-Vodă asupra Ungurilor şi, lovindu-ĭ, i-a biruit.

Aci stând, aştepta să-ĭ vie v'o vestire
Şi'n zorĭ sĕ pomeni cu-a luĭ Michaiŭ oştire.
Nainte-era ostaşĭ cu suliţe înalte
Ş'alăturea Romanĭ cu săbile de moarte.
In urmă-le Aiducĭ[1]) şi, după eĭ, catane
Venia înfierbîntaţĭ, ţiind arme tirane.
In mijloc sta Michaiŭ cu mare străşnicie,
Acel vestit viteaz — în vecĭ numele-ĭ fie! —

[1]) Cavalerie a Ungarieĭ de sus.

Nainte-avea trei cruci în aur greŭ ţesute,
Familia apoi făcênd rugăciuni multe.
Şi Unguriĭ, vĕzênd frumoasa pregătire,
Rĕmaseră uimiţĭ şi 'n mare zăpăcire.
Şi pân'a-sĕ găti pĕ caĭ să puie şale,
Româniĭ ĭĭ tăia: curgea sângele vale;
Intră'n mijlocul lor ca lupiĭ într'o turmă
In cât nu 'şĭ cunoştea vr'un Ungur a luĭ urmă.
Ca chiar pĕ nişte oi, când lupiĭ le sfîrşie,
Romaniĭ ĭĭ tăia cu sabiĭ de mânie.
Şi soarele atuncĭ, în acea zi de jale,
Subt prafurĭ şi subt fum ş'ascuns'razele sale.
Pământul a roşit d'al Ungurilor sânge;
Pădurile urla şi se părea că plânge:
Aşa-ĭ jertfi de rĕŭ în acea zi de vară:
Minut măcar n'aŭ stat din zorĭ şi până'n seară.
Şi cine-ar putea scrie cum nou Velisare
Se învêrtia în eĭ cu sabia cea mare.
Mult sânge a vĕrsat din Unguriĭ ceĭ groşiĭ,
Dar noaptea i-a'jutat să fugă, ticăloşiĭ.

Cum s'a întîmplat moartea prinţuluĭ Bator Andreiaş.

Ş'acel nenorocit Bator al Ungarieĭ,
Craiul ce se fălia cu mare'ntăĭ mândrie,
Călare-abia scăpă, fugind ca să nu'l prinză
Şi prin pustietăţĭ, pîn munţĭ să se ascunză.
Şi nişte oĭ zări în lungă depărtare:
Drept acol' alergă, doar va găsi scăpare.
Şi până a ajuns, îl şi coprinse noaptea:
Aci biet'Andreiaş sĕ întîlni cu moartea.
Rugă p'aceĭ păstorĭ, de vor să-l priimească
Până a doua zi, aci să s'odihnească.
Şi-ĭ zise: »bucuros«!, dându-ĭ şi de mâncare
Din câte s'aŭ găsit şi un cioban ce are.
In urmă l-a'ntrebat din care parte vine
Şi cum s'a rătĕcit prin acea pustiime.
»De viĭ de la rĕzboiŭ, spune-ne ce maĭ veste?
»D'al nostru craiŭ ce ştiĭ? Acuma unde este?
»Noĭ bine-am înţeles, că ne-aŭ venit vestire,
»Că el s'a biruit cu toat'a luĭ oştire«.

Atuncĭ şi Andreiaş, plângênd, 'ncepu a spune
Cu chip posomorît, vĕrsând dese suspine:
»Of, eŭ sunt acel craiŭ, cum mĕ vedeţĭ de faţă.
»Vedeţĭ cum am rĕmas numaĭ cu astă viaţă.
»Perduĭ p'aceĭ vitejĭ şi toat'a mea oştire,
»Şi umblu p'aceştĭ munţĭ în mare zăpăcire»!

Acestea auzind, păstoriĭ se vorbiră
Şi de a-l omorî curînd se sfătuiră,

Zicênd: »De-l vom tăia, cinsti-ne-va Michale,
»C'a fost vrăjmaş al luĭ, ş'aşa este cu cale«!
Şi'ndată'l şi tăià · făcur'a lor plăcere
Făr'a simţi de loc d'al lor stăpîn durere,
Ş'aduser'al luĭ cap cu mare bucurie
Naintea luĭ Michaiŭ, cerênd şi boerie.
Şi toţĭ cu un cuvênt strigară: »Prea'nălţate,
»Acest al nostru craiŭ ţi-a fost vrăjmaş la toate.
»D'aceia l-am tăiat, c'aşa (şi) e cu cale.
»Pĕ noĭ să ne primeştĭ slugĭ aĭ Mărieĭ tale«.
Atuncĭ Măria-sa îĭ întrebă: ce cere
Drept dreaptă slujb'a lor, ce boeriĭ le-ĭ'n vrere?
Cerură curtezanĭ de scaun maĭ aproape
Ca niştе drepte slugĭ să fie'n zi şi'n noapte.

Cum Michaiŭ-Vodă a spânzurat pĕ ciobanĭ spre rĕsplătirea sângeluĭ Craiuluĭ lor.

Dar dreptul acel Domn cu judecată dreaptă
Pe loc a poruncit să-ĭ spânzure îndată,
Că mult rĕŭ aŭ făcut şi rea nelegiuire
Pĕ chiar al lor stăpîn să taie cu'ndîrjire,
Ş'atuncĭ toţĭ ceĭlalţĭ Prinţĭ du-prin vecinĕtate
Da slavă luĭ Michaiŭ de dreapta judecată.

Apoĭ a poruncit cu slava cea domnească
S'aducă p'Andreiaş, cu cinste să-l slujească:
Cu preoţĭ, cântăreţĭ şi (cu) făcliĭ aprinse.
De jale ce era ş'un prunc atuncea plânse.
Inalta lu Michaiŭ porunc'a fost domnească
Boeriĭ prin prejur să meargă să-l jelească:
Nainte calul luĭ, împodobit de jale,
In negre îmbrăcat, cu toat'armele sale,
Oştire-apoĭ mergea frumos şi regulată,
Cum trebuĭ unuĭ Prinţ la astfel de paradă.
Şi cinste îĭ făcu Michaiŭ-Vodă prea mare:
Cu cinste 'l îngropâ, şi slavă în vecĭ are.
Iĭ puse pe mormînt o foarte mare piatră
Spre pomenire'n vecĭ, de marmură, săpată,
Scriind pe dîns'aşa: »Aicĭ, subt astă piatră,
»Zace craiu Andreiaş ş'a luĭ putere toată
»Ce Michaiŭ (zis) Viteazu l'a'nfrânt cu biruinţă,
»Dar mort de chiar aĭ luĭ supuşĭ, fără credinţă«.

Apoĭ d'aci plecă. In Beligrad sĕ duse.
In scaun a şezut şi craiŭ al lor se puse,
Şi craiŭ s'a şi numit în toată Ardelia
Şi fiiu-su domnia în Ungro-Rumânia.
Boeriĭ Ardeleni cu toţĭ i se 'nchinară
De craiŭ al lor prea bun pĕ steag îl însemnară.
Şi tot avea în gînd să meargă'n Moldavia,
Că'n intrigă era cu Domnu Ierimia.

Cum s'a sculat Ţitman asupra luĭ Michaiŭ-Vodă ca să rĕsplătească moartea vĕruluĭ sĕŭ Andreiaş.

Atuncĭ Ţitman era'n lăuntru în Lehia
Şi'află ce s'a făcut toate în Ardelia,
Că i-a luat Michaiŭ şi scaun şi pămîntul
Şi'al vĕruluĭ sĕŭ loc se afl'acum mormîntul.
Şi inima-ĭ era cu totul veninată.
De grab a hotărît să'şĭ izbîndească'ndată.
Aşa la Fetmarşal Relapţi şi arată
Şi câte s'a 'ntêmplat 'n Ardeal ĭĭ spuse toate.
Ceru şi ajutor să-ĭ dea multă oştire,
Să meargă la Michaiŭ, să-ĭ facă rĕsplătire.
Şi'acela i-a şi dat o parte de oştire
Să meargă l'al sĕŭ loc să'şĭ facă izbîndire;
Să se duc'însă'ntăĭ la Domnul Ierimia
Să ceară ajutor şi de la Moldavia.

Michaiŭ, înţelegênd ce i-se pregăteşte,
Nainte-oştirĭ porni şi nu maĭ zăboveşte.
Şi uniĭ din Ardeal, alţiĭ din Rumânia
'Ndârjiţĭ ca nişte leĭ intrară 'n Moldavia.
Ajunseră'n Pietruş şi deteră foc mare.
Bogdaniĭ tremura, că toţĭ era'n pierzare,
Şi'Ierimia, aflând d'a luĭ Michaiŭ sosire,
D'o dată spăimîntat rĕmase'ntru uimire.
Şi neavênd puterĭ, nicĭ vre o pregătire
Să bată pe Michaiŭ, s'arate 'npotrivire,
Indată a fugit. Trecu drept în Lehia
Cu toţĭ aĭ luĭ boierĭ, cu toată familia.
Michaiŭ-Vodă atuncĭ fără zăbav'ajunse:
In scaunu-ĭ şezu, în locul luĭ se puse.

Cum a venit Fetmarşal din Lehia cu oştirĭ şi aŭ gonit pĕ Michaiŭ-Vodă.

Atuncea Fetmarşal, rugat de Ierimia,
Porni îndat'oştirĭ să meargă'n Bogdania;
Apoĭ cu toat'a lor cea straşnică mânie,
Năvală toţĭ făcênd, să ia şi Rumânia.
Apoĭ tot cu un duh şi Ungurĭ se sculară,
Boeriĭ din Ardeal la sfat toţĭ s'adunară.
Făcură jurămînt cu tare străşnicie
Să scoaţă pĕ Michaiŭ din toată Ardelia,
S'aducă'n locu luĭ pe Ţitman din Lehia,
Să stăpînească el cu toat'a luĭ tărie.
Şi Bast[1] atuncĭ venia cu o nemţeasc'oştire.
Cu Ungurĭ s'a unit: făcur'altă gătire.
Nainte-ĭ jurămînt făcură cu dorinţă
Kesaruluĭ a fi supuşĭ şi cu credinţă.

[1]) Căpitan al Kesaruluĭ.

Ş'asupra lu Michaiŭ cu toţĭ atuncĭ porneşte.
Acestea-aflând, Michaiŭ, făr' să se maĭ gîndească,
Cu-aĭ luĭ ceĭ credincioşĭ trecu 'n ţara nemţească,
Căcĭ el cu Nemţĭ nu vrea să facă vr'o lovire,
S'arate la Kesar vre o înpotrivire.

Cum a fugit Michaiŭ Vodă în Ţara nemţească şi împăratul, primindu-l cu mare cinste, i-a dat putere să stăpînească Ardealul şi Ţara românească

Şi Impĕratu,-aflând d'a luĭ Michaiŭ venire,
Trimise şi-l chemă cu cinste în privire.
Atuncĭ îl întrebă să-ĭ spuie: »ce 'ntîmplare
Se află 'n Ţara luĭ, ce turburare mare?
Şi cum s'a pomenit d'odată în Nemţia,
Şi cine e stăpîn 'n Ardeal şi Rumania?«
Michaiŭ îĭ spuse tot: c'asupră'ĭ se sculară
Şi toat'oştirea luĭ lu Basta sĕ 'nchinară.
»Eŭ n'am nădĕjduit—i-a zis—o împĕrate,
»Ca Ţara mea să iaĭ, când drept sunt eŭ la toate.
»Martor prea bun Hristos îmĭ iaste ş'o să-mĭ fie
»Că drept eŭ ţĭ-am slujit şi voiŭ sluji 'n vecie.
»Eŭ sânge mĭ-am vĕrsat pentru creştinĕtate:
»D'aceia de aĭ tĕĭ fugiĭ făr'a mĕ bate!«
Atuncea cunoscu 'npĕratu că-l înşală
Aceĭ trimişĭ aĭ luĭ, Michaiŭ n'are greşală.
Şi 'ĭ zise cu chip blând: — »Iubite, cu credinţă
»Te-aŭ vorbit (eĭ) de rĕŭ la mine în fiinţă;
»Dar însă cunoscuĭ a ta singerĕtate
»Şi câte mĭ-aŭ scris sunt de adevĕr departe.
»D'aceia Dumnezeŭ fără întârziere
»Să-ţĭ fie ajutor. Da-ţi-i-ar subt picere!
»Şi ia curînd oştirĭ orĭcât îţĭ trebuieşte
»Şi banĭ ia câţĭ veĭ vrea. Frumos te pregăteşte.
»Putere eŭ îţĭ daŭ să mergĭ în Ardelia:
»Goneşte p'aceĭ câinĭ şi ia-ţĭ şi Rumânia.
»Pĕ Gheorghe Bast' îţĭ daŭ polcovnik la oştire
»Şi amîndoĭ să fiţĭ la toate 'ntr'o unire«!
Ajunse 'n Kasovi(a) pĕ toat'a lor oştire
Şi la Ţitman sosi acea tristă vestire.

Cum Ţitman aŭ cerut să facă pace cu Michaiŭ

Ţitman a înţeles, luă încredinţare
Că vine-asupra luĭ Michaiŭ cu oaste tare,
Şi foarte se 'ntristă. Adînc sĕ socoteşte:
Chiemă boeriĭ luĭ, cu eĭ se sfătueşte
Şi pace a cerut de la Michaiŭ îndată,
Iubiţĭ iarăşĭ a fi şi să nu sĕ maĭ bată.
Dar i-a răspuns Michaiŭ cu mare străşnicie:
»Să spuneţĭ lu Ţitman încredinţat să fie
»Că vicleşugu luĭ trecere nu maĭ are,

»Nicĭ poate-a ne'nşela cu fandazie mare;
»Ci, dac'are puterĭ şi-şĭ simte voinicia,
»Să iasă la rĕzboiŭ, s'arate vrednicia;
»Iar dĕ se simte slab, cu ne-destoinicie,
»Să fugă maĭ în grab, să se ducă'n pustie
»Şi, făr'a zăbovi, să-şĭ piară din nainte,
»Că ce-are a păţi şi 'n iad va ţine minte«.
Ţitman, luând rĕspuns aşa cu'npotrivire,
Făr'a maĭ zăbovi îşĭ strînse-a sa oştire.
Trimise-apoĭ în grab la Domnu Ierimia
Să-ĭ dea-ajutor şi el oştirĭ din Moldavia.
Ş'acela i-a trimis atât din Bogdania,
Oştire şi Hatman, cât şi din Rumânia.
Apoĭ trimise om d'adins să iscodească,
Să vază unde e oştirea cea nemţească.
S'a dus şi s'a întors: ĭ-aduse ştire'ndată
Şi-ĭ spuse că Michaiŭ stă în Şĕimar cetate.
Ţitman curînd atuncĭ a poruncit să plece,
Să meargă drept la eĭ, cu săbile să-ĭ frece,
C'avea destule-oştirĭ, călărĭ şi pedestrime,
Bogdanĭ, Cazacĭ destuĭ, apoĭ şi Tătărime:
Cu toţiĭ se afla tocma cincĭ-zecĭ de mie
Şi tunur'le-opt-zecĭ. Ţitman nu vrea să ştie!
Din buciume strigând spre-a oştiĭ întîlnire,
Vestia într'acel ceas o mare prăpădire.

Cum s'a lovit oştirile şi aŭ biruit Michaiŭ-Vodă pĕ Ţitman.

Strigâ atuncĭ Michaiŭ cu mare străşnicie:
»Acum să v'arĕtaţĭ a voastră vitejie«!
Şi Gheorghe Basta iar din ceealaltă parte
Venia cu oastea luĭ în toate regulată:
Era'nainte Nemţĭ treĭ miĭ tot pedestrime,
Voinicĭ şi toţĭ vîrtoşĭ, vitează tinerime;
Era şi federaşĭ voinicĭ tot cu tărie,
Spanìolĭ şi Valacĭ ca la vro şase mie;
Aiducĭ vro noĕ miĭ mergea cu îndrăzneală,
Şi Sêrbĭ şi Moldovenĭ treĭ miĭ fără greşeală;
Şi toţĭ cu un cuvînt era douĕ-zecĭ mie,
Că la Michaiŭ venia voinicĭ tot cu tărie.
Atuncĭ Viteaz Michaiŭ s'afla frumos călare,
O suliţă ţiind lungă, orăvitoare.
Ca un balaur rĕŭ, flămând şi cu mânie
Răcnind, intră'n vrăjmaşĭ ca toţĭ cu el să vie.
Năvală a dat toţĭ c'un gînd şi c'o unire:
Tăĭa şi omora fără milostivire.
Cazaciĭ şi Tătariĭ aci cu toţĭ periră.
Puţinĭ şi d'a scăpat, de frică tot muriră.
Iar câţĭ d'o parte-a fost oştire ungurească
In crâng a năvălit doar viaţa să'şĭ păzească.

Cum s'a biruit Ţitman şi s'a sfătuit cu Ţake Ştefan să fugă.

Ţitman d'o parte sta în jale şi mâhnire.
Pĕ Ţak'atuncĭ chiemâ, ceru povăţuire
Şi-ĭ zise: »Ce aşteptĭ? Găteşte de plecare,
»Că cinstea ni-s'a dus! D'a vieţiĭ vezĭ scăpare!
»Nu vezĭ cum ne gonesc? Cu săbiele scoase
»Ne cată îndîrjiţĭ p'în crângur'le stufoase!
»Pierdurăm un norod ce ne era puterea:
»Acum und'să fugim? Spune-mĭ şi dă-mĭ părerea«.
Şi Ţake i-a rĕspuns să meargă'n Moldavia
L'al lor prieten bun, (la) Domnu Ierimia
Şi — zise — »să-'l rugăm să ne maĭ dea oştire
»Ca dor vom birui, lovindu-ĭ fără ştire.
»Dar însă maĭ curînd, să nu facem zăbavă,
»C'aicĭ de a maĭ sta nu e nicĭ o ispravă;
»Ci numaĭ să scăpăm. Mergênd în Moldavia,
»Pĕ loc vom ştiinţa necazul şi 'n Lehia
»Şi tot într'acel ceas vom scrie şi 'n Turcia
»Şi ne vom arăta atuncea vrednicia«!
Aşa luă Michaiŭ iară subt stăpânire
Romania ş'Ardealul fără de prelungire,
Apoĭ se socotia să treacă în Turcia
Şi Dobrogea să ia şi toată chiar Sêrbia,
Căcĭ hotărîre-avea Andrianopol să fie
Al sĕŭ scaun domnesc şi chiar a sa domnie.
Dar însă tăbărîră să se maĭ rĕcorească,
La Turda în livezĭ să se maĭ odihnească.
Trimise-apoĭ d'aci oştire tot aleasă
Să meargă 'n Făgăraş s'aducă pe Prinţeasă,
Ce-acol'a fost rĕmas închisă în cetate
De când trecea la Neamţ făr'a sta a se bate.
D'aceia porunci lu Gheorghe Raciu: »Du-te
»Cu Murgea şi mazîlĭ pre cât puteţĭ maĭ iute
»Şi cereţĭ pĕ copil, să dea şi pĕ Prinţeasă,
»Saŭ dă cetatea jos şi intră, ia-ĭ: nu-ţĭ pasă!
»Căcĭ eŭ acum mĕ duc la Beligrad cu grabă,
»Dar până mâine voĭ vestiţi-mĭ cu ispravă!«
Rĕmase-apoĭ Michaiŭ într'o odihnă lină
La Turda în livezĭ, cu oaste prea puţină,
Căcĭ nu-ĭ trecea p'în gînd vre un complot să-ĭ pice
Şi că chiar Bast'al luĭ viiaţa să-ĭ ridice.

Cum s'a întêmplat moartea lu Michaiŭ-Vodă din pismuire.

Atuncĭ sĕ sfătui Basta cu adunare.
Prin taĭn'a hotărît cu toţiĭ să 'l omoare,
Zicênd că: »Pentru ce a noastră chiar sudoare
»Să dea unuĭ Rumân cinste şi 'ncoronare?
»Vedeţĭ (că) s'a auzit în toat'această lume

»Că e voinic viteaz şi (e) preslăvit nume.
»Maĭ bine 'l omorîm, ca noĭ să luăm slavă.
»Şi mergeţĭ maĭ curînd şi nu faceţĭ zăbavă!«
Trimise-un căpitan şi 'ĭ porunci prea tare
Să-ĭ ia capu de loc fără vr'o cercetare.
Dar soarta lu Michaiŭ nicĭ cum nu ĭĭ vesteşte
Că chiar iubiţiĭ luĭ pierzare ĭĭ găteşte.
El sta subt cortul sĕŭ şi, 'n zorĭ de dimineaţă,
Când aurora 'ntăĭ varsă a eĭ roşiaţă,
L'aĭ sĕĭ a poruncit calu să i-s'aducă,
Că vrea la Beligrad curînd ca să se ducă.
Atuncĭ vĕzu că vin spre el cu o iuţime
O sumă călăreţĭ şi câţĭva pedestrime.
El socoti-ajutor că vin la drum să-ĭ fie
Şi rĕŭ nu bănuia s'aştepte ca să-ĭ vie.
Şi 'ndată le strigă, fără vr'o rĕutate:
»Bine-aţĭ venit, copiĭ iubiţĭ şi cu dreptate!«
Dar eĭ, învierşunaţĭ, curînd descălecară
Ş' intrară drept subt cort cu sabiele-afară.
Şi unul maĭ isteţ cu suliţa 'l împunse,
In inimă 'l lovi şi dincolo rĕspunse,
Cu sabi'altu dă. Şi capu ĭĭ tăiară
Şi.... iat'acel Viteaz cum soarta-ĭ fu să piară!
Căzu ca un copaciŭ acel trup cu mândreţe
Ş'acel voinic vestit la Turda pĕ verdeţe!

Citeşte, frate Române, şi gândeşte la acest lăudat Eroŭ, şi judecă că cu adevĕrat aŭ fost al Patrieĭ Părinte.

(După exemplarul luĭ Teodorescu G. Dem.)

HUAN ALPAR

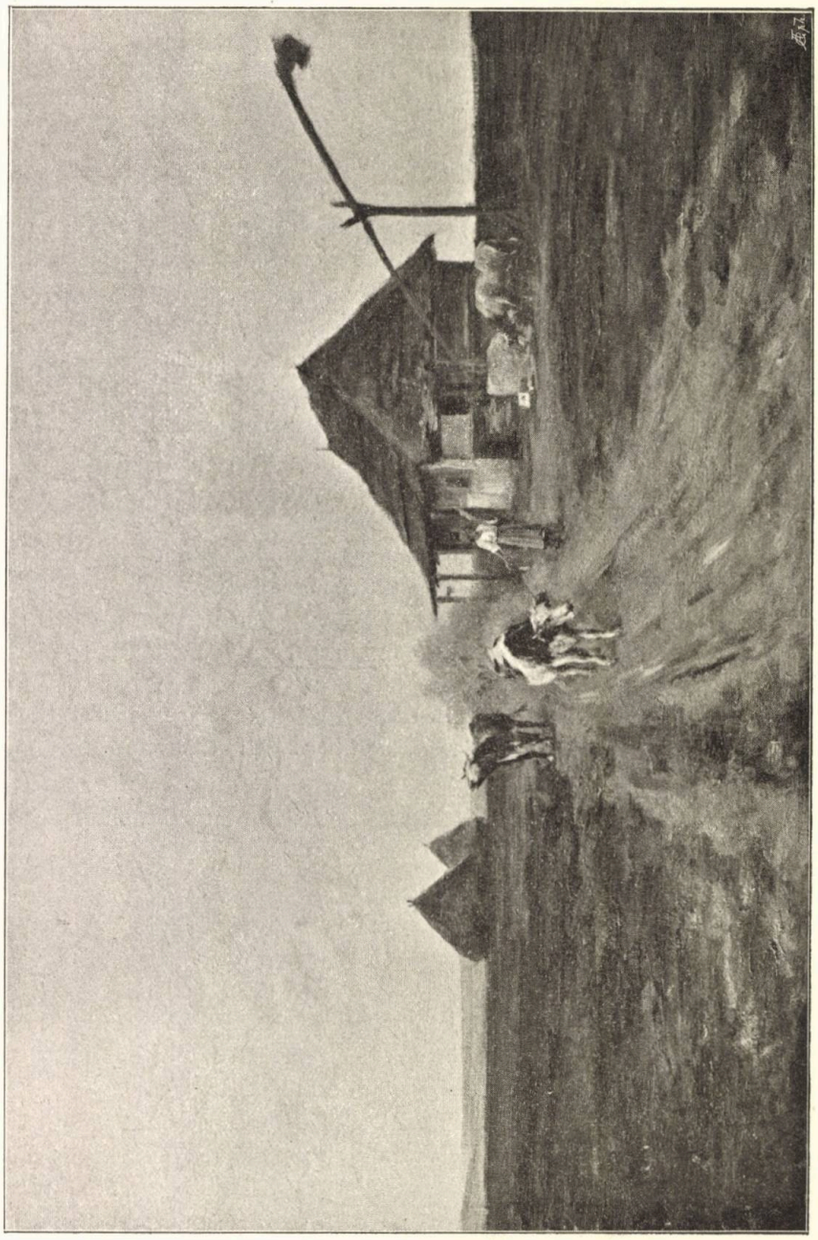

Cârciumă părăsită

SINGURĂTATE

Azĭ nu maĭ am nicĭ farmecul natureĭ!
De când te-aĭ dus în ţĕrĭ necunoscute,
S'aŭ întristat colnicele pădureĭ:
Copaci-s goĭ şi pasĕrele mute!

Când tu petrecĭ o vară nesfîrşită
Şi te gîndeştĭ la noua ta iubire, —
Colind stingher pădurea desfrunzită
Şi'n orĭ ce loc găsesc o amintire.

Când tu aştepţĭ din oleandri-o floare,
Să cadă 'ncet şi fruntea să-ţĭ atingă, —
Eŭ n'am vĕzut de-o sĕptămână soare
Şi mĕ aştept înfiorat să ningă!

De-asupra mea un roĭ de rîndunele,
Se pregătesc să plece 'n ţĕrĭ străine...
O, cum aşĭ vrea să pribegesc cu ele,
Iubita mea, să te 'ntîlnesc pe tine!

H. Coşoi.

CRONICA

PROBLEMELE PSIHOLOGIEI, studiĭ filozofice de d. C. RĂDULESCU-MOTRU. — FESTIVALUL ARTISTIC ŞI LITERAR, dat, în scopul ridicăreĭ unuĭ monument luĭ N. BĂLCESCU, de CERCUL LITERATUREĬ ŞI ARTEĬ ROMÂNE.

Este psihologia o ştiinţă, saŭ cel puţin e pe cale de a deveni? Aceasta-ĭ întrebarea pe care şĭ-o pune d. Motru, conferenţiar universitar în ale filozofieĭ. Intrebarea e pusă deja de mult în alte ţĕrĭ, şi cercetătorĭ superiorĭ aŭ rĕspuns unĭĭ negativ, alţiĭ afirmativ. D. Motru vulgarizează problemele ivite pe urma acesteĭ întrebărĭ, arătând mijloacele lor de susţinere, precum şi pe cele de combatere şi de înlăturare. Pentru a fi psihologia o ştiinţă, trebue să i se poată aplica metoadele aplicate în ştiinţele de observaţiune şi de experiment. Comparând însă datele psihologieĭ de astăzĭ cu concepţiunile fundamentale ale celorlalte ştiinţe naturale, găsim deosebirĭ care fac ca să nu se poată explica la fel întregul domeniŭ al experienţeĭ, care fac ca mintea noastră să nu poată avea o concepţie unitară după care să-şĭ explice de-o potrivă fenomenele natureĭ externe, precum şi pe ale celeĭ interne. Câte deosebirĭ atâtea probleme. Cercetătorul grupează în următoarele treĭ clase, abaterile psihologieĭ de la concepţiunile ştiinţelor naturale, care servesc ca normă pentru psihologic, fiindcă sunt cele maĭ vechĭ :

a) »In *prima clasă:* abaterile relative la însăşĭ constituirea concepţiunilor psihologice. In ştiinţele exacte, concepţiunile fundamentale consistă în abstracţiunĭ evocătoare de intenţiune; dar este tot aşa şi în psihologie? Regăsim şi la fenomenele psihice aceeaşĭ intuiţiune pe care o găsim la fenomenele natureĭ externe ?«.

Problema aceasta datează de la Kant care zice că fenomenele sufleteştĭ se înfăţişează numaĭ într'o singură dimensiune, căcĭ intuiţiunea internă în care ne-am putea noĭ construi fenomenele sufleteştĭ este *timpul*, care are o singură dimensiune; decĭ, ştiinţa sufletuluĭ nu-şĭ poate fixa intuitiv abstracţiunile sale, de vreme ce-ĭ trebuesc cel puţin douĕ dimensiunĭ ca în geometrie. De altă parte

fenomenele sufleteşti se despart între ele numaĭ prin observaţiunea noastră internă, fără ca să se păstreze acea despărţire pentru un timp maĭ îndelungat, pentru ca apoĭ să le împreunăm după voe; şi nicĭ nu putem un suflet străin. Lipsa uneĭ a doua dimensiune în fenomenele sufleteştĭ, neputinţa de a fi izolate pentru observaţiune şi de a fi fixate intuitiv, face ca psihologia să nu poată deveni o ştiinţă propriŭ zisă.

b) »In a *doua clasă*: abaterile relative la caracterul de individualitate pe care îl aŭ fenomenele psihice în deosebire de cele naturale. Pentru ştiinţele naturale, natura este o grupare de atomĭ uniformĭ saŭ, cu un termen maĭ generic, de elemente uniforme în ultima analiză; pentru psihologic însă, lumea sufletească nu pierde niciodată caracterul de grupare de individualităţĭ. Este oare cu putinţă o ştinţă care ţine seamă de individualităţĭ?«

Ştiinţele naturale caută legĭ orĭ descrierĭ ale fenomenelor natureĭ, şi ajung la reducerea acestor fenomene la câteva fenomene *tipice* care se găsesc la baza tuturor celorlalte. Legile saŭ descrierea acestor elemente tipice, uniforme, înlocuesc pe ale celor *reale*, din care cauză abstracţiunea are cel maĭ puternic rol în ştiinţa exactă. Postulatul acesta al uniformităţiĭ nu se poate dovedi pentru lumea sufletească. W. Wundt însuşĭ susţine că relaţiunile dintre fenomenele sufleteştĭ nu pot fi decât imediate, aşa precum se găsesc în intuiţiune; că, prin urmare, relaţiunea cauzală sufletească nu poate fi decât intuitivă, »ultimiĭ factorĭ aĭ înţelegeriĭ cauzale sufleteştĭ sunt totdeauna acte imediate ale conştiinţeĭ, şi nicĭ de cum niscaĭ forţe saŭ elemente substanţiale ipotetice, obţinute pe baza vre-uneĭ analise făcute«. Decĭ separaţiune fundamentală între ştiinţele exacte şi psihologie.

c) »In a treia clasă: abaterile privitoare la înlănţuirea cauzală a fenomenelor psihice. Fenomenele naturcĭ externe se înlănţuesc după nişte legĭ constante şi uniforme, care pot fi prezise şi deduse din legea generală a *conservăreĭ energieĭ*: fenomenele psihice însă, pretind uniĭ, sunt dominate de legea *creştereĭ* energieĭ, şi prin urmare, la dînsele nu poate fi vorba de legĭ constante şi uniforme«.

Această clasă de abaterĭ studiată, s'a ajuns şi la conclusiunea că fenomenele din domeniul sufletesc nu sunt absolut lipsite de legĭ cauzale, dar că nu este cu putinţă omuluĭ ca să intre în posesiunea lor. Aci celebrul *ignorabimus* a luĭ E. Du Bois-Raymond.

D. Rădulescu-Motru, după ce pune cele treĭ clase de abaterĭ, intră în expunerea şi cercetarea fiecăreia. După ce face tabloul clar şi cinstit al fiecăreia, după ce expune argumentarea susţiitorilor fiecăreĭ clase de abaterĭ, se încearcă şi izbuteşte să respingă unele argumentărĭ, sprijinindu-se când pe cercetările ştiinţifice ale psiho-fiziologiştilor, când pe mijloace logice de argumentare. Şi, după ce arată puţină rezistenţă la critică, a abaterilor enumerate, sprijinindu se în deosebĭ pe lucrările luĭ Wundt, conchide că psihologia devine, din punct de vedere al metoadeĭ, întru totul analoagă cu celelalte ştiinţe speciale. Ştiinţă însă, psihologia va deveni în curînd. Actualmente se caută legĭ cauzale psihologice, care să poată fi puse alăturĭ cu legile celorlalte ştiinţe naturale.

Până atuncĭ, de discuţiunile metodologice, care se fac se resimte întreaga direcţiune a filosofieĭ contimporane. Unul din efectele lor e spiritul *critic* al timpuluĭ. Alimentat de noile rezultate ale psihologieĭ, el stăpîneşte toate cercetările ştiinţifice contimporane, şi a revoluţionat *morala* din care a îndepărtat concepţiunea individualistă cu corolarele eĭ, libertatea morală şi neatîrnarea de mediul încunjurător; *istoria*, scoţênd-o din faza empirică a explicăreĭ, a enumerăriĭ faptelor, fără căutarea legilor generale care le intrupează şi a explicăreĭ faptelor prin aparitiunea indivizilor, ci aceştia prin împrejurările istorice în mijlocul cărora vieţuesc. Noile metode introduse de psihologia ştiinţifică deschide ştiinţelor istorice, morale, estetice, etc., o nouă direcţiune. De o cam dată, această direcţiune se exprimă prin critica concepţiunilor trecutuluĭ; cu primele rezultate pozitive ale psihologieĭ ştiinţifice, va începe de sigur epoca spirituluĭ constructiv. »De aceea, cu drept cuvînt se poate zice că psihologia este, pentru timpul nostru, ştiinţa fundamentală a învĕţămîntuluĭ filozofic«.

Lucrarea d-luĭ Motru e bine documentată, e scrisă clar şi cu o argumentaţie logică strânsă. Interesează pe oameniĭ de ştiinţă şi de literatură; o recomandăm şi deputaţilor care, la discuţia legeĭ învăţămîntuluĭ secundar şi superior, susţineaŭ că profesoriĭ noştri universitarĭ nu produc.

L.

* * *

Cercul Amicilor Literaturei şi Artei Române, luând hotărîrea de a ridica un monument mareluĭ istoric şi patriot *Nicolae Bălcescu*, a dat în ziua de Vineri, 13 Martie curent, un mare *festival* artistic şi literar.

Tînĕrul şi mult talentatul compozitor şi violonist român, *George Enescu*, în dorinţa de a da o dovadă de dragostea sa de ţară şi de gratitudinea ce poartă publiculuĭ nostru, care l-a îmbrăţişat şi l-a aclamat cu atâta căldură, s'a asociat la această pioasă faptă naţională, dând *Cercului* graţiosul sĕŭ concurs.

Iată programa acestuĭ *Festival*, care va rĕmânea în amintirea tuturora :

1. *Notiţă* asupra luĭ *N. Bălcescu* de d. *N. Ionescu.*
2. *Chopin,* étude
3. *Rubinstein*, polonaise } executate la piano de d-na *Niculescu-Ioanin.*
4. *Enescu, Trio* (cea din urmă compoziţie a luĭ *Enescu)* pentru piano, vioară şi violoncel, executat de d. *E. Narice*, de *autor* şi de d. *D. Dinicu.*
5. } *Alecsandri* { *Bălcescu murind,* poezie zisă de d. *C. I. Nottara.*
6. } { *Boeriĭ şi Ciocoiĭ*, actul III, jucat de d-nele *Aristiţa Romanescu* şi *Jianu,*

şi de d-niĭ *P. Vellescu, I. Petrescu, V. Leonescu, Toneanu, Brezeanu, Mărculescu, Achile Georgescu, Cernat, Alexandrescu, Carussy, C. Niculescu.*

7. *Tartini, Trilles du Diable*
8. *Vieuxtemps, Fantasie-capriciŭ* } executate pe vioară de d. *G. Enescu.*

Elita societăţeĭ Bucureştiuluĭ, căreia *Cercul* ĭĭ aduce viile sale mulţumirĭ, a ţinut să umple de astădată Sala Ateneuluĭ, făcênd ovaţiĭ nesfîrşite artiştilor. Cu ocazia aceea, *Cercul* a oferit tînĕruluĭ Enescu o coroană de aur.

A.

REVISTA REVISTELOR

Cosmopolis, numĕrul pe luna Martie, publică un însemnat studiŭ sociologic, intitulat *La Question sociale*, in care autorul se încearcă a dovedi că este cu putinţă o împăcare între individualism şi colectivitate şi că în această împăcare zace adevĕrul şi viitorul. Consideră Statul, asociaţiunea generală în democraţie, ca un mijloc de desvoltare, de înălţare a persoaneĭ omeneşti şi că principiul asociaţiuneĭ, după dibuirĭ de o jumĕtate de secol, se organizează în fine, în toate părţile şi pe zi ce trece lucrătoriĭ iaŭ direcţiunea proprielor lor destine.

In articolul *J. A. D. Ingres. Les Cahiers de Montauban*, este vorba de niște caete, unde artistul Ingres nota zi cu zi impresiunile sale de orĭce natură asupra uneĭ opere, cărţĭ saŭ unuĭ om. Aceste caete, în numĕr de nouĕ, de aceeaşĭ mărime, nu prezintă însă acelaş interes. Caetul IX este singurul care prezintă un interes real. In el nu se găsesc numaĭ vorbe, ci în fiecare linie e afirmaţiunea absolută a *Frumuseţeĭ* de la originea vieţeĭ, în toate manifestările eĭ. El o iubește aşa de mult, că de câte orĭ o întâlneşte visează să o fixeze pe pânză într'o operă desăvîrşită.

In începutul articoluluĭ *le Patriotisme Corse du Lieutenant Napoleon Bonaparte*, ni se arată că, în mijlocul studiilor sale şi în exaltarea în care îl asvĕrlise citirea luĭ Rousseau şi de Raynal, Locotenentul Bonaparte rĕmânea corsican, corsican cu trupul şi sufletul, corsican din tălpile picioarelor până în creştetul capuluĭ. In acest timp, viitorul suveran al Franţeĭ, omul care o va saluta în numele mareĭ naţiunĭ şi care va lua de principiŭ şi deviză: »Franţa înainte de orĭce«, nu era Francez ; el ura pe aceştĭ francezĭ, pe care trebui să-ĭ stimeze maĭ presus de orĭce popor şi să-ĭ proclame primul popor din lume; el refuză acest titlu de francez, pe care îl declară maĭ tărziŭ cel maĭ frumos din lume.

Eugène d'Eichthal publică *Lettres inedites de John Stuart Mill à Gustave d'Eichthal.* Aceste scrisorĭ cuprind maĭ mult vederile politice ale luĭ Stuart Mill, părerĭ pe care le împărtăşea şi D'Eichthal. Se arată iubitor al păciĭ şi plânge adînc nenorocirile poporuluĭ francez, cauzate de rĕzboiul de la 1870.

Nouvelle revue, de la 1 Martie, în *Psychologie de Robespierre,* începutul unuĭ însemnat studiŭ de Antoine Albalat, ni explică maĭ întâĭ sufletul luĭ Robespierre, raţiunea ideilor sale, cauzele care l-aŭ făcut terorist. Maĭ departe, autorul se sforţează de a analiza această conştiinţă obscură, elucidând starea spiritului sĕŭ şi geneza ideilor sale. Iată cum Albalat înţelege curentul judecăţilor luĭ Robespierre înaintaşe acţiunilor luĭ:

Intorsătura sa de spirit pizmaş, setea ambiţiuneĭ prefăcute, îl făceaŭ să exagereze şi să impună cu putere consecinţele roluluĭ autoritar cu care împrejurările îl învestise.

Retorician ameţit de propriele sale fraze, cădea învins de beţia acestuĭ triumf, după cum democraţia cădea învinsă sub ameţirea vorbeĭ luĭ şi se identifica aşa de strâns cu această democraţie că sfîrşi de a vedea în inimiciĭ luĭ personalĭ pe inimiciĭ Republiceĭ.

Această confuziune făcu fondul tuturor discursurilor sale şi nu este izbitor, că avênd în mânĭ un mijloc legal de eliminarea şi curăţirea acelora care respingeaŭ direcţiunea sa saŭ nu profesaŭ ideile sale, s'a servit de el fără milă, fără să se crează maĭ criminal decât colegiĭ sĕĭ, dispuşĭ a-l săpa prin temperament saŭ teamă.

Când se caută raţiunea imenseĭ înriuriri, ce a exercitat acest om, aclamat ca un Dumnezeŭ in sala Iacobinilor, concluzia care se afirmă, este că, în afară de calitatea molipsitoare a elocinţeĭ sale, el incarna cu drept cuvênt revoluţia, dogmatismul, pasiunile, spiritul de rĕzbunare, mania populară de a vedea pretutindenĭ conspiratorĭ şi trădătorĭ.

H. d'Almeras, în cele câteva paginĭ *La Protection de l'enfant,* studiază legile existente şi cele care aŭ să se supună Camereĭ ca să garanteze pe copil contra relelor tratărĭ ale părinţilor.

Le comte Dimitri Apraxin publică câteva anecdote extravagante asupra isprăvilor rudelor şi cunoştinţelor sale.

In numĕrul de la 15 Martie al acesteĭ reviste, Antoine Albalat termină studiul *Une psychologie de Robespierre* cu vorbele: »Patriot cinstit, cetăţean integru, Robespierre a fost politiceşte ambiţiosul cel maĭ rafinat şi cel maĭ adînc calculator al crimeĭ, dintre toţĭ care apăru în istorie.

Henry Montecorboli, în *Portraits* d'hommes politiques, vorbeşte cam astfel de ceĭ doĭ marĭ finanţiarĭ aĭ Italieĭ, Luigi Luzzatti şi Sidney Sonnino: Luzzatti şi Sonnino sunt caractere cu totul opuse, uniţĭ în sentimente, opuşĭ în opiniunĭ. Amîndouĭ niște oamenĭ adînc convinşĭ de principiele lor. Şi unul şi altul cred în reînălţarea economică a Italieĭ. Eĭ par a crede că nicĭ nu e cu neputinţă ceea ce vor cu un pămînt fertil şi cu un popor de lucrătorĭ, aşa de cumpĕtaţĭ ca italieniĭ.

Sonnino are ca operă a luĭ: echilibrul budgetar, chiar într'un mod brutal. Luzzatti, coprins de milă pentru poporul care geme subt povara impositelor, crede venit timpul de a despovăra clasele sărmane. Ultima luĭ gîndire financiară este: uşurarea dăjdiilor.

Revue des deux Mondes, de la 1 Martie, prin pana cunoscutuluĭ scriitor Eduard Rod, caracterizează tragedia *Jean*, de Sudermann, ca una din cele maĭ bune lucrărĭ ce a făcut până acum. Dacă are defecte, acestea nu sunt decât defecte inerente geniuluĭ istoric: amestecătură inegală de figurĭ imaginare cu figurĭ consacrate de secole. *Jean* posedă asemenea defectul inevitabil al drameĭ religioase: necesitatea de a aranja, potrivit cu trebuinţele cauzeĭ, textele fixate în formă simplă şi desăvîrşită de credinţa şi rugăciunile celor 18 secole, dar are, cu toate acestea, virtutea defectelor sale.

Generalul rus Dragomiroff studiază *les Etapees de Jeanne d'Arc,* de la 14 Februarie 1428 până la 30 Maiŭ 1431. Departe de a vedea în Jeanne d'Arc incarnaţiunea unuĭ bun simţ ca Michelet, autorul povesteşte viaţa sa simplă, ca un mister, alipindu-se maĭ ales de viziunile sale şi de aplecările supra-naturale.

Maurice Spronck, în numĕrul de la 15 Martie al acesteĭ reviste, într'un foarte lung articol ne vorbeşte de Alexandru Dumas fils, şi anume: *Despre originea şi debuturile sale.*

Robert de la Sizeranne, în *Le peintre de l'Engadine,* vede în opera pictoruluĭ italian Giovanni Segantini plăpânda speranţă a renaşstereĭ artistice în ţara Renaşstereĭ. Pare entusiazmat de arta pictoruluĭ Giovanni, care prezintă în toată goliciunea şi cu o claritate nespusă imensele priveliştĭ ale munţilor Inalteĭ-Engadine.

Pictura luĭ Segantini este, după Robert, întreaga muzică a vieţeĭ.

Revue de Paris, numĕrul de la 1 Martie, publică un articol al luĭ Albert Carré: *Les théâtres en Allemagne et en Autriche.* Autorul raportează câteva date interesante asupra preţuluĭ locurilor şi salariuluĭ artiştilor.

Din cauza dărniciei prinţilor şi absenţei de drept a săracilor, operile germane sunt nevoite a scoborî preţul locurilor. Scaunul de orchestră la Paris costă 16 franci, în Germania ajunge până la 3 franci, 75. Salariul primilor cântăreţi este variabil. Ei nu ating, afară de un artist ca tenorul Van-Dyck, marile preţuri acordate cântăreţilor francezi şi italieni. Actorii de comedii sunt mai bine plătiţi decât în Franţa.

Daniel Halévy povesteşte viaţa şi analizează lucrările scriitorului Harriet Beecher Stowe.

In numĕrul de la 15 Martie, Léon Daudet începe un foarte însemnat articol *Alphonse Daudet*. In partea *Vie et littérature,* Léon Daudet ne vorbeşte de viaţa intimă a ilustrului sĕu părinte şi de lucrările sale. Stilul în care este scris acest articol e plin de farmec şi dulceaţă.

Revue des revues, de la 1 Martie, în *Le roman de Marceline,* Frédéric Loliée, pentru a ne face o idee mai clară despre poeteasa Desbordes-Valmore, publică mai multe scrisori, până acum inedite, ale poetei, pe a căreĭ faţă era 'ntipărită melancolia armonioasă a cânturilor sale. Din aceste scrisori se vede sentimentele generoase de care era animată sărmana poetă, graţia ei naturală şi vina originalitate a scrierilor sale.

Jacques de Coussanges, în *Verner von Heidenstam*, ne vorbeşte de tînĕrul scriitor suedez, deja celebru. Ni-l presintă ca pe un amator de sensaţii de artă pură, un îndrăgostit de ceeace este frumos şi de ceeace este rar. Aventurile luĭ Hans Slienus, eroul principaluluĭ sĕu roman, sunt, fără îndoială, acelea ale propriuluĭ sĕu spirit, dacă nu cele ale persoaneĭ sale. Are oroare de naturalism, a căruia decadenţă a celebrat-o în parodia sa *Pepita la bouquetière.* In romanul *Calorincsna,* incarnează în Carol XII sufletul şi amorul ţĕreĭ sale pentru renume şi mărire.

J. Kont, în *Molière en Hongrie,* vrea să arate influenţa exercitată de scrierile luĭ Molière în Ungaria şi cât de falsă e părerea că Ungaria datoreşte debuturile sale literare influenţeĭ literare din Germania. Laudă pe aceĭ care daŭ importanţă traducerilor din limba franceză.

Charles Gimond, sub *La vie et la mort du Gracchus de Naples,* publică nişte documente, până acum inedite, şi nişte gravurĭ necunoscute ale ale luĭ Masaniello, despre care istoricul Cantu a zis:

»Astfel fu acest om extraordinar într'o sĕptămână: pescar, tribun, rege, sugrumat şi sfinţit«.

Masanniello luptă pentru drepturile călcate în picioare ale locuitorilor din Neapole.

G. Saint-Aubin, în *Un espion allemand en France,* blamează sistemul spionagiuluĭ aşa de bine organizat în Germania şi publică câteva din confesiunile luĭ Ludwig Vindell, vechiŭ spion în serviciul Germanieĭ, relativ la planurile militare ale Franţeĭ.

In numĕrul de la 15 Martie, Henry Bérenger, în *La religion et la France,* încearcă să facă cunoscută atitudinea noeĭ gîndirĭ franceze faţă de religiune şi ştiinţă. El observă că spiritul modern a ajuns să considere bazele divine ale oricăreĭ religiunĭ — revelaţiunea divină, miracolele, profeţiile, dogmele — ca nişte baze pur omeneştĭ. Religiunile nu maĭ sunt pentru el decât fenomene istorice, în acelaş fel ca legislaţiunile şi literaturile. Ele aŭ mărire, poezie, dar în schimb aŭ şi un caracter relativ şi caduc. Majestatea lor este aproape ca acea a minelor. Ele nu maĭ sunt cuvînt etern viŭ al luĭ Dumnezeŭ cătră oameni, ci cuvintele pe jumĕtate moarte ale oamenilor cătră Dumnezeŭ.

Pretinde că nicĭ o religiune istorică nu poate fi în stare să stoarcă de vlagă destinele Franţeĭ, care nu a încetat ca să emancipeze sufletul omenesc de opresiunile trecutuluĭ. După gîndirea liberă, după acţiunea liberă, Franţa e pe cale ca să-şĭ desăvîrşască opera, proclamând credinţa liberă.

Eugène Müntz se întreabă: *Léonard de Vinci était-il mage?* după cum afirmă Symonds şi Gabriele d'Anunzio. Autorul rĕspunde că nu se teme de a afirma că nişte vederĭ profunde, generale, să se fi aliat la un dar de observaţiune migăloasă. Nicĭ un savant din timpul luĭ de Vinci, nicĭ unul fără excepţie nu s'a pronunţat aşa de categoric contra oricăreĭ ştiinţe falsă ca el. Magia sa consistă în a scormoni maĭ adînc şi cu maĭ multă neatîrnare, ceeace nu se făcuse până atuncĭ, misterele natureĭ: Rerum cognoscere causas.

Raoul Deberdt, în *La grand mère el la petite fille,* demonstră că în domeniul fisiologieĭ, evoluţiuneĭ fizice saŭ morale, nimic nu se obţine spontaneŭ, forţele misterioase şi secrete, pe jumĕtate date la iveală şi preparate de un strămoş, vor trebui să doarmă încă vr'o 40—50 anĭ în limfa pro-

fundă a raseĭ, înainte de a se deschide în unul din desăvîrşiţiĭ titanĭ, care vin să revoluţioneze gîndirea uneĭ epocĭ şi să modifice faţa trainică a sentimentalităţiĭ, stărilor de suflet, bĕtrânelor chipurĭ de a iubi, şi a rîde orĭ a plânge vecĭnica păpuşă omenească. Marie Verrière, femeea liberă din Indiana, saŭ Lelia din secolul XVIII, avu eterna preocupare de a deveni o mare intelectuală, o directoare a literatureĭ franceze; această stăpînire pe lumea gîndireĭ ea n'a putut-o atinge; George Sand, ultima sa nepoată, o realiză în secolul următor.

Ugo Ojetti continuă studiul literar: *Le mouvement littéraire en Italie.* Se ocupă de poeţĭ şi romanţierĭ: Giovanni Poscoli în *Mysicae* — micĭ poeme — ni se arată ca un îndrăgostit de tot ce este umilit. Domenico Tumiati ne dă o interpretare delicată, pasionată şi subtilă a inimeĭ Beato Angelico. Tullo Ortolani, în *Chants de la Bonté,* ne aduce aminte dulceaţa luĭ Pascoli. *Les biscuits de Sèvres*, ale luĭ Pietro Ludovico Occhini, ne prezintă versurĭ cu graţia uşoară a titluluĭ, dar şi cu oarecare fragilitate şi lacune. Alăturĭ de aceştĭ poeţĭ răsună poezia istorică a luĭ Giosué Carducci, care, după numeroşi anĭ de cântece în onoarea monarhieĭ luĭ Crispi, a făcut o operă: *Eglise de Polenta*, care prin structura şi armonia părţilor se aseamănă cu oda: *Alle fonti del Clitumno.* Intre Carducci şi ceĭ maĭ noĭ, Arturo Graz ocupă un loc însemnat, cu o adunare de mituri, lege şi superstiţiĭ din evul mediŭ, intitulate *Danaidele.*

Printre romancierii de remarcat este:

Butti cu *L'incantesimo.* Fiecare pagină, fiecare anecdotă, fiecare măsură a dialoguluĭ tinde a pune în lumină *ideea.* Şi această idee este vanitatea lupteĭ individuluĭ contra speţeĭ, contra instinctuluĭ, care se impune luĭ sub toate aparenţele amoruluĭ. Pentru Butti »femeea este cel maĭ teribil inimic al personalităţiĭ, demonul simbolic al speţeĭ, care distruge individul«. Lucien Zuccoli, în *Roberta,* este maĭ uman şi spontaneŭ. El modelează personagiele cu o mână bărbătească şi sigură; lungimile psichologice şi îndrăznelile inutile din *Désigné* şi *Luxurieux* apar maĭ puţin aci. *La Gioja*, de Enrico Corradini, este o frumuseţe de stil superioară celeĭ din *L'incantescino* şi *Roberta.* Acţiunea este prea simplă pentru stilul puternic al luĭ Corradini.

* * *

Nouva Antologia, numĕrul de la 1 Martie, prin pana sobră a directoruluĭ eĭ Maggiorino Ferraris, şi sub titlul: *Il Re Carlo Alberto e lo statuto,* studiază, cu ocaziunea comemorăreĭ a 50 de anĭ de viaţă a Statuluĭ, care aŭ fost condiţiunile sufletelor şi ale aspiraţiunilor Italienilor la 48, când toată Italia primi statutul. Aceste condiţiunĭ Ferraris le pune în năzuinţele şcoaleĭ şi literatureĭ de atuncĭ, care pregătise în minţile italiene un ferment pe care o singură scîntee putu să-l aprindă.

Alessandro Chiappelli continuă articolul sĕŭ erudit: *I poeti paesisti nel nostro secolo,* şi Aurelio Gotti schiţează pe: *Marchese Cosimo Ridolfi.*

In numĕrul de la 16 Martie, e un articol important şi bine scris de Arturo Graf, arătând direcţiunea greşită a culturei italiene de azĭ şi urmările eĭ triste. Direcţiunea aceasta rea stă, după părerea profesoruluĭ de la universitatea din Turin, în faptul că şcoala italiană de azĭ dă specialiştĭ, în loc să dea oamenĭ.

Z.

BIBLIOGRAFIE

Adamescu Gh . . . . . *Luptele pentru naționalitate ale Românilor de peste munți* la 1848—49. *Noțiuni de istoria limbii și literaturii românești*, 1 v. *Manual de poetică*, 1 v.

Alecsandri V. . . . . *Opere complete*, poesii, 2 v.

Antonescu-Lupu A. . . *Veacul XVI.* Limba și literatura Românilor, studiŭ, 1 v. *Chestiuni scolare*, 1 v. *Din viața săracă*, nuvele, 1 v.

Antonescu Victor . . . . *La Banque d'Allemagne* comparée avec *La Banque de France*, 1 v.

Bengescu-Dabija G. . . . *Pigmalion*, tragedie, 1 v. *Amilcar Barca*, tragedie, 1 v.

Cucu N. St. . . . . *Petrolul*, 1 v. *Un noŭ mod de alimentare a orașelor*, 1 v.

Dauș L. . . . . *Spre moarte*, nuvele, 1 v.

Diaconovich C. Dr. . . . *Enciclopedia Română*, fasc. 8.

Dimitriescu Anghel . . . *Barbu Catargiu*, 1 v. *Discursurile lui Macaulay*, 1 v.

Economu Ciru . . . . . *Rĕsbunarea lui Anastase*, 1 v.

Ghica S. Scarlat . . . . . *Shylock*, trad., 1 v. *Jul. Cesar*, trad., 1 v.

Grigorovitza Em. . . . . *Deutsche Uebertragungen* aus Mihael Eminescu.

Hamangiu C. . . . . *Despre Proprietatea literară*, 1 v. *Scriitori și artiști*, 1 v.

Ionescu-Gion G. . . . . *Ludovic XIV* și *Constantin Brancoveanu*, 1 v. *Manual de poetica română*, 1 v. *Călĕtoriile lui Carol XII prin Țara românească*, 1 v.

Istrati C. I. Dr. . . . . *Le sel des salines roumaines*, 1 v. *Cercetări asupra păcurilor din România* (cu DD. Cucu și Saligny), 1 v. *O pagină din Istoria contimpurană a României*, med. econ. nat. 1 v. *Curs elementar de himie*, 1 v.

Kalinderu Ioan . . . . . *August și literații*, 1 vol.

Lecca G. H. . . . . *Prima*, poesii 1 v. *Secunda*, poesii, 1 v.

Madan G. . . . . *Suspine*, poesii populare din Basarabia, 1 v.

Michailescu Stef. C. . . . *Introducere la Psicho-fisică*, 1 v. *Incercări critice* asupra invĕțămêntului nostru primar. *Vêrtejul cu aburi*, 1 v.

Nicolescu N. Oscar . . . *Querela inofficiosi testamenti. Nature de la réserve légale et des personnes qui y ont droit*, 1 v.

Ollănescu D. C. . . . . *Ode, Epode, Carmen secularae, Arta poetică*, ale lui Orațiu, traduceri in versuri. (Lucrare premiată de Academia română). 1 v. *Teatru*, 1 v. *Vasile Alexandri*, discurs de recepțiune la Academia română, 1 v. *Satire*, 1 v.

Păun V. D. . . . . *Ficțiune, imagine, comparațiune*, 1 v.

Pĕucescu Gr. G. . . . . *Despre obligațiuni*, 1 v. *Chestia țĕrănească*, 1 v.

Petrașcu N. . . . . *Mihail Eminescu*, 1 v. *Figuri literare contimpurane*, 1 v. *V. Alecsandri*, 1 v. *N. Grigorescu.*

Rădulescu-Motru C. . . . *Problemele Psihologiei*, 1 v.

Stambulescu I. . . . . *Casele de Economie*, studiŭ de legislație comparată, 1 v.

Sbiera I. G. . . . . *Mișcarea bisericească a Românilor din Bucovina*, 1 v.

Sterian G. . . . . *Visul unei nopți de vară*, trad., 1 v.

Văcărescu Theodor C. . . *Luptele Românilor.* (Lucrare premiată de Academia română). 1 v.

Zamfirescu Duiliŭ. . . . . *Fără titlu*, 1 v. *In fața vieței*, roman, 1 v. *Lumea nouă* și *lumea veche*, 1 v. *Strĕbunii noștri*, 1 v. *Alte orizonturi*, poesii, 1 v. *Imnuri păgâne*, poesii, 1 v.

I.V. SOCECŬ, BUCURESCĬ

LITERATURĂ
ȘI
ARTĂ-ROMÂNĂ

IDEI · SIMȚIRE · FORMĂ

ANUL II. Nr. VI.

CUPRINSUL

NUMĂRULUĬ DE LA 25 APRILIE 1898.

TEXT:

1. Academia Română . . . . . de *N. Petrașcu*
2. Glas în pustiurĭ, poezie . . . . . » *V. D. Păun*
3. Școala și Biserica în Norvegia. . . . » *R. Novian*
4. Mihail Pascaly . . . . . » *C. I. Nottara*
5. Ziua Țiganuluĭ, anecdotă în versurĭ . . . » *Th. D. Speranțiă*
6. Fiica luĭ Sejan, poveste istorică. . . . . » *Ciru Oeconomu*
7. Akmiutis, piesă într'un act și în versurĭ . » *L. Dauș*
8. Cronica . . . . . » *Nap. și A.*
9. Revista Revistelor. . . . . » *Z.*

ILUSTRAȚII:

10. Nostalgie, pastel . . . . . de *D-șoara Olga M. Corne*
11. Pascaly, bust. . . . . » *I. Georgescu*
12. La Aninoasa, horă . . . . . » *Th. Aman*

REVISTA **LITERATURĂ ȘI ARTĂ ROMÂNĂ**

APARE LA 25 ALE FIECĂREĬ LUNĬ

DIRECȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA : STRADA FÎNTÂNIĬ, No. 46, BUCUREȘTI.

Cărțile și reproducerile după lucrărĭ de artă, trimise Redacțieĭ, vor fi anunțate și, de se va găsi cu cale, analizate saŭ reproduse.

Abonamentul la Revistă e de 30 Leĭ pe an în țară; în străinătate 40 Leĭ.
Un număr 2 Leĭ 50 Banĭ.

IMPRIMERIA STATULUĬ.

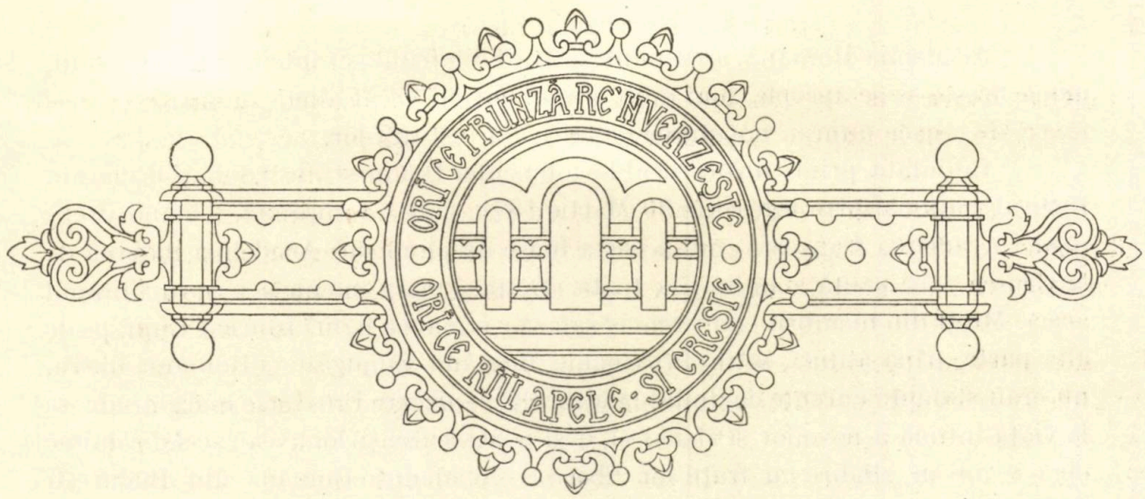

ROMÂNIA
BIBLIOTECA CENTRALĂ DIN IAȘI

ACADEMIA ROMÂNĂ

I

Toate instituţiile noastre moderne sunt încă într'o fază provizorie, în care realitatea lucrurilor nu corespunde aparenţei. Unele din aceste instituţii sunt, neapărat, într'o fază provizorie mai accentuată, altele se apropie mai mult de starea lor definitivă. Lucrul atîrnă de la elementele ce le alcătuesc. Pe când, spre pildă, parlamentele noastre, luate ca corpuri, sunt nişte instituţii mai mult în aparenţă decât în realitate, din pricina majorităţilor lor, mai adesea inculte şi fără conştiinţă de înalta sarcină ce aŭ, altele, ca magistratura şi şcoalele noastre, intră, din contra, în starea lor definitivă, ajung a fi instituţii regulate şi reale, rĕspunzênd cât mai mult misiunei lor; aceasta, din pricina oamenilor instruiţi din care ele se recrutează. Faza noastră actuală de provizorat va forma odată pagine curioase din istoria Românilor. Pripirea şi neregularitatea cu care am improvizat instituţiile apusene, neînţelegerea roluluĭ fiecăreia din ele, greşelile, confuziunile şi nesiguranţa lor, vor da, de sigur, de lucru istoricilor românĭ în viitor. Nu mai rĕmâne îndoială însă, că numaĭ ceĭce nu-şĭ vor da seamă de mersul firesc al unuĭ popor şi vor fi rĕmas încă cu încrederea naivă că instituţiile singure pot să schimbe, dintr'o zi într'alta, relele, — pe care nu le vor schimba decât veacurile, — numaĭ aceia se vor turbura, când vor cerceta aparenţa vieţeĭ noastre contimpurane.

Academia Română, aşezĕmînt alcătuit din fruntaşiĭ inteligenţiĭ neamuluĭ, urma firește să se apropie, maĭ mult şi maĭ curînd decât altele, de înalta eĭ chemare, de ceeace numim noĭ starea definitivă a instituţiilor.

Inființată, printr'un decret al Locotenenţeĭ Domneştĭ, la 1866, şi declarată Institut naţional prin legea din 30 Martie 1879, care o complectă,—luând drept model Academia franceză, cum aceasta luase drept model Academia italiană de la Crusca,—ea căută a îmbrăţişa toată ştiinţa şi toate talentele ţerĭĭ din timpul acela. Mulţĭ din membriĭ eĭ aŭ rĕmas saŭ vor rĕmânea figurĭ istorice. Cum, pe de altă parte, până atuncĭ, între Provinciile Române subjugate şi România liberă, nu eraŭ stabilite curente de unitate culturală, — fiecare Provincie mărginindu-se la viaţa intimă a nevoilor şi ideilor eĭ, deşi poate fruntaşiĭ lor aveaŭ acel dor tainic de a se uni în gîndire cu fraţiĭ lor liberĭ, — Academia Română din Bucureştĭ atrase în mijlocul eĭ pe toţĭ bărbaţiĭ superiorĭ aĭ Provinciilor Române.

La început nedomerită, fără orizonturĭ destul de largĭ, apucând drumurĭ greşite, ea prinse a lua conştiinţă de sine cu timpul şi, premenindu-se necontenit cu bărbaţĭ distinşĭ, intră încetul cu încetul în adevĕrata eĭ cale naţională, scoţind la lumină averea ascunsă a neamuluĭ românesc, a limbeĭ, a istorieĭ, a poezieĭ populare, cu un cuvênt a tot ce e expresie vie şi înaltă a conştiinţeĭ româneştĭ. Cu modul acesta, ea ajunse în curs de un sfert de veac să ne reînvieze, în mare parte, geniul poporuluĭ Român de altă dată. Deşi firească o astfel de idee într'o epocă de renaştere ca a noastră, noĭ o credem totuşĭ ca cel maĭ fericit gînd ce l-ar fi putut întîlni o instituţie culturală, şi-ĭ aducem prinosul recunoştinţeĭ noastre pentru rîvna şi stăruinţa ce a pus în a-l urmări. De la cele dintâĭ lucrărĭ în calea aceasta, cum fură tipăriturile critice de texte vechĭ şi de documente istorice: ca publicarea *Psaltireĭ Diaconuluĭ Coresi*, a *Codiceluĭ Voroneţan*, a *Psaltireĭ în versurĭ* a luĭ Dosofteĭu, Mitropolitul Moldoveĭ,— ca documentele cunoscute sub numele de *colecţiunea Hurmuzachi* şi cele *privitoare la Renaşterea Românieĭ*, ajunse azĭ la un total de 25 volume,—şi până la ultima şi cea maĭ de frunte a eĭ lucrare, *Magnum Etymologicum*,—toate sunt ca niște pietre scumpe, înşirate pe firul ideeĭ naţionale, şi încoronând oarecum viaţa de 30 de anĭ a Academieĭ.

Prin o astfel de idee fundamentală şi roditoare, ca şi prin locul ce ţine în Statul Român ca cea maĭ înaltă instituţie de cultură, ea a căpătat încrederea unuĭ însemnat numĕr de oamenĭ de bine care ĭ-aŭ făcut, în anĭĭ din urmă, pioase şi marĭ donaţiunĭ. Astăzĭ, averea Academieĭ reprezintă un capital aproximativ de 9 milioane leĭ, a căror venit e de 500.000 leĭ,—o bibliotecă cu peste 70.000 de volume şi aproape 30.000 de manuscripte şi documente istorice.

II

Şi, cu toate acestea, nu pe toată lumea a putut s'o împace Academia: Duoĕ pricinĭ maĭ cu seamă aŭ contribuit, după părerea noastră ca ea, pe lîngă amiciĭ

ce-ĭ are să aibă şi inimicĭ în opinia publică: întâia, premiile decernate, uneorĭ, la lucrărĭ contestabile, şi a doua, puţina considerare ce acordă talentelor contimporane.

Nu vom reaminti aicĭ numele acelor lucrărĭ premiate şi care aduc azĭ zîmbetul pe buzele fiecăruia; aceasta cu atât maĭ mult, cu cât se pare că pe zi ce merge Academia devine maĭ dreaptă în recompensele sale. Oamenĭ din ce în ce maĭ sus cu mintea, tinerĭ din ce în ce maĭ ferbinţĭ la inimă, — intraţĭ în urmă în Academie,—conving pe uniĭ bătrânĭ, şi înlocuesc cu sentimente largĭ şi rodnice îngustimea vederilor de altădată. Neapărat, nu ne atingem aicĭ de aceĭ bătrânĭ, vecînic calzĭ la inimă şi la minte, care deschid braţele la tot ce e tînĕr şi distins, şi a căror experienţă de viaţă nu pot s'o aibă tinerii: lor ne închinăm cu respect şi-ĭ înălţăm în stima şi iubirea noastră. Vorbim, însă, de aceĭ bătrânĭ care aŭ rĕmas maĭ îmbătrâniţĭ la minte decât la anĭ, pe care viaţa modernă, ce se reînoeşte atât de repede, şi ideile largĭ de din afară care ne împresoară în aşa mare cătăţime şi varietate, îĭ lasă indiferenţĭ, închişĭ, ca în nişte sicrie, în modalitatea lor mintală de acum 30—40 de anĭ. Contra lor strigă tinerimea cu drept cuvînt. Ea se simte în stare de a putea lucra, de a-şĭ putea arăta ardoarea şi dragostea de ţară şi de neam, şi cu toate acestea se vede împiedecată în avîntul eĭ generos.

Dar ceeace ni se pare, poate, maĭ grav, e clina pe care a alunecat Academia, în rîvna de descoperirĭ istorice şi de muncă erudiţională, e absorbirea eĭ cu totul în trecut, e preferinţa ce ea dă, atât în alegerile cât şi în premiele sale, erudiţiuneĭ maĭ mult, decât talentuluĭ. Incurajarea unor nume care sunt destinate să piară şi sacrificarea adevĕraţilor oamenĭ de talent este, ni se pare, o deviare fundamentală de la spiritul creării Academieĭ.

E ştiut că oamenii de ştiinţă literară nu sunt în deobşte culmile geniuluĭ unuĭ popor. Calitatea lor stă în memorie, care, ca o facultate inferioară, nu rodeşte de sine, dacă nu e împreunată cu talentul, ci rĕmâne stearpă. Omul de ştiinţă, literatul ştiinţific, neavênd originalitate de concepţie, comentează, analizează literatura şi arta făcută de alţiĭ. Dar alăturĭ de literatura şi arta făcută, este literatura şi arta care se fac astăzĭ, şi care sunt cu mult maĭ interesante pentru noĭ contimporaniĭ. Deasupra explicărilor lucrurilor vechĭ, explicărĭ care se repetă de fiecare profesor saŭ erudit, sunt acele vîrfurĭ etice ale vieţiĭ contimporane, talentele, care se pot compara cu planetele ce strălucesc prin lumina lor proprie, spre deosebire de oamenii erudiţĭ care strălucesc prin o lumină împrumutată. Pe când uniĭ sunt ca nişte ceasornice ale timpuluĭ, arătând gradul gîndireĭ şi simţireĭ poporuluĭ din care fac parte, ceĭlalţĭ nu fac decât să cerceteze, să clasifice, să coordoneze gîndirile şi simţirile altor timpurĭ.

Nu trebue să uităm iarăşĭ, că pe când talentele, maĭ ales în ţĕrĭ micĭ şi nouĕ ca a noastră, duc o viaţă întreagă de privaţiunĭ lumeştĭ şi, prin desinteresul lor firesc, sunt nişte sacrificaţĭ din punt de vedere material, neîntîlnind în viaţă decât doar rĕsplata emoţiilor şi inspiraţiilor lor,—literatoriĭ maĭ toţĭ ating un scop profesional şi nu vĕd în lucrările lor decât îndrumarea către o carieră maĭ rĕsplătitoare.

Talentele sunt, după aceea, foarte puţine la numĕr. Vor trece probabil zecĭ de anĭ şi nu vom avea un Eminescu în poezie saŭ un Grigorescu înpictură.

Pe de altă parte, Academia ţine locul Statuluĭ în privinţa cultureĭ. Intervenţia Statuluĭ, protecţiunea luĭ asupra scriitorilor şi artiştilor, e discutată. Ceĭce sunt contra se întemeiază pe experienţa că un guvern, care încurajează talentele, le şi vitiază în acelaş timp, deviându-le caracterul lor, făcându-le linguşitoare pentru el şi aspre pentru alţiĭ, şi că astfel lucrările celor încurajaţĭ încetează de a maĭ fi artă, în înţelesul strict al cuvîntuluĭ, pe lîngă că sunt înjositoare de caractere. Ca în toate cestiunile discutate, în această imputare, e o umbră de adevĕr. Pentru a evita rĕul, s'a închipuit atuncĭ o altă instituţie, în afară de politică, străină de patimele şi interesele de partide, Academiile, care să înlăture neajunsurile ce le înfăţişează guvernele şi să privească cu seninătate şi cu căldură asupra talentelor. Eĭ bine, Academia Română nu odată s'a depărtat de la acest frumos rol al misiuniĭ eĭ. Eminescu, cu tot talentul luĭ, n'a avut nicĭ un semn de stimă din partea eĭ. Astăzĭ, sunt treĭ locurĭ vacante de membri, în care Academia nu a ales pe nimenĭ, — pe nimenĭ, când pictorul Grigorescu e între noĭ, şi când el ne onorează epoca într'un chip aşa de strălucit. Era natural — cum n'avem o Academie de frumoase arte, ca în Franţa, — să-l vedem chemat în sinul Academieĭ Române, nu numaĭ ca fiind cel maĭ extraordinar talent al nostru, dar şi pentru că el e o parte vie din esenţa fireĭ româneştĭ, din geniul poporuluĭ Român, al căruĭ glas l-a prins, după o luptă de 40 de anĭ, în colorile pînzelor luĭ, şi unde el va rĕsuna de alungul veacurilor. Academia Română căutând pe Grigorescu în modesta luĭ locuinţă, unde trăeşte absorbit numaĭ de artă, ar fi aflat — tocmaĭ potrivit sentimentuluĭ de care ziceam maĭ sus că e călĕuzită—sufletul de artist în care se adăposteşte o formă a geniuluĭ nostru naţional, expresia luĭ cea maĭ înaltă în pictură.

Iată douĕ exemple, — fără a maĭ pomeni pe alţiĭ maĭ tinerĭ, — din care reiese puţina considerare a talentelor contimporane din partea Academieĭ.

Prin încurajarea talentelor originale, din nenorocire nu prea multe la noĭ şi prin sprijinul de o potrivă binevoitor tuturor celor care muncesc şi produc, Academia este tocmaĭ factorul de căpetenie al vieţiĭ noastre culturale pentru a innobila gustul public, a da avînt şi însufleţire scriitorilor, artiştilor şi oamenilor de ştiinţă, a îmbelşuga ogoarele gîndireĭ, bântuite de secetă şi de acel dureros dezechilibru moral de neîncredere în noĭ înşine, — pricinuit în parte de faptul că nu putem avea bucuriĭ estetice sănătoase, — dezechilibru moral, pe care o literatură şi o artă puternică ni l-ar înlătura, deschizêndu-ne mintea şi redându-ne încrederea în noĭ înşine.

N. Petraşcu.

GLAS IN PUSTIURI

»La vraie poésie n'exprime qu'une chose: les tourments de l'âme humaine devant la question de sa destinée«.

JOUFFROY.

I

Din harul Fericirii, din mana ei de mĭere
Şi eŭ s-apuc dorit-am un pic de mângâĭere,
Ferit de amăgirea măririlor lumeştĭ,
S-adorm în rĕsfăţarea slăvirilor cereştĭ:
Nicĭ chinul îndoĭelii, nicĭ sbucĭumul gândirii
Eŭ n-am vrut — nicĭ cununa sub care-apun martirii.
Durerea, nicĭ ca preţul mândreţelor de raĭŭ,
Eŭ n-am voit-o 'n unghĭul ticnituluĭ meŭ traĭŭ;
Dar am chĭemat Credinţa în sufletu-mĭ să 'mplânte
Lăcaşul eĭ... şi lira-mĭ triumful eĭ să cânte,
De imnurĭ aripate şi rugĭ şi hosanna
Prăpastia vecieĭ s-o fac a rĕsuna...
Anĭ mulţĭ plutiĭ prin norii minunilor din basme,
Anĭ mulţĭ pândiĭ în cale divinele fantasme,
Cu ochiĭ agerĭ, lacomĭ ţintind cerescul fund
Pe urma Providenţeĭ o clipă să pĕtrund —
Şi când acele plaĭurĭ pustiĭ mi se-arătară,
Mĭ-am izvodit în minte năzarul de afară:

Dar în zadar! Odihna şi gândul meŭ trudit,
In vrajbă, de atuncĭa, maĭ aprig s-aŭ sfădit...
Cum fĭerul din jăratic sucit pe nicovală
In cleşte se mlădie sub miĭ loviriĭ năvală,
Credinţa-mĭ şovăindă maĭ aprig, de atuncĭ,
In cleştele 'ndoĭeliĭ s-a prins cu grele muncĭ...

II

La glasul blând, la graĭul Iĭsusuluĭ mosaic,
Răpus în crude cazne de monstrul farisaic,
Să caut adevĕrul, să ştiŭ al vĭeţeĭ rost,
Mĭ-am pus în umbra Crucĭĭ nădejdea la-adăpost.
Dar am aflat că lumea e moştenirea morţiĭ,
Aĭ lipseĭ şi durerĭĭ maĭ numeroşĭ sunt sorţiĭ;
Că pentru-o mică vină, un bĭet al cărniĭ vis,
Eştĭ ars în focul gheneĭ din vecĭnicul abis...
Iertare nu-ĭ! Şi dacă-ĭ vre-o milă pentru uniĭ,
Imparţĭ un raĭŭ chimeric cu sluţiĭ şi nebuniĭ...
Cu spaĭmă şi de ĭaduriĭ şi sînul luĭ Avram,
Priviĭ duĭos la steaŭa trufaşuluĭ Islam.
Pribeag, în gând, spre Meca, ţĕriĭ vechĭ şi vechĭ risipuriĭ
Călcaĭ, aprins de sete, fĭerbinţile nisipuriĭ,
Deşertul mut, sĕlbatic al patrieĭ luĭ Sem,
Să beaŭ din mântuirea fântâniĭ dulcĭ Zem-Zem...
Zadarnic! Idealul acesteĭ legĭ te-apasă
Maĭ greŭ decât năpustul şi maĭ sleit de lasă:
Cum vreĭ în cuget pace, când lumea-ĭ »un gunoĭŭ«
Şi când îţĭ scalzĭ credinţa în sânge de războiŭ...?

III

Fugar, porniĭ, atuncĭa, spre India, la Gange —
Vĕzuĭ, în faptul zileĭ, cucernice falange
Turnându-şĭ apa sfîntă pe creştet de treĭ orĭ
Şi 'n suflet poesie din Vedele-surorĭ.
Vĕzuĭ pe oamenĭ — vite în ţarcurĭ osebite: —
Colo, curate, dincoacĭ, spurcate vĭeţĭ robite;
Zeĭ spuză, iaduriĭ multe, dar nicĭ un Dumnezeŭ,
Şĭ-am zis: acolo nu e balsam la dorul meŭ...
Când bráhmanul e soare, ĭar paria o tină,
Nu poate fi dreptate la Pronia divină...
Şĭ-am zis: închin luĭ Buddha nădejdea mea, de-acum:
Şi ĭ-am strigat în capiştĭ: »*Om máni pádme hum!*«

»O gĭuvaer din lotos, Amin!« Tu eştĭ ferice!
Tu cartea 'nţelepciuniĭ, tu, singur, ştiĭ ce zice...
— »Durere este lumea! Durere!« — mĭ-a rĕspuns —
»Blestem, fiinţa noastră, şi-o moarte nu-ĭ de-ajuns
»Povara eĭ s-o scuturĭ — Nu-ĭ raĭŭ şi nicĭ Satana...
»Scăparea ta — văpae suflată! — e *Nirvana:*
»Răzbind prin naşterĭ multe şi multe morţĭ să trecĭ,
»In golul Nefiinţeĭ odihnă aĭ de vecĭ!...«

IV

Simţĭam în mintea-mĭ, par'că, surpându-se o lume,
Şi-n locul eĭ mĕ soarbe genunea fără nume,
Un haos din al căruĭ adânc neměsurat,
Ca gemete din ocne, văĭtarĭ prelungĭ rĕsbat:
Le ştiŭ! le ştiŭ! Durerea-ĭ, durerea cobitoare —
Când toate mor printr'însa, ea singură nu moare! —
M-aplec, ascult şi, ĭată! — Aevea-ĭ ce auz? —
Un şopot ca de ape jucându-se 'n havuz...
Cĭocnire de pahare şi vreamĕt de metale,
Şi muzică de harpe cu ritme largĭ de jale...
Credeam că staŭ, în prada nebuneĭ aĭurărĭ,
Pe negrele Nirvaneĭ fantastice cărărĭ,
Gândind: şĭ-acolo-ĭ vĭaţă, şi grijile, şi truda...
Apoĭ, întreb cu fricĭ pe oaspeţiĭ luĭ Buddha:
Ce faceţĭ voĭ acolo? Ce sînteţĭ voĭ? Artiştĭ? —
Un gemet ĭmĭ rĕspunde: — »Noĭ sîntem *pessimiştĭ.*
»Năluc e lumea toată, vedenie 'n Voinţă;
»Real, aci, e numaĭ credinţa 'n nefiinţă.
»A vrea să fiĭ înseamnă să vreĭ a suferi:
»Iar noĭ serbăm, plângênd-o, speranţa de-a pĭeri...«

V

Durerea-ĭ, aşa dară, durerea e stăpână
Pe tot ce 'ndeamnă mintea, pe tot ce dorul mână...
La ce să-ţĭ facĭ din visurĭ un cuib de ideal,
Când eştĭ menit pĭeirĭĭ ca spuma unuĭ val,
Scurmat mereŭ de vênturĭ, mereŭ izbit de stâncă?
Şi, dupe-atâta sbucĭum, s'aştepţĭ o vĭaţă încă...?
Nu, nu! Destul e una, cea-laltă-ĭ de prisos:
Un ĭad să-l schimbĭ pe altul—de ce? cu ce folos?
Când eşĭ întăĭŭ în lume cu zîmbetul pe buze
Şi nicĭ nu bănuĭ cursa Ursitelor ursuze,

Te simţĭ ca o comoară de visurĭ şi doriri.
Un rege preste toate din câmpul mariĭ firĭ,
Şi crezĭ că pentru tine se face zi şi noapte,
Că pentru tine codriĭ îşĭ spun poveştĭ cu şoapte,
Că cĭuta pentru tine aleargă la părĭŭ,
Că ţie pitpalacul îţĭ cântă 'n lan de grâŭ,
Că pentru tine-ĭ cerul safir legat în aur,
Că pentru fruntea-ţĭ creşte suavul trunchĭŭ de laur,
Că e destul o vorbă să zicĭ, destul să vreĭ,
Şi-ţĭ vezĭ fugind vrăjmaşiĭ ca răpezĭ vindereĭ;
Aĭ dragoste în suflet şi crezĭ într'o menire
Şĭ-aĭ vrea să 'nalţĭ prin tine sĕrmana omenire...
Oh, câte dragĭ iluziĭ! Şi cum le vezĭ, curênd,
Luate-n val de lacrimĭ, stingêndu-se pe rênd...
Intreg aleanul vĭeţeĭ poetul singur strînge —
Cum vasul de-acĭoae, atins pe marginĭ, plânge,
Şi 'n lung ocol de sonurĭ tremurătoare lin
In aer tânguirea-ĭ îşĭ plimbă cŭ-un suspin —
Aşa poetu-şĭ plimbă prin văĭ, pe munţĭ, prin nourĭ
Indureratul suflet în ison de ecourĭ;
Cu aripĭ de lumină se-avêntă spre Mister,
Şi-l fură 'ntunecimea din cel pustiŭ eter...
Căcĭ n'are ţĕrmĭ noĭanul ce pururea desparte
Dorinţa de putinţă, şi luptele-s deşarte!
Ca fiară prinsă 'n cuşcă sbătêndu-se amar
De groasele zăbrele smucindu-le 'n zadar
Aşa se bate gîndul în strîmtul nostru creer
Şi 'n cerc fatal se 'ntoarce ca boul greŭ la treer,
Şi nu e chip să biruĭ hotarul ce s-a pus,
Să fiĭ cum cere gândul, ĭar nu cum eştĭ supus...
In jurul tăŭ se 'nchide o vraje-pentagramă,
In sufletu-ţĭ se joacă o vecĭnic tristă dramă:
Pe urma Bucurieĭ, când licăre prin ea,
Simţĭ aripa Durerĭĭ grăbită să ţĭ-o ĭa...
Colò, copilul fraged la maĭcă mort în poală,
Colò, bĕtrânul zace de foame şi de boală,
Colò, un lup s-aruncă rupênd un gingaş mĭel
Şi oasele trosnindu-ĭ în falcă de oţel...
Colò, eroiĭ ceĭa cu sclipĭ de foc pe frunte,
Slomnind în pergamente cu semne vechĭ mĕrunte —
Nu-ĭ vezĭ la chip ce serbezĭ? Nu-ĭ vezĭ mâhniţĭ ce sînt?
E Dante! Este Faust! — Te 'nclină la pămînt! —
Zadarnic eĭ cerut-aŭ la razele Ştiinţeĭ

Credinţeĭ călăuză prin taĭnele Fiinţeĭ.
Cu jind să afle tâlcul pricinilor de 'ntâĭŭ,
La cĭasul morţiĭ pacea s-o aĭbă căpĕtâĭŭ,
Pe mutele tĕrêmurĭ, în oarbele văzduhurĭ,
S'aŭ dus să ispitească demonicele duhurĭ...
Zadarnic! Dante, Faust din cale s-aŭ întors
Cu sufletul maĭ veşted şi de ilusiĭ stors.
Aŭ stat în pragul vĭeţeĭ şi s-aŭ uĭtat în zare
Şi scrisul eĭ citit-aŭ: »osândă şi pĭerzare!« —
Ah, de s-ar prinde 'n lume al visuluĭ rĕsad,
Ce zor să-ĭ cauţĭ floarea prin stele şi prin ĭad? —
Şi vreĭ să fiĭ ferice? Tu, vĭerme, la tot pasul,
Ursit a fi ţĕrână... Tu, abur, în tot cĭasul,
Topit să fiĭ de soare, suflat să fiĭ de vênt;
Tu, flutur, când te legenĭ pe-o umbră de mormînt,
»Visezĭ să fiĭ ferice? Să zicĭ: în astă clipă,
»N-am temere, n-am doruri, beaŭ vĭaţa fără pripă,
»Al meŭ e viitorul... eŭ nu trăesc în timp:
»Las grija de-ale lumiĭ luĭ Zeus din Olimp...?«
Aşa! — Priveşte însă: vezĭ tînĕrul ce trece,
Cu mers domol şi mândru, frumos la chip, şi rece,
Cu ochĭ uĭmiţĭ şi limpezĭ, în alte zărĭ pribegĭ,
Cu rîs tăcut pe feţe...? Ce şoapte — le 'nţelegĭ? —
Ce melodiĭ ascultă urechĭa luĭ răpită?
A cărĭi dulcĭ vedeniĭ e mintea luĭ ispită?
Gândeştĭ: »El e ferice!...« Norocul săŭ cel bun
Rîvneştĭ să 'mparţĭ cu dînsul... Dar nu-l vezĭ că-ĭ *nebun?* —
Nu! Pace, fericire în lumea noastră nu e:
Decât aşa, maĭ bine de vecĭ să se rĕpue —
Saŭ Brahma universul, eşit din sfîntul Oŭ,
Stêrpească-l, nimicească-l, şi nască altul noŭ,
Şĭ-atuncĭa, zeĭ maĭ vrednicĭ ţinênd în ceruri bolta
Or face 'n om să tacă durerea şi revolta,
Iar pân'atuncĭ, striga-vom din surdul vieţeĭ hăŭ:
»Nu poate fi 'mpăcare cu şartul nostru rĕŭ!«

1898, Ianuarie.

VASILE D. PĂUN.

D-şoara OLGA M. CORNE

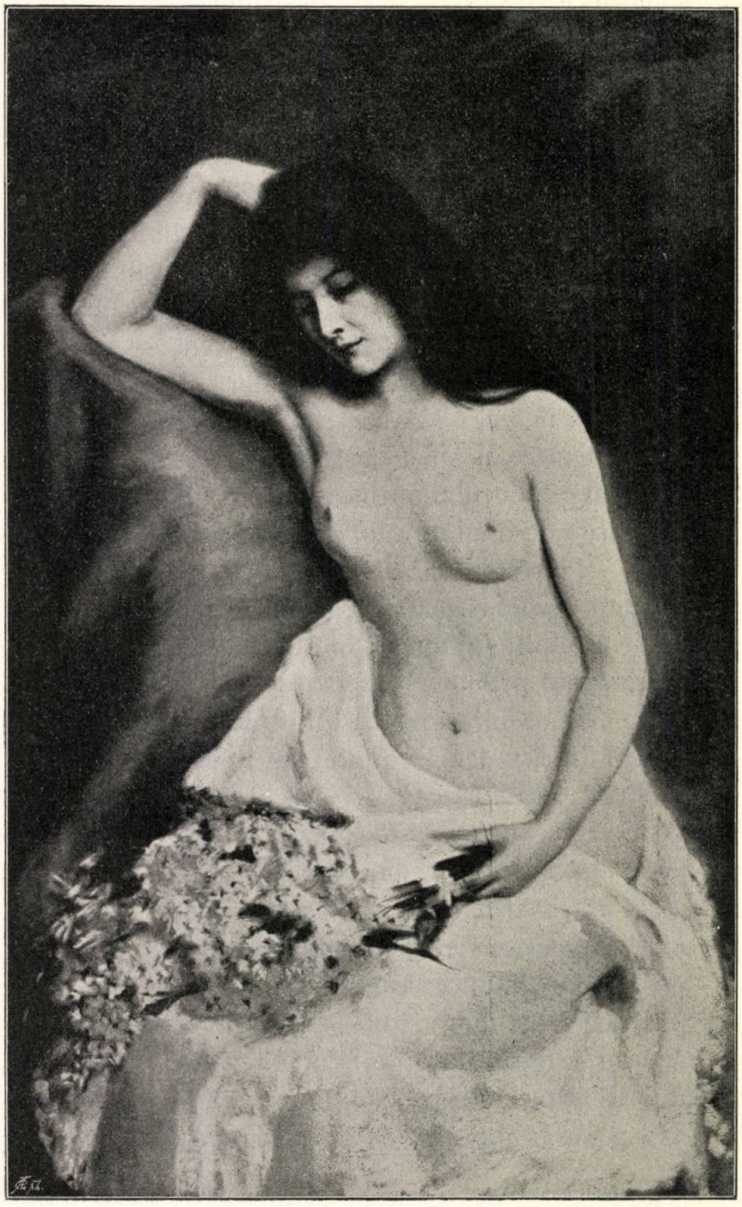

Nostalgie, pastel primit anul acesta la Salonul din Paris

ŞCOALA ŞI BISERICA IN NORVEGIA

Rîndurile de faţă sînt impresiĭ personale de călătorie din ţinuturile vizitate de noĭ, între Cristiania şi Spitzberg, în vara anuluĭ trecut.

I

Norvegienĭĭ şi Suedezĭĭ aŭ populat de demult—înaintea ereĭ noastre—peninsula Scandinavică şi aŭ locuit-o liberĭ şi nesubjugaţĭ până acum. Odată, de la 1448—50, fură uniţĭ sub acelaş rege, Karl Korutsson, şi, de la 1814 regatele Norvegieĭ şi Suedieĭ, libere şi constituţionale, formează un stat unit, spre a se putea maĭ bine apăra, sub un rege.

Maĭ nainte, de la 1030—35, numaĭ cincĭ anĭ, Danezĭĭ aŭ dominat Norvegia, şi la 1387 principesa daneză Margherita, regina Norvegieĭ, moşteni Danemarca de la tatăl sĕŭ şi reuni cele douĕ regate; această unire a ţinut 400 de anĭ. Protegiaţĭ de situaţia lor naturală, de curagiul şi spiritul lor rĕzboinic, Norvegienĭĭ există ca popor de maĭ bine de 2.000 de anĭ, şi aŭ avut o perioadă culminantă în 1350, în timpul domnieĭ luĭ Haakon Haakonson, şi o perioadă de decadenţă în timpul unireĭ cu Danejiĭ, când nobiliĭ, preferind liniştea înalteĭ lor poziţiunĭ sociale de odinioară, s'aŭ retras pe la moşiile lor, identificându-se cu ţĕranĭĭ în felul lor de viaţă, retrasă şi liberă. Sînt şi astăzĭ familiĭ de ţĕranĭ la Gudbrandsdal, al căror arbore genealogic se ridică până la regele Harald Haarfrage (933). Pe când ţĕranĭĭ din Danemarca fură servĭ şi legaţĭ de pămînt până la 1788, strămoşiĭ de astăzĭ aĭ Norvegienilor n'aŭ îngăduit nicĭodată vre-o impilare şi, când funcţionariĭ eraŭ nedrepţĭ, se duceaŭ să-ĭ acuze la Copenhaga îna-

intea Regeluĭ—tátăl lor—și totdeauna obțineaŭ dreptate saŭ îĭ omoraŭ pur și simplu. Religia veche a fost asemenea cu a tuturor popoarelor germanice, dar desvoltată în Norvegia cu o claritate și o perfecțiune minunată. Ea se găsește reprezentată în faimoasa »Edda«, o colecție de poeme grandioase, presărate cu multe amintirĭ din mitologia greacă și romană și chiar din creștinism; ceeace dovedește că vechiĭ Norvegienĭ nu eraŭ izolațĭ. In adevĕr, la fel cu strămoșiĭ lor, conduși de căpeteniile lor Vikingiĭ, eĭ vizitaŭ pe vasele lor coastele Europeĭ, pătrunzênd până la Paris, Colonia, Bordeaux, Toulouse, Sevilla, etc. Normandia în Francia fu fondată de dînșiĭ, comandați de prințul norvegian Rolf în 912.

Norvegienĭĭ s'aŭ bucurat de o libertate și liniște continuă până astăzĭ; putem zice că siguranța publică n'a fost de loc turburată la dînșiĭ în decursul istorieĭ lor. De la 1340 poporul n'a cunoscut nicĭ un rĕzboiŭ civil, am putea zice, nicĭ un fel de rĕzboiŭ în afară de micĭ ciocnirĭ cu Suedeziĭ, care îĭ amenințaŭ la fruntariile lor.

Țara are o întindere de 320.000 k.p. și o populațiune de numaĭ 2 milioane suflete. Locuitoriĭ trăesc foarte împrăștiațĭ la micele lor ferme prin văĭ separate de ramurile Alpilor Scandinavieĭ și de ghețariĭ imenșĭ. Raritatea populațiuneĭ și dificultățile de comunicație ar putea explica până la un punct ospitalitatea proverbială a țĕreĭ. Era așa de neobicĭnuit să se vază vreun străin, încât călătorul era salutat cu bucurie și grabă ca o variație interesantă a vieții de toate zilele. La vechiĭ norvegienĭ era o regulă de ospitalitate de a nu întreba pe străin de numele sĕŭ saŭ de afacerile sale decât dupe treĭ zile de găzduire, și în istoria lor veche—Sagas—se povestește că o femee foarte bogată și-a zidit casa de a curmezișul drumuluĭ, ca drumeții să fie siliți a intra înăuntru și a-și afla ospitalitate.

Dorul de a ști a fost totdeauna caracteristica spirituluĭ norvegian și lucrul era natural, din cauza distanțelor ce separaŭ pe locuitorĭ și a temperamentuluĭ aventuros și plin de fantazie al poporuluĭ. Când ocazia de a se instrui și a afla noutățĭ asupra restuluĭ lumeĭ lipsea, când învățătorĭ doriți nu se aflaŭ, natura grandioasă și variată inspira locuitorilor ideĭ și imaginĭ, ridicându-ĭ deasupra viețeĭ zilnice.

Norvegienĭĭ sunt religioșĭ și aŭ fost totdeauna. Marele lor poet Björnstjerne Björnsen, cântând pe pilotul norvegian, zice: »El îmbrățișează pe Dumnezeul sĕŭ și-și sacrifică viața«. Și nu-ĭ o exagerație aceasta. Religiozitatea este o moștenire de la strămoșĭ, fiind o consecință a naturieĭ impunĕtoare și aspre a țĕreĭ. Norvegienĭĭ aveaŭ, pe lîngă credințele lor legendare, și o morală religioasă. Eĭ adoraŭ pe zeiĭ lor cu căldură și credință intimă, dar caracterul dominant al religiuneĭ lor a fost în totdeauna etic; credința nestrămutată era, că fără puritatea sufletuluĭ nu poate fi nicĭ o mîntuire, că nicĭ un căzut în luptă nu poate merge la cer—la zeĭ—în »Valhal«, dacă n'a murit vitejește, însă aceasta nu era de ajuns; dacă sufletul sĕŭ era al unuĭ vinovat de fapte urîte, trebuia să meargă la groaznica »Hell«, la zeița lumeĭ subterane, unde e teroare și întunerec.

Temperamentul rĕzboinic al Norvegienilor nu a împiedicat simțimîntul

lor moral şi religios; ba, din punctul de vedere etic, vechile lor credinţe eraŭ aşa de asemănătoare cu creştinismul, încât este un fapt interesant că convertirea lor s'a făcut repede. Noua credinţă fu îmbrăţişată de dînşiĭ cu o ardoare deosebită; eĭ simţiră îndată că Hvide Christ (Hristosul alb) e şi maĭ blând şi maĭ puternic decât Odin (Wotan) şi Thor (Thunar), zeiĭ lor.

II

In asemenea condiţiunĭ dificile de viaţă, care necesitează desvoltarea facultăţilor principale ale omuluĭ, şi înzestrat de la sine cu calităţĭ superioare sufleteştĭ, cu dorul de a şti, simţimînt moral şi religios puternic, era natural ca poporul norvegian să se arate apt pentru toate producţiile spiritului şi să-şĭ dea toate sforţările spre a realiza la dînsul mijloacele cele maĭ nemerite pentru desvoltarea intelectuală. In adevĕr, strămoşiĭ cum şi descendenţiĭ lor Islandeziĭ aŭ creat o literatură, care este o parte remarcabilă a literatureĭ universale şi a căreĭ mare valoare este recunoscută astăzĭ de toţĭ literaţiĭ Europeĭ. Vrem să vorbim de importantele poeme mitologice ale Eddeĭ, cunoscute sub numele de Sagas—povestirĭ vechĭ—şi dintre care unele celebrează faptele istorice ale regilor norvegienĭ, iar altele, faptele şi peripeţiile poporuluĭ întreg până la 1319.

Invăţămîntul norvegian are o origină exclusiv clericală. In oraşele diocesane eraŭ de mult şcoalele catedralelor (kathedralskoler) întâile şcolĭ existente, şi din care se găsesc încă la Cristiania, Bergen, Stavanger şi Trondjem. Cea maĭ veche se găseşte menţionată deja la 1219. Scopul acestor şcoale era de a forma pe tinerĭĭ care se consacraŭ cariereĭ eclesiastice, şi numaĭ după Reformă îşĭ schimbară caracterul lor, transformându-se în instituţiĭ de instrucţie laică, destinate a da elevilor o învăţătură adaptată maĭ ales la viaţa practică. Sub această formă ele produseră maĭ pe toţĭ oameniĭ celebri aĭ Norvegieĭ în timpurile din urmă şi numĕrul lor este astăzĭ mult maĭ mare ca altădată. Din aceste şcoale aŭ eşit — potrivit nevoilor timpuluĭ — toate instituţiile de învăţămînt superior, secundar şi primar din zilele noastre. Universitatea din Cristiania, fondată în 1819, are 60 de profesorĭ (singurĭĭ care aŭ dreptul în Norvegia să poarte acest titlu) şi cuprinde facultăţile de teologie, drept, medicină, istorie, filologie, matematicĭ şi ştiinţe naturale. Ea are marĭ colecţiunĭ ştiinţifice, muzee de etnografie, zoologie, zootomie, un observator astronomic şi magnetic, institute de meteorologie, fiziologie, mineralogie, metalurgie, fizică, chimie, anatomie, patologie, farmacie, igienă; o bibliotecă cu aproape 350.000 volume, o grădină botanică. Veniturile Universităţeĭ sunt de 277.000 coroane şi cheltuelile de 632.000 coroane; diferenţa de 355.000 coroane este plătită de Stat. Numĕrul studenţilor este astăzĭ de 1.200; învăţătura universitară este liberă pentru toţĭ. Pregătirea pentru facultăţĭ se face în şcoalele superioare numite gimnaziĭ; sînt 15 de asemenea şcolĭ publice în Norvegia cu 2.870 elevĭ, pe lîngă care trebue socotite cele 7 şcolĭ private din Christiania şi Bergen cu 1800 elevĭ: toate aŭ dreptul de a ţine examene generale în virtutea cărora eleviĭ care aŭ reuşit sunt admişĭ în Universităţĭ. Cheltuelile totale ale celor

15 şcoale superioare costă pe guvern 770.000 coroane pe an. Bibliotecele celor 15 şcoale superioare conţin aproape 100.000 volume.

In al doilea rînd vin şcolile secundare propriŭ zise, »Middelskoler«, în toate oraşele şi în câteva sate. Numĕrul lor este de 60, şi în ele se ţine examenul secundar, controlat de guvern, pentru admiterea la gimnaziĭ saŭ şcolile superioare. 16 din aceste şcolĭ sînt şcolĭ de fete. Emolumentele directorilor (Rektor) sînt de la 4.600—5.400; ale învăţătorilor superiorĭ (Operlörer) de la 3.000—4.200 coroane; ale ajutoarelor (»Adjunkt«) de la 2.200—3.200; ale învăţătorilor de clasă (Klasselörer) de la 1.700—2.100). Toţĭ învăţătoriĭ, afară de Klasselörer, sînt funcţionarĭ aĭ Statuluĭ şi numiţĭ de Rege. Eleviĭ sînt primiţĭ în gimnaziŭ la 15 anĭ. Tot învăţămîntul secundar este plătit: preţul la gimnaziŭ este de 144 coroane pe an, iar la şcoalele secundare de 96 coroane pentru cl. VI, V şi IV; de 72 coroane cl. III; de 64 coroane cl. II; şi 56 cl. I. Pentru fraţĭ şi surorĭ se face reducţie.

Timpul lecţiunilor este de la 8—2; câte 10 minute de repaos între ore. Vacanţele 8 sĕptĕmânĭ vara şi 3 iarna şi câte o zi pe fiecare lună.

In ceeace priveşte obiectele de învăţămînt sunt: 1) Religia: Cathechismul, Istoria biblică, Exegesa cathechismuluĭ [Forkläring]; la gimnaziŭ se maĭ adaogă istoria bisericească şi explicaţia evangeliilor.

2) Limba norvegiană: Exerciţiĭ de lectură, declamaţia, gramatica, teme; la gimnaziŭ se maĭ adaogă limba veche şi limba populară (saŭ dialectele), istoria literatureĭ, combinată cu un curs de literatură.

3) Limba germană, lectură şi teme (5 anĭ).
4) » engleză, » » » (4 anĭ).
5) » franceză, » » » (2 anĭ).

La gimnaziŭ se citeşte un sumar de istoria literatureĭ limbilor străine şi se caută pe cât maĭ bine a instrui pe elevĭ, deprinzêndu-ĭ de a reproduce ce s'a citit, prin urmare cu naraţiunea şi conversaţiunea.

6) Istoria medievală şi modernă a lumiĭ, şi foarte detaliată a Patrieĭ şi a întregeĭ Scandinaviĭ. La gimnaziŭ şi istoria antică foarte detaliată.

7) Geografia topografică, fizică, astronomică şi desenul chărţilor.

8) Istoria naturală: Zoologia, botanica, mineralogia, geologia, chimia şi fisica, escursiunĭ botanice; frecuente visite la muzeele din oraşe şi experienţe.

9) Matematica: Aritmetica, algebra şi geometria. La gimnaziŭ şi logaritmĭ, stereometria, trigonometria.

10) Desemnul projecţiunilor şi topografia.

11) Caligrafia.

Sînt douĕ ramurĭ de gimnaziĭ: una »ramura latină« (Latinskol) şi alta reală (Realskol).

Ramura latină coprinde: limbile latină şi greacă. Spre exemplu, din limba latină: Cornelius Nepos, Cœsar, Salustius, Cicero, Titus Livius, Vergilius, Horatius, Tacitus. Greceşte: Xenophon, Plato, Sophocle, Homer, Istoria literaturiĭ, Anticităţĭ.

In ceeace priveşte instrucţia reală şi profesională există o Academie de

comerţ la Christiania şi şcoala regală de arte şi meserii (un director, 12 operlörer, 6 lörer. Cheltuelile 71.000 coroane pe an); 13 şcoale technice: la Christiania, Trondhjem, Bergen, Skien, Stavanger, Kristianssand, Dramen, Porsgrund, Frederikshald, Larvik, Aalesund, etc. (Cheltuelile plătite de fisc 150.000 coroane, toate aŭ 135 învăţătorĭ); Şcoale de desen în 10 oraşe. (Fiscul plăteşte 5.000 coroane). Şcoale în diferite locurĭ pentru surdo-muţĭ, orbĭ, imbecilĭ, estropiaţĭ, (85 de învăţătorĭ şi 314.000 coroane cheltuelĭ); Şcoale de industrie în diferite locurĭ; (cheltuelĭ 15.000 coroane).

Toate cifrele arată ajutorul dat de Stat comunelor, şi'mĭ sunt comunicate de operlörer-ul din oraşul Trömso, amicul meŭ Cristensen, căruia îĭ exprim aicĭ mulţumirile mele.

Instrucţia poporuluĭ în comun n'a fost începută decât după reforma luĭ Luther, când s'a dat ordin pastorilor de a învăţa pe băeţĭ şi fete principiile catechismuluĭ. In oraşe, pastoriĭ împărţiră această datorie cu sacristaniĭ; datoria lor cea maĭ importantă era pretutindenea instruirea tineretuluĭ.

Cu toate astea, acest învăţământ nu prea avea valoare la început, fiindcă era dat numaĭ prin predică; era orînduit ca predica să ţină o oră, şi o jumĕtate de oră să fie sacrificată pentru catechism. Dar în 1736 se făcu o mare schimbare: confirmaţiunea fu întocmită în Norvegia.

Confirmaţiunea protestanţilor se face la vîrsta de 14—16 anĭ şi este precedată de un învăţământ de catechism ce ţine 6 sĕptămânĭ la ţeară şi 6 lunĭ în oraşe. La ţeară băeţiĭ şi fetele în aceste şease sĕptămânĭ sunt instalaţĭ saŭ găzduiţĭ pe lîngă biserică şi sînt instruiţĭ şi examinaţĭ în timp de 6—8 ore pe zi de pastor saŭ sacristan alternativ. Obiectele sînt: catechismul, istoria, biblia şi psalmiĭ. Apoĭ sînt examinaţĭ în mod public la biserică înaintea obştеĭ, şi în fine confirmaţĭ. Dar din 1736 se simţi necesitatea de a avea un învăţământ independent; ordine fură date fiecăreĭ parohiĭ de a întreţine câte o şcoală, unde copiiĭ să înveţe a citi, scrie şi socoti. De la 1814 şcoala elementară saŭ populară a făcut marĭ progrese.

Învăţământul primar conţine acum 11 obiecte: religia, limba maternă, istoria, geografia, aritmetica, istoria naturală, scrierea, lucrul de mână (Sloïd), cântul şi cu deosebire desemnul, gimnastica, căreia eĭ, ceĭ dintăĭ, ĭ-aŭ dat cea maĭ desăvîrşită importanţă. Toţĭ copiiĭ trebue să viziteze şcoala în timp de 7 anĭ, de la vîrsta de 7—14 anĭ; eĭ nu pot fi confirmaţĭ fără absolvirea şcoaleĭ, şi nu se pot însura, cel puţin până azĭ, fără a fi confirmaţĭ.

Din toate obiectele de studiŭ, cele esenţiale sunt: religia, limba maternă, aritmetica şi scrierea, şi li s'a dat o însemnătate aşa de mare că astăzĭ şcoala populară face baza şcoaleĭ superioare. Astfel în present sunt: şcoala primară numită »populară« (7—12), şcoala secundară, corespunzând gimnaziuluĭ nostru (12—15); gimnaziul, corespunzând cursuluĭ superior liceal (15—18), şi apoĭ universitatea la Christiania. Copiiĭ săracilor, ca şi aĭ bogaţilor, primesc astăzĭ acelaş fel de învăţământ public gratuit până la vîrsta de 12 anĭ; apoĭ săraciĭ maĭ sînt ţinuţĭ în şcoala primară doĭ anĭ cu cheltuiala comuneĭ, pe când copiiĭ de părinţĭ maĭ cu dare de mână merg la şcoala secundară şi la gimnaziŭ. Eleviĭ aŭ 4 lecţiĭ

pe zi, de la 8—12, dar în orașe numĕrul lecțiilor este deja mărit și nu va trece mult până când numĕrul lecțiunilor va fi mărit pretutindenea. In orașe copiiĭ vizitează școala tot anul, afară de vacanțe, 8 sĕptămânĭ vara și 3 sĕptămânĭ iarna.

Comunele de la țară daŭ ceva maĭ puțină instrucție copiilor; învățătura nu ține maĭ mult de 30—36 sĕptămânĭ, și vacanțele sunt regulate în acord cu lucrările deosebitelor anotimpurĭ, cu vînatul, exploatarea pădurilor, pescuitul, etc. Dar trebue ca învățătorul să predea aceleașĭ obiecte după programul statuluĭ, ca să aibă dreptul comuna să capete subvenție de la fisc, care dă o sumă fixată la toate comunele, spre exemplu: cheltuelile orașuluĭ Tromsö fiind 28.160 coroane, ajutorul este de 5.667 coroane.

Statul dă pe an 1.100.000 coroane pentru organizația școalelor »populare« (primare).

Pentru a deveni învățător saŭ învățătoare la școala primară saŭ elementară trebue candidatul să treacă un examen la un seminar. Sunt 6 seminare publice și 6 private în Norvegia. Timpul de studiŭ e de 3 anĭ și probele sunt foarte severe. Salariile sunt firește deosebite, și maĭ marĭ în orașe decât la țară. La Tromsö, inspectorul de școală are un salar de 2.800 coroane; institutoriĭ de 1.800, 1.500, 1.200; institutoarele 1.100, 1.000 și 850; dar în parohia vecină la Tromsösundet aŭ 520 coroane, plus locuința cu o bucată de pămînt, ceeace face 600—632 coroane. In parohiile maĭ bogate sînt și maĭ bine plătițĭ.

Poziția socială a învățătorilor e mult maĭ bună la țară decât în orașe. Știința relativ superioară a învățătorilor le dă un mare respect printre țĕranĭ, care și eĭ aŭ un dor viŭ de a se instrui și, prin urmare, știŭ a aprecia instrucția maĭ ridicată a învățătorilor și a le da toate posturile de confiență ale comuneĭ.

Mulțĭ învățătorĭ sînt aleșĭ membri aĭ Parlamentuluĭ, și doĭ din eĭ aŭ fost chiar miniștri. In orașe, unde nivelul intelectual este maĭ înalt, învățătoriĭ de la școalele primare se bucură nu de o așa deosebită considerație ca pe la sate, și nu se ridică niciodată de-asupra claseĭ mediĭ (a micilor burgheziĭ); Academicĭĭ și negustoriĭ prea bogațĭ daŭ tonul și formează așa zisa »societate«. Norvegia n'are nicĭ o nobleță, drepturile și titlurile fură desființate printr'un act al Stortinguluĭ încă din 1821. Privitor la învățămîntul primar, nu putem trece cu vederea instituția foarte curioasă și proprie Norvegieĭ, *școalele ambulante* și care se practică astăzĭ numaĭ în Nord. Învățătorul adună pe copiiĭ populațieĭ împrăștiate prin fiorziĭ de dincolo de cercul polar boreal la câte o fermă, și după câtva timp de învățătură merge la altă fermă. Apoĭ, după un oarecare timp de peregrinare, se întoarce din noŭ pe la fermele vizitate; în acest timp copiiĭ veniți de pe la distanțe câte odată de zecimĭ de kilometri, neputênd a se întoarce pe la casele lor spre a reveni la fermă în momentul reîntoarcereĭ învățătoruluĭ, sînt găzduiți în niște localurĭ particulare, întreținute de comună și stat și numite *cantinele școlare*. Părinții copiilor se îngrijesc a le trămite în toată durata studiuluĭ, la perioade anumite, hrana necesară. In lipsa învățătoruluĭ școlariĭ repetă lecțiunile propuse de dînsul sub conducerea celor maĭ înaintați dintre dînșiĭ, monitoriĭ.

Durata învățătureĭ în asemenea școale ambulante nu depășește 28 sĕptă-

mâni anual. In deosebire de aceste şcoale ambulante, celelalte şcoale primare se chiamă fixe, numite aşa fiindcă 'şi aŭ localurile lor proprii şi un învăţător care şade în localitate.

In ceĭ din urmă aní mai toate şcoalele din Norvegia tind a deveni fixe, avênd şi localurile lor proprii. Intr'o singură diocesă s'aŭ cheltuit 80.000 coroane şi fiscul a cheltuit tot atât, în total 160.000 coroane pentru edificiĭ de şcoale, într'un singur an, 1897.

Un învăţător nu e congediat atât cât îşĭ face datoria, şi când este istovit i se dă o pensie proporţională cu timpul servit plătită de fisc şi comună. Sunt învăţătorĭ care n'aŭ o pensie mai mare de 300 coroane pe an. Sunt şi şcoale clădite din împrumuturĭ făcute de comune; altele sînt instalate încă în localurĭ cu chirie.

Elevilor celor mai săracĭ le dă comuna cărţile de instrucţie şi adesea haine gratis, spre a le înlesni frecuentarea cursurilor.

O deosebită importanţă are consiliul şcolar (Skolestyre). El are direcţiunea şcoalelor şi este ales din ceĭ mai cum se cade oameni şi femeĭ aĭ parohieĭ, şi se compune din 14 membri; între eĭ: pastorul, primarul şi representantul învăţătorilor. O funcţie esenţială a Skolestyreluĭ este de a controla instrucţia, de a dirige economia şcoaleĭ, a îngriji de localurĭ pentru şcoale, a găsi locurĭ pentru învăţătorĭ, a discuta tot ce poate fi de interes pentru progresul şcoalelor. In Nord, adică în Finmarken şi Nordland, dincolo de cercul polar, una din ocupaţiunile de căpetenie ale acestuĭ consiliŭ este supraveghiarea de higiena cantinelor şcolare.

Nu putem termina această scurtă ochire asupra învăţământuluĭ primar în Norvegia fără a aduce omagiele noastre învăţătorilor norvegianĭ. Modele de activitate şi moralitate, mai mult, putem zice, ca în orĭce altă ţară de pe lume, eĭ se sacrifică misiuneĭ lor, şi nu e exagerat a zice că unicul lor ideal este de a'şĭ împlini datoria în conştiinţă şi de a'şĭ câştiga dragostea şi stima şcolarilor.

Este o adevĕrată plăcere să-ĭ vadă cineva la lucru; să-ĭ observe cu cât drag caută să sădiască în minţile elevilor acea putere mare numită bunăvoinţă, adică întrebuinţarea tutulor mijloacelor care sunt în puterea omuluĭ; să le desvolte atenţia, prin care eleviĭ capĕtă comanda asupră-le, împreună cu observarea naturieĭ încungiurătoare şi reflexiunea care le asigură corectitudinea cu eĭ înşişĭ şi cu ceĭlalţĭ.

E minunat cum nu se pierde un moment din vedere şi partea morală a elevuluĭ, cum i se sădeşte într'însul încă de mic dragostea de lucru, cum e pregătit de timpuriŭ să se poată conduce mai târziŭ el singur prin el însuşĭ în viaţă, şi să se dirigă, pre cât e posibil, spre perfecţiunea omenească. Invăţătoriĭ norvegienĭ cred că multe daruri ale naturieĭ, ca talentele spirituluĭ şi calităţile temperamentuluĭ, pot fi şi extrem de rele şi periculoase, când nu sunt îndreptate printr'o energică bunăvoinţă atât spre binele celuĭ care le posedă, cât şi spre al aproapeluĭ.

E adevĕrat că în realizarea bunelor sale intenţiunĭ învăţătorul e secondat de toată organizarea socială din juru-ĭ: de autorităţĭ, de opinia generală a publiculuĭ în privinţa necesităţeĭ instrucţiuneĭ şi educaţiuneĭ omuluĭ. Toţĭ intelectualiĭ

norvegianĭ ţin ca o datorie a lor de conştiinţă a-şĭ concentra, ca într'un focar, toate puterile spiritului lor, în a da instrucţia şi educaţia poporuluĭ.

Eĭ sunt neobosiţĭ şi desvoltă o activitate prodigioasă în ceeace priveşte ridicarea poporuluĭ fie prin scrierĭ, fie prin conferinţe didactice populare, generalisate până în cele din urmă cătune ale Regatuluĭ. Astfel se explică că programele sînt foarte bine alcătuite şi cuprind cantitativ şi calitativ studiele trebuincioase desvoltate conform cu vîrsta şi clasa în care se află eleviĭ.

Metoadele învăţătorilor sunt din cele maĭ reuşite; eĭ ştiŭ să dea învăţătură, nu papagaliceşte, ci învaţă pe copiĭ lucrurĭ ca să le priceapă; ştiŭ să întrebe, şi n'am vĕzut o singură şcoală în care învăţătorul, chiar şi în cursurile secondare, să dicteze tot timpul de lecţie, orĭ să vorbească singur o oră fără să se asigure prin întrebărĭ dacă eleviĭ aŭ priceput. Metoadele lor de învăţămênt sunt toate isvorîte din această convingere caracteristică raseĭ germane în general: că nimic n'are valoare dacă nu e scos din observaţiunea şi experienţa directă a vieţiĭ, că nicĭ un învăţămênt nu poate fi durabil şi util dacă nu e sprijinit pe intuiţia natureĭ şi a oamenilor.

Legile cultureĭ omuluĭ le caută în natura chiar a omuluĭ. Progresele copiilor sunt supuse la o gradaţie, la o înlănţuire, la o ordine firească ce nu poate fi intervertită şi nu poate avea lacune. Învăţătoriĭ nu pierd un moment din vedere că cunoştinţele nouĕ trebue să se bazeze pe cele deja câştigate, după cum în organizmul unuĭ animal saŭ al uneĭ plante creşterile nouĕ se leagă cu organele saŭ germeniĭ preexistenţĭ. Cu alte cuvinte, nu consideră spiritul şi inima copiluluĭ ca niştе vase ce trebue să fie împlute, ci ca germenĭ ce trebue desvoltaţĭ insensibil, prin micĭ progresiunĭ fără salturĭ, prin lucrarea propriuluĭ sĕŭ organizm, asimilându-şĭ diversele elemente ce-ĭ sunt date de mediul în care trăeşte.

Grija învăţătorilor norvegienĭ este de a deştepta atenţia elevilor şi a le da impulsiune, agerime şi pătrundere, iar nu a le încărca memoria cu tot felul de cunoştinţe, orĭ cu unele maĭ mult ca altele, fără să le priceapă. Eĭ daŭ importanţă nu atât la ceeace ştiŭ eleviĭ, cât la modul cum ştiŭ saŭ la desvoltarea ce această ştiinţă a procurat facultăţilor lor celor maĭ nobile, direcţiuneĭ ce a dat spiritului lor maĭ ales în ceeace priveşte modul de a se conduce în lume.

Spiritul dominant în modul de a da direcţiune tinerilor norvegienĭ, constă în a încuragia la continuarea studiilor superioare numaĭ pe aceĭ carĭ, fără distincţie de naştere, arată aptitudinĭ speciale şi bine caracterizate, căcĭ omul studios nu devine savant numaĭ pentru folosul sĕŭ propriŭ, dar şi în interesul societăţiĭ din care face parte.

Învăţătorul norvegian pătrunde în sufletul elevuluĭ şi-ĭ revelează buna luĭ conştiinţă, arătându-ĭ de ce preţ mare este mulţumirea sufletească.

Copilul, la rîndu-ĭ, vede în învăţătorul sĕŭ modelul perfect al omuluĭ de bine, pe care se sileşte din toate puterile sale să-l imiteze şi să realizeze într'ênsul toate calităţile luĭ sufleteştĭ.

Din acestea reiese că, dacă e o ţară în care învăţătorul e om desăvîrşit prin întocmirea luĭ sufletească: prin activitatea, bunele luĭ intenţiĭ, exemple, con-

ştiinţa de datorie şi devotament în serviciŭ, această ţară e indiscutabil Norvegia, şi nicăierĭ el nu merită cu maĭ mult cuvînt epitetul elogios de preot al adevĕruluĭ şi al bineluĭ.

III

Cuvîntul de preot ne permite a face tranziţia de la organizarea şcoaleĭ la aceea a Bisericiĭ. In adevĕr, precum vom vedea, deosebirea e maĭ mult oficială între cel care predică învĕţătura şi moralitatea la şcoala din sat şi între cel care le predică la biserică.

Pastoriĭ sunt toţĭ eşiţĭ din universitate, după ce aŭ trecut examenul de teologiă şi uniĭ dintr'înşiĭ şi de filozofiă, în urma unuĭ studiŭ de aproape 5 anĭ. Sunt în genere foarte respectaţĭ şi se bucură de un deosebit prestigiŭ şi autoritate.

Religia de Stat este cea luterană. Din punct de vedere material, biserica luterană dispune de proprietăţĭ foarte întinse; din punct de vedere moral, autoritatea eĭ e cu atât maĭ puternică, cu cât ea a considerat ca o primă datorie a eĭ în Norvegia de a lua asupră-şĭ o bună parte din educaţia copiilor.

Numiţĭ de rege ca funcţionarĭ aĭ Statuluĭ, pastoriĭ norvegianĭ, 690 la numĕr, sunt salariaţĭ astăzĭ parte de Stat, parte de parochiele lor; aŭ locuinţele lor propriĭ, şi la ţară se bucură şi de usufructul pămînturilor aparţinênd bisericeĭ; maĭ primesc dijme şi daruri al căror minimum este fixat de lege; în termen mijlociŭ, venitul fiecăruĭ pastor e socotit la 5.000 fr.

Ţara este împărţită în 6 episcopiĭ (Stifter), 83 decanate saŭ protopopiĭ (Provstier), 441 de parochiĭ (Praestegjeld) şi 909 pastorate (Sogne). Potrivit acestor divisiunĭ eclesiastice, persoanele bisericiĭ sunt desemnate sub numele diferite de: Biskop (Episcop), Provst (Prevôt-protopop), Sogneprest (Preot) şi Kapellan. La ţară fiecare pastor are în parochia sa maĭ multe biserici: 3 saŭ 4, la care oficiază pe rînd în câte o Duminică; astfel că locuitorilor uneĭ comune ale căreĭ case sunt resfirate pe o lungime de maĭ mulţĭ kilometri şi chiar de zecĭ de kilometri (cele din fiordiĭ de la Nord); le vine rîndul să asculte serviciul divin la biserica din localitate la câte 3 saŭ 4 sĕptĕmânĭ, după numĕrul bisericelor.

E de remarcat cum nicĭ un parochian nu lipseşte Duminica de la biserică.

Tot serviciul religios se reduce la o scurtă rugăciune şi la o lungă şi importantă predică. In predică pastorul caută ca toate cugetările să-ĭ fiă îndreptate pe de o parte spre edificarea morală a omuluĭ, iar pe de alta să-l deştepte asupra mijloacelor celor maĭ nemerite de a-şĭ câştiga existenţa, de a-şĭ păstra sănĕtatea, cum şi a îngriji ca un bun părinte de familie, de tot ce-l încunjură şi de tot ce constitue avutul luĭ; cu alte cuvinte, a-l face moralmente: prudent, temperat şi forte, iar materialmente: muncitor econom şi îndestulat.

De aceea pastorul simte nevoia de a face predica cât maĭ înţeleasă de ceĭ cărora se adresează. Argumentaţia luĭ e scoasă toată din exemple practice luate din viaţa de toate zilele a locuitorilor, în aşa mod că poveţile creştineştĭ, cu care

îșĭ întreţese cuvîntarea, să fie alinătoare durerilor sufleteștĭ și mizeriilor materiale ale celor de faţă și maĭ ales să fie cel maĭ discret și sever avertisment pentru ceĭ vinovaţĭ, dacă nu se vor căi și imediat îndrepta.

In Duminicile când pastorul, ocupat aiurea, nu vizitează biserica dintr'o localitate oarecare, locuitoriĭ comuneĭ 'șĭ fac acasă singurĭ rugăciunea și citesc eĭ înșișĭ evangelia dominicală.

Cu atât maĭ mult cuvînt practică această datorie creștinească, cu cât sunt maĭ departe de mama Patrie: pe Ocean saŭ în insulele depărtate și înghețate. Am avut ocazia să asistăm la o scenă foarte mișcătoare într'una din cele patru insule marĭ ale Archipelaguluĭ Spitzberg, unde, într'o Duminică, am vĕzut pe câţĭva norvegienĭ vênătorĭ de renĭ, grupaţĭ câte 3 saŭ 4 în câte un cort pe ţĕrmul din Advent-Bay, făcêndu-șĭ rugăciunea și ascultând cu multă pietate cuvîntul Domnuluĭ citit de unul dintr'înșiĭ în Bibliă.... Mântuitorul Christos a zis: »unde vor fi 2 saŭ 3 adunaţĭ în numele meŭ, eŭ voiŭ fi în mijlocul lor«.

Unul din aceștĭ vênătorĭ, cu numele Biorvik, oficiase cu doĭ anĭ maĭ nainte ca pastor spre a înmormînta cadavrele căpitanuluĭ Holm și soţilor luĭ, ale căror morminte se vĕd pe ţĕrmul fiorduluĭ Advent-Bay, unde poposesc toţĭ călătoriĭ care trec oceanul înghieţat de la Hamerfest la Spitzberg.

Cum vedem, oricare luteran norvegian poate face, în absenţa pastoruluĭ, serviciul religios, maĭ ales la botez și înmormîntare, și e bine făcut, dacă pastorul nu poate merge în acel loc; dacă însă pastorul parochieĭ, din care rĕposatul făcea parte, este înștiinţat, atunci îĭ face într'o Duminică serviciul funebru și predica asupra împrejurărilor care i-aŭ cauzat obștescul sfîrșit.

Cu deosebire, dacă se întîmplă în Norvegia să moară cineva într'o comună câteva zile înainte de Duminica rînduită pentru venirea pastoruluĭ, cadavrul este îngropat de sacristan, care pronunţă o simplă rugăciune, iar când sosește pastorul slujește și ţine o predică asupra moduluĭ de viaţă al rĕposatuluĭ. Obiceiul acesta de a face oficiŭ de pastor la vreme de nevoie este caracteristic norvegienilor. De altminteri în Norvegia calitatea de pastor ea însășĭ e o funcţiune de Stat, obţinută de toţĭ aceia care împlinesc singurele condiţiunĭ: de a avea doctoratul în teologie și credinţa că poate moraliza pe om conform preceptelor creștineștĭ. Sa'ŭ vĕzut cazurĭ, când pastorul pierzêndu-șĭ credinţa, nu șĭ-a maĭ permis să oficieze, ci a declarat ministruluĭ cultelor că se retrage din funcţiune, pentru care i s'a dat o pensiune proporţională cu timpul servit.

Ţinem această afirmaţiune de la un pastor al uneĭ parochiĭ din insula daneză Seeland, d. Stier, doctor în teologie și filozofie actualmente, ministru al instrucţieĭ publice și cultelor în Danemarca.

Dacă învĕţătorul norvegian e de laudă, cu atât maĭ meritoriŭ e pastorul.

Călĕtorĭ din toate naţiile și toate condiţiile sociale, câţĭ aŭ străbătut Norvegia, nu încetează a-ĭ lăuda și sunt încântaţĭ de opinia excelentă ce aŭ locuitoriĭ oraşelor și satelor din toate unghiurile Norvegieĭ despre aceștĭ conducĕtorĭ aĭ sufletelor lor.

Călĕtorĭ și indigenĭ nu pot arăta îndestul meritele acestor oamenĭ de

bine: nicĭ o lacună în tot felul cum și-ĭ înfățișează eĭ sufletește, nicĭ o umbră de rezervă în privința lor. S'ar crede în adevĕr că natura omenească încetează aci și că o ființă superioară omuluĭ apare cu pastorul norvegian.

A lucra fără 'ncetare la propria lor perfecționare și a celoralțĭ în virtutea sentimentelor de solidaritate și perfectibilitate; a face pe semenĭ să asculte glasul cugetuluĭ curat și să urmeze calea indicată de dreapta judecată; a 'ĭ feri d'a se maĭ supune pornirilor instinctive și nereflectate; a face ca oameniĭ să nu maĭ fie jucăria superstițiilor, ci autorĭĭ conștiențĭ aĭ traiuluĭ lor, iată ce pare a fi scopul final al pastorilor norvegianĭ.

Demnĭ emulĭ aĭ învățătorilor, superiorĭ încă acestora, eĭ se silesc, printr'o viață ireproșabilă și activă, să fie modele vrednice de imitat fiecare în cercul activității sale. Să arate omuluĭ cum poate să se ferească de rĕŭ, nu de frica pedepselor, ci de oroarea ce trebue să le inspire rĕul și cum se poate deprinde a face binele pentru atracția iresistibilă a luĭ; eĭ daŭ exemplul uneĭ continuĭ activități și al uneĭ desvoltărĭ perpetuĭ a tuturor facultăților spirituluĭ.

Un preot norvegian este o ființă necontenit ocupată: mulțĭ dintr'ênșiĭ se dedaŭ în orele lor libere la studiarea adîncită a uneĭ ramurĭ de cunoștințĭ omenești; ni s'a întîmplat să auzim specialiștĭ spunêndu-ne despre uniĭ pastorĭ norvegianĭ că studiază și cunosc, în toate amănunțimele eĭ, vre-o ramură a medicineĭ, cu deosebire higiena, ale căreĭ regulĭ le propagă cu o rară competință în toate predicile și sfaturile lor. Pastorul este cel maĭ bun agent sanitar al parochieĭ sale. El cunoaște maĭ toate ramurile agriculturiĭ și creștereĭ vitelor, cum și foloasele ce omul poate trage dintr'însele în diferite localități.

Zoologia, botanica, mineralogia și geologia nu 'ĭ sunt necunoscute, cum și orĭcare altă ramură a științelor fizico-naturale. Alțiĭ aŭ ca studiŭ de predilecție astronomia, orĭ studiile istorice, sociologice, științele de Stat orĭ filologice.

Nu maĭ vorbim nimic de cunoștințele teologice saŭ metafizice cu toate ramurile ce din capul loculuĭ trebue să preocupe spiritul orĭcăruĭ personagiŭ al bisericeĭ luterane norvegiane.

Câte odată unele din aceste îndeletniciriĭ intelectuale, deși aprofundate, contribuesc totuși a îndepărta pe câte un pastor de la vechea luĭ credință; dar sunt departe de a sdruncina prin aceasta superioritatea luĭ morală; din contră, sunt pastorĭ — cum am arătat maĭ sus — care aŭ socotit de datoria lor de a renunța la beneficiile ce i le procură funcțiunea de conducĕtor al sufletelor, în momentul când aŭ simțit credința lor creștinească de odinioară clătinându-se într'ênșiĭ.

Din parte-ne, întru cât scurta noastră călĕtorie în Norvega ne-a permis și întru cât e omenește cu putință să pĕtrunzĭ în grabă în sufletul uneĭ rase deosebită de a noastră, nu am putut decât să confirm prin experiență opiniile călĕtorilor și ale indigenilor.

Mărturisim că simțim adese-orĭ nevoia de a înfrâna admirația noastră în fața spectacoluluĭ uimitor ce ne dă putința de perfecționare a omuluĭ în persoana pastoruluĭ.

Am vĕzut pe unii din aceştĭ pastorĭ ajunşĭ în cele maĭ adîncĭ bĕtrâneţĭ şi conservându-şĭ totuşĭ vioiciunea spiritului lor şi toată energia voinţiĭ, după ce aŭ contribuit în decursul uneĭ carierĭ îndelungate a crea o generaţie maĭ bună ca a lor. Această preocupare le-a întreţinut organismul maĭ mult decât l-a istovit, ca şi cum împlinirea conştientă a datorieĭ ar fi poezia continuă a existenţeĭ lor.

Nu putem totuşĭ termina fără a face în privinţa pastoruluĭ norvegian o îndoită reflecţie: dacă el ajunge cu vremea a forma modelul cel maĭ desăvîrşit al fireĭ omeneştĭ, e că din capul loculuĭ Statul şĭ-a luat toate mĕsurile să facă dintr'-ênsul un element superior şi cult şi că o dată ce l-a format, i-a procurat o situaţie materială aşa încât acest spirit ridicat şi suflet cult să nu maĭ simţă alte nevoĭ decât acelea ce decurg din dorinţa d'a se perfecţiona prin sineşĭ şi prin ceĭ dimprejur. Aceasta şĭ-a permis-o Statul şi a realisat-o uşor prin numĕrul relativ mic de bisericĭ ce întreţine.

Am vĕzut că un pastor are sub conducerea luĭ un numĕr oarecare de bisericĭ, pe care le visitează rînd pe rînd, şi că este o îndoită zi de sĕrbătoare aceea în care păstorul vine să oficieze la o biserică.

Această mĕsură excelentă s'ar putea oare imita în altă ţară?

In orĭce caz nu ni se poate tăgădui că un numĕr restrîns de fiinţe superioare, cum sunt pastoriĭ norvegienĭ, preţuesc maĭ mult pentru desvoltarea morală a unuĭ popor decât un numĕr mult maĭ mare de preoţĭ recrutaţĭ maĭ mult saŭ maĭ puţin la voia întîmplăreĭ.

IV

O asemenea organizare a şcoaleĭ şi bisericeĭ norvegiane, nişte asemenea învăţătorĭ şi pastorĭ modele, explică în deajuns pe de o parte bunele calităţĭ ale poporuluĭ Norvegian, pe de alta buna luĭ stare economică.

In toate satele Norvegieĭ, pe unde am trecut, am constatat contrastul izbitor între bunul traiŭ al locuitoruluĭ de la ţară şi între condiţiile fisice grele în care e destinat să vieţuiască. In mijlocul uneĭ clime aspre, neavênd la dispoziţia luĭ decât un teren pietros, omul e nevoit să-şĭ agonisească existenţa, aşternênd d'asupra stâncilor de granit un strat de pămînt artificial îngrăşat cu guano (resturĭ de morua şi balenă, care nu se pot întrebuinţa în industriĭ, amestecate cu făină de oase măcinate), şi când scorboreşte munţiĭ spre a extrage ferul saŭ se urcă pe eĭ spre a doborî braziĭ de pe vîrfurile lor, e în totdeauna sigur că va da piept şi cu fiarele sĕlbatice. Adesea chiar pămîntul, cu toată munca titanică ce i se opune, nu maĭ procură omuluĭ cele indispensabile pentru viaţă.

In adevăr zona teritoriuluĭ cultivabil în Norvegia nu reprezintă maĭ mult de a zecea parte, iar cea pentru cultura cerealelor nicĭ a suta parte din suprafaţa regatuluĭ, din care cauză a treia parte din cerealele şi cartofiĭ trebuincioşĭ pentru consumaţie trebue să importe.

In lipsă de pămînt de muncă, omul se avêntă pe valurile Măriĭ Norduluĭ şi

Oceanul înghețat luptând cu moartea în fiece moment ca să pescuiască: scrumbiele şi morua (din al căruĭ ficat se scoate uleiul de peşte), somonul, requinul, squalul şi să vîneze foca, morsa, balena, iar în Spitzbergreniĭ, vulpile albastre şi urşiĭ albĭ.

Exploatarea pădurilor seculare şi pescuitul fac chiar şi astăzĭ bogăția locuitorilor Norvegieĭ. Pescuitul a făcut ca districtele de N. Finmarken şi Norland să fie populate. Numaĭ în districtul Lofoten se prind pe fiecare an 30 milioane morua; în Finmarken 18 milioane; în aceste regiunĭ pescuesc 40.000 de oamenĭ pe 8.000 de vase; a treia parte dintr'ênşiĭ sunt în fiecare an prada valurilor. Se omoară 50.000 de foce şi se prind 400 de balene pe fiecare an.

Mişcarea navigațieĭ a luat în Norvegia o desvoltare prodigioasă; cea maĭ mare flotă comercială din lume în proporție cu numĕrul locuitorilor este a Norvegienilor. Cea maĭ mare parte din locuitoriĭ sĕracĭ aĭ oraşelor, în loc să'şĭ pună micele lor economiĭ la dobîndă, le întrebuințează în asociația cu alțiĭ ca să construiască o corabiă; toțĭ Norvegieniĭ sunt direct saŭ indirect armatorĭ; aşa se explică progresele extraordinare ce a făcut navigația Norvegieĭ în ceĭ din urmă anĭ.

Exploatarea Mărilor şi Oceanuluĭ, adică pescuitul, cum şi exploatarea pădurilor virgine, sunt cele douĕ industriĭ de căpetenia care activează necontenit prin exportul lemnelor şi peşteluĭ comerțul norvegian.

Aĭ zice că energia de odinioară a raseĭ, ce o manifestaŭ Normandiĭ în expedițiile lor îndepărtate de pirateriă, s'a transformat, de când cu introducerea creştinismuluĭ din occidentul Europeĭ, şi gruparea țĕranilor pentru apărarea lor, împrejurul senioruluĭ feudal destul de puternic spre a-ĭ protege, s'a transformat, zic, într'un fel de resemnare şi de luptă continuă cu natura încunjurătoare spre câştigarea existențiĭ; şi cu toate aceste nevoĭ şi necazurĭ ale traiuluĭ, n'a mvĕzut, pretutindenĭ, decât figurĭ vesele, cu bucurie evidentă de viață.

Această constantă mulțumire, ce formează fondul caracteruluĭ lor, rară la popoare mult maĭ îmbelşugate materialiceşte şi trăind într'o natură mult maĭ favorabilă, e datorită într'o oarecare parte fireĭ raseĭ, dar într'o bună parte de sigur şi învățătoruluĭ şi pastoruluĭ, ceĭ doĭ maĭ puternicĭ factorĭ aĭ formăriĭ omuluĭ intelectual şi moral. Eĭ ĭĭ îndeamnă să smulgă pe fiecare an bălților, lacurilor şi fiorzilor miĭ de hectare şi să le transforme în teritoriĭ agricole; eĭ ĭĭ învață arta de a fi cu dragoste de viață în mijlocul uneĭ naturĭ triste şi de a nu se găsi maĭ strîmtorați cu toate condițiile grele ale viețiĭ, decât locuitoriĭ din alte țĕrĭ maĭ bine înzestrate de natură.

Călĕtorul e surprins de a vedea pretutindenĭ casele țĕranilor construite de lemn, cu baza de piatră, unele din ele cu douĕ etage, toate în foarte bune condițiunĭ igienice: cu scândurĭ pe jos, spoite pe dinăuntru cu var alb, pe din afară cu diferite colorĭ, ferestre marĭ, înalte în tavan, camere spațioase, curat întreținute şi avênd totdeauna mobilierul necesar: pat, câteva scaune, o pendulă, o masă pe care se află biblia, o carte de rugăciunĭ şi alta de predică, toate cărțile şi caetele de când a învățat în şcoală, între care şi o carte de higienă scrisă în graiul

poporului, așa ca orice învățământ să fie bine priceput și aplicat în deplină cunoștință spre a se feri de boale.

Toate aceste cărți sunt păstrate cu sfințenie, ca o scumpă amintire din copilărie.

Toate aceste lucruri ni s'a întêmplat să le vedem în familia unui sătean care locuia într'o casă cu trei camere și al căruĭ singur câștig nu depășea suma de 400 coroane pe an!....

Dacă săteanul norvegian se simte fericit și trăește în condițiuni materiale acceptabile, e că se găsește secundat de tot restul societății, crescut în același spirit și în aceiași direcție ca și dînsul.

Intr'adevĕr, cum s'ar putea într'alt fel explica lucrul?

Toți nu numaĭ învățătoriĭ și pastoriĭ, dar oricare bărbat în stare de a aduce luminile sale profită de orice împrejurare spre a deveni util. Se ivește vreo epidemie? Doctorul circumscripției crede de datoria luĭ de a vizita satele și de a lumina pe țĕrani asupra mĕsurilor de luat. Același lucru îl face veterinarul când se ivește vreo molimă în vite, etc.

Administrația dă tot concursul pentru rĕspândirea instrucției în popor și ameliorarea luĭ materială și morală.

Se fac sacrificiĭ enorme pentru școalele rurale; nicĭ o clasă nu poate conține maĭ mult de 25 de elevĭ și eleve (căcĭ în sate maĭ toate școalele sunt mixte); iar când numĕrul lor a trecut peste maximum, skolestyr-ul îngrijește să înființeze o altă clasă din fondul de rezervă de care fiecare parochie dispune, ajutată se înțelege și de fisc în scopul de a lumina cât maĭ mult și maĭ bine masa poporuluĭ.

Astfel se explică cum astăzĭ nu maĭ există nicĭ un Norvegian (excepție Laponiĭ), care să nu știe să scrie, să citească și să socotească.

Când parcuram Nordfiord, Sognefiord și Hardangerfiord vedeam adeseorĭ în spre seară țĕranĭ strînșĭ în grupurĭ pe lîngă clăile lor de fîn de pe poalele munților ce despart fiorziĭ și ascultând cu multă atenție pe unul din eĭ care citea în jurnal noutățile zileĭ; din când în când unul saŭ altul comenta cele auzite; aceasta era pentru dînșiĭ prima recreație de seară în urma munceĭ îndelungate a zileĭ. După cultura intelectuală, cea morală preocupă pe Stat; un vițiŭ teribil bântuia toată Norvegia ca și toate țĕrile scandinavice: alcoolismul. Ca să-l combată, Statul a făcut legĭ aspre, a pus taxe grele și a dat dreptul de a vinde numaĭ la societăți de cetățenĭ, care fac parte din liga anti-alcoolică, cu condițiunea din partea acestora a nu trage nicĭ un beneficiŭ din vindere și de a împărți câștigul, după ce a dedus 5% pentru capitalul întrebuințat, la școlĭ și diferite societățĭ industriale și agricole. Acest sistem prezintă avantagiul că pofta de câștig nu transformă pe negustorul de rachiŭ (Bränvin) într'un încuragiator de bĕutură, într'un ispititor la rele, totdeauna la pânda victimelor. In toată Norvegia de Sâmbăta seara la ora 5 până Duminica la aceeași oră nu se maĭ vinde nicĭ vin, nicĭ chiar bere, absolut nicĭ o bĕutură spirtoasă, nu numaĭ la sate, dar nicĭ în orașe; In orașul Molde, la otelul cel maĭ mare, un domn, care era obișnuit să nu mănânce fără un pahar de bere, a dat 10 coroane servitoruluĭ pentru o butelie de

bere și a fost refuzat fiindcă era Duminică. Mi s'a afirmat că această dispoziție de a nu se vinde Duminica de loc spirtoase este păstrată și respectată în toată Norvegia. Dar și de astădată, abolițiunea acestuĭ oribil vițiŭ se datorește nu atât mĕsurilor oficiale și inițiativeĭ private, cât maĭ ales prediceĭ directe făcută de pastor și învățător.

Cu abolițiunea alcooluluĭ a diminuat în acelaș timp și toate consecințele luĭ dezastroase: sărăcia și crima sunt pe cale de a dispare în Norvegia; nu se maĭ pomenește de infanticid prin sate; numĕrul divorțurilor 1:10.000 maĭ puțin ca în orĭce altă țară; toate boalele aŭ scăzut în mod simțitor și împreună cu ele s'a împuținat și mortalitatea cu tot cortegiul eĭ de mizeriĭ și suferințĭ omenești.

Cum vedem, rezultatele obținute și pe teren economic sunt prodigioase. Grație cultureĭ maselor, s'aŭ format clase laborioase, obicĭnuite din copilărie a cugeta de ce să se apuce și cum să-șĭ câștige viața, avênd gustul inițiativeĭ și capabilĭ d'a reuși în orĭce întreprindere.—Și cuĭ datoresc Norvegieniĭ acest avênt extraordinar, decât energiceĭ lor perseverențe la munca dirigiată de desvoltarea intelectuală, grație învățătoruluĭ și pastoruluĭ.

Fiecare este sigur de produsul muncĭĭ sale; 85 % sunt proprietarĭ; chiar și arendașiĭ sunt un fel de proprietarĭ, fiindcă sunt protegiațĭ prin lungĭ contracte pe timp îndelungat; uniĭ dintr'înșiĭ n'achita arenda lor în banĭ, ci cu lucrărĭ pe moșia stăpînuluĭ, saŭ cu serviciĭ în păduriĭ saŭ în mine. Sunt mulțĭ care sunt proprietarĭ pe o parcelă de pămînt și arendașĭ pe o alta; mulțĭ asemenea sunt forțațĭ de situația lor strimtorată de a găsi un alt mijloc de existență: ca meșteșugarĭ, păduraraĭ saŭ pescarĭ.

Făcĕtorĭ de rele nu există; poțĭ călĕtori ziua și noaptea prin toțĭ fiorziĭ Norvegieĭ fără nicĭ o teamă; orașele de miază-zi sunt legate prin liniĭ ferate; în restul țĕreĭ nu numaĭ orașele dar și toate satele comunică prin șosele tăiate unele în blocurile granitice de pe lîngă fiorzĭ, admirabil construite și întreținute cu tot felul de lucrărĭ de artă. Toate orașele și satele până dincolo de Hammerfest sunt până aproape de capul Nord puse în comunicație prin telegraf și telefon; orașele de pe lîngă cascadele torentelor ce se precipită în fiorzĭ sunt toate luminate cu electricitate; chiar Hammerfest, cel maĭ septentrional oraș al globuluĭ, este iluminat în timpul lungeĭ nopțĭ de iarnă. Călĕtorul rĕmâne uĭmit de ordinea ce domnește în toate ramurile de activitate în Norvegia; simte o adevărată mulțumire când vede orașele lor, când vizitează școalele lor de diferite grade și categoriĭ, toate înzestrate cu bibliotecĭ, muzee, cabinete de fizică și chimie și hale de gimnastică a căror perfecționare nu lasă nimic de dorit în Norvegia; când ese din oraș la țară o nouă priveliște i se înfățișează: nicĭ un locuitor nu rĕmâne în urmă în lupta pentru viață; uniĭ lucrează pămîntul, alțiĭ în fabricĭ instalate maĭ toate pe cursurile torentelor saŭ pe lîngă cascade care daŭ forța motrice, spre a transforma lemnul în hârtie, orĭ în chibriturĭ, grinzĭ, scânduri, etc., etc. Icĭ vede o carieră din care se scoate granitul, dincolo o mină pentru fer. Prin pășunele de pe munțiĭ ce despart fiorziĭ, cum și pe platouri și în

câmpiile de sus, multe turme de vite: caĭ, boĭ și vacĭ, oĭ, capre, porcĭ; iar în țara Laponilor renĭ; o activitate tot așa de mare se observă în exploatarea pădurilor care împreună cu pescuitul formează cele două ramurĭ importante ce alimentează comerțul norvegian.

Călĕtorul nu poate uita primirea călduroasă ce i se face, urmată de cea maĭ exquisă ospitalitate și însoțită de un confort minunat ce există chiar în cele maĭ depărtate sate; își va aduce totdeauna cu plăcere aminte de amabilitatea și bunavoința locuitorilor din părțile pe unde a călătorit, de curățenia ce se observă atât în casă cât și la masă, de regularitatea schimbuluĭ la fiece stație a cariolelor cu un cal saŭ doĭ, de priveliștea fermecătoare a pitorețtilor munți ce despart fiordurile, de peisagele admirabile ce se desfășură înaintea ochilor în orizonturĭ, cu atât maĭ vaste, cu cât șoseaua pe care călătorul merge se află la o înălțime maĭ mare în mijlocul uneĭ atmosfere răcoroase, curate și sănătoase, ce dă viață, de satele ale căror case par niște vile în mijlocul grădinilor presărate pe marĭ lungimĭ, maĭ ales printre fiorziĭ ceĭ cu ape limpezĭ și curate ca și gîndurile și cugetele locuitorilor lor.

E adevĕrat că țara în sine e săracă, dar munca, economia și curățenia moravurilor copiilor eĭ o fac drăgăstoasă și iubită de toțĭ care o vizitează; călĕtorul care a vĕzut odată Norvegia îĭ duce dorul și nu visează decât să maĭ aibă fericirea a o maĭ vedea odată, căcĭ n'o poate uita...

Nu poate uita aerul curat și sănătos, fermecătoriĭ fiorzĭ, mijloacele lor lesnicioase de comunicație și maĭ ales siguranța în care se află călătorul și dragostea cu care e pretutindenea primit. Nu poate uita că starea țĕranuluĭ norvegian e din cele maĭ satisfăcĕtoare, că el se hrănește bine, se 'mbracă higienic, locuește o casă curată, solid lucrată, spațioasă, bine luminată și practic mobilată; că îngrijește de tot coprinsul luĭ, de vite, de țarină și de tot ce-ĭ trebue pentru existență; că duce o viață de om cult, dând o deosebită importanță la educația copiilor sĕĭ cu dorul nețĕrmurit dar firesc de a-ĭ vedea cât se poate maĭ înaintațĭ și maĭ bine în societate; că fiecare caută să-și agonisească existența în mod corect și fără să atingă dreptul altuia și că de aci rezultă spiritul general de asociația ce se observă în toate ramurile de activitate ale poporuluĭ norvegian, constituit în așa numitele sindicate pentru exploatarea pădurilor, minelor și pescituluĭ, ceeace a dat un avênt de mare progres desvoltărieĭ navigațiuneĭ și, prin urmare, un fundament puternic desvoltărieĭ politice și economice Patrieĭ lor.

Astfel se explică acel acord perfect între toate puterile Statuluĭ, de unde rezultă armonizarea intereselor individuale cu cele generale, formând un tot armonic — Statul — a căruĭ ființă nu este decât rezultanta de activitate perfect întocmită a părților componente: indivizĭ, familie, comunităț, societățĭ, spre a urma direcțiunea către binele obștesc, imprimată de biserică și școală, grație patrioților luminațĭ și conștienți de destinele națiuniĭ ce conduc.

V

Multe şi numeroase sunt învăţămintele pe care le poate trage cineva din studiarea organizăreĭ şcoaleĭ şi bisericiĭ în Norvegia. Toată forţa intelectuală şi morală a unuĭ popor depinde de instrucţia şi educaţia ce el primeşte, şi, dacă există vreun personagiŭ, pârghie puternică pentru cultura poporuluĭ, apoĭ acela de sigur e pastorul unit cu învăţătorul. S'a zis cu drept cuvînt că cel care a câştigat victoria de la 1870 în contra francezilor a fost învăţătorul prusian. Acestuĭ personagiŭ cred că-ĭ trebue adăogat şi pastorul prusian.

E semn îmbucurător că la noĭ în ţară se deşteaptă opinia publică în această privinţă şi că particularĭ distinşĭ împreună cu guvernul încep să simtă din ce în ce maĭ mult nevoia instrucţieĭ şi educaţieĭ poporuluĭ.

Suntem fericiţĭ să putem menţiona aci, pe lîngă celealte radicale reforme de îmbunătăţire a învăţămîntuluĭ, măsura importantă prevĕzută de d. ministru al instrucţieĭ publice şi cultelor în noua lege a învăţămîntuluĭ: o pătrime din bursele vacante de la liceele din toată ţara vor trebui să fie date de aci înainte numaĭ fiilor de ţĕranĭ. Această dispoziţie mi se pare cea maĭ puternică dovadă de interesul ce se arată poporuluĭ, şi sunt sigur că aplicarea eĭ nu va întârzia a da roadele dorite. Tot actualul ministru, d-nul Haret, în adînca-ĭ solicitudine izvorîtă din dragostea vie pentru ridicarea poporuluĭ, ne maĭ procură, prin circulara sa adresată revizorilor şcolarĭ, un exemplu fericit, ceeace-ĭ arată înaltul patriotizm; d-sa, vorbind despre înfiinţarea cantinelor şcolare de către revizorĭ în înţelegere cu autorităţile comunale, zice: »Se va găsi doară vreun proprietar om al luĭ Dumnezeŭ cu inimă bună ca să întindă o mână de ajutor pentru un scop aşa de umanitar«.

Sîntem adînc mişcaţĭ de un asemenea cald sentiment şi de o aşa caritabilă impulsiune pentru binele fraţilor noştri ţĕranĭ.

Dar cea maĭ înaltă dovadă de adevĕrată iubire pentru progresul ţĕreĭ şi al poporuluĭ ne-o arată Majestatea Sa Regele prin fundaţiunile şi ajutoarele ce dă bisericelor şi şcoalelor, ceeace învederează cât temeiŭ pune pe cultura neamuluĭ nostru, prin înalta solicitudine de tot ce priveşte luminarea poporuluĭ. In acest nobil scop este secondat de D. Ion Kalinderu, administrator al Domeniilor Coroaneĭ, care nu lasă să treacă nicĭ o împrejurare, fără de a infiltra în conştiinţa învăţătorilor convingerea importanteĭ lor misiunĭ pentru ridicarea poporuluĭ.

De aceea nu pot termina maĭ nemerit aceste rînduri decât reproducênd cuvintele deadîncă înţelepciune rostite de Majestatea Sa Regele, Suveranul nostru, la serbarea inaugurăriĭ palatuluĭ Universităţeĭ dinIaşĭ :

»Nu numaĭ cu numĕrul soldaţilor şi cu desvoltarea vieţiĭ economice se mĕsoară astăzĭ puterea Statelor. Un factor de căpetenie, poate cel maĭ însemnat, este gradul de cultură. O direcţie sănĕtoasă şi naţională a înaltelor studiĭ ce se urmăresc în universitate este dar condiţia neapărată a adevărateĭ propăşirĭ.

»Voĕ, d-lor profesorĭ, este încredinţată misiunea cu grea rĕspundere de a

pregăti pentru țară pe aceĭ fruntași aĭ viitoruluĭ, de a le înălța vederile, de a sădi în inima lor ambițiunĭ nobile și generoase și de a le încălzi sufletul pentru tot ce este bun, drept și românesc«.

In adevĕr, toată puternica impulsie culturală nu poate veni decât de la universități și de la școalele speciale superioare, căcĭ în ele se formează și primesc direcția activității lor toți ceĭalți funcționarĭ, preoți, învățătorĭ de toate gradele, și de la aceștia din urmă toți locuitoriĭ țĕriĭ. Ele formează centrul de gravitate al întregeĭ activități de progres, cultură și civilizație, când profesoriĭ respectivĭ sunt luminătoriĭ lumiĭ.

Mîntuitorul Christos a zis: Voĭ sunteți luminătoriĭ lumiĭ și sarea pămîntuluĭ; dacă lumina va dispare și sarea se va strica, cine va maĭ lumina și cu ce se va maĭ săra...

R. Novian.

MIHAIL PASCALY

Înfăţişarea luĭ Pascaly producea un farmec deosebit asupra oricuĭ; când îl vedeaĭ cu pletele-ĭ negre, cu ochiĭ luĭ căprii şi neastîmpăraţi, cu nasul sĕŭ drept şi ascuţit, cu buzele-ĭ rumene şi subţirĭ, la colţul cărora înflorea un zîmbet şiret şi ironic, era peste putinţă să nu ţi se atragă atenţiunea, căcĭ într'adevĕr, prestanţa şi mlădierea persoaneĭ luĭ îl făcea să fie un *oarecine*, chiar printre oameniĭ ceĭ maĭ însemnaţi. Aşa se explica sugestiunea ce avea asupra publiculuĭ. De la cele dintâĭ cuvinte ce rostea pe scenă, el robea pe om dintr'o dată, fără să-ĭ maĭ dea pas de reflecţiune,—maĭ ales într'un timp când critica nu era aşa de cercetătoare ca azĭ, şi când publicul stă de cumpăneşte efectele în artă, scotocind cu deamĕnuntul la cusururĭ. Ele treceaŭ nebăgate în seamă în acea epocă bine cuvîntată de inimĭ robite, cu douĕ—treĭ accente sincere şi călduroase, de care, însă, Pascaly îşĭ da bine socoteală, căcĭ, pe lîngă talentul şi cultura sa, maĭ poseda şi un studiŭ amĕnunţit în ale *arteĭ dramatice*. Jocul sĕŭ era desvelit şi pĕtrunzĕtor în *dramă*, cald şi vioĭŭ în *comedie*. Gesturile, mişcările şi expresiunea eraŭ totdauna în armonie cu patima închipuită, dar maĭ presus de orĭ ce, era de admirat convingerea cu care îşĭ interpreta rolurile.

Mihail Pascaly s'a născut în Bucureştĭ la 1829, din nişte părinţĭ de origină greacă; tatăl sĕŭ, cu toate că era sĕrac, a ştiut să-ĭ dea, din vreme, o direcţie sĕnătoasă, aşa că fiind încă la S-tu Sava, prin clasa VI *umanioară*, câştiga, de la câţĭva feciorĭ de boieriĭ, cu meditaţiile, o sumă bunicică de banĭ, cu care înlesnea traiul impovărateĭ sale familiĭ.

Dar vocaţia arteĭ, şi maĭ ales patima către arta teatrală, cu nimic nu o poţĭ înfrânge: ese la iveală şi e cu atât maĭ aprigă, cu cât piedicele aŭ fost maĭ numeroase: te simţĭ prins, eştĭ ameţit, şi, fără să-ţĭ daĭ seamă, te trezeştĭ de odată pe

scenă în vultoarea simţirilor închipuite, din care îţi făureştĭ idealul vieţeĭ tale, cu toate că e numaĭ o ficţiune,—întocmaĭ ca Mihail Pascaly, care, din momentul ce puse piciorul pe scenă, se găsi ţintuit de scândura aceea, care, precum se ştie, nu este cea de scăpare.

La 1848 teatrul cel mic (foasta sală Slătineanu) era luat în întreprindere de Costache Caragiale şi Costache Mihăileanu, şi dedea, cu trupa de sub direcţia lor, reprezentaţiĭ teatrale în româneşte.

Alergaŭ, cu grămada, tineriĭ de pe la şcolĭ ca să le dea concursul, căcĭ pe atuncĭ era mare lipsă de actorĭ, şi Pascaly, încă şcolar, fuse şi el tîrît, maĭ mult de înclinarea ce avea pentru teatru, decât de gustul de a-şĭ satisface un moment de petrecere, şi astfel remase cu desăvîrşire în teatru.

El debută la 1848 în piesa *Pahărnicie de treĭ zile*, comedie de Ion Dumitrescu, cu oarecare tendinţe politice,—căcĭ maĭ tot repertoriul era alcătuit din piese ce vizaŭ pe retrograzĭ. Maĭ târziŭ jucă cu un frumos succes pe *Omul din codru negru,* alt gen de piesă.

Incetul cu încetul ajunse un bun actor, profitând pe de o parte de sfaturile luĭ Caragiale, iar pe de alta inavuţindu-şĭ singur cunoştinţele în *arta dramatică,* a căreĭ tecnică se întemeiază pe un studiŭ vast şi amĕnunţit, muncă încordată ce slujeşte de bază în cariera artistică.

La 1853, trupa de la teatrul cel mic trecu în noua clădire cu numirea de *Teatrul cel mare*, dimpreună cu Pascaly şi cu Millo, care, cu un an—doĭ maĭ înainte venise din Moldova şi fuse impus ca să fie angajat în nişte condiţiunĭ cu totul excepţionale şi foarte păgubitoare pentru Caragiale, care în scurt timp fu ruinat. Atuncĭ luă direcţia Millo; el angajă pe Pascaly, ajuns un element indispensabil prin cunoştinţele sale scenice.

După câtva timp, însă, cam pe la 1859 orĭ 1860, se născu neînţelegere între aceştĭ doĭ artiştĭ din pricină că Millo cercă să micşoreze apuntamentele luĭ Pascaly, şi, acesta, la rîndul sĕŭ, neprimind,—maĭ ales că sĕ şi însurase cu Matilda,—fu nevoit să se retragă din teatrul cel mare,—măcar că publicul protesta şi-şĭ arăta simpatia prin nenumĕrate manifestaţiĭ.

De aci încolo Pascaly intră în faza cea însemnată a carierеĭ luĭ. Plecă de o cam dată la Paris, unde, în timp de câteva lunĭ, luă lecţiĭ cu renumitul artist Bouffé; se întoarse apoĭ în ţară, pe la începutul ierneĭ cu un stoc de piese însemnate, şi trecu la sala Bosel cu o trupă,—supranumită *Micul Batel*,—compusă din actorĭ ca *Dmitriadi, Gestian,*—care dupe câtva timp se întoarse la Millo,—*Corcoveanu, Felbariad, Lăscărescu, Vasilache Siderescu, Fraivaldt, Iorgu* şi *Costache Caragiale,* avênd ca actriţe pe: *Matilda, Frosa Popescu, Catinca Dumitrescu, Fany Tardini, Maria Flechtenmacher, Tudora Pătraşcu, Lucsiţa Teodorescu.*

Incepu stagiunea cu piesa *Căsătoria luĭ Figaro*, de Beaumarchais, care nu avu un deplin succes. Pascaly însă nu se descurajă şi merse înainte cu studiul şi reprezentarea pieselor din repertoriul modern, inovaţie făcută de dînsul, căcĭ pe când Pascaly dedea : *Dama cu Camelĭi, Kean, Sullevan, Narcis, Gărgăunĭi,*

Amicii falşi, *Laba gâşteĭ* şi o mulţime de alte piese tot de acest gen, în teatrul cel mare se reprezentaŭ numaĭ farse şi feeriĭ.

In Sala Bosel Pascaly desfăşură o mare activitate; acolo reprezentă pe *Strengarul din Paris*, *Orfaniĭ regimentuluĭ*, *Sĕrmanul Jaques*, *Da şi Nu*, *Dalile*, *Demoniĭ negri*, şi trebuia să schimbe, aproape zilnic, piesele, din pricină că publicul neobişnuit cu repertoriul modern nu venea decât odată la o piesă, şi era nevoit ca într'o sĕptĕmână, adesea în douĕ treĭ zile, să traducă o piesă, s'o puie în repetiţie şi s'o reprezinte: munca asta a durat aniĭ de zile, cât timp parte din presă şi uniĭ protivniciĭ mult îl amărîră cu criticele lor nefundate.

Pe la 1863 Millo dimpreună cu *marea majoritate* a artiştilor—ast-fel poreclită de Pascaly,—compusă din d-nele: *Frosa Sarandy*, *Irina Poenaru*, *Mariţa Constantinescu* şi din d-niĭ: *Dragulicĭ*, *Ghiţă Alexandrescu*, *Ion Gestian*, *Ion Cristescu*, *Leopold*, *Mincu*, *Stefan Mihăileanu* atacară pe Pascaly într'o broşură, intitulată »Iluziuniĭ şi Realităţi«, sub cuvînt că acesta ceruse de la guvern să facă oarecare reforme păgubitoare interesuluĭ lor; Pascaly le rĕspunse tot printr'o broşură cu numele de »Respect adevĕruluĭ«, semnată de dĕnsul, de Matilda şi de Dimitriadi, prin care se dovedea *mareĭ majorităţi*, într'un stil vehement, că n'a priceput foloasele ce ar fi adus reformele propuse de Pascaly, şi numaĭ din egoism şi îndărătnicie *marea majoritate* prefera acea stare de lucruriĭ.

Maĭ tărziŭ, în 1867, găsim pe Pascaly în tovărăşie cu Millo în teatrul cel mare, cu o subvenţie însemnată de la Stat. De data asta, însă, Pascaly crea rolurile cele maĭ de seamă din piesele: *Îngerul morţiĭ*, *Don Juan de Marana*, *Muschetariĭ*, o reluare din *Fata aeruluĭ* şi a întreguluĭ repertoriŭ jucat la Bosel.

Inţelegerea dintre eĭ doĭ nu ţinu mult, şi teatrul trecu numaĭ sub direcţia luĭ Pascaly, iar Millo, părăsit de mulţĭ din actoriĭ, se duse să dea reprezentaţiĭ la Bosel şi pe aiurea.

Numaĭ acum Pascaly puse temeĭnic piciorul pe scena teatruluĭ cel mare. Impărţi cu Matilda cel maĭ desăvîrşit succes în deosebitele creaţiunĭ din piesele: *Rĕsvan şi Vidra*, *Banul Mărăcine*, *Porcarul şi Măria Sa*, *Moartea luĭ Constantin Brâncoveanu*, *Fetele de marmoră*, *Sterian păţitul*, *Revizorul general*, *Zănatecul munţilor*, *Ruy-Blas*, *Martirul inimeĭ*, *Curierul de Lyon*, *Hoţiĭ de codru şi de oraş*, *Catherina Howardt*, *Hamlet*. In astă piesă Pascaly dovedi mare prezenţă de spirit şi mult sânge rece într'o încurcătură scenică. La un moment dat, trebue să intre un muzicant cu un flaut pe care Hamlet îl dă luĭ Guildenstern ca să cânte cu el. Actorul care făcea pe muzicant îşĭ uitase de replică, se desbrăcase de costum, şi sta liniştit între culise de privea peripeţiile drameĭ. De odată aude replica, zăpăcit, vrea să intre în scenă, dar îşĭ aduce aminte că este în hainele sale, şi 'ĭ şopteşte atuncĭ luĭ Pascaly,—cu care era foarte prieten,— »Să te vĕd acum, nene Mihalache, cum eşĭ la căpătâĭ«. Pascaly, însă, cu cel maĭ mare sânge rece, scoate spada din teacă, o întinde luĭ Guildenstern, şi-ĭ zice: »ia cântă puţin cu asta«. Tot pe atuncĭ se reprezenta şi *Rotarul*, piesă în care *Costache Bălănescu* era foarte apreciat, şi *Căzăturile*, o minunată localizaţie, în care *Catinca Dumitrescu* se releva artistă desăvîrşită cu rolul *Polcovniceseĭ*.

Până la 1871, *când muri Matilda*, îl găsim pretutindeni pe Pascaly, când în capitală, când în provincie, mai ales la *Iaşi* şi în *Transilvania*, unde avu un succes strălucit. Iar la 1874 trecu cu trupa în *circul lui Dersin* depe piaţa Constantin-Vodă, pentru că în teatrul cel mare se instituise prima *societate dramatică* şi din care nu a voit să facă parte, fiind că nu-i plăcea jugul.

Pe scena circului reprezintă cu mult succes *Liberii*, de Goudinet, piesă cu mare spectacol. *Copii negurilor* în care juca pe *Jacques Chepard*, un rol de al *Marieï Laurent*, şi în care a obţinut un succes ne mai pomenit, *Beţia de absent*, *Doctorul Negru*, *Vrăjitoarea*, *Orbul şi Cocoşatul*, *Lagardère* şi toate comediile localizate de dînsul cu atâta meşteşug, ca *Haimanalele*, *Căzăturile*, *Repósatul dumnealui*, *Ce ştie satul nu ştie bărbatul*, *Beleaua socrilor*, *Cioara cu pene străine*, piese în care *Iulian* şi *Vasilache* se arătară vrednici artişti.

Cu *Hrăpirea Bucovinei* scoase paguba din sezonul de primavară, însă fără a fi reprezentată. Pascaly anunţă piesa şi guvernul, de teamă ca să nu jignească pe vecini, îi dete o sumă bunicică ca să nu o joace. Cu piesa asta întrebuinţă în provincie acelaş »truc« şi avu aceiaşi izbîndă.

La 1875 se reintoarse în teatru, restaurat atunci şi luă de la guvern concesiunea pe trei ani. Deschise stagiunea cu *Neagoe Basarab*; jucă tot în acelaş timp *Fiul Nopţei*, *Două Orfeline*, *Paris Bohemianul*, *Diogen;* apoi în stagiunea viitoare pe *Ucigaşul*, *Doamna Caverlet*, *Spionul Invaziunei*, *Juneţea Muschetarilor*, iar în vara anului 1877 trecu la grădina Guichard, unde e azi Orfeul, şi acolo jucă parte din comediile şi dramele pomenite mai sus, până în toamnă, când se institui *Societatea Dramatică* actuală, din care făcu şi dînsul parte, ca director de scenă şi ca Societar, vr'o doi ani numai. Aci creă *Juneţea lui Mirabeau*, *Limbutele*, *Cerşetorii în haine negre*, *Slujbaşii*, *Procesul Veauradieux*, *Curcanii*, şi fuse de mare ajutor fazei în care intra atunci teatrul, căci fără dînsul şi fără bogatul său repertoriu,—mai ales într'un timp atât de critic, când ţara se afla în războiu şi când teatrul n'avea nici o subvenţie,—*Societatea* ar fi fost dizolvată de la a doua lună chiar; dar mulţumită lui Pascaly, artiştii putură să treacă stagiunea, ba încă cu oarecare câştig bănesc, şi *Societatea Dramatică* şi-a luat avînt de la al doilea an, ajutată şi de o bună subvenţie, astfel că azi a ajuns cea mai însemnată instituţie artistică la noi în ţară. Pascaly, însă, din multe cuvinte, plecă din Teatru şi se duse prin provincie cu fraţii Vlădicescu, apoi se reîntoarse la Dacia, de unde reveni iarăşi în Teatru, din care peste doi ani iarăşi plecă, şi se trase din nou la Dacia, şubred la sănătate de rîndul ăsta, dar încă în putere ca să creeze pe *Lăpuşneanu* cu acea varietate de intonaţii, de gest şi de mimică cu care e înzestrat artistul de talent.

La 1881 reveni la Teatru, dar prăpădit de boală. Jucă, cu toate astea, în *Hatmanul Cazacilor* de *Déroulède* pe bătrânul războinic cu vigoare şi entuziasm, însă tusea nu-i da pace; uneori rămânea în culise rezemat de câte un decor, aproape fără respiraţie, şi numai dupe câteva minute începea să-şi vină în fire şi să prindă iar la graiu; dar cum intra în scenă, era un altul: slăbiciunea pierea şi-şi termina jocul în aplauzele unanime ale publicului. Boala însă 'l rodea cum-

plit, şi ajunsese în cele din urmă atât de palid şi de slab, încât ţi-era mai mare jalea să-l priveşti, — mai cu seamă nouă, care îl cunoscusem rumen şi voinic.

Doctorii îl trimise la Reichenhal şi, înainte de plecare, el organiză două reprezentaţii la Teatrul Naţional cu drama *Doi Sergenţi* şi la Raşca cu comedia *Ce ştie satul nu ştie bărbatul*; în ambele aste piese d'abia putu să joace. Când se întoarse toamna în Bucureşti, boala îl consumă cu desăvîrşire, şi muri la 28 Septembre 1882. Teatrul a pierdut prin moartea lui Pascaly pe artistul care a luptat din rĕsputerĭ pentru propăşirea Instituţieĭ şi pentru alcătuirea unuĭ repertoriŭ din piesele autorilor contimporanĭ însemnaţi, singura bază a unuĭ Teatru modern.

C. I. Nottara.
(Societar al Teatrului Naţional).

I. GEORGESCU

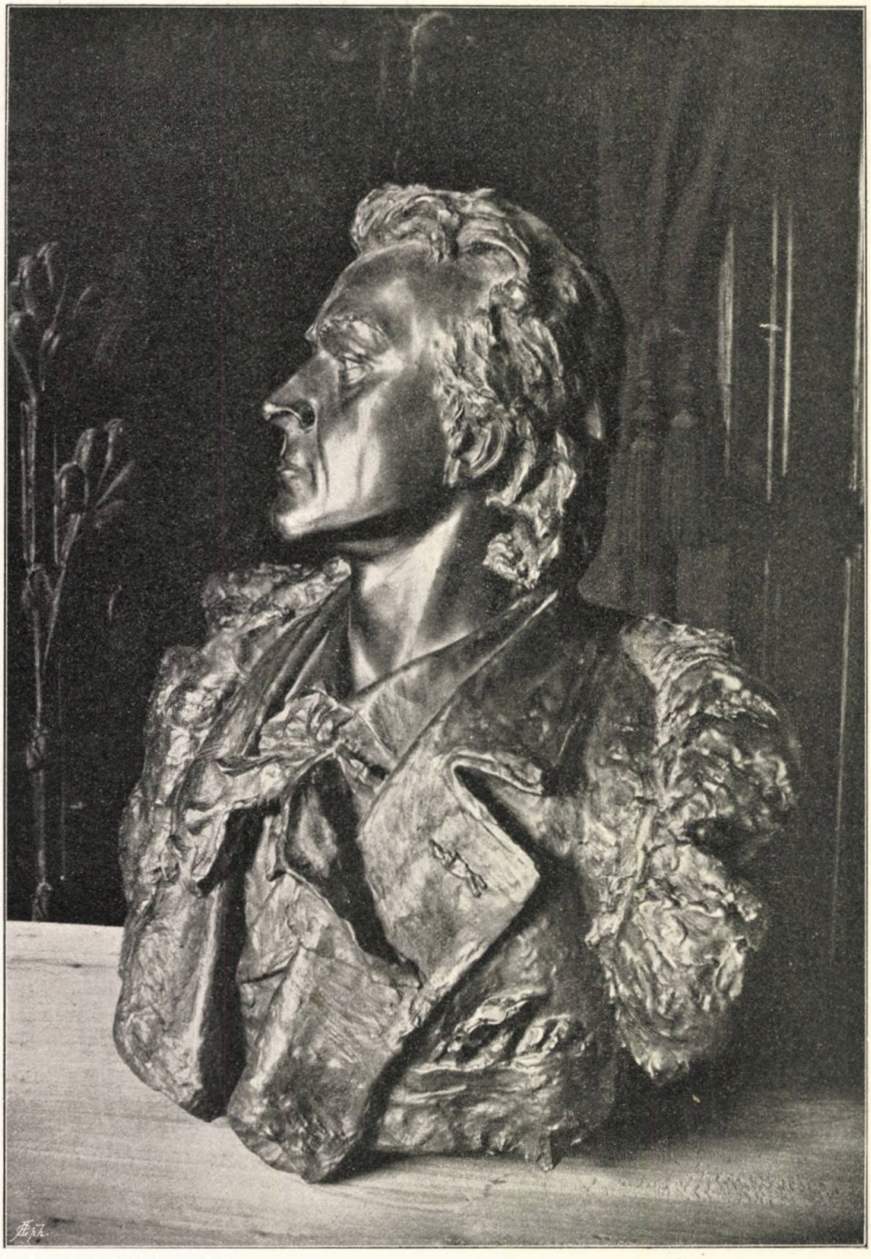

Pascaly, bust

ZIUA ŢIGANULUI

Un ţigan în vremea verii
Nu mijĭa de ziuă bine
Şi el, hop, la popă vine:
— Sărut mâna. — Ce-ĭ, ţigane?
— De, părinte, ce să fie,
Să dea Domnul bucurie,
Dar pe azĭ am căpĕtat
Un român d'aci din sat
Ş'uite-acum într'un restimp
Merg la el să-l ĭaŭ la câmp,
C'am vorbit cu el şi vine
Să muncească azĭ la mine;
Şi eŭ, taică, tare-aş vrea
Numaĭ dacă s'ar putea
Să găsesc vr'un rost orĭcare
Să fac ziua azĭ maĭ mare
Să-mĭ muncească ţapăn mie,
Fie-al draculuĭ să fie.
Ş'acum nu te supăra
Am venit la domnĭa-ta
Bate-mĕ
Ucide-mĕ
Şi la Turcĭ chĭar vinde-mĕ
Dar mĕ 'nvaţă-un rost orĭcare
Să fac ziua azĭ maĭ mare.

Popa vorba-ĭ auzind
Stă dintăĭ ceva la gînd,
Apoĭ zice: măĭ cutare
Ziua ca s'o facĭ maĭ mare
Du-te cată-ţĭ un cojoc
Să te 'mbracĭ cu el pe loc
Şi maĭ cată şi-un curmeĭŭ,
Un curmeĭŭ grosuţ de teĭŭ
Şi te pune frumuşel
Şi te 'ncinge strîns cu el
Şi la câmp aşa porneşte
Şi 'mbrăcat aşa munceşte.
Şi-ţĭ fă ziua mare, lungă
Cât 'ĭ vrea ca să-ţĭ ajungă.

. . .

A găsit cojoc ţiganul
Şi s'a 'ncins şi preste el
Şi 'mpreună cu românul
Haĭ la muncă frumuşel.

. . .

N'ajung eĭ să 'nceapă munca
Şi ţiganul se încălzeşte:
— *Vaĭ, minunea ta Christoase,*
Parcă simt că ziua creşte

. . .

Când încep colò la muncă
Cu cojoc colò şi 'ncins
Se 'ncălzeşte şi maĭ tare:
— *Creşte ziua dinadins.*

. . .

După vr'un popas de sapă
Nu maĭ poate, cade 'n bot:
— *S'a mărit amarnic ziua,*
S'a lungit acum de tot!

. . .

Ce să facă să maĭ scape?
I-se face rĕŭ să pice;
La român p'ascuns se uĭtă
Ca să-l vază cam ce zice,
Dar românul ce să zică?
El prăşeşte 'n treaba luĭ,
La ţigan maĭ nicĭ se uită:
Orĭ că este orĭ că nu-ĭ.
Decĭ ţiganul pune mâna
Pe curmeĭŭ şi pe cojoc
Şi le leapădă pe loc.
— Dar duceţi-vĕ la naĭba,
Zice dînsul îndrăcit,
Că haramul ăst de ziuă
Prea de tot mi l-aţĭ mărit,
C'a crescut, a tot crescut
Cât o iapă s'a făcut,
S'a făcut acum maĭ mare
Poate de vr'o zece orĭ,
O fi-ajuns haramul naĭbeĭ
Până peste sĕrbătorĭ
Şi cu asta poate eŭ
Supăr şi pe Dumnezeŭ?!

TH. D. SPERANŢIA.

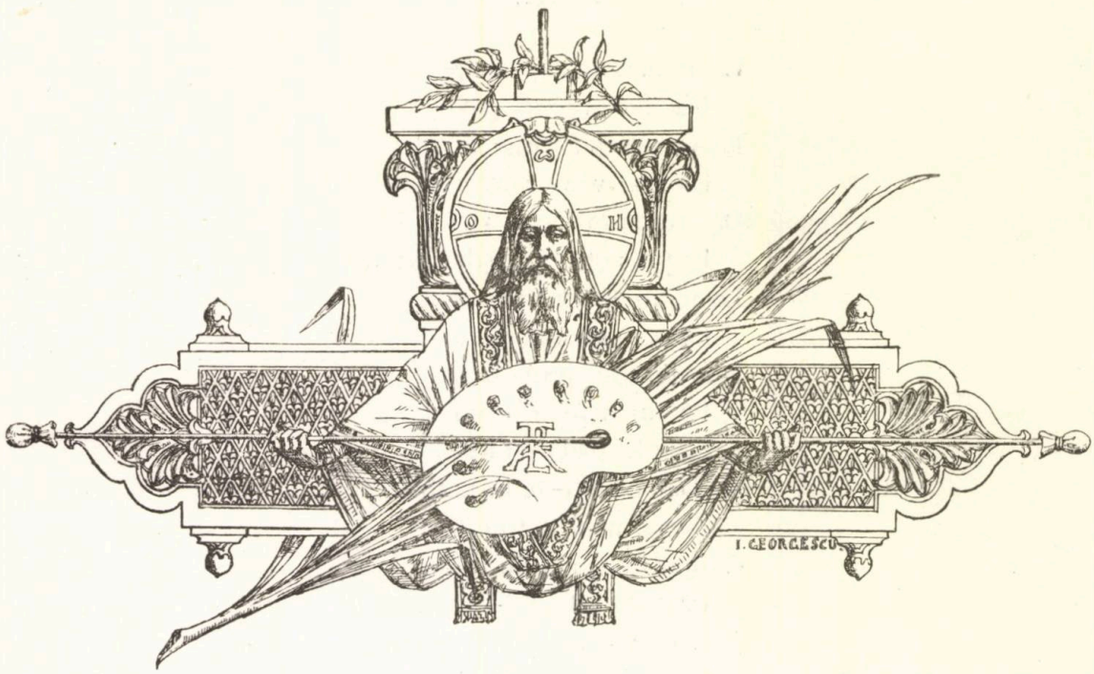

FIICA LUĬ SEJAN

(POVESTE ISTORICĂ)

(urmare) [1]

XIV

— »Dragostea ta e ca un vas sacru ce dă viaţă aceluia ce bea dintr'însul!

— »Vorbele tale sînt maĭ dulcĭ decât ambrosia, divina hrană a zeilor!«

— »Te iubesc!«

— »Voiŭ fi pururea a ta!...«.

Acest dialog amoros se schimba 'ntre Sejan şi Livila, soţia luĭ Drusus, într'o cameră din casa mediculuĭ Eudemus, unde aveaŭ obiceiul să se 'ntîlnească.

Aşezată subt Esquilin, în sub-urbia Carinelor, într'o stradă strimtă şi puţin umblată, cu clădirĭ mute, ale căror porţĭ se 'nchideaŭ prin drugĭ de fer, locuinţa era bine aleasă ca să nu deştepte bănuiala niměnuĭ.

Un ostium, încadrat de pilastri, conducea la vestibul, unde păzea janitorul, sclav portar, legat cu lanţurĭ de loja sa [2]). Dincolo de intrare, în fund, un pătrat, — Atriul, — decorat, pe jos, cu o mozaică, iar pe sus, cu o frescă, reprezintând păsĕrĭ fantastice, sburând prin nuorĭ albaştri şi trandafirĭĭ. Apoĭ, o linie dreaptă de columne de travertin roşu. Infine, o lungă perspectivă de sălĭ, stră-

[1]) Vezĭ *Artă şi Literatură română*, Anul II, No. 5.

[2]) Vezĭ J. Lombard, *Op. cit.*

bătute de o rază de soare, ce aluneca pe parchetul lor, ca o largă panglică de aur, desfăşurată.

Ca să ajungĭ păn'acolo însă, trebuea să forţezĭ uşa de fer, vecĭnic închisă, ce da pe stradă, şi să 'nşelĭ neadormita vigilenţă a portaruluĭ, nelipsit de la postul sĕŭ.

Locul era, prin urmare, cu desăvîrşire sigur, şi Eudemus, devotat până la sacrificiŭ noreĭ împĕratuluĭ, îl pusese la dispoziţiunea eĭ pentru 'ntîlnirile adulterine ce avea cu prefectul pretoriuluĭ.

Sejan, încă cu mult înainte, izbit de frumuseţea, din ce 'n ce maĭ înfloritoare, a Livileĭ, aruncase ochiĭ asupră-ĭ şi-şĭ propusese să o scoaţă din minţĭ [1]). El era tocmaĭ în apogeul glorieĭ şi al putereĭ, astfel că lucrul nu-ĭ era tocmaĭ dificil. Rolul însemnat ce 'ndeplinea la curte, unit cu calităţile de seducţiune personală de care era 'nzestrat, îĭ făcea, dimpotrivă, sorţiĭ foarte favorabilĭ. Livila, ameţită de acel om extraordinar, care ştia să 'nlăture toate piedicele, rezistă slab la atacurile luĭ şi sfîrşi prin a cădea prada 'ncrederei ce avusese 'n ea însăşĭ. Relaţiunile lor se urmară, totuşĭ, cu o discreţiune aşa de mare, încât nu fură observate de nimenĭ. Eĭ se 'ntruneaŭ, pe furiş, la ore bine alese, când lipsa lor nu era băgată 'n seamă, şi atuncĭ furia dragosteĭ ce-şĭ purtaŭ izbucnea cu toată violenţa rezerveĭ subt care o ascundeaŭ în ochiĭ lumiĭ.

In ziua aceea, prefectul pretoriuluĭ era maĭ înamorat şi maĭ nerezistibil decât orĭcând.

De la incidentul luĭ cu Drusus, un singur cuget îĭ absorbea toate puterile fiinţeĭ, acela de a-şĭ răzbuna. El se gîndise, ce e drept, chiar maĭ nainte, la moartea fiuluĭ împĕratuluĭ ca la o ipoteză care, făcênd gol împrejurul tronuluĭ, ar fi putut să-l ducă, 'ntr'o zi, la imperiŭ. Totuşĭ, ideea aceasta, încă nehotărîtă, clocea 'n formă de vag proiect în mintea luĭ. Decând cu insulta ce primise însă, ea devenise, pentru dînsul, o obsesiune de toate orele şi de toate minutele, astfel că simţea că nu-şĭ va putea căpăta liniştea până nu o va vedea executată. Dar cum să o aducă la 'ndeplinire? Un atac făţiş, îndreptat împotriva luĭ Drusus, era imposibil fără a nu-l expune să pearză toate avantagele situaţiuneĭ ce dobîndise cu atâta trudă. El îşĭ propuse, decĭ, să-l lovească pe subt ascuns; şi, spre a reuşi maĭ bine, îşĭ alese drept complice pe însăşĭ soţia adversaruluĭ sĕŭ, pe care o ţinea subt dependinţa-ĭ prin puterea dragosteĭ. Ca să o deciză şi maĭ lesne însă, el îşĭ îndoi ademenirile pe lîngă dînsa; goni pe femeea sa, Apicata, cu care avea treĭ copiĭ şi de care amanta sa era geloasă [2]); se arătă, 'ntr'un cuvînt, faţă cu aceasta, aşa de iubitor şi de pasionat, încât, prin etalagiul dragosteĭ sale, ar fi scos din minţĭ pe orĭcare alta, chiar maĭ tare de îngerĭ de ar fi fost decât Livila.

In cubicula lor din casa mediculuĭ Eudemus, cu uşa bine 'nchisă, eĭ staŭ, decĭ, în ziua aceea, braţe 'n braţe, îndrăgindu-se, exprimându-şĭ iubirea 'n termenĭ pasionaţĭ.

---

[1]) Vezĭ Tacit, *Anale.*

[2]) Vezĭ Tacit, *Anale.*

— »O Livilo, — 'ĭ zicea Sejan, puind un sărut pe strofiul eĭ de mătase, bandă ce-ĭ reţinea sînul, — de giaba spuĭ că eştĭ şi că veĭ fi totdeauna a mea, căcĭ soarta ne ţine din ce 'n ce maĭ despărţiţĭ unul de altul! Nu e, 'n adevĕr, o mizerie de a vedea douĕ făpturĭ, cum sîntem noĭ, care se iubesc din toată puterea inimiĭ lor, silindu-se să-şĭ ascunză simţimîntele, să stea recĭ şi indiferente una pentru alta, în faţa lumeĭ, negăsind decât pe furiş, şi cu preţul celor maĭ marĭ pericole, un moment liber în care să poată a-şĭ destăinui flacăra? Până când această viaţă are să ţie? Când ĭĭ vom vedea însfîrşit termenul, ca să ne bucurăm şi noĭ, fără jenă, de binefacerile dragosteĭ noastre? Despre mine unul, declar că nu maĭ am curagiul să maĭ o duc astfel; şi, de aceea, sînt hotărît la totul, chiar şi la cele maĭ marĭ nebuniĭ, numaĭ să mĕ vĕz odată liber şi stăpîn pe mine însu-mĭ!...«.

— »Iubitul meŭ, — ĭĭ rĕspundea Livila, 'mpreunându-şĭ braţele goale pe după lorica luĭ cu plăcĭ de aur, — linişteşte-te! Iubirea noastră, chiar astfel cum ne-a fost dat să o gustăm, trebue să ne ajungă! Ce ne pasă de lume? Nu sîntem oare unul al altuia? Nu sînt toată a ta? De ce să doreştĭ maĭ mult decât atâta?...«

— »Nu, Livilo, — relua Sejan, c'un aer sumbru, — tu nu eştĭ toată a mea!... Dar nu-ţĭ închipueştĭ tu oare chinurile ce-mĭ sfîşie inima când mĕ gîndesc că, afară de scurtele momente 'n care pot să mĕ apropiiŭ de tine fără martorĭ, restul existenţeĭ tale, toate zilele şi nopţile-ţĭ sînt ale altuia? Ce durerĭ, ce cazne pe mine de a te şti 'n braţe străine, atuncĭ când mintea-mĭ te evoacă, când gura-mĭ te chiamă, când dorinţele-mĭ arzătoare te caută alăturĭ de mine, dar în zadar!... O! moartea e de o mie de orĭ preferabilă acestuĭ spăimîntător supliciŭ la care sînt supus!...«

— »Scumpe Sejane! — murmura Livila, lipindu-şĭ buzele de ale luĭ, — cât trebue să suferĭ pentru mine!«

— »Da, — urmă Sejan, — şi iată pentru care cuvînt găsesc că cupa e plină şi că trebue ca această viaţă nesuferită să 'nceteze! Doĭ oamenĭ, iubindute, după cum te iubesc eŭ, nu maĭ pot încape pe lume. Unul din eĭ e destul, şi celalt trebue să dispară...«.

— »Ce spuĭ, iubitul meŭ? — exclamă Livila, cu spaimă. — Dar nu cugeţĭ oare la grozavele nenorocirĭ ce hotărîrea ta are să arunce asupră-ne? Tu, mort, ce se va alege de mine, care nu trăesc decât din iubirea ta? Pe de altă parte, Drusus ucis de tine, crezĭ oare că va maĭ rĕmâne un colţişor al pămîntuluĭ care să ne poată adăposti 'mpotriva mânieĭ împĕratuluĭ, socruluĭ meŭ?... O! goneşte aceste funeste gînduri din mintea ta! Ele nu pot decât să ne cauzeze peirea, fără a ne promite, 'n schimb, cel maĭ mic avantagiŭ!...«

— »Livilo, — insinuă Sejan, îndulcindu-şĭ glasul, — temerile tale sînt şi nu sînt întemeiate, după moartea ce vom alege pentru a ne scăpa de soţul tĕŭ! E 'nvederat că o lovitură pe faţă poate conduce la rezultatele de care te temĭ. Insă maĭ există şi alte mijloace de a se 'nlătura un rival supărător. Cu prudenţă

şi dibăcie, cineva poate ajunge la scopul urmărit fără a atrage atenţiunea, nicĭ deştepta bănuiala celorlalţĭ«.

— »Înţeleg!—suspină Livila, cu lacrimele 'n ochĭ,—prin mijloace ca acelea 'ntrebuinţate cu nefericitul meŭ frate, Germanicus, pe care-l plângem încă!...«

— St! tăcere! — întrerupse Sejan, cu degetul pe buze; — să vorbim maĭ încet!... Şi ce? tu nu-ţĭ daĭ încă seamă, copilă ce eştĭ! de ceeace 'nsemnează pentru noĭ moartea fratelui tĕŭ? Fratele tĕŭ, trăind, putea deveni, 'ntr'o zi, cel maĭ mare vrăjmaş al nostru, al dragosteĭ şi al fericireĭ noastre! Cu dînsul, nu era de glumit! Intors la Roma, lucrurile s'ar fi schimbat, poate, cu totul, şi 'mpĕratul, influenţat de prestigiul luĭ, pentru a-şĭ asigura prieteşugul unuĭ concurent aşa de iubit şi de popular, i-ar fi sacrificat orĭce, pe amicĭi sĕĭ, pe mine însumĭ, care sînt considerat ca cel maĭ devotat dintre dînşiĭ! Moartea luĭ ne scapă, prin urmare, de un pericol, cel maĭ serios din câte aŭ putut vreodată să ne ameninţe!... O Livilo! — continuă Sejan, după un moment, privind-o 'n ochĭ cu dragoste, — trebue să credem că zeiĭ sînt pentru noĭ şi că decretele lor ne pregătesc viitorul cel maĭ strălucit! Uite-te şi vezĭ! Germanicus mort, Drusus pe cale de a-l urma, ce maĭ rĕmâne pentru a ne ţine 'n loc? Un împĕrat, slăbit de vîrstă şi de viţiĭ, pe al căruĭ spirit am reuşit să devin stăpîn şi pe care-l pot conduce după plac! nişte nevîrstnicĭ, copiiĭ tĕĭ, prea micĭ şi prea slabĭ pentru a întreprinde ceva saŭ a ne opune o piedică serioasă!... Maĭ ar fi, ce e drept, — adaose el, întunecându-se, — Agripina, vĕduva luĭ Germanicus, căcĭ de fratele tĕŭ, Claudiŭ, nicĭ nu trebue să ne ocupăm. Apărând drepturile familieĭ sale, ea ar putea să cate a ne face greutăţĭ; însă ea stă rĕŭ cu Tiberiŭ, şi am mijlocul de a o strica cu desăvîrşire cu dînsul. Situaţiunea e, aşa dar, întreagă a noastră; noĭ singurĭ sîntem chemaţĭ a da lucrurilor întorsătura ce ne va place!... Livilo, — urmă el, strîngînd-o la peptu-ĭ, — îţĭ facĭ tu o idee lămurită de binele ce propunerea mea poate să ne aducă? Scăpaţĭ de orĭce grije, stăpînĭ pe noĭ înşine şi pe inimele noastre, când nimenĭ nu se va maĭ interpune 'ntre noĭ, atuncĭ numaĭ vom putea să ne iubim cu adevĕrat, să fim unul al altuia pe d'a 'ntregul şi fără rezervă! Prin trecerea din care dispuiŭ pe lîngă 'mpĕratul, el ne va autoriza, sînt sigur, să ne căsătorim, puţin după aceasta. Vom ajunge, astfel, personagele cele maĭ însemnate din Roma, şi, de aci, un pas ne va maĭ rĕmâne până la imperiŭ, la care Tiberiŭ, de voe saŭ de nevoe, ne va asocia... saŭ ne va ceda locul... Iată, scumpă Livilo, soarta strălucită ce ni se pregăteşte! Ca să fim însă vrednicĭ de dînsa, trebue, încă odată, să avem curagiul de a ne decide, de a pune mâna la lucru şi de a 'nlătura singurul obstacol maĭ serios ce ne maĭ reţine!...«

Livila, ameţită, fermecată de amantul sĕŭ, care-ĭ zugrăvea lucrurile cu culorĭ aşa de atrăgătoare, sta mută şi fără voinţă, neavênd încă puterea să zică da, dar, în acelaş timp, ne maĭ protestând împotriva criminaleĭ propunerĭ ce i se făcea. Sejan învinse ultimele scrupule ce-ĭ maĭ rĕmâneaŭ, adăogând cu glasul luĭ de miere, aşa de insinuant şi de persuasiv:

— »Ş'apoĭ, cine are să ştie? Cine are măcar să bănuiască? Putem chiar aduce lucrurile astfel ca moartea să pară naturală şi ca noĭ înşine să nu fim bine

siguri că am contribuit cu ceva la grăbirea ei. Am un om de 'ncredere, o fiinţă care, pentru mine, ar primi orice supliciu fără să se plângă E un fost sclav, numit Ligdus [1]), condemnat, altădată, de stăpînul său a fi aruncat la murene, pentru o greşală uşoară, scăpat de mine de la moarte, şi, 'n contra obiceiului, rămas recunoscător până la sacrificiu. Pe acel Ligdus îl veĭ lua în serviciul tău, şi-l veĭ întrebuinţa, la masă, ca să 'ncerce bucatele saŭ să toarne vinul, ca pregustator saŭ ca pocilator. E de o inteligenţă vie şi foarte dibaciŭ în arta sa, astfel că veĭ fi mulţumită de dînsul. Când momentul va sosi, el va şti să-şĭ facă datoria fără şovăire... Dar, — adaose el, — apucând pe amanta sa de bărbie, — aceasta nu ajunge. Maĭ avem nevoe de concursul unuĭ om devotat. Pe acela, însă, 'l las în grija ta, fiindcă tu singură aĭ un imperiŭ suveran asupră-ĭ. Voesc să vorbesc de Eudemus, medicul tĕu credincios, care ne oferă ospitalitatea cu atâta bunăvoinţă şi care va trebui să ne pregătească tot astfel şi medicamentul ce ne lipseşte... O! acel medicament, ĭi veĭ recomanda, nu-ĭ aşa? să-l aleagă cu 'ngrijire, să-l compue cu băgare de seamă! El trebue să nu se simţă la luat, să nu lucreze 'ndată şi cu violinţă, să-şĭ urmeze mersul încet şi pe nesimţite, să prelungească suferinţa, dându-ĭ aparenţele uneĭ boale firesc. Cu chipul acesta, nimenĭ nu va putea să ghicească, nu va cuteza nicĭ chiar să bănuiască cauza rĕuluĭ!... Şi acum, scumpă Livilo, crez că nu maĭ aĭ nimic de obiectat. Cu puţină dibăcie şi 'ndrăzneală, vezĭ la ce marĭ rezultate poate cineva să ajungă!...«

Vorbind astfel, el o apucă din noŭ în braţe, 'ncepu să o sărute cu pasiune. Dînsa, scoasă din minţĭ, sta ca o nenorocită, fără putere de a maĭ lupta, îngânînd numaĭ, din când în când, printre suspine:

— »Sejane!... O! cât te iubesc!...«

— »Aşa dar, veĭ face după cum îţĭ zic?«

— »Da!... lasă-mĕ numaĭ să maĭ mĕ gîndesc!«

— »Eştĭ viaţa mea, regina inimeĭ mele!«

— »Sînt şi voiŭ fi totdeauna sclava voinţelor tale!...«

XV

Boala luĭ Drusus da de lucru tutulor limbilor, în Roma.

El se simţise rĕŭ, fără veste, a doua zi după un banchet, în care mâncase şi bĕuse bine cu câţĭva amicĭ. Maĭ întâĭ, nu se atribui nicĭ o 'nsemnătate aceleĭ indispoziţiunĭ, care se crezu că provine dintr'o indigestiune saŭ din osteneală. Insă, rĕul progresând, familia 'ncepu să se 'ngrijească. Medicul caseĭ, Eudemus, chemat ca să vază pe bolnav, declară că speră că nu va fi nimic; totuşĭ, pentru a-şĭ pune rĕspunderea la adăpost, recomandă pază şi prescrise medicamente care, în loc să-l întărească, tăiară ultimele puterĭ ale suferinduluĭ.

O aprindere subită a feţeĭ, urmată de palorĭ mortale, înţepăturĭ ca de ace prin stomac, prin inimă şi prin tot corpul, o langoare invincibilă, care-l trăgea

[1]) Vezĭ Tacit, *Anale*.

la somn şi la zăcere, iată simptomele aceluĭ rĕŭ a căruĭ cauză nimenĭ nu putea să o cunoască încă. Bolnavul era cuprins, afară de aceasta, de o scârbă desăvîrşită de orĭce aliment solid şi de o sete arzătoare, ce nu se potolea nicĭ chiar prin bĕuturile cele maĭ răcoroase.

Tiberiŭ, ros de grije, atât ca tată, cât şi ca 'mpĕrat, ameninţat în urmaşul sĕŭ, se silia să-şĭ facă curagiŭ, păstrând, în faţa lumeĭ, o figură liniştită, continuând a se duce la Senat, luând cuvîntul în această adunare, manifestând intimilor sĕĭ, când se arătaŭ trişti şi preocupaţĭ, speranţa că, 'n curînd, fiul sĕŭ avea să se facă bine [1]).

Cu toate acestea, timpul trecea şi el, în loc să se 'ndrepteze, mergea din ce 'n ce maĭ rĕŭ. In maĭ puţin de o lună, ajunsese de necunoscut: pĕru-ĭ albise, dinţi'ĭ căzuseră, şira spinăreĭ i se 'ndoise. O slăbiciune de schelet, agravată prin sbîrcenia peleĭ, da corpuluĭ luĭ, cu puţin 'nainte aşa de tînĕr şi de viguros, înfăţişarea bĕtrâneţeĭ celeĭ maĭ 'naintate. De aceea, toţĭ se miraŭ, şi nu era vorbă 'n tot oraşul decât de acea boală misterioasă, pe care fiecare căta să o explice după temperamentul saŭ după credinţele sale.

Agripina, vĕduva luĭ Germanicus, care, ca rudă de aproape, cumnată cu Drusus, venise, de la 'nceput, la căpătâiul acestuia şi urmase cu atenţiune cursul boaleĭ, da din cap cu 'ntristare, vĕzêndu-ĭ simptomele. Ea părea că simte, că-şĭ aminteşte, că ghiceşte ceva; totuşĭ, nu voia să vorbească, fie din cauză că nu era încă sigură de ceeace credea că a descoperit, fie că bănuelile eĭ, lovind prea sus, se temea să nu-şĭ strice şi maĭ mult poziţiunea, deja destul de sdruncinată, faţă cu 'mpĕratul.

Ea venise, în adevĕr, la Roma, după cum am vĕzut, plină de iluziĭ, hrănind speranţa că va obţine o repede şi exemplară justiţie împotriva aceluia ce era convinsă că dase moartea soţuluĭ sĕŭ. Aci însă, lucrurile nu merseră după cum se aşteptase. Tiberiŭ ascultase cu atenţiune, dar, după dînsa, nu cu destulă indignare, plîngerea eĭ, examinase 'mprejurările, ceruse explicărĭ, propusese obiecţiunĭ. Deşi Cneiu Pisone, gonit din provincia sa, se 'ntorsese la Roma, aşteptând să fie urmărit pentru a se justifica de faptele ce precedaseră şi urmaseră moartea luĭ Germanicus, totuşĭ împĕratul ezita şi nu punea destulă grabă ca să-l dea în judecata Senatuluĭ. Ce e drept, sarcinele ce se aduceaŭ în contra luĭ eraŭ destul de slabe, căcĭ, afară de ura luĭ şi a soţieĭ sale, Plancina, în potriva luĭ Germanicus şi a Agripineĭ, celealte probe se întemeiaŭ pe împrejurărĭ cu greŭ de admis de un spirit luminat şi pătrunzĕtor ca al luĭ Tiberiŭ. Se susţinea, 'n adevĕr, că se găsiseră, scrise pe ziduri saŭ rĕspândite împrejurul palatuluĭ unde murise Germanicus, urme de fermece, oase de om mort, caractere magice şi talismane, tăbliţe de plumb cu numele defunctuluĭ însemnat pe ele, purcoaie de cenuşă amestecate cu sânge, şi alte maleficiĭ prin care se stabilea puterea divinităţilor infernale asupra unuĭ om [2]). Se maĭ adăoga că corpul luĭ Germanicus fusese vĕzut acoperit cu pete livide, că gura-ĭ era plină de spumă, că, după

[1]) Vezĭ Tacit, *Anale.*

[2]) Vezĭ V. Duruy, *Op. cit.*

arderea corpului, inima-i rămăsese neatinsă, în mijlocul oaselor consumate [1]), şi se trăgea din toate acestea concluziunea că el fusese otrăvit. Tiberiŭ sta însă plin de 'ndoelĭ în faţa unor asemenea indicii, nehotărându-se multă vreme să ia o rezoluţiune, şi, când, în cele din urmă, ordonă darea 'n judecată a bănuituluĭ, el păru că face aceasta ca o pură concesiune pentru opiniunea publică, aţiţată contra luĭ Pisone. Maĭ mult decât atât, prin lipsa de orĭce măsură preventivă, el lăsă acestuia posibilitatea de a se sinucide în casa sa, şi a scăpa, astfel, memoria sa de infamia uneĭ condemnărĭ. Toate acestea fuseseră comentate, viŭ criticate, înfăţişate de vrăjmaşiĭ Cesareluĭ ca o complicitate a luĭ cu omoritorul, şi Agripina, al căruĭ caracter mîndru şi violent, putea cu greŭ să se stăpînească, păstrase faţă de socrul sĕŭ adoptiv o rĕceală şi o acrime de relaţiĭ care se accentua pe zi ce mergea.

Ea se mărginea, decĭ, să dea din cap, vĕzênd boala luĭ Drusus, fără a voi să se pronunţe, să spună ceeace gîndea. In intimitate însă, când se afla între prietenele sale, singură cu Claudia Pulchra, vară-sa iubită, şi cu Apicata, soţia luĭ Sejan, gonită, după cum am vĕzut, de acesta şi devenită cu atât maĭ scumpă Agripineĭ, cu cât o vedea maĭ nenorocită, rezerva eĭ înceta, şi atuncĭ ea 'şĭ vĕrsa inima, îşĭ arăta lămurit temerile şi bănuelile, sigură de discreţia şi de devotamentul soaţelor sale,

— A! dragele mele, — le zicea ea cu întristare, — boala luĭ Drusus a venit prea repede şi are semne prea bătătoare la ochĭ ca să fie naturală! Am asistat, altădată, la o agonie ca aceasta, şi mintea-mĭ a fost prea izbită de ceeace a vĕzut pentru ca să mĕ pot înşela!... Să-l vedeţĭ, sĕrmanul de el, în ce stare a ajuns şi să-ĭ plângeţĭ de milă! El nu maĭ e om: e un cadavru, abia cu destulă suflare pentru ca să nu fie pus în mormînt! Ş'apoĭ, ce atmosferă de ipocrizie 'mprejuru-ĭ! S'ar crede maĭ de grabă că ceĭ ce-l îngrijesc adastă cu nerăbdare să-şĭ dea sfîrşitul, ca să se bucure că aŭ scăpat de el!... Mie uneia, ceeace vĕz nu 'mĭ place! Medicul acela, Eudemus, mĕ spăimîntă. El stă la căpătîiul bolnavuluĭ, ca trimisul morţiĭ, pândind parcă momentul să-ĭ răpească sufletul!... Să vedeţĭ, dragele mele, cum umblă cu el şi cum îl chinueşte! Subt pretext de a-ĭ grăbi 'nsănătoşirea, de câteorĭ îl vede maĭ bine, îĭ dă din doftoriile sale, care, cum sunt luate, produc crize ce-ţĭ sfîşie inima. Atuncĭ, pentru a le potoli, Eudemus recurge la alte mijloace. El lasă sânge pacientuluĭ, sleindu-ĭ, ast-fel, puterile, scurgêndu-l până la neînsufleţire! Şi când te gîndeştĭ că nimenĭ în casă nu se găseşte ca să 'mpedice acel supliciŭ, fără voie îţĭ vin ideĭ că moartea e pregătită, pusă înadins la cale!... Livila stă, e adevĕrat, acolo şi se boceşte, însă durerea-ĭ e prea zgomotoasă ca să fie sinceră! Sunt încredinţată, din potrivă, că lacrimele-ĭ sînt prefăcute, căcĭ prea curg cu abundenţă, când e cineva de faţă, ca să le vază, şi prea se usucă repede îndată ce rĕmâne singură. Ba chiar, am observat, printre ele, schimbărĭ de priviriĭ cu Sejan, care aŭ făcut în minte-mĭ luminĭ până atuncĭ nebănuite. Da! e sigur că o înţelegere trebue să existe între dînşiĭ,

[1]) Vezĭ Pliniŭ, *Scrisorĭ*; Suetone, *Caligula*.

şi aceasta explică multe lucruri! Ce ar căuta, vĕ întreb, de ar fi altfel, acel om acolo 'n casă, el care sta rĕŭ cu Drusus, pe când acesta era sănătos, şi nu călca nicĭ odată pe la dînsul? Acum însă, el e nelipsit din locuinţa luĭ, părênd că se interesează de cele maĭ micĭ amănunte ale boaleĭ, dând ordine, stimulând zelul acelor ce-l îngrijesc! Da! o spuiŭ în conştiinţă, toate acestea nu sunt curate. Ele ascund ceva 'ngrozitor, la care mĕ cutremur gîndindu-mĕ şi de care 'mpĕratul, socrul meŭ, nu poate să fie străin. Aţĭ auzit de nepăsarea ce arată în faţa pericoluluĭ? de seninătatea cu care 'şĭ primeşte amicii? de tăria de inimă ce pune în îndeplinirea datoriilor sale faţă cu Senatul? Vĕ întreb: o asemenea purtare este oare firească? Nu e cu mult maĭ de crezut că, dacă se arată astfel, e fiindcă nu simte ca ceĭlalţĭ oamenĭ şi că ceeace se petrece se face cu consimţimêntul şi după ordinele luĭ? O! da, el e deprins, bĕtrânul prefăcut, cu astfel de drame! Dacă, după cum sunt convinsă, el a pus pe Cneiu Pisone să otrăvească pe nefericitul Germanicus, soţul meŭ, fiŭ al luĭ adoptiv, care îl servea cu atâta credinţă şi devotament, pentru ce n'ar fi însărcinat pe un om de 'ncredere, cum e, de pildă, Sejan, să pregătească aceeaşĭ moarte pentru celalt fiŭ al sĕŭ, Drusus, care nu ĭ-a făcut atâtea servicĭĭ şi de care, poate, voeşte să se scape pentru cine ştie ce motive?... Da! da! cu cât mĕ gîndesc, cu atât mĕ conving maĭ mult că boala luĭ Drusus e criminală!...

Astfel se exprima Agripina, în intimitate, dinaintea soaţelor sale. Bănuelile eĭ însă, deşi în parte întemeiate, eraŭ nedrepte în ceeace privea pe Tiberiŭ, căcĭ porneaŭ din duşmănia ce avea împotrivă-ĭ şi care o făcea să vază lucrurile în rĕŭ, de câte orĭ era vorba de dînsul.

Aceasta nu 'ntîrziă de a se 'nvedera.

Puţin în urmă, în adevĕr, după o lungă şi teribilă agonie, Drusus dându-şĭ sfîrşitul, împĕratul, tatăl luĭ, primi lovitura drept în piept şi avu nevoie de toată puterea de stăpînire ce poseda asupră-şĭ ca să-ĭ resiste. El anunţă nenorocirea Senatuluĭ într'un discurs patetic, care făcu pe toţĭ să plângă. Apoĭ, poruncind să aducă pe ceĭ treĭ băeţĭ aĭ luĭ Germanicus, pe Nerone, pe Drusus şi pe Caligula, se adresă adunăreĭ şi o rugă, în numele zeilor patrieĭ, să adopte, să conducă, să acopere cu iubirea sa pe aceĭ strănepoţĭ aĭ luĭ August, urmaşĭ aĭ uneĭ ilustre familiĭ [1]). Cu chipul acesta, eĭ deveneaŭ adevĕraţiĭ moştenitorĭ aĭ tronuluĭ şi toate bănuelile mameĭ lor împotriva luĭ Tiberiŭ se desminţeaŭ prin acest singur fapt.

Poporul primi cu destulă nepăsare moartea luĭ Drusus, căcĭ acest principe nu era iubit din cauza violenţeĭ, desfrînăreĭ şi cruzimeĭ sale [2]). I se făcu, totuşĭ, o înmormîntare care aminti, prin splendoarea eĭ, tot ce se vĕzuse maĭ strălucit în acest gen, şi Senatul, pentru a-şĭ dovedi supunerea, votă pentru el onorurĭ ce nu se maĭ acordaseră nimĕnuĭ până atuncĭ.

Cât despre Sejan, actul adopţiuneĭ copiilor luĭ Germanicus de către stăpînul sĕŭ, depăşind prevederile sale, ĭĭ derangiă, la început, toate planurile. Cu

[1]) Vezĭ Tacit, *Anale*.

[2]) Vezĭ idem.

toate acestea, el nu se dete drept învins. După primele momente de descuragiare, în care îl aruncă noua situaţiune ce i se crease, el îşĭ redobêndi sângele rece, privi lucrurile în faţă, şi, stăpîn cum era totdeauna pe el însuşĭ, începu o nouă campanie pentru a dărîma obstacolul ce se ridicase dinainte-ĭ. Rîndul acesta, el îşĭ îndreptă loviturile împotriva Agripineĭ, pe care era interesat să o înlăture, căcĭ, ca protectoare a copiilor eĭ, ea constituea singurul pericol serios de care credea că maĭ avea să se teamă.

(urmează) CIRU OECONOMU.

TH. AMAN

La Aninoasa, horă

AKMIUTIS

FANTAZIE DRAMATICĂ ÎNTR'UN ACT ŞI ÎN VERSURĬ

PERSOANELE:

Akmiutis	Iacutac
Preotul	Regele

Sclavĭ, soldaţĭ, pescarĭ, popor.

Scena reprezintă coasta uneĭ mărĭ. — Stînceĭ. — In partea dreaptă a sceneĭ un bordeiŭ sărăcăcios. — In fund marea. — E în faptul dimineţeĭ.

SCENA I

La ridicarea cortineĭ preotul — un bĕtrân cu plete albe — înaintează încet spre mijlocul sceneĭ. — Pare urmărit de un vis urît care îl chinueşte şi caută în zadar să-l alunge.

PREOTUL

Ce voeştĭ? de ce mĕ cauţĭ; fugĭ iluzie şi morĭ,
Pe mormîntul tĕŭ voiŭ pune numaĭ lacrime şi florĭ.
Tot se 'ntunecă în faţă-mĭ... gînduri triste mĕ 'mpresoară
Neagră-ĭ noaptea ce iubirea peste sufletu-mĭ coboară.
Zmulgeţĭ zeĭ din al meŭ suflet nesfîrşitul meŭ amor
Căcĭ mĕ arde, mĕ sfîşie chinul luĭ îngrozitor.
Akmiutis, zîna blondă, cu ochĭ negri, plinĭ de vise
In al căreĭ dulce zîmbet miĭ de farmece sunt scrise,
Este astrul ce luceşte pe-al vieţeĭ mele cer
Şi revars'o rază caldă peste sufletu-mĭ stingher.
Eŭ sunt robul eĭ! Cucernic vin cu lacrime 'n privire
Să 'ngenuchĭŭ, plângênd 'nainte-ĭ nesfîrşita mea iubire.

Ea e viaţa mea, e totul, şi-oiŭ muri de plâns şi dor
Dac' asupră-mĭ n'o s'arunce o scîntee de amor.

(Privind cerul şi vĕzêndu-l înroşit de soarele care răsare).

Zeĭ! în faţă-mĭ aurora se deşteaptă zîmbitoare
Şi o rază de iubire vine galeşă din soare
Fiecare und'a mărei de amor şopteşte lin,
Iar zefirul spune doru-ĭ şi înneacă-al sĕŭ suspin
Insuşĭ cerul par'că rîde... Fericire! fericire!
Oare pot să pun un capĕt la a mea nenorocire?
Oare sunt eŭ demn de dînsa? Akmiutis o să vrea
Rana-mĭ groaznică să 'nchiză şi să stingă jalea mea!

(Făcênd un gest; cu hotărîre):

Dar ce-mĭ pasă? sunt puternic şi stăpîn pe 'ntreaga ţară,
Şi d'acel ce 'ndrăzneşte să mĕ 'nfrunte-ĭ foc şi pară.
Vorba mea rĕmâne sfîntă şi sunt despot de voesc;
Ea nu poate să-mĭ reziste când ĭ-oĭ spune c'o iubesc!
Chiar de-ar fi să-ĭ sfîşiĭ corpul tot n'o las!... şi'n rătăcire
Poate chiar o voiŭ ucide de-o respinge a mea iubire!...

SCENA II

PREOTUL, AKMIUTIS (ese din bordeiŭ fără să zărească pe preot. Priveşte cu ochiĭ visătorĭ spre mare).

AKMIUTIS (recită)

O! el s'a dus în depărtare
Şi nicĭ nu ştiŭ când o să vie...
Ce groaznic valurile-ţĭ, mare,
Imbat'a mea melancolie.

Un vis urît avuĭ azĭ noapte
Vĕzuĭ o mare 'nfuriată;
Mi-aŭ spus a valurilor şoapte
Că barca luĭ e sfărîmată!

PREOTUL (ridicând capul zăreşte pe Akmiutis. — Aparte):

O! iat-o... maĭ frumoasă ca astru ce răsare,
Ea, visul meŭ de aur 'naintea mea apare.
O! buclele eĭ blonde pe umeriĭ eĭ curg,
Ea este aurora, eŭ, palidul amurg.

AKMIUTIS (cu melancolie continuând să privească marea)

Ce dulce suflă vîntul... Ce limpede e marea;
De ce vĕrs lacrimĭ oare şi tristă-mĭ e cântarea?

(Cântă)

O, mare... dese-orĭ spre tine
Mĕ poartă gîndul, şi suspin;
Cu tine adesea mĕ 'ntreţin;
Şi te întreb să-mĭ spuĭ de vine
Iubitul căruia mĕ 'nchin.

PREOTUL (apropiindu-se de Akmiutis, cu vocea tremurătoare)

Akmiutis...

AKMIUTIS

Tu eştĭ tată?...

PREOTUL

Nu, e preotul copilă.

O scurtă pauză. Cu umilinţă

Indurare; îndurare! O, de sufletu-mĭ aĭbĭ milă!

AKMIUTIS

Dar mĕ sperĭĭ...

PREOTUL

Nu te teme.

AKMIUTIS

Ce voeştĭ?

PREOTUL

E greŭ să-ţĭ spun
Uite, tremur înainte-ţĭ... sufĕr, par'c'aşĭ fi nebun!

(Işĭ acopere cu mâĭnele ochiĭ)

AKMIUTIS

Ce? Vre-o veste neagră poate?

PREOTUL

Te asigur nicĭ o veste.

AKMIUTIS

Dar atuncĭ ce se întîmplă, spune preote, ce este?

PREOTUL (cu duioşie)

Floare scumpă, tinereţea a ta frunte a'mpodobit,
Şi prin farmecele tale al meŭ suflet l'a rănit.
Ah! sunt prada unor vise prea de tot încântătoare.

(Punênd mâna pe inimă)

Nicĭ nu ştiĭ ce trist mi-ĭ gîndul şi cum inima mĕ doare.

(Cu o exaltare tristă)

O! iluziile mele sunt cernite... par'că plâng...
De ce stîncĭ a mele doruri pentru vecĭ o să le frâng?
Ce izvor, destul de rece, va putea să răcorească
Focul dragosteĭ ce'n peptu-mĭ a pornit să clocotească.
Viaţa, gloria mea toată, — cum aş da-o, — un minut
Tinereţea, p'a mea frunte să surîdă ca'n trecut!
Akmiutis, uĭte'n ochi-mĭ... din cununa vieţeĭ tale,
Haĭ, arunc'o floare numaĭ în a vieţeĭ mele cale;
Fă lumină'n al meŭ suflet, şi c'o vorbă, un suris
Dezveleşte-mĭ fericirea ce-o zăresc d'abia în vis.
Tinereţea mea întreagă nu a fost decât o noapte,
N'am ştiut ce imn suspină a iubireĭ blânde şoapte.
Singur rătăcind prin lume, pe-al mărilor talaz
N'am ştiut că viaţa are fericire şi extaz.

Am fost orbul care merge într'o lume înflorită
Făr' să vază cu ce farmec e natura 'mpodobită.
Uite, lacrimĭ vĕrs şiroae, şi mĕ tem că-ĭ prea tărziŭ
De-a iubireĭ auroră să maĭ pot ceva să ştiŭ.
Numaĭ tu, copilă blândă, crin ce rîzĭ voios la soare,
Poţĭ s'aruncĭ balsamul vieţeĭ peste-o inimă ce moare.
Akmiutis te îndură, şi aibĭ milă... jalea mea
Cu o vorbă dulce stinge-o... fiĭ a vieţeĭ mele stea.

AKMIUTIS (făcêndu-se că nu înţelege)

Nu'nţeleg ce vreaĭ bătrâne şi ce gînd aci te 'ndreaptă;
In bordeiul nostru, crede, nimenĭ astăzĭ nu te-aşteaptă.
Nimenĭ nu-ĭ pe patul morţiĭ, iară eŭ nu vreaŭ să ştiŭ
Ce destin a nopţeĭ stele în a vieţi-mĭ carte scriŭ.

PREOTUL

Cum, atât? bolnavĭ să vindec este singura-mĭ menire
Şi în aştri viitorul să-l citesc la omenire?
Num'atât îmĭ e chemarea Akmiutis, num'atât?...
O! ce groaznice ispite spre furtună m'aŭ tîrît.
Cum, n'am dreptul ca orĭcare să gust farmecul iubireĭ
Să mĕ 'nalţ din lumea asta, pe aripa fericireĭ,
Intr'un cer senin şi-albastru legănat de vise dulcĭ
Intr'o lume 'n care fruntea p'un covor de florĭ ţĭ-o culcĭ?
Ca şi lotosul albastru nins de razele din soare
Farmecĭ inimele noastre cu cereasca ta splendoare.
Ca un leŭ străpuns de sulițĭ, sfâşiat, de chinurĭ supt
Ars de patime grozave cu amorul meŭ mĕ lupt,
Te iubesc la nebunie... în genuche vin la tine
Te conjur s'aruncĭ asupră-mĭ raza dragosteĭ senine...
O! iubeşte-mĕ... sunt sclavu-ţĭ... Peste corpul tĕŭ virgin
Şi în cale-ţĭ voiŭ aşterne numaĭ albe florĭ de crin.

AKMIUTIS

In zadar vorbeştĭ părinte... orĭce aĭ spune... orĭce aĭ face
N'aĭ să schimbĭ a mea iubire... Iacutac mi-ĭ drag şi-mĭ place
Numaĭ el, senina-mĭ frunte, are dreptu-a săruta,
Numaĭ el, cu vocea-ĭ dulce şi al sĕŭ cânt m'o îmbăta;
Căcĭ la dînsul zi şi noapte ne 'ncetat amoru-mĭ zboară
Şi când mantia visăreĭ fruntea mea o înfăşoară,
Când chiar stelele prin noapte îmĭ vorbesc de-al meŭ amor,
Al luĭ nume 'l spun în taină şi la el visez cu dor.

PREOTUL

O! iubirea primeĭ vîrste ce decepţie amară!

AKMIUTIS

Visul primelor iluziĭ piatră splendidă şi rară.

PREOTUL

Rîŭ de lacrime-ĭ iubirea pentru doĭ copiĭ nebunĭ.

AKMIUTIS

Pentru ceĭ bătrânĭ e noapte, mare plină de furtunĭ.

PREOTUL

Da ! spuĭ drept, furtună este, vijelie e amorul
Şi-ĭ grozav când spre-o femee ne'ncetat te poartă dorul.
E cumplit să-ţĭ facĭ iluziĭ şi'n iubire să maĭ sperĭ
Când amoru'n totdeauna e o mare de durerĭ
Ochiĭ-ţĭ sunt muiaţĭ de lacrimĭ şi femeea ca o stâncă
Stă, nevrênd măcar să cate rana cât ţĭ-e de adîncă.
(Vĕzênd pe Akmiutis surizênd)
Rizĭ ? o zîmbetul ironic ce-l zăresc pe buza ta
E pumnalul care'n peptu-mĭ cu plăcere-a-ĭ împlânta.
Tu eştĭ visul cel maĭ negru ce îmĭ turbură gîndirea
Şi acum, eŭ vĕd prea bine : ĭ-o minciună fericirea !
Iacutac ţi-ĭ drag !... ia spune oare dînsul va putea
Din a vieţeĭ florĭ vreuna cât de fragedă să-ţĭ dea.
Spune'n casa luĭ săracă veĭ putea să afli oare
Stolul blândelor iluziĭ şi-a palatelor splendoare ?
Nu ! desigur nu ! şi mâĭne când veĭ sta 'n bordeiul luĭ
Peste farmecele tale un linţoliŭ aĭ să puĭ
Şi vĕzênd ce tristă-ĭ viaţa, când nu porţĭ pe cap cunună
Sub o haină zdrenţuită aĭ să plângĭ ca o nebună.

AKMIUTIS

Te înşelĭ, bĕtrâne preot, în iubire mĕ închin...
In amor nu cred să aflu vre-o durere saŭ venin.
Nicĭ cununele de aur, nicĭ palatele bogate
Nu aŭ fost, şi n'aŭ să fie fericirele-mĭ visate.
Orĭ şi câte diamante în privirea-mĭ vor luci
N'aŭ să 'mbete al meŭ suflet, ci din contră, l'or munci.
Da ! căcĭ orĭ şi ce mărire e un vis urît ce moare,
Pe când farmecul iubireĭ este steaua căzĕtoare
Care după ce lungĭ secolĭ printre astre a lucit
Ca o lacrimă de aur se afundă 'n infinit.
Să iubesc, ce fericire ! Sărutărĭ şi dulcĭ cuvinte
Toate-s cântece şi viaţă când amorul e ferbinte.
Orĭce şoaptă, orĭce flutur, cel maĭ palid trandafĭr
Sunt izvor de poezie în al dragosteĭ delir !
O ! când totul cântă'n juru-mĭ, când spre el mĕ poartă dorul
Pentru ce, căta-voiŭ oare să alung din pept amorul ?...
Nu, bĕtrâne, nu ! mi-ĭ silă de-a palatelor splendorĭ,
Decât aurul mărireĭ mi-ĭ maĭ drag un pat de florĭ.
Sărăcia'n al eĭ leagăn m'a crescut şoptindu-mĭ dulce
Cântul care-l spune-o mamă pe copil când vrea să-l culce,
A trimis în a mea cale pe frumosul Iacutac,
Căruĭ astăzĭ îĭ sunt sclavă şi sunt veselă să-ĭ plac ;
Il aştept ; — şi când s'o 'ntoarce fericit să mĕ revază,
Sclava luĭ, plângênd 'nainte-ĭ va veni 'ngenunchĭ să cază.
Du-te preote... la tine nu se 'nalţă ochiĭ meĭ !

PREOTUL

Un nebun e-acela care se încrede în voĭ, femeĭ !
Vaĭ ! minciuna în totdeauna o purtaţĭ rîzênd pe frunte ;
Laş e cel ce ura voastră nu va şti să o înfrunte.

Akmiutis, tu otravă vreĭ să verşĭ în mine azĭ,
Dar, mĕ tem, în lupta asta, că învinsă aĭ să cazĭ.
Cum ? când preotul 'nainte-ţĭ stă cerşind a ta iubire,
Indrăzneştĭ, iubind pe-un altul, să înfrunţĭ a luĭ privire.
Nu ţi-ĭ teamă că asupră-ţĭ o să cază ura mea ;
Un cuvînt al meŭ, prea lesne, poate viaţa să-ţĭ o ia !

AKMIUTIS (cu dispreţ)

Viaţa zicĭ ?... Dar ce e viaţa decât drumul către moarte.
Mortul nu maĭ are grije suferinţele să poarte...
Sus în cer e vecĭnic pace... fericiţĭ aceĭ ce dorm !...

PREOTUL

O ! ce groaznic e rĕspunsul şi dispreţul tĕŭ enorm.

AKMIUTIS

Zicĭ dispreţ ! nu cred... din contră e credinţa fericireĭ ;
Sper să aflu numaĭ soare în grădinele iubireĭ.
Iacutac şi-aci şi'n ceruri va găsi mireasa luĭ,
Imbătaţĭ de miĭ de vise vom trăi zîmbind...

PREOTUL

Ce spuĭ !
Iacutac de multă vreme alt amor în piept nutreşte.

AKMIUTIS

Pe acela care minte ştiĭ tu, ceru'l pedepseşte.

PREOTUL

Ca un om de rînd ce este te-a uitat...

AKMIUTIS

Injuriĭ... vaĭ !
Cum poţĭ inima, bĕtrâne, aşa neagră să o aĭ ?

PREOTUL (cu rĕutate)

Te-a uitat !

AKMIUTIS

Minciunĭ...

PREOTUL

Mĕ crede, te-a uitat.

AKMIUTIS

Destul, şi du-te
Silă-mĭ e, s'ascult într'una vorbe atât de prefăcute.

PREOTUL

Tacĭ.

AKMIUTIS

O, nu ! căcĭ mĕ revoltă tina vorbelor ce zicĭ ;
Perfidia şi insulta este arma celor micĭ.
Cum ? tu preotul ce'n templu facĭ poporul să se 'nchine
Când vorbeştĭ de nesfîrşita slav'a sferelor senine ;

Tu ce zicĭ că poţĭ în stele viitorul să-l citeştĭ
Prin minciună nu-ţĭ e silă viaţa ta s'o pîngăreştĭ ?
O ! dar e grozav aceasta !

(După o mică pauză, cu duioşie)

Pentr'o clipă de iubire
Nu ar fi o crimă oare să uiţĭ sfînta ta menire ?
Şi când viaţa ta întreagă tu aĭ fost milos şi bun
Poţĭ uita trecutul oare pentr'o poftă de nebun ?
O ! fiĭ blând bătrâne preot... şi te 'ndură de-o copilă
Care abia în pragul vieţeĭ, ca o floare-ĭ de debilă,
Şi în marea-ţĭ duioşie, iart'o dacă astăzĭ ea
Prin cuvintele-ĭ te face să înduri vre-o jale grea !

(Văzând un gest de mânie al preotuluĭ)

Du-te preote... mi-ĭ groază să privesc la tine încă
Căcĭ iubirea 'n a ta cale a săpat o groap'adîncă,
Ş'aĭ să cazĭ în ea odată dacă tristul gînd al tĕŭ
N'o să 'nchiză drumul negru ce te duce tot spre rĕŭ.

(Preotul vrea s'o ia în braţe)

Fugĭ ! şi 'ntreabă astriĭ nopţiĭ să vorbească şi să-ţĭ spună
Dac'amorul pe-a ta frunte va putea un crin să pună,
Şi când stelele ţĭ-or zice că în vecĭ nu te-or iubi
Cred că patimĭ aşa negre gîndul nu ţi-l vor orbi !

PREOTUL

O te'nşelĭ cumplit... Destinul am căutat să-l aflu 'n stele
Insă n'am voit a crede tot ce scris a fost în ele ;
Am sperat că pot prin ruga-mĭ să te'nduplec şi să fac
Să întorcĭ spre mine gândul şi să uiţĭ pe Iacutac ;
Să alungĭ cu-a ta iubire valul negrelor suspine
Care viaţa aŭ să-ţĭ curme dacă n'aĭ să ţiĭ la mine !
O, iubeşte-mĕ, nebuno... mâĭne poate fi tărziŭ,
Mâĭne poate de iubirea-ţĭ nu voiŭ maĭ voi să ştiŭ.
O, iubeşte-mĕ, căcĭ altfel ne'ndurarea ta drăcească
Zeiĭ iaduluĭ, desigur, vor veni s'o pedepsească ;
Moartea, moartea în bordeiu-ţĭ o să intre, — şi'n curînd
Sub tăişul coaseĭ sale veĭ cădea pe jos plângênd.
O ! cutremură-te 'n faţă-mĭ, căcĭ mânia mea nebună
Poate lumea s'o 'ngrozească prin teribila-ĭ furtună,
Zeiĭ 'mĭ sunt prietenĭ mie ; c'o privire, c'un cuvînt
Pot s'arunc o noapte adîncă pe acest schilod pămînt ;
Şi la zeĭ a mea durere de-oĭ voi cumva a spune
Pe cereasca boltă astriĭ s'or preface într'un cărbune.
Nu mĕ vreaĭ ?... Dar e-o insultă !... fugĭ din cale-mĭ, sunt nebun,
Şi-s maĭ groaznic decât moartea când voesc să mĕ rĕsbun,
Lumea 'ntreagă e prea slabă ura-mĭ groaznică s'o 'nfrunte,
Şi suspinul meŭ e 'n stare să cutremure un munte.
Akmiutis pleacă fruntea şi ascult'al meŭ cuvînt
Dacă vreaĭ să-ţĭ rîză viaţa, iar nu recele mormînt.

AKMIUTIS

Spune-mĭ tot ce vreaĭ... nu-mĭ pasă... nu mĕ tem d'a ta mânie
Nu se sting a nopţeĭ stele când sunt norĭ şi vijelie
Căcĭ d'abia furtuna trece şi iar stelele rĕsar ;
Mâĭnĭ, sunt sigură, voĭ rîde dacă astăzĭ plâng amar.
Du-te preote...

PREOTUL

Adio !

(Face câţĭva paşĭ, apoĭ se opreşte. Amenințător subliniind fiecare cuvînt)

Vaĭ ! copilă blestemată
Milă n'am să am de tine... veĭ muri curînd...

SCENA III

AKMIUTIS (singură).

Odată
Nu aveam nicĭ grijĭ, nicĭ duşmanĭ... Prin mănoasele câmpiĭ
Surîzênd voios la soare mĕ jucam cu alţĭ copiĭ.
Ce frumoase vremĭ !... Ah unde te-aĭ ascuns copilărie ?...
Cum aşĭ vrea s'alung din suflet trista mea melancolie !

(Privind marea).

Mare ! vre-o durere cruntă de m'ameninţă cumva
Umflă-ţĭ valurile tale şi m'ascunde 'n apa ta !

(Tristă).

Cine ştie ce durere a mea inimă-o să rumpă...
Poate viaţa-mĭ va fi tristă şi iluzia mea scumpă
De-a trăi pe lîngă dînsul ceasul cel maĭ fericit
Poate'n vecĭ o să rĕmână, un vis neîndeplinit !

(După o lungă pauză vĕzênd nişte bărcĭ apropiindu-se).

Iată, bărcĭ sosesc spre malurĭ... vin pescarĭĭ... Fericire !
Iacutac soseşte... uite-l îmĭ zîmbeşte cu iubire.

SCENA IV

AKMIUTIS, IACUTAC

IACUTAC (intrând în scenă).

Akmiutis !

AKMIUTIS (primindu-l în braţe).

O ! iubite !

IACUTAC (repede şi posomorît).

Cerul erĭ s'a 'ntunecat,
Şi furtuna 'ngrozitoare valurĭ marĭ a ridicat,
Vîntu 'n urletu-ĭ sinistru pînza bărcilor spărsese
Şi în multe inimĭ groaza deznădejdeĭ pătrunsese ;
Ne temeam de moarte !... Marea în adîncu-ĭ nesfîrşit
Deschises'a eĭ morminte să ne 'nghită... E cumplit...
Fiul regeluĭ, de-o stâncă sfărămându'şĭ barca, 'n mare
S'a perdut... Şi pân'acuma să-l găsim n'am fost în stare.

AKMIUTIS

Vaĭ!

IACUTAC

E mort desigur! Bietul! Tînĕr, mândru, ce păcat!
De erĭ regele de chinurĭ nesfîrşite-ĭ torturat.
Plânge, plânge pe copilu-ĭ... şi zdrobit de-o grea durere
Mărei groaznice şi mute pe-al sĕŭ fiŭ 'napoĭ îl cere!

(Arătând o barcă ce se zăreşte 'n depărtare).

Iată barca luĭ! El vine.

(Amîndoĭ privesc în partea aceea).

Aĭ să vezĭ cât s'a schimbat,
Urme-adîncĭ pe lata-ĭ frunte suferinţa a săpat;
Şi se teme, bunul rege, nu cumva o crudă soartă
Peste el şi noĭ să cază...

AKMIUTIS

Vaĭ!

IACUTAC

Oh! inima luĭ poartă
Peste doliul durereĭ teama negreĭ presimţirĭ...
Şi sunt groaznice, — te-asigur, — rătăcitele-ĭ priviriĭ.
Numaĭ preotul, c'o vorbă, poate 'n sufletu-ĭ să pună
Vre-o speranţă ce s'adoarmă presimţirea luĭ nebună.
Merg să-l caut...

AKMIUTIS (lovită de-o presimţire).

Nu te duce.

IACUTAC

Pentru ce?

(Akmiutis tace, plecând ochiĭ).

El va citi
Viitorul ce ne-aşteaptă şi pe toţĭ ne-o linişti...

AKMIUTIS (tristă).

Aĭ dreptate.

(Iacutac o sărută şi se îndepărtează fugind. Akmiutis rămasă singură aruncă o privire în jurul eĭ şi stringînd pumniĭ exclamă).

O! mi-ĭ teamă!...

(În timpul acesta vin zgomote din spre mare. Curînd intră în scenă regele urmat de soldaţiĭ sĕĭ şi popor. E purtat de sclavĭ).

SCENA V

AKMIUTIS, REGELE, SOLDAŢĬ, SCLAVĬ, PESCARĬ

REGELE (către sclavii care îl poartă; cu amărăciune).

Maĭ încet!... Ah! sclavĭ nemernicĭ!

(Loveşte cu biciul în eĭ).

Iarăşĭ jalea mĕ cuprinde... îndurare zeĭ puternicĭ!

(Către sclavĭ):

Staţĭ!

(Se scoboară de pe litieră şi se aşează pe o stâncă pe care unul din sclavĭ a zvîrlit o piele de tigru).

Poporule te 'nchină pentru sufletu-mĭ rănit.

(Regele pare a-şĭ vorbi luĭ însuşĭ).

O! de-un rĕŭ, cumplit, năpraznic toată noapte'-am fost muncit.
Marea, marea e grozavă, şi la sînul eĭ de ghiaţă
Şade fiul meŭ.., şi gîndu-ĭ doarme somnul fără viaţă.
Şi mi-ĭ inima cernită şi chiar sceptru-mĭ e cernit;
Fugĭ imagină a morţiĭ, îndestul am suferit.

(După o pauză, către Akmiutis).

Unde-ĭ preotul?

AKMIUTIS

A, iată-l... vine în spre noĭ, o rege!

REGELE (continuând a vorbi sieşĭ).

Fericit acela care chinul meŭ l'o înţelege...

SCENA VI

ACEIAŞĬ, PREOTUL, IACUTAC

PREOTUL (intrând în scenă şi închinându-se înaintea regeluĭ).

Ştiŭ tot rege... marea, marea, fiul erĭ ţi l'a luat
Şi de spiniĭ suferinţeĭ gîndul tĕŭ e torturat.
Totuşĭ speră încă; — speră! Dup'o noapte de furtună
Vine adese-orĭ lumina şi cu ea şi vremea bună!

REGELE (nervos).

Sufer... sufer...

PREOTUL (misterios).

Fiĭ pe pace... numaĭ sufletu-ĭ bolnav...

REGELE

Vaĭ! pe mare toată noaptea fuĭ muncit d'un vis grozav.
Nu 'nţeleg ce este... fruntea mi-ĭ ferbinte... şi în vine
Simt fiorĭ de ghiaţă, tremur... şi miĭ spiniĭ să 'nfig în mine.
Inaintea mea îmĭ pare că deschis e un mormînt,
Tîmpla-mĭ arde... cine ştie?... mâine poate-oĭ fi pămînt.
Haide preote, alungă suferinţa mea cumplită;
Vezĭ de n'am făcut vre-o crimă... poate inima-ĭ rănită;
Poate zeiĭ sunt în contra-mĭ.., o! întreabă-ĭ ce maĭ vor,
Şi prin rugĭ pioase cere pentru mine, mila lor!...

PREOTUL (închinându-se).

Bine rege.

(Indepărtându-se de rege şi ridicând mâinele spre cer... Aparte).

Indurare zeĭ a tot putinţĭ... E mare
Suferinţa-mĭ cruntă... ura mĕ orbeşte-acum... Ertare!

(Către popor).

In genuchĭ! şi către ceruri înălţaţĭ un cântec sfînt
Zeiĭ mila lor cerească s'o pogoare pe pămînt!...

POPORUL (căzênd la pămînt, cântă):

O zeĭ! fiţĭ bunĭ şi 'ndurătorĭ
Şi nu uitaţĭ p'al nostru rege;
Din câmpurĭ crinĭ noĭ vom culege
Şi pe altare-om pune florĭ!

PREOTUL (apropiindu-se de Akmiutis care stă singură în planul întăĭ al sceneĭ).

Akmiutis...

AKMIUTIS

Ce?...

PREOTUL

Rĕspunde, vreaĭ să fiĭ a mea iubită?.,.

AKMIUTIS

Nu! căcĭ te urăsc!...

PREOTUL (groaznic).

Eĭ bine, de popor veĭ fi strivită!...

(Preotul cade într'o meditaţie adîncă şi pare a consulta cerul.

POPORUL

O, zeĭ prea bunĭ şi-a tot putinţĭ,
Priviţĭ la noĭ cu îndurare,
Căcĭ noĭ vĕ cerem azĭ ertare
Plângênd cu lacrime ferbinţĭ.

PREOTUL (înaintează în mijlocul sceneĭ; către rege).

Rege scump, nu pot nimica... veĭ muri curînd... vaĭ mie
Peste ţară o să cază...

REGELE (speriat sculându-se)

Ce?

PREOTUL

A zeilor mânie.

(Mişcare de groază pe scenă)

REGELE

Dar ce este?...

PREOTUL (cu perfidie părênd a fi cuprins de o spaimă nespusă).

Vaĭ, o fată din popor greşind cumplit
Toate spiritele rele cu-al eĭ suflet s'aŭ unit.
Din pricina eĭ, o rege, eştĭ bolnav... şi cruda moarte
Maĭ întăĭ la căpătâiu-ţĭ coasa eĭ o să şi-o poarte;
Din pricina-ĭ tot poporul va cădea zdrobit, înfrînt
Şi-un deşert se va întinde peste-al ţĕreĭ scump pămînt;
Boala, moartea, suferinţa de acum vor fi'n tot locul
Oh! asupra noastră zeiĭ vor vĕrsa din ceruri focul!

(Pe măsură ce vorbeşte preotul, spaima creşte în popor. Femeile îngrozite îşi acoper feţele cu mâinele. Regele are o înfăţişare sinistră).

VOCĬ

Care-ĭ fata?

ALTE VOCĬ

Al eĭ nume ?...

PREOTUL (prefăcêndu-se că regretă să-ĭ spună numele).

Akmiutis !...

(Unii scot cuțitele de la brîŭ, alții pun mâna pe suliți).

POPORUL

Moarte eĭ !

PESCARII

Da, să moară!

(Poporul înfuriat se apropie de Akmiutis gata să o sfîșie. Iacutac disperat caută să înfrîngă mânia lui).

IACUTAC

La o parte !

POPORUL

Moarte, moarte eĭ !...

AKMIUTIS

O zeĭ !

IACUTAC (cu un strigăt disperat).

Stați ; în lături !

(Către Akmiutis).

Akmiutis, spune, fruntea ți-e pătată ?
Căci poporul vrea să știe... spune...

AKMIUTIS

Sunt nevinovată !

PREOTUL

Minte.

POPORUL

Moarte eĭ !

IACUTAC

In lături... N'o ucideți !

(Către Akmiutis).

Spune tot.

AKMIUTIS (cu blândețe).

Azĭ în zoriĭ zileĭ...

PREOTUL (întrerupênd... către rege).

Rege, zi-ĭ să tacă... zi-ĭ...

REGELE

Nu pot,
Cerul singur are dreptul.

AKMIUTIS (fără a lua seama la preot, continuând).

Pe când stam aci pe maluri
Ingânând un cântec dulce și privind cu dor la valuri
A venit prea sfîntul preot să-mĭ vorbească de amor.

PREOTUL

Minte, n'am venit... minciună !...

AKMIUTIS

Şi mi-a spus întregu-ĭ dor...
M'a rugat să ţin la dînsul...

VOCĬ

Tacĭ !

ALTE VOCĬ

O zeĭ !

REGELE

Ce profanare !

AKMIUTIS

Ne voind să ştiŭ de-amoru-ĭ dînsul cat'o rĕzbunare !

(Mişcare de uimire printre ceĭ de faţă).

PREOTUL

Minte fără de ruşine... Scump popor... tu rege bun ;
N'o lăsaţĭ să maĭ vorbească... ascultaţi-mĕ ce spun.
Nu vedeţĭ... ea mĕ insultă şi infamele-ĭ cuvinte
Pân' la cerurĭ se înalţă şi pe zeiĭ toţĭ ea minte.
Ca un val de foc şi lavă va cădea mânia lor
Spre a face, scrum, jăratic din al nostru scump popor !

(Privind cerul carele de la începutul acesteĭ scene s'a întunecat încetul cu încetul. Vîntul bate... Valurile se mişcă agitate).

Vîntu 'ncepe iar să urle... vijelia se întinde
Şi-un nor des, ca de cenuşe orizontu 'ntreg cuprinde.
Iată cerul clocoteşte şi un fulger cade !...

(Un fulger luminează cerul în depărtre).

Zeĭ !
Voia voastr'o să se facă !...

(Către popor arătând pe Akmiutis).

Cerul cere moartea eĭ !
— Să n'aveţĭ de dînsa milă sfîşiaţi-o sub picioare
Şi scurtaţi-ĭ firul vieţeĭ printr'o moarte 'ngrozitoare
Numaĭ astfel poate zeiĭ pe popor îl va erta.

VOCĬ

Moarte eĭ !

IACUTAC (carele în timpul cât vorbi preotul schimbase câteva cuvinte cu Akmiutis).

Infame preot, nu mĕ tem de ura ta...
Eştĭ mişel ! şi cred că zeiĭ care vĕd a ta purtare
N'aŭ să lase să triumfe mişeleasca-ţĭ rĕzbunare.
Scump popor, soldaţĭ aĭ ţĕreĭ, rege bun, eŭ vĕ implor
Şi vĕ jur duşmanul nostru este el !...

(Arată pe preot).

E 'ngrozitor
Insuşĭ preotul e fiara care vine fără milă
Să sfîşie cu-a eĭ ghiare cea maĭ fragedă copilă.

(Către preot).

Din pricina-ţĭ cerul âstăzĭ e atât de 'ntunecat;
Zeiĭ pentru-a tale fapte şi-al tĕŭ gînd s'aŭ turburât.
Dacă gem a mărei valurĭ şi furtuna clocoteşte.
Tu eştĭ cauza... Inlăturĭ... ruga-ţĭ cerul o mînjeşte.

(In tot timpul acesta furtuna creşte. Iacutac se adresează poporului).

Când âst şarpe 'n sînul vostru n'o să verse-al luĭ venin,
Când puterea luĭ zdrobi-vom, cerul iar va fi senin!
El vĕ sperie cu vorba-ĭ şi prin rugĭ înşelătoare...
Dar minciuna are-un capĕt!...

PREOTUL (disperat).

Ce injurie!

VOCI

Oroare!

IACUTAC (din ce în ce mai exaltat).

Dacă vorba-mĭ n'ar fi dreaptă, contra luĭ de-aş fi minţit.
Ceru 'nfuriat de fapta-mĭ, o! de mult m'ar fi trăsnit.
Haĭdeţĭ, nu maĭ staţĭ pe gînduri... dînsul singur e de vină

(Arată pe Akmiutis).

Ea e îngerul dreptăţiĭ...

(Arată pe preot).

El, se tîrîe în tină!..

(Cu ironie).

O bĕtrâne mĭ-este silă pĕru-ţĭ alb să maĭ privesc
Căcĭ noroiul infamieĭ împrejurul tĕŭ zăresc.
Ce injurie! pe fruntea-ţĭ e săpată decăderea;
Şi tu tremurĭ, cum? ţi-ĭ teamă să nu perzĭ cumva puterea.
Cum? a zeilor mânie n'o invocĭ în contra mea
Şi prietena ta moartea n'o chemĭ viaţa să mi-o ia!
Nu? eĭ bine ţi-este teamă ca urîta-ţĭ infamie
Să nu fie rĕsplătită prin a zeilor mânie!...

(Cerul bubue).

(Ridicând braţele spre cer).

Zeĭ! eŭ cer dreptatea voastră...
Acest preot a minţit;
Şi cereasca voastră slavă cu-a luĭ fapte a pîngărit
O! din cer zvîrliţĭ un fulger, şi cu-a trăsnetuluĭ pară,
Zeĭ prea marĭ, schimbaţĭ maĭ iute în cenuş'această fiară.

(In acest moment preotul cade trăsnit; şi în timp ce toată scena se întunecă Akmiutis e înconjurată de o aureolă de lumină. Figura eĭ are o înfăţişare dumnezeească. Poporul e înmărmurit. Iacutac triumfător arată cadavrul preotuluĭ).

O! ca preotul acesta or şi când greşiţiĭ pier
Căcĭ a faptelor rĕsplată are cumpăna în cer!...

(Cortina).

L. Dauş.

CRONICA

MARELE DICŢIONAR GEOGRAFIC AL ROMÂNIEI de D-niĭ G. I. Lahovari, General G. I. Brătianu şi Gr. G. Tocilescu. — VARA LA ŢARĂ de Duiliŭ Zamfirescu. — SCHIMBATU-S'A CLIMA de St. Hepites.

Prin apariţiunea primeĭ fascicule din *Marele Dicţionar Geografic al Românieĭ*, vedem realizându-se, precum însăşĭ prefaţa eĭ o spune, o primă încercare de Enciclopedie naţională. Această lucrare este fructul ostenelelor Societăţeĭ Geografice Române după un timp de 15 anĭ. Prin ea cititorul poate să-şĭ dea seamă de ceeace ţara noastră poate şi de ceeace ea este.

»O naţiune, zice D. Hăjdĕŭ, se mişcă într'un spaţiŭ. Intru cât spaţiul zace necunoscut, mişcarea rĕmâne o enigmă şi Istoria se vede împinsă a rătăci în tenebre«.

Mulţumită apariţiuneĭ lucrăreĭ de faţă, care conţine un numĕr destul de mare de date statistice, sociale, geografice şi istorice, etnografice şi archeologice, avem o fîntână nu numaĭ informativă, dar şi ştiinţifică, din care se vor putea adăpa în acelaş timp: istoricul şi geograful, politicul şi economistul, filologul şi archeologul, publicistul şi biurourile administrative, pe scurt oricine ar voi, ca să ştie saŭ ca să înveţe ceva asupra trecutuluĭ şi prezenteluĭ Ţĕrilor Române.

Comisiuneĭ, compusă din: D-niĭ George I. Lahovari, secretarul general al Societăţeĭ Geografice Române, General G. I. Brătianu, directorul institutuluĭ geografic al armateĭ, şi Gr. G. Tocilescu, profesor universitar, i se încredinţă onoarea şi greaua misiune ca din cele 32 dicţionare geografice ale fiecăruĭ judeţ în parte să alcătuiască un dicţionar geografic general.

In şedinţa adunăreĭ generale de la 4 (16) Martie 1896 i s'a dat acesteĭ comisiunĭ însărcinarea: »Să facă toate lucrările pregătitoare, să stabilească norma cum are a se face contopirea diferitelor dicţionare parţiale, să fixeze abreviaţiile întrebuinţate, să hotărască materiile străine, care urmează a se elimina din dicţionare, în fine, să ia toate mĕsurile pregătitoare pentru a face posibilă începerea tipăririĭ mareluĭ dicţionar în anul viitor«.

Comisiunea a avut multe dificultăţĭ întru a putea alcătui opera cu care era însărcinată. Maĭ întăĭ ea urma să extragă materialul necesar din lucrările a peste 30 de autorĭ, nu numaĭ unĭĭ nespecialiştĭ în ale geografieĭ, dar care aŭ dat în descrierea judeţelor lor respective, când o maĭ

mare importanţă uneĭ materiĭ decât celeĭalte, când din contra; aşa sunt dicţionare care abundă în detaliĭ istorice şi archeologice, altele în date statistice, altele aŭ dat o maĭ mare importanţă părţiĭ strategice şi militare, etc.

Intăia dificultate decĭ era: ce să scoată şi ce să păstreze? căcĭ toate aŭ interesul lor special. Lipsa complectă de scrieri speciale ca: dicţionare istorice, archeologice, statistice, etc., a făcut pe comisiune, cum o spune ea însăşĭ, a plivi cu mare sfială partea istorică şi archeologică a dicţionarelor judeţelor.

O a doua dificultate a comisiuneĭ a fost în ceeace priveşte împărţirea administrativă a judeţelor. Diferitele legĭ votate şi abrogate de Corpurile noastre legiuitoare, în care numĕrul şi întinderea lor aŭ variat şi poate să maĭ varieze pe viitor, aŭ făcut pe comisiune a adopta împărţirile descrise în fiecare judeţ în parte şi corespunzĕtoare anuluĭ când s'a redactat acel dicţionar geografic parţial al judeţuluĭ respectiv.

In sfîrşit, o a treia dificultate a fost în ceeace priveşte gruparea satelor şi cătunelor în comune rurale.

Legĭ votate de Parlament pe fiece zi, prin care se cere alipirea cătunuluĭ cutare la comuna cutare, decĭ variabile, a făcut pe comisiune să urmeze aceeaşĭ regulă ca şi pentru plăşĭ.

In ceeace priveşte denumirile de fălcĭ, hectare saŭ pogoane, s'aŭ păstrat şi în *Marele dicţionar* tot astfel precum a fost în fiecare dicţionar parţial, de oarece pentru uzul practic corespunde maĭ bine; iar aceia ce doresc a le avea transformate pogoanele în fălcĭ saŭ vice-versa, uşor o pot face eĭ înşişĭ.

Pentru aceleaşĭ motive, comisiunea a păstrat de asemenea diferitele provincialisme ce se păstrez în limbă, precum: iaz şi iezătură, care în Moldova însemnează heleşteŭ, lac mic, iar iezătură este ceeace în Muntenia numim iaz saŭ canal derivat dintr'o gârlă.

In privinţa datelor statistice, comisiunea 'şĭ face toată rezerva şi arată că este lesne de înţeles pentru ce. In adevĕr, însemnătatea statisticeĭ nu este încă pricepută la noĭ, căcĭ altfel nu se poate explica de ce într'o zi serviciul se înfiinţează şi în alta se desfiinţează, saŭ se trece de la un minister la altul.

De altfel, comisiunea însăşĭ recunoaşte diferinţele colosale dintre datele statistice publicate de către ministerul de interne saŭ agricultură, sub care se află direcţia statistică, şi între datele statistice culese de serviciul mareluĭ stat-major al armateĭ.

Aci este locul a vorbi şi a face să reiasă în relief marea importanţă şi a institutuluĭ geografic al armateĭ, care va forma baza serviciuluĭ de statistică, astăzĭ pentru partea ţĕreĭ a căreĭ hartă şi date statistice sunt deja terminate, şi maĭ tărziŭ când harta ţĕreĭ va fi terminată şi pentru restul datelor statistice ce vor fi culese în mod uniform de diferiţiĭ agenţĭ de execuţiune aĭ institutuluĭ geografic al armateĭ.

Comisiunea, din care face parte şi directorul institutuluĭ geografic al armateĭ, nu ne îndoim că va avea în vedere, în ceea ce priveşte datele statistice, a le pune în concordanţă pe acele din diferitele dicţionare geografice unde harta ţĕreĭ este deja terminată, cu acele date statistice date de marele stat-major, care par maĭ reale, fiind rezultatul »visum et repertum« al unuĭ oficer pe o întindere de câţĭva kilometri şi, decĭ, probabil maĭ sigure decât ale autorilor câte unul saŭ doĭ pentru un întreg judeţ.

Un alt mare avantagiŭ pe care ni-l oferă *Marele dicţionar geografic* este acela în ceeace priveşte ortografia numirilor geografice. Prin el avem o bază şi o călĕuză pentru introducerea în cărţile didactice cât şi în actele oficiale a uneĭ ortografiĭ simple, raţionale şi uniforme, înlăturându-se pe viitor de a se maĭ întîlni numirĭ ca: Tĕrgul-Vesteĭ saŭ Romnicu-Vâlcĭĭ, etc.

Dacă lucrarea de faţă, în ceeace priveşte nomenclatura numirilor topice, este exactă saŭ nu, nu ne putem pronunţa categoric; nu putem pune însă la îndoială buna credinţă a autorilor din care comisiunea extrage această mare operă.

Incheind, nu putem de cât să aducem laudele noastre sirguinţeĭ ce aŭ pus D-niĭ Lahovari, General Brătianu şi Gr. Tocilescu, şi maĭ are încă de a pune până la terminarea complectă a mare-

luĭ dicţionar geografic, şi a ruga pe oamenii competenţi, care, aruncându-şi ochiĭ asupra luĭ, ar întâlni erorĭ, să le aducă la cunoştinţa membrilor comisiuneĭ, fie spre a le îndrepta în o erată, fie a forma un supliment îndreptător.

NAP.

. . .

In editura librărieĭ Storck şi Müller, a apărut în volum *Vara la ţară*, roman de Duiliŭ Zamfirescu. Progresiunea firească cu care se împletesc în el câteva amorurĭ, nobleţa mobiluluĭ sufletesc al sentimentuluĭ care alcătueşte baza romanuluĭ, caracterele personagielor, pline de viaţă, şi, maĭ presus de toate, descrierile priveliştelor câmpeneştĭ şi ale vieţiĭ de la ţară, descrierĭ impregnate de sentimentul cel maĭ intens al naturieĭ şi al realităţeĭ, fac din *Vara la ţară*, poate, cel maĭ frumos roman apărut la noĭ în aniĭ din urmă. Rezervându-ne plăcerea de a reveni pe larg asupra luĭ, îl recomandăm călduros cititorilor iubitorĭ de literatură originală şi fină în acelaş timp.

. . .

Sub titlul *Schimbatus-a clima*, primim o lucrare a D-luĭ Ştefan Hepites, directorul institutuluĭ nostru meteorologic, în care se examinează cu claritate şi preciziune ştiinţifică această interesantă întrebare.

Că clima, la suprafaţa pământuluĭ, a trebuit să se schimbe în timpurĭ preistorice, nu maĭ încape nicĭ o îndoială. Globul nostru eşit, cum se ştie, din haosul nebuloaseĭ, a trebuit odată să aibă căldura pe care o are azĭ soarele. Dar chestiunea ce şi-o pune D. Hepites nu e atât de generală; ea se restrînge la perioada propriŭ zis istorică, în care restimp, după părerea D-sale şi a tutulor învăţaţilor care s'aŭ ocupat de cestiune, clima nu s'a schimbat de loc, saŭ cel puţin nu s'a schimbat în mod apreciabil. Concluziunea aceasta e bazată pe demonstraţiunĭ ştiinţifice şi pe o erudiţiune care face onoare autoruluĭ lucrărĭĭ.

. . .

Academia română, în sesiunea de anul acesta, a ales ca membru corespondent al eĭ pe Duiliŭ Zamfirescu, şi a decernat premiul Heliade D-luĭ Ştefan C. Michăilescu pentru *Virtejul* sĕŭ *cu aburĭ*, şi jumĕtate din premiul Adamachi D-luĭ Haralamb Lecca pentru volumul sĕŭ de poeziĭ, intitulat *Secunda*.

Noĭ suntem în drept a ne mîndri, de oarece câte treĭ scriitorĭĭ, care aŭ fost obiectul acestor distincţiunĭ din partea Academieĭ, sînt coloboratorĭĭ noştri şi membri în *Cercul amicilor literaturiĭ şi Arteĭ române*.

. . .

Poetul sentimental şi dulce, Th. Şerbănescu, cedând în sfîrşit stăruinţelor amicilor sĕĭ, a început să-şĭ adune poeziile, împrăştiate prin diferite reviste, şi le va publica peste puţin timp într'un volum. Sufletele sentimentale şi poetice vor găsi astfel adunate toate vibraţiile uneĭ inimĭ care a iubit şi cântat

Cu atâta dor şi foc!...

. . .

D. Dimitrie C. Olănescu, autorul cunoscut al atâtor piese rĕmase în repertoriul Teatruluĭ, ca: *Pe malul gîrleĭ*, *Pribeagul*, etc., lucrează în momentul de faţă la o dramă istorică religioasă:

Nunta de la Cana, la care va colabora, ca muzică, compositorul nostru George Enescu. Atât subiectul spectaculos al minunei lui Hristos, cât şi numele celor doi autori, promit, pentru stagiunea viitoare a Teatrului Naţional, sărbători dramatice de o excepţională atragere.

* * *

Amicii Literaturei şi Artei Române, doritori ca totdeauna de a vedea o mai accentuată mişcare intelectuală la noi, publică din nou aceleaşi trei premii de anul trecut:

1) 300 lei pentru cea mai bună piesă de teatru;

2) 200 lei pentru cea mai bună nuvelă;

3) 100 lei pentru cea mai bună poezie.

Lucrările vor fi adresate Redacţiei *Revistei*, strada Fîntânii 46, Bucureşti, cel mult până la 15 Octombre viitor.

A.

REVISTA REVISTELOR

Cosmopolis, din Aprilie, prin pana luĭ A. de Bertha, aduce elogiĭ cântăreţuluĭ vecheĭ gloriĭ ungureştĭ, gînditoruluĭ liberal şi poetuluĭ liric Michel Vörösmarty, care întrupează sentimentele cele maĭ nobile şi generoase şi entuziasmul nutrit de compatrioţiĭ luĭ de la 1848. A. de Bertha, vorbind de cele maĭ însemnate produceriĭ ale luĭ Vörösmarty, nu se poate opri ca să nu le traducă şi să zică: »Valoarea sa lirică intrinsecă este astfel, că el merită atenţiunea tutulor literatorilor şi tutulor amatorilor de poezie, a căror imaginaţiune va putea adăoga la traducţiunile următoare farmecul versificaţiuneĭ vecĭnic ritmată şi rimată«.

Étienne Charavay, sub titlul »*Pièces inédites*«, ne vorbeşte de prietenia artiştilor-pictoriĭ: Millet şi Théodore Rousseau, şi publică o scrisoare, până acum inedită, a luĭ Millet către Rousseau, în care scrisoare se zugrăveşte cu culoriĭ viĭ omul şi artistul, tatăl de familie şi interpretul natureĭ.

Arthur Chuquet continuă studiul istoric »Le patriotisme corse de Napoléon Bonaparte« şi de astădată se ocupă pe larg de o lucrare a luĭ Napoleon, apărută sub formă de Scrisoriĭ. Aceste scrisoriĭ sunt treĭ: prima conţine o scurtare a vecheĭ istoriĭ corsicană, a doua se termină cu moartea luĭ Sampiero, iar a treia este o schiţă dureroasă a calamităţilor suferite de mult încercaţiĭ corsicaniĭ. In această lucrare Napoleon este organul corsicanilor oprimaţiĭ şi, în lipsă de talent, el este animat de entuziasm şi curaj, nu respiră decât adevĕrul şi se simte destul de puternic ca să-l proclame.

Emile Faguet, sub titlul »Le livre à Paris«, face analiza romanelor: »Figures et choses qui passaient« — un album de schiţe dureroase — de Pierre Loti; »Joies d'Amour«, un numĕr oarecare de siluete viĭ, dar lipsite de un mare interes, de Gyp; »Le Désastre — roman plin de poezie epică şi culoare istorică, de Paul şi Victor Margueritte; »Deuxième amour«, o analiză morală plină de emoţiune delicată, de Paul Bourget şi, în fine, »Paris«, câteva aspecte bine observate ale Parisuluĭ contimporan, de Zola.

Nouvelle revue, de la 1 Aprilie, publică o lucrare analitică a luĭ F. R. Paulhan. In această lucrare Paulhan analizează spiritul şi opera luĭ J. K. Huysmans, care, plecat de la romanul naturalist, soseşte la romanul idealist. Huysmans este înainte de orĭce un spirit impresionabil şi turburat, de o sensibilitate extremă, un turburat care nu ne dă nicĭodată o impresiune real *curată*.

»Curăţenia, simplicitatea rĕmân în unele părţiĭ absolut opuse spirituluĭ cărţilor sale«. Paulhan arată în câteva liniĭ rezultatele unuĭ spirit prea sensibil.

»Un spirit prea sensibil, prea susceptibil, exagerează aproape fatalmente. Pe d'altă parte o

sensibilitate, aşa de vie şi continuŭ jignită, duce iute la nemulţumire şi la un pesimism special..... obosit, prea iute sleit; un spirit aşa de sensibil este supus de asemenea la efectele contrastuluĭ«. Cu toate acestea Paulhan găseşte în Huysmans unul dintre ceĭ maĭ curioşĭ, dintre ceĭ maĭ cinstiţĭ, ceĭ maĭ rafinaţĭ şi ceĭ maĭ violenţĭ scriitorĭ contimporanĭ.

H. Montecorboli ne vorbeşte de viaţa şi lucrările luĭ F. Cavalotti.

Mathilde Shaw are câteva paginĭ însufleţite asupra vieţeĭ la Dawson-City (Klondyke).

In numĕrul de la 15 Aprilie al acesteĭ reviste, Maria Telles da Gama stabileşte originea familieĭ luĭ Vasco da Gama, care, departe de a fi eşit din sînul plebeĭ, este descendentul uneĭ vechĭ şi nobile familie din 1166. Apoĭ, ocupânduse de biografia luĭ da Gama, istoriseşte isprăvile care aŭ format o aureolă neperitoare împrejurul mareĭ figurĭ a luĭ Vasco, atât de glorificat şi astăzĭ.

Fr. Paulhan termină studiul »M. J. K. Huysmans et son œuvre«, din care se vede că evoluţiunea luĭ Huysmans a fost destul de regulată, rĕmânênd cu toate acestea complexă. El s'a ridicat din ce în ce, a despreţuit subiectele vulgare pentru cele maĭ înalte preocupaţiunĭ. El fu un moment liricul naturalizmuluĭ din care Zola construi epopea. Apoĭ se lăsă dominat maĭ întâĭ de o dragoste pentru durere, apoĭ de misticism. Şi toate aceste tendinţe nu sunt decât manifestaţiunile diferite ale uneĭ sensibilităţĭ excesive şi iute turburată, aspirând la o pace, la o armonie estetică.

Mathilde Shaw cu aceeaşĭ naturaleţă de stil ca şi în numĕrul precedent termină descrierea vieţeĭ la Dawson-City.

Revue des deux Mondes, de la 1 Aprilie, coprinde câteva paginĭ încântătoare de Gaston Boissier asupra istorieĭ romane de Michelet. Boissier ne arată impresiunile neperitoare ce i-a lăsat citirea acesteĭ opere, care i-a permis înţelegerea şi iubirea anticităţeĭ şi îĭ face o analiză amănunţită. Pentru Gaston »L'histoire romaine de Michelet« a rezistat în totul lucrărilor istorice din aceste timpurĭ din urmă şi nu se află decât un singur capitol, care s'a prea învechit şi ar cere să fie profund modificat. Acel capitol este acela care în timpul sĕŭ părea cel maĭ noŭ şi cel maĭ îndrăzneţ. Michelet povesteşte, din punctul sĕŭ de vedere, recunoscut maĭ târziŭ neexact, de unde veneaŭ populaţiunile primitive ale Italieĭ şi de cine fu întemeiată Roma. In timpul când Michelet scria aces capitol, lucrările luĭ Eugen Burnouf nu apăruseră şi tot ceeace ştiinţa limbelor comparate ne dete la iveală nu putu schimba concepţiunile cam învechite ale luĭ Michelet.

Ch. Le Cour Grandmaison studiază opera şi viaţa luĭ Mundella, omul care în timp de 50 de anĭ a lucrat la o bună înţelegere între lucrătoriĭ şi patroniĭ englezĭ. Luĭ, maĭ cu seamă, se datoreşte inaugurarea organisaţiuniĭ consiliilor arbitragiuluĭ şi a conciliaţiuneĭ. El constitui în 1860 primul »Consiliŭ permanent al arbitragiuluĭ şi conciliaţiuniĭ«. Statutele redigiate de Mundela sunt prea simple, dar în acelaş timp aşa de practice că nu s'a maĭ simţit nevoe ca să le maĭ aducă nicĭ cea maĭ mică modificare. Mundella fu amicul săracilor şi celor nenorociţĭ.

Maurice Spronch continuă aprofundatul studiŭ »sur Alexandre Dumas fils«. Autorul îl studiază ca filozof social şi moralist. Care era această filozofie socială ce fermeca aşa de viŭ numĕrul de admiratorĭ aĭ mareluĭ dramaturg? Ea proceda din treĭ axiome: Societatea se reazămă pe familie, familia este întemeiată prin căsătorie, iar căsătoria are ca bază dragostea: de unde importanţa ce el alipeşte relaţiunilor de sex şi consecinţelor sale morale şi juridice. Pentru Spronch, postulatul politic şi moral al acesteĭ teoriĭ este fals şi orĭce deducţiunĭ logice ale luĭ Dumas rămân continuŭ viţiate de această eroare iniţială. Dumas era continuŭ păcălit de propria sa scolastică. Acest sociolog, după Spronch, n'a putut nicĭ odată să pătrundă în ceeace e societatea saŭ familia. El n'a vĕzut, n'a cunoscut şi n'a înţeles decât individul şi interesele individuale. Spronch deslănţue atacurĭ violente contra aspiraţiunilor individualiste şi pledează cauza tiranieĭ Statuluĭ, *a autorităţeĭ* aşa de scumpă directoruluĭ sĕŭ F. Brunetière şi celor ce-l înconjor.

Le comte Remacle are o descripţie pitorească a Delteĭ Ronuluĭ, precum şi serviciile ce Ronul a dat ţĕrilor, ce udă cursul sĕŭ inferior.

A. Dastre studiază teoria »Energie en général«.

In numĕrul de la 15 Aprilie al acesteĭ reviste, Edouard Rod începe publicarea romanuluĭ »Le ménage du Pasteur Naudié«.

Étienne Lamy termină articolul »Les luttes entre l'église et l'état au XIX siècle«, din care lupte biserica nu şĭ-a suspendat, nicĭ transformat viaţa. Ea rĕmâne singură în faţa mâniilor ridicate contra eĭ şi contra monarchĭ, ea merge, ca să-şĭ ispăşească pĕcatele pentru doĭ şi ca să cunoască lungile răsbunărĭ, ea merge — proba probelor — îndurând suferinţe sterile pentru cauza sa, ca să culeagă secerişul spinilor în câmpiile sale dezolate.

F. Brunetière, în »Le Paris de Zola«, face o analiză pe larg a ultimuluĭ roman al luĭ Zola şi observă că Zola a rĕmas credincios începuturilor sale. După Brunetière, în Paris nu se găseşte ceeace anunţă titlul; ce-ĭ drept sunt scene din viaţa parisiană, dar subiectul adevĕrat al romanuluĭ sĕŭ este descreştinizarea abateluĭ Pierre Froment.

T. de Wyzena se ocupă de »Un roman posthume de William Morris, The Sundering Flood«. Un roman plin de poezie şi muzică; peisage, portrete, dialoguri şi poveştĭ, totul are un ritm ales. Romanul este întreţesut cu cestiunĭ sociologice, maĭ cu seamă că Morris fu unul dintre luptătoriĭ cauzeĭ socialiste.

Revue de Paris, de la 1 Aprilie, coprinde urmarea aleselor paginĭ ale luĭ Léon Daudet asupra luĭ Alfons Daudet. După spusele luĭ Léon Daudet, tatăl Daudet era preocupat maĭ ales de responsabilitatea scriitoruluĭ. Luĭ Alfons îĭ plăcea şi adora muzica şi nimenĭ nu analiza şi nu înţelegea maĭ bine pe stăpînĭĭ armonieĭ.

Bourgeois, Poincaré, Denys Cochin şi Jaurès ne oferă fiecare leacul universal, programul lor unic, pe care l-aŭ dezvoltat de maĭ mulţĭ anĭ în orĭ ce jurnal şi înaintea tutulor corpurilor electorale din Franţa. Bourgeois ne vorbeşte de un pericol clerical şi de mijloacele de a scăpa patrimoniul integral al Revoluţiuneĭ franceze. Poincaré ne vorbeşte de necesitatea de a reforma moravurile şi reglementul parlamentar. Cochin se plânge că »spiritul noŭ« rĕmâne suspendat între cer şi pămênt, cu toate că Jaurès căuta gloria şi viitorul strălucitor al socializmuluĭ.

In numĕrul de la 15 Aprilie, Léon Daudet termină scumpele aduceriĭ aminte evocate de atmosfera fermecătoare şi plină de dulceaţă a prea iubituluĭ sĕŭ tată, Alfons Daudet.

Revue des Revues, de la 1 Aprilie, coprinde un articol »Psychologie de la blague«, semnat de Max Nordau. Fleacurile obişnuite şi sistematice, după părerea luĭ Nordau, sunt forma uşoară a nebunieĭ morale.

Frédéric Loliée, sub titlul de »Comme elles nous jugent«, ni se arată cât de caraghioase sunt revoltele femeilor care cer egalitatea în drepturĭ cu bărbaţiĭ.

Ugo Ojetti termină studiul literar »Le mouvement littéraire en Italie«. Se ocupă de nuvelă, jurnalişti şi critice. Volumele de nuvele sunt foarte multe. Capuana este un nuvelist dintre ceĭ maĭ gustaţĭ din Italia. Nuvelele luĭ excelează prin uşurinţa şi bogăţia, limbeĭ cum şi prin noutatea neperitoare a fantazieĭ şi pictureĭ concise şi precise a tipurilor.

Nuvelistul Fucini are ca mare merit unitatea. Nuvela patetică saŭ veselă saŭ satirică, temperamentul artistuluĭ îl pune într'o lumină clară.

Mathilde Serao, în »L'infidèle«, a dat dovadă de un talent, şi nuvela sa este singura care ne zugrăveşte o pasiune sinceră.

Cosimo Giorgias Conti este un nuvelist sentimental, dar cam monoton.

Intre jurnalişti Ojetti remarcă pe Scarfoglio, Rossi, Zenuti şi Jarro.

Critica asupra literatureĭ contimporane în Italia este fragmentară, fricoasă, prudentă, servind cauzele politice în jurnalele cotidiane, prejudecăţile şi clientela în reviste. Ea este totdeauna o critică care sboară în ajutorul victorieĭ, care, când se mânie, ameninţă morţiĭ. Intre criticiĭ de seamă se numĕră: Capuana, Oliva şi Pica.

In numĕrul de la 15 Aprilie al acesteĭ reviste, dr. J. Héricourt, în »Les progrès récents de la Médecine«, arată că curentul actual cel maĭ accentuat este să se împrumute de la animale secreţiunile fisiologice şi produsele de apărare contra microbilor pe care organismele noastre, maĭ mult saŭ maĭ puţin obosite saŭ degenerate, nu maĭ ştiŭ să le fabrice.

Frédéric Loliée continuă articolul »Comme elles nous jugent« şi crede că pentru femeĭ

cel mai rĕŭ adversar va fi totdeauna nu omul, a cărui inimă şi simţuri le încătuşează, dar femeea ea însăşi.

Jean Carol, în »La langue électorale«, prin ajutorul câtorva citaţiuni — de altmintrelea curioase — ne dovedeşte fazele prin care a trecut limba electorală de la 1848 până astăzi. Prin limba electorală de la 1848 omul se sforţa să-şi arate caracterul şi personalitatea sa ; astăzi se pune la adăpostul programei unui grup, ale cărui teorii şi tendinţe toţi electorii sunt presupuşi a le cunoaşte. Pentru Jean Carol şi una şi alta sunt mizerabile, ele n'aŭ servit nicĭodată decât a rătăci credinţa poporului.

Georges Pellissier, în studiul literar »M. Jules Lemaître, auteur dramatique«, dupe ce arată defectele şi calităţile rari ale acestui scriitor, găseşte că teatrul lui Lemaître este singurul lipsit de teatral,— înţelegênd prin teatral o afectare a realului —. El a apropiat teatrul de adevĕr, dându-i mai multă uşurinţă şi fineţe.

Sub titlul »Lettres inedites de J. J. Rousseau«, se publică două scrisori în extenso ale lui Rousseau către comtele Wielhorski, prin care scrisori Rousseau vrea să-şi limpezească situaţiunea faţă cu nişte bănueli isvorîte din Polonia, cum că ar întreţine relaţiuni secrete cu agenţii ruseşti contra libertăţii polonezilor.

Jaques de Coussanges, sub titlul »Zachariae Topelius«, vorbeşte de acest poet, pe care îl consideră ca poetul naţiunilor june. El are naivitate, inexperienţă şi uşurinţă. Imaginaţiunea sa este abondentă, comparaţiunile lui sunt curate, ele es din mijlocul unui popor care e aproape de natură. Nimic nu este inert ochilor sĕi ; dă viaţă la ceeace'l atinge; lumea care îl priveşte e o lume încântătoare. Romanele istorice sunt puţin cam lungi, cam greoaie, le lipsesc figura centrală şi interesul psychologic. Versurile sale sunt cântece fluide, entuziaste, arzĕtoare, dulci şi seducĕtoare, păstrând ceva oriental.

* * *

Nuova autologia, de la 1 Aprilie, are un articol judiţios şi moderat : *Ultimele studii asupra sculpturei florentine*, semnat de Corrado Ricci, directorul galeriei de la Modena, în care se cercetează lucrările francezului Marcel Reymond : *La sculpture florentine* şi *Les Della Robbia*, precum şi lucrarea italianului Camillo Boito : *L'altare di Donatello in Padova.* Ricci amendează în mod documentat părerea exagerată a lui Reymond, care afirmă că arta italiană dinaintea veacului XIV este toată influenţată de arta franceză. Nu, zice Ricci, o influenţă oarecare s'a exercitat de fiecare din aceste două naţiuni asupra celeilalte, dar sculptura florentină din timpul acela are spontaneitatea ei, are caracterul rasei italiane. O frumoasă nuvelă de Amilcare Lauria, Il *laccio della Duchesa ;* un studiŭ asupra teatrului lui Gerhart Hautptmann, dramaturgul realist german, de Riccardo Forster, — şi un alt studiŭ descriptiv *Asupra cântecilor şi amorurilor lui Goethe*, în care autorul Antonio Zardo ne trece pe dinainte mai toate figurile iubite de poetul german, de la cunoscuta Margareta, care îi sugeră tipul nemuritor din Faust, şi până la Cristiana Vulpius, care fu mai la urmă femeea lui.

In numĕrul de la 15 Aprilie un studiŭ ştiinţific intitulat : *Originile psicologice ale pesimismului leopardian*, de G. Sergi, în care profesorul de la Universitatea din Roma ajunge la concluzia, că pricina adevĕrată şi primordială a pesimismului lui e psicologică, e o condiţie de naştere a lui, o semiorbire mintală, din pricina căreia el nu a putut concepe realitatea în felul obicĭnuit al tutulor oamenilor, că această condiţie de naştere fu crescută prin felul studielor lui, care îl îndepărtaŭ de la viaţa presentă şi de la chipul modern de a o interpreta, ducêndu-l spre viaţa din trecut, rămasă numai ca amintire istorică. Studiile clasice îi închise putinţa de a vedea realitatea şi astfel îşi creă singurătatea, în care trăi, din care respiră şi din care se inspiră în trista lui poezie *del nulla.*

Z.

BIBLIOGRAFIE

Adamescu Gh . . . . . *Luptele pentru naționalitate ale Românilor de peste munți* la 1848—49. *Noțiuni de istoria limbii și literaturii românești*, 1 v. *Manual de poetică*, 1 v.

Alecsandri V. . . . . *Opere complete*, poesii, 2 v.

Antonescu-Lupu A. . . *Veacul XVI.* Limba și literatura Românilor, studiŭ, 1 v. *Chestiuni scolare*, 1 v. *Din viața săracă*, nuvele, 1 v.

Antonescu Victor . . . . *La Banque d'Allemagne* comparée avec *La Banque de France*, 1 v.

Bengescu-Dabija G. . . . *Pigmalion*, tragedie, 1 v. *Amilcar Barca*, tragedie, 1 v.

Cucu N. St. . . . . *Petrolul*, 1 v. *Un noŭ mod de alimentare a orașelor*, 1 v.

Dauș L. . . . . *Spre moarte*, nuvele, 1 v.

Diaconovich C. Dr. . . . *Enciclopedia Română*, fasc. 8.

Dimitriescu Anghel . . . *Barbu Catargiu*, 1 v. *Discursurile lui Macaulay*, 1 v.

Economu Ciru . . . . . *Rĕsbunarea lui Anastase*, 1 v.

Ghica S. Scarlat . . . . . *Shylock*, trad., 1 v. *Jul. Cesar*, trad., 1 v.

Grigorovitza Em. . . . . *Deutsche Uebertragungen* aus Mihael Eminescu.

Hamangiu C. . . . . *Despre Proprietatea literară*, 1 v. *Scriitori și artiști*, 1 v.

Ionescu-Gion G. . . . . *Ludovic XIV* și *Constantin Brancoveanu*, 1 v. *Manual de poetica română*, 1 v. *Călĕtoriile lui Carol XII prin Țara românească*, 1 v.

Istrati C. I. Dr. . . . . *Le sel des salines roumaines*, 1 v. *Cercetări asupra păcurilor din România* (cu DD. Cucu și Saligny), 1 v. *O pagină din Istoria contimpurană a României*, med. econ. nat. 1 v. *Curs elementar de himie*, 1 v.

Kalinderu Ioan . . . . . *August și literații*, 1 vol.

Lecca G. H. . . . . *Prima*, poesii 1 v. *Secunda*, poesii, 1 v.

Madan G. . . . . *Suspine*, poesii populare din Basarabia, 1 v.

Michailescu Stef. C. . . . *Introducere la Psicho-fisică*, 1 v. *Incercări critice* asupra invĕțămêntului nostru primar. *Vêrtejul cu aburi*, 1 v.

Nicolescu N. Oscar . . . *Querela inofficiosi testamenti. Nature de la réserve légale et des personnes qui y ont droit*, 1 v.

Ollănescu D. C. . . . . *Ode, Epode, Carmen secularae, Arta poetică*, ale lui Orațiu, traduceri în versuri. (Lucrare premiată de Academia română). 1 v. *Teatru*, 1 v. *Vasile Alexandri*, discurs de recepțiune la Academia română, 1 v. *Satire*, 1 v.

Păun V. D. . . . . *Ficțiune, imagine, comparațiune*, 1 v.

Pĕucescu Gr. G. . . . . *Despre obligațiuni*, 1 v. *Chestia țĕrănească*, 1 v.

Petrașcu N. . . . . *Mihail Eminescu*, 1 v. *Figuri literare contimpurane*, 1 v. *V. Alecsandri*, 1 v. *N. Grigorescu.*

Rădulescu-Motru C. . . . *Problemele Psihologiei*, 1 v.

Stambulescu I. . . . . *Casele de Economie*, studiŭ de legislație comparată, 1 v.

Sbiera I. G. . . . . *Mișcarea bisericească a Românilor din Bucovina*, 1 v.

Sterian G. . . . . *Visul unei nopți de vară*, trad., 1 v.

Văcărescu Theodor C. . . *Lubtele Românilor.* (Lucrare premiată de Academia română). 1 v.

Zamfirescu Duiliŭ. . . . . *Fără titlu*, 1 v. *In fața vieței*, roman, 1 v. *Lumea nouă* și *lumea veche*, 1 v. *Strămoșii noștri*, 1 v. *Alte orizonturi*, poesii, 1 v. *Imnuri păgâne*, poesii, 1 v.

I.V. SOCECŮ, BUCURESCÍ

LITERATURĂ
ȘI
ARTĂ ROMÂNĂ

IDEI · SIMȚIRE · FORMĂ

ANUL II. Nº VII.

CUPRINSUL

NUMĂRULUĬ DE LA 25 MAIŬ 1898.

TEXT:

1. Satira VIII . . . . . de *D. C. Ollănescu*
2. Poezia faţă cu artele, studiŭ . . . . » *Ang. Demetriescu*
3. Mănăstirea Radu-Vodă . . . . . » *G. Ionnescu-Gion*
4. Egoism, poezie . . . . . » *H. Coşoi*
5. William Gladstone . . . . . » *Lucenzio*
6. Fiica luĭ Sejan, poveste istorică. . . . . » *Ciru Oeconomu*
7. Scrisoare Inedită . . . . . » *Dr. Obedenaru*
8. Din Poveste, poezie . . . . . » *Florian I. Becescu*
9. Cronica . . . . . » *A. Costin şi D.*
10. Revista Revistelor . . . . . » *Z.*

ILUSTRAŢII:

11. In codrul Herţeĭ . . . . . de *A. G. Verona*
12. Plaja de la Constanţa . . . . . » *Eug. Voinescu*
13. Clopotniţa de la Păpăuţĭ, (Botoşanĭ). . .

REVISTA **LITERATURĂ ŞI ARTĂ ROMÂNĂ**

APARE LA 25 ALE FIECĂREĬ LUNĬ

DIRECŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA : STRADA FÎNTĂNIĬ, No. 46, BUCUREŞTĬ.

Cărţile şi reproducerile după lucrărĭ de artă, trimise Revisteĭ, vor fi anunţate şi, de se va găsi cu cale, analizate saŭ reproduse.

Abonamentul la Revistă e de 30 Leĭ pe an în ţară; în străinătate 40 Leĭ.
Un număr 2 Leĭ 50 Banĭ.

IMPRIMERIA STATULUĬ.

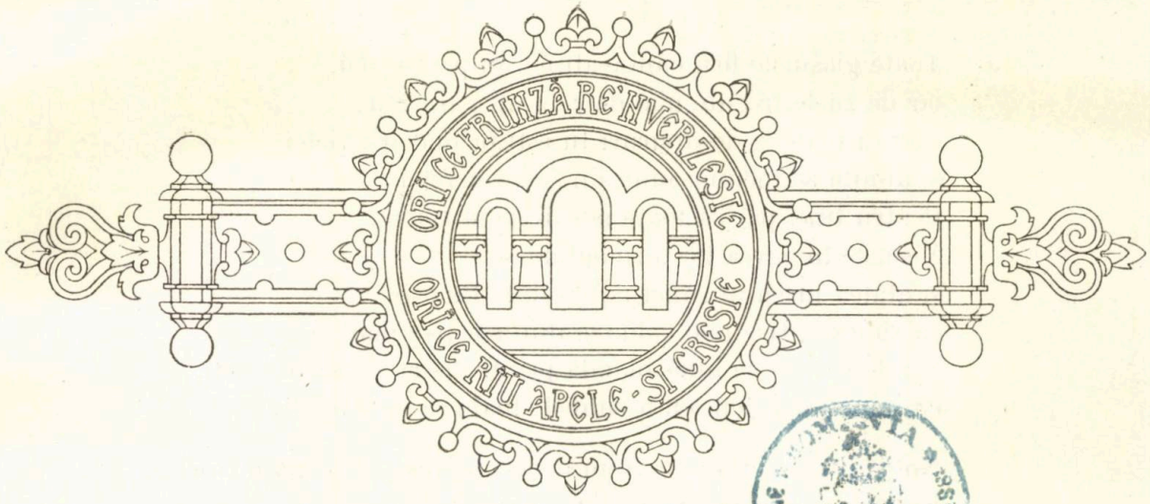

SATIRA VIII

Eheu! fugaces labuntur anni
HORATIUS. – CARM. I. 11.

Tinereţe, tinereţe, multe firea-ţi nĕsdrăvană
iscodeşte şi încheagă! Rîvna ta, făr'de prihană
te-ar sui şi ţi-ar da scaun printre stemele cereşti,
de-ar putea să'ţi cumpănească şi ce faci cu ce vorbeşti.
Multe-ar fi făcute'n lume, de s'ar fi făcut din gură
numaĭ, fără truda minţiĭ, fără jertfă, nicĭ mĕsură;
astăzĭ am trăi în lună, orĭ prin ceruri am sbura
şi necazurĭ omenirea, poate, n'ar maĭ îndura.
Omu-ĭ lacom şi zadarnic şi cu cât ĭi este mintea
maĭ necoaptă orĭ maĭ seacă, cu-atât crede că'n naintea
luĭ, nu poate trece nimenĭ şi că altul vrednic nu-ĭ
să 'nţeleagă orĭ să facă, de nu-ĭ cântă 'n struna luĭ.
E pĕcat firesc, e jocul soarteĭ, orĭ nenorocire?!
Patima şi îngîmfarea pun de-apururĭ stăpînire
pe ceĭ sterpĭ şi slabĭ, iar ura şi despreţul pe ceĭ rĕĭ.
Cine-ĭ oare'n drept s'arunce peatra, semenilor sĕĭ?!...

Când eştĭ la 'nceputul virsteĭ, toate sunt de farmec pline,
toate-ţĭ daŭ îndemnurĭ sfinte şi-s în dragoste cu tine.
Tu, deplina mîngâere n'o simţeştĭ decât atuncĭ,
când, pe-o vorbă şi-o privire, grijile'n vĕzduh le-aruncĭ,
când sub talpa săltăreaţă, ştiĭ, că frămêntând pămêntul,
te înalţĭ ferice'n slavă, nu'ţĭ mĕsorĭ, de viŭ, mormêntul.

Toate glasurile firii cântă-atunci în peptul tĕu,
iar de zilele trecute n'aĭ de ce să-ţi pară rĕu;
căcĭ în toate şi de-apururĭ tu eştĭ primăvara vieţeĭ
şi uimită se închină lumea'n faţa tinereţeĭ.
Pentru tine, par'că toate iaŭ fiinţă şi trăesc.
Visurile în aevea ţie ţi se oglindesc
şi atâtea mrejĭ în suflet aĭ, şi-atâta duioşie
că simţirea ţi-e maĭ caldă şi durerea ţi-e maĭ vie
şi-ĭ destul, — ca luna blândă printre norĭ, — să te iveştĭ,
ca 'mprejurul tĕu, cu'n zîmbet, toate să le înveseleştĭ!

Noĭ suntem bĕtrânĭ şi vremea ne-a ajuns din urmă'n cale.
Fiecare 'şĭ poartă în spate greutatea vîrsteĭ sale,
dar din culmea pân'la care poate toţĭ, urcând, n'ajung,
noĭ, blajin ne'ntoarcem capul către drumul greŭ şi lung
ce-am făcut, şi cu tăria oamenilor de credinţă,
încheind bilanţul vieţeĭ de plăcerĭ şi suferinţă,
numĕrăm câţĭ din tovarăşĭ, împreună luptătorĭ,
aŭ fost prada biruinţiĭ şi câţĭ sunt biruitorĭ.
Fericiţĭ, aceĭ dintr'înşiĭ carĭ, cu pepturĭ încordate,
pân'la culmea vîrsteĭ noastre aŭ putut, luptând, străbate
şi acolo, lepădându-şĭ armele, se odihnesc;
căcĭ odihna e rĕsplata celor ce îmbĕtrânesc!
Fericiţĭ, căcĭ lupta-ĭ cruntă şi primejdia e mare.
Cine poate sta 'mpotrivă şi munci cu înderăptnare,
vrednic e s'ajungă 'n capĕt de trofee încărcat
şi să fie 'n semn de cinste, cu perĭ albĭ încununat!

Câte perderĭ, câte jertfe, câte lovituri nebune!
Tinerĭ, voĭ nu le cunoaşteţĭ şi zadarnic vi le-am spune;
până când în carne vie n'or fi scrise şi la voĭ,
taina vieţiĭ n'aţĭ pĕtruns-o şi v'aţĭ bate joc de noĭ!...
Negreşit că'n mersu-ĭ grabnic vremea toate le preface;
că e azĭ rĕsboiŭ acolo unde erĭ fusese pace,
că pe rosturĭ învechite, e maĭ greŭ să puĭ temeĭ.
când ies adevĕrurĭ nouă, din isvoare de ideĭ
nouă şi spre alte ţelurĭ lumea este îndreptată.
Ce-ĭ vechiŭ azĭ, a fost bun însă şi temeinic altă dată;
căcĭ de multe orĭ trecutul e altoiŭ de fapte marĭ
cum din vechile tulpine rĕsar codri de stejarĭ.
Adevĕrul e acelaş şi aceeaşĭ frumuseţea
şi cum le slăviţĭ voĭ astăzĭ, le-a slăvit şi bĕtrâneţea;
numaĭ ea făr'de înconjur, voĭ dibacĭ şi prefăcuţĭ,
de aceea vĕ şi parem searbezĭ şi nepricepuţĭ.

Am fost liricĭ noĭ, aşa e, cântăreţĭ de moda veche,
dar cântarea noastră simplă n'a stricat nicĭ o ureche,
ea ne-a isvorît din inimĭ şi din fragede simţirĭ,
ca duiosul cânt al harpeĭ dintre coardele subţirĭ...
Cu chitara, noaptea 'ntreagă, sub fereastra prea iubiteĭ
noĭ, în strofe 'nflăcărate, — beţĭ de farmecul ispiteĭ —
ne'nălţam la cer chemând-o, ne legam cu ea pe vecĭ
şi-ĭ juram credinţă 'n toate, pân'la pragul morţiĭ recĭ.
Noĭ, n'aveam pe lîngă dînsa altceva maĭ scump pe lume,
Dragostea, la noĭ, şi traiul nu eraŭ un joc de glume,
îmbinărĭ de porunceală, silnice împerecherĭ,
cu vremelnice foloase orĭ cu scop de daraverĭ.
Când iubiam, iubiam statornic şi cu inimă curată.
Astăzĭ, după moda nouă, rînduiala-ĭ rĕsturnată
şi-ĭ adevĕrat c'al nostru nu maĭ e decât ce-a fost,
daca tot ce se petrece e aşa de trist şi prost.

Voĭ, care-aţĭ intrat în lume rĕsădind o rasă nouă,
şi desparteţĭ omenirea, între noĭ şi voĭ, în douĕ,
oare v'aţĭ săpat în peatra de la margine de drum
numele, ca să se ştie încotro porniţĭ de-acum?...
— Eacă, strălucind de focurĭ marea sală de ospeţe.
Veselie 'n ea şi sgomot. Tinerĭ cu perite feţe
şi femeĭ, rîd şi fac glume. Ochiĭ galeşĭ, cu nesaţ,
sîn şi umerĭ goĭ desmeardă, se atinge braţ de braţ,
vinul spumegă 'n pahare, cânturĭ de desfrĕŭ rĕsună,
iar în pepturĭ se 'nteţeşte crunta poftelor furtună!
Vorbe de amor! sărutură!!... câte doĭ doĭ ies rĕsleţĭ,
ele-aproape despletite, eĭ pe jumĕtate beţĭ...
Desfătarea e la culme! Dar petrecerea urmează;
vin perechile 'ndrăgite şi la masă iar s'aşează,
cu fiorĭ de nerăbdare întind cărţile de joc
şi-şĭ daŭ punga şi-şĭ daŭ viaţa pe-o nălucă de noroc!

Mirele şi cu mireasa la altar staŭ în picioare,
ea îĭ jură luĭ iubire şi el tinereĭ fecioare.
Sunt aşa de dulcĭ şi gingaşĭ şi aşa de potriviţĭ,
că 'mprejurul lor mulţimea murmură: ce fericiţĭ!
Dupe câţĭva anĭ, această fericită căsnicie
se surpă, ca o clădire şubredă, din temelie.
Domnul are o amantă şi e plin de datoriĭ,
Doamna e păpuşa modeĭ, face lux şi nebuniĭ;
iar copiilor de grijă slugile, cum vor, le poartă.

El năuc de cărți și chefuri, ea de-atâta sbucium moartă,
să trăească împreună nu mai pot, deci se despart
și copiii cu averea, cum dă Dumnezeŭ și-împart.
Domnul capĕtă o slujbă într'un colț perdut de țară,
Doamna sbîrnîe pe poduri și-i păpușa modei iară;
jertfă le vor fi copiii, căci deprinși la rĕŭ de mici
vor eși niște netrebnici și vor rĕmânea calici.

Filozoful stă la masă cufundat adînc în gînduri
și din tomuri felurite când și când culege rînduri.
E-o lucrare uriașă pe-un tipar cu totul noŭ:
vrea, să 'nchidă omenirea toată 'n coaja unui oŭ,
vrea, ca tot ce-a fost și este, într'o singură formulă
să încapă și să 'mpingă toate tot mai mult spre nulă.
Oare n'a fost zămislită lumea asta din nimic
și temeiurile firii nu's în infinitul mic?!
Ultima ratio rerum!... Omul n'ar mai avea parte
să se bucure de viață, de-ar înghite-atâta carte
ș'apoi creerul de astăzi e mai delicat, mai fin
deci, ca nu cumva să-l vatĕmi, trebue să-i dai puțin.
Norocoșii n'aŭ nevoe de prea multă 'nvĕțătură.
Dacă-i îndestul de șmecher, de 'ndrăzneț și bun de gură,
toate'i merg în plin și toate bunurile i s'așternu,
bucuroase, la picioare, cavalerului modern.

Dacă azi e vremea voastră, încotro e tinerimea?
Către care idealuri îndreptează ea mulțimea?
Unde-s inimile calde, sincerile năzuințĭ
Faptele înălțătoare, pasiunile ferbinți?
Pentru ce în loc de luptă pretutindeni amorțeală?
Unde-i soarele s'alunge negura de îndoială
ce puternică se 'ntinde peste-o lume de pitici,
desgustați de-ale vieții, nevoiași și eretici...
Voi cântați și cântul vostru 'i glas de desnădăjduire.
Cine va 'ntinde lumii ramura de mîntuire
daca tineretul este cainic și tânguitor
ori de sus privește toate cu'n ochiŭ batjocoritor
Oare vom muri cu jalea de-a vedea zădărnicite
Cele ce-o viață 'ntreagă ne-aŭ fost scumpe și iubite
când moștenitorii noștri sunt atât de reci și triști?!...
Noi am fost entusiaști, voi, voi sunteți egoiști.

Şi cu toate astea, eată, înainte mergĕtorii
sunteţi voi de-acum la toate, voi veţi fi îndreptătorii
celor în trecut greşite, voi ceĭ meşteri şi cuminţi
care veţi culege roada semĕnată de părinţi!
Dacă noi suntem bĕtrânii, suntem şi maĭ marii voştri
ramurile înflorite aŭ eşit din trunchii noştri
şi de-ţi face orĭ preface ce rĕmâne de la noĭ,
gloria va fi a noastră, iar rĕspunderea cu voĭ...
Orĭ şi câtă frămêntare îţi veĭ da, o tinereţe,
cât să fii de stăpînită de amor şi frumuseţe,
cât de 'nălţător să fie al cântării tale har
şi cât de ilustre jertfe le-aĭ depune pe altar,
toate pier şi tot acelaş giulgiŭ aruncă peste toate
vîrsta, călĕuza morţii, şi-o să vie-o vreme poate,
când şi vouĕ vĕ vor zice tinerii: sunteţi bĕtrânĭ,
aide îndărăpt pe calea voastră cu toiagu 'n mânĭ!

1898, Ianuarie 12.

D. C. Ollănescu.

POEZIA

RAPORTURILE EI CU CELELALTE ARTE

Opera de artă în genere are de scop de a face predomnitor un caracter marcant, saŭ, precum se exprimă alţi filozofi, de a manifesta ideea întrupată într'un obiect. Pentru ca să pună în relief acest caracter marcant saŭ această idee, artistul se adresează la simţurile noastre, care la rîndul lor lucrează asupra fantazieĭ noastre. Cu cât aceste simţuriĭ vor fi maĭ impresionabile, cu cât percepţiile lor vor fi maĭ delicate, cu atât creaţiunile artistice vor pĕtrunde maĭ adînc şi vor mişca maĭ cu putere sufletul nostru. De aceea Göthe îşĭ pusese ca temă a vieţeĭ luĭ de a-şĭ educa simţurile, pentru ca printr'însele să-şĭ educe sufletul, »simţul din simţuriĭ« (den Sinn in Sinnen), cum zicea el.

Dar în viaţa artistică, ca şi în viaţa de toate zilele, nu toate simţurile aŭ acelaş grad de importanţă. Gustul, mirosul, pipăitul, sînt departe de a concura în însemnĕtate cu auzul şi vederea. Aceste douĕ din urmă sînt simţurile nobile prin excelenţă, pentru că ele înmagazinează cel maĭ mare numĕr de impresiĭ variate şi distincte; simţurile cu deosebire estetice, pentru că pe temelia însuşirilor lor se pot întocmi operele artistice. Numaĭ prin vorbire improprie şi prin abuz de cuvinte se dă numele de »artă culinară« industrieĭ ce are de obiect desfătarea cavităţiĭ bucale.

Orĭcât de viĭ şi de puternice ar fi sensaţiunile ce deşteaptă în noĭ gustul, mirosul şi pipăitul, în general şi pentru cea maĭ mare parte din oameni, ele nu sînt *reviviscente*, adică nu se pot naşte din noŭ după voinţa noastră de îndată ce excitaţia nervoasă a încetat. Dar chiar dacă uniĭ indiviziĭ ar putea să-şĭ reproducă lămurit mirosul uneĭ florĭ anume, gustul unuĭ fruct saŭ impresia lăsată de o bucată de atlaz, totuşi aceste sensaţiuni înviate sînt aşezate în anumite părţi ale

corpului. Astfel sensaţia de miros se raportă la partea dinăuntru a nasului, sensaţia de gust la limbă saŭ la partea dinapoĭ a gurei, sensaţia de gâdilat la subţiorĭ, la palmă saŭ la tălpĭ. Prin urmare, chiar dacă prin străduinţele memorieĭ noastre am izbuti să înviăm aceste impresiĭ stinse, totuşĭ nu vom putea să le proiectăm afară din noĭ, să le *exteriorizăm*. Cu alte cuvinte, ele nu fac *imaginĭ*, şi ca atarĭ nu pot servi drept elemente într'o operă de artă, a căreĭ condiţie de existenţă o formează chiar imaginile.

Nu tot aşa sînt sensaţiile şi impresiile ce dobîndim prin vedere şi auz. Aceste două simţurĭ s'aŭ numit *intelectuale*, pentru că, pe de o parte, urmele lăsate printr'însele în celulele conştiente ale creeruluĭ sînt cu deosebire reviviscente, adică le putem învia după voie şi la intervale de anĭ chiar, cu o intensitate, cu o vioiciune, cu o precizie de contururĭ şi de nuanţe, care, la naturile eminamente artistice, se apropie de sensaţiune. Pe de altă parte, sunetele, formele şi colorile obiectelor absente, care nu sunt decât nişte sensaţiunĭ înviate, ne par aşezate nu în organe chiar, adică în ochĭ saŭ în urechĭ, precum se întîmplă cu sensaţiile celorlalte treĭ simţurĭ, ci departe de noĭ, în aer saŭ pe suprafaţa obiectelor din afară, — cu alte cuvinte proiectate afară din creerul nostru, *exteriorizate*. Ele sînt ca nişte icoane care aŭ mărimea, forma, coloarea sensaţiilor înseşĭ, saŭ ca nişte ecourĭ limpezĭ şi deslușite, care vibrează mult timp după ce obiectul ce le-a produs a încetat de a maĭ irita simţurile. Aşa dar gustul, mirosul şi pipăitul ne daŭ sensaţiunĭ, pe când vederea şi auzul ne daŭ imaginĭ; iar deosebirea dintre sensaţiune şi imagine constă în faptul că, pe când cea dintâĭ este incapabilă de a se maĭ naşte în mod spontaneŭ, cea de a doua înviază printr'un act al voinţeĭ noastre şi reproduce sensaţiunea, precum o copie reproduce un original. Decĭ, imaginile nu sunt nişte clişeurĭ moarte, ci nişte stărĭ active, care se bucură de însuşirea de a se naşte oricând şi de a forma prin combinaţiile lor grupurĭ variabile la infinit. Această însuşire preţioasă a lor face că spiritul omenesc poate lucra cu dînsele în operele sale cele maĭ înalte şi cele maĭ savante.

Imprejurarea că sensaţiunile vederiĭ şi auzuluĭ se pot reproduce în mod artificial, a făcut pe om să încerce a le învia, cu maĭ mult saŭ maĭ puţin succes, slujindu-se de liniĭ, colorĭ, sunete, cuvinte apte a le deştepta în conştiinţă. De aci a eşit sculptura, desemnul şi pictura, care depind d'adreptul de simţul vederiĭ; de aci cântecul şi muzica instrumentală, menite a renaşte în noĭ reprezentaţiĭ auditive; de aci, înfine, poezia care, prin mijlocirea cuvintelor, poate aduce în cercul conştiinţeĭ toate sensaţiile înregistrate în spiritul nostru.

I

Pentru ca să scoată în relief caracterul marcant al unuĭ obiect saŭ ideea pe care a desprins-o din mijlocul trăsurilor secundare care o întunecaŭ, sculptorul se slujeşte de lemn, piatră saŭ bronz; pictorul de pânză şi colorĭ. Pentru ca să ne comunice ideea saŭ simţimîntul de care este stăpînit, architectul recurge la cărămidă saŭ piatră, pe când, pentru acelaş scop, muzicantul combină sunete

simultane orĭ succesive, produse de instrumente saŭ de vocea omenească. In scurt, fiecare din eĭ întrupează imaginile din fantazia sa într'o formă sensibilă şi, sub această formă, le trece din sufletul sĕŭ în sufletul celorlalţĭ.

Pentru ca să transvaseze, ca să zicem aşa, imaginile din fantazia sa în fantazia celorlalţĭ, poetul [1]) are un mijloc cu mult maĭ subtil, maĭ intelectual decât piatra, bronzul, coloarea, sunetul. Acest mijloc este limba, care deşteaptă în noĭ aceeaşĭ saŭ aproape aceeaşĭ lume ideală ca şi lumea ce populează într'un timp anumit conştiinţa artistuluĭ.

In fiecare din noĭ trăeşte o lume întreagă de reprezentaţiĭ saŭ de imaginĭ, care aŭ pătruns aci prin canalul simţurilor. In starea ordinară, aceste icoane viĭ ale lucrurilor din afară rĕmân oarecum adormite în intelectul nostru, aşezate fără nicĭ o regulă, după cum ele s'aŭ depus de timp şi împrejurărĭ. Poetul însă, deşteptându-le, grupează între dînsele şi la locul cuvenit numaĭ pe acelea care intră în cadrul ideiĭ sale. Precum un virtuos face să sune din întreaga claviatură a instrumentuluĭ sĕŭ, într'o ordine anumită, numaĭ notele ce-ĭ sunt neapărate pentru bucata ce execută, tot aşa poetul, adevĕrat vrăjitor, evoacă în orizontul conştiinţeĭ noastre numaĭ acele imaginĭ, care se pot grupa în mod organic împrejurul ideiĭ saŭ simţimêntuluĭ de care este stăpînit într'un moment. In fantazia luĭ planează, deşteptate din letargia inconştientuluĭ, o mulţime de imaginĭ, care, precum zice Eminescu,

Ca şi florĭ în poarta vieţii,
Bat la porţile gîndiriĭ;
Toate cer intrare 'n lume,
Cer vestmintele vorbiriĭ [2]);

dar din aceste icoane ce ies la iveală şi se mişcă în imaginaţia luĭ, el lasă să intre în adevĕrata viaţă a sufletuluĭ numaĭ acele reprezentaţiĭ, care sînt propriĭ a naşte în noĭ, vie şi luminoasă, ideea saŭ emoţiunea de care este înflăcărată fiinţa luĭ, pe când pe celelalte le lasă să se 'ntoarcă în somnul lor de maĭ 'nainte. »In general, zicea Göthe luĭ Eckermann, nu era felul meŭ, ca poet, de a incarna o abstracţie. Eŭ primeam în sufletul meŭ impresiunĭ de miĭ de feluri, fizice, viĭ, seducĕtoare, pestriţe, aşa cum mi le înfăţişa o imaginaţie vie. Nu maĭ aveam ca poet decât să daŭ acestor impresiĭ, acestor imaginĭ, o formă artistică, a le dispune în tablouri, a le face să apară în picturĭ viĭ, pentru ca, auzindu-mĕ saŭ citindu-mĕ cineva, să aibă impresiile ce avusesem eŭ însumĭ«.

Instrumentul de care se serveşte poetul pentru gruparea armonică a acestor icoane primite din lumea externă, nu este hârtia şi cerneala, ci cuvîntul. De

---

[1]) Popoarele europene aŭ împrumutat cuvîntul »poet« d'adreptul de la Romanĭ, care şi eĭ l-aŭ luat de la Grecĭ. Este de observat însă că Romanĭĭ aŭ adoptat nu forma literară a cuvîntuluĭ, *ποιητής*, care s'ar fi tradus la dînşiĭ prin forma *pœeta*, ci forma vulgară *ποητής*, care a dat *poeta*. De asemenea forma cuvîntuluĭ latinesc *pœsis* nu derivă din forma literară *ποίησις*, de unde s'ar fi făcut în latineşte vorba *pœesis*, ci din cea vulgară *πόησις*, precum forma *ἐπόησεν*, în loc de *ἐποίησεν*, era comună olarilor athenienĭ.—Mommsen, *Röm. Geschichte*, vol. I, p. 931.

[2]) *Criticilor meĭ.*

aceea un mare cugetător a definit poezia »arta de a pune fantazia în mişcare prin cuvinte [1])«. Dacă dar ideea poetului nu se poate exprima de loc şi rămâne un secret al sufletului luĭ, saŭ se exprimă într'un mod neîndestulător, ea va avea o acţiune nulă orĭ slabă asupra imaginaţieĭ celorlalţĭ oamenĭ. Prin urmare, poet nu este şi nu poate fi decât acela care, pe lîngă facultatea de a produce imaginĭ frumoase saŭ de a simţi emoţiunĭ superioare, maĭ are şi darul de a ne comunica ideile, imaginile şi simţimintele sale. Se poate să existe oamenĭ cu fantazia luĭ Arioste şi cu ideile originale ale luĭ Göthe; însă, dacă lor nu li s'a deslegat de ajuns limba, pentru ca prin mijlocirea eĭ să ne facă a ne asimila lumea lor internă, eĭ nu se pot numĕra în rîndurile poeţilor. De aceştĭ poeţĭ bâlbâiţĭ saŭ chiar muţĭ nu vorbeşte nicĭ poetica nicĭ istoria literaturilor, precum istoria arteĭ nu vorbeşte de aceĭ artiştĭ care n'aŭ ştiut să aştearnă pe pânză saŭ să întrupeze în marmoră viziunile sufletuluĭ lor, orĭcât de măreţe ar fi fost ele. Când asemenea poeţĭ deschid gura, vorbirea lor este o simplă îngânare, şi ideile care ar fi clare în mintea lor, ies — orĭce ar zice Boileau [2]) — din cauza nestăpînirĭĭ limbiĭ, în fragmente confuze şi schiloade. Asemenea indivizĭ staŭ departe de porţile poezieĭ care, după zisa unuĭ mare poet, se deschid numaĭ celor ce pot »spune cum sufĕr [3])«.

Deşi limba de care se slujesc poeţiĭ este în fond tot limba de care se slujesc prozatoriĭ pentru exprimarea ideilor lor, totuşĭ deosebirea dintre dînsele este enormă; căcĭ, pe când limba bărbatuluĭ de ştiinţă este o notaţiune lucidă şi rece, cuvintele poetuluĭ sînt nişte simboale înflăcărate, de o sinteză viguroasă, în care inimă şi fantazie, intuiţiunĭ felurite şi emoţiunĭ variate, se întîlnesc şi se combină într'unul saŭ numaĭ în câteva cuvinte. Imaginile revĕzute şi repicturate în imaginaţiunea luĭ se transformă în simţiminte, saŭ, maĭ bine zis, iaŭ coloarea emoţională proprie luĭ, şi se înfăţişează sub un aspect personal. Astfel, pentru V. Hugo, abisul *latră*, vîntul *horcăe* ca un ciclop obosit, vijelia este o *bâlbâită* ce rătăceşte pe d'asupra piscurilor, confusiunea zgomotelor universuluĭ este *glasul bestial al natureĭ*, *străduinţa ce face lumea ca să vorbească*, valurile sînt colubri *verzĭ*. Nu căutarea migăloasă prin foile vocabularuluĭ, ci numaĭ o intuiţiune vie şi o emoţiune puternică nemereşte adevĕratul cuvînt poetic, care este o revelaţiune a geniuluĭ. Prin aceste expresiunĭ sintetice cu perspective vaste şi înţelesurĭ adîncĭ, cu coloriturĭ viĭ şi contururĭ superbe, poeţiĭ ceĭ marĭ ne fac să vedem şi noĭ prin iluminaţiĭ subite, provocate de vorbe, imensitatea şi adîncimea lucrurilor, întocmaĭ ca acele fulgere sublime din nopţile de vară, care pun deodată orizontul în flacărĭ şi deschid înaintea ochilor noştri tainele abisuluĭ. In fine, pe lîngă plasticitate, limba poetică se manifestă prin o muzică specială, care nu constă atâta în alegerea şi aşezarea cuvintelor după legile eufonieĭ, cât în mersul cadenţat al

---

[1]) »Die Kunst durch Worte die Einbildungskraft ins Spiel zu versetzen«. — Schopenhauer, *Zur Aesthetik der Dichtkunst* in *Die Welt als Wille und Vorstellung*, vol. II, p. 484.

[2]) *Art. poétique*, I, 153: Ce que l'on conçoit bien s'énonce clairement,
Et les mots pour le dire arrivent aisément.

[3]) Göthe, în *Torquato Tasso*, act. V, sc. 5:
Und wenn der Mensch in seiner Qual verstummt,
Gab mir ein Gott, zu sagen, wie ich leide.

frazelor sale, în simetria strofelor, în succesiunea artistică a silabelor întonate şi neîntonate, în armonia ritmuluĭ, în repeţirea intenţionată a unor sunete mîngĭietoare pentru ureche, care o ridică maĭ presus de limba convorbirilor zilnice saŭ de limba ştiinţeĭ şi fac dintr'însa un vestmînt vrednic de frumuseţea imaginilor sale.

Prin acest mijloc de transfusiune al creaţiunilor sale, poezia se bucură de o superioritate reală asupra celorlalte arte; pentru că ea ne poate comunica imaginí ca pictura şi sculptura, emoţiuní ca muzica, ideĭ ca filozofia şi ştiinţa în genere, pe când surorile eĭ nu sînt în stare să îmbrăţişeze domeniĭ aşa de întinse şi aşa de variate. Este adevĕrat că imaginile eĭ nu sînt aşa de limpezĭ în contururile lor ca ale plasticeĭ, nicĭ aşa de viŭ colorate ca ale pictureĭ, şi că ele ocupă o poziţie de mijloc între formele concrete şi generalitatea abstractă, că se află pe o zonă nelămurită unde câmpul sensibiluluĭ se confundă cu al abstracţiuniĭ şi imaginea este pe cale de a dispărea în noţiune. Dar această împrejurare, departe de a fi un neajuns, este o forţă pentru poezie. Nu este absolut adevĕrat că opera de artă produce asupra noastră o impresie cu atât maĭ vie cu cât ea imitează maĭ exact obiectele natureĭ. Dacă n'ar fi aşa, atuncĭ o figură de ceară, îmbrăcată în veşminte autentice şi făcênd oarecare mişcărĭ care i-ar da aparenţele realităţiĭ şi ale vieţiĭ, ar trebui să excite maĭ adînc imaginaţia noastră decât o statuă de marmoră saŭ un tabloŭ. Pe de altă parte, un tabloŭ, în care a treia dimensiune este numaĭ o iluzie optică, produce asupra fantazieĭ noastre o impresie maĭ puternică decât o statuă, în care toate dimensiunile sînt reale. Materialitatea prea accentuată a imaginiĭ înalţă între autor şi spectator o barieră, care o împedică de a trece cu toată frescheţa şi căldura eĭ din fantazia creatoare în fantazia receptivă. Când însă artistul transvasează creaţiunea din sufletul sĕŭ în sufletul celorlalţĭ, când el picturează saŭ sculptează d'adreptul în imaginaţia lor, atuncĭ starea psichologică a celuĭ dintâĭ se reproduce întreagă în ceĭ din urmă, care s'aŭ pus, ca să zicem aşa, la acelaş diapason cu dînsul şi s'aŭ făcut astfel capabilĭ de a-şĭ asimila creaţiunile luĭ în toată viaţa lor nativă.

Fiindcă asimilarea uneĭ imaginĭ poetice are trebuinţă de conlucrarea sufletuluĭ nostru, poetul, prin entusiasmul de care e înflăcărat, voind să pună imaginaţia noastră la acelaş nivel cu al luĭ, nu numaĭ că o face creatoare, dar o dilată oarecum, pentru ca să-ĭ dea extensiunea trebuincioasă pentru aproprierea superbelor sale creaţiunĭ. Aşa, Grigore Alexandrescu, în poezia sa *Umbra luĭ Mircea la Cozia*, nu ne spune de odată că măreaţa fantasmă ce i se arată, şi dinaintea căreia Oltul se trage înapoĭ, iar munţiĭ 'şĭ pleacă falnicele lor vîrfurĭ, este Mircea, ci sileşte imaginaţia noastră să o caute *printre cavalerĭĭ cruciatelor, printre uriaşiĭ Dacieĭ saŭ în Traian, gloria Romeĭ, ce se luptă cu natura*, şi, după ce a întins-o în deajuns, o face capabilă de a primi imaginea maĭ modestă a erouluĭ român. Iată aceste strofe, care, prin înălţimea gîndiriĭ şi căldura entusiasmuluĭ, merită a fi puse alăturĭ cu cele maĭ frumoase paginĭ din literaturile străine.

Ascultaţi!... Marea fantomă face semn,... dă o poruncă...
Oştirĭ, taberĭ fără număr înprejuru-ĭ înviez....
Glasul eĭ se 'ntinde, creşte, repetat din stâncă 'n stâncă,
Transilvania-l aude, Ungurii se înarmez.

Oltule, care-aĭ fost martur vitejiilor trecute
Şi puternicĭ legioane pe-a ta margine-aĭ privit,
Virtuţi marĭ, fapte cumplite, îţi sînt ţie cunoscute —,
Cine oare poat'să fie omul care te-a îngrozit?

Este el, cum îl arată sabia luĭ şi armura,
Cavaler de al credinţeĭ, saŭ al Tibruluĭ stăpîn?
Traian, gloria Romeĭ, ce se luptă cu Natura?
Uriaş e al Dacieĭ, saŭ e Mircea cel Bĕtrân?

Mircea! îmĭ rĕspunde dealul; Mircea! Oltul repetează;
Acest sunet, acest nume valurile 'l primesc,
Unul altuia îl spune, Dunărea se 'nştiinţează,
Şi-ale eĭ spumate unde către mare îl pornesc.

Altă dată poetul zugrăveşte printr'o singură propoziţiune o întreagă situaţie sufletească şi pictura luĭ este maĭ energică şi maĭ suggestivă decât tabloul cel maĭ desăvîrşit. Shakespeare este plin de asemenea trăsurĭ geniale. Aşa Macduff află că Macbeth i-a omorît iubita soţie şi drăgălaşii copiĭ. Amicul sĕŭ Malcolm încearcă să-l mîngîie asigurându-l că ora rĕzbunăreĭ se apropie şi că tiranul va pieri. Ce pictură poate să ne exprime cu maĭ multă energie setea de rĕzbunare şi nemărginita disperare a luĭ Macduff decât acest ţipĕt fără seamăn: »El n'are copiĭ« ? De o egală forţă, inexprimabilă în celelalte arte, este faimosul »Qu'il mourût« al luĭ Corneille, saŭ încă tot aşa de faimosul »Regatul meŭ pentru un cal!« din tragedia *Richard III*, saŭ »fiecare policar un rege«, din *Regele Lear*.

Astfel ceeace suggerează poezia este maĭ mult decât ceeace exprimă dînsa şi decât poate exprima fiecare din surorile eĭ. In general, poetic nu este atâta ceeace vedem cât ceeace poetul ne face să întrevedem.

In fine, domeniul poezieĭ este cu mult maĭ vast decât al celorlalte arte. Ea este arta universală prin excelenţă, căcĭ numaĭ ea poate să ne exprime orĭce subiect susceptibil de a intra în domeniul imaginaţieĭ, şi, precum zice Schiller, »nemărginitul eĭ imperiŭ este gîndirea, iar instrumentul eĭ întraripat este vorba[1])«. In adevĕr, numaĭ ea este în stare să reproducă toată fenomenalitatea externă şi internă, priveliştele naturieĭ şi cugetările spirituluĭ, evenimentele istorieĭ şi vicisitudinile noroculuĭ, omul în sine saŭ în raporturile luĭ cu societatea şi cu natura, nesfîrşita gamă a simţimintelor şi pasiunilor de la cele maĭ blânde

[1]) Mein unermesslich Reich ist der Gedanke
Und mein geflügelt Werkzeug ist das Wort.
Die Huldigung der Künste.

şi maĭ duioase până la cele maĭ violente şi maĭ frenetice. Maĭ mult încă: poetul nu se mulţumeşte a ne pune înainte imagiнĭ frumoase, ci însufleţindu-le cu propriile luĭ emoţiunĭ, le dă suflarea vieţeĭ şi prin aceasta o existenţă individuală. De aceea cu drept cuvînt zice Geibel:

Die schöne Form macht kein Gedicht,
Der schöne Gedanke thut auch noch nicht;
Es kommt darauf an, dass Leib und Seele
Zur guten Stunde sich vermähle [1]).

Prin coprinsul ca şi prin formele eĭ, poezia înalţă sufletul de-asupra existenţeĭ obicĭnuite şi ordinare, spre a-l transporta în regiunile idealuluĭ, a-l înflăcăra pentru tot ce este frumos. Când Scharnhorst prezintă luĭ Friderich Wilhelm III, regele Prusieĭ, proiectul sĕŭ de armarea poporuluĭ, regele puse pe această lucrare rezoluţia: »ca poezie, bună«. Gneisenau, unul din eroiĭ Prusieĭ în răsboaiele eĭ contra luĭ Napoleon I, auzind de aceasta, zise: »religie, rugăciune, iubire de patrie, de virtute, nu e altceva decât poezie; nu există înălţare a inimeĭ fără dispoziţie poetică. Eŭ şi mulţĭ alţiĭ ca mine am putea trăi în linişte, ba chiar ocupa poziţiĭ strălucite sub Napoleon, dacă pentru noĭ regele, patria şi onoarea ar fi lucruri indiferente, dacă am voi să ascultăm de inteligenţa calculatoare. Insă noĭ ne lipsim maĭ bine de bucuriile familieĭ şi ne-am părăsi rudele în voia unuĭ viitor nesigur, numaĭ ca să rĕmânem credincioşĭ ţĕreĭ noastre. Aceasta este poezie şi încă poezie de cea maĭ nobilă speţă, şi după dînsa voiŭ da direcţiunea vieţeĭ mele.« Aceasta a fost poezia de liberare a Germanieĭ. De asemenea toţĭ câţĭ aŭ luptat cu entusiasm şi desinteresare pentru a pregăti patrieĭ noastre un viitor maĭ bun şi a-ĭ asigura o viaţă vrednică de o naţiune liberă, toţĭ câţĭ s'aŭ revoltat contra umiliaţiuniĭ la care ne supuneaŭ nişte vecinĭ lacomĭ şi cruzĭ, toţĭ câţĭ aŭ suferit exiliul şi toate prigonirile pentru cauza autonomieĭ, a libertăţiĭ interne şi a independenţeĭ noastre, aŭ fost poeţĭ saŭ cel puţin aŭ avut adevărate momente de poezie în viaţa lor. Văcărescu, Heliade, Asaki, C. A. Rosetti, D. Bolintineanu, Catina, Bălcescu, Negri, Boliac, Alexandri, C. Aristia, Gr. Alexandrescu, toţĭ aceştĭ entusiaştĭ aĭ renaşterеĭ noastre aŭ avut o poezie măreaţă în piepturile lor, şi unĭĭ dintr'înşiĭ ne-aŭ lăsat câteva bucăţĭ admirabile. Poezia a fost limba maternă a omenireĭ, şi chiar începuturile ştiinţeĭ aŭ fost scrise în versurĭ. Hesiod în Ἔργα καὶ Ἡμέραι ne arată unirea intimă dintre ordinea naturală şi ordinea morală, Parmenides unitatea existenţeĭ şi a cugetăreĭ, Empedokles cum amorul divin se desface în elemente şi uneşte ce a dezbinat. Cele dintăĭ tresăririĭ ale conştiinţeĭ naţionale se manifestă de asemenea prin poezie, şi Văcărescu exprima adevĕrul cel maĭ neîndoios când scria că:

»Orĭce neam începe
Intăĭ prin poezie
Fiinţa de-şĭ pricepe«.

[1]) Forma frumoasă nu face poezie —, cugetarea frumoasă de asemenea nu o face; pentru aceasta, este neapărat ca trupul şi sufletul să se însoţească la momentul priincios.

Infine, orĭce avînt al sufletuluĭ, care, pornind de la o idee mare, caută a construi ceva monumental, durabil, se exprimă în versurĭ, această limbă nemuritoare, care, precum zice A. de Musset,

a cela pour elle
Que les sots d'aucun temps n'en ont pu faire cas,
Quelle nous vient de Dieu, — qu'elle est limpide et belle,
Que le monde l'entend, et ne la parle pas [1]).

Poezia se naşte de odată cu omul istoric, adică atunci când el trăeşte în societăţĭ organizate şi în posesiunea unuĭ instrument capabil de a manifesta emoţiunile şi de a exprima ideile luĭ. Şi precum ea s'a născut cu primul om social, de asemenea nu va pieri decât cu cel din urmă representant al speţeĭ noastre. Temerea unora cum că timpul poezieĭ a trecut este o spaimă deşartă, ca spaima copiilor născocită de propria lor închipuire. Este adevĕrat că poezia şi arta în genere se transformă şi câte odată se diformă sub înrîurirea unuĭ curent social bolnăvicios saŭ a unor spirite mediocre. Dar aceste faze sînt trecĕtoare şi nu o împiedică de a se renaşte cu o nouă tinereţe şi o nouă vigoare. Se credea că, după filozofia sceptică a enciclopediştilor, nu maĭ este posibilă o poezie mare. Şi cu toate acestea, pe ruinele decadenţeĭ poetice a secoluluĭ 18-lea, se ridică poezia puternică şi originală a luĭ Byron, V. Hugo, Lamartine, A. de Musset, Tennyson, etc. Ea 'şĭ poate schimba fazele, dar nu poate muri. Orĭcare vor fi formele ce va lua cultura viitoruluĭ în fatala luĭ evoluţie, adevĕratul poet va găsi în totdeauna o materie bogată pentru arta sa în lumea emoţiunilor, care fac ca acest univers să nu fie numaĭ o simplă succesiune de fenomene şi imaginiĭ indiferente, şi, precum zice Anastasius Grün:

So lange noch Gräber trauern
Unda die Cypressen dran,
So lang ein Aug'noch weinen,
Ein Herz noch brechen kann:

So lange wallt auf Erden
Die Göttin Poesie,
Und mit ihr wandelt jubelnd
Wem sie die Weihe lieh.

Und singend einst und jubelnd
Durch's alte Erdenhaus
Zieht als der letzte Dichter
Der letzte Mensch hinaus [2]).

---

[1]) *Namouna*, cant. II, st. 2.

[2]) »Pe cât timp vor jeli mormintele — Şi chiparoşiĭ de lîngă dînsele; — pe cât timp un ochiŭ va putea plânge şi o inimă a fi sfîşiată de durere:

»Pe atâta timp va păşi pe pămînt — Zeiţa Poezie, — şi cu dînsa va păşi în triumf — acela căruia ea 'ĭ va fi acordat binecuvîntarea eĭ.

Şi cântând odată şi triumfând — prin vechia locuinţă a pămîntuluĭ — va umbla cel din urmă poet - cel din urmă om.«

Dar, pe lîngă partea curat sentimentală, mai este alta nu mai puțin importantă, care ocupă un loc din ce în ce mai mare în concepțiunile poetice. Aceasta este partea privitoare la problema existenței noastre, fie din punctul de vedere individual, fie din punctul de vedere al societății. Oricât de surprinzătoare ar fi minunile științei, poezia zărește alte orizonturi mai vaste dincolo de descoperirile celei dintâi. Ea mărește știința, în sensul acesta că, întocmai ca razele lui Röntgen, aruncă lumini dincolo de zidul înaintea căruia s'a oprit pentru un moment investigațiile învățatului. A descoperi adevăruri, iată menirea științei; a presimți adevăruri noue, iată gloria poeziei. Dintr'un veac în altul, privelîștea lumei se schimbă pentru om, precum privelîștea cerului se schimbă necontenit de-asupra capului celui ce înaintează către pol. Aceste privelîști noue devin la rîndul lor noue obiecte de contemplație pentru artist și un nou izvor de mulțumiri estetice sau de cugetări îndrăznețe.

Tocmai fiindcă fața lumii se schimbă neîncetat, poezia găsește în fiecare fază o nouă comoară de exploatat. Știința și filozofia modernă au scos la iveală concepții despre univers, care rivalizează în frumusețe cu concepțiile vechilor filozofi și care mai au asupra lor superioritatea de a fi adevărate sau cel puțin mai apropiate de adevăr. Ideea evoluției universale și a vieței universale nu este mai puțin estetică decât vechile cosmogonii ale Indienilor și Grecilor. Această boltă cerească, care pentru psalmist este întinsă ca o piele, este pentru noi imensitatea spațiului, în care se joacă drame mai grandioase decât acelea ce se petrec pe suprafața planetei noastre. In nemărginitul archipelag al stelelor, viața se manifestă sub toate fazele ei, căci unele lumi abia sînt în formațiune ca nebuloasele, altele sunt în apogeul vieței lor ca Sirius, iar altele care, ca Arcturus, abia mai trimit niște raze roșietice, sînt bătrâne, în decrepitudine și pe drum de a se stinge. Evoluțiunea și viața domnesc pretutindeni, în infinitul mare ca și în cel mic, și poezia care se inspiră de la aceste concepții nu are pentru ce să cedeze în fața poeziei celor vechi.

Infine, cu toate progresele ce realisează știința, rămâne în natură o taină pururea ascunsă simțurilor și inteligenței noastre. Dar această mărginire a facultății noastre de a cunoaște nu ne împiedică de a răspunde la tăcerea obstinată și posomorîtă a naturei. Sub forma ei abstractă, această reprezentație ce ne facem despre necunoscutul strict, este metafizica; sub forma ei imaginativă, această reprezentație este poezia, care, unită cu metafizica, va înlocui din ce în ce religiile actuale. Iată pentru ce simțimîntul unei meniri sociale și religioase a caracterizat pe toți poeții mari ai secolului nostru. Dacă ei s'au înșelat crezând că au descoperit noua religiune, simțimîntul de care au fost însuflețiți nu a fost mai puțin drept în sine.

Dar izvorul de căpetenie care a alimentat până aici și va alimenta și de aici înainte poezia, este tendința ei de a pune în evidență caracterul marcant al lucrurilor, de a face să răsară ideea ascunsă în fiecare obiect. Oricât de mare ar fi setea omului după util și adevăr, se poate zice că ele sînt mijloace, pe când arta în genere, și poezia în deosebi, este scop. Goana omenirei după util și adevăr

obosește și descurajează inteligența și voința ei. Orice cauză are un efect, precum și orice efect are o cauză, și astfel lanțul cauzelor și efectelor se întinde de o parte și de alta în infinitul timpului și al spațiului. Pe de altă parte, orice dorință împlinită naște la rîndul ei altă dorință, care devine scop [1]), și astfel se formează alt lanț nesfîrșit de dorințe. In această alergare necontenită de la efect la cauză și de la cauză la efect sau de la o dorință împlinită la o dorință-scop, sufletul omenesc simte nevoie de un repaos, pe care 'l găsește numai în lumea contemplațiunii, adică atunci când, considerând universul și lucrurile sale independent de inima sa și de legea cauzalității, privește fiecare obiect în individualitatea lui și, precum zice Spinoza, *sub specie aeternitatis,* adică în forma lui ideală.

II

Inrudirea precum și deosebirile dintre poezie și artele plastice a fost tractată în mod magistral de către Lessing în clasica sa scriere intitulată *Laokoon sau despre hotarele picturei și poeziei* [2]). Fiindcă această operă a făcut epocă în istoria esteticei și fiindcă chiar astăzi cestiunea se află în stadiul în care a lăsat-o Lessing, credem că nu putem face mai bine decât a rezuma ideile și argumentele scriitorului german. Lessing pentru întâia oară a făcut să dispară acea confuzie dintre poezie și artele plastice, întemeiată pe adagiul lui Horațiu: *ut pictura poesis* [3]), și a stabilit individualitatea și caracterele proprii fiecăreia din ele.

La 1754, archeologul Winckelmann, întemeietorul istoriei artei, publică un studiu intitulat *Ideï asupra imitației operilor grecești în pictură și sculptură* [4]). Autorul, după ce făcea o comparație amănunțită între grupul lui Laokoon și narațiunea lui Virgil (*Aeneid.* II, 199—227), observa că, în statuă, preotul încolăcit și mușcat de șerpi nu scoate țipete înfiorătoare, ca în poema latină [5]), ci un geamăt dureros și înăbușit. Durerea corpului și mărimea sufletului sînt răspîndite cu o egală energie peste toată fața lui Laokoon. El suferă, dar suferă ca Philoktetes al lui Sophokles; nenorocirea lui ne pătrunde până în adîncul sufletului, dar fiecare din noi ar dori să supoarte durerea ca dînsul. Și concluzia studiului lui Winckelmann era că arta greacă în genere caută liniștea în durere.

Această concluzie este punctul de plecare al teoriei lui Lessing.

Nu este adevărat, răspunde Lessing, că artiștii greci au căutat în totdeauna

---

[1]) Göthe, *Faust, Partea I,*

So tauml' ich von Begierde zu Genuss,
Und im Genuss verschmacht' ich nach Begierde.

(Mă cletin de la dorință spre plăceri, și după plăceri gustate mă topesc de dorință).

[2]) *Laokoon oder Ueber die Grenzen der Malerei und Poesie.* — Intâia ediție apăru la 1766. Este de observat că autorul înțelege prin »Malerei« nu numai pictura, ci și sculptura. Această scriere a rămas neterminată Din cele trei părți ce trebuiau să o compună, noi nu avem nici chiar partea întâia întreagă.

[3]) *De arte poetica,* v. 361.—De asemenea în *Rhetorica ad C. Herennium,* atribuită lui Cornificius, citim: »poesia loquens pictura, pictura tacitum poema debet esse.«

[4]) *Gedanken über die Nachahmung der griechischen Werke in der Malerei und Bildhauerkunst.*

[5]) Clamores simul horrendos ad sidera tollit,
Quales mugitus, fugit cum saucius aram
Taurus et incertam excussit cervice securim.

Aeneid., II, 222 sqq.

să facă pe eroiĭ lor a păstra liniştea în durere. Philoktetes al luĭ Sophokles umple scena cu vaietele şi ţipetele luĭ, fără ca el să pară prin aceasta maĭ mic. Dar, dacă poeţiĭ vechĭ nu s'aŭ sfiit de a ne înfăţişa pe eroiĭ lor scoţênd ţipete înfricoşate, pe când sculptoriĭ s'aŭ ferit de aceasta, trebue să găsim alt motiv. Acest motiv îl găsim chiar în deosebirea dintre poezie şi artele plastice. Pentru pictor saŭ sculptor, care se adresează d'adreptul la ochĭ, frumuseţea corporală este legea supremă; pentru poet, care nu ne pune înainte forme vizibile, această frumuseţe are o maĭ mică însemnătate. O gură deschisă ţipând în contorsiuni este un obiect neplăcut, şi pentru acest cuvînt autoriĭ grupuluĭ Laokoon [1]) s'aŭ ferit de a ne-o reprezenta. Expresia luĭ Virgil *»clamores horrendos ad sidera tollit«* este o trăsură sublimă pentru ureche, şi poetul a scris fără să se preocupe de efectul ce ea va produce asupra ochiuluĭ.

Dar maĭ este ceva.

Sculptorul saŭ pictorul nu poate să ne dea desfăşurarea întreagă a uneĭ acţiuniĭ, ci numaĭ un moment dintr'însa. El trebue dar să bage de seamă ca acest moment să nu ne înfăţişeze ceva respingĕtor saŭ neestetic. Poetul, din potrivă, are un timp cu mult maĭ lung înaintea luĭ; el poate lua un eveniment de la începutul luĭ şi să-l ducă până la sfîrşit. In acest interval, el are mijlocul de a ne pregăti pentru ceva respingĕtor saŭ de a tempera prin ceeace urmează partea neplăcută a imaginiĭ de maĭ 'nainte. Laokoon răcneşte în Virgil; dar poetul a avut grijă de a ni-l face simpatic, înfăţişându-ni-l ca pe un patriot prevĕzĕtor, ca pe un preot devotat ţĕriĭ luĭ. De asemenea Philoktetes se lasă în voia dureriĭ sale sfîşietoare, dar dramaturgul ni-l arată părăsit într'o insulă şi lipsit chiar de arc, singurul luĭ mijloc de viaţă, însă păstrându-şĭ toată energia sufletuluĭ şi nevoind cu nicĭ un preţ să ierte pe vrăjmaşiĭ luĭ.

Aşa dar *poezia şi artele plastice nu ne pot înfăţişa obiectele în acelaş chip.*

Acum vine întrebarea: *există oare o asemĕnare desăvîrşită între tablourile poezieĭ şi ale pictureĭ?*

Lessing răspunde: *nu*, şi argumentează astfel:

Dacă poemele luĭ Homer s'ar fi perdut, am putea oare noĭ să ne facem o idee nu de operele luĭ, ci de talentul luĭ pitoresc numaĭ după nişte tablouriĭ, pe care pictoriĭ antichităţiĭ le-ar fi compus după scrierile luĭ? Găsim în Homer tablouriĭ care nu ar putea oferi nicĭ un subiect favorabil artistuluĭ; şi, iarăşĭ, un pictor ar putea compune un tabloŭ admirabil după pasagie homerice, în care nu figurează nicĭ un tabloŭ poetic.

Să ne închipuim că ni s'ar fi păstrat un tabloŭ al ciumeĭ descrise de Homer în cântul întâĭ din Iliada. Ce-am vedea noĭ pe pânza pictoruluĭ? Cadavre şi ruguriĭ arzênd, soldaţiĭ murind, pe Apollon mâniat şezênd pe un nor şi trăgênd cu arcul în Grecĭ. Cea maĭ mare bogăţie a acestuĭ tabloŭ este sărăcie pentru poet. Căcĭ de ar voi cineva să restaureze pe Homer după un asemenea tabloŭ, ce ar

---

[1]) Plinius, *Naturalis Historia,* XXXVI, 4, spune că acest grup este opera a treĭ artişti: Agesander, Polydorus şi Athenodorus, câte treĭ din Rhodos.

putea să-l facă să scrie decât că »în urma acestora Apollon se mâniă şi trase cu arcul în armata Grecilor, dintre care mulţi muriră, iar cadavrele lor se arseră ?«

Dar ia să citäm şi pe Homer însuşi :

Βῆ δὲ κατ' Οὐλύμποιο καρήνων, χωόμενος κῆρ,
Τόξ' ὤμοισιν ἔχων ἀμφηρεφέα τε φαρέτρην·
Ἔκλαγξαν δ' ἄρ' ὀϊστοὶ ἐπ' ὤμων χωομένοιο,
Αὐτοῦ κινηθέντος· ὁ δ' ἤϊε νυκτὶ ἐοικώς.
Ἕζετ' ἔπειτ' ἀπάνευθε νεῶν, μετὰ δ' ἰὸν ἕηκεν·
Δεινὴ δὲ κλαγγὴ γένετ' ἀργυρέοιο βιοῖο.
Οὐρῆας μὲν πρῶτον ἐπῴχετο καὶ κύνας ἀργούς·
Αὐτὰρ ἔπειτ' αὐτοῖσι βέλος ἐχεπευκὲς ἐφιεὶς
Βαλλ'· αἰεὶ δὲ πυραὶ νεκύων καίοντο θαμειαί [1]).

»Pe cât întrece viaţa un tabloŭ, pe atât întrece poetul pe pictor. Furios, cu arcul şi tolba de săgeţi, Apollon se coboară de pe piscurile Olympuluĭ, şi nu numaĭ îl vedem coborîndu-se, dar chiar îl auzim. La fiecare pas săgeţile sună pe umeriĭ zeuluĭ întărîtat. El înaintează posomorît ca noaptea. Apoĭ se aşează în faţa corăbiilor, şi repède, — înfricoşat rĕsună arcul de argint, — cea dintâĭ săgeată asupra catârilor şi câinilor ; şi pretutindeni ard necurmat ruguri de cadavre.

»E peste putinţă, adaugă Lessing, a se traduce în altă limbă pictura muzicală ce cuvintele poetuluĭ ne fac să auzim. Tot aşa de cu neputinţă este să ne o închipuim după tabloul material, deşi ea este cel maĭ mic avantagiŭ ce tabloul poetic are asupra celuĭ picturat. Superioritatea de căpetenie a poetuluĭ este că el ne duce printr'o întreagă galerie de tablouri la tabloul pe care pictorul l-a extras din descrierea luĭ« [2]).

Până aci vĕzurăm că nu putem judeca viaţa ce se desfăşură în poemele homerice după un tabloŭ inspirat de un pasagiŭ din ele. Să dovedim acum printr'un exemplu că sînt în Homer descrieri ce nu pot fi transformate cu nicĭ un chip în tablouri.

Când zeiĭ se amestecă în lupta dintre Grecĭ şi Troienĭ [3]), poetul ne descrie această luptă nu cu colorile strălucitoare şi contururile limpezi ale uneĭ picturĭ, însă cu nişte trăsurĭ foarte energice, care dilată imaginaţia noastră şi-ĭ lasă un joc liber, pentru ca să-şĭ poată închipui pe zeĭ şi isprăvile lor pe atât de marĭ şi de superiorĭ celoralţi muritorĭ pe cât poate. Scena este oarecum invizibilă în

---

[1]) *Iliad.* I, 44, sqq.

»Se coborî de pe piscurile Olympuluĭ, mânios în suflet, — purtând pe umerĭ arcul şi tolba cu săgeţĭ acoperită de jur împrejur;—rĕsunaŭ săgeţile pe umeriĭ luĭ mâniatul,—pe când se mişca; iar el mergea asemenea nopţiĭ.— Apoĭ se aşează în faţa corăbiilor, şi aruncă o săgeată ; — se făcu un zgomot grozav din arcul de argint. Maĭ întâĭ izbi pe catirĭ şi pe câiniĭ ceĭ iuţi ; — iar maĭ în urmă aruncând chiar asupra lor (Grecilor) o săgeată omoritoare, — isbea ; şi ruguri dese de cadavre ardeaŭ necontenit.«

[2]) *Laokoon*, cap. XIII.

[3]) *Iliad.* XXI, 285 sqq.

Homer, pe când pictura are nevoie de o scenă vizibilă, ale cărei proporţii să fie în raport cu dimensiunile persoanelor active.

Minerva, asupra căreia Marte se repede mai întăi în această luptă, »se trage înapoi, şi, apucând cu puternica ei mână un bolovan de piatră negru, colţoros şi mare, pe care oamenii din vechime îl aşezaseră ca să le fie de hotar al câmpului, izbi cu el în gît pe impetuosul Marte şi-i desnodă membrele; iar el, căzând, se întinse peste şeapte plethre« [1]).

Pentru ca să-şi facă cineva o idee de mărimea aceluĭ bolovan de piatră, trebue să-şi aducă aminte că Homer îşi reprezintă pe eroii săi de două ori mai puternici decât ceĭ mai puternici oameni ai timpului său. Acum vine întrebarea: dacă Minerva asvîrle asupra luĭ Marte o piatră de mărimea acelora pe care oamenii din tinereţea luĭ Nestor le puneaŭ drept hotare, ce statură trebuia să aibă ea? Dacă statura ei va fi proporţională cu mărimea pietrei, atunci miraculosul dispare, pentru că este învederat că un om care este de trei ori mai mare decât altul, va putea arunca o piatră de trei ori mai mare decât ar putea acela. Dacă însă statura zeiţei nu va fi proporţională cu mărimea pietrei, atunci tabloul va coprinde o neverisimilitudine, care nu va putea fi înlăturată prin reflexiunea rece că o zeiţă trebue să aibă o putere supraomenească. Unde spectatorul vede un efect mai mare, el cere să existe şi un instrument mai puternic. Pe lîngă acestea, pictorul nu va putea reproduce trăsura din urmă a tablouluĭ homeric, că Marte căzând ocupă şeapte plethre. Şi din momentul ce nu ne poate înfăţişa uriaşa întindere a luĭ Marte, noi avem înaintea ochilor nu pe Marte al luĭ Homer, ci un războinic de rînd [2]).

In acest caz, am avut un tabloŭ poetic ce nu se poate transforma în tabloŭ pictural.

Să luăm acum cazul contrariŭ.

Homer ne înfăţişează sala de sfat a zeilor [3]). Un palat de aur, grupuri de zeĭ cu formele cele mai frumoase şi mai venerabile, cărora Hebe, eterna tinereţe, le toarnă nectar în cupe de aur. Ne aşteptăm să vedem în descrierea poetuluĭ maiestatea liniilor architectonice, înălţimea şi frumuseţea columnelor, armonia trăsurilor, ciselatura artistică a uşilor şi enumerarea deosebitelor grupuri săpate pe dînsele, efectul fermecător produs de contrastul dintre lumină şi umbră. Ce varietate de expunere! Ce bogăţie de amănunte care de care mai atrăgătoare! Dacă un asemenea subiect este pentru pictor o comoară nepreţuită, ce trebue să fie el pentru poet? Deschidem pe Homer la locul citat şi, în loc de o descriere

---

[1]) *Iliad.* XXI, 403 sqq.

Ἡ δ' ἀναχασσαμένη λίθον εἵλετο χειρὶ παχείῃ,
Κείμενον ἐν πεδίῳ, μέλανα, τρηχύν τε μέγαν τε,
Τὸν ῥ' ἄνδρες πρότεροι θέσαν ἔμμεναι οὖρον ἀρούρης·
Τῷ βάλε θοῦρον Ἄρηα κατ' αὐχένα, λῦσε δὲ γυῖα·
Ἑπτὰ δ' ἐπέσχε πέλεθρα πεσών.

Pelethru saŭ *plethru* era o măsură de o sută de picioare, aproape 31 metri.

[2]) *Laokoon*, cap. XII.

[3]) *Iliad.* IV, 1 sqq.

amĕnunţită, găsim următoarele patru versurĭ, care ar putea servi de epigrafă unuĭ tabloŭ, fără ca ele înseĺe să constitue un tabloŭ :

Οἱ δὲ θεοὶ παρὰ Ζηνὶ καθήμενοι ἠγορόωντο,
Χρυσέῳ ἐν δαπέδῳ, μετὰ δὲ σφισι πότνια Ἥβη
Νέκταρ ἐῴνοχόει· τοὶ δὲ χρυσείοις δεπάεσσιν
Δειδέχατ' ἀλλήλους, Τρώων πόλιν εἰσορόωντες [1]).

Din aceste exemple şi din altele aduse tot de Lessing, şi care s'ar putea înmulţi peste mĕsură, urmează că o poemă poate să fie foarte pittorească, fără să procure pictoruluĭ un tabloŭ; şi vice-versa, o poemă poate să fie foarte productivă pentru pictor, fără să fie pittorească. Tabloŭ poetic nu se chiamă acela care poate fi neapărat transformat în pictură, ci acel complex de trăsurĭ care excită fantazia noastră şi cu ajutorul cărora poetul produce asupra noastră o parte din iluzia operelor plastice.

Să facem un pas maĭ departe şi să vedem *pentru ce un tabloŭ poetic nu poate fi totdeauna transformat într'un tabloŭ plastic, şi, iarăşĭ, pentru ce atâtea tablourĭ artistice pierd cea maĭ mare parte din efectul lor de îndată ce sînt descrise de poet.*

Lessing desleagă problema în chipul următor :

Lucrurile şi însuşirile lor vizibile formează obiectul artelor plastice, pe când acţiunile formează obiectul poezieĭ. »Corpurile există în spaţiŭ, acţiunile în timp. Dar corpurile nu există numaĭ în spaţiŭ, ci şi în timp. In fiecare moment al existenţeĭ lor, ele ni se par într'alt fel şi staŭ în alte raporturĭ. Fiecare din aceste manifestărĭ şi raporturĭ momentane sînt efectul uneĭ stărĭ anterioare şi poate deveni la rîndul seŭ cauza altor acţiunĭ. Prin urmare, plastica poate imita şi acţiunĭ, însă înfăţişându-le prin mijlocirea corpurilor.

»Pe de altă parte, acţiunile nu aŭ o existenţă absolută şi independentă, ci sînt legate de nişte fiinţe anumite. Intru cât aceste fiinţe sînt saŭ pot fi privite ca corpurĭ, poezia ne înfăţişează corpurĭ, însă numaĭ prin mijlocirea acţiunilor.

»Plastica nu poate utiliza în compoziţiile eĭ coexistente decât un singur moment din acţiune, şi de aceea trebue să aleagă pe cel maĭ fecund, din care să se poată înţelege ceeace a precedat şi ceeace va urma.

»Tot aşa poezia nu se poate servi în imitaţiile eĭ succesive decât de o însuşire a corpurilor, şi pentru acest cuvînt trebue să aleagă pe aceea care deşteaptă în sufletul nostru imaginea cea maĭ sensibilă a corpuluĭ de care se slujeşte.

»De aci urmează regula unităţiĭ epitetelor picturale şi a economieĭ în descrierea obiectelor corporale« [2]).

Tot Homer ne procură numeroase exemple, care confirmă exactitatea consideraţiilor de maĭ sus.

---

[1]) *Iliad.* IV, 1 sqq.: »Iar zeiĭ şezênd la Zeus se sfătuiaŭ—pe o pardoseală de aur; şi între aceştia graţioasa Hebe — turna nectar; iar eĭ il primeaŭ unul după altul în cupe de aur, privind la oraşul Troienilor«.

[2]) *Laokoon*, cap. XVI.

Homer ne înfăţişează de regulă un obiect printr'o singură însuşire. O navă este pentru dînsul aci o »navă neagră« (νηῦς μέλαινα), aci »scobită« (κοίλη), aci »iute« (θοή), aci »cumpănită« (ἐΐσ·η) saŭ »încovăiată de amêndouĕ părţile« (ἀμφιελίσσ·η), cel mult »nava neagră şi bine armată cu lopeţi« (νηῦς μέλαινα καὶ ἐὔσσελμος). El nu merge maĭ departe în descrierea corăbieĭ. Dar când vorbeşte de navigaţie, de plecarea uneĭ corăbiĭ saŭ de apropierea eĭ de mal, atuncĭ el face o descriere amĕnunţită, din care un pictor ar putea scoate cincĭ saŭ şease tablouriĭ deosebite, dacă ar vrea să pună pe pânză întreaga descriere a poetuluĭ. Când Homer este nevoit să se întindă asupra descrieriĭ unuĭ obiect, ca, de exemplu, asupra caruluĭ Hereĭ, atuncĭ el ni-l arată ca şi cum s'ar fabrica înaintea noastră chiar în acel moment [1]); saŭ când voeşte să ne arate cum era înbrăcat Agamemnon, atuncĭ el face pe rege să-şĭ pună unul după altul toate vestmintele şi armele, în urma cărora apucă sceptrul [2]). De asemenea când Homer ne descrie arcul luĭ Pandaros [3]) saŭ sceptrul luĭ Zeus, el ne spune modul cum s'aŭ format şi, prin urmare, în loc de a se pierde în enumerarea însuşirilor acestor obiecte, el ne înfăţişează acţiunile care le-aŭ produs [4]).

In general, poeţiĭ sunt maĭ mult saŭ maĭ puţin pictoriĭ, dar nu trebue să cerem poezieĭ să fie o pictură. Pictorul ne restitue obiectul printr'o lucrare de analiză şi recompunere a luminiĭ; pentru poet este destul să deştepte în noĭ imaginea cu ajutorul caracteruluĭ marcant saŭ al caracteruluĭ ce se rapoartă maĭ bine la o situaţie.

Poezia nu poate trăi din ideile pictureĭ. Nicĭ vorbele nu sunt tonuriĭ de coloriĭ, nicĭ metaforele nu sunt tablouriĭ. »Aurora cu degetele de rozĕ« (ῥοδοδάκτειλος Ἠώς) înfăţişează o personificaţie vagă, un fapt-imagine, pe care pictoriĭ o vor putea îmbogăţi şi preciza. Dar când Homer compară spaima şi groaza ce zbuciumă inimile nenorociţilor Achei cu acele vînturiĭ din Thracia care răscolesc valurile negre ale măriĭ şi asvîrle cu grămada algele la ţĕrm [5]), aci avem o figură curat poetică, o expresie ce nu se găseşte pe paleta saŭ pe pensula pictoruluĭ. In rezumat, poetul nu acordă imaginilor acelaş interes ca pictorul, şi de aci urmează că amintirile lor se organizează în chipuriĭ deosebite. Memoria vizuală a pictoruluĭ este prin excelenţă analitică; poetul simte maĭ mult acordul impresiunilor externe cu emoţiunea sa intimă. *Cerul albastru* al unuia reprezintă o gamă definită de tonuriĭ; *cerul albastru* al celuĭlalt represintă de cele maĭ multe orĭ o stare afectivă. Tonul de coloare are o valoare obiectivă; epitetul, o valoare subiectivă, emoţională.

Fiindcă domeniul poetuluĭ este succesiunea în timp, iar al pictoruluĭ contiguitatea în spaţiŭ, urmează că modul de reprezentare al celuĭ dîntăĭ se deosibeşte în mod esenţial de al celuĭ d'al doilea. Ceeace ochiul coprinde de odată într'o pictură, poetul nu poate descrie decât puţin câte puţin, şi când el a sfîr-

[1]) *Iliad.*, V, 722 sqq.
[2]) *Ibid.*, II, 43 sqq.
[3]) *Ibid.*, IV, 105 sqq.
[4]) *Ibid.*, II, 101 sqq.
[5]) *Ibid.*, XI, 1 sqq.

şit cu cea din urmă însuşire a obiectuluĭ, noĭ am uitat de mult pe cea dîntăĭ. Descrierea prea lungă slăbeşte impresia. Când imaginaţia zăreşte un obiect absent, aceasta se face la lumina unuĭ fulger, şi în acest moment nu se poate surprinde decât trăsura saŭ trăsurile caracteristice. De aceea, în poezie, enumerarea amĕnunţită a părţilor unuĭ tot este greşeală neiertată.

In această privinţă, Macaulay se exprimă astfel: »Cu tot respectul ce simţim pentru geniul luĭ Wordsworth, nu ne putem opri de a crede că amĕnunţimea descrierilor sale le micşorează efectul. El s'a deprins a privi natura cu ochiul unuĭ amant, de a se opri la fiecare trăsură şi de a nota fiecare schimbare de privelişte. Frumuseţile care isbesc pe cel maĭ negligent observator, precum şi acelea pe care le descopere numaĭ o atenţie încordată, îĭ sunt de o potrivă familiare şi de o potrivă proeminente în poezia sa. Maxima bĕtrânuluĭ Hesiod că jumĕtatea este adesea maĭ mult decât totul [1]), se poate aplica într'un mod foarte nemerit la descriere. Politica Ollandezilor, care tăiaŭ ceĭ maĭ mulţĭ din arboriĭ preţioşĭ aĭ Insulelor Aromatice, pentru ca să ridice preţul celor ce rĕmâneaŭ, este o normă pe care poeţiĭ ar face bine să o imiteze« [2]).

Această sobrietate de elemente caracteristice într'un obiect saŭ într'o privelişte a natureĭ, o găsim în unele bucăţĭ din Eminescu. In poezia *De ce nu viĭ*, el face un peisaj de toamnă numaĭ în treĭ versurĭ:

Vezĭ, rîndunelele se duc,
Se scutur' frunzele de nuc,
S'aşează bruma peste viĭ.

Din acest punct de vedere, greşită este această descriere a d-luĭ Delavrancea, deşi de altmintrelea fiecare trăsură cadrează perfect cu imaginea ce d-sa vrea să deştepte în noĭ. »Bĕtrânul avea o singură fată de 18 anĭ. Micşoară, delicată, blîndă, tăcută, sfioasă, uşoară la mers, nu i se auzea decât fişiitul mătăsos al rochieĭ sale învoalte. Palidă, cu nasul subţire, cu buza de jos rĕsfrîntă puţin, cu douĕ gropiţe în obrajĭ la orĭce zîmbet, cu ochiĭ albaştri migdălaţĭ, umezĭ, buniĭ şi limpezĭ, puşĭ sub nişte arcurĭ de sprîncene subţirĭ şi pierdute în tîmplele eĭ albăstrĭĭ. Pĕrul bălaiŭ, tremurând fir cu fir la fiece mişcare a capuluĭ, i se lăsa din creştetul frunţiĭ în cosiţe ineliĭ mlădiate după urechile eĭ micĭ şi albe« [3]).

Prin exces de amĕnunte grămădite într'o adevĕrată confuzie pĕcătueşte cu deosebire acest pasagiŭ din Bolintineanu, unde, pe lîngă abuzul de epitete, întîlnim o limbă necorectă.

Ea este-o frumuseţe de-acelea ce răpeşte
Orĭcare ochiŭ o vede...., un chip fermecător;

---

[1]) *Ἔργα καὶ Ἡμέραι*, 40: *Νήπιοι, οὐδὲ ἴσασιν ὅσῳ πλέον ἥμισυ παντός.* (Nebuniĭ, nu ştiŭ cu cât jumĕtatea preţueşte maĭ mult de cât totul).
[2]) *More's Life of Lord Byron* in *Works*, vol. V, pag. 414.
[3]) *Linişte*, p. 222.

O talie subţire ce vîntul îndoeşte,
Un pĕr bogat şi negru d'eben strălucitor;
O faţă ce nicĭ soare nicĭ vînt n'o sărutase;
O frunte rotunjioară, ochĭ negri, marĭ, arzoşĭ,
Umbriţĭ de nişte gene umbroase de mătase;
Obrajĭ, deşi nu rumenĭ, dar fragezĭ şi voioşĭ;
Micuţe buzişoare cu purpură 'ndoite,
Şi albĭ ca cele fulgurĭ căzute pe Carpat,
Şi micĭ ca nişte boabe de rouă risipite;
Un sîn ca ghiocelul cel alb nesărutat
De arşiţele vereĭ, şi care juna fată
Temêndu-se ca vîntul ce'n plete îĭ juca,
Cu sărutărĭ ce-ĭ fură să nu-ĭ iea totdeodată
Secretul ce ascunde —, cu grijă coperea.
Purta o rochie albă cusută cu mătase;
Pe capu-ĭ o năframă cu dese florĭ d'argint
Cădea cu-a sa cosiţă ce'n douĕ înodase,
Ca douĕ aripĭ ninse ce corbu 'ntinde 'n vînt.
La gît purta 'nodată o salbă auroasă;
O leasă de mătase întrepletită 'n fir,
Cu douĕ pafte d'aur pe talia-ĭ mlădioasă,
Se prevedeaŭ prin vălu-ĭ cel alb şi rar la fir [1]).

Această pletoră de amĕnunte, dacă limba ar fi corectă, ar putea procura unuĭ pictor materia unuĭ tabloŭ. Dar pentru poezie ea este o greşeală neiertată, pentru că în cele din urmă cititorul nu se alege cu nimic din această superabundanţă de elemente aruncate în voia întîmplăreĭ; primele trăsurĭ s'aŭ uitat de mult, când el a ajuns la versurile din urmă. De aceea foarte bine zice Voltaire că amĕnuntele sunt o vermină ce distruge operile marĭ.

Dar dacă poetul nu trebue să intre în amĕnuntele formeĭ ca pictorul, el are alt mijloc de a ne face să o simţim. Acest mijloc constă în arătarea efectuluĭ ce obiectul produce asupra noastră. De aceea Homer nu ne dă nicăieră un portret plastic despre frumuseţea Eleneĭ. In cartea a treia din Iliada [2]) el ne spune că regele Priam se afla la Porţile Skaiai împreună cu maĭ mulţĭ bĕtrânĭ fruntaşĭ aĭ Troieĭ, privind de acolo în lagărul Acheilor. Atuncĭ vĕzênd pe Elena că vine spre dînşiĭ, venerabiliĭ bĕtrânĭ ziseră unul către altul aceste cuvinte:

Οὐ νέμεσις Τρῶας καὶ ἐϋκνήμιδας Ἀχαιοὺς
Τοιῇδ' ἀμφὶ γυναικὶ πολὺν χρόνον ἄλγεα πάσχειν·
Αἰνῶς ἀθανάτῃσι θεῇς εἰς ὦπα ἔοικεν [3]).

---

[1]) *Sorin*, ediţia din 1855. Bolintineanu a simţit însuşĭ viţiile acesteĭ descrierĭ, şi de aceea a suprimat-o în ediţiile din urmă.

[2]) Vers. 146 sqq.

[3]) »Nu e de mirat că Troienĭĭ şi Acheĭĭ cu frumoase cnemide — sufer de mult timp necazurĭ pentru o astfel de femeie; grozav seamănă la chip cu nemuritoarele zeiţe.«

Ce poate să ne dea o idee mai vie de frumusețea Elenei (întreabă Lessing), decât acești bătrâni reci care declară că ea este vrednică de acest războiu, care a costat atâtea lacrimi și atâta sânge?

Ceeace Homer nu putea descrie prin enumerarea părților constitutive, tot el ne face să-l simțim prin efectul ce produce. Când poetul ne descrie plăcerea, amorul, înclinarea, entuziasmul ce ne pricinuește frumusețea, prin aceasta el ne-a descris însăși frumusețea. Cine nu-și închipuește că vede însăși frumusețea, de îndată ce simpatizează cu simțimîntul ce ea deșteaptă în noi? Zeuxis picturase pe Elena și pusese ca epigrafă tablouluĭ sĕŭ celebrele versurĭ de mai sus ale luĭ Homer. Nicĭodată pictura și poezia nu s'aŭ luat la o întrecere în condițiunĭ mai egale. Victoria rĕmase nehotărîtă și amêndouĕ rivalele meritară a fi încoronate; căcĭ precum înțeleptul poet ne arătă numaĭ în efectele eĭ frumusețea pe care nu o putea înfățișa prin părțile eĭ constitutive, tot așa nu maĭ puțin înțeleptul pictor ne arătă frumusețea numaĭ prin părțile eĭ constitutive, și consideră ca ceva nepotrivit cu arta sa de a alerga la ajutoare străine. Tabloul sĕŭ consta numaĭ din imaginea Elenei, care era reprezentată goală [1]).

Alt mijloc prin care poezia egalează pictura în reprezentarea frumuseții corporale, este de a transforma frumusețea în grație. Grația este frumusețea în mișcare, și tocmaĭ de aceea ea intră maĭ puțin în domeniul pictoruluĭ decât al poetuluĭ. Pictorul poate numaĭ să ne facă a ghici mișcarea; în faptă însă figurile luĭ rĕmân nemișcate. De aceea nu rare-orĭ la dînsul grația se preface în grimasă. Dar în poezie ea rĕmâne ceeace este, frumusețea transitorie, pe care dorim să o vedem de repetite orĭ. Ea vine și se duce; și fiindcă noĭ putem să ne amintim maĭ ușor și cu maĭ multă vioiciune o mișcare decât numaĭ forme și colorĭ, urmează că grația lucrează asupra noastră cu maĭ multă putere decât frumusețea. *Et la grâce plus belle encor que la beauté*, a zis La Fontaine.

Dar câmpul poezieĭ nu se oprește aicĭ. Maĭ privilegiată decât pictura și sculptura, ea nu poate reprezenta chiar urîtul, pentru că impresiunea neplăcută a imagineĭ se slăbește în poezie prin succesiunea maĭ mult saŭ maĭ puțin repede a momentelor, pe când în artele plastice ea ni se arată maĭ drastică, din cauza contiguității părților eĭ, pe care ochiul le poate îmbrățișa de odată. Cu toate acestea, poetul nu trebue să facă din urît un scop, ci numaĭ un mijloc, cum de exemplu ca să exprime ridiculul saŭ ca să mărească groaza. Astfel, în Homer (Iliad. II, 212 sqq.), urîciunea luĭ Thersites, față cu importanța ce el îșĭ dă, îl face maĭ de rîs, precum în Shakespeare urîciunea bastarduluĭ Edmund (*Regele Lear*, passim) și a luĭ Richard III ne mărește oroarea ce ne insuflă firea lor satanică. Chiar întrebuințarea elementelor ce provoacă scîrbă nu este absolut interzisă poetuluĭ, întru cât ele slujesc ca mijloace pentru excitarea rîsuluĭ saŭ mileĭ noastre, iar nicĭ de cum ca scop al arteĭ, ca în Beaudelaire și în câțĭva din adepții școaleĭ naturaliste.

(Urmează)

ANG. DEMETRIESCU.

[1]) Moritz Carriere, *Die Poesie, ihr Wesen und ihre Formen*, p. 91.

A. G. VERONA

In codrul Herţeĭ

MĂNĂSTIREA RADU-VODĂ [1]

I

Era prin Ianuariŭ 1837.

Se vorbea în Bucureştĭ prin casele boierilor şi prin prăvăliile neguţătorilor, c'un fel de spaimă amestecată c'o adîncă bucurie, că boerii Filipeştĭ şi boerii Cantacuzineştĭ s'aŭ hotărît să lupte până în pânzele albe în contra Egumenilor greci şi în contra jafuluĭ averilor mănăstireştĭ, închinate la Sfet-Agora şi la toate patriarhiile Rĕsărituluĭ.

Iordake Filipescu înaintase Domnuluĭ şi Consululuĭ Rusieĭ un protest în contra Egumenilor greci de la Mărgineni, de la S-ta Ecaterina şi de la Rîmnic, egumeni care, călcând hrisoavele cele bĕtrâne de danie şi *afierosenie*, arendaseră moşiele mănăstirilor fără consimţimîntul familielor donatoare [2]).

La acest protest al Filipeştilor, la care se uniseră toţĭ Cantacuzineştiĭ munteni, nu se dedese încă nicĭ un rĕspuns. Şi Rusia, şi Domnia aşteptaŭ să vadă ce vor zice Egumeniĭ. Aceştia, toţĭ aflătorĭ la Bucureştĭ, — căcĭ în desfătatele sînurĭ ale veseluluĭ oraş, le plăcea tuturor să petreacă iarna, maĭ bine decât în chiliele derăpănate şi pustiĭ ale mănăstirilor de la munte, — aceştia, Egumeniĭ, se strînseseră într'o seară la cel de la Zlătarĭ şi chibzuiseră în glume, rîsete şi cuvinte de batjocură cum să amuţească pe Filipeştĭ şi pe orĭce român care ar maĭ fi cutezat să-ĭ stînjenească în cîrmuirea milioanelor Românieĭ [3]).

— Ha! ha! ce prostească megalopsichie! zisese, în cea maĭ infectă grecească de la Mytilene, Egumenul Văcăreştean, s'a încercat el, Kiseleff, acum cincĭ anĭ [4]), să ne dea peste nas, şi tot n'a putut face nimic,—şi-o să facă acum *Rumuniĭ!!*

---

[1]) Capitol din *Istoria Bucureştilor*.
[2]) Hurmuzake: *Documente*. Supl. I, vol. IV, pag. 465.
[3]) Tradiţiune orală.
[4]) Hurmuzake: *Documente*. Supl. I, vol. IV, pag. 465.

— Mie nu-mĭ cam place lucrul acesta, replică bêtrânul Mihailot, o vulpe cu chipul de om, care vorbea grecească limongiilor din Prinkipo; — nu-mĭ plac de loc aceste încercărĭ. Le-aŭ făcut în timpul luĭ Constantin Vodă Ipsilanti, le-aŭ făcut sub Caragea; acum cincĭ anĭ Kiseleff, acum Filipescĭi. Să băgăm de seamă, prea-slăviţĭ fraţĭ întru Christos, să băgăm de seamă, — şi-şĭ continuă jocul cu mătăniile-ĭ mirositoare, de colosale boabe de chihlibar.

— Sultanul, Vizirul, Sultana-Validé, toate paşalele Porţeĭ, toţĭ *Elciiĭ* [1]) din Pera sunt aĭ noştri, zise ţanţoş Egumenul din faţa Zlătarilor, de la Sfîntul Ion-cel-Mare. Avem parale, nu ne pasă!

— Şi-aci, în ţară, nimic nu se mişcă fără ca noĭ să ştim totul. Ciocoiĭ Domnuluĭ, ciocoiĭ boerilor, ciocoiĭ consulilor şi Grecii neguţătorĭ sunt aĭ noştri, adause Mărgineanul, un tînĕr căruia 'ĭ scînteia ochiĭ de neînfrînată viaţă.

Luaseră dulceaţă; bĕuseră cea maĭ parfumată cafea din câte Moka trămite Europeĭ, şi acum eraŭ la ciubuce, la vutcă, la cofeturĭ, la mastică şi la un fel de prăjiturele cu miroase, pe care, de la Alexandru-Vodă Ipsilanti, un bucătar frances le introdusese la Bucureştĭ.

Raduliotul, un om cam de vre-o 47 de anĭ, în toată puterea bărbăţieĭ, înalt, spătos, ochĭ marĭ, negri, dar cu privirea rece şi antipatică, pieliţa albă, nişte mâinĭ albe ca de episcop, — Raduliotul, adică Egumenul de la Mănăstirea luĭ Radu-Vodă, tăcea, când mîngâindu-şĭ barba, când plimbându-şĭ degetele peste crucea de la piept, ticsită în superbe diamante şi 'n rubinurĭ maĭ marĭ ca aluna. Scoase ceasornicul — un cap-d'operă de aur ciselat şi înflorat. Mărgineanul ĭĭ vĕzu gestul şi s'apropie de el cu grăbire.

— Frăţia ta se grăbeşte? are probabil de lucru? — îl întrebă dînsul şi faţa-ĭ plină de viaţă luă un aer de şireată şi glumeaţă părere de rĕŭ.

— Sunt zece: am să scriŭ la Ivir [2]) şi să regulez câteva socotelĭ ale embaticarilor din Tabacĭ.

— Şi eŭ plec, căcĭ voesc să sfîrşesc un memoriŭ asupra taineĭ botezuluĭ, pe care ţin să-l supun aprobăreĭ Frăţieĭ Tale înainte de a-l trămite Mareĭ Patriarhiĭ.

Şi se uitară unul la altul cu nişte priviri atât de vorbitoare, în cât cel maĭ puţin observator ar fi vĕzut îndată că amîndoĭ mint de frig.

Se ploconiră celorlalţĭ şi plecară împreună.

La scară ĭĭ aşteptaŭ nişte carete împĕrăteşti şi nişte telegarĭ de mâncaŭ foc. Se maĭ închinară unul altuia; feciorii le aruncară blănile de Mosco pe dînşiĭ şi amîndoĭ, grăbiţĭ, sprintenĭ, vioĭ, săriră în carete zicênd feciorilor:

— Unde ştiĭ!

Raduliotul, în loc s'o ia spre Radu-Vodă ca să scrie la Ivir, apucă pe podul Mogoşoaeĭ, merse până la Slătineanu, o făcu la dreapta, intră pe uliţa Şcoleĭ, ocoli casele Cornesculuĭ şi se îndreptă spre mahalaua Boteanuluĭ. Acolo ĭĭ era Radu-Vodă în seara aceea din Ianuarie 1837.

---

[1]) Ambasadoriĭ puterilor creştine, — din care câţĭ nu fură cumpĕraţĭ între 1860 şi 1864!

[2]) Mănăstirea căreia era închinată *Radu-Vodă*.

Mărgineanul, în loc să se ducă la metoh, ca să sfîrşească memoriul asupra taineĭ botezuluĭ, coborî la vale pe Podul-de-Pămênt, spre grădina luĭ Scufă.

II

A doua zi, la 9, careta Raduliotuluĭ suia dealul Mănăstireĭ Radu-Vodă. Mahalagiĭ de la poalele colineĭ se 'ntrebară rănind nămeţiĭ din faţa porţilor:

— De la care o fi venind Grecul?

Careta intră maiestuoasă pe sub gangul Mănăstireĭ şi o făcu la stînga spre palatul egumenial. La scară, aşteptaŭ vreo zece preoţĭ românĭ de la ţeară. Băteaŭ de zor în zăpadă, care scârţia sdravĕn sub cismele şi opincile lor. Unĭĭ eraŭ bĕtrânĭ, uitaţĭ de moarte; alţiĭ maĭ tinerĭ; toţĭ aveaŭ câte ceva în desagĭ, şi la chimir se ghiceaŭ motâlcĭ pline cu parale.

Careta se opri. Feciorul sări şi deschise uşa. Imfofolit cu blana până la ochĭ, egumenul se dete jos încet şi cadenţat. Preoţiĭ se plecară până la pămênt; unĭĭ îĭ sărutară poala. Se auzi din blană, rĕstit, cuvintele pocite:

— Ţe vreţĭ? Se aspetaţĭ!

Şi întorcêndu-se către Grecul fecior, un flăcăiandru de vre-o 18—19 anĭ, maĭ frumos şi maĭ chipeş decât un Georgian, Egumenul zise greceşte suind scările:

— Spune la patru din popiĭ ăştia să rănească zăpada de la grajd; doĭ să care lemne la cuhnie, doĭ să ajute la bucătărie şi ceĭlalţĭ să taie lemne[1]). Intreabă de scrisorĭ!

Intră în odaia luĭ după ce trecu printre alte doă, care semănaŭ într'adevĕr a camere monacale, goale, recĭ, văruite, cu icoane, cu crucĭ şi cu mătăniĭ şi busuioc sfinţit atîrnate pe părete.

In odaea luĭ însă era cald, era un miros de miresme şi parfumurĭ de te îmbăta; sofale, perne, covoare de ţi se înfunda piciorul; stofe şi blănurĭ atîrnate pe părеţĭ; o lumină dulce se furişa prin perdelele întăĭ de tulpan albe şi apoĭ de sangulie conabie. Intr'un fel de tripode eraŭ niştе căţiĭ de argint în care ardeaŭ a lene parfumurile Indieĭ. Pe o masă acoperită cu o stofă aurită, niştе cărţĭ frumos legate în catifea verde cu armăturile de argint; lîngă ele câte-va scoruşe tocmaĭ bune de mâncat; niştе zarfurĭ cu filigenele într'însele, o candelă în care ardea un oliŭ mirositor, douĕ crucĭ de argint, niştе probe de grâŭ în 3—4 covăţele şi lîngă ele un maldăr de hârtiĭ pe care se vedeaŭ pe greceşte titlurile: *contract de închiriere, zapis de împrumutare, socoteala arenzilor.*

Raduliotul 'şĭ lepădase blănurile în odăile călugăreştĭ şi rĕmăsese numaĭ în anteriŭ când intrase în mîndra luĭ odae. Se uită la sofa cu delicĭĭ şi pătruns de căldura şi parfumurile odăeĭ, se trânti cum îĭ veni maĭ bine pe sofa, potrivind perne sub cap, sub braţe, la şale. Mângâie cu privire mobila din odae, se jucă cu ciucureiĭ de la momeaua unuĭ ciubuc de iasomie şi, aducêndu-şĭ ceva aminte, bătu din palme.

Indată, supus şi închinându-se până la pămênt, apăru flăcăiandrul fecior.

[1]) Revista pentru *Istorie, Archeologie ..... Memoriul unuĭ anonim.*

— Vr'un ţigan a adus scrisorĭ? întrebă Raduliotul.

— Sunt cincĭ scrisorĭ pecetluite care aşteaptă buna plăcere a Sfinteĭ Tale Luminăţiĭ, şi maĭ e jos şi Pandelakis Chiorul.

— Adu-mĭ scrisorile şi zi-ĭ luĭ Pandelakis să vie sus.

Flăcăiandrul eşi şi reveni cu scrisorile şi cu spionul. Zece minute acesta şopăi Egumenuluĭ, a căruia faţă se'ncrunta din ce în ce maĭ mult. Pandelakis plecă. Raduliotul luă scrisorile. Le citi şi, rupêndu-le cu furie în micĭ bucăţele, le aruncă ca turbat în căţiile în care ardeaŭ parfumurile. Bătu din palme. Feciorul apăru.

— Să vie îndată cu condicele şi catastifele părintele Gherasim, casierul, şi părintele Lampridie, bibliotecarul.

Feciorul eşi şi Raduliotul, plimbându-se de colo până colo prin odae, se întrebă îndesat şi dîrj:

— Să aibă oare dreptate Mihailotul? Să cuteze oare Românii să pună mojica şi blestemata lor mână pe averea mănăstirilor noastre?.... Vom vedea!

Călugării chemaţi intrară şi se ploconiră sărutându-ĭ mâna şi poala anteriuluĭ.

III

Egumenul începu:

— Deschideţĭ condicele şi catastifele. Trecem prin vremurĭ grele; nu ştim ce ne va aduce ziua de mâne, să fim gata la orĭce primejdie. Astă *ţară păcătoasă* [1]) mâĭne poate s'o prăpădească mânia Domnuluĭ. Decĭ, părinte Gherasim, cum staĭ cu chiriile, embaticurile şi vînzările?

— Să întrebe Inalta şi sfînta Evlavie a Luminăţieĭ tale şi robul tĕŭ va rĕspunde.

— Cum staĭ cu cele 185 de locurĭ cu embatichiŭ din mahalalele care ne înconjoară [2])?

— 132 aŭ plătit bob numĕrat; 30 plătesc la 31 ale curgĕtoareĭ; pe cincĭ i-am dat afară; restul sunt vĕduve cu câte 5 şi 8 copiĭ, nu pot plăti şi este iarnă.

— Să le daĭ afară; Dumnezeŭ, nu noĭ, să aibă grije de ele şi de copiiĭ lor. Cum staĭ cu cele 20 de prăvăliĭ din Lipscanĭ [3])?

— Chiriile sunt incasate de la 16; la patru negustorĭ am pus secfestru.

— Mi-aĭ vorbit de locurile din mahalaua Popesculuĭ, de lîngă Bărcăneştĭ, Mogoşeştĭ şi Năsturelĭ; de cele din mahalaua Slobozia-Domnească, de locurile din Cărămidarĭ [4]), aŭ plătit toţĭ?

— Da, sfînt isvor de sfîntă lumină; aŭ plătit până la o lăţcae.

— Ce-aĭ făcut cu locurile din uliţa Lăcătuşilor, maĭ sus de Puşcărie [5])? S'a sfîrşit cearta cu chiriaşiĭ şi embaticariĭ din Isvor [6])?

---

[1]) Locuţiune obicĭnuită în gura tuturor Egumenilor grecĭ.
[2]) *Arhivă:* Cartoanele Mănăstireĭ Radu-Vodă, pach. 44.
[3]) *Arhivă: Ibid.* pach. 69.
[4]) *Arhivă: Ibid.* pach. 83, 84, 89.
[5]) *Arhivă: Ibid.* pach. 92, act. 1, din 1726.
[6]) *Arhivă: Ibid.* pach. 100.

— Cu ăştia ne judecăm, căcĭ Dîmboviţa le-a dărîmat casele.

— Dîmboviţa e a luĭ Dumnezeŭ. Să le vinzĭ căldările de mămăligă. Cum staĭ cu proprietăţile din Broşteni [1]) şi cu cele din mahalaua Aga Niţă, Sfînta Vineri, de lîngă Postelnicul Dumitru Caramalâul [2])?

— Cu multe greutăţĭ, dar aŭ plătit toţĭ.

— Asta-ĭ principalul. Ce facĭ cu locul şi prăvăliile de lîngă Hanul luĭ Şerban-Vodă [3]), cu locurile şi casele din podul Calicilor [4]), cu prăvăliile Mănăstireĭ Stelea [5])? Bagă de seamă! la aceste prăvălii care sunt în miezul tîrguluĭ, la sfîntul Gheorghe-Vechiŭ, trebue chiria urcată.

— Am urcat-o de la sfîntul Dumitru, deşi a trebuit să daŭ afară pe un bĕtrân care din tată în fiŭ fusese chiriaşul luĭ Radu-Vodă de 48 de anĭ, iar tată-sĕŭ de 30 de anĭ.

— Timpul e al luĭ Dumnezeŭ care-ĭ va ţine seamă de aceasta. Noul chiriaş plăteşte maĭ mult?

— Cu zece leĭ şi 24 de parale maĭ mult la sută.

— Foarte bine; dar cu locurile şi cu casele din mahalaua Foişoruluĭ [6])?

— Sunt la zi, dar am cincĭ procese.

— Să le câştigĭ! Să trimiţĭ Paharniculuĭ Mihalakis, prezidentul, zece curcanĭ, patru oca de unt şi treĭ care cu fên; pentru rest, am să-l vĕd eŭ.

Casierul Gherasim d'abia maĭ rĕsufla învîrtind cînd la dreapta cînd la stînga foile catastifuluĭ. Broboane de sudoare 'ĭ picuraŭ pe hârtia vênătă şi groasă a catastifelor. Vedea pe Egumen supărat şi tremura ca varga.

— Vinul! exclamă Egumenul.

— Ascult întrebările Sfinţiteĭ şi slăviteĭ tale gurĭ; robul tĕŭ va rĕspunde.

— Vinul din dealul Văcăreştilor [7])?

— Se vinde ca şi pâinea caldă la băcaniĭ noştri, şi numaĭ la aĭ noştri [8]) din Broşteni.

— Vinăriciul tot de la Văcăreştĭ [9])?

— E luat de mult. Am spart buţile la doĭ care se opuneaŭ.

— I-a bătut la Agie?

— După obiceiŭ, prea milostive stăpîne.

— Spre învĕţătură.... foarte bine.... Cum staĭ cu cele 125 de sforĭ de viĭ din dealul Lupeştilor [10]) bucureşteni?

— Vinul şi vinăriciul sunt luate. Le vînd băcaniĭ noştri din Cărămidarĭ şi din Isvor.

---

[1]) *Arhivă: Ibid.* pach. 103.

[2]) *Arhivă: Ibid.* pach. 23, act. 32. La 1698 era deja proprietară acolo Mănăstirea, pe la locul *Carelor cu peşte.*

[3]) *Arhivă:* Mănăstirea Cotrocenĭ, pach. 25, act. 28.

[4]) *Arhivă:* Mănăstirea Radu-Vodă, pach. 1, act. 43.

[5]) *Arhivă: Ibid.* pach. 23, act. 3 şi 4. Le stăpânia din 1627.

[6]) *Arhivă: Ibid.* pach. 43, act. 10 şi 12.

[7]) *Arhivă: Ibid.* pach. 1, act. 1, 2, 4, 6. Le stăpînia din 1580.

[8]) *Arhivă: Ibid.* pach. 67, act. 1. Porunca luĭ Grigore-Vodă Ghica din 1731.

[9]) *Arhivă: Ibid.* pach. 1, act. 38, din 1774.

[10]) *Arhivă: Ibid.* pach. 49.

— Ce-aĭ făcut cu vinul din dealul Piteştilor [1]? Imĭ spuneaĭ că 'l ţiĭ!

— L'am vîndut Câmpulungeanuluĭ [2] ca să-l desfacă el cu ocaua la drumul mare [3].

— Bine. Şi-acum morile pe Dîmboviţă....

La auzul acestor cuvinte, părintele Lampridie se pregăti cu condica de hrisoave copiate şi cu sacul de hrisoave originale. Ţinti ochiĭ la Egumen ca să fie gata la rĕspunsurĭ ca şi părintele Gherasim.

— Morile, continuă Raduliotul c'un ton de adîncă părere de rĕŭ, — morile! unde-s timpurile cele fericite când Sfînta Troiţă, mănăstirea noastră, avea morile de la *Ciutăria domnească*....

— Cele cumpărate de Alexandru-Vodă de la Dobromir Banul [4] şi pe care judeţul Baciul cu ceĭ 12 pârgarĭ aĭ Bucureştilor le dă ohavnice Sfinteĭ Troiţe la 1587, zise supus părintele Lampridie.

— Dar morile de la Coasta Gorganuluĭ [5], de lîngă podişorul ce trecea la Mihaiŭ-Vodă? dar morile Dudeştilor pe care le luarăm prin proces de la aceştĭ boierĭ [6]?

— Ne-aŭ rĕmas morile din Grozăveştĭ, replică părintele casier Gherasim, şi ne-a rĕmas moara de la Foişor care ne dă 24.000 de talerĭ pe fiecare an [7].

Tot atât ne da şi la 1818; va trebui să mărim chiria; câştigul e prea mare la moara de la Foişor pentru arendaşĭ; e drept să folosească şi Sfînta Mănăstire.

— E drept, prea puternice Stăpîne!

— Da, e drept, şi maĭ drept este să mărim arendele la Cioplea.

— Cu atât maĭ drept cu cât de la 1651 de când Mănăstirea o cumpără de la Radu Postelnicul din Herĕştĭ [8], moşia nu a produs cât se cuvine Sfinteĭ noastre mănăstirĭ, zise dulceag dar convins bibliotecarul.

— Să mărim şi arenda Măicăneştilor.

— Foarte drept, de când am primit-o danie de la Herăscu [9] în 1698, moşia Măicăneştiĭ n'a dat cât trebuia să dea.

— Băgaţĭ de seamă la moşiile mănăstiriĭ Stelea [10], care ne este închinată!

— Vom mări arendele, zise Gherasim.

— Şi satul Lupeştiĭ ce face [11]; 'mĭ pare că şi moşia şi sătenĭĭ dorm într'una.

— Şi ni-e dat de mult: ni-e dat de Alexandru-Vodă pe la 1568.

— Dar moşia şi satul Hodobeni [12]....

---

[1]) *Arhivă : Ibid.* pach. 60.
[2]) Egumenul mănăstireĭ Câmpulunguluĭ.
[3]) V. cap. *Patriarhĭ, Mitropoliţĭ.... grecĭ la Bucureştĭ.*
[4]) *Arhivă :* Cartoanele luĭ Radu-Vodă, pach. 58, act. 1.
[5]) *Arhivă : Ibid.* pach. 65, act. 1 şi 2.
[6]) V. cap. *Dâmboviţa bucuresceană.*
[7]) *Arhiva : Ibid.* pach. 68, act. 1.
[8]) *Arhiva : Ibid.* pach. 38, act. 1.
[9]) *Arhiva : Ibid.* pach. 25, act. 29.
[10]) *Arhiva : Ibid.* pach. 23, act. 3. Inchinate la 1614.
[11]) *Arhiva : Ibid.* pach. 5, act. 1.
[12]) *Arhiva : Ibid.* pach. 3, act. 3. — *Otopeniĭ*, jumĕtate fuseseră aĭ jupâneseĭ Vilaia, sora jupâneseĭ Maria, fetele luĭ Radu Clucerul Buzescu, şi Maria fu nevasta banuluĭ Craioveĭ, Ianake Catargiu. Actul e de la 1618, de la Gavril-Vodă Movilă.

— Buzeştiĭ din secolul XVI şi fiul luĭ Petru-Vodă Cercel, adică Pătraşcu şi în călugărie monachul Partenie 'l folosĭaŭ maĭ bine decât Sfînta noastră mănăstire; să mărim arenda, prea slăvite Stăpîne!

— Vom mări-o. Şi vom mări şi arenda moşieĭ Greci [1]), acum aproape coprinsă în Bucureştĭ.

— Era odată moşie frumoasă. Alexandru-Vodă o cumpĕrase, după 1568, de la Ivaşcu Vornicul Golescu, care şi el o avea luată de la mănăstirea Tânganuluĭ, căreia îĭ dedese moşia Plătăreştiĭ, — completă părintele Lampridie scoţênd la minut un admirabil hrisov aurit şi întărit cu domneasca pecete.

— Părinte Lampridie, porunci Raduliotul, uitându-se mânios la sacul cu hrisoave; veĭ alege din vechile hrisoave ale mănăstireĭ pe cele maĭ însemnate, bunioară pe cele de danie şi de închinare de la Domnĭ; veĭ face cu ele unul saŭ maĭ multe pachete şi mi le veĭ aduce aci. Le voiŭ trămite peste hotare; aşa a făcut Caragea-Vodă la 1816; aşa aŭ făcut Ruşiĭ la 1829 [2]). De ce n'aşĭ face-o şi eŭ? Veţĭ maĭ strînge din vasele de argint ale bisericeĭ, din candele, din odoare, tot ce veţĭ judeca maĭ bogat şi maĭ preţios, şi mi le veţĭ căra aci. Mĕ 'nţelegeţĭ bine?

— Te 'nţelegem, sfînt isvor de lumină.

— Părinte Gherasim, câţĭ banĭ sunt în sipetul de jos şi câţĭ în lada de sus?

— Cu totul şi cu totul, pentru a fi puşĭ la minut sub înţeleapta dreaptă a Mărinimieĭ tale, 173.000 de leĭ.

— Dute de-ĭ adu pe toţĭ... A! trecĭ şi pe la popiĭ *rumunĭ* de la cuhnie, de la grajd şi de la lemnărie, şi vezĭ ce parale aŭ maĭ adus. Ia-le şi spune-le să doarmă aci, căcĭ tocmaĭ mâine îĭ voiŭ putea primi.

Călugărul Gherasim şi călugărul Lampridie se închinară până la pămênt, sărutând poala Egumenuluĭ, şi eşiră.

Raduliotul se trînti iarăşĭ pe sofa, potrivi pernele, întinse mâna dreaptă şi luă o scoruşă. Inainte de a mânca din ea, buzele luĭ maĭ ziseră încă cuvintele:

— *Ţară păcătoasă! Ţară păcătoasă!*

Părintele Gherasim îĭ aduse ceĭ 173.124 de leĭ, — ceĭ 124 de la popiĭ *rumuniĭ* care răneaŭ la grajd, tăiaŭ la lemne şi ajutaŭ la bucătărie, unde ţiganiĭ Egumenuluĭ 'şĭ băteaŭ joc de dînşiĭ punêndu-ĭ *să toace cu satîrul făină*, pentru perişoarele Prea Slăvituluĭ Egumen [3]).

IV

Acesta era Egumenul grec de la mănăstirea luĭ Radu-Vodă, şi aşa eraŭ toţĭ egumeniĭ grecĭ de la mănăstirile închinate ale Bucureştilor şi ale ţĕrilor româneştĭ.

---

[1]) *Archivă: Ibid.* pach. 43, act. 2. — Moşia e cumpĕrată la 1572, spune la 1628 Alexandru-Vodă Iliaşĭ. V. pach. 43, act. 5.

[2]) Ciparĭŭ: *Arhivă*: I, pag. 34.

[3]) *Memoriul unuĭ anonim*, în *Revista* de Istorie, Archeologie a d-luĭ prof. Gr. G. Tocilescu.

Şi-acum, iată inscripţiunea mănăstireĭ Radu-Vodă pe care, pe vremurĭ, o şterseră Egumeniĭ:

»Această sfîntă şi Dumnezeească mănăstire, care este hramul Sfînta »Troiţă, din temelie e zidită de luminatul Dom Iŏ Alexandru-Voevod, fecior »luĭ Mircea-Voevod, nepot luĭ Mihnea-Voevod cel Bĕtrân, când a fost cursul ani- »lor 7076 (1568), şi aŭ fost cu pace până în zilele luĭ Mihaiŭ-Voevod, la cursul »anilor 7103 (1595), până a venit Sinan-Paşa cu oaste asupra luĭ Mihaiŭ- »Voevod, şi după aceea bătênd pe Mihaiŭ-Voevod, băgat-aŭ iarbă de tun în »sfînta biserică. Iar după aceea pogorât-aŭ Mihaiŭ cu Batăr-Jecman, Craiul »unguresc, cu oaste asupra luĭ Sinan-Paşa; iar Sinan-Paşa a dat dosul a fugi, »şi aprinse iarba de tun în biserică şi s'aŭ sfărîmat din temelie [1]). Şi-aŭ trecut »anĭ 27, dacă s'aŭ sfărîmat. Stătut-aŭ pustie până aŭ dăruit Dumnezeŭ de »aŭ venit prea luminatul Iŏ Radu-Voevod, feciorul Mihiŭ-Vodă, nepot luĭ »Alexandru-Voevod, şi a stătut Domn Ţăreĭ Româneştĭ în cursul anilor 7122 »(1614). Decĭ, iar o aŭ început de a zidi din temelie, până o aŭ săvîrşit. »Ce, de când s'aŭ sfărîmat, până o aŭ săvîrşit a doua oară, aŭ trecut anĭ »31, iar după ce aŭ dăruit Dumnezeŭ Domnia Raduluĭ-Voevod în ţara Moldoveĭ »şi-aŭ stătut a fi iubit fiul sĕŭ Alexandru-Voevod Domn Ţĕrĭĭ Româneştĭ, ce »cât a rĕmas nesăvîrşită de zugrăvit de Radu-Voevod, săvîrşit-aŭ feciorul sĕŭ »Alexandru-Voevod la cursul anilor 7123 (1615) [2]).

Zidită decĭ, la 1568, pe colina *din jos de Bucureşti* pe vremurile acelea, de Alexandru-Vodă Mircea, mănăstirea Sfinteĭ Troiţe e bogat înzestrată chiar de Alexandru-Vodă încă de la 'nceput. Fiul acestuia, Mihnea, continuă cu daniile una după alta. Vin timpurile de grea cumpănă. Poziţiunea excepţională ce avea, zidurile şi clădirile ce Alexandru şi Mihnea făcuseră pe colină, atrag atenţiunea luĭ Sinan-Paşa. In istoria militară a Bucureştilor şi în capitolul privitor la istoria Bucureştilor, între anĭĭ 1500 şi 1600, am arătat ce făcu Sinan-Paşa din mănăstirea Sfinteĭ Troiţe.

Când Mihaiŭ-Vodă se 'ntoarse 'n Bucureştĭ, găsi Sfînta Troiţă *arsă din cuiburĭ până în temelie* [3]). El luă pe călugărĭ şi-ĭ duse la mănăstirea Domnieĭ luĭ, adică la mănăstirea luĭ Mihaiŭ-Vodă. Toate bogăţiile Sfinteĭ Troiţe a luĭ Alexandru-Vodă trecură la Mihaiŭ-Vodă. Lucrurile steteră astfel până la 1614, când Radu-Vodă Mihnea (1611—1615) se hotărî să rezidească mănăstirea, pe care boerii, Mitropolitul, şi alţĭ înalţĭ clericĭ o blestemaseră, de vreme ce, nu numaĭ Sinan-Paşa se închinase turceşte într'ênsa, ci chiar fiul ziditoruluĭ eĭ, adică Mihnea Turcitul, Mehmet-Bey, după ce fusese creştin şi se 'nchinase creştineşte într'ênsa, în timpul luĭ Sinan, se 'nchina turceşte. De aceea, până când începu să se slujească din noŭ într'ênsa, trecură aproape 30 de anĭ.

---

[1]) V. cap. *Istoria Militară a Bucureştilor.*

[2]) Preotul Gr. Musceleanu: *Monumentele strămunilor* (Bucureştĭ, 1873) pag. 72. Meritosul rĕposat preot bucureştean, care a lucrat cum putea, dar cu mare stăruinţă, pentru Bucureştĭ, se înşelă în partea finală a inscripţiuneĭ, confundând pe Alexandru Coconul (1623—1627), fiul luĭ Radu-Vodă Mihnea, cu Alexandru-Vodă Iliaşĭ (1615—1618).

[3]) *Arhivă:* Cartoanele *Mănăstireĭ* Radu-Vodă, pach. 45, act. 1.

Radu-Vodă Mihnea, fiul luĭ Mihnea-Vodă Turcitul şi al Vişeĭ-Doamna, pentru sufletul mult-chinuit al tatăluĭ sĕŭ, se apucă în prima domnie să construiască din noŭ mănăstirea, readuce pe călugărĭ de la Mihaiŭ-Vodă, trămite pe bĕtrânul Cernica, marele Vornic, cu alţĭ 12 boerĭ să hotărască din noŭ moşiile şi locurile eĭ din Bucureştĭ [1]) şi zoreşte foarte săvîrşirea. Intr'a doua domnie (1620—1623) termină tot, afară de zugrăveală. Pe aceasta o face Alexandru-Vodă Coconul, fiul luĭ Radu. Din milionul de galbenĭ, lăsaţĭ de tatăl sĕŭ [2]), Alexandru-Vodă împodobeşte măreţ mănăstirea, care ia acum, precum era şi drept, numele de *Mănăstirea luĭ Radu-Vodă*. Al doilea ziditor e îngropat într'însa la 1626 [3]).

La 1657, în ultima zi a luĭ August, Lunĭ, diaconul Paul din Aleppo o vizitează şi ne spune despre dînsa că e pusă la o latură a oraşuluĭ, pe o colină înaltă, *înconjurată* de rîŭ şi de apă stătătoare; că, atunci când vin apele marĭ, nu se poate ajunge la mănăstire decât pe un pod de lemn; că zidirea e foarte frumoasă; că biserica e mare şi spaţioasă, mult împodobită şi acoperită peste tot cu picturĭ. La partea-ĭ de miazăzi e locul mormintelor Domnilor; boltele acestor morminte sunt de marmură albă, împodobite cu vĕluri de stofe ţesute cu fir. Sunt făcute în formă de cupole, rezimate pe patru stîlpĭ de bronz. Portretele Domnilor sunt zugrăvite pe părețĭ [4]).

Mănăstirea e închinată *Ivirului*, adică mănăstireĭ Georgianilor de la Sfet-Agora, pe care maĭ tărziŭ Şerban-Vodă Cantacuzino avea s'o zugrăvească. Hrisovul de închinare al luĭ Radu-Vodă Mihnea este datat din Tîrgovişte, 10 Februariŭ 1613 [5]).

V

Radu-Vodă a fost mănăstire cu noroc. Când, la 1568, Alexandru-Vodă zidi Sfînta Troiţă pe colina despre miază-zi de Curtea-Domnească, din jos de Bucureştĭ, avu gînd, spune un hrisov al nepotuluĭ sĕŭ Radu [6]), s'o facă Mitropolie, — gînd pe care, pe o altă colină a Bucureştilor, îl isbîndi şi 'l realiză Constantin-Vodă Şerban, zidind Mitropolia Ungro-Vlahieĭ.

După ce Radu-Vodă o sfîrşi, iar Alexandru-Vodă Coconul o zugrăvi şi o împodobi, Egumenĭĭ grecĭ, care o cârmuiră, fură în totdeauna de o diabolică deşteptăciune. De la Leon-Vodă (1629—1632) şi până la secularizare, Egumenĭĭ de la Radu-Vodă aŭ fost celebri prin şiretenia, energia şi intrigile lor.

Leon-Vodă întăreşte, mulţumită stăruinţeĭ Egumenilor, toate proprietăţile mănăstireĭ [7]) din ce în ce maĭ numeroase prin cumpĕrăturĭ şi danĭĭ, — maĭ cu seamă ale Dudeştilor.

---

[1]) Tot documentul citat la nota precedentă.
[2]) Şincaĭ: *Cronica*, sub anno.
[3]) Şincaĭ: *Cronica*, sub anno.
[4]) *Travels of Macarius*, trad. Bolfour (Londra, 1836), partea VIII, pag. 375 şi urm.
[5]) Ciparĭŭ; *Archivă*, pag. 316.
[6]) *Archivă*: Cartoanele Mănăstireĭ Radu-Vodă, pach. 25, act. 7.
[7]) *Archivă*: *Ibid.* pach. 1, act. 10.

La 1646 Mateiŭ-Vodă Basarab, într'un hrisov al sĕŭ, nu se poate opri de-a nu declara solemn că »*aceĭ călugărĭ de la Mănăstirea luĭ Radu-Vodă sunt hrăpitorĭ*[1])«. Aceste cuvinte nu eraŭ decât un slab ecoŭ al tuturor proceselor şi hrăpirilor pe care le făcuseră Egumeniĭ pentru locurĭ, viĭ, grădinĭ, case şi livezĭ în Bucureştĭ şi în toată ţara.

La 1658, când Mihnea III, fiul luĭ Radu-Vodă Mihnea, veni domn la Bucureştĭ, în locul luĭ Constantin-Vodă Şerban, Mănăstirea Radu-Vodă jucă un rol însemnat în pregătirile de rĕsboiŭ al nouluĭ Domn. Aci se fortifică Mihnea, aci 'şĭ întinse corturile, aci se petrecură diferitele acte[2]), pe care le studiem în cap. *Curtea Domnească* şi *Istoria militară a Bucureştilor*.

Colina, în vremurile acelea, era mult maĭ mare. Corturile luĭ Mihnea III, boeriĭ şi familiile lor se aflaŭ toţĭ la Radu-Vodă, ne spune Diaconul Paul din Aleppo. Prin datele luĭ Paul din Aleppo se explică însemnătatea militară a colineĭ Radu-Vodă în timpul luĭ Mihaiŭ-Viteazul şi al luĭ Sinan-Paşa.

Dacă Egumeniĭ, în timpul luĭ Mateiŭ-Basarab, nu s'ar fi purtat atât de »hrăpitor«, şi dacă mănăstirea nu ar fi fost închinată la Ivir, Radu-Vodă ar fi devenit Mitropolie şi biserică catedrală a Bucureştilor. Soarta a voit altfel, şi cum a voit, a voit bine.

Domniĭ nu maĭ reparară, nicĭ nu maĭ adauseră câte ceva la Radu-Vodă. Mănăstirea era atât de bogată şi Egumeniĭ atât de independenţĭ şi de ţanţoşĭ, în cât nimenĭ nu se maĭ amesteca în treburile Mănăstireĭ.

Singur, Nicolae-Vodă Mavrocordat la 1724, clădind Mănăstirea Văcăreşţilor, luă cam cu de-a sila de la Egumenul Raduliot vre-o câteva din viile Mănăstireĭ Radu-Vodă din dealul Văcăreştilor şi ceva locurĭ din mahalalele Sêrbiĭ şi Tabacĭ[3]). După moartea luĭ Nicolae-Vodă, la 1746, sub domnia fiuluĭ sĕŭ, Constantin-Vodă Mavrocordat, Egumeniĭ de la Radu-Vodă ştiură atât de bine să ademenească pe Domn, în cât acesta închină Mănăstireĭ Radu-Vodă biserica Foişoruluĭ şi toată mahalaua dimprejurul eĭ[4]).

VI

Nu era Egumen care să întreacă pe ceĭ de la Radu-Vodă, când era vorba de închinare şi de cîrmuire a proprietăţilor închinate.

Mănăstirea *Bălteniĭ*, zidită de Hrizea Vornicul, cu toate moşiile eĭ, era închinată luĭ Radu-Vodă. Egumeniĭ îĭ trăgeaŭ foloasele în mod superior.

Mănăstirea *Tutana*, zidită de Mihnea-cel-Rĕŭ, tatăl Mirceĭ Ciobanul, strămoşul Raduluĭ-Vodă, la 1492, Tutana cu moşiile Băleniĭ, Brăneştiĭ, Tutăneştiĭ, o parte din Mogoşeştĭ, şi satul Borra din judeţul Buzĕŭ, cumpĕrat de

---

[1]) *Archivă: Ibid.* pach. 1, act. 17.
[2]) Paul din Aleppo: *Travels of Macarius*, pag. 396, 400, 401, 402.
[3]) *Arhivă:* Radu-Vodă, pach. 43, act. 10.
[4]) *Archivă: Ibid.* pach. 43, act. 12.

la Elina, fata luĭ Drăghicĭ Vornicul din Mărginenĭ şi nevasta luĭ Ivaşco Vornicul Golescu, Tutana era închinată Mănăstireĭ Radu-Vodă.

Mănăstirea *Iazerul*, zidită de Vorniceasa Chiajna a luĭ Cernica Vornicul, cu satul Mărăcinenĭ şi alte trupurĭ şi sforĭ de moşie, era închinată mănăstireĭ Radu-Vodă.

Mănăstirea *Spătaruluĭ Stelea* cu toate moşiile şi cu toate prăvăliile şi pivniţele din Bucureştĭ, eraŭ tot ale Raduluĭ-Vodă.

Mănăstirea *Izvorul* de lîngă Tîrgovişte a Stolniculuĭ Grama, împreună cu toată zestrea eĭ, fu închinată la 1630 tot mănăstireĭ Raduluĭ-Vodă. S'a dus Stolnicul Grama tocmaĭ la Iaşĭ, unde domnĭa atuncĭ Alexandru-Vodă Coconul şi 'naintea boerilor moldoveneştĭ, marĭ şi micĭ, a închinat Izvorul luĭ Radu-Vodă [1]).

Să ne gîndim câte bogăţiĭ aduceaŭ numaĭ aceste cincĭ mănăstirĭ faimoaseĭ filiale a mănăstireĭ Ivirului şi maĭ cu seamă Egumenilor care le cîrmuiaŭ.

Şi nu e tot.

Mihnea-Vodă, care avea să pângărească mănăstirea în timpul luĭ Sinan-Paşa, în prima şi 'n a doua luĭ domnie încarcă cu daniĭ şi cu moşiĭ biserica tatăluĭ sĕŭ, Sfînta Troiţă, de pe colina din jos de Bucureştĭ. El dă, la 1580, satul Odivoaia, cumpĕrat de la Jupâneasa Elina din Văcăreştĭ [2]), şi tot el îĭ întăreşte lîngă Bucureştĭ stăpînire pe satul Măneştiĭ, fost al luĭ Mihnea-cel-Bĕtrân, strămoşul luĭ.

Tot Mihnea-Vodă, la 1586, cumpĕră balta Cornăţeluluĭ cu trupurile de moşie Gurguiaţiĭ, Corcovĕţ şi Mojdreanul, ca să fie pentru sufletul tatăluĭ sĕŭ Alexandru-Vodă, al mameĭ sale Ecaterina-Doamna, al luĭ însuşĭ, şi al Doamneĭ sale, Neaga Doamna [3]).

Să maĭ adăogăm frumoasa moşie *Togozeniĭ*, cumpĕraţĭ în 1702, cine ştie pe ce lemn sfînt, orĭ iconiţe, orĭ alte lucruri sfinte [4]) de la jupâneasa Elina, fata luĭ Vlad Cocorescul [5]).

Şi s'ar putea continua cu zecimĭ de alte proprietăţĭ, dacă Egumenĭ nu ar fi furat, saŭ distrus, saŭ rătăcit hrisoavele mănăstireĭ în decursul sec uluĭ nostru, până la secularisare.

Hrisoave, candele, paftale, cărţĭ legate în argint şi în aur, acele pergamente aurite şi argintate ale Domnilor şi ale ctitorilor, cu peceţile de plumb saŭ de ceară în covăţele, admirabile hrisoave care ar fi explicat atâtea şi atâtea lucrurĭ,—dar crucile lucrate *a giorno* şi pline ticsite de nestimate? dar epitafiurile la care lucraŭ anĭ de zile toată casa boerească cu jupâneasa, jupâniţele şi atâtea alte fete? [6]).

Cu lăzile, cu coşurile, cu sacurile aŭ cărat Egumeniĭ şi de la Radu-Vodă

---

[1]) *Archivă:* Radu-Vodă, pach. 23, act. 10, hrisov din 1648; pach. 19, act. 3, hrisov din 1621; pach. 2, act. 21, hrisov din 1626; pach. 1, act. 9, hrisov din 1630.

[2]) *Archivă : Ibid.* pach. 48, act. 2.

[3]) *Archivă : Ibid.* pach. 45, act. 5.

[4]) Intr'această privinţă, v. cap. *Patriarhĭ, Mitropoliţĭ.... grecĭ la Bucurescĭ.*

[5]) *Archivă :* Radu-Vodă, pach. 46, art. 17.

[6]) Cesar Boliac : *Mănăstirile din România* (Bucurescĭ, 1862), pag. 32 şi urm.

şi de la celelalte mănăstirĭ închinate[1]), pentru ca să le trămită la *patrida* lor, orĭ să le vîndă aci saŭ la Constantinopolĭ.

Prin cele ce spuserăm de Radu-Vodă şi de bogăţiile luĭ, se pricepe de o parte jertfele enorme ce făcură la Constantinopolĭ când cu cestiunea secularisăriĭ mănăstirilor închinate, şi pe de altă parte furia care-ĭ coprindea la 'nceputul acestuĭ secol, când începu să se agite această mare cestiune a secularisăriĭ.

Când Egumeniĭ se gîndeaŭ că aŭ să părăsească toate aceste bogăţiĭ care se *înmiiseră* după pacea de la Adrianopolĭ şi după ridicarea arendelor la moşiĭ, 'ĭ apucaŭ nebuniile.

Am vĕzut la 'nceputul acestuĭ capitol cum trăiaŭ şi 'n ce desmierdare şi dulceţurĭ se alintaŭ şi se lăfăiaŭ.

Iacă încă un condeiŭ:

»Când Domnitorul Cuza veni la Focşanĭ în 1859, eram procuror. L-am »condus să vadă penitenciarul care era instalat în bucătăriile mănăstireĭ Sfîn»tuluĭ Ioan[2]), unde fusese Egumenul Troados, care o reparase la 1840. Vĕzênd »bucătăriile, Domnitorul s'a întors către aghiotantul sĕŭ, Mitică Creţulescu, şi »a zis:

»— Mult mâncaŭ călugărĭi grecĭ, de vreme ce numaĭ în bucătăriile lor »pot să încapă 180 de puşcăriaşi[3]).

Mult mâncaŭ, într'adevĕr! Şi dreptate a avut Cesar Boliac când, la 1863, a spart cu topoarele uşile de la Radu-Vodă ca să dea afară pe Egumen şi să pună mâna pe actele şi odoarele ce maĭ rĕmăseseră!

G. I. Ionnescu-Gion

---

[1]) *Buciumul*, 1863, Maiŭ 18.

[2]) Mănăstire bogată, care avea în Bucureştĭ foarte multe proprietăţĭ, Biserica Udricanuluĭ 'ĭ era închinată.

[3]) *Monitorul Oficial* din 4 Martie 1898. Desbaterile Senatuluĭ: Interpelarea d-luĭ senator I. F. Robescu, despre mănăstirea Sfîntuluĭ Ioan din Focşanĭ.

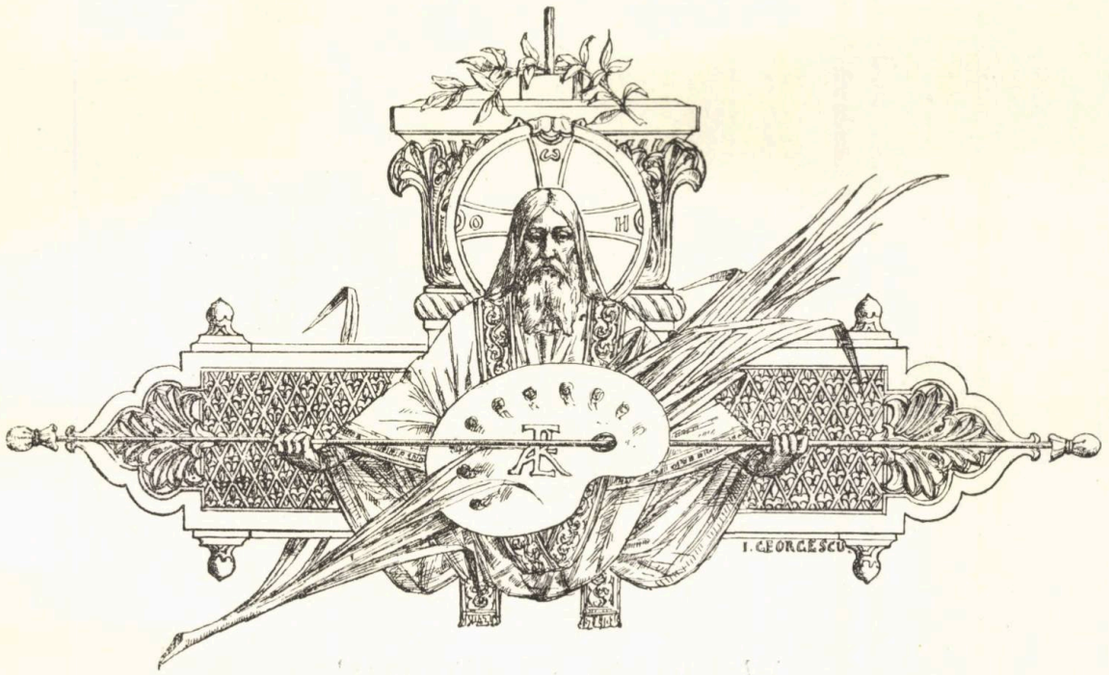

EGOISM

Croeşte-ţi visurĭ dragĭ şi sfinte,
Dar nu le spune nimĕnuĭ;
C'atât aŭ fost: — pân'să le spuĭ
Ş'apoĭ iţĭ fug de dinainte!

Tu, din cuvînt, să nu-ţĭ facĭ haina
In care să îmbracĭ ce simţĭ;
In lume toate-s năzuinţĭ,
Dar cea maĭ trainică, e taina.

Şi dac'aĭ şti cât e de bine,
Să porţĭ ceva pân'la *sfirşit!*..
Din lume *plecĭ* maĭ mulţumit,
Căcĭ ieĭ din ea ceva cu tine!..

H. Coşoĭ.

WILLIAM GLADSTONE

Marele bărbat care a servit patria sa în curs de două generaţii şi a umplut întreaga lume civilizată cu numele său, steaua polară a liberalismului britanic, fala şi podoaba tribunei engleze, William Gladstone, s'a stins în dimineaţa zilei de $^{7}/_{19}$ Maiu, după o boală lungă şi dureroasă. Acest om, care se bucurase de o sănătate perfectă, care în tinereţea sa fusese un vênător pasionat până în ziua când o descărcare de puşcă îi reteză un deget, un călăreţ excelent, un mergător neîntrecut şi un tăietor de copaci neobosit, a căzut victima unei boale capriţioase, — necroza osului nasal, — care seceră atâţi oameni încolo sănătoşi. Presa europeană este unanimă întru a recunoaşte prodigioasa activitate, vigoarea geniului, exemplara viaţă a ilustrului defunct. România iea şi dînsa partea ei de doliu pentru pierderea acestui filantrop, care, pe când ea căuta sprijin în toate ţările pentru recunoaşterea drepturilor sale, nu fuse cel din urmă a ridica răsunătorul lui glas în favoarea principatelor de la Dunăre. De aceea, Adunarea ţărei româneşti, pătrunsă de recunoştinţă pentru serviciile ce el adusese cauzei române în timpuri grele, îl proclamă cetăţean român. Insufleţită de acelaş simţimînt, Camera actuală votă o adresă de condoleanţă către familia lui, iar bătrânul Raţiu exprimă, în numele fraţilor noştri de peste munţi, omagiile sale de gratitudine pentru memoria mareluĭ bărbat, care fusese campionul nobil şi desinteresat al popoarelor desmoştenite.

I

William Ewart Gladstone s'a născut la $^{17}/_{29}$ Decembre 1809 în Liverpool. El este fiul unui negustor bogat, care încă de tînĕr se strămută din Leith

la Liverpool, unde câştigă o avere însemnată şi muri la 1851, în vîrstă de 90 de anĭ, după ce vĕzuse pe fiul sĕŭ ministru. De la acest tată inteligent el dobîndi adîncile şi întinsele sale cunoştinţe asupra comerţuluĭ Englitereĭ. Marele Canning, care vizita adesea pe părinţiĭ luĭ în epoca alegerilor, exercită de asemenea o influenţă puternică asupra tinĕruluĭ Gladstone, precum mărturiseşte însuşĭ într'un rĕspuns ce dede luĭ Disraeli, care îl acuza că nu maĭ profesează opiniunile politice de la începutul cariereĭ sale. »Am fost crescut, zice el, la umbra mareluĭ nume al luĭ Canning. Influenţa legată de acest nume a lăsat cele dintăĭ impresiĭ politice asupra copilărieĭ şi tinereţeĭ mele. Cu Canning mĕ bucur de înlăturarea barierelor religioase dinaintea corporaţieĭ romano-catolice şi de tonul liber şi în adevĕr britanic, pe care el l-a dat politiceĭ noastre externe; cu Canning mĕ bucur de începutul pe care l-a făcut el pentru întemeierea schimbuluĭ comercial dintre naţiunĭ; cu Canning şi la umbra şi maĭ respectabiluluĭ nume al luĭ Burke mărturisesc că mintea mea tînĕră şi fantazia mea a fost apucată de aceeaşĭ fricĕ deşartă şi nesocotită, care înspăimîntă încă raţiunea matură a onorabiluluĭ reprezentant [1]) şi o pune în confuzie«.

Gladstone făcu întăile sale studiĭ în şcoala din Eton, unde, după mărturisirea unuia din camarazĭĭ sĕĭ de bancă, el era silitor şi serios, modelul unuĭ şcolar. Statura luĭ era 'naltă, coloarea feţeĭ luĭ sănĕtoasă, privirea liniştită şi limpede. Colegiĭ sĕĭ îl numeaŭ de regulă »frumosul Gladstone« (the handsome Gladstone). Maĭ tărziŭ, în 1889, unul din amicĭĭ luĭ personalĭ zicea: »nimic nu este aşa de măreţ ca spiritul luĭ Gladstone, afară de corpul luĭ«; la care unul din numeroşiĭ luĭ admiratorĭ rĕspundea: »şi nimic nu este aşa de măreţ ca corpul luĭ, afară de spiritul luĭ«. De la Eton el trecu la Oxford în Christ Church College, şi la puţin timp după terminarea studiilor universitare, la 1832, intră în Camera Comunelor prin influenţa duceluĭ de Newcastle, ca reprezentant al localităţiĭ Newark şi sub auspiciile a douĕ din marile partide retrograde ale timpuluĭ, ultra-torĭĭ şi ultra-protestanţiĭ. Încă de la început el se distinse prin talentul sĕŭ oratoric şi prin cunoştinţele sale în afaceriĭ. Această împrejurare atrase asupră-ĭ luarea aminte a luĭ Robert Peel, care, în ministeriul sĕŭ de la 1834, îl numi subsecretar de stat la Coloniĭ, iar în cel de la 1841 îl numi Lord al Tesaurerieĭ şi vice-preşedinte al oficiuluĭ de comerţ.

Am putea zice, cu toate acestea, că pentru întăia oară lumea vorbi de viitorul leader al whigilor la 1839, când Macaulay iĭ făcu onoarea de a combate, într'un essay plin de spirit şi ştiinţă, scrierea luĭ intitulată *Statul în raporturile sale cu Biserica* (The State in its relations With the Church). In această operă, ca şi în cea din 1840, intitulată *Principiile Bisericeĭ considerate în rezultatele lor* (Church Principles considered in their results), eşite amĕndouĕ din mişcarea religioasă produsă de Pusey, Gladstone susţinea absoluta independenţă a Bisericeĭ de Stat, însă în acelaş timp maĭ susţinea că Statul trebuia să se întemeieze pe principiĭ religioase, a căror rĕspîndire să fie ţinta sa de căpetenie.

[1]) Disraeli.

Macaulay combătu cu acuitatea sa obicinuită teza susținută de Gladstone, făcêndu-i însă elogii sincere asupra talentului și caracterului lui. »Autorul acestui volum, zice marele istoric al Angliei, este un tinĕr de un caracter nepătat și cu niște talente parlamentare distinse, speranța crescêndă a acelor tori austeri și inflexibili, care urmează fără voia lor pe un leader, de a căruĭ experiență și eloquență aŭ neapărată nevoie, dar de a căruĭ fire circumspectă și opiniunĭ moderate se îngrozesc. Nu ar fi nicĭ decum straniŭ dacă d. Gladstone ar fi unul din ceĭ maĭ nepopularĭ bărbațĭ aĭ Angliei. Dar noĭ credem că nu facem decât a'ĭ da dreptate spunênd că talentele și atitudinea sa i-aŭ câștigat respectul și bunavoința a tutulor partidelor«.

Ar fi prea lung a ne întinde asupra vieței politice a lui Gladstone. Vom nota numaĭ că el a trecut de la ultra-conservatism maĭ întâĭ la liberalismul moderat, iar în cele din urmă a ajuns la demagogismul radical. Disraeli a luat drumul contrar, și radicalul Chamberlain șade astăzĭ pe banca unuĭ ministeriŭ tory. Aceștia însă aŭ părăsit partidele lor nu atât din convingere, cât din speculație politică. Eĭ se folosirĕ de cel dintâĭ prilej spre a se face conservatorĭ, pentru că credeaŭ că în rîndurile liberalilor, care numĕraŭ atâtea talente de un ordin superior, nu puteaŭ să ajungă acolo unde îĭ îmboldea natura lor ambițioasă și nerăbdătoare. Fuga lor de sub drapelul primitiv era un fel de certificat de paupertate ce și-l daŭ eĭ înșișĭ, pe când Gladstone trecu pas cu pas, în deplina conștiință a puteriĭ sale, cu încrederea că va fi cel maĭ bun între ceĭ foarte buniĭ, după o cumpănire matură și îndelungată, convins că ideile ce îmbrățișa eraŭ maĭ drepte decât cele ce părăsea.

Nimenĭ din ceĭ ce aŭ studiat pe Gladstone nu va tăgădui, că el nu făcea nimic ce nu se putea acorda cu credința luĭ religioasă. Precum Stuart Mill a încercat să împace economia politică cu umanitatea, Gladstone a căutat să împace politica cu religia. De aceea orĭce conversiune politică la dînsul trebue explicată prin lumina religieĭ sale. Incolo, nimenĭ nu putea să exercite o influență asupra luĭ, nicĭ chiar Robert Peel, deși lumea îl numea »Pony Peel«.

Ceeace îĭ era propriŭ era aptitudinea de a se forma cu timpul, de a urma opinia publică, de a se ținea pas cu pas de evenimente, de a se cufunda în curentul ideilor timpuluĭ sĕŭ. De aci numeroasele luĭ triumfurĭ, de aci popularitatea luĭ ne-maĭ pomenită, fără ca el să aibă o urmă din jovialitatea luĭ Palmerston, fără să fie un dandy ca Old Pam, un cupidon ca Disraeli.

De la moartea luĭ Robert Peel, Gladstone, care câștigase până aci destulă experiență politică și se familiarizase cu ideile moderate liberale, evoluă necontenit spre stînga. In ministeriul liberal de coalițiune al Lorduluĭ Aberdeen (1852), el ajunse ministru de finanțe (Chancelor of the Exchequer) și de atuncĭ încoa rĕmase stîlpul partiduluĭ liberal din Anglia. De la 1865, de când el vorbi, deși maĭ mult într'un mod academic, în favoarea votuluĭ universal, radicaliĭ îl priveaŭ ca pe unul din aĭ lor, și cu cât înainta în vîrstă, cu atât devenea maĭ radical. De numele luĭ se leagă un șir de reforme din cele maĭ însemnate: modificarea tarifuluĭ vamal al Angliei într'un înțeles liber-schimbist, reformarea sis-

temului de contribuţiuni, desfiinţarea multor imposite şi taxe grele şi supĕrătoare, tractatul comercial cu Franţa, legea asupra învĕţămîntului popular, înfiinţarea caselor de economie de la poştă, introducerea votului secret în alegerĭ, micşorarea datorieĭ statului prin transformarea consolidatelor în anuităţĭ, desfiinţarea cumpĕrărĭĭ gradelor în armată, luarea dreptului bisericeĭ protestante de a figura ca biserică de stat în Irlanda *(disestablishment)* şi, în fine, legea agrară (landbill) în această insulă.

In partea din urmă a vieţiĭ sale politice, Gladstone luptă cu deosebire pentru îmbunătăţirea soarteĭ nefericiteĭ Irlande. Incă din 1870, Isaac Butt formase în această insulă asociaţia *Home Rule*. Gladstone, vĕzînd că mijloacele de represiune contra Irlandeĭ aŭ avut de rezultat întăritarea din ce în ce a spiritelor, ajunse la convingerea că cestiunea irlandeză nu se poate rezolva decât de Irlandezĭ. De aceea el se uni cu Parnellĭştiĭ pentru reînfiinţarea parlamentuluĭ irlandez. Un parlament irlandez pe deplin independent, numind pe miniştri şi legiferând asupra tutulor intereselor locale, acesta era primul punct al programuluĭ luĭ Gladstone pentru resolvarea cestiuniĭ irlandeze. El nu voia nicĭ chiar să rezerve parlamentuluĭ britanic dreptul de veto. Acest din urmă drept trebuia să se exercite de către Coroană, ca şi pentru parlamentul din Westminster.

Pentru isbînda acesteĭ reforme, Gladstone începu o mişcare din cele maĭ energice, deşi se afla într'o vîrstă foarte înaintată, vorbind în halele din piaţă saŭ pe peronul gărilor, în trăsură saŭ în vagon, în mijlocul razelor solare saŭ pe nişte ploĭ torenţiale, cu o căldură, cu o convingere, cu o învierşunare cum rareorĭ s'a vĕzut. Alăturĭ cu această activitate oratorică, el desfăşura o activitate tot aşa de viguroasă în ziare şi reviste. Fructul acesteĭ energiĭ fără exemplu fuse isbînda candidaţilor sĕĭ în alegerile de la 1892. Billul *Home Rule* fuse votat în Camera Comunelor, însă respins de Camera Lorzilor. In urma acesteĭ căderĭ, Gladstone depuse mandatul sĕŭ de Prim-ministru şi se retrase şi din Camera Comunelor, punînd sfîrşit carieriĭ sale politice, una din cele maĭ strălucite şi maĭ fecunde din câte a vĕzut până acum Anglia.

II

Gladstone este unul din cele maĭ extraordinare fenomene ale veaculuĭ nostru. El era un orator neîntrecut, un mare scriitor, linguist, naturalist, archeolog şi teolog, tot aşa de familiar cu Biblia ca şi cu Dante şi Homer, cu părinţiĭ Bisericeĭ, ca şi cu autoriĭ greciĭ şi latinĭ, cu renaşterea italiană ca şi cu cestiunile economice şi cu cifrele bugetuluĭ. El ar fi putut fi profesor atât de literatura antică cât şi de economia naţională, dar maĭ ales de ştiinţa finanţelor, şi universitatea din München i-a adus cel maĭ meritat şi maĭ firesc omagiŭ conferindu-ĭ la 1872 titlul de doctor în ştiinţele politice pe temeiul clasiculuĭ sĕŭ buget. De aceea, cu drept cuvînt se întreabă unul din panegiriştiĭ luĭ: »unde se maĭ poate găsi un om care să fie tot aşa de competent când vorbeşte de madapolam ca şi când vor-

beşte de cultura antică, la Manchester ca şi la Oxford, entusiast de arta italiană ca şi de tariful vamal, studiând cu acelaş zel pe Alfieri şi Gioberti, ca şi stafidele de Zante, tot aşa de familiar cu direcţiunea drumurilor de fier ca şi cu cestiunile cele mai abstruse ale episcopatului anglican ?«

Dar ceeace ridică pe Gladstone d'asupra celorlalţi bărbaţi de stat ai Englitereĭ şi ai Europeĭ, este o expansiune de inimă care ese din cercul îngust al particularismului. Nu numaĭ suferinţele desmoşteniteĭ Irlande, ci şi durerile tutulor statelor străine, aŭ găsit un ecoŭ simpatic în pieptul luĭ. Italienĭ, Românĭ, Grecĭ, şi maĭ în urmă Bulgarĭ şi Armenĭ, toţĭ datoresc ceva influenţeĭ fecunde a cuvîntuluĭ sĕŭ. Nemuritoare a rĕmas scrierea sa adresată Lorduluĭ Aberdeen asupra intemniţărilor politice din regatul Neapoli; scrierea a avut în treĭ sĕptĕmânĭ 20 de ediţiunĭ şi a contribuit într'un grad foarte înalt la discreditarea acestuĭ guvern în faţa lumeĭ civilizate. Tot luĭ se datoreşte iniţiativa pentru înapoiarea Insulelor Ionice la Grecia. Bulgaria strivită îĭ inspiră broşura *On the Bulgarian horrors and the Eastern Question*, iar cruzimile exercitate asupra Armenilor i-aŭ inspirat ultimul sĕŭ discurs de la Liverpool.

Prin eloquenţa sa, Gladstone ocupă un loc aşa de înalt între corifeiĭ tribuneĭ, în cât numaĭ Castelar şi John Bright pot sta aproape de dînsul. Multe din discursurile luĭ pot rivaliza nu numaĭ cu ale luĭ Burke, Pitt, Fox şi Macaulay, dar chiar cu ale luĭ Demosthenes, idealul şi desperarea oratorilor. El poseda ca nimenĭ altul arta de a însufleţi faptele grele cu consideraţiĭ morale de un ordin superior şi de a ilustra maximele luĭ cu fapte caracteristice. Aci era secretul farmeculuĭ ce produceaŭ celebrele sale discursurĭ finanţiare. Numerele şi cifrele, tractate de dînsul, se prefac în ideĭ şi imaginĭ poetice, iar pustia obositoare a statisticeĭ devine sub vraja cuvîntuluĭ sĕŭ o încântătoare grădină de roze. Cine a auzit pe Gladstone vorbind asupra bugetuluĭ, a înţeles cum ele arată pulsul naţiuniĭ, dar nu maĭ poate asculta pe alţĭ miniştri de finanţe. In adevĕr, finanţele eraŭ specialitatea luĭ, şi de sigur el a fost cel maĭ mare finanţiar al timpuluĭ sĕŭ. El îndemna pe Englezĭ să cultive negoţul şi zicea că este trist şi scandalos ca negustoriĭ să întoarcă spatele comerţuluĭ, în loc să-l continue cu o dragoste din ce în ce maĭ vie din generaţie în generaţie.

Cel maĭ mare şi maĭ frumos din discursurile sale bugetare este cel rostit în Camera Comunelor din 1860. Gladstone era atuncĭ bolnav de peripneumonie, şi din această cauză discuţiunea bugetuluĭ se amânase cu treĭ zile. Dacă, după trecerea acestuĭ termen, el n'ar fi fost în stare să vină în Cameră, trebuia, după hotărîrea Consiliuluĭ de miniştri, ca Sir Cornewall Lewis, secretarul de stat la interne şi în acelaş timp finanţiar foarte abil, să-l represinte. Ziua fixată pentru desbaterea bugetuluĭ sosise. Camera era înţesată de public, care aştepta într'o nerăbdare încordată. Pănă în ultimul moment nu se ştia dacă marele finanţiar nu va fi împiedicat de boală de a veni. In fine, Gladstone sosi. In mijlocul impaţienţeĭ generale a deputaţilor şi tribunelor, el se ridică palid, sprijinindu-se de bancă, şi aşa de slăbit de boală, încât fiecare se întreba dacă va fi în stare să-şĭ ducă discursul pănă la sfîrşit. Doctorul sĕŭ se afla în tribună cu ceasornicul

în mână. Gladstone începu să vorbească, şi Adunarea rămase în curs de patru ore sub farmecul aceleĭ eloquenţe ce se desfăşura cu amploarea şi abundenţa uneĭ superbe pânze de apă. Peroraţia maĭ ales era de o frumuseţe şi o originalitate, care lasă în umbră tot ce se zisese în această privinţă până la dînsul. Efectul acestuĭ discurs fuse imens; el electriză de o potrivă parlamentul şi ţara întreagă.

Partea nemuritoare a opereĭ luĭ Gladstone rămâne pe seama istorieĭ, care, după expresia luĭ Schiller, este tribunalul omenirĭĭ. Ceeace a murit cu dînsul este săpat în trăsurĭ neşterse în amintirea celor ce l-aŭ cunoscut. Şirurile celor ce aŭ trăit cu dînsul în timpurile sale de eroism se răresc din ce în ce, până când cel din urmă dintr'înşiĭ va duce cu sine în mormînt ceeace nimenĭ nu va maĭ putea reconstrui. Aceĭ ce l-aŭ auzit vorbind spun că vocea luĭ era de o sonoritate, de o adîncime, de o melodie şi o dulceaţă ce nu se pot descrie. Vocea luĭ era capul-d'operă al creaţiunĭĭ, şi Macaulay, care nu era aşa de prodig în laude faţă cu adversarĭĭ sĕĭ politicĭ, o numea »muzica parlamentuluĭ«. Când vorbea el, o lume întreagă era suspendată de buzele luĭ. Glasul luĭ pĕtrundea prin corpurile impenetrabile. El nu făcea numaĭ inimile să vibreze şi sufletele să se umple de o armonie inefabilă, ci, ca lyra luĭ Amphion, da simţire şi viaţă celor nesimţitorĭ. Fără această voce discursurile luĭ sînt lipsite nu numaĭ de clasica lor frumuseţe, ci de ceeace le făcea să pĕtrunză în suflete şi să le mişte până în adîncurile lor misterioase. Cel ce caută viaţa unuĭ discurs al luĭ Gladstone în vorbele tipărite pe hârtie, în notele stenografilor, face ca Menippos care voia să judece frumuseţea Eleneĭ şi a luĭ Narcis după nişte craniĭ informe aruncate într'un colţ al Tartaruluĭ. Nişte petale descolorate nu pot ţinea locul acelor florĭ, a căror privire ne desmiardă vederea şi al căror parfum ne umple sufletul de o plăcere cerească. Ca o amforă plină de o bĕutură divină, dar descoperită de incuria saŭ neprevederea oamenilor, discursurile luĭ aşternute pe hârtie aŭ pierdut acel parfum de ambrozie ce le făcea vrednice de ospĕţul zeilor.

Pentru ultima oară el vorbi într'un mare meeting la Liverpool în Septembre 1896, în favoarea Armenilor. In imensul cort în care încăpeaŭ miĭ de oamenĭ, se îmbulzea acum un public de douĕ orĭ maĭ numeros decât cel ce se prevedea că va veni. El se sui pe tribună şi începu să vorbească sprijinindu-se pe un baston, de care nu părea că are nevoie. Toţĭ se aşteptaŭ la o decepţie. Cu toate acestea, puterea elocuenţeĭ luĭ nu se desminţi nicĭ în acest moment suprem. Vocea luĭ străbătea rîndurile auditorilor, plină, bogată, mişcătoare. Ceeace zicea el, înţelesul cuvintelor luĭ, nu coprindea nimic extraordinar, şi de sigur posteritatea, recitind acest discurs după notele stenografilor, se va mira de uşurinţa cu care se producea entuziasmul în contimporaniĭ luĭ. Vechia luĭ litanie despre rĕutatea guvernuluĭ turcesc, despre cruzimile uneĭ hoarde de fanaticĭ asupra unuĭ popor creştin, despre misiunea divină a Engliterei de a fi apărătoarea celor slabĭ şi nevinovaţĭ,—toate acestea pot fi clişeurĭ învechite în gura altuia. Eşite din gura luĭ Gladstone, ele curgeaŭ ca revelaţiunea unuĭ profet.

Dar acest om care aduna în sufletul luĭ durerea tutulor naţiunilor şi ştia să o comunice compatrioţilor sĕĭ, era izolat pe lume. El nu s'a ispovedit nicĭodată

nicĭ unuĭ amic; n'a comunicat nimĕnuĭ destăinuirĭ, pe care să nu le fi comunicat lumiĭ întregĭ. A casă la sine, el trăia numaĭ cu cărţile pe care nu le lăsa din mână decât când trecea în sala de mâncare. Pe lingă acestea, ca un adevĕrat cugetător, el se putea cufunda aşa de adînc într'un obiect de studiŭ, în cât înaintea acestuia lumea întreagă dispărea. Biblioteca din Haward era pentru dînsul un templu şi citirea un serviciŭ divin, pe care-l făcea cu aceeaşĭ evlavie ca şi rugăciunea sa de dimineaţă din biserică, unde nu admitea nicĭ un confident.

Demnitatea şi înălţimea de caracter se vedeaŭ până în cele maĭ micĭ amĕnunte ale vieţeĭ luĭ. Dar nu acestea depărtaŭ de dînsul orice intimitate, pentru că el unea cu dînsele o bunĕtate şi o modestie exemplară. Şi politeţa luĭ a rĕmas proverbială. Nicĭ o vorbă necuviincioasă n'a eşit din gura luĭ, ba nu s'a arătat nicĭ chiar în pragul gîndiriĭ luĭ. Nicĭodată nu şi-a permis gesturĭ de bilciŭ, nicĭ chiar când se afla în culmea pasiuniĭ sale politice. Şi numaĭ printr'o figură de stil Bernal Osborne a putut zice că de câte orĭ Gladstone era aprins de pasiune, atuncĭ se arăta într'însul »indianul piele-roşie al desbaterilor,« care, ca un sĕlbatic sublim, se arunca asupra adversaruluĭ sĕŭ cu pasul repede, cu privirea de vultur şi cu vocea ce rĕsuna ca ţipĕtul de victorie. Intr'însul se vedea nu fiara setoasă de sângele vrăjmaşuluĭ, ci tribunul gentleman care trîntește pe adversar cu puterea argumentuluĭ şi cu entuziasmul sĕŭ pentru o idee mare. Nicĭ unul din adversariĭ luĭ nu s'a putut ridica până la înălţimile în care 'ĭ plăcea luĭ să planeze, şi de unde cu o privire sigură el vedea numaĭ ideile, nu mulţimea şi micile eĭ patimĭ.

Nu aşa s'aŭ purtat uniĭ din adversariĭ luĭ faţă de dînsul. Eĭ nu vedeaŭ în ideile şi practicele luĭ religioase, în evoluţiunile luĭ politice, în urbanitatea manierelor luĭ decât prefacere şi ipocrizie. Unul din aceştia spunea la 1886, în fierberea lupteĭ pentru bilul Home Rule, că Gladstone, ştiind că emanciparea negrilor nu se va face fără o indemnizare largă a proprietarilor de robĭ, învĕţă pe tatăl sĕŭ să cumpere, pe preţurĭ de nimic, în momentul paniceĭ, miĭ de negri şi negrese, pe care Statul, adică contribuabiliĭ englezĭ, 'ĭ plăti cu sume enorme. Cu acest aur, zicea el, Gladstone a cumpĕrat Hawarden, castelul unde se odihneşte vara de ostenelile sale parlamentare. De sigur, dacă a propus landbilul şi bilul Home Rule, a pus ochiĭ pe un domeniŭ din Irlanda. Aşa vorbeaŭ pătimaşiĭ despre unul din bărbaţiĭ ceĭ maĭ integri aĭ timpuluĭ nostru. Aceasta este o mare nedreptate şi o eroare profundă. Tot într'însul era sinceritate şi adevĕr. In el, împrejurul luĭ, domnea un spirit curat şi o atmosferă virginală care 'l luminaŭ din creştet până în tălpĭ. Dacă ar fi trăit acum o mie de anĭ, în acel ev de mijloc în care virtutea şi adevĕrul eraŭ atribute numaĭ ale sfinţilor, artiştiĭ l-ar fi reprezentat cu o aureolă de jur-împrejur. Aşa de candidă era înfăţişarea luĭ, aşa de supraomenească fiinţa luĭ.

In noaptea din Septembre 1893, când, după un şir de lupte crîncene şi de dezbateri pasionate de o parte şi de alta, preşedintele Camereĭ Comunelor anunţă că bilul Home Rule a fost primit la a treia citire, toate privirile se îndreptară şi se aţintiră asupra luĭ Gladstone, care, între Morley şi Edward Grey, şedea pe banca miniştrilor, la dreapta preşedinteluĭ. Trecuse miezul nopţiĭ. Pro-

clamarea votului produse un entuziasm cum nici un Parlament n'a vĕzut vr'o-dată. Gladstone era sĕrbătorit de partizanii sĕi cu o sinceritate, cu o expansiune ce părea idolatrie. Acesta trebue să fi fost cel mai frumos minut din lunga şi furtunoasa lui carieră. Insă în mijlocul acestor manifestări de triumf, el se sculă în linişte de pe banca sa, trecu pe dinaintea scaunului preşedintelui, lăsând în urmă pe toţi aceia care îl ajutaseră să isbutească în această luptă de zece ani şi mai bine contra rezistenţei desperate a torilor uniţi cu o parte din liberali. Pe când ceilalţi miniştri se complac după asemenea victorii a fi înconjuraţi de co-luptătorii lor, Gladstone eşi din Parlament izolat şi liber de orice mîndrie, ca un trimis din altă lume, care a venit pe pămînt numai pentru ca să arate oamenilor calea către lumină şi după împlinirea misiunii lui se întoarce iarăşi în meta-cosmii. Nici Morley, credinciosul lui scutier, nici Harcourt, alt fidel al lui tot aşa de devotat, nici Rosebery, discipolul lui predilect, n'au trăit în intimitatea lui. El era prea înalt, spiritul lui prea comprehensiv, bunĕtatea lui prea întinsă, vo-caţiunea lui prea umanitară, pentru ca oamenii dimprejurul lui, care aveau prea multe lucruri de venerat într'însul, să şează alături cu el şi să citească în tainele sufletului lui.

In Englitera, unde direcţiunea partidelor este mai mult decât ori unde o cestiune de familie, numele lui Gladstone, mai ales pe timpul înviersunatei cam-panii pentru bilul Home Rule, nu trebuia să se pronunţe, în familiile tori, de-cât cu insulte şi blesteme. Din toată această ură şi din acest venin n'a mai rĕmas nimic, din momentul ce Gladstone s'a retras de pe arena politică. Toată naţiunea îl plânge, şi chiar adversarii sĕi politici ceĭ mai dirji nu se pot opri de a nu vĕrsa lacrimi pe mormîntul acestui om mare, nu numai prin talentul şi ştiinţa lui, ci şi prin caracterul sĕu blând, uman, generos. Ceĭce au fost în Camera Comunelor când Gladstone era unul din membrii eĭ, pot mĕsura acum golul imens ce acest om lasă în urmă-i. Camera Comunelor fără Gladstone! Cine va putea după el să împodobească cu atâta demnitate şi să întinerească acele formule constituţionale peste care au trecut atâtea veacuri şi care par mumificate în venerabila lor ve-chime? Cine va avea acea voce care pĕtrundea ca o muzică divină inimile cele mai apatice ? Cine va fi aşa de norocit ca dînsul să pună vorba nemerită în locul eĭ şi la timpul oportun ? Cine după dînsul va îmbrăca polemica parlamentară în atâta curtenie, cavalerism şi cuviinţă ? Cine va fi în stare ca dînsul să înstruneze inimele sus şi să pună în vibraţie nervii unei mari naţiuni ? Un Gladstone nu se naşte uşor. Natura este foarte avară de un asemenea lut.

LUCENZIO.

EUG. VOINESCU

Plaja de la Constanța

FIICA LUĬ SEJAN

(POVESTE ISTORICĂ)

(urmare) [1]

XVI

De la 'ndepărtarea Apicateĭ din casă de către Sejan, o mare schimbare se produsese 'n viaţa şi 'n obiceiurile Atilieĭ. Copila, care adora pe maică-sa, resimţi adînc lovitura, şi dispoziţiile sufleteşti, în care acest eveniment o aruncă, se resfrînseră şi asupra tovarăşilor sĕĭ, maĭ întăĭ asupra tînĕruluĭ Drusus, şi apoĭ, printr'însul, asupra Claudieĭ şi Antonieĭ, surorilor luĭ.

Apicata venise, chiar în ziua izgonireĭ sale, la venerabila Antonia, bunica copiilor, ca să-şĭ verse focul, încunosciinţînd-o de ceea ce i se 'ntîmplase. Ea o găsise 'n camera eĭ, în costum de dimineaţă, stând pe un pat îmbrăcat în stofă de mătase, broşată cu aur, şi torcênd, după datina vechelor matrone romane, cu cotul rezemat pe perne de pĕr de epure. Cu toate acestea, fusese primită numaĭ decât, şi, după salutările obicĭnuite, spusese nenorocirea ce o lovea. Cu câteva ore 'nainte, Sejan o chemase, şi, fără a-ĭ da vreun motiv saŭ a o acuza de vre-o greşeală, 'ĭ declarase că viaţa a devenit cu neputinţă 'ntre dînşiĭ şi că trebuiaŭ, prin urmare, să se desparţă. La protestările eĭ, el rĕspunsese, povăţuind-o să fie cu minte, să 'nţeleagă, să renunţe, de bunăvoe, la un traiŭ comun, ce nu maĭ putea continua, să nu-ĭ ceară explicaţiunĭ, pe care nu le-ar putea, de o cam dată, pricepe şi care nu ĭ-ar folosi, de altmintrelea, la nimic. Dacă va fi 'nţeleaptă, adăogase el, şi se va supune fără sgomot, vor rêmâne prie-

[1] Vezĭ *Artă şi Literatură română*, Anul II, No. 6.

tinĭ, ca şi în trecut. Dacă, dimpotrivă, va căta să se opue, rĕul va fi tot al eĭ, căcĭ, hotărîrea sa fiind nestrămutată, va fi silit atuncĭ să uzeze de forţă ca s'o alunge. El o 'ndemnase, decĭ, să asculte cu binele şi să se retragă unde 'ĭ va face plăcere şi unde va avea el grijă să nu-ĭ lipsească nimic.

— »Iată, — 'ncheiase Apicata, plângênd, — unde m'a dus o viaţă de credinţă şi de devotament! A trebuit să mĕ supuiŭ şi astădată, fiindcă ştiŭ cât e de inutil să lupt cu un asemenea om. Acum, ce să mĕ fac, fără casă, fără familie! Sĕrmaniĭ meĭ copiĭ, ce am greşit ca să merităm o asemenea soartă!...«

Antonia, adînc mişcată de cele ce auzise, căută s'o consoleze, să-ĭ ridice curagiul.

— » Şi ce trebuinţă aĭ de bărbatul-tĕŭ ca să trăeştĭ liniştită? — 'ĭ zise ea, sculându-se şi luând-o de mână. — Nu aĭ destuĭ amicĭ care să te iubească şi să te cinstească 'n nenorocire? Nu aĭ pe noră-mea, Agripina, care ţine la tine ca la soră-sa? Nu mĕ aĭ pe mine însămĭ, care 'ţĭ voesc tot binele şi-ţĭ voiŭ da totdeauna sprijinul meŭ? De ce să te frămânţĭ aşa de mult cu firea?... Copiiĭ tĕĭ ceĭ marĭ vor rĕmâne, afară de aceasta, cu tine, — conchise venerabila matronă, — şi vor fi crescuţĭ, după poziţiunea lor, subt îngrijirea ta de mamă. Atilia e deja a noastră. Situaţiunea nu mi se pare, decĭ, aşa de desperată, şi viitorul îţĭ păstrează încă zile pline de mulţumire!...«

Apoĭ, vĕzînd că cuvintele sale, orĭ cât de 'ntăritoare se 'ncercaŭ să fie, nu convingeaŭ în deajuns pe Apicata, care sta cu ochiĭ pironiţĭ în pămînt, înecată de durerea ce simţea, ea 'şĭ amestecă lacrimele cu ale eĭ, o luă pe după gît, o strînse în braţe, repetându-ĭ cu dragoste şi compătimire: »Apicato! scumpă şi nenorocită Apicato!...«

După ce jalea celor două femeĭ se maĭ potoli niţel, prin liberul curs ce-ĭ deteră, ele se gîndiră cum să comunice ştirea Atilieĭ, fără să-ĭ facă rĕŭ. Ele cunoşteaŭ natura delicată şi profund impresionabilă a copileĭ şi ar fi voit să-ĭ tăinuiască cât de mult un lucru ce, de sigur, avea să o sdruncine şi pe care, de altmintrelea, s'ar fi părut că nu era nicĭ un zor să-l afle numaĭ decât. Insă, cugetând maĭ bine, ele găsiră că era preferabil să-i-l spue ele înşi-le. Ce-ar fi zis, în adevĕr, fata când, întorcêndu-se, după obiceiŭ, acasă, nu ar fi găsit pe maică-sa acolo? Cine era să-ĭ explice lipsa eĭ? Şi ce s'ar fi ales de dînsa dacă, în aşa împrejurare, n'ar fi avut alăturĭ pe o fiinţă iubită care să o mîngîie şi să o 'mpace? Ele se hotărîră, decĭ, să o cheme şi să o pue 'n cunoscinţa uneĭ situaţiunĭ ce maĭ rĕŭ era a i se ascunde maĭ multă vreme.

Copiiĭ tocmaĭ se jucaŭ prin grădină, şi, de pe fereastra deschisă, se auzeaŭ rîzênd şi chiuind cât le lua gura. Drusus descoperise, în vîrful unuĭ ulm, un cuib de păsărele, şi cu toţiĭ se chibzuiaŭ cum să facă ca să pue mâna pe dînsul.

— »Să asvîrlim cu petre până 'l vom da jos!«—propunea Claudia.

— »Da, — obiecta Atilia, — dar atuncĭ ce se va face cu puiĭ? Nu-'ĭ vom lovi şi pe dînşiĭ? Nu vor muri, sĕrmaniĭ! căzênd de la o aşa 'nălţime?...«

— »Maĭ bine să tăiem ulmul, — opina mica Antonia. — Vom avea, astfel, fără greutate, şi cuib, şi păsărele! «

— „Nu te gîndeşti la ce vorbeşti, — răspundea Drusus. — Chiar când am putea tăia un arbore aşa de mare, nu 'nţelegi că el, căzênd, ar sdrobi păsărelele?... şi pe noi, poate, dimpreună cu ele !...“

După ce deteră încă târcoale 'mprejurul copaciului, studiind poziţiunea cuibului, calculând înălţimea şi soliditatea crăcilor ce-l înconjuraŭ, Drusus se hotărî să se sue în ulm. El execută acest lucru cu destulă agilitate, ajunse până 'n apropierea cuibului, ba chiar nu-i mai rămânea decât o ultimă mişcare pentru a pune mâna pe dînsul, când, din stufişurile vecine, umflându-şi penele, deschizêndu-şi ciocul şi ghiarele, ca pentru luptă, iată alergară părinţii puilor, decişi a-şi apăra şi scăpa progenitura. Deşi mici şi slabi, şi lipsiţi de orice armă ofensivă care să inspire temerea, ei n'ascultară decât de curagiul lor de făpturi iubitoare, se năpustiră asupra vrăjmaşului, îl atacară cu furie, expuindu-şi viaţa şi libertatea ca să-l gonească. Ţipetele şi repeziciunea mişcărilor lor, îndreptate mai cu seamă spre ochi şi figură, reuşiră să turbure pe Drusus. El încetă de a mai înainta, şi, ţinêndu-se c'o mână de crăci, ca să nu cază, cu cealaltă rămasă liberă, căta să se apere de ciupiturile şi de loviturile de aripi ce primea, pe când copiii, rămaşi jos, îngrijaţi de ceeace putea să i se întîmple, îl rugaŭ să se coboare. El refuza, totuşi, stăruitor în dorinţa sa de a cuceri prada ce venise să caute cu atâta osteneală, când un sclav apăru, trimis de venerabila Antonia ca să cheme pe Atilia.

— „Dar n'auzi, Druse, — 'i strigară 'n acelaş timp Claudia şi Antonia, — că mama mare chiamă pe Atilia? Iată: ea a plecat deja !...“

Aceste cuvinte fură 'n deajuns ca să facă pe Drusus să uite şi cuib şi tot. El se grăbi a se da jos din arbore, şi, urmat de surorile sale, se luă după mica sa prietină care apucase 'nainte.

Ei străbătură, alergând, vestibulul palatului decorat cu o bogăţie cum rare-ori se vedea [1]); trecură prin atriuri cu tavanele acoperite cu picturi încadrate 'n frunzişuri fantastice, prin care se jucaŭ paseri, amoraşi şi maimuţe; lăsară în urmă-le apartamente unde pietre preţioase scînteiaŭ pe colonade de lemn scump; se strecurară prin săli pardosite cu mozaice ce reprezintaŭ femei despuiate pe spinări de cai cu picioarele din napoi în formă de cozi de peşte, bacante despletite îmbrăţişându-se cu tirşi freneticĭ, saŭ nimfe cu pulpele albe ce ţineaŭ în mână ramuri de pomi înfloriţi,—călcând, în fuga lor, peste pepturi ce păreaŭ că palpită, peste guri ce ai fi zis că-i strigă, peste aripi de sburătoare deschise 'n azur. Câte o dată, portiere se crăpaŭ pe încăperi ce apăreaŭ, de odată, cu mobiliere de aur şi de argint; alte-ori, eraŭ colţuri de grădini, cu verzişuri nesfîrşite, resfrânte de basine pline cu apă, sub priviri de statui, saŭ curţi interioare cutreerate de servitori în costume strălucitoare.

Ei ajunseră, mai în acelaş timp, în camera unde-i aştepta bunica lor. Venerabila Antonia, aşezată într'o catedră cu spatele 'nalt, sta pe gînduri, cu capul rezemat de piedestalul pătrat al unui mare vas cu flori, pe când, în faţă-i, Api-

[1]) Vezi J. Lombard, *Op. cit.*

cata, pe un scaun de fildeş, cu mâinele împreunate după un genuchiŭ, cugeta, cu ochiĭ încă roşiĭ, la scena ce era să se petreacă când va spune fiicei sale dureroasa noutate.

— »Dragă mamă, — zise Atilia, intrând, şi, dupe ce sărută pe Antonia, repezindu-se la maică-sa, pe care o luă cu braţele pe după gât, — ce aĭ de te vĕz aşa de tristă? Ţi s'a întîmplat vreun rĕŭ? Spune, ca să ştiŭ şi să mĕ 'ntristez şi eŭ!...«

Apicata n'avu puterea să maĭ se stăpînească.

— »Fiica mea, — rĕspunse dînsa, lipindu-şĭ buzele de obrajiĭ eĭ, — iubita mea fiică, rĕul ce mi se întîmplă e aşa de mare, încât nicĭ nu ţi-l poţĭ închipui!.. De azĭ înainte, eŭ nu maĭ sunt mama ta! De azĭ înainte, nu ne maĭ e permis să trăim împreună, nicĭ să ne maĭ vedem decât din când în când, şi aiurea decât în casa unde te-aĭ născut!...

Apoĭ, fiindcă Atilia sta mirată şi nu înţelegea ce voia să zică, ea repetă, pe scurt, ceeace spusese deja Antonieĭ. Copila nicĭ astădată nu pricepea bine. Ea socotea că e vorba de vre-o ceartă de familie trecĕtoare şi credea că va 'mpăca pe maică-sa, oferindu-ĭ intervenţia sa.

— »Lasă, dragă mamă, — 'ĭ replică ea, — nu trebue să te mîhneştĭ numaĭ pentru atât. Mĕ voiŭ ruga eŭ de tata să te erte, dacă aĭ greşit în ceva. Ştiĭ cât e de bun cu mine şi cum îmĭ face toate plăcerile. Sunt sigură că nicĭ rîndul acesta nu mĕ va refuza!.... Ş'apoĭ, de ce zicĭ că nu maĭ eştĭ mama mea? Ce? oare lucrul acesta este cu putinţă? Dar dacă tu nu voeştĭ să-mĭ maĭ fiĭ mamă, vreaŭ eŭ să fiŭ fata ta, şi nimenĭ nu mĕ va putea opri de la aceasta, şi te voiŭ urma orĭ unde te veĭ duce şi orĭ unde te veĭ ascunde!...«

Vorbind astfel, ea se lipise de maică-sa, ţinênd-o strîns îmbrăţişată, ne maĭ lăsând-o să se mişte.

Atuncĭ venerabila Antonia interveni pentru a o face să 'nţeleagă.

— »Ascultă, Atilio, — 'ĭ zise ea, — maică-ta nu maĭ poate locui cu tatăl tĕŭ la un loc, şi orĭce încercare de a se schimba acest lucru e de prisos, căcĭ astfel aŭ hotărît zeiĭ superiorĭ, peste a căror voinţă nu putem trece. Ea nu va maĭ călca, prin urmare, prin casa părintească, însă tot mamă 'ţĭ va rĕmâne, şi o veĭ întîlni aicĭ cât de des, orĭ de câte orĭ ĭĭ va place să vie să te vază!... Nu te turbura, decĭ, draga mea, căcĭ viaţa-ţĭ nu va fi schimbată din această cauză şi nu veĭ rĕmâne fără protectorĭ. Veĭ veni, din potrivă, să locueştĭ cu noĭ, şi veĭ găsi în mine o altă mamă care să te iubească şi să te îngrijească, astfel că, de acum înainte, veĭ avea douĕ mame în loc de una!...«

Apicata, auzind-o, 'ncepu a plânge. Antonia ea însăşĭ nu-şĭ putu stăpîni lacrimele. Iar Atilia, în faţa acelor douĕ femeĭ adorate, aşa de bune pentru dînsa, pe care le vedea coprinse de atâta jale, nu ştia la care să alerge maĭ întâĭ pentru a o mîngîia, le adresa, pe rînd, cele maĭ dulcĭ numirĭ, le lua la amêndouă mâinile, ducêndu-le la gura şi la inima sa.

Drusus, din parte-ĭ, vĕzênd pe amica sa aşa de desperată, perduse şi el orĭce moderaţie, 'şĭ încleştase pumniĭ, şi, neştiind pe cine să facă rĕspunzĕtor de

cele întîmplate, bătea din picioare, aruncând priviri furioase împrejuru-i. Claudia şi mica Antonia aşişderea, mişcate de durerea celorlalţi, alergaŭ de icĭ până colo, rugându-se de toţi să se liniştească, amestecându-şi lacrimele cu ale lor.

Această scenă nu ţinu mult, însă lăsă o adîncă 'ntipărire în mintea Atilieĭ. Din acel moment, veselia-i şi sbudărlnicia-i dispărură. Ea deveni, pe cât vîrsta permitea, gravă şi serioasă, şi, dimpreună cu dînsa, micii sĕi tovarăşi îşi schimbară şi eĭ obiceiurile. Sufletul jocurilor fusese, în adevĕr, până atunci Drusus; însă, el perzêndu-şi, din causa Atilieĭ, orice gust de asemenea exerciţiĭ, partidele de maĭ 'nainte încetară, astfel că parcul şi grădinele palatuluĭ nu maĭ fură animate, ca altădată, de alergăturile lor. Eĭ staŭ acum maĭ mult în casă, îşi treceaŭ timpul cu alte ocupaţiunĭ, fetele învăţând să lucreze, să coasă, să toarcă, Drusus ţinêndu-le de urît. Câte odată, se duceaŭ să asiste la lecţiile uneĭ şcoale din vecinĕtate. Dascălul, sărac îmbrăcat, cu o tunică de lână cârpită, scria cu cridă pe o tablă de placă îngustă, pe când, împrejuru-i, şcolariĭ silabiseaŭ o latinească barbară [1]). In acel moment, se 'ntîmpla să sosească vreo mamă. Ea 'şi aducea băeatul, care plângea, şi-l încredinţa pedagoguluĭ, dându-i şi câţiva quincuncĭ drept plată. Magistrul îşi oprea un moment ochiĭ asupra elevuluĭ, băga iute baniĭ în cingĕtoarea tuniceĭ sale, ce făcea, 'n locul acela, o umflătură pe slăbiciunea stomaculuĭ, maĭ totdeauna gol, apoĭ îşi urma scrisul înainte.

XVII

Abia coborîtă din pat, cu stola desfăcută, cu sînul, subt subucula cusută cu mătăsurĭ, nestrîns încă în strofiul cu 'ncheetorĭ de hrisoprasă, cu sandalele nelegate de picior, unde, d'asupra glesneĭ, nu-şi pusese încă periscelidele [2]), brăţărĭ de aur ce purtaŭ damele romane elegante, Agripina se afla, în dimineaţa aceea, în cubicula sa, aşezată pe un sigma de lemn scump încrustat cu sidefurĭ. Ea sta gînditoare, cu capul rezemat de mâna stîngă, cu un genuchiŭ d'asupra celuĭlalt, uitându-se, fără să vază, cu ochiĭ perduţi într'un gol depărtat. Ca apa limpede a unuĭ mare fluviŭ ce resfrânge, în cristalu-i, decorurile nesfîrşite ale malurilor, mintea-i reproducea lucrurile din trecut, aşa de strîns legate de imaginea soţuluĭ sĕŭ, a căruĭ amintire nu 'ncetase d'a o urmări.

Se făcea, maĭ întăĭ, că este 'n Siria, la Antiohia.

Era o privelişte orientală, un oraş cu turnurĭ înalte, cu panglicĭ de apă albastră, în care se oglindeaŭ temple albe; şi acele panglicĭ de apă par'că tîraŭ umbrele acelor temple, şi acele turnurĭ se prelungeaŭ, peste câmpurĭ, la depărtărĭ însemnate. In mijlocul privelişteĭ, ea vedea pe soţul sĕŭ, tînĕr, vesel, triumfător, comandând mulţimeĭ, dus pe braţe, adorat de un popor în delir.

Era un palat, cel din Epidafne, cu treptele de marmoră roşie, înconjurat de sfinxĭ de granit şi de nimruzĭ cu coarne [3]), împodobit cu colonade răsucite, ale căror capiteluri luaŭ forme de florĭ de lotos. Petice de soare luceaŭ, ziua, pe

[1]) Vezĭ J. Lombard, *Op. cit.*
[2]) idem
[3]) idem

treptele aceluĭ palat, iar, noaptea, luna, jucându-se pe ele, le făcea să semene a marĭ cascade de sânge. Deşi cam sfioasă, ea se vedea fericită în acea architectură fantastică, alăturĭ şi nedespărţită de soţul sĕŭ, plin de iubire pentru dînsa, glumeţ pentru temerile eĭ de copil.

Era o grădină populată cu cedri, cu paltinĭ, cu salsole şi cu cactuşĭ. Intr'însa se aflaŭ basine limpezĭ, ca nişte paveze de argint, şi alee verzĭ, deschizêndu-şĭ perspectivele pe funduri de cer albastru, unde raze de aur îşĭ aprindeaŭ strălucirile lor. Braţ la braţ cu soţul sĕŭ, într'o dulce intimitate, ea se vedea plimbându-se la rĕcoarea acelor adăpoaste, spuindu-şĭ gîndurile unul altuia, formând planurĭ pentru viitor.

Era o cameră bogată, cu uşĭ de bronz, bătute în ţinte de argint, cu grele portiere ţesute numaĭ în florĭ de fir. In fundul camereĭ, subt o boltă lucrată în smalţurĭ, se afla un pat de fildeş, învelit cu o hepică de aur, iar în acel pat se vedea soţul sĕŭ, cu totul schimbat, palid şi slăbit de boală, înconjurat de familia şi de amicĭĭ sĕĭ credincioşĭ. El vorbea în termenĭ ce scoteaŭ lacrimile [1]), da tutulor sfaturĭ, le cerea rĕzbunare.

Eraŭ, apoĭ, arderea trupuluĭ pe rugul aşezat în forul din Antiohia; plecarea sa la Roma; marea vastă, cutreerată de năvĭ ce se 'ndreptaŭ spre Brundusium; mişcărĭ de lopeţĭ, trăgênd brazde în urma lor; vedeniĭ de oraşe pe coaste înalte; ţĕrmurĭ sărutate de valurĭ, înţesate de populaţiunĭ eşite în haine de doliŭ, ca să salute; calea Apia, străbătută de călătorĭ, veniţĭ din tote colţurile lumeĭ; Roma în fine, măreaţă, splendidă, impunĕtoare, desfăşurând, pe cele şeapte coline ce o împresuraŭ, colanul sĕŭ de temple, de basilice, de portice, de arcurĭ care maĭ de care. Agripina, urmărită de impresiile sale neşterse, vedea, după aceea, ca într'o oglindă credincioasă, întîmpinarea călduroasă ce-ĭ făcuse poporul roman la sosire, înmormîntarea soţuluĭ sĕŭ, întrevederea sa cu Tiberiu.

La această amintire însă, figura-ĭ luă, deodată, o expresiune de ură care o schimba cu totul. Ea nu uitase, în adevĕr, răceala ce socrul sĕŭ ĭĭ arătase, indiferenţa cu care ascultase plângerile sale, puţina grabă ce pusese ca să urmărească pe culpabilĭ. La evocarea imagineĭ luĭ, ea nu-şĭ maĭ putu, decĭ, stăpîni mânia, şi isbucni cu toată vehemenţa ce-ĭ era naturală. Atuncĭ iluziunea devenind pentru dînsa realitate, ea se crezu cu adevĕrat în faţa *sinistruluĭ bĕtrân* şi începu să-l atace în chipul cel maĭ sângeros, apostrofându-l, insultându-l, bravându-l, acuzându-l de suferinţele sale, de moartea soţuluĭ sĕŭ, pe care i-o atribuia, spuindu-ĭ tot ce avea pe inimă şi ce de mult ĭĭ umbla prin gură. Tocmaĭ într' un târziŭ, desmeticită de propria-ĭ violenţă, ea 'şĭ veni în fire, şi atuncĭ rĕmase mirată singură de dezordinea imaginaţiuneĭ sale care o 'împinsese la asemenea excese.

In acel moment, cineva bătu la uşă, şi, totdeodată, se auzi glasul Claudieĭ Pulchreĭ, vereĭ sale, care o ruga să-ĭ deschiză.

Claudia intră spăimîntată, abia maĭ respirând. Ea căzu, chiar de la uşă, pe un scaun, unde rĕmase câteva minute fără să poată vorbi, înecată de fluxul

[1]) Vezĭ Tacit, *Anale*.

lacrimelor sale. Agripina se apropie de dînsa, îi dete ajutorul trebuincios, se informă, mîngâind-o, de cauza care-i pricinuia atâta durere.

— »A! scumpă Agripino, — putu în sfîrşit să zică Claudia Pulchra, după ce se mai linişti puţin, — sunt perdută! sunt moartă! Am venit să mĕ pun subt protecţia ta, căcĭ o lovitură grozavă mi se pregăteşte! Tu cunoştĭ viaţa mea, curăţenia moravurilor mele, fără de care n'aşĭ fi putut fi demnă de prieteşugul tĕŭ! Eĭ bine, spune tu, care mĕ ştiĭ maĭ bine decât orĭcine, dacă sunt capabilă de o asemenea faptă, dacă acuzaţiunea ce mi se aduce nu e o minciună şi o crimă infamă!..«

— »Acuzaţiunea ce ţi s'aduce? Dar ce acuzaţiune poate să ţi s'aducă ţie, aşa de bună şi de cinstită? — întrebă, cu mirare, Agripina, care nu înţelegea bine. — Ce faptă ţi se atribue? şi de cine? şi în care scop?«

— »Scopul? A! nu mĕ întreba de scop! — rĕspunse Claudia Pulchra, ridicându-şĭ fruntea; — eŭ însămĭ nu-l cunosc încă! Poate că, gîndindu-ne maĭ bine, îl vom descoperi în cele din urmă. Dar, înfine, orĭcare ar fi scopul vrăşmaşilor meĭ, acuzaţiunea ce mi-aduc e spăimîntătoare, şi 'mĭ va cauza, de sigur, perderea, dacă nimenĭ nu va sări ca să mĕ scape.... Sunt acuzată, draga mea, de crima de adulteriŭ! Şi de către cine? De Domitius Afer, amicul caseĭ, omul pe care totdeauna l-am cinstit şi ajutat! Şi cu cine? Cu Lucius Furnius, un indiferent, care nicĭodată n'a călcat pe la mine şi pe care, de altmintrelea, printr'o antipatie instinctivă, nu-l pot suferi şi n'am ochĭ ca să-l vĕz!...«

Agripina îngălbeni la auzul aceleĭ ştirĭ neaşteptate. In dispoziţiunile de spirit în care se afla, ea vĕzu numaĭ decât, în acel proces, ce se pregătea, mâna luĭ Tiberiŭ, doritor să isbească într'însa, persecutând pe vară-sa. Cu toată tăria sa de suflet şi netemeinicia pâreĭ ce se articula contra acesteia, ea se îngriji serios pentru dînsa, căcĭ, fiind date deprinderile timpuluĭ, pericolul la care era expusă părea teribil.

Legea Julia, *de Adulteriis*, în virtutea căreia Claudia Pulchra fusese urmărită, devenise, în adevĕr, spaima tutulor femeilor cinstite de pe vremea aceea, căcĭ, chiar nevinovate fiind, ele 'şĭ riscaŭ libertatea şi, în orĭce caz, îşĭ perdeaŭ reputaţiunea prin dezbaterile publice ce se urmaŭ. August făcuse acea lege pentru a isbi în depravaţiunea femeilor, a restabili curăţenia vechilor moravurĭ şi a favoriza căsătoriile, asigurând bărbaţilor soţiĭ credincioase şi demne de dînşiĭ. Insă, prin mĕsurile riguroase ce crezu de cuviinţă să adopte, spre a-şĭ atinge scopul, el lăsă poarta deschisă tutulor abuzurilor. Dupe legea sa, acţiunea în adulteriŭ nu maĭ era considerată ca o acţiune pur privată, precum fusese până atuncĭ, rezervată numaĭ soţuluĭ saŭ tatăluĭ ofensat, ci ca o acţiune publică,[1]) pe care orĭcine putea să o intenteze şi s'o urmărească în numele moraleĭ nesocotite. Din această cauză, cinstea familiilor, a celor maĭ avute maĭ cu seamă, deveni prada oamenilor de nimic, a delatorilor, care, încurajaţĭ de prinţ pentru scopurile sale politice, înfloreaŭ în timpul luĭ Tiberiŭ. In afară de rĕsbunările private, al căror instrument se făceaŭ, eĭ aveaŭ tot interesul să provoace acţiunile cele

[1]) Vezĭ Digest, *ad legem Juliam, de Adulteriis.*

mai temerarii, căci, în caz de neisbîndă, nu eraŭ expuşi la nicĭ o rĕspundere, iar dacă reuşeaŭ, li se asigura o pătrime din averea condemnaţilor. Oricine înţelege ce groază inspiraŭ aceştĭ oamenĭ şi procesele pornite de dînşiĭ. Prin desbaterile publice ce provocaŭ, eĭ aruncaŭ necinstea în sînul caselor celor mai onorabile, iar dacă, ceeace se întîmpla adesea, justiţia, rătăcită saŭ influenţată, pronunţa o condemnaţiune nedreaptă, nicĭ soţul, nicĭ tatăl nu aveaŭ dreptul să ierte. Nenorocita osîndită trebuea să'şĭ părăsească casă, copiĭ, prietenĭ şi să se ducă să-şĭ peatreacă viaţa în exil, în vreo insulă depărtată.

Agripina avea, prin urmare, toată dreptatea să se îngrijească pentru vară-sa, Claudia Pulchra. Ea izbucni în recriminărĭ şi in imprecaţiunĭ la adresa luĭ Tiberiŭ.

— „O! acel bĕtrân funest! — esclamă dînsa, dând figureĭ sale acea expresiune de ură ce, de cîtva timp, îĭ era obicinuită;—totdeauna şi în toate, trebue să'l întîlnesc în calea mea, îngreuindu-mi-o, puindu-se d'a curmezişul eĭ! Nu-ĭ era destul rana nevindecată ce mi-a pricinuit prin moartea soţuluĭ meŭ: el urmează loviturile sale, şi, prin înscenărĭ ca ceeace 'ţĭ pregăteşte, nefericită Claudio, voeşte să-mĭ răpească şi pe ultimiĭ amicĭ ce maĭ mi-aŭ rĕmas pentru a mĕ iubi şi consola!... Abia a trecut anul de cînd o altă amică, sĕrmana Sosia Galla, scumpă şi ea prin devotamentul ce-mĭ arăta, a plătit dragostea eĭ pentru mine printr'o condemnaţiune revoltătoare. Nicĭ cinstea şi reputaţiunea eĭ, maĭ presus de orĭce bănuială, nicĭ serviciile soţuluĭ sĕŭ, Caiu Siliu, tovarăşiŭ de arme al luĭ Germanicus şi învingĕtor al luĭ Sacrovir, nu putură să o scape de acuzaţiunea ridiculă de concusiune ce i se aducea! Ea fu trimisă în exil, şi soţul eĭ, pentru a evita o condemnaţiune tot aşa de nedreaptă, îşĭ dete singur moartea [1]) !... Acum, a venit rîndul tĕŭ, scumpă Claudio! Data asta, tu aĭ fost aleasă ca să ispăşeştĭ crima de a-mĭ fi rĕmas credincioasă!... Insă, nu! Nu va fi zis că am lăsat să se sĕvîrşească o asemenea inichitate fără luptă! că n'am făcut totul ca să împedic nelegiurea ce se prepară!... Pe Tiberiŭ îl urăsc din fundul sufletuluĭ meŭ, îl urăsc maĭ presus de orĭce expresiune, cu toată 'nverşunarea uneĭ inimĭ ulcerate, îl urăsc ca pe un prigonitor al neamuluĭ meŭ, ca pe un turburător al linişteĭ şi al fericireĭ mele! da, îl urăsc, şi îĭ voesc tot rĕul, şi chem, în tot momentul, asupră-ĭ mânia zeilor infernalĭ!... Totuşĭ, pentru dragostea ta, iubită Claudio, mĕ voiŭ duce la dînsul, mĕ voiŭ pleca, dacă trebue, dinainte-ĭ, voiŭ plânge ca o nenorocită şi-l voiŭ ruga să erte, să uite, să oprească urmărirea odioasă pornită împotrivă-ţĭ!... O zeĭ protectorĭ aĭ nevinovăţieĭ călcate în picioare, ajutaţi-mĕ în întreprinderea mea! Nicĭodată nu veţĭ fi avut maĭ mult decât acum ocazia să arătaţĭ puterea voastră! Daţi-mĭ sprijinul vostru, zeĭ nemuritorĭ, faceţi-mĕ să isbutesc şi scăpaţĭ de ruşine o victimă aşa de nobilă şi de demnă de interes!...

Vorbind astfel, ea începu să se îmbrace pentru a se duce să întîlnească pe Tiberiŭ, pe când Claudia Pulchra, pătrunsă de sacrificiul ce, la firea eĭ, făcea pentru dînsa, îĭ săruta, ajutându-ĭ, obrazul şi mâinele cu recunoştinţă.

(urmează).

CIRU OECONOMU.

[1]) Vezĭ Tacit, *Anale*.

DE LA CEI CE NU MAI SUNT [1]

SCRISOARE INEDITĂ

Roma, 12 Iulie 1882.

Scumpe coleg,

Ţi mulţumesc foarte pentru gentila-ţi scrisoare. Cu vie satisfacţiune am vĕzut că te interesezi la lucrările felibrilor. In Provenţa şi Linguadoca se află, cum vezi, un mânuchiŭ de literatorĭ, criticĭ şi ştienţiaţĭ, care, cu ocaziunea jocurilor olimpice latine, vor să strîngă cât maĭ mult legăturile intelectuale care există în germene între popoliĭ latinĭ. Cu toţiĭ, voim ca pe tĕrîmul, altul decât ĕl politic, să fundăm o adevĕrată federaţiune latină.

In al 14-lea secol, o cetate italiană era în rezbel quasi neîntrerupt cu cetăţile vecine. Ar fi trecut de utopist ĕl care le-ar fi prezis că odată, odată aŭ să constitue un singur Stat, şi să nu se maĭ bată ca orbiĭ. Cine ştie, poate pentru nepoţiĭ noştri nu va fi o utopie de a închiega o federaţiune politică. Noĭ ne mulţumim cu federaţiunea, cum ziseiŭ, pe tĕrîmul altul decât politic.

Am făcut altădată atâtea conferinţe despre limba noastră acolo, că se cam pricepe binişor dialectul nostru de către vreo doĭ, treĭ maĭ pricepuţĭ din colegiĭ meĭ montpelierenĭ.

Ca un scriitor distins şi poet talentos cum eştĭ D-ta, să trămiţĭ scrierĭ la felibri; va fi pentru noĭ o frumoasă achisiţiune. Cum le veĭ avea preparate, trămitemi-le; şi le vom publica, ba vom căuta a şi le premia.

---

[1] Sub titlul acesta vom publica din timp în timp *scrisorĭ inedite* de ale Românilor care aŭ ilustrat veacul nostru. Pentru moment, dăm scrisoarea de faţă a doctoruluĭ Obedenaru, scrisă la Roma în 1882, când el era prim-secretarul legaţiuneĭ române de acolo, scrisoare din care se vĕd sentimentele şi preocupările acestuĭ distins bărbat.
N. R.

Avem un organ : *La Revue des langues latines.* Vom avea peste puţine lunĭ încă un altul, mare format, imprimat luxos, cu colaboratorĭ din ceĭ maĭ distinşĭ : Francezĭ, Italienĭ, Spaniolĭ, Portughezĭ, şi poate chiar Românĭ. După numĕrul şi importanţa aderenţilor, se poate prevedea că vom avea bun succes. In acea publicaţiune vom înscri ceeace ne veĭ trămite.

Bună idee aĭ să traducĭ în versurĭ româneştĭ unele poeziĭ provenţale saŭ lingadociane. Se înţelege că veĭ da şi poeziĭ originale.

Fiindcă 'mĭ facĭ onorul a mĕ consulta asupra *formeĭ*, voiŭ da exemplul urmat de Alecsandri. Dînsul, care se servea de slavonismurĭ *decăzute*, scoase din funcţie şi *puse la pensie*, ca *cinste, dragoste, taĭnic,* când a scris cântecul ginteĭ latine, n'a pus *se oglindeşte* ci a pus *se mirează.*

Şi în adevĕr. Pune pe suprafaţa unuĭ vas cu apă *câteva* bule de săpun. Veĭ vedea că sunt toate rotunde. Pune apoĭ multe bule, fă-le să se adune, să se strîngă una lîngă alta, şi veĭ vedea că din rotunde ele se fac hexagonalĭ.

Tot forma aceasta o iaŭ şi albinele când construesc *casele lor.* Pentru ca să se strîngă, renunţă fiecare bulă la *forma* ce ar fi avut de ar fi fost *resfirate*, şi iaŭ forma care le permite să şează una lîngă alta în contact. De-ar fi rĕmas rotunde, contactul n'ar fi fost complect. Natura ne învaţă dar, că suntem constrînşĭ să *cedăm* fiecare câte ceva pentru a avea contact maĭ intim. Când dar voim în *concertul latin* să trăim cu ceĭlalţĭ semenĭ noă, cată să cedăm, să aruncăm vorbele străine ca *cinste, dragoste, taină, falnic,* şi altele iertate de Dumnezeŭ.

Şi apoĭ la noĭ,—permite-mĭ, stimate coleg, puţin pedantism,—nu se zice nicĭ *cinste* nicĭ *onor* în popol, ci se zice *omenie.* Mi s'a raportat că traducĕtorul *Romeĭ învinse* ar fi pus în gura personagelor din dramă vorbe ca *cinste.* Romanĭ care vorbesc bulgăreşte ! In traducţiunile ce proiectezĭ, după chiar Alecsandri, nu numaĭ dupe mine, cred că s'ar cuveni să eviţĭ pe cât va fi posibil formele bulgăreştĭ. Şi chiar din vorbele ce avem, pe cât va fi posibil, să menţiĭ în traducţiune vorbele din text care s'ar apropia de ale noastre. De exemplu, în *Mireille* (text provenţal) se zice *in dret*, en français »vis-à-vis, en face«. Eĭ bine, în româneşte cată să se zică *în drept*, căcĭ are acelaş sens ca *in dret.*

Ştiŭ că alţĭ pedanţĭ ca mine susţin că slavonismurile aŭ drept de cetăţenie, căcĭ aşa scriaŭ cronicariĭ Urechiă, Costin şi alţiĭ. Bine, scriaŭ cronicariĭ astfel, însă aceasta nu e limba românească adevrĕată, căcĭ vorbele ъмісліре, вражбъ, осѫдие, послѹшечник, подопжнъ, нпрочй, n'aŭ rĕmas în limbagiul vorbit. In loc de *vrajbă*, se zice *desbinare*, etc. Astăzĭ vedem pe juniĭ care aŭ primit educaţiunea în cafenelele Parisuluĭ că zic *m'am ambetat la supeul ăsta, mâĭne o să avem un dineŭ, dumneata aĭ ampietat pe drepturile mele*, etc.

Aceste caricaturĭ de vorbe scălâmbăiate nu pĕtrund în limba românească. Şi iar bine, fiindcă uniĭ studenţĭ de al XV-lea an, maĭ introduc şi vorbe ca *»am bĕut un bock, calul aleargă pe pistă (!)«* şi zĕŭ, că multe qui-proquos am avea de s'ar introduce în adevĕrata limbă românească, vorbele introduse prin contrabandă în gergul junilor.

Ceeace fac juniĭ astăzĭ, o făceaŭ şi în secolele trecute. Fiiĭ de boier din

Moldova 'şĭ făceaŭ studiile în Polonia, şi veneaŭ de acolo cu ţiitorĭ poloneze şi unguroaice, şi maĭ veneaŭ cu învĕţul rĕŭ de a vorbi polonește. Apoĭ maĭ era şi pĕcatul că în biserică şi în administraţiune se scria şi se citea bulgărește, şi astfel cronicariĭ introduceaŭ vorbe slavone cum astăzĭ junĭĭ din *High-life,* din *Jockey-club*, introduc vorbe străine în românește.

Şi cu ce părere de rĕŭ vedem unĭĭ junĭ de talent care astăzĭ scriŭ o limbă româno-bulgară cu *vrednic*, *vreme*, *slavă,* etc.! Aşa fac Tocilescu, Xenopol şi ceĭ de la *Convorbirile literare.*

Intenţiunea mea fiind laudabilă, cred că-mĭ veĭ scuza *tirada* asta de pedant. Să revenim la frumoasele dumitale proiecte.

Am lăsat acasă (la Montpellier) o numeroasă colecţiune de vorbe din dialectele meridionale franceze, care seamănă cu ale noastre. Dumneata veĭ vedea altele destul de multe în cărţile ce veĭ citi.

Imĭ pare mult rĕŭ că nu cunoşteam dorinţa aceasta a Dumitale până să nu plec de la Montpellier, căcĭ acolo îmĭ am biblioteca, şi a-şĭ fi ales un numĕr oarecare de poeziĭ în dialectele provenţale, cu traducţiunea franceză faţă în faţă, şi ţi-le aş fi trămis la Constantinopolĭ ca să alegĭ din ele pe care ţi-ar fi plăcut maĭ mult pentru a le traduce în versurĭ românești. N'am pe cine însărcina să scotocească în bibliotecă în lipsa mea. Cheile bibliotecĕĭ sînt puse într'un dulap cu argintărie, şi aste ultime cheĭ sunt aci la noĭ.

Iacă ce am cugetat să fac : scriŭ la un amic să-mĭ dea notiţă de indicaţiunea bibliografică precisă a douĕ colecţiunĭ de poeziĭ; apoĭ 'ţĭ voiŭ transmite acea indicaţiune, ca să poţĭ prin corespondenţă să cerĭ de la Paris aceste douĕ cărţĭ. Una este un poem *Mireille*, un cap-de-operă din care aĭ putea alege câteva fragmente; altă carte *Amour et plours, amour et pleurs*, este o colecţiune de poeziĭ plăcute, suave, graţioase, unele elegiĭ, înfine, cam cum doreştĭ Dumneata. Nu'mĭ aduc bine aminte dacă această ultimă operă are şi traducţiunea franceză ; dar cum oĭ avea rĕspunsul, ţi-l voiŭ comunica.

Pentru moment, cred că n'ar fi rĕŭ să traducĭ în dialectul nostru dunărean mica poezie provenţală, care a fost tradusă în dialectul macedonean. Am avea astfel ambele dialecte gemene faţă 'n faţă.

Poeziile Dumitale să ne fie trămise maĭ 'nainte de Ianuarie 1883.

D. Mavrogheni, când a plecat, mĭ-a spus că se va întoarce după 15 Octombre. De atuncĭ nu mĭ-a maĭ scris ; însă am aflat din sorginte sigură că va fi numit la Constantinopolĭ.

Te felicit, căcĭ rar cap de misiune care să aibă amabilitatea, afabilitatea, caracterul de *gentlmen,* vastele cunoştinţe şi pĕtrunderea de spirit a D-luĭ Mavrogheni. Poate numaĭ o contrarietate o să aĭ: Nu o să maĭ locueştĭ la legaţiune, căcĭ nu cred să fie loc şi pentru familia ministruluĭ şi pentru a primuluĭ secretar.

Cam lungă scrisoare făcuiŭ şi urît scrisă; cu toate astea, tot nu mĕ opresc. Doresc să-ţĭ vorbesc de şcoală. Difer de D-ta, când e vorba de a se deschide o şcoală românească în Stambul. Cred că se cuvine să începem *mic*, *mic* de tot *mic* şi *mĕrunt,* iar nu cu *mare*. In adevĕr, până acum na maĭ fost şcoală româ-

nească. Va să zică, o să vie copiiĭ care aŭ să 'nceapă a, b, c. Avem nevoie de un institutor de clasa I primară în primul an. La ce ne-ar servi institutoriĭ pentru clasele II, III şi IV? Toţĭ copiiĭ fiind începĕtorĭ, nu avem nevoie decât de prima clasă începĕtoare şi de un singur pedagog saŭ institutor. Numaĭ dupe un an va fi momentul să se numească un al doilea institutor. Şi încă s'ar putea chiar atuncĭ să rĕmânem cu unul singur, căcĭ în Bucureştĭ chiar, institutorul de clasa I primară dă lecţiunĭ şi la clasa II primară. Şi alt institutor este însărcinat cu clasele III şi IV. In rezumat, s'ar cuveni să se 'nceapă luându-se o căscioară cu chirie în Stambul (pe unde şed Româniĭ), şi să se pue un singur institutor. Aceasta cred că s'ar putea face nu cu mare greutate din fondurile care astăzĭ sînt afectate pentru şcoalele din Turcia.

Ştiŭ că D. Dumitru Brătianu 'şĭ pusese în minte să facă şcoală la Pera. Chiar trămisese pe Lahovari şi pe un fiŭ al sĕŭ să vază localul ce era să se închirieze; dar cum am maĭ avut plăcerea a-ţĭ scrie, eŭ cred că nu în Pera e lipsă de şcoală, ci la Stambul; acolo şed Româniĭ cu familiĭ. Am cunoscut eŭ mulţĭ dintr'înşiĭ.

Voiŭ scrie şi domnuluĭ ministru al inştrucţiunĭ publice despre aceasta.

Dacă maĭ unul, maĭ altul ne-am mişca puţin, şcoala ar putea începe, şi numaĭ prin micĭ începuturĭ *insensibile* putem face ceva. *Mic* şi fără sgomot!

Termin, scumpe coleg, maĭ mulţumindu-ţĭ odată pentru dorinţa ce aĭ expus de a lucra pentru înfrăţirea dialectuluĭ Gallo-roman de la Dunăre cu cel din *Gallia Narbonzensis,* şi-ţĭ promit că veĭ avea peste puţin notiţele de care vorbiĭŭ maĭ sus.

Primeşte, te rog, expresiunea sentimentelor mele amicale.

Dr. Obedenaru.

DIN POVESTE

Colo 'n satul dintre frasinĭ,
La biserica din vale,
Nu s'aude decât glasul
Nesfîrşitelor urale...
Peste tot ţinutul, astăzĭ,
Bate vînt a veselie
Căcĭ e nunta Sultănichiĭ,
Floare mândră din câmpie.
De pe sînurĭ voluptoase
Fluturĭ albĭ sclipesc în soare,
Floarea satuluĭ 'ĭ gătită
In costum de sĕrbătoare;
Cântece de bucurie
Hohotind, răsună 'n văĭ
Şi pe drum păşesc, a lene,
Pâlcurĭ, pâlcurĭ de flăcăĭ.

. . . . . .

Blândă zi de primăvară!
Peste tot e verde locul
Şi din cer, drăguţul soare,
Surîzênd, îşĭ varsă focul.
Un zefir venit din luncă,
Printre frunze drum îşĭ tae
Respândind peste mulţime
Răcoroasa luĭ bătae.
Pe pământ şi sus în aer
S'a întins o vraje sfîntă.
Vrajea dulce din poveste
Ce te 'mbată şi încântă:

. . . . . .

. . . . . .

— „Vine nunta“! strigă uniĭ...
Curioşiĭ-acum se 'ndeasă:
Toţĭ flăcăiĭ vor să vadă
Cum îĭ şade ca mireasă
Sultănichiĭ. Măcar, ochiĭ,
Să nu-ĭ vadă ar fi păcat,
Căcĭ, de focul lor, nicĭ unul
N'a scăpat nesăgetat!
Intr'un car frumos şi mîndru.
Tras încet de patru boĭ,
Printre maldărul de frunză,
Iată-ĭ miriĭ amêndoĭ:
Vlad e vesel şi-ĭ surîde
Aşa dulce mustăcioara,
Pe când tristă şi zmerită,
Stă alăturea-ĭ fecioara.
Chiuind, plesnind din bice,

Vin în urmă călăreţi
Fluturând în vînt ştergare...
Caiï sprintenï şi suieţi
Strînşi în gură cu zăbala,
Numa 'n joc îşi poartă paşiï...
. . . . . .
. . . . . .
In biserică, cu 'ncetul,
Aŭ intrat, apoï nuntaşiï.
Ce n'ar da — biet — Sultănica
Braţul altuia s'o poarte!
Tristă ce-ï şi par'că merge
Nu la nuntă, ci la moarte,
Sînïï i se zbat puternic,
Voluptoşiï sînï de crin...
Intr'un colţ, printre mulţime,
A zărit şi pe Florin
Şi, zărindu-l, prin tot corpul
O străbat fiorï de ghiaţă
Şi d'abia îşï ţine plânsul
Să nu-ï curgă rîŭ pe faţă,
Căcï Florin e alb ca varul,
Ochiï luï ţintesc scînteï
Şi... doar el îï e pe lume
Toată fericirea eï...
Din voinic, frumos ca bradul,
S'a uscat, de dor, flăcăul.
Cât de-amarnic te slăbeşte
Când se 'ncuibă 'n suflet, rĕul!
Par'că vede 'n vis, acum —
Sînt vre-o câţïva anï d'atuncï —
Cum, zglobiï şi făr' de grije,
Alergaŭ prin văï şi luncï
Şi cum el i-a spus odată,
In desişul din zăvoï,
C'o iubeşte... şi... d'atuncea,
Câte grije şi nevoï
Nu le-a stat în calea vieţeï!
O robise cu privirea,
Şi 'n zadar cercat-aŭ uniï
Să le zdruncine iubirea,
Căcï şi-acum când ea cu altul
S'o uni pentru vecie,
Doar un gînd maï are 'n minte:
Gândul luï de pribegie.
Apoï iar îşï aminteşte:
Intr'o zi, pe la nămiaz,
— »Sultănico îï zise măsa,
Mângîind-o pe obraz;
»De Florin, fetiţa mamiï,
»Rele veştï s'aud prin sat;
»E sărac şi orĭce-aï zice —
»Nu-ï vre-o cruce de 'nchinat!
»Nu te am decât pe tine,
»Şi de soarta ta mï-e milă.
»Am vĕzut eŭ multe d'astea!
»Tu eştï proastă, eştï copilă
»Şi, decând trăeştï pe lume
»N'aï atins al lipseï prag
»Nu-ï frumos şi nu-ï prielnic
»Tot ce ochilor e drag!
»Când n'aï sare la fiertură
»Şi făină la covată,
»Ce te facï doar cu iubirea,
»Bat-o vina eï s'o bată?
»Uite, Vlad e om cu stare
»Are viï, zăvoiŭ, livede
»Şi de-atâta drag, fetică
»Bietul om abia te vede.
»Fata mami, 'n căsnicie
»E destul să fiï iubită...«
Vorbe goale, fără noimă
Pentru o inimă robită!
Ea, oftând atuncï amarnic,
A lăsat privirea 'n jos
Şi Florin în clipa acea
I-a părut şi maï frumos.
Nopţï întregï a plâns sĕrmana
In zadar. Nicï rugăminţï
Nicï bocelï, n'aŭ fost în stare
Să 'mlădie pe părinţï;
Până când acuma: iat-o,
Aŭ tîrît-o la altar
C'un bărbat ce nu-ï stîrneşte
Decât jale şi amar.
Azï, prin pomiï din livadă

A găsit-o Vlad ascunsă
Şi de-aceea-ĭ sĕrmănica
Aşa galbenă şi plânsă.
. . . . . .
. . . . . .
Lacrimĭ staŭ să-ĭ umple ochiĭ,
Parc'o 'năduşe găteala
Şi din creştet până 'n poale,
»Riŭ de foc« îĭ stă beteala;
Şi 'n necazul ce-o mâhneşte
Ar striga la el: Florine!
Ar fugi afar' prin lume,
Dar i-e teamă... i-e ruşine.
Fel de fel de gînduri triste
'l străbat slăbitul creer,
Pe potecĭ ne maĭ ştiute
Ochiĭ eĭ acum cutreer,
In urechĭ cântarea-ĭ sună
Ca un plâns pierdut în vînt
Şi din toată sfînta slujbă
N'a 'nţeles nicĭ un cuvînt.
. . . . . .
Voĭ, ce 'n razele iubireĭ,
Faceţĭ pieptul să tresalte,
Numaĭ voĭ pricepeţĭ taina
Simţimintelor înalte
Câtă fiere varsă 'n suflet
Jalea fiinţeĭ ce-aĭ iubit
Şi ce-amarnic este chinul
Unuĭ dor neizbîndit!

* * *

Colo 'n zare, pe cât ochiul
Poate, spaţiul, să pătrunză,
Se zăreşte o colibă
Invĕlită numa 'n frunză.
Către ea pornesc nuntaşiĭ
Pe cărarea alburie
Să-şĭ îngroape 'n vin şi 'n jocurĭ
Jalea moartă şi pustie
. . . . . .
. . . . . .
In tăcerea sereĭ calme,
Repezĭ clipele se scurg
Şi încet, pe nesimţite,
Seara, pleacă 'n spre amurg...
Din zăvoiŭ rĕsare luna
Plină şi fermecătoare
Străbătênd pe bolta lină
Calea eĭ rătăcitoare.
Dungĭ roşieticĭ, luminoase,
Vopsesc cerul la apus
Şi'n văzduh trimite raze
Câte o stea lucind pe sus
. . . . . .
Flăcăimea saltă în jocurĭ
Şi maĭ iuţĭ şi maĭ domoale;
Uniĭ beaŭ iar alţiĭ, în aer,
Slobod focurĭ de pistoale.
Lelea Uţa, soacra mare
Işĭ sărută dulce nora
Şi pe când nuntaşiĭ, veselĭ,
Aŭ întins în curte, hora,
Vlad zîmbeşte Sultănichiĭ
Umilit şi rugător...
Focul dragosteĭ curate, —
Focul luĭ mistuitor —
L-ar preface în vorbe blânde,
Negrăit de iubitoare
Dar, pe loc, îĭ stinge glasul
Faţa eĭ nepăsătoare;
Şi rĕceala din privire-ĭ
Face patima să-ĭ crească
I-ar da totul, i-ar da viaţa...
Ce n'ar da ca să-l iubească!

* * *

Noaptea lângedă şi caldă
Izgonită din câmpie,
A 'nvelit *de mult* coliba
Cu marama-ĭ cenuşie
Ca prin farmec, dalba lună
Şi luceferiĭ-aŭ pălit...

O văpae argintie
Apărea la rĕsărit.
Nicĭ un freamăt, nicĭ o şoaptă
In vĕzduhul lin, molatic;
Printre crengĭ se scurge leneş,
Doar zefirul singuratic.

In colibă, câţĭva, numaĭ,
Chefuesc în jurul meseĭ.
Toţĭ închină 'n sănĕtatea
Gineruluĭ şi-a mireseĭ.
Era 'n clipa 'n care noaptea
Cu lumina se îngână...
Deodată 'n vîntul *rece*
Şuier viŭ prelung rĕsună.
La auzu-ĭ, Sultănica
Făr' de voe-a tresărit;
Din toţĭ oaspeţiĭ veselnicĭ
Numaĭ ea l-a auzit,
Şi tiptil, pe nevĕzute,
A eşit atuncĭ din casă.
Fără gînd şi fără grije,
Pradă doruluĭ se lasă...
Dor născut din plăsmuirea
Unor vise dulcĭ, pribege, —
Al iubireĭ simţ puternic,
Neclintita fireĭ lege.
Nicĭ duioasa amintire
Din trecutul eĭ, nicĭ dorul
De părinţĭ, n'aŭ fost în stare
Să-ĭ oprească 'n drum piciorul!
Tremurând o poartă paşiĭ
Către al inimeĭ stăpîn
Şi voios *acum* tresaltă
Feciorescul feteĭ sîn.

* * *

Pe un roib frumos şi ager
Zboară falnica pereche...
Unul altuia 'şĭ spune
Şoapte calde la ureche,
Vîntul, dornic să le afle
Taina şoaptelor şi gîndul,
'I sărută blând pe faţă
Părul feteĭ resfirându-l.
Ce plăcut rĕsună 'n aer
Amorosul sărutat!
Ca un zmeŭ de prin poveste
Zboară roibul spumegat,
Peste câmpul ud de roua
Sclipitoare-a dimineţeĭ,
Tăinuind cu mersu-ĭ ager
Sfîntul dor al tinereţeĭ...

. . . . . .

Sus, în aer, ciocârlia
Deşteptată de rĕcoare
Cântă vesel. Tot respiră
Armonie şi splendoare.
Un zefir zglobiŭ aleargă
Printre crengile de teĭ
Şi'n natură mîndrul soare
Varsă primele scînteĭ.

* * *

Şi acum, în zoriĭ zileĭ,
Pe sub teiĭ de pe vale,
Un voinic cu chipul scarbăd
Merge 'ncet doinind a jale.
Dese-orĭ, la şezătoare,
Lăcrămând, bĕtrâniĭ spun:
—„Bietul Vlad! Cine-ar maĭ crede,
„Om din dragoste *nebun!?*“

FLORIAN I. BECESCU.

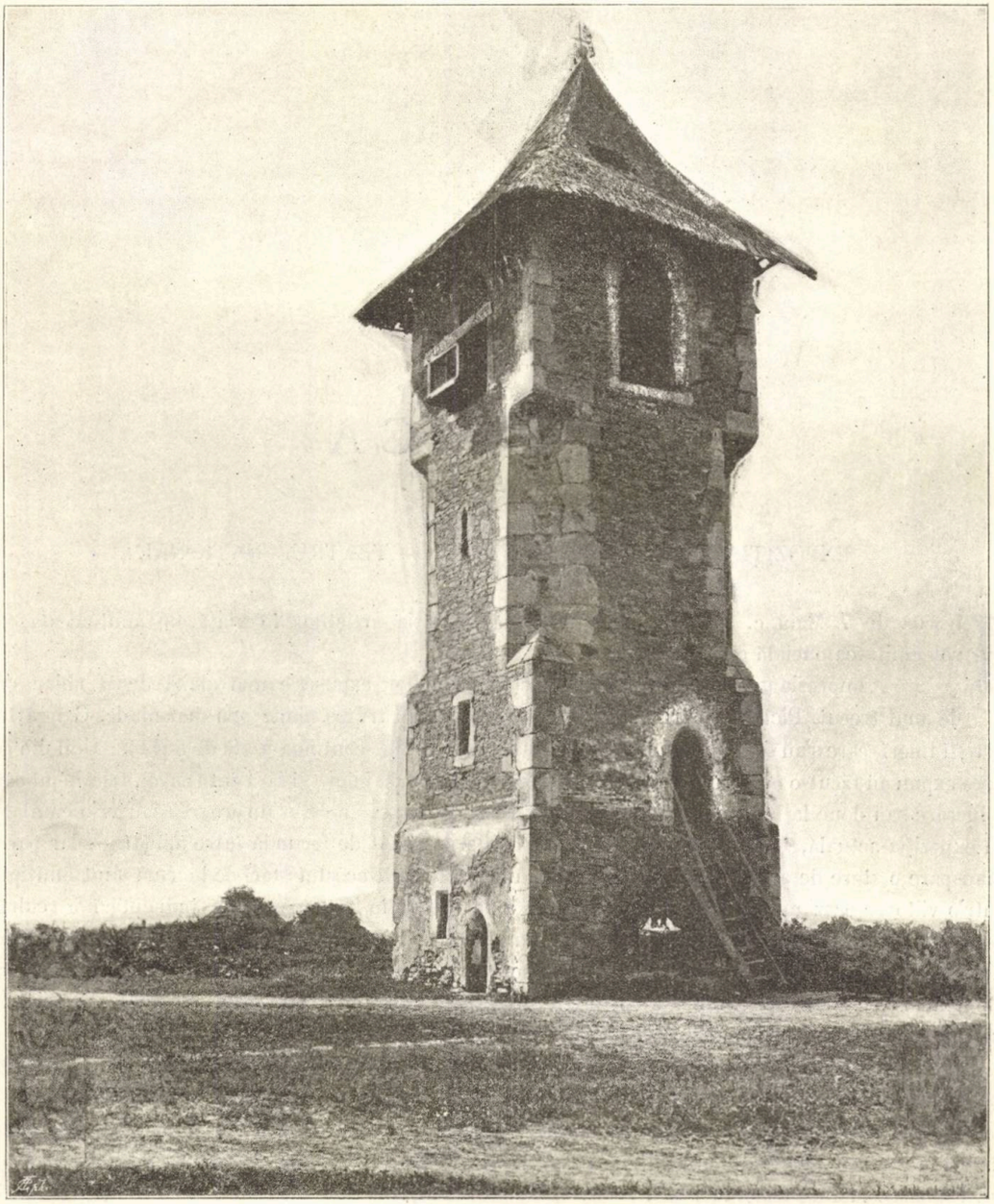

Clopotnița de la Păpăuți, (Botoșani, Secolul XV).

CRONICA

EXPOZIŢIA ARTIŞTILOR IN VIAŢĂ. — TEATRUL NAŢIONAL

In ziua de 7 Maiŭ c. s'a deschis la Ateneŭ Expoziţia artiştilor în viaţă, de anul acesta, cu solemnitatea oficială obicĭnuită.

Impresia generală ce-ţĭ face colecţia lucrărilor expuse e maĭ slabă decât chiar cea de anul trecut. Pictoriĭ noştri ceĭ maĭ de frunte nu aŭ trimis nimic saŭ maĭ nimic. Ceĭ câţĭva artişţĭ tinerĭ, care s'aŭ deslipit acum treĭ anĭ de salonul oficial, continuă a sta de o parte. Uniĭ din ceĭ care expun aŭ făcut-o maĭ mult de datorie, fără vr'o tragere de inimă şi fără entusiasm, trimiţênd câte o lucrare saŭ douĕ la întîmplare. Nu numaĭ dar că la noĭ nu se simte vr'un progres saŭ vr'o emulaţie în expoziţia actuală, — emulaţie care ar fi atât de dorit şi atât de fecundă între artişţĭ, — dar parcă transpare o stare de abatere, de oboseală între dînşiĭ. Cauzele acesteĭ stărĭ de lucruriĭ sunt multiple. Intr'o viitoare ocaziune ne vom face o datorie a le arăta, în speranţa uneĭ îndreptărĭ a rĕuluĭ; pentru astăzĭ constatăm numaĭ faptul, nu fără oarecare melancolie. Această melancolie, însă, ne grăbim a adăuga, e numaĭ momentană, căcĭ noĭ avem cea maĭ fermă convingere că un popor tînĕr ca Româniĭ nu se poate opri în drum. El se trudeşte, bîjbâe drumul arteĭ, rătăceşte poate, îl reia din noŭ cu îndoite puterĭ, şi, în cele din urmă, trebue să-l găsească.

Dar dacă impresia noastră, în general vorbind, e că expoziţia de anul acesta se înfăţişează sub o lumină defavorabilă eĭ, aceasta nu ne descarcă de datoria ce avem faţă cu cititoriĭ noştri de a le semnala numele artiştilor, care, luaţĭ în parte, prezintă interes. Astfel, în prima sală, ne credem datorĭ a face o menţiune onorabilă tablouluĭ D-luĭ Verona, intitulat *In codrul Herţeĭ* (povestea luĭ Chihaia), lucrare conştiincioasă, în care găsim o intenţiune laudabilă de a ni se înfăţişa subiecte culese din viaţa poporuluĭ Român. Primit anul trecut la salonul din Paris, acest tabloŭ reprezintă o ceată de ţĕranĭ împrejurul foculuĭ aprins în marginea păduriĭ, şi unde un bĕtrân istoriseşte povestea luĭ Chihaia, pe când toţĭ ceĭlalţĭ îl ascultă. Soarele abia maĭ atinge vîrful arborilor. In pădure e umbră răcoroasă. Dimensiunea, gruparea şi perspectiva tablouluĭ nu sînt fericite; desenul nu destul de îngrijit, factura prea trudită, aşa că ea pierde interesul lucrărĭĭ şi o privează în parte de sentimentul naturiĭ. Cu toate acestea, D. Verona e un talent real care promite mult.—Maĭ puţine rezerve am avea de făcut în privinţa portretuluĭ sĕŭ de femee, intitulat *Charme*, care e o prea gentilă lucrare.

Într'însa am putea zice că artistul a concretizat noţiunea femeeĭ, prin o atitudine graţioasă, unită cu o dulce nuanţă de nevinovăţie şi de cochetărie. Delicateţa cu care 'ĭ-e plecată pleoapa în jos, şi încetineala respiraţieĭ eĭ, aruncă asupră-ĭ un deosebit farmec.

Tot în această sală remarcăm *Marinele* D-luĭ Voinescu, intitulate *Naufragiaţiĭ* şi *Plaja băilor de la Constanţa*, pictate cu multă abilitate, şi peisajele, interesante, ale D-luĭ Alpar: *Cârciuma părăsită*, *Clopotniţa de la Păpăuţĭ* şi altele.

In sala a doua, avem în fund tabloul făcut pentru M. S. Regele de pictorul vienez Ajdukievicz: *Defilarea armateĭ române, comandată de Regele Carol I, în faţa Împăratuluĭ Frantz Joseph.* Cu părere de rĕŭ trebue să mărturisim că această pânză nu ne entusiasmează. Find lucrată după o instantanee fotografică, ea este lipsită cu totul de viaţa aeruluĭ liber. Perspectiva fotografică e alta decât aceea a ochiuluĭ, care prinde viaţa cu o mişcare maĭ lentă. De aceea, tabloul pare cristalizat într'un singur moment fotografic, caĭ şi oameniĭ de lemn, colorile viĭ, fără învĕluirea albăstrie a aeruluĭ din natură. Intre lucrarea de alăturĭ a D-luĭ Adjukevicz: *Pe coastele Arabieĭ*, şi între *Defilarea* de care vorbim e o deosebire.

In sfîrşit, în această sală se află un panoŭ de aquarele. Cele douĕ aquarele ale D-luĭ *Romeo Cavi*: *Vila Pompili* şi *Vila Borghesi* din Roma, sunt prea frumoase ca şi *Buchetul de florĭ* al D-luĭ Georgescu; ele păstrează caracterul aquareleĭ care trebue să fie uşoară, luminoasă, aerată. Ca sculptură înregistrăm bustul în marmoră al D-luĭ P. de I. Georgescu, lucrare superioară, şi *Adolescentul* D-luĭ Gheorghiu, un tînĕr care promite.

O observaţie în treacăt. Cele maĭ multe din lucrările Expoziţieĭ nu sînt sincer făcute; unele nu sînt în aer liber, aşa cum aŭ pretenţia de a ni se prezenta, altele nu sunt făcute la faţa loculuĭ. Când oare vor înţelege artiştiĭ noştri că, procedând astfel, se înşeală numaĭ pe eĭ singurĭ şi că opinia publică e formată de ceĭ 20—30 de oameni de la noĭ care îşĭ daŭ ceva seamă asupra arteĭ, şi nu de mulţimea care se lasă a fi lesne amăgită?...

A. Costin.

* * *

Activitatea ce se desfăşură la Teatrul Naţional ne dă drept a prevedea că stagiunea viitoare va fi întru toate maĭ rodnică pentru public şi pentru artiştĭ. In adevĕr, pe de o parte se iaŭ măsurĭ administrative riguroase, menite a asigura mersul constant către progres al diferitelor serviciĭ, iar pe de alta se adoptă dispoziţiunile şi inovaţiunile cele maĭ nemerite, din teatrele marĭ străine, pentru a ridica şi a îmbunătăţi condiţiunile artistice ale primeĭ noastre scene. *Repertoriul*, cu scrupulozitate cercetat şi curăţit de toate *uscăturile* şi *aşchiile*, ce cu timpul şi cu îngăduirea se introdusese printre lucrările alese din care se compune, va fi de acum înainte supus la douĕ marĭ operaţiunĭ înainte de a-l prezinta publiculuĭ: 1) Toate traducerile vor fi revizuite din punctul de vedere al limbeĭ şi al corecteĭ traduceriĭ de o comisiune ad hoc, compusă de membri aĭ comitetuluĭ şi de autorĭ saŭ traducătorĭ distinşĭ; 2) Lucrările originale nu vor fi primite decât dacă vor întrun condiţiunĭ meritoriĭ de stil, de limbă, de compoziţiune şi de interes dramatic, şi cele primite vor fiĭ puse în scenă cu o deosebită îngrijire atât ca studiŭ cât şi ca montare.

Rolurile principale vor fi *totdeauna* distribuite în dublu, pentru a asigura continuitatea reprezentărilor şi a da ocaziune tinerilor artiştĭ să-şĭ desvĕlue talentul. *Repetiţiunile* pregătitoare se vor face în prezenţa Directoruluĭ general şi a membrilor comitetuluĭ, care vor putea astfel să controleze şi să îmbunătăţească jocul artiştilor şi să prefacă ceeace ar fi puţin estetic, saŭ ar fi izbitor adevĕruluĭ şi corecţiuneĭ în înfăţişarea plastică a lucrărilor dramatice.

Imbrăcămintea, *mobilierul* şi *decorurile* vor fi, cât maĭ cu putinţă, apropiate timpuluĭ, loculuĭ şi împrejurărilor în care se desfăşură acţiunea dramatică, ferindu-ne, pe viitor, de supărătoarele anachronisme, ce furnicaŭ în privirea unor saŭ altora pe scena Teatruluĭ Naţional.

Orchestra va fi organizată şi înzestrată astfel ca să fie cu adevĕrat o atracţiune şi o plăcere maĭ mult oferită publiculuĭ în serile de reprezentaţiunĭ. Repertoriul eĭ va fi considerabil îmbogăţit

şi bucăţile ce se vor executa vor fi afişate odată cu piesele, aşa ca să coprindă o bucată clasică, o bucată de operă, o bucată de danţ şi o bucată naţională, în fiecare seară.

Vestiarul, uşile de comunicaţie, eşirile şi *bufetele* vor fi prefăcute după cerinţele moderne, aşa ca publicul să nu mai sufere nici de încetineala şi încurcătura distribuireĭ vestmintelor la eşire, nicĭ de înghesuiala şi graba lumiĭ la plecare, orĭ la circulaţiune, nicĭ — ce e mai principal — să aspire mirosul supĕrător al fumatuluĭ de tutun, care din intrarea principală se rĕspîndea până acum, cu atâta înlesnire, prin culuare şi în sala de spectacol.

Repetiţiile aŭ început de 20 de zile şi se vor continua până la 10 Iulie, când încep vacanţiile trupeĭ. La 10 August ele se vor relua pentru a urma neîntrerupt până la deschiderea stagiuneĭ la 28 Septembre.

Până acuma s'aŭ pus în repetiţie două drame: *Vornicul Bucioc* (V. A. Urechiă) şi *Luisa Müller* (Schiller) şi două comediĭ: *Căsătoria luĭ Figaro* (Beaumarchais) şi *Avarul* (Molière). *Luisa Müller* e desăvîrşit ştiută, iar *Căsătoria luĭ Figaro* va fi gata zilele acestea.

Să sperăm că, sub asemenea auspiciĭ, toate cele propuse se vor îndeplini, publicul va recăpăta vechia sa dragoste de teatru, artiştiĭ 'şĭ vor face cu sfinţenie datoria, iar scena noastră de dramă şi comedie va căpĕta cu belşug laude, simpatiĭ şi sprijinul tuturor.

Despre cele ce se prepară pentru stagiunea viitoare a opereĭ române, vom vorbi în numĕrul viitor.

D.

REVISTA REVISTELOR

Cosmopolis, din luna Maiŭ, publică câteva note de Maria Star asupra călĕtorieĭ sale de »*Quinz, jours à Londres*«. Impresiunile culese din această călĕtorie sunt scrise într'un stil plin de imaginĭ fermecătoare.

Francisque Sarcey, în »*Le théâtre à Paris*« expune cititoruluĭ mişcarea teatrală din Ianuarie până în Aprilie. După Sarcey, această perioadă este una din cele maĭ fericite şi maĭ fertilă pentru teatrul francez. Punctul luminos, în jurul căruia se mişcă operele dramatice din această perioadă este *Cyrano de Bergerac* de Edmond Rostand. In *Cyrano de Bergerac*, Sarcey vede restauraţiunea triumfătoare a arteĭ dramatice franceze, întoarcerea ofensivă şi victorioasă a teatruluĭ naţional francez:

Catherine şi *Le nouveau jeu* de Lavedan sunt două piese de o potrivă interesante *Catherine* e o poveste sentimentală şi romantică. *Le nouveau jeu* constă în a face contrariŭ de ceeace se face de ordinar.

Octav Mirabeau, în *Les mauvais bergers*, ne prezintă o lungă ţesĕtură de declamaţiunĭ secĭ terminate printr'un spectacol plin de oroare.

Primele două acte din *Le repas du Lion* de F. de Curel sunt mişcătoare, al treilea e întreg ocupat de discuţiunĭ filozofice şi ultimul, confuz şi brutal, compromite succesul pieseĭ.

In *Le Passé* de Porto-Riche ni se zugrăveşte cu multă fineţă *femeea*, atât de cunoscută de Porto-Riche. In *L'Affranchie* de Donnay ni se arată o femee, care minte fără trebuinţă, de gust, din obicĭnuinţă.

Maĭ sunt multe piese, de care vorbeşte Sarcey, arătând că teatrul nu e bolnav, cum se crede.

La nouvelle revue, de la 1 Maiŭ, într'un articol plin de sarcasm al luĭ A. de Pourvourville, intitulat: »*La politique de la France lointaine*«, după ce face o spirituală comparaţie, pentru a caracteriza diplomaţia franceză, între rolul pe care-l joacă miniştriĭ şi ambasadoriĭ francezĭ şi rolul pe care l-a jucat ilustra figură a regeluĭ Jean de Bohême, ne demonstră cu argumente puternice că coloniile franceze sunt: »nişte micĭ sateliţĭ fără mişcare proprie, unde nimic nu se poate mişca fără învoirea uneĭ ierarhiĭ biurocratice, care ea însăşĭ n'are nicĭ un drept de a lucra fără voia ministeruluĭ metropolitan«.

Saint-Genis, după documente inedite în stăpînirea sa, face istoricul *armateĭ luĭ Condé* sub revoluţie şi maĭ ales procesul emigraţilor.

Armand Dayot, în câteva pagini întreţesute cu anecdote pline de haz, rezumă biografia luĭ *Horace Vernet*.

Numĕrul, de la 15 Maiŭ, al acesteĭ reviste cuprinde: un studiŭ istorico-politic »*Les Prophéties de Napoléon I*«, în care autorul, ajutat de câtevaf apte inedite, voeşte a arăta că Napoleon, cu facultatea sa extraordinară de pĕtrundere în misterul viitoruluĭ, îşĭ dăduse socoteală că Constantinopolí este aşezat astfel pentru a fi centrul şi sediul supremaţieĭ universale, pentru care sfîrşit mperiul otoman se va sfărîma ca un fruct prea copt între degetele uneĭ marĭ puterĭ europene, devenind cauza uneĭ turburărĭ generale.

Paul Flambarat, în »*L'astrologie et la science moderne*«, voeşte a arăta că astrologia are de ţintă ştiinţa şi adevĕrul. Studiile influenţelor astrologice, după Flambarat, împedică psichologia de a întoarce spiritele către scepticism; ea ne arată că nimic nu este după voinţă.

Armand Dayot face o dare de seamă asupra tablourilor expuse de societatea artiştilor francezĭ în imensa sală »Galerie des machines«.

Revue des deux Mondes, de la 1 Maiŭ, prin pana luĭ Alfred Fouillée, într'un articol plin de entusiasm pentru viitorul Grecieĭ, ne explică, la lumina descoperirilor archeologice şi etnografice, caracterul psichologic al *poporuluĭ grec* actual. Viaţa, mişcarea şi progresul Grecieĭ se datoreşte contactuluĭ cu diferitele civilizaţiunĭ. In limba poporuluĭ grec staŭ ascunse adînc toate acele calităţĭ care împedică un popor de a pieri.

Louis Proal, în »*Les suicides par misère à Paris*«, ne face tabloul umilitelor fiinţe din marele oraş, care, desnădăjduite de groaznicele suferinţĭ morale şi fizice, întovărăşite de neagra mizerie, părăsesc prin ele însĕşĭ această viaţă în care n'aŭ cunoscut decât amărăciunĭ şi durerĭ. Proal recomandă Statuluĭ francez o soluţiune, prin care ar putea smulge din ghiarele neîmblânziteĭ mizeriĭ aceste umilite fiinţe.

In numĕrul de la 15 Maiŭ, al acesteĭ reviste G. Dubufe în »*Art et métier*« face istoricul evoluţiuneĭ architectureĭ şi conchide că ea este la baza şi în vîrful orĭcăreĭ civilizaţiunĭ. E prima dintre toate artele în orĭce sens: are precădere în privinţa dateĭ şi întăietate în privinţa importanţeĭ. Architectura este născută odată cu omul; ea exprimă tentativele, lucrările şi istoria omenireĭ.

René Doumic se ocupă de noua carte a luĭ Tolstoi »Qu'est-ce que l'art?«, în care însuşĭ Tolstoi spune că »aşează în rîndul releĭ arte toate operile sale artistice«. Toltsoi, după René, nu urmăreşte prin aceasta suprimarea arteĭ, dar vrea reformarea eĭ; nu voeşte a o omorî, dar a o însufleţi Această carte este rezumatul uneĭ lungĭ muncĭ intelectuale. Tolstoi ne dă dovezĭ de multă vervă satirică şi de putere de a gîndi. In fiecare pagină se găseşte entusiasmul uneĭ gîndirĭ profunde pentru religiune şi dominată de idealul fraternităţiĭ universale.

T. de Wyzewa în »*Shakspeare et Georges Brandes*« se ocupă de noua carte a eminentuluĭ critic danez, Georges Brandes. Autorul observă că Brandes, în opera luĭ Shakspeare, a căutat o deslușire asupra biografieĭ sale, iar nu în biografia luĭ *Shakspeare*, o lămurire a operilor luĭ, după cum fac maĭ toţĭ criticiĭ.

La revue de Paris, de la 1 Maiŭ, într'un articol tradus din ruseşte, ne prezintă pe contele Tolstoi cum luptă pentru discreditul muziceĭ wagneriene. Entuziasmul pentru muzica luĭ Wagner nu este decât ipnotismul. Spectatorul, auditorul sunt fermecaţĭ în timp de maĭ multe ore de visu aiuritor al unuĭ nebun.

Maurice Saorian publică »*Lettres sur le romantisme*«, schimbate între Maximilian Josef şi Alfred de Vigny. Această corespondenţă are o deosebită importanţă pentru apostoliĭ credincioşĭ aĭ romantismuluĭ, deşi chestiunile, care pasionaŭ atuncĭ elita intelectuală, sunt diferite de cele care agită azĭ lumea. Vigny ne duce în timpul în care Chateaubriand şi Lamennais atinseseră declinul renumeluĭ lor.

A. Aulard caută *originea partideĭ republicane* şi vede în Ludovic XVI pe fundatorul eĭ.

In numĕrul de la 15 Maiŭ al acesteĭ reviste, Mary James Darmesteter, în *Ernest Renan— ultimiĭ aniĭ*, — ne arată într'un stil ales ultimiĭ aniĭ de viaţă aĭ mareluĭ istoric şi filozof, în a căror scrierĭ găsim filologia luĭ Burnuf şi poezia luĭ V. Hugo.

Pierre Lalo, în *Fervaal et la musique française*, 'şĭ propune a defini, în toată simplitatea, partea vagnerismuluĭ în Fervaal şi recunoaşte succesul acestcĭ drame lirice ca o calamitate naţională. Vagnerismul pentru libret consistă în a pune în scenă personagiĭ din legende simplificate de trecerea timpuluĭ şi tradiţiunea populară.

Revue des Revues, de la 1 Maiŭ, în »*Le Centenaire de Michelet*«, articol semnat de Jules Levallois, face o dare de seamă asupra opereĭ luĭ Michelet, care găsi în revoluţie mânie şi dulceaţă, iar în natură farmecul divin al creatoruluĭ eĭ. Gîndirea luĭ Michelet străluce în sensurile cele maĭ variate şi bogăţia formelor indică maleabilitatea unuĭ spirit credincios sieşĭ şi, cu toate acestea, capabil de a intra în toate combinările. Filozofia luĭ Michelet e coprinsă într'un cuvînt: viaţa, şi acest fapt face pe Levallois a arăta cum în Michelet se complectează filozoful cu artistul şi cum artistul se inspiră din filozof. Idealul luĭ Michelet fu educaţiunea naţională sub formele cele maĭ variate.

Alice M. Lawson, împins de studiile publicate asupra femeiĭ în diferite ţĕrĭ şi de bunavoinţă cu care aŭ fost primite de public, se mărgineşte a face un portret exact al femeiĭ americane, Ridicarea sufletuluĭ prin muncă, reînălţarea morală prin educare, e unicul mijloc de salvare pentru femeea americană. Viitorul Americeĭ este încredinţat femeiĭ americane.

Henry Frantz, sub titlul »*Quelques peintres de femmes*«, după ce ne arată că publicul se opreşte în discuţiunile luĭ maĭ ales asupra portretelor şi că astăzĭ portretul a devenit o muncă în pripă, făcut în câteva ore şi că în el artistul ar trebui să întrupeze caracterul şi gusturile modeluluĭ, după experienţe îndelungate, ne enumĕră pictoriĭ portretelor de femeĭ.

In numĕrul de la 15 Maiŭ al acesteĭ reviste, Henry Bérenger se ocupă de: *Le roman social en France*. In anul acesta romanul de critică socială a ocupat locul întâĭ în literatura franceză. In câteva luniĭ se vĕzu unul după altul romane sociale dintre cele maĭ alese şi care avură un rĕsunet legitim în opiniunea publică.

Jean Aicard, în »*L'âme d'un Enfant*«, cu entusiasmul unuĭ poet şi logica unuĭ gînditor atacă internatul universitar, unde, sub pretext de a se forma oamenĭ, se diformă copiiĭ.

Les Déracinés de Maurice Barrès se complectează, fără a se asemăna cu *L'âme d'un Enfant*. Barrès ia copilul din locul unde-l lăsase Aicard. Barrès voeşte a arăta opera nefastă ce desăvîrşeşte universitatea franceză în domeniul învĕţămîntuluĭ secundar.

Alfons Daudet, în ultimul sĕŭ roman *Soutien de famille*, atacă de asemenea falsitatea educaţiuneĭ universitare şi lumea echivocă a politicianilor.

Ceĭ maĭ puternicĭ sînt ceĭ maĭ bogaţĭ şi ceĭ maĭ îndemânaticĭ; triumful lor se naşte din mizeria celor umiliţĭ, din sfărîmarea sentimentelor; ipocrizia este regina lumeĭ; baniĭ oprimă şi deprimă conştiinţele, astfel de filozofie socială face Georges Clémenceau în ultimul sĕŭ roman *Les plus forts*, roman plin de amărăciune şi revoltă sufletească.

Nicĭodată nu s'a zugrăvit cu o mână maĭ îndemânatică neghiobiile pomenilor oficiale, ipocrizia protecţiunilor patronale, prostia şi laşitatea sĕrmanilor ca în *Soupes*, o serie de vre-o câteva nuvele, de Lucien Descaves.

După arzătoarele nuvele ale luĭ Lucien Descaves, enorma şi maĭ puţin monotona operă a luĭ Zola, *Paris*, are de subiect duelul veşnic dintre opresorĭ şi oprimaţĭ, dintre bogaţĭ şi sĕracĭ. Bérenger este foarte entusiasmat de acest roman, în care vede farmecul Bibliceĭ, Iliadeĭ saŭ Divineĭ Comediĭ.

Emilia Pardo Basan, sub titlul »*Le mouvement littéraire à l'étranger*, — *Le Roman*,— se ocupă de romanul spaniol. După autor, literatura şi-a perdut terenul câştigat, rămânênd pe al doilea plan faţă de politică, care absoarbe atenţiunea şi preocupă întreaga lume. Cauza acestuĭ fenomen zace în relele crude care apasă asupra spanieĭ, agravând problema existenţeĭ sale prezente şi întunecând viitorul eĭ. Romanul spaniol este actualmente reprezentat prin aceiaşĭ autorĭ, care îl făcuse să reînvieze acum 20 de anĭ. Juan Valera, maestrul idealist acum pe marginea gropiĭ, trece ca idealist din cauza luptelor duse contra naturalismuluĭ pe terenul criticeĭ, dar în fond este clasic. Clasicismul luĭ străluce în ultimele treĭ romane: *La buena fama, Juanita la larga* şi *Genio y figura*.

Mai popular ca Valera şi mai fecund este Perez Galdos în ale căruia romane se remarcă curentul ultimelor influenţe mistice.

Mai sunt şi alţi romanţieri spanioli, demni de a fi citaţi, ca: Campion, care debută prin lucrări de ştiinţă filologică şi ale căruia scene de dragoste sunt pline de viaţă şi realitate, sfinte, puternice şi poetice; Unamuno are un fel de talent, care nu aparţine raseĭ latine; el ne aduce aminte pe bascul Carlyle.

Constantin Macris, după ce ne schiţează în câteva linii lupta dintre campionii limbeĭ populare şi campionii limbeĭ zise »*propre*« enumĕră scriitorii greci. Impulsiunea artistică începe prin Dimitri Bikelas, continuată apoi de Dennys Solomos. George Drossinis este un scriitor plin de farmec, proza luĭ este parfumată de dulceaţa vieţeĭ greceşti, de frumuseţea pămîntuluĭ grec. Papa Diamandis este cântăreţul măreĭ. Spiritul luĭ George Vizyinos caută a pĕtrunde în colţurile cele maĭ misterioase ale sufletuluĭ omenesc.

André Caschaviţca, prin frumoasele sale etnografii, ca tablouri din Rumelia şi Tesalia, a ajuns cel maĭ iubit dintre autorii greci contimporani.

Grigorie Xenopulos ne descrie cu multă artă fermecătoarea insulă a mării Ioniene, Zante.

Z.

BIBLIOGRAFIE

Adamescu Gh . . . . . *Luptele pentru naționalitate ale Românilor de peste munți* la 1848—49. *Noțiuni de istoria limbii și literaturii românești*, 1 v. *Manual de poetică*, 1 v.

Alecsandri V. . . . . *Opere complete*, poesii, 2 v.

Antonescu-Lupu A. . . *Veacul XVI.* Limba și literatura Românilor, studiu, 1 v. *Chestiuni scolare*, 1 v. *Din viața săracă*, nuvele, 1 v.

Antonescu Victor . . . . *La Banque d'Allemagne* comparée avec *La Banque de France*, 1 v.

Bengescu-Dabija G. . . . *Pigmalion*, tragedie, 1 v. *Amilcar Barca*, tragedie, 1 v.

Cucu N. St. . . . . *Petrolul*, 1 v. *Un nou mod de alimentare a orașelor*, 1 v.

Dauș L. . . . . *Spre moarte*, nuvele, 1 v.

Diaconovich C. Dr. . . . *Enciclopedia Română*, fasc. 8.

Dimitriescu Anghel . . *Barbu Catargiu*, 1 v. *Discursurile lui Macaulay*, 1 v.

Economu Ciru . . . . . *Resbunarea lui Anastase*, 1 v.

Ghica S. Scarlat . . . . . *Shylock*, trad., 1 v. *Jul. Cesar*, trad., 1 v.

Grigorovitza Em. . . . . *Deutsche Uebertragungen* aus Mihael Eminescu.

Hamangiu C. . . . . *Despre Proprietatea literară*, 1 v. *Scriitori și artiști*, 1 v.

Ionescu-Gion G. . . . . *Ludovic XIV* și *Constantin Brancoveanu*, 1 v. *Manual de poetica română*, 1 v. *Călătoriile lui Carol XII prin Țara românească*, 1 v.

Istrati C. I. Dr. . . . . *Le sel des salines roumaines*, 1 v. *Cercetări asupra păcurilor din România* (cu DD. Cucu și Saligny), 1 v. *O pagină din Istoria contimpurană a României*, med. econ. nat. 1 v. *Curs elementar de himie*, 1 v.

Kalinderu Ioan . . . . . *August și literații*, 1 vol.

Lecca G. H. . . . . *Prima*, poesii 1 v. *Secunda*, poesii, 1 v.

Madan G. . . . . *Suspine*, poesii populare din Basarabia, 1 v.

Michailescu Stef. C. . . . *Introducere la Psicho-fisică*, 1 v. *Incercări critice* asupra invățământului nostru primar. *Vertejul cu aburi*, 1 v.

Nicolescu N. Oscar . . *Querela inofficiosi testamenti. Nature de la réserve légale et des personnes qui y ont droit*, 1 v.

Ollănescu D. C. . . . . *Ode, Epode, Carmen secularae, Arta poetică*, ale lui Oratiu, traduceri în versuri. (Lucrare premiată de Academia română). 1 v. *Teatru*, 1 v. *Vasile Alexandri*, discurs de recepțiune la Academia română, 1 v. *Satire*, 1 v.

Păun V. D. . . . . *Ficțiune, imagine, comparațiune*, 1 v.

Păucescu Gr. G. . . . . *Despre obligațiuni*, 1 v. *Chestia țărănească*, 1 v.

Petrașcu N. . . . . *Mihail Eminescu*, 1 v. *Figuri literare contimpurane*, 1 v. *V. Alecsandri*, 1 v. *N. Grigorescu.*

Rădulescu-Motru C. . . . *Problemele Psihologiei*, 1 v.

Stambulescu I. . . . . *Casele de Economie*, studiu de legislație comparată, 1 v.

Sbiera I. G. . . . . *Mișcarea bisericească a Românilor din Bucovina*, 1 v.

Sterian G. . . . . *Visul unei nopți de vară*, trad., 1 v.

Văcărescu Theodor C. . *Luptele Românilor.* (Lucrare premiată de Academia română). 1 v.

Zamfirescu Duiliu. . . . *Fără titlu*, 1 v. *In fața vieței*, roman, 1 v. *Lumea nouă* și *lumea veche*, 1 v. *Strămunii noștri*, 1 v. *Alte orizonturi*, poesii, 1 v. *Imnuri păgâne*, poesii, 1 v.

I. V. SOCECŬ, BUCURESCÍ

LITERATURĂ
ȘI
ARTĂ-ROMÂNĂ

-IDEI- -SIMȚIRE- -FORMĂ-

ANUL II. Nº VIII.

CUPRINSUL

NUMĂRULUĬ DE LA 25 IUNIE 1898.

TEXT:

1. Doruri, poezii . . . . . de *Th. Şerbănescu*
2. C. Esarcu, schiţă . . . . . » *O. Leandru*
3. Fiica luĭ Sejan, poveste istorică. . . . . » *Ciru Oeconomu*
4. Societatea română la sfîrşitul Fanarioţilor » *Gheorghe Adamescu*
5. Soartă, nuvelă . . . . . » *Em. Grigorovitza*
6. Valahia Tumulus Polonorum . . . » *Iuliu Zanne*
7. Amĭază, poezie . . . . . » *Naum Andreĭ*
8. Un străin despre noĭ Românii . . . » *N. Petraşcu*
9. Cronica . . . . . » *A. Costin*
10. Revista Revistelor . . . . . » *Z.*

ILUSTRAŢII:

11. C. Esarcu, portret . . . . . de *G. D. Mirea*
12. Intoarcerea de la păşune . . . . . » *N. Grigorescu*
13. Cetatea Neamţuluĭ . . . . . * * *

REVISTA **LITERATURĂ ŞI ARTĂ ROMÂNĂ**

APARE LA 25 ALE FIECĂREĬ LUNĬ

DIRECŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA: STRADA FÎNTÂNIĬ, No. 46, BUCUREŞTI.

Cărţile şi reproducerile după lucrări de artă, trimise Revisteĭ, vor fi anunţate şi, de se va găsi cu cale, analizate saŭ reproduse.

Abonamentul la Revistă e de 30 Leĭ pe an în ţară; în străinătate 40 Leĭ.
Un număr 2 Leĭ 50 Banĭ.

IMPRIMERIA STATULUĬ.

DORURĬ

AMICULUI P. GRĂDIŞTEANU

I

Te-am vĕzut plecând,.. pot încă
Zice — te-am simţit plecând !...
Vaĭ ! atât era de-adîncă
Jalea 'n sufletu-mĭ născênd.

Aĭ plecat... De-atuncia lumea
Pare că s'a pustiit !
In zadar mĕ 'nalţ pe culmea
Doruluĭ nemărginit

Şi tot cat, tot cat spre locul
Către care aĭ plecat,
Urma-ţĭ pustiind ca focul...
In zadar ochi-mĭ te cat —

Nu te vĕd !... Insă în golul
Larg din sufletu-mĭ în dor,
Te simt, te port — tu, idolul
Cioplit într'un sfînt amor !

II

Tu te-aĭ depărtat de mine;
Intre noĭ sunt mărĭ, munţĭ, rîpĭ;
Dar voĭ şti s'ajung la tine
Cu suspine cu aripĭ!

Dimineaţa, când rĕsare
Soarele din sîn de zorĭ;
Seara, când se culcă 'n mare....
Am să-ţĭ scriŭ lungĭ, dulcĭ scrisorĭ

Ce la tine, în iuţĭ zborurĭ
Vor sosi, — ca rugĭ de-amor,
Ce 'nalţ'sufletele 'n dorurĭ
Către Dumnezeiĭ lor!

Tu, din noriĭ depărtăriĭ,
Mĕ priveşte!... să ştiŭ eŭ
Cum că nu m-a dat uităriĭ
Nevĕzutu-mĭ Dumnezeŭ.

III

Din rĕsărit, albele zorĭ
Cu măturĭ lungĭ de raze
Scutură lumea de fiorĭ,
De umbre şi de groaze.

Ce pulbere de foc ceresc
Inalţă 'n spaţiŭ ele!...
Ochiĭ, privind în sus, clipesc;
Dispar mîndrele stele.

Din valul latuluĭ Ocean,
Ca dintr'o bae mare,
S'arată al zileĭ suveran,
Fermecătorul soare.

S'aud cântări de ciocârlii
In fiecare rază...
Din somn treziţi, zîmbesc cei vii;
Cei din mormînt oftează!...

De ce aici nu eşti acum,
Visata mea soţie,
Şi amîndoi pe-un vesel drum
Cu dulcea ciocârlie,

Urcaţi, de pe acest pămînt,
Pe culmea fericirei,
Să întonăm sonorul cânt
Al vieţii ş'al iubirei!

IV

In pustiul de trecut
Inc'o zi şi-a luat zborul;
Zi, ce 'n dor am petrecut
Făr' a-mi fi trecut şi dorul!

Dorul meŭ e-atât de viŭ
Că nici *viaţa* nu-l întrece;
Nici trecutul cel pustiŭ
N'ar putea ca să-l înece!

Numai tu îl poţi schimba,
Scumpa mea, în fericire —
Chiar numai cu umbra ta
Şi cu-o umbră de iubire!...

* *
*

Am vĕzut ziua trecênd
Ori şi cât a fost de lungă,
Mânând dorul al meŭ gînd
Pân' la tine să ajungă;

Am vĕzut, spre seară, 'n zbor
Păsĕri, douĕ câte douĕ,
Reintrând la cuibul lor,
Umed de a sereĭ rouă.

Numaĭ eŭ, o scump idol,
M'am întors a casă 'n jĕle
Şi-am găsit locul tĕŭ gol
Ud de lacrimele mele!

Ca o negură de umbre, noaptea cade peste lume;
Noaptea, manca omenireĭ din al căruĭ sîn se storc
Somnul dulce, pacea lină.... De la sînul eĭ mĕ 'ntorc
Şi te-aţint în întuneric şi te chem, te strig pe nume.

Al tĕŭ nume!... rugăciunea cea maĭ dulce pentru mine;
Ce-o şoptesc în faptul zileĭ, peste zi şi într'amurg;
Ce-o spun stelelor, din ochiĭ căror raze triste curg....
Nu ştiŭ altă rugăciune decând te iubesc pe tine!

Ah! va trece şi-astă noapte lungă, neagră, neferice, —
Cum vor trece încă multe cu-a lor groaze şi fiorĭ
Şi când s'or ivi de-odată, pe cer, harnicele zorĭ
Cu-a lor măturĭ lungĭ de raze,—cu poetul eŭ voiŭ zice:

»Zorĭ de ziuă se revarsă
»Şi eŭ ochiĭ n'am închis;
»Cum să'ĭ închid când eĭ varsă
»Pâraie de-un foc nestins!«

V

Poate soarele să'nece
Lumea 'n raze calde, viĭ;
Fără tine tot mĭ-e rece....
Spune, draga mea, când viĭ?

Poate spaţiul s'asurzească
De-a pămîntuluĭ orgiĭ;
Nicĭ n'aud vocea lumească...
Tu, iubita mea, când viĭ?

Trece timpul, viaţa trece
Maĭ uşor ca timpul, ştiĭ!..
Nu simţĭ tu un fior rece?
Ah! iubita mea când viĭ?!

Eştĭ un soare pentru mine,
Imprejuru-ţĭ gravitând,
Cu căldură de la tine,
Al meŭ suflet şi-al meŭ gînd !

De-aşĭ fi 'n ţearcul unde muge
Un flămând şi lacom leŭ,
Groaza loculuĭ n'ar zmulge
De la tine gîndul meŭ.

Astfel, aruncaţĭ la fiare
Ceĭ martirĭ pentru-adevĕr
Işĭ daŭ ultima suflare
Cu-aĭ lor ochĭ ţintiţĭ la cer !

VI

Colo departe, după munte,
Un soare parcă ostenit
Scoboară 'ncet cereasca-ĭ punte
Intinsă sus, în infinit !...

In urmă-ĭ fire supţirele
De umbre moĭ se întreţes
Gătind, cu taine şi cu stele,
Al nopţiĭ vĕl întins şi des.

Lumina 'ncet, 'ncet se pierde
Cu soarele la orizon ;
Cristeiu-ĭ cântă 'n iarba verde
Un *de profundis* monoton !

Se 'ntorc cirezile la staul ;
Flăcăiĭ fetelor surîd....
Mĕ simt posomorît ca Saul,
Ah ! unde-ĭ harpa luĭ David ?..

E ceasul tainicelor şoapte,
Când dorurĭ, gînduri pleacă 'n zbor
Trecênd, ca liliecĭ de noapte,
Tot către dragostele lor!

Eŭ trist străbat, gîndind la tine,
Grădina 'n care eram doĭ,
Cu largĭ alee pentru mine,
Fiind făcute pentru noĭ.

Şi rătăcind, ajung pe malul
Siretuluĭ neobosit;
In noapte-aud, maĭ jos, cum valul
Izbeşte 'n malul cel ştirbit.

Şi cum, prin el, privesc la stele
Oftând, el pare a-mĭ şopti: —
»In sînul valurilor mele
Tu poţĭ odihna ta găsi.«

— In sînul valurilor tale
Eŭ pot odihna să-mĭ găsesc;
Dar îndărĕt, aud în cale
Un glas la care mĕ uimesc.

E dorul meŭ. El cu dulceaţa
Ce-ĭ ştiŭ, 'mĭ zice îmblânzit:
»La mine vin, cu mine-ĭ viaţa
Şi chinul dulce de iubit!«

Ah! dorul meŭ e a mea soartă
Siret, al tĕŭ nu pot să fiŭ;
Te du cu pacea ta cea moartă;
Rĕmâiŭ cu dorul meŭ cel viŭ!

TH. ŞERBĂNESCU.

G. D. MIREA

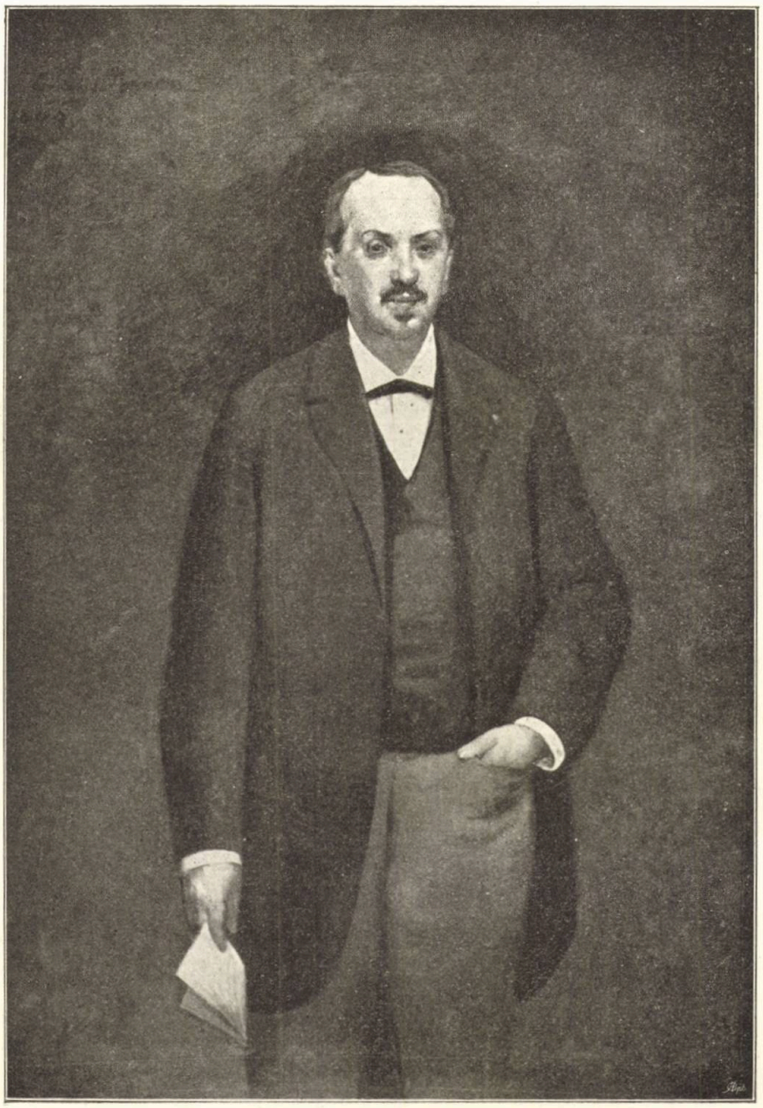

C. Esarcu

C. ESARCU

Un om distins, atât prin felul luĭ de a fi, cât şi prin activitatea ce a desfăşurat în domeniul ideilor şi al artelor, spre a ridica şi întări conştiinţa naţională, — iată cine a fost Constantin Esarcu.

Cultura, cultura cea maĭ înnaltă, cea maĭ rodnică, cultura ce poate pĕtrunde în toate adîncimile, spre a descoperi adevĕrul şi a se ridica până la cele maĭ strălucite culmĭ, spre a înţelege şi a admira frumosul, — iată idealul, pe care o viaţă întreagă l-a urmărit el, cu o stăruitoare energie, cu un entusiasm totdeauna tînĕr, cu un devotament nicĭodată şovăitor. Dacă l'a atins? — şi câţĭ l-aŭ putut vreodată atinge? — rĕspunde-vor, celor ce rĕmân după el, Ateneul, Societatea filarmonică, Societatea pentru învĕţătura Poporuluĭ Român, la înfăptuirea şi spornica înflorire a cărora şĭ-a jertfit munca de toate zilele şi şĭ-a închinat dragostea cea maĭ caldă a inimiĭ.

Constantin Esarcu s'a născut în Bucureştĭ la 1836. Cele dintâĭ studiĭ le făcu în pensionul Monti, şi, după redeschiderea şcoalelor româneştĭ, la 1850, în colegiul Sf. Sava. Peste 4 anĭ el plecă la Paris, unde se destină studiuluĭ medicineĭ, ca şi tatăl sĕŭ, doctorul Esarcu. Aci, se distinse ca student, şi teza luĭ de doctorat, întitulată *Bătăile inimeĭ*, fu apreţiată ca o lucrare originală. Intors în ţară la 1863, e numit profesor de ştiinţele naturale la facultatea de medicină, unde profesează cursul sĕŭ treĭ anĭ, introducênd ideile nouĕ ale ştiinţeĭ: Büchner, Moleschot, St. Hilaire şi alţiĭ. In 1866 luă parte, împreună cu o pleiadă de tineriĭ care se întorsese atuncĭ din străinĕtate, între care: D-niĭ V. A. Urechiă, C. Boerescu, C. Stăncescu, Grigore Manu şi alţiĭ, la înfiinţarea Societăţeĭ Ateneuluĭ Român şi la alte societăţĭ culturale. In 1873 fu numit agent diplomatic al Ţĕreĭ la Roma. In 1879 avu, în aceeaşĭ calitate, acelaş post. Tot în 1879 fu numit ministru reşedinte al Ţĕreĭ la Atena, unde peste un an, în 1881, fu înaintat ca trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar. In 1891, fu numit din noŭ trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar la Roma, după ce, în acelaş an, făcuse

parte câtva timp din cabinetul Florescu, ca ministru al afacerilor străine. Acum doĭ anĭ el se îmbolnăvi, şi în ziua de 8 Iunie c., muri la Govora, unde se dusese să-şĭ caute sănătatea.

Adăpat la cele maĭ curate isvoare ale ştiinţeĭ moderne, înzestrat cu darul de a simţi emoţiunea sfîntă ce rĕsare dintr'o lucrare de artă, şi pasionat, ca toţĭ visătorĭĭ, de a da cel maĭ înălţător avînt cugetărilor şi de a câştiga cât maĭ multe simpatiĭ îndemnurilor sale, a fost firesc lucru ca el să aibă, în mijlocul nostru, un rol deosebit, câte odată neînţeles, totdeauna însă bine însufleţit şi maĭ vîrtos neinteresat. A lucrat, s'a ostenit, şĭ-a jertfit persoana şi averea pentru altceva şi pentru alţiĭ, numaĭ pentru sine niciodată nu. Iată pentru ce a fost întîmpinat cu dragoste pretutindenĭ, înconjurat şi sprijinit de toată lumea; iată pentru ce, cu puterea convingereĭ şi a voinţeĭ, a înlăturat piedicĭ, nevoĭ, greutăţĭ, şi a ajuns să-şĭ înfiripeze visul acela: de a se da poporuluĭ dascălĭ vrednicĭ ca să-l înveţe toate cele bune şi folositoare, iar ştiinţeĭ, elocvenţeĭ, poezieĭ, o tribună de pe care cuvîntul să sboare liber şi plin de frumoase învăţăminte pentru îndreptarea moravurilor şi împodobirea cu daruri de preţ a minţiĭ.

Activitatea luĭ nu s'a mărginit însă aci.

Spirit vioiŭ şi cercetător, suflet pururea încălzit de dragul ţĕreĭ, el n'a scăpat nicĭ un prilej, ce i-a părut bun, pentru a contribui cu ceva la folosinţa patrieĭ. Aşa, din misiunile sale diplomatice în Grecia şi în Italia, pe lîngă mulţimea de impresiunĭ, de observărĭ, de studiĭ, care 'ĭ făcură tot maĭ larg şi maĭ luminos orizontul sĕŭ artistic, el adună, de prin archivele Romeĭ şi Veneţieĭ, cele maĭ însemnate şi maĭ rarĭ documente, privitoare la epocile strălucite ale trecutuluĭ nostru. La 1876 publică preţioasele şi până atuncĭ necunoscutele documente asupra luĭ Ştefan-cel-Mare şi luĭ Petre Cercel, fratele luĭ Mihaiŭ Viteazul; iar maĭ tărziŭ oferi Academieĭ peste 160 de acte publice şi politice, culese din archivele Veneţieĭ, cele maĭ multe privitoare la Mihaiŭ Vodă Viteazul.

O asemenea rîvnă pentru adunarea filelor istorieĭ naţionale, rĕspîndite de vîntul împrejurărilor pe faţa pămîntuluĭ, impresionă Academia care 'l alese membrul sĕŭ corespondent la Aprilie 1884.

De atuncĭ, credincios deprinderilor sale sufleteştĭ, Esarcu n'a încetat de a lucra cu spor înainte, astfel că, pe când se afla de a doua oară reprezentantul Ţĕrĭĭ pe lîngă Curtea de la Roma, trimise Academieĭ o admirabilă cronică asupra stăreĭ Moldoveĭ sub domnia luĭ Vasile Lupu, scrisă de Bandinus, un preot catolic, care avusese o însărcinare confesională la noĭ pe atuncĭ.

Dar nu maĭ puţin era el şi meşter al graiuluĭ şi al condeiuluĭ. Discursul, cu prilejul distribuireĭ premiilor de adulţĭ, la Societatea pentru învĕţătura poporuluĭ român, în 1868; cel rostit la punerea petreĭ fundamentale a Ateneuluĭ, la 20 Octombre 1886; cuvîntarea înaintea conferinţeĭ din 14 Februarie 1888, făcută de Odobescu asupra Ateneuluĭ român şi a clădirilor antice, cu dom circular; discursul de deschidere a conferinţelor publice în noul palat, la 19 Martie 1889; cuvîntările luĭ din Cameră, prin care apăra resturile glorieĭ artistice româneştĭ contra furieĭ de distrugere ce s'a arătat, la noĭ, în timpurile din urmă, — căcĭ

Esarcu avea câte odată momente de mânie generoasă,—şi altele şi altele, sunt dovezi despre puterea argumentăreĭ, despre înţelepciunea, bogăţia şi înălţimea ideilor şi a sentimentelor sale, peste care se revarsă căldura celuĭ maĭ curat patriotism.

Introducţia la cursul sĕŭ de ştiinţe naturale, la facultatea de ştiinţe din Bucureştĭ, în 1864, este o lucrare de valoare; monografiile asupra luĭ Ştefan-cel-Mare, luĭ Petre Cercel, asupra documentelor descoperite în archivele Italieĭ şi asupra monumentuluĭ de la Plevna, sunt bucăţĭ literare ce se deosibesc prin calităţĭ originale de gîndire, de limbă şi de stil.

Lucrarea însă, care a făcut cunoscut pe Esarcu tuturor straturilor societăţiĭ noastre, şi care va rĕmânea totdeauna legată de numele sĕŭ, e frumosul palat al Ateneuluĭ, care se înnalţă în Bucureştĭ. La clădirea acestuĭ palat a fost aţintit gîndul luĭ Esarcu de demult, ca la idealul cel maĭ măreţ. El a lucrat zi cu zi la ridicarea luĭ, şi moartea l'a surprins, punênd cele din urmă podoabe acestuĭ templu închinat artelor.

Iată omul, iată lucrările luĭ.

In vremile acestea pline, prea pline chiar de preocupărĭ personale, de încordate lupte pentru sporirea îndestulărilor materiale, exemplul unuĭ om care, fără speranţa şi fără putinţa vre-unuĭ câştig, orĭ satisfacerea vre-unuĭ interes, se trudeşte toată viaţa ca să poată atinge un scop înnalt şi de folos obştesc, este rar. Acel om, acea viaţă, acea activitate, rĕmân pilde viĭ, de la care, ceĭ ce vin după dînsul, ceĭ tinerĭ maĭ cu seamă, vor lua însufleţire pentru îndreptarea lor pe calea viitorimeĭ. Când o muncă încununată de succes, o existenţă activă şi cinstită, un caracter independent şi desinteresat, când atâtea însuşirĭ întrupate într'un singur om, dispar pentru totdeauna, este o datorie de solidaritate omenească, un generos îndemn de lepădare de sine, o frumoasă pilduire dată celor ce ne înconjoară, să-ĭ recunoaştem meritele şi să i le săpăm în tabla de aramă a amintireĭ.

O. Leandru.

FIICA LUĬ SEJAN

(POVESTE ISTORICĂ)

(urmare) [1])

XVIII

Sejan reuşise 'n planul sĕŭ. El lucrase cu 'ncetul şi 'ntinsese cu dibăcie cursele 'n care trebuiaŭ să cază Agripina şi familia sa. Deja spiritul luĭ Tiberiŭ, întors de dinsul, se schimbase cu totul în privinţa copiilor luĭ Germanicus, şi, de unde, la început, era plin de binevoinţă pentru dînşiĭ, după câtva timp, ajunsese să nu-ĭ maĭ poată suferi şi să se ferească de eĭ ca de un pericol ce ar fi ameninţat siguranţa sa.

Pe lîngă intrigile prefectuluĭ pretoriuluĭ, la aceasta contribuise şi imprudenţa mameĭ lor. Orbită de patimă, stăpînită de ura nebună ce avea 'mpotriva luĭ Tiberiŭ, ea perduse orĭce cumpĕt şi făcea pe faţă acte care, exploatate de vrăjmaşul sĕŭ, trebuiaŭ să o ducă d'adreptul la peire. Vechiul partid al nemulţumiţilor, pe care l-am văzut, la 'nceputul domnieĭ, urmărind pe Tiberiŭ cu insultele şi provocările sale, nu dezarmase încă. El găsise, dimpotrivă, în Agripina un drapel împrejurul căruia se grăbise să se strîngă. Exploatând marea favoare de care amintirea luĭ Germanicus se bucura pe lîngă popor, el nu 'nceta d'a pune numele acestuia 'nainte, orĭ de câte orĭ ocazia se 'nfăţişa, arătând pe copiĭ luĭ ca 'nzestraţi cu aceleaşĭ virtuţi ca şi tatăl lor, prezicêndu-le 'ndreptarea relelor de care suferiaŭ maĭ toate clasele societăţeĭ. Şi uneltirile oamenilor din care se compunea acest partid nu se mărgineaŭ numaĭ la cuvinte şi la scrierĭ maĭ mult saŭ maĭ puţin ascunse : propaganda lor începuse să se întinză chiar în armată, unde reuşiseră

[1]) Vezĭ *Literatură şi Artă Română*, Anul II, No. 7.

să câştige câteva legiuni [1]). Pe de altă parte, copiii lui Germanicus, presupuşii moştenitori ai tronului, Nerone, mai cu seamă, care, ca mai vîrstnic, trebuia să domnească cel dintăi, eraŭ asediaţi de tot felul de manifestaţiuni, 'mpinşi la actele cele mai nechibzuite. O simpatie periculoasă 'i urmărea pretutindeni, exagerând binele ce li se întîmpla, sărbătorindu-l ca pe un eveniment public, pe când acelaş lucru, de privea pe Tiberiŭ, da naştere la simţiminte cu totul contrarii. Să se adaoge la acestea caracterul mîndru şi imperios al Agripinei, limbagiul ei nestăpînit, şi se va 'nţelege cu uşurinţă ce arme teribile se punea la dispoziţiunea unui om ca Sejan, dibaciŭ şi fără scrupule, interesat în ultimul grad la desfiinţarea unei familii ce i se părea că-i face umbră.

Tiberiŭ, înştiinţat de favoritul sĕŭ, cu exageraţiunile obicinuite acestuia, de ceeace se petrecea, 'ncepuse să se 'ngrijească. Dragostea lui pentru nepoţii sĕi se răcise treptat şi nu 'ntârzie de a se preschimba 'ntr'o adevĕrată antipatie. Pentru aceasta, nu era nevoe decât de un pretext. El fu găsit cu ocaziunea unei serbări publice, când, după obiceiul tradiţional, trebuiaŭ a se adresa rugăciuni zeilor pentru paza zilelor împĕratului. Ponteficii şi, după imitaţiunea lor, ceilalţi preoţi [2]) crezură de cuviinţă a pomeni, alături cu al împăratului, şi numele copiilor lui Germanicus. Aceasta supără pe Tiberiŭ, care, aţiţat de Sejan, vĕzu în acel act de pură linguşire o rea intenţiune la adresa sa. El chemă pe preoţi, îi întrebă cine-i împinsese la acel fapt aşa de contrariŭ obiceiurilor, căută să descopere dacă Agripina nu era 'ntru ceva amestecată 'ntr'însul, şi, deşi i se afirmă contrariul, rĕmase convins că ea nu era străină de cele petrecute. El mustră pe Ponteficĭ, deşi se 'nrudeaŭ cu dînsul şi aparţineaŭ familiilor celor mai considerabile din Roma, căci, »era o greşeală,—zicea el,—de a ridica pe nişte tineri presumptuoşi la nivelul bĕtrâneţii sale«. Apoi, pentru a accentua şi mai bine nemulţumirea sa, ţinu, câteva zile după aceasta, un discurs în Senat, prin care recomanda tuturor să se ferească, prin laude şi onoruri premature, de a sminti capul unor copii uşurei şi orgolioşi.

Intrat pe această cale, Tiberiŭ nu era om să se oprească aşa de lesne. Impins de Sejan, care nu 'nceta de a-i înfăţişa oraşul ca 'mpărţit în două tabere şi pe Agripina, sprijinită de partizanii sĕi, ca urzind, pe zi ce mergea, noui planuri de rĕsturnare, el se hotărî, pentru a pune capĕt disensiunilor, să lovească în prietenii acesteia ceĭ mai devotaţi. Atunci începu acea serie de persecuţiuni şi de procese ce aruncară spaima 'n Roma şi ce trebuiaŭ să continue neîntrerupt până la sfîrşitul domniei. Prima victimă fu Sosia Galla, odioasă lui Tiberiŭ din cauza afecţiunei ce Agripina avea pentru dînsa [3]). Ea fu acuzată, după cum am spus, de concusiune, pentru că, 'n cursul rĕzboiului din Galia cu Sacrovir, uzând de influenţa ce avea asupra soţului sĕŭ, Caiu Siliu, comandantul expediţiunei, ar fi săvîrşit jafuri care sărăciseră provincia. Soţul ei, care servise subt ordinele lui Germanicus şi rĕmăsese credincios casei lui, fu asemenea acuzat ca complice. In zadar ei cerură un termen până la sfîrşitul anului, când încetaŭ funcţiunile consulului

[1]) Vezi Flaviu Josef, *Antichităţi judaice*.
[2]) Vezi Tacit, *Anale*.
[3]) Vezi idem.

Varone, om al luĭ Sejan şi vrăjmaş al lor personal: nu li acordă nicĭ un răgaz. Sosia Galla fu osîndită la exil, iar Caiu Siliu, căruia i se maĭ imputa şi crima de lez-maiestate, pentru a evita ruşinea uneĭ condemnărĭ, îşĭ curmă zilele printr'o moarte voluntară. Bunurile lor fură, după aceea, confiscate, nu totuşĭ în profitul provincieĭ, ce se pretindea că aŭ jefuit, şi care nu reclamase, ci 'n al Statuluĭ, şi, pentru o pătrime, 'n al delatorilor ce susţinuseră acuzaţiunea.

Acest proces, care făcu sensaţiune, fu urmat de o mulţime de altele, provocate de aceleaşĭ mobile, însă nesprijinite pe fapte maĭ plauzibile. Calpurnius Pisone, dat în judecată pentru că, prin discursurĭ secrete, ar fi ultragiat maiestatea imperială şi, afară de aceasta, pentru că ar fi format planurĭ criminale împotrivă-ĭ, ţinênd otravă în casa sa şi ducêndu-se la Senat încins c'o sabie [1]), muri la vreme ca să scape de osîndă, căcĭ, deşi prima 'nvinuire fu dată la o parte ca neverisimilă, i se aduseră 'ndată altele, care l-ar fi izbit de sigur. După dînsul, veni rîndul luĭ Vibiu Serenu şi luĭ Ceciliu Cornutu, ambiĭ acuzaţĭ de conspiraţiune contra prinţuluĭ. Primul, denunţat de propriul sĕŭ fiŭ, fu adus în lanţurĭ din exil, unde se afla deja, şi condamnat să-şĭ petreacă restul zilelor în Amorgos, o insulă pustie; iar secundul se omorî cu propria sa mână, ca să evite o condemnare. Cremutius Cordus, republican convins şi scriitor de merit, fu urmărit asemenea pentru că, prin scrierile sale, ar fi vorbit bine de Brutu şi de Casiu. El se apără cu mîndrie, demonstră ridiculul crimeĭ ce i se imputa, acoperi pe judecătorĭ cu dispreţul sĕŭ, şi, ştiind ce-l aşteaptă, se lăsă în urmă să moară de foame. O acuzaţiune analogă se duse 'n acelaş timp luĭ Votienu Montanu, orator celebru prin spiritul sĕŭ. Se pretindea că el rostise cuvinte ofensătoare la adresa Cesaruluĭ şi i se dete pedeapsa rezervată criminalilor politicĭ, adică închisoarea 'ntr'o insulă depărtată. Infine, pentru a impresiona şi maĭ mult spiritele, lovind maĭ direct în Agripina, se 'nsărcină Domitius Afer, om de talent, însă caracter pervers şi ambiţios, gata a săvîrşi orĭce infamie, numaĭ să-şĭ facă un renume, ca să denunţe pe Claudia Pulchra, vara şi confidenta văduveĭ luĭ Germanicus. Neavênd ce să-ĭ atribue, el îĭ făcu o acţiune de prostituţiune, acuzând-o de relaţiunĭ adulterine cu un Lucius Furnius, şi, peste aceasta, de farmece şi de vrăjitorĭĭ la adresa prinţuluĭ [2]). Claudia Pulchra, înştiinţată de ceeace i se pregătea, alergă la vară-sa ca să-ĭ ceară ajutor şi protecţiune. Iată cum staŭ lucrurile 'n momentul când vara 'mpĕratuluĭ se hotărî, după cum am vĕzut, să se ducă spre a mijloci pentru dînsa.

XIX

Precedată de doĭ nomenclatorĭ, în abole de mătase vişinie, cu vărgĭ galbene, Agripina trecu printr'un şir de sălĭ, de un lux şi de o frumuseţe neîntrecute. Pretutindenĭ, mobile scumpe, paturĭ cu incrustaţiunĭ bogate, draperiĭ de purpură şi covoare de lână heteană, vase pe picioare de onix, candelabre şi basine

[1]) Vezĭ Tacit, *Anale*.
[2]) Vezĭ idem.

cu apă, lucind în grădinĭ exterioare. Pe jos, mozaice preţioase glorificaŭ triumfurĭ rĕsunătoare de consulĭ şi de 'mpĕraţĭ. Eraŭ, înfăţişate cu culorĭ pline de vioiciune, sclavagiurĭ de popoare, tumulte de rĕzboaie, cu scinteerĭ de platoşe şi de căscĭ de aur, ascensiunĭ în Capitole, cuadrige de caĭ albĭ repeziţĭ în circurĭ fenomenale. Pe tavane, picturĭ himerice reprezintaŭ mărĭ albastre, cutreerate de năvĭ cu pînzele umflate, urmărite de cete de delfinĭ şi 'ndreptându-se spre ţĕrmurĭ trandafirĭĭ; oraşe fantastice, 'n atmosfere senine, cu zidurĭ înalte, sprijinindu-se unele pe altele, şi cu porţĭ păzite de amoraşĭ goĭ; femeĭ îmbrăţişate 'n stufişurĭ înflorite; simetrĭĭ de plăcĭ de aur şi de argint, cu incadramente ce luaŭ ochiĭ [1]).

Ilustra vĕduvă, după ce lăsă 'n urmă-ĭ acea succesiune de apartamente splendide, dintre care unele daŭ pe portice subt care păunĭ fastuoşĭ îşĭ deschideaŭ cozile la soare, sosi la intrarea uneĭ camere rotunde, cu proporţiunĭ de templu, 'n mijlocul căreia se ridica un altar. Era capela palatuluĭ, sacellum, unde se făceaŭ sacrificiile domestice. Nimic nu poate da o idee de bogăţia aceleĭ încăperĭ, luminată de sus, printr'o deschizĕtură a tavanuluĭ, lucrată şi 'mpodobită cu materiile cele maĭ preţioase. Constelărĭ de onixurĭ, de agate, de ametiste, de hrisolite, de sidefurĭ şi de mărgeane, oferite ca *ex-voto* divinităţiĭ loculuĭ, acopereaŭ pereţiĭ şi se combinaŭ armonios cu draperiile roşiĭ, liliachiĭ saŭ de culoarea zambileĭ ce atîrnaŭ icĭ şi colo. Tiberiŭ se afla acolo, ocupat cu un sacrificiŭ în onoarea luĭ August. In calitatea luĭ de pontefice maxim, atribut al imperialităţeĭ, el oficiase 'n persoană, 'mbrăcat în alb, cu roba fără 'ncingĕtoare, cu o cunună de florĭ de verbină pe cap. Sacrificiul tocmaĭ se terminase, şi, după 'ndeplinirea formalităţilor rituale obicĭnuite,—libaţiunĭ cu sângele victimeĭ; arderea extremităţilor şi inimeĭ aceştia, presărate cu făină de orz prăjit, pe un foc de pere de brad; invocaţiunĭ adresate Vesteĭ, zeiţeĭ căminuluĭ domestic,— sacrificatorul pronunţase cuvintele sacramentale de : *Ex templo!*, care cuprindeaŭ o invitaţiune pentru asistenţĭ de a se retrage şi a-l lăsa singur, când Agripina apăru de odată. Tiberiŭ se arătă, maĭ întăĭ, surprins de acea vizită neaşteptată, însă, numaĭ decât, stăpînindu-şĭ mirarea, cu bine-voinţa-ĭ prefăcută, de care era aşa de darnic, maĭ cu seamă cu aceĭ pe care nu putea să-ĭ sufere, el se duse 'n întîmpinarea noreĭ sale, o luă de mână, o conduse 'n interiorul sanctuaruluĭ, unde nu maĭ rĕmăsese niménĭ, şi, acolo, ştiind că ceva important o aducea spre dînsul, după ce o puse să şează, o 'ntrebă cu interes ce doreşte ? la ce poate să-ĭ fie util ?

XX

Agripina stătu un moment fără să rĕspunză. Emoţiile prin care trecuse, 'n dimineaţa aceea, 'ĭ turburaŭ încă spiritul, şi ea voiea sá pară liniştită, stăpînă pe ea însăşĭ, să nu lase să-ĭ scape nicĭ un cuvînt imprudent, în interesul chiar al cauzeĭ ce venise să apere.In cele din urmă, ea 'ncepu să vorbească, şi vorbele eşeaŭ precipitate şi fără şir din gura eĭ.

[1]) Vezĭ J. Lombard, *Op. cit.*

— » Cesare,... tată,...—zise ea, 'mpreunându-şĭ mâinile,— am venit să te rog... să-ţĭ cer o graţie... O ! nu te uita dacă nu ştiŭ cum să 'ncep !... O femee amărîtă, cum sunt eŭ, n'are totdeauna liniştea de spirit trebuincioasă !... Şi, afară de aceasta, ceeace mĕ trimite către tine e aşa de grav şi de dureros pentru mine, în cât... «

— » Mĕ sperĭi!—întrerupse Tiberiŭ, c'un surîs ascuns ;—dar, pe Jupiter ! ce poate oare să fie care să turbure 'ntr'atâta o natură aşa de curagioasă şi de hotărîtă ca a iubiteĭ mele nurorĭ ?«

— » O Cesare, — urmă Agripina, fără a părea că bagă de seamă maliţia disimulată a acestor cuvinte,— lucrul e, 'n adevĕr, foarte serios de vreme ce mĕ face să alerg până la tine !... In cursul vieţeĭ tale, aĭ avut, de sigur, pe cineva, rudă, copil saŭ simplu prieten, la care aĭ ţinut din inimă şi a căruĭ nenorocire te-a costat maĭ mult chiar, poate, decât dacă te-ar fi lovit direct pe tine însuţĭ... Eĭ bine, în cazul acesta mĕ aflu şi eŭ în acest moment !... O fiinţă scumpă, strîns legată de mine prin sânge şi prin amiciţie, se găseşte 'n primejdie.., A'ţĭ spune cât mĕ doare d'a o şti ameninţată, mi-e peste putinţă. Află numaĭ că, 'n doliul şi 'n izolarea 'n care trăesc, ea e, prin iubirea cu care mĕ 'nconjoară, singura-mĭ mîngîiere, unica bucurie ce maĭ mĭ-a rĕmas !... De aceea, viŭ către tine, Cesare, şi-ţĭ denunţ faptul, şi protestez contra nedreptăţeĭ ce se pregăteşte cu dînsa, şi cer să-mĭ daĭ sprijinul şi ajutorul tĕŭ ca s'o scap !...«

Tiberiŭ devenise serios.

— » Şi cine e acea fiinţă aşa de interesantă ?—întrebă el, făcându-se că nu pricepe,—şi de ce crimă e acuzată ?

— » E vară-mea, Claudia Pulchra !— rĕspunse Agripina, ne maĭ putându-şĭ ţine lacrimile ;—e, prin urmare, propria ta rudă !... Un mizerabil, Domitius Afer, un om de nimic, pe care de atâtea orĭ l-am scos din mizerie, s'a găsit, drept recunoştinţă, să-mĭ dea această teribilă lovitură, îndreptând împotrivă-ĭ o acţiune calomnioasă !... Dar nu se gîndesc oare nenorociţiĭ de soiul luĭ, a căror speţă mişună de câtva timp în Roma, că, prin asemenea înscenărĭ, eĭ lovesc chiar în casa ta, Cesare ?... Până unde are să se 'ntinză 'ndrăzneala şi rapacitatea lor ? Nu aŭ făcut deja destule victime ? Ce ? li se va permite să meargă şi maĭ departe şi să arunce oprobriul şi jalea chiar 'n familiile cele maĭ ilustre şi maĭ respectate ?...«

Necumpătarea acestuĭ limbagiŭ, fără voe-ĭ violent, din cauza aluziunilor ce cuprindea, indispunea vizibil pe Tiberiŭ. El nu se putu stăpîni d'a nu-ĭ tăia vorba, pentru a protesta 'mpotrivă-ĭ.

— » Mi se pare că cam exagerezĭ !—zise el, lăsând, contra obiceiuluĭ sĕŭ, să i se citească gîndul.—Intr'un timp când legile sunt călcate zilnic în picioare şi când Republica e ameninţată de cele maĭ marĭ dezordine, e, poate, un bine că se găsesc încă oamenĭ care veghiază asupră-ĭ, denunţând relele ce se comit !... [1]).

— » Lucrul e posibil,—continuă Agripina, simţind că mersese prea de-

[1]) Vezĭ Tacit, *Anale*.

parte şi voind să 'ndrepteze greşeala săvîrşită ;—însă denunţătorul Claudieĭ Pluchreĭ nu e din aceia. In orĭce chip, făcênd un asemenea proces, el nu are binele obştesc în vedere, ci propriul sĕŭ profit, căcĭ speră a se 'mpărtăşi din bunurile victimeĭ sale !... O zeĭ nemuritorĭ, — adaose dînsa, ridicându-şĭ ochiĭ şi 'mpreunându-şĭ mâinile, — cum e cu putinţă să se născocească asemenea lucrurĭ !... Claudia Pulchra, adulteră !... Dar aceasta e o infamie care 'ntrece orĭce închipuire !... Şi cu cine încă ?... Cu Lucius Furnius, un om pe care nu-l poate suferi !... Cesare,... tată,... 'n mâna ta stă mîntuirea !... Ţie ţi-e dat să nu permiţĭ asemenea inichităţĭ !... Opune nelegiuireĭ ce se prepară puterea ta suverană de consul şi de tribun !... Impedică pe aceştĭ persecutorĭ aĭ sângeluĭ meŭ de a se juca cu lucrurĭ aşa de auguste, cum e cinstea uneĭ femeĭ !... Fă un exemplu cu eĭ, ca să se ştie pe viitor că sunt persoane de care nu trebuesc să se atingă şi marginĭ peste care nu le e permis să treacă !...»

Vorbind astfel, ea căzuse la picioarele luĭ Tiberiŭ, pe care le 'mbrăţişa cu căldură. El însă sta rece şi posomorît, şi nu 'ncuragia prin nicĭ o vorbă bună demersul eĭ desperat, nicĭ nu desaproba prin nimic fapta de care venise să i se plângă. Insfîrşit, el rupse tăcerea.

— » Fata mea,—'ĭ zise el, cu glasu-ĭ de ghiaţă,—'mĭ pare destul de rĕŭ de ceeace se 'ntîmplă Claudeĭ Pulchreĭ, dar ce pot eŭ ca să 'mpiedic acuzaţiunea ce i se aduce ? Puterea mea nu merge pînă unde crezĭ. Maĭ presus de suveranĭ, sunt legile uneĭ ţĕrĭ, şi, vaĭ de aceia care caută să le calce saŭ să le eludeze ! Compătimesc, fără 'ndoială, cu vară-ta şi doresc din inimă să scape de lovitura ce o ameninţă ; însă nu la mine trebue să te adresezĭ pentru aceasta. Luaţĭ un bun avocat care să facă o apărare cât se poate de completă. Nevinovată cum asigurĭ că este, Claudia va triumfa de sigur, şi atuncĭ vom avea cu toţiĭ plăcerea d'a o păstra încă 'n mijlocul nostru !...«

Agripina se ridică la aceste cuvinte.

— » Cesare, — maĭ încercă ea, stăpînindu-se încă, — aibĭ milă de o suplicantă care te roagă 'ntr'o 'mprejurare decizivă pentru dînsa. Nu te ascunde după legĭ, căcĭ în mâna ta stă să opreştĭ orĭce fără-de-lege. Aĭ maĭ făcut-o şi altădată, şi nu e nicĭ un motiv pentru care, rîndul acesta, să aibĭ maĭ multe scrupule decât atuncĭ. Adu-ţĭ aminte de Apuleia Varilia, strănepoata luĭ August, dată 'n judecată pentru fapte identice şi pe care aĭ scăpat-o de pedeapsă.

— » Da, — replică Tiberiŭ, — însă Varilieĭ i se imputaŭ, între altele, şi cuvinte injurioase la adresa mameĭ mele şi a mea însumĭ. Am cerut părăsirea acuzaţiuneĭ numaĭ în privinţa acestuĭ punt, după cum aveam, crez, dreptul, de oarece insulta nu mĕ privea decât pe mine. In privinţa celorlalte fapte, Varilia a fost judecată, şi, deşi pedeapsa ce i s'a dat n'a fost aspră, totuşĭ, am cerut de la familia eĭ să o depărteze din Roma, după vechiul obiceiŭ [1]).

— »Prin urmare, mĕ refuzĭ ? — îngînă Agripina, al căruĭ sânge 'ncepea

---

[1]) Vezĭ Tacit, *Anale*.

să i se sue în obraz. — Singura graţie ce ţi-am cerut vre-odată e aşa dar respinsă de tine fără şovăire?...«

— »Imĭ pare foarte rĕŭ că n'am nicĭ o putere ca să te servesc! — rĕspunse Tiberiŭ, uitându-se 'ntra'altă parte.«

— »Cesare, încă odată,... aibĭ milă... gîndeşte-te...«

— »Nu pot absolut nimic. Nu stă 'n mâna mea asemenea lucru!...«

— »Atunci, pentru ce maĭ jertfeştĭ victime divinuluĭ August? — zise ea, izbucnind, cu glasul tremurând de mânie.— Oare acelaş om care-ĭ persecută familia maĭ are dreptul să-ĭ cinstească memoria prin sacrificiurĭ? Ce? sufletul luĭ nemuritor a trecut în aceste imaginĭ de piatră la care te 'nchinĭ, saŭ în coborîtoriĭ luĭ, în fiinţele născute din sângele luĭ, în care loveştĭ fără cruţare? Nu! nu! asemenea făţărniciĭ nu maĭ înşeală pe nimenĭ! Stinge focul de pe acel altar! desbracă acele veştminte ce n'aĭ dreptul să maĭ porţĭ, pe câtă vreme veĭ lăsa să i se desonoreze familia!... Pentru ce maĭ ascunzĭ? Spune curat că ţi-aĭ propus să desfiinţezĭ tot ce a maĭ rĕmas legat de dînsul, pe mine maĭ cu seamă, care mĕ bucur de antipatia ta şi pe care voeştĭ să mĕ prigoneştĭ, făcênd proces Claudieĭ Pulchreĭ. Da! crima aceşteia e tot ca a nefericiteĭ Sosieĭ Galleĭ, pe care aĭ pus să o osîndească numaĭ fiindcă mĭ-era prea devotată [1]) Încă odată, aibĭ curagiul de a izbi d'adreptul în victima ce ţi-aĭ ales şi nu maĭ îţĭ micşora puterea, persecutând pe nişte nevinovate!...«

Tiberiŭ o lăsă să sfîrşească; apoĭ, dând din umerĭ, se 'ndreptă spre o uşă laterală şi eşi din sacellum, aruncându-ĭ drept rĕspuns un vers grecesc, care se poate traduce astfel:

»Fata mea, prea te grăbeştĭ!
Eŭ nu stric de nu domneştĭ!...«[2])

prin care făcea aluziune la impacienţa ce i se atribuia de a parveni la tron.

XXI

Era pe la sfîrşitul celeĭ dintâĭ veghierĭ, şi stradele se umpleaŭ de lumea sculată de la masă şi eşită ca să se plimbe pe răcoare. Creasta monumentelor Foruluĭ roman, frizele templuluĭ Jupiter Capitolin şi al Junoneĭ, dominând înălţimile plane ale Arceĭ, la care ducea o scară cu largĭ trepte de piatră, faţadele basilicelor Opimia, dintre templul Concordieĭ şi Grecostas, şi Fulvia-Emilia, de subt Tabernele nouĭ, luceaŭ încă, 'n crepuscul, albe şi galbene, subt un rest de lumină ce venea de la apus. Oamenĭ în toate costumele,—romanĭ de baştină, foarte mîndri, 'n togele lor cu miĭ de cute; occidentalĭ, cu gesticulaţia animată, 'mbrăcaţĭ în paliurĭ, în diploe şi 'n tunice; orientalĭ, plinĭ de gravitate, lesne de deosebit de pe portul lor bătător la ochĭ,— unĭĭ cu capul gol, alţĭĭ purtând bonete

[1]) Vezĭ Tacit, *Anale.*
[2]) Vezĭ idem.

ascuţite, alţii acoperiţi cu petase cu marginele lăsate 'n jos, cu calantice egiptene, cu torule de stofă multicoloră saŭ cu simple teniĭ ce reţineaŭ 'mprejurul frunţeĭ panglicĭ saŭ ramurĭ de stejar [1]), — circulaŭ pe marginea stradelor saŭ se opreaŭ, ca să privească, dinaintea prăvălielor frumos decorate. Maĭ toată acea lume însă se 'ndrepta spre For, unde o atrăgea varietatea spectacoluluĭ şi zgomotul incidentelor petrecute 'n cursul zileĭ.

Cu toate stăruinţele şi rugăciunile Agripineĭ, procesul vară-seĭ se judecase, în adevĕr, în ziua aceea. Sĕrmana Claudia Pulchra fusese nevoită să se prezinte 'n comiţiĭ, dinaintea judecătorilor, pentru a se apăra. Ea venise fără ostentaţiune, 'mbrăcată 'n doliŭ, asistată numaĭ de un vechiŭ şi credincios amic, de Titius Sabinus, care n'avea alte titlurĭ pentru a se recomanda decât onorabilitatea vieţeĭ sale nepătate şi onestitatea uneĭ vorbirĭ sincere şi convinse. Aceasta nu era însă destul pentru sarcina ce-şĭ luase. Acuzatorul, Domitius Afer, era un adversar de temut, atât prin talentul sĕŭ personal, cât şi prin sprijinul ce i se da pe subt ascuns. El fu sdrobitor, şi, 'n acuzaţiunea ce pronunţă, ridicându-se la 'nălţimea celor dintâĭ oratorĭ, atrase aplausele luĭ Tiberiŭ, care, cu acea ocazie, zise despre dînsul că »elocuenţa era domenul luĭ [2]).« In zadar Sabinus căută să lupte, să dovedească absurditatea şi netemeinicia pîreĭ, pericolul unor asemenea învinuirĭ: cuvintele luĭ nu avură nicĭ o trecere, şi judecătoriĭ, rătăciţĭ saŭ influenţaţĭ, pronunţară condemnarea Claudieĭ Pulchreĭ şi a complicelui eĭ. La auzul aceleĭ hotărîrĭ, nenorocita femee căzuse leşinată, fără simţirĭ. Partizaniĭ eĭ, aceĭ care ţineaŭ de casa luĭ Germanicus, se grăbiseră s'o 'nconjoare, s'o ridice, ceea ce dase naştere la manifestaţiunĭ contrariĭ din partea amicilor luĭ Sejan. Procesul se sfîrşise, decĭ, cu scandal, în mijlocul unor scene tumultuoase, şi mulţimea, lacomă de asemenea spectacole, se 'ndrepta, chiar dupe terminarea luĭ, spre For, ca să vază de nu va găsi un rest de emoţiune de care să se 'mpărtăşească încă.

De altmintrelea, chiar fără aceasta, atracţiunea loculuĭ era prin ea însăşĭ puternică, de oarece acolo se afla centrul vieţiĭ şi al activităţeĭ poporuluĭ roman, la toate orele din zi şi din noapte. Acolo, eraŭ prăvăliele cele maĭ luxoase şi maĭ decorative, mărfurile cele maĭ alese pentru toate gusturile şi trebuinţele. Acolo, subt portice, se cumpĕraŭ stofele de mătasea cea maĭ fină, îmbrăcămintele de femeĭ şi de bărbaţĭ, cu croielele cele maĭ noĭ şi cu culorile cele maĭ variate. Acolo, trecătoriĭ puteaŭ să admire, atîrnate 'n galantare saŭ artistic aşezate la etalage, ţesĕturĭ de aur şi de lână de şapte orĭ muiată 'n purpură tireniană; stole vopsite ca faţa apeĭ, a şofranuluĭ, saŭ a mirtuluĭ de Pafos; pale, unele ca ametistul, altele ca trandafirul veşted, altele ca pana cocoruluĭ, altele ca verdele migdaluluĭ înflorit; evantaliĭ de pene de struţ şi de păun; micĭ unelte de baga şi de sidef; parfumurĭ şi mirodeniĭ de tot felul; globurĭ de cristal, pe care femeile le ţineaŭ în palmă, ca să le fie mâinile pururea recĭ şi fragede; arşice de

[1]) Vezĭ J. Lombard, *Op. cit.*
[2]) Vezĭ Tacit, *Anale.*

fildeş şi tăbliţe de ceară albă, pe care se scria cu stileţĭ de aur. Tot acolo, pe Calea Sacră, giuvaergiiĭ şi bijutieriĭ ceĭ maĭ bunĭ atrăgeaŭ clientela cea maĭ bogată şi maĭ aristocratică. Bancheriĭ, samsariĭ, uzurariĭ şi speculatoriĭ de frunte 'şĭ deschideaŭ, acolo, cantoarele, 'n vecinătăţile basiliceĭ Argentaria şi pe lîngă templul luĭ Castor şi al celor doĭ Ianus. Acolo, se 'ntîlneaŭ, împrejurul statueĭ luĭ Marsias, avocaţiĭ, martoriĭ, oameniĭ de afacerĭ ceĭ maĭ cu renume, precum asemenea şi prepuşiĭ la mezaturile publice. Acolo, se tocmeaŭ fecioriĭ, bucătariĭ, cântăreţiĭ de flaut şi, 'n genere, întregul personal trebuincios serbărilor private [1]). Acolo, 'şĭ oferaŭ serviciile, în Argiletum, copiştiĭ, librariĭ, pantofariĭ; pe Valia, precupeţiĭ; lîngă basilica Emilia, negustoriĭ de vase de bronz; împrejurul băilor, debitanţiĭ de vinurĭ, conservate 'n marĭ amfore de pămînt; fabricanţiĭ de cîrnaţĭ, atîrnaţĭ de tavan, în lungĭ şirurĭ verticale; vînzătoriĭ de ceapă, de ouĕ rĕscoapte şi de peşte uscat. Acolo asemenea, era locul unde domiciliaŭ, — ca despre Vicu Tuscu, — oameniĭ cu reputaţiune rea, care exercitaŭ industriele cele maĭ suspecte şi făceaŭ comerciul cel maĭ periculos. In receptacolele lor de viţiŭ şi de crimă, muşteriĭ cu ochiĭ vineţĭ de voluptăţĭ saŭ aprinşĭ de pasiunĭ, puteaŭ, în adevĕr, să-şĭ procure tot ce poate ucide saŭ aţiţa: cucută preparată şi salamandră; bĕuturĭ cu bază de sabină şi de enupere, pentru a face pe femeĭ să lepede; aconit uscat în aer cald; omizĭ de molift, amestecate cu cozĭ de buprestis; mădrăgună şi cantaride. Acolo, 'n fine, spre Subura, se deschideaŭ, d'alungul stradelor, în case micĭ, cu ferestrele lipite cu hârtie unsă, lupanarele, care cum se 'nsera, atrăgeaŭ multă lume. Prin deschizĕtura uşeĭ, la lumina vre-uneĭ micĭ lămpĭ fumegânde, interiorul acelor localurĭ de joasnică prostituţiune apărea 'n toată trista-ĭ goliciune. Eraŭ cubicule strîmte, cu pereţiĭ mâncaţĭ de igrasie, pe care se zugrăvise vre-o frescă impudică: amoraşĭ viţioşĭ saŭ faunĭ obscenĭ, alergând după femeĭ despuiate. Drept mobilier, un simplu pat, c'o rogojină uzată de serviciŭ, o oglindă de metal într'un colţ, o amforă cu apă pentru vizitatorĭ, o sticluţă cu parfum pe o policioară. Pe prag, sta stăpîna loculuĭ, adesea tînĕră şi frumoasă, cu marĭ inele de bronz în urechĭ şi cu gitul plin de mărgele. Ea chema fără jenă pe trecĕtorĭ, iĭ lua de mînă, 'ĭ tîra de multe-orĭ cu d'asila în vizuina sa [1]).

XXII

Deschizêndu-şĭ, cu destulă greutate, un drum prin mulţime, la ora aceea, o femee sărac îmbrăcată, încălţată cu sandale de lemn, cu faţa acoperită subt un vĕl negru, spre a nu fi recunoscută, străbătea 'n tăcere Forul roman.

Ea venea de departe, de dincolo de Viminal, despre grădinele luĭ Mecena, şi părea că se 'ndreptează spre Tibru.

După ce coborî Vicul Patriciŭ, la poalele Esquilinuluĭ, lăsând, pe stînga, templul Junoneĭ Lucine, porticele Livieĭ, după care se 'nfăşura o viţă fenomenală,

---

[1]) Vezĭ Henry Thédenat *le Forum romain.*
[2]) Vezĭ Juvenal, *Satire*; J. Lombard, *Op. cit.*

groasă şi puternică, ce se ridica, 'ntr'o ploaie de largĭ frunze, până la învelitoare, Choragiul, ale căruĭ turnurĭ pătrate dominaŭ regiunea Isis şi Serapis, unde se aflaŭ cele zece horee saŭ grînare publice, cele douĕ-zecĭ şi treĭ de pistrine saŭ brutăriĭ, Macelul-cel-mare, 'n care se vindeaŭ proviziunile şi ce mirosea, de departe, a carne şi a peşte proaspĕt, Spoliarul, unde se executaŭ criminaliĭ, Cazarma celor cincĭ cohorte de garzĭ nopturnĭ, la acel ceas goală [1]),—ea trecu pe dinaintea Şcoaleĭ galice, tăie un colţ al Subureĭ, depăşi templul Păceĭ, şi, prin Calea Sacră, atinse Forul roman, unde 'nghesuiala o sili să-şĭ micşoreze pasul.

Gloata devenea, 'n adevĕr, în partea loculuĭ foarte compactă. Eraŭ sclavĭ care se certaŭ saŭ se băteaŭ, ceeace făcea ca lumea să se grămădească 'mprejuru-le pentru a'ĭ privi. Alteorĭ, lectica vreunuĭ funcţionar imperial, tîmpit de digestiune, se ivea, precedată de servitorĭ care loveaŭ în ceĭ ce nu se daŭ în lăturĭ destul de iute, ceeace provoca asemenea învălmăşelĭ şi scandaluri şi îngreuia circulaţiunea.

Cu toate acestea, femeia de care e vorba 'nainta mereŭ, susţinută de hotărîrea nestrămutată ce parea că o pune 'n mişcare. După ce ocoli lacul Curţiŭ, din faţa basiliceĭ Iulia, ea se opri un moment dinaintea templuluĭ Vesteĭ, pentru a 'ngenuchia şi a adresa o scurtă invocaţiune zeiţeĭ. Apoĭ, o luă pe Vicu Tuscu, de vale, spre Velabru, cartier noŭ, unde circulaţiunea devenea din ce 'n ce maĭ rară. La extremitatea stradeĭ, în dreptul templuluĭ Fortuneĭ, ea se opri din noŭ spre a se uita dacă nimenĭ nu se luase după dînsa. Pe urmă, 'ncredinţată că era cu totul singură, se 'ndreptă spre podul luĭ Emiliŭ, ce, 'n partea aceea, despre Ianicul, stabilea comunicaţiunea cu regiunea transteverină.

Se 'noptase, şi lucrurile 'ncepeaŭ să-şĭ pearză din adevĕratele lor forme pentru a lua altele maĭ fantastice şi maĭ exagerate. Jos, subt podul de granit, cu marĭ bolţĭ masive, Tibrul se auzea curgênd, c'un sgomot de ape ce semĕna a un plânset prelungit. Marginele luĭ însă, la acea oră fără contururĭ, se topeaŭ, confuze, 'n depărtărĭ ce nu se maĭ puteaŭ aprecia, pe când umbrele caselor, de pe ţĕrmurĭ, jucaŭ în cletinătura valurilor, din când în când străbătute de vr'o lucire tremurătoare, venind despre oraşul ce apucase a se lumina.

Nu departe de acolo, nişte scremete profunde aruncaŭ, în întuneric, nota lor sinistră. Era faimoasa gură de canal, Cloaca maxima, care, după ce trecuse pe subt For, se vĕrsa 'n Tibru, cu opintelĭ de bestie 'n durerĭ de facere, cărând toate necurăţeniile Romeĭ la fluviŭ.

XXIII

Femeea de aĭ căreĭ paşĭ ne-am ţinut până aci era Claudia Pulchra. După pronunţarea condemnaţiuneĭ ce o lovise, ea căzuse, după cum am spus, în nesimţire, fusese dusă acasă fără cunoştinţă. Aci, graţie 'ngrijirilor ce i se daseră, ea 'şĭ venise 'n fire; însă deşteptarea fusese pentru dînsa o nouă cauză de durere. Ea

[1]) Vezĭ J. Lombard, *Op. cit.*

nu putea admite ideea că fusese găsită culpabilă, şi umbla ca nebună, repetând, ţipând, urlând tutulor nevinovăţia sa. Agripina, care-ĭ aşteptase 'ntoarcerea, era tot atât de desperată ca şi dînsa, căcĭ efectele hotărîreĭ eraŭ teribile. Prin faptul sentinţeĭ pronunţate, Claudia Pulchra trebuia să părăsească Roma, să se ducă a-şĭ petrece tinereţele 'ntr'o insulă depărtată, să-şĭ pearză toate bunurile 'n favorul fisculuĭ, afară de o pătrime ce se atribuia acuzatoruluĭ, Domitius Afer. Ceea-ce le costa însă pe amîndouĕ maĭ mult decât orice era dezonoarea decurgênd dintr'o asemenea osîndă pentru urmaşa uneĭ familiĭ care, de la Apius Claudius, fundatorul eĭ, înnumĕrase cincĭ dictatorĭ, douĕ-zecĭ şi opt de consulĭ, şeapte censorĭ printre membriĭ sĕĭ, avusese şease triumfurĭ şi douĕ ovaţiunĭ şi era aliată cu cele maĭ ilustre din Roma, chiar cu cea 'mpĕrătească. Ele se jeliseră, decĭ, împreună, acuzând soarta, blestemând pe Tiberiŭ, deplângênd apropiata lor despărţire. Apoĭ, Claudia declarase că are nevoe de repaos, se rugase să fie lăsată singură, se 'nchisese 'n camerile sale. Aci, ea 'şĭ examinase din noŭ situaţiunea şi găsise că alt mijloc nu era ca să scape de ruşine decât cerênd un refugiŭ morţeĭ. Ea cântărise bine, 'n mintea sa, această soluţiune, şi, judecând-o preferabilă oricăreĭ alteia, se hotărîse să o urmeze. Insă care era moartea la care trebuia să recurgă pentru a fi sigură că nu va maĭ scăpa cu viaţă? Această cestiune o preocupase un moment. Ea 'şĭ zisese că, lovindu-se c'un pumnal, se putea 'ntîmpla să greşească şi să nu-şĭ facă decât o rană; otrava nu-ĭ înfăţişa maĭ multă încredere, căcĭ se temea să nu se prinză la timp de veste şi să nu fie scăpată prin antidote; ar fi voit să-şĭ deschiză vinele 'ntr'o bae caldă, însă acest mijloc era tot atât de nesigur, de oarece ar fi atras fără 'ndoială atenţiunea şi ar fi împiedicat-o, poate, de a-şĭ atinge scopul. Atuncĭ, se gîndi la Tibru,.... la moartea prin înecăciune,.... noaptea,.... pe 'ntunerec,.... într'un loc neştiut, unde nimenĭ nu-ĭ va veni în minte s'o caute spre a-ĭ da ajutor. Adeseaorĭ, întorcêndu-se de la grădinele luĭ Cesar, saŭ de la Naumachia luĭ August, lac pe care se simulaŭ bătaliĭ navale, ea trecuse pe podul luĭ Emiliŭ şi fusese izbită de adîncimea şi de repeziciunea apeĭ în acel punt. Cu iuţeala rezoluţiunilor supreme, ea se decise, aşa dar, să se arunce 'n fluviŭ. Şi 'mprejurările păreaŭ că favorizează acest plan, căcĭ tocmaĭ se 'nserase şi oameniĭ de serviciŭ, crezênd-o culcată, se daŭ dupe trebile lor. Spre a le 'nşela şi maĭ bine vigilenţa, ea luase hainele uneĭ sclave, pe care din întîmplare, le găsise la 'ndemână, 'şĭ acoperise faţa c'un vĕl gros, şi, printr'o uşă secretă, se scoborîse în grădină, de unde eşise 'n stradă şi, de acolo, pe drumul cel maĭ scurt, se 'ndreptase spre Velabru, în josul căruia curgea Tibrul.

Când ajunse la jumĕtatea poduluĭ, Claudia Pulchra se rezemă de parapetul de piatră şi 'şĭ plimbă ochiĭ împrejur. Ea simţea trebuinţă, în acea minută supremă, înainte de a-şĭ lua adio de la viaţă, de la tot ce iubise şi ce-ĭ surîsese, să maĭ îmbrăţişeze odată cu privirea lucrurile de pe acest pămînt, de care era să fie pentru totdeauna despărţită. Ea stete, decĭ, câteva momente, cu ochiĭ pironiţĭ în umbră, silindu-se să vază, să deosibească, să-şĭ întipărească cât maĭ mult din cele ce o 'nconjuraŭ pentru a le duce cu ea 'n mormînt. Deodată, ca spre a-ĭ îndeplini şi maĭ bine dorinţa, o lumină apăru la apus, ridicându-se cu 'ncetul de

după cocoaşa enormă a Vaticanuluĭ. Era luna, roşie, rătundă ca o pavăză, rĕspândind pe 'mprejurimĭ farmecu-ĭ nespus. Atuncĭ şerpuiala fluviuluĭ deveni lămurită. Intr'o parte şi 'ntr'alta, se deosibiră edificiĭ, arcurĭ, columne, subţirĭ şi uşoare ca catartele de galere, punţĭ, strade, bordate de temple, cu faţadele strălucitoare, suprapunerĭ de case, cu licăririĭ de luminĭ. La spatele Capitolinuluĭ, dominat de fortăreaţa sa tradiţională, Arcea, un colţ din Câmpul luĭ Marte apăru, perdut în depărtare, nemărginit, pecând, în partea opusă, subt Palatin, Velabrul scînteia de miĭ de lanterne de foĭ de ţiplă saŭ de pînză muiată 'n uleiŭ [1]).

Claudia Pulchra nu-şĭ putea deslipi ochiĭ de pe acel spectacol. In acelaş timp, luna, înaintând mereŭ spre zenit, da contururĭ din ce în ce maĭ precise lucrurilor. Sub lumina-ĭ albă, tăiată de lungĭ liniĭ albăstruĭ, Roma, acum, se vedea bine de tot. Tibrul făcea un cot imens, resfrângênd în apele-ĭ greoaie străluciriĭ de argint. La dreapta, spre Ianicul, se zăreaŭ, imobilizându-se, grădinele luĭ Cesar cu vegetaţiunea lor cenuşie; iar în partea cealaltă, spre Aventin, se desina pe orizont masa enormă a Circuluĭ Maxim, templele Cereriĭ şi al luĭ Hercule, stîlpiĭ tîrguluĭ de vite, *fori boarium*, zidurile cetăţeĭ, ce se prelungeaŭ până în dreptul Emboriuluĭ celuĭ-mare. Apoĭ, şi maĭ departe, se deschidea câmpia romană tăiată de drumurĭ, şi, dincolo de dînsa, în fund de tot, colinele difuse ale Laţiuluĭ, a căror creastă trăgea pe cer o barieră nepătrunsă.

Claudia Pulchra se afla încă subt farmecul dureros al aceleĭ vedeniĭ, pe care o privea pentru ultima oară, când un sgomot de paşĭ se auzi, 'ndreptându-se spre dînsa. Ea zări, 'n acelaş timp, nu departe de acolo, o grupă de oamenĭ ce înainta cu precauţiune, precedată de torţe şi de felinare. Ideea că aceĭ oamenĭ eraŭ trimişĭ după dînsa, ca s'o caute şi s'o aducă, 'ĭ redete energia hotărîreĭ cu care venise acolo. Ea 'şĭ zise că fuga eĭ de acasă fusese descoperită, că i se luase de urmă, că 'n curînd, de nu le va apuca 'nainte, va deveni prizoniera acelor prea zeloşĭ prietenĭ, ce, în contra voinţeĭ eĭ, se încăpăţînaŭ ca s'o facă să trăiască. Atuncĭ, amintirea procesuluĭ sĕŭ, ruşinea condemnaţiuneĭ ce o lovise, mizeria zilelor ce avea să sufere 'n exil, singură şi departe de aĭ sĕĭ, 'ĭ apărură în toată oroarea lor. Ea 'şĭ repetă că moartea era de o mie de orĭ preferabilă aceluĭ supliciŭ, şi, 'ntărită la această cugetare, se sui, fără să ezite, pe parapet şi se lăsă să cază în fluviŭ.

Sgomotul cădereĭ eĭ abia turbură o clipă liniştea aceleĭ nopţĭ senine, iar Tibrul, care 'ĭ înghiţi trupul, 'şĭ reluă, un moment după aceea, cursul regulat şi nepăsător.

(urmează) CIRU OECONOMU.

[1]) Vezĭ J. Lombard, *Op. cit.*

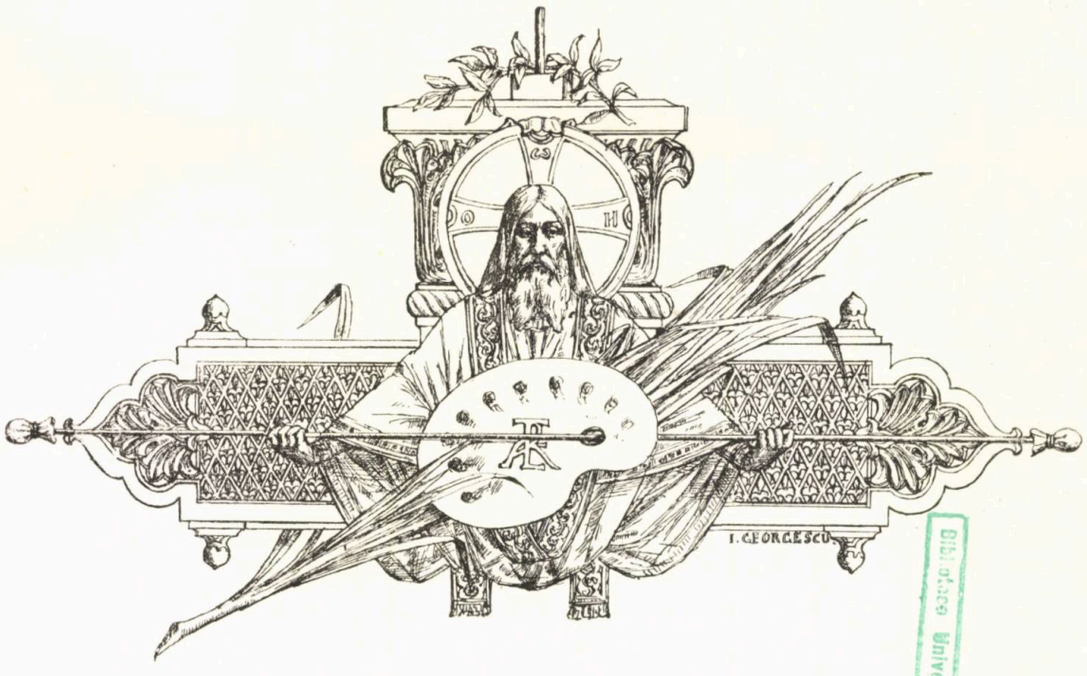

Biblioteca Universală Iași

SOCIETATEA ROMÂNĂ

LA SFÎRȘITUL EPOCEI FANARIOȚILOR

I

La finele secoluluĭ trecut și la începutul secoluluĭ nostru, treĭ sînt elementele privilegiate ale Țĕrilor Române: domnul, boerĭĭ și clerul.

Domnul era un grec trimis din Fanar ca să serve interesele Porțiĭ, deși de multe orĭ socoteala eșea greșită, pentru-că aceștĭ Grecĭ eraŭ maĭ toțĭ recrutațĭ din diplomația turcească, și deprinderile lor diplomatice le dădeaŭ o pricepere care uneorĭ încurca pe Sultan saŭ pe vizir și le-ar fi dat deplină stăpînire a situațieĭ, dacă nu s'ar fi întîlnit la Constantinopolĭ cu adversarĭ tot din aceeași specie.

»Principiĭ — zice un german care a călĕtorit în timpul acesta prin Țĕrile Române — aŭ o singură grijă, o singură afacere, o singură știință: să știe garanta efectul intrigilor la curtea din Constantinopolĭ și să afle mijloacele de a satisface lăcomia nesăturată a unuĭ mare vizir saŭ a funcționarilor înalțĭ de la Poartă«.

Acest principe, — hospodarul, cum se numia de străinĭ pe atunceĭ (și în adevĕr, își făcea bine gospodăria luĭ particulară) — venind în țară, se găsește în mijlocul uneĭ lumĭ cu totul străine, maĭ ales când vine în prima domnie, și se începe între el și boerĭ a se juca o comedie, care ne-ar face să rîdem cu hohot, dacă nu ne-ar sfîșia inima de durere. Boerĭĭ se înjosesc așa de mult în fața principeluĭ încât citind scrierile și actele vechĭ, nu ne dăm seamă dacă avem în față niște slugĭ saŭ niște înalțĭ demnitarĭ aĭ Statuluĭ. Domnul venia în țară cu mare pompă, era primit de Mitropolit și de boerĭ, condus la Mitropolie, unde se făcea obicĭnuita moliftă pentru ridicarea în domnie, apoĭ se ducea la palat, unde se făcea ceremonia sărutărĭĭ mâinĭĭ.

Fiecare se apropia cu o neînchipuită smerenie: boerul cel mare îĭ sărută mâna; iar ceĭ micĭ se socotesc onoraţĭ, dacă pot să-ĭ atingă haina saŭ piciorul. Şi ştiţĭ cum rĕspundea domnul la acest semn de supunere? Printr'un bacşiş destul de însemnat pus în mâna boerilor celor marĭ, şi după sumă se făceaŭ apreţierile asupra valorii Domnuluĭ.

Acest obiceiŭ al sărutatuluĭ de mână s'a desfiinţat d'abia de şaizecĭ de anĭ. L-a desfiinţat în Muntenia Alexandru Ghica la 1834 printr'un decret, care-ĭ face onoare şi din care voiŭ reproduce câteva rînduri: »Socotind domnia mea drept destoĭnică dovadă de acel cuvenit respect îndeplinirea datoriilor din partea fieştecăruia.... desfiinţăm pe viitorime acel obiceiŭ al sărutării de mână«.

Şi avea dreptate Ghica, fiindcă nu în semnul acesta putea rezida adevĕrata iubire pentru domnitorul ţĕriĭ. De obiceiŭ, boeriĭ care sărutaŭ mâna se supuneaŭ proverbuluĭ născut în epoca fanariotă: sărută mâna, pe care nu poţĭ s'o muştĭ. Eĭ eraŭ de cele maĭ multe orĭ duşmanĭ ascunşĭ aĭ Domnuluĭ şi gata — când le-ar fi refuzat acesta vre-un câştig necinstit — să facă intrigĭ la Turcĭ saŭ la Muscalĭ.

Desigur că aceeaşĭ situaţie sufletească o avea şi Domnul: primea cu bucurie tămîia boerilor, dar şi-ascundea în suflet ura pe care avea s'o manifeste la cea dintâĭ ocaziune.

Fără îndoială însă, că nu putea fi surprins de purtarea boerilor, căcĭ şi el tot prin asemenea umilirĭ căpătase şi se silea să păstreze tronul. In adevĕr, situaţiunea fanariotuluĭ era foarte nesigură. Proverbul francez zice, că totdeauna un pungaş dă peste un pungaş şi jumĕtate. Se întîmpla adesea că şiretenia fanariotuluĭ de pe tron se lovia de şiretenia altor fanarioţĭ de la Poartă, şi întîlnim exemple de Domnĭ ce s'aŭ pomenit scoşĭ, fără să se fi aşteptat, fără să ştie măcar când a sosit agentul turcesc în capitală. De aceea unĭĭ luaŭ mĕsurĭ ca să supravegheze pe toţĭ străiniĭ ce sosiaŭ în oraş. Voiŭ cita câteva rînduri dintr'o asemenea poruncă scrisă în stilul naiv al timpuluĭ:

»Pitac la vel-aga să dea poruncă pe la toate hanurile ca să fie orînduiţĭ hangiĭ oamenĭ de credinţă.... care să aibă purtare de grijă a şti pe toţĭ chiriaşiĭ odăilor ce oamenĭ sînt şi cine intră şi cine ese din han?« Iar poliţia avea să cerceteze »ce oamenĭ sînt? de unde aŭ venit? cu ce trebuinţă? unde sînt conăciţĭ? cât aŭ a şedea?«.

Dacă se teme atât de mult de Turcĭ şi e gata a se umili înaintea oricăruĭ paşă ce ar veni de la Ţarigrad, faţă de boerĭ e cât se poate de sever, supraveghiază purtarea lor, maĭ ales a acelora pe care nu-ĭ vede prieteneşte, bănuindu-ĭ că ar face intrigĭ la Turcĭ orĭ la Ruşĭ, şi când îĭ prinde cu vre-o abatere de la datorie, îĭ pedepseşte cu asprime. Uneorĭ prinţul n'avea răbdare să-ĭ trimiţă la judecată, ci îndată ce i se înfăţişa înainte vinovatul îl bătea chiar în sala tronuluĭ. O asemenea scenă ne povesteşte englezul Tomas Tornton în studiul ce a făcut despre Muntenia şi Moldova pe la 1812. Un oare-care Casabpaşa, în Iaşĭ, boer mare, fusese însărcinat să îngrijească ca să fie îndestulare de carne în oraş, şi în contra luĭ se pornise plângerĭ că e proastă şi bolnavă carnea de la măcelă-

rii. Acel boer a fost adus în sala cea mare a palatului, unde el s'a aruncat la picioarele prinţului, care ţinea în mână sceptrul, adică buzduganul. Acesta a început să-l lovească pe unde se întîmpla, până l-a socotit îndestul îndreptat.

Găsindu-se într'o situaţiune din care putea trage multe foloase, fanariotul căuta să scoată din viaţă cât mai multe plăceri. Palatul lor prezenta o înfăţişare cu totul deosebită de a unui palat de astăzi. »Interiorul curţii, zice Filimon, prezenta o panoramă foarte curioasă şi variată : în mijloc staŭ înşirate caretele şi boerilor ; mai încolo vizitiii lui Vodă preumblaŭ armăsarii 'mbrăcaţi cu cioltare butcile cusute cu sîrmă de aur ; dinaintea unui rînd de odăi, tufecciii, arnăuţii şi satîraşii 'şi curăţaŭ armele şuerând printre dinţi câte o arie albaneză. Inlăuntru şi în afară de poartă adunătură de popor din clasele de jos căsca gura la strîmbăturile pehlivanilor şi măscăricilor domneşti. Simigiii cu tablalele lor sferice puse pe cap şi cu tripodele de lemn la subţioară 'mpreună cu bragagiii şi salepgiii arnăuţi făceaŭ contrast cu alunarii şi cu vînzătorii de şerbet din Fanar, care purtaŭ pe cap fesuri mici cu funte stufoase de ibrişim şi cămăşi de borangic subţiri, care lăsaŭ să se vază pe piepturile şi braţele lor figuri simbolice incrustate. In fundul curţii se vedeaŭ diferite grupe de masalagii şi pungaşi : unii jucaŭ nuci, alţii la o para cinci şi stos pe despuiate. Aceşti tilhari jăfuiaŭ cu deplină libertate în curtea domnească pe oamenii fără experienţă şi credulii«.

In acest palat duce prinţul o viaţă trîndavă, prea puţin ocupată de interesele obşteşti. Cum se scoală, este salutat şi încunjurat de boeri, care îşi fac din aceasta o înaltă datorie. Un scritor străin care a cunoscut de aproape viaţa de curte, ne face tabelul acestei vieţi : »Prinţul, dacă merge, îşi apleacă astfel capul ca fruntea să-i atingă pieptul ; ochii sunt închişi pe jumătate ; se preface că e surd ca să nu răspunză la cererile ce-i sînt adresate ; priveşte neîncetat 'nainte şi sună cu mâna rubielele ce le are în pozunar... Nimic nu egalează prevenienţele oamenilor din jurul lui şi mai ales ale boerilor. Doi saŭ trei îl ridică de braţe aşa de sus, în cât d'abia atinge pămîntul cu vîrful picioarelor ; alţi doi, trei îi ţin coada haineî... Condus astfel ca un paralitic, trece în apartamentele sale. Cum a intrat, se aude vocea unui ceauş : *Cafea ! Cafegi-başa !* Indată cafeaua se prezintă prinţului pe o tavă foarte bogată.... Cum s'a aşezat la masă, un tacîm de lăutari cântă, nevăzuţi, diverse arii orientale... Prinţul nu cere nimic la masă. Totul e pregătit, chiar pâinea e tăiată în bucăţele. Masa se termină cu un noŭ strigăt al ceauşului pentru cafea. Aceasta se petrece pe la ora 1. Strigătul acesta informează oarecum întregul oraş că înălţimea sa ia cafeaua şi că îndată se va culca... Atunci orice activitate încetează la curte... La 4 ore clopotele şi toaca anunţă poporului şi celor mari că prinţul s'a sculat«.

Acesta este ceremonialul, această cinste exagerată primeşte pe prinţ oriunde se duce. De exemplu la teatru, la intrarea principelui, publicul se ridică şi strigă de trei ori : să trăiască Măria-Sa !

Dar în această viaţă plină de ademeniri, ideea că ea s'ar putea schimba deodată întunecă adesea fruntea principelui şi-l face să se gîndească la viitor, la viitorul lui, bine înţeles, nu al ţării. Şi cum şi-ar putea asigura mai bine acel

viitor decât strîngênd banĭ albĭ pentru zile negre? De aceea grija cea maĭ importantă a luĭ este să facă avere. St. Priest zice despre Caragea (1782) »*Son but unique était d'acquérir de l'aisance....*« Timpul e scurt şi n'are când să-şĭ aleagă mijloacele; decĭ orĭcare e bun.

Lista civilă, adică venitul ce incasa el direct din veniturile generale ale ţĕrĭĭ, plus venitul particular al Doamneĭ, nu eraŭ suficiente. De aceea, unĭĭ Domnĭ făceaŭ felurite combinaţiĭ comerciale: cumpĕraŭ grîŭ saŭ porumb şi făceaŭ din vînzarea luĭ un monopol personal. De asemenea un venit important aducea vînzarea boeriilor. Acest obiceiŭ s'a practicat sub mulţĭ Domnĭ, dar nicĭodată n'a fost ca pe vremea luĭ Caragea. Şi-a făcut acesta un nume prin condica de legĭ ce a publicat, dar maĭ cunoscut s'a făcut prin vînzările de slujbe pe care le-a patronat şi din care a tras foloase. Cronicarul Fănuţă, cunoscut sub numele de Zilot Românul, atribue obiceiul acesta unuĭ oarecare boer Filipescu, care »fu începător unuĭ eres ca acesta al cumpĕrărĭĭ dregĕtoriilor, din care se defăimă cu totul domnia, se ocărî tagma boerească şi se derăpănă ţara«. Nu ştim întru cât e adevĕrată afirmarea luĭ; dar nu credem că acestuĭ Filipescu se cuvine onoarea de a fi început obiceiul vinderĭĭ slujbelor.

Sub Caragea lucrul era regulat. Fiecare polcovnicie are preţul hotărît şi se vinde cu 50 miĭ leĭ, cu 60, cu 70 până la 100 miĭ de leĭ pe an. Vistierul vinde isprăvniciile şi sămeşiile şi aşa cu toate. Apoĭ funcţionarul înalt vinde slujbele subalterne.

Un fapt caracteristic petrecut înainte de Caragea ne arată cât interes aveaŭ Domniĭ să vînză slujbele. »Mavrogheni boerea cu sila pe ceĭ ce afla că aŭ ceva banĭ, le trimitea caftane şi cărţĭ domneştĭ cu ciohodarĭ şi orĭ pe unde ĭĭ afla, ĭĭ îmbrăca şi le lua banĭĭ, iar care nu se supunea şi nu primea, ĭĭ ducea Arnăuţĭĭ şi-ĭ punea la gros în putoare şi, aşa nevrênd, primea caftanele de pînză şi da la banĭ«.

Unĭĭ Domnĭ făceaŭ chiar falsurĭ în acte publice numaĭ ca să câştige parale. Cu chipul acesta realizaŭ sume 'nsemnate şi plecaŭ cu chimirul plin din ţară, cum a făcut Caragea. El strînsese în şease anĭ şi jumĕtate 18 milioane. De aceea, ne spune Ion Ghica, rĕmăsese vorba că *se fură ca în vremea luĭ Caragea.*

Acesta era Domnul.

III

Imprejurul luĭ trăia toată boerimea mare şi mică şi toţĭ ciocoiĭ. O parte din această boerime era alcătuită din fanarioţĭ veniţĭ împreună cu Domnul; alta o formaŭ Românĭĭ.

E oare nevoe să distingem? E drept că fanarioţĭĭ veneaŭ de peste nouă ţĕrĭ şi mărĭ numaĭ pentru procopseală; dar oare alta era ţinta boerilor pămîntenĭ?

Un scriitor străin, care a studiat epoca Fanarioţilor, ne înfăţişează urmă-

toarea declarațiune... de principiĭ a boerilor *românĭ* la venirea unuĭ Domn noŭ. »Amicilor, zice unul din cercul lor, să ne grăbim a ne îmbogăți. Poate va fi nevoe să tundem prea aproape de piele lâna oilor noastre; dar ce ne pasă? Nu ne scapă baniĭ de orĭce? Un lucru să știți: E maĭ bine să vorbeștĭ cu mâna pe banĭ decât cu mâna pe conștiință!«.

Dar se va găsi cineva să pue la îndoială zisele unuĭ străin, care poate avea interes să ne vorbească de rĕŭ. De aceea voiŭ căuta să coroborez afirmațiunea străinuluĭ și prin izvoare interne. D. Urechiă a publicat o mică piesă scrisă pe la 1819, după plecarea luĭ Caragea, probabil. E intitulată: »Comedie în douĕ fapte pentru tarafurile cele ce așează domnia«. Persoanele saŭ »obrazele«, cum zice textul, sînt: mitropolitul, câțĭva boerĭ marĭ, câteva boeroaice marĭ și servitorĭ. Scena se petrece în urma încetărĭĭ unuĭ Domn din viață și se fac felurite prognosticurĭ; se discută diferitele știrĭ care circulaŭ prin piață — cam cum e azĭ, când cade un minister, —se tînguesc toți că n'aŭ putut profita nimic sub fostul Domn, căcĭ alțiĭ eraŭ la favoare; nutresc speranțe pentru viitor și sînt gata să dea crezĕmînt știrilor care le plac orĭ de unde ar veni. *Boerul Florescu* zice: »Eŭ m'am îndestulat de la feciorul meŭ, că el are frate odagiŭ la poșta de la Oltenița și viind aci să-șĭ ia opincĭ i-a spus că a trecut (știre) la Iașĭ pentru Domn ca să se mute aicĭ«. Și tot acest boer Florescu află altă știre prin vizitiŭ și zice: »Să vĕ spun lucrurĭ curioase. Vizitiul meŭ a auzit azĭ la măcelărie cum că s'aŭ făcut cunoscută schimbarea M. S. prin toate cârciumile și eŭ de părere bună am făgăduit feciorului că dacă m'oiŭ face eŭ logofăt mare, îl fac și pe el logofăt II și pe vizitiŭ judecător la departamentul de 15«.

Așa dar procopseala lor și a slugilor lor căutaŭ boerĭĭ românĭ.

Un alt fapt pe care îl raportează și răposatul Aricescu și Ion Ghica este cântecul (scornit pe vremea luĭ Caragea), în care se vede convingerea poporuluĭ despre colaborarea boerilor românĭ la jafurile fanarioților.

Belu belește
Golescu golește
Chiriac pecetluește
Caragea: καλά! καλά!

Prin urmare, nu e nevoe să studiăm separat pe boerĭĭ fanarioțĭ și pe boerĭĭ românĭ din epoca aceasta de la începutul secoluluĭ. Deși englezul Thonton spune că »Grecĭĭ care împart între sine dregătoriile și locurile cele de cinste și de câștig sînt scoșĭ din locurile lor, când patronul lor este mazilit«; totuși realitatea ne arată că eĭ n'aŭ plecat când stăpînul lor și-a pierdut domnia, ci mulțĭ din eĭ rămânênd s'aŭ amestecat printre pămîntenĭ și aŭ intrat și eĭ în aristocrația țĕrĭĭ. In această privință este un hrisov foarte curios dat de Ștefan Racoviță (1756), prin care se opresc căsătoriile străinilor veniți și pricopsiți în țară:«... După ce vin aicĭ în țară și-șĭ fac oarecare chiverniseală și câștig, *nu numaĭ că se înrădăcinează cu întemeere,* ci încă se și însoară de iaŭ femeĭ de aicĭ și fete de boerĭ și cu multe feluri de mijlociri *intră și în rîndul boerilor, cu dregătoriĭ care nu sînt de obrazul lor*«. Maĭ tărziŭ însă nimenĭ nu se va supăra nicĭ

nu se va mira de asemenea alipire a Grecilor pe lîngă boerimea ţĕriĭ. Pe aceştĭ foştĭ Grecĭ, deveniţĭ »românĭ neaoşĭ«, i-a numit Eminescu »grecoteĭ cu nas subţire«.

Această boerime greco-românească se împărţia în clase. O numesc greco-românească, pentru că şi Românii nu găseaŭ altceva maĭ de laudă decât să se dea drept Grecĭ, astfel că prinţul de Ligne socoteşte pe toate femeile din aristocraţia noastră că sînt grece.

Clasele acestea eraŭ bine deosebite între ele, cu raporturĭ fixe atât ca rol în Stat, cât şi ca deprinderĭ sociale. Prima clasă, protipenda, a boerilor cu barbă, cuprindea pe ceĭ cu rangurile cele maĭ marĭ. A doua clasă ceva maĭ numeroasă cuprindea boeriĭ de mâna a doua (comişĭ, paharnicĭ, stolnicĭ, etc). A treia cuprindea pe şatrarĭ, pe medelniceriĭ şi pe funcţionariĭ micĭ din judeţe.

Alecsandri a descris în mod foarte pitoresc, în prefaţa operilor luĭ Const. Negruzzi, raporturile dintre aceste clase.

Boerinaşul de clasa III săruta poala antereuluĭ unuia de clasa I, cel de clasa a doua îĭ sărută mâna; iar boeriĭ de clasa întâia se sărutaŭ între dînşiĭ pe barbă. Deosebirea între clase se maĭ stabilea şi prin işlic, mare căciulă în formă de balon, care la boeriĭ de primul rang lua aşa de marĭ dimensiunĭ în cât doĭ boerĭ nu puteaŭ sta în trăsură cu capul acoperit.

Aceasta era boerimea care, după expresia luĭ Alecsandri, se înşira la picioarele tronuluĭ.

In adevĕr, palatul era centrul întregiĭ vieţi sociale a lumiĭ din Bucureştĭ şi Iaşĭ; era soarele care atrăgea pe toţĭ, cum o lumină atrage musculiţele de vară, care aleargă la ea, găsindu-şĭ adesea moartea. Boeriĭ ceĭ marĭ ajungeaŭ alăturĭ de prinţ, ceĭ micĭ sgriburaŭ pe la uşă.

Aci la palat domnia un lux fără frîŭ. Dacă s'aŭ găsit vre-o două excepţiunĭ în toată epoca fanariotă, încolo totdeauna exemplul venea de la palat. Boeriĭ fanarioţĭ, veniţĭ cu prinţul, voiaŭ să rivalizeze în lux cu boeriĭ indigenĭ; soţia prinţuluĭ trăia în mod strălucit, făcêndu-şĭ din lux pasiunea predominantă şi în aceasta era stimulată de mîndria nevestelor de boerĭ care voiaŭ să rivalizeze cu ea şi nu arareorĭ s'a întîmplat ca boeroaicele să eclipseze pe soţia prinţuluĭ prin strălucirea găteliĭ. Atuncĭ însă prinţesa îşĭ răzbuna exilându-le de la curte sub un pretext oarecare. Această rivalitate în lux devenia foarte acută, da naştere la scandale. Astfel este episodul petrecut cu Catinca Filipeasca. Ea a îndrăznit să poarte o manta albă ce se cuvenia numaĭ prinţeseĭ, şi poliţia a oprit-o pe drum şi luându-ĭ haina i-a tăiat-o în bucăţĭ.

Pe timpul luĭ Alexandru Moruzi se svonise un cântec în care se arăta gelozia prinţeseĭ faţă de luxul boeresc:

Ienăchiţă Văcărescu
Şade 'n poartă la Dudescu
Cu antereŭ de atlaz,
Moare Doamna de necaz.

Fi-va acest lux adus de Grecĭ, fi-va de maĭ 'nainte obicĭnuit în principate,

faptul e că el se înrădăcinase adînc în deprinderile claseĭ boereştĭ. Aceasta ne-o spun şi scritorĭĭ, ne-o arată şi documentele.

După cum azĭ tonul modeĭ vine de la Paris, aşa venia atuncĭ de la Constantinopolĭ. S'auzea că se poartă acolo coloarea galbenă ? îndată toate cocoanele apăreaŭ în rochĭ galbene.

Şi aceste schimbărĭ dese de haine se făceaŭ cu cheltuelĭ foarte marĭ. Dacă îmbrăcămintea unuĭ boer costa 400 de galbenĭ, dacă 'nchideaŭ bărbaţiĭ câte o sută de miĭ de francĭ în costume, ne putem închipui la ce sumă se ridica preţul costumelor femeeştĭ.

Nimenĭ n'a descris în mod maĭ pitoresc acest lux ca Prinţul de Ligne, care în ultimiĭ anĭ aĭ secoluluĭ trecut a vizitat Moldova şi a cunoscut viaţa claseĭ aristocratice. Izvorul e cunoscut, dar îmĭ voĭŭ permite să-l reamintesc, pentrucă e interesant. E vorba de o vizită prin casele marĭ. »Femeĭ pline de graţiĭ şed în nepăsare pe divanurĭ, cu capul aruncat de tot înapoĭ saŭ rezemat pe un braţ de alabastru. Bărbaţiĭ care le fac vizite staŭ maĭ toţĭ culcaţĭ pe lîngă ele. O fustă foarte uşoară, scurtă şi strimtă, abia le acoperă graţioasele lor forme şi o ţesătură de gază desemnează de minune frumoasele conture ale sînuluĭ lor. Ele poartă pe cap o stofă neagră saŭ roşie ca focul, strălucitoare de diamanturĭ. Mărgăritare de cea maĭ frumoasă albeaţă împodobesc gîtul şi braţele lor; câte-odată acestea sînt acoperite cu reţele de gază garnite cu sechinĭ saŭ jumătăţĭ de galbenĭ. Am văzut uneorĭ până la 3000 de aceştia pe acelaş vestmînt. Restul vestmintelor lor orientale sînt stofe cusute saŭ lucrate în aur şi în argint, iar bordura lor este de blănĭ preţioase.... Ele ţin totdeauna în mână un fel de metaniĭ de diamanturĭ, de mărgăritare, de corale, care le serveşte spre a-şĭ da o contenenţă ca evantaliul femeilor noastre. Ele se joacă cu acestea, îşĭ conservă dexteritatea degetelor ale căror unghiĭ sînt colorate cu carmin«.

Obiceĭul de a se sulemeni era foarte răspîndit atuncĭ. Iată, de curiositate, reţeta îngrijirĭĭ feţeĭ. »Se ungea pe obraz cu alifie vênătă; dimineaţa se ştergea cu albuş de oŭ; se aburea cu cărămizĭ încălzite în foc şi stropite cu apă de salcîm; apoĭ se spăla cu apă de pelin. Acestea le făcea ca să întinză pielea obrazuluĭ şi să dispară sbîrciturile; apoĭ se ştergea cu un burete muiat în apă de castraveţĭ, ca să scoată petele şi se spoia cu dres ca să dea peliţeĭ o coloare maĭ albă. După toate aceste operaţiunĭ, care n'aveaŭ alt scop decât a albi, a întinde şi a întineri peliţa obrazuluĭ, venea rumeneala cea mincinoasă cu care'şĭ colora obrajiĭ şi buzele, gogoşile de ristic arse cu care 'şĭ înegrea sprîncenile şi plasturele cele negre cu care 'şĭ făceaŭ murse saŭ benghiurĭ falşe.

Şi care putea fi rezultatul uneĭ asemenea vieţĭ de moliciune şi de lux ? Desfrînarea.

In adevĕr, nicĭ un paragraf nu e aşa de bogat ca paragraful moralităţiĭ.. adică al imoralităţiĭ vieţiĭ de atuncĭ. Şi nu putea fi altfel.

Copiiĭ boerilor primesc o instrucţie foarte sumară saŭ, şi dacă pierd vremea mult timp cu dascălul, învĕţămîntul redus la cunoaşterea formelor goale, nu le îmbogăţeşte de fel mintea. Educaţia şi-o fac în mijlocul ţiganilor; se fac

marĭ apoĭ, trec într'o lume stricată şi prefăcută, în care nu se găseşte nicĭ o simţire cinstită, nicĭ o gîndire dreaptă. Primesc toate relele Grecilor, fără să ia isteţimea lor. Petrec în baluri şi în praznice; joacă toată vremea cărţi; adunările lor sînt mojicoase şi gîlcevoase.

Imĭ este foarte greŭ să aduc exemple, fie povestite de călĕtorĭ străinĭ, fie înfăţişate de documente, spre a arăta cât de adînc pătrunsese imoralitatea cea maĭ degradatoare în viaţa aristocraţieĭ române. Şi nu vorbesc numaĭ de amoruri ilicite, care puteaŭ să încânte mintea învăpăiată a uneĭ femeĭ căreia îĭ lipseşte o educaţie solidă şi o judecată dreaptă; nu vorbesc de procesele scandaloase de adulteriŭ; acestea nu sînt nimic faţă de exemplul unuĭ boer mare care vinde pe propria luĭ copilă generaluluĭ rus Miloradovicĭ ca să devină prezident de divan, saŭ exemplul unuĭ funcţionar înalt care dă soţia sa luĭ Kutusof ca să-şĭ păstreze slujba.

In această situaţiune, era foarte natural ca străiniĭ să ne despreţuiască şi să vorbească de societatea noastră cu cea maĭ mare scîrbă.

Aşa eraŭ boeriĭ şi maĭ ales boeriĭ ceĭ marĭ.—Inainte de a sfîrşi, e nevoe să zicem un cuvînt de o categorie de oameni alipită de eĭ.

In casele acestor boerĭ trăiaŭ ciocoiĭ, fiinţe obscure, slugĭ umilite şi degradate; dar importanţa lor e mare, căcĭ, în mijlocul corupţiuniĭ generale şi, îndemnaţĭ de pildele boerilor, se ridică prin linguşirĭ, prin intrigĭ, prin hoţiĭ, şi devin persoane însemnate. Câte mutre aristocratice de azĭ nu-şĭ găsesc originea într'un »linge talere«, cum se zicea pe vremea aceea.

Filimon, în cunoscutul sĕŭ roman, *Ciocoiĭ vechĭ*, a concretizat tipul ciocoiuluĭ în Dinu Păturică. Cine a citit această importantă scriere, îşĭ aminteşte cum a venit el, copil zdrenţăros şi umilit de la provincie, cum a intrat slugă la un postelnic, cum a căpĕtat încrederea stăpînuluĭ, cum l-a furat maĭ întâĭ cu puţin, apoĭ cu sume marĭ, cum i-a luat pe Duduca, cum l-a izgonit din casă, cum, în fine, a devenit el boer mare.

Trebue însă să observăm că Filimon, care-şĭ propusese să scrie nu numaĭ un roman de moravurĭ, ci şi un roman à thèse, ne arată cât se poate de tragic şi plin de învĕţăminte sfîrşitul luĭ Păturică într'o ocnă părăsită. Realitatea nu e tocmaĭ aşa: aceştĭ ciocoĭ nu se coboară în ocnă, ci se ridică în vîrful scării sociale.

III

Am vĕzut până acum douĕ categoriĭ de privilegiaţĭ: Domnul şi boeriĭ. A treia categorie o forma clerul.

Preoţiĭ eraŭ scutiţĭ de birurile generale; numaĭ în unele timpurĭ aŭ plătit pentru »cutia şcoalelor«.

Izvoarele străine ne vorbesc puţin despre cler; maĭ mult aflăm în documentele interne.

După aceste documente, cu douĕ calităţĭ ne apare clerul: ignorant şi corupt.

E interesant să citim în această privinţă câteva cuvinte dintr'un act al unuĭ domnitor către un episcop. Zice că »locuitoriĭ şi-aŭ sălbătăcit firea şi s'aŭ nărăvit spre cele rele, unde şi preoţiĭ şi protopopiĭ lor se vede că fiind proştĭ şi fără învăţătură nu aŭ nicĭ vrednicia nicĭ purtarea aceea de grijă a le face maĭ întâĭ pildă cu vieţuirea lor şi a le da apoĭ învăţăturile preoţeştĭ ca de la dînşiĭ să se înveţe şi să se îndemne spre cele bune, a petrece viaţă curată şi a avea în gîndul lor temere de Dumnezeŭ ca să se ferească de fapte rele«.

Slujbele bisericeştĭ se vindeaŭ: atât pentru ca să te facĭ protopop, atât ca să te facĭ episcop, atât ca să te facĭ mitropolit.

Vorbind de simonie, îmĭ amintesc de un caz comic raportat de d. Urechiă. Un oarecare Vasile Nuţu, din Bucureştĭ, voind să se facă preot şi neavênd cu ce să plătească obicĭnuitele taxe, s'a popit singur şi a început a face călătoriĭ pe la biserică şi spovedaniĭ. Se înţelege că acest meşteşug nu putea merge multă vreme: a fost prins, i s'aŭ dat 100 de toege la tălpĭ şi a fost surghiunit la mănăstirea Căldăruşanĭ.

Moralitatea călugărilor, şi în specie a călugărilor grecĭ, lăsa mult de dorit. Ca să ne facem o idee despre aceasta, e destul să amintim că autoritatea punea pe aceeaşĭ treaptă hanurile şi cu mănăstirile. Într'un ordin către Spătar spune Vodă că a aflat că prin mahalalele tîrguluĭ, prin hanurĭ şi *prin odăile mănăstirilor* se fac multe urmărĭ desfrênate şi fapte vrednice de toată ruşinea şi cere ca să afle pe toţĭ câţĭ petrec viaţă desfrênată ca aceasta, şi-ĭ dă poruncă să calce aceste case desfrênate *măcar şi în mănăstirĭ de va fi* şi să ridice pe vinovaţĭ.

Şi acest cler ignorant şi corupt se bucură de însemnate privilegiĭ, maĭ ales clerul monachal. Astfel vedem că Alexandru Moruzi acordă vinăriciul din câteva comune, privilegiŭ cu totul excepţional, pentrucă mănăstirile aveaŭ veniturile proprietăţilor lor particulare după diverse acte de danie. Ca exemplu de privilegiŭ acordat cleruluĭ, este interesantă plângerea unuĭ Mitropolit către Domnul Ţărĭĭ, Mihail Suţu (1785), cerênd protecţie în contra concurenţeĭ ce făceaŭ uniĭ vînzătorĭ de vinurĭ vinurilor Mitropolieĭ: »Fiind-că *vinurile Mitropolieĭ nu se pot vinde,* să fie luminată porunca Mărieĭ-Tale ca pe toţĭ să facă să-şĭ ridice vinurile şi de acum nainte să nu maĭ poată nimenea să vînză *ca să poată a se vinde vinurile Mitropolieĭ*«.

In 1801 aflăm un călugăr care se împotriveşte poruncilor stăpînirĭĭ. Acest călugăr era arendaş şi vitele luĭ aŭ intrat în bucatele unor locuitorĭ. Când a venit agentul să cerceteze, călugărul nu numaĭ că l-a împiedecat de la îndeplinirea atribuţiunilor, dar l-a bătut şi i-a rupt hainele, în cât bietul slujbaş a fugit zicênd că nu poate să maĭ slujească şi să împlinească birurile la vremea lor.

Cu toată starea de decădere a cleruluĭ — şi vorbim aci în mod general, nu de câteva excepţiunĭ care aŭ fost patrioţĭ şi oamenĭ de valoare — cu toată decadenţa cleruluĭ, influenţa luĭ faţă de credincioşĭ era foarte mare. De aceea Ipsilante, după mărturia luĭ Sestini, a introdus în divan pe lîngă mitropolit şi treĭ episcopĭ cunoscênd »ascendentul lor de necrezut asupra spirituluĭ necult şi superstiţios al acesteĭ naţiunĭ«.

Superstiţiunea însă nu era numaĭ în spiritul poporuluĭ, ci şi în al clerului înalt. Astfel Mitropolitul Grigorie face la 1776 o anafora către Domn, prin care cere pedepsirea uneĭ femeĭ ce fusese dovedită fermecătoare.

IV

Am vĕzut până acum pe Domn, pe boerĭ, şi clerul. Am vĕzut o lume pentru care viaţa este lesnicioasă şi plăcută, o lume de oameni care cheltuesc, care petrec, care fac averĭ, şi din cât am putut constata eĭ nu muncesc, nu produc. Cine dar munceşte pentru această grămadă de îmbuibaţĭ? De unde se fac averile?

Să privim dar şi elementele muncitoare ale societăţiĭ celeĭ vechĭ: breslele şi ţĕraniĭ. Numaĭ aceştia muncesc, numaĭ aceştia produc.

Breslele eraŭ corporaţiunile industriale şi comerciale, dotate cu aceeaşĭ organizare ca şi în apusul Europeĭ. Dar, după cum în Franţa, în timpul luĭ Ludovic XIV, marea putere a corporaţiilor este ştirbită prin înfiinţarea aşa numitelor »manufactures royales«, tot astfel la noĭ, pe la finele epoceĭ fanariote, vedem că Domnul se amestecă uneorĭ în afacerile bresleĭ, numind chiar pe câte un staroste.

V

Şi acum să vorbim de ţĕran.

Taine, în magistrala sa operă »Les origines de la France contemporaine« începe partea relativă la popor reproducênd un cunoscut pasagiŭ din La Bruyère scris pe la 1689:

»Se vĕd nişte animale respingĕtoare, parte bărbătească şi parte femeească, rĕspîndite pe câmp, negre la faţă, uscate şi arse de soare, legate de pămîntul pe care-l scormonesc cu o încăpăţînare neînvinsă. Aŭ voce articulată, şi când se scoală în picioare aŭ chip omenesc. Şi în adevĕr sînt oamenĭ. Noaptea se ascund în nişte vizuinĭ, unde trăesc cu pâine neagră, cu apă şi cu rădăcinĭ. Eĭ scutesc pe oameniĭ ceĭlalţĭ de munca de a semăna, de a ara şi de a culege. Şi ar merita pentru aceasta să nu le lipsească pâinea pe care aŭ semĕnat-o«.

Iar Taine adaugă: această pîine le-a lipsit adesea.

Dacă tabloul înfăţişat de la Bruyère şi confirmat de Taine este adevĕrat pentru epoca premergĕtoare revoluţiuniĭ celeĭ marĭ în Franţa; apoĭ fără îndoială acest tablŏŭ este şi maĭ adevĕrat pentru istoria noastră când vorbim de ultimele timpurĭ ale regimuluĭ fanariot, când vorbim de epoca deselor rĕzboaie dintre Ruşĭ şi Turcĭ, când Ţĕrile Române eraŭ teatrul luptelor, când nenorociţiĭ ţĕranĭ eraŭ jăfuiţĭ fără milă şi când învingea Turcul şi când învingea Rusul şi nu rareorĭ eraŭ înjugaţĭ la căruţele cu proviant în locul boilor care muriaŭ pe drum.

Cercetaţĭ acum de unde veneaŭ baniĭ pentru viaţa luxoasă a prinţuluĭ, pentru risipa prinţeseĭ, pentru trăsurile şi pentru hainele scumpe ale boerilor şi soţiilor lor, pentru viaţa moleşită şi desfrînată a călugărilor marĭ şi micĭ?

Toate din spinarea ţĕranuluĭ.

GHEORGHE. ADAMESCU.

N. GRIGORESCU

Intoarcerea de la păşune

SOARTĂ

Fost-aţĭ vr'odată în tîrguleţul Păşcanĭ? Nu! — Eĭ, 'mĭ pare rĕŭ, căcĭ trebue să veniţĭ cu mine acolo, dacă vreţĭ să vĕ spun istoria. Numaĭ că istoria mea, s'o ştiţĭ înainte, nu-ĭ poveste, ci e adevĕrată, cum e de adevĕrat colbul, saŭ altădată glodul, ce te umple de sus până jos, când te duce vr'unul din birjariĭ jidoveştĭ în radvanul sĕŭ hărbuit, din vestita gară Păşcanĭ, în tîrguleţul cu acelaş nume.

Eŭ însă am să vĕ duc, nu în deal în miezul tîrguluĭ cu ratusele şi baratcele jidoveştĭ, ci maĭ în vale, tot pe şoseaua ce vine despre Tîrgu-Neamţuluĭ, între cele case vechĭ româneştĭ ce aŭ maĭ rĕmas încă neatinse de potopul străinilor.

Nu e frumos la Păşcanĭ, — aşa-ĭ! De! ce să vĕ fac! Dar creştinĭ şi oamenĭ bunĭ sunt pe acolo. Românĭ de aceĭ ce zic încă şi astăzĭ: »Să ne păzim legea strămoşească, că doară suntem Moldovenĭ!«. Şi la credinţă, cine ca dînşiĭ? Că mergeaŭ eĭ la oraşul judeţuluĭ, la Fălticenĭ, când îĭ strîngea câte o nevoe, saŭ la iarmarocul cel mare de S-tu Ilie, dar chramul de la monastirea Neamţuluĭ nu l-ar fi scăpat pentru nimic în lume, şi nicĭ la Văratic şi Agapia în zilele marĭ nu lipseaŭ. Decât, Dumnezeŭ să-ĭ ierte pe bĕtrâniĭ cucernicĭ, eĭ aŭ murit pe rînd, făcênd încet loc la alţiĭ maĭ tinerĭ ce se cam scarpină în cap, când le cerĭ ca să fie şi eĭ în ale legiĭ de o seamă cu prea fericiţiĭ în Domnul. Căcĭ aŭ cam apucat a se lua românul dupe pilda străinuluĭ ce l'a împresurat şi de! Păşcăneniĭ, numaĭ lipsă de străinĭ n'aŭ dus. Nemţĭ, Leşĭ, Unguri şi câte lifte s'a maĭ oploşit în ţara Moldoveĭ, da'ca la Păşcanĭ în vale şi în deal, te-ĭ mira de-a maĭ tăbărît alt undeva! Aŭ adus, nu-ĭ vorbă şi eĭ poate câte ceva bun pămîn-

tenilor, învățându-ĭ maĭ ales fel de fel de meșteșugurĭ, și, ca să nu întindem vorba prea departe, — iată-l pe Vichenti tîmplarul, care în treaba stolerieĭ, cum se spune în părțile acelea, 'ĭ chiar întrecea acum și pe nemțiĭ fabriceĭ marĭ din gara Pășcanĭ. Se băteaŭ oamenĭĭ după lucrul luĭ, nu altceva. Că era și bun și eftin și încă și făcut de mână de român. O ducea destul de bine meșterul nostru, colo sus în tîrguleț, cu meseria sa ; numaĭ la inimă cam avea de o vreme rană și se sbuciuma mult sufletul sĕŭ, în ziua când încep a vĕ istorisi.

Ceva tras la față, ca de grijă, meșterul Vichenti sta în neastîmpăr, 'și netezia de pe frunte pĕrul cel negru, prin care, cu toată vîrsta de treĭzeci și doĭ de anĭ, se furișa înainte de vreme fire argintiĭ, iar cu cealaltă mână ținea oblonul miceĭ ferestre și privia plecat din anchirașul sĕŭ afară, încolo, spre muchia ulicioareĭ din față. Își arunca și ostenea ochiĭ de giaba, căcĭ nu zăria nimica. Nemișcare, tăcere, și astăzĭ, ca și în ziua de ierĭ, ca și alaltăierĭ. Căsuța babeĭ Onufroaia, unde se pironiaŭ ochiĭ și gîndurile meșteruluĭ, era ca pustie, și șandramaua cea mohorîtă par'că se făcuse neagră și de douĕ orĭ atât de lungă, de când se tot uita Vichenti la dînsa, doar, doar, ar vedea urnindu-se ceva pe acolo. Ușa închisă, ferestrele de la ogradă acoperite, — semăna că-s dușĭ toțĭ de pe acasă. Și totușĭ, — o știa mahalaua întreagă, — că nicĭ baba Onufroaia, nicĭ fata sa, vĕdana Nastasia cu copilul, n'aveaŭ cum să nu fie acasă, că de drumurĭ nu li era nicĭ uneia, nicĭ alteia. De era ceva acolo, era o pacoste. Cine știe ce maĭ venise iarăși peste capul bieților oamenĭ, că nu-ĭ maĭ slăbia sfîntul cu urgia, par'că aveaŭ de ispășit toate pĕcatele câte-s pe lume.

Când s'a lăsat Vichenti de uitat prin fereastra anchirașuluĭ, — căcĭ de acolo nu maĭ puteaĭ să privești afară în drum, — și a dat în odaia cea mare ca să-și maĭ caute de treabă și meșteșug, calfele sale aŭ rupt iute sfatul lor în douĕ și aŭ pornit a trage cu gialăurile, par'că nicĭ nu-l băgaŭ pe meșter în seamă. Lucraŭ la un dulap mare, în care așezaŭ pe rînd rafturĭ de tot felul, și Vichenti privia acum la dînșiĭ cu ochiĭ perduțĭ, cu mintea în altă parte. — A tresărit apoĭ de sgomotul loviturilor de ciocane, și, ca și când ar fi vrut să-și vie de tot în fire, a ieșit puțin afară în cerdac. S'auzia tocmaĭ scîrțiind portița; era mătușa Ileana, o bucățică de neam, ce se ținea pe la casa luĭ Vichenti și-ĭ purta gospodăria încă de astă iarnă, de când ĭĭ murise mamă-sa. Venia din vecinĭ, pe unde se abătea, ca toate babele, când n'aŭ ce face. Și cum se apropie spre prispă, a și stat baba a spune de jalea și scîrba ce a dat în casa Onufroaeĭ și că băiatul Nastasieĭ e pe moarte.

A rĕmas ca trăsnit Vichenti la vestea asta năprasnică, și par'că se ținea de ușa pridvoruluĭ să nu cadă. Cine ar fi putut spune cum ĭĭ era luĭ în inima sa, de mult necăjită de presimțirĭ urîte, — și cât ar fi dat să sară în ajutor... Dar colo, în casa cu pricina, 'ĭ era ușa încuiată pe vecĭ ! Reposata mamă-sa nicĭ pe patul morțiĭ n'a vrut să se împace cu Onufroaia și..... Nastasia. Suspinurĭ grele se ridicaŭ în pieptul chinuituluĭ om și cu dințiĭ încleștațĭ de durere, asculta, așa mut, ce maĭ spunea mătușa Ileana,.... că afurisitul de doctor de plasă stă vecĭnic jos pe la gară și de douĕ zile e dus naiba știe pe unde,... că moare să-

răcuțul de băiețel, așa cu zilele în mâinĭ și n'are cine să-l scape,.. nu-ĭ ajuta nicĭ un leac din spițerie, doar un doctor bun saŭ Dumnezeŭ sfîntul să-l scape pe băiatul Nastasieĭ de groaznica anghină.....

Ce-a fi vrut să zică Vichenti,... că a făcut babeĭ semn cu mâna, și repede s'a dus spre șura cea mare, unde staŭ alte douĕ dulapurĭ ca cel din casă, gata lustruite. Alăturĭ sta căruța meșteruluĭ și ucenicul tocmaĭ punea la loc roatele din dos, după ce unsese osiile cu dohot. A trimis pe băețan să gătească iapa din grajd, a așezat singur roatele, s'a repezit în casă și, spălându-se pe mâinĭ, a îmbrăcat un straiŭ maĭ noŭ și a pus calfele să învelească dulapurile cu câte o cergă și să le încarce pe căruță. Nicĭ n'a îndrăznit gospodina Ileana să-l întrebe pe Vichenti ceva, că era și dus pe poartă cu ucenicul așezat între dulapurĭ, mînând drumul spre Cristeștĭ.

De la Pășcanĭ la Cristeștĭ nu-ĭ departe ; dar drumul e rĕŭ, cum nu se maĭ poate. O limbă de pădure pe un dîmb ridicat te face să te coborĭ, vreĭ nu vreĭ, din căruță, dacă nu de dragul rĕcoareĭ, pe vreme de vară, apoĭ de bună seamă de rĕul troienilor pe timp de iarnă. Vichenti aruncase de mult uceniculuĭ hățurile caluluĭ și mergea cu capul plecat în dosul căruțeĭ pe cărărușa umbratică de alăturea. Vĕzduhul rĕcoros și tăcerea taĭnică a pădureĭ semĕnaŭ că împărtășesc gîndurile ascunse ale meșteruluĭ. Mergea ținênd pălăria sa de pîslă în dreapta lăsată în jos ; mergea dus pe gînduri și din când în când suspina. Și oprindu-se după o bucată de timp, așa deodată pe loc, buzele sale șoptiaŭ : »Săracă Nastasie ! și asta încă pe capul tĕŭ !« Nu, zĕŭ ! Ar fi plâns, ar fi plâns cu hohote, în resunetul codruluĭ, atât de amar îl apăsa la inimă,... dar, par'că-ĭ era rușine de ucenicul din căruță. Și se întreba, stând așa rătăcit, se întreba pentru ce atâta chin de la Dumnezeŭ, când el nu se știa vinovat cu nimica ! De zece anĭ o iubia pe Nastasia ; o iubia fără încetare, cu aceeașĭ văpaie, și..... soarta, nemiloasa soartă, în loc să-l apropie măcar de comoara cugetărilor sale nestinse, par'că, dimpotrivă, îl tot depărta maĭ tare. Și cine ar fi crezut una ca asta, că el și cu Nastasia se știaŭ doar încă de copiĭ, leagăn lîngă leagăn, și viețuiaŭ astăzĭ încă casă lîngă casă. O afurisită de gîlceavă, așa, cum s'ar zice, fără foc și paie, iscată nu știŭ cum dintr'o vorbă nesocotită între vecinĭ, i-a înstrăinat, încă pe când trăia tatăl Nastasieĭ. Și zburdalnica fată a trebuit să se lase de tovărășia sa copilărească cu Vichenti, tocmaĭ în vremea unde se aveaŭ maĭ dragĭ și când începuse frumoasa Sița să se uite la dînsul cu ochĭ de fată mare. Și amar peste amar, cum s'a întîmplat, că chiar atuncĭ și-a adus consulul nemțesc din Fălticenĭ, nu știŭ de unde aminte, că reposatul Niculaĭ Cărăușu, tatăl luĭ Vichenti, se trăgea de loc din Bucovina și că băiatul sĕŭ trebuia să-și împlinească aniĭ de slujba cătănească, dincolo peste granță. Și l-aŭ dus fără milă la oaste, la Nemțĭ, fără să-ĭ lase măcar vreme să se întîlnească odată încă cu Sița. Și când s'a întors după câțĭva anĭ acasă la Pășcanĭ, a găsit veste... că Sița e măritată. Era de mult nevasta unuĭ vechil și dusă cu dînsul jos la Dunăre, pe la tîrgul Giurgiuluĭ, de unde

era de loc bărbatu-su. O dăduse aşa fără multă zăbavă, — vezĭ, Doamne, după om maĭ cu stare. Şi Vichenti, s'a oţărît cumplit în sufletu-sĕŭ.... Decât tot luĭ nicĭ prin gînd nu i-a trecut să-ĭ ia tovarăşeĭ sale de copilărie în nume de rĕŭ, că l'a uitat, deşi în ceasul acesta simţia,.... ca nicĭodată, că pe Nastasia n'are s'o uite cât va trăi. Şi acum de pe la Rusalĭi i-a fost dat să o vadă iarăşĭ,... acasă, în tîrguşorul lor moldovenesc. Dar cum ?... Câte le-a dus ea sĕrmana în ăştĭ anĭ din urmă ! Nicĭ vĕdană, nicĭ muiere cu bărbat ! Biata Nastasia a rĕmas, după un traiŭ rĕŭ cu soţul sĕŭ, părăsită, căcĭ s'a dus nenorocitul să-şĭ caute câştigurĭ marĭ, precum tot visa; s'a dus cu carele de rĕzboiŭ dincolo de Dunăre, la Turcĭ şi Ruşĭ, şi nu s'a maĭ putut afla ce s'a ales de el. Că maĭ toţĭ ceĭ plecaţĭ pe acolo s'aŭ fost întorşĭ înapoĭ, numaĭ el nu. Dintăĭ Nastasia şi cu bĕtrâniĭ părinţĭ aĭ luĭ Vascu tot încă nădăjduiaŭ că poate cumva va veni înapoĭ acasă. Pe urmă însă, a început să se facă vorbe printre oamenĭ că ar fi murit, şi, după o vreme, mort... a rĕmas. In suferinţĭ sufleteştĭ şi durerĭ trupeştĭ nespuse a născut Nastasia copilaşul sĕŭ şi a stat de l'a crescut mărişor la bĕtrâniĭ sĕĭ socriĭ. Primăvara din urmă aŭ murit însă şi eĭ, săracĭĭ, şi biata Nastasia a strîns ce-a putut din cele rĕmase şi s'a întors, de voie de nevoie, la mamă-sa în Moldova. Şi acum iacă şi băiatul eĭ Fănucă, minunea copiilor, cum îĭ zicea tîrguşorul întreg, unica eĭ mingîiere, era pe moarte, de boala năprasnică de gît ce secera de o vreme fără îndurare pruncĭĭ oamenilor de prin tîrgurĭ şi sate. Şi el, Vichenti, o vedea pe Nastasia, însă numaĭ la sfînta biserică, Dumineca, saŭ la zile de sĕrbătorĭ acolo unde se întîlnesc şi ceĭ maĭ învrăjbiţĭ. Căcĭ vrajba mamelor era acum păingâniş întins peste mormînt, şi n'avea cum să calce pragul Onufroaeĭ. Suspina când o zăria şi n'ar fi îndrăznit odată măcar să încingă vorba cu nefericita aleasă a inimeĭ sale. Şi apoĭ se da şi ea sĕrmana la o parte de lume, par'că vroia să-şĭ ascundă suferinţele. Şi el se sfia, la rîndul luĭ, de durerea eĭ tainică, se temea în acelaş timp şi de gura lumeĭ ; îĭ era poate şi frică că Nastasia să-şĭ fi schimbat firea, să nu-l fi pierdut cumva de tot din minte. O căuta pururea şi par'că se feria să nu-ĭ vie in cale. Şi cu cât suferia maĭ tare din pricina asta, cu atât maĭ mult o iubia în adîncul inimeĭ sale sfîşiate. O zăria aşa uneorĭ, pe neaşteptate, cu obrajiĭ ceĭ albĭ îmbrobodiţĭ de pletele de pĕr ce se furişaŭ îndesate de sub tulpănel, şi, ţinênd pe Fănucă de mână, îngenuchea la icoana Maiceĭ Preciste. Scînteia însă ce isvoria din ochiĭ eĭ plinĭ de lacrimĭ, ar fi aprins în capul luĭ Vichenti nebunia, dacă s'ar fi apucat atuncia să o privească ceva maĭ mult pe ispitita sa Siţa. Şi totuşi s'aŭ întîlnit eĭ nu odată şi ochĭ în ochĭ, şi privirea eĭ 'ĭ părea totdeauna blîndă, îngăduitoare,.. decât tot nu eraŭ ochiĭ ceĭ veselĭ şi faţa cea şăgalnică de odinioară. Şi Fănucă, drăguţul eĭ băiat, s'a uitat şi el adesea în ochiĭ luĭ Vichenti, ba aŭ şi vorbit eĭ într'o seară unul cu altul, când căuta mititelul capra şi iedul bunichiĭ Onufroaia prin grădinile vecinilor, şi dobitoacele tocmaĭ atuncia s'ascunseseră între şarampoaiele pometuluĭ luĭ Vichenti, pe semne de spaima furtuneĭ şi a trăsnetelor din ziua aceea....

Dealul şi pădurea se isprăvise de mult şi ucenicul aştepta între dulapurĭ, cu hăţurile în mâinĭ, pe meşterul sĕŭ. Acesta cu o singură săritură se puse în

capră şi atingênd murga sa cu o vĕrguţă, apucă îndată la dreapta, spre nişte curţi ce se zăriaŭ din depărtare, unde a şi ajuns într'un sferticel de cias. N'a prins însă bine să intre prin cele douĕ rînduri de teĭ ce eraŭ sădiţi pe la drumul moşieĭ, şi iată că coconaşul Mitică numaĭ cât să sară la meşterul în capră şi să-l facă să descarce dulapurile chiar în drum. Căcĭ eraŭ ale luĭ, poruncite de vre-o douĕ sĕptămânĭ de zile, pentru pietrele, cremenile, scoicile, cutiuţele şi şipşoarele de tot felul ce le adusese de la Dresda, de la şcolĭ, şi ţipa de nerăbdare să le aşeze pe numere în dulapurile cu rafturĭ cele mult aşteptate. La o parte sta însă un domn maĭ în vîrstă, cu barbă roşie, şi se strica de rîs de bucuria nebună a tînĕruluĭ student. Şi pe acesta îl cunoştea Vichenti bine. Era un vestit doctor nemţesc, care petrecea în toate verile câte douĕ, treĭ sĕptămânĭ la tatăl boieraşuluĭ, la moşie, iar copilul boieresc sta în schimb peste an în gazdă la doctorul, la Dresda. Şi că neamţul ăsta era iscusit în doftorie, o ştia meşterul nostru de la dascălul din Cristeştĭ, căcĭ îl lecuise anul trecut de buba-neagră, de s'aŭ speriat fost şi babele. Cu Domnul acesta, meşter la boale grele, avea Vichenti ceva vorbă. Şi vorbiaĭ lesne cu dumnealuĭ, maĭ ales dacă ştiaĭ nemţeşte, ştiinţă trebuincioasă câte odată, cu care s'a ales Vichenti de pe când fusese dincolo în catane. Că nu venise el în fuga mare la moşie numaĭ cât aşa de dragul boieraşuluĭ, şi nicĭ de lăcomia celor doĭ polĭ ce i se cuveneaŭ pentru dulapurĭ. Alta era grija ce'l rodea la inimă şi-ĭ mistuia creeriĭ.

II

Cine s'ar fi furişat în seara aceea pe la casa Onufroaeĭ şi s'ar fi uitat aşa tupilat prin fereastra mică din dosul ogrăziĭ, ar fi vĕzut că se petreceaŭ lucrurĭ ciudate de tot acolo în casă. Pe un pat din odaea din fund se afla întins săracul Fănucă cu capul între mâinile mameĭ sale, care-ĭ săruta, înecată în lacrimĭ, pĕrul capuluĭ înfierbîntat. Peste pat, cu mânicele suflecate până la coate, se tot pleca din când în când un om bărbos, căutând să vadă cu un instrument la lumînarea, ce o ţinea îngenuchiat Vichenti, starea boaleĭ în gîtul copiluluĭ. Pe faţa doctoruluĭ de la curtea din Cristeştĭ, par'că se tot ivia câte o umbră de grijă şi teamă. Nastasia vedea tot şi simţea în inima eĭ de mamă ce este, însă 'şĭ stăpînea firea să nu izbucnească de durere şi deznădăjduire, pe când din colţul odăiĭ se tot strecura gemătul înăduşit al babeĭ Onufroaeĭ ce ţinea între degete o lumînărică de ceară, scoasă de după icoană, gata de aprins la orĭce întîmplare.

Băiatul într'adevĕr era maĭ mult mort decât viŭ şi aproape să se ducă pe altă lume, de nu l-ar fi smuls mâna pricepută a doctoruluĭ străin din ghiarele morţiĭ. A fost chiar minune cum l-a scăpat. I-a tăiat mititeluluĭ gîtul, băgându-ĭ în grumaz un fel de cana, ca să poată sufla, şi apoĭ s'a apucat de i-a ars bureţiĭ straşnicĭ ce prinsese să înăduşe bolnavuluĭ suflarea şi viaţa pe totdeauna. Şi pare că iscusita mână era ajutată şi de Dumnezeŭ sfîntul, că după douĕ sĕptămânĭ s'a îndreptat micul Fănucă, a început a mânca, şi când se gătea doctorul să

plece în ţara luĭ şi a maĭ venit odată să'l vadă, drăguţul mameĭ, nu maĭ era în pat, ci afară pe prispă, şi era destul de tăricel, căcĭ a luat cam cu sila mâna binefăcătoruluĭ şi a sărutat-o. A lecuit însă doctorul din ţara nemţească, cu prilejul acela, şi nişte rănĭ vechĭ, cum, de pildă, cea din inima Onufroaeĭ, că din ceasul acela ura bătrâneĭ pe Vichenti s'a prefăcut în iubire de mamă. De Nastasia însă ce să maĭ zic, când ea putea să-l vadă acuma pe vechiul eĭ tovarăş din copilărie la tot ceasul şi minutul şi să-ĭ spună fără înconjur că l'a avut în inima eĭ totdeauna. Decât asta era pentru amîndoĭ fulger urmat de amorţiala morţii, iubire desnădăjduită, care cu cât creştea focul cel curat şi sfînt în inima lor, se prefăcea din dragoste în suferinţă amară şi tot maĭ crudă. Se iubeaŭ fără marginĭ, şi totuşĭ vedeaŭ că sunt perduţĭ unul pentru altul. Nastasia era în ochiĭ lumeĭ şi a legiĭ femeea altuia şi acel altul nu era dovedit de mort; pentru eĭ doĭ el trăia. Cugetul lor curat şi cinstea sufletuluĭ îĭ chinuia acum maĭ rĕŭ decât iadul, şi cât de departe eraŭ de ispita păcatuluĭ, ochiĭ oamenilor începeaŭ totuşĭ să-ĭ judece şi gurile să-ĭ vorbească. Şi aşa, unde le era maĭ drag să trăiască fericiţĭ împreună, unde se simţeaŭ maĭ apropiaţĭ şi maĭ strînşĭ legaţĭ unul de altul, prin suferinţĭ vechĭ şi amarul zilelor din urmă,..... soarta 'şĭ întindea mâna nemiloasă şi le cerea să se despartă, poate pentru totdeauna!...

III

Era într'o zi de toamnă, zi caldă şi frumoasă ce scotea oameniĭ cu sila afară, deşi nu maĭ aveaŭ mult ce culege, nicĭ pe câmp şi nicĭ prin viĭ. Un vînt dulce mâna frunzele galbene peste şosea, se juca cu ele, fâşiind cu crenguţele uscate cântecul premergĕtor al vijeliilor de iarnă. La casa Onufroaieĭ sta un om la poartă, par'că aştepta rĕspuns. Era poştarul care adusese o scrisoare cu nişte mărcĭ ciudate de tot, şi încă cu recipisă. A căutat Nastasia mult prin toate cotloanele până a dat de un căpeţel de plumb de a iscălit, în sfirşit, hârtiuţa de la poştă, şi i-a întors-o omuluĭ afară la poartă. Apoĭ a luat cam cu mâna tremurătoare răvaşul măzgălit şi l-a desfăcut. Ştia ea bine de la cine este, poştarul însuşĭ 'ĭ spusese, că e scrisoare tocmaĭ din ţara bulgărească, decât Nastasia nu s'a prea speriat, măcar că inima'ĭ spunea că de acolo nu putea să-ĭ vie scrisorĭ decât de la doĭ oamenĭ: orĭ de la bărbată-sĕŭ perdut, Vascu, orĭ de la Vichenti, ce se dusese de astăvară după urma luĭ. Şi slovele le cunoştea scîrbita femee bine de a cuĭ mână eraŭ scrise.

Da, s'a dus meşterul bietul, s'a dus aşa îndată după întîmplarea cu boala băiatuluĭ Nastasieĭ. A lăsat stoleria sa în seama calfelor, a dat casa în grija babeĭ Ileana şi a plecat, aşa în neştire, să se ducă şi 'n lume, numaĭ ca să se ducă de la locul urgieĭ. Şi Nastasieĭ n'a vrut dintru 'ntăĭ să-ĭ spue nimica, pe urmă însă tot nu l-a răbdat inima. A mers la dînsa şi cu cufăraşul în stînga a vrut să-ĭ întindă aşa numaĭ cât peste prag mâna dreaptă, ş'apoĭ mameĭ şi luĭ Fănucă, şi să le zică.... ce să le zică.... nu ştia el singur!.... Şi a fost ca vrăjit lucru, că în loc să

mîntuiască iute cu rĕmasul bun, s'a pomenit deodată în braţele Nastasieĭ, şi baba cu mititelul ţinêndu-l de straie şi bocind, par'că era mort întins pe laviţă. Decât Vichenti tot s'a dus, încă în ziua aceea, numaĭ cât că acuma ştia bine încotro merge. S'a dus să găsească urmele bărbatuluĭ Nastasieĭ, să-l găsească viŭ orĭ mort. Şi de era să-l afle pe undeva încă în viaţă, avea s'o ştie cel puţin că aşa-ĭ şi nu altfel. Şi era, nu'ĭ vorbă, să dea de ştire şi Siţeĭ, negreşit; cât despre dînsul însă, îşĭ făcuse el planul de înainte. Nu s'ar fi întors la Păşcanĭ pentru nimica în lume, şi-ar fi căutat el pânea sa pe undeva... departe, departe, prin locurĭ străine, unde era să uite cu vremea blestemul soarteĭ ce-l urmărea. Dar de era cumva Vascu mort..., dovedit că a murit,... eĭ, atunci da,... adică şi atunci era treaba încurcată, trebuia să vie cu hârtie în mână, să ştie primarul, preotul şi tot tîrgul.

Şi iată că Vascu era mort,—aşa glăsuia rĕvaşul luĭ Vichenti. Adeveriaŭ adică toţĭ oameniĭ oraşuluĭ bulgăresc Varna, că a murit acolo un om aşa şi aşa, cu numele Vascu, de loc din Giurgiu, în România, chiar îndată după ce s'a făcut pacea, mort de lîngoare în bolniţa din Varna. Ştiaŭ toţĭ bulgariĭ, pe câţĭ 'ĭ întreba meşterul, după ce a fost adică ajuns cu urmăritul până în Varna,... îl ştiaŭ pe căutatul de tot bine şi—lucru ciudat—cu cât îĭ cinstea Vichenti pe Bulgarĭ, cu atât maĭ mulţĭ se tot găseaŭ care 'l ştiaŭ pe pocoinicul încă şi maĭ bine. A rĕmas atunci ca după aşa multe dovezĭ neîndoelnice să maĭ meargă acuma şi la sfeşcenicul din comună. Căutându-se însă prin condicele morţilor, n'a fost harnic bĕtrânul proiestos să-ĭ deie mortuluĭ nicĭcum de urmă; căcĭ murise mult norod străin pe vremea rĕsboiuluĭ în Varna. Decât despre pravoslavnicul Vasile Vascu, şi sfinţia sa asemenea, par'că 'şĭ aducea aminte.

Nu ştiŭ, rĕŭ orĭ bine a făcut nerăbdătorul Vichenti, că i-a vîrît popeĭ bulgăresc un gălbenaş în mână,—ciudat lucru, însă cum se limpezise de cu a doua zi mintea sub potcapiul vişiniŭ al sfeşceniculuĭ! Şi s'a aflat ca prin minune, într'o condică unsuroasă, uitată nu ştiŭ unde, şi numele, şi porecla, şi ziua, şi ciasul morţiĭ luĭ Vascu, şi chiar în ziua a treia i s'a şi dat meşteruluĭ Vichenti între multe laude pe seama pravoslavnicilor Românĭ,—bine înţeles, în schimbul unuĭ altuĭ gălbenaş cu zimţĭ,—hârtie întărită cu pecete de la primăria din Varna, că mortul era.... mort.

Aşa se petrecuse treaba şi aşa cam scria Vichenti în rĕvaşul seŭ lung. Mărturia morţiĭ luĭ Vascu a adus-o însă în buzunar cu sine, opt zile în urmă, când a sosit acasă la Păşcanĭ, aşteptat de toţĭ cu braţele deschise. Iar în cîşlegĭ s'a făcut nunta, nu mare, ci aşa mică, da veselă; cum o fac oameniĭ când se iaŭ după multă aşteptare. Pĕcat numaĭ că nu s'a mîntuit odată cu veselia şi amărăciunile ce le aduce uneorĭ soarta neîmpăcată peste capul omuluĭ.

IV

Trecuse un an şi maĭ bine de când s'aŭ fost luat Vichenti cu Nastasia, şi traiŭ maĭ dulce şi maĭ neprihănit ca al lor rar s'ar fi putut vedea! Locul însă

unde aŭ suferit atât de mult l'aŭ părăsit curînd după moartea bĕtrâneĭ Onufroaeĭ. A murit baba, am putea spune, maĭ mult de bucurie, vĕzêndu-şĭ, în sfîrşit, fericirea şi norocul sub streaşina caseĭ,.. s'a stins aşa într'o zi fără boală şi durere, trecênd,—cum prevestise ea zîmbind nu odată,—în ceea lume, ca să-ĭ ducă ştire şi moşneaguluĭ sĕŭ despre viaţa bună a Siţeĭ cu Vichenti.

Şi meşterul pornit şi el cine ştie de ce gînduri şi presimţiri, a vîndut într'o bună dimineaţă cele două căsuţe şi ogoarele ce le avea şi s'a strămutat la Iaşĭ, unde de multă vreme 'l imbia un meşter bĕtrân să-ĭ cumpere toată gospodăria cu meşteşug cu tot pe un preţ nu tocmaĭ scump. Şi le mergeaŭ binişor şi aicea, măcar că se simţeaŭ cam străinĭ la început. Fănucă, pe care Vichenti 'l avea drag ca pe copilul sĕŭ, începuse a umbla la şcoală şi-şĭ legăna cu cărticica în mână pe surioara cea micuţă, venită, odată cu strămutatul la Iaşĭ, în casa nouă a însurăţeilor. Vieţuiaŭ liniştiţĭ oamenii noştri, în cât cine ar fi privit în ochiĭ harniculuĭ Vichenti, cum căuta câte odată din atelierul sĕŭ, colo în fundul ogrăzeĭ, vesel spre casă, şi se întîlneaŭ privirile sale cu luminile şăgalnice din faţa Nastasieĭ, ar fi înţeles că fericirea lor era neturburată.... Decât nu e dat omuluĭ, precum am zis, să aibă multe zile senine, şi asupra capuluĭ ispitiţilor Păşcăneni se aduna o nouă furtună, maĭ înspăimîntătoare decât toate cele din trecut.

Într'o seară, când lucrul, dincolo în atelier, era pe sfîrşite şi Nastasia aştepta în toată clipeala ca bărbatul sĕŭ să vie şi să se aşeze la mâncare, iată că a intrat deodată pe uşa ganguluĭ despre drum un om înnalt, în nişte strae nu prea bune, şi până a apucat Fănucă să-ĭ iasă înainte şi să-l întrebe ce vrea, s'a şi pomenit Nastasia faţă în faţă cu dînsul. Un ţipĕt numaĭ cât se auzi din gura femeiĭ, şi, slobozind năprasnic copilul din braţe, a căzut leşinată de pe scaun jos. In două sărituri era şi Vichenti lîngă dînsa, şi, ridicând nevasta de la pămînt, privia cu ochiĭ holbaţĭ la străinul cu turburarea şi, totuşĭ, nu i-a zis un cuvînt, nu l'a atins nicĭ cu degetul.... Era Vascu, bărbatul Nastasieĭ, cel crezut mort! Şi în adevĕr, semĕna fiinţa sa mult cu o stafie, eşită din mormînt, căcĭ sta omul neclintit pe locul unde se oprise şi, fără să scoată o vorbă, se uita par'că lung la Fănucă, ce sta încremenit lîngă mamă-sa şi nu lua ochiĭ de la străin.... Şi s'a rostit apoĭ cu glas răguşit: »Ştiŭ tot! n'am venit să vĕ stric liniştea, am numaĭ două vorbe să vĕ zic şi vĕ las în pace«. Şi zicênd acestea, a intrat el singur prin uşa deschisă în odaea cealaltă, şi Vichenti, cam în neştire ce face, a intrat şi el acolo, trăgênd uşa după sine.

Cum de trăia încă acest om şi venea acuma, aşa ca de pe altă lume, să sdrobiască cu vedenia sa straşnică viaţa şi norocul sĕracilor oamenĭ. De unde se întorcea, de unde ştia despre Vichenti că o luase pe Nastasia, ce vroia de la dînşiĭ, — astea toate le spunea acum Vascu luĭ Vichenti în odae, pe când nenorocita Nastasia se arunca în toate părţile, îşĭ frângea mâinile şi îşĭ simţia capul săgetat numaĭ cât de o singură straşnică întrebare: »Ce are să fie acuma?—Ce are să facă!«

Decât a fost, par'că mila cerească ce se 'mpotrivea acuma la atâta amărăciune a soarteĭ, că lucrul tot nu s'a arătat aşa groaznic precum se ivise de la

inceput. Când s'a întors Vichenti singur din odaea cealaltă, căci Vascu eşise, nici nu se ştie când, şi a venit alb la faţă ca varul, de a luat-o pe Nastasia sa iubită în braţe, aŭ isbucnit dintru întăi amîndoi în plâns amar şi apoi domol, domol, a început să-i spue el pe rînd toate, ştergênd într'una nemîngîiatei femei faţa udată de nesfîrşitele lacrimi.

Da, Vascu ştia din fir în capĕt despre căsătoria lor, însă el nu venea peste dînşii nici cu un fel de rĕsbunare. Era el însuşi bucuros să nu-i afle nimenea numele şi trecutul, căci îl osîndise polcovniciĭ judecătoriilor muscăleşti la zece ani de temniţă, cum zicea el, pentru vina şi furtişagurile altora, şi a făcut ce-a făcut nenorocitul de a scăpat şi, pribegind sub nume schimbat şi hârtiĭ luate de la un tovarăş de osîndă, a străbătut cu chiŭ şi vaĭ acasă, în ţară. Şi a aflat încetul cu încetul toate, a dat şi de urma Nastasiei, auzind că-i măritată cu meşterul Vichenti, tîmplarul din tîrgul Păşcani, şi că s'a strămutat la Iaşi. Şi acum el, Vascu, cel dovedit de mort, el singur chiar n'ar vrea să se ştie viŭ, va rĕmânea tot mort pentru toată lumea şi nu cere de la Siţa şi bărbatu-sĕŭ decât să-i dea ceva bani de trăit... aşa ajutor mic din când în când..... şi încolo 'i va lăsa să trăiască înainte în pace şi linişte.

In adevĕr, că el nici nu le-a cerut, ani de-arêndul, nimic alta decât bani, aşa din vreme în vreme. Munciaŭ săraciĭ oameni pentru a duce o viaţă otrăvită, cu gîndul turburat de grijă, cu inima ruptă de suspine, munciaŭ şi daŭ sudoarea munciĭ lor trîntoruluĭ, ce venia la ceasul cel maĭ neaşteptat, să le ia banul cel udat cu lacrimi şi să-l ducă în locurĭ de desfătare, prin crîşme puturoase, să-l chefuiască cu oameniĭ desfrînaţi, poate maĭ rĕŭ şi decât dînsul, cine ştie pe unde... A ţinut pedeapsa aceasta venită peste Vichenti şi Nastasia, a ţinut fără sfîrşit, până s'aŭ pomenit într'o zi că nu maĭ aŭ nimica. Desnădăjduitul meşter, neputênd avea pe la casa sa de ruşinea lumeĭ nici o fiinţă străină, a dat drumul calfelor şi ucenicilor, a băgat şi pe Fănucă la meşteşug, ca să nu fie tot martor de ce se petrecea acasă şi să priceapă cumva într'o zi ruşinea părinţilor, şi a ajuns în urmă lucrător simbriaş la o fabrică de tîmplărie. Aci 'şĭ agonisea oftând pâinea sa de toate zilele, şi când strîngea o para, o da luĭ Vascu, fără să schimbe un singur cuvînt, fără să-i facă o mustrare. Şi cine ştie unde ar fi ajuns asta, de nu se îndura Dumnezeŭ. Căci cum s'a făcut, dar Vascu a încetat deodată să maĭ vie pe la casă. Şi era şi la vreme venită îndurarea Celuĭ de sus. Nastasia, frumoasa Nastasia de odinioară, umbla de un timp cu ochiĭ rătăciţi, secaţi de atâtea lacrimi şi din tot plânsul şi rugăciunile sale la Prea-Curata s'a fost ales acuma cu gîndul ca să scape într'un fel năprasnic pe bărbatu-sĕŭ, pe iubitul sĕŭ Vichenti, de prigonirea tăcută şi groaznică ce o suferea el nevinovatul din pricina eĭ. Aşa se înrădăcinase cu încetul gîndul acesta nefericit în inima sĕrmaneĭ femeĭ, încât nu maĭ ştia cum să ducă înainte viaţa eĭ nenorocită şi numaĭ cât Săftica sa, cu chipul cel frumos şi ochiĭ negri, visătorĭ, acest nevinovat copil, ce era să-i plângă amar pe urmă, o maĭ oprea să-şĭ curme zilele.

Şi a trecut câteva luni, aşa fără ştire saŭ veste despre mult temutul Vascu, şi inimile bieţilor oameni par'că începeaŭ să bată maĭ fără frică şi cu oarecare

nădejde, când iată o întîmplare nouă, care nu ştiaŭ ce are să aducă în urmă. Intr'o dimineaţă, cum ocolea Vichenti piaţa palatuluĭ, ca să treacă în partea din dos a tribunalelor, se pomeneşte la rĕscrucile drumurilor cu o ceată de militarĭ, ce duceaŭ între baionete câţĭva rĕŭ-făcătorĭ în lanţurĭ. In capul lor mergea Vascu cu vestminte rupte, faţa fioroasă de foame, bătae, şi cine ştie maĭ câte. Il zărise pe Vichenti îndată şi, până ce acesta să-l cunoască bine, a şi potrivit paşiĭ sĕĭ aşa, ca să-ĭ spue printre rîndurile soldaţilor, cu jumĕtate de glas, însă destul de rĕsvĕdit, meşteruluĭ la ureche : »M'a bătut Dumnezeŭ.... cu omorul din Sculenĭ, m'aŭ judecat pe viaţă.... Poimâne ne duce la Pângăraţĭ... Gavrilă Simon vĕ cere ertare !«

Când i-a povestit Vichenti acasă femeiĭ sale cele vĕzute şi auzite în drum, lîngă palat, aŭ oftat amîndoĭ din adînc şi nu ştiaŭ eĭ singurĭ de ce, de groază ? de milă ?... de teamă ? De ce va fi fost, nu ştiaŭ nicĭ eĭ, decât de oftat aŭ maĭ oftat adeseaorĭ, şi Vichenti şi Nastasia şi sufletul lor se cutremura nu odată de o taĭnică nelinişte. Intr'o zi însă, iarăşĭ vr'o câteva lunĭ maĭ tărziŭ, s'aŭ hotărît meşterul şi cu nevastă-sa, aşa nu ştiŭ cum, într'un singur gînd, să călĕtorească până la mănăstirea Neamţuluĭ, că era tocmaĭ pe la timpul vestiteĭ zi de hram şi să se spovedească de pĕcate. Şi cum chivernisise eĭ câteva parale, aŭ luat pe Fănucă cu Săftica şi aŭ pornit la locul sfînt, cel cu icoana făcĕtoare de minunĭ. Şi în vreme ce Nastasia 'şĭ alina încet lacrimile în rugăciunĭ ferbinţĭ înaintea chipuluĭ Precisteĭ, stând maĭ multe zile la unchiul sĕŭ, namestnecul, Vichenti— ce a chibzuit saŭ ce i-a venit, dar destul că s'a repezit în taină până la tîrgul Piatra. Şi de acolo a mers frumos, tot pe drumul mîndru croit de-alungul Bistriţeĭ, spre Pângăraţĭ. N'a ajuns însă bine să zăriască vîrfurile sclipitoare ale vecheĭ mănăstirĭ, prefăcute astăzĭ în loc de temniţă şi osîndă, şi iată că a întîlnit în cale un pluton de dorobanţĭ cu schimbul. Sergentul, vechiŭ reangajat, era de loc din Păşcanĭ şi cum l'a cunoscut pe Vichenti, s'a luat de vorbă cu dînsul şi l'a sfătuit îndată să nu meargă la cetatea mănăstireĭ, că nu-ĭ voe să intre nimenĭ. Pricina era, după spusele sergentuluĭ, rĕsvrătirea, ce o încercaseră ocnaşiĭ cu câteva zile în urmă.

»Am trebuit să tragem în carne vie,.. zicea căciularul, îndreptându-şĭ parcă pana de curcan din cap, şi din ceĭ câţĭ i-am trimes pe ceealaltă lume, am din pĕcatele mele şi eŭ unul pe suflet. Şi cum te vĕd acum pe tine, să-ţĭ spun, zĕŭ, şi fără nicĭ un banat, că ocnaşul ochit de mine, de nu aşĭ şti că-l chema Gavrilă Bulgarul, aşĭ jura, că era bărbatul dintâĭ al Nastasieĭ tale,—aşa de straşnic semĕna cu dînsul. Să-ĭ erte Dumnezeŭ şi pe unul şi pe altul !«

Berlin, 14 Iunie 1898.

Em. Grigorovitza.

VALAHIA TUMULUS POLONORUM

Pe la 'nceputul anuluĭ 1359 domnia, în Moldova, Ștefan I Mușat, care, cu ajutorul regeluĭ Polonieĭ, Vladislaw Iagiello, alungase din scaun pe fratele sĕŭ Roman. In ziua de Bobotează, următor legăturilor sale, Ștefan Vodă iscălește, in Suciava, jurămîntul de credință către regele Polonieĭ, împreună cu o seamă de boerĭ, sfetnicĭĭ sĕĭ, și anume: Mihail, fratele Domnitoruluĭ, Bratu Niatedul, Dragoș, Groza, Ion Stroicĭ, Vlad, Mihaĭ Ion, Roman Costea și alțiĭ[1]). In tratatul saŭ, maĭ bine zis, actul de vasalitate, din 1393, între Roman Vodă și Vladislaw, cel dintăĭ se leagă că va da ajutor atât regeluĭ Polonieĭ cât și urmașilor sĕĭ, în orĭce împrejurărĭ, și orĭ unde, însă: *excepta Prussia, Lituania ac regione, quae ultra Cracoviam est.* Această restricție nu se maĭ află în actul din 1395.

După puțină vreme Ștefan se pierde, lăsând în urma luĭ doĭ feciorĭ: Petru și Ștefan. Aceștia, neputêndu-se înțelege pentru domnia Moldoveĭ, se ațiță mare vrajbă între dînșiĭ. Din partea luĭ Petru Vodă, fire darnică și blândă, se daŭ ceĭ maĭ mulțĭ și maĭ însemnațĭ dintre boierĭĭ țĕrĭĭ, astfel că fratele sĕŭ maĭ mare e nevoit să fugă. Scos din țară, Ștefan trece la Leși cu o seamă de boerĭ, rugêndu-se craiuluĭ Vladislaw de ajutor împotriva frăține-sĕŭ, care domnia susținut de Unguri. Dînsul făgădui că dacă regele Polonieĭ 'ĭ va ajuta să încape din noŭ în scaun, va primi, ca și părintele sĕŭ, suzeranitatea Polonieĭ.

Vladislaw strînse de sîrg nenumĕrată și aleasă oaste din Polonia mică și din țara rusească, pentru a veni în ajutorul nouluĭ sĕŭ prieten, și o porni, cât maĭ în grabă, dimpreună cu Ștefan, asupra Domnuluĭ Moldoveĭ.

---

[1]) Stephanus, Moldaviae voyevoda, ejusque proceres Ladislao Jagielloni regi, Hedvigi, liberis, regno Poloniae fidem jurejurando adstringunt praestandisque auxiliis sine ulla exceptione se obligant. — Vezĭ Dogiel, I, 599.

In curînd strejile ambelor armate se întîlniră, iar în aceste hărţueli isbînda era tot la Leşi. După cum însă spune cronicarul [1]), »norocul de multe orĭ »deprinde a fi făţarnic«. Moldovenii, ca şi când superioritatea inamiculuĭ i-ar fi împiedicat de a ţine pept cu dînsul, se tot daŭ înapoĭ, trăgênd pre Leşi în urma lor. In adevĕr, Petru Vodă, socotind că mica luĭ oştire nu va putea sta împotriva armateĭ leşeştĭ, hotărîse să biruiască, de va fi cu putinţă, cu meşteşug. Işĭ strînse decĭ voiniciĭ şi se retrase prin codri şi locurĭ muntoase şi mlăştinoase. Polonii temêndu-se ca nu cumva să le scape din mânĭ această ceată de mişeĭ, care tot daŭ dos la fugă, fără a maĭ îndrăzni să ţie piept cu dînşiĭ, 'ĭ urmăreaŭ fără preget, până ce toiul armateĭ ajunse într'o zi, pe lîngă Siret, în nişte locurĭ văgăunoase, acoperite cu codri deşĭ, copacĭ năruiţĭ în toate părţile şi mlaştine mocirloase. Maĭ departe nu se putea merge. Cu toate acestea, Hatmaniĭ armieĭ leşeştĭ, în trufia lor, nu aveaŭ de cât o singură grijă, ca nu cumva să le scape Moldovenii din mânĭ, căcĭ, despre isbîndă, nicĭ nu încăpea umbră de îndoială. De odată, şi pe neaşteptate, Poloniĭ se vĕd atacaţĭ, din toate părţile, de ostaşiĭ luĭ Petru Vodă. Cu o furie nespusă Moldovenii se aruncă asupra corpuluĭ principal leşesc care se află prins în acele vîrtoape, pe când celelalte divisiunĭ, care le-ar fi putut veni în ajutor, sunt despărţite de dînsul prin mlaştine şi numeroase iude. Se încinge o luptă straşnică, şiroae de sânge udă pămîntul acoperit în scurtă vreme cu mormane de trupurĭ stîlcite şi măcelărite. Dar un meşteşug al Moldovenilor schimbă această înfrângere într'o adevĕrată risipă. Era codrul Sepeniculuĭ, în care se da această luptă, înţinat de copacĭ. La un semnal dat, ostaşiĭ luĭ Petru Vodă împing cu mâna copaciĭ care eraŭ tăiaţĭ şi nedoboriţĭ. Căderea unuĭ copac pricinuia dĕrîmarea multora de prin prejur. Neputêndu-se împotrivi asaltuluĭ desnădăjduit al Moldovenilor, Leşiĭ fură 'mpinşĭ în această parte unde codrul trebuia să desĕvîrşească înfrîngerea începută. Ceĭ maĭ greĭ stejarĭ se rostogoleaŭ pe roatele de călăreţĭ şi crucile de pedestraşĭ care fugeaŭ, strivind dintr'odată o sumedenie de oamenĭ. Şi aceasta se întîmplă de odată din toate părţile. Atâta i-aŭ ameţit şi i-aŭ turburat pre Leşi această cursă în care se vedeaŭ căzuţĭ, în cât fugeaŭ dezmeticĭ în toate părţile, şi, pre care nu'ĭ omora de tot copaciĭ care se prăvăliaŭ, de mânĭ şi de picere îĭ caliceaŭ şi 'ĭ stîlceaŭ, de 'ncăpeaŭ în mânile Moldovenilor.

Ne maĭ voind să supravieţuiască uneĭ zile atât de ruşinoase, maĭ mulţĭ şefĭ poloni se omorîră singurĭ. Puţinĭ scăpară sănĕtoşĭ, prin fugă, din acest măcel îngrozitor, şi putură astfel duce, până în patria lor, vestea acesteĭ cumplite năpaste.

Un plean bogat încăpu atuncĭ în mânele Moldovenilor învingĕtorĭ şi, între altele, treĭ steaguri, a voevozilor din Cracaŭ, Sandomir şi Liov, împodobite cu armele ţĕriĭ, marea acvilă a Polonieĭ, şi nouĕ bandiere cu stemele celor maĭ însemnate familiĭ polone. Dintre nobilĭ căzură în robie : Sbignev Olesninski, unchiul

---

[1]) Nicolae Costin, *Letop. Ţĕriĭ Moldoveĭ*, Apendice II.

aceluĭ Sbignev care a fost în urmă episcopul Cracăuluĭ şi cardinal; Navoitecenski, feciorul luĭ Ozdrovîtu, voevodul Cracăuluĭ, şi alţiĭ de maĭ puţină însemnătate.

Aflând craiul Vladislaw de această înfrângere, trimise solĭ către Petru Vodă pentru rescumpĕrarea robilor sĕĭ cu banĭ, iar pe viitor renunţă la orĭce întreprindere împotriva Moldovenilor.

Povestea celor întîmplate în codrul Sepeniculuĭ a dat naştere ziceriĭ leşeştĭ: *Valahia Tumulus Polonorum* [1]).

Istoriciĭ Polonĭ, printre care Dlusgosz, şi după dînşiĭ cronicariĭ Moldovenĭ Grigore Ureche şi Nicolae Costin, pun întîmplarea acestor fapte pe la anul 1359, sub domnia craiuluĭ polon Casimir-cel-Mare. Dlusgosz însă se înşeală, căcĭ la această dată domnia în Moldova Bogdan, iar nicĭ decum fiiĭ luĭ Ştefan I Muşat, care nu se arată decât vre-o patru zecĭ de anĭ maĭ tărziŭ.

Leşiĭ eraŭ atât de puţin obicĭnuiţĭ să rĕmână pe Moldovenĭ în luptele lor, în cât, întîmplîndu-se ca oştile luĭ Sigismund să bată, în 1509, lîngă apele Nistruluĭ, armata luĭ Bogdan III, acea zi fu, de atuncĭ 'nainte, în totdeauna prăznuită in Polonia. »Accidit ca pugna IV Octobris, qui dies erat sacer dies Francisco et ob victoriam eo die partam, dies sancti Francisci solemnis in Polonia agi ceptus est [2])».

Dealtmintrelea, nenumĕratele înfrângerĭ suferite de armatele leşeştĭ, în luptele lor cu Moldovenĭĭ, aŭ dat naştere la o seamă de ziceri, care toate ne zugrăvesc de minune vitejia strămoşilor noştri şi felul cum ştiaŭ să-şĭ apere moşia şi să insufle groaza duşmanilor neînduplecaţĭ a legiĭ noastre rĕsăritene şi neatîrnăriĭ politice a Ţĕreĭ.

Iuliu Zanne.

---

[1]) **Wander**, IV, p. 1767 şi **Wuzbach**, Die sprichwörter der Polen.
[2]) Stanislaw Gorski.

AMIAZĂ DE VARĂ

Măreţ albastra boltă îşĭ reazimă seninul
Pe zărĭ de-argint, pe piscurĭ de soare aurite;
Uĭmit de sfîntu-ĭ farmec, nicĭ nu-ĭ maĭ bate sînul
Văzduhuluĭ, ce-acuma, 'n nemărginire, pare
Ocean de neclintită lumină arzătoare.

Un colţ de nor se 'nalţă din fund pustiŭ de zare,
Dar se distreamă 'n rîvna seninuluĭ albastru
Şi'ncet încet se stinge; din stinsu-ĭ, clar rĕsare
Povestea dureroasă sfîrşită 'ncetinel
Pe sub priviriĭ albastre de-un suflet singurel.

Oh, toate şĭ-aŭ povestea şi suflete-s în toate!
Şi câte nu mĭ-ar spune şi lanul, însă faţa-ĭ
In jocurĭ de năluce zburdalnic o străbate
Sclipind un rîŭ de pară, şi lanul amuţeşte
Incremenind şi par'că de groază îngălbineşte.

Pierduta apă gîrla în vaduri dese 'şĭ plânge,
Şi 'n slavă se roteşte nepăsător un uliŭ
Mişcând a lene-aripa şi-ĭ ars de un dor de sânge....
O, suflete, tot de-alte dorinţĭ pĕtrunse's toate;
Şi-ĭ greŭ, şi tu eştĭ altfel.... şi-ĭ tot singurătate!

NAUM ANDREIŬ.

Cetatea Neamțuluĭ

UN STRĂIN DESPRE NOĬ ROMÂNIĬ

Revista internaţională *Cosmopolis* a publicat, în numĕrul de la 1 Iunie c., un articol intitulat: *Societatea Română*, şi semnat: Henry des Rioux.

In genere, părerea unuĭ străin despre noĭ ne interesează. Judecata luĭ, orĭcare ar fi ea, ne pune în o lumină nouă, căcĭ ne vedem, prin prisma fireĭ altuĭ popor, sub un orizont maĭ larg, adesea, în comparaţie cu popoare maĭ marĭ decât noĭ.

In cazul de faţă, interesul creşte şi prin aceea, că articolul e scris de un om cu o observaţie şi o impresie juste, reproducêndu-ne cu exactitate modelele şi grupurile ce i-aŭ stat dinainte. Nimic maĭ drept decât observaţia, spre pildă, că societatea română »'şĭ reînnoeşte elementele cu o iuţeală extraordinară« şi că la noĭ, »vorbind la dreptul, nu există o aristocraţie, nicĭ veche, nicĭ nouă, căcĭ cea care este în formaţie abia ajunge la ţel şi dispare în mare parte ca să facă loc alteia. Rolurile marĭ politice, sarcinile şi funcţiunile înnalte, care ar trebui, în lipsă de naştere, să formeze încetul cu încetul o clasă superioară, sunt de erĭ de alaltăerĭ, şi ceĭ care le aŭ sunt prea vremelnicĭ. Copiiĭ, apoĭ, maĭ nicĭodată nu se arată doritorĭ de a urma cariera părintească, spre a statornici astfel seriĭ continue de magistraţĭ, de militarĭ, de oamenĭ politicĭ. Preocuparea cea maĭ de căpetenie a Românilor fiind bunul traiŭ material, îndată ce o familie ajunge să facă avere prin capul eĭ, moştenitoriĭ se grăbesc a o risipi în trîndăvie. Marea proprietate—care ar putea fi o altă selecţiune—este ea însăşĭ supusă uneĭ necontenite premeniri. Ceĭ ce aveaŭ acum 10 anĭ proprietăţĭ marĭ, aŭ nevoie azĭ de o funcţiune pentru ca să poată trăi. Ovreiul cămătar, şi arendaşul, harnic şi economom, le iaŭ locul,—şi aşa maĭ departe«.

Nu maĭ puţin fundată e observaţia că la noĭ »oameniĭ sunt consideraţĭ

după averea lor reală saŭ închipuită. Nimenĭ nu cercetează antecedentele d-luĭ X saŭ d-neĭ Z. D-nu X şi d-na Z daŭ mese şi baluri ? Fac petreceri ?... Dacă da,— e de ajuns«.

Şi fiecare faţă a cestiuneĭ, fiecare privelişte socială ce i-a eşit în cale autoruluĭ, sunt strînse în câteva linii care rĕmân în mintea cititoruluĭ.

Iată motivul de căpetenie pentru care am tradus, în aceste coloane, pasagele principale ale articoluluĭ sĕŭ.

Fără îndoială, nu asupra tuturor punctelor luĭ ne luăm acea solidaritate ce există de obiceiŭ între traducĕtor şi autor. Sunt ideĭ în el pe care nu le putem primi. Şi maĭ întâĭ suntem împotriva uşurinţeĭ cu care el generalizează repezile sale observaţiĭ asupra unor părţi din straturile societăţeĭ româneştĭ. A pĕtrunde în câteva case, a cunoaşte un numĕr de femeĭ şi tinerĭ de saloane şi de cluburĭ—ohavnicĭ de saloane şi de cluburĭ—care nu alcătuesc decât un fel de spumă a oricăreĭ societăţĭ, — şi a induce de acolo caracterul etic al întregeĭ societăţĭ româneştĭ, este de sigur o greşală. Este o greşală a crede că »bărbaţiĭ în România nu fac nimic, şi că dacă uniĭ intră în funcţiunĭ o fac numaĭ de nevoe«; căcĭ în această România sunt mulţĭ bărbaţĭ care staŭ în fruntea societăţeĭ şi care muncesc în mod serios, fiecare în ramura ce a îmbrăţişat, nu de nevoe, ci pentru a-şĭ îndeplini datoria de oamenĭ şi de românĭ. Este o greşală, ba chiar maĭ mult decât o greşală, a zice, — fie chiar cu precauţiunea retorică că se reproduc cuvintele altuia,—că »în societatea română nu e nicĭ o femee onestă«. In societatea română sunt femeĭ oneste care întreţin căldura iubireĭ de familie cu aceeaşĭ sfinţenie şi înnălţare de suflet cu care o întreţin cele maĭ curate femeĭ ale celor maĭ morale popoare.

Dar astfel de greşelĭ se explică. Oricine va sta o lună, două, saŭ chiar un an în mijlocul unuĭ popor ca Româniĭ, se va înşela lesne în apreţierile luĭ generale, căcĭ va rĕmânea la suprafaţa vieţeĭ noastre—care, orice s'ar zice, nu e numaĭ superficială.

In această alunecare cade maĭ cu seamă Francezul. El e impresionist. L'a izbit o trăsătură a câtorva indivizĭ întâlniţĭ într'o societate ? Numaĭ decât, aşa trebue să fie toată societatea.—Chiar şi Englezul şi Germanul, care aŭ o putere de intuiţie maĭ calmă şi decĭ maĭ adîncă, şi care nu generalizează în deobşte decât după multe observărĭ şi adeverirĭ, eĭ înşişĭ alunecă din drumul adevĕruluĭ când daŭ — după un timp oarecare relativ scurt — trăsăturile caracteristice ale unuĭ popor întreg. Marele Thackeray, romanţierul englez, cu toată puterea de observare a raseĭ şi geniuluĭ luĭ, şi deşi a studiat îndelung straturile intime ale vieţeĭ Poporuluĭ Francez, a lunecat, credem noĭ, când a generalizat, acum 30 de anĭ, nestatornicia Poporuluĭ Francez, în limite atât de strîmte şi în termenĭ aşa de riguroşĭ — nestatornicie pe care ne-o impută şi nouĕ d. des Rioux :

»Franţa, zice Thackeray, în *Schiţele* sale *parisiane*, se preface în întregime în fiecare an. Plecaţĭ din Paris câtăva vreme, şi când vĕ veţĭ întoarce nu maĭ găsiţĭ nimic din ceeace aţĭ lăsat. Câteva zile aŭ fost deajuns pentru o astfel de metamorfosă ; dar în aceste schimbărĭ succesive Francezul nu face decât să

treacă de la o caricatură la alta... Da, Revoluţia franceză n'a fost decât o caricatură a libertăţii, Imperiul n'a fost decât o caricatură a gloriei. Francezul citeşte puţin, puţin de tot, pe Shakespeare şi face, fără voia lui, caricatura poeziei noastre... In timpul lui David, Francezii imitaŭ pe vechii Romani, acum s'aŭ amorezat de Germani«. Credem asemenea că Thackeray exagerează când lasă să se înţeleagă că femeea franceză »voeşte să i se facă curte, de către alţii, de a doua zi de căsătoria ei şi până la vîrsta de 60 de ani«.

Tot aşa ni se pare că părăseşte drumul adevĕrului, spre pildă, Du Bois-Reymond, rectorul Universităţii din Berlin, — un german, francez de origină şi de educaţie, — când caracterizează pe Poporul Francez, într'un discurs ţinut sunt tot vr'o 30 de ani, de la înnălţimea catedrei universitare ca »pe poporul ce dă privelişte celei mai mari ignoranţe«, că »el are toate viţiile Romei Imperiale şi că clasele lui dominante — societatea franceză, cu alte cuvinte — se compun din aristocraţi trîndavi şi din burghezi efiminaţi, care trăesc dinaintea cafenelelor de pe bulevarde«.

Cum zicem, generalizarea unor observări de felul acesta e totdeauna riscată. Ea e partea slabă şi în articolul de care ne ocupăm.

Mai este încă în el şi o lipsă care ne-a impresionat : lipsa de simpatie, răceala cu care e scris articolul. Ne deprinsesem a vedea şi a admira în francezi oameni mai mult de inimă, calzi la graiŭ şi la privire faţă cu noi, din care pricină le arătam şi noi, în calitate de fraţi mai mici, o afectuoasă recunoştinţă. Cu părere de rĕŭ, de astădată, n'am întîlnit nimic din vechea simpatie franceză.

Dacă totuşi, dăm, mai la vale, pasagele de căpetenie ale articoluluĭ, o facem, încă odată, pentru a ne cunoaşte mai bine pe noi înşine, şi, poate, a cunoaşte mai bine şi pe alţii.

N. Petraşcu.

SOCIETATEA ROMÂNĂ

I

Imi închipuiŭ că nicĭ o societate nu înfăţişează o adunare de rase atât de amestecată. Afară de cincĭ saŭ şease familiĭ de origină autochtonă, găsim mai cu seamă Grecĭ, Albanezĭ, Bulgarĭ, Polonĭ, Ungurĭ şi Sîrbĭ. Faptul că se găsesc şi ceva Italienĭ şi Germani se explică prin înlesnirea cu care, pe vremurĭ, se făceaŭ în România afacerĭ... şi afacerĭ bune. Atraşi de câştig, eĭ aŭ venit în ţară şi aŭ rĕmas; iar pentru a se bucura în pace de averile câştigate aŭ cerut şi aŭ dobîndit împămîntenirea. Presenţa celorlalţi se explică încă şi mai uşor. De o jumĕtate de veac România s'a ridicat cu mult deasupra celorlalte State balcanice. Grecĭ, Sîrbĭ, Bulgarĭ, Albanezĭ s'aŭ simţit atraşi spre dînsa, unĭ împinşi de dorinţa de câştig, alţii, cam ca ciocârlia atrasă de luciul oglinzii—de farmecul acesteĭ civilizaţiunĭ ne mai pomenită şi a căruĭ focar le era la îndemână.

Aceste elemente disparate, eterogene ar trebui, s'ar părea, să păstreze deosebirĭ de origină bine pronunţate şi să aducă în această societate, pe care o formează ele, moravurile, ideile şi obiceiurile lor propriĭ; dar nu prea e aşa. Rasele balcanice saŭ grece aŭ spiritul maleabil şi se pleacă cu uşurinţă la cerinţele ţĕriĭ, a momentuluĭ şi a mijloculuĭ în care ele sînt chemate a se desvolta.

Orîcât de diverse ne-ar părea astfel de elemente, ele s'aŭ apropiat, s'aŭ contopit, cel puţin în aparenţă, şi în curînd aŭ reuşit a intra în acelaş tipar, a se lustrui cu o pătură de civilizaţiune uniformă, despre care ar fi îndrăsneţ să afirmăm că este adîncă.

Singura parte cu adevĕrat curioasă a acesteĭ societăţĭ române, din care a dispărut vechea aristocraţie, este iuţeala cu care i se reînnoesc elementele. Vorbind la dreptul, nu există o aristocraţie nicĭ veche nicĭ nouă, căcĭ cea care este în formaţie abia ajunge la ţel, şi dispare în mare parte ca să facă loc alteia. Rolurile marĭ politice, sarcinele şi funcţiunile înnalte ar trebui, în lipsă de naştere, să formeze încetul cu încetul o clasă adevĕrat superioară. Dar toate acestea sînt de erĭ de alaltăierĭ, şi ceĭ care le aŭ sînt prea vremelnicĭ. Copiiĭ, apoĭ, maĭ nicĭodată nu se arată doritorĭ de a urma cariera părintească spre a stabili astfel o serie continuă de magistraţĭ, de militarĭ, de oameni politicĭ. Cea maĭ statornică preocupaţiune a Românilor fiind bunul traiŭ material, îndată ce o familie ajunge să facă avere, prin capul eĭ, moştenitoriĭ se grăbesc a o risipi în trândăvie.

O altă selecţiune ar fi fost încă posibilă : aceea a marilor proprietarĭ. Dar în această ţară, unde toate merg aşa de iute, mulţĭ care acum zece anĭ aveaŭ latifundiĭ, astăzĭ aŭ nevoe de o mică funcţie pentru a trăi. Societatea neavênd altă bază decât bogăţia, această premenire de păturĭ şi elemente nouĕ se întîmplă tocmaĭ în stratul proprietarilor. Societatea este, în mare parte, compusă de arendaşiĭ societăţiĭ de acum treĭzecĭ de anĭ. Proprietăţĭ întinse, un pămînt excelent, cheltuelĭ de exploatare relativ modeste, păreaŭ a asigura proprietarilor un şir de generaţiĭ avute. Nimic însă din toate acestea. Românul câştigă repede şi mult, dar cheltueşte maĭ repede şi maĭ mult. Toată năzuinţa, toată ambiţiunea luĭ neĭind decât aparenţa, banul 'ĭ fuge printre degete. Proporţia familielor, nu de mult foarte bogate, şi astăzĭ cu desăvîrşire ruinate, e înspăimîntătoare. Cine profită de aceste ruine ? Ovreiĭ maĭ întâĭ ; dar adesea şi arendaşul, care a trăit modest la ţară, a făcut avansurĭ proprietaruluĭ, avansurĭ cu dobîndă nemărginită, căcĭ legea română nu înfrînează camăta. Câţĭva anĭ de viaţă prea luxoasă, câteva pierderĭ marĭ la cărţĭ, câteva împrumuturĭ cu 40—50 la sută, iată proprietarul redus la voea întîmplăreĭ. Câteva recolte bune, câteva avansurĭ cu camătă, şi iată arendaşul milionar şi om cu vază. El cumpĕră o casă în Bucureştĭ, câte odată chiar pe a fostuluĭ sĕŭ proprietar, după cum i-a cumpĕrat şi moşiile, 'şĭ mărită fetele, trăeşte în belşug şi iată-l făcênd parte din societate. La rîndul luĭ, începe şi el a fi prada arendaşuluĭ care ĭĭ rîvneşte locul. Iată mersul lucrurilor.

Fără tradiţiunĭ, cu puţin caracter de originalitate, ne maĭ avênd aristocraţie, banul fiind baza orîcăreĭ consideraţiunĭ, parveniţĭ, de origină maĭ mult saŭ maĭ puţin recentă şi diversă, prefacerĭ necontenite în elementele sale, iată cum se înfăţişează societatea română. Ea nu are, de sigur nicĭ frumoasa unitate a societăţiĭ austriace, nicĭ graţia şi nobleţa adevĕrateĭ societăţĭ franceze ; are însă calităţĭ, şi calităţĭ pe care cu mirare le găsim într'o ţară aşa de aproape de Orient, pe pragul aceleĭ Turciĭ unde însăşĭ societatea este o închipuire.

II

Strălucitoare, sgomotoasă, plină de uşurinţă şi de deşertăciune, elegantă şi veselă, iată cum se arată maĭ întâĭ societatea română. Primirea ce ţi-o face ea este încântătoare. Veniţĭ în Bucureştĭ cu o scrisoare de recomandaţie, maĭ cu seamă dacă aveţĭ un renume de om avut saŭ curtezan, dar chiar fără de aceste, veniţĭ numaĭ în calitatea de francez, ceva vesel şi cu apucăturĭ cavalereştĭ, şi veţĭ fi primit cu braţele deschise. Trebue s'o spunem şi s'o spunem cu glas tare : ospitalitatea este o virtute a Românilor. In nicĭ o ţară ca aci (afară de Anglia, unde însă trebue timp maĭ mult), un străin nu va putea să aibă iluzia că este acasă la el. Nicăierĭ nu va găsi maĭ multă lume dispusă să-l primească, să-l găzduiască, să-l îmbrăţişeze cu căldură. Tacâmul 'ĭ este pus la masă seara şi dimineaţa în toate casele unde-ĭ place să se ducă. O ospitalitate şi maĭ largă 'l aşteaptă la ţară, dacă are dorinţa de a petrece douĕ săptămînĭ saŭ o lună la un proprietar român. Să nu surîdem. Aceasta a devenit lucru foarte rar la noĭ. Viaţa îngustă şi restrînsă ce ducem noĭ, nu ne

mai permite, la Paris mai cu seamă, să fim astfel, ospitalieri ca altădată. Singuri Românii nesocotind scumpetea vieţei, necunoscênd ştiinţa calculului, şi cu gustul lor pentru existenţa luxoasă şi uşoară, ştiu să păstreze această frumoasă tradiţiune. Totuşi se pare că ea merge scăzênd. Mirându-mĕ de primirea ce mi se făcea pretutindeni unde 'mi arătam dorinţa de a merge, precum şi de a vedea atâta lume primită tot ca mine, prietenii 'mi spuneau: „A! Aceasta nu e nimic, să fi văzut ce era acum zece sau două-zeci de ani!“ Să spuiu drept, nu ştiu ce s'o fi putut face mai mult. Se vede însă, după cât se zice, că averile scăzênd în mod simţitor, iar sarcinele crescênd, *virtuţile* ospitaliere nu mai sînt ce erau în trecut. Aşa cum sînt însă, eu le găsesc cu totul vrednice de mirare şi sînt de sigur încă în mare onoare. Care e ţara unde, ca aci, un om cu puţine mijloace, un străin puţin iubitor de viaţa de otel, poate ani întregi să prânzească la unii şi la alţii, fără a trece nicĭodată de parasit? (ceeace de sigur i s'ar întîmpla la Paris). In România, lucrul acesta pare natural, cu toate că viaţa a devenit tot atât de scumpă, şi, la Bucureşti, mai scumpă decât oriunde. Asemenea, în serate, serbări, baluri, recepţii, străinul este sigur de a fi bine venit. Va fi tratat cu politeţă, cu amabilitate. Va fi linguşit, complimentat. Dacă are un titlu, va fi invidiat; dacă este bogat, va fi respectat; dacă dansează bine, toţi vor voi să-l aibă în casele lor. Poate că ar fi bine să nu se încreadă decât pe jumĕtate în aceste probe pripite de amiciţie. In România, ca şi oriunde, se găsesc bărbaţi franci şi sinceri, şi femei a căror bunătate nemărginită rezistă la orice încercare. Am avut asemeni cunoştinţe. Am în această ţară prieteni foarte buni şi de care sînt pe deplin încredinţat, pentru a-mi da seamă mai bine decât oricine în privinţa lor; dar teamă mi-e că aceştia sînt excepţii. In general vorbind, francheţa nu pare a fi nota dominantă a caracterului românesc. Să fie aceasta urme de natură orientală, ori produsul civilizaţiunei moderne? Nu ştiu. De altminterea, puţin 'i pasă călĕtoruluĭ care trece prin România şi curiosuluĭ care vizitează Bucureştii. . . . . .

Foarte natural, îmbrăcămintea joacă un rol însemnat în societatea română. Nici o femee n'ar voi să-şi lucreze în altă parte decât la cea mai renumită cusătoreasă din Paris, şi oricăruĭ adevĕrat Român, fie el pe trei sferturi ruinat, i-ar fi ruşine să se îmbrace în altă parte decât la primul croitor de pe bulevarde. In realitate lumea nu trăeşte decât pentru exterior. Aparenţă, strălucire, iată totul. De calităţi morale, de virtuţi casnice şi chiar de inteligenţă puţin caz se face. A avea trăsuri, cai frumoşi, un croitor bun, iată lucrul cel mai de căpetenie. După cum am zis şi mai sus, oamenii nu sînt consideraţi decât după averea lor reală sau închipuită. Nimeni nu cercetează antecedentele D-luĭ X sau D-neĭ Z. D-nu X şi D-na Z dau mese şi baluri? Fac petreceri? Dacă da, e de ajuns. . . . . .

Afară de politică, care este o carieră numai pentru câţiva ambiţioşi, bărbaţii în România nu fac nimic. Dacă unii intră în funcţie, aceasta o fac numai de nevoe. Contrariu de ceeace se petrece în Germania şi Franţa, unde tinerii din aristocraţie 'şi fac o fală de a servi în armată, tinerii români fac totul pentru a scăpa de serviciul militar, şi aceĭ care consimt a trece examenele de ofiţer şi a îmbrăţişa cariera armelor, nu o fac decât pentru a avea cu ce trăi. In nici o ţară, cred, nu se găsesc în armată atât de puţini tineri din clasele bogate. Ei preferă să trăiască din venituri; iar dacă din nenorocire părinţii lor au scăpătat, ei recurg la jocul de cărţi sau la punga prietenilor.

Puţin învĕţaţi în genere, deşi mai toţi petrec câţiva ani în străinătate pentru a studia, ei se întorc din Paris fără cea mai mică cunoştinţă a buneĭ societăţi, căci chiar aceĭ care ar putea pătrunde într'însa, nici nu gîndesc a se introduce; cu o vagă admiraţie pentru cap-d'operele noastre literare şi artistice, pe care de obiceiu nici le-au citit, nici le-au văzut, dar de care au auzit vorbindu-se, însă pe de altă parte cu cunoştinţe adînci despre berăriile şi *Olympiile* noastre . . . . .

Ca Francezi, sîntem câte odată cam surprinşi şi contrariaţi, văzênd că, la urma urmei, ei au împrumutat atâtea puţine lucruri de la noi şi atât de deşerte, că s'au silit să-şi asimileze mai mult defectele franceze, şi că din această minunată civilizaţie franceză ei n'au vrut să ia decât ceeace bate la ochi. . . . . .

Bărbaţii şi femeile citesc puţin în România. Dar nici că ar avea timp, căci mai adesea nu au nimic de făcut, ceeace este ocupaţia lor cea mai împovărătoare. Liniştiţi-vĕ însă. Neavênd, s'ar putea zice, o literatură românească, ei au recurs la a noastră; romanele sînt foarte citite, dar,

afară de Bourget, (pe care 'l citesc de modă), ce autorĭ păcătoşĭ aŭ preferenţa publiculuĭ! Mĕ feresc de a cita nume, dar aţĭ rĕmânea pe gînduri dacă v'aş cita numele scriitorilor favoriţĭ aĭ frumoaselor Bucureştence şi aĭ bărbaţilor lor!

Toate aceste nu provin numaĭ din uşurinţa inerentă a caracteruluĭ, ci maĭ ales dintr'o repulsiune instinctivă pentru lucrurile serioase, din lipsa cam generală a instrucţieĭ şi a gustuluĭ. Gustul, această calitate cu totul franceză, n'a putut încă să se aclimateze pe ţĕrmurile Dunărieĭ. Nu vorbesc de educaţiunea artistică, care este aproape nulă, şi care nicĭ că poate fi altfel într'o ţară unde sculptura, pictura şi muzica sînt încă în faşă. Aceasta se poate îndrepta. Să lăsăm timpul să-şĭ îndeplinească opera. Dar gustul lipseşte în toaletă ca şi în forme, în conversaţie ca şi în intimitate. Aicĭ se vede cât este de şubredă această civilizaţie factice, cât de lesne se fărîmă ea în faţa uneĭ discuţiunĭ maĭ viĭ, uneĭ supĕrărĭ saŭ uneĭ patimĭ, şi, înfine, cât de repede, în asemenea împrejurărĭ, orientalul reapare sub hainele bine croite a unuĭ român modernisat. . . . . .

Jocul de cărţĭ are precăderea înainte de orĭce. Cluburile nu sunt frecventate decât pentru cărţĭ. S'a isprăvit partida, te scolĭ şi plecĭ. Această patimă a joculuĭ este în sânge. In proporţie, în Bucureştĭ se joacă maĭ mult decât în orĭce alt oraş al Europeĭ. Multă lume rĕmânênd acasă, stă zilele şi serile cu cărţile în mână şi poftește prietenĭ, nu pentru a sta de vorbă, ci pentru a-ĭ complecta partida de cărţĭ. Cluburĭ sunt multe; ele sînt totdeauna pline de bărbaţĭ care îşĭ petrec cea maĭ mare parte din timp. . . . . .

III

Moralitatea, a zis cineva, este o chestie de latitudine. Să nu fie oare aceasta decât o paradoxă? Ar fi totuşi îndrăzneţ să nu ţinem seamă de oarecare condiţiĭ, de obiceiurĭ, de instrucţie, educaţie, — şi fiind că aicĭ e vorba de latitudinĭ, — de oarecare condiţiĭ climaterice, care toate, deşi în diferite grade, pot influenţa asupra moralităţiĭ unuĭ popor saŭ a uneĭ societăţĭ. . . . . .

Intreprinderea unuĭ astfel de studiŭ în privinţa Românieĭ, fără a lua asemenea măsurĭ, ar fi o nedreptate. Trebue să adaug, de altminterea, că nu putem vorbi aicĭ decât de vederĭ generale, şi că dacă societatea română, luată în generalitate, e departe de a fi virtuoasă, nu vroiŭ să las a înţelege că nu sînt excepţiĭ şi excepţiĭ numeroase. Virtutea a fost de când lumea, şi există în orĭce ţară. Să nu uităm cum este organizată societatea română. Să ne aducem aminte că ea nu poate avea decât tradiţiĭ greceştĭ, şi mult maĭ puţin ale Grecieĭ însăşĭ, decât numaĭ ale uneĭ mahalale greceştĭ din Constantinopolĭ, care nicĭodată n'a trecut drept locaşul oamenilor cinstiţĭ. Să adăogăm la această corupţiune fanariotă câteva urme de obiceiurĭ orientale lăsate de lunga dominaţiune turcească, mojicia cam barbară încă introdusă apoĭ de elementele bulgare şi albaneze, să presărăm aceasta cu o civilizaţie pariziană, care nu este totdeauna din cea maĭ aleasă, şi să amestecăm totul. Ce doză de moralitate credeţĭ că va putea da un astfel de amalgam? Să judecăm oare cu asprime o societate în care se găseşte adunate atâtea seminţe rele? Rĕŭ ar face acela care, fără a cunoaşte bine condiţiile speciale în care se formează societatea română şi diversitatea elementelor care o compun, i-ar arunca cu piatra sub impresia câtorva luni de traiŭ în mijlocul eĭ.

Alt fapt de considerat. Mulţĭ străinĭ, adevĕrat desgustaţĭ de ceeace vĕd, când se află în Bucureştĭ, pleacă de acolo cu ideea că nicĭ o societate în lume nu este atât de stricată. Un Englez, pe care l-am cunoscut şi care petrecuse treĭ anĭ acolo, 'şĭ traducea opinia prin acest aforism cam aspru: »Plec din Bucureştĭ, adînc convins, că nu se găseşte aicĭ nicĭ o femee cinstită«. Exagerație flagrantă, s'o maĭ spuĭ? Exagerație explicabilă, şi iată pentru ce. Societatea este foarte restrînsă şi foarte cancanieră. Cea maĭ mică vorbă rea saŭ aventură ar putea trece nebăgată în seamă în acest oraş, unde ceeace se numeşte »lumea« formează un singur grup compact. Aventurĭ şi vorbe grele sînt multe, zic şi eŭ, dar par şi maĭ multe fiindcă orĭ cine le cunoaşte şi le spune. Aceasta este destul unuĭ străin, ceva, ceva rĕutăcios, să-şĭ închipuiască că fiecare femee a avut un mic capitol de istorie . . . . . .

Imoralitatea (dacă această vorbă nu este prea tare) are o parte cu totul întristătoare la Românĭ : cinismul. De ce să alergăm la tertipurĭ, de ce să ne închidem porţile în asemenea împrejurărĭ, şĭ-or fi zicênd eĭ, de ce să ne ascundem ? Nu sîntem asiguraţĭ de indulgenţa lumiĭ, dacă nu de admiraţia eĭ ? — O reputaţie rea împedică oare la noĭ pe o femee de a intra pretutindenĭ şi de a se remărita ? Nu. De ce dar să ne sfiim ? Acest cinism netăgăduit, care sare în ochiĭ orĭcăruĭ străin, deprins cu discreţia manierelor noastre franceze, saŭ cu *cantul* superior al societăţiĭ engleze, această cruditate în acte şi în vorbe, provin dintr'o educaţie morală neîndestulătoare, dar, în scurt, şi din lipsa aproape generală a buneĭ educaţiunĭ şi a gustuluĭ despre care am vorbit maĭ sus. In societate 'ţĭ ajung la urechĭ vorbe pe care nimenĭ în Anglia saŭ în Franţa n'ar îndrăzni să le rostească. Imĭ veţĭ spune că diavolul nu-şĭ pierde drepturile nicĭ la Londra, nicĭ la Paris ; aşa este, dar gustul ajută mult. Acest vĕl de bună ţinută şi de corectitudine, pe care un om bine crescut n'ar îndrăzni să-l sfîşie, cât de subţire ar fi el, 'şĭ are folosul sĕŭ şi maĭ are şi graţie. Şi tocmaĭ de această graţie este mare lipsă în relaţiile societăţiĭ române.... Şi de unde ar lua Româniĭ noţiunea exactă a virtuţiĭ şi moralităţiĭ ? Moravurile moştenite de la rasele stăpînitoare fiind deplorabile, mantia civilizaţieĭ parisiane, care le-a acoperit, n'a făcut decât să le înnăspească maĭ tare, căcĭ din această civilizaţie eĭ n'aŭ luat aproape decât ceeace era maĭ uşurel, maĭ puţin cuviincios, câte odată maĭ înjositor. Luxul, gătelele, cântecile şi frivolitatea, iată împrumuturĭ care nu sînt de ajuns spre a îmbunătăţi moravurile româneştĭ.

Divorţurile se fac pentru un da saŭ un ba. Te desparţĭ cum vreĭ, de câte orĭ vreĭ şi când vreĭ. Te desparţĭ pentru orĭce şi pentru nimic — maĭ ales pentru nimic..... Nicĭ nu maĭ vorbesc de scenele straniĭ la care daŭ loc întîlnirea necontenită a soţilor de curînd despărţiţĭ, într'o societate atât de restrînsă. Imĭ aduc numaĭ aminte că într'o seară şedeam la masă lîngă o damă foarte nostimă, care nu putea să aibă maĭ mult de 30 de anĭ, şi la care masă eraŭ şi treĭ din foştiĭ eĭ bărbaţĭ. Nu maĭ vorbesc de al patrulea, actualul, căcĭ era absent. Doamna nu se turbura..... de fel.

In această privinţă aşĭ putea să citez fapte vrednice de jale. O doamnă din societate şi-a părăsit cu totul copilul pentru a se remărita. Tatăl nicĭ n'a voit să ştie de copil şi s'a reînsurat şi el. Nenorocitul copil ar fi fost redus la mizerie, dacă nu i-ar fi venit în ajutor niște inimĭ bune. Tot cam în asemenĭ împrejurărĭ şĭ-a părăsit o altă doamnă copiiĭ. N'am nevoe să maĭ spuĭ că amîndouĕ nu sînt maĭ puţin apreciate şi primite în lume. Nu mĕ pot împedica de a spune că purtarea uneĭ mame atât de fără inimă, ar fi de sigur condamnată în toate oraşele Europeĭ, şi o femee din societate învinovăţită de o asemenea monstruositate ar fi pretutindenĭ arătată cu degetul.....

Să facem dar un rezumat de ceeace am spus. Societatea română nu maĭ are nimic de câştigat în ceeace priveşte amabilitatea, graţia, eleganţa şi urbanitatea. Acestea sînt calităţĭ şi calităţĭ esenţiale a uneĭ societăţĭ. Iĭ rĕmâne să dobîndească gustul şi seriozitatea, o închipuire maĭ înnaltă şi maĭ sănĕtoasă a vieţiĭ, care, la urmă, nu poate fi considerată numaĭ ca o partidă de plăcere. Dacă moravurile-ĭ s'ar îmbunătăţi, ar pierde apucăturile-ĭ zgomotoase, pare că s'ar apropia maĭ mult decât 'şĭ închipueşte de această societate pariziană pe care vrea s'o ia drept pildă.

Dar ceeace'ĭ trebue înainte de toate, dacă nu vrea să se expue a decădea repede, înainte chiar de a-şĭ ajunge scopul, este de a şti să-şĭ formeze judecata şi o noţiune maĭ precisă a bineluĭ şi rĕuluĭ. Excepţiunile pe care maĭ bine decât orĭcine am putut să le apreciez, de şi în mare numĕr şi de o valoare netăgăduită, nu pot, din nenorocire, să slăbească regula. Luată, judecată în întregul eĭ, această societate română, atât de tînără încă, are aerul de a nu prea 'şĭ da osteneală să se perfecţioneze. Pare a fi obosită înainte de a fi alergat. Şi cu toate acestea, într'o ţară unde poporul este încă înapoiat, şi aşĭ putea zice barbar, clasele înnalte aŭ o frumoasă misiune de îndeplinit. Lor le incumbă sarcina de a-ĭ da exemple de înţelepciune, de onoare şi de demnitate.

HENRY DES RIOUX.

CRONICA

ENCICLOPEDIA ROMÂNĂ A D-RULUĬ DIACONOVICH. — EXAMENELE CONSERVATORULUI DIN BUCUREŞTI

Românii nu aveaŭ încă o enciclopedie complectă, care să fie în curent cu datele şi progresele ştiinţeĭ moderne, şi care să le deĭe cunoştinţele necesare asupra întreguluĭ lor neam. Şi cu toate acestea, de câtă trebuinţă nu le era lor o asemenea publicaţie. Ţara noastră fiind o ţară agricolă, viaţa imenseĭ majorităţĭ a Românilor e rurală, adică izolată, lipsită de contactul şi mijlocul cultural al oraşelor. Pe de altă parte, Poporul Român fiind despărţit prin multe hotare politice, e despărţit tot în atâtea cercurĭ culturale diferite, aşa că el nu se cunoaşte pe sine, precum nu-şĭ cunoaşte nicĭ interesele sale comune, nicĭ însemnătatea naţională şi nicĭ menirea sa culturală. O enciclopedie română, care să rĕspundă la atâtea cerinţĭ, se impunea dar timpuluĭ nostru.

Ceĭ dintâĭ care s'aŭ gîndit la nevoea uneĭ asemenea publicaţiunĭ, aŭ fost fraţiĭ noştri de peste munţĭ, — cărora le datorim atâţia paşĭ înaintaşĭ în viaţa noastră culturală, — şi, în deosebĭ, D-rul Diaconovich, un bărbat cu multă rîvnă şi inimă românească, căruia 'ĭ aducem în public expresia călduroaselor noastre sentimente de admiraţie.

Printr'un raport al sĕŭ, citit în faţa comitetuluĭ *Asociaţiuneĭ Transilvane* din Sibiŭ, în Februarie 1895, D-rul Diaconovich a arătat pe larg toată utilitatea uneĭ lucrărĭ enciclopedice româneştĭ, şi *Asociaţiunea Transilvană*, aprobând acel raport, a hotărît începerea tipărireĭ uneĭ Enciclopediĭ române, însărcinând cu direcţiunea eĭ pe membrul şi primul sĕŭ secretar, D-rul Diaconovich, căruia 'ĭ făgădui tot sprijinul posibil. *Asociaţiunea transilvană*, neavênd însă fonduri cu asemenea destinaţiune, n'a putut lua nicĭ un angajament material.

După multe greutăţĭ şi încercărĭ în dreapta şi în stînga, D-rul Diaconovich a aflat un editor în persoana d-luĭ W. Krafft, — librar-editor căruia literatura română din Transilvania 'ĭ datoreşte mult, — cu care a încheiat un contract, obligându-se asociaţiunea, — pentru a se putea începe tipărirea — a-ĭ asigura 1.000 de abonamente. Venitul urma a acoperi întâĭ cheltuelile tiparuluĭ, iar prisosul a se împărţi între editor şi autor.

Implinindu-se aceste condiţiunĭ, s'aŭ început imediat lucrările prealabile, şi, după o muncă de un an, în toamna anuluĭ 1896 a apărut primul fascicol. In 1897 şi 98 aŭ apărut alte fascicole, şi luna viitoare va apare fascicolul X, cu care se complectează volumul I, cuprinzĕtor de literile A, B şi C, cu peste 10.000 de articole, şi avênd o extensiune de 60 coale de tipar.

Pentru ca lucrarea să se sfîrşească în 1900, autorul eĭ a renunţat la orĭce altă ocupa-

ţiune şi şĭ-a consacrat întreaga sa activitate *Enciclopedieĭ Române*. D-sa e ajutat în întreprinderea aceasta încă de doĭ profesorĭ, de un medic şi de un preot.

Iată partea îmbucurătoare.

Acum avem reversul medalieĭ. La 31 Decembre 1897, la încheierea conturilor *Enciclopedieĭ Române*, a eşit un deficit de 9.049 coroane în cheltuelile efective, care se ridicaŭ la 22.320 coroane. Acest deficit a crescut încă anul acesta şi va maĭ creşte de sigur şi la anul.

Pricina e lesne de înţeles: In Transilvania sunt 1.000 de abonaţĭ, aceĭ cu care s'a putut asigura începutul publicaţieĭ; în România, în întreaga Românie liberă... 100 de abonaţĭ!

In faţa acesteĭ stărĭ de lucruri, critica care ar veni şi ar cere uneĭ astfel de lucrărĭ: o condensare maĭ pronunţată a ideilor din viaţa noastră de popor, o caracterizare maĭ precisă a oamenilor noştri însemnaţĭ, o generalizare şi o clasificare de fapte, o coordonare maĭ proporţională a elementelor, un caracter maĭ original, o limbă maĭ omogenă, etc., ar fi, după părerea noastră, o critică cu mult prea exigentă şi, poate, ne la locul eĭ.

Enciclopedia Română răspunde la o trebuinţă simţită de toţĭ. Expunerea faptelor, amănuntele, biografiile, sunt făcute în ea cu exactitatea posibilă, şi maĭ vîrtos, date fiind împrejurările în care se face lucrarea şi mijloacele de care dispun autorĭĭ eĭ, ele întrec chiar aşteptările. Insuşirile eĭ ştiinţifice, imparţialitatea, judecata blândă şi binevoitoare, extensiunea şi însemnătatea eĭ, ilustraţiile şi hartele numeroase care aruncă lumină asupra textuluĭ, fac din ea una din lucrările cele maĭ importante ce se publică astăzĭ la Românĭ.

Pentru a da o dovadă despre părerea noastră, extragem un singur exemplu, articolul *Bolintineanu:*

»**Bolintineanu,** *Dimitrie [Cosmad]*, poet şi om politic român, născut la 1826 în Bolintinul din vale, lîngă Bucureştĭ, din o familie de origină macedoneană; absolvind colegiul Sf. Sava, intră copist în ministerul de externe. La 1843 debută în »Curierul« luĭ Eliade prin »O fată tînără pe patul morţiĭ«, elegie slabă ca concepţiune, însă ca stil de o armonie şi dulceaţă necunoscută până atuncĭ în limba română. La 1845 fu trimis de societatea literară la Paris pentru studiul literatureĭ. La 1848 alergă, împreună cu alţĭ tinerĭ, în ţară, luă parte la revoluţiune şi fu unul dintre redactorĭĭ »Poporuluĭ suveran«. După căderea revoluţiuneĭ, exilat, trecu în Transilvania cu Bălcescu şi alţĭĭ, apoĭ prin Constantinopolĭ la Paris, ca să-şĭ continue studiile. La 1855 Gr. Ghica ĭ oferi o catedră de literatura română în Iaşĭ, dar Poarta nu i-a permis intrarea în ţară. De atuncĭ trăi în Turcia până la 1857, când în Samos, unde I. Ghica era guvernator, când în Constantinopolĭ, şi maĭ mult în călătoriĭ prin Macedonia, Siria, Palestina, Egipt. Din acest timp de bogată activitate literară datează cele maĭ bune poeziĭ ale sale. Reîntors în ţară, ocupă pe rînd ministerul externelor, al cultelor şi instrucţiuneĭ publice, când, cu ajutorul luĭ C. Negri şi V. A. Urechiă, înfiinţă primele şcoale la Românĭĭ din Macedonia, şi contrasemnă decretul pentru înfiinţarea Universităţeĭ din Bucureştĭ (4 Iulie 1864), apoĭ trece membru al consiliuluĭ de Stat. După căderea luĭ Cuza, 1866, se retrase în viaţa privată, sărac şi deziluzionat. † 1872 în spitalul Pantelimon din Bucureştĭ. El continuă a scrie, şi a scris foarte mult şi după exil; aşa că în prefaţa ultimeĭ ediţiunĭ a poeziilor sale (Poeziĭ, editura Socec, 1877, 2 volume) numaĭ simpla enumeraţiune a scrierilor luĭ Bolintineanu coprinde 5 paginĭ. Dar scrierile făcute după reîntoarcerea în ţară (Traianida, încercare de epopee naţională; Conrad, încercare de epopee filozofică, după Child-Harold al luĭ Byron; romanul Elena; maĭ multe drame şi reviste satirice, etc.) sînt lipsite de inspiraţiune poetică şi fără nicĭ o valoare literară. Iar scrierile prosaice din ultima epocă a vieţeĭ luĭ Bolintineanu (biografiĭ şi alte articole publicate în *Albina Pinduluĭ*, *România literară*, *Trompeta Carpaţilor* şi în ziarul sĕŭ *Dâmboviţa*), sînt fără însemnătate ştiinţifică. Numaĭ »Viaţa luĭ Cuza«, pe care-l cunoştea foarte bine; »11 Februarie«, precedată de domnia Regulamentuluĭ; »Călătoria I. S. Domnitoruluĭ Românilor la Constantinopolĭ«; »Călătoriĭ pe Dunăre şi în Bulgaria«; »Călătoriĭ la Ierusalim şi în Egipt«, şi maĭ ales »Călătoriĭ la Românĭ din Macedonia«, sînt de un interes istoric şi etnografic, însă citite cu control. Dar operile, care aŭ câştigat luĭ Bolintineanu un nume glorios în istoria literatureĭ române, sînt baladele, elegiile, poemele şi idilele sale. Ele sînt publicate în ultima ediţiune sub următoarele titluri: »Legende istorice, Florile Bosforuluĭ, Basme, Macedonele«.

Pline de duioşie şi de nobile simţiminte sînt apoĭ elegiile şi meditaţiunile sale sub titlul: »Reveriĭ şi Diverse.« Note caracteristice ale poezieĭ luĭ Bolintineanu sînt: o fantazie adeseorĭ prea înfloritĭ; iubirea de patrie; preciziunea stiluluĭ, maĭ ales în balade, din care multe versurĭ se citează ca maxime; iar în limbă prea multe neologisme. (Cf. Ar. Densuşianu, Cercetărĭ literare, pagina 288; Angel Demetriescu, Analele Literare. Bucureştĭ, 1886, No. 2; G. Chiţu, Bolintineanu, conferinţă, Craiova, 1886, şi toate manualele de istoria liter. române)«.

Noĭ, contimporanĭĭ *Enciclopedieĭ Române*, suntem mîndri că vedem apărênd printre noĭ o lucrare ce denotă un pas maĭ departe în mişcarea intelectuală a Românilor.

* * *

Examenele conservatoruluĭ s'aŭ urmat şi anul acesta cu aceleaşĭ câteva surprinderĭ plăcute şi cu aceleaşĭ neajunsurĭ. Ele se vor urma astfel câtă vreme nu se vor schimba bazele acesteĭ instituţiĭ de cultură prin o nouă lege.

Neajunsurile provin în locul întâĭ din faptul că majoritatea elevilor e lipsită de cultura generală. De aci, neinteligenţa bucăţilor ce spun saŭ execută, şi, când se întîmplă de învîng prin o inteligenţă firească, lipsa de fineţe, de nuanţe, de desĕvîrşire. La câţĭ clevĭ nu se simţea, în tonul saŭ modalitatea execuţieĭ lor, o imitaţie inconştientă a profesoruluĭ lor.

Surprinderile, câteva în bine, le-am avut: saŭ prin cele câteva talente de elevĭ, care trec peste tot ce le lipseşte şi ies deasupra, graţie aptitudinilor cu care sunt înzestraţĭ, saŭ prin munca unor profesorĭ zeloşĭ şi capabilĭ, care scot ceva din chiar nişte naturĭ ce ar părea cu totul refractare arteĭ.

Părţile triste ale conservatoruluĭ le-am expus anul trecut în studiĭ anume. Nu voim să maĭ revenim asupra lor; cele maĭ multe sînt inerente constituţieĭ conservatoruluĭ. Ţinem însă să precizăm că momentele plăcute ne-aŭ fost procurate şi anul acesta, ca şi aniĭ trecuţĭ, de elevĭĭ D-lor C. Ştefănescu, C. Nottara şi aĭ D-neĭ Saegiu, cărora le aducem complimentele noastre pe cât de sincere pe atât de binemeritate.

A. Costin.

REVISTA REVISTELOR

Archiva din Iaşĭ, numĕrul de pe Maiŭ şi Iunie, cuprinde urmarea interesantuluĭ şi judiţiosuluĭ articol al d-luĭ A. D. Xenopol, *Principiile fundamentale ale istorieĭ*, şi anume capitolul *Despre părerile greşite asupra scopuluĭ istorieĭ:* confusiunea *istorieĭ* cu *patriotismul*, cu *învĕţătura pentru present*, cu *censura*, cu *descripţia;* — o frumoasă şi scurtă legendă de Rama, *Maria Magdalena;* — *o notiţă despre Radu de la Afumaţi* de G. Bogdan Duică, şi maĭ multe dărĭ de seamă.

* * *

Cosmopolis, din Iunie, cuprinde studiul intitulat *„La société roumaine“* de Henry de Rioux, pe care îl traducem maĭ sus. După cum se vede acolo, în ochiĭ acestuĭ scriitor societatea românească apare fără tradiţiune, cu puţină originalitate şi cu o aristocraţie parvenită: banul este baza oricăreĭ consideraţiunĭ. Aci se găsesc parveniţĭ de originĭ maĭ mult saŭ maĭ puţin nouĕ şi diferite şi transformărĭ neîncetate de elemente. Societatea românească, după Rioux, e lipsită de unitate, graţie şi nobleţe. Ea cată a se apropia de societatea parizianĕ, din care tinde a'şĭ face un model, fără a'şĭ fi transformat judecata şi noţiunea bineluĭ şi a rĕuluĭ. Societăţeĭ româneştĭ 'ĭ rĕmâne a cuceri gustul şi seriosul. Rioux zice că o frumoasă misiune se presintă claselor superioare, aceea de a da exemple de înţelepciune, onoare şi demnitate unuĭ popor încă barbar şi înapoiat.

Gabriel Mourey în *„Les salons anglais de 1898“* se sforţează a pune în lumină operile cele maĭ caracteristice ale geniuluĭ englez, se ocupă maĭ ales de acelea care par maĭ conform tradiţiunilor, trecutuluĭ şi moduluĭ de a înţelege arta şi rasa. Işĭ ia sarcina de a le judeca, fără a le lua partea, făcênd abstracţiune de modul luĭ de a simţi şi vedea, lăsând pe cititor, din citirea acestuĭ studiŭ, să tragă concluzie. Se ocupă: de alegoriile apocaliptice ale luĭ *Watts;* de pânzele pline de expresiune, temperament şi finețe psicologică ale luĭ *Byam Shaw;* de interpretările shakesperiene, unde se scoate în relief caracterul şi se fixează gesturile şi atitudinea personagiilor, prin penelul luĭ *Edwin Abbey;* de operile pline de o imaginaţiune rafinată ajutată de gesturĭ frumoase şi culorĭ fericite, ale luĭ *Waterhouse;* de evocaţiunile anticităţeĭ grece şi romane de *Alma Tadema* şi de operile tuturor pictorilor şi sculptorilor englezĭ, care daŭ dovadă de o sensibilitate rafinată.

Nouvelle revue, din aceeaşĭ lună, prin pana scriitoruluĭ Pierre d'Ameguy, analizează *„Sufle-*

tul armatei". Pentru ca să arate ceeace armata are în capul ei, el o trece în revistă de la soldat până la ofiţer. Articolul lui d'Ameguy abundă în fizionomii şi psicologii militare. O dulce filozofie se reflectă pe figura micilor soldaţi, cu toată îngrămădirea de afaceri zilnice ; ei sînt servitori devotaţi, modeşti, conştiincioşi. D'Ameguy crede ferm în dogma spiritului militar şi nu este departe a o pune pe d'asupra de orice :

„Să căutăm bine, scrie el, ce ne mai rămâne din ideal, în afară din acest sentiment a mă tem că nu vom găsi mare lucru".

Paul Frèdy de Coubertin ne dă o noutate la iveală, făcând „*La Généalogie de Cyrano de Bergerac*". Faimosul „*grotesque*", aşa de admirabil înfăţişat de Gautier şi Rostand, nu ar fi gascon, ci parizian. Familia sa, ne asigură de Coubertin, este originară din satul Sous Toretz, sat la câtăva depărtare de valea Chewreuse. Sous Toretz ar fi primit de la Savinien de Cyrano numele de Bergerac, şi din acest Savinien descinde în linie dreaptă veselul duelgiu, de o limbuţie nespusă, al căruĭ nas înspăimîntător, devenit legendar, era destinat nu numaĭ a enerva vesta prozatorilor şi poeţilor, dar a maĭ adăoga o stea strălucitoare la gloria luĭ Coquelin.

Revue de Paris, de la 1 Iunie, începe publicarea unuĭ studiu „*La nature dans la poésie de Shelley*" de André Chevrillon.

Chevrillon nu se ocupă de biografia poetuluĭ, care e cunoscută publiculuĭ în mod amănunţit, nicĭ de poemele sale, ci el se încearcă a face analiza acestuĭ suflet străin. Trăsătura primitivă şi fundamentală la Shelley este o delicateţă extraordinară. Obiectul, pe care ochiul nostru 'l zăreşte ca simplu şi nemişcător, luĭ 'ĭ apare ca complex şi mobil, străbătut de miĭ de miĭ scînteieriĭ fugitive şi de vibraţiunĭ. Prin descripţiunile sale te face ca să te gîndeştĭ la tablourile moderne ale luĭ Claude Monet, unde lucrurile sînt înfiorate de lumină şi de umbră. Amănunţimea peisagelor sale este infinită. Definiţia sufletuluĭ luĭ Shelley este clară :

„Shelley este panteist. Nu numaĭ nu se opreşte la ideea neantuluĭ universal, dar ajunge la o concepţie contrarie : totul este absolut, pentru că totul este *Dumnezeu*.

Maurice Emmanuel explică „*Comment on enseigne la musique dans les Universités allemandes*". Autorul remarcă că muzica dincolo de Rin nu este apanagiul exclusiv al unuĭ mic număr de iniţiaţĭ, limba sa, istoria sa, arta, corurile sale sînt domeniul public.

In numărul, dela 15 Iunie, al acesteĭ reviste se termină studiul luĭ André Chevrillon „*La nature dans la poésie de Shelley*". Se analizează ideile, ce profesează Shelley în privinţa lumeĭ, ce-l înconjoară.

„Ca poeţiĭ vedicĭ, el vede trăind pretutindeni, în jurul luĭ, în cer şi pe pămînt, el 'şĭ închipue zeĭ şi geniĭ. Ca şi eĭ el este creatorul miturilor, miturilor transparente, evocator al spiritelor, care nu sunt alegoriĭ, dar sufletele chiar ale natureĭ şi le dă vocĭ, a căror cadenţe, inflexiunĭ, cânturĭ tărăgănitoare saŭ de bunăvoie demersurile, aliurile şi mişcările lucrurilor. Aceste lucruri, ca poeţiĭ vedicĭ, el nu le zăreşte decât în mişcare, unindu-se şi separându-se, eşind unele din altele prin calea evoluţiunĭ, fiecare lucru e în stare de a se transforma pe nesimţite şi de a se contopi cu vecinul sĕŭ, toate sunt efemere şi prin fluxul naşterilor saŭ morţiĭ lor compun spectrul colorat al lumeĭ".

Edgard Milhaud, în „*La propagande socialiste en Allemagne*", arată mijloacele prin care partidul social-democratic a ajuns partidul cel maĭ puternic din Germania. Intre influenţele exterioare — care aŭ contribuit la a tot puternicia partiduluĭ — Milhaud consideră evoluţiunea economică a Germanieĭ după 1871, desfăşurarea abundentă a mareĭ industriĭ, mişcarea concentraţiuneĭ capitaluluĭ, crizele periodice şi întinderea lipseĭ de lucru.

Maurice Hamel, în „*Les salons de 1898*", după ce trece în revistă operile de valoare ale anuluĭ 1898, conchide că o şcoală se învîrteşte într'un cerc, când ea se închide în imitaţiune şi se mărgineşte numaĭ la o reuşită technică. Revendicarea exercitată prin gîndire şi pasiune este legitimă. Fără ele, arta încetează de a fi una din înnaltele funcţiunĭ ale omenireĭ, pentru a deveni o profesiune. Formele aŭ un limbagiŭ semnificativ, care corespunde la acela al ideilor. Acela care descoperă aceste acorduri împrăştiate în natură, le desfăşoară cu logică şi le duce la înnălţimea putereĭ

lor, reduce arta la adevěratul scop, care este ca să se exprime. Individualitatea are dreptul la respect şi recunoştinţă.

Revue des deux mondes, de la 1 Iunie, cuprinde un lung articol al luĭ Augustin Filon, care voeşte a spune ce gîndeşte el despre „*le Théoricien de l'impérialisme anglais sir J. B. Shelley*“. Această gîndire, sub culoarea laudeĭ, este muşcătoare. In fond, Filon nu face procesul luĭ Sheley, ci al imperiuluĭ Britanic. Compatrioţiĭ luĭ Sheley sunt înfuriaţĭ de ambiţioasele consiliĭ, pe care le citesc în cărţile luĭ. *Expansion de l'Angleterre,* o nouă carte a luĭ Sheley, a devenit crezul şcoaleĭ „*bombastique*“, pe care autorul o biciueşte cu zeflemelele cele maĭ muşcătoare.

G. Valbert rezumă, după o nouă lucrare a luĭ Courtenay Bodley, „*le jugement d'un Anglais sur la France politique*“. Acest rezumat este un amestec de bun simţ cu o fantezie visătoare.

Dehérain, în studiul „*Terre arable*“, arată importanţa acestuĭ pămînt — lucrat în mod metodic şi bazat pe cunoştinţele ştiinţeĭ agricole —presentându-ni-l ca una din condiţiunile esenţiale ale progresuluĭ agricultureĭ, el este baza bogăţieĭ economice.

In numĕrul, de la 15 Iunie, al revisteĭ *Revue des deux mondes*, Sully Prudhomme, în articolul intitulat „*Patrie, armée, discipline*“, semnalează elementele esenţiale ale patrieĭ, armateĭ şi disciplineĭ şi vede că, din nenorocire, nu s'a ajuns încă a se considera conflictele internaţionale ca contrariĭ cu principiile de morală, profesate de naţiunile civilizate, cu alte cuvinte, că ele n'ar trebui să fie inimice. Luĭ Dumnezeŭ astfel 'ĭ place !

Haussouville, în „*Les non-classées*“, ne arată că societatea există, e în mişcare şi face bine. Ea n'are de ţintă decât a veni în ajutorul nenorocirilor individuale, de a netezi drumul la câteva fiinţe desmoştenite, de a pune pe drumul lumineĭ câţĭva declasaţĭ; creaţiunea sa nu este o operă zadarnică.

René Doumic, sub titlul „*Les méfaits de la vigne*“, arată cât sunt de greşite conclunziunile care reies cu atâta putere din studiul pe care Demolins 'l consacră Francezilor de astăzĭ. Arată că opera luĭ Demolins este aplicaţiunea teorieĭ mediuluĭ.

T. de Wyzewa, în „*Une histoire de la littérature américaine*“, ne vorbeşte de o mare carte, care a rĕmas mult timp ca o lucrare clasică, a englezuluĭ John Nichol, şi ne-o compară cu isoria literatureĭ americane de Brander Matthews, care, în înflăcărarea naţionalismuluĭ sĕŭ, declară că Statele-Unite numĕră maĭ mulţĭ oamenĭ ca Anglia. Viitorul e al Americanilor şi nu al Englezilor, care sunt inferiorĭ lor prin forţă şi curaj, — astfel zice Brander.

Revue des Revues, de la 1 Iunie, cuprinde începutul unuĭ însemnat studiŭ literar „*La Littérature de la Suisse romande*“ de Ernest Tissot, care, pentru a dovedi dacă e saŭ nu o literatură elveţiană romandă, trece în revistă — în douĕ numere consecutive — operile marilor scriitorĭ elveţienĭ, cunoscuţĭ publiculuĭ francez: V. Cherbuliez, Ed. Rod, Chenevière, P. Godet, Ed. Tavan, M-lle T. Combe, Charles Secretan, Naville, Rossel şi Tallichet, şi conchide că o literatură elveţiană romandă nu există, dar sînt scriitorĭ elveţienĭ romanzĭ, nu este şcoală, mişcare literară, dar sînt individualităţĭ adeseorĭ remarcabile, muncind şi îmbogăţind literatura fiecare în modul lor de a vedea, simţi, cugeta şi scrie.

In domeniul ideilor, multă neatîrnare; în acela al pasiunilor o morală gata a îmblânzi şi în acela al arteĭ un respect constant pentru trecut.

In câteva paginĭ se schiţează viaţa politică a luĭ *William Ewart Gladstone,* care incarna aceste virtuţĭ aşa de rarĭ la semenĭĭ sĕĭ: buna credinţă, dreptatea şi bunătatea. Dreptul a fost regula tuturor actelor sale de legislator şi cetăţean.

Henry Gauthier Villars, subt titlul „*Revue musicale*“, arată succesul acţiuneĭ muzicale al luĭ Fervaal de Vincent d'Indy şi dovedeşte că este nedreaptă acuzaţiunea de vagnerism, care a fost aruncată în capul luĭ d'Indy. O probă este că d'Indy încredinţează, de cele maĭ multe orĭ, vocilor melodiĭ tipice şi obişnuit întrebuinţează timbre individuale, în loc de sonorităţĭ compuse, pe care le preferă maiestrul de la Bayreuth.

In numĕrul de la 15 Iunie, al acesteĭ reviste, Dick May în „*Le premier congrès de l'Enseignement social*“ voeşte a spune cititorilor ceeace este colegiul liber al ştiinţelor sociale, ceeace

vor fi şi ceeace vor face saŭ ceeace va putea fi şi face primul congres de învăţămînt social, ce scop va trebui să ajungă, de ce folos sînt congresele în general şi ce folos particular trebue a se atribui congresuluĭ învăţămîntuluĭ social.

Camille Mauclair, subt titlul »*L'art de M. Auguste Rodin*«, se ocupă de modul cum Rodin înţelege arta sculptureĭ. Trăsătura vădită şi constantă a luĭ Rodin este gustul şi simţul ne maĭ auzit al *mişcăreĭ*. Mişcarea este preocupaţiunea sa iniţială ; el sacrifică totul la acest *dessin du mouvement* şi nu se preocupă de stilizarea opereĭ.

Austin de Croze, în »*L'âme espagnole*«, ne dă o ideemaĭ clară despre ceeace însemnează Spania. El ne arată că în Spania unde, în fond, orĭce plebeian este nobil şi orĭce soldat general, se găsesc casuişti, iar nu teologĭ; inchisitorĭ, iar nu călugărĭ; vrăjitorĭ şi babe, iar nu medicĭ nicĭ chirurgĭ. Nu se află decât poeţĭ, iar nu filozofĭ; oratorĭ, dar nu scriitorĭ; pictorĭ, dar nu sculptorĭ. Drept este că spaniolul este prea pasionat, glorios şi iubitor.

Henry Gauthiers Villars în »*Revue Musicale*«, se ocupă de drama lirică »*La cloche du Rin*«, pusă pe note de Samuel Rousseau. Din această lucrare se vede că Rousseau este ostil melodieĭ neîntrerupte, lucru scump wagnerienilor; el împarte partiţiunea în bucăţĭ.

Z.

BIBLIOGRAFIE

Adamescu Gh . . . . . *Luptele pentru naționalitate ale Românilor de peste munți* la 1848—49. *Noțiuni de istoria limbii și literaturii românești*, 1 v. *Manual de poetică*, 1 v.

Alecsandri V. . . . . *Opere complete*, poesii, 2 v.

Antonescu-Lupu A. . . *Veacul XVI.* Limba și literatura Românilor, studiŭ, 1 v. *Chestiuni scolare*, 1 v. *Din viața săracă*, nuvele, 1 v.

Antonescu Victor . . . . *La Banque d'Allemagne* comparée avec *La Banque de France*, 1 v.

Bengescu-Dabija G. . . . *Pigmalion*, tragedie, 1 v. *Amilcar Barca*, tragedie, 1 v.

Cucu N. St. . . . . *Petrolul*, 1 v. *Un noŭ mod de alimentare a orașelor*, 1 v.

Dauș L. . . . . *Spre moarte*, nuvele, 1 v.

Diaconovich C. Dr. . . . *Enciclopedia Română*, fasc. 8.

Dimitriescu Ang. . . . . *Barbu Catargiu*, 1 v. *Discursurile lui Macaulay*, 1 v.

Economu Ciru . . . . . *Rĕsbunarea lui Anastase*, 1 v.

Ghica S. Scarlat . . . . . *Shylock*, trad., 1 v. *Jul. Cesar*, trad., 1 v.

Grigorovitza Em. . . . . *Deutsche Uebertragungen* aus Mihael Eminescu.

Hamangiu C . . . . . *Despre Proprietatea literară*, 1 v. *Scriitori și artiști*, 1 v.

Ionescu-Gion G. . . . . *Ludovic XIV* și *Constantin Brancoveanu*, 1 v. *Manual de poetica română*, 1 v. *Călĕtoriile lui Carol XII prin Țara românească*, 1 v.

Istrati C. I. Dr. . . . . *Le sel des salines roumaines*, 1 v. *Cercetări asupra păcurilor din România* (cu DD. Cucu și Saligny), 1 v. *O pagină din Istoria contimpurană a României*, med. econ. nat. 1 v. *Curs elementar de himie*, 1 v.

Kalinderu Ioan . . . . . *August și literații*, 1 vol.

Lecca G. H. . . . . *Prima*, poesii 1 v. *Secunda*, poesii, 1 v.

Madan G. . . . . *Suspine*, poesii populare din Basarabia, 1 v.

Michailescu Stef. C. . . . *Introducere la Psicho-fisică*, 1 v. *Incercări critice* asupra învĕțămêntului nostru primar. *Vêrtejul cu aburi*, 1 v.

Nicolescu N. Oscar . . . *Querela inofficiosi testamenti. Nature de la réserve légale et des personnes qui y ont droit*, 1 v.

Ollănescu D. C. . . . . *Ode, Epode, Carmen secularae, Arta poetică*, ale lui Orațiu, traduceri in versuri. (Lucrare premiată de Academia română). 1 v. *Teatru*, 1 v. *Vasile Alexandri*, discurs de recepțiune la Academia română, 1 v. *Satire*, 1 v.

Păun V. D. . . . . *Ficțiune, imagine, comparațiune*, 1 v.

Pĕucescu Gr. G. . . . . *Despre obligațiuni*, 1 v. *Chestia țĕrănească*, 1 v.

Petrașcu N. . . . . *Mihail Eminescu*, 1 v. *Figuri literare contimpurane*, 1 v. *V. Alecsandri*, 1 v. *N. Grigorescu.*

Rădulescu-Motru C. . . . *Problemele Psihologiei*, 1 v.

Stambulescu I. . . . . *Casele de Economie*, studiŭ de legislație comparată, 1 v.

Sbiera I. G. . . . . *Mișcarea bisericească a Românilor din Bucovina*, 1 v.

Sterian G. . . . . *Visul unei nopți de vară*, trad., 1 v.

Văcărescu Theodor C. . . *Lubtele Românilor.* (Lucrare premiată de Academia română). 1 v.

Zamfirescu Duiliŭ. . . . . *Fără titlu*, 1 v. *In fața vieței*, roman, 1 v. *Lumea nouă* și *lumea veche*, 1 v. *Străbunii noștri*, 1 v. *Alte orizonturi*, poesii, 1 v. *Imnuri păgâne*, poesii, 1 v. *Vara la țară*, 1 v.

Zanne Iuliŭ. . . . . *Proverbele Românilor*, 2 v.

I. V. SOCECŬ, BUCUREȘCI

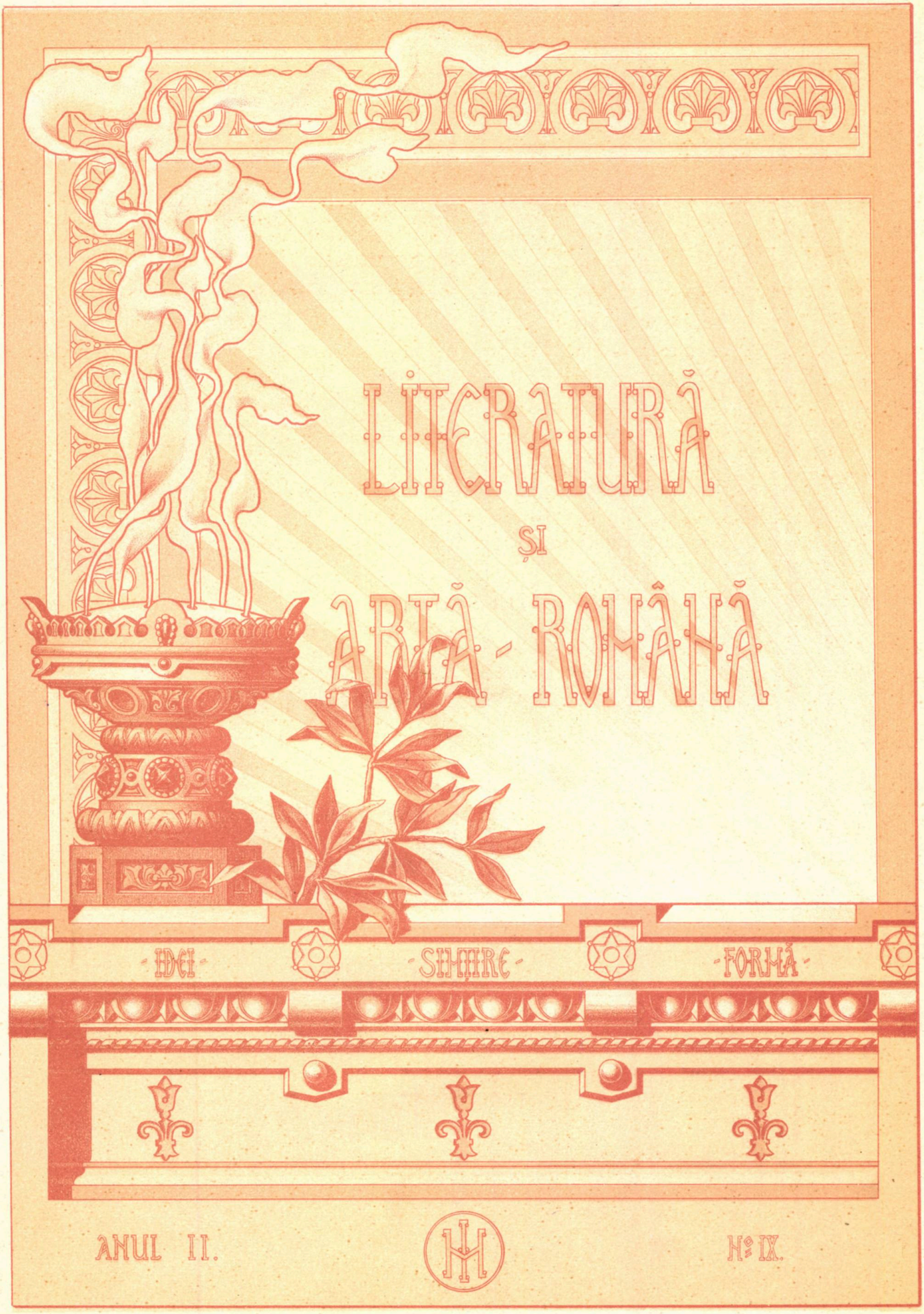

LITERATURĂ
ȘI
ARTĂ-ROMÂNĂ

ANUL II. Nº IX.

CUPRINSUL

NUMĂRULUĬ DE LA 25 IULIE 1898.

TEXT:

1. De la ceĭ ce nu maĭ sunt, scrisorĭ inedite de *V. Alecsandri*
2. Vendetta, poezie . . . . . » *H. G. Lecca*
3. Poezia în raport cu artele, studiŭ . . . . » *Ang. Demetriescu*
4. Fiica luĭ Sejan, poveste istorică. . . . . » *Ciru Oeconomu*
5. Ţiganul şi oile, anecdotă populară . . . . . » *Th. D. Sperantia*
6. Matilda Pascaly, profil . . . . . » *C. Nottara*
7. Din poveştile rîuluĭ, nuvelă . . . . . » *H. Coşoĭ*
8. Ideal, poezie . . . . . » *Al. Dorin*
9. Cronica, Proverbele Românilor de d. I. Zanne . » *A. Costin*
10. Revista Revistelor. . . . . » *Z.*

ILUSTRAŢII:

11. Danţul, plafond . . . . . de *M. Simionidy*
12. Matilda Pascaly, portret . . . . . » *C. Stăncescu*
13. Resturile turnuluĭ luĭ Sever din Turnu-Severin

REVISTA **LITERATURĂ ŞI ARTĂ ROMÂNĂ**

APARE LA 25 ALE FIECĂREĬ LUNĬ

DIRECŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA : STRADA FÎNTÂNIĬ, No. 46, BUCUREŞTĬ.

Cărţile şi reproducerile după lucrărĭ de artă, trimise Revisteĭ, vor fi anunţate şi, de se va găsi cu cale, analizate saŭ reproduse.

Abonamentul la Revistă e de 30 Leĭ pe an în ţară; în străinătate 40 Leĭ.
Un numĕr 2 Leĭ 50 Banĭ.

IMPRMIERIA STATULUĬ.

DE LA CEI CE NU MAI SUNT

SCRISORI INEDITE

VASILE ALECSANDRI CĂTRE ION GHICA

Vasile Alecsandri a fost, în veacul nostru, cel mai însemnat poet al Românilor. Tot ce a scris condeiul luĭ ia, prin urmare, pentru generaţiile ce-l urmează, o importanţă de căpetenie. Corespondenţa luĭ cu Ion Ghica — alcătuind astăzĭ 5 volume, depuse la Academie — îmbrăţişează întreaga epocă a regenerărieĭ noastre naţionale, de la 1844 şi până la 1890.

In deosebĭ, pentru noĭ,—care am început prima pagină a acesteĭ *Reviste* cu portretul luĭ Alecsandri—ca o imagină de drapel—şi ne-am luat drept deviză distihul luĭ:

Orĭce frunză re'nverzeşte,
Orĭce rĭŭ apele-şĭ creşte....

distih, care rezumă cele douĕ pîrghiĭ ale progresuluĭ: evoluţiunea şi revoluţiunea,—credem a ne face o pioasă datorie literară, reproducênd, în coloanele noastre, un numĕr din aceste scrisorĭ, cu deosebire pe acele care, eşind din simplele formule ale politeţeĭ, ating ideĭ de ordine generală. Le-am fi reprodus pe toate, dacă, din nenorocire, ele n'ar fi fost scrise în franţuzeşte,—semn caracteristic al timpuluĭ. Din cele ce reproducem însă, orĭcine îşĭ va putea complecta ideea ce avea despre poetul nostru naţional. Alecsandri nu e, nicĭ în scrisorĭ, vr'un filozof adînc; el are filozofia bunuluĭ simţ, a demnităţiĭ omeneştĭ, a bineluĭ, a poezieĭ şi, maĭ presus de toate, a iubireĭ de ţară,—care a fost pavăza vieţiĭ luĭ. Scrisorile luĭ, decĭ, ne procură o plăcere senină, dulce, deşi nu fără oarecare tristeţă. In câteva minute, îmbrăţişăm toată viaţa poetuluĭ; tinereţea, bărbăţia, bĕtrâneţea luĭ trec

pe dinaintea noastră cu o iuţeală întristătoare. In scrisorile de la început, simţim răspândindu-se parfumul tinereţii, plină de glume şi de căldură, ca viaţa în zile de primăvară; în altele de mai târziu, întîlnim hotărîri mai bărbăteşti cu o judecată mai matură; spre sfîrşit, ni se arată o atitudine mai rece, mai îngrijitoare. Iar printre foile lor, palpită sentimentele care aŭ însufleţit pururea p: Alecsandri: dragostea de teatru, de poezie, de natură, de liniştita şi iubita luĭ luncă, de călătoriĭ; ura contra străinilor şi contra oamenilor falsĭ; oroarea de frig; învrîstate, icĭ colo, de ambiţia luĭ legitimă de a fi dorit să fi fost consultat, şi el, în cârmuirea statuluĭ Român, de măgulirea sufletuluĭ sĕŭ la zîmbetul glorieĭ, de unele decepţiunĭ din viaţă, de tristeţile bătrâneţiĭ şi ale boaleĭ, şi în sfîrşit, de moarte, care înclină la pămînt fruntea poetuluĭ, smulgêndu-l din viaţa, pe care, cu talentul luĭ, o înfrumuseţa şi o onora.

In credinţa că toate acestea vor reaprinde în mintea cititorilor noştri memoria luminoasă şi resunătoare a »Privighetoreĭ de la Mirceştĭ«, am fost de părere a le da mănunchiul de scrisorĭ de mai la vale, scrisorĭ semnate nu numaĭ de condeiul luĭ, ca mai tot ce e literatură, ci şi de inima, de sufletul luĭ, ca tot ce e viaţă trăită.

N. P.

Iaşĭ, 9 Decemvrie 1844.

In sfîrşit, iată-te la iveală, scumpul meŭ Ghica! Ce bucurie pentru mine, care nu maĭ ştiam căruĭ sfînt să mĕ rog ca să am veştĭ despre tine. Te credeam plecat în America, plecat fără mine! Judecă puţin desnădăjduirea mea. Ţi-am scris maĭ multe scrisorĭ, care aŭ rĕmas fără rĕspuns; le-aĭ primit saŭ nu, e taĭnă.

Aĭ aflat negreşit întîmplările maĭ mult saŭ maĭ puţin ridicule şi de nimica, care s'aŭ urmat aicĭ în lipsa ta: exilul luĭ Cogălniceanu şi Negruzzi, asasinatul sĕrmanuluĭ nostru ziar.

Cât pe aci era să fiŭ chiar eŭ cuprins în lista proscrişilor, şi n'am fost nlăturat decât în cinstea luĭ tată-meŭ. Cel puţin maĭ multe persoane bine informate mi-aŭ spus-o. Aş fi fost mult maĭ mulţumit ca să fi fost exilat decât să asist la ultimele momente ale scumpuluĭ copil, ale preţioaseĭ noastre *Propăşirĭ*. Inima mea de părinte a fost sfâşiată, când marele sfat i-a dat lovitura de graţie,—lovitură groaznică, care m'a desgustat de orĭce soiŭ de redactare,—sfat caraghios, care m'a făcut să mĕ cutremur de orĭce fel de minister.

Să le fie de cap! căcĭ eĭ sunt ca niştе adevĕrate stăvilare care împiedică avîntul progresuluĭ. Am auzit vorbindu-se de *Sĕptămîna* înnainte de primirea scrisoreĭ tale şi m'am rugat mult luĭ Dumnezeŭ, ca ea să aibă o maĭ bună soartă decât rĕposatul nostru ziar. Fiĭ curagios acolo; dovedeşte orĭcăruĭ sfat caraghios că spiritul este un phœnix, care nicĭodată nu moare, pe care-l poate cineva călca

în picioare câte odată, dar nicîdecum înnăbuşi. Cât despre mine, făgăduesc să daŭ tributul meŭ de muncă, şi, fără a mai întârzia, mĕ pun pe lucru.

Negruzzi m'a însărcinat să-ţĭ comunic gîndul luĭ de a face parte dintre colaboratorĭ; el şĭ-aduce aminte cu drag de tine şi-ţĭ mulţumeşte de amintirea din rîndurile ce-ĭ consacri în scrisoarea ta. El n'a fost la Bucureştĭ, ci la moşia luĭ, din ordin de sus. Mĕ pofteştĭ să merg la Mânjina; aş vrea din toată inima, dar mĭ-este cu neputinţă să lipsesc în acest moment din Iaşĭ; tu, s'ar cuveni să împingĭ drumul până aicĭ. Toţĭ prietenĭĭ te doresc şi de asemenea multe dame; nu te îngâmfa, ceeace-ţĭ voiŭ spune este adevĕrat, pe cinstea mea. O tînĕră şi frumoasă persoană ĭmĭ spunea, nu maĭ departe decât ierĭ, că tare te doreşte, şi că vorba spirituală sufere mult din lipsa ta. Vino, ce dracu! zece poşte nu sunt aşa greŭ de străbătut, când aĭ să vorbeştĭ despre plăcerĭ cu niştе doamne frumoase şi prietenĭ sincerĭ. Adu-ţĭ aminte, de altfel, de curtenia franţuzească, şi iuţeşte pasul. Sunt sigur că, dacă tu ĭmĭ veĭ face o vizită, proiectul meŭ de călĕtorie la Bucureştĭ se va îndeplini maĭ cu uşurinţă; şi ar fi chiar cu putinţă ca să plec cu tine. Ce plăcere atuncĭ, che gusto, che piaccère! Amêndoĭ urcaţĭ într'o frumoasă căruţă de poştă, cu surugiul pocnind din biciŭ, una, douĕ, zburăm, fără a maĭ ţine socoteală de poetica ţigară, tovarăşul plăcut al călĕtorieĭ, şi maĭ ales de vorba dintre noĭ, care ne va reînvia toate amintirile. Dar eŭ îţĭ vorbesc de lucrurĭ vesele, deşi nu maĭ simt nicĭ o îndrumare către veselie, şi deşi, din contră, sunt subt înrîurirea unuĭ gînd maĭ mult decât întunecat. Acest gînd mĕ urmăreşte din momentul în care am primit scrisoarea ta şi mi-e teamă de-a mi-o explica. Trebue însă să se sfîrşească odată, mi-e greŭ. Spune-mĭ ce însemnează pecetia neagră şi chenarul de doliŭ al scrisorĭĭ tale? Avut-aĭ vr'o nenorocire? Nu îndrăznesc a-ţĭ vorbi maĭ mult. Etc., etc.

Iaşĭ, Iunie 1850.

Dragul meŭ unchiaş, ar fi trebuit să fiŭ supĕrat pe tine, dar de, n'am timp. Fiind-că A. Catargiu trebue să plece mâine la Constantinopolĭ, încep a-ţĭ scrie, reluând atitudinea de supĕrat, după plecarea scrisoreĭ mele, şi asta până la fericita clipă în care voiŭ primi o scrisoare de la tine.

Sapristi! că leneşĭ maĭ suntem amêndoĭ; şi cât e de rĕŭ să fim leneşĭ atât de tare! Aidem să încercăm să redevenim ceeace prietenia noastră cere să fim..... literaţĭ. Incep să daŭ exemplu în clipa de faţă, urmează-l şi tu, la rîndul tĕŭ, şi atenţie la comandă: la mână.... condeiul!..... Prezintă.... condeiul!.... Incarcă.... condeiul!.... Foc!

Intăĭ şi maĭ întăĭ.... am primit cu o neţĕrmurită bucurie veştile satisfăcĕtoare despre sănĕtatea ta şi am înţeles că, pentru a ajunge la un aşa de fericit rezultat, a trebuit să stabileştĭ un cordon sanitar în jurul caseĭ tale de la Baiadgikioĭ, ca s'o aperĭ de influenţa vătĕmătoare a oarecăror *fraţĭ cazacĭ*. Dacă aĭ făcut-o într'adevĕr, te felicit, căcĭ cineva ar putea prea bine repeta cu Boileau:

»Qui nous délivrera des Grecs et des Roumains!«

Aceştia din urmă se deosibesc, după cât se pare, din toate punctele de vedere.

Se batjocoresc, se calomniază, se înţeapă, se muşcă şi-şĭ fac o grămadă de cuiburĭ pe pămîntul exiluluĭ. O, fericit caracter! Eliade continuă să imite ecourile în limba franţuzească. Este o particularitate a luĭ.

Sunt fiinţe bine înzestrate de pronie, care imită lătratul, miorlăitul saŭ zbieretul măgaruluĭ atât de bine încât maĭ-maĭ te înşelĭ. Eliade este din numĕrul acestor aleşĭ; el cultivă ecoul fără brevetul şi garanţia guvernuluĭ. După ce-ţĭ vorbiĭ despre Românĭ, să venim la Grecĭ acum.

Ce să-ţĭ spuĭ! saŭ maĭ bine ce nu ţi-aş spune? O baladă populară a Ţĕreĭ noastre zice :

Trecuĭ limbă vechiloasă!
Trecuĭ fiară lunecoasă!
Trecuĭ boală lipicioasă!
Ce pĕtrunde pân' la oasă!

Vaĭ! Nicĭodată poate acest adevĕr n'a fost maĭ adevĕrat decât astăzĭ. Şuţuleştiĭ sunt mariĭ preoţĭ aĭ templuluĭ, cu tot contrastul talieĭ lor. Eĭ sunt într'atâta auguriĭ palatuluĭ, încât dacă ar sfătui pe prinţul Ghica să se împăieze spre a se conserva posterităţiĭ.... maĭ c'ar face-o, cred.

Înţelegĭ din asta, dragul meŭ unchiaş, că mersul afacerilor publice e în raport invers cu mulţumirea generală. Prinţul a sosit, trebue s'o mărturisesc, cu cele maĭ bune intenţiĭ în cap; dar Greciĭ aŭ pus atâta stăpînire pe spiritul luĭ, încât aceste intenţiĭ nu daŭ nicĭ un rod. Mĕ veĭ întreba poate: dar ceĭ tinerĭ ce fac? Nu fac nimic, şi nu pot nimic face pentru ca să ridice pânza, pe care Greciĭ, cu atâta îndemânare, aŭ aruncat-o peste ochiĭ prinţuluĭ. Eĭ aşteaptă jurând şi jură aşteptând. Uniĭ tinerĭ îşĭ părăsesc serviciul ducêndu-se să călătorească, ceĭlalţĭ ar voi să facă şi eĭ tot astfel, iar prinţul care n'are destulă trăinicie, pentru ca să poată voi să înţeleagă adevĕrata pricină a acesteĭ indispoziţiĭ, şi nicĭ îndeajuns tărie, pentru a îndrepta această stare, îĭ vine maĭ bine să se plângă şi să strige într'una cu durere: »Toată lumea mĕ părăseşte! Aceia în care îmĭ pusesem nădejdile mele mĕ desgustă. Tineriĭ nu preţuesc nimic...; eĭ sunt încăpăţînaţĭ şi nu voesc să cedeze, aşa încât mĕ voĭ vedea în curînd silit să alerg la creaturile luĭ Sturdza«.

Ceĭ tinerĭ îĭ rĕspund din partea lor: »Prinţe! atât timp cât veĭ căuta să împacĭ şi capra şi varza, atâta timp cât veĭ urma acelaş sistem, care a fost pricina cădereĭ luĭ Sturza, nu te bizui pe noĭ«.

La aceste cuvinte prinţul se ridică în toată înălţimea sa şi pleacă să se primble la Copoŭ într'un echipaj cu şase caĭ, treĭ vizitiĭ în livrele roşiĭ-stacojiĭ, culoarea progresuluĭ, însoţit de patru soldaţĭ de cavalerie, într'armaţĭ cu lăncĭ, de un scutaş alăturĭ de echipaj, de un aghiotant, în dreapta căruia se afla un ofiţer de serviciŭ.

Şi în timpul acesta Şuţuleştiĭ îşĭ freacă mâinele şi-şĭ mîngîie bărbiele.

Sunt şi de aceia care murmură! Sunt şi de aceia care îndrăznesc să cârtească în contra mersuluĭ treburilor publice, cu toate că, carul Statuluĭ are înhămate şase dobitoace, cărora li s'a dat porecla de miniştri. Administraţia merge

rĕŭ, şi dreptatea nu merge nicĭ ea maĭ bine; finanţele sunt în deficit cu douĕ milioane; sărăcia ţĕranuluĭ e cum nu se poate maĭ mare. Dar asta-ĭ! Prinţul are patrusprezece aghiotanţĭ cu pene de cocoş şi lacheĭ (trecĭ cu vederea apropierea asta), lacheĭ, zic, care îşĭ schimbă de treĭ orĭ pe zi livrelele lor: livreaua de dimineaţă, livreaua de ziuă, livreaua de seară. Aşa încât ţinênd seamă de nesfîrşitul numĕr al costumelor de curte, al costumelor ostăşeştĭ, al celor ministeriale, etc., etc., epoca reformeĭ a devenit încetul cu încetul epoca uniformeĭ. Deosebirea e nesimţită. După o revoluţie generală şi o schimbare de dinastie, — pentru-că avem dinastie, — ce-am câştigat altceva decât galoane!

O! cum aş vrea să mĕ duc!... Asta-ĭ morala fabuleĭ. Am ajuns, întru cât mĕ priveşte, să invidiez soarta celor proscrişĭ, într'atâta sunt de desgustat de tot ce vĕd şi aud. Etc., etc.

Iaşĭ, 16 Iunie 1855.

Scumpul meŭ unchiaş,

E foarte adevĕrat că sunt în fruntea uneĭ foĭ, care apare subt titlul de *România literară;* e adevĕrat încă, că sunt şase lunĭ de când îndur durerile naşterii, graţie acesteĭ publicaţiĭ, şi că, după o mare trudă, am dat la iveală 24 numere. Ţi le trimit potrivit dorinţeĭ tale, dar cu condiţiune, ca, în unele din orele tale de prinţ domnitor, să întocmeştĭ câteva articole, căcĭ voiŭ fi mâhnit, dacă nu voiŭ vedea figurând numele tĕŭ în *România literară*, cum a figurat în *Propăşirea*. Adu-ţĭ aminte, scumpul meŭ coleg, că ţie, luĭ Cogălniceanu şi mie, datoreşte Moldo-Valachia cea maĭ bună publicaţie periodică ce a apărut după reînvierea literară, şi că dacă nobleţea îndatoreşte, talentul îndatoreşte de o potrivă. La muncă decĭ, bĕtrânul meŭ tovarăş de lucru; trimite-mĭ descrierea insuleĭ Samos saŭ altceva; orĭcare ar fi rodul peneĭ tale, va fi bine venit şi va primi o găzduire prinţiară în coloanele foieĭ mele.

Am publicat traducerea baladelor populare la Paris, precedată de o introducere a luĭ Ubicini. In această prefaţă, scrisă cu căldură, el pomeneşte de sĕrmana noastră *Propăşire,* şi iată adevĕratele vorbe cu care se exprimă:

»Am pomenit principaliĭ colaboratorĭ aĭ *Propăşireĭ:* Ion Ghica, Cogălniceanu şi Alecsandri. In această tovărăşie de tinerĭ şi îndrăzneţĭ scriitorĭ, întâiul înfăţişa politica, Cogălniceanu istoria, Alecsandri, cel maĭ tînĕr din câteşĭ treĭ, poezia«.

E nevoie decĭ ca numele tĕŭ să se regăsească şi în *România literară*, când se va îndeletnici maĭ târziŭ cu mişcarea literară în provinciile noastre. Să-ţĭ vorbesc acuma de politica Ţĕreĭ? tu o cunoştĭ de mult; ea se compune ca în totdeauna din intrigĭ josnice, din ambiţie, meschinăriĭ, schimbărĭ de miniştri, etc.... Cât despre partida sfîntă a poporuluĭ, ea are ochiĭ ţintiţĭ asupra întîmplărilor din Crimeea, ne maĭ putênd a-ĭ îndrepta spre Congresul din Viena. In orĭce caz, noĭ respirăm din adîncul plămânilor şi aşteptăm viitorul cu o linişte desăvîrşită.

Cum îţi petreci timpul în acele locuri fabuloase ale insulei Samos? Există, de bună seamă, acea insulă? Scrie-mi mai pe larg, dacă ai câteva momente de răgaz. Mikuli publică patru caete de arii româneşti. Etc., etc.

Mirceşti, 26 Octomvrie 1860.

Dragul meu unchiaş,

Am primit planurile executate de d-l Taboia, şi te rog să-i mulţumeşti din parte-mi cum crezi de cuviinţă, chiar plătindu-l; apoi îmi veĭ face cunoscut suma pe care i-ai dat-o spre a ţi-o expedia imediat la Bucureşti. Am norocul să-mi plătesc şi eu datoriele mele! Iată marele cuvînt!

Peste câteva zile părăsesc moşia şi mă întorc la oraş; în urmă mă voiu strecura mai departe, cu tot timpul urît care mă ţintueşte în aceste locuri.

Veni-voiu şi pe la Bucureşti? Iată întrebarea ce-mi fac în toate zilele şi la care-mi rĕspund când da, când nu, fiindcă am de străbătut un drum admirabil de la Iaşi. In sfîrşit voiu vedea.

Am promis Doamnei Ghica că voiu lucra pentru teatru şi că voiu pune pe scenă mai multe tipuri, care fac podoaba cafenelei Fialkowschi şi plictiseala Camerei. Te rog să-i vesteşti că le-am dat gata.

In ultimele cincisprezece zile am fost apucat, parcă de un fel de friguri de muncă, care aŭ avut drept rezultat cinci lucrări dramatice, a căror listă iat-o.

1. *Lipitorile satului* — dramă în 5 acte,
2. *Sgîrcitul risipitor* — dramă în 4 acte,
3. *Satul lui Cremene* — farsă într'un act,
4. *Tombatera* — cantonetă comică,
5. *Demagogul* — idem.

Apoi, spre a-mi ţine făgăduiala, am interpus, în personalul pieseĭ *Sgîrcitul*, doi saltimbaci politici, avênd drept nume: Cleveticĭ unul, şi Tribunescu celălalt, al căror profile sunt copiate după acel al lui Rosetaki şi al lui Ion Brătianu. Cred că te vor face să rîzi, căci personajele mele sunt tot atât de comice ca şi modelele lor. Cât despre cantoneta *Demagogul*, nu-i decât portretul leit al celebrului orator din Cameră care a scos la iveală, cu atâta succes, umbra lui Ali-Paşa din Ianina. Am crezut de cuviinţă a pune pe scenă un discurs asemenea cu acela care ne-a prăpădit de rîs în ziua faimoaseĭ interpelări. Cantoneta e pe jumĕtate în proză, pe jumĕtate cuplete. Iţi transcriu aci pe acestea din urmă, pentru a vĕ mai înveseli o clipă, dar te rog să nu le dai publicităţeĭ mai înainte de a nu le fi rostit Millo pe scenă.

DEMAGOGUL

Eŭ sunt celebrul Cleveticĭ
Cunoscut nu de mult pe-aicĭ
Liberal ultra, jurnalist
Şi constituţionalist.

Unii 'mi zic că-s demagog,
Alții în glumă: De, mă gog!
Dar eŭ n'asud, eŭ sufĕr tot,
Căcĭ sunt un mare patriot.

Sunt novator, am ideĭ marĭ
Ideĭ revoluționarĭ
Vreaŭ să croiesc, să schimb, să dreg
Dar ce câștig, cu ce m'aleg?
Unii 'mi zic: vrednic Roman,
Alții pretind că-s șarlatan,
Dar eŭ n'asud, eŭ sufĕr tot,
Căcĭ sunt un mare patriot!.

Munții ceĭ nalțĭ, cu aĭ lor stîncĭ
Vreaŭ să-ĭ răstorn prin văĭ adîncĭ,
Să nivelez tot pe pămînt,
Dar cin' mĕ crede de cuvînt?
Unii 'mi zic că sunt tribun,
Alții pretind că sunt nebun,
Dar eŭ n'asud, eŭ sufĕr tot,
Căcĭ sunt un mare patriot.

Vreaŭ pe Românĭ să-ĭ fac pe loc
Romanĭ anticĭ, vitejĭ de foc,
Ca să ținem rezbel cu Rușĭ
Englezĭ, Chinezĭ, Turcĭ, Nemțĭ și Pruși
(Aude afară un sunet de tobă și se sperie)
Unii 'mi zic că-s hărțăgos
Alții pretind că-s cam fricos,
Dar eŭ n'asud, eŭ sufer tot,
Căcĭ sunt un mare mare patriot.
NB. (Aci vine faimosul discurs, după care adaogă adresându-se către public).
Frații căusași! m'ați auzit,
Sunt eloquent apelpisit
Vorbesc, vorbesc, vorbesc, vorbesc
Pân' ce pe toți 'ĭ obosesc,
Unii 'mi zic retor hazliŭ,
Alții 'mi zic palavragiŭ,
Dar eŭ n'asud, eŭ sufĕr tot,
Căcĭ sunt un mare patriot.

Această drăguță scriere, dacă nu mĕ înșel, e ursită să producă o adîncă impresie asupra publiculuĭ de teatru de la Bucureștĭ.

Unii vor rîde din toată inima, alții vor rîde pe înfundate saŭ poate vor și fluera, dar orĭcare ar fi soarta, cançoneta trebue ca să fie jucată de Millo.

Îĭ voiŭ trimite în curînd cele cinci piese ale mele. Tu îţĭ veĭ arunca ochiĭ pe *Sgîrcitul* şi pe *Demagogul*, şi dacă Millo va împărtăşi dorinţa de a le juca şi de a le pune pe scenă, să încercĭ să-l facĭ să meargă cât maĭ repede.

Astea zise, te îmbrăţişez şi te rog să prezinţĭ sentimentele mele de prietenie frăţească Doamneĭ Ghika, ca şi complimentele mele respectuoase. È sir Carles.

Mirceştĭ, 10 Ianuarie 1866.

Scumpul meŭ unchiaş,

Iţĭ mulţumesc pentru broşura ta şi pentru ora plăcută ce mi-a procurat. E drept că de multă vreme n'am maĭ citit în limba Ţĕreĭ mele o operă aşa de cu meşteşug concepută şi aşa de bine scrisă. Tu aĭ găsit mijlocul de a mĕ face să citesc pe nerĕsuflate 80 de paginĭ de chestiĭ economice, pe mine care băteam în retragere în faţa uneĭ astfel de lucrărĭ, şi aĭ ştiut ca să mĕ lipeştĭ de subiectul tĕŭ încât mi-a părut rĕŭ că am ajuns prea repede la cea din urmă pagină. E o lucrare limpede, precisă, logică, spirituală şi adevĕrată. A! cât sunt de fericit, scumpul meŭ prieten, că regăsesc pe vechiul meŭ tovarăş de muncă de la *Foaia ştiinţifică* maĭ stăpîn ca nicĭodată pe gîndirea şi condeiul luĭ!

Fără ca să mĕ ating de modul savant şi spiritual cum tu pledezĭ pentru cauza sfîntă a munceĭ, găsesc stilul tĕŭ curgĕtor, armonios şi limpede pentru toate clasele societăţiĭ. Acest limbagiŭ e maĭ potrivit spre a fi maĭ lesne înţeles decât acela al publicităţiĭ noastre.... fistichiĭ. Singura observare ce-mĭ permit a-ţĭ face, e relativ la terminările în *ţiune,* pe care le-aĭ fi putut înlocui prin *are, ire, ere,* astfel: civilizaţiune — civilizare, organizaţiune — organizare, administraţiune — administrare, constituţiune — constituire, etc.

Acestea zise, nu maĭ am decât a-ţĭ adresa complimente şi a te îndemna serios spre continuarea lucrăreĭ tale, ea fiind din acelea care sunt menite a îndeplini o înrîurire priincioasă şi a *rĕmâne.*

Mĕ întrebĭ, scumpe unchiaş, dacă maĭ am încă puţină veselie şi iluzie? Un neant ca iluzie! dar cu veselia nu staŭ rĕŭ, căcĭ trăesc departe de atmosfera posomorîtă a Bucureştilor. Aicĭ domnesc şi guvern; poporul meŭ se compune dintr'un mic câine, un canar şi un cocor — mîngîerile unuĭ flăcăŭ bĕtrân — şi nu găsesc nicĭ decum printre supuşiĭ meĭ lumea doritoare de revoltă; e drept că eŭ îĭ hrănesc bine şi-ĭ scutesc de supĕrările angaralelor, etc. Afară de acestea, îmĭ plimb ochiĭ pe neţĕrmurita zare, curată de orĭce chip turburător al patrioţilor. Gîndurile mele îşĭ iaŭ zborul către o regiune, unde n'aŭ teamă a fi isbite nicĭ de discursurile din Cameră şi Senat şi nicĭ de strigătele fantastice ale opiniuneĭ publice. Intr'un cuvînt, renunţând la viaţa publică, fac negoţ de prietenie cu literatura, şi din timp în timp trimit de-aicĭ, subt forma uneĭ piese de teatru, câte un bobîrnac privitor la lucrurile ridicole ce se petrec în Capitală. Iată viaţa mea! Adaugă, pentru a o complecta, oarecare ocupaţiĭ agricole şi, ca în totdeauna, vecĭnica pornire de a pleca spre America saŭ India. Vezĭ dar, că sunt tot acelaş, cu maĭ puţin pĕr pe cap şi alte lucrurĭ, vaĭ! şi pururea fericit de prietenia acelora

pe care îĭ iubesc. Viaţa este aşa de proastă că pare o salată nesărată, dacă nu ştiĭ s'o presărĭ cu puţin curaj. Imĭ pare rĕŭ că aĭ petrecut ore triste cu Negri; voiŭ petrece şi eŭ cu el o sĕptămînă fermecătoare; e drept că o să ne păzim cât se poate maĭ bine de a n'o otrăvi cu politica! Politica! iată tenia care ne posomorăşte; fericiţĭ aceĭ care ca tine şi mine găsesc un leac contra devastărilor eĭ în fundul călimărilor. Adio, scumpul meŭ unchiaş, primeşte rugăciunile mele sincere pentru îndeplinirea dorinţelor tale şi exprimă din partea mea prinţeseĭ Ghika recunoştinţă pentru afectuoasele sale aduceriĭ aminte.

Mirceştĭ, 20 Decemvrie 1879.

Scumpe unchiaş, nu m'am mirat de loc de starea de îndîrjire extremă a prietenuluĭ şi colegului nostru. A doua zi de succesul sĕŭ dramatic, era de sigur un voinic de o fire vulcanică, căruia haremul teatruluĭ abia i-ar fi ajuns, dacă periĭ albĭ nu l-ar fi îndemnat la o înfrînare, amestecată cu demnitate măreaţă. Orĭcum ar fi, îĭ trimit felicitărĭ sincere pentru opera sa şi pentru succesul eĭ legitim. Il sfătuesc cu această împrejurare de a se folosi de faima victorieĭ sale, a se pune pe muncă şi a face vr'o nouă piesă, ce-ĭ va procura o nouă fierbinţeală..... morală.

Imĭ veĭ da veştĭ de impresia produsă de comedia luĭ Ollănescu asupra publiculuĭ fantastic. Mi-a părut prea plăcută, când am citit-o... Fi-va tot aşa şi pe scenă?

In bagajul meŭ literar am o comedie localizată: *Ginerele luĭ Hadgi Petcu, (Le gendre de Mr. Poirier)*, care, bine distribuită şi bine învĕţată, cred c'ar putea să aibă succes.

Rolul luĭ Petcu, dat odinioară luĭ Millo, va fi dat luĭ Panu, care va face din el o prea plăcută creaţie.

Iată, dacă nu mĕ înşel, una din cele maĭ bune piese ale luĭ Emile Augier.

D-na Popescu îmĭ ceruse ca să joace *Concina* cu Velescu. Şĭ-a luat de seamă? Ar fi pĕcat, căcĭ ea ar juca minunat rolul bĕtrâneĭ prinţese!

Etc., etc.

Mirceştĭ, 12 Ianuarie 1880.

Dragă unchiaşule, sunt încântat de făgăduinţa ce mi-aĭ făcut că-mĭ veĭ rĕspunde la scrisoarea mea. Dar trebue să te vestesc că publicarea luĭ *Despot* e pe sfîrşite şi că se va începe numaĭ decât imprimarea paginelor ce-ĭ vor sluji drept prefaţă. Decĭ, la lucru; aştept cu nerăbdare manuscriptul tĕŭ, spre a-l trimite d-luĭ Socec.

De la reprezentarea luĭ *Despot*, autoriĭ noştri, maĭ mult saŭ maĭ puţin dramaticĭ, aŭ început să fie trudiţĭ de demonul producereĭ, ba chiar şi de al reproducereĭ.

Cu atât mai bine pentru teatru şi pentru legendara »înnaintire a neamuluĭ românesc«.

Eŭ mĕ mărginesc să mĕ rĕsfăţ în desfătările nefolositoare ale leneĭ. Chiar din ajunul zileĭ hotărîte pentru plecarea mea, iarna s'a năpustit în ţară cu toate grozăviile eĭ, iar eŭ mi-am despachetat bagajul aşteptând zile maĭ frumoase.

Mi-aĭ recomandat să citesc pe Iohn Bull; îl urmăresc regulat în foiletoanele *Gazeteĭ Românieĭ*. Am găsit multe adevĕruri în această lucrare care m'a atras mult, cu toate că e eşită din pana unuĭ scriitor francez.

S'ar putea face o imitaţie a luĭ *Iohn Bull chez lui, le Roumain chez lui;* din nenorocire seamĕnă prea mult cu *Grecia contimpurană* şi prin urmare n'ar măguli întru nimic amorul nostru naţional.

In timp ce artiştiĭ din Londra strîng cu grămada dolarĭ şi aplauze în America, uniĭ din Româniĭ noştri obţin preţioase succese dramatice: aşa Teodorini la Madrid, Leria la Nisa şi Bârseasca la Viena.

Iată-le îndrumate pe calea glorieĭ şi a bogăţieĭ.

Cu atât maĭ bine pentru ele şi cu atât maĭ rĕŭ pentru teatrul nostru care-şĭ închide uşile adevĕratelor talente.

Iacob Negruţi a scris o operetă: *Hatmanul Baltag.* Cred că e pe cale de a o reprezenta la Bucureştĭ. S'a vorbit bine despre ea.

Nădăjdueştĭ să viĭ la noĭ pe la sfîrşitul luĭ Marte? Din parte-mĭ îţĭ spun că aşĭ fi mulţumit în toate privinţele şi maĭ ales că aĭ fi de faţă la prima reprezentare a *Fîntâneĭ Blanduzieĭ.*

Etc., etc.

Mirceştĭ, 3 Ianuarie 1881.

Iţĭ mulţumesc din suflet de felicitarea ta pentru anul noŭ şi Sf. Vasile; îţĭ trimit şi eŭ aceleaşĭ urărĭ pentru Sf. Ion care se apropie. In acea zi voiŭ ridica un tuast în sănătatea ta, dând peste cap un pahar de vin de Rin, pentru că eştĭ constrîns să serbezĭ ziua ta în familie. O, de aĭ putea să scapĭ în ziua aceea de bombardarea de depeşĭ şi de cărţĭ de vizită, la care am fost expus eŭ timp de 48 de ore, bombardare la care a trebuit să rĕspund prin projectile de politeţă şi de mulţumirĭ!... Am cheltuit aproape 30 de francĭ pe mărcĭ...

Printre scrisorile ce am primit alaltăerĭ, 1 Ianuarie, este una pe care o păstrez ca o curiozitate, căcĭ ea poartă pecetia desordineĭ ce există în ideile cetăţenilor noştri şi prin urmare şi în stilul lor. E opera unuĭ notar... Iată câteva rînduri:...

»Anul noŭ, cu cea maĭ mare şi *înfocată verdeaţă,* vedem că a sosit, iar »cel trecĕtor s'a dus ca cum n'a maĭ fost! Dar acest an este *sperător* de a fi »foarte îmbelşugat pentru marele şi celebrul bărbat de Stat, care nu maĭ puţin »poartă şi faimoasa cunună de rege al tutulor poeţilor din tot *globul Europeĭ.*

»Dumnezeŭ să vĕ întărească *înmilionit* sfînta sănătate.... etc.«.

Operă, în care D... n'a reuşit a se ridica la atâta înnălţime de stil, cu toate pretenţiele luĭ de autor dramatic... saŭ maĭ bine zis... autor drăgantic.

Dar apropo de teatru, ce sfînt a muşcat de inimă pe sieur Arutnev? Imĭ pare că a început o luptă înverşunată în contra administraţieĭ teatrale şi în special contra ta! După dînsul, tu n'aĭ fi decât un paşă care se desfătează în mijlocul unuĭ harem! Vaĭ atâta otravă a pĕtruns în inima autorilor! Fata mea, indignată la citirea foiletonuluĭ luĭ sieur Arutnev, a strigat: »Bine face autoru!, se înfăşură în pielea jurnalistuluĭ, dar tot i se vĕd urechele«. Şi maĭ zi că dacă tu nu l-aĭ fi trimis să se plimbe peste Dunăre, cu gastele luĭ, V.... n'ar fi avut decât zîmbete şi prietenie pĕntru tine.

Impeliţata Dunăre! cât de perfidă e unda eĭ!

Am scăpat de numeroşiĭ meĭ mosafirĭ.

Maria şi cu leaota eĭ a plecat la Iaşĭ; a sosit timpul să mĕ puiŭ iar pe lucru; în curînd decĭ schiţa promisă, şi care va fi jucată sub numele de Papirescu. Cu modul acesta voiŭ să daŭ un rival luĭ Şoimescu.

Etc., etc.

Mirceştĭ, 7 Ianuarie 1881.

Dragă Ioane,

Te vestesc că am sfîrşit azĭ-dimineaţă schiţa intitulată *Sfredelul Draculuĭ* şi că am expediat-o chiar cu trenul din astăseară. Manuscriptul e foarte rĕŭ scris... în fuga condeiuluĭ. Transcrie-o sub privigherea luĭ Iulian, care are principalul rol, şi pune-o imediat în studiŭ. Va avea succes, sunt sigur. Să mi se restituiască schiţa când se va fi sfîrşit copierea. Voiŭ s'o ard.

Piesa trebue s'o afişaţĭ subt pseudonimul... *D-ra N.;* nu voiŭ să trec drept părintele acesteĭ farse imitată după un vodevil francez: *L'oiseau de passage.* Şi acuma, fie ce-o fi. Recomandă actorilor ca să înveţe bine rolurile lor şi să cutremure scena la reprezentaţie, fapt fără de care efectul ar fi nul. Las mână liberă luĭ Iulian să-şĭ bolborosească cum o crede de cuviinţă rolul luĭ, dar sfătueşte-l cu stăruinţă să înlăture întrebuinţarea prea multor cuvinte greceştĭ, căcĭ atuncĭ publicul nu va înţelege înţelesul frazelor şi ar rîde mult maĭ puţin.

Am primit scrisoarea ta ierĭ seară. Neavênd timp de a o citi încă, imĭ păstrez această plăcere pentru astăseară.

Am scris două scrisorĭ luĭ Gatineau. Le-a primit? Dacă pentru punerea în scenă a *Sfredelului Draculuĭ* va avea nevoie de broşura *L'oiseau de passage,* n'are decât să mi-o ceară şi i-o voiŭ trimite.

Etc., etc.

Mircești, 13 Ianuarie 1881.

Dragul meŭ unchiaș,

Toată lumea se plânge că principaliĭ artiștĭ aĭ trupeĭ, bĕtrâniĭ de odinioară, nu sunt îndeajuns scoșĭ la iveală. Poate și eĭ înșiși se plâng pe ascuns. Eĭ bine, să-ĭ punem numaĭ decât la încercare. Am scris de mult un proverb într'un act: *Concina*, pentru d-na Popescu și Millo. E o scriere drăguță în genul comedieĭ înnalte; stilul este îngrijit, poetic chiar prin unele locurĭ. Ea va plăcea de sigur publiculuĭ ales. Dă ordin să fie imediat montată și angajează pe d-na Popescu și pe Millo să-șĭ studieze numaĭ decât rolurile. d-na Popescu va fi încântată; cât despre Millo, dacă cumva face nazurĭ, să-l înlocuești cu Hagiescu, care va juca de minune rolul bĕtrânuluĭ doctor.

Aș vrea de asemenea ca d-na Romanescu și Cristescu să joace împreună mica scenetă în versurĭ intitulată: *La Turnu-Măgurele.* Amêndorora le va sta bine: ea în rolul tinereĭ femeĭ și el în rolul luĭ Horia, sergentul de dorobanțĭ. Ea maĭ ales va avea meritul să întrunească talentul de dicțiune cu finețea joculuĭ sĕŭ în situațiile patetice câte odată. Piesa va fi învĕțată, montată și reprezentată repede.

Maĭ e o mică piesă cu douĕ personagiĭ, care ar avea un mare succes de rîs, dacă ar fi jucată de Millo și de Iulian, saŭ chiar de Hagiescu și de Iulian, în cazul când Millo n'ar vroi: e *Pepelea și Arvinte.*

Câte trele nu sunt decât nișteridicărĭ de perdea«, destul de reușite, care vor procura oarecare petrecere, față cu acele lungĭ piese în 5 acte, traduse din franțuzește în o românească de bucătărie. Noĭ nu suntem în stare de a adopta numaĭ genul »Teatruluĭ francez« din Paris cu piese ca: *Danischef, Rochat, Ducs Job, Rome vaincue,* etc., etc. Ne-ar fi maĭ îndemână genul de la »Gymnase«, de la »Vaudevile« și de la »Variétés«. Actoriĭ și publicul nostru îșĭ vor găsi maĭ ușor lumea lor. Dramele marĭ patriotice saŭ altele sunt bune, dar aŭ rĕul că le trebuesc prea mult timp spre a fi montate și sfîrșesc să desguste și pe actorĭ și pe public: pe uniĭ din pricina prea multuluĭ strigăt, pe celalalt din cauza prea multeĭ oboselĭ de a auzi mereŭ strigându-se. Te las și pe tine să te gîndeștĭ. Dacă crezĭ drepte aprețierile mele, haĭ să începem reforma fără a maĭ întârzia. Pascaly joacă drame marĭ și tot felul de traduceri care aruncă praf în ochĭ, traduceri proaste cu titlurĭ marĭ. Să încetăm cu aceste pascaliade. Ar fi să scoborîm teatrul la nivelul unuĭ teatru de saltimbancĭ.

Sunt tare curios să știŭ, dacă farsa *Sfredelul draculuĭ* a plăcut actorilor și dacă sunt mulțumițĭ de rolurile lor. Iulian va fi într'însa de un caraghioslîc să morĭ de rîs; tot așa și Hagiescu și d-na Sarandy.

Dar încă odată, eĭ trebuesc să-șĭ învețe rolurile pe dinafară și să sbuciume scena, fapt fără de care apoĭ . . . fiasco.

Etc., etc.

Mirceştĭ, 26 Aprilie 1881.

Dragul meŭ unchiaş,

Am fost la Iaşĭ spre a-mĭ vedea copiiĭ, stând acolo treĭ zile; cu alte cuvinte, timpul îndestulător pentru a apreţia desfătările uneĭ şederĭ într'un furnicar ovreesc, saŭ aproape, şi am fugit întorcêndu-mĕ la Mirceştĭ, de unde goniĭ chiar acum pe cârciumarul cu perciunĭ. Respir maĭ liber. Aci am găsit maĭ întâĭ traducerea, trimisă de tine, a douĕ poeziĭ uşoare pe care le-am comis în tinereţea mea.

Traducĕtoarea .... încântătoare ...., al căruĭ nume nu-l cunosc, are admirabile predispoziţiĭ literare; ea a redat, pe cât posibil în franţuzeşte, versurile româneştĭ, dar trebue să-ĭ mărturisesc că am găsit în încercările sale maĭ multe greşelĭ de prosodie.

Legislatoriĭ Parnasuluĭ franţuzesc opresc hiatul şi urmarea imediată a versurilor masculine care nu rimează unele cu altele. Aşa nu se poate spune:

Et parmi nous, sur terre
Te posa étrangère...

Ar fi fost mult maĭ corect din punctul de vedere al versificăriĭ să se zică:

Et te posa sur terre
Parmi nous étrangère...

Asemenea nu-ĭ permis: *Tu es* une vision, de oarece cuvintele *tu es* formează un hiatus. In a doua parte se găsesc patru versurĭ masculine care se succedează fără să rimeze împreună; bunioară:

Avec les fleurs je ne voudrais
Plus me jouer en chancelant,
Mais toute la suite du printemps
Sur ton sein je me lancerais

Onorabilul Boileau n'ar fi mulţumit de această libertate şi ar numi-o licenţă poetică.

Pentru ca să fie în bună înţelegere cu cerinţele luĭ, trebue să studieze cu sîrguinţă regulele prosodieĭ.

Studiul acesta nu-ĭ greŭ, de aceea îl şi recomand încântătoareĭ traducĕtoare, care mi-a făcut onoarea să-mĭ aleagă poeziile mele spre a le cânta pe harpă saŭ pe liră. Cu puţină bunăvoinţă şi muncă ea va îndrepta primele douĕ traduceriĭ şi le va face desăvîrşite. Dacă va voi să mĕ ia de profesor, mĕ oblig să o învĕţ regulele prosodieĭ în douĕ lecţiunĭ, şi sunt sigur că voiŭ face o elevă cu succese.

Prin a doua ta scrisoare îmĭ cerĭ un *Imn către Coroană*, spre a fi cântat la 10 Maiŭ la teatru.

Iţĭ trimit ceeace se numeşte o monstră, spre a indica muzicantuluĭ lungimea şi ritmul melodieĭ ce va avea el de compus. N'are decât să lucreze după acea monstră, aşteptând să am timpul necesar ca să scriŭ câteva strofe, după împrejurărĭ. Azĭ e Sf. Gheorghe (!), ziua plăţilor, etc..., lucru care nu mĕ dispune la poezie. Mâine saŭ poimâine iţĭ voiŭ trimite imnul despre care am vorbit... şi al căruia autor va rĕmâne *necunoscut*.... Ce aĭ de gînd să puĭ să se joace în re-

prezentaţia de la 10 Maiŭ? Opiniunea mea e c'ar trebui un spectacol scurt şi în care Manolescu, Iulian, Millo precum şi d-na Popescu să aibă fiecare rol. Nicĭ prea serios, nicĭ prea multă formă... In tot cazul să nu uiţĭ să puĭ pe Manolescu să recite pe *Peneş Curcanul* cu punere în scenă şi cu tremollo la orchestră.....

Etc., etc.

Mirceştĭ, 21 Februarie 1882.

Scumpul meŭ unchiaş,

Ştiam că Kingston publicase o traducere a luĭ Peneş Curcanul la care făcuse o introducere, dar limba luĭ Shakespeare, nefiindu-mĭ prea familiară, nu ştiam cuprinsul aceleĭ introduceri. Mulţumită ţie, ştiŭ laudele cu care m'a încărcat, precum şi cele câteva greşelĭ cu care el le-a împestriţat. Iţĭ mulţumesc pentru truda ce ţi-aĭ dat de a mi le face cunoscute în limba noastră. Voiŭ căuta să public traducerea în vre-o foaie, pentru a arăta compatrioţilor interesul ce lumea pune pe literatură până şi în ţĕrile cele maĭ străine de rasa latină. Am cunoscut pe Kingston la Bucureştĭ şi chiar la Mirceştĭ. Dacă îl vezĭ vr'odată exprimă-ĭ sentimentele mele afectuoase. Îţĭ pare rĕŭ că nu poţĭ să viĭ să asiştĭ la şedinţele Academieĭ! Dar încă mie? Plec astăseară la Bucureştĭ, ce o să mĕ fac însă fără tine timp de 5 sĕptămânĭ? Să mor de urît cu 40 de francĭ de întors! Cu toate acestea o informaţie în *Gazeta de România* anunţă apropiata ta sosire între noĭ. Această foae fi-va ea maĭ bine informată decât tine însuţĭ asupra mişcărilor tale? Aşĭ dori-o mult de astădată.

Barba luĭ Stefan-cel-Mare, mulţumită erudiţieĭ luĭ Haşdĕŭ şi obstinaţiilor luĭ Ionescu, Melhisedec şi alţiĭ, după propunerea chestieĭ Dunăreĭ, toţĭ academicianiĭ s'aŭ agaţat de această nenorocită barbă, aşa că lucrând fiecare asupra eĭ vor sfîrşi să-ĭ zmulgă toţĭ periĭ. Ce bărbieriĭ maĭ sunt şi învĕţaţiĭ noştri colegĭ! Nu ştiŭ nimic pozitiv asupra societăţeĭ enciclopedice; dar cum noĭ romăniĭ nu ne îndoim de nimic, n'aş fi de loc surprins de a vedea pe c[illegible] şi ştiinţificĭ şi literarĭ constituindu-se în societate. Asta aruncă praf în ochiĭ trecĕtorilor şi va face să creadă lumea că există un stoc de savanţĭ românĭ în stare de a complecta enciclopedia franceză. Dar, à-propos, aĭ idee de invenţia pe care ar fi făcut-o un anume Traian Teodorescu, care se află în acest moment la Londra spre a obţine un brevet? Se crede că ar fi descoperit modul de a călĕtori pe subt apă şi că ar fi construit deja un vapor submarin ca cel care joacă un rol atât de important în lucrarea luĭ Julles Verne: *2000 de leghe subt mare.*

Am citit asta în *Figaro*; dacă znoava ar fi în realitate, numele de Român şi-ar căpĕta un mîndru loc în cercul savanţilor străinĭ, secţia inventorilor extraordinarĭ.

Stăncescu buciumă victorie vorbind despre teatru. Cu toate acestea Anica Popescu mi-a spus în Iaşĭ că sĕrmaniĭ societarĭ aplaudă cu dinţiĭ, neavênd tocmaĭ ce pune pe dinşiĭ. Reţetele sunt vrednice de milă cu tot concursul puternic, inteligent şi activ al luĭ B..., V... şi alţiĭ *ejusdem farinae.*

Voiŭ vedea eŭ însumĭ ceeace e adevĕrat în entusiasmul luĭ Stăncescu şi te voiŭ înştiinţa.....

— —

Mirceştĭ, 3 Decemvrie 1882.

Dragul meŭ unchiaş,

Neavênd nimic maĭ bun de făcut în toată vremea asta siberiană, care ne-a încolţit în câmpiile noastre, încep să traduc în franţuzeşte feeria luĭ *Pepelea* şi să adaug desvoltărĭ nouĕ. Când lucrarea va fi gata îţĭ voiŭ trimite-o spre a o da luĭ Kingston, căruia de-abia îĭ scriseiŭ în privinţa asta. Va fi o afacere strălucită şi pentru el şi pentru mine, dacă această piesă, cioplită după gustul englezesc de vre-un autor dramatic din Londra, va avea norocul să fie montată pe una din scenele aceluĭ oraş.

Am vĕzut maĭ multe feeriĭ în una din călĕtoriele mele la Londra, şi, în afară de decorul şi costumele lor, mi-aŭ părut atât de proaste, încât m'aşĭ fi mirat chiar de ar fi fost făcute de unul din autoriĭ noştri dramaticĭ. *Inelul de aur* actual de la Alhambra intră, după cum bine mi-aĭ spus tu, în categoria celor maĭ de sus. Lucrul acesta mĕ încurajează să duc pe Sinzeana la Londra. Ea are câteva părţĭ originale care ar putea pleda în favoarea eĭ, maĭ ales dacă s'ar amesteca Kingston. Vorbeşte-ĭ, când îl veĭ întîlni. Tu trebue să fi primit deja un pachet de la Socec, care conţine toate lucrările mele, hărăzite muzĕuluĭ britanic. Voiŭ fi mîndru să figurez în faimoasa sală rotundă a bibliotecĕĭ. Eram gata să fac o plimbare la Bucureştĭ pentru a citi una din piesele mele, dar marea doamnă ..... nu-ţĭ spuĭ decât atâta...

V... a născut în sfîrşit ; tatăl şi copilul sunt sănătoşĭ. Poate să se servească de versurile mele atâta timp cât va cârpi ; e cârpaciŭ din fire, şi-mĭ face plăcere lucrul acesta.

Olănescu îmĭ promisese că va veni să mĕ vadă ; nu maĭ mĕ aştept însă la vizita luĭ, din moment ce „*Pribeagul*“ îl aşteaptă pe scena mareluĭ teatru. Îĭ urez succes bun. [illegible] prin frumuseţea versurilor luĭ.

[illegible]ţuluĭ Demetrius trimiţêndu-ĭ şi un certificat medical... Aceste probe n'aŭ fost îndestulătoare spre a-l încredinţa de neputinţa mea de a veni la Senat, căcĭ mi-a trimis o depeşe în care caută să mĕ înduioşeze vorbindu-mĭ de „prestigiul acesteĭ instituţiĭ“, şi mĕ invită, în consecinţă, să plec imediat. I-am rĕspuns cu toată buna-cuviinţă datorită unuĭ personagiŭ de aşa calibru... Susţine-mĕ tu..... Etc., etc.

Mirceştĭ, $^{6}/_{18}$ Ianuarie 1884.

Scumpul meŭ unchiaş,

Ştiĭ tu că astăzĭ e ziua vestiteĭ boboteze, una din sĕrbătorile cele maĭ importante ale creştinătăţiĭ... şi cea maĭ semnificativă pentru mine, căcĭ este ziua botezuluĭ în Iordan, când, mulţumită patronuluĭ tĕŭ Sf. Ioan, Domnul nostru Isus Christos s'a curăţit pentru deapurĕ de toată jidovia ce moştenise de la părinţiĭ sĕĭ ? O, sfinte Ioane, sublim îmbăetor, cel dintâĭ antisemit al ereĭ creştineştĭ, tu

eşti, împreună cu Faraon, cel mai mare spirit al antichităţei, singuri care aţi ştiut să combateţi virusul ebraic prin mijloace eficace; eu vă admir, vă venerez, vă înnalţ statui în inima mea, fiindcă lumea a neglijat până astăzi să vă aducă aceste onoruri atât de răspîndite de ea la cârdurile de pospăitori care nu le meritaŭ de loc. Cu toate acestea, o bunule sfînt Ioane, dă-mi voe să-ţi mărturisesc, fără de a te ofensa, că Faraon s'a arătat om mult mai practic şi mai expeditiv decât tine, încercând să facă o bae generală, în valurile mărei, întregei jidovimi din ţara sa. Prin urmare, astăzi, pe un crivăţ din cele mai aspre, se celebrează misterul bobotezei în aer liber şi preoţii aleargă din casă în casă cu căldăruşa, cântând cu glasul tremurând: In Iordan botezându-te tu Doo...oa...oamne!

Această îndeletnicire le-aduce câteva bacşişuri şi nu mai puţine guturaiuri fără prejudiţiul unor boale de piept şi alte plăceri de felul acesta.

La Petersburg se expun milioane de soldaţi numai în tunică tremurând în timpul celebrărei nesfîrşite a acesteï ceremonii pe malul Nevei, şi a doua zi spitalele se umple. Fiecare bobotează costă pe imperiul ţarilor un număr nenumărat de martiri ai credinţei şi ai friguluï. La Bucureşti proporţia e mai mică şi cu motiv. Îţi aduci tu aminte, pe timpul luï Cuza, de teribila bobotează ce-am sărbătorit noi pe malurile puţin înflorite ale Dîmboviţei? Am asistat amêndoi în calitate de miniştri, şi cât despre mine puţin a lipsit să nu-mi îngheţe creeriï... De atunci m'am jurat să mă abţin de la asemenea acte de evlavie, şi nu mă plâng de loc de asta. Asemenea şi tu cred că ai renunţat la acest fel de îndeletnicire ortodoxă.

Sătenii din Mircesti aŭ ridicat în faţa caseï mele trei cruci tăiate artistic în ghiaţa Siretuluï; ele se înfăţişează frumos în timpul zileï subt razele soareluï, dar noaptea ele daŭ loculuï o privelişte de cimitir prea puţin înveselitoare; aceste lucrări de artă se vor topi încetul cu încetul, transformându-se în stalactite, şi la urmă se vor scurge la cel dintăi vînt de primăvară, afară numai dacă nu vr'un bivol le va grăbi căderea scărpinându-şi pielea luï grunţuroasă.

Îmi scriï în ultima ta scrisoare că Englejii când se întîlnesc nu-şi spun decât cuvintele: E soare la d-voastră? La noi, când se întîlnesc oamenii, îşi suflă nasul afectând o pronunţare nemţească, ca şi cum le-ar fi nasurile înfundate: Puna timineaţa pate Doadere; ce şer! ce iprişin! te dae la inimă! Şi când se sărută în aer liber, buzele li se lipesc într'atâta ca să nu se mai poată deslipi, brrr! Ce timp frumos pentru un amorezat de a da dovadă de văpaia flacărei sale ducêndu-se să-şi vadă pe frumoasa luï într'o haină uşoară de dril şi purtând în fiecare mână o căpăţînă de varză murată! Gîndindu-mă bine, sunt fericit de a fi trecut capul Tempesteï, cum ar fi zis Schinos, tatăl şi fiul, pe vremea frumoasă a splendoreï lor.

Aştept rezultatul convorbireï tale cu Kingston, pentru a continua saŭ nu traducerea luï *Pepelea*, şi, ca să sfîrşesc această scrisoare, te sărut de sfîntul Ioan.

(Urmează) V. Alecsandri.

VENDETTA

I

Toamnă. Noapte. Ploaie. Vînt.
Nicĭ o umbră pe pămînt.
Pe lagune, nicĭ o barcă.
Norĭ greoĭ vĕzduhu 'ncarcă.
In San-Marc', un clopot bate
Unsprezece jumĕtate,
Rĕsunând prelung şi rar,
Ca un cântec funerar.
Negru-ĭ cerul. Neagră marea.
Ţĕrmul doarme. Toate dorm.
Haos pare depărtarea ;
Iar oraşul, un enorm
Loc pustiŭ, în care, când
Trece vîntul şuerând,
Par'că geme disperarea.
Numaĭ còlo, ca o stea,
O lumină arde încă.
Cine 'n negura adîncă
Pân'acum, veghĭând, să stea ?
E vre-o candelă uitată ?
Vre-o gondolă 'ntârziată,
Ce pe mare se pierdu

Şi fac semn gondolieriĭ ?
Orĭ vre-un far la Lido ?...
Nu.
E fereastra luminată
Din palatul Badoeri.

Ochĭ spionĭ, ce staţĭ la pîndă, urmăriţĭ acea lumină !
Cavaler cu ura 'n suflet, în a ţĕrmuluĭ grădină
Te strecoară ! Spre fereastră îndreptează mersul tĕŭ !
Du-te, căcĭ te-aşteaptă ora făcĕtorilor de rĕŭ !

Şi s'a dus.
Puţin în urmă, în pervazul luminat
Al ferestreĭ, o femee, în vestmînt uşor de noapte,
Apăru, şoptind : »Alvise ! Cu cât dor te-am aşteptat,
»Iţĭ vor spune aste rinduri, ce, plângênd, am sărutat....«
Infocatelor eĭ şoapte
Nicĭ un glas nu le rĕspunde. Doar o mână furişată,
Tremurând, spre ea se 'ntinde, ia scrisoarea vinovată,
Şi dispare.
Orologĭul, cu rĕsunetu-ĭ misteric,
Bate iarăşĭ ; iar palatul pĭere 'n desul întuneric.

* * *

Boemonte Badoeri, — sânge de rĕsboinic rege,
Inrudit cu şeapte neamurĭ de dogĭ şi de senatorĭ,
Podestat, de treĭ orĭ duce şi marquiz de patru orĭ, —
Se 'nsurase. Nenorocul l-îndemnase a-şĭ alege
O străină, o copilă : Doña Stella d'Aranda.
El, bĕtrân, sătul de viaţă, lunĭ întregĭ lipsind de-acasă ;
Ea, portretul primăvereĭ, singură-n palat rĕmasă ;
El, nepăsător ; ea, tristă ; el, cărbune stins, — iar ea...
In sfîrşit, în treĭ cuvinte, Doña Stella l-înşela.

Pe acele vremurĭ, — vremurĭ de amor şi gelozie,
Când *vendetta* era gâde şi *Orfano* cimitir ;
Când palatele-ajunsese labirinte de orgie,
Şi când temniţele zilnic înghiţeaŭ câte-un martir, —
Pe acele triste vremurĭ, poate setea de-a ucide,
In ascuns, urzise-o ligă, împotriva tutulor
Răpitorilor de inimĭ şi soţiilor perfide,

Vînzătorĭ aĭ cinsteĭ caseĭ pentru-o vorbă de amor.
La plimbărĭ, la bal, la teatru, o femee bănuită,
Cățĭ bărbați avea 'mprejuru-ĭ, tot atâțĭ spionĭ avea ;
Iar a doua zi, la ora de-adunare tăinuită,
O dovadă de trădare fiecare aducea.
Dragostea cea maĭ vicleană, intriga saŭ întîlnirea
Cea maĭ măestrit țesută, tot ce-amanțiĭ plănuiaŭ,
Nu scăpa de ochiĭ ageri, vecĭnic puși în urmărirea
Culpeșilor, care 'n umbră căsnicia necinsteaŭ.
Astfel că, nu anevoe, într'o noapte, Doña Stella
Fu văzută brațe 'n brațe cu un tînĕr, în balcon.
Svonul merse, — și când lumea întrebă »cine-ĭ acela ? «,
»Don Alvise d'Antequera«, 'ĭ răspunse un spion.

La Milan, treĭ zile 'n urmă, — printr'un om trimes călare
C'o stafetă, — Badoeri trista soartă își află.
O citi. Nu zise-o vorbă. Pe cal șeaŭa aruncă.
Se uită să fie sigur că la brîŭ pumnalul are, —
Și plecă.

El era, cel ce lumina, de departe, urmărea.
Cavalerul, stând la pîndă în grădină, el era.
Și când, către miezul nopțeĭ, în pervazul luminat
Al ferestreĭ, Doña Stella, apăru cu fața plânsă,
Murmurând duios: »Alvise ! Pân'acum te-am așteptat«, —
Umbra, care maĭ pe urmă cu scrisoarea dispărea,
Nu era nălucă ; însă
Nicĭ Alvise d'Antequera, — ci bărbatul eĭ era.

»De pe *Ponte de' sospiri* s'o arunc ? să-l puĭ în fĭare ?
»Să-ĭ duc, noaptea, la Murano, și cu viață să-ĭ îngrop ?
»In al furieĭ potop
»Să-ĭ înnec, la o 'ntîlnire, și cadavrele la fĭare
»Să le-arunc?... saŭ...?....« Badoeri, cu privirile pĭerdute,
Lopătând, trecu pe lîngă Santa Mar.., de la Salute,
Se 'ndreptă spre Lido, și
Pe lagune, la lumina felinaruluĭ, citi :
»Dragul meŭ«, — zicea scrisoarea, —
»Totu-ĭ de prisos, căcĭ lupt
»In zadar cu 'ngrozitoarea
»Spaimă, care ne 'ntrerupt

»Inima mi-o sângerează.
»De treĭ nopţĭ, dormit-am eŭ ?
»Vise negre înnorează
»Somnul meŭ.
»Vreaŭ să ne 'ntîlnim. Dar unde ?
»Pân'acum nu mĭ-aĭ rĕspuns.
»Cum de nu te pot ascunde
»In alcovul meŭ ascuns ?
»Mocenigo, pare-mi-se,
»Sĕptĕmâna ce-o urma
»Dă un bal. Să viĭ, Alvise,
»Dragul meŭ, comoara mea.
»Domino, la cingĕtoare
»Prindeţi-l cu un rubin.
»Eŭ, a ta iubită floare,
»Voiŭ purta în pĕr un crin,
Și pe scară
»Dornic te voiŭ aştepta, —
»Sub portal, în fund, afară, —
»Să maĭ fiŭ iarăşĭ a ta,
»Sbor nebun să las iar minţiĭ,
»Dulce să te maĭ sărut,
»Să-ţĭ maĭ vĕd odată dinţiĭ,
»Dinţiĭ care m'aŭ pĭerdut, —
»Șiruri de mărgăritare,
»Daruri de 'mpĕrat, din care,
»Ca iubirea să-mĭ împacĭ,
»Tu, în ceasurĭ de 'ntristare,
»Un colan voiaĭ să-mĭ facĭ....«
Se opri... şezu o clipă, ca un om în aiurire...
»Șiruri de mărgăritare...«, repetă el, în neştire...
»Dinţĭ... colan nepreţuit....«
Am găsit !...

II

Canaregĭo e 'n splendoare. Sutele de lampioane,
De luminĭ şi torţe-aprinse, se reflectă 'n lucĭul luĭ,
Și-ale lor rĕsfrînte raze se prefac în milioane
De licăritoare unde, sub al nopţeĭ cer verzuĭ.
Canaregĭo stă şi-ascultă. Note dulcĭ de mandolină
Insoţesc o barcarolă a doĭ tinerĭ cântăreţĭ.
Totul rîde. Totu-ĭ vesel. Numaĭ apa luĭ suspină,

Când vîslaşul o isbeşte de-aĭ clădirilor pereţĭ.
Spre palatul Mocenigo, trec gondole 'n florĭ gătite,
Trec grăbite,
Căcĭ le-aşteaptă, ca 'n poveste, scărĭ de ònix şi cristal.
Canaregĭo vede 'n ele măşcĭ, frumos împodobite
Pentru bal.

Ochĭ spionĭ, sticlind de ură, ziceţĭ măşceĭ să v'ascundă !
Cavaler, ce porţĭ în suflet dor nebun de rĕsbunat,
Du-te-acolo ! Lasă-ţĭ paşiĭ înnăuntru să pĕtrundă !
Du-te ! Ce staĭ la 'ndoială ? Ceasul ultim a sunat !...

Şi s'a dus.
Săliĭ nesfîrşite, cu arcade argintate ;
Stîlpĭ de marmură sculptată ; uşĭ din lemn de trandafir ;
Drugĭ de aur la ferestre, pietre 'n fildeş incrustate ;
Purpură pe jos întinsă, peste lespezĭ de porfir ;
O de negrăit mulţime ;
Tot ce vechea nobilime
Maĭ păstrează ca urmaşĭ ;
Icĭ, o mască urmărită
De-o privire ispitită ;
Còlo, doĭ amanţĭ retraşĭ ;
Şoapte ademenitoare ;
Rîsete asurzitoare
Şi toast dupe toast,
Amintindu-ţĭ *Carnavalul* ;
Danţurĭ ; cântece fanfare ,
O perpetuă mişcare
Şi un perpetuŭ contrast :
Iată balul.

Un-spre-zece inşĭ şi nouĕ tinere dănţuitoare,
Nemascaţĭ, în sala mare
S'aŭ ivit.
Sub privirile uimite, ca să poată 'ncepe danţul,
Aŭ întins la mijloc lanţul
Şi-aŭ pornit.
Intr'atâta sar şi strigă, cât eĭ singurĭ socotesc
Coardele că le plesnesc.
In gîtlej.

Foc aŭ par'că sub picioare, şi n'aŭ sânge 'n corp, ci foc ;
Jocul lor, nu maĭ e joc ;
E vîrtej...

. . . . . .

Staţĭ !.... Ce mască e aceea, care sala părăseşte ?
Poartă domino albastru, iar la cap treĭ florĭ de crin.
Pe furiş, printre coloane se strecoară... Trece prin
Galeriĭ aproape goale şi pe-o scară se opreşte...
Dar la câţĭva paşĭ în urmă, sub portal, — cine-ĭ acela ?
Prins la cingătoare
Are
Un rubin. Nu-ĭ Don Alvise, urmărind pe Doña Stella ?
— Nu e el !...

. .

Tărziŭ, la ziuă, o femee leşinată
Fu găsită jos, pe trepte, cu'n colan de dinţĭ la gît.

Că bărbatu'şĭ răsbunase, nimenĭ n'a aflat vr'odată.
Nicĭ Cellini Benvenuto n'a vîndut taĭna păstrată
Că acel colan sunt dinţiĭ luĭ Alvise omorît.

HARALAMB G. LECCA.

M. SIMIONIDY

Danțul, plafond

POEZIA

RAPORTURILE EI CU CELELALTE ARTE

(urmare) [1]

III

Cercetările făcute asupra vieţeï popoarelor primitive ne arată poezia unită cu muzica şi danţul. Chiar în epoca de înflorire a Greciei, odele triumfale, ca şi dithyrambele Aryenilor din periodul vedic, eraŭ compoziţiï literare, muzicale şi orchestrice. Horele noastre sînt în acelaş timp bucăţï poetice, ariï şi danţurï. Maï tărziŭ această treime se desfăcu într'un dualizm îndoit: de o parte muzica şi danţul, de cealaltă poezia şi muzica. Această asociaţie intimă dintre cele douĕ arte din urmă s'a continuat mult timp după aceea şi se continuă în unele varietăţï literare până 'n zilele noastre. Orpheŭ şi toţï cântăreţiï din timpurile eroice ale Greciei 'şï improvizaŭ versurile lor însoţindu-le de acordurile lireï. Regele David îşï cânta singur psalmiï sĕï compuşï pentru slăvirea luï Jahve. La Homer, poetul se chiamă »cântăreţ« (ἀοιδός) [2], căcï atât Phemios de la curtea luï Odysseus [3], cât şi Demodokos de la curtea luï Alkinoos [4], îşï recitaŭ naraţiunile lor epice susţinuţï de acordurile kitareï (φόρμιγξ). Pentru acelaş cuvînt, Hesiod [5] numeşte pe poeţï κιθαρισταί, adică »cântăreţï din kitară«. Poezia lirică, sub toate formele eï, era cântată din gură saŭ sprijinită de instrumente. Alkaios,

---

[1]) Vezï *Literatură şi Artă Română*, Anul II, No. VII.

[2]) Din rad. *ἀ-Fειδω*, de unde *ἀFηδών* = *ἀηδών*, privighietoare.

[3]) *Odyssea*, I, 155.

[4]) *Ibidem*, VIII *passim* şi XIII, 26 sq.

[5]) *Theogonia*, 95.

Sappho, Pindar, Simonides, Bakchylides etc., eraŭ tot aşa de marĭ poeţĭ ca şi muzicanţĭ. Ideea ce eĭ concepeaŭ se prezenta spiritului lor sub îndoita formă de vers şi cântec. Declamaţiunea actorilor grecĭ şi romanĭ era însoţită de sunetul flautuluĭ (tibia), iar părţile chorale ale tragedieĭ eraŭ cântate. Vechiĭ barzĭ aĭ Celţilor, skopiĭ Anglo-Saxonilor şi scalziĭ Scandinavilor cântaŭ însoţiţĭ de harpe faptele zeilor şi ale eroilor lor. Trubaduriĭ francezĭ, minnesingeriĭ germanĭ din evul de mijloc şi poeţiĭ noştri populariĭ din toate epocele aŭ produs versurile de odată cu aria lor, ca şi cum inspiraţia poetică, această floare a sufletuluĭ, avea nevoe de spalierul muziceĭ ca să se avînte în regiunile idealuluĭ.

Cu toate acestea, în unele cazurĭ, nu numaĭ necesitatea estetică, ci şi nevoea de a 'ntipări în memorie opera literară cu ajutorul muziceĭ, pare a fi contribuit la această legătură strînsă dintre cele douĕ arte. Aristoteles ne spune că Agathyrsiĭ cântaŭ legile lor ca să nu le uite [1]), iar Stefan din Bizanţ ne afirmă aproape acelaş lucru despre Geţĭ [2]). Dar această stare de indiviziune, neapĕrată pe cât timp cele douĕ surorĭ eraŭ nevîrstnice, trebui să înceteze de îndată ce fiecare din ele ajunse majoră. Cu cât limba lua o dezvoltare maĭ mare, cu cât vocabularul şi formele eĭ se 'mbogăţiaŭ şi se diferenţiaŭ, cu cât cuvintele deveneaŭ nişte icoane intelectuale maĭ exacte şi maĭ lămurite, nişte imaginĭ intraripate, capabile de a naşte în auditorĭ toate reprezentaţiile mintale, al căror reflex verbal eraŭ ele, cu atât poezia se făcea maĭ independentă şi maĭ vrednică de a'şĭ exploata patrimoniul eĭ, fără ajutorul surorii sale.

Adevĕrata independenţă a muziceĭ se datoreşte cultureĭ creştine, care aprofundă viaţa sufletuluĭ până la adîncimĭ nebănuite pentru antiquitatea păgână. Greciĭ eraŭ marĭ prin claritatea şi desăvîrşirea intuiţiilor lor. Cele maĭ măreţe din operele lor se ţin de domeniul artelor plastice, al architectureĭ şi al sculptureĭ. Chiar poezia lor, în partea eĭ cea maĭ caracteristică, este epopeia, adică acea poezie care se adresează la intuiţia noastră şi ne înfăţişează lumea maĭ numaĭ în mod obiectiv. Dar această reprezentare a natureĭ în toată varietatea şi magnificenţa formelor eĭ atinge maĭ mult inteligenţa decât sufletul nostru. Căcĭ dacă vederea şi auzul ne pun de o potrivă în comunicaţie cu lumea externă, vederea lasă lucrurile să existe afară din noĭ; ea este un simţ obiectiv. Auzul, din potrivă, este un simţ subiectiv; impresiunile ce el ne transmite sînt desfăcute oarecum de obiecte; ele nu aşteaptă ca să intrăm noĭ în ele, ci ele pĕtrund în noĭ; vibraţiile aeruluĭ tremură în nerviĭ noştri, reproduc în noĭ tremurătura lor, şi aceasta deşteaptă în noĭ simţirĭ şi emoţiunĭ. Ceeace dă lumiĭ viaţă sînt sunetele, care o fac să înceteze de a fi pentru noĭ o simplă succesiune de imaginĭ indiferente. Şi, în adevĕr, ce ar fi natura întreagă dacă apele n'ar murmura, dacă pasĕrile n'ar cânta, dacă frunzele n'ar produce nicĭ un freamĕt, dacă vîntul n'ar geme?

---

[1]) *Problemata*, XIX, 28: *Διὰ τί νόμοι καλοῦνται οὓς ἄδουσιν; ἢ ὅτι πρὶν ἐπίστασθαι γράμματα ἦδον τοὺς νόμους, ὅπως μὴ ἐπιλάθωνται, ὥσπερ ἐν Ἀγαθύρσοις ἔτι εἰώθασι.* [Pentru ce unele cântece se numesc *nomi*? Poate pentru că, înainte de a se cunoaşte scrierea, legile se cântaŭ ca să nu fie uitate, precum se obicĭnueşte până astăzĭ la Agathyrsĭ].

[2]) *Sub verbo Γετία* zice că Geţiĭ *ὅταν ἐπικηρυκεύονται κιθαρίζειν*, adică: Geţiĭ când anunţă ceva în public, cântă cu kitara.

Artele plastice ne înfățișează forma vizibilă în spațiŭ, poezia produce prin descrierea acțiunilor o imagine saŭ un grup de imaginĭ. Muzica trăește în lumea sonoră a tonurilor și se mișcă în timp cu o libertate și o desinvoltură ce-ĭ sînt speciale; ea se bazează pe mișcările prin care un corp iese din starea luĭ normală și se întoarce iarășĭ la dînsa. Aceste mișcărĭ 'l fac să vibreze și oarecum să tremure înlăuntrul sĕŭ. Ondulațiile aeruluĭ la care ele daŭ naștere izbesc urechea noastră, se propagă în nervĭ și deșteaptă în sufletul nostru o sensație, care se numește sunet muzical. Pe de altă parte, noĭ sîntem fiziologicește organizațĭ așa că exprimăm anumite simțirĭ prin anumite sunete. Fiecare impresie sufletească influențează mușchiĭ organelor noastre vocale prin mijlocirea nervilor care aŭ fost excitațĭ, și dă sunetuluĭ rezonanța sa specială. Innălțarea saŭ lăsarea în jos a voceĭ, lungimea saŭ scurtimea sunetuluĭ, se prefac prin artă în cântec. Tremurarea omuluĭ în mânie, în spaimă și speranță, se manifestă în tremuratul vocĭĭ, din cauză că, în acele stărĭ, tensiunea mușchilor vocalĭ slăbește; pe când curagiul, hotărîrea, bucuria 'ĭ încordează. Simțimintele pacĭnice se manifestă în liniște, jalea are un timp încet, pe când mânia, veselia, se exprimă într'un timp repede. Pe această muzică, pe care o are în sine fiecare din noĭ, se întemeiază arta muzicală, cea maĭ proprie a exprima dorurile și aspirațiile nehotărîte și nemĕsurate ale sufletuluĭ omenesc, pentru că sunetul este imitația cea maĭ exactă a țipĕtuluĭ, care este manifestația directă, firească și desăvîrșită a pasiunĭĭ. In limbă, noțiunea și emoțiunea nu sînt legate de sunetele care compun vorba, căcĭ la alte popoare aceleașĭ lucrurĭ se exprimă prin alte sunete; o odă a luĭ Pindar sună cu totul altfel tradusă în limba românească, ba se poate traduce chiar în proză, fără ca imaginile și ideile originaluluĭ să sufere o schimbare adîncă, pe când o simfonie de Schubert devine un zgomot fără sens, din momentul ce-ĭ vom schimba sunetele, ritmul și armonia.

Cu toate acestea, există un punct de contact între poezie și muzică, anume că amêndouĕ reproduc lumea noastră internă prin succesiunea în timp. Acest timp este împărțit în intervale maĭ mult saŭ maĭ puțin întinse, care în muzică poartă numele de *mĕsurĭ* saŭ *tacte*, iar în poezie de *picioare*. Insă pe când picioarele se repetă, chiar în poezia antică, cu o regularitate aproape monotonă, tactele uneĭ bucățĭ muzicale iaŭ niște forme de o varietate așa de bogată, încât poezia nu poate concura cu nicĭ un preț cu muzica pe acest tărîm. O deosebire și maĭ însemnată se accentuează între aceste douĕ arte prin împrejurarea că, deși poetul voește, ca și muzicantul, să ne manifesteze stările interne a felurite ființe și să producă în cititor o simțire egală cu a sa, el ajunge aci deșteptând în noĭ imaginile obiectelor, care produc în noĭ simțiminte și emoțiunĭ, pe când muzicantul excită sensibilitatea noastră d'adreptul prin sunete și printr'însele pune în mișcare sufletul. Poezia lucrează asupra intelectuluĭ și printr'însul asupra sufletuluĭ nostru, pe când muzica începe cu iritația nervoasă, care pune în mișcare partea afectivă a ființeĭ noastre, unde, prin emoțiunile ce produce, deșteaptă intuițiunĭ și gîndirĭ. Precum pe o placă sonoră, acoperită cu nisip, pe care am atins-o cu un arcuș de vioară, se formează, subt influența vibrațiilor, deosebite figurĭ, tot

aşa în sufletul nostru, subt influenţa sunetelor muzicale, se nasc imagini, care la rîndul lor produc cugetări în spiritul nostru. Pe de altă parte, sufletul nostru nu este o *tabula rasa*, un vid absolut. Din viaţa sa de până aicĭ, el a înmagazinat o comoară de intuiţiuni şi reprezentaţii, şi, după aseměnarea ce sunetele muzicale aŭ cu dînsele, el interpretează acele sunete şi le notează ca murmur, valuri, înnălţări, căderi, forte, dulce, subit, încet, etc. Dacă înfine la aceste intuiţiuni strînse din lumea din afară adăugăm evenimentele din viaţa proprie a sufletului, atunci auzim, fie în vocea omenească, fie în muzica instrumentală, suspine şi rîsuri, plîngeri şi efusiuni de veselie, ameninţări şi glume, întrebări şi răspunsuri, chemări şi îndemnuri, etc.

Aşa dar, poezia ne dă gîndiri şi imagini mai mult saŭ mai puţin clare. Sunetele ei nu aŭ valoare prin ele însĕle, ci numai ca simboale care exprimă ideĭ. Dacă ar voi să producă o muzică cu vorbe, ea ar izbuti cel mult să gâdile urechia fără să-i dea dezmierdările muziceĭ. Dacă ar voi să se mulţumească cu dispoziţiile sufleteşti generale şi, ca să zicem aşa, amorfe, ea ar cădea într'o obscuritate confuză, şi, în loc de a ne da sensul lumiĭ, ne-ar prezenta vorbe fără înţeles [1]). Muzica, din contră, nu deşteaptă în noĭ *forme*, cutare peisaj, cutare fizionomie de om, cutare eveniment saŭ situaţie anumită, ci *stări* ale sufletului, cutare nuanţă de bucurie saŭ melancolie, cutare grad de încordare saŭ de linişte, o seninĕtate perfectă saŭ o întristare adîncă. Toată populaţia obicinuită de ideĭ s'a şters sub farmecul sunetelor eĭ, şi nu rĕmâne decât fondul omenesc, puterea nesfîrşită de a ne bucura saŭ suferi, ridicările şi potolirile creaturiĭ nervoase şi simţitoare, variaţiunile nenumĕrate ale turburăriĭ şi liniştiĭ eĭ. De aceea nu toate subiectele pot fi tractate cu un succes egal în poezie şi în muzică. Un subiect ca *Don Juan*, tractat în poezie, şi un subiect ca *Faust*, tractat în muzică, nu poate ajunge la culmea arteĭ sale, pentru că nicĭ poezia nu ne poate manifesta viaţa sensuală cu atâta desăvîrşire ca muzica, nicĭ muzica nu ne poate destăinui aşa de limpede adîncimea cugetărilor şi puterea conştiinţeĭ ca poezia. Dacă opera *Faust* a luĭ Gounod trece între capetele d'operă ale muziceĭ, cauza este că maestrul nu s'a cufundat în cugetările filozofice ale opereĭ luĭ Göthe, ci s'a mărginit a manifesta chaosul dureros şi măreţ al uneĭ fiinţe agitate, care, după ce a scrutat adîncurile ştiinţeĭ, îşĭ găseşte fericirea în satisfacţia inimeĭ, visurile fără formă, dorinţele vage, palpitaţiile şi tresăririle tainice ale unuĭ suflet virginal în extazul iubiriĭ, precum şi sbuciumările sale dureroase în crimă şi nenorocire. Fiecare artă are o desăvîrşire ce-ĭ este proprie, domeniul în care prosperează mai mult, sfera sa în care alta nu ajunge, unde ea singură poate mai mult decât oricare alta şi unde nicĭ una nu se poate compara cu dînsa.

Pe când muzica naşte în noĭ emoţiuni, stări sufleteşti, prin excitarea ner-

---

[1]) Poeţiĭ care caută în vorbe caracterul sentimental al sunetuluĭ, ca şi aceia care aleg vorbele după coloarea vocalelor lor, sînt nişte bolnavĭ saŭ nişte şarlatani. De asemenea simboliştiĭ sacrifică înţelesul cuvintelor pentru o calitate străină vorbeĭ, şi pe care aceasta nu este niciodată în stare de a o reproduce exact. In toate aceste cazurĭ avem a face cu nişte copiĭ saŭ cu nişte oamenĭ care deliresză.

vilor auditivĭ, poetul dispune de două mijloace, pentru ca să deştepte în noĭ sentimentul de care este stăpînit el, ca în aceste versurĭ ale luĭ Gr. Alexandrescu,

Lăsat străin în lume, lipsit de orĭce bine,
Vĕzênd că nu-mĭ rĕmâne plăcere pe pământ,
Vĕzênd zilele mele de suferinţe pline,
Pun mâna p'a mea frunte şi caut un mormênt,

saŭ se slujeşte de o privelişte a naturel, în care se reflectează starea sufletească a poetuluĭ, ca în aceste rînduri ale doamneĭ Matilda Cugler-Poni:

Grădina-ĭ părăsită: unde umblam odată,
Nicĭ paserĭ nu maĭ cântă cu glasul lor voios,
Pe drumurĭ creşte iarba, pe micul iaz înnoată
O luntre sfărîmată de timpul nemilos.

Dorul şi jalea adîncă a poetuluĭ se oglindesc admirabil în acest peisaj odată martur al fericirĭĭ sale. De la tabloul ce el ne pune înnaintea ochilor noĭ conchidem la simţimêntul ce-l agită, şi astfel imaginea ne duce la emoţiune.

Muzica, din potrivă, apucă o cale inversă: ea ne face să conchidem de la starea sufletească provocată în noĭ de tonurĭ la imaginea ce se ascunde sub dînsa. Dar această divinaţiune este adesea problematică, rare-orĭ sigură. Dintr'o dispoziţie sufletească dată de muzică, noĭ ne putem face o mulţime de reprezentărĭ, fără să nemerim în totdeauna pe aceea de care s'a inspirat compozitorul. Câte odată compozitorul se mulţumeşte cu dispoziţia generală de care este el însufleţit, fără să caute a nuanţa variaţiile eĭ. Pentru acest motiv, deosebitele cuplete ale unuĭ cântec, şi adesea cântece deosebite, sînt compuse pe aceeaşĭ arie, de şi imaginile, ba câte odată chiar simţimintele din cuplete şi cântece, nu sînt aceleaşĭ. Se pare chiar că aceeaşĭ melodie se adaptează, în unele cazurĭ, pe situaţiĭ sufleteştĭ contrariĭ. Aşa, pe când aria

J'ai perdu mon Eurydice,
Rien n'égale mon malheur!

din opera *Orfeŭ şi Eurydice* a luĭ Gluck, storcea lacrimile a miĭ de auditorĭ, un contimporan al luĭ Gluck, Boyé, observa că melodia se potrivea tot aşa de bine, ba încă maĭ bine, pe cuvintele

J'ai trouvé mon Eurydice,
Rien n'égale mon bonheur!

Să lăsăm la o parte că, în multe biserică italiene, orga cântă bucăţĭ din operele cele maĭ cunoscute ale luĭ Rossini, Donizetti, Bellini, Verdi, ba chiar din operetele luĭ Lecocq. Să admitem că, în aceste improvizaţiĭ şi cu publicul care vizitează unele biserică din Italia, asemenea anomaliĭ nu dovedesc nimic contra preciziunĭĭ, cu care muzica poate exprima şi exprimă anumite simţiminte. Dar Winterfeld a demonstrat că multe părţĭ din celebrul oratorio al luĭ Händel intitulat *Messias*, cele maĭ admirate pentru simţimîntul religios ce ele exală, sînt

luate dintr'o colecţie de duo foarte profane, compuse tot de Händel pe cuvintele madrigalelor luĭ Mauro Ortensio. Aşa, de exemplu, muzica următoruluĭ duo

Nò, di voi non vo' fidarmi,
Cieco Amor, crudel Beltà;
Troppo siete menzognere,
Lusinghiere Deità![1])

a trecut fără cea maĭ mică schimbare în chorul aşa de popular al întâieĭ părţi din *Messias: For unto us a child is born*[2]). Motivul frazeĭ a treia din acelaş duo

Se per prova i vostri inganni[3])

este acelaş cu al choruluĭ: *All we like sheep*[4]) din a doua parte a aceluiaş oratorio. De asemenea, între aria madrigaluluĭ

Se tu non lasci amore,
Mio cor, ti pentirai,
Lo so ben io[5])

şi aria acestuĭ duo: *O death, where is thy sting?*[6]) din a treia parte a Messiadeĭ, este o mică deosebire. Dacă muzica ar avea prin ea însăşĭ facultatea de a exprima simţimîntul religios, asemenea quiproquouri ar fi cu neputinţă, precum ar fi cu neputinţă ca un predicator să ne reciteze, fără a se face ridicul, o poezie erotică în locul uneĭ predicĭ.

Cât de mult se pot înşela aceia care pretind a distinge într'o bucată muzicală simţimîntul precis ce ea exprimă, se maĭ poate vedea din următorul fapt. Frumoasa sonată a luĭ Beethoven în *mi bemol* se chiamă *Adio, Absenţa şi Intoarcerea*. Un critic, Marx, vorbind de dînsa, zice: »maĭ întâĭ ne face să ne închipuim că aci se tractează un episod în treĭ faze din viaţa uneĭ părechĭ amoroase, şi compoziţia ne confirmă îndată această închipuire«. Alt critic, Lenz, vorbind de sfîrşitul sonateĭ, zice: »Amanţiĭ îşĭ deschid braţele, precum paserile călĕtoare îşĭ deschid aripile«. Eĭ bine, iată ce se citeşte pe manuscrisul original al luĭ Beethoven: »*Adio*, pentru plecarea A. S. I. archiducele Rudolf, 4 Maiŭ 1809;« iar înaintea finaluluĭ: »Pentru întoarcerea A. S. I. archiducele Rudolf, 30 Ianuarie 1810«[7]).

Lectorul, pentru care aceste fapte nu sînt hotărîtoare, n'are decât să întindă singur câmpul experienţeĭ. Dacă se va executa înaintea unuĭ cerc de auditorĭ culţĭ o simfonie de Mozart saŭ de Haydn, un adagio de Beethoven, un rondo de Mendelssohn, o uvertură de Schumann saŭ o nocturnă de Chopin, opere care rezumă tot ce avem maĭ substanţial ca muzică instrumentală, saŭ motivele cele

[1]) Nu, nu voesc să mĕ maĭ încrez în voĭ,—Amor orb, Frumuseţe crudă;—prea sînteţĭ mincinoase,—divinităţĭ amăgitoare.

[2]) Căcĭ pentru noĭ s'a născut un copil.

[3]) Ca dovadă de înşelăciunile voastre.

[4]) Toţĭ noĭ ca o turmă de oĭ.

[5]) Dacă nu părăseştĭ amorul,—o inima mea, te veĭ căi,—o ştiŭ eŭ bine.

[6]) O moarte, unde este muşcătura ta?

[7]) E. Hanslick, *Vom Musikalisch-Schönen*, capit. II.

mai răspîndite din uverturele lui Rossini, Donizetti, Verdi, Gounod, şi dacă fiecare din membrii aceluĭ cerc ar fi întrebat asupra simţimîntuluĭ ce a dobîndit din audiţiunea uneia din aceste bucăţi, este mai mult decât probabil că răspunsurile vor varia de la individ la individ. Unul va răspunde »amor«, altul »dor«, al treilea »melancolie«, şi aşa mai încolo. Dar oare putem noi numi aceasta expresiunea unuĭ simţimînt, când nimenĭ nu ştie lămurit ce s'a exprimat? Oare un grup de oamenĭ culţi va da asemenea răspunsurĭ asupra uneĭ opere din domeniul picturei, sculpturei saŭ poezieĭ?

Această nesiguranţă de expresiune în muzică îşĭ are explicaţia în faptul că această artă nu găseşte nicăierĭ în natură un model saŭ o materie pentru operele eĭ.

Creaţiunea pictoruluĭ, sculptoruluĭ şi chiar a poetuluĭ este oarecum o copie, pe când natura nu oferă muziceĭ nimic de copiat; ea nu cunoaşte nicĭ simfonie, nicĭ sonată, nicĭ fugă, nicĭ uvertură, nicĭ rondo. Pictorul, ca şi poetul, fără a imita în mod servil natura, o reproduce *transformând-o*. Care este însă priveliştea naturei, dinaintea căreia muzicantul poate exclama: »iată un model splendid pentru o uvertură, o simfonie?« Compozitorul nu poate transforma, ci crează de-aîntregul şi numaĭ din capul luĭ. Ceeace poetul, pictorul şi sculptorul găseşte în contemplaţia lumiĭ, compozitorul elaborează însuşĭ. Chiar când se foloseşte de melodiile naţionale, el nu se adresează la natură, pentru că acele melodiĭ aŭ avut odată un autor, care şi el le-a *inventat*, nu le-a copiat după natură. Imitaţiile unor sunete naturale, de care s'aŭ slujit uniĭ compozitorĭ, precum cântecul cocoşuluĭ în *Anotimpurile* (Die Jahreszeiten) luĭ Haydn, al cuculuĭ, privighietoriĭ şi pitpălaculuĭ în *Consecraţiunea muziceĭ* (Die Weihe der Töne) de Spohr şi în *Sinfonia pastorale* a luĭ Beethoven, n'aŭ nimic muzical, precum n'are nimic poetic un vers ce nu coprinde decât armonie imitativă. Cântecul cocoşuluĭ nu ne este dat ca muzică; compozitorul a căutat numaĭ să ne amintească impresia ce produce de regulă asupra noastră fenomenul ce el reproduce. Afară de această intenţiune descriptivă, nicĭ un compozitor mare nu s'a slujit de vocile naturei pentru un scop în adevĕr muzical. Toate vocile naturei nu vor izbuti să facă o melodie, pentru că ele nu sînt muzică.

Melodia şi armonia lipsesc din natură. Dar este al treilea element, care există înainte de om şi afară din el: *ritmul*. In galopul caluluĭ, în cântecul mierleĭ şi al pitpălaculuĭ, se observă uşor periodicitatea fracţiunilor de timp. Ritmul nu este comun la toate fenomenele sonore ale naturei, dar multe 'l aŭ. El este cel dintăĭ element muzical ce se deşteaptă în copil, în sĕlbatic.

Dar dacă muzica nu imitează natura externă, ea reproduce mai bine de cât oricare artă tresăririle tainice şi palpitaţiile sufletuluĭ subt influenţa emoţiunilor. Una este starea sufletuluĭ când noĭ săvîrşim saŭ vedem săvîrşindu-se o faptă bună şi alta când săvîrşim o faptă rea; una când privim un apus de soare şi alta când privim o furtună pe mare; una când ne bucurăm de un câştig şi alta când cugetăm la destinele vieţeĭ noastre. Muzica, precum am arĕtat mai sus, nu ne descrie obiecte nicĭ nu ne exprimă gîndirĭ, dar manifestă stările sufleteştĭ în care ne

arunca acele priveliști și acele gîndiri. Pictura și sculptura ne reproduc un obiect pentru ca să ne pună în relief caracterul lui marcant, spiritul ce l-a format saŭ 'l face să existe; din atitudinea și din poziția corpului ce ele ne pun înainte noi ghicim mișcarea și voința care l-aŭ adus aicĭ. Muzica manifestă mișcarea internă care a produs acel corp și silește fantazia noastră să schițeze forma rezultată din acea mișcare. Ea ne transportă în starea sufletească a celuĭ ce cîntă și, din felul cum e acea stare, noi întrevedem obiectul ce-l face pe el vesel saŭ trist. Simțimintele noastre sînt numaĭ indicate prin vorbe; dar nicĭ o vorbă pe lume nu poate arĕta ce este în sufletul nostru cînd el se află subt influența doruluĭ, a gelozieĭ saŭ a entusiasmuluĭ. De aceea, pentru naturile esențialmente muzicale, muzica este maĭ definită și maĭ limpede decît vorba. »Mie unuia, zice Mendelssohn, vorbele 'mĭ par îndoioase, vage, neînțelese, cînd le compar cu adevĕrata muzică, care umple sufletul de miĭ de miĭ de lucrurĭ maĭ bune decît vorbele. Ceeace 'mĭ exprimă muzica pe care o iubesc, 'mĭ pare maĭ mult prea *definit* de cît prea *nedefinit*, pentru ca să maĭ am nevoe să-ĭ pun vorbe.... Dacă aș avea în minte terminĭ definițĭ pentru unul saŭ maĭ multe din ale mele *Romanțe fără vorbe* (Lieder ohne Worte), m'aș feri de a mĕ servi de dînșiĭ, pentru că vorbele aŭ pentru fiecare persoană un înțeles deosebit. Numaĭ muzica poate deștepta aceleașĭ ideĭ și aceleașĭ simțiminte într'un spirit ca într'altul« [1]). Berlioz zicea uneĭ domnișoare: »te ador, te slăvesc, *te iubesc într'un cuvînt*, maĭ mult decît poate spune săraca limbă franceză; dă-mĭ o orchestră de o sută de muzicanțĭ și un chor de o sută cincĭ-zecĭ de vocĭ și-țĭ voiŭ spune« [2]). Pentru adevĕrațiĭ muzicanțĭ, emoțiunile și faptele se traduc prin note. Așa Beethoven zicea de Klopstock: »în totdeauna *maestoso*, *re bemol major*« [3]); iar Schumann zicea despre orașul Heidelberg că »are o tonalitate dulce, cîntăreață, provençală« [4]). Saint Saëns ne spune că, pe cînd se juca într'o cameră cu mama sa, veni un vizitator în camera vecină. El 'l ascultă mergînd, și după cîteva secunde zise foarte serios: »acest domn face mergînd o pătrime (une noire) și o optime (une croche)«. In adevĕr, domnul acela mergea cu un pas neegal [5]). Schumann, la 18 anĭ, schița un fel de portrete muzicale, notînd cu felurite întorsăturĭ de cîntec, de ritmurĭ variate, nuanțele morale și pînă și apucăturile fizice ale tinerilor sĕĭ camarazĭ de școală, și isbutea să dea niște asemĕnărĭ isbitoare, pe care toțĭ le recunoșteaŭ [6]).

Ca și poetul, compozitorul ne 'nfățișează obiectul în formațiune, nu în starea luĭ de desăvîrșire, și ne transportă în acțiunea din care el s'a născut. In acest chip, toată lumea sensibilă, toate comorile spirituluĭ intră în domeniul tonurilor; însă, precum am observat maĭ sus, muzica nu exprimă d'adreptul lucrurile și imaginile lor, ci rĕsunetul lor în sufletul nostru. Precum limba caută

---

[1]) Ernest David, *Les Mendelssohn-Bartholdy et Robert Schumann.*
[2]) *Lettres intimes.*
[3]) Oeltzelt-Newin, *Ueber Phantasie-Vorstellungen*, p. 22.
[4]) *Jugendbriefe.*
[5]) Hugues Imbert, *Profils de musiciens.*
[6]) Baron Ernouf, *Compositeurs célèbres.*

să descrie corpurile sonore prin sunetele ce ele scot, ca în vorbele *tună, trăsneşte, urlă, şuieră, pîlpîie* etc., tot aşa şi muzica alege sunetele care pot reproduce mai exact fenomenele naturei. Vocile de primăvară ale naturei se aud în pastorala *Acis şi Galathea* lui Händel tot aşa de limpede ca şi furtuna în *Simfonia pastorală* a lui Beethoven. In aceasta din urmă figurează chiar cântecul pitpălaculuĭ, al cuculuĭ şi al privighetoriĭ; însă aceste imitaţiĭ n'ar avea nicĭ o valoare muzicală dacă ar fi intercalate în corpul simfonieĭ ca nişte elemente străine şi dacă n'ar isvorî din desvoltarea melodieĭ însăşĭ. Imitarea sunetuluĭ natural pentru sine însuşĭ nu este artă. Insă dacă, pe de altă parte, muzica ar evita într'un mod sistematic de a da creaţiunilor sale coloritul lor firesc, atunci ea ar cădea într'un idealism fals, care nu pune nicĭ un preţ pe realitate. După cum pitpălacul, ciocârlia, privighietoarea, câĭnele, leul, aŭ glasurile lor speciale, tot aşa murmurul apeĭ, freamătul şi fîşiitul frunzeĭ, zăngănitul săbiilor, aŭ sunetele lor caracteristice, la auzul cărora se deşteaptă în noĭ imaginea obiectelor. In simfonia *Creaţiunea* (Die Schöpfung) a luĭ Haydn, se simte intenţiunea compozitoruluĭ de a imita căderea liniştită a zăpeziĭ, sgomotul ploiĭ, săritura tigruluĭ. In frumosul oratorio al luĭ Händel, intitulat *Israel în Egypt*, muzicantul ne descrie trecerea Mării Roşiĭ de către Ebreĭ. Măreţ este pasagiul muzical compus pe vorbele »Valurile se înnalţă ca nişte ziduriĭ«. Dacă Händel ar fi aşezat aceste vorbe pe o melodie bogată în schimbărĭ, un asemenea cântec ar fi fost în contradicţie cu textul; însă chorul ţine necontenit unul şi acelaş ton, şi fiindcă acest ton se repetă la fiecare silabă cu aceeaşĭ forţă, imaginea lucruluĭ se naşte neapărat în sufletul auditoriuluĭ. In celebrul *requiem* al luĭ Mozart, auzim trâmbiţa judecăţeĭ de apoĭ, al căreĭ rĕsunet sparge porţile mormintelor, şi vedem cum omul vinovat înviază şi se scoală ca să se înfăţişeze înaintea înfricoşatuluĭ judeţ al luĭ Dumnezeŭ; înfine, muzica exprimă cele dintâĭ mişcărĭ ce urmează după rigiditatea morţiĭ şi mişcarea liberă a celor deşteptaţĭ din morminte. In zilele noastre, Wagner, care a dus muzica picturală *(Die Tonmalerei)* până la cel maĭ înnalt grad posibil de expresiune, a produs efecte extraordinare prin imitaţiile luĭ uimitoare. Aşa în *Rheingold* şi în *Die Walküre*, de câteorĭ vorbeşte Locki, zeul foculuĭ, se aud flacările şi scînteile în orchestră: viorile scapără vîlvătăĭ, harpele pîlpîie şi timbrele imitează plesnetul scînteiĭ.

La amator şi diletant însă sensaţiunea muzicală nu este aşa de clară în cât ea singură să-l ducă la luciditatea reprezentaţiilor. De aceea el are nevoe de un text saŭ cel puţin de un titlu pentru înţelegerea uneĭ bucăţĭ muzicale. Pentru dînsul vorba cântată este în totdeauna maĭ accesibilă decât muzica instrumentală. Această împrejurare ne explică succesul uriaş ce opera a dobîndit şi dobîndeşte pe fiecare zi faţă cu muzica instrumentală, care este gustată de un cerc cu mult maĭ restrîns. Dar unirea cea maĭ strînsă, indisolubilă, dintre muzică şi poezie o găsim în cântecul popular. Simţirea naivă, sfiicioasă, îşĭ găseşte expresiunea sa desăvîrşită în vibraţiile tonurilor. Chiar cântecele poeţilor artişti ca Béranger, V. Hugo, Musset, Göthe, Heine, Alexandri, câştigă în căldură şi adîncime când sînt cântate. Cu toate acestea, ele, prin frumuseţea imaginilor ce ne sugerează şi

a emoţiunilor ce ne produc, prin armonia limbeĭ şi cadenţa graţioasă a versuluĭ, sunt opere de artă întregĭ, aşa că pentru dînsele muzica, de şi le dă un grad maĭ puternic de expresiune, nu este un element neapĕrat trebuincios. Nu maĭ vorbim despre epopeie, despre muzica plastică prin excelenţă, care nu sufere nicĭ o muzică, de oarece, precum zice Wilhelm Ambros [1]), muzica nu are nicĭ o limbă pentru evenimente. Chiar poezia lirică maĭ înaltă, oda şi elegia, care ia un sbor maĭ liber şi maĭ îndrăzneţ, nu este în totdeauna un tărîm fecund pentru compoziţia muzicală. Sînt dar domeniĭ anume, a căror exploatare este rezervată poezieĭ şi din care muzica nu poate trage decât foloase îndoelnice; numaĭ neţinerea în seamă şi nesocotinţa acestuĭ adevĕr fundamental a făcut pe Richard Wagner să emită paradoxala axiomă că »ceea ce nu este vrednic de fi pus pe muzică, nu este vrednic de a figura în poezie«. După această maximă, multe părţĭ din Faust, poeziile filozofice ale luĭ Schiller, Shelley, V. Hugo, etc., neputêndu-se pune pe muzică, nu merită a fi scrise în versurĭ. Absurditatea acesteĭ pretensiunĭ nu are nevoie de a fi demonstrată.

Pe la jumĕtatea acestuĭ secol, Wagner publică scrierile sale *Das Kunstwerk der Zukunft* (Opera de artă a viitoruluĭ) şi *Oper und Drama*, în care el arăta cauzele care aŭ făcut să decadă arta şi mijloacele de a o înnălţa iarăşĭ. El găsea acele cauze în izolarea artelor, iar mijlocul de vindecare în împreunarea lor din noŭ, ca în tragedia antică. Unirea tutulor artelor nu se poate face, după dînsul, decât în drama muzicală, care este »opera de artă a viitoruluĭ«. Punctul sĕŭ de plecare este în ideea emisă de Gluck, în prefaţa opereĭ sale *Alceste*, că într'o operă trebue să se dea precădere poezieĭ, textuluĭ, ca în tragedia antică, nu muziceĭ, precum se făcea în genere de compozitorĭ. Numaĭ conlucrarea poezieĭ cu celelalte arte poate ajuta drameĭ muzicale să ajungă la gradul eĭ cel maĭ înnalt de expresiune. Pentru atingerea acestuĭ scop, este de neapĕrată nevoie ca fiecare artă să sacrifice ceva din independenţa ce a dobîndit în cursul timpuluĭ. Aşa, limba trebue să se întoarcă la elementele muzicale pe care le-a pierdut în cursul desvoltărĭĭ sale şi le-a înlocuit cu sunete de o însemnĕtate convenţională, şi să tracteze numaĭ subiecte care se adresează la intuiţiunea sensibilă, precum sînt mythurile greceştĭ şi legendele germane. Melodia nu trebue să figureze numaĭ pentru sine însăşĭ, ca în operele de până aicĭ, unde ea maschează şi acopere vorbele, ci să slujească a le pune maĭ bine în relief; cu alte cuvinte, în locul melodieĭ italiene, el cere declamaţia muzicală pentru un text poetic. Cu aceste douĕ arte trebue să se asocieze danţul, care de la început a fost nedespărţit de muzică şi poezie; vine apoĭ architectura pentru clădirea sceneĭ, pictura pentru imitarea loculuĭ, privelişteĭ naturale, în care se petrece acţiunea; înfine, sculptura, care nu este altceva decât fixarea atitudinilor omeneştĭ în formă moartă, înţepenită, devine o sculptură viuă şi mişcătoare prin mimica actoruluĭ. Astfel, toate artele se grupează împrejurul drameĭ, care le uneşte în opera de artă cea maĭ înaltă. Numaĭ contopirea tutulor artelor într'una singură ar da adevĕrata operă de artă,

[1]) *Die Grenzen der Musik und Poesie.*

de care omenirea are nevoe. Şi această »operă de artă a viitoruluĭ« este drama cu muzică şi danţ, care se petrece într'un peisaj, are drept cadru o clădire măreaţă ridicată pentru un scop poetico-muzical, este realizată de actorĭ, care, prin atitudinile corpuluĭ şi prin gesturile lor, sunt nişte statuĭ viĭ. Pentru ca vederea orchestreĭ să nu distragă privirile spectatorilor, Wagner a avut grijă de a o ascunde sub scenă. Această din urmă inovaţiune a fost cu mult înainte cerută de către Grétry, în ale căruĭ *Essais sur la musique* citim: »aş voi ca orchestra să fie acoperită, pentru ca publicul să nu vază nicĭ pe muzicanţĭ nicĭ pupitrele lor«. Această ascundere a orchestreĭ maĭ are avantajul că, deşi Wagner a îndoit numĕrul instrumentelor, şi cu tot sgomotul formidabil ce ele produc, totuşĭ auditorul nu pierde nicĭ una din silabele declamate de actor. Pe de altă parte, în teatrul de la Bayreuth, decorurile sînt executate cu o artă care se apropie de magie. Fiecare acţiune se întrupează într'un şir de tablourĭ grandioase, în care minunile pictureĭ, mecaniceĭ şi industrieĭ subjugă şi transportă pe privitorĭ. Primirea oaspeţilor în castelul de la Wartburg *(Tannhäuser)*, arĕtarea şi pornirea luĭ Lohengrin în luntrea trasă de o lebădă, jocul celor treĭ fete ale Rinuluĭ în rîŭ, trecerea zeilor peste podul de curcubeŭ către cetatea Asilor *(Rheingold)*, pĕtrunderea lumineĭ de lună în coliba luĭ Hunding, călăritul celor nouĕ Walküre pe câmpul de bătae, Brunhilde în Waberloh *(Die Wälkuren)*, finalul din *Götterdämmerung*, unde Brunhilde sare pe cal şi se asvîrlă pe rug, pe când Hagen se aruncă în Rinul revĕrsat şi pe cer se arată reflexul incendiărĭĭ casteluluĭ zeilor, sunt privelişti care rivalizează cu tot ce arta a produs până acum.

Cu aceste efecte uimitoare produse de decoruri şi maşinărĭĭ, maĭ ales în teatrul de la Bayreuth, precum şi cu extraordinara sa ştiinţă de a combina tonurile şi a le face să se mlădieze după jocurile fantazieĭ sale, Wagner, care la început trecea în ochiĭ lumeĭ întregĭ cel mult de un original, este astăzĭ considerat de o seamă din public, şi chiar de mulţĭ specialiştĭ, ca un geniŭ fără seamĕn, şi nu numaĭ ca muzicant, ci şi ca poet, pentru că el însuşĭ îşĭ compune textele operelor sale. Pentru aceştĭ admiratorĭ — uniĭ din convingere, ceĭ maĭ mulţĭ inconştienţĭ — el este un poet maĭ mare decât Göthe şi un compozitor maĭ mare decât Beethoven. Aceste exagerărĭ ridicule aŭ făcut pe Schnyder von Wartensee să zică în rîs: »şi eŭ pun pe Wagner maĭ pre sus de Göthe şi de Beethoven, căcĭ el face poeziĭ maĭ bune decât ale luĭ Beethoven şi compoziţiĭ muzicale maĭ bune decât ale luĭ Göthe«.

Insă, orĭcare ar fi valoarea producţiunilor poetico-muzicale ale luĭ Wagner, »opera de artă a viitoruluĭ« nu-şĭ ţine promisiunea de a pune muzica în serviciul poezieĭ, ca în tragedia antică, saŭ cel puţin de a le pune pe aceeaşĭ linie; ci dă celeĭ dintâĭ o importanţă şi o desvoltare, care lasă în umbră textul poetic. Precum se exprimă un eminent scriitor, »opera de artă a viitoruluĭ, cu toată aparenta poziţie umilită a muziceĭ, este aşa de esenţial *operă*, operă care înghite muzica, încât poezia joacă numaĭ rolul uneĭ principese, căreia i se acordă apanagiĭ, după ce i s'a răpit tronul« [1]). Şi în adevĕr, nu are cineva decât să-şĭ

[1]) R. Gottschall, *Poetik. Die Dichtkunst und ihre Technik, vom Standpunkte der Neuzeit*, p 52.

amintească strofele care se cântă cu acompaniament de orchestră, pentru ca să înţeleagă rolul cu totul subordinat pe care 'l joacă poezia în opera veche ca şi în opera de artă a viitoruluĭ. Ceĭlalţĭ compozitorĭ, deşi căutaŭ în poezie numaĭ un prilej pentru a-şĭ clădi d'asupra eĭ etajurile notelor lor, 'ĭ recunoşteaŭ cel puţin un domeniŭ propriŭ, în care ea domneşte fără rival. Wagner nu maĭ admite altă poezie decât cea din drama viitoruluĭ, căcĭ, după faimosul luĭ aforism, »ceeace nu este vrednic de a fi pus pe muzică, nu este vrednic de a fi pus în poezie«.

Cu toată predica sa pentru concordia artelor, Wagner este şi rămâne maĭ pre sus de toate muzicant. El nu poate mistui civilizaţia modernă cu raporturile eĭ multiple şi complicate, cu instituţiile şi organizaţia eĭ savantă, pentru care muzica nu are nicĭ un mijloc de expresiune. De aceea, el strigă contra drameĭ literare, care, căutând să aprofundeze caracterele, simte adesea nevoie de aparatul complicat al acesteĭ culturĭ. »Omul care va fi reprezentat în drama viitoruluĭ, zice el, nu are a face întru nimic cu confuziunea prosaic intrigantă a statuluĭ şi a modeĭ, pe care poeţiĭ noştri moderniĭ se ocupă să o încurce şi descurce pe teatru în cele maĭ micĭ amĕnunte; acţiunea şi vorbirea luĭ potrivită cu legile natureĭ este: *da, da!* şi: *nu, nu!* Tot ce trece dincolo de aceasta este netrebuincios, adică modern, de prisos« [1]). Cu alte vorbe, de aicĭ înnainte acea eflorescenţă de ideĭ, de care sînt pline operele marilor dramaturgĭ, trebue înlocuită cu sărăcia sunetelor naturale, iar personagiul prin excelenţă al drameĭ viitoruluĭ trebue să fie acel sĕlbatic, pe care Rousseau 'l recomanda ca modelul omuluĭ. Idealul opereĭ de artă a viitoruluĭ este *omul-simţire*, pentru că muzica poate să exprime numaĭ emoţiunĭ, nu ideĭ, iar artistul nu are să ceară de la public altceva decât capacitatea de a se emoţiona, şi nimic maĭ mult. Rezultatul ar fi că, în loc de piese ca *Othello, Richard III, Hamlet, Regele Lear, Cinna, Polyeucte, Britannicus*, vom avea librete ca *Tannhäuser* şi *Lohengrin*, ba încă, ceeace este maĭ rĕŭ, ca *Tristan şi Isolde* şi *Der Ring des Nibelungen!*

Dacă este adevĕrat că danţul, muzica şi poezia aŭ fost la început unite, apoĭ nu este maĭ puţin adevĕrat că desvoltarea architectureĭ, pictureĭ şi sculptureĭ este independentă de poezie în forma eĭ dramatică. Este asemenea adevĕrat că teatrul slujeşte ca local de întîlnire tutulor artelor. Insă Wagner afirmă nu numaĭ că deosebitele arte conlucrează la succesul opereĭ, ci că fiecare din ele ajunge la punctul eĭ cel maĭ înnalt de expresivitate prin această unire şi că fiecare artă trebue să renunţe la independenţa eĭ, pentru ca să existe numaĭ ca simplă colaboratoare a muziceĭ.

Cu toate acestea, faptele vorbesc contra teorieĭ luĭ Wagner. Catedrala San Pietro din Roma ne impresionează ca operă architectonică, fără ca să se joace într'însa o dramă muzicală; muzica nu ar adăoga nimic la frumuseţea şi adîncimea luĭ *Faust* şi *Hamlet;* lyrica luĭ V. Hugo şi *Divina Commedie* nu aŭ nevoie absolută de o ilustraţie; *Moise* al luĭ Michel Angelo nu ar face o impresie

---

[1]) *Das Kunstwerk der Zukunft*, p. 204.

mai măreață dacă s'ar cânta saŭ s'ar juca împrejurul luĭ, şi *Simfonia Pastorală* a luĭ Beethoven nu ne-ar fermeca mai mult dacă ar fi însoţită de vorbe [1]).

Infine, a doua afirmare a luĭ Wagner cum că desvoltarea firească a fiecăreĭ arte este de a renunţa la independenţa eĭ şi de a se contopi toate între ele, este contrarie observaţiuniĭ şi legilor de desvoltare. Desvoltarea naturală porneşte de la unitate spre pluralitate, nu de-a'ndoasele; progresul constă în desomogeneizare şi diferenţiare. Artele nu s'aŭ născut din întîmplare, ci după legĭ firesti; diferenţiarea lor este urmarea uneĭ necesităţĭ organice; când aŭ ajuns odată la independenţă, ele nu mai renunţă la dînsa. Ele pot degenera, pot chiar pieri, dar nu se mai pot întoarce la germenul din care s'aŭ născut.

Ang. Demetriescu.

[1]) Max Nordau, *Entartung*, vol. I, p. 307 sqq.

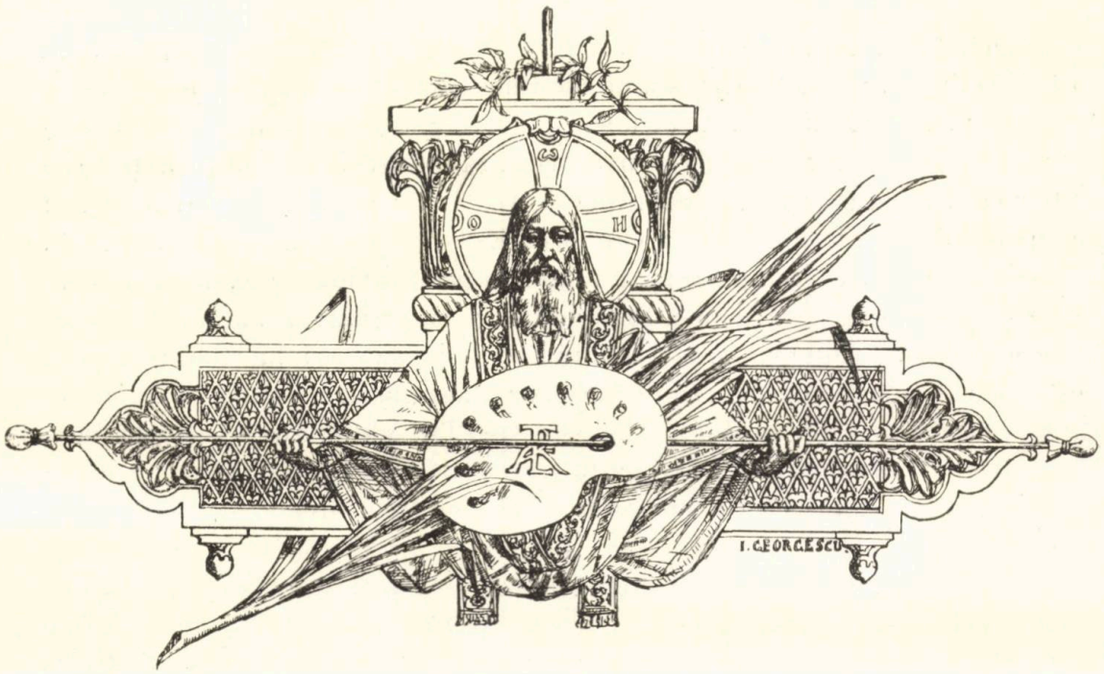

FIICA LUĬ SEJAN

(POVESTE ISTORICĂ)

(urmare) [1]

XXIV

Condemnarea şi moartea Claudieĭ Pulchreĭ înnăsprise şi maĭ mult relaţiunile dintre 'mpĕratul şi noră-sa, Agripina. Când aceasta aflase de tragicul sfîrşit al vereĭ sale, ea căzuse bolnavă de inimă rea, şi, multă vreme, 'n timpul zăcereĭ sale, nu-şĭ maĭ putuse deslipi mintea de la această nenorocire. Ea o vedea pe iubita sa Claudia 'n fiecare moment; i se părea că aude plângerile şi rugăciunile eĭ, protestările de nevinovăţie ce făcuse până pe pragul morţeĭ, şi o furie nebună o cuprindea 'mpotriva socruluĭ sĕŭ, pe care-l acuza de perzania eĭ. Pe de altă parte, propria sa siguranţă 'ncepuse s'o 'ngrijească. Stând în pat, singură, faţă 'n faţă cu gîndurile sale, re'nnodând, cu luciditatea ce dă situaţiile critice, firul ultimelor evenimente, ea constatase, încă odată, că toate 'nscenările ce-ĭ amăraŭ de câtva timp viaţa eraŭ îndreptate 'mpotriva sa; ba chiar întrevĕzuse, ca încoronare a lor, propriul sĕŭ supliciŭ într'un viitor apropiat. Moartea n'ar fi spăimîntat-o, căcĭ era curagioasă şi trecuse deja prin multe pericole; însă 'ĭ era frică de suferinţele umilitoare ce 'nsoţesc rĕzbunările meschine. Afară de aceasta, ea credea că are încă datoriĭ de 'mplinit înnainte de a renunţa la viaţă. Ca mamă, se 'ngrijea de soarta copiilor sĕĭ, ameninţaţĭ ca şi dînsa, însă prea tinerĭ pentru a-ĭ da o mână de ajutor; ca vĕduvă, moştenitoare a unuĭ nume ilustru, nu se putea 'mpăca cu ideea de a lăsa imperiul pe mânĭ străine, 'n voia 'ntîmplăreĭ; ca patriciană mîndră, prigonită şi izbită 'n ce avusese maĭ scump, ea voia

[1]) Vezĭ *Literatură şi Artă Română*, Anul II, No. 8.

să aibă revanşa sa, înnainte de a-şĭ da sfîrşitul, şi să lovească, la rîndu-ĭ, în aceia ce-ĭ pricinuiseră atâtea rele. Atuncĭ, sta, şi cugeta, şi-şĭ trudea mintea cum să facă ca să iasă din cercul de fer ce o strîngea, să depărteze de la dînsa soarta nefastă ce o persecuta cu atâta 'ndărătnicie. După lungĭ şi adîncĭ chibzuinţe, ea crezu că mijlocul cel maĭ bun era căsătoria. Ea 'şĭ zise că singur un bărbat, egal cu dînsa prin naştere, puternic prin rangul şi prin meritele sale, va fi 'n stare să-ĭ asigure liniştea, servindu-ĭ, în acelaş timp, şi planurile. Fără 'ndoială că ideea de a părea, schimbându-şĭ condiţiunea, necredincioasă luĭ Germanicus, o costa, dar se mîngîia, zicîndu-şĭ că lucrul ar fi fost plăcut însuşĭ fostuluĭ sĕŭ soţ, fiindcă, făcênd acel pas, ea slujea interesele caseĭ luĭ. Maĭ presus de aceasta însă, ura şi setea de rĕzbunare ce o stăpîneaŭ eraŭ aşa de marĭ, încât, pentru a le satisface, se simţea gata la totul, orĭce altă consideraţiune părêndu-i-se de o ordine secundară.

In timpul acesta, Tiberiŭ, aflând de boala eĭ, veni să o vază, maĭ mult de ochiĭ lumeĭ, decât de dragostea ce ar fi avut pentru dînsa. Vizita luĭ însă fu o nouă cauză de 'nveninare a relaţiunilor dintre eĭ. Agripina, cum îl vĕzu, izbucni 'n vaete şi 'n recriminărĭ. Ea 'ĭ impută părăsirea 'n care se afla, grija şi temerile 'n care trăia.

— »O Cesare! — 'ĭ zise ea, după ce plânse 'ndelung în tăcere, — vezĭ 'n ce stare am ajuns! Aş putea zice: unde m'a adus lipsa de milă ce arăţĭ cu mine! Nu era destul izolarea 'n care 'mĭ petrec zilele: trebuia să răpeştĭ şi ultima consolare ce le maĭ îndulcea, zmulgênd de lîngă mine pe singurele mele prietine!... Acum, ce să maĭ zic?... urmează-ţĭ opera!... desăvîrşeşte ceeace aĭ început!... pune să mi se ia şi viaţa, căcĭ altă binefacere din parte-ţĭ nu pot să maĭ aştept!... Da! traiul acesta singuratic mĕ apasă!... Mĭ-e sete de dragoste, de iubire, de o inimă care să mĕ 'nţeleagă şi să bată pentru mine!... După atâtea furtunĭ ce aŭ trecut peste capu-mĭ, am nevoe de un liman liniştit, pe care să-mĭ întremez puterile zdrobite!... Cesare, — adaose ea, după o pauză, — aĭ maĭ putea repara rĕul ce mĭ-aĭ făcut, dându-mĭ un soţ, pe care să mĕ sprijin în restriştele mele. Insă favoarea aceasta ar fi aşa de excepţională, încât abia 'ndrăznesc să o formulez!... Vezĭ: sînt încă 'n floarea tinereţiĭ, şi dorinţa orĭcăreĭ femeĭ de inimă nu poate fi decât căznicia. Acordă-mĭ voia de a mĕ remărita. Se vor găsi, de sigur, în Roma, destuĭ cetăţenĭ distinşĭ, care să maĭ se uite la mine şi să primească, 'n casa lor, pe vĕduva luĭ Germanicus şi pe copiiĭ eĭ![1])...«

Tiberiŭ încruntă sprîncenile la această propunere, întrevĕzênd, cu perspicacitatea-ĭ obicĭnuită, scopurile ascunse ce o dictaŭ, bănuind, după cum şi era 'n realitate, că Agripina 'ĭ cerea un bărbat pentru a avea un instrument docil şi maĭ direct cu care să lovească 'ntr'însul. Totuşĭ, el se stăpîni şi plecă fără să dea vre-un rĕspuns, ceeace mări şi maĭ mult animozitatea nori-seĭ împotrivă-ĭ.

Câtva timp după aceasta, un alt incident puse vîrf antipatieĭ ce aceste na-

---

[1]) Vezĭ Tacit, *Anale.*

turĭ aşa de deosebite aveaŭ una pentru alta şi făcu, astfel, orĭce relaţiunĭ dintre ele cu neputinţă.

Cu ocaziunea uneĭ serbărĭ de familie, Tiberiŭ chemase la masă pe rudele sale cele maĭ apropiate, pe maică-sa, Livia-Augusta, 'ntre altele, şi pe Agripina. Sejan găsi 'n acea 'mprejurare un prilej favorabil pentru a sfărîma ultimele rămăşiţe de bună dispoziţiune ce stăpînul sĕŭ ar fi maĭ păstrat pentru aceasta din urmă. Innainte de masă, el puse s'o 'nştiinţeze, 'n secret, că i se pregătea moartea, de oarece bucatele ce i se vor servi eraŭ otrăvite. Agripina crezu fără greutate, şi, neştiind să se prefacă, nu băgă nimic 'n gură 'n tot timpul ospĕţuluĭ. Pe de altă parte, se atrase atenţiunea luĭ Tiberiŭ că noră-sa se fereşte de a mînca. Pentru a verifica dacă lucrul era adevĕrat, el luă un fruct de pe masă şi i-l oferi, lăudând frumuseţea şi bunătatea luĭ. Agripina, din ce 'n ce maĭ întărită 'n credinţa sa prin acea politeţă neobicĭnuită, primi fructul, dar în loc să guste dintr'însul, îl dete unuĭ sclav ce se afla la spatele eĭ. Tiberiŭ vĕzu mişcarea, şi, supĕrat că i se atribuiaŭ gînduri aşa de criminale, se 'ntoarse către mamă-sa şi zise destul de tare ca să fie auzit de toţĭ: »Maĭ miră-te că mĕ arăt aşa de sever cu o femee care mĕ ia drept un otrăvitor!...[1])« .

Din momentul acela, el o scoase cu totul de la inimă, 'ncetă d'a o maĭ primi prin casă, nicĭ nu se maĭ duse s'o vază.

XXV

Cele din urmă cauze care desăvîrşiră pierderea Agripineĭ şi a caseĭ sale fură plecarea luĭ Tiberiŭ din Roma, pe de o parte, iar pe de alta, moartea Livieĭ-Augusteĭ, mameĭ luĭ, care ţinea la familia luĭ Germanicus şi o protegia pe cât îĭ era cu putinţă.

După o lungă călĕtorie prin Latium şi prin Campania, întreprinsă subt pretext de a dedica nişte temple, unul la Capua, în onoarea luĭ Jupiter, şi altul la Nola, unde murise August, în amintirea acestuia, Tiberiŭ se stabili definitiv în desfătătoarea insulă Capreea, aşezată 'n partea meridională a golfuluĭ Neapoleĭ, în faţa promontoriuluĭ Surentum, de care nu era despărţită decât printr'o strimtoare de câteva miĭ de paşĭ. Acolo, el găsi liniştea şi siguranţa ce-ĭ lipseaŭ. Departe de intrigile şi de obsesiunile capitaleĭ, acolo, el se simţi cu desăvîrşire liber, putu să se odihnească de grijile administraţiuneĭ, să privească lucrurile de departe, să se dea, fără jenă, gusturilor şi pornirilor inimeĭ sale. El rĕmase în acea insulă până la sfîrşitul vieţeĭ sale, căcĭ, deşi se 'ncercă, 'n urmă, să revie la Roma, apropiindu-se chiar de cetate până 'n faţa zidurilor eĭ, totuşĭ nu maĭ intră 'ntr'însa, adeverind astfel oroscopul ce se trăsese la plecarea luĭ şi după care ceĭ ce citeaŭ în poziţiunea stelelor anunţaseră că nu se va maĭ întoarce nicĭodată [2]).

Cât despre Livia-Augusta, ea rĕposă, nu mult după aceea, în adîncĭ bĕ-

---

[1]) Vezĭ Tacit, *Anale.*

[2]) Vezĭ Tacit, *Anale.*

trâneţe, 'nconjurată de stima şi de iubirea Romanilor. Cât trăise, ea moderase oarecum pornirile luĭ Tiberiŭ, care, ridicat la imperiŭ numaĭ prin influenţa eĭ asupra luĭ August, se temea de dînsa şi nu cuteza să o 'nfrunte. Se zice chiar că, pentru a scăpa de ascendentul eĭ, el părăsise capitala pentru o localitate unde se simţea maĭ stăpîn pe el însuşĭ. Oricum ar fi însă, moartea eĭ nu-ĭ pricinui mare durere. El nu se derangiă ca să vie să asiste la 'nmormîntarea eĭ, ba nicĭ chiar nu permise a i se da, în totalitatea lor, onorurile ce Senatul, crezênd că face plăcere prinţuluĭ, votase pentru ilustra defunctă. El le reduse, ca prin pură modestie, alegând, în scrisoarea sa către Senat, că, prin aceasta, 'ndeplinea însăşĭ dorinţa mameĭ sale, care fugea de apoteoze şi de manifestaţiunĭ exagerate. Mulţĭ însă îl acuzară că voise maĭ de grabă să plătească, printr'un fel de rĕsbunare postumă, dependinţa 'n care ea 'l silise să trăiască pân'atuncĭ. Ceeace nu se poate tăgădui, totuşĭ, e că, de aci 'nnainte, scăpat de orĭce autoritate jenantă, el putu să se dea, pe 'ndelete, instinctelor sale de cruzime, aţiţate încă prin sfaturile interesate ale favorituluĭ sĕŭ.

XXVI

Sejan, in adevĕr, după ce aşezase pe stăpînul sĕŭ în Capreea, se 'ntorsese la Roma, unde a-tot-puternicia sa nu maĭ avea stavilă. In cursul călĕtorieĭ, el avusese ocazia să dea luĭ Tiberiŭ o strălucită dovadă de devotamentul sĕŭ, şi aceasta 'ĭ sporise şi maĭ mult trecerea. Aflându-se, 'ntr'o zi, la masă, 'ntr'o peşteră, la Spelunca, lîngă Teracine, între marea Amiclelor şi Fundi, o surpătură se produsese, pe neaşteptate, care strivise câţiva sclavĭ. Sejan, în pericolul ce-ĭ ameninţa pe toţĭ, se aruncase d'asupra luĭ Tiberiŭ, şi, sprijinindu-se 'n coate şi 'n genuchĭ, formase, cu corpul sĕŭ, un fel de boltă subt care-l adăpostise până la venirea ajutoarelor [1]). Impĕratul vĕzuse în acel act o probă de credinţă maĭ mare încă decât cele ce primise pân'atuncĭ din partea prefectuluĭ pretoriuluĭ, şi, decĭ, recunoscĕtor, îl împovărase de onorurĭ şi de binefacerĭ, îl trimisese ca să-l reprezinte pe lîngă Senat, ĭĭ dase, într'un cuvînt, cele maĭ depline puterĭ de care cineva poate să dispue într'un Stat despotic.

Primul uz ce Sejan făcu din noua sa situaţiune fu de a lovi şi maĭ tare 'n Agripina şi 'n copiiĭ eĭ. In scrisorile sale către Tiberiŭ, pentru a nu se arăta pătimaş, el afecta nepărtinirea unuĭ judecător. In realitate însă, şi subt aparenta sa moderaţiune, el căta să 'nnegrească cât putea maĭ mult pe aceĭ pe care 'şĭ propusese să-ĭ pearză, descriind faptele şi mişcările lor cele maĭ micĭ în mod desavantagios, exagerându-le saŭ denaturându-le, după trebuinţă, înfăţişându-le subt nişte aspecte care indispuneaŭ împotrivă-le. Şi ocazia nu-ĭ lipsea pentru aceasta. Ca să fie maĭ în curent cu tot ce se atingea de dînşiĭ, el organizase împrejurul lor un spionagiŭ de tot minutul. Prin ajutorul amanteĭ sale, el ştia tot ce se petrece 'n casa luĭ Nerone, fiul cel maĭ mare al Agripineĭ şi presumptul moştenitor al tronuluĭ, chiar ceeace el vorbea, noaptea, în somn, saŭ ce făcea în

[1]) Vezĭ Tacit, *Anale*.

momentele-ĭ de veghiere, căcĭ Iulia, soţia acestuia, fiica Livileĭ, spunea mameĭ sale toate aceste particularităţĭ, şi, prin aceasta din urmă, ele ajungeaŭ la auzul luĭ Sejan. Asemenea în privinţa Agripineĭ, prefectul pretoriuluĭ găsise 'n fiul eĭ cel d'al duoilea, Drusus, un instrument docil pentru 'ndeplinirea planurilor sale. Acest tinĕr, în adevĕr, gelos de fratele sĕŭ cel maĭ mare şi de preferinţa ce mama lor ĭĭ arăta, se lăsase a fi ademenit de Sejan, care 'ĭ promitea luĭ imperiul, şi, ca să-ĭ complacă, 'ĭ raporta tot ce observase prin casă. In afară de aceasta, un soldat, însărcinat să se ţie după dînşiĭ, înscria, ca 'ntr'un registru, toate mişcările lor, publice saŭ secrete, ce vorbiaŭ, pe cine primeaŭ, unde se duceaŭ [1]). Informaţiunile, decĭ, abundaŭ împrejurul luĭ Sejan, şi spiritul luĭ dibaciŭ ştia să le interpreteze după cum interesul îl povăţuia.

Dar, ceeace era maĭ grav, dacă le-ar fi fost dificil, chiar cu cea maĭ mare prudenţă, să scape de privigherea unuĭ asemenea om, e drept să spunem că vĕduva luĭ Germanicus şi fiul eĭ cel mare făceaŭ, par'că 'nadins, tot ce le sta prin putinţă ca să înlesnească opera vrăjmaşuluĭ lor. Nerone asculta cu complezenţă de sfaturile clienţilor şi prietinilor sĕĭ, care 'l îndemnaŭ la acte nesocotite, 'l povăţuiaŭ să fie semeţ, îl încredinţaŭ că armata şi poporul eraŭ pentru dînsul. Maĭ mult decât atât, el nu ştia să-şĭ stăpînească gura, şi adesea pronunţa cuvinte care, 'nveninate şi restălmăcite, luaŭ înţelesurĭ de o gravitate extremă. Agripina aşişderea 'şĭ exprima fără jenă ura 'mpotriva socruluĭ sĕŭ, vorbea de el în bătae de joc, ĭĭ prezicea sfîrşitul cel maĭ rĕŭ. Toate acestea, comunicate luĭ Tiberiŭ, de la distanţă şi cu adaosele organuluĭ prin care trecuseră, îl răneaŭ teribil şi sporeaŭ din ce 'n ce, în inima luĭ, mânia ce, încă de multă vreme, hrănea 'mpotriva caseĭ nuroreĭ sale.

XXVII

Ca să isbească şi maĭ adînc spiritul stăpînuluĭ sĕŭ, dând un corp şi maĭ pipăit pirilor ce-ĭ adresa, Sejan puse atuncĭ la cale o infamie care spăimîntă Roma şi o umplu de indignare. Am vĕzut că unul din prietiniĭ ceĭ maĭ credincioşĭ aĭ familieĭ luĭ Germanicus era Titius Sabinus, vechiŭ general, acelaş care 'nfăţişase apărarea Claudieĭ Pulchreĭ. In momentul când mulţĭ, şi din ceĭ maĭ de frunte, îngroziţĭ de pericolul la care 'ĭ expunea amiciţia lor pentru Agripina, 'ncepuseră să se dea 'n lăturĭ şi să facă gol împrejurul eĭ, dînsul rĕmăsese statornic ca şi maĭ 'nainte, se ducea 'n toate zilele 'n casă-ĭ s'o vază, o însoţea de câteorĭ eşea în public. Această ostentaţiune de devotament nu plăcea prefectuluĭ pretoriuluĭ, care, pe lîngă aceasta, maĭ avea de rĕsbunat, împotriva luĭ Sabinus, şi 'ndrăsneala acestuia de a fi căutat să scape pe Claudia de pedeapsă. El se gîndi, decĭ, să-l facă a plăti scump curagiul ce arăta, şi, spre a-l prinde şi maĭ bine 'n capcană, 'ĭ întinse o cursă care trebuia să-l ducă d'adreptul la perzanie.

Pentru aceasta, el se adresă la patru unelte ale sale, foştĭ pretorĭ, care voiaŭ să ajungă la consulat şi care aveaŭ trebuinţă de sprijinul luĭ spre a reuşi.

[1]) Vezĭ Tacit, *Anale*.

Eĭ primiră bucuros propunerea şi-şĭ împărţiră rolurile. Unul din eĭ, Latiaris, care întreţinea oarecare relaţiunĭ cu Sabinus, trebuia să facă pe agentul provocator; ceĭlalţĭ pe martoriĭ adeveritorĭ aĭ celor ce aveaŭ să se petreacă. Când planul fu bine 'ntocmit şi cele trebuincioase pentru executarea luĭ arangiate, actoriĭ aceleĭ infame comediĭ se grăbiră să iasă pe scenă.

Acţiunea 'ncepu printr'o strînsă intimitate ce Latiaris căută şi reuşi să stabilească între el şi Sabinus. Când se aflaŭ singurĭ, el nu înceta de a vorbi acestuia de ceeace ştia că-ĭ merge maĭ mult la inimă, de Germanicus, de familia luĭ, de relele ce bântuiaŭ societatea. El lăuda, 'n acelaş timp, statornicia luĭ, curagiul civic ce arăta de a fi rĕmas neclintit, atuncĭ când alţiĭ şovăiseră, cultul luĭ pentru tradiţiunile republicane, care singure, zicea el, avea să scape poporul roman de mizeriile prezentuluĭ şi să-ĭ asigure zile maĭ bune. Limbagiul luĭ curgea ca un balsam binefăcĕtor pe rănile sufleteştĭ ale interlocutoruluĭ sĕŭ şi provoca confidenţe identice din parte-ĭ. Nefiind nimic maĭ plăcut pentru un om public, — căcĭ Sabinus era senator, — decât de a găsi o inimă amică către care, pe acele timpurĭ de compresiune, să poată rĕsufla 'n tihnă, el nu se sfiĭ de a spune tot ce ascundea 'ntr'însul. El atacă noul regim subt care gemea imperiul, despotismul ce făcea să tremure chiar şi pe ceĭ maĭ tarĭ, crimele deja săvîrşite şi cele ce se preparaŭ încă. El vorbi de serviciile sale, de victoriile ce câştigase 'n Germania, unde comandase armata şapte anĭ şi unde dobîndise ornamentele triumfuluĭ, stărui asupra credinţeĭ ce arătase şi graţie căreia Tiberiŭ rĕmăsese pe tron, căcĭ, zicea el, nimic nu s'ar fi ales de acesta dacă legiunile sale s'ar fi revoltat, după cum se revoltaseră celelalte. El regreta greşeala de atuncĭ şi declara că n'ar maĭ face-o dacă aceeaşĭ situaţiune i s'ar maĭ înfăţişa de acum înnainte. Obrăznicia şi orgoliul luĭ Sejan, care-şĭ deschidea, pe vĕzutele, drum spre puterea supremă, decrepitudinea 'mpĕratuluĭ, care, la bĕtrâneţe, nu avea preferinţe decât pentru viţiŭ, ĭĭ deteră asemenea ocazie să tune şi să fulgere, să-şĭ descarce inima de vechiŭ soldat, indignat de ceeace se petrecea. El aminti şi de Agripina şi de copiiĭ eĭ, de goana ce se intreprinsese împotrivă-le şi care n'avea alt scop, după dînsul, decât de a face locul liber pentru alţiĭ, care deja se pregăteaŭ să urce treptele imperiuluĭ. Convingerea sa, totuşĭ, era că ochiĭ vor sfirşi prin a se deschide, şi, poate, maĭ curînd decât se credea. Atuncĭ se va vedea prăpastia spre care cu toţiĭ eraŭ tîrîţĭ, se va produce o mişcare de indignare care va înlătura pericolul la vreme şi va pune pe fiecare la locul ce merita să ocupe.

Acest limbagiŭ, repetat luĭ Sejan, umplea inima luĭ de bucurie, căcĭ printr'însul osînda luĭ Sabinus era asigurată. Rĕmânea numaĭ ca vorbele incriminate să fie reculese după o formă oarecare, auzite şi de alţiĭ, care să le reproducă şi să le confirme la trebuinţă, spusele unuĭ singur om neavînd aceeaşĭ putere ca ale maĭ multora. Partea aceasta a complotuluĭ căzu 'n sarcina celorlalţĭ complicĭ. Pentru a nu fi simţiţĭ, eĭ se ascunseră 'n podul caseĭ luĭ Latiaris, astfel pregătit ca, prin tavan, să se poată vedea şi auzi tot ce era să se petreacă 'n camera de jos. Când totul fu gata şi delatoriĭ se aflară la postul lor, stăpînul caseĭ, subt pretext de a-ĭ comunica ceva 'nsemnat, atrase pe Sabinus, pe care 'l întîlni pe

stradă, 'n locuinţa sa şi, cu 'ncetul, în camera unde urmaŭ să se schimbe confideţele. Aci, el începu să-ĭ vorbească iarăşĭ despre vechile lor nemulţumirĭ, criticând starea de lucrurĭ existentă, aţiţându-l, prin insinuărĭ meşteşugite, la violenţe de limbagiŭ maĭ marĭ încă decât cele din trecut, făcênd înfîrşit tot ce-ĭ sta prin putinţă ca să-l compromită de sus până jos. Apoĭ, când crezu că a atins ţinta dorită şi că era de prisos să asculte maĭ multe, încheiă vorba şi-l reconduse cu obicĭnuitele-ĭ protestărĭ de prietenie. Complicĭĭ luĭ însă, în timpul acesta, redactaseră o relaţiune amĕnunţită de tot ce Sabinus zisese. Eĭ o semnară, legându-se a 'ntări prin jurămînt cele cuprinse 'ntr'însa [1]), şi o 'nmânară luĭ Sejan, care, la rîndul sĕŭ, o transmise luĭ Tiberiŭ, la Capreea.

Efectele aceleĭ odioase înscenărĭ nu întârziară de a se vedea. Cu ocaziunea calendelor luĭ Ianuarie, împĕratul scrise Senatuluĭ pentru a-ĭ înfăţişa tradiţionalele felicitărĭ de anul noŭ. In scrisoarea sa însă, se afla şi un pasagiŭ privitor la Sabinus. Bĕtrânul monarh se plângea de amărăciunile de care, chiar departe de Roma, nu 'ncetase de a fi adăpat, de pericolele la care viaţa sa era expusă, de comploturile ce se urzeaŭ împotrivă-ĭ. El denunţa pe Sabinus ca pe o unealtă »a altora, care aveaŭ tot profitul de a se scăpa de dînsul«, îl arăta pregătind moartea sa 'n umbră, instruind sclavĭ, care să vie a i-o da, împărţind banĭ şi promisiunĭ pe la desrobiţĭ. Concluziunea era că Senatul trebuia să ia mĕsurĭ pentru a-l protege şi rĕsbuna, pentru a pedepsi pe autorul unor asemenea întreprinderĭ.

E lesne de 'nţeles impresia uneĭ asemenea scrisorĭ asupra uneĭ adunărĭ servile, cum era Senatul roman de pe vremea aceea. Numaĭ decât, subt influenţa eĭ, Sabinus fu pus subt acuzaţiune, judecat, condemnat. Nicĭ protestările luĭ de nevinovăţie, nicĭ meritele şi onorabilitatea vieţeĭ sale trecute, nicĭ amintirea serviciilor aduse, a victoriilor câştigate asupra vrăjmaşuluĭ, nu putură să-l scape. Cu ştreangul de gît, el fu tîrît, fără 'ntârziere, spre Tullianum, închisoare ce da pe For, vecină cu Curia, unde se ţineaŭ şedinţele Senatuluĭ, spre a fi sugrumat în acel loc. Nenorocitul, luat fără veste, nedându-şĭ încă bine seamă de ceeace i se imputa, fără să i se fi lăsat măcar vreme să vază pe aĭ sĕĭ ca să-şĭ ia rĕmas bun de la dînşiĭ, îşĭ acoperise, 'n cursul drumuluĭ, capul cu un colţ al robeĭ, şi, adunându-şĭ puterile pentru o supremă protestare, striga 'n gura mare, ca să fie auzit cât maĭ de departe:

— »Cetăţenĭ!... fraţilor!... uitaţi-vĕ cum se 'ncepe anul!... vedeţĭ sacrificiile ce se aduc luĭ Sejan!... La o epocă când liniştea şi veselia ar trebui să domnească 'n spirite, Tiberiŭ îşĭ trimite victimile la supliciŭ!... In ce zi aŭ să se suspende temerile voastre, de vreme ce, când obiceiul opreşte până chiar şi simplele cuvinte supărătoare, se ucid şi se spînzură nevinovaţiĭ?... Dar toate acestea nu se comit fără intenţiune... Tiberiŭ îşĭ pune crimele la cale ca să spăimînte lumea, ca să arate că totul îĭ e permis şi că noiĭ magistraţĭ, intrând în funcţiune, sînt gata a deschide 'nchisorile, cu aceeaşĭ tragere de inimă cu care deschid templele [2]) !...«

[1]) Vezĭ Tacit, *Anale*.

[2]) Vezĭ Tacit, *Anale*.

Aceste cuvinte şi altele, rostite 'n faţa tutulor, umpleaŭ de durere pe ceĭ care le auzeaŭ. Atât de mare era însă groaza ce prefectul pretoriuluĭ inspira, încât trecătoriĭ fugeaŭ ca să nu pară că le ascultă. Pe urmă, atraşĭ de neînvinsa putere a curiozităţeĭ, se 'ntorceaŭ pe căĭ piezişe ca să le auză încă. Sabinus fu executat, şi moartea luĭ aruncă o adîncă indignare 'n inimĭ, o ură cu atât maĭ teribilă, cu cât nu 'ndrăznea încă să se manifeste. Teroarea ajunsese, 'n adevĕr, la culme 'n Roma. Niciodată, niciĭ chiar în sângeroasele zile ale rĕzboiuluĭ civil, ea nu atinsese asemenea proporţiunĭ, căcĭ, după cele 'ntîmplate, nimenĭ nu se maĭ credea în siguranţă, şi, ca să nu-ĭ scape vre-un cuvînt imprudent, fiecare se ferea şi evita pe aproapele sĕŭ. Amiciĭ nu inspiraŭ niciĭ eĭ maĭ multă 'ncredere. Chiar rudele cele maĭ de aproape eraŭ ţinute la distanţă, ba, de frica celor ce puteaŭ să conţie saŭ să ascunză după ele, lucrurile ne'nsufleţite ele înşile eraŭ ocolite saŭ observate cu deamĕnuntul [1]).

XXVIII

Cu toate acestea, Sejan, mîndru de rezultatele obţinute şi crezênd că a reuşit să moaie cerbicia chiar şi a celor maĭ dîrjĭ, îşĭ continua 'nainte opera de distrugere a familieĭ luĭ Germanicus. El scria, acum, luĭ Tiberiŭ că Agripina medita nouĭ crime. Uneorĭ, o 'nfăţişa ca hotărîtă a eşi 'n mijlocul Foruluĭ, înconjurată de copiiĭ sĕĭ, şi, acolo, a cădea dinaintea statueĭ luĭ August, îmbrăţişându-ĭ picioarele, cerêndu-ĭ protecţiune, chemând poporul şi Senatul în ajutor; alteorĭ, ca dispunêndu-se să plece la armata din Germania, unde amintirile soţuluĭ eĭ eraŭ încă viĭ, pentru ca, printr'însa, să 'ncerce a rĕscula celelalte legiunĭ. Aceste infamiĭ iritaŭ grozav şi spăimîntaŭ în acelaş timp pe Tiberiŭ, totdeauna gata a sacrifica pe turburătoriĭ siguranţeĭ sale. El scrise Senatuluĭ, denunţându-ĭ pe noră-sa şi pe nepoţiĭ sĕĭ, cerêndu mĕsurĭ împotriva lor. Cu toată slugărnicia-ĭ totuşĭ, Senatul hezită, de o cam dată, să se atingă de ilustra vĕduvă. El se prefăcu că se 'ndoeşte de autenticitatea scrisoreĭ împĕratuluĭ şi amână orice rezoluţiune. La aceasta contribuise şi protestările mulţimeĭ, care, prinzênd de veste, 'nconjurase Curia, purtând, în mijlocul steagurilor, statuele luĭ Nerone şi ale Agripineĭ. Atunci, Sejan scrise din noŭ stăpînuluĭ sĕŭ, insistând asupra pericoluluĭ, arătând pe Senat ca indiferent, pe popor ca rĕsvrătit. Deja, spunea el, discursurĭ sediţioase 'ncepeaŭ să se audă, conjuraţiĭ se 'ntruneaŭ şi nu aşteptaŭ decât un semnal ca să proclame de şefĭ şi de împĕraţĭ pe aceia pe ale căror imagine le plimbaseră deja ca insemne [2]). El cerea instrucţiunĭ, grabnice ordine, căcĭ altfel nu maĭ rĕspundea de nimic.

Tiberiŭ, din ce 'n ce maĭ impresionat, repetă acuzaţiunile sale, blamând poporul, care manifestase, plângêndu-se de Senat, care permisese ca maiestatea imperială să fie astfel în public insultată. Rîndul acesta, adunarea nu maĭ stătu la

[1]) Vezĭ Tacit, *Anale*.
[2]) Vezĭ Tacit, *Anale*.

'ndoială. Ea se declară solidară cu capul Statuluĭ şi gata să-l rĕsbune; ea decretă asemenea că aprobă, maĭ dinainte, orĭce mĕsurĭ 'ĭ va plăcea să ordone 'n interesul liniştieĭ şi al siguranţeĭ sale.

Aceasta era ceeace aştepta Sejan. Fără a maĭ perde vreme, el puse, după 'nţelegerea deja luată cu stăpînul sĕŭ, să se aresteze Agripina şi băeţiĭ eĭ ceĭ maĭ marĭ, Nerone şi Drusus. Pe cel d'al treilea, Caiu, îl scăpă numaĭ vîrsta luĭ cea fragedă. Apoĭ, odată sigur de persoana lor, el îĭ porni, fără zăbavă, la locul de unde nu trebuiaŭ să maĭ se 'ntoarcă. Agripina fu dusă 'n insula Pandataria, de pe coastele Laţiuluĭ, — aceeaşĭ care servise drept loc de exil mameĭ sale, Julieĭ, ficeĭ luĭ August, — şi unde un centurion, însărcinat cu paza eĭ, o făcu să sufere cele maĭ revoltătoare rele tratamente. Mîndra patriciană, aliata Cesarilor, curagioasa soţie a celuĭ maĭ ilustru general al timpuluĭ, femeea energică care trecuse prin atâtea pericole şi nu se sfiia să 'nfrunte chiar pe Tiberiŭ, fu dată pe mâinile unuĭ soldat grosolan, care nu-ĭ cruţă nicĭ o umilinţă. El împinse barbaria până a o bate cu biciul ca pe o sclavă, şi aşa de neomenos, încât, într'o zi, într'un acces de furie oarbă, pentru a o face să tacă, o plesni peste obraz şi-ĭ scoase un ochiŭ [1]). Agripina suferi doĭ anĭ acea viaţă de mizeriĭ, tot sperând că moartea va veni să-ĭ curme suferinţele. In cele din urmă, vĕzênd că ea 'ntârzie, se hotărî să-ĭ apuce 'nainte, lăsându-se să moară de foame. Gîziĭ voiră s'o facă să trăiască fără voia eĭ, îĭ descleştară fălcile şi se 'ncercară să-ĭ dea să mănînce cu d'a sila. Insă ea refuză cu energie, şi reuşi să pue, astfel, capĕt mizerabileĭ vieţĭ la care fusese osîndită. Fiul eĭ cel maĭ mare, Nerone, fu asemenea 'nchis într'o insulă vecină, în Ponţia, unde fu şi dînsul supus insultelor şi 'njosirilor extreme. Intr'o zi, se prezintă dinainte-ĭ un soldat, spuind că vine din partea Senatuluĭ şi arătându-ĭ un şireang şi un cârlig. Nerone pricepu ce voia să zică, şi ceru un răgaz de câteva ore, 'n timpul căror îşĭ dete singur moartea. Cât despre fiul d'al doilea, Drusus, Sejan îl aruncă 'n carcerile Palatinuluĭ, unde-l supuse la aceleaşĭ torturĭ. Ca să se scape de dînsul şi de vaetele luĭ, el porunci, în cele din urmă, să nu-ĭ maĭ dea de mâncare. Nenorocitul băiat se svîrcoli nouĕ zile 'n chinurile atroce ale foameĭ, mâncând, pentru a-şĭ prelungi mizerabila existenţă, chiar alimentele cele maĭ respingĕtoare, între altele, paiele cu care salteaua sa era umplută [1]). A zecea zi, el muri de inanitiune.

Astfel se sfîrşiră membriĭ ceĭ maĭ însemnaţĭ aĭ familieĭ luĭ Germanicus, pe capul căror se formaseră atâtea speranţe! Când prefectul pretoriuluĭ se vĕzu scăpat de dînşiĭ, el îşĭ închipui că a atins ţinta dorinţelor sale. In orgoliul sĕŭ nemĕsurat, el crezu că, d'aci 'nainte, nimic nu-ĭ va maĭ împiedica calea, şi, sigur deja de succes, păşi 'nainte spre 'ndeplinirea planurilor îndrăsneţe cu carĭ se hrănea de atâta vreme.

(Urmează).

CIRU OECONOMU.

---

[1]) Vezĭ Suetone, *Tiberiŭ*.

[1]) Vezĭ Suetone, *Tiberiŭ*, Tacit, *Anale*.

ŢIGANUL ŞI OILE

ANECDOTĂ POPULARĂ

— Mĕĭ ţigane, ian rĕspunde
Vreĭ să staĭ colea la stână
Să mănîncĭ la lapte dulce?
— Vreaŭ să staŭ şi-o sĕptămână!
— Dară brânză, ştiĭ, sărată,
Şi bătută aĭ mânca?
— Ba nicĭ urmă n'aş lăsa!
— Dar acuma, ştiĭ, pe vară,
Nu te-aĭ prinde şi la caş?
— Ba mĕ prind, mĕ prind vrăjmaş!
— Dar de-ar fi să vină treaba
Nu te-aĭ prinde şi la urdă?
— Vaĭ, ba Domnul să te-audă!
— Dar de oĭ nu mergĭ să cauţĭ?
N'aŭ nicĭ apă, n'aŭ nimică!!
— Apoĭ eŭ am zis destule,
Las şi alţiĭ să maĭ zică.

TH. D. SPERANTIA.

C. STĂNCESCU

Matilda Pascaly, portret

MATILDA PASCALY

Dacă pe vremea când Matilda Pascaly a îmbrăţişat cariera de artistă dramatică teatrul s'ar fi aflat subt auspiciile Statuluĭ, — care cere anumite condiţiunĭ, întru cât priveşte talentul şi dispoziţiunile artistice,—de sigur că dînsa d'abia ar fi apucat să debuteze, şi ar fi rĕmas în umbră, poate pentru totdeauna, — căcĭ prea slabe îĭ eraŭ atuncĭ mijloacele scenice, din care cauză fu supusă la mare trudă în cariera sa. In teatru, pe atuncĭ, impresariĭ şi publicul eraŭ maĭ îngăduitorĭ cu artiştiĭ. Timp îndelungat, uneorĭ, nu li se pronunţa, în mod hotăritor, condemnarea, pentru că le lipsea cutare însuşire, saŭ nu eraŭ destul de desăvîrşiţĭ. Din potrivă, li se permitea să se dezvolte încetul cu încetul, trecêndu-le cu vederea chiar multe cusururĭ capitale, cum, de pildă, un accent viţios, o pronunţie rece, o intonaţie incoloră, ca acelea ale Matildeĭ Pascaly.—Ea, însă, se dezbără de toate aceste cusururĭ, deşi cu multă muncă, şi deveni, în cele din urmă, o artistă de mare valoare, cu multe calităţĭ şi foarte de preţ pentru repertoriul modern, ce pe atuncĭ începea a-şĭ lua avêntul.

Luĭ Mihail Pascaly, bărbatu-sĕŭ, îĭ datoreşte ea transformarea fireĭ sale artistice. El a ştiut să-ĭ dibuiască cusururile, să i le înlăture, şi în locul lor a pus calităţĭ, una câte una, dobîndite printr'un neîntrerupt studiŭ. El i-a înfrânt accentul cel viţios, i-a încălzit pronunţia cea rece şi intonaţia cea incoloră, îndrumând talentul eĭ de artistă pe calea adevĕrată a arteĭ, pe care Matilda a străbătut-o aproape 20 de anĭ, dând publiculuĭ cele maĭ variate şi maĭ de seamă creaţiĭ ale sale. Insă nu e maĭ puţin adevĕrat, că dînsa a fost o femee cultă, înainte de a deveni o artistă însemnată.

Ea a avut norocul să-şĭ facă educaţia în casa luĭ Câmpineanu, de la cea maĭ fragedă vîrstă, la un loc cu copiiĭ acestuia, şi cunoştinţele căpĕtate atuncĭ îĭ fură de mare ajutor în cariera de artistă. Ele aŭ fost acelea care aŭ împins-o să păşească de la arta choreografică, în care a debutat, ca elevă dănţuitoare, în teatru. In pieptul eĭ ardea de mult dorinţa de a-şĭ duce înclinarea către arta mare.

Pe la 1853 ţinea impresa *opereĭ italiane* Papa Nicol, care avea în repertoriŭ şi pe *Robert Diavolul*, operă cu mare spectacol şi cu un imens balet fantasmagoric; într'însul a figurat pentru prima oară Matilda, după ce a luat, multă vreme, lecţiĭ de danţ cu D-ra Petrovicĭ, o baletistă renumită. Când Matilda a eşit din trapă, în tabloul de la mânăstire, în rolul *»primeĭ none«*, şi a început să mimeze şi să danţeze după mĕsurile din orchestră, la moment a şi fost remarcată. Intr'adevĕr, corpul eĭ svelt, mlădios şi subţire; ochiĭ eĭ marĭ, vioĭ şi de un verde deschis; obrazul eĭ rumen, prelung şi semĕnat numaĭ de trăsurĭ fine; pĕrul eĭ lung, ondulat şi auriŭ; şi, însfîrşit, o mulţime de atâtea alte darurĭ fizice, combinate cu minunata execuţie a danţuluĭ, contribuiră s'o facă atât de simpatică, încât din toate unghiurile săleĭ se ridicară valurĭ de aplauze. Trupa de balet însă, fu nevoită să plece şi Matilda rĕmase la Bucureştĭ. Contactul cu diversitatea de spectacole, de când puse piciorul pe scenă, iĭ aţiţase acum dragostea de teatru, adevĕrata eĭ vocaţie. Nimic n'a fost cu putinţă s'o abată de la această înclinare; de aceea, prin stăruinţa luĭ Câmpineanu, fu angajată la teatrul românesc, de subt direcţia luĭ Millo. El o întrebuinţă în repertoriŭ, pe icĭ pe colo, în câteva rolurĭ micĭ, la început; ceva maĭ marĭ, maĭ tărziŭ. Dar ce folos, nu plăcea publiculuĭ; deşi fusese aprobată ca dănţuitoare, nu era însă aplaudată ca actriţă, şi e uşor de înţeles: însuşirile ce i se cereaŭ steteaŭ ascunse ca diamantul în cărbune, nimenĭ nu i le rĕscolise, şi din contra se arătaŭ în ea numaĭ cusururĭ, şi cusururĭ de acelea ce nimicesc pe începĕtor chiar de la primiĭ paşĭ. Pascaly însă, a desrobit sufletul eĭ artistic de pâcla ce învĕluia atâtea darurĭ, dovezĭ ale unuĭ talent superior. El a făcut din Matilda o artistă de valoare, cu mult avînt şi energie, însuşirĭ ce maĭ tărziŭ stimulară pe bărbatul eĭ în momentele şovăitoare ale uneĭ carierĭ spinoase.

Aceştĭ doĭ soţĭ atât de puternic aŭ fost identificaţĭ cu dragostea de artă şi cu traiul tihnit, încât una printr'altul aste însuşirĭ se contopiră, şi li procurară numaĭ bine în viaţa lor de artiştĭ. Prin sîrguinţă neîntreruptă, Matilda a putut să atingă cea maĭ înaltă treaptă în cariera eĭ. Norocul n'a slujit-o decât în întîlnirea cu Pascaly, încolo, numaĭ prin muncă încordată a putut să biruiască apucăturile cele rebele ale temperamentuluĭ sĕŭ. Şi totuşĭ a fost nevoită să aştepte timp îndelungat până să-ĭ vină rîndul la rolurile cele însemnate; dovadă sunt patru versurĭ dintr'un sonet făcut Matildeĭ la un beneficiŭ al sĕŭ:

Când Maly Cronibace, acea artistă mare,
In Dama cu Cameliĭ, ca dînsa se stingea,
Pe scena arteĭ noastre o alta apărea
Maĭ fragedă, maĭ jună: Matildo, salutare.

Numaĭ după ce se retrase Maly Cronibace, atunci repertoriul cel mare fu pus la dispoziţia Matildeĭ. Năzuinţa ce aŭ artiştiĭ de a dubla rolurile celorlalţĭ artiştĭ este de importaţie modernă. Dorinţa de a juca un rol străin era considerată drept îndrăzneală; de aceea fiecare artist aştepta răbdător momentul priincios. Ea ştiu să dea o altă interpretare *Dameĭ cu Camelii:* fuse maĭ iubitoare, maĭ pocăită şi maĭ rezemnată. In *Demoniĭ negri*, jocul eĭ era aşa de variat şi amĕnunţit, încât publicul trecu prin toată gama suferinţeĭ. Cu câtă graţie şi nevinovăţie jucă pe *Ofelia:* scena de nebunie a mişcat mult auditorul. Apoĭ în *Da şi nu* fu maĭ presus de toate aşteptările. *Gărgăuniĭ, Amiciĭ Falsĭ* şi *Laba Gâşteĭ* iĭ înlesni prilejul să se arate femee rafinată, soţie evaporată, amantă robită. *Fetele de marmoră* fură pentru dînsa un izvor bogat de interpretare a curtezaneĭ din antichitate, comparată cu cea modernă. In *Banul Mărăcine* s'ar fi zis că este aevea acea Regină măreaţă în devotamentul sĕŭ. *Narcis, Luiza Miller* şi *Don Carlos*, fură piese în care făcu cele maĭ frumoase creaţiĭ. Accentele de disperare din *Constantin Brâncoveanu* resunară adînc şi jalnic în inimele spectatorilor. *Nu te atinge de regina, Supliciul uneĭ femeĭ, Zănatecul Munţilor, Muma din popor*, ĭ-aŭ alcătuit un şir de succese. Pe deşarta şi ambiţioasa *Catherina Hovarth*, pe cinica şi nepăsătoarea *Dalila*, pe mistica şi rezemnata *Maria Stuart* le-a încarnat cu o putere creatoare atât de mare, încât aste treĭ roluri sunt ca cele treĭ nestimate ale cariereĭ sale. In *Adriana Lecouvreur* arătă minunat virtutea şi sacrificiul ce se pot găsi şi într'o inimă de actriţă. Când apărea în *Îngerul Morţiĭ*, subt multiplele înfăţişăriĭ ale roluluĭ ce juca, punea în uimire pe toţĭ, căci caracteriza perfect schimbările ce comporta personagiul. In *Căsătoria luĭ Figaro* era drăgălăşenia personificată. In *Kean* arăta admirarea pătimaşă. In *Sullivan* făcea bine pe ingenua răsfăţată. Nimenĭ nu ar fi zis că în *Ruy-Blas* nu este Regină adevĕrată; în *Flăcăiĭ Tomnaticĭ*, castelană perfectă; în *Fernanda*, amică devotată. De zecĭ de orĭ jucă în *Don Juan de Marana* pe îngerul cel bun şi pe sora Martha cu un succes strălucit; par'că şi acum rĕsună rostirea cadenţată a momentelor de nebunie când sora Martha, cu glas îndurerat, recita:

Tinerel cu ochĭ de foc
Să sburăm din loc în loc

şi izbucnind apoĭ într'un ris inconştient, da fuga de se pierdea printre boschete căutând pe Don Juan. Şi ce spaimă n'aŭ tras cu toţiĭ într'o seară la una din reprezentaţiile aceleĭ piese. După tabloul când îngerul implora pe Maica Domnuluĭ să-ĭ îngădue de a se coborî pe pămînt, ca să aibă în maĭ bună pază pe urmaşiĭ din familia de Marana, se auzi de la galerie: foc! foc! O panică teribilă se produse în public; toţĭ căutară să fugă, să scape pe unde puteaŭ. Actoriĭ de pe scenă rĕmaseră, deocamdată, nedomiriţĭ, dar privind prin gaura cortineĭ vĕzură că lucrul ia proporţiĭ serioase, măcar că nu se zăreaŭ flacărĭ şi nu mirosea a fum, totuşĭ eşiră şi eĭ. Scoborîră scările de la scenă, îmbrăcaţĭ cum eraŭ în piesă şi se pomeniră deodată în dosul Teatruluĭ, în zăpadă până la glezne. Lumea se minună când vĕzu pe Felbariad în costumul luĭ Satan, pe Pascaly îmbrăcat în Don

Juan, plimbându-se agitat și căutând cu privirea la învelitoarea Teatruluĭ, să vază de ĭes ceva limbĭ de flacărĭ; pe Matilda care, cu aripele pe spate, cu coada rochieĭ pe braț, decoltată ca de bal și rebegită de frig, stetea rezemată cu umĕrul de un felinar. Și ar fi stat încă afară câteșĭ treĭ, dacă nu venea cârciumarul cu firma *la Curcan* să-ĭ adăpostească în cârciuma luĭ, până ce focul s'ar fi stins..., dacă ar fi existat...

Dar în comedie cât era Matilda de minunată! Nimenĭ nu putea rezista rîsuluĭ. In *Marchiza spălătoriță* cu brațele în albie, în *Primar de porunceală* îmbărbătând pe soț și învrăjbind pe amant, în *Limbutele*, în *Căzĕturile* și în atâtea alte piese, unele maĭ hazliĭ decât altele, Matilda Pascaly a rĕmas neîntrecută.

Când a fost de a jucat în Transilvania, a stîrnit cel maĭ mare entusiasm printre românĭĭ de dincolo, cu focul eĭ cald și viguros, în piesele naționale, și, maĭ ales, cu declamația de *Versurĭ patriotice*. — *Că-s copilă de Român* de D. Vulcan a rĕmas și astăzĭ ca o amintire. In poezia aceasta, se repetă la sfîrșitul fiecăreĭ strofe refrenul: Că-s copilă de Român, și Matilda, fără să maĭ ție socoteală de regula și de puritatea dicțiuneĭ, îl pronunță cu accentul eĭ cel obicĭnuit din trecut, cu accentul de dincolo, foarte potrivit, însă, pentru împrejurare. Nicĭ că s'a produs vr'odată un farmec maĭ covîrșitor cu o recitare atât de personală.

La rîndul eĭ, Matilda a avut o mare înrîurire asupra luĭ Pascaly. Fiind o femee cultă, ea îĭ insuflă gustul literar, cu privire la piesele ce dînsul alegea pentru repertoriŭ, și avea așa de mare încredere în aprețierile eĭ, încât nicĭ nu le maĭ cerceta; odată citite de dînsa, se punea de le traducea saŭ le localiza, conformându-se, astfel, numaĭ gustuluĭ și părerilor eĭ.

Cât timp a trăit Matilda, Teatrul condus de Pascaly n'a încercat nicĭ un neajuns. Artiștiĭ se găseaŭ ca într'o familie, se stimaŭ reciproc și aveaŭ respect și dragoste de ceĭ doĭ soțĭ, care cu cea maĭ mare rîvnă veghiaŭ la interesele întreprindereĭ lor, îngrijind în acelaș timp și de acelea ale artiștilor. Teatrul, subt toate rapoartele, mergea din ce în ce maĭ bine, și ursita, zîmbitoare la împerechierea lor, rĕmăsese senină atâția anĭ de căsătorie. Toți se obicĭnuiseră cu traiul lor fericit, și nicĭ umbră de bănuială nu încolțea în mintea niminuĭ că aceștĭ doĭ artiștĭ, însemnați de soartă cu daruri marĭ, aveaŭ să încerce așa de timpuriŭ o crudă despărțire. Tocmaĭ când publicul îĭ sĕrbătorea maĭ mult, și când Matilda, în deplinătatea talentuluĭ, ar fi putut să se maĭ bucure încă vr'o 20 de anĭ de succesele eĭ neîntrerupte, iată că o fatală împrejurare, provenită din nedibăcia unuĭ mașinist, îĭ zdruncină până în temelie sănĕtatea. Intr'o seară, la o reprezentație a luĭ *Don Juan*, tocmaĭ când îngerul își lua sborul după un piedestal, sîrmele cu care dînsa era legată se încurcară chiar în momentul când o ridicase și ajunsese deja la sufite; printr'o manevrare nenorocită, ea fu întoarsă cu capul în jos și așa fu repezită în culise. Accidentul acesta îĭ pricinui nu numaĭ o spaimă îngrozitoare, dar îĭ atinse sănĕtatea, o turburare lăuntrică se produsese, căcĭ zguduiala și oscilarea sîrmelor cauzară o zdruncinare în sînul eĭ plăpând, — maĭ ales că peste câteva lunĭ urma să deie naștere unuĭ prunc. Din noaptea aceea căzu la pat, zăcu toată vara, și poate că ar fi avut norocul să scape cu viață

dacă într'o zi înşelătoare de toamnă nu s'ar fi dus să şază afară în balcon, ca să respire aer curat şi să-şi scalde sufletul în lumina soareluĭ. Şubredă cum era, rĕci cumplit, şi peste puţin timp muri în vîrstă de 40 anĭ. Ea lăsă în jale o lume întreagă de admiratorĭ, robiţĭ cu toţiĭ prin arta eĭ aleasă, prin înfăţişarea eĭ falnică, prin chipul eĭ seducĕtor. Aceste însuşirĭ preţioase aŭ contribuit să facă din femeea adorabilă o artistă adorată. Sufletul eĭ plin de avînt, care îşĭ lua sborul spre ideal, fu oprit în loc de acea tristă şoaptă: *Ars longa, vita brevis.*

C. I. NOTTARA
Societar al Teatruluĭ Naţional.

DIN POVEȘTILE RÎULUÏ

I

Așa e ! — zise rîul ; — e adevĕrat că cel maĭ bun lucru din viață e să iubeștĭ. La urma urmeĭ, când zilele-ți sunt pe sfîrșite, nu-țĭ aducĭ aminte decât de acelea pe care le-aĭ petrecut iubind. Și ce dulcĭ ți se par acele clipe cu atât maĭ dulcĭ, cu cât aŭ fost maĭ puține și maĭ scurte !...

Am iubit și eŭ odată !...

De ce te prinde mirarea, tocmaĭ pe tine care iubeștĭ ? Oare nu toate după pămînt pot să iubească ? — Ia te uită în jurul nostru. — Vezĭ rîndul ăsta de sălcĭĭ ? — De ce n'aŭ crescut în altă parte, ci s'aŭ înșirat de-alungul malurilor mele ? De ce rădăcinile lor, întocmaĭ ca brațele unor iubite geloase, m'aŭ încătușat, m'aŭ țĕrmurit, să nu pot alerga pe livedea înverzită ? De ce cu ramurile lor îmĭ sărută undele cu atâta dragoste ? Fiindcă mĕ iubesc ! De ce pîlcul ăsta de viorele înflorește în toate primăverele tot în acelaș loc, acolo la rădăcina aceleeașĭ sălcĭĭ pletoase ? Findcă o iubește !... Și fluturașul ăla care se leagănă pe florile de viorele de e maĭ mult de douĕ ceasurĭ, de ce nu-ĭ vine să se despartă d'acolo ? — Findcă le iubește !

Vezĭ păsărelele alea de colo din stufiș ? Ia privește-le.... cu câtă dragoste se giugiulesc și se sărută ! In inimile lor a încolțit iubirea pe care razele soareluĭ primăvăratec o seamănă pretutindenĭ. Uite-te colo, în fundul livezeĭ, la ceĭ doĭ pomĭ înfloriți.... Ce drag mi-e să-ĭ privesc ! — E un cais și un mĕr pădureț. Vezĭ cât de aproape crescut-aŭ ? Tulpinele lor de anĭ de zile de când cresc alăturĭ și tot d'atâta vreme, ramurile lor, înfloresc povestindu-șĭ povestea primăvereĭ, se scutură, daŭ roade, și când toamna foile lor se îngălbenesc și se cern pe pămîntul

albit de brumă, ei se mîngîie unul pe altul și se îmbărbătează. Am auzit adeseorĭ cum, toamna, mĕrul pădurețe zice caisuluĭ : — N'aĭ teamă, dragă caisule ! eŭ o să te feresc de Austru, tu ține piept turbatuluĭ de Crivĕț ! Cât despre Bălțar și Cel-de-Munte, să profităm de prilejul ploilor și să ne 'mbrăcăm cu mușchĭ, și lasă să bată cât le-o plăcea : — în primăvară tot eĭ s'or duce aiurea, iar noĭ vom înflori, și, în razele soareluĭ de primăvară, vom câștiga maĭ mult decât aŭ câștigat eĭ peste iarnă.

Și se țin de vorbă caisul și mĕrul pădureț ; eĭ aŭ totdeauna unul pentru altul mână de ajutor, de și sunt străinĭ de neam și numaĭ o întîmplare i-a făcut să crească alăturĭ.

Și pentru ce acestea toate ? — Fiindcă se iubesc !...

De ce dar n-așĭ fi iubit și eŭ, cum toate iubesc, cum iubeștĭ și tu ?

Ce ? vreĭ să zicĭ că tu nu iubeștĭ ? Să nu-mĭ spuĭ mie, căcĭ eŭ vĕ cunosc pe voĭ oamenĭĭ maĭ bine decât cum vĕ cunoașteți voĭ înșivĕ. Nu numaĭ că eŭ știŭ că tu iubeștĭ, dar încă maĭ știŭ că iubita țĭ-e dusă departe, căcĭ altminterĭ te-aĭ învîrti maĭ mult pe lîngă casa eĭ și n'aĭ veni aicĭ să asculțĭ cântecul undelor mele, pe care, de altfel, dacă n'aĭ iubi, nicĭ n'aĭ putea să le înțelegĭ.

Eŭ am iubit și încă mult.... Povestea dragosteĭ mele e cam tristă ; dar dacă vreĭ s'o asculțĭ, o să țĭ-o spun :

— E mult d'atuncĭ ! Era pe la începutul luĭ Iunie. Treceam tocmaĭ printr'o vale ca și asta, umbrită de sălciĭ pletoase și de aninĭ. Toată ziua mersesem prin locurĭ pustiĭ și nelocuite ; nu întîlnisem în drumul meŭ un om măcar, și de căldura nesuferită a zileĭ bietele păsĕrĭ steteaŭ cu ciocurile căscate, ascunse prin stufișurĭ, fără să-mĭ poată cânta ceva ca să mĕ scoată din toropeala în care mĕ adusese razele înfierbîntate ale soareluĭ. Când se 'nsera, ajunseĭŭ în valea de care-țĭ spuseĭŭ. Scăpasem de razele soareluĭ, căcĭ sălciile 'mĭ făceaŭ din ramurile lor ô boltă țesută cu atâta măestrie, că așĭ fi fost liniștit chiar în amiaza cea maĭ 'nfocată.

Totdeauna, după ce scapĭ de cineva care te stînjenea, aĭ pentru el o privire de mîndrie. O astfel de privire voiam să-ĭ arunc și eŭ soareluĭ, dar nu-l maĭ vĕzuiŭ decât resfrângêndu-se pe turla bisericeĭ din coastă. Era un sat acolo. Oamenĭĭ mi-aŭ fost totdeauna dragĭ ; mĕ bucuram că o să pot vedea pe cineva și — ca să nu-țĭ ascund — îmĭ plăcea mult să vĕd cum seara, pe răcoare, vin fetele să-și umple vasele cu apă. Mĕ uitam în spre sat. In lungul coasteĭ, șerpuia până de vale o potecuță îngustă, albă ca o cordea de argint. Priveam 'ntins, doar s'o ivi cineva. Nu țiŭ minte cât oĭ fi privit astfel, dar tocmaĭ când cele din urmă sclipirĭ se stinseră pe turla bisericeĭ, vĕzuiŭ cum în muchea dealuluĭ se opri cineva, și după câteva clipe de așteptare începu să coboare potecuța ce ducea spre mine în luncă. Ghiciĭ : — era o fată care venea să se scalde, o deosebită plăcere pentru mine ; aveam să simt iarăși acel fior tainic ce de atâtea orĭ 'mĭ sbuciumase undele. Mi se păru o vecĭnicie până când coborî poteca. Ajunse.

Era o copilă de o frumusețe cum nu maĭ întîlnisem până atuncĭ. Corpul eĭ înnalt se 'mlădia ca o răchită printre ramurile sălciilor care 'ĭ împedicaŭ dru-

mul; și nicĭodată undele mele nu vor maĭ fi mîngîiate de ochĭ așa de frumoșĭ, cum eraŭ aĭ eĭ.

Cum sosi dînsa, pădurea, așa de tăcută până atuncĭ, prinse viață: Deșteptate de rĕcoarea apropiatuluĭ amurg, privighetorile 'șĭ începeaŭ concertul lor; rîndunelele, iuțĭ ca niște săgețĭ, 'mĭ lunecaŭ pe față gâdilându-mĕ icĭ, colo, cu sfîrcul aripelor lor ascuțite și din inima pădureĭ eșea un murmur nedeslușit, dulce ca o muzică divină; — toate păreaŭ că reînvie ca să sĕrbătorească venirea frumoaseĭ copile.

După ce mĕ privi lung și 'mĭ zîmbi tainic a dragoste, copila începu să se desbrace. Hainele eĭ căzură una câte una jos în iarbă, și corpul eĭ, tăiat ca din marmura cea maĭ albă, rĕmase gol, alb, strălucitor ca o floare de nufăr....

Pe suprafața apelor mele se deschiseseră miĭ și miĭ de ochĭ, și tot mi se părea că nu-mĭ ajung s'o pot privi. Copila se apropie de mine. In fiecare mișcare a corpuluĭ eĭ rĕsărea o nouă grație. Ajunse pe mal. Piciorul eĭ trandafiriŭ mĕ atinse, și poate că în clipa aceea fiorul care mĕ sbuciuma pe mine pĕtrunse și în corpul eĭ, căcĭ o vĕzuiŭ înfiorându-se din tot corpul. Își duse lenеș mâna la spate și 'ntr'o clipă pĕrul eĭ, strîns într'o coadă, se resfiră pe spate-ĭ ca o manta de aur. Inchise ochiĭ și.... se aruncă toată în brațele mele!

Câteva clipe nu știŭ ce a fost. Infiorate de atingerea corpuluĭ eĭ, apele mele se sbuciumară între maluri, scoțênd un plescăit prelung de plăcere, apoĭ încet, încet, se liniștiră; doar valurĭ iuțĭ și dese începênd din jurul copileĭ se 'ntindeaŭ tremurătoare până departe. Copila plutea ca o lebădă, lăsându-se cu totul în voea mea. Am desmerdat-o mult, mult; — pielea eĭ albă și catifelată se înroșise toată în focul sărutărilor mele. Cum așĭ fi vrut ca toată viața să port pe valurile mele pe copila cea încântătoare.

Inmurgise. Din vîrful coasteĭ strigă cineva: — »Ana! ce, nu maĭ aĭ de gînd să viĭ acasă?! — Copila tresări; se smulse din brațele mele și 'ncepu să se 'mbrace. Când o vĕzuiŭ pierzêndu-se printre aninĭ 'mbrăcațĭ în haina amurguluĭ, simțiĭ că ceva se smulge din mine! Mĕ sbuciumaĭ ca un nebun și în plescăitul prelung ce-l scoteaŭ valurile mele isbindu-se de maluri, o chemam pe nume: Ana!...

Ana!... mĕ înginа pădurea. O privighetoare, legănându-se pe o ramură de salcie, repetă în cântecul eĭ: Ana... Ana!... — »Spune-mĭ, dragă privighetoare; — o întrebaiŭ eŭ, — nu cum-va o cunoștĭ? — »Da, o cunosc, — îmĭ rĕspunse privighetoarea; — cuibul meŭ e la fereastra eĭ; suntem prietene vechĭ și în fiecare seară Ana deschide fereastra și stă până târziŭ de ascultă la cântecul meŭ«. — »Dar ia spune, privighetoare, ce zicĭ, o să maĭ vie dînsa?« — »Poate!« rĕspunse pasĕrea sorbind cu lăcomie din apa mea; apoĭ sbură și dînsa pe urmele Aneĭ...

Toată noaptea undele mele aŭ cântat numele frumoaseĭ copile. Gustam și eŭ pentru întâiașĭ dată iubirea, și cât era de dulce!...

A doua zi, pe seară, priveam dornic spre muchea dealuluĭ, dar Ana nu veni. Astfel trecură treĭ zile așteptând că doar, doar s'o ivi Ana în muchea dealuluĭ. Tocmaĭ a patra zi, în amurg, prietena eĭ, privighetoarea, se așeză pe aceeașĭ ramură pe care stătuse de vorbă cu mine. Mĕ grăbiĭ s'o întreb:

— »Dragă privighetoare, ia spune-mĭ ce face Ana, de n'a maĭ venit zilele astea să se scalde?«

In cântecul eĭ, privighetoarea oftă adînc și-mĭ rĕspunse trist:

— »Eĭ, rîule! Ana e foarte rĕŭ bolnavă; chiar în seara când vĕ jucarăţĭ amîndoĭ, cum ajunse acasă, a căzut la pat. O, dacă aĭ auzi-o cum se vaită! Ţi se rupe inima. De treĭ nopţĭ eŭ n'am putut închide ochiĭ de vaetele eĭ și din toate cântecele mele nu maĭ ştiŭ altceva decât să repet gemetele eĭ îndurerate! — Pĕcat că nu poţĭ veni și tu s'o vezĭ!«

—»Dar bine, pasĕre dragă,—abia putuĭ să întreb cu murmurul întretăiat de suspine, —n'aĭ auzit de ce s'a bolnăvit aşa de rĕŭ?«

Aşteptam tremurând rĕspunsul privighetoareĭ; — mĭ-era teamă ca nu cumva îmbrăţișările mele nebune să fi pricinuit boala copileĭ.

— »De, ştiŭ și eŭ! — rĕspunse pasĕrea; — mamă-sa se vaită prin curte și te blesteamă pe tine.... Auzĭ, că aĭ fost prea rece!«....

Adîncul meŭ se turbură și undele mele ţipară de disperare.

— »Cum? eŭ sunt pricina de s'a bolnăvit dînsa? — Am fost prea rece! Dar bine, eŭ mĕ temeam ca nu cumva apa mea, încinsă de focul dragosteĭ ce clocotea în mine, să nu-ĭ ardă corpul eĭ fraged.... Și se zice că am fost prea rece! — Dar care îndrăgostit strînsu-și-a în braţe iubita maĭ cu căldură ca mine!?«...

— »De, aşa zic eĭ!—adăogă privighetoarea și, după ce-și maĭ înmuie de câteva orĭ ciocul în apă, plecă în zbor pierzêndu-se printre sfîrcul ramurilor de sălciĭ...

Când s'a reîntors peste treĭ zile, privighetoarea mĭ-a cântat un cântec și maĭ trist; — mĭ-a cântat — moartea Aneĭ!

— »A murit! 'mĭ strigă dînsa de departe. Ţĭ-a murit iubita, rîule; chiar acum vin d'acolo. Eram în frunzișul salcâmuluĭ de la fereastra eĭ, aşteptam vre-o veste îmbucurătoare, căcĭ alaltăerĭ părea că-ĭ e maĭ bine; da, alaltăerĭ a venit singură de și-a deschis fereastra. O, dacă aĭ fi vĕzut-o cu ce priviriĭ lacome se uita peste grădină, încoace, în spre pădure! Te căuta poate pe tine, rîule.... Dar mamă-sa n'a lăsat-o; a venit repede și a luat-o cu sila de la fereastră. Biata Ana! Cum se sbătea în braţele mă-seĭ și cum se ruga: — Lasă-mĕ! Voiŭ să-mĭ vĕd grădina și să-mĭ ascult privighetoarea! Nu fiţĭ duşmanĭ! O să mor.... și toate vor rĕmâne frumoase în urma mea și eŭ n'o să le maĭ vĕd nicĭodată!« Pe urmă o auziĭ plângênd: — »Duceţi-mĕ la pădure! Voiŭ să mĕ scald în apa rîuluĭ...!«

Și plânsul eĭ se stinse odată cu vorba-ĭ; — d'atuncĭ nu i-am maĭ auzit glasul. Cel din urmă cuvînt a fost pentru tine....

Adineaorĭ, cum îţĭ spuseiŭ, steteam în stufișul salcâmuluĭ de la fereastră Nu puteam să vĕd bine ce se petrecea în casă. Dar, de-odată, auziĭ un ţipĕt sfîșietor.... Era ţipĕtul mameĭ. Ghiciĭ: copila se stinsese!.....«

..... Da, se stinsese, rîule, căcĭ am vĕzut-o pe urmă întinsă pe masă cu faţa în spre fereastră. In lumina pîlpîitoare a făclieĭ de la căpĕtâiŭ, faţa eĭ părea că surîde.... Și, totuși, cât de înfiorător e surîsul morţiĭ!...

* * *

Toată noaptea și a doua zi am stat pe gînduri, țintuit între maluri. Mĕ gîndeam la fericirea mea pierdută pentru totdeauna, și dacă aș fi știut că peste 20 ori 30 de ani o să-mĭ găsesc liniștea, cum v'o găsiți voĭ oamenii, nu m'aș fi simțit atâta de nenorocit; și cu cât mi se părea maĭ mare, maĭ nemărginit șirul anilor ce aveaŭ să treacă peste mine, cu atât durerea mea era maĭ apăsătoare, maĭ fără sfîrșit:— o vecinicie de plâns și de strigăte zadarnice.

Plângeam și toate plângeaŭ cu mine: In stufișurĭ, pasĕrile ciripeaŭ jalnic: departe, în inima pădureĭ, o buhă, cu țipĕtul eĭ plângĕtor, îngâna pustiul din inima mea. Florile 'șĭ legănaŭ capetele a desnădejde, scuturându-șĭ povara de lacrămĭ. Strigam pe Ana, și toate o strigaŭ cu mine. Numele eĭ era repetat de miĭ de orĭ în fiecare colț de pădure, era purtat de vînt pretutindenĭ, repetat de fiecare pasĕre, iar sus, în muchia dealuluĭ, clopotele din turla bisericeĭ, cu glasul lor plângĕtor o chemaŭ într'una: — Ano!... Ano!...

Isbindu-se de sfîrcul ramurilor de aninĭ, privighetoarea venea în goana zboruluĭ. Se așează jos de tot pe o ramură aproape de mine, așa de aproape că-ĭ auziam bătăile inimeĭ.

— »Auzĭ clopotele! — zise dînsa; — acum o duc pe Ana la groapă! N'o să-mĭ maĭ pot vedea prietena și tu, rîule, n'o să-țĭ maĭ vezĭ nicĭodată iubita!....«

In turla bisericeĭ clopotele se tînguiaŭ a jale și printre tînguirile lor prohodeala preoților străbătea vĕzduhul și mĕ pĕtrundea în fiecare picătură de apă.

Odată cu stingerea celor din urmă bătăĭ de clopot se stinse și prohodeala preoților și, în tăcerea apăsătoare ce urmă câteva clipe, auzĭĭ huruitul prelung al bulgărilor de pămînt ce căderaŭ peste cosciugul Aneĭ!... A fost întâiașĭ dată când mi-am dat și eŭ socoteala ce înseamnă: moarte! Simțeam cum mĕ apasă greutatea pămîntuluĭ și huruitul bulgărilor de pămînt mi se păru sgomotos ca un tunet, părea că toată coasta o să se prăvălească peste mine!...

. . .

D'atuncĭ sunt veacurĭ!

Privighetoarea și-a uitat prietena, căcĭ a murit. Viața mea e însă maĭ lungă, și mie nu mĭ-e dat să am nădejdea morțiĭ în care să pot găsi uitare.

Valea în care am legănat pe Ana pe brațele mele e și astăzĭ tot așa de frumoasă. Dintre toate sălciile și aninĭĭ, doar un anin bĕtrân, copil pe vremurile acelea 'șĭ maĭ aduce aminte de Ana. Cu dînsul maĭ staŭ de vorbă când trec p'acolo. El îmĭ știe rostul povesteĭ, și când plâng eŭ, în bătaia vîntuluĭ, aninul plânge cu mine scuturându-șĭ a desnădejde fruntea luĭ încărcată de anĭ. Iar când, în primăvară, apele mele tresar la fiorul dragosteĭ pe care-l împrăștie pretutindenĭ razele soareluĭ primăvăratic, atuncĭ, încălzit de neperitoarele aduceriĭ aminte, trec vijelios pe sub coasta în vîrful cărcia se odihnește Ana,... și mĕ urc până sus,... sus,... până aproape de mormîntul eĭ cu crucea de marmură albă învechită și roasă de vreme.....

H. Coșoĭ.

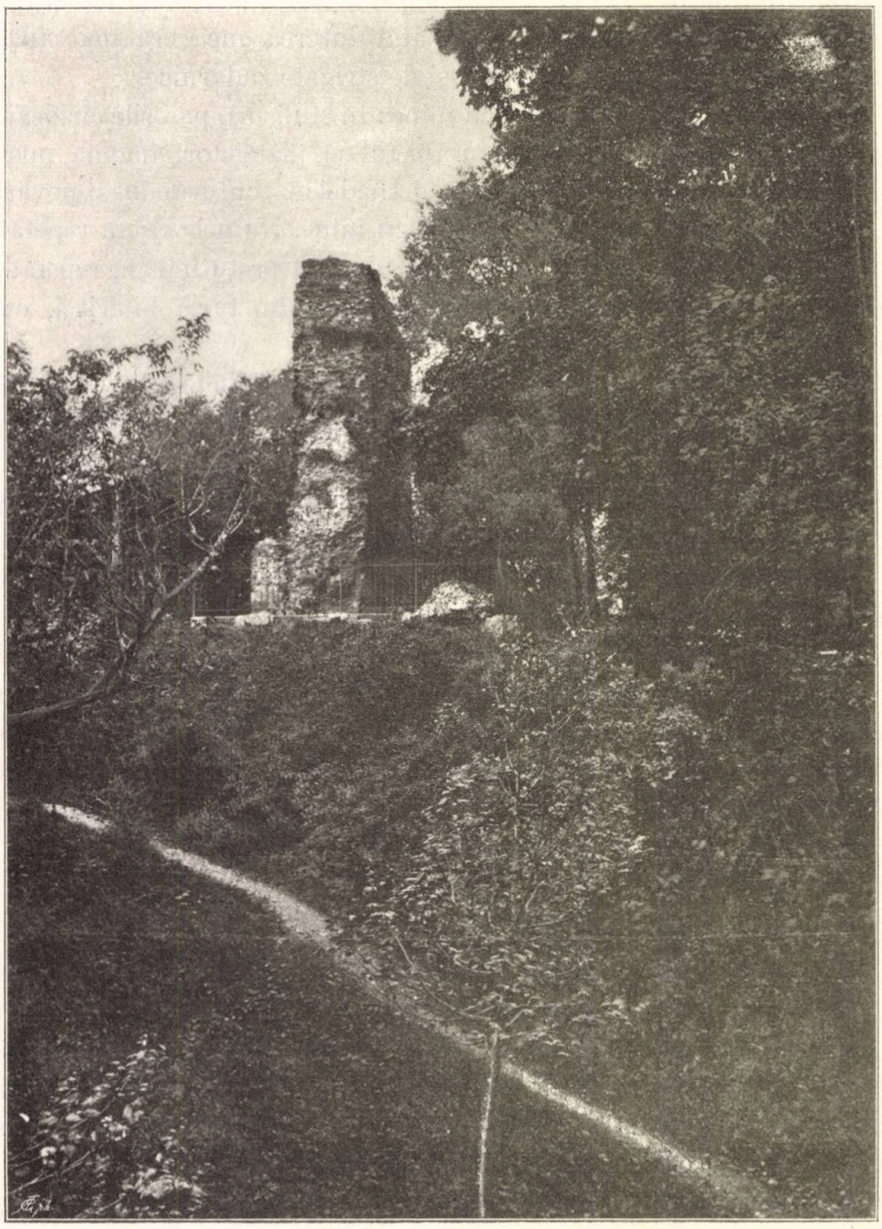

Resturile turnuluĭ luĭ Sever din Turnu-Severin

IDEAL

Resare luna sus pe deal,
Pe fruntea lui se 'nclină,
— O! eşti aproape, ş'am să viu
In liniştea-ţi divină.

Suişul greŭ imĭ ţine 'n loc,
Pornirea mea adîncă,
Treptat ce zările-mĭ surid,
Ea maĭ departe-ĭ încă...

Ajung pe pisc... O, dulcĭ nădejdĭ,
Ce-n sufletul meŭ scapĕt,
V'aţĭ stins pe vecĭ... Ea-ĭ sus de tot,
Pe-albastrul fără capĕt...

Rĕmâĭ... zădarnic ideal...,
Un haos ne desparte,
Un haos scris în douĕ legĭ:
»A fi etern« şi »moarte«...

AL. DORIN.

CRONICA

PROVERBELE ROMÂNILOR DE D. IULIU ZANNE

Însemnătatea literaturei populare a crescut în timpul nostru, foarte mult; ea era firească într'un veac de critică şi de psicologie. *Cântecul*, *balada*, *legenda*, *basmul*, *ghicitoarea* şi mai ales *proverbul* sunt expresiunea caracterului şi a moravurilor unui popor, felul lui de a gîndi şi de a simţi. Pe când istoria ne arată viaţa exterioară a unui popor, zicătorile şi proverbele ne dau viaţa lui intimă, fondul specific al spiritului şi caracterului său. Când, spre pildă, întîlnim în limba Poporului Român zicătoarea: *nu fii pierde-vară*, înţelegi numai decât adevĕrul, că el e un popor agricol pentru care vara cu munca ei este totul. Din acest singur exemplu se poate bănui însemnătatea miilor de zicători şi de proverbe care alcătuesc comoara graiului nostru.

La noi, cel întâi care a întrevĕzut această însemnătate a proverbelor a fost Vornicul Iordache Golescu, care adună la 1845, fără a o tipări, o mare colecţiune de *Proverbe* (pilde), *povăţuiri* şi *cuvinte adevĕrate*, în care însă proverbele ocupă o parte aproape neînsemnată în manuscris. Doi ani mai târziu, la 1847, Anton Pann publică *Povestea Vorbei*, cuprinzătoare de proverbe româneşti, grupate subt titluri generice ca: *despre frica de Dumnezeu*, *despre beţie*, etc. In sfîrşit, la 1883, Ispirescu începu publicarea colecţiunii de: *Zicători populare*, în care făcu să intre atât zicerile cât şi zicătorile propriu zise româneşti. Fiecare din aceste colecţiuni,—fără să mai pomenim pe aceea a lui Hinţescu din Transilvania, care e cu mult inferioară lor,—prezenta un număr de inconveniente. In adevĕr, cu cât însemnătatea literaturei populare devenea mai mare, cu atât şi condiţiile celor care o scoteau la iveală deveneau mai serioase. Necesitatea de a însoţi fiecare proverb cu toate variantele lui, deosebirea proverbelor româneşti cu adevĕrat de cele ce scriitorii au găsit prin cărţile străinilor, împărţirea lor în diferite categorii, explicarea şi istoricul lor, şi altele, şi altele erau atâtea condiţii ce se impuneau culegătorului.

Cel întâi printre români, care ţinu socoteală de toate exigenţele ştiinţei folkloristice, fu D. Iuliu A. Zanne,—fiu al aceluia Alexandru Zanne, amic şi colaborator al poetului Bolintineanu,—care, moştenind gustul literar al părintelui său,—deşi inginer ca şi tatăl său,—începu o vastă lucrare intitulată *Proverbele Românilor*, alcătuind patru mari volume, şi fiecare volum cuprinzând câte 700—800 pagini. D-sa, vroind să publice un studiu asupra proverbelor popoarelor care se învecinesc cu noi, a

Biblioteca Universității

constatat că nu avem o colecție a zicerilor noastre; a fost, prin urmare, nevoit să părăsească primul gînd, rămânênd ca să-l realizeze mai tărziŭ.

Inarmat cu o lectură de peste 200 autorĭ, intrând în corespondență cu o sumă de persoane, dar mai ales cu învĕțătorii de la țară,—care aŭ răspuns cu o grabă și o bunăvoință demnă de laudă la apelul sĕŭ,—D. Zanne avu, până la publicarea volumuluĭ II, 200 corespondenți în toate unghiurile țĕrilor locuite de Românĭ.—Odată materialul adunat, trebuia coordonat. Treĭ sisteme se prezentaŭ:

a) A se clasa pe capitole reprezentând fiecare o idee generală: *Natură, Om, Mișcările omuluĭ, Animale, Credințe religioase, Proverbe istorice*, etc.;

b) A se clasa după înțelesul general: *Dragoste, viclenie, dărnicie, scumpete*, etc.;

c) A se clasa după cuvîntul principal saŭ după cea dintăĭ literă a proverbuluĭ.

Pentru motive plausibile, D. Zanne a ales clasarea *a*, rămânênd ca la ultimul volum, într'un index special, să dea în câteva paginĭ o clasare pe scurt după tipul *b*. Metoda adoptată de D-sa, complectată prin trimiterile puse atât la fiecare paragraf din diferitele capitole, cât și la fiecare proverb, precum și prin cele treĭ indice glosare, înlesnește mult cercetările.

Pentru fiecare proverb a dat toate variantele ce a putut afla, diferitele înțelesurĭ pe care le are; a citat frase din autorĭ cunoscuțĭ spre a se vedea cum se întrebuințează zicerea, lucru de multe orĭ peste putință să-l ghicești, dacă nu-l știĭ. In toate cazurile în care a cunoscut istoricul saŭ origina zicerĭĭ a consemnat-o, împreună cu snoava saŭ basmul care i-a dat naștere. Aceasta însă numaĭ pentru proverbele curat românești, rămânênd ca o lucrare generală, în această direcție, să se facă după terminarea lucrăreĭ de față. In fine, pe icĭ pe colea, D-sa a dat proverbele străine similare. Se vede însă că nu a vrut să facă de pe acum un studiŭ comparativ al proverbelor, căcĭ ar fi putut ușor însuți și înmiĭ numĕrul proverbelor străine comparate, lucru care ar fi îngreuiat colecția, mărind-o cu 2—3 volume în paguba lucrăreĭ considerată ca românească. Se pare că D. Zanne a voit numaĭ, citând câteva zicerĭ străine, să facă citirea cărțeĭ sale mai plăcută și să ușureze străinilor înțelesul zicerĭĭ românești corespunzĕtoare. Pentru acelaș motiv credem că și glosarele de la finele volumelor sunt franțuzeștĭ. Unde se cuvenea, a menționat datinele și credințele privitoare la proverbe.

Spre a da o idee cititoruluĭ de metoda și prețul lucrărĭĭ d-luĭ Zanne, reproducem aicĭ, din volumul II, — pe care l-am primit zilele din urmă, — o parte din proverbele și zicĕtorile privitoare la noțiunea *frumos*, în *stările și mișcările trupuluĭ*.

FRUMOS

5238 * △ **De cât frumoasă din sat străin, maĭ bine slută din satul meŭ.**

V. Foresco, *c. Folticenĭ*, J. *Suceava.*

De cât un om cu cap din sat străin, maĭ bine unul maĭ slab dar din satul tĕŭ. Se zice de aceĭ ce vin străinĭ în sat și ocupă slujbe.

5239 * △ **Nimenea nu întreabă de casa frumosuluĭ, ci de casa vredniculuĭ.**

A. Panu, I. p. 150.—Hințescu, p. 29. — I. Marinescu, *înv. c. Bradu-de-Jos*, J. *Argeș*. — M. Stănceanu, *înv. c. Piria*, J. *Mehedinți*.

* △ *Nimene nu întreabă de casa frumosuluĭ.*

E. I. Patriciu, *înv. c. Smulți*, J. *Covurluiŭ.*

Vezĭ *Bărbat, Copil, Cuc, Femee, Cap. XXI, c. Frumos, Gras, Înțelepciune, a Lăsa, Mincĭuna, Muĭere, Noră, Orb, Radu, Urît.*

* △ *Nu se întreabă casa frumosuluĭ, ci casa hospodaruluĭ.*

E. I. Patriciu, *înv. c. Smulți*, J. *Covurluiŭ.*

* △ *Nu întreabă nimene de casa frumosuluĭ (ci de a avutuluĭ).*

G. P. Salviu, *înv. c. Smulți*, J. *Covurluiŭ.*

* △ *Nu întreabă nimenĭ de casa frumoșilor, ci de a oamenilor cinstiți.*

T. Bălășel, *înv. J. Vâlcea.*

Maĭ căutată e vrednicia de cât frumusețea. Sfat ce se dă tinerilor care caută soțiĭ frumoase, fără a se gîndi maĭ departe.

5240 * △ **Când nu e frumos**
Maĭ sărută (pupă) și mucos.

Baronzi, p. 59. – Hințescu, p. 63.

* △ *Cine (daca) n'are frumos*
Pupă şi mucos.

A. PANN. *Edit.* 1889, p. 105 & 147; II, p. 113; III, p. 119.—P. ISPIRESCU, *Rev. Ist.* II, p. 152.—I. MARINESCU, *inv. c. Bradu-de-Jos, J. Argeş.*—M. STĂNCEANU, *inv. c. Piria, J. Mehedinţi.*

Cine n'are frumoasă
Pupă şi mucoasă

IORD. GOLESCU, *Mss.* II, p. 80.

* △ *Când n'aĭ frumos*
Pupĭ şi mucos.

AL. DUMITRESCU, p. 130. — T. BĂLĂŞEL, *inv. J. Vâlcea.*

* △ *Când nu se găseşte frumos,*
Maĭ sărută şi mucos.

Semin. Buc. Cl. VIII, prin P. GÂRBOVICEANU, *prof.*

* △ *Daca nu e frumos*
Maĭ pupĭ (săruţĭ) şi mucos.

ANDREĬ MARINESCU, *inv. c. Humele, J. Argeş.* — G. P. SALVIU, *inv. c. Smulţi, J. Covurluiŭ.*

Sĕ zice pentru ceĭ ce sĕ mulţumesc pĕ maĭ prost, când n'aŭ maĭ bun (GOLESCU), şi maĭ ales pentru port şi traiŭ.

Faute de grives on mange des merles.
Prov. Franc.

5241 Nouă şi frumoasă ş'unde să te puiŭ?

IORD. GOLESCU, *Mss.* II, p. 49.

Sĕ zice în bătaĭe dĕ joc (GOLESCU).

5242 * △ Ce e frumos
Poartă (şi) ponos.

A. PANN, *Edit.* 1889, p. 3; I, p. 7. — P. ISPIRESCU, *Rev. Ist.* II, p. 146. — BARONZI, p. 56.—HINŢESCU, p. 63. — Dª E. B. MAWR, p 10. — I. MARINESCU, *inv. c. Bradu-de-jos, J. Argeş.* — M. STĂNCEANU, *inv. c. Piria, J. Mehedinţi.*

Când un om prin munca cinstită a ajuns avut şi ceĭlalţĭ vor să-ĭ scoată nume rĕŭ.

5243 * △ Nu e frumos ce este (e) frumos, (ci) este (e) frumos ce-mĭ place mie.

HINŢESCU, p. 64.—I. MARINESCU, *inv. c. Bradu-de-Jos, J. Argeş.*—AL. DUMITRESCU, p. 144. — M. STĂNCEANU, *inv. c. Piria, J. Medinţi.* — G. P. SALVIU, *inv. c. Smulţi, J. Covurluiŭ.*

* △ *Nu-ĭ frumos ceeace-ĭ frumos, ci-ĭ (dar e) frumos ceeace-ĭ plăcut.*

S. MIHĂILESCU, *Şezătoarea*, I, p. 222.—V. FORESCU, *c. Folticeni, J. Suceava.*—I. PATRICIU, *inv. c. Smulţi, J. Covurluiŭ.*

* *Nu e frumos ce e frumos, dar ce (mĭ) place (mie).*

I. G. VALENTINEANU, p. 46.—DIM. ZANNE, *Bucureşti, J. Ilfov.*

Ce-ĭ place ochiuluĭ aceea şi maĭ frumos.

IORD. GOLESCU, *Mss.* II, p. 175.

Vezĭ *Bun.*

Se zice când gusturile diferă între oamenĭ în privinţa unuĭ lucru. Adeseorĭ nu frumuseţea uneĭ femeĭ te face să o iubeştĭ, ci nurĭĭ şi calităţile eĭ.

N'est pas beau ce qui est beau, est beau ce qui plaît.
Prov. Franc.

Non è bel quel che è bel, ma quel che piace [1].
Prov. Ital.

Quem ama ao feio, fermoso che parece [2].
Prov. Portug.

Was lieb ist, das ist schön [3].
Prov. Germ.

Fair is not fair, but that which pleaseth [4].
Prov. Engl.

5244 * △ Nu mĭ place pentru că-ĭ frumos, ci-ĭ frumos pentru că'mĭ place.

E. I. PATRICIU, *inv. c. Smulţi, J. Covurluiŭ.*

Acelaş înţeles ca la No. 5243.

5245 * △ Nu e frumos ce e frumos,
Ci e frumos ce-mĭ stă (e) frumos.

A. PANN, *Edit.* 1889, p. 103; II, p. 18. — HINŢESCU, p. 64. — I. MARINESCU, *inv. c. Bradu-de-Jos, J. Argeş.* — M. STĂNCEANU, *inv. c. Piria, J. Mehedinţi.*

Pentru cele potrivite, şi maĭ ales pentru îmbrăcăminte.

5246 * △ Nu-ĭ frumos cine se ţine,
Ci-ĭ frumos cuĭ ĭĭ stă bine.

GAVR. ONIŞOR, *prof. c. Bârlad, J. Tutova.*

Acelaş înţeles ca la No. 5245.

5247 Frumos, frumos, ca cel şi pĕ faţă şi pĕ dos tot ca faţa din dos.

IORD. GOLESCU, *Mss.* II, *Asem.* p. 193.

Vezĭ Faţă.

Se zice pentru cele maĭ urîte lucrurĭ.

---

[1]) Nu e frumos ce e frumos, ci ceeace place.
[2]) Cine iubeşte ce-ĭ urît, frumos i se pare.
[3]) Ce-ĭ place, aceea-ĭ frumos.
[4]) Frumosul nu e frumos, dar ce place.

5248 **Pe din afară frumoasă,**
Şi înlăuntru găunoasă.

IORD. GOLESCU, *Mss.* II, p. 58.

Pe d'asupra frumos,
Şi 'nnăuntru găunos.

A. PANN, *Edit.* 1889, p. 104.

Vezi No. 5256.

Se zice pentru ceĭce la vedere s'arată dĕ ispravă, iar pĕ din lăuntru scârnavĭ şi cumplitĭ, ca fătarnicĭĭ (GOLESCU).

Res modo formosæ foris, intus erunt maculoæ [1])

Prov. Lat.

Bella in vista, dentro trista [2])

Prov. Ital.

Pa† er ekki allti† pa† bezta, sem fagrt er utan [3]).

Prov. Island.

Ὦ οἵα κεφαλή! καὶ ἐγκέφαλον οὐκ ἔχει.

Prov. Elin.

4249 * △ **Ce folos, că eştĭ frumos,**
Dacă eştĭ căpĕţînos.

N MIRON, *stud. c. Oneştĭ*, J. *Bacău.* — *Poes. Pop. în* FR. DAMÉ, I, p. 193.

Se zice pentru cel frumos dar prost, tare de cap.

5250 * △ **Ce e frumos la toţĭ place.**

A. PANN, *Edit.* 1889, p. 104.— P. ISPIRESCU, *Rev. Ist.* II, p. 146. — I. MARINESCU, *înv. c. Bradude-Jos*, J. *Argeş.* — M. STĂNCEANU, *înv. c. Piria*, J. *Mehedinţĭ.*

Muşata plĭase la toţĭ [4]).

FR. MIKLOSICH, *Rum. Unter* I, p. 13.

1⁰ Frumuseţea e plăcută fiecăruia şi, cum zice Francesul: *La beauté est un bon passeport dans la vie.*

2⁰ Se zice când cineva are un lucru bun şi el îĭ maĭ face şi laudă. — J. *Argeş.*

Giuzeli bacma se-baptĭr [5]).

Prov. Turc.

5251 **Ce e frumos la toţĭ place,**
Dar nu ştie 'n el ce zace.

A. PANN, II, p. 110.— HINŢESCU p. 63.

Vezi *Frumuseţe.*

Ne învaţă a nu judeca după înfăţişare.

Etc., etc., etc.

Şi aşa urmează maĭ departe, cu alte multe proverbe şi zicĕtorĭ, pe aceeaşĭ noţiune a *frumosuluĭ* diferenţiată *în stările şi mişcările trupuluĭ.*

Pe cât ştim noĭ, putem afirma că nicĭ o ţară nu posedă o lucrare atât de complectă asupra proverbelor locale. Vestita colecţie a luĭ Wander este o adunare şi ea de ziceri fără nicĭ o explicaţie; a luĭ Haller studiază destul de complect vre-o 2—300 de proverbe; tot astfel procedează Méry, Quitard, Le Roux de Leney, etc. In genere, toate daŭ pur şi simplu proverbe fără nicĭ o explicaţie.

Valoarea colecţieĭ D-luĭ Zanne, care va cuprinde 40 până la 50.000 de ziceri şi zicĕtorĭ, stă poate încă şi maĭ mult, decât în proverbele adunate, în *locuţiunile proverbiale* şi în *idiotismele* cuprinse în ea, adică în ceeace constitue miezul şi geniul uneĭ limbĭ.

In privinţa aceasta bogăţia frumoaseĭ noastre limbĭ, pe care puţinĭ o cunosc şi nu puţinĭ o schimonosesc găsind-o sĕracă, căcĭ nu o ştiŭ, e uimitoare. Mulţĭ nicĭ nu bănuesc ce comoară bogată de forme originale ne-a păstrat ţĕranul nostru din toate unghiurile Ţĕreĭ. In volumul II, la cuvintele *cap, gură, mână*, etc., se întîlnesc cu sutele asemenea locuţiunĭ.

Prin urmare, valoarea colecţiuneĭ D-luĭ Zanne trebue considerată şi din punctul de vedere al limbeĭ. D-sa nu poate fi luat ca un simplu culegĕtor de proverbe. O muncă de 10 anĭ, şi alta încă de 10 anĭ, ce va urma celeĭ dintăĭ, până la complectarea lucrărĭĭ, fără nicĭ un folos material, ci numaĭ împins de iubirea de neam şi de dorinţa de a scoate la lumină şi de a dovedi şi celor maĭ îndărătnicĭ frumuseţea şi bogăţia limbeĭ noastre româneştĭ, fac onoare D-luĭ Zanne. Fie ca această singură rĕsplată să-l susţie în lunga şi greaua sarcină ce şĭ-a luat. Academia română, premiând lucrarea la apariţiunea volumuluĭ I, a încurajat pe un tînĕr distins şi sîrguitor, a căreĭ operă va fi remăitoare şi a căreĭ merite sunt vrednice de toată stima şi de toată lauda.

A. COSTIN.

[1]) Lucrurĭ chiar frumoase pe din afară, pe dinăuntru vor fi stricate.
[2]) Frumoase la vedere, pe dinăuntru rele.
[3]) Nu e în totdeauna maĭ bun, ceeace la vedere este frumos.
[4]) Frumoasa place la toţĭ.
[5]) A privi frumosul e o mîngîiere.

REVISTA REVISTELOR

Cosmopolis, din luna Iulie, cuprinde un articol elogios, ca omagiŭ memorieĭ luĭ *Gladstone*, de Francis de Pressensé. Autorul descrie pe larg, şi în culorĭ viĭ şi stil ales, neasemuita viaţă politică a luĭ Gladstone ; vorbeşte de serviciile luĭ extraordinare, de oceanul fără marginí al uneĭ elocvenţe consacrată cauzeĭ celor asupriţĭ, pe care îĭ apără cu ultimele rĕmăşiţe de graiŭ. Gladstone, după Francis de Pressensé, fu un mare orator, un mare reformator, un mare finanţiar, un mare creştin. Dacă nu a avut nicĭ darul tărieĭ, nicĭ acela al statornicieĭ, a avut însă pe acela al sinceritĕţeĭ, al căutărií pasionate a adevĕruluĭ şi dreptăţiĭ, înălţarea constantă către ideal, şi singur Gladstone fu care dete vieţiĭ frumuseţea eĭ, figurií nobleţea desăvîrşită, memorieĭ vitalitatea eĭ binefăcĕtoare,

Etienne Bricon, în *Etudes de vie moderne*, ne vorbeşte de *Falguière et Carolus Duran*, care prin arta lor ne dă impresiunea vieţiĭ noastre contimporane, preocupată de zbuciumărĭ vizibile şi, în un înţeles maĭ larg, a vieţiĭ noastre exterioare. Infine, modul de a fi al vieţiĭ moderne, pe care eĭ îl exprimă astfel, nu e general, ca toţĭ, dar un mod determinat şi aristocratic: aci nu se află cineva în lumea visată şi idealistă a luĭ *Puvis de Chavannes*, unde oameniĭ reuniţĭ aŭ şi gustul şi dorinţa frumuseţiĭ; este în realitatea lumeĭ, unde noĭ ne mişcăm şi trăim, lume compusă din oameni de rînd şi oameni de o condiţiune bună. Eleganţa este calitatea lor dominantă; eĭ aŭ găsit, unul spiritul, celalt gustul măreţ, şi subt aceste douĕ forme diverse ale eleganţiĭ eĭ aŭ exprimat fizionomia modernă.

Emille Faguet, subt titlul *Le livre à Paris*, face analiza unuĭ frumos roman romanesc, în care ni se prezintă un caracter excepţional ce nu încetează de a fi adevĕrat, *Jacquine Vanesse.* Definiţiunea acestuĭ roman este: virtutea jignită prin vederea viţiuluĭ. Sunt uniĭ însă care vĕd virtutea şi care se consolează cu părere de rĕŭ de a o fi părăsit. Jacquine Vanesse din contră. Aci găsim virtutea care a vĕzut viţiul şi care a rĕmas neclintită şi tare ca arama.

Maĭ departe, Emile Faguet analizează volumul *Lèvres closes* de Daniel Lesueur, care roman este istoria unuĭ amor întărziat, o istorie melancolică; *mon petit Trott* de *André Lichtenberger* este un studiŭ al sufletuluĭ unuĭ copil, extrem de fin, sigur şi pĕtrunzĕtor. E o excelentă psicologie prezintată de cine-va, care n'are nicĭ o pretenţie la titlul pe psicolog şi care va fi uimit dacă i se dă.

Mon petit Trott este o carte plăcută, de o lectură neţĕrmurit de atrăgĕtoare şi care amestecând surîsul cu lacrimile, găşeşte mijlocul de a face să te gîndeştĭ drept.

Le Temps des lilas de Georges Druilhet este o mică culegere de poeziĭ, o uşoară gîndire puţin originală, dar cu o formă plăcută. Copée i a făcut o prefaţă în versurĭ, care alcătueşte o poemă fermecătoare, punênd puţin cam în umbră pe Druilhet.

Mar Legrand în volumul sĕŭ se arată ca pur umanist, neo-grec, neo-latin. El este singura liră care cântă trecutul. El e poetul neo-antic.

Francisque Sarcey în *Le Théâtre à Paris* se ocupă de: l'*Ainée* al luĭ Jules Lemaître, care este o simplă dramă burgheză şi în special o istorie de suflet, după cum chiar Lemaître o spune.

Martyre, dramă a luĭ Richepin, despre care Lemaître a zis: „în această dramă creştină creştinismul lipseşte, n'a reuşit.

Mon enfant, comedie de Ambrosie Janvier, în care autorul ne-a dat o schiţă uşoară după capriciile şi bizareriile acesteĭ lumĭ de saloane, unde se fac alegerile academice, unde se fabrică reprezentaţiunile literare.

Lysiane, dramă de Romain Coolus, pare a fi fost scrisă înnadins pentru Sarah Bernhardt.

Zaza, comedie de Berton et Simon, este o piesă tăiată după tiparul uneĭ artiste. Madame Réjane a interpretat-o de minune.

Boulet, de Pierre Volf, pare a fi o tentativă făcută de un om cu mult spirit şi de directorĭ îndrăzneţĭ pentru a introduce şi a aclimatiza comedia *rosse* pe scena teatruluĭ Palais Royal. N'a reuşit însă.

Revue des Revues, de la 1 Iulie, cuprinde un articol însemnat, intitulat: *Spiritul francez*. Jean Finot, directorul acesteĭ reviste, formulează o chestiune, de o importanţă capitală, tutulor scriitorilor al căror nume reprezintă o autoritate în literatura contimpurană franceză. Chestiunile în numĕr de treĭ sunt: 1) Franţa poate ea pretinde că are un spirit particular francez şi care nu este comun celorlalte popoare? 2) Dacă *da*, atuncĭ care ar fi părţile prin care s'ar învedera acest spirit? 3) Un străin n'ar putea el a-şĭ apropria acest spirit aşa încât să devină un scriitor francez?

S'aŭ grăbit a rĕspunde la aceste chestiunĭ subtile tot ce Franţa are maĭ distins.

In treacăt, credem nemerit a atrage atenţia cititorilor asupra următoarelor rĕspunsurĭ:

Alfred Binet, directorul laboratoruluĭ de psicologie de la Sorbona, rĕspunde într'un mod indirect acestor chestiunĭ saŭ, maĭ bine zis, crede în posibilitatea unuĭ rĕspuns numaĭ atuncĭ când s'ar întrebuinţa o metoadă experimentală.

Paul Bourget neagă existenţa unuĭ aşa zis spirit francez, pe care el nu-l aseamĕnă decât cu nişte etichete ce ascund în dosul lor nişte pure abstracţiunĭ. Care ar fi, zice el, definiţia comună ce ar putea conveni luĭ Pascal şi luĭ Voltaire şi luĭ Rabelais şi luĭ Boileau, luĭ Racine şi luĭ Balzac? Şi totuşĭ sunt geniurĭ franceze.

Michel Bréal crede că spiritul francez nu-ĭ decât o reunire de calităţĭ. Fiecare din scriitoriĭ francezĭ posedă una saŭ maĭ multe din aceste calităţĭ fără a le întruni pe toate. I s'a zis spirit francez, pentru că se găsesc maĭ mult în Franţa decât aiurea, decĭ se pot găsi şi aiurea decât la scriitoriĭ francezĭ.

Anatole France rĕspunde scurt de tot: da, Franţa are un spirit particular în literatură, care nu-ĭ decât un spirit de ordine, de mĕsură, de claritate şi care nu se găseşte aiurea acelaş. Un străin îşĭ poate apropria acest spirit, dar numaĭ până la un oarecare punct, fără a putea deveni vreodată *pur* francez.

Marcel Prevost afirmă cu multă tărie existenţa unuĭ spirit francez, ale căruĭ părţĭ definite ar fi: claritatea, respectarea regulelor, etc. Un străin poate să şi-l aproprie cu atât maĭ mult cu cât a trăit în mijlocul poporuluĭ francez.

Zola, servindu-se de o judecată a luĭ Taine, afirmă că există un spirit latin comun tutulor popoarelor neo-latine; cel francez nu diferă decât prin amesticul galic care i-a dat maĭ multă vigoare şi echilibru. După aceasta urmează un studiŭ al luĭ Finot asupra formărĭĭ prezentuluĭ şi viitoruluĭ spirit francez, în care dînsul se încearcă a da o definiţie spirituluĭ francez, dar nu face decât să se piardă într'o sumă de explicărĭ—fără a putea eşi cu ceva precis din tot studiul. In privinţa celeĭ de a treia chestiunĭ Finot rĕspunde afirmativ.

Dr. A. de Banzemont într'un lung articol face o excursiune în literatura modernă japoneză, unde dă un loc prea întins ziaristiceĭ. Jacques de Coussanges face un studiŭ amĕnunţit asupra literatureĭ suedeze contimporană. Locul de onoare îl ocupă Strindberg.

Z.

BIBLIOGRAFIE

Adamescu Gh. . . . . *Luptele pentru naționalitate ale Românilor de peste munți* la 1848—49. *Noțiuni de istoria limbii și literaturii românești*, 1 v. *Manual de poetică*, 1 v.

Alecsandri V. . . . . *Opere complete*, poesii, 2 v.

Antonescu-Lupu A. . . *Veacul XVI.* Limba și literatura Românilor, studiŭ, 1 v. *Chestiuni scolare*, 1 v. *Din viața săracă*, nuvele, 1 v.

Antonescu Victor . . . . *La Banque d'Allemagne* comparée avec *La Banque de France*, 1 v.

Bengescu-Dabija G. . . . *Pigmalion*, tragedie, 1 v. *Amilcar Barca*, tragedie, 1 v.

Cucu N. St. . . . . *Petrolul*, 1 v. *Un noŭ mod de alimentare a orașelor*, 1 v.

Dauș L. . . . . *Spre moarte*, nuvele, 1 v.

Diaconovich C. Dr. . . . *Enciclopedia Română*, fasc. 8.

Dimitriescu Ang. . . . . *Barbu Catargiu*, 1 v. *Discursurile luĭ Macaulay*, 1 v.

Economu Ciru . . . . . *Rĕsbunarea luĭ Anastase*, 1 v.

Ghica S. Scarlat . . . . . *Shylock*, trad., 1 v. *Jul. Cesar*, trad., 1 v.

Grigorovitza Em. . . . . *Deutsche Uebertragungen* aus Mihael Eminescu.

Hamangiu C . . . . . *Despre Proprietatea literară*, 1 v. *Scriitorĭ și artiștĭ*, 1 v.

Ionescu-Gion G. . . . . *Ludovic XIV* și *Constantin Brancoveanu*, 1 v. *Manual de poetica română*, 1 v. *Călĕtoriile luĭ Carol XII prin Țara românească*, 1 v.

Istrati C. I. Dr. . . . . *Le sel des salines roumaines*, 1 v. *Cercetări asupra păcurilor din România* (cu DD. Cucu și Saligny), 1 v. *O pagină din Istoria contimpurană a Românieĭ*, med. econ. naț. 1 v. *Curs elementar de himie*, 1 v.

Kalinderu Ioan . . . . . *August și literațiĭ*, 1 vol.

Lecca G. H. . . . . *Prima*, poesii 1 v. *Secunda*, poesiĭ, 1 v.

Madan G. . . . . *Suspine*, poesii populare din Basarabia, 1 v.

Michailescu Stef. C. . . . *Introducere la Psicho-fisică*, 1 v. *Incercări critice* asupra invĕțămêntuluĭ nostru primar. *Vĕrtejul cu aburĭ*, 1 v.

Nicolescu N. Oscar . . . *Querela inofficiosi testamenti. Nature de la réserve légale et des personnes qui y ont droit*, 1 v.

Ollănescu D. C. . . . . *Ode, Epode, Carmen secularae, Arta poetică*, ale luĭ Orațiu, traduceri în versurĭ. (Lucrare premiată de Academia română). 1 v. *Teatru*, 1 v. *Vasile Alexandri*, discurs de recepțiune la Academia română, 1 v. *Satire*, 1 v.

Păun V. D. . . . . *Ficțiune, imagine, comparațiune*, 1 v.

Pĕucescu Gr. G. . . . . *Despre obligațiunĭ*, 1 v. *Chestia țĕrănească*, 1 v.

Petrașcu N. . . . . *Mihail Eminescu*, 1 v. *Figurĭ literare contimpurane*, 1 v. *V. Alecsandri*, 1 v. *N. Grigorescu.*

Rădulescu-Motru C. . . . *Problemele Psihologieĭ*, 1 v.

Stambulescu I. . . . . *Casele de Economie*, studiŭ de legislație comparată, 1 v.

Sbiera I. G. . . . . *Mișcarea bisericească a Românilor din Bucovina*, 1 v.

Sterian G. . . . . *Visul uneĭ nopți de vară*, trad., 1 v.

Văcărescu Theodor C. . . *Luptele Românilor.* (Lucrare premiată de Academia română). 1 v.

Zamfirescu Duiliŭ. . . . . *Fără titlu*, 1 v. *In fața vieței*, roman, 1 v. *Lumea nouă* și *lumea veche*, 1 v. *Strĕbunii noștri*, 1 v. *Alte orizonturi*, poesiĭ, 1 v. *Imnurĭ păgâne*, poesii, 1 v. *Vara la țară*, 1 v.

Zanne Iuliŭ. . . . . *Proverbele Românilor*, 2 v.

I.V. SOCECŬ, BUCUREȘCI

LITERATURĂ
ȘI
ARTĂ ROMÂNĂ

IDEI · SIMȚIRE · FORMĂ

ANUL II. H Nº X.

CUPRINSUL

NUMĔRULUĬ DE LA 25 AUGUST 1898.

TEXT:

1. O noapte în pădure, Sosesc... poeziĭ . . . de *Duiliŭ Zamfirescu*
2. Din Istoria Teatrului la Românĭ . . . » *D. C. Ollănescu*
3. Th. Aman, schiță . . . . . » *A. Costin*
4. Fiica luĭ Sejan, poveste istorică. . . . . » *Ciru Oeconomu*
5. Doina, studiŭ . . . . . » *D. Dimiu*
6. In amurg, poezie . . . . . » *A. Naum*
7. Asupra Dueluluĭ . . . . . » *Chr. Sulioti*
8. Ziua, după Victor Hugo . . . . . » *Al. Zăgănescu*
9. Cronica, Pavilionul Român la Exposiția din Paris, *România și Românii* de D. de Gubernatis . » *N. Petrașcu*
10. Revista Revistelor . . . . . » *Z.*

ILUSTRAȚII:

11. Th. Aman, portret . . . . . de *Th. Aman*
12. Der Bläser { poezia . . . . . » *Carmen Sylva*; musica . . . . . » *G. Enescu*
13. Biserica Sf. Gheorghe din Hârlăŭ . . .

REVISTA **LITERATURĂ ȘI ARTĂ ROMÂNĂ**

APARE LA 25 ALE FIECĂREĬ LUNĬ

DIRECȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA: STRADA FÎNTÂNIĬ, No. 46, BUCUREȘTĬ.

Cărțile și reproducerile după lucrărĭ de artă, trimise Revisteĭ, vor fi anunțate și, de se va găsi cu cale, analizate saŭ reproduse.

Abonamentul la Revistă e de 30 Leĭ pe an în țară; în străinătate 40 Leĭ.
Un număr 2 Leĭ 50 Banĭ.

IMPRMIERIA STATULUĬ.

2179
1899

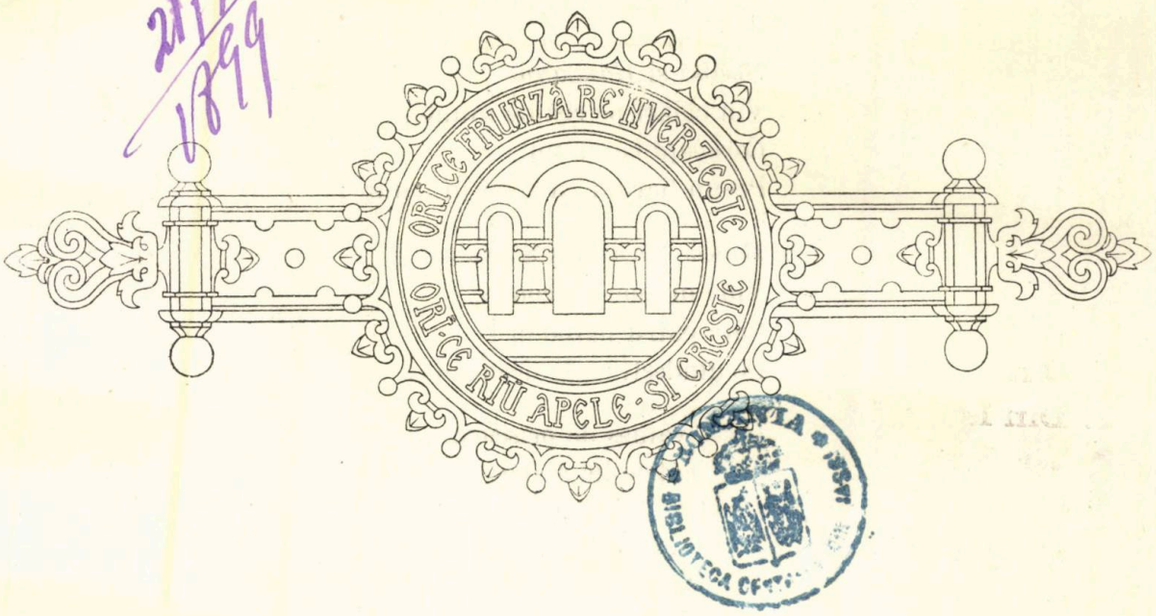

BIBLIOTECA

O NOAPTE ÎN PĂDURE

Peste codri varsă luna
Clarul feței visătoare
Luminând ca 'n totdeauna
Taina apei din izvoare.

Unda se oprește 'n maluri
Și se umflă, se ridică,
Crește, geme, bate 'n valuri
Și de-odată se despică.

Se desface apa 'n două:
Iese-o Zînă din bolboacă,
Căreï ramurile plouă
Sărutări de promoroacă.

Rîd stejarii, fiorosii,
Scot din flori miresme teii,
Ies din veacuri Fĕt-frumosii
Și din cremene ies Zmeii.

Mura tremură pe viță,
Ard din aripi licuricii,
Vin smeriți către Domniță
Uriașii și piticii:

* * *

Sisăilă şi *Gânganul*
Vin călări pe rîşi de munte,
Caragaţă căpitanul
Pe-un haram cu corn în frunte;

Badea Vulpe din Straoane
Vine în olac cu coadă,
Bate patru lighioane
De gîndeşti că le desnoadă;

Ursu, vameş de priseacă,
Ţine hâţele luĭ slabe:
Scoate sabia din teacă
Şi salută 'n douĕ labe.

Vin cu toţiĭ, mic şi mare,
Şi purtând la coĭfurĭ mâna,
Staŭ la front, în nemişcare,
Aşteptând să treacă Zîna.

Zîna trece plutitoare
In lumină albăstrie,
Legănându-şĭ pe izvoare
Scurta eĭ călătorie.

* * *

Şi cum trece şi se duce
Ca o stea pe valea vremiĭ,
Ies voĭniciĭ la răscruce
Din versetele poemiĭ:

Fĕt-frumos *Cercel-Pălincă*
Sare jos dintr'o poveste,
Bate malul din opincă
Şi se 'nchină la neveste.

Măriuţa, bibilica,
Se spăseşte de ruşine:
I-a 'nlemnit guriţa frica
Şi-a uitat să se închine;

Gînditoarea *dadă Uţă*
Stă c'o labă sub bărbie
Scrisă 'n chip de pisicuţă
Gata de călugărie;

Magdalina, găinuşa,
Numa 'n horbotă de pene,
Işĭ mlădie 'n valurĭ guşa
Tremurând uşor din gene;

Doamna Clara luĭ Kir Vulpe
Din olacu'ĭ vrea să sară...
Ce picior! şi ce maĭ pulpe!
Ah, zglobie doamnă Clară!...

* * *

Dar de-odată printre ranguri
Şopăitul încetează,
Toţĭ ascultă: patru granguri
Imnul Zîneĭ modulează.

După dînşiĭ tot poporul
Işĭ înalţă către Zînă
Rugăciunea sa şi dorul
Cum îĭ vine la 'ndĕmână:

Ciripesc în somn copaciĭ
Visul lor de dimineaţă;
Instrunează pitpalaciĭ
Cobzele de prin fineaţă;

Lîngă vrabia cochetă
Stă mierloiul în picioare,
Indrugându-ĭ din flaşnetă
Dorul luĭ de zburătoare.

Pelicaniĭ în jabouri,
Barza 'n »doamnă preoteasă«,
Rîndunelele din nouri,
Pitulicele din leasă,

Lume vechie, lume nouĕ,
Totu-ĭ viers, parfum şi floare,
Dintr'o picură de rouă
Soarbe o privighetoare.

Pune 'n scorburi vêntul strună
Doina 'n ea să se alinte;
Cântă tot, vĕzduhul sună
Hramul învieriĭ sfinte.

* * *

Lună, tu, ce ieşĭ din vremurĭ
Şi pluteştĭ peste abisurĭ,
Cum de luminezĭ şi tremurĭ
Faţa gînduluĭ de visurĭ?

Raza ta, lucind uşoară,
Pune 'n mintea-mĭ fermecată
Amintirĭ de-odinioară,
Par'că-am maĭ trăit odată.

Unde, când, subt ce domnie?
Pe ce văĭ de Himalaia?
Cine-o crede? Cine-o ştie,
Decât faţa ta, bălaia?

Tivoli, 1898, August.

SOSESC...

Sosesc cocoarele, sosesc
De după deal de ţintirim,
Iar anii trec, copiii cresc,
Se schimbă tot ce 'ĭ omenesc
Şi noĭ îmbătrânim.

Mi-aduc aminte ca acum
Când alergam cu capul gol
Prin prăfăria de pe drum
Şi când ardeam cărţile scrum
Şi şcoaleĭ dam ocol.

Şi maĭ târziŭ, când am plecat,
Ce veselie în trăsură!...
Cum nicĭ n'am plâns, nicĭ m'am mirat,
Pe când plângea un biet argat
Cu'n deget dus la gură.

Şi vreme lungă maĭ târziŭ
Când m'am întors cu dor de bine,
Nehotărît, fără să ştiŭ
Ce pot să fac şi ce-am să fiŭ
In lupta mea cu mine.

Şi 'n fine astăzĭ, când gîndesc
La ce ne este dat să fim,
Cum anĭĭ trec, copiiĭ cresc,
Bëtrânĭĭ cum se odihnesc
In deal la ţintirim,

Mĕ simt nepriceput şi mic
In gloata de zădărnicĭĭ,
Şi nu maĭ pot zice nimic,
Ci numaĭ ochĭĭ ĭĭ ridic
Şi caut spre copiĭ.

Tivoli, 1898 Iulie.

DUILIU ZAMFIRESCU.

DIN ISTORIA TEATRULUI LA ROMÂNI

Aspriga domnire a Fanarioţilor nu lăsase pasul slobod învĕţăturiĭ, nicĭ prielnică fusese artelor, aşa că Poporul Român eşia din robia eĭ străin şi neştiutor de rosturile lumiĭ. De abia cu începutul acestuĭ veac licăririle cultureĭ apusene pĕtrunseră la noĭ; ochiĭ nepricepuţĭ ni se deprinseră, puţin câte puţin, cu lumina; iar mintea, până atuncĭ neispitită, se împărtăşi din toate minunile geniuluĭ omenesc.

Românul se ridica din adînc, de odată, cu capul spre soare!

Ideĭ marĭ îĭ deschiseră largĭ porţile gîndiriĭ, simţirĭ generoase reînoiră străvechea mîndrie, năzuinţĭ înalte deteră un ţel întăetor nobileĭ luĭ bărbăţiĭ.

Noua însufleţire aducea însă alte deprinderĭ, alte înclinărĭ, alte îndrumărĭ de viaţă, înfăptuind astfel un popor noŭ, cu menire şi avînturĭ nouĕ, care avea să urce cu grabă scara propăşiriĭ.

De atuncĭ Vicleimul, cu povestea luĭ Irod şi a celor treĭ Craĭ de la rĕsărit, jocul păpuşelor, cântecele de stea, Brezaia cu ciocul de barză şi Ţurca cu capul de cerb, nu-ĭ maĭ pironesc, ca în trecut, întreaga luare aminte; strâmbăturile măscăricilor nu-l maĭ înveselesc, pehlivaniĭ care scot panglicĭ pe nas, scamatoriĭ şi farmazoniĭ, îl momesc o clipă, dar îl lasă rece.... Datinele vechĭ şi vechile petrecerĭ nu-l maĭ îndestulează. Farmecul danţurilor şi viersul cânteculuĭ doar nestrămutate vor înviora şi vor umple peptul Românuluĭ de dorul cel neînţeles şi neîmplinit, dupe care zadarnic par'că aleargă, de când l-a urzit firea pe dînsul!...

Iĭ trebuia acum ceva noŭ ca să-ĭ ademenească voea bună, ceva puternic ca să-l mişte, ceva adevĕrat şi viŭ şi aproape de inima luĭ, în care rîsul şi plânsul deopotrivă să-l stăpînească. Iĭ trebuia aevea întrupare a lumiĭ, ca să lupte

aceeaşĭ luptă ca dînsa, să-ĭ sue înnălţimele şi să-ĭ coboare adîncurile, iar din pilde şi înţelesurĭ să-ĭ desluşească temeiurile şi să pĕtrundă firea omenirĭĭ.

Ĭĭ trebuia teatrul.

E drept că boierilor le fusesc dat să vadă la curţile domneştĭ teatrul soitariilor, — searbădă înjghebare de fapte şi prilej de batjocură saŭ de ameninţărĭ asupra celor neplăcuţĭ orĭ a celor duşmanĭ stăpînuluĭ, — dar acum vremea împinsese lucrurile maĭ departe şi poporul venea, cu aceeaşĭ cădere ca ceĭ aleşĭ, să se bucure de darurĭ luĭ încă necunoscute. Teatrul nu maĭ putea rĕmâne o petrecere întîmplătoare a celor marĭ, ci, scoborînd scările palaturilor, trebuia să ajungă a fi — aceea ce şi este într'adevĕr — o îndeletnicire de obştească pilduire şi petrecere. Şi cu toate acestea a fost nevoe de îndelungă pregătire şi de luptă încordată până ce să-l vedem statornicindu-se la noĭ!...

Deşi — plămădit din durerĭ şi din bucurĭĭ — simţimîntul teatruluĭ este firesc în inima omuluĭ, totuşĭ educaţiunea artistică nu poate fi decât un efect al culturĕĭ.

Şi e cu drept, căcĭ o lucrare de artă nu este un produs al naturĕĭ, şi singur instinctul nu e îndestulător să o judece, ĭĭ trebue cuiva studiĭ şi experienţă pentru a o înţelege şi a o preţui.

E adevĕrat că în ţĕrile cu un trecut de activitate şi de făurirĭ artistice, cu o atmosferă încărcată, par'că, de dragoste, de amintirĭ şi de impulsiunĭ ale arteĭ, această »educaţiune« se capătă şi de la sine, prin obicĭnuinţă, numaĭ vĕzênd şi auzind, numaĭ trăind traiul tuturora, hrănit din belşug cu cele maĭ strălucite producerĭ ale geniuluĭ omenesc.

La noĭ însă munca a fost şi va fi, întru aceasta, maĭ grea decât în privirea multor altora. Dacă pentru arme, pentru elocuenţă, pentru ştiinţă şi în deosebĭ pentru politică, avem însuşirĭ de vrednicĭ coboritorĭ aĭ Romanilor, pentru tot ce se atinge de înfăptuirea ideilor şi închipuirilor minţiĭ pentru artă, suntem ca şi dînşiĭ maĭ puţin însufleţiţĭ, maĭ puţin mlădioşĭ.

Nu doară că talentele nu s'ar vĕdi, orĭ că învĕţătura tot maĭ întinsă şi maĭ luminoasă nu ne-ar da putinţa de a-ĭ cuprinde şi a-ĭ înţelege rostul eĭ fermecător; ci fiindcă *nepăsarea*, *nedeprinderea* şi maĭ cu seamă *lipsa de îndemn*, îngreuiază şi rĕcesc legăturile sufleteştĭ dintre noĭ şi dînsa. Aceste stavile trebuesc sfărâmate. Şi numaĭ un curent puternic, pornind de sus şi străbătênd până în adîncul gloatelor, va putea să deştepte, să rĕspîndească şi să facă maĭ rodnice dragostea şi interesul, însemnătatea şi binefacerile arteĭ în mijlocul nostru.

Cu toate acestea Teatrul a fost întâia scînteie artistică ce a scăpărat pe cerul înegurat al Ţĕrilor Române, precum fu şi unul dintre învederatele semne ale redeşteptărĭĭ noastre naţionale.

Sunt acum tocmaĭ o sută de anĭ de când treĭ actorĭ francezĭ căpătară de la *Hangerli-Vodă*, în 1798, Maĭŭ 29, următoarea poruncă către ispravnicĭĭ *Zemli Vlahiscoe*:

»Aceştĭ treĭ fraţĭ (?) francezĭ anume: *Téodore Blesiet*, *Francisc Bevilach* şi »*Giovani Mueni*, care, avĕnd meşteşug de *pehlivanĭ* şi *comedienĭ*, făcură rugăciune

»Domniei Mele ca să facă arătarea meşteşuguluĭ lor unde vor fi pohtiţĭ, pentru »care, — fiindcă li s'a dat voea şi slobozenia aceasta, poruncim D-voastră Ispravnicilor de prin judeţe, pe unde vor avea a veni, să fie primiţĭ şi să nu li se facă »vre-o supărare cu cerere de vre-un havaet, nicĭ de către D-voastră, nicĭ de către »*Zabiţi* (autorităţĭ), cum nicĭ de către *zapciĭ*, ci să fie sloboziĭ şi în pace, orĭ la ce »oraş vor merge«. — ii saam receh gd. Cod. XXXIX, fila 50 [1]).

Negreşit că ceĭ »treĭ fraţĭ francezĭ« făcuse maĭ întâĭ arătarea »meşteşuguluĭ« lor la Curte şi cu prisos adusese mulţumire prea Slăvitelor Obraze, pentru ca să poată dobîndi o dovadă atât de însemnată despre mila Domnească. De altfel era şi cu cădere ca Vodă Hangerliu, om cu duh şi cunoscĕtor al limbeĭ şi civilizaţieĭ franceze [2]), să ocrotească cu înnadins poruncă »voia şi slobozenia« ce dedea unor cetăţenĭ aĭ Franţeĭ republicane şi atot puternice »să fie primiţĭ fără supărare a'şĭ arăta meşteşugul lor orĭ unde vor fi pohtiţĭ«. Găsise un mijloc, unul singur poate, de a maĭ face, prin veselia şi iscusinţa unor pehlivanĭ şi comedienĭ, să încolţească risul pe feţele mohorîte ale Românilor asupriţĭ de nelegiuirile şi istoviţĭ de dările fără de seamĕn cu care 'şĭ împovărase Domnia luĭ!

Pehlivanĭ şi comedienĭ! Eraŭ, se vede, gimnasticĭ, mimĭ şi cântăreţĭ totdeodată. Făceaŭ gimnastică, danţaŭ şi cântaŭ romanţe orĭ cântece patriotice după moda timpuluĭ. Infăţişaŭ de sigur şi scenete comice dialogate, persoane şi situaţiunĭ din societate, totdeauna ridicole, precum încă, până astăzĭ, asemenea »artişti« ambulanţĭ aŭ obiceiŭ de a face prin grădinele şi prin bâlciurile Italieĭ şi Francieĭ de miază-zi.

Eĭ aŭ făcut, probabil, ruptoarea, căcĭ după dînşiĭ ţĕrile noastre aŭ fost cutreerate de tot soiul de scamatorĭ, de saltimbancĭ, de echilibriştĭ, de caraghioşĭ, care făceaŭ pe lume să rîdă, orĭ adunaŭ în jurul lor sumedie de gurĭ căscate privindu-le şmecheriile, frânturile de mijloc orĭ voinicia.

Eacă Turciĭ făcênd *ghiozboiagealîcurĭ* în cafeneua din vale de Curte la Iaşĭ [3]), orĭ scoţênd foc pe nas, sfredelindu-şĭ palmele, înghiţind săbiĭ pe taraba luĭ Niţă Pitaru [4]) de la Carvasara saŭ în şatrele lor din tîrgul Moşilor la Bucureştĭ; eacă italienĭ cu maimuţa în spate, purtându-se de la Drăgaică la Rîurenĭ, de la Fălticenĭ la Rădăuţĭ; eacă nemţĭ cu muşchiĭ trupuluĭ de oţel, jucându-se cu ghiulele de tun ca cu niştе nucĭ şi ridicând cogeamite calul în spate; eacă stambulioţiĭ sprintenĭ şi mlădioşĭ ca pisicile, călcând cu ochiĭ legaţĭ printre cuţite şi bătênd cu biciuşca o biată căciulă, din care, mereŭ învêrtindu-se, scoteaŭ câte o nouă căciulă, şi alta şi iar alta necontenit [5]).

De multe orĭ eraŭ chiar »pohtiţĭ să facă comediĭ« prin casele boiereştĭ. Atuncĭ, din ceardacul cel mare, ticsit de veselĭ mosafirĭ, cădeaŭ ploae baniĭ de aur şi de argint pe scoarţele întinse în mijlocul curţiĭ, unde îşĭ făceaŭ eĭ »meşte-

[1]) V. A. Urechiă, *Istoria Românilor*. I. VII. Anexe, pag. 459 jos.

[2]) A. D. Xenopol, *Istoria Românilor*. I. V., pag. 319.

[3]) *V. Alexandri*, tradiţiune verbală.

[4]) *Ion Ghica*, tradiţiune verbală.

[5]) Intru amintirea acesteĭ împrejurărĭ a rĕmas, pare-se, în popor zicĕtoarea: *altă căciulă!*

șugul«. Țiganii și mahalagii, care steteaŭ strugure agățați pe porți și pe zaplazuri, și n'aveaŭ ochi îndestuĭ să-i vadă, nicĭ gură îndeajuns să rîdă de poznele și ghidușiile lor, îĭ petreceaŭ cu urale și cu chiote până departe, departe..... după ce eșeaŭ, șmecherii, din cuhnii, îmbuibați de bĕutură și de mâncare, ba și cu traista plină de merinde pe de-asupra.

Dar pe la începutul domnieĭ luĭ Vodă Caragea, Sasul Mathias Brody [1]) veni și întinse o lungă șandrama de scînduri în fundul curților Banuluĭ Manolache Brâncoveanu [2]), în care așeză o panoramă cu vederile celor maĭ însemnate orașe din lume, cu încoronările maĭ multor regi și împĕrați, cu întîmplări din rĕzboaie, din călĕtorii, cu vînători de leĭ și de tigri, cu scene din viața oamenilor vestiți aĭ pămîntuluĭ și altele, și altele. Era un adevĕrat teatru optic.

Pentru întâia oară se arăta o asemenea minune în capitala Țăreĭ Românești, care începea acum să atragă și pe pribegii negustori de spectacole, precum ademenise pe pribegii de tot soiul maĭ 'nainte. Și din patru părți ale orașuluĭ curgea lumea șioiŭ neîntrerupt, să o privească, să se mire și să aibă ce istorisi, căcĭ lucrul era par'că, aevea, vĕzut și pipăit, trăia, se mișca, vorbea, te plămădea și pe tine la un loc cu dînsul, așa că la urma urmeĭ nu maĭ știaĭ dacă nu eraĭ și tu părtaș la cele ce-ți rĕsăreaŭ în față. Icoanele își întipăreaŭ cu atâta putere viața și mișcarea în ochiĭ ceĭ lacomi și neispitiți, încât absorbeaŭ simțirea și confundaŭ cu dînsele întreaga ființă a privitorilor.

Abia după câteva luni negustorii și gloata celor de jos putură străbate înnăuntru, căcĭ butcile și calescile se țineaŭ lanț zi după zi în curtea Brâncoveanuluĭ și arnăuții croiaŭ cu vîna de boŭ pe tot mojicul, care ar fi îndrăznit să calce pragul »Comedieĭ« pe când se englendisiaŭ boeriĭ,... vezĭ bine?!... Și așa huzuri Sasul până la 1816, când, sătul de banĭ și de traiŭ bun, își ridică șandramaua și plecă să se facă moșier.

Saltimbancĭ, mimĭ, comedienĭ, panorame!...

Trebuința de a vedea și de a simți altceva decât cele din toate zilele încolțea pe neașteptate în sufletele tuturora, o năzuință încă necunoscută și neînțeleasă începea să se deslușească din înclinările și dorințele celor maĭ mulți.

Tineretul se îndeletnicea, maĭ vîrtos, cu tîlcurĭ și cu învĕțăturĭ care găseaŭ un rĕsunet din ce în ce maĭ simpatic într'însul. Vitejiile, rĕzboaiele, cuceririle străvechilor popoare, faptele strălucite ale celor marĭ, povestirile duioase, cânturile eroice, iar cu deosebire patimile și zbuciumările tragedieĭ grecești, îĭ înflăcăraŭ inima și mintea. Slăvirea a ce era înalt și frumos căta par'că să fie acum o vrednicie maĭ mult, chiar pentru ceĭ maĭ aleși și maĭ slăviți.

Astfel *Domnița Ralu,* fata cea mică a luĭ Vodă Caragea, înzestrată cu o călduroasă simțire, cu o închipuire vie, cu daruri artistice firești și crescută în cultul celor maĭ marĭ maeștri aĭ literatureĭ și aĭ muziceĭ, iubea teatrul peste mĕsură. Teatrul, pentru dînsa, nu era numaĭ o oglindă a lumiĭ și un mijloc plăcut

[1]) Acest Brody câștigase atâția banĭ că și-a luat o moșie în arendă, unde l-a cunoscut, copil fiind, tatăl meŭ.

[2]) Colțul stradeĭ Nouă cu strada Academieĭ de astăzĭ.

şi lesnicios de cultură, ci mai ales o treaptă de înălţare a puterei şi a domniei părinteşti şi o glorificare a geniului dramatic elinesc. Ea visa ca, prin stăruinţa patrioţilor şi subt ocrotirea lui Vodă, să înfiinţeze şi să ridice în Bucureşti fala de mult căzută a lui Sofocle şi Aristofan. De atunci, şi pentru a da o bună pildă şi a face o încercare, înjghebă, subt cuvînt de petrecere, o mică scenă (de sigur cea dintăi ridicată în acest scop la noi), într'una din cele mai mari cămări ale palatului domnesc, unde cu costume de pânză şi cu decoruri de hârtie vopsită se jucă, subt conducerea ei proprie, mai multe piese de teatru. Actorii erau câţiva tineri greci — prieteni sau rude ai Domniţei — care învăţau la şcoala elinească de la Măgureanu, şi aveau tragerea de inimă şi învăpăierea trebuincioasă sceneï. Ei jucară — în limba greacă negreşit — în primăvara şi în toamna anului 1817, mai multe bucăţi, între care *Orest* de Alfieri, *Moartea fiilor lui Brutus*, de Voltaire, idila lui Longus *Dafnis* şi *Chloe*, etc., etc., şi recitară poezii şi dialoguri patriotice, amoroase şi comice, la care lua şi Domniţa Ralu parte, iar C. Aristia dovedi un talent deosebit de declamaţie.

Numai boierii şi curtenii asistau pe rînd, la aceste reprezentaţii, date de obiceiu ziua. Incercarea isbutise de minune! Totuşi, pentru a nu jicni pe aceï care poate nu înţelegeau bine grecește, ori nu cu aceeaşi dragoste ca dinsa se interesau de teatru, Domniţa Ralu, pentru a fi plăcută tuturora, clădi de-oparte, chiar în earna aceea, la Cişmeaua Roşie [1]), „o Sală de Club“ pentru balurile boiereşti şi de altă parte trimise pe Aristia la Paris [2]) să studieze declamaţiunea şi să vază pe marele Talma jucând.

Imprejurările politice se încordau însă din ce în ce, poziţia lui Vodă Caragea era tot mai şubredă pe tronul ţărei şi încercarea teatrală a Domniţei nu putea să aibă din noŭ fiinţă. Pentru a nu-şi părăsi de tot ideea şi a întreţine, cel puţin aprinsă, scînteia ce scăpărase în mâinile ei, îndemnă, prin relaţiile ce avea la Viena [3]), pe *Gherghy*, directorul unei trupe melo-dramatice, să vie fără întârziere în Bucureşti. Acesta şi sosi, la August anul 1818, cu o trupă astfel întocmită în cât să poată da : tragedii, drame, comedii şi chiar opere. Artiştii de căpetenie erau : Gherghy, directorul pentru roluri comice; D-na *Dilly*, cântăreaţă şi tragediană de mare merit; fiica ei, D-şoara *Dilly*, primă amorează [4]), şi *Steinfels*, prim amorez.

Repertoriul lor se compunea din cele mai alese producerï dramatice şi opere muzicale ale şcoalelor italiană şi germană. Dintre dînsele cele care aŭ

---

[1]) Azi Calea Victoriei No. 91. Ruinele acesteï clădiri, prefăcută apoi în Teatru, arsă la 1825, se mai vedeau până la 1840, când s'aŭ mistuit în zidurile lui Jean Caretaşul.

[2]) Ion Ghica. *Scrisori*. Ediţ. 1887, pag. 44.

[3]) Este cunoscut că Ion Vodă Caragea, fost dragoman al Porţei Otomane, era om cu relaţii întinse în străinătate şi amic şi protejat al cavaleruluï de Gentz, secretarul intim al Prinţuluï Metternich, cancelar al Austrieï.

[4]) Această actriţă, frumoasă şi talentată, care venise în Bucureşti pentru o earnă numai, îndrăgindu-se de un tînĕr boier, a rĕmas în ţară până la moarte, dând naştere unuia din bĕtrâniï noştri generalï. (Ion Ghica, *ibid*).

plăcut mai mult aŭ fost dramele : *Saul*, *Ida*, *Pia di Tolomei*, *Briganzii*, *Faust*, şi operele : *La Gazza Ladra*, *Cenerentola*, *Moise în Egipet* de Rossini şi *Flautul fermecat*, *Idomeneŭ* de Mozart [1]).

Mai 'nainte de sosirea trupei, »Sala de Club« de la Cişmeaua Roşie, în mahalaua *Popa Dârvaş*, faţă în faţă cu casele Deşliului, pe Podu Mogoşoaei, fu prefăcută, prin dĕrimarea a doi pereţi, în sală de teatru. Avea acum o lungime de 18 stînjeni, pe 9 stînjeni şi 5 palme de lărgime; avea trei rînduri de loji îmbrăcate cu postav roşu şi perdele de chembrică cu ciucuri albi. La rîndul întăi, în dreapta, era o mare sofa de catifea roşie pentru Vodă, iar în sală 14 rînduri de bănci de lemn îmbrăcate cu postav roşu. Intre spectatori şi scenă, ridicată de 6 palme de la pămînt, eraŭ muzicanţii. Perdeaua înfăţişa chipul luĭ Apollon cu lyra în mână. Sala era aproape în forma ouluĭ, fără de nici o ornamentare şi fără de gust, ca făcută în pripă numai din lemn. De jur împrejur eraŭ sfeşnice de tinichea cu luminări de seŭ, pe scenă asemenea [2]). Intre acte doi ţigani îmbrăcaţi in roşu luaŭ mucul lumînărilor. Când venea Vodă la teatru, lumînările eraŭ de ceară. Lojile din rîndul de la mijloc eraŭ pentru »protipendadă«, pentru consulii străini şi obrazele deosebite. Costaŭ un galben pe seară. Celelalte pentru 10 lei eraŭ la dispoziţia tuturora. Un scaun în staluri se plătea cu 3 lei.

Afişurile eraŭ in limba grecească (? !) şi eşeaŭ din tipografia Stolniculuĭ Clinceanu, Doctoruluĭ Caracaş şi Slugeruluĭ Topliceanu.

După obiceiŭ, sosirea Domnitoruluĭ în sală era vestită de către *Selam-Ciauşul* Curţii. Publicul trebuia să se scoale în picioare şi să strige de trei ori : Trăiască Măria Sa !

Întăia reprezentaţie a trupei luĭ Gherghy fu dată în seara de 8 Septembre 1818, cu opera luĭ Rossini : *Italiana în Algeria*.

Fuga luĭ Caragea din ţară, nu mult după aceasta; golul ce traiul luĭ fastuos lăsase în lumea Bucureşteană ; nesiguranţa trebilor politice nu pricinuise pagube simţitoare luĭ Gherghy, care, înainte de sfîrşitul anuluĭ, avu norocirea să aprindă iar lumînări de ceară în teatru, pentru a sĕrbători venirea nouluĭ Domnitor, Alexandru Sutzu, să asculte *Flautul fermecat*.

O împrejurare cu totul politică dete însă deodată teatruluĭ o neaşteptată însemnătate. Neamul elinilor făcea pregătiri să scuture jugul Turcieĭ, pe care-l purta de patru veacuri. Bărbaţii ceĭ mai luminaţi şi mai cu dor de ţară, adunaţi din toate părţile la noi şi prin ţĕrile dimprejur, nu lăsaŭ să le scape un prilej fără

---

[1]) N. Philimon. — *Ciocoii vechi şi noi*. Ediţ. ilustrată, T. II, pag. 174—175.

[2]) La 1718, Comedia Franceză din Paris era luminată cu lumînări de seŭ, pentru care se cheltuia în fiecare seară 45 fr. Cu această sumă se dedea lumină nu numai sceneĭ, ci şi coridoarelor, decorurilor, culiselor, lojelor în care se îmbrăcaŭ actoriĭ şi *lojeĭ cu limonadă* devenită mai tărziŭ *le foyer de la Comédie Française*. La 1822, când se repară şi se reînoi sala, policandrul din mijloc n'avea decât 40 de lămpi cu uleiŭ (quinquets). La 1833 se introduse gazul. La 1847 se mări aproape îndoit puterea gazuluĭ. De atuncĭ s'aŭ făcut mereŭ îmbunĕtăţiriĭ, până când sala va fi luminată cu electricitate, ca mai toate teatrele din Paris. (*P. Régnier*. — Souvenirs et Etudes de Théâtre. — Ed. 1887, pag. 149 şi urm.).

de a face un pas înnainte în patriotica lor întreprindere. O ferbere, cu dibăcie hrănită, exalta spiritele celor îndrăzneți, pe când cei cumpăniți și prevăzători așezase în București centrul de operațiune al mai multor comitete ce lucrau în unire pentru atingerea scopului sfînt: liberarea Patriei! Găsise țara deschisă și răbdătoare, popor blând și asuprit, pe care, în schimbul ospeției și a dragostei, eteriștii, arnăuții, zavergii, zaporojenii și başibuzucii aveau să'l sfîșie și să'l calce în picioare.

Fruntașii și apostolii [1]) cei mai hotărîți ai propagandei din București, chibzuind cât de ușor însufleţirea acțiunii dramatice poate avea înrîurire asupra unei mulțimi învăpăiate și a o împinge chiar la fapte de vitejie, înființară un teatru grecesc în sala de la Cișmeaua Roșie, unde juca pe rînd cu trupa lui Gherghy.

Repertoriul era, firește, întocmit numai din lucrări pline de cel mai cald patriotism, de virtute, de lepădare de sine și de ură în potriva tiraniei. Cu un asemenea material ei erau aproape siguri de a pregăti bine tinerimea greacă de la noi pentru lupta supremă a neatîrnării. Și aveau dreptate!

Eteriștii s'au bătut ca niște eroi și cei mai de neam, cei mai cu vază și cu viitor strălucit, au murit cu arma în mână în întâiele rînduri. Și teatrul le dedese, poate, o scînteie de vitejie mai mult.

Întâia reprezentație pe această scenă patriotică fu tragedia lui Voltaire: *Moartea fiilor lui Brutus,* tradusă în elinește de logofătul Gheorghe Serurie. Ea avu atât de mare succes și lăsă o așa de adîncă întipărire în inimile spectatorilor, că la eșirea din teatru mulți Greci descărcau pistoale și cântau imnuri rezboinice pe uliți. Celelalte spectacole fură: *Mânia lui Achile*, tragedie compusă de Ath. Christopulo; *Timoleon*, dramă de Zampelios; *Meropa*, *Zaira* și *Mahomet*, tragedii de Voltaire, traduse de Gh. Serurie, și doctorul Christelis; *Orest* și *Filip II* de Alfieri, traduse de Rizu și Monti; *Polixéni* sau *Jertfa pentru țară*, dramă de Iacovache Rizu, și *Aristodem*, tragedie de Monti.

Actorii erau luați tot dintre tinerii de la școala Măgureanului, dintre care unii începuse să joace pe vremea Domniței Ralu Caragea, și cei ce s'au deosebit prin talent au fost: Costache Aristias, Teodor Gazi, Const. Șomachis, Ștefan, care fu mai tărziu doctorul Formion, Gheorghe Mașa și Alexandru Fornaras.

Trebue însemnat aci că rolurile de femee erau jucate de băeții cei mai tineri, printre care Aristia se deosibea prin vioiciunea și îndemânarea sa, și că *cea dintâi femee care s'a urcat pe scenă la noi* a fost *Cocoana Marghioala Bogdă-*

---

[1]) Aceștia erau: *Athanasie Christopulo*, supranumit și Anacreonul Eladei; *Iacovache Rizu*, poet cu mare vază și mai tărziu confidentul și mijlocitorul lui Ipsilante între Mihaiu Vodă Sutzu și boierii Moldoveni, care la 22 Februarie 1821 cerură după stăruința lui prin anume petiție către Impĕratul Alexandru protectoratul Rusiei; *Nicolae Scufos*, om învĕțat și filantrop, întemeietorul unei fel de societăți francmasonice grecești, numită Εταιρία, la Odessa; *Doctorul Christelis*, reprezentantul, mai tărziu, al Greciei libere pe lîngă unele Curți europene; *Logofătul Gheorghe Serurie*, distinse litrat; *Constatie, Episcopul Buzĕului; Gheorghe Leventi*, nepotul lui Capo d'Istria, șef, după uciderea lui Ipsilante, a guvernului provisoriu grec; *Căminarul Sava; Căpitanul Iordache Olimpie* și alții.

neasca, românсă de neam, nevasta Serdaruluĭ Dumitrache Bogdănescu [1]). Ea a jucat maĭ tărziŭ şi în româneşte.

Vĕzênd isprăvile atât de însemnate ale tinerilor grecĭ în teatru, Românіĭ, care învĕţaŭ la şcoala românească, geloşĭ de străinіĭ carĭ reuşiaŭ să înfiinţeze în ţară şi pe pămîntul altora un aşezămînt de cea maĭ înnaltă folosinţă pentru cultura obştieĭ, se hotărîră a nu se lăsa maĭ pe jos.

Spre acest sfîrşit, se aleseră câţiva dintre ceĭ maĭ cu aplecare firească, se puseră pe lucru şi în scurtă vreme izbutiră să joace faimoasa tragedie a luĭ Euripide : *Hecuba*, tradusă în româneşte de către A. Nănescu, el însuşĭ unul dintre actorĭ. Se zice că rolul Hecubeĭ era jucat de Ion Eliad Rădulescu, care îndeplinea tot deodată şi sarcina de suflor.

Aceasta fu întâia lucrare teatrală jucată în limba română la Bucureştĭ, uniĭ zic la 1819, alţiĭ la 1820. Eĭ maĭ jucară câteva micĭ comedіĭ şi în sfîrşit *Avarul* luĭ Molière, tradus de Herdelius, amicul luĭ Gheorghe Lazăr, în care Marghioala Bogdăneasca jucă pe Frosina, iar Nănescu pe Avarul. Piesa, slab jucată, nu avu succes şi nicĭ se maĭ puse o alta în studiŭ. De altfel intrigile şi greutăţile foiaŭ împrejurul acesteĭ nevinovate încercărĭ. Grecіĭ nu se sfiaŭ să strige în gura mare că : Românіĭ nu-s bunĭ, pentru nimic bun ! Incurajarea lipsindu-le, mijloace de luptă neavênd şi năvala grecească fiind covîrşitoare, graiul românesc încetă de pe scenă şi tărziŭ, foarte tărziŭ, avea să se audă iară. Totuşĭ în aceste împrejurărĭ încălzite de dragostea de neam şi de dor de ţară, Alexandru Vodă Sutzu, care voia să rĕmâe simpatic, în ascuns Grecilor, dar să nu dea nicĭ Turcilor prilej de a-l socoti unit cu dinşіĭ, pentru a pune o oarecare regulă, de nu chiar un frĕŭ prea mare libertăţĭ teatrale, saŭ poate pentru a tăia avîntul românesc întru aceasta, alcătui, prin pitacul domnesc din 8 Noembre 1819, *o Eforie a teatrelor*, în persoana Mareluĭ Spătar Iacovache Rizu.

Iată pitacul :

Noĭ *Alexandru N. Sutzu Voevod*, din mila luĭ Dumnezeŭ, etc., etc., etc.

»Prea cinstite şi de prea bun neam al Nostru boier şi Mare Spătar Iaco»vache Rizu, al Nostru prea iubit ! Aşezarea de teatre publice, după multe cercetărĭ »şi considerărĭ politice, s'a constatat că e lucru foarte folositor pentru naţie, căcĭ »teatrul isbuteşte să înlăture faptele rele. Reprezentarea dramelor s'a dovedit că »este şcoala bunelor năravurĭ, cu atât maĭ ageră şi puternică cu cât are în vedere »înlăturarea relelor şi triumful virtuţіĭ, arătându-ne ce să alegem dintre viţіĭ şi »virtute. Comedia batjocoreşte relele prin rîs χλενάζει τὰ κακὰ διὰ τοῖς γέλατος ἡ »Κομωδία[2]), iar tragedia aduce binele prin miraculos. Şcolarul uneĭ asemenea şcoale »nu numaĭ aude, dar şi vede cu ochіĭ sĕĭ aceea ce trebue să zică şi să facă, în sfîrşit »se convinge saŭ maĭ bine se sileşte să mărturisească că este maĭ cuviincios să cadă

[1]) N, Philimon, *Op. cit.*, pag. 175 şi urm.

[2]) Castigat ridendo mores.

»omul cu cinste, aşa ca să deplângă contimporanii şi urmaşii suferinţele luĭ su-»fleteştĭ, decât să biruiască prin necinste şi să rîdă.

»Astfel este *Teatrus*, când alegerea dramelor se face cu îngrijire. El îm-»plineşte în adevĕr neajunsurile legeĭ, care singură nu poate înlătura orĭce făp-»tuire rea, nicĭ poate singură face desăvîrşita educaţie a omuluĭ. Când însă e rĕŭ »făcută alegerea pieselor, ele aduc vătĕmare legilor, devin şcoală de rele moravurĭ »şi de stricăciune, ele pângăresc moravurile cetăţenilor.

»Aşa dar, fiindcă se poate întîmpla ca să pĕtrundă vreodată în *Teatrul* »*din Bucureşti* învĕţăturĭ dăunătoare, din lipsa unuĭ *Efor* care să privegheze şi »să *controleze alegerea pieselor*, Noĭ, după datoria Noastră Domnească, avênd »bunăvoinţă, te numim pe D-ta prin acest pitac al Nostru, şi poruncim să chemĭ »înaintea D-tale pe epistatul german al *melodrameĭ, comedieĭ* şi al *tragedieĭ* »*germane* şi pe întreprinzĕtorul *asociaţiuneĭ greceşti dramatice*, şi făcêndu-le »cunoscut înfiinţarea Eforieĭ, să le vesteştĭ că: Orĭcâte drame vor fi defăimătoare »religieĭ, Statuluĭ şi moraleĭ obştieĭ, acele vor fi oprite a se juca pe teatrul »Bucureştilor şi pe la bilciurĭ, iar celelalte toate sunt permise pentru folosirea şi »petrecerea cetăţenilor.

»*Direcţiile de teatre respective sunt datoare a da la Eforie cunoştinţă prea-*»*labilă de spectacolele ce aŭ a da*, ca să fie acestea controlate în timp util.

»Aşa să facĭ şi să fiĭ sănĕtos [1])«. 1819, Noembre în 8 zile.

Sigiliul Domnesc

Mare Logofĕt Procitoh.

Astfel întăia dregĕtorie, însărcinată cu privegherea şi cu controlul teatrelor din ţara românească [2]), fu întemeiată de un Domn *fanariot*, printr'un pitac scris în limba grecească şi încredinţată unuia dintre ceĭ maĭ înfocaţĭ şi maĭ activĭ membrĭĭ aĭ *Eterieĭ*. Nu e de mirare, dar, că încercările tinerilor românĭ,— venite în urma acestuĭ act— de a ridica şi eĭ o scenă românească alăturĭ de cea grecească şi nemţească, să nu fi putut avea sorţĭ de izbîndă şi să fi fost, din potrivă, silnicite şi înnăbuşite chiar de către aceĭ care, pe atuncĭ, se socoteaŭ a tot stăpînitorĭĭ pămîntuluĭ nostru.

Alexandru Vodă Sutzu muri însă la 19 Ianuarie 1821 [3]) şi la 26 Februarie eteriştiĭ şi zavergiiĭ, adunaţĭ de Ipsilanti în mănăstirea Galata, de lîngă Iaşĭ, în frunte cu steagul alb,—pe care, alăturĭ de Crucea albastră şi pasĕrea Fenix, renăscênd din flacărĭ şi cenuşe, steteaŭ scrise cuvintele:

(cu aceasta veĭ birui)
(renasc din cenuşa mea),

—fac rugăciunĭ la biserica Treĭ-Erarchĭ şi pornesc, în numĕr de vre-o 7.500, spre

---

[1]) Originalul e în greceşte. Acest preţios document mi-a fost dat de către mult amabilul şi iubitul meŭ coleg şi amic, d-l profesor şi senator *V. A. Urechiă*, căruia-ĭ aduc aci mulţumirile cele maĭ călduroase.

[2]) Comitetul teatrelor de astăzĭ.

[3]) Otrăvindu-i-se de doctorul Cristari fîntâneaua de la braţ.

Bucureşti. Zavera isbucnise, şi cu dînsa anarchia, jaful, nelegiuirile şi groaza aveaŭ să se întindă de la un capĕt la celalt al Ţĕrilor Române, până când Turcii, încredinţaţi că Grecii, revoluţionarĭ, nu-ĭ vor maĭ sluji cu credinţă, »încuviinţară să »înapoiască domnia *pămînt*enilor, hotărînd pe Banul Grigorie Ghica Domn în »Muntenia şi pe Logofĕtul Ioniţă Sturdza în Moldova« [1]).

Aceştĭ Domnĭ, blânzĭ şi iubitorĭ de ţară, avură prea multe rănĭ de îngrijit, prea crunte suferinţe de alinat, ca să se îndeletnicească şi cu soarta teatruluĭ în scurtul timp cât stătură pe tron. Doar prin familiile marilor boierĭ, şi în deosebĭ în familia luĭ Vodă Ghica, frumoasele tradiţiunĭ ale teatruluĭ şi dragostea de a cultiva arta dramatică se vedeaŭ la toate prilejurile, ce adunaŭ la un loc pe toţĭ aĭ neamuluĭ.

Aşa, în sala cea mare a caselor, pe care Banul Scarlat Ghica le trecuse fiuluĭ sĕŭ Nicolae—ginerile Domniţeĭ Nastasiica Moruz—sală zugrăvită pe păreţĭ şi pe tavan cu toţĭ zeiĭ Olimpuluĭ, la zile marĭ şi la aniversărĭ, *înfocatul Aristia*, care după zaveră intrase ca învĕţător al copiilor, cu câteva perdele de la ferestre, cu cearşafurĭ înădite unele de altele, cu costume croite din rochiĭ lepădate, punea în scenă câte o bucată de teatru, în limba grecească : pe »Orest« pe »Fiiĭ luĭ Brutus«, saŭ vre-o idilă de Florian. Smărăndiţa Ghica se deosebise atât de mult în rolul Clitemnestreĭ, încât aşa îĭ şi rĕmăsese numele. Aristia avea totdeauna rolurile cele marĭ : Agamemnon, Cesar, Oedip ; rolurile maĭ micĭ eraŭ ale luĭ Eugenie Predescu, ale luĭ Manole Anghelescu, al Domnişoarelor Iosefina şi Cecilia Raymonti, saŭ ale copiilor caseĭ. D-na Eufrosina Bogdan era o încântătoare Estelă, când n'o podidea plânsul în scenă; frate-sĕŭ Scarlat Ghica, fostul procuror general la Curtea de casaţie, era totdeauna un mediocru Nemorin, iar colonelul Iancu Ghica, îmbrăcat numaĭ cu aripĭ şi cu tolba cu săgeţĭ, gîndeaĭ că era chiar fiul cel iubit al Afroditeĭ.

Acolo Iancu Văcărescu a căutat să pue limba românească pe scenă, a încercat să joace pe »Britanicus« şi pe »Sgârcitul« luĭ Molière, dar surghiunurile, rĕzboiul, Muscaliĭ, aŭ amânat lucrul, până când Câmpineanu înfiinţă »Societatea Filarmonică« [2]).

Până atunci însă, steaua teatruluĭ va apune pe pămîntul românesc şi de abia la 1828 se va ivi cu sfială, până ce resmeriţa şi poate ciuma o va alunga iar de la noĭ.

Se ştie, într'adevĕr, că o trupă nemţească veni, puţin după intrarea Muscalilor, să dea reprezentaţiunĭ de drame şi de opere în Bucureştĭ, subt direcţiunea luĭ *Eduard Kraiwig* [3]), Efor al teatrelor (numit de Ruşĭ), aflându-se atunci *Aga Const. Cantacuzino* (părintele D-luĭ Gr. C. Cantacuzino, azĭ director general

---

[1]) A. D. Xenopol. *Istoria Românilor*. I. V. pag. 509.

[2]) Ion Ghica. *Scrisorĭ*. Ed. 1887, pag. 44.

[3]) Ţin informarea aceasta de la tatăl meŭ, care'mĭ spunea că a asistat, în vîrstă de 12—13 anĭ, la o piesă nemţească, în teatrul luĭ Kraiwig, fără să-şĭ aducă aminte în ce loc anume juca; ştia numaĭ că nu era într'o casă de zid. Acelaş lucru mi l-a spus şi Ion Ghica şi C. Bălcescu.

al teatrelor), *care fu primul Efor român* al acesteĭ instituțiunĭ de la înființarea eĭ de către Alexandru Vodă Sutzu.

Se pare că tenorul de pe atuncĭ, *Köhler* (muzicant distins) fu, după închiderea teatrelor, din cauza rĕzboiuluĭ, trimis cu înalte recomandațiĭ la Opera din Petersburg, unde cântă până la 1834, când îl vedem iar la noĭ în trupa luĭ Th. Müller. Tot pe atuncĭ era în orchestră și faimosul flautist *Josef Gebauer*, care s'a stabilit în țară, și a lăsat copiĭ și nepoțĭ, azĭ încă în viață [1]). Despre numĕrul și caracterul artistic al bucăților jucate de trupa luĭ Kraiwig, n'am putut găsi nicĭ o notiță nicăierĭ.

D. C. Ollănescu.

[1]) Frantz Hochmann. *Scrisoare către Ed. Wachmann.*

TH. AMAN

Portret al Pictorului de el însuși

THEODOR AMAN

Cei care încep o ramură de activitate într'o țară, întîmpină totdeauna greutățile începuturilor, din care pricină posteritatea trebue să-i judece ținênd seamă de împrejurări. A învinge prejudițiile timpului, a pune interes pentru niște idei, în fața cărora toată lumea rămâne nepăsătoare, a rĕzbi printre neajunsurile materiale, rezultând din starea lucrurilor, a crea, cu alte cuvinte, o atmosferă, un mediŭ anume, în care urmașii ideilor tale să poată respira și trăi în voie, este fără îndoială o virtute de care istoria trebue să țină compt, ca și de talent, adică ca de tot ce se distinge în viața obștei omeniri.

Theodor Aman este unul din puținiĭ premergĕtorĭ care aŭ lucrat la crearea unuĭ mediŭ artistic în țara românească.

Născut în Câmpu-Lung la anul 1828, Aman și-a făcut prima sa educațiune artistică în colegiul Sf. Sava, cu profesorul Walenstein și în urmă la Craiova, cu Lecca. El plecă la Paris de timpuriŭ, și continuă acolo pictura cu Droling și Picon, de unde, după patru anĭ, trimise în țară câteva lucrărĭ. Intre ele fu și tabloul luĭ : *Michaiŭ Viteazul banchetând cu căpitaniĭ sĕĭ*, — inspirat de poezia luĭ Bolintineanu *Ca un glob de aur*,— tabloŭ aprețiat pe atunci, atât din punctul de vedere al compoziției, cât și al coloarei, ca o lucrare cu calități, și care determină până la un punct genul de pictură în care avea să se distingă Aman. Intors în țară la 1858, contribui mult la înființarea școaleĭ de pictură și de sculptură din Bucureștĭ, în niște timpurĭ când nimenea la noĭ nu se gîndea la artă. Fără el mișcarea artistică, câtă o avem, ar fi întârziat probabil și maĭ mult, și talentele ieșite din această școală, ca Mirea, Georgescu și alțiĭ, nu ar fi putut să-și ia zborul maĭ departe. Aman a fost nevoit, în unele momente, să facă chiar sacrificiĭ personale în privința aceasta. La 1865 Strat, atunci ministru de culte și

de instrucție, desființă școala pe motive economice, și Aman o ținu deschisă pe contul sĕŭ până la anul, când noul ministru o reînființă. El făcea acestea din dragostea și ideia înaltă ce avea despre artă, pe care o considera ca cea mai supremă manifestație a spiritului omenesc. Pentru el nimic nu era deasupra artei. Dovadă e că nu numaĭ toată viața s'a consacrat eĭ, nu numaĭ că a făcut o școală de arte, în capul căreia a rĕmas până la moarte, dar apoĭ toată activitatea luĭ fu în scopul de a înălța cât se poate mai sus prestigiul artei și al artiștilor românĭ. Iată meritul de căpetenie al vieții sale.

Ca artist propriŭ zis, tablourile luĭ îĭ va ținea numele în lumină ca pe al celuĭ întâĭ pictor istoric ce s'a arătat la noĭ. Tablourile luĭ principale sunt: *Vlad Țepeș și soliĭ*, aflător în pinacoteca din Iași, *Capul luĭ Batori și bătălia de la Călugărenĭ*, în pinacoteca din Bucureștĭ, *Bătălia de la Oltenița*, în palatul Dolmabacce din Constantinopoli, și altele.

In privința tablourilor istorice s'ar putea zice însă, că dispoziținea lor are câte-odată ceva factice, orĭ ceva teatral, fără, cu toate acestea, ca chiar în cazul din urmă ele să deĭe idee de momentul solemn pe care voește să-l înfățișeze. S'ar părea că artistul saŭ nu ajunge să găsească momentul fericit al tablouluĭ, saŭ pășește dincolo, dându-ĭ o expresiune obtuză. Aman privea tablourile sale prin atitudinea pozelor de atelier, nu prin viața realității. De aceea psicologia în ele lipsește. Tabloul sĕŭ, *Capul luĭ Batori*, spre pildă, nu înfățișează maĭ nimic sufletește. Lumea stă pe pânză maĭ mult ca să se achite, fără să exprime momentul acela strașnic, plin de intensitate de viață și de vibrație, care a revoltat atâta pe marele căpitan, încât trecênd dincolo de ura ce avea contra luĭ Batori — ca și cum ar fi avut un moment de divinațiune că va muri și el ucis mișelește — se rĕscoală și condamnă pe asasin.

Dar nu e maĭ puțin adevĕrat, că Aman impresionează prin delicatețа penelului sĕŭ, aplicat cu o minuțioasă conștiință, și prin bogăția paleteĭ luĭ, cuprinzĕtoare pururea de întreaga gamă a colorilor, ca și maĭ ales prin diversitatea subiectelor tratate de el. Se știe, în adevĕr, că dînsul n'a întîmpinat nicĭ o greutate în toate ramurile cariereĭ sale, făcênd în acelaș timp, pe lîngă tablourile de dimensie menționate, portrete, peisage, tablourĭ de *genre*, naturĭ moarte, aquarele, aquaforti, până și sculptură în lemn. Intre aceste lucrărĭ nu putem trece cu vederea portretul pictoruluĭ, făcut în tinereță de el însuși, o lucrare aleasă, în care Aman și-a concentrat, s'ar putea zice, atât talentul cât și amorul sĕŭ propriŭ: atitudine liniștită, privire demnă, factură sobră — unică la el — și c'o tendință rembrandtiană. Portretul îți lasă în suflet o impresie de seninătate. Tot remarcabil e un *Interior de atelier*, lucrare de un colorit intens. Cu aceeași artă întîlnim pânzele sale: *Petrecere la țară*, unde e aer și viață; *Vinerea mare*, efect de noapte; tipurĭ de țigance, cu un început de caracter; nuduri, horĭ ideale, peisage, în care revedem o bună parte din viața noastră de la țară; florĭ, prea frumoase; aquarele, și maĭ ales un numĕr foarte mare de aquaforti,—gen în care, dacă Aman s'ar fi specializat, ar fi devenit probabil un nume cunoscut în Europa, și în care a reprodus figurile cele maĭ însemnate ale istorieĭ veaculuĭ nostru,

ca : Tudor Vladimirescu, Eliade, Boliac, etc., etc. Cum însă adeseaorĭ întinderea unuĭ talent stă în raport invers cu calităţile luĭ intensive, pictura luĭ Aman e uşoară, punerea de penel revenită, coloarea nu totdeauna armonizată, păstrând ochiuluĭ dimensiunile din tabloŭ şi nedând iluzia vieţeĭ, ceeace constitue un defect. De aci o caracteristică a pictureĭ sale: lucrurile micĭ din natură, făcute în mărimea lor firească, ca spre pildă florile de liliac, vor părea maĭ bine făcute decât un grup de persoane saŭ un peisaj făcute pe o scară redusă.

Pentru cine a cunoscut pe Aman, nu uită că însăşĭ persoana luĭ, corp, mişcărĭ, îmbrăcăminte, nu făcea decât să confirme maĭ mult pe artistul din el. Orĭcine ar fi putut ghici vĕzêndu-l, că e artist până în măduva oaselor. Un om frumos, bine făcut, cu puţin de-asupra mijlocieĭ, cu pĕrul lung, undulos şi negru, ca pana corbuluĭ, dat în douĕ de cărare şi adus în streaşină până d'asupra urechiĭ, cu o pălărie cu borduri largĭ de mătasă, şi cu un aer pururea demn.

Când pĕtrundem astăzĭ în atelierul pictoruluĭ din strada Clemenţiĭ, şi găsim maĭ toate pânzele şi studiile luĭ intacte, întocmaĭ cum eraŭ când trăia artistul, alăturĭ de mobilierul sculptat de mâna luĭ, de violoncelul şi vioara cu care el îşĭ petrecea unele momente din zi, de obiectele luĭ din viaţă, aşezate toate la locul lor, avem o impresie plăcută, căcĭ credem că pictorul e numaĭ absent, şi peste puţin va intra în atelier. Nu-ĭ maĭ puţin adevĕrat însă, că această viaţă a atelieruluĭ sĕŭ, prelungită după moartea luĭ Aman, te face să te gîndeştĭ, că dacă cele maĭ multe din lucrările luĭ staŭ acolo şi n'aŭ găsit amatorĭ, este că societatea română e încă îndĕrĕt faţă cu sforţările timpuriĭ ale unor artiştĭ ca Aman.

A. Costin.

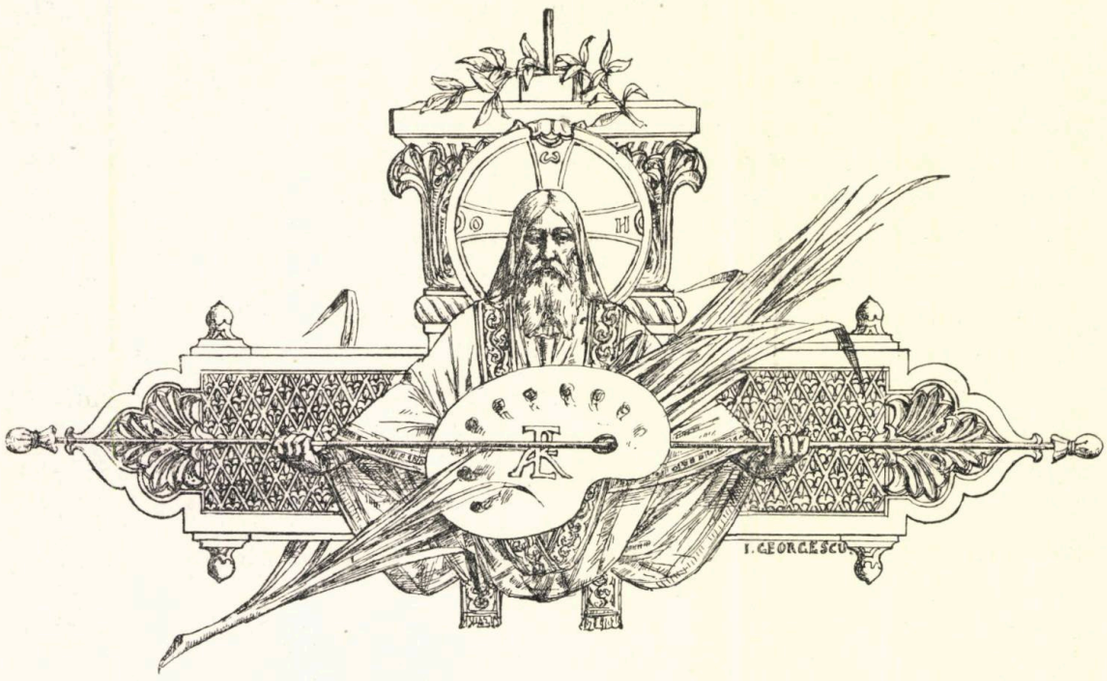

FIICA LUĬ SEJAN

(POVESTE ISTORICĂ)

(urmare) [1])

XXIX

După cum promisese Apicateĭ, venerabila Antonia ceruse şi obţinuse consimţimîntul luĭ Sejan ca Atilia să se mute la dînsa. Fiica prefectuluĭ pretoriuluĭ venise, decĭ, să locuiască cu tovarăşiĭ sĕĭ de jocurĭ, şi aceasta făcea bucuria luĭ Drusus, fericit că mica sa prietină n'o să-l maĭ părăsească. Amiciţia celor doĭ copiĭ creştea, afară de aceasta, pe zi ce mergea. Eĭ se iubeaŭ, după cum am spus, din toată puterea, cu nepăsarea şi seninătatea unor suflete nevinovate. Le plăcea să şează alăturĭ, singurĭ, ţinêndu-se de mână, 'ntr'o dulce contemplare, şi gura lor, atuncĭ, se silea să exprime, 'n termenĭ simplĭ şi naivĭ, dragostea ce simţeaŭ unul pentru altul.

—»Iubită Atilio, — 'ĭ zicea Drusus, — nu ştiŭ ce aĭ, dar, când te vĕz, mi se pare că sînt cu totul altul. Prezenţa ta mĕ preschimbă, mĕ 'nsufleţeşte, 'mĭ dă puterĭ ce nu aveam cu un moment maĭ nainte. Curagiul asemenea 'mĭ creşte dinainte-ţĭ. La un semn al tĕŭ, parcă aş înfrunta universul întreg, cu convingerea că am să-l învîng şi să-l aduc la picioarele tale.... O Atilio, ce facĭ tu ca să aibĭ atâta 'nrîurire asupră-mĭ? De unde-ţĭ vine farmecul adînc ce rĕspîndeştĭ peste fiinţa mea? Eştĭ tu o divinitate coborîtă din cer pentru fericirea zilelor mele? Nu ştiŭ; dar aşa trebue să fie, căcĭ altfel nu-mĭ explic lucrurile, şi e peste putinţă ca o muritoare să poseadă atâtea daruri şi 'nsuşiri câte descoper în fiecare minut în tine!...«

---

[1]) Vezĭ *Literatură şi Artă Română*, Anul II, No. 9.

— »Druse, — 'i rèspundea dînsa, privindu-l în ochĭ, — iubite Druse, tu eştĭ bucuria, tu eştĭ mîndria, tu eştĭ speranţa vieţeĭ mele! Fruntea ta e maĭ curată decât dimineaţa când se arată, rumenă, pe un cer fără de nuorĭ; buzele tale maĭ dulcĭ decât mierea ce se scurge din fagurul de curînd scos din stup! Bunătatea ta e asemenea maĭ presus de orĭce expresiune!... Te iubesc, scumpe Druse, şi te doresc, şi nu-mĭ pot deslipi gîndul de la tine!... Ce vreĭ maĭ mult: tu ştiĭ cât ţiŭ la mama şi ce mâhnită sînt de a nu trăi la un loc cu dînsa; eĭ bine, simţ că aş fi şi maĭ nefericită dacă soarta ar face ca să nu maĭ fim vre-odată 'mpreună!...«

Aceste destăinuirĭ, pornite din fundul inimeĭ lor copilăreştĭ, se terminaŭ totdeauna prin îmbrăţişărĭ. Ele zugrăvesc, maĭ bine decât orĭce descriere, starea lor sufletească, şi, la 'nceput, păreaŭ că nu 'nfăţişează nicĭ un pericol. Cu timpul însă, şi vîrsta ajutând, repeţirea lor deveni o primejdie pentru dînşiĭ. Atilia atinsese treĭ-spre-zece anĭ, şi, cu desvoltarea fizică ce dă clima subt care trăia, se schimbase 'ntr'o fată, deja nubilă, de o graţie şi de o frumuseţe desăvîrşită. Drusus, din parte-ĭ, cu cincĭ anĭ maĭ mare, devenise şi el un tînĕr în toată puterea cuvîntuluĭ. Să se adaoge la aceasta facilitatea moravurilor timpuluĭ şi relele exemple ce aveaŭ dinaintea ochilor, şi se va 'nţelege ce neajunsurĭ puteaŭ naşte din intimitatea lor nestăvilită. Era, decĭ, de trebuinţă ca libertatea relaţiunilor lor să fie mărginită, şi această sarcină căzu tot asupra venerabileĭ Antoniĭ, care descoperi rĕul la vreme şi luă mĕsurĭ pentru a-l combate.

XXX

Cu câtva timp înainte, Drusus avusese o vedenie care-l schimbase cu totul. Intr'o zi, plimbându-se singur, frămîntat de dorinţe pân'atunci necunoscute, ce 'ncepeaŭ să 'ncolţească într'însul, prin apartamentele palatuluĭ, pline de o misterioasă voluptate, subt lumina albăstrue ce le venea de departe, el sosise fără să se gîndească, până la despărţitura băilor destinate femeilor, unde bărbaţiĭ n'aveaŭ voe să pĕtrunză. Acolo, fusese izbit de o privelişte la care nu se aşteptase. Prin crăpătura uneĭ uşĭ întredeschise, el vĕzuse pe Atilia, pe jumĕtate goală, stând pe un jeţ de baga, *sella*, şi făcêndu-şĭ toaleta. Ea trebuia să 'nsoţească, 'n ziua aceea, pe tatăl sĕŭ, care venea din când în când să o ia pentru a o duce la plimbare saŭ la spectacol, şi, ca tînĕră 'n care instinctele de cochetărie 'ncepuseră să vorbească, se peptăna şi se gătea cu toată 'ngrijirea ce vîrsta, rangul şi moda timpuluĭ îĭ impuneaŭ. O sclavă, *ornatrix*, îĭ muia pĕrul într'o esenţă galbenă, ca o baie de şofran; alta plimba pe faţa eĭ o pastă trandafirie, care-ĭ comunica roşeala eĭ diafană; o a treia ţinea dinainte-ĭ, ca să se vază, o oglindă de metal, cu mânerul în formă de Venere goală, cu picioarele perdute 'n foĭ de acantă[1]). Pe o mobilă joasă, susţinută de un *trapezophorum* cu capete de proboscidianĭ, borcănaşe cu pomădurĭ, cutiĭ cu pudră de aur, de argint şi de *electrum*, pentru a pune pe pĕr, panglice roşiĭ şi liliachiĭ, un arsenal întreg de arme femeeştĭ, — fiare, foarfecĭ, peptenĭ, sipetele cu giuvaericale, *pyxis*, sticluţe cu parfumurĭ,

[1]) Vezĭ J. Lombard, *Op. cit.*

alabaster, — destăinuiaŭ misterele arteĭ de a se face frumos. Maĭ în fund, o portieră pe jumătate ridicată lăsa să se zărească, 'n semi-lumina uneĭ camere retrase, o baie de marmoră, abia părăsită, 'n care aburea încă o apă albă ca laptele.

Drusus sta pironit, neputênd să se deslipească de acel spectacol cu totul noŭ pentru dînsul. Atilia, din parte-ĭ, nebănuind că era acolo, 'l lăsa s'o privească cu neconștiința nepăsătoare a unuĭ copil de țiță care-șĭ arată sexul. Ea părea, 'n acel moment, promisuluĭ sĕŭ maĭ mare, maĭ bine făcută, maĭ atrăgĕtoare. Ochiĭ eĭ, de un negru vioriŭ, plinĭ de dulceață, luceaŭ pentru dînsul maĭ viĭ și maĭ provocătorĭ decât altădată. El descoperea 'n nasul eĭ, de un desen așa de corect, cu nările rose palpitânde, o formă ce nu observase încă. Asemenea și gura-ĭ, fragedă ca o floare de curînd deschisă, cu dințiĭ albĭ și bine 'nșirațĭ, parcă vorbea și surîdea maĭ frumos decât după obiceiŭ. El se uita fără să se poată sătura, necrezênd în ceeace vedea, socotindu-se prada uneĭ închipuirĭ.

Sclava care peptăna pe Atilia 'ĭ ridica, 'n formă de cască, pĕrul, ce luase tonurĭ de aramă galbenă, reflecte de aur mat, și 'ncorona cu el creștetul capuluĭ, fixându-l acolo 'ntr'o torsadă de mărgăritare. Cealaltă sclavă plimba pe brațele eĭ o piatră poroasă, care lustruea pielea și distrugea perișorĭĭ de pe dînsa. Cea de a treia 'ĭ punea 'n urechĭ cerceiĭ, douĕ marĭ boabe de safir, înconjurate cu diamante. Deodată, ea se sculă, și, pecând femeile 'ĭ aduceaŭ o *cyc'ă* liliachie, cu benzĭ roșiĭ pe marginĭ, lăsă să cază de pe dînsa vălul ce o acoperise 'n parte. Drusus o vĕzu atunci goală de sus până jos, și toate fibrele natureĭ luĭ tresăriră. După aceea, femeile se puseră s'o 'ncalțe; iar ea le 'ntindea picioarele, cu mișcărĭ grațioase ale sînuluĭ eĭ născând, ce o făceaŭ și maĭ seducĕtoare. Neputênd să maĭ resiste, 'n furia nebună de posesiune ce-l cuprinse, Drusus fugi, și de atunci ceea ce surprinsese 'l urmărea pretutindenĭ și-ĭ umplea nopțile de insomniĭ.'

XXXI

Din această cauză, și din momentul acela, apucăturile luĭ se schimbară. Veselia-ĭ și nepăsarea-ĭ de maĭ 'nainte dispărură. El sta, acum, distrat, pe gînduri, și, lucru curios, rapoartele luĭ cu Atilia deveniră și ele pline de jenă. Fără 'ndoială că afecțiunea luĭ pentru dînsa era aceeașĭ, dacă nu maĭ mare, totușĭ chipul de a i-o exprima diferea de cel de până atuncĭ. Când se aflaŭ în față, el nu-ĭ maĭ vorbea, nicĭ surîdea, ca altădată, ci sta mut și serios, privind-o 'ndelung, cu o expresiune stranie ce o umplea de mirare și de grijă. Dulcile lor confidențe asemenea 'ncetaseră, căcĭ eĭ nu maĭ rĕmâneaŭ maĭ niciodată singurĭ, par'că s'ar fi temut unul de altul. Chiar când se 'ntîmpla să fie fără de martorĭ, destăinuirile trecute se opreaŭ pe buzele lor, gonite de o preocupare stăruitoare, de un gînd ascuns, ce Drusus ar fi voit par'că să dea pe față, dar pe care nu se putea decide să-l mărturisească. Afară de aceasta, un noŭ simțimînt se născuse 'n inima acestuia. El nu știuse până atuncĭ ce este gelozia, și Atilia eșea cu tatăl sĕŭ, orĭ de câte orĭ venea să o ia, fără ca lipsa eĭ momentană să turbure saŭ să îngrijească pe promisul eĭ. De la o vreme 'ncoace, însă, el se arăta indispus când era nevoită să se absenteze,

se informa, la 'ntoarcere, cu deamănuntul, de locul unde fusese, de persoanele ce vĕzuse, de cauza ce o făcuse să zăbovească, şi, cu toate explicările asigurătoare ce i se daŭ, nu părea cu totul liniştit, parcă s'ar fi temut să n'o pearză, să nu vie cineva să i-o răpească.

Starea luĭ mîhnea şi, 'n acelaş timp, îngrijea pe Atilia.

— „Scumpe Druse, — 'ĭ zicea ea cu glasul rugător, — ce aĭ de te vĕz aşa de schimbat? Ce se petrece 'n tine? Ce te frămîntă?... O! nu te 'ncerca să tăgădueşti, căcĭ simţ că aĭ un păs pe care nu voeştĭ să mi-l arăţĭ!... Aceasta nu e frumos din parte-ţĭ!... Dacă ceva te supără, spune, ca să mĕ 'ntristez şi eŭ! Dacă iarăşĭ, fără voe-mĭ, am putut să te nemulţumesc, vorbeşte, ca să mĕ justific saŭ să cat a mĕ 'ndrepta! Dar, oricum, nu maĭ sta astfel, de maĭ păstrezĭ un pic de iubire pentru Atilia ta! Uite: oare eŭ am vre-o taină pentru tine? Nu-ţĭ desvăluesc până chiar şi gîndurile mele cele maĭ secrete? Pentru ce, tu, să fiĭ altfel? Pentru ce să te ascunzĭ şi să-mĭ turburĭ seninătatea sufletuluĭ printr'o 'nfăţişare aşa de nepotrivită cu firea veselă şi comunicativă ce aĭ avut până acum?...“

Drusus, drept rĕspuns, se silea să o liniştească, zimbindu-ĭ, privind-o 'n fundul ochilor, strîngînd-o 'n braţe saŭ lipindu-şĭ buzele de ale eĭ. Apoĭ, deodată, ca spăimîntat de propria sa 'ndrăzneală, se deslipea de lîngă dînsa şi se ducea 'n altă parte, lăsând-o nedomirită şi maĭ tristă decât înainte.

Această situaţiune ţinu câtăva vreme. Pe urmă, veni desnodămîntul inevitabil, criza finală, de atâtea orĭ ocolită, care trebuia să arunce umbra sa asupra vieţeĭ lor.

XXXII

In ziua aceea, eĭ pribegeaŭ singurĭ, — lucru ce li se 'ntîmpla, acum, destul de rar, — prin apartamentele de sus ale palatuluĭ, sumptuos decorate cu stofe de mătase argintată, ce cădeaŭ de la 'nălţimea tavanelor. Atilia, abia 'ntoarsă de la o plimbare ce făcuse cu tatăl sĕŭ prin oraş, ţinea, veselă, pe Drusus pe după mijloc şi-ĭ povestea, rîzînd, ceeace vĕzuse. El, fericit de prezenţa eĭ, se lăsa să fie condus şi asculta cu interes vorbele şi glumele sale. Ea 'ĭ spunea amănuntele reprezentaţiuneĭ Mareluĭ Circ, la care asistase, descria, cu lipsa de milă caracteristică oricăreĭ adevĕrate romane, lupta gladiatorilor ce privise, lovirile ce se schimbaseră, sângele ce cursese, gemetele rănitilor, suspinele celor ce eraŭ să moară. Deodată, figura-ĭ luă o expresiune de spaimă, şi, cu vocea tremurândă de emoţiune, 'ncepu să-ĭ vorbească de un incident ce o izbise la 'ntoarcere. Străbătînd Forul roman pentru ca, de acolo, pe Vicus Longus, drumul cel maĭ scurt, să easă 'n Alta-Semita, atenţiunea eĭ fusese atrasă, prin dreptul Comiţiuluĭ, de un individ care, fără să ştie pentru ce, o umplusese de groază. Era un om, în puterea vîrsteĭ, de o 'nfăţişare urită şi antipatică. Imbrăcat cu o tunică de pînză de corabie, strînsă cu *cingulum* pe talie, el sta rezemat într'un ciomag şi se uita cu sfruntare la trecătorĭ. Un *petasus*, soiŭ de pălărie de pîslă roşie, 'ĭ acoperea capul, aĭ căruĭ perĭ lungĭ şi stufoşĭ cădeaŭ în plete 'ncurcate pe umerĭĭ luĭ robuştĭ,

a mestecându-se cu o barbă murdară ce i se scobora până la jumătatea peptului. El era scurt și gros, cu nasul deformat, cu ochiĭ împrejmuiți cu roșu, cu buzele subțiri, cu picioarele răsucite și goale, cu pielea scorojită, subt care vinele formaŭ nodosități pronunțate. Atilia se simțise instinctiv cuprinsă de un fior la vederea aceluĭ om, și, fără voe, nu-și mai putuse deslipi privirea de la dînsul. El, din parte-ĭ, zărind-o, se pusese s'o observe cu stăruință, fixând-o 'n chipul cel mai îndrăzneț. Apoĭ, când lectica care o purta ajunsese 'n fața luĭ, fără a o perde din ochĭ, el își ridicase petasul și, salutând-o până la pămînt, pronunțase aceste cuvinte, care o străpunseseră ca o lovitură de pumnal: »*Holconius Albinus, se oferă pentru orice serviciŭ!*« După ce trecuseră, Atilia 'ntrebase pe tatăl sĕŭ dacă cunoaște pe acel om, și prefectul pretoriuluĭ ĭi răspunsese, fără a da lucruluĭ vreo 'nsemnătate: »Nu băga de seamă; e un fel de nebun care face oficiul de carnifice 'n temnița Tullianum!...«

— »Ah! dragă Druse, — adăogase Atilia, 'ncheindușĭ povestirea, — nu știŭ ce poate fi, însă aparițiunea aceluĭ om mĕ urmărește încă! Un presimțimînt ne'nvins îmĭ spune, par'că, că el va juca un rol în viața mea! Ce crezĭ tu despre aceasta? Eŭ, abia mĕ pot stăpîni, și, amintindu-mĭ numaĭ de dînsul, mĕ cutremur de frică!...«

— Copilă ce eștĭ! — ĭi răspunse Drusus, rîzînd. — Se vede că n'aĭ cunoscut nevoile vieței de vreme ce un lucru așa de neînsemnat te preocupă! Dar ce poate fi mai natural decât să fi întâlnit pe acel om prin împrejurimile loculuĭ unde 'șĭ exercită meseria! Că s'a uitat cu stăruință la tine, aceasta e, fără îndoială, din partea unuĭ sclav ca dînsul, o obrăznicie pe care aș fi pedepsit-o, dac'aș fi fost acolo. Totușĭ, nicĭ faptul acesta nu trebue să te supere, fiind dată condițiunea servilă a omuluĭ și starea mintală 'n care ți s'a spus că se află... Ascultă-mĕ, scumpă Atilio, gonește din spiritul tĕŭ himerele ce-l locuesc și 'ncrede-te în iubitul tĕŭ Drusus! Dacă cineva are să joace un rol în viața ta, el singur e chemat de soartă ca să-l îndeplinească!...«

— Aĭ dreptate, — replică Atilia aproape liniștită. — Sunt o nebună, o mare nebună că daŭ însemnătate unor asemenea nimicurĭ. Ce poate, în adevĕr, să mi se întîmple? Ce poate să mĕ amenințe din partea aceluĭ om? Nu sînt oare fiica prefectuluĭ pretoriuluĭ, amicul devotat al luĭ Cesar? Nu sînt, maĭ presus de aceasta, promisa ta, iubite Druse? De cine aș avea să mĕ tem, și ce lovitură, cu asemenea protectorĭ, poate să mĕ atingă?...«

Impăcată cu totul prin această idee, ea 'șĭ recăpĕtase veselia de maĭ nainte, și, sglobie, ținînd mereŭ pe Drusus pe după mijloc, începuse să salte d'alungul apartamentelor, silind pe tovarășul sĕŭ să facă ca dînsa. El, fermecat de buna dispozițiune 'n care o vedea, o urma fără 'mpotrivire, adăogând pe lîngă a eĭ propria sa sburdălnicie ce-ĭ revenise. Deodată însă, el deveni serios, parcă ceva se rupsese într'însul. O mișcare a Atilieĭ ĭi reamintise vedenia din sala de baie, și 'ntreaga-ĭ ființă vibra, acum, de o dorință ce 'ĭ schimba fizionomia, făcea sa-ĭ tremure mâĭnile și să-ĭ lucească privirea. Dînsa, la rîndu-ĭ, simțind că ceva neo-

bicĭnuit se petrece într'însul, îşĭ retrăsese braţul de pe după talia luĭ şi umbla alăturĭ de el, puţin cam îngrijată.

După ce percurseră sălile de sus ale palatuluĭ, eĭ se scoborîră 'n atriŭ; de acolo, se 'ntoarseră spre *tablinum* [1]), umblând făr'a şti pe unde şi nevorbind maĭ de loc. Camera luĭ Drusus se 'nfăţişă fără veste dinaintea lor, cu patul eĭ acoperit cu stofe purpurii, cu mobilierul eĭ bogat, de bronz, de onix, de fildeş, de lemn scump, ce mirosea bine.

— »Haĭ să şedem puţin, — îĭ zise el, atrăgênd-o. — Imĭ veĭ spune istoriĭ. Imĭ place aşa de mult să te ascult!...«

— »Nu găseştĭ că 'ĭ cam rece 'năuntru?« — obiectă Atilia, 'ncercându-se să rîză, dar în zadar.

Acum, Drusus 'ĭ inspira o fricĭ secretă. Cu toată dragostea ce avea pentru dînsul, ea era fată şi fecioară, şi un glas ascuns îĭ şoptea că se află pe marginea uneĭ prăpăstiĭ. Un frig pĕtrunzĕtor o cuprinsese. Drusus, simţind-o că tremură, o luă de mână.

— »Ce ţi-am făcut de parĭ a te teme de mine?« — o 'ntrebă el încet.

Atuncĭ, ea intră, 'nfricoşată şi 'n acelaş timp plină de 'ndrăzneală. Uşĭ se auzeaŭ trântindu-se 'n depărtare. Pe urmă, o mare tăcere se făcu 'mprejurul lor.

— »Ce linişte e aci!« — zise Atilia, căutând un subiect de vorbă.

—» Da! — rĕspunse Drusus, — şi această linişte 'mĭ place... cu o condiţiune, totuşĭ, adică să fiĭ alăturĭ de mine!...«

Jenaţĭ, eĭ tăcură de iznoavă, şi se privirĭ în fundul ochilor. După un moment, Atilia exclamă:

— »Aĭ ochĭ frumoşĭ, Druse, însă azĭ eĭ mĕ sperie. Aidem în grădină!.. «

Drept rĕspuns, el o atrase spre pat şi se aşează lîngă dînsa.

— »Sîntem bine aci, nu-ĭ aşa?«

— »Da, sîntem bine!«

— »Atuncĭ, de ce să ne ducem într'altă parte? Ce dulce e să fim împreună!«

Eĭ rîseră puţin pe 'nfundatele, apoĭ mâĭnile lor se întâlniră. Drusus o apucă de talie şi o strînse cu putere. In acel moment, figura luĭ trebuia să aibă o expresie ciudată, căcĭ frica Atilieĭ de maĭ 'nainte 'ĭ reveni. Ea se sculă de lîngă dînsul, şi, cu glasul schimbat, îĭ zise:

— »Ar trebui să mergem în grădină. Fac prinsoare că alerg maĭ iute de cât tine!...«

Şi, apucând-o la fugă, dispăru 'n umbra tablinuluĭ. Drusus se repezi după dînsa şi o prinse. Eĭ stătură, după aceea, câteva minute 'mbrăţişaţĭ, zicêndu-şĭ cuvinte de dragoste; pe urmă, Atilia se smulse iarăşĭ, c'un mic ţipĕt, de lîngă el şi 'ncepu sĕ alerge. Drusus se luă după ea, rugând-o să stea, să-l aştepte, jurându-se că are să-ĭ spue ceva, că n'o să-ĭ facă nimic. Ochiĭ luĭ însă eraŭ plinĭ de atâta sĕlbăticie şi vocea-ĭ de atâta patimă, încât, în loc să-l asculte şi să se

[1]) Vezĭ J. Lombard, *Op. cit.*

oprească, ea fugea şi mai tare. Ei străbătură, cu chipul acesta, alergând, casa 'ntreagă, de la intrare, *prothyrum*, până la deschizătura grădinelor, *oecus*, trecênd prin atriŭ, prin tablin şi prin peristil. Sclavii se uitaŭ la ei cu mirare, neputênd înţelege ce li s'a 'ntimplat. In dreptul săleĭ de mîncare, *triclinum*, Drusus o ajunse şi era cât p'aci să pue mâna pe ea, când venerabila Antonia, atrasă de sgomot, apăru 'n faţa lor. La vederea eĭ, Atilia alergă spre ea cu braţele deschise, ca spre un ajutor neaşteptat, ce-ĭ sosea tocmaĭ când puterile eraŭ s'o părăsească, iar Drusus, ruşinat că fusese prins în culpă, apucă pe unul din coridoarele de comunicaţie laterale, *fauces*, şi se făcu nevĕzut.

XXXIII

Venerabila Antonia 'nţelese pericolul ce ameninţa pe Atilia din cauza prea mareĭ eĭ intimităţi cu Drusus, şi hotărî să ia mĕsurĭ pentru a 'mpedica 'ncercărĭ ca aceea la care asistase. Ceeace o făcea şi maĭ ne'nduplecată, e faptul că maĭ avusese, 'n familie, exemple de asemenea natură. Un alt nepot al eĭ, Caiu, fiul cel maĭ mic al luĭ Germanicus, acelaş care scăpase, ca prin minune, de soarta fraţilor sĕĭ, fusese, nu de mult, dovedit că violase pe soră-sa, Drusilla, şi că, după aceea, continuase a avea relaţiunĭ incestuoase cu dînsa [1]). Respectabila matronă nu voia ca asemenea dezordine să se maĭ reproducă, şi maĭ cu seamă 'n casa sa şi 'ntre copiĭ 'ncredinţaţĭ supravegherei sale. Fără 'ndoială că cazul luĭ Drusus nu se aseměna cu al vĕruluĭ luĭ, de oarece el nu avea nicĭ o legătură de sânge cu Atilia, ba chiar era destinat să o ia de soţie; dar tocmaĭ această 'mprejurare făcea primejdia pentru amînduoĭ şi maĭ mare, căcĭ speranţa viitoareĭ lor căsătoriĭ îĭ împedica să vază imoralitatea unor raporturĭ premature. Afară de aceasta, pe acele vremurĭ de nestatornicie şi de brusce schimbărĭ în poziţiunea şi 'n relaţiunile oamenilor, chiar celor maĭ puternicĭ, Antonia nu era de loc sigură dacă măritişul proiectat se va săvîrşi, şi, 'n caz când s'ar fi stricat, simţea toată rĕspunderea ce ar fi avut faţă cu Apicata de a-ĭ înapoia, dezonorată, pe fiica-sa pe care i-o ceruse ca să o crească. Toate aceste consideraţiunĭ îndemnaŭ pe nobila bĕtrână să fie severă, şi, pentru a-şĭ atinge şi maĭ bine scopul, ea decise să despartă pe ceĭ doĭ tinerĭ pentru câtăva vreme. Ea avea la Pompei, 'n Campania, pe marginea golfuluĭ Crater [2]), o rudă şi bună prietenă, pe Aria Metella, mama aceluiaşĭ Arius Diomede, a căruĭ casă, 'ngropată sub lavele Vesuvuluĭ cu cincĭ-zecĭ de anĭ maĭ în urmă, în marea erupţiune din anul 79, trebuia să fie scoasă la lumină opt-spre-zece secole maĭ tărziŭ, în zilele noastre, pentru a ne face să admirăm luxul, frumuseţea şi comoditatea locuinţelor romane. Ea se gîndi, decĭ, la acea amică pentru a-ĭ 'ncredinţa 'ngrijirea şi educaţiunea luĭ Drusus până la epoca când, luând roba virilă, el va avea voe să se 'nsoare. După ce planul acesta fu cumpănit şi bine hotărît în mintea sa, ea chemă

---

[1]) Vezĭ Suetone, *Caligula*.

[2]) Actualmente, golful Neapoleĭ.

pe ceĭ doĭ logodnicĭ, îĭ dojeni, — pe Drusus maĭ cu seamă, — de impacienţa lor şi de necuviinţa purtăreĭ ce avuseseră, apoĭ le comunică deciziunea ce luase cu dînşiĭ. Pe urmă, vĕzênd turburarea 'n care cuvintele sale aruncară pe ambiĭ tineri, ea se 'ndulci treptat şi le zise terminând:

— »Copiĭ meĭ, nu vĕ 'ntristaţĭ peste mĕsură, căcĭ despărţirea voastră e vremelnică, şi, 'n curînd, când momentul va fi sosit, aveţĭ să vĕ vedeţĭ maĭ veseli şi maĭ 'ndrăgiţĭ unul de altul, pentru a nu vĕ maĭ părăsi... Pe mine însămĭ, plecarea ta, Druse, mĕ costă, fiindcă te iubesc din inimă şi mĕ deprinsesem să te vĕz venind, în toate dimineţele, ca să mĕ 'mbrăţişezĭ dimpreună cu Atilia. Insă, n'am ce face; trebue să mĕ resemnez, căcĭ nu e alt mijloc pentru a te protege 'mpotriva proprieĭ tale slăbiciuni!... Nu vĕ temeţĭ, — adause ea c'un surîs încurăgiator, — vremea va trece iute, şi e cu putinţă ca protectorul vostru, Cesar, a căruĭ bunătate pentru voĭ a fost în totdauna nesecată, să o facă să pară şi maĭ scurtă. Am să-ĭ scriŭ, rugându-l să grăbească momentul căsătorieĭ voastre. Prezenţa ta la Pompei, 'n faţa Capreeĭ, îţĭ va da ocaziunea, afară de aceasta, Druse, să cerĭ voe de a-l vedea, de a-ţĭ pleda singur cauza şi de a dobîndi autorizaţiunea de care aveţĭ nevoe pentru a vĕ căsători... Acum, duceţi-vĕ şi fiţĭ cu minte, căcĭ încă odată, hotărîrea mea nu are decât interesul şi fericirea voastră drept ţintă!...«

Cu toate speranţele ce aceste ultime cuvinte se 'ncercaŭ să facă a se naşte 'ntr'inşiĭ, ideea apropiateĭ lor despărţirĭ aruncase desperarea 'n inima ambilor tineri. Drusus sta ca trăsnit, fără să crează, fără să poată pricepe. Iar Atilia 'şĭ exprima durerea 'n termenĭ tînguioşĭ, care dovedeaŭ, în acelaş timp, nevinovăţia sufletuluĭ eĭ virginal.

— »Vezĭ, iubite Druse, — repeta ea, c'un ton de dulce reproş, — unde ne-a dus imprudenţa ta de un minut! Ea ne costă liniştea şi ne va da lunĭ, — anĭ poate, — de lacrimĭ şi de dor!... Ş'apoĭ, ce trebuinţă era, te întreb, să mĕ reţiĭ cu atâta stăruinţă 'n odae la tine? Dacă aveaĭ vreun secret, nu mi-l puteaĭ spune chiar în grădină, unde eram să fim tot singurĭ şi unde primeam să te 'nsoţesc?... Da, scumpul meŭ, recunoaşte că aĭ greşit şi că ideea de a alerga după mine pentru a mĕ prinde şi a mĕ aduce cu sila a fost nu se poate maĭ nenorocită! Eŭ însămĭ, nu tăgăduesc că am făcut reŭ de am fugit şi de n'am stat ca să ascult ceeace voiaĭ a-mĭ spune. Insă, te asigur că mĭ-era peste putinţă 'n momentul acela. Nu ştiŭ ce aveaĭ care te schimba cu totul, şi aşa de mult, încât, cu toată dragostea ce-ţĭ port, 'mĭ era fricĭ de tine!... O iubitul meŭ, acum ce să ne facem? Cum o să trăim atât timp departe unul de altul, noĭ care găseam aşa de lungĭ chiar ceasurile noastre de despărţire! Aveam-vom puterea să suferim până la sfîrşit cruda 'ncercare la care vom fi supuşĭ! Despre mine, simţ că curagiul deja mĕ părăseşte şi că temerile-mĭ de odinioară 'mĭ revin cu maĭ multă tărie. Da, fără de tine, mĕ vĕz 'n fundul unuĭ abis, de unde parcă n'am să maĭ ies niciodată! Sinistra figură a luĭ Holconius, cu surisu-ĭ infam, cu privirile-ĭ impudente, iar mi s'arată şi mĕ spăimîntă. In zadar închid ochiĭ ca să o depărtez: ea se ţine de mine, urmărindu-mĕ prin întunericul cel maĭ des, străbătênd

prin pleoapele-mĭ închise, vecĭnic nemişcată de dinainte-mĭ! Druse, scumpe Druse, scapă-mĕ de ea, dă-mĭ ajutorul tĕŭ, ia-mĕ cu tine, nu mĕ lăsa 'n prada acesteĭ oribile viziunĭ!...«

Ca s'o liniştească, Drusus era nevoit să cate a 'nvinge propria sa durere şi să se arate tare şi 'ncrezĕtor. Când se afla singur însă, desperarea-ĭ izbucnea cu toată violenţa silinţelor ce-şĭ dase ca să o stăpînească. El nu ştia ce să facă ca să 'nlăture cruda 'ncercare ce i se pregătea. Miĭ de proiecte, unele maĭ îndrăzneţe decât altele, 'ĭ străbăteaŭ creerul, fără să se poată decide a adopta pe vreunul din ele. Aci 'ĭ venea să se străvestească, să fugă, luând pe Atilia cu dînsul, să se ducă departe, pe un munte pustiŭ saŭ într'o insulă necunoscută, şi, acolo, scăpat de grijĭ, adăpostit în contra pericolelor, să trăiască cu iubita sa, amîndoĭ singurĭ şi fericiţĭ... Totuşĭ, cine să-l ajute 'n această 'ntreprindere! Aci 'şĭ zicea că prezintându-se dinaintea luĭ Tiberiu şi căzêndu-ĭ la picioare, va obţine de sigur autorizaţiunea de care avea trebuinţă... Insă, cum să ajungă până la dînsul! Aci se 'ntorcea cu gîndul iar către măsa-mare şi-şĭ propunea să alerge la dînsa, s'o roage, s'o 'nduplece, s'o facă să renunţe la fatalul eĭ proiect... Dar unde să găsească curagiul pentru a 'ncerca una ca aceasta! Atuncĭ, învins, fără nădejde, 'şĭ muşca pumniĭ de neputinţă, 'şĭ jelea soarta saŭ blestema momentul de rătăcire care atrăsese acea teribilă lovitură asupră-ĭ. El se svîrcoli, astfel, în prada celeĭ maĭ nespuse dureri până când pregătirile de drum se terminară. Apoĭ, când totul fu gata şi când plecarea-ĭ nu se maĭ putu amâna, el se rezemnă să pornească. Cu doliul în inimă, el îmbrăţişă încă odată din ochĭ locurile unde petrecuse zile aşa de fericite, strînse la pieptu-ĭ pe Atilia, jurându-ĭ că nu-şĭ va 'ntoarce un singur minut gîndul de la dînsa, promiţêndu-ĭ că-ĭ va da cât de des noutăţĭ despre dînsul şi că va lucra pentru a-şĭ grăbi întoarcerea şi a nu o maĭ părăsi nicĭodată.

(urmează) CIRU OECONOMU.

Der Bläser

Gedicht von Carmen Sylva

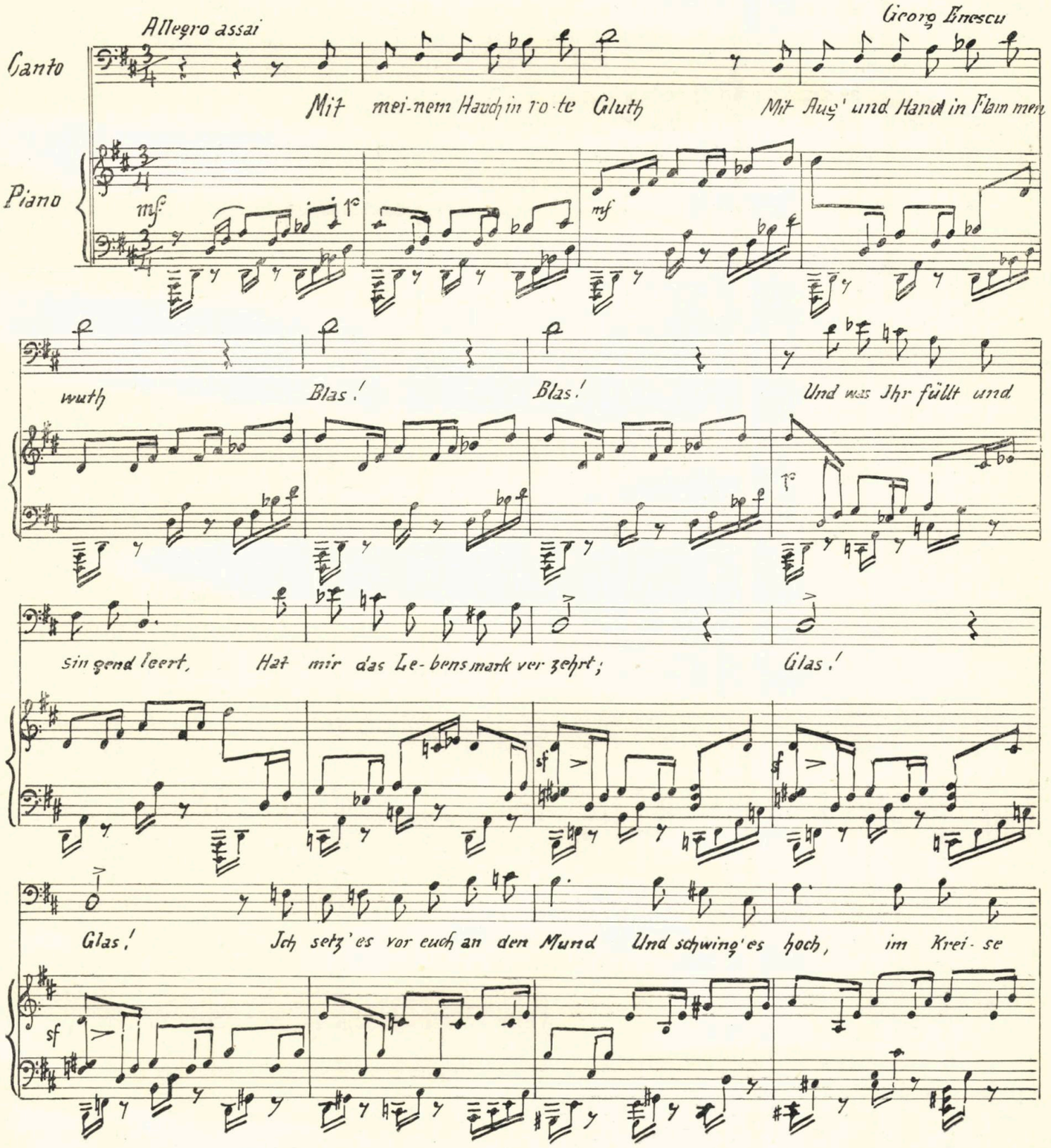

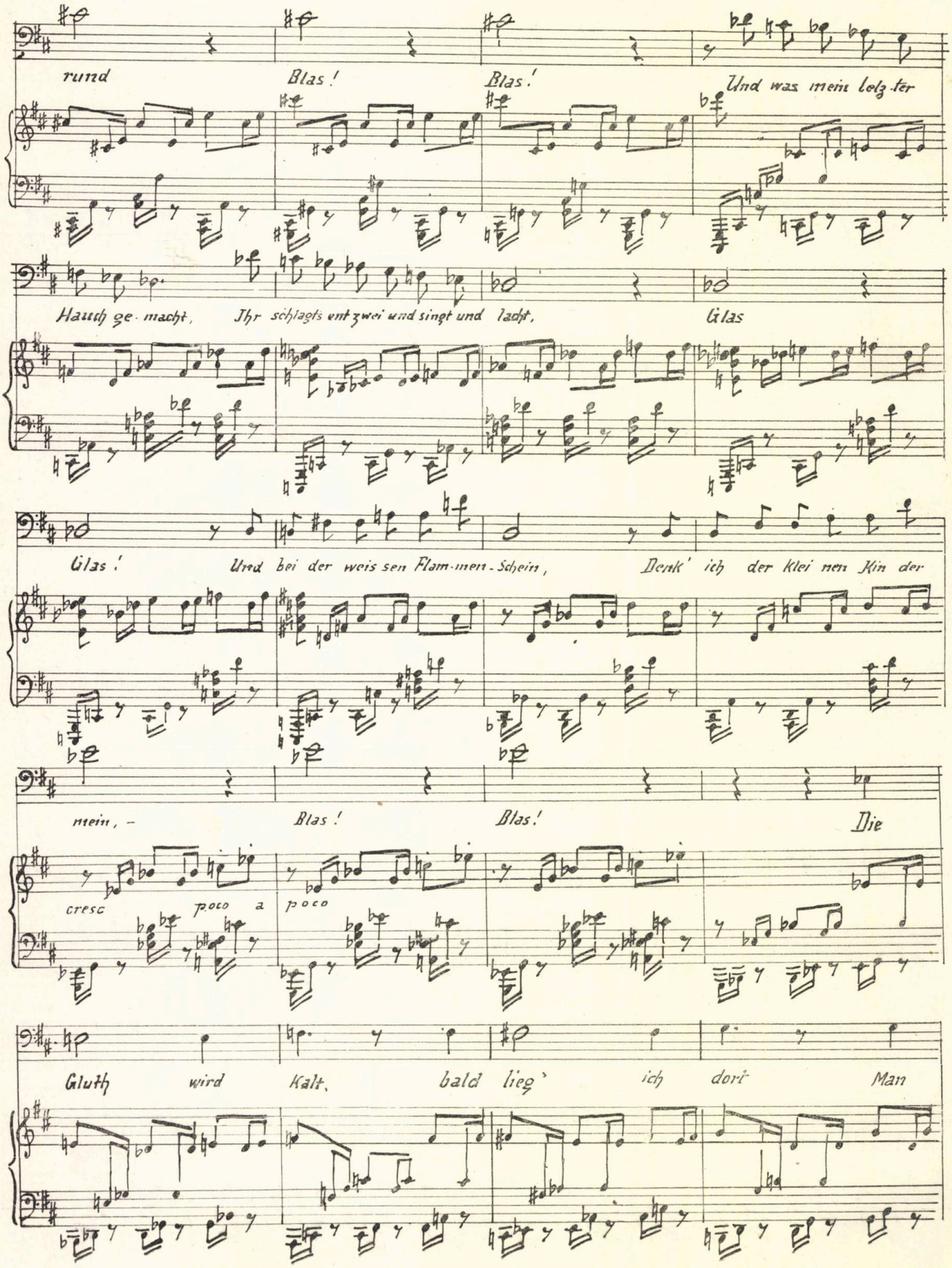
rund
Blas!
Blas!
Und was mein lolz-ter
Hauch ge-macht,
Ihr schlagts entzwei und singt und lacht,
Glas
Glas!
Und bei der weis-sen Flam-men-Schein,
Denk' ich der klei-nen Kin-der
mein, –
Blas!
Blas!
Die
cresc
poco a
poco
Gluth
wird
Kalt,
bald lieg'
ich
dort
Man

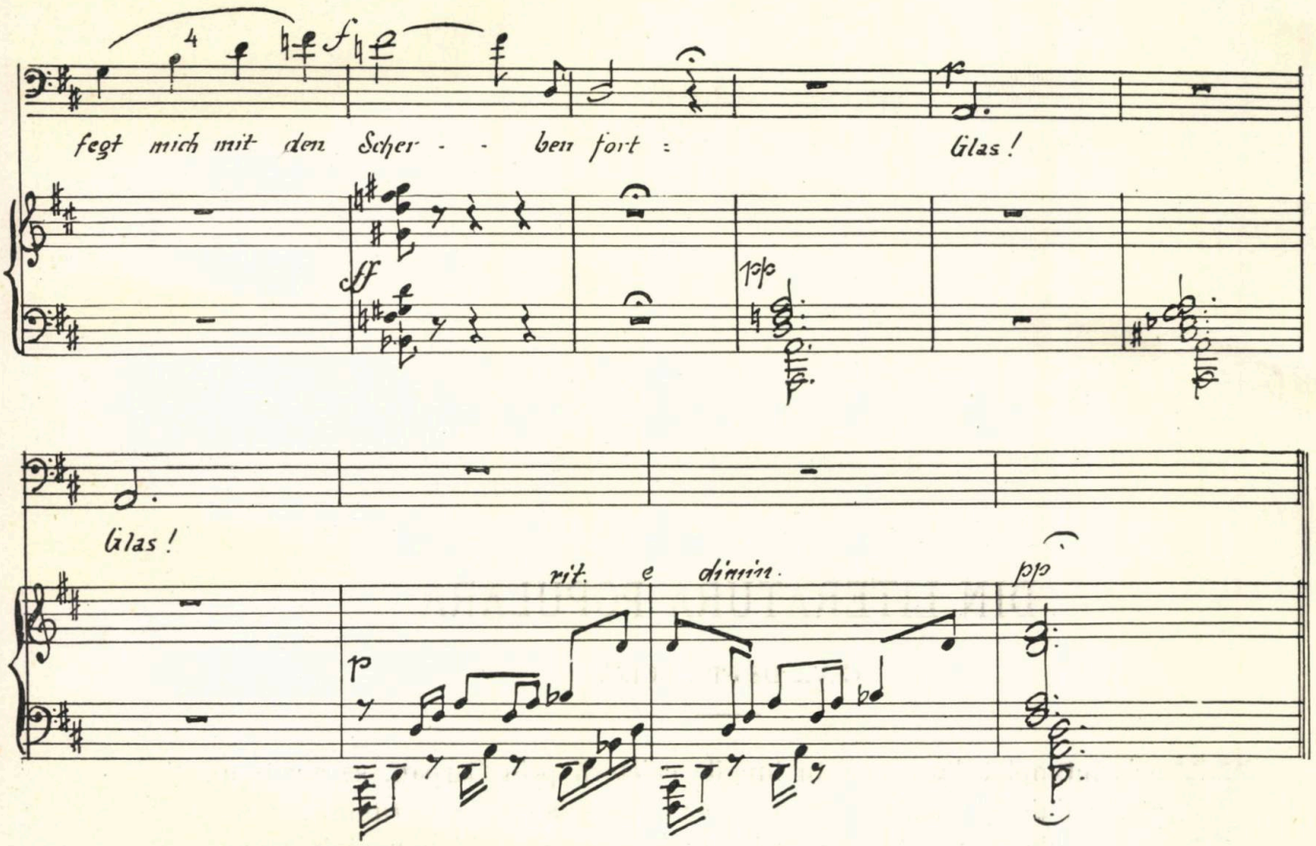
fegt mich mit den Scher - - ben fort :
Glas !
Glas !
rit. e dimin.
pp

DIN LITERATURA POPULARĂ

CEVA DESPRE DOINĂ

Vi s'a întîmplat deseorĭ ca, în lungile călĕtorĭĭ prin Carpaţĭ, să auziţĭ un cântec duios şi fermecător, un cântec ce părea a eşi din mĕruntaiele munţilor, şi ale căruĭ note clare, valurĭ-valurĭ, să se înnalţe în vĕzduh. Aţĭ auzit, subt soarele de vară cald şi moleşitor, cântând fete şi flăcăĭ urcând colnice, orĭ în mijlocul lanurilor la muncă, un cântec care resuna ca notele ciocârlieĭ şi care se pierdea în vĕzduhul tămîiat de florile câmpuluĭ. Aţĭ auzit pe prispa caseĭ fata, orĭ flăcăul când trece la muncă, cântând doina sufletuluĭ. Şi acest cântec va fi de veselie şi de jale; printre rîs şi veselie se va vedea maĭ multă întristare; căcĭ

. . . . multe durerĭ-s, puţine plăcerĭ.

Multe sunt durerile care le simţim, şi atuncĭ când vine câte o rază de veselie, aceasta este atât de scumpă, că aruncăm un vĕl peste negrul din trecut. Şi ţĕranul şi ţĕranca aŭ cântat în toate împrejurările vieţeĭ, şi cântecul lor a trecut din gură în gură, a avut resunet în inimele tuturor, căcĭ nu era altceva decât suferinţa comună. De ce ne place o poezie atât de mult? De ce, de ex., Eminescu a găsit atâta resunet? pentru că ceeace el a cântat a fost suferinţa comună, un noian de ideĭ şi de necazurĭ, care aŭ isbucnit, când vîntul geniuluĭ a suflat d'asupra-le, şi ne-am pomenit cu toţiĭ îmbrăţişându-l şi suferind cu el.

De la munte şi până la mare auzind doina cu accentele eĭ, deşi n'are măestria artistică, are mult adevĕr şi mult sentiment. Ceeace Românul a simţit a pus în doină; ceeace a fost în stare să-ĭ atragă atenţia a fost cântat; doina este acel cântec popular în care se oglindeşte inima Românuluĭ cu toate zbuciumările eĭ; ea îl ţine în loc, când o aude; el o cântă pretutindenĭ şi cu ea se maĭ ţine.

Doină zic, doină suspin,
Tot cu doină mĕ maĭ ţin.
Doină cânt, doină şoptesc,
Tot cu doină vieţuesc [1]).

Vor fi poate şi de aceia care să rîdă când vor auzi »frunză verde« şi care să nesocotească cântecul poporuluĭ. Oamenii sunt aşa de curioşi! Dacă aceĭ care s'ar pronunţa aşa de uşor asupra acestuĭ fapt, ar căuta să observe maĭ bine poporul, ar găsi la el multe lucruri frumoase şi nu i-ar fi atât de antipatic. Să fim drepţi şi să dăm fiecăruia ceeace i se cuvine.

Mĕ voiŭ încerca, în cadrul ce-l am, să tratez, pe cât îmĭ vor permite puterile, despre doina relativă la dragoste, doina înstrăinatuluĭ, doina orfanuluĭ, doina haiducească şi doina miliţieĭ.

* * *

Tema principală a doineĭ este iubirea cu peripeţiile eĭ. Pornind de la primele bătăĭ ale inimeĭ, înteţirea dragosteĭ cu piedecĭ saŭ fără piedecĭ, gelozia ca el să nu iubească altă fată, ca ea să nu-l înşele, trădarea, depărtarea unuia de altul, blestemele lăsăreĭ, bucuria lor că se pot iubi în linişte, căsătoria, iubirea de mamă, iubirea luĭ pentru codru, pentru ţară, ura în contra a tot ce-ĭ este duşman, iată ce ne spune doina, iată iubirea care reiese din accentele eĭ, iubire pe care Dante o numeşte legea cosmică a omenireĭ.

Să vedem primul paragraf, în care voiŭ căuta să accentuez iubirea femeeĭ pentru bărbat.

Fetele şi flăcăiĭ acasă, la câmp, îşĭ cântă dragostea, de puterea căreia înverzeşte pajiştea, care-ĭ maĭ rea decât boala; căcĭ de la boală poate s'o scoată mama, dar de la dragoste nu. Maĭ mult încă, puterea dragosteĭ este egală cu a morţiĭ, căcĭ

Zis'a maica că mĕ scoate
De la câte, de la toate.
De la două nu mĕ poate:
De la mîndră, de la moarte! [2])

Gîndindu-se la el, n'a maĭ rĕmas inimă într'insa, nu ştie ce să facă doruluĭ, plânge şi când îl vede stând retras, privind-o drăgălaş, ea atuncĭ îndrăzneşte a-ĭ spune să o iubească, să nu stea aşa retras, căcĭ ea ţine la el. Iĭ e teamă să nu-ĭ scape ocaziunea de a-ĭ spune focul şi e maĭ îndrăzneaţă ca el, maĭ pasionată, făgăduindu-ĭ:

Că drăguţă de-ţĭ voiŭ fi,
Pentru tine voĭ trăi! [3])

Ce deosebire este între timpul dinaintea dragosteĭ şi cel de acum! Acum,

---

[1]) Alecsandri. *Poezii populare ale Românilor.*
[2]) Jarnik-Bârseanu, doina 2.
[3]) Idem, 102.

ea s'a vestejit ca iarba, şi gîndindu-se la el, n'a mai rĕmas inimă într'însa. Frumoase comparaţiĭ ale stărei eĭ sufleteştĭ le găsim arătând perfect obida sufletuluĭ.

Măĭ bădiţă, pĕr galbĕn,
De dorul tĕŭ mĕ leagăn
Cum se leagănă iarba
Când o taie cu coasa ;
Cum o taie pică jos
Şi cum pică, 'ngălbeneşte...
Aşa dorul mĕ topeşte ! [1])

saŭ :

Bădiţ, bădişorul meŭ,
Rĕŭ e dorul, tare-ĭ rĕŭ,
E tocmaĭ ca ghiaţa 'n baltă,
De oftează biata fată !...
Bădiţ, bădişorul meŭ,
Rĕŭ e dorul, tare-ĭ rĕŭ !
Ghiaţa 'n baltă se topeşte,
Dar fata care iubeşte
Cu dor moartea o găseşte [2]).

Fata nu maĭ ia nimic în seamă : nicĭ reputaţie, nicĭ dacă e bine saŭ rĕŭ că-l iubeşte ; căcĭ şi-a dat pentru el sufletul iaduluĭ şi chiar în iad s'ar duce cu dînsul dacă i-ar zice să meargă.

Dar să vedem pe flăcăŭ. Tot aşa de înflăcărat e ?

Şi el nu poate dormi de dorul eĭ, e bolnav şi nu-l doare nimica. Oftează, căcĭ aşa se simte maĭ uşurat ; lumea îĭ este supĕrătoare, ar voi să stea tot singur, ca nimenĭ să nu-ĭ turbure ţesutul gîndurilor luĭ pribege la mîndra-ĭ. Şi atunci se adresează codruluĭ singuratic ca să-l adumbrească, unde să-şĭ plângă amarul în tihnă.

Codrule, codruţule !
Deschide-ţĭ cărările,
Să-mĭ duc supĕrările ;
Căcĭ acasă
Nu mĕ lasă
Dorul mîndreĭ arzĕtor,
Ci mĕ face călĕtor [3]).

Flăcăul e maĭ ruşinos. Se topeşte de dor după mîndra, dar nu îndrăzneşte să spue. Dar uneorĭ dragostea nu e atât de puternică ca să-l decidă imediat, căcĭ se întreabă dacă s'o iubească saŭ nu, şi neputêndu-se hotărî, aleargă la cântecul cuculuĭ, care de i-o cânta eĭ bine, să-ĭ tragă nădejdea că o va lua soţie, iar de i-o cânta rĕŭ, să-şĭ mute gîndul de la dînsul.

Auzĭ, mîndră, cucul cântă,
Eşĭ afară şi-l ascultă !....
De ţĭ-a cânta cucu bine
Trage nădejde de mine ;
De ţi-a cânta cucu rĕŭ,
Grijească-te Dumnezeŭ ! [4])

El nu are atâta tărie ca să suporte turburările dragosteĭ, căcĭ îl auzim zicênd că dacă i-ar lua cineva dorul, i-ar da banĭ în deajuns, orĭ dacă ar fi de vînzare, l-ar vinde la toţĭ, maĭ pe nimica, numaĭ să scape de el maĭ repede. Fata ste maĭ pasionată decât el, căcĭ iat-o ce zice :

Altul nu-mĭ trebue mie,
Fără frunza maculuĭ
Şi podoaba satuluĭ
Ion al diaculuĭ :
Orĭ cu el să mĕ iubesc,
Orĭ de nu, mĕ prăpădesc [5]).

---

[1]) Jarnik-Bârseanu, doina 188.
[2]) Idem, 193.
[3]) Bibicescu. *Poeziĭ populare din Transilvania.* Bucureştĭ, 1893. No. 33.
[4]) Jarnik-Bârseanu, 95.
[5]) Idem, 75.

Pe când el caută să-şĭ vînză dorul, ea s'ar duce cu el chiar în iad; pe când el uneorĭ e la îndoială de a o iubi, ea orĭ cu el va fi, orĭ de nu se prăpădeşte. Flăcăul deseorĭ îşĭ face o distracţie din iubire, pe când mîndra îl crede, luând glumele luĭ ca semnele uneĭ dragoste adevĕrate şi necăutând adevĕrul, dacă el ţine într'adevĕr la ea. Şi chiar atuncĭ, când el îĭ spune că n'o iubeşte, ea îşĭ ascunde necazul, zice că el şugueşte, dar că în realitate ţine la ea. Ca să-ĭ cunoască inima, el chiamă pe mama şi pe sora luĭ să-ĭ scoată şarpele, care i-a intrat în sîn pe când dormea Mama şi sora luĭ nu vreaŭ. El atuncĭ se duce la mîndra, care numaĭ decât învelindu-şĭ mâna scoate din sînul luĭ un brîŭ de aur, pe care i-l dă eĭ flăcăul. Şi convins de credinţa-ĭ zice :

Decât un tată şi-o mumă,
Maĭ bine o mîndruţă bună !
Decât o soră şi-un frate,
Maĭ bine-o mîndră cu dreptate ! [1])

O caracteristică a dragosteĭ din doină este necăutarea calităţilor sufleteştĭ, a cultureĭ, a avereĭ saŭ frumuseţeĭ. Pentru flăcăŭ ca şi pentru mîndră acestea sunt nimica.

Bădiţa cel sărăcuţ
Zĕŭ, acela mi-ĭ drăguţ,
Că, zĕŭ, ăla mi-ĭ mîndruţ [2])

saŭ :

Badea care-mĭ place mie
N'are casă nicĭ moşie,
Numaĭ pană 'n pălărie ;
Nicĭ o brazdă înholditĕ,
Făr' cămaşe cu altiţă ;
Nicĭ o brazdă de ogor,
Fără cioarecĭ cu şinor ! [3])

Comparaţiile sunt des întrebuinţate în doină. Ochiĭ luĭ sunt douĕ mure coapte la rĕcoare, trupul e ca bradul care stă în vîrful munteluĭ; dinţiĭ eĭ sunt mărgăritar, buzele de trandafir saŭ ca strugurul din viĭ, »gîtul şi mărgelele, ca carul cu stelele«, faţa ca hîrtia saŭ ca merişoarele.

Dar iată că o apucă frica că nu o va maĭ iubi, iată că gelozia o turbură. L-ar lăsa acasă, dar nu-ĭ place, l-ar face mĕr gutuiŭ ca să-l puie la cap, dar iarăşĭ îĭ e teamă că va putrezi. Caută ca duşmancele eĭ să nu simtă, căcĭ o vor vorbi de rĕŭ, iĭ vor pune ponoase destule, vor căuta să le împiedice şirul dragosteĭ. Şi pentru aceea aleargă la diferite precauţiunĭ: îĭ spune să n'o strige pe nume; dacă ea iĭ dă o floare, el să nu spue satuluĭ cine i-a dat-o; când trece pe la casa eĭ, să nu se uite în curte, ci să privească într'altă parte, ca să creadă lumea că el nu o maĭ iubeşte.

Însă iată-ĭ supĕraţĭ unul pe altul, plângênd şi blestemând. Dacă ea l-a lăsat, să nu creadă că el o să-şĭ facă inimă rea. N'are decât să iubească pe altul, să se mărite, că lumea nu stă într'o fată. Când mîndra glumeşte cu altul, el nu-şĭ face sânge rĕŭ, ca nu cumva ea să se bucure. Din lupta internă dintre starea de îndrăgostire, atuncĭ când el e părăsit, reese o consolare, pe care şi-o întăreşte,

[1]) Bibicescu, 6, 7.
[2]) Jarnik-Bârseanu, 82.
[3]) Idem, 86.

nevoind ca ea să jubileze părăsindu-l; aducêndu-şĭ acum în favoare argumente ce l-ar putea întări în hotărîrea luată. Defectele, pe care până acum nu-i le-a vĕzut, încep să se arate. Că era uşurică în vorbă şi'n purtare, că era urîtă, etc. Şi stricarea dragosteĭ se deduce după semnele care li se arată. De când eĭ se iubesc, a început să cadă frunza din copacĭ; şi atuncĭ ea, vĕzêndu că n'o să dureze mult iubirea lor, ĭĭ spune amărită:

Cată-ţĭ, bade, altă mîndră,
Că de mine n'aĭ dobîndă.
Bade, de dragostea noastră
A 'nflorit un pom în coastă
A 'nflorit
Şi s'a pălit,
S'a pălit şi s'a uscat,
Şi dragostea s'a gătat [1]).

Dar cu toată cearta, dragostea nu dispare totdeauna, şi o vedem pe ea simţitoare, mîngîindu-se cu ideea că el şugueşte şi în credinţa-ĭ poartă lemnul Domnuluĭ că doar se va întoarce. Trec unul pe lîngă altul fără să-şĭ vorbească; ea însă în urma-ĭ stă oftând şi-l priveşte. De când el s'a dus, faţa i s'a vestejit, în locul trandafirilor care rîdeaŭ pe obraji-ĭ e paliditate şi slăbiciunea o cuprinde.

Când ea află că el se însoară, se roagă ca logodnica-ĭ să ĭee câmpiĭ, orĭ chiar să moară, şi tot necazul, durerea şi ura concentrate în versurĭ de o violenţă sguduitoare sunt îndreptate în contra luĭ, care a lăsat-o. Cauzele lăsărĭĭ sunt multe: minciunile care le poartă, ochĭ dulcĭ altora şi decĭ uşureĭ, neconstanţĭ, opunerea părinţilor, vorbele rele ce le rĕspîndesc mamele, şi înşelarea, care e cea maĭ puternică. Odată ea prinsă în dragoste, el o poate lăsa orĭcând, fără a pierde aşa mult ca ea, care e ruşinată în faţa rudelor şi în faţa lumeĭ. Şi exprimarea cea maĭ puternică a ureĭ o vedem în atare împrejurărĭ. Să moară în chinurile cele maĭ negre; să se usuce ca pâinea care o mănîncă; să-l apuce toate mâniile ceruluĭ; calul să-l trîntească şi să-şĭ scrîntească mâna; să ducă frêul cu dinţiĭ şi calul să-l mâne mut; să aibă mulţĭ feciorĭ şi să-l poarte de mână orb, cerşind şi ajungênd la poarta eĭ să-ĭ dea o coajă de pâĭne, de când era ea mică. Dar s'o lăsăm pe ea să-şĭ descarce mânia; şi bogăţia doinelor arată că faptul acesta nu este rar în peripeţiile dragosteĭ flăcăilor noştri de la ţară.

Din colecţia Bibicescu:

Să zacĭ, neică, subt părete
Până aĭ face frunză verde.
Să tragĭ ţolul
Cu piciorul,
Periniţa
Cu guriţa,
Să te-adăpĭ cu linguriţa
Şi să-ţĭ dea pâine cu acul
Şi să nu-ţĭ maĭ găseştĭ leacul [2]).

Din colecţia Jarnik-Bârseanu:

Bată-te, bădiţă, bată
Zilele toate deodată,
Cele două zile grele
Care-ĭ Sâmbăta 'ntre ele;
Razele de p'îngă soare
Şi dreptatea mea cea mare,
Ţarcănu de p'îngă lună
Şi dreptatea mea cea bună...
Bată-te toate 'mpreună
Să te tărĭĭ pe-a mea urmă!
—Nu mĕ, lele, blăstema,
Că te las acum aşa;
Eŭ numaĭ că mĭ am glumit,
Nicĭ decum nu te-am iubit! [3])

[1]) Hodoş, 236.
[2]) Bibicescu, 70, cf. 71, 72, 73, 79, 80.
[3]) Jarnik-Bârseanu, 537, cf. 355, 359, 526, 540. —Hodoş, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311.—G. D. Teodorescu. *Osîndite-ar*, pag. 279.

Să vedem acum starea sufletească când drăguții sunt departe unul de altul. Amêndoĭ sunt triștĭ, el maĭ cu resignare, ea maĭ expansivă. Și doinele care le-am găsit, din colecțiile consultate, relative la partea aceasta, sunt maĭ multe femeeștĭ. El, departe, plânge maĭ mult jalea luĭ; ea, pe lîngă întristarea-ĭ, e îngrijită și de el și caută mijloace ca să-ĭ aline dorul. Trimite cucul ca să-ĭ spue că tot la el se gîndește, că nu s'a măritat, și, dacă luna ar eși maĭ de vreme pe cer, s'ar duce chiar la el; iar când îșĭ începe cântecul, frunza e veștedă, iar nu verde ca în clipele de veselie.

Foae veștedă din tău,
Sĕracu bădițu meŭ!
Unde-a fi, unde-a însăra,
Pe ce mână s'a culca?

De s'a culca pe stînga
Și va gîndi la mîndra,
Și s'a-ntoarce pe dreapta
Ș'a plânge ș'a suspina [1]).

Desnădăjduirea nu o vedem. Speră întoarcerea luĭ, care dorește să fie cât maĭ curînd.

Te ducĭ, bădiță; ducĭ
Pe subt fagĭ și pe subt nucĭ!
Du-te, zĕŭ, dar iară vină,
Nu mĕ lăsa icĭ străină.

Ca pe-o floare într'o grădină;
Dar nicĭ floarea nu-ĭ străină.
Și ea are rădăcină....
Vino, zĕŭ, bădiță, vină [2]).

Dacă doine, relative la peripețiile dragosteĭ am găsit destul de multe, apoĭ relative la moarte foarte puține.

Din vre-o 2.000 de doine n'am găsit decât vre-o 16 relative la moarte. Cum se explică aceasta? Cazurile de moarte la tinerețe sunt rare, și-apoĭ chiar așa, nu totdeauna tînĕrul saŭ fata care a murit a fost în dragoste cu cineva. Din toate reese melancolia, o jale adîncă și reflexiĭ asupra vieții. Nu găsim desperare, și caracterul bun și milos, hărnicia, deșteptăciunea celuĭ pierdut se degagiază din șiragul frumoaselor ore de dragoste petrecute împreună.

Tacĭ, tacĭ, tacĭ, inima mea,
Rabdă pe cât veĭ putea
Că nu-ĭ trăi cât lumea

Nicĭ veĭ domni tu țara;
Ci-ĭ trăi o zi saŭ douĕ,
Și te-i topi ca ș'o rouă! [3])

* * *

Să trecem acum la a doua stare, când femeea e căsătorită.

Sunt puține doine în care căsătoria nu e regretată. El plecând, tînĕra soție e tristă, căcĭ bărbățelul eĭ cel bun nu maĭ este lîngă ea și când altul caută să o depărteze de la datoria-ĭ, ea ĭĭ rĕspunde că e măritată, și dacă el maĭ insistă, știe să-l pue imediat la locul luĭ. Ducêndu-se el la oaste, ea rĕmâne amărîtă, căcĭ sprijinul ĭĭ lipsește și are să facă și trebile bărbatuluĭ pe lîngă ale eĭ [4]).

---

[1]) J. B. 288, cf. 269.
[2]) Idem, 237.
[3]) Idem, 335.
[4]) Hodoș, 363, 598.

Dar iată tînĕra nevastă regretând starea de când era la părinți.

Binele meŭ din fetie
Nu-ĭ diac să-l poată scrie,
Chiar dí-ar fi cerul hârtie
Și luna un călămâr,
Sfîntul soare un diecel
Să tot scrie mărunțel! [1]) și
. . . . . .
Pân' am fost la maica fată,
Nicĭ n'am tors, nicĭ am pus pînză
Făr' am șest ș'am zis din frunză [2]).

Și atuncĭ când nu maĭ are nădejde de nicĭ o stare maĭ bună, o apucă gînduri de moarte, să se ducă vestea în lume, ca fetele să fie prudente la măritiș. Uneorĭ ca rĕzbunare a stărei sufletești nepotrivite cu dorința eĭ, aleargă la dragostea altuia. Când bărbatul eĭ nu e acasă, spune drăguțuluĭ să vie, arătându-ĭ pe unde, ca să nu-l zărească cineva; iar dacă soțul a simțit că ea nu e credincioasă, nu-și spune drăguțul în ruptul capuluĭ. Dacă fraților eĭ îĭ fac observațiĭ pentru aceasta, ea le spune să-ĭ deĭe pace, că va da seamă pe lumea cealaltă de faptele eĭ, și Dumnezeŭ vede cât sufere de la bărbatul eĭ. Și pe lîngă amarul de la bărbat maĭ vine și acel de la soacră.

Soacră, soacră, poamă acră,
De te-aĭ coace, cât te-aĭ coace,
Ca măicuța nu te-aĭ face;
De te-aĭ coace un an și-o vară,
Tot aĭ rĕmânea amară [3]).

Să vedem acum și pe badea. Ce folos că s'a însurat — îșĭ zice — și când vine acasă strînge sloiŭ de ghiață, ea fiind rece față de el? Blestemă pe nașu-sĕŭ că l-a cununat, blestemă peținorul, se roagă de preot să-l descunune și în schimb aleargă și el la alta. Dar drăguța lesne îl poate lăsa, și atuncĭ iar e cu femeia luĭ — de unde regrete și sfaturĭ celor ce vor să se 'nsoare:

Mĕĭ vecine,
Mĕĭ creștine,
Când te 'nsorĭ ia sama bine,
Să-țĭ eĭ una maĭ sĕracă,
Dar de ochiĭ eĭ să-țĭ placă! [4])

Nevasta luĭ e atât de urîtă »că nicĭ dracu nu-o sărută«. Vacile fug de ea, »că gîndesc că-ĭ ciuma lor«; ar săruta-o și ĭ-e rușine că vor rîde oamenii de el [5]).

Cum vedem, în doină căsătoria e prea puțin lăudată.

* * *

Să trecem la a treia fază, la femeea ca mamă.

Mama stând maĭ mult cu copilul, fire maĭ blândă și maĭ miloasă, e clar ca să ție copilul maĭ mult la ea. Ce bucurie are ea când îșĭ alăptează micuțul,

[1]) Jarnik-Bârseanu, 386.
[2]) Idem, 387, cf. 372, 374, 448.
[3]) Hodoș, 319, cf. idem 343, 344, 350, Jarnik-Bârseanu, 378.
[4]) Idem, 351.
[5]) Idem, 353, cf. 352.

care o privește cu aer de mulțumire! Mama nu știe cum să-ĭ maĭ procure jucăriĭ de drag ce-ĭ este. Ochiĭ eĭ sunt veșnic aținți asupra copiluluĭ până se face mare; și apoĭ când el pleacă de-acasă în larga lume, ea se gîndește mereŭ la dînsul.

Doina pe de-o parte ne arată cum mama plînge că i-a plecat băeatul și nu știe dacă îl va maĭ vedea, pe de alta jalea luĭ că și-a lăsat mama, bătrână și fără sprijin. Dacă va muri prin străinĭ, o consolează să nu fie atât de tristă, căcĭ mulțĭ mor așa. Nu știe ce să facă ca să-ĭ aline suferințele provenite din cauza plecăreĭ luĭ, și atuncĭ, când e departe și se vede atât de stingher între alțiĭ, care nu sunt aceia pe care i-a cunoscut de mic, crede că mamă-sa l-a blestemat pe când era copil ca să trăiască prin străinĭ [1]).

In rezumat, dragostea din doină nu e ceva mistic, nicĭ libertinaj, ci un sentiment viŭ, plin de tristețe și de pasiune, după vîrsta îndrăgostiților. Ca fată mare ea iubește înflăcărat de tot, neluând nimic în seamă, ci numaĭ dorința eĭ să se realizeze. Ca soție își schimbă iubirea, când acel pe care l-a luat îĭ e urît și îĭ face necazurĭ în casă; ca mamă inima îĭ e friptă, e ca o »vită înjunghiată«.

In cântecul popular găsim o notă deosebită — între altele — de poezia cultă. Noĭ, sexul urît, în poezia artistică nu avem decât rareorĭ cuvinte măgulitoare și de admirație; pe când în poezia populară fiecăruia i se dă ceeace merită. Aceasta se vede maĭ ales în comparațiĭ.

* * *

Să trecem la doina înstrăinatuluĭ.

Sunt prea puținĭ acele firĭ care, departe de locul natal, să nu dorească a se întoarce acolo de unde aŭ plecat. Este iubirea ceruluĭ subt care te jocĭ ca copil, este casa în care ți-aĭ făurit mîndrele planurĭ ale viitoruluĭ,

Este vatra părintească
Unde laptele am supt.

Și atuncĭ, când v'ațĭ întors acasă, după o lungă absență, în orașul de naștere, nu-ĭ așa că ațĭ simțit o emoțiune deosebită? Că colțul străzeĭ vĕ deștepta un joc de copiĭ? Copacul din fața caseĭ, umbra la care vĕ adăposteațĭ vara? Grădina, alergările nebunatice? Flăcăul nostru când se vede în străinĭ, el care nu s'a depărtat de țărcuitul caseĭ luĭ decât doar până la pădure, orĭ până la lanurile grânelor, îl apucă un dor de aĭ luĭ, pe care nu are însă cuĭ să-l spue. E ca și trandafirul scos din locul luĭ, ne spune doina, și ca o mlădiță între spinĭ.

Jelui-m'aș brazilor
De doruțul fraților;
Jelui-m'aș munților
De dorul părinților;
Jelui-m'aș florilor;
De dorul surorilor;

Jelui-m'aș și n'am cuĭ,
Jelui-m'aș codruluĭ
Codruluĭ frunzosuluĭ,
Codruluĭ umbrosuluĭ;
Codru-ĭ jalnic ca și mine [2]),
etc.

[1]) Bibicescu, 122, 123, 125, 135, 166—168, 177, 190. Hodoș, 532, 533. Jarnik-Bârseanu, 642.
[2]) Jarnik-Bârseanu, 411.

Şi străinul rareorĭ ţĭ-e prieten. Ţĕranul, când nu e lingă aĭ luĭ, zice că e mâncat de străinĭ, de lipsă şi de odihnă »ca iarba de boĭ bĕtrânĭ«. Doreşte să ardă pădurea care-l desparte de satul luĭ, să rĕmâe numaĭ un copac şi suindu-se în el să vază pe mama luĭ,

Cu mătura măturând,
Cu lacrămĭ din ochĭ stropind! [1])

Il apucă descurajare şi prevede că va muri în străinĭ, fără nicĭ unul din aĭ luĭ la căpătîiŭ. Românul a cântat şi la durere. In străinĭ dorul de casă i s'a făcut viers plin de amar, căcĭ

Pribegia cuĭ e bună?
La feciorul fără mumă.
Pribegia cuĭ e dată?
La feciorul fără tată! [2])

E greŭ să te simţĭ singur pe lume, fără a avea un suflet care să te primească cu căldură, fără a avea pe părinţiĭ tĕĭ, ca să le arăţĭ bucuria în momentele vesele, iar în cele rele să le ceĭ ajutor. Când flăcăul nostru s'a vĕzut singur fără tată şi fără mamă, singur — şi e atât de trist cuvîntul acesta! îţĭ dă o imagine atât de jalnică! — când s'a vĕzut singur, zic, a cântat iarăşĭ, cu ochiĭ plinĭ de lacrimĭ. El atuncĭ era ca puiĭ corbuluĭ şi străin ca pasĕrea în largul vĕzduh. Fata, când e singură, e într'o stare şi maĭ rea: căcĭ flăcăul îşĭ găseşte lesne existenţa, iar ea maĭ cu anevoe. Amîndoĭ plâng când sunt singurĭ: el de-ar călca din piatră în piatră şi din urmă în urmă, nu o să facă tată şi mamă din străin [3]); ea dorind moartea, căcĭ tot nu are »taică ca s'o ţie şi maică să o mîngiie« [4]).

* * *

Dar iată că fluerul ciobanuluĭ nu maĭ cântă melancolic. Acum doina este plină de foc şi de blestem în contra stăpînuluĭ nemilos, care se bucură la avutul săteanuluĭ, în contra străinuluĭ flămând şi prădalnic, care se aruncă peste sate ca uliul peste puiĭ rătăciţĭ aĭ cloşcĭĭ, în contra acelora care aŭ sărăcit biată ţară vreme îndelungă, în contra Fanarioţilor, la care »les intrigues, les cabales, l'hypocrisie, la trahison, la perfidie, sur tout l'art d'estorquer de l'argent de toutes mains y sont enseignés méthodiquement«, după cum zicea consulul prusian Gaffron (1799).

A avut multe să sufere sĕraca ţara noastră. D'abia plămădită, vin şivoae de barbarĭ, care veacurĭ întregĭ s'aŭ năpustit asupra văilor Dunăreĭ şi aŭ silit pe Românĭ să înfunde ascunzătorile munţilor şi muntele să le fie patrie. Cu începerea suteĭ a 18-a se măreşte un alt şivoiŭ, acela al Grecilor din Fanar. Ţara nu maĭ era ţară. Se făceaŭ arăturĭ, se semăna, creşteaŭ grânele, şi când nădăjuia Românul să facă şi el ceva strînsoare pentru casă, se pomenea cu lipitoarea cerêndu-le

[1]) Jarnik-Bêrseanu, 426.
[2]) Idem, 425.
[3]) Idem, 434.
[4]) Idem, 439. 443.

birul, se pomenea cu Turcul dând iuruş în sat, foc caselor, pîngărirea celor sfinte şi nerespectarea a nimic. Şi Românii, jefuiţi şi oropsiţi şi de cer pentru un moment, aŭ luptat. Nu şi-aŭ uitat limba, nicĭ obiceiurile, nu şi-aŭ pierdut credinţa şi nădejdea de zile mai senine. Unii vĕzênd că nu mai e de traiŭ acasă, luaŭ calea codruluĭ şi aicea, cu mâna pe trăgaciŭ la nevoie, opreaŭ calea ighemonicoşilor. Aceştĭ oamenĭ eraŭ oastea ţĕreĭ, aceĭ care mai puneaŭ în frĕŭ lăcomia celor asupritorĭ. Dar codru nu le era gazdă pentru totdeauna; căcĭ în timpul ierneĭ eraŭ nevoiţĭ să vie la sate iarăşĭ, cu regretul că atuncĭ li era greŭ.

Până codru frunza-şĭ ţine,
Toţĭ voiniciĭ trăesc bine;
Dacă codru frunza-şĭ lasă,
Toţĭ voiniciĭ trag pe-acasă,
La copiĭ şi la boreasă,
La viaţa ticăloasă![1])

Iar atuncĭ când haiducul e prins şi omorît, orĭ moartea bună îl ia dintre viĭ, şi codrul e jalnic:

Foaie verde brînduşele,
Jele-ĭ, Doamne, cuĭ îĭ jele,
Jele-ĭ, Doamne, codruluĭ
De armele hoţuluĭ,
Că le plouă şi le ninge
Şi n'are cine le 'ncinge,
Că cine mi le-a avut,
Mi-o pus faţa la pămînt;
Dar n'a pus-o să 'nflorească,
Ci-a pus-o să putrezească
Şi să nu maĭ haiducească![2])

Doine haiducĕştĭ sunt şi în Transilvania, căcĭ şi acolo e un ciocoiŭ străin, care numaĭ cu ochĭ bunĭ nu priveşte pe Român. Acolo femeia e haiduc ca şi la noĭ. Ochiĭ eĭ scapără de mânie, nu are arme nicĭ secure,

Dar câţĭ dinţĭ îĭ am în gură
Is făcuţĭ pe muşcătură,
Câte degete-am la mâĭnĭ
Is tot laţurĭ de păgânĭ![3])

Cât amar şi cât zbucium este în sufletul Românuluĭ transilvănean, când aruncându-şĭ ochiĭ peste frumoasa-ĭ ţară vede cine o stăpîneşte!

Veni-ar timpul să vie,
Ca Românul iar să 'nvie
Şi de hoţĭ să mîntuiască
Ţara luĭ Ardelenească!
Asta nu ĭ ţară de cânĭ,
Ci e ţară de Românĭ;
Nu-ĭ pămînt de Ungurenĭ
Ci-ĭ de neaosĭ pămîntenĭ![4])

Pe cât de aprins ne arată doina pe român la dragoste, pe atât de crud ni-l arată la ură. Este sufletul luĭ rănit şi umilinţa în care se simte, când cere ciocoiuluĭ să-ĭ deie de lucru şi nu e primit. Este mizeria în casă care-l împinge la rĕŭ, numaĭ să nu-ĭ moară copiiĭ de foame. El nu e invidios pe avutul altuia făcut cu strădanie; el chiar asupritoruluĭ nu-ĭ doreşte rĕul, decât atuncĭ când e amenînţat să moară de foame şi cerêndu-ĭ de lucru e gonit. Atuncĭ:

[1]) Jarnik-Bârseanu, 583.
[2]) Idem, 580.
[3]) Alexandri, p. 319, ediţia 1866.
[4]) Alexandri, *op. cit.*, pag. 311.

Frundzî verdi baraboĭ
O vinit vremĭa di-apoĭ
. . . . . .
Din cheli-am sî vă dispoĭ,
Din chelia di dupî cap
Am sî 'nbrac coada la baltag,
Din chelia din chicioarĭ
Am sî-mĭ fac tĭocurĭ la chistoalĭ [1]).

* * *

In doinele relative la oaste găsim deosebire între acelea din România şi acelea din Transilvania. Cele mai multe le vom găsi peste munţĭ, pentru că acolo cătănia — cum eĭ zic oasteĭ — e socotită cât se poate de grea şi doborîtoare. Să vedem întâĭ pe cele din România.

Flăcăul decând trage sorţiĭ se gîndeşte la ceĭ treĭ anĭ ce o să-ĭ facă în armată. Viaţa de soldat nicăirĭ nu e lăudată. De aceea îl vedem îngrijat, rugându-se de tată-sĕŭ să vîndă calul ca să cumpere pe primar, să vîndă boiĭ ca să cinstească pe colonel, că doar va scăpa. Par'că-ĭ apucă ghiara morţiĭ aşa se jălesc că aŭ să facă armata, ca şi atuncĭ când sunt luaţĭ. Cele mai multe doine sunt făcute de soldaţiĭ însuraţĭ, care îşĭ plâng soţia şi copilaşiĭ rĕmaşĭ acasă:

Casa cu copchiĭ sarmana
O ramas numa' cu mama
Copchiĭ pi lîngî vatrî,
Strîgî jalnic, mamî, tatî! [2])

Saŭ o alta când îşĭ cere concediŭ:

Pe dealul luĭ Vicşorean
Mĭ-a înflorit mărgăritar.
Aoleo, domnule sergent
Mai dă-mĭ treĭ zile 'n concert [3])
Că mi s'a făcut dor de-acasă
De copiĭ şi de nevastă [4]).
etc.

Altădată doreşte să ardă cazarma,

Undi staŭ catanili,
Sî ardî şi ceĭ din fund,
Undi staŭ domnĭ şi tund,
Sî ardî ş'aceĭ din faţî
Undi stau şi 'nvaţî [5]).

Alteorĭ nu voeşte să se ducă aşa uşor la oaste, ci se opune acelora care voesc să-l ia; ba la aceasta vedem şi pe mîndra că ia parte.

Frunzuliţă treĭ măsline
Iacă, puică, streaja-mĭ vine,
Şi mĕ ia de lîngă tine.
— Las' să vie bat-o crucea
Pă cum vine, aşa se duce,
Că 'ncuiŭ uşa cu zăvoru
Şi bat streaja cu toporu [6]).

---

[1]) Canianu, 328, cf. 329. G. Dem. Teodorescu. *Doina haĭducului*, pagina 289. 1885.
[2]) Canianu. Din 306 cf. 307. 308.
[3]) In concediŭ.
[4]) Pe dealul luĭ Vicşorean. Colecţia mea inedită.
[5]) Canianu, 310.
[6]) Frunzuliţă treĭ măsline. Colecţia mea inedită. Cf. Canianu, 326.

Românul, când s'a vĕzut în câmpia Bulgarieĭ şi când a auzit şuerând pe lîngă el gloanţele turceştĭ, nu s'a sfiit, ci a dat năvală contra duşmanuluĭ, şi a cules cu sângele luĭ libertatea unuĭ popor vecin şi neatîrnarea sa. Iată ce ne spune doina:

Frundzî verdi lem(n) uscat
Pi drum la Calafat,
Osman-Paşa nĭ-o plecat
Şî din gurî aşà dzîcè:
— Acaman şi vaĭ di noĭ
Noĭ dacî nĭ-am întîlni
Cu ghiaurĭĭ roşiorĭ,
Nĭ-om lupta chept la chept,
N'am sî dzîc ca la cadînĭ,
»Drasti, drasti gospodin [1]).

In Transilvania.

Flăcăul plecat de la părinţĭ, dus în cine ştie ce capĕt al imperiuluĭ, între oamenĭ a căror limbă poate nu o cunoaşte, şi acolo avênd să lupte cu greutăţĭ şi necazurĭ, e clar să nu vedem o notă veselă în doinele de această categorie. Pentru cine face el acolo armata? pentru cine luptă el acolo, când e atât de asuprit? Când pleacă la armată e o întreagă jălanie în toată casa. Roagă pe mîndra să-l petreacă până în marginea satuluĭ, roagă pe mamă-sa de asemenea să vadă cum îl duce:

Pe foae de cucuruz
La Italia din sus;
Pe foaia tuleuluĭ
Oblu 'n ţara Ceuluĭ! [2])

In urmă-ĭ rĕmân părinţĭ bĕtrânĭ şi fără putere şi mîndra, care alăturĭ cu eĭ blestemă pe aceia care i-aŭ răpit pe bădiţa [3]).

* * *

D. Haşdĕŭ a constatat că doina o avem de la Dacĭ. Romanĭĭ, ca un popor cu simţ practic, ocupându-se cu ceeace le aducea un câştig vĕdit, aŭ prea puţină poezie lirică. In urma luptelor luĭ Traian cu Dacĭĭ, aceştia căzênd în rĕzboiŭ, învingĕtorĭĭ care aŭ devenit locuitorĭ aĭ noeĭ stăpînirĭ, luând femeile şi fetele învinşilor ca soţĭĭ, copiĭĭ lor aŭ ştiut, pe lîngă limba tatăluĭ şi obiceiurile neamuluĭ sĕŭ, şi pe aceia a mameĭ şi obiceiurile şi poezia bărbaţilor şi părinţilor lor. Iată cum avem noĭ doina, datorită numaĭ transmitereĭ prin femee.

Dar am intrat în domeniul istoriculuĭ doineĭ şi nu aceasta am voit să tratez.

Dimitrie Dimiu.

[1]) Canianu, 311, cf. 313.
[2]) Jarnik-Bârseanu, 618.
[3]) Idem, 608, 591.

IN AMURG

O casă veche şi curată
Pierdută după pomi în floare —
Şi dă în asfinţit de soare —
Iar pe subt pomi, visând, o fată...

Vezi, pân'acum spre multe case
M'a îndemnat — bată-l să-l bată —
Norocul, însă nicĭodată
Pe unde-s fetele frumoase.

Am maĭ vĕzut-o eŭ cândva —
Şi, uite, ştiŭ şi cum o chiamă, —
Atuncĭ de ce să-mĭ fie teamă
Şi să nu trec pe lîngă ea?

De, mĕ zări; acum ce vreĭ?
Şi rezimată 'n mâna dreaptă
De-un vişin, par'că se aşteaptă
Măcar să trec prin faţa eĭ...

Eram să trec, dar ochiĭ eĭ
Prea dulcĭ eraŭ — şi pomiĭ 'n floare,
Şi cântec de privighetoare —
Şi noĭ atât de singureĭ!...

NAUM ANDREĬ.

ASUPRA DUELULUI

I

Aceeaşĭ lege morală şi aceleaşĭ principiĭ ale raţiunĭĭ şi ale dreptuluĭ natural, care interzic şi condamnă sinuciderea, ca o acţiune criminală şi contrarie oricăreĭ legĭ şi oricăruĭ drept, aceleaşĭ principiĭ interzic şi reprobează de asemenea duelul, ca contrariŭ tuturor prescripţiunilor raţiuneĭ sănătoase, ale moraleĭ şi ale dreptuluĭ, fie natural, fie divin saŭ uman. Duelul nu e decât un fel de sinucidere. Este evident că nu se vorbeşte aci decât de duelul propriŭ zis, care în totdeauna oferă pericol de moarte pentru unul din luptătorĭ. Mulţĭ autorĭ distinşĭ aŭ studiat şi tratat în scrierile lor cestiunea dueluluĭ, şi foarte numeroase volume aŭ apărut pe această temă; printre filozofiĭ, moraliştiĭ, jurisconsulţiĭ şi oameniĭ de stat din toate timpurile şi din toate ţĕrile, uniĭ aŭ condamnat duelul, alţiĭ l-aŭ justificat şi admis ca legitim.

Intr'adevĕr, oameni de stat şi autorĭ celebri aŭ vorbit în scrierile lor în favoarea dueluluĭ: Robert Peel, Guizot, Berryer, Lemontey, Brillant Savarin şi mulţĭ autorĭ privesc duelul ca un lucru just, legitim şi foarte natural în unele cazurĭ.

De altminteri, duelul, fiind o luptă între doĭ oameni, cum însuşi cuvîntul arată, este foarte vechiŭ şi se găsesc exemple în istoria tuturor popoarelor antichităţiĭ aproape. In societatea maĭ recentă, el există ca mijloc judiciar, şi în unele cazurĭ era prescris, ordonat, chiar regulat prin lege şi admis ca probă judiciară între douĕ părţĭ certate. Obiceiurile aceluĭ timp ne explică o astfel de anomalie şi nu trebue să ne mirăm dacă legile de atuncĭ privesc duelul ca permis şi în unele cazurĭ ca un mijloc de apărare justă şi legitimă, cum aceasta se poate vedea, în Franţa, într'o ordonanţă a regeluĭ Ludovic-cel-Tînĕr din 1168, prin

care oprea duelul pentru orice datorie care nu ar întrece suma de cinci soli. Filip-cel-Frumos, la rîndul sĕŭ, opri într'un mod absolut duelul în materie civilă şi stabili ca regulă că cineva se poate apăra fără a fi obligat a se bate.

Duelul este un act tot atât de imoral ca şi sinuciderea şi asasinatul, pentru că le cuprinde pe amêndouĕ; el este o contravenţiune a ordinei legale şi a tuturor datoriilor ce are omul către sine însuşi, către familia sa, către aproapele sĕŭ, către stat şi către societatea întreagă, fără a mai vorbi de datoriile ce le are faţă de Dumnezeŭ şi în prevederea unei vieţi viitoare. Din fericire el nu este un viţiŭ comun întregii omeniri, nici înnăscut în om; el este o apucătură stranie, care de sigur trebue să fi fost necunoscută în societatea primitivă a omuluĭ. Astfel nici Cesar n'a trimis cartel luĭ Caton, nici Pompeiŭ luĭ Cesar, cu toate insultele grave schimbate între eĭ; şi Themistocle, cel mai glorios căpitan al Greciei, într-nimic nu s'a crezut desonorat, lăsându-se a fi ameninţat cu lovitura de baston.

La noĭ trebue să ne felicităm că duelul, acest abuz contra moraleĭ, nu e al ţerii noastre.

La noĭ duelul există numaĭ în poveştĭ, şi modul cum se practică e cu totul departe de cum se practică în ţĕrile de unde îl avem azĭ importat.

Poveştile ne spun că eşiaŭ »Feţii Frumoşi« de se luptaŭ cu zmeĭ, nu cu vr'o armă, ci la luptă dreaptă. Cine a asistat vr'o dată pe la ţară la câte o luptă de voĭnicĭ, îşĭ poate face o idee justă de cum îşĭ imaginaŭ Românii duelul în poveştile lor.

Se cuprindeaŭ în braţe luptătoriĭ, mărginindu-se totul la puterea musculară. Cine era mai virtos trîntea pe adversarul sĕŭ la pămînt; surprinderile eraŭ interzise: astfel era satisfacţiunea onoareĭ ofensate. Mai târziŭ duelul a mai degenerat puţin, transformându-se în nişte lovituri reciproce, pe cât se poate fără leziune. Aşa că la noĭ duelul este o moştenire sângeroasă rĕmasă moştenire de la Domnii Fanarioţi, iar pentru Poporul Român duelul este un *anachronism* revoltător. Numele duelului pentru Românĭ e *lupta dreaptă*.

Duelul vine de la vorba latinească *duellum*; la Greci se numeşte μονομαχία; în ambele aceste limbĭ el înseamnă lupta singulară, lupta între doĭ. Scopul acesteĭ lupte la ceĭ vechĭ nu e tot acelaş pe care îl are în vedere duelul de azĭ. In istorie se citează multe exemple ce fel era un duel în antichitate şi ce scop urmărea. Scopul duelului era de a decide victoria între două popoare saŭ de a susţine onoarea unei naţiunĭ, nici decum de a satisface o ceartă de particularĭ. Duelul era, ca să zic aşa, un rezbel în miniatură, saŭ mai bine rezbelul şi duelul se confundaŭ. Duelul precede rezbelul; dacă putem admite o ceartă, o luptă la primiĭ oamenĭ, aceasta n'a putut fi decât un duel, căcĭ o familie nu mai era Statele, era lumea întreagă şi nu era vorba de armate.

Duelul ca luptă particulară între doĭ adversarĭ fu propriŭ mai ales deprinderilor şi moravurilor evuluĭ mediŭ şi a timpurilor apropiate de el, şi găsea izvorul sĕŭ în serbările (tournois) care eraŭ practicate ca lucru just şi legitim şi ca un exerciţiŭ folositor şi avantagios.

Orice s'ar zice, duelul rĕmâne imoral, pentru că acela ce se angajează la

un duel voeşte mai înainte de toate o sinucidere, de oarece niciodată el nu poate fi sigur de a ieşi cu viaţă. Oricare ar fi motivele ce împing pe un om a provoca un duel, el arată în totdeauna un dispreţ pozitiv pentru viaţă, acest dar foarte preţios, pe care nimeni în lume i-l poate da, şi pe care nu-l poate recâştiga din momentul ce l-a pierdut. Morala nu poate avea contra duelului decât legi şi măsuri preventive, aceleaşi care condamnă sinuciderea, şi care aŭ raţiunea lor supremă şi ultima sancţiune într'o viaţă viitoare. Dar duelul nu cuprinde numai dispreţul proprieĭ sale vieţi din partea aceluia care se bate, el cuprinde şi intenţiunea perfectă şi pozitivă de a ucide pe semenul seŭ; fiecare din ceĭ doi combatanţi speră, doreşte şi vrea să vadă pe adersarul seŭ mort pe câmpul de bătae.

Duelul nu poate fi considerat în nici un chip ca reparaţiunea uneĭ insulte primite. Dacă Corneille pune în gura eroului seŭ »*Cid*« cuvintele: »Numai prin sânge se spală o astfel de insultă«, şi »Morĭ saŭ ucide«; aceasta fiindcă marele poet voia numai să zugrăvească caracterul şi moravurile timpului. Dar de la această zugrăvire şi până la aprobarea duelului este foarte departe. Dacă tot ce s'a zugrăvit în ficţiunile poetice, ar trebui luate ca adevĕr, atunci n'ar mai fi în lume nici faptă rea, nici minciună, nici nedreptate, nici crimă: ar fi *vîrsta de aur* a luĭ Ovidiŭ.

Duelul, cu toate frazele sforăitoare care îl sfinţesc, nu e decât o rătăcire a spiritului omenesc, după cum am spus-o deja; nu este altceva decât o îndoită crimă. Căci este crimă de a atenta de bunăvoie la propria sa viaţă, şi de asemenea este crimă de a atenta la viaţa altuia. Dacă într'un anumit caz omul este liber de a se rĕzbuna şi de a-şĭ face singur dreptatea, atunci ce mai avem trebuinţă de legislaţiune, de legi, de tribunale, de judecăţi şi de sentinţe?

Dacă cavalerul care a primit insulta, o palmă, spre exemplu, crede că o astfel de insultă trebue spălată în sângele aceluia care a făcut-o, pentru ce atunci, întreb, gentleman-ul insultat refuză de a se bate cu un servitor, cu un burghez care i-ar fi dat palma? Oare palma dată de un gentleman unuĭ alt gentleman prezintă, un caracter diferit de palma dată de mâna unuĭ mojic?

Onoarea nu se spală prin sânge. Oricine face ceva în contra onoareĭ, nu o va putea recâştiga decât ducênd în societate viaţa unuĭ om onest. A fi un bătăuş dibaciŭ şi aprig, nu vrea să zică a fi om onest, nici om de inimă. Cel mai bun luptător poate fi cel mai necinstit, cel mai de despreţuit şi cel mai mişel dintre oameni.

Dacă legile omeneşti interzic duelul şi dacă el continuă încă printe oameni, aceasta nu probează absolut nimic în favoarea duelului: el rĕmâne pentru de-apururi blamabil.

Pentru a complecta ceeace s'a zis, va fi de ajuns să adaog încă o foarte mică observare. Nu cred ca duelistul să recunoască şi să admită legitimitatea faimoaselor judecăţi ale luĭ Dumnezeŭ, practicate mai ales în timpul evuluĭ mediŭ, în procesele judecate de tribunalele bisericeşti, şi adoptate în urmă de procedura civilă şi criminală în diferite ţĕri. Admiţênd legalitatea acestuĭ fel de judecăţi, pentru a fi logic, trebue să aprobăm ca juste şi legitime toate ororile

Inchiziţiuniĭ, ale sfinteĭ Vehme şi ale oricăreĭ instituţiunĭ asemĕnătoare care aŭ pătat cu sânge şi omor societatea ce se pretindea creştină şi civilizată. Consecinţa este riguroasă.

Insulta pe care un om o primeşte din partea unuĭ alt om nu e decât un simplu fapt uman; şi pentru orice fapt uman sunt legĭ omeneştĭ care îl recunosc şi îl judecă. Dar viaţa nu aparţine omuluĭ, nicĭ a sa proprie nicĭ aceea a unuĭ alt om; el n'are decĭ dreptul de a ridica nicĭ pe una nicĭ pe cealaltă.

Duelul ne-fiind decât un rezumat de sinucidere şi de omor, cum poate fi el just şi legitim? Sunt, fără îndoială, fapte, ofense şi chiar crime, unde, prin lipsă de probe legale, acela care este ofensat nu poate cere dreptate şi satisfacţie, şi unde câte odată chiar opinia publică îĭ este cu totul contrarie şi defavorabilă, aşa încât el crede că trebue să recurgă la duel şi să-şĭ expună viaţa sa pentru a-şĭ salva onoarea şi pentru a asigura interesele sale drepte şi legitime. Legile pozitive n'aŭ prevĕzut aceste cazurĭ de represiune severă ca pentru crime, astfel că moartea de om care urmează duelului este pedepsită maĭ puţin riguros decât moartea cauzată în orice altă împrejurare. Ar trebui pur şi simplu ca legea, lăsând la o parte orice distincţie subt acest raport, să împiedice şi să pedepsească duelul după aceleaşĭ principiĭ, după care pedepseşte omorul şi asasinatul; ea ar trebui să fie cu atât maĭ riguroasă pentru duel, cu cât el presupune în totdeauna intenţiunea pozitivă din partea celor doĭ adversarĭ de a ridica viaţa unul altuia.

Ceĭ doĭ luptătorĭ sunt de o potrivă de culpabilĭ, de oarece fiecare din eĭ vine pe teren cu intenţia hotărîtă de a ucide pe adversarul sĕŭ, iar gîndul ce are că poate va cădea el subt lovitura de moarte a adversaruluĭ nu împiedică întru nimic propria sa intenţie omucidă şi criminală, prin urmare *a priori*.

Acela care rĕmâne în viaţă dintr'un duel este un asasin, şi ar trebui să fie tratat de lege ca atare, cu toată asprimea de care ea dispune. Unĭĭ cred din contra, afirmând că fiecare din combatanţĭ uzează de legitima apărare cu arme egale şi cu acelaş noroc de a ieşi învingĕtor saŭ de a peri în duel; tot ce se afirmă însă pe aceste baze nu e decât sofism. Acela care provoacă şi acela care primeşte aŭ totdeauna intenţia de a ucide, şi martoriĭ care asistă la o astfel de luptă sunt complicĭ, de o egală culpabilitate, a omoruluĭ care se sevîrşeşte în duel.

Este nedemn, scandalos şi contrar moraleĭ publice de a vedea dându-se adesea publicităţiĭ manifeste de duel, unde provocatorul insultă în public pe cel provocat, pentru că acesta nu a primit lupta. Oameniĭ care merg până acolo, calcă în picioare orice justiţie şi orice lege, pe faţă şi fără frică; eĭ despreţuesc orice putere legislativă şi orice autoritate, căutând eĭ singurĭ a-şĭ face dreptate, în afară de orice magistratură şi de orice reprezentare a justiţieĭ. Şi aceasta se vede astăzĭ, în secolul al nouĕsprezecelea, la popoarele care pretind a fi ajuns la cel maĭ înalt grad al civilizaţiuneĭ.

Se pretinde că, bătêndu-se în duel, se repară onoarea; dar ce onoare poate rezulta dintr'o acţiune absolut contrarie tuturor legilor dreptuluĭ natural, ale justiţieĭ şi ale moraleĭ? Căcĭ onoarea omuluĭ este maĭ înainte de toate un

sentiment eminamente moral şi residă nu în poziţia exterioară, materială saŭ socială a omuluĭ, ci în raţiunea sa şi în cunoştinţa ce are despre propria sa valoare şi despre demnitatea sa personală. Astfel trebue să se înţeleagă onoarea omuluĭ, şi orĭce definiţiune care se depărtează de aceasta, este opusă principiilor celor maĭ simple şi celor maĭ clare ale raţiunĭĭ. *Eul*, adică persoana, este subiectul imediat, precum şi primul obiect al acestuĭ sentiment, al propriei sale demnităţĭ, al onoareĭ. Tot ce vine din altă parte, stimă, încredere, recunoştinţă, amor, toate acestea nu sunt onoarea, nu sunt decât o simplă dovedire a presenţeĭ şi a existenţeĭ eĭ, în persoana, căreia se consacră aceste sentimente şi tot ceeace se raportă la ele.

Onoarea este atât de legată cu fiinţa intimă a omuluĭ, încât nicĭ o putere exterioară nu i-o poate nicĭ da, nicĭ ridica, fiindcă ea nu este altceva decât chiar simţul intim, fără care însuşĭ sufletul nu poate exista, nicĭ raţiunea nu se poate concepe şi cunoaşte. Astfel înţeleasă onoarea la om, ea nu poate fi răpită, nicĭ chiar vătămată prin fapte saŭ prin acţiunea unuĭ alt om; nicĭ ura, nicĭ invidia, nicĭ ingratitudinea, nicĭ vrăjmăşia, nicĭ o ofensă, nimic nu poate răni onoarea unuĭ om; el singur se poate lipsi de ea, lucrând contra principiilor pe care i le prescrie ea în forul luĭ interior.

Onoarea, zice Platon în opera sa *Legile,* este un bun dumnezeesc şi nimic rĕŭ nu poate fi onorat; Voltaire o numeşte pur şi simplu *o datorie.* Odată pierdută, ea nu se maĭ poate recăpeta neatinsă; ea este, cum zice Boileau, asemănătoare cu »o insulă prăpăstioasă şi fără ţĕrmurĭ; odată ce aĭ eşit dintr'insa nu maĭ poţĭ reintra«. Saint-Foix o defineşte: »forţa sufletuluĭ animată saŭ redeşteptată prin datorie, care câte odată ne duce dincolo de ceeace ea ne prescrie«. (Ess. Paris, œuv. t. IV, p. 336). Cum se poate numi decĭ duelul o luptă de onoare şi câmpul închis un câmp de onoare? Nu sunt legĭ pentru a supraveghia interesele materiale ale orĭcăreĭ persoane, pentru a-ĭ garanta siguranţa şi viaţa sa şi pentru a-ĭ asigura exerciţiul legitim al facultăţilor sale?

Duelul este încă unul din acele capriţiĭ nenorocite care îşĭ are izvorul, ca atâtea altele, în dezordinea raţiuneĭ cauzată în firea omenească de pasiunile urîte cărora ea cedează cu atâta uşurinţă. In virtutea căruĭ drept duelistul se constitue el parte litigioasă, judecător şi acuzator, când în acelaş timp el este culpabil şi acuzat? Pretinde a administra şi a împărţi dreptatea cu mâna sa pătată de sângele semenuluĭ sĕŭ? Prima lege a societăţiĭ este aceea care opreşte pe orĭce om de a-şĭ face dreptate sie însuşĭ şi în afară de orĭce legalitate.

Pentru a pune sfîrşit acesteĭ dezordine în societatea omenească şi acestuĭ scandal contrar orĭcăreĭ morale publice, şi pentru a face să înceteze aceste crime încă foarte numeroase, ar trebui să se introducă în legislaţia penală legĭ represive contra dueluluĭ, legĭ înainte de toate preventive pentru a-l împiedica, pedepse severe aflictive şi infamante, cu pierderea dreptuluĭ de cetăţean, în cazul când duelul n'ar putea fi împiedicat.

Este o adevĕrată fericire, că în România s'a deşteptat de odată atât Camera cât şi Senatul şi aŭ prezentat, din iniţiativa lor proiecte de legĭ, foarte

serioase, prin care se pune o stavilă lupteĭ barbare. Nicĭ că putea să fie altfel, de oarece o lege în contra dueluluĭ este cu atât maĭ bine venită la noĭ cu cât ea nu va avea să lupte cu moravurĭ tradiţionale, nicĭ să intre în conflict cu opiniunea publică. In Anglia, ţară eminamente bravă şi mîndră, duelul a fost cu desăvîrşire oprit nu numaĭ pentru civilĭ, dar încă şi pentru militarĭ, şi pentru aceştĭ din urmă, dacă înfrîng legea sunt imediat reformaţĭ. De asemenea şi în Germania, ţară eminamente militărească, cu o oştire încă plină de tradiţia cavalerismuluĭ, duelul este oprit şi aspru pedepsit. Dacă dar în aceste ţĕrĭ, cu tradiţiĭ şi c'o puternică aristocraţie civilă şi militară, duelul este cu desăvîrşire interzis, ar fi absurd să credem că în ţara noastră, lipsită de caste şi privilegiĭ, ţară blândă şi rurală, legea propusă ar întîmpina vr'o împotrivire în votarea eĭ. Curentul contra dueluluĭ în ţară este puternic, şi e aproape sigur că proiectele vor fi discutate şi contopite, şi vor căpĕta repede putere de lege, oprind în viitor deprinderea nenorocită de a omorî oamenĭ.

Chr. I. Sulioti.

Biserica Sf. Gheorghe din Hârlău, zidită de Ştefan cel Mare

ZIUA

[FRAGMENT TRADUS DIN »*DIEU*« DE VICTOR HUGO]

Punctul s'a schimbat pe dată! Un orar peste-o momîie!
Printre cutele 'nvechite, un miros greŭ de tămîie
Străbătea. Și subt postavul, groaznic, am simțit că zace,
O ființă pentru care, totu-ĭ liniște și pace.

* * *

Din acest coșciug eșise, risul ce m'a turburat,
Când funebru 'n neagra noapte, de treĭ orĭ a resunat.
Fără să mi-o spue nimenĭ, am simțit, și un fior
M'a cutremurat puternic.
— Vocea 'mĭ zise :
— Trecĕtor!
N'aĭ vĕzut până acuma, decât vise, legiunĭ
De nălucĭ, înșelătoare, adumbrite de minciunĭ,
Orĭ priveliștĭ sclipitoare, legănate 'ncet de vînt,
Care tremură în noaptea celor slabĭ de pe pămînt.
Spune-mĭ însă, vreĭ acuma să cunoștĭ care ți-e soarta ?
Să străbațĭ nemărginitul, orĭ și care i-ar fi poarta ?

* * *

Tu știĭ câte 'n lumea asta mintea-ți dornică-a pĕtruns.
Spirit, însă, fără preget..... tot nu crezĭ că-ĭ de-ajuns ?

Ochiul tĕŭ din umbră 'n umbră, după ce-a cuprins uimit,
Orizonturĭ nesfirşite.... încă nu eştĭ mulţumit?
Ca o pasăre sinistră, către visu-ţĭ efemer,
Despicând întunecimea, vreĭ s'ajungĭ până la cer?
Spune! Vreĭ să laşĭ in urmă timp şi spaţiŭ în ruină?
Ca—dintr'o pădure neagră — să ieşĭ iară la lumină?
Vreĭ s'ajungĭ tu maĭ departe, decât Amos? Maĭ 'nainte,
Decât Esdras şi Elie? Şi cu creeru-ţĭ fierbinte
Să întrecĭ profetul palid, solitarul Cenobit,
Pĕtrunzênd umbra pe aripĭ repezĭ, către infinit?
O! semĕnător al brazdiĭ 'ntunecoase! Muncitor!
Rătăcit în fumul vecĭnic al greşeliĭ! Muritor!
Frunte unde se abate stol de vise grămădite,
Indoielĭ, sisteme vane, fricĭ, lupte nesfirşite;
Ţi-ar plăcea să ştiĭ ce lesne şi cu ce multă ardoare,
Se preschimbă in iubire, noaptea ta îngrozitoare?
Vreĭ—săgeată tremurândă—către ţel să te 'ndrumezĭ
Şi-atingênd în fine ţinta, invisibilul să-l vezĭ?
Nenumitul, idealul, cel real, cel ne 'ntrupat,
Să 'nţelegĭ, să deslegĭ toate şi să fiĭ un inspirat?
Să pluteştĭ maĭ sus în haos decât jalnica natură
Şi 'n lumina fără margĭnĭ, ne 'nţeleasă, lină, pură,
Să deschizĭ înfine ochiĭ, şi zărind prin umbra deasă,
Să 'nţelegĭ ce eştĭ tu 'n lume şi ce-ĭ viaţa ce te-apasă?
Vreĭ? Răspunde.

— Da! strigat-am.

Şi simţiĭ în noaptea lină,
Tremurând creaţiunea ca o pânză de lumină.

* * *

Ridicând atuncea braţul, cu un gest măreţ şi falnic
Inveli întreaga fire, subt o pânză de zăbranic
Şi-ascunzênd subt ea şi visul vieţeĭ care m'a trudit,
Mi-a pus degetul pe frunte...

Şi pe dată am murit.

AL. ZĂGĂNESCU.

CRONICA

PAVILIONUL ROMÂN LA EXPOSIŢIA DIN PARIS IN 1900. — ROMÂNIA ŞI ROMÂNII DE D. DE GUBERNATIS

Astăzi e un fapt îndeplinit că planurile Pavilionuluĭ nostru de la Exposiţia din Paris aŭ fost încredinţate architectuluĭ francez, D. Formigé. Mărturisim că la început n'am crezut svonul acesta. Deşi ştiam pe D. Formigé ca un architect distins al Parisuluĭ, care a făcut palatul de bele-arte şi de arte liberale la Exposiţia franceză din 1889, nu puteam însă crede că ar trece prin mintea cuĭva ideea, de a se adresa unuĭ străin pentru Pavilionul nostru. Căcĭ, în ocazia de faţă, nu era vorba de a vedea ce pot face alţiĭ, ci de a se vedea ce putem face noĭ. Pavilionul Român din 1900 urma, în mod logic, să înfăţişeze oarecum fiinţa noastră de popor, în liniĭ şi ornamente. Exteriorul luĭ trebuia să se prezinte ca personalitatea, ca fizionomia noastră artistică, prin care avea să pătrundă sufletul Poporuluĭ Român, cum pătrunde printr'un obraz sufletul unuĭ om. Judecata aceasta e elementară. A ne prezenta însă cu o lucrare făcută de un străin, care, nicĭ nu ne cunoaşte, este ca şi cum ne-am prezenta cu un manechin improvisat de alţiĭ, şi am voi să-l dăm drept fiinţa neamuluĭ românesc.

Negreşit, cu atitudinea noastră liniştită de revistă literară şi artistică, nu putem decât să ne arătăm mirarea şi adînca noastră părere de rĕŭ în faţa acesteĭ ideĭ greşite. Architectura e considerată ca temelia civilisaţieĭ unuĭ popor, căcĭ ea e cea dintăĭ artă, atât în timp cât şi în importanţă. Ea exprimă maĭ sincer, poate, momentul în care se află acel popor în evoluţia luĭ, decât chiar cărţile scrise de el. Dacă, prin urmare, declinăm competinţa noastră, din capul loculuĭ, în privinţa celeĭ dintăĭ arte, dacă nu suntem în stare să ne facem un pavilion într'o Exposiţie, atuncĭ ce maĭ căutăm cu restul producerilor noastre venite maĭ tărziŭ în desvoltarea-ne?!

Părinţiĭ noştri ne-aŭ lăsat un numĕr de monumente, în care se vede concepţia lor morală, gustul şi idealul lor particular. Neapărat, în mare parte, elementele din ele sunt împrumutate, cum sunt împrumutate fără excepţie la toate popoarele: cum Grecĭĭ le-aŭ împrumutat de la Egiptenĭ şi Fenicienĭ, cum Romaniĭ le-aŭ luat de la Grecĭ, cum architectura gotică a eşit din architectura Romană, şi renaşterea Italiană, Franceză şi Germană din cea gotică unită cu cea clasică; — tot aşa aŭ

luat şi Românii, într'un lung şir de veacuri, modele din architectura Bizantină, alese după gustul lor propriu, şi şi-au format o varietate particulară în tipul architectonic Bizantin, au românizat, cu alte cuvinte, acest tip potrivit geniului lor estetic. Pe de altă parte, dacă în clădirile noastre vechi sunt — după mărturisirea tuturor străinilor care le-au vĕzut — nu numai combinaţii de linii proprii, dar chiar frumuseţi vrednice de toată atenţiunea, este de sigur fiindcă în forma lor exterioară se realiza, în piatră şi cărămidă, emoţia sfîntă, emoţia unei credinţe mari, a unei voinţe conştiente, a unei iubiri de neamul şi de pămîntul lor, din partea acelor Voivozi şi acelor meşteri care le-au zidit adesea cu preţul averii şi sculelor lor, câteodată chiar cu preţul vieţii lor!

Mai e trebuinţă să spunem că nici umbră din toate acestea nu va intra în Pavilionul lucrat de D. Formigé la Paris, adică nici entusiazmul cerut, nici cunoştinţa aprofundată a stiluluĭ nostru? Căci cine 'şi închipue că un străin, care a venit pentru prima oară în Ţara Românească şi a stat în ea trei zile, a pĕtruns în caracterul architectureĭ noastre, — a înţeles însemnarea fiecăreĭ părticele din ea şi trebuinţa sufletească pentru ce a fost făcută aşa şi nu altfel, — a citit în muriĭ bisericilor noastre, cum am citit noĭ cu toţiĭ, istoria măreaţă a bĕtrânilor, care le-au înălţat, după bătăliele ce repurtau, deasupra grămezilor de osăminte ale vitejilor care periau în lupte, — că a putut, cu alte cuvinte, tălmăci în câteva ore, sufletul clădirilor noastre vechi, ascuns subt pietrele şi cărămizele mute, — acela se înşeală. Ceeace vom vedea în Pavilionul Român de la Paris va fi, din contra, ceeace am vĕzut, în parte, în restaurarea bisericeĭ Curţiĭ-de-Argeş: o imitare rece a unor linii şi ornamente din architectura noastră, niscaiva înlănţuiri bizare de frunze, de meandre şi romburi pe ciubucele pereţilor, şi nişte ferestre şi uşi copiate după bisericele noastre, — elemente care vor alcătui, probabil, pentru ochiĭ trecătorilor indiferenţi, ceva plăcut, frumos poate chiar în accepţia largă a cuvîntuluĭ, dar nu frumos pentru ochiĭ care îşi daŭ seamă de lucru. Pentru eĭ, sufletul acelor ornamente, care le leagă şi le armonizează în monumentele vechi româneşti, va fi absent, cum spre pildă este absent sufletul Partenonuluĭ în copia Madeleneĭ din Paris.

II

In locul uneĭ astfel de construcţiĭ de douĕ orĭ greşită: atât prin faptul că ea va fi, în mod fatal, o copie nesemnificativă, cât şi prin aceea că, în principiŭ, ea va arunca asupra noastră umiliaţiunea că am fost incapabilĭ de a o face, — ar fi trebuit, fără nici un moment de esitare, să căutăm, printre architecţiĭ români, pe cel care s'a distins mai mult ca artist, şi să-i încredinţăm cu confienţă lucrarea Pavilionuluĭ Român. Cu modul acesta am fi resolvit o chestiune de onoare, de amor propriŭ naţional şi de presimţire artistică. Şi alegerea artistuluĭ era uşoară. Toţi architecţiĭ români şi toţi oameniĭ cu gust la noĭ sunt unanimi a recunoaşte gustul şi valoarea studiilor architectuluĭ Mincu. Ni se pare că el era indicat, prin însuşirile sale, să săvîrşească lucrarea.

In adevĕr, pentru cine nu e străin de ţara aceasta ştie că D. Mincu a făcut studiĭ strălucite în Franţa, a luat cu distincţie toate medaliile şcoaleĭ de bele-arte din Paris, şi a fost apreţiat de profesoriĭ şi camaraziĭ luĭ ca un talent inventiv, ca un adevĕrat artist. Ne aducem aminte cum ne povestea într'o zi un român impresia ce-a avut-o în vara anuluĭ 1884, când el se informa asupra concursurilor făcute de compatrioţiĭ sĕĭ la şcoala de bele-arte din Paris. Oprit dinaintea unuia dintre concursurĭ, un bĕtrân îl întrerupse din privire de la spate şi-ĭ zise: — Vĕ place lucrarea aceasta, nu e aşa?... — Da, d-le, îngână privitorul neştiind exact ce să rĕspundă. — E, nici mai mult nici mai puţin, a celuĭ întâĭ printre eleviĭ străiniĭ, e a unuĭ român. Bĕtrânul era Dubois, directorul şcoaleĭ de bele-arte. Se întîmplă că, peste douĕ luni, absolventul Mincu primi, ca cea mai plăcută surprindere poate în viaţa sa, de la ministrul lucrărilor publice din Bucureşti, Dabija, o sumă destul de însemnată de banĭ »în scopul uneĭ călătoriĭ de agrement în Europa«, zicea adresa.

Intors în ţară, Mincu a fost cel întâĭ care, avênd sensaţia secretă a principiilor de construcţie şi de ornamentare veche românească, le-a studiat cu dragoste şi stăruinţă. După o îndepărtare de o jumĕtate de veac, după o rătăcire, am putea-o numi mai bine, de la acele principiĭ de architectură românească din partea artiştilor nemţi, polonezi, francezi, care s'au pripăşit la noĭ, introducênd în clădirile noastre uniformitatea banală a clădirilor curente din occident, împestriţate şi încărcate cu ornamente urîte, fără nici o logică faţă cu clima şi trebuinţele noastre, şi mai ales fără

nicĭ un gust,—onoarea de a fi încercat o reacţiune către architectura veche românească revine D-luĭ Mincu. In urma încercărilor sale s'a adoptat, în majoritatea construcţiilor noastre moderne, un numĕr de elemente şi ornamentărĭ româneştĭ, şi azĭ le întîlnim în toate părţile. In 1889, însărcinat de comisarul Exposiţiuneĭ române de la Paris, principele Bibescu, cu facerea pavilionuluĭ restaurantuluĭ român, neexecutat atuncĭ din pricina lipseĭ de fonduri, dar clădit maĭ tărziŭ de D. Carp, ca ministru de domeniĭ, la şoseaua Chiselef, D. Mincu avu ocasiunea de a încerca pentru întâia oară legarea între dînsele a câtorva elemente naţionale. In adevĕr, pavilionul de la şosea, acoperit cu olane, cu ceardacul înalt, înconjurat cu stîlpĭ de lemn, pus pe o gură de hrubă, cu uşa în zăbrele, cu tavanul cu grinzile aparente şi coborînd şi ele împreună cu scara, şi altele de felul acesta care daŭ complexul uneĭ clădirĭ gîndite de mintea unuĭ artist şi făcută subt emoţia amintirilor luĭ din trecut,—va rĕmânea ca o primă năzuinţă spre întoarcerea către calea ce ne e indicată să urmăm. In sensul acesta, şi după zece anĭ de gîndire, architectul Mincu ar fi putut netăgăduit să ne dea o încercare de stil românesc maĭ complectă decât întâia luĭ improvizaţie. Şi să se noteze că aicĭ numele Mincu nu are altă preferinţă decât ca fiind numele unuĭ architect român care s'a gîndit maĭ 'naintea altora la architectura noastră veche.

Suntem siguri că şi alţĭ architecţĭ românĭ, dacă ar fi fost însărcinaţĭ cu construirea Pavilionuluĭ Român din 1900, s'ar fi achitat în mod demn de sarcina lor şi ar fi făcut o lucrare care ne-ar fi onorat maĭ mult decât cea pe care ne-ar face-o orĭce străin.

Incă odată, nu putem să ne arătăm îndestul adînca noastră părere de rĕŭ în faţa acesteĭ enorme greşelĭ. Credeam că, de la un timp încoace, astfel de lucrurĭ aŭ început a fi înţelese şi la noĭ, şi că odată cu năzuinţa de a ne întemeia naţionalitatea noastră politiceşte, ba chiar întru atingerea acestuĭ scop cât cu putinţă maĭ neîntârziat, trebue să ne întemeiăm naţionalitatea şi din punct de vedere artistic, dovedind lumeĭ trecutul nostru caracteristic şi afirmând şi pe terenul acesta individualitatea noastră de popor. Ne-am înşelat însă. Am procedat dimpotrivă şi de astădată cu neîncredere în noĭ înşine, cu uşurinţă, fără logică, conduşĭ de ideile rutinare de acum 25 de anĭ, când orĭ de câte orĭ ne trebuia ceva alergam la străinĭ, fără să fim atenţĭ la aspiraţiile tinerimeĭ din jurul nostru, fără să fim oamenĭ aĭ timpuluĭ în care trăim.

* * *

De câtva timp vedem că autorĭĭ străinĭ se ocupă maĭ mult de noĭ Românĭĭ. Deunăzĭ era francezul des Rioux care făcea sinteza *Societăţeĭ Române* în revista *Cosmopolis*. După el, francezul Caraussel, scriind despre Românĭĭ din *Transilvania*, şi acum în cele din urmă, D. de Gubernatis, în lucrarea sa *România şi Românii*. Nu maĭ rĕmâne îndoială că faptul în sine, cum că noĭ Românĭĭ suntem cercetaţĭ din ce în ce maĭ mult de către străinĭ, ne bucură şi ne mîndreşte. Aceasta cu atât maĭ mult cu cât câteodată, cum e cu numele din urmă, ne aflăm subt privirea unuĭ om de o valoare şi de o reputaţie europeană. Cine nu cunoaşte în adevĕr în lumea cultă numele D-luĭ de Gubernatis ? Orientalist distins, D-sa a profesat şi profesează de mulţĭ anĭ la Universitatea din Florenţa, a scris tratate de linguistică care fac autoritate în materie, a dat la lumină cărţĭ de valoare, a fost redactorul neobosit al *Nuoveĭ Antologia*, şi în cele din urmă directorul revisteĭ *Vitta italiana*,—cu alte cuvinte, e un nume ilustru al apusuluĭ. D-sa prin relaţiunile şi studiile sale asupra Românilor şi în urma uneĭ visite făcute acum un an în România, a putut să ne cunoască maĭ bine decât mulţĭ alţiĭ care aŭ scris asupra noastră.

Citind lucrarea sa *România şi Românii* am fost impresionaţĭ, maĭ presus de toate, de simpatia sa, despre care mărturisim că ea n'ar fi putut fi maĭ intensă. D. de Gubernatis are o inimă latină, plină de adevĕrată dragoste pentru Românĭ şi de o încredere nemărginită în viitorul nostru. Inima sa e atinsă, adeseaorĭ mişcată adînc de tot ce vede în Ţara noastră, şi ca un literat ce e, sentimentul sĕŭ devine elocvent, se înflacără; calităţile stilistuluĭ din sine cresc, însufleţite de acest sentiment, şi captivă pe cititor. Toată puterea cărţiĭ stă în simpatia D-luĭ de Gubernatis. Din ea, din lumea vibraţiilor eĭ — care e adesea stofa din care se fac cărţile marĭ,—izvorĕşte lucrarea sa *România şi Românii*.

Cu această dragoste, D-sa ar fi făcut o carte de generalităţi admirabilă, pentru că generalităţile sunt resultanta cunoştinţelor căpătate la distanţă; voind să meargă însă mai daparte, să ilustreze şi să sprijine pe amănunţimi, pe fapte concrete, pe nume de persoane, pe însuşirile individuale ale fiecăreĭ persoane, generalităţile sale, ni se pare că a depăşit linia care ar fi trebuit să-ĭ slujească de margine. D-sa a adoptat contrariul procedeuluĭ D-luĭ des Rioux. Acesta cunoscu ceva de la Românĭ într'o visită, şi generalisă greşit. D. Gubernatis, trăind de maĭ mulţĭ anĭ în relaţiĭ literare cu Româniĭ, cunoscu curentele de ideĭ generale de la noĭ, progresele noastre, în liniĭ largĭ, destul de bine, dar voi să 'şĭ sprijine aceste generalităţĭ pe fapte şi pe persoane contimporane, aşĭ putea zice pe numĕrul faptelor şi al persoanelor citate. Unul, D. des Rioux, privi un strat social român de aproape, studiă însuşirile şi maĭ ales defectele luĭ amănunţit, şi crezu că vede pe Românĭ în genere; altul, D. de Gubernatis, privi pe Românĭ de departe, îĭ studiă în mişcarea şi viaţa lor generală, şi crezu a-ĭ vedea, de la acea distanţă, pe fiecare individual. In amêndouĕ cazurile era o parte de ilusiune optică.

Dar eroarea D-luĭ de Gubernatis zdruncină însăşĭ baza lucrăriĭ sale, cum s'ar părea la prima vedere? Când începe cineva citirea cărţeĭ sale este impresionat bine de atmosfera în care respiră observaţiile generale şi erudiţiunea sa. Cu cât însă merge maĭ departe, se izbeşte de o mulţime de lucruri greşite, şi maĭ ales de o mulţime de exagerărĭ la adresa unor persoane vĕzute prin o prismă măritoare, — atât de măritoare încât le diformă însuşirile întocmaĭ ca unele sticle. — Sunt în ea persoane, care—de altfel foarte cum se cade în societatea noastră, dar din pricina vieţeĭ lor modestă în care nu s'aŭ gîndit niciodată să poseze ca tipurĭ ilustre, – par caricaturisate fără voia D-luĭ de Gubernatis. A nu întîlni apoĭ, în mişcarea noastră literară, nume de întâia mărime, şi a se lovi, în paginĭ întregĭ, de nume de mâna a treia, şi unele chiar absolut fără niciĭ o valoare, este a ne da impresia nu a unuĭ tablouŭ istoric, ci a unuĭ şir de complesenţe, fără niciĭ un interes general. Conclusiile lucrăriĭ însă nu sunt atinse de aceste erorĭ de optică, ci numaĭ simţul proporţiunilor din ea: unele nume trebuesc înlocuite cu altele, şi unele calificative cu altele.

E atât de greŭ însă, a vorbi de literaturile străine cu deplină cunoştinţă, că noĭ credem lucrul cu neputinţă. Unul din ceĭ maĭ citiţĭ criticĭ moderniĭ, Brandes,—care te surprinde cu cunoştinţele luĭ asupra literaturilor străine, trecênd de la Scandinavĭ la Nemţĭ, la Englezĭ, la Francezĭ, la Italienĭ, la Polonezĭ, la Ruşĭ, la întreaga Europă, şi vorbind de toţĭ scriitoriĭ acelor ţĕrĭ amănunţit,—face impresia la fiecare naţiune că dintre toate literaturile numaĭ pe a eĭ nu o cunoaşte îndestul. Ruşiĭ îl admiră în toate studiile sale, dar zic că nu a pĕtruns geniul literaturiĭ lor; Engleziĭ zic, cu toate acestea, că nu l-a pĕtruns pe al lor, Franceziĭ că nu pe al lor, şi aşa maĭ departe, şi lucrul e firesc.

Pentru un străin, şi cu rezervele care le-am făcut, lucrarea D-luĭ de Gubernatis are valoare. Simpatia din ea maĭ ales,—care vine după ce D. de Gubernatis a admirat altădată tot cu atâta căldură pe Ungurĭ, şi maĭ târziŭ pe Sêrbĭ, în cărţĭ tot aşa de întinse ca şi *România şi Românii*,—ne ademeneşte, de oarece ea pare a fi rezultatul uneĭ comparaţiunĭ făcută, în cele din urmă, între noĭ şi veciniĭ noştri.

N. PETRAŞCU.

REVISTA REVISTELOR

Cosmopolis, din luna August, coprinde sfîrşitul însemnatului studiŭ, datorit peneĭ luĭ Eduard Bricon, întitulat: *Études de vie moderne*. Cea maĭ frumoasă pagină este aceea unde Bricon, cu multă elocuenţă şi fineţă de stil, ne zugrăveşte femeĭa. Aşa, după autor:

„Femeile sunt fine: ele iubesc amănunţimile şi sunt obicĭnuite cu ele; ele privesc acolo „unde bărbaţiĭ nu zăresc nimic şi ştiŭ să găsească orĭcând nod în papură şi un paiŭ în ochĭ; femeile „vĕd aproape ceeace este în depărtare; aud chiar ceeace nu se spune. Femeile sunt uşoare: se „aşează, ca şi fluturiĭ, pe tot ce este colorat saŭ parfumat, dar fără să întârzie maĭ mult ca eĭ; ele „nu întârzie nicĭodată asupra lucrurilor: voesc ca să ştie totul, dar puţin caută a înţelege şi nu ştiŭ „a pĕtrunde lucrurile ce se desfăşoară subt ochiĭ lor.“

Maĭ departe Bricon, cu aceeaşĭ vervă, observă că:

„Femeilor le lipseşte preciziunea, ultimul element din care este făurit spiritul; preciziunea, „care este siguranţa spirituluĭ, care îl pliveşte de inutilităţile îngreunătoare, care îl feţueşte; şi le „maĭ lipsesc femeilor cunoştinţele, care sunt pentru spirit câmpul de florĭ de unde se culeg buchete.“

Nouvelle Revue, din August, prin pana cunoscutuluĭ scriitor liric şi logic Camille Mauclair, ne prezintă o analiză amănunţită a operiĭ luĭ *Gustave Moreau*, marele pictor francez, a căruĭ moarte fu o perdere simţitoare pentru pictură şi pentru societate, căcĭ opera şi persoana luĭ Moreau corespund de minune. Pentru acest secol, marele pictor va rĕmâne ca o figură izolată, un fenomen unic al încordăriĭ spirituluĭ şi al halucinaţiuniĭ logice.

Frédéric Loliée, după nişte documente ale căpitanuluĭ Voulet, printr'un tabloŭ complect şi bine reuşit, ne dă o idee exactă de regiunea *Mossi*, deschisă de curînd influenţiĭ franceze prin exploratorĭ cutezătorĭ. Descrie, în mod plastic, mizeriile ce îndură femeile în această îndepărtată regiune şi îndeamnă la o crâncenă luptă pe aceĭ ce urmăresc îmbunătăţirea ursiteĭ femeilor pe pământ.

Căpitanul Gilbert, în *Le service de deux ans*, un articol technic d'altmintrelea, care va fi citit cu interes de profesioniştĭ, arată că francezii copiind instituţiunile germane n'aŭ făcut decât să despreţuească starea militară franceză şi principiile primordiale ale orĭcăreĭ organizaţiunĭ. Indică ceeace s'a realisat şi ceeace trebue să se facă încă.

Revue des Deux-Mondes, din August, în „*Rubens chez lui*“, un studiŭ semnat de Emile

Michel, insistă asupra valorii literare a corespondenţii mareluĭ pictor flamand. Michel găseşte ceva plăcut în citirea scrisorilor adresate luĭ Du Puy şi Peirex, scrisorĭ fără preparaţiĭ, unde sunt abordate atâtea subiecte şi tratate în fond. Ceeace domină în stilul luĭ Rubens este spontaneitatea şi preciziunea.

Henry Houssaye începe studiul sĕŭ asupra *La Batailie de Waterloo*. Ceeace este de admirat în acest început este architectura compoziţiuniĭ. Houssaye rînduesce subiectul sĕŭ după succesiunea faptelor, astfel că el le controlează şi acest control îl duce a nimici foarte multe legende acreditate până astăzĭ, între altele şi aceea a sdrobiriĭ drumuluĭ scobit, care a inspirat luĭ Victor Hugo paginile epice din »*Misérables*«.

Raphael-Georges Lévy face bilanţul *financelor Statelor-Unite* şi arată avîntul miraculos al mareĭ Republicĭ americane, datorit maĭ ales lipsiĭ mizeriilor ce creează sistemul de legĭ fiscale. Forţa enormă a Statelor-Unite este fundată pe exploatarea bogăţiilor teritoriale şi desfăşurarea uneĭ populaţiuni industriale şi energice.

Revue de Paris, din August, începe a publica impresiunile luĭ Daniel Halevy din călătoria în *Veneţia şi Toscana*, şi expune vederile sale asupra *alianţeĭ franco-ruse şi Stalele balcanice*. Autorul nu este nicĭdecum partizanul politiceĭ actuale şi nu se uimeşte de alianţa franco-rusă.

E. de Marcère vede în *M. Buffet*, care a murit de curînd, una din figurile cele maĭ însemnate ale timpuluĭ şi subt formă de panegiric îĭ aduce elogiĭ.

In *la guerre aux Philippines*, o simplă naraţiune dialogată, se reproduce cu o mare fidelitate tot ceeace a apărut în jurnalele americane, spaniole, engleze, franceze, asupra acestuĭ rĕzboiŭ.

Revue des revues, din August, subt titlul *les derniers livres italiens*, publică o analiză a volumelor: *Genio e degenerazione* (Nuovi studi e nuove bataglie) de Cesare Lombroso; *Genio e follia di Alessandro Manzoni* de Dr. Paolo Bellezza; *Tragedie medicee domestiche* de G. Enrico Saltini; *La Riforma dell'Educazione* de Angelo Mosso; *Nel 2000*, ossia del futuro socialismo (Esame critico popolare) de Roberto Puccini.

Cartea luĭ Lombroso se distinge prin o abundenţă prodigioasă de exemple invocate şi reunite în favoarea uneĭ teze discutată şi desfăşurată de 35 anĭ. Volumul, de care se vorbeşte, coprinde douĕ marĭ diviziunĭ. In prima, autorul studiază teoriile generale asupra psicologiĭ geniuluĭ şi prezintă, subt o formă prea desluşită, punctele de reazem ale sistemuluĭ sĕŭ, insistând asupra fenomenelor regresive ale evoluţiuniĭ, asupra evoluţiuniĭ parţiale şi fenomenelor evolutive ale degenerescenţiĭ. Supune la un examen opiniunile luĭ Myers, Roncoroni, Arndt şi Greco. In partea a doua se ocupă de aceĭ pe care îĭ aşează printre *geniile alienate* (geni alienati): Beccaria, Leopardi, Alfieri, Tasse, Byron, Dante, Gabriel Rossetti, Zola, Pöe, Quincey, Hoffmann, Victor Hugo, Lucreţiu, Cardan, Blache.

Genio e follia este, înainte de toate, o protestaţiune; dar prin forma şi întinderea, pe care autorul dă repliceĭ sale, detractorilor intelectualităţiĭ superioare a luĭ Manzoni, e o biografie prea complectă.

G. Enrico Saltini, în *Tragedie medicee domestiche*, revoltat de nedreptatea ce s'a făcut de istoricĭ familiĭ de Medicis din secolul al XVI-lea, maĭ ales luĭ Cosma I, marele duce de Toscana, pe care legendele romaneştĭ ni-l presintă ca incarnarea despotizmuluĭ machiavelic, face o revizuire acesteĭ condamnaţiuni şi restabileşte adevĕrul de partea luĭ Cosma I, care fu una din figurile cele maĭ luminate ale secoluluĭ sĕŭ.

In *La riforma dell'Educazione* autorul abordă subiectul sĕŭ preferat, cu intenţiunea de a învinge ultimele piedicĭ. Cartea are de temă: demonstraţiunea necesităţiĭ educaţiuniĭ fizice şi incontestabila superioritate a programelor sale bine împărţite asupra educaţiuniĭ curat umaniste, care face abstracţiune de energia corpuluĭ şi nu se ocupă decât de îngreunarea energiĭ creeruluĭ. Autorul caută de unde vine trăinicia raselor germane şi anglo-saxone, slăbiciunea aşa de însemnată a raselor latine efeminizate.

Puccini, într'un elan de fantazie meridională, ne transportă în mijlocul republiciĭ sociale

italiene din anul 2.000, după ce ne arată imensele progrese ale doctrinii socialiste, graţie erorilor guvernelor şi mizeriilor ţării.

Charles Simond, în *Lettres inedites de Rubens*, după ce cu un avînt de elogii face biografia marelui pictor flamand, care cunoscu şi studie cu sîrguinţă oamenii şi faptele politice petrecute în primii 40 ani ai secolului XVII, publică o parte din scrisorile lui Rubens adresate lui Du Puy.

Aceste scrisori au un mare interes pentru istoria timpului său. Din ele tresare lărgimea de vederi a acelei inteligenţi admirabil şi puternic înzestrată cu darul analizii şi originalităţii, căreia nu-i scapă din vedere, fără a discuta, un personagiu remarcabil, nici o întreprindere decisivă şi sbuciumătoare, nici un fapt politic, nici o chestiune artistică, literară şi ştiinţifică din timpul vieţii sale.

Subt titlul „*L'imagerie de Byron*“ ni se dă cea mai autentică şi mai complectă icoană a lui Byron.

Intr'un stil uşor şi plin de durere se zugrăveşte viaţa atât de sbuciumată a nefericitului poet. Din corespondenţa sa publicată de Henley se poate înţelege uşor natura extravagantă şi desordonată a lui Byron. Semnele caracteristice ale eredităţii sunt adînci săpate în viaţa acestui mare poet.

Henry Lapauze termină articolul *Les amies de Chateaubriand*, din care reese strînsele legături ce au existat între Chateaubriand şi La Marquise de Custine, La Duchesse de Duras şi La Duchesse de Cumberland.

Paul d'Estrée, subt titlul *Un diplomate francais*, publică o parte din anecdotele—rămase inedite până azi—ale lui Blondel, un diplomat al secolului XVIII. Publicarea prezintă un oarecare interes. In aceste anecdote se descoperă amănunţimi necunoscute şi poveşti arzătoare asupra istoriei timpului său şi mai cu seamă asupra moravurilor micilor cursuri germane, ce puiau dincolo de Rin.

Dr. A. de Banzemont, în *Le Théâtre sacré au Japon*, arată că genesa teatrului a fost aceeaşi în toate ţările lumii. In templu, teatrul şi-a făcut prima apariţie. In Japonia asistăm la un fenomen curios. Acolo teatrul n'a urmat aceeaşi lege de evoluţiune, ca în ţările noastre, el a fost bifurcat. Din dramă sfîntă născută în templu a eşit o dublă formă a artei dramatice : una pur profană, cântând pasiunile omeneşti cu o extremă violenţă, cu o cruzime de vorbire şi gîndire ce te înfioară, alta rămasă religioasă şi sfîntă, nevăzând în lume decât zei buni şi răi, mai leturgică decât teatrală şi mulţumindu-se de a orna pompa sărbătorilor divine cu toate resursele decoraţiunii, choreografii, costumelor şi mimicii teatrale.

Z.

BIBLIOGRAFIE

Adamescu Gh . . . . . *Luptele pentru naționalitate ale Românilor de peste munți* la 1848—49. *Noțiuni de istoria limbii și literaturii românești*, 1 v. *Manual de poetică*, 1 v.

Alecsandri V. . . . . *Opere complete*, poesii, 2 v.

Antonescu-Lupu A. . . *Veacul XVI.* Limba și literatura Românilor, studiŭ, 1 v. *Chestiuni scolare*, 1 v. *Din viața sărac*ă, nuvele, 1 v.

Antonescu Victor . . . . *La Banque d'Allemagne* comparée avec *La Banque de France*, 1 v.

Bengescu-Dabija G. . . . *Pigmalion*, tragedie, 1 v. *Amilcar Barca*, tragedie, 1 v.

Cucu N. St. . . . . *Petrolul*, 1 v. *Un noŭ mod de alimentare a orașelor*, 1 v.

Dauș L. . . . . *Spre moarte*, nuvele, 1 v.

Diaconovich C. Dr. . . . *Enciclopedia Română*, fasc. 8.

Dimitriescu Ang. . . . . *Barbu Catargiu*, 1 v. *Discursurile lui Macaulay*, 1 v.

Economu Ciru . . . . . *Rĕsbunarea lui Anastase*, 1 v.

Ghica S. Scarlat . . . . . *Shylock*, trad., 1 v. *Jul. Cesar*, trad., 1 v.

Grigorovitza Em. . . . . *Deutsche Uebertragungen* aus Mihael Eminescu.

Hamangiu C . . . . . *Despre Proprietatea literară*, 1 v. *Scriitori și artiști*, 1 v.

Ionescu-Gion G. . . . . *Ludovic XIV* și *Constantin Brancoveanu*, 1 v. *Manual de poetica română*, 1 v. *Călĕtoriile lui Carol XII prin Țara românească*, 1 v.

Istrati C. I. Dr. . . . . *Le sel des salines roumaines*, 1 v. *Cercetări asupra păcurilor din România* (cu DD. Cucu și Saligny), 1 v. *O pagină din Istoria contimpurană a României*, med. econ. nat. 1 v. *Curs elementar de himie*, 1 v.

Kalinderu Ioan . . . . . *August și literații*, 1 vol.

Lecca G. H. . . . . *Prima*, poesii 1 v. *Secunda*, poesii, 1 v.

Madan G. . . . . *Suspine*, poesii populare din Basarabia, 1 v.

Michailescu Stef. C. . . . *Introducere la Psicho-fisică*, 1 v. *Incercări critice* asupra invĕțămêntului nostru primar. *Vêrtejul cu aburi*, 1 v.

Nicolescu N. Oscar . . *Querela inofficiosi testamenti. Nature de la réserve légale et des personnes qui y ont droit*, 1 v.

Ollănescu D. C. . . . . *Ode, Epode, Carmen secularae, Arta poetică*, ale lui Orațiu, traduceri in versuri. (Lucrare premiată de Academia română). 1 v. *Teatru*, 1 v. *Vasile Alexandri*, discurs de recepțiune la Academia română, 1 v. *Satire*, 1 v.

Păun V. D. . . . . *Ficțiune, imagine, comparațiune*, 1 v.

Pĕucescu Gr. G. . . . *Despre obligațiuni*, 1 v. *Chestia țĕrănească*, 1 v.

Petrașcu N. . . . . *Mihail Eminescu*, 1 v. *Figuri literare contimpurane*, 1 v. *V. Alecsandri*, 1 v. *N. Grigorescu.*

Rădulescu-Motru C. . . . *Problemele Psihologiei*, 1 v.

Stambulescu I. . . . . *Casele de Economie*, studiŭ de legislație comparată, 1 v.

Sbiera I. G. . . . . *Mișcarea bisericească a Românilor din Bucovina*, 1 v.

Sterian G. . . . . *Visul unei nopți de vară*, trad., 1 v.

Văcărescu Theodor C. . . *Lubtele Românilor.* (Lucrare premiată de Academia română). 1 v.

Zamfirescu Duiliŭ. . . . . *Fără titlu*, 1 v. *In fața vieței*, roman, 1 v. *Lumea nouă* și *lumea veche*, 1 v. *Străbunii noștri*, 1 v. *Alte orizonturi*, poesii, 1 v. *Imnuri păgâne*, poesii, 1 v. *Vara la țară*, 1 v.

Zanne Iuliŭ. . . . . *Proverbele Românilor*, 2 v.

I.V. SOCECŬ, BUCUREȘCI

LITERATURĂ
ȘI
ARTĂ-ROMÂNĂ

IDEI · SEMNE · FORMĂ

ANUL II. Nº XI.

CUPRINSUL

NUMĔRULUĬ DE LA 25 SEPTEMBRE 1898.

TEXT:

1. Carol-Vodă, poezie. . . . . de *D. C. Ollănescu*
2. Carageale, studiŭ. . . . . » *N. Petrașcu*
3. Fiica luĭ Sejan, poveste istorică. . . . . » *Ciru Oeconomu*
4. Fesul Ţiganuluĭ, anecdotă populară . . . . » *Th. Speranţiă*
5. Salonul din Paris (1898) . . . . . » *Kean*
6. Za Króla Olbrăchta poginele Szlăchta . » *I. Zanne*
7. Copil... Ea doarme, poezii . . . . . » *D. Nanu*
8. Cronica, Noua fază a Teatruluĭ Naţional . . . » *A. Costin*
9. Revista Revistelor . . . . . » *Z.*

ILUSTRAŢII:

10. Clopotniţa de la biserica Sf. Ioan din Piatra, (zidită de Stefan cel Mare) . . . .
11. Farmec . . . . . de *Gargurovin Verona A.*
12. Baia luĭ Duca-Vodă de la Cetăţuia (Iaşĭ) . . .

REVISTA **LITERATURĂ ŞI ARTĂ ROMÂNĂ**

APARE LA 25 ALE FIECĂREĬ LUNĬ

DIRECŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA : STRADA FÎNTÂNIĬ, No. 46, BUCUREŞTĬ.

Cărţile şi reproducerile după lucrărĭ de artă, trimise Revisteĭ, vor fi anunţate şi, de se va găsi cu cale, analizate saŭ reproduse.

Abonamentul la Revistă e de 30 Leĭ pe an în ţară; în străinătate 40 Leĭ.
Un numĕr 2 Leĭ 50 Banĭ.

IMPRIMERIA STATULUĬ

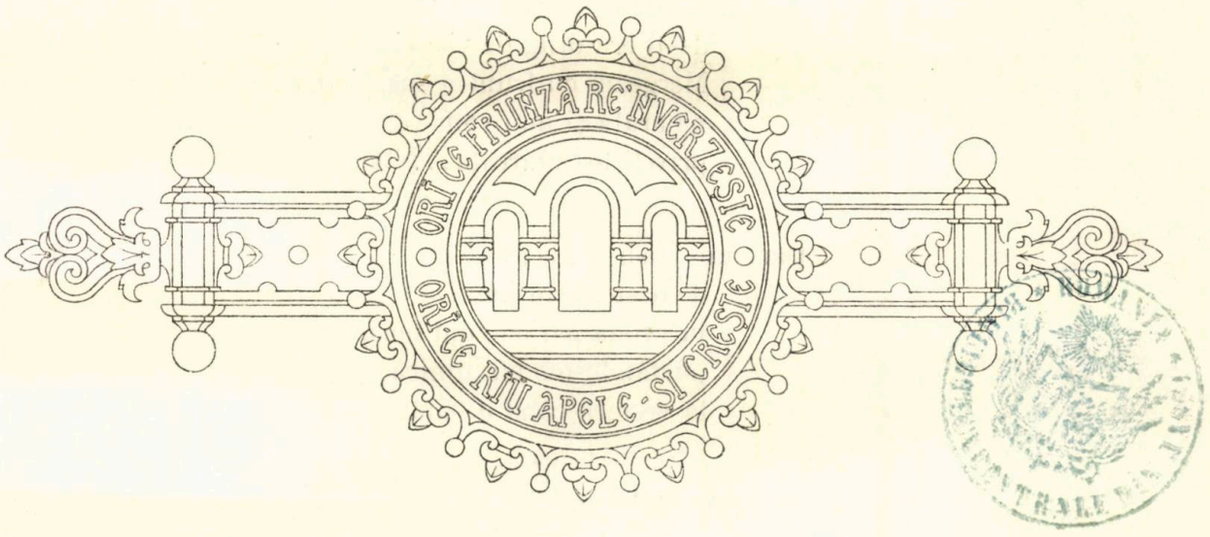

CAROL VODĂ

Eŭ l-am vĕzut maĭ de curînd,
băeţĭ!... Era călare,
cu chipul liniştit şi blând ;
la lume, cu-o mişcare
uşoară, capul înclinând.

Trecea, cu'n strălucit alaiŭ
oştirea în paradă
in faţa Luĭ, la zece Maiŭ ;
şi într'un simţ şi într'un graiŭ
strigaŭ toţĭ ura 'n stradă.

Mĕ adusese de la sat,
cu alţĭ răniţĭ ca mine,
şi 'n fruntea trupi-am defilat.
Cu tot piciorul meŭ stricat,
nu v'am făcut ruşine.

Şi se uita lumea la noĭ
de-ţĭ era drag de viaţă!
Mergeam cu fruntea sus, ş'apoĭ
ne arăta şi maĭ vioĭ
priveliştea măreaţă...

Dar cum păşiĭ, cu ceĭ feciorĭ
de oaste, prin naintea
luĭ Vodă par'c'avuiŭ fiorĭ,
purtându-mĕ cu mintea
la vremea când de-atâtea orĭ

Am înfruntat cumplite muncĭ,
primejdie şi moarte;
aşa că zilele pe-atuncĭ,
ca o nimică, foarte
uşor era să-ţi le-aruncĭ!

Şi pilda ne-o dedea ceĭ marĭ.
Noĭ eram mulţĭ ce-ĭ dreptul,
dar frunză'ĭ multă şi stejarĭ
puţinĭ în codru; eĭ sunt tarĭ,
căcĭ eĭ la greŭ pun peptul.

De!, noĭ eram niştе ţĕranĭ
deprinşĭ cu orĭce rele,
şi totuşĭ faţă de duşmanĭ
şi 'n vremurile grele
în cap eraŭ ceĭ Căpitanĭ!...

Pe malul de la Calafat
lucram o baterie,
când iacă Vodă. Mĕsurat,
cum umblă Dînsul, — mie
şi-acuma 'mĭ pare c'am visat, —

Il vĕd pe parapet urcând
şi alegêndu-şĭ locul
pe vêrful cel maĭ nalt, cătând
spre Turcĭ şi singur comandând
noĭ să deschidem focul.

De-odată şase guri trăsnesc
de sdruncină făptura!...
Din meterezul cel turcesc
pe lîngă noi, de-a dura,
ghiulelele se prăbuşesc;

Pe când, sus, Vodă liniştit
le vede, din redută
sbucnind în zbor tot mai grăbit
şi, — stând cu capul desvelit —
în treacăt le salută.

Curgeau ghiulelele mereu,
ţipând, cu moartea 'n gură;
noi toţi, jos, răsuflând din greu
priviam... De-o lovitură
L-a apărat doar Dumnezeu!

In peptul Lui atunci bătea
şi-al nostru suflet încă;
ear pilda care ne-o dedea
încredere adîncă
şi dragoste în noi sădea.

De-aceea dupe El ne-am dus
uniţi ca într'o mână,
şi pe vrăjmaş ni l-am răpus
şi steagul Patriei l-am pus
în inima păgână.

In frunte El mergea cu noi.
Nici sabia, nici glonţu'
pe nimeni n'a dat înapoi,
deşi 'n foc am perdut eroi
ca Walter şi ca Şontzu!...

Oricât v'aşi spune eu, băeţi,
povestea minunată
a ăstor făptuiri, nu veţi
simţi voi nicîodată
mărirea lor, căci nu

In focul lupteĭ, n'aţĭ vĕzut
cu câtă nepăsare
priveaŭ toţĭ moartea, ce-a făcut
la rîndu-ĭ fiecare,
de la bĕtrân pân' la recrut;

Cum repeziţĭ, într'un avînt,
ca dintr'o vijelie,
flăcăiĭ, numaĭ de-un cuvînt,
porniaŭ la bătălie
şi 'n cale tot făceaŭ pămînt!

Pe valea munteluĭ Balcan
cu noĭ a fost isbînda
şi 'n faţa mîndruluĭ Curcan
plecatu-şĭ-a capul Osman,
când şĭ-a primit osînda.

Şi dacă unuĭ Impĕrat,
viteazu 'ntre Paşale,
cu soarta sabia şi-a dat
luĭ Carol Vodă I-a 'nchinat
el cinstea oasteĭ sale;

Căcĭ steagul care a fîlfîit
peste ale luĭ rĕdane,
a fost al nostru, ciuruit
de gloanţele duşmane,
de sânge românesc stropit,

Iar daca 'n pulbere căzu
de grab' Plevna bĕtrână,
e că toiagu şi-l pierdu,
când Griviţa se prefăcu
în tabără română.

La Rahova şi la Smârdan,
unde-am bătut Vidinul,
la Lofvcea, unde pe duşman
îl adusese la aman,
biruitor, creştinul,

La Opanez, la Trestenic,
pe Vid. . . nicĭ maĭ ţiŭ minte,
noĭ n'am dat îndărăpt nimic,
ci de la mare pân' la mic,
am mers tot înainte! . . .
. . . . . .

Aşa, copiĭ, am desrobit
noĭ vetrele Bulgare
şi prin neatârnare
Regatul ni l-am cucerit
Sub Carol cel nebiruit!

DEM. C. OLLĂNESCU

August, 1898.

CARAGEALE

COMEDIILE LUI

Literatura română, odată cu sfîrşitul veaculuĭ al XIX-lea, pare a-şĭ fi încheiat ea însăşĭ un ciclu de gîndirĭ şi de simţirĭ. In zorĭĭ, întârziaţĭ, aĭ acestuĭ veac s'aŭ arătat glasurĭ de poeţĭ marĭ ca Alecsandri, care aŭ cântat viaţa generaţielor lor, speranţele timpuluĭ, încrederea adîncă într'un viitor maĭ bun,— cu un avînt înălţător şi fericit, însufleţit de virtuţĭ, de dragostea sinceră de viaţă şi de ideile marĭ, şi într'o limbă frumoasă, firească şi curgĕtoare. Eĭ s'aŭ arătat mulţumiţĭ de eĭ înşişĭ, culegînd oarecum florile existenţeĭ pămînteştĭ.

In apusul, de timpuriŭ, al veaculuĭ s'a arătat o generaţie cu atitudinea schimbată, cântând maĭ mult decepţiile vieţiĭ, îndoelile eĭ amare,— triste gîndirĭ de seară, în care domină când un pesimism resemnat, când o ironică ridiculizare de tot, într'o limbă minunată, îmbogăţită cu cuvinte şi armoniĭ noŭĕ. Ea fu o generaţie nemulţumită de ea însăşĭ, ca şi de timpul eĭ.

Aceste doŭĕ inspiraţiĭ aŭ fost legitime, maĭ ales din punct de vedere poetic: una a înălţat sufletele, legănându-le în speranţe şi iluziĭ fermecătoare; ceealaltă a întors gîndul asupra gînduluĭ însuşĭ ca şi asupra epoceĭ, a născut sentimentul criticeĭ.

Maĭ toţĭ poeţiĭ şi scriitoriĭ veaculuĭ nostru intră în aceste doŭĕ curente. Uniĭ merg cu frunţile senine pe drumul tras de Alecsandri; alţiĭ, întristaţĭ saŭ rîzînd de viaţă, merg pe drumul tras de Eminescu. Intre aceştĭ din urmă intră şi dramaturgul Carageale.

I

Dacă prin temperament artistic se înțelege o fire nervoasă cu o impresionabilitate extraordinară, pururea excitată; cu hotărîrĭ luate după impresia momentuluĭ, cu schimbărĭ de atitudinĭ și reacțiunĭ repezĭ, fie din pricina prea mareĭ încărcărĭ de impresiĭ, fie din pricina delicateții nervilor, atuncĭ de sigur Carageale este temperamentul cel maĭ artistic. Nepot al actoruluĭ cunoscut Iorgu Carageale și fiŭ al actoruluĭ maĭ puțin cunoscut Luca Carageale, pe de oparte, iar pe de alta, crescut de mic copil pe scena teatruluĭ, ereditatea și mediul în care și-a deschis ochiĭ, aŭ influențat mult asupra vieții și caracteruluĭ sĕŭ. Cine a cunoscut pe Carageale maĭ de aproape, a putut să constate cu ușurință la el aceste douĕ înrîuririĭ.

Așa, când îl auzĭ istorisind ceva, fie cea maĭ neînsemnată întîmplare zilnică, saŭ vorbind asupra vreunuĭ subiect dat, îți deșteaptă interesul, subliniind părțile caracteristice și maĭ ales pe cele ridicole, rĕspunzênd la întreruperĭ prin cuvinte de spirit și neașteptate care produc ilaritate în juru-ĭ. Fără să fi învĕțat vrodată în mod sistematic vreo serie de cunoștințe, el discută metafizică, literatură, muzică, cu aceeașĭ putere de exterioară convingere, cu exemple viĭ și hotărîtoare, cu observațiĭ fine și cu o surprinzĕtoare înlănțuire de ideĭ. A doua zi însă, dacă curentul discuțieĭ îl duce să susție pe oameniĭ saŭ temele contrariĭ celor de ierĭ, o face în sens invers cu aceeașĭ ușurință, cu aceeașĭ profuziune de exemple, la care simțĭ că nu s'a gîndit nicĭodată. Sunt acum 10—15 anĭ, Carageale înveselea cu spiritul luĭ seratele *Junimeĭ,* care eraŭ pe atuncĭ în floare. Citea cineva ceva, o poezie, o bucată literară, Carageale își rezerva rolul de a-l lua la vale pentru a face plăcere galerieĭ. Era lucrarea rea, mijlocie saŭ chiar bună, el trebuia s'o critice cu orĭce preț și să dea motive de rîs. Ca să-și îndeplinească rolul, îĭ trebuia uneorĭ sforțărĭ escepționale, și cheltuia în adevĕr o vervă extraordinară, un spirit pururea viŭ, apropourĭ, amintirĭ literare de prin cărțĭ, și maĭ ales o rară fantazie umoristică. Intra adeseaorĭ în câte o ideie saŭ în câte o frază din care toți credeaŭ că n'o să maĭ poată eși; dar el eșea saŭ cel puțin trecea cu aplomb prin ea, ca un fel de cavaler medieval cu sabia 'n teacă pe dinaintea vrăjmașilor. Iĭ venea bine să ridice pe Victor Hugo și să năpăstuiască pe Shakespeare: unul eșea gigant, celălalt pitic. La sfîrșitul serieĭ iĭ venea bine contrariul, nu maĭ cunoșteaĭ pe Victor Hugo de mic ce era, în timp ce dramaturgul englez strălucea sus de tot. Cu poeții noștri vechĭ asemenea, — deși îndeobște pentru gloriile literare românești avea un profund nerespect.

S'a întîmplat în viața luĭ să-ĭ vie o avere considerabilă la picioare; Carageale a trecut prin ea ca un actor printr'un rol de om bogat, privind indiferent, par'că, cum se duceaŭ baniĭ de la dînsul.

A avut funcțiunĭ, o lună, douĕ, treĭ; într'o zi îl întîlneaĭ liber ca o pasere, apostrofând, supĕrat Dunăre, biurocrația și pe ceĭ ce-l înjosise dându-ĭ funcțiunea din urmă.

A fost vremurĭ când umbla îmbrăcat ca un dandy, elegant, parfumat,

și, ca Director de teatru, venea seara regulat în frac și pantaloni coloraţi; peste câteva zile era omul cel mai simplu și mai puţin pretenţios din lume la îmbrăcăminte.

Intr'un an a putut veni aproape în toate serile la teatru; ani întregi, după aceea n'a mai pus piciorul nici într'un spectacol.

A scris, într'un timp relativ scurt, toate comediile lui, pentru ca în urmă zecimi de ani să nu mai scrie nici una. Și cu toate acestea câte planuri de piese nu 'l auzeai desfășurând, când contra socialiștilor, când contra conservatorilor saŭ liberalilor, când contra tuturora. Era un fel de revărsare de elemente preţioase ce-ţi desfășura, dar când venea vorba să le scrie, nu se putea pune s'o facă. Orice plan, cât de minunat ar fi fost el, rămânea o simplă oră de briliantă improvizaţie după masă, și toate observaţiile fine și ingenioase se spulberaŭ în vînt odată cu vibraţiile rîsului. »Literatură în ţara Românească!? Un lux neînţeles de timpul nostru!« De aceea, într'un moment se pregătea să lase Orientul acesta înapoiat, în care îl născuse, din nenorocire, o soartă inconștientă, ca să se ducă să scrie în Occidentul luminat, în Ungaria!

S'a apucat de întreprinderi, de negustorie. A făcut pavaje în Bucureștĭ; a deschis berării prin Covaci și la *Bene-bibenti*. S'a supĕrat pe Bucureștĭ și Bucureșteni, cum s'a supĕrat odinioară Eschile pe Atenieni, și s'a dus restaurator la gara din Buzĕŭ, pentru ca în primăvară să se întoarcă din noŭ. Ca patron de berărie saŭ restaurator, îl vedeai adesea coborîndu-se de la teșghea cu o vorbă de glumă pe buze, așezându-se alături de clienţi, vorbind cu ei, spunêndu-le giumbușuri și observând particularităţile clienţilor în vorbă, în gesturi, în schime.

A făcut jurnalistică, mai mult literară și umoristică și mai rar politică, despreţuind azi în gazetele liberale pe conservatori, și mâine în gazetele conservatoare pe liberali. După câtva timp jurnalistica îi devenea insuportabilă. Simţul lui de independenţă și de o îndreptăţită mîndrie — inerentă scriitorilor și artiștilor — se rĕzvrăteaŭ într'însul, pleca și de la unii și de la alţii, se închidea iar în singurătatea fiinţei lui, pentru ca peste trei luni s'o reia din capĕt.

Pasionat de teatru ca de arta supremă, înţelegênd, ca nimeni poate altul la noi, tot meșteșugul sceneĭ, toate cerinţele și finețele, tot mecanismul și efectele ei. In 1871 a fost suflor; în 1885 director al Teatruluĭ Naţional, când a montat singur o piesă, pentru grosul publicului, *Manevrele de toamnă*, cu atâta meșteșug, și cu atâta regularitate și frumusețe de spectacol, încât a putut salva cu ea stagiunea atât de amenințată atunci.

Ureche muzicală minunată, cum poate n'avem decât foarte puţine în toată ţara; meloman la culme, apoteosând pe Bethowen, pe care îl cunoaște în toate sinuozităţile simfoniilor lui, și lăsând totul pentru o bucată de muzică bună. Iubitor de mâncări și bĕuturi alese, cu simţul odoratului desvoltat în mod excesiv, bênd cafea multă, când lucrează, aprinzênd ţigară de la ţigară. Iată pe scurt complexitatea și impresionabilitatea firei lui Carageale.

II

Dacă ereditatea și mediul în care a crescut Caragealе a influențat astfel asupra vieții și caracterului său, ele urmau firește să 'l înrîurească și asupra modului lui de gîndire. Ele au înrîurit, în adevĕr, într'atâta, încât au făcut din Caragealе, după părerea noastră, cel dintâi dramaturg român de până astăzi. Intr'o epocă în care teatrul român trăia mai mult din traduceri și localizări de piese străine, comediile lui Caragealе trebuiau să impresioneze publicul în mod excepțional prin originalitatea lor. Lucrările străine, oricât de bune ar fi ele în limba lor, nu numai că pierd când le traducem sau când le localizăm, dar nu pot fi înțelese în părțile lor intime de alte popoare: Francezii n'au putut înțelege pe Shakespeare, Germanii n'au putut apreția pe Molière.

Originalitatea comediilor lui Caragealе stă în aceea, că el a fost cel întâi la noi care a simțit și desprins frumusețea reală a unui strat social contimporan, stratul nostru mijlociu. Câte patru comediile lui: *Noaptea furtunoasă*, *Conul Leonida față cu reacțiunea*, *Scrisoarea pierdută* și *De-ale carnavalului*, ne înfățișează, în marginea întîmplărilor închipuite de autor, viața acelui strat. Inainte de Caragealе acel strat era obscur, necunoscut pentru noi, nu vedeam nimic din ceeace alcătuește estetica vieții lui; nu puteam nici rîde de spiritul lui, nici admira originalitatea lui. Subt lumina talentului lui Caragealе vĕzurăm, descoperirăm în stratul mijlociu românesc ca o lume nouă.

O noapte furtunoasă, — prima lui lucrare în ordine cronologică, — desfășură o aventură amoroasă între un archivar de la o judecătorie de ocol, student în drept și publicist, între jupân Dumitrache Titircă Inimă rea, cheristigiu din Dealul Spirii și căpitan în garda civică, Nae Ipingescu, ipistat, Chiriac, teșghetarul și omul de încredere al lui jupân Dumitrache, Veta, consoarta acestuia, Zița sora ei, și Spiridon băiat pe pricopseală în casa lui Titircă. *Conul Leonida față cu reacțiunea* se petrece la mahala între Conul Leonida, pensionar, și Coana Ifimița, consoarta lui. *Scrisoarea pierdută* se desfășură între Stefan Tipătescu, prefect de județ, Agamemnon Dandanache, vechiu luptător de la 48, Zaharia Trahanache, prezidentul comitetului permanent și al altor comitete și comiții, între Tache Farfuride, Brânzovenescu și Nae Caţavencu, advocați și jurnaliști de provincie, Ghiță Pristanda, polițaiul orașului, și între Coana Zoe Trahanache. In sfîrșit, *De-ale carnavalului* se petrece într'un salon de frizărie și la un bal mascat de mahala între Nae Girimea, friser, Iancu Pampon, Mache Razăchescu ce 'i mai zice și Crăcănel, un »catindat« de la percepție, Iordache, calfă la Girimea, Didina Mazu, Mița Baston, un ipistat și un chelner.

Prin urmare, aici nu ne mai izbeam nici de împĕrații, conții și marchizii traducerilor străine, despre care majoritatea publicului nostru nici nu auzise măcar, nici de tipurile exotice ale localizărilor pe care el le înțelegea poate pe jumĕtate, nici de personagiile istorice abia închipuite de el, ci de ființe vĕzute, simțite, atinse zilnic cu cotul de masa publicului.

Ele erau apoi puse în scenă în adevĕrata lor viață, în tot ce au mai

intens și mai caracteristic, fapt care hotăra de valoarea lor estetică. Subt aparența unor micĭ întîmplărĭ: ca urmărirea uneĭ femeĭ de către Rică Ventureanu, în *Noaptea furtunoasă*, — ca o greșeală de auz, în *Conul Leonida*, — ca pierderea uneĭ scrisorĭ, în *O scrisoare pierdută;* — ca niște amorurĭ de femeĭ ușoare, în *De-ale carnavaluluĭ*, — ființele din ele trăesc, cu vorbele, cu gesturile, cu atitudinile și judecata lor aevea, avînd fiecare o fisionomie deosebită și înfățișându-se cu caracterul eĭ, cu micimile sufletești, cu mobilele eĭ intime, amestecate câteodată de ideĭ generale, pe care nu le înțelege saŭ le înțelege pe dos. Așa, spre pildă, jupân Dumitrache Cheristigiul, — suflet de o rară inconștiință de lumea și vorbele în care se învîrtește și de o demnitate ridiculă, — e viŭ, întreg, când istorisește supĕrat ipistatuluĭ Ipingescu începutul pățanieĭ luĭ de la »Iunion«:

Jupân Dumitrache. Știĭ dumneata că la lăsata seculuĭ am mers la grădină la »Iunion«; eram eu, consoarta mea și cumnată-mea Zița. Ne punem la o masă, ca să vedem și noĭ comĕdiile alea de le joacă Ionescu. Trece așa preț ca la un sfert de ceas, și numaĭ ce mĕ pomenesc cu un ăla, cu un bagabont de amploiat...

Ipingescu. De unde știĭ că era amploiat?

Jupân Dumitrache. După port nu semĕna a fi negustor. Mĕ pomenesc că vine și se pune la altă masă alăturĭ, cu fața spre masa noastră și cu spatele la comĕdie. Șade rezemat într'un peș, șade, șade, șade, și se uită lung și galiș la cocoane, se uită, se... Eŭ, cum m'a făcut Dumnezeŭ cu ambiț, mĕ scol ca să plecăm; cocoanele nu! că să mai ședem că încă nu s'a isprăvit comĕdia. Incep să mĕ'ncruntez la bagabontul și maĭ că mĭ venea să-l cărpesc, dar mĭ-era rușine de lume; eu de! negustor, să mĕ puiŭ in poblic cu un coate-goale nu vine bine... Maĭ mĕ uit eu incolo, mai mĕ fac că nu mĕ sinchisesc de el,... bagabontul cu ochiĭ sgăiți la cocoane; ba ăncă-și pune și ochilariĭ pe nas. Tii! frate Nae, să fi fost el aicĭ să mĕ fiarbă așa, că-ĭ sărea ochilariĭ din ochĭ și giubenul din cap, de auzea căiniĭ in Giurgiu.

Ipingescu. Rezon!

Jupân Dumitrache. Insfirșit, se isprăvește comĕdia. Ne sculăm să plecăm; coate-goale se scoală și dumnealuĭ. Plecăm noĭ, pleacă și dumnealuĭ după noĭ. Eŭ îl vedeam cu coada ochiuluĭ; dar nu vream să le spuiŭ cocoanelor, ca să nu le rușinez. Știĭ cum e Veta mea,... rușinoasă.

Ipingescu. Mie 'mĭ spuĭ? n'o știŭ eŭ?... Eĭ?

Jupân Dumitrache. Eĭ! Apucăm pe la sfîntul Ionică ca să ieșim pe Podul-de-pămînt, — papugiul căt colea după noĭ; ieșim in dosul Agieĭ, — coate-goale după noĭ; ajungem la sfîntul Ilie în Gorgani, — moftangiul după noĭ; mergem pe la Mihaiu-Vodă ca să apucăm spre Stabilament, — mațe-fripte după noĭ... Eu trăgeam cu coada ochiuluĭ... ferbeam în mine, dar nu vream să spuiŭ cocoanelor...

Ipingescu. Rezon! ca să nu le rușinezĭ.

Jupân Dumitrache. Știĭ cum e Veta mea...

Ipingescu. Rușinoasă, mie-'mĭ spuĭ?

Jupân Dumitrache. Cănd să apucăm de la Stabilament în sus, mĕ uit inapoi cu coada ochiuluĭ și nu mai vĕd pe coate-goale. Mai mergem ce mai mergem, mĕ uit iar... mĕ iertase bagabontul.

Ipingescu. Jupân Dumitrache, adică să am pardon de impresie, eŭ gîndesc că numa ți-aĭ făcut spaimă de geaba. Poate că omul o fi șezĕnd prin partea locului, pe Dealul-Spiriĭ. Ei! a venit și el la grădină ca și dumneavoastră, a stat și el pănă la isprăvitul comĕdieĭ și s'a nemerit să apucațĭ tot pe-un drum ca să vĕ inturnațĭ la domiciliu. El a rĕmas la al luĭ și dumneavoastră ațĭ mers înainte.

Jupân Dumitrache. Așa am crezut și eŭ intăĭ, dar staĭ să vezĭ!... A trecut după aia o sĕptĕmănă la mijloc. Îmĭ cam și uitasem eu de istoria bagabontului; gîndeam și eŭ: poate c'o fi stănd coate-goale prin partea loculuĭ, — bunioară vorba dumitale. Așa, zice cumnată-mea ieriĭ:

„Nene, hai deseară la „Iunion“ la Ionescu!“ Cum auziĭ eŭ de „Iunion“, mĕ făcuĭ verde la faţă. „Ce să maĭ căutăm la comĕdiile alea nemţeştĭ, niște mofturĭ; dăm parale şi nu înţelegem nimica; maĭ bine punem baniĭ in buzunarul ălălalt şi zicem că ne-am dus.“ — Aĭde, nene, zeŭ! parol! să n'aĭ parte de mine şi de Veta!“ Eĭ! când am auzit aşa vorbă mare, n'am putut pentru ca s'o tratez cu refuz.

Ipingescu. Rezon.

Jupăn Dumitrache. Eĭ! haide!... dar unde mĕ gîndeam eŭ că o să mi se întîmple un aşa ceva. Ne ducem. Şedem la o masă maĭ la o parte; şedem cât şedem, şi începe comĕdia. Nu ştiŭ cum mĕ 'ntorc cu ochiĭ inapoĭ, şi pe cine gîndeşti că vĕz la masa de la spate?...

Ipingescu. Pe bagabontul...

Jupăn Dumitrache. Pe coate-goale, domnule, pe moftangiul, pe maţe-fripte, domnule! Fir'aĭ al draculuĭ de pungaş!... Bagabontul, nene, cu sticlele 'n ochĭ, cu giubenul în cap şi cu basmaua iac'aşa scoasă. Cum m'a vĕzut, — că trebue să fi fost schimbat la faţă, cum sunt eŭ când mĕ necăjesc, (îşi mîngăie favoritele) — cum m'a vĕzut, a sfeclit-o... A intors capu 'ncolo şi a inceput să bea din ţigară ştiĭ aşa, niznaĭ. Dar mĕ trăgea cu coada ochiuluĭ. Mĕ 'ntorc eŭ iar la loc şi mĕ fac că mĕ uit la comĕdii, se 'ntoarce şi bagabontul iar cu ochii la cocoane!... mĕ uit iar la el, iar se 'ntoarce 'ncolo;... mĕ 'ntorc iar la comĕdii, iar se uită la cocoane;... mĕ uit iar la el, iar se 'ntoarce 'ncolo; mĕ 'ntorc iar la comĕdii...

Ipingescu. Iar se uită la cocoane...

Jupăn Dumitrache. Ei! iac' aşa m'a fiert fără apă toată seara...

Ipingescu. In sfîrşit?

Jupăn Dumitrache. In sfîrşit... plecăm; coate-goale după noĭ. Era să mĕ 'ntorc în poarta „Iunionului,“ să-i zic numa: „Ce poftești, mă musiu?“ şi să-l şi umflu; dar ştiĭ, am ambiţ; m'am gîndit: eŭ negustor... să mĕ puiŭ în poblic cu un bagabont ca ăla, nu face...

Ipingescu. Rezon!... Ei! pe urmă?

Jupăn Dumitrache. Pe urmă s'a ţinut iar gae după mine.

Ipingescu. Pănă la Stabilament...

Jupăn Dumitrache. Da, pănă la Stabilament! S'a ţinut după mine pănă la rĕscrucĭ, ştiĭ, unde vreĭ s'apuci spre cazarmă. Ce ziceam eŭ? „Haide, drace, haide! să intri tu pe strada lui Marcu Aoleriŭ ori Catilina şi lasă!“ Aveam de gînd să intru cu cocoanele în casă, să trimit repede pe Chiriac pe poarta de din dos pe maidan să-i iasă inainte, şi eŭ să-l iaŭ pe la spate,... să-l apucăm la mijloc pentru ca să-l întreb: „Ce poftești, mă musiu?“ şi să-l şi umflu!.. Şi dacă nu 'ĭ ajungea să-mi taĭ mie favuridele! (îşi mîngăie favoritele).

Ipingescu. Ei! dacă nu-i ajungea, despărţirea e aproape; să fi poftit la mine la despărţire cu lăcrămaţie, că-ĭ implineam eŭ cât 'ĭ maĭ lipsea.

Jupăn Dumitrache. A avut noroc! mare noroc a avut bagabontul; a scăpat!

Ipingescu. Iii! pĕcat!... Cum?

Jupăn Dumitrache. Când am trecut eŭ de rĕscruci cu cocoanele, şi bagabontul era să intre după noi in uliţă, a eşit haĭta de câini dela maiorul din colţ, şi i-a tăiat drumul luĭ coate-goale. Am lăsat pe Ziţa acasă, m'am suit degrab cu Veta sus, am trimis pe Chiriac repede în maidan, eŭ i-am eşit inainte peste ulucĭ tocmai pe la prăvălia lui Bursuc; dar... geaba! pănă să ieşim noi, fugise bagabontul!...

Tot aşa ipistatul, — a căruĭ figură e atât de puternic desinată numaĭ din douĕ treĭ trăsăturĭ, — servil, automat al rutiniĭ poliţieneştĭ de mahala, împrăştie toată viaţa tipuluĭ sĕŭ citind *Vocea patriotuluĭ Naţionale:*

Ipingescu (citeşte greoiŭ şi fără interpunctuaţie). „Bucureşti $^{15}/_{27}$ Răpciune. — Amicul şi colaboratorele nostru R. Vent..., un june scriitor democrat, a căruĭ asinuitate o cunoaşte de mult publicul cititor, ne trimite următoarea prefaţiune al unuĭ noŭ op al seŭ. I dăm astăzĭ locul de onoare, recomandând cu căldură poporuluĭ suveran scrierea amicului nostru. „*Republica şi reacţiunea*“ saŭ

Venitorele şi *Trecutul.*« — Prefaţiune. — »Democraţiunea romană, saŭ mai bine zis ţinta Democraţiunii romane este de a persuadà pe cetăţeni, că nimenĭ nu trebue a mâncà dela datoriile ce ne impun solemnaminte pactul nostru fundamentale, sfînta Costituţiune. . .«

Jupân Dumitrache (mulţumit). Ei, bravos! Aicĭ a adus-o bine.

Ipingescu (căutând şirul unde a rĕmas). » . . . A mâncà . . . sfînta Costituţiune. . .«

Jupân Dumitrache (cam nedomirit). Adică, cum s'o mănânce?

Ipingescu. Staĭ să vezĭ . . . că spune el . . . »Sfînta Costituţiune, şi maĭ ales ceĭ din masa poporuluĭ. . .«

Jupân Dumitrache (nedomirit). E scris adînc.

Ipingescu. Ba nu-ĭ adînc deloc. Nu pricepĭ? Vezĭ cum vine vorba luĭ: să nu mai mănânce nimenĭ din sudoarea bunioară a unuia ca mine şi ca dumneata, care suntem din popor; adică să şază numai la masă, că el e stăpîn.

Jupân Dumitrache (lămurit). Ei! aşa mai viĭ de-acasă. Bravos! Zi-ĭ nainte.

Ipingescu. Staĭ să vezĭ: acum vine un ce şi maĭ tare.

Jupân Dumitrache. Ei!

Ipingescu (urmând citirea). » . . . A mâncà poporul mai ales, este o greşeală neiertată, ba putem zice chiar o crimă. . .«

Jupân Dumitrache (cu deplină aprobare). Ştiĭ că şi aici loveşte bine! Da! cine mănâncă poporul să meargă la cremenal!

Ipingescu (bătând cu mâna'n gazetă). Apoĭ de ce scrie el, sireacul!

Jupân Dumitrache. Dă-ĭ nainte, că-mĭ place.

Ipingescu. » . . . Ba putem zice chiar o crimă. (schimbând tonul şi mai grav). Nu! Orĭ ce s'ar zice şi ori ce s'ar face, cu toate sbieretele reacţiunĭĭ, ce se svércoleşte sub dispreţul strivitor al opiniunĭĭ publice; cu toate urletele acelora ce cu nerușinare se intitulează sistematicĭ opozanţĭ. . . .«

Jupân Dumitrache (care la fiece accent al lui Ipingescu a dat mereŭ din cap în semn de aprobare, îl întrerupe cu entusiasm). Hahahaha! i-a 'nfundat!

Ipingescu. (urmând cu tărie). » . . . Nu! în van! noĭ am spus-o şi o maĭ spunem: situaţiunea Romanieĭ nu se va putea chiarifică; ceva mai mult, nu vom putea intrà pe calea viritabileluĭ progres, până ce nu vom avea un *sufragiŭ* universale... (amîndoi remân foarte încurcaţi).

Jupân Dumitrache. Adicătele, cum vine vorba asta?

Ipingescu (după adâncă reflecţie). A! înţeleg: bate în ciocoĭ, unde mănâncă sudoarea poporuluĭ suveran. . . ştiĭ: masă . . . sufragiŭ.

Jupân Dumitrache. Ei! acu înţeleg eu unde bate vorba luĭ! Ei! bravos! bine vorbeşte...

Ipingescu. Ăsta combate, domnule, nu ţi-am spus eŭ!

Jupân Dumitrache. Apoĭ, nu-ĭ zice lui degeaba »Vocea Patriotului Naţionale!«

Ipingescu. » . . . Până ce nu vom avea un *sufragiu* universale. Am zis şi subsemnez; R. V. . . studinte in drept şi publicist.«

Tot aşa Veta, suflet sentimental, poetic şi superstiţios din Dealul Spiriĭ, gata să plângă pururea când noriĭ ameninţă pacea amoruluĭ eĭ, şi gata pururea de a găsi o uşurare în orĭce situaţie cântând din *Dor: Doĭ ochĭ* şi *Când ore de 'ntristare*, ca o fiinţă ce iubeşte cu adevĕrat, şi căreea când iubitul eĭ Chiriac îĭ impută nestatornicie în amor, prin aceea că se duce seara pe la grădinĭ publice, ea rĕspunde:

Veta. M'am dus numaĭ de gura sorii-miĭ Ziţiĭ. Era lume multă, de n'aveam unde sta cântà muzica; jucà comĕdii; n'am auzit nimic, n'am vĕzut nimic. Toată seara in uetul grădiniĭ m'am gîndit numai la tine; par'că dormeam şi visam ceva . . . Ştiam eŭ că o să mi se intîmple mie un necaz mare; mi se făcuse semn: resturnasem de dimineaţa candela. . . Încă dumnealuĭ, dacă m'a vĕzut că mĕ speriiŭ, zice: »Ei! ce e dacă s'a resturnat! nu maĭ crede in prostiĭ de-alea. Ce! ce-o să

ni se 'ntîmple? să-mĭ arză cherestigiria? arză sănătoasă! Nu m'a făcut ea pe mine! este asigurip-sită... Atăta pagubă!...“ Resturnasem candela; pe urmă ochiul ăl drept mi se bătea într'una de vreo treĭ zile. Pe tine te lăsasem acasă ştergĕndu-ţĭ puşca: ştiĭ că ruginise încărcătura înăuntru şi te apucaseşĭ s'o scoţĭ cu vergeaua. Nu puteam să-mĭ iaŭ gîndul de la puşcă. Mĕ gîndeam: dacă s'o descărca, Doamne fereşte! puşca in mâna lui, ce să mĕ fac eŭ cănd l'oiŭ găsi mort intins acasă?... Da de ce nu i-am spus să bage de seamă! de ce nu l-am rugat să o lase la pustia de puşcă! la ce am plecat de-acasă?! Iac'aşa m'am bătut cu gîndurile toată seara. N'am vĕzut, zĕŭ! n'am vĕzut nimic, n'am auzit nimic! Mĕ jur pe ce vreĭ tu; mĕ crezĭ?

Conul Leonida, în piesa cu numele luĭ, istoriseşte Coaneĭ Efimiţa, nevasti-seĭ, despre »revuluţie«, impresiile şi amintirile luĭ astfel:

Leonida. Aşa, cum îţĭ spuseĭ, mĕ scol într'o dimineaţă, şi, ştiĭ obiceiul meŭ, puiŭ mâna întăĭ şi întăĭ pe »Aurora Democratică«, să vĕz cum maĭ merge ţara. O deschiz... şi ce citesc? Uite, ţiŭ minte ca acuma; »$^{11}/_{23}$ Făurar... A căzut tirania! Vivat Republica!«

Efimiţa. Auzĭ colo!

Leonida. Rĕposata dumneeĭ — nevastă-mea a dintăĭ — nu se sculase încă. Sar jos din pat şi-ĭ strig: »Scoală, cocoană, şi te bucură, că eştĭ şi dumneata mumă din popor; scoală, c'a venit libertatea la putere!«

Efimiţa. (afirmativ). Eĭ!

Leonida. Când aude de libertate, sare şi dumneeĭ rĕposata din pat... că era republicană! Zic: găteşte-te degrab, Miţule, şi... haĭ şi noĭ pe la revuluţie. Ne îmbrăcăm, domnule, frumos, şi o luăm repede pe jos pân' la teatru... (cu gravitate) Eĭ, când am vĕzut... ştiĭ că eŭ nu intru la idee cu una cu doĭ...

Efimiţa. Ţi-aĭ găsit!... dumneata nu eştĭ d'áia. Eheĭ! ca dumneata, bobocule, maĭ rar cineva.

Leonida. Orĭ să zicĭ nu ştiŭ ce şi nu ştiŭ cum, că adicătele »acu, unde eştĭ tu republican, ţiĭ parte naţiuniĭ...“

Efimiţa. Aşĭ!

Leonida. Dar, când am vĕzut, am zis şi eŭ: să te ferească Dumnezeŭ de furia poporuluĭ!... Ce să vezĭ, domnule? Steaguriĭ, muzicĭ, chiote, tămbălăŭ lucru mare, şi lume, lume... de-ţĭ venea ameţeală nu altceva.

Efimiţa. Bine că n'am fost în Bucureştĭ pe vremea aia! cum sunt eŭ nevricoasă, Doamne fereşte! păţeam alte alea...

Leonida. Ba nu zi asta; puteaĭ trage un ce profit. (schimbănd tonul). Eĭ, căt gîndeştĭ c'a ţinut toiul revuluţieĭ?

Efimiţa. Până seara.

Leonida (zîmbind de aşa naivitate, apoĭ cu seriositate). Treĭ săptĕmânĭ de zile, domnule.

Efimiţa (minunându-se). Nu mĕ 'nebuni soro!

Leonida. Ce te gîndeştĭ dumneata, că a fost aşa un bagadel lucru? Fă-ţĭ idee: dacă chiar Galibardi, deacolo, de unde este el, a scris atuncĭ o scrisoare cătră naţiunea română.

Efimiţa (cu interes). Zĕŭ.

Leonida. Maĭ e vorbă!

Efimiţa. Adică cum?

Leonida. Vezĭ dumneata, i-a plăcut şi luĭ cum am adus noĭ lucrul cu un sul subţire ca să dăm exemplu Evropiĭ, şi s'a crezut omul dator, ca un ce de politică, pentru ca să ne firitisească...

Efimiţa (curioasă). Da... ce spunea în scrisoare?

Leonida (cu importanţă). Patru vorbe, numaĭ patru, da vorbe, ce-ĭ drept! Uite, ţiŭ minte ca acuma: »Bravos naţiune! Halal să-ţĭ fie! Să trăiască Republica! Vivat Prinţipatele-Unite!« şi jos iscălit in original »Galibardi«.

Efimiţa (satisfăcută). Apoĭ, atuncĭ dacă-ĭ aşa, a vorbit destul de frumos omul!

Leonida. Heheĭ! unul e Galibardi: om, odată şi jumĕtate! (cu mândrie şi siguranţă). Eĭ! giantă latină, domnule, n'aĭ ce-ĭ maĭ zice. De ce a băgat el în rĕcorĭ, gîndeştĭ, pe toţĭ împĕraţiĭ şi pe Papa dela Roma?

Efimiţa (mirată). Şi pe Papa dela Roma? Auzĭ, soro?

Leonida. Ba încă ce! i-a tras un tighel de i-a plăcut şi luĭ. Ce a zis Papa — iezuit, aminterĭ nu-ĭ prost! când a vĕzut că n'o scoate la căpătăiŭ cu el?... „Mă, nene, ăsta nu-ĭ glumă; cu ăsta, cum vĕz eŭ, nu merge ca dè cu fitecine; ia maĭ bine să mĕ iaŭ eu cu politică pe lîngă el, să mi-l fac cumĕtru.“ Şi de colea până colea, tura vura, c'o fi tunsă, c'o fi rasă, l-a pus pe Galibardi de i-a botezat un copil.

Efimiţa (cu ironie). Şi-a cunoscut omul naşul!

Leonida. Vezĭ bine!... Acu i-a spune, cam câţĭ oamenĭ te bate gîndul ca să aibă Galibardi?

Efimiţa. Sumedenie!

Leonida. O mie, domnule, numa o mie.

Efimiţa. Eĭ! fugĭ că mor! şi adică numa cu o mie să...

Leonida (întrerupĕnd-o). Da, da, întreabă-mĕ să-ţĭ spun ce fel de oamenĭ sunt.

Efimiţa. Ceva tot unul şi unul.

Leonida. Ăĭ maĭ prima, domnule, aleşĭ pe sprînceană, care maĭ de care, dă cu puşca'n Dumnezeŭ: volintirĭ, mĕ rog: azĭ aicĭ, mâine'n Focşanĭ, ce-am avut şi ce-am pierdut!

Efimiţa. Eĭ! aşa da.

Leonida. Şi toţĭ se 'nchină la el ca la Christos: de hatîrul luĭ, sunt în stare trei zile d'arêndul să nu mănânce şi să nu bea, dacă n'or avea ce.

Efimiţa. Ce spuĭ, soro?

Leonida. Ce-ţĭ spuiŭ eŭ, şi câte şi maĭ câte altele şi maĭ şi.

Efimiţa. Bravos! (O mică pausă şi căscăturĭ de amîndoĕ părţile).

Leonida. Trebue să fie tărziŭ, Miţule; ne culcăm?

Efimiţa (se scoală şi se uită la cias). Doĕspce trecute, bobocule.

Leonida (sculându-se şi el şi mergênd spre patul din stînga). Vezĭ dumneata cum trece vremea cu vorba...

Efimiţa (dregêndu-şĭ patul). Eĭ! cum le spuĭ dumneata, să tot staĭ s'asculţĭ; ca dumneata bobocule, maĭ rar cineva.

Leonida (la pat şi intrând sub plapumă). Miţo, aĭ zis matale fetiĭ să vie mâine maĭ de dimineaţă ca să facă focul?

Efimiţa (stingênd lampa). Da. (se'nchină şi se aşază în pat la dreapta). (Odaia rĕmâne luminată numaĭ de flacăra tăciunilor din sobă).

Leonida (după ce s'a învĕrtit în pat până să-şĭ facă culcuşul, cu satisfacţie). A! aaşa! (Un moment pauză, în timp ce fiecare se aşază bine în aşternutul sĕŭ).

Efimiţa (din aşternut). Şi zi aşa cu Galibardi, aĭ?

Leonida (asemenea). Aşa zeŭ!... Eĭ maĭ dă-mĭ încă unul ca el, şi până mâine seara, — nu-mĭ trebue maĭ mult, — să-ţĭ fac republică... (cu regret). Da nu e! Da o să-mĭ zicĭ că cu încetul se face oţetul, orĭ că maĭ rabdă, că n'a intrat zilele 'n sac (cu tărie). D'apoĭ bine, frate, până când tot rabdă azĭ, rabdă mâine? că nu maĭ merge, domnule, s'a săturat poporul de tiranie, trebue republică!

Trahanache, din *Scrisoarea pierdută*, când Caţavencu 'ĭ descopere că are la redacţie o scrisoare amoroasă a nevestiĭ luĭ către prefectul Tipătescu, îl ia pe Caţavencu drept plastograf şi se vaită asupra timpuluĭ şi societăţiĭ astfel:

A! ce coruptă soţietate!... Nu maĭ e moral, nu maĭ sunt prinţipurĭ, nu mai e nimic: enteresul şi iar enteresul... Bine zice fiu-meu dela facultate alaltăerĭ în scrisoare: vezĭ tênĕr tênĕr, dar copt, serios băiat! zice: „Tatiţo, unde nu e moral, acolo e corupţie, şi o soţietate fără prinţipurĭ, va să zică că nu le are!“... Auzĭ d-ta mişelie, infamie

Farfuridi ţine un discurs dinaintea alegĕtorilor în preziua alegerilor in termenii următorĭ:

Farfuridi. Daţi-mĭ voe! (gustă din paharul cu apă). Daţi-mĭ voe! (Rumoare).

Trahanache (trăgĕndu-şi clopoţelul). Stimabilĭ! onorabilĭ! (afabil) faceţĭ tăcere! Sunt cestiunĭ importante, arzĕtoare la ordinea zileĭ... Aveţi puţintică răbdare... (către Farfuridi). Dă-ĭ inainte, stimabile, aveţĭ cuvîntul!

Farfuridi (către adunare) ... După ce am vorbit dar din punctul de vedere istoric, din punctul de vedere de drept, voiŭ incheià cât se poate mai scurt...

Popescu. Parol?... Numai dacă t'eĭ ţinè de vorbă! (risete în partea unde sunt dascălii).

Farfuridi. Rog, nu mĕ 'ntrerupeţĭ, daţi-mĭ voe...

Trahanache (către partea unde e Popescu). Stimabile.... nu 'ntrerupeţĭ....

Farfuridi. După ce am vorbit dar din punctul de vedere istoric şi din punctul de vedere de drept, voiu incheià, precum am zis, cât se poate mai scurt (bea o sorbitură, apoi reluându-şĭ resuflarea, rar ca şi cum ar începe o poveste). La anul una-mie-opt-sute-doĕ-zeci-şi-unu... fix... (Rumoare şi protestărĭ in grupul luĭ Caţavencu: A! A! A!)

Popescu. Dacă ne 'ntoarcem iar la 1821 fix, ne-am procopsit (rumoare şi protestărĭ).

Farfuridi. Daţi-mĭ voe... La una-mie-opt-sute...

Toţĭ (in chor cu tonul luĭ). Douĕzecĭ-şi-unu fix... (rumoare şi protestărĭ).

Farfuridi. Daţi-mĭ voe....

Trahanache (clopoţel). Stimabile, onorabile! Nu intrerupeţĭ... Aveţĭ puţintică...

Caţavencu. Ce răbdare, venerabile domnule prezident! Ceasurile sunt inaintate. Sunt şi alţĭ oratorĭ inscrişĭ să vorbească...

Toţi din grup. Da! Da!

Caţavencu. Onorabilul orator a promis să închee cât se poate mai scurt; apoi ce fel de scurt este asta, s'o luăm a doua oară dela 1821? A! A! A!

Toţĭ din grup. A! A! A! (rumoare).

Farfuridi. Daţi-mĭ voe.

Trahanache (către Farfuridi cu dulceaţă, ridicându-se peste masă către tribună). Stimabile... eu gîndesc că nu ar fi rĕu să sărim la 48...

Caţavencu (strigând). Maĭ bine la 64...

Popescu, Ionescu (şi toţi din grup). Da! Da! la 64...

Trahanache (ridicându-se ca şi când ar consulta adunarea). Adică... la plebicist?

Toţi. Da, la plebicist? (sgomat).

Farfuridi (intorcĕndu-se cu spatele spre adunare şi cu faţa la prezident). Daţi-mĭ voe, domnule prezident; mi-aţĭ acordat cuvîntul: imi pare că un prezident odată ce acordă cuvîntul...

Trahanache (sculându-se şi punĕnd, peste masă, mănile pe umeriĭ lui Farfuridi, mângâietor). Dacă mĕ iubeştĭ, stimabile, fă-mĭ hatirul... să trecem la plebicist... dorinţa adunării!...

Farfuridi. Dar, domnule prezident...

Trahanache (şi mai rugător). Să trecem la plebicist! (îl intoarce binişor de umeri cu faţa spre adunare).

Toţi (cu putere). Da! la plebicist! la plebicist!

Farfuridi (soarbe odată şi cu aerul resignat). Ce ziceam dar? La 1864, vine, mĕ 'nţelegĭ, ocasiunea să se pronunţe poporul printr'un plebicist... Să vedem însă mai nainte... să ne dăm seama bine de ce va să zică... de ce este un plebicist...

Ionescu. Ştim ce este plebicistul! Mersi de explicaţie!

Toţi. Nu trebue explicaţie... (rumoare).

Farfuridi (către intrerupĕtorĭ). Daţi-mĭ voe! (către Trahanache). Domnule prezident!...

Trahanache (clopoţel). Stimabilĭ, onorabilĭ, rog nu intrerupeţi pe orator (foarte afabil), faceţi tăcere; sunt cestiuni arzĕtoare la ordinea zilĭ: aveţĭ puţintică răbdare (către Farfuridi). Aveţĭ cuvîntul, stimabile, daţi-ĭ inainte!

Farfuridi (luând vênt). Când zicem dar 64, zicem plebicist; când zicem plebicist, zicem 64... Ştim, oricine dintre noi ştie ce este 64, să vedem ce este plebicistul... (cu tărie începênd fraza). Plebicistul!...

Caţavencu. Aci nu e vorba de plebicist...

Farfuridi. Daţi-mĭ voe; (discutând cu Caţavencu) mi se pare că atuncĭ când zicem 64... (cu energică convingere) şi să nu căutaţĭ a incercà măcar să mĕ combateţĭ; vĕ voiŭ dovedi cu date istorice că toate popoarele îşĭ au un 64 al lor...

Caţavencu. Daţĭ-mĭ voe; nu e vorba de 64 (rumoare aprobativă pentru Caţavencu).

Farfuridi. Daţi-mi voe... (Toate colochiile şi întreruperile se fac avucăţeşte cu multă voiciune şi cu tonul înţepat şi volubil). Domnule prezident!...

Trahanache (clopoţel). Stimabile, onorabile, faceţĭ tăcere... avem cestiunĭ arzătoare...

Caţavencu (ridicându-se in capul băncii). Cum, domnule prezident? de unde până unde 64 chestie arzătoare la ordinea zileĭ? Dacă nu mĕ 'nşel, îmĭ pare că suntem în anul de graţie 1883... Ce are a face?... Chemaţĭ pe onorabilul orator la cestiune...

Trahanache (ridicându-se iar peste masă şi atingĕndu-l pe umere pe Farfuridi). Stimabile... (afabil şi rugător). Să lăsăm plebicistul, dacă mĕ iubeştĭ; să trecem la cestiune.

Farfuridi (obosit de întreruperĭ, întorcĕndu-se cu faţa spre Trahanache şi cu spatele la adunare). Domnule prezident, aţĭ bine voit a-mĭ acorda cuvîntul... Eŭ cred c'ar trebui...

Caţavencu (strigând). Nu trebue, onorabile?

Toţi in grup. Nu, nu trebue!

Trahanache (punênd mănile, peste masă, pe umerĭĭ lui Farfuridi, şi foarte dulce). Mĕ rog, dacă mĕ iubeştĭ, fă-mĭ hatîrul... dorinţa adunărĭĭ, stimabile... (îl întoarce de umerĭ binişor cu faţa spre adunare).

Toţi. Da! la chestiune! la chestiune!

Farfuridi (foarte obosit, soarbe şi se resignează). Ajungem dar la chestiunea Reviziunii Constituţiunii şi Legii Electorale...

Toţi (cu satisfacţie). A! Aşa da!

Trahanache (asemenea). A! (clopoţel). Eĭ! acu aveţĭ puţintică răbdare... (către Farfuridi). Scurt, stimabile, scurt, dacă mĕ iubeştĭ: dorinţa adunării.

Farfuridi (asudă, bea şi se şterge mereu cu basmaoa). Mĕ rog, daţi-mĭ voe! Ştiţĭ care este opinia mea in privinţa revizuirĭĭ?

Toată sala. Nu!... Să vedem!... Spune!

Caţavencu batjocoritor). Să vedem opinia luĭ d. Farfuridi. (Trahanache clopoţeşte).

Farfuridi (asudă mereŭ şi se emoţionează pe vĕzute). Opinia mea este aceasta: e vorba de revizuire, da?

Toţi (puternic). Da! da!

Farfuridi (emoţionat şi asudând). Atuncĭ, iată ce zic eŭ, şi împreună cu mine (începe să se înece) trebue să zică asemenea toţi aceia care nu vor să cază la extremitate (se înecă mereŭ), adică vreau să zic, da, ca să fie moderaţĭ... adică nu exageraţiunĭ!... intr'o chestiune politică... şi care, dela care atîrnă viitorul, prezentul şi trecutul ţĕrĭĭ... să fie ori prea-prea, ori foarte-foarte... (se încurcă, asudă şi înghite) încât vine aci ocazia să întrebăm pentru ce?... da... pentru ce?... Dacă Europa... să fie cu ochii aţintiţĭ asupra noastră, dacă mĕ pot pronunţa astfel, care lovesc soţietatea, adică fiindcă din cauza sguduirilor... şi... ideĭ subversive... (asudă şi se rătăceşte din ce în ce) şi mĕ 'nţelegĭ, mai in sfîrşit, pentru care in orce ocaziuni solemne a dat probe de tact... vreau să zic intr'o privinţă, poporul, naţiunea, România... (cu tărie) ţara insfîrşit... cu bun simţ, pentru ca Europa cu un moment mai nainte să vie şi să recunoască, dela care putem zice depandă... (se încurcă şi asudă mai tare) precum, — daţi mĭ voe — (se şterge) precum la 21, daţi-mĭ voe (se şterge) la 48, la la 34, la 54, la 64, la 74 asemenea şi la 84, şi la 94, şi eţetera, intru cât ne priveşte... pentru ca să dăm exemplul chiar surorilor noastre de ginte latine însă! (foarte asudat, se şterge, bea, iar se şterge, şi sufla foarte greŭ. Trahanache a urmărit cu mâna tactul sacadelor oratorice ale lui Farfuridi. Bravo şi aplauze în fund, conduse de Brânzovenescu; risete şi sisiturĭ in grupul luĭ Caţavencu. Clopoţelul luĭ Trahanache deabia se maĭ

aude.— Dupe ce s'a mai oprit sgomotul, cu multă aprindere). Daţi-mĭ voe! Termin indată! mai am două vorbe de zis. (Sgomotul tace). Iată dar opinia mea (în supremă luptă cu oboseala care-l birue). Din două una, daţi-mĭ voe: orĭ să se revizuească, primesc! dar să nu se schimbe nimica; orĭ să nu se revizuească, primesc! dar atunci să se schimbe pe icĭ pe colo, şi anume în punctele... esenţiale... Din această dilemă nu puteţĭ ieşi... Am zis!

Cu un cuvînt, e viaţa caracteristică a tipurilor care ne sunt înfăţişate. Cine le-a vĕzut odată nu le mai uită.

Această viaţă face că persoanele din comediele luĭ Caragiale sunt mai reale decât persoanele din comediele luĭ Alecsandri. Nimenĭ n'a putut să întrupeze la noĭ realitate vie ca dînsul. El are o fineţe, o subtilitate psichologică, o cunoştinţă a mobilelor acţiunilor omeneştĭ şi o divinaţiune a expresiunilor cu care îmbracă aceste mobile, cum literatura română n'are alt exemplu. Numaĭ când compară cineva localizările de piese străine ce se vĕd pe scena noastră, — unde nu se creează pe deantregul tipurĭ, ci se caută a se da numaĭ coloarea locală, — numaĭ faţă cu slăbiciunea de viaţă a acelor tipurĭ, a acelor umbre de oamenĭ, isbucneşte superioritatea tipurilor luĭ Caragiale. El reuşeşte tocmaĭ acolo unde maĭ toţĭ scriitorĭĭ cad. Din viaţa creaţiilor luĭ isvorăsc o mulţime de efecte de scenă.

O a doua calitate a pieselor luĭ Caragiale este comicul sĕŭ care consistă, mai cu deosebire, cum s'a putut vedea în exemplele citate, din treĭ însuşirĭ. Maĭ întăĭ, în a descoperi publiculuĭ unele mistere ridicole din existenţa personagielor luĭ. Amorul dintre Chiriac şi Veta şi neînţelegerea acestuĭ amor de către Jupân Dumitrache, bărbatul Vetiĭ; amorul dintre prefectul Tipătescu şi Coana Joiţa, şi neştiinţa luĭ Trahanache, bărbatul Coaneĭ Joiţeĭ despre patima eĭ; amorul dintre Nae Girimea cu Miţa, amanta veche a luĭ Crăcănel, care e trădat, şi pe de altă parte amorul aceluiaş Girimea cu Didina Mazu, amanta veche a luĭ Pampon, alt trădat, — aŭ toate acelaş mobil dramatic. Se ştie că căsniciele cu doĭ bărbaţĭ, din care unul legitim cu eterna luĭ prostie ridiculă, nepricepênd nimic din cele ce se petrec în jurul luĭ; celălalt, amantul de inimă, care se prinde în vorbă la fiece moment cu fel de fel de destăinuirĭ, daŭ loc la situaţiĭ comice. Caragiale a tras din ele cele maĭ hazliĭ efecte.

A doua însuşire a comiculuĭ luĭ este ticul. In adevĕr, toate personagiele luĭ principale aŭ ticurĭ. Ipistatul din *Noaptea Furtunoasă* îşĭ rezumă rolul în cuvintele »rezon« şi »ruşinoasă«. Jupân Dumitrache are ticul »că la un adecă ţiŭ la onoarea mea de familist«. Rică Ventureanu pe »sufĕr peste poate«. Ziţa pe »ma parol«, »maşer« şi »per l'amour di dieu«. Conul Leonida pe »Domnule« la adresa nevesti-seĭ; Coana Efimiţa pe »soro« la adresa bărbatu-so. Trahanache pe »aĭ puţintică răbdare« şi »cum zice fiul meŭ de la facultate«. Dandanache are pe »paşopt«. Pristanda are pe »curat« şi »renumeraţia mică dupe budget să ertaţĭ«. Pampon, din *De-ale Carnavaluluĭ*, pe »femeia, ochĭ alunecoşĭ, inimă zburdalnică«. Catindatul pe »eŭ tachinez damele« şi »mĕ magnetizez cu jamaică«. Ipistatul »vorrrbă«, etc., etc.

In sfîrşit, e un al treilea element în comicul luĭ Caragiale, cel maĭ preţios

şi cel maĭ înnalt, şi anume expresiele luĭ fericite, încărcate de spirit, de naivităţĭ spuse în mod grav, de contraziceri logice, de surprinderĭ. Expresiile sucite, curioase, înţelese numaĭ pe jumĕtate saŭ pe dos, sunt atât de puternice, încât par ca rezultate impersonale la care a colaborat toată lumea. Maĭ toate din ele ca »onorabile«, »stimabile«, »geanta latină«, »ca de un par egzamplu«, »aşa un bagatel lucru«, »ăĭ maĭ prima«, »te pronunţĭ cu aşa iluziĭ în contra mea«, »ce-mĭ dă 'n gînd ideea, zic«, »ceva ala vivat concurenţa«, »a traduce«, (cu înţelesul de a trăda), »a se magnetiza (cu înţelesul de a bea), »aşa la un capriţ«, »a face deranj«, »prea iubita mea Angelă«, »Bibicule«, al tĕŭ adorant«, »rublă ştearsă ca d-ta«, »al tĕŭ pentru o eternitate şi per toujours«, »nu-ţĭ permit, d-le, să te înaintezĭ la un aşa afront« şi altele multe, foarte multe, aŭ trăit maĭ întăĭ prin cafenele, prin mahalale, în adîncul vieţeĭ unor indivizĭ. Iar azĭ când ele se întorc îndărăt în public, trăesc o viaţă nouă, comică, obştească. Cuvintele luĭ sunt în gura tuturora; el le-a întîlnit în stratul mijlociŭ, le-a imprimat, pe scenă, ca pe nişte monede şi le-a pus în circulaţie în întreaga societate. Iată în ce stă puterea de observaţie extraordinară, unică, a luĭ Carageale. Această calitate a talentuluĭ sĕŭ a găsit apoĭ în el pe stilistul cel maĭ fin, care a ştiut să lege, cu fraze făcute de el, expresiile curioase întîlnite la alţiĭ. Graiul persoanelor sale, replicele lor, modul lor de gîndire şi de înţelegerea lumiĭ, sunt toate admirabile şi vin ca nişte afluenţĭ spre a mări şi complecta armonios viaţa acelor persoane. In fiecare frază ce ele zic, expun o parte reală din firea lor; nimic fals, nimic artificial, nicĭ un dialog cu conversaţiĭ parasite, nicĭ o scenă superfluă. Prin aceste suprimărĭ de podoabe netrebnice, el ajunge la cea maĭ rară soliditate de stil dramatic.

III

Urmează de aicĭ că piesele luĭ Carageale sunt nereproşabile? Nu. Ele aŭ într'însele şi părţĭ slabe, şi sunt lipsite de unele calităţĭ indispensabile genuluĭ dramatic. Critica — spre deosebire de masa cititorilor care nu citeşte decât dominată de emoţiile ce le dă opera de artă — are datoria de a eşi oarecum din emoţiele acestea, saŭ de a rezista contra lor dominându-le, şi de a studia şi judeca cu mintea rece opera de artă. Un astfel de studiŭ, de altfel, este singurul care o îndreptăţeşte până la un punct de a-şĭ da părerile eĭ în public. Potrivit acesteĭ datoriĭ, observăm că intensitatea de viaţă din piesele luĭ Carageale s'ar părea că a dat naştere unuĭ neajuns: invenţiunea luĭ este limitată; 5 saŭ 6 tipurĭ care se repetă în nişte intrigĭ, toate slabe. Asemenea se repetă situaţiele şi chiar expresiele.

Jupân Dumitrache din *Noaptea Furtunoasă* este, cu puţină diferinţă, Trahanache din *Scrisoarea Pierdută* şi până la un punct şi Conul Leonida din piesa cu numele luĭ. Ipistatul, din *Noaptea Furtunoasă,* este Ghiţă poliţaiul din *Scrisoarea Pierdută* şi Ipistatul din *De-ale Carnavaluluĭ.* Veta, tot din *Noaptea Furtunoasă,* este cam Coana Joiţica din *Scrisoarea Pierdută.* Cetăţianul turmentat din *Scrisoarea Pierdută* e Catindatul din De-ale Carnavaluluĭ, şi aşa maĭ încolo.

Cât despre intrige, chiar în cele două piese care aŭ o aparenţă de intrigă, în *Noaptea Furtunoasă* şi *Scrisoarea Pierdută,* sunt aproape nule şi nenaturale. Pĕtrunderea unuĭ om în casă noaptea, din pricină că a citit 9 în loc de 6 pe stîlpul porţiĭ şi tragerea din această întîmplare a tutulor peripeţielor, este fără valoare dramatică. Asemenea pierderea uneĭ scrisorĭ amoroase, din *Scrisoarea Pierdută,* găsită de un beţiv şi ajunsă în mâna opoziţieĭ care ameninţă pe prefectul amorezat cu publicarea eĭ în gazetele politice, este de o mediocră intrigă, — deşi cea maĭ însemnată la Carageale. Cât despre *Conul Leonida* şi *De-ale Carnavaluluĭ,* ele sunt lipsite cu totul de acţiune.

De asemenea nu toate elementele comiculuĭ luĭ Carageale sunt de calitate aleasă. Comicul tras din inconştienţa morală a căsniciilor alcătuite din treĭ persoane, e comicul cel maĭ uşor şi abundează în toate piesele şi farsele moderne. Alecsandri nu-l are în repertoriul pieselor luĭ. El a fost moral, a pus totdeauna dragostea, fie chiar ridiculă, între două fiinţe libere faţă cu legea şi convenienţele sociale.

Ticul e iar foarte întrebuinţat de toţĭ autorĭĭ de comedĭĭ. El s'ar putea zice că produce rîsul prin o gâdilitură forţată a nervilor, nu în mod firesc, şi înfăţişează neajunsul că vĕdeşte intenţia autoruluĭ de a voi să ne facă să rîdem cu orĭce preţ. Ticul exagerează din ce în ce maĭ mult pe unele personagie din scenă, le dă un colorit aşa de accentuat, încât le scoate, când el revine cu obstinaţie, parcă din iluzia realităţeĭ. Unele din tipurile luĭ Carageale, care în actul I îţĭ par de o viaţă reală, în actul al II-lea şi în al III-lea par, din timp în timp, automate, caricaturizate şi în unele momente aŭ aerul că trăesc o viaţă fictivă, dacă nu chiar factice. Ştiĭ maĭ dinainte ce aŭ să rĕspundă ca replică, din pricină că prea sunt încărcate fiecare de ticul eĭ. Neapĕrat, observaţia luĭ Carageale e adevĕrată, sunt oamenĭ cu ticurĭ continue, dar în artă realitatea reală e obositoare, prejudicioasă, încât eclipsează frumuseţea. De aceea, persoanele luĭ nu aŭ format tipurĭ propriŭ zise. In vreme ce auzim în toate părţile expresiile luĭ, »stimabile«, »onorabile«, etc., în înţelesul lor ridiculizat, nu auzim nicĭodată zicându-se: eştĭ un Trahanache, eştĭ un Conu Leonida, cum a rĕmas de la alţĭ dramaturgĭ tipurĭ nemuritoare: un Otelo, un Tartuf, cu accepţia de adjective. Pricina e că liniele şi colorile cu care aŭ fost zugrăvite aceste caractere sunt adîncĭ şi rezistă timpuluĭ. La tipurile luĭ Carageale ticurile tind a micşora, a restrînge viaţa personaelor, căcĭ se simte că sunt ale autoruluĭ, nu ale persoanelor. In vorba acestora se amestecă pururea Carageale, fapt care le neagă în parte viaţa lor reală. Prin urmare, ordinea în care vin calităţile pieselor luĭ Carageale e: expresiele, apoĭ vin tipurile, şi maĭ slabe decât chiar tipurile sunt intrigile pieselor sale. S'ar zice că modul de a fi fost compuse ar fi următorul: Carageale e impresionat maĭ întâĭ de expresiele auzite în public, pleacă cu dînsele şi formează tipurĭ, şi apoĭ cu câteva tipurĭ înjgheabă intriga. La alţĭ dramaturgĭ, din contra, intriga se ţese în locul întâĭ ca un tot organic, după aceea se desenează tipurile, şi numaĭ în urmă expresiele.

Din punct de vedere moral, piesele luĭ Carageale încă pot fi discutate.

Puntul acesta a dat chiar ocazie să se scrie la noĭ asupra moralităţiĭ în artă. D. Maiorescu, părtaş intransigent al arteĭ pentru artă, a susţinut, cu autoritatea şi eleganţa condeiuluĭ sĕŭ, că în literatură nu poate fi vorba de o morală utilitară propriŭ zisă, şi că de la poezie, fie dramatică fie altfel, nu putem cere maĭ mult decât ceeace cerem şi de la celelalte arte: emoţiunea,— care e moralizatoare prin ea însăşĭ, cum zice d-sa, făcêndu-ne un moment să ne uităm pe noĭ înşine, ridicându-ne adică, clipa aceea, deasupra egoismuluĭ nostru care e rădăcina oricăruĭ rĕŭ; şi o astfel de moralitate o aŭ şi piesele luĭ Caragеale, fiindcă ne daŭ emoţiunĭ.

Noĭ credem că această virtute a artelor în genere e maĭ puternică în literatură, maĭ complectă şi chiar de natură deosebită. Şi iată de ce:

Sunt arte, ca cele bazate pe simţul gustuluĭ, odoratuluĭ şi pipăituluĭ, inferioare artelor bazate pe auz şi pe vĕz [1]). Se ştie, în adevĕr, că gustul, odoratul şi pipăitul sunt în stare să ne dea impresiĭ estetice. Insuşĭ pipăitul, care este cel maĭ întunecos simţ, ne dă totuşĭ noţiunĭ ce aŭ o valoare estetică considerabilă, cum sunt noţiunile moaleluĭ, a mătăsosuluĭ, a lustruituluĭ, etc. In vreme însă ce gustul, pipăitul şi odoratul rĕmân maĭ jos, în lumea pură a simţurilor, vĕzul şi auzul se ridică în sfera intelectualităţiĭ: impresiele dintre cele dintâĭ şi cele din urmă din aceste simţurĭ, bucuriele lor estetice sunt de natură deosebită. Deasupra artelor auzuluĭ şi vĕzuluĭ se ridică, în urmă, literatura care are drept bază esenţială inteligenţa şi nu face decât să se ajute cu complexul celorlalte simţurĭ. [2])

Literatura, în adevĕr, întruneşte în ea mijloacele tutulor celorlalte arte: muzicalitatea, pitorescul, plasticul, şi merge maĭ departe şi se ridică, prin ceeace ea spune saŭ afirmă, de atinge d'adreptul însăşĭ conştiinţa omenească. Prin ceeace spune saŭ afirmă, poate fi morală saŭ imorală; şi literatura imorală e imperfectă, e poate chiar literatură în contrazicere cu ea însăşĭ, — de oarece, dacă în aparenţă ea procură o bucurie omenireĭ, în fond ea tinde să înjosească această omenire, avênd într'însa un principiŭ de distrugerea vieţiĭ. Adevĕrata operă literară e numaĭ aceea care uneşte spiritul saŭ sentimentul estetic cu viaţa, care năzueşte a face din frumos, din adevĕrat şi din bine scopul vieţeĭ individuale şi sociale, care fortifică şi întăreşte pe om ca şi pe un popor. *Omne tulit punctum qui miscuit utile dulce,* anticul adevĕr al luĭ Oraţiŭ, — al aceluĭ legiuitor de frumos, care credea că literatura trebue să îmbine folositorul cu plăcutul — rĕmâne în picioare, după părerea noastră. Frumosul în literatură nu poate fi considerat ca în adevĕr frumos, decât dacă apare ca frumos în întregime, adică dacă elementele luĭ în total, atât ceeace spune cât şi cum spune, se rĕs-

---

[1]) Vezĭ Kralic şi Guyau.

[2]) S'ar zice că estetica D-luĭ Maiorescu se mărgineşte la înţelesul primitiv al vorbeĭ româneştĭ *frumos,* care se rapoartă la cuvîntul formă, *formosus.* Cum însă accepţiunea cuvîntuluĭ a crescut cu timpul,—când e întrebuinţat, spre pildă la muzică, o bucată de muzică frumoasă, deşi ea n'are nimic ca formă,—tot aşa înţelesul cuvîntuluĭ s'a întins astăzĭ la o faptă *frumoasă,* deşi se pare că ea n'ar putea fi decât o faptă bună, precum se zice la o pagină *frumoasă,* atunci când ea coprinde, pe lîngă forma eĭ, şi o idee bună. Ceĭ vechĭ, ca Platon şi alţiĭ, aveaŭ o altă concepţie despre artă, al căruĭ înţeles a evoluat în lumea modernă.

frîng asupra omenireĭ, adică dacă el desvoltă şi armonizează viaţa socială. Un autor fie dramatic, fie altfel, înainte de toate, spune ceva, — aceasta e de esenţa literatureĭ — şi doreşte să fie ascultat şi crezut în ceeace spune, pe lîngă faptul că doreşte să fie admirat de felul cum o spune. In poet există fatal şi un filozof, adică el are în el un mănuchiŭ de ideĭ generale căpĕtate din lectură şi experienţa de traiŭ, o concepţie teoretică a vieţiĭ, pe care voeşte s'o expue în producerile luĭ. In aceasta stă partea aceea a frumosuluĭ sĕŭ, care 'ĭ afirmă rolul social şi moral. Dacă, spre pildă, pentru a lua la întîmplare o piesă de moravurĭ, *Francillon,* a luĭ Dumas fiul, va trăi, este şi prin aceea că în ea nu sunt numaĭ nişte personagie indiferente, care se învêrtesc dinaintea noastră, ci e şi sufletul scriitoruluĭ, filozofia luĭ, care se exprimă prin acele personagie, şi că el ne interesează nu numaĭ prin emoţia ce ne-o produce orĭce operă de artă, dar chiar ne mişcă, ne turbură conştiinţa până în adîncul eĭ. Se ştie că Dumas fiul e un scriitor idealist, care, maĭ toată viaţa luĭ, n'a scris decât să înalţe pe om şi societatea faţă cu joasnicele porniriĭ ale natureĭ. Şi altfel nicĭ că poate fi.

Dacă orĭce manifestaţie a spirituluĭ şi orĭce activitate omenească cultă trebue să tindă spre progresul omenirii spre a face pe om maĭ bun şi spre a înălţa viaţa din ce în ce maĭ mult, atunci nu putem înţelege cum literatura, care ar trebui să fie evangelia acesteĭ acţiunĭ omeneştĭ, să rĕmână singură indiferentă faţă cu ţelul acesta al existenţeĭ, maĭ mult încă, să fie adeseaorĭ contra luĭ, ascunzênd ideĭ perverse şi otrăvitoare supt o formă fie chiar desĕvîrşită, aducênd înjosirea caracterelor şi corupţiunea societăţiĭ ?!... Iată ce zice un distins critic italian, Francesco de Sanctis [1]) vorbind despre epoca literară de sub Nicolo, Alfons Magnanimul, Cosma şi Laurenţiŭ de Medicis:

Lucrările literare ale acesteĭ epocĭ sunt însoţite de o profundă nepăsare religioasă, morală şi politică, ale căreĭ începuturĭ s'aŭ arătat încă din vremea luĭ Boccacio şi care de atunci a făcut aşa de marĭ progrese, că ea, această indiferenţă, a devenit temperamentul însuşĭ al societăţiĭ. Ea începu a se ivi cu o naivitate care seamănă pentru noĭ cu un adevĕrat cinism. Un început de pudoare se opune încă la expunerea doctrinelor care nu sunt primite de întreaga obşte, dar, în ceeace priveşte reprezentarea vieţiĭ, nimenĭ nu va maĭ crede că are trebuinţă de vr'un vĕl, şi ea este expusă în toată goliciunea eĭ. Atunci se arată nepăsarea de conţinut: l'indifferenza del contenuto. Armonioasa unitate a vieţiĭ, aceea pe care Dante o concepuse odinioară, unirea inteligenţiĭ şi a acţiuniĭ este sfîşiată. Scriitorul nu maĭ e nevoit de acum înainte de a avea o părere, şi încă şi maĭ puţin de a-şĭ conforma viaţa cu ea. Ideea nu-ĭ pentru el decât o temă, adeseaorĭ adusă de dinafară, şi singurul sĕŭ meşteşug nu stă decât în a o dezvolta. Creerul luĭ nu-ĭ decât un catastiv de frase, de sentinţe, de lucrurĭ de formă; cadenţe şi armoniĭ îĭ cântă în ureche; atâtea forme goale de orĭce fel de cuprins«.

Starea aceasta a spiritelor literare o numeşte Brunetière diletantism, diletantism care după el »este sfîrşitul în acelaş timp şi a întregiĭ arte şi a întregiĭ morale« [2]).

»Când arta ajunge acolo, zice el, şi ea ajunge în mod fatal orĭ de câte orĭ arta nu-şĭ caută ţelul decât în ea însăşĭ saŭ în ceeace ea numeşte cu emfază realizarea frumuseţeĭ pure, o repet încă odată, nu numaĭ că singura artă este pierdută şi încă şi morala, saŭ dacă voiţĭ ceva şi maĭ

[1]) Istoria literatureĭ italiene. Tom 1.

[2]) L'art et la morale.

precis, este societatea care îşĭ face din artă un idol. Avem un exemplu memorabil în Italia veacurilor XV şi XVI una din societăţile netăgăduit cele maĭ corupte care s'aŭ vĕzut vreodată în istorie, după mărturisirea însăşĭ a tuturor istoricilor, Italia acelor micĭ tiranĭ, cărora se pare că noĭ le-am ertat totul, fiindcă aŭ zugrăvit în fresce pe păreţiĭ şi plafondurile palatelor lor mitologiĭ triumfale; saŭ pentru că cuţitele cu care pătrundeaŭ sînurile victimelor lor eraŭ frumos ciselate de vreun Benvenuto Cellini. Şi pricina acesteĭ corupţiunĭ ştiţĭ care e? Tocmaĭ acea idolatrie a arteĭ saŭ, dacă preferiţĭ, subordonarea tutulor manifestărilor vieţiĭ publice şi private, arteĭ şi cerinţelor eĭ“[1]).

Dacă, în adevĕr, lucrurile sunt aşa, ne întrebăm: întru cât această superstiţiune a formeĭ, acest epicurism intelectual, poate să formeze în timpul nostru o normă intelectuală în lucrările scriitorilor? Şi rĕspunsul nu poate fi altul decât că această cale nu e cea bună şi că, din contra, viaţa fiind ţelul nostru suprem pe pămînt, literatură, în expresia cea maĭ înaltă, nu poate să fie decât atuncĭ când ea ne înalţă viaţa. Concepţiunea arteĭ nu condiţionează, nicĭ nu determină idealul social, viaţa, ci, din contra, idealul social, viaţa, condiţionează şi determină concepţia arteĭ. Scriitorĭ şi artiştĭ nu trebue să uităm niciodată că suntem oamenĭ şi, prin urmare, nu putem să năzuim a distruge societatea oamenilor cu ideile şi munca noastră, ideĭ şi muncă care nu sunt decât nişte atribute ale vieţiĭ.

Departe de noĭ însă ideea că scriitorul şi artistul trebuesc să fie nişte predicatorĭ moralĭ. Aceasta e specialitatea altora. Am arătat aiurea că Alecsandri a căzut în o asemenea greşeală, făcĕnd câte odată predică în piesele sale şi uitând cu totul că trebuia să facă şi artă. Ceeace voim să stabilim noĭ aicĭ e: că vom deosebi opera aceea care, pe lîngă voluptatea simţurilor ce ne-o va procura forma eĭ, ne va produce şi o voluptate intelectuală şi morală, înălţându-ne în lumea adevĕruluĭ şi al bineluĭ.

Caragеale nu are partea aceasta în literatura luĭ dramatică. Clasa mijlocie pe care o descrie el, şi care în realitate e o clasă muncitoare, onestă şi cu mult bun simţ, ne apare tocmaĭ din contra în piesele sale. Căsătoria, una din instituţiele fundamentale ale societăţiĭ, ne e dată de el ca tot ce poate fi maĭ ridicol şi maĭ prost. Nu aşa însă sunt toţĭ autoriĭ comicĭ modernĭ. Fără a cita nume prea marĭ, vom aminti, spre pildă, pe Scribe care a delectat Franţa timp de 40 de anĭ şi maĭ bine, şi care a fost tot un dramaturg al burgezieĭ, dar a căreĭ caracteristică stă în faptul, că el a descris burgezia franceză aşa cum e ea în deobşte, adică onestă, cu virtuţile familieĭ maĭ presus de toate, cu o precădere a judecăţiĭ asupra patimilor. Tot aşa Emile Augier, al căruĭ fond, în piesele luĭ de moravurĭ, e acea generoasă onestitate pe care i-a recunoscut-o toţĭ. La Caragеale adulteriul e starea endemică a familieĭ, adulteriul fără perdea, fără cea maĭ mică jenă; lumea luĭ e fundamental coruptă, bunul simţ nu-l are decât în licărirĭ, icĭ colea, câte un beţiv.

In urmă, piesele sale fiind comediĭ de moravurĭ, prin genul lor chiar, sunt maĭ mult saŭ maĭ puţin netraĭnice. Se ştie, în adevĕr, că fiecare generaţie are moravurile eĭ cu particularitatea lor de ridicol. Autoriĭ de piese din

[1]) L'art et la morale.

generaţia trecută, care rîdeaŭ de partea ridicolă a moravurilor epoceĭ lor, sunt astăzĭ învechiţĭ, neînţeleşĭ. Alecsandri rîde în *Piatra din casă*, spre pildă, de doctorul neamţ Her Frantz, care vorbeşte stricat româneşte, de dulceaţa prea legată, pretinsă a fi fost făcută de fata mare din casă, de zestrea eĭ din sălaşe de ţiganiĭ. Cine maĭ vede astăzĭ doctorĭ nemţĭ vorbind rĕŭ româneşte prin casele noastre, cum eraŭ pe vremea luĭ Alecsandri în regulă generală? Cine maĭ vede domnişoare din societatea pretenţioasă voind să se recomande peţitorilor lor că aŭ făcut singure dulceaţa? Cu moravurile aŭ dispărut şi ridicolul din ele. Când maĭ auzim pe scenă *Piatra din casă* cu accentul german al doctoruluĭ Frantz ne lasă recĭ ca o invenţie fără realitate în viaţă, cum ne lasă recĭ dulceaţa prea legată a Marghioliţiĭ, sălaşele de ţiganĭ date de zestre, şi tot restul.

Cu câţĭva anĭ înainte de epoca în care trăim, politica mare se făcea la Constantinopolĭ orĭ la Petersburg, unde se numiaŭ Domniĭ; politica maĭ mică se făcea de câteva protipendade. La 66 de odată începe la noĭ, ca un fel de revoluţiune de moravurĭ, introducerea vieţiĭ constituţionale cu libertăţile din ea. Cum e în firea lucrurilor ca toate stratele sociale să ridice capul în sus şi să dorească a trăi în partea cea maĭ nouă a vieţeĭ, mărginaşiĭ oraşelor, negustoraşul, mahalagiul, funcţionarul de mâna a treia, advocăţelul, voiră cu toţiĭ să aibă opiniile lor, să fie oamenĭ politicĭ. Dar ceĭ maĭ mulţĭ din eĭ nu înţelegeaŭ nicĭ ideile, nicĭ moravurile constituţionale. Şi cum nu poate fi cineva maĭ ridicol decât făcênd ceeace nu înţelege, Carageale a pus mâna pe nota aceasta de ridicol din timpul luĭ. Atât *Scrisoarea Pierdută* cât şi *Conul Leonida*, şi în parte chiar şi *Noaptea Furtunoasă*, sunt ţesute pe ridicolul noelor moravurĭ constituţionale, intrate pe dos în stratul mijlociŭ al societăţiĭ. In ziua în care acest strat va pĕtrunde în mecanismul vieţiĭ constituţionale, cum a pĕtruns deja în parte, în ziua aceea ridicolul din ele ne va lăsa recĭ.

Orĭcum ar fi însă, şi orĭcât de strînse ar părea piesele luĭ Carageale în clinul uneĭ epocĭ, ele vor impresiona încă. In evoluţiunea genuluĭ dramatic la noĭ, ele sunt până astăzĭ punctul cel maĭ înalt la care a ajuns scena română după Alecsandri, lăsând comediele acestuia îndărătul lor. Chiar invenţia luĭ, orĭcât de slabă ar fi ea, e superioară celeĭ a luĭ Alecsandri, care de cele maĭ multe orĭ n'are decât tablouri în piesele luĭ. Ticul apoĭ — parte asemenea slabă a pieselor luĭ Carageale, — e justificat şi arată un progres treptat de la cuvintele româneştĭ, pronunţate rĕŭ de ovreĭ, de grecĭ, de lipovenĭ, — comicul cel maĭ frecuent al luĭ Alecsandri şi care e atât de rudimentar. Puse în faţa caracteruluĭ esenţial al Poporuluĭ Român, — acela care apare în producerile noastre populare unde românul rîde cu voe bună de tot ce-ĭ pare ridicol, — piesele luĭ Carageale sunt în înfrăţire cu acest caracter esenţial şi, prin aceasta, ele însemnează maĭ adînc momentul apariţieĭ lor în istoria literaturiĭ române.

N. Petraşcu.

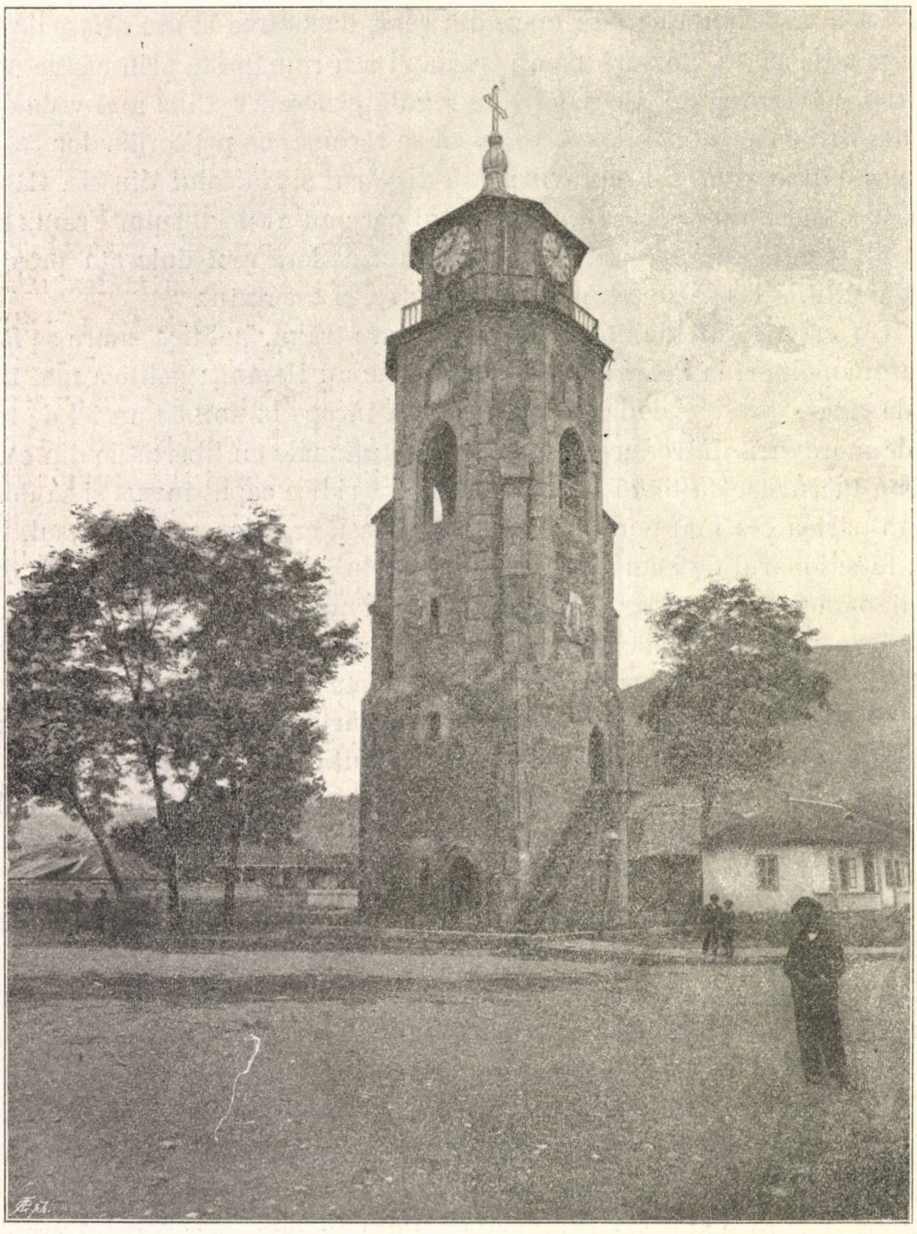

Clopotnița de la biserica Sf. Ion din Piatra
(Zidită de Ștefan cel Mare).

FIICA LUĬ SEJAN

(POVESTE ISTORICĂ)

(urmare) [1])

XXXIV

Îndată după 'ncetarea doliuluĭ sĕŭ, Livila 'ncepuse să zorească pe Sejan să se ţie de cuvintul ce-ĭ dase d'a o lua de soţie. Prefectul pretoriuluĭ ardea şi el de aceeaşĭ dorinţă. Cu toate acestea, pentru a nu deştepta bănuelile şi a nu lăsa să se vază că existase 'nţelegere 'ntre dinşiĭ, el se arătă prudent şi căută să aducă astfel lucrurile ca căsătoria luĭ, dacă ar fi fost să se facă, să pară maĭ mult rezultatul uneĭ combinaţiunĭ politice, al unuĭ ordin venit de sus. Spre acest sfîrşit, trebuea să-şĭ asigure concursul luĭ Tiberiŭ, şi, ca să-l obţie, se decise să-ĭ scrie, solicitând mâna văduveĭ luĭ Drusus, fără a-ĭ spune, totuşĭ, că ea consimţea la aceasta. El işĭ formulă cererea 'n scris, fiindcă astfel era uzul ca orĭce rugăciune adresată 'mpĕratuluĭ, chiar când era presinte, să nu i se facă prin graiŭ [2]). In suplica sa, capo d'operă de dibăcie şi de viclenie prefăcută, el se silea să prinză pe stăpînul sĕŭ prin partea tocmaĭ ce ştia că e maĭ slabă 'ntr'însul, adică prin amintirea exemplelor trecute şi prin promisiunea serviciilor viitoare. El ĭĭ vorbea de desinteresarea sa, de grija 'n care trăise ca să-l vază pururea 'n siguranţă, de speranţa ce avea că va putea veghia asupră-ĭ şi de aci 'nainte cu acelaş succes. Cu toate acestea, adăoga el, temerea urilor deslănţuite 'mpotriva-ĭ, din causa credinţeĭ sale, 'l făceaŭ să se gîndească la un adăpost maĭ sigur pentru viitor, şi acel adăpost nu-l putea găsi decât în familia Cesareluĭ. E adevĕrat că, prin naştere, el nu poseda marĭ titlurĭ pentru o asemenea cinste, însă divinul August des-

[1]) Vezĭ *Literatură şi Artă Română*, Anul II, No. 10.

[2]) Vezĭ Tacit, *Anale*.

preţuise prejudecăţi de felul acesta, de oarece, când fusese să mărite pe fiică-sa, Iulia, se gîndise maĭ întâĭ la simpli cavalerĭ romanĭ. Concluzia era că, dacă avea trebuinţă de un soţ pentru Livila, Tiberiŭ trebuea să se gîndească şi la dînsul, un amic credincios, care, prin faptul uneĭ asemenea alianţe, i-ar fi devenit şi maĭ ataşat, dacă lucrul ar fi fost cu putinţă.

Impĕratul încruntase din sprîncene la primirea aceluĭ mesagiŭ. Cu toate că n'avea încă nicĭ un motiv de nemulţumire 'mpotriva luĭ Sejan, instinctul luĭ, care nu-l înşela nicĭodată, 'ĭ spunea că ceva nefavorabil pentru dînsul se ascundea subt acea cerere. El se gîndea la Agripina, cu care nu se stricase încă definitiv, şi la scandalurile ce ar fi stîrnit dacă s'ar fi vĕzut, ea, orgolioasa nepoată a luĭ August, stând, prin înrudire, alăturĭ cu prefectul pretoriuluĭ, pe care-l despreţuea şi nu putea să-l sufere. Afară de aceasta, el simţea că Sejan, cu toată aparenta-ĭ sa modestie, odată căsătorit cu Livila, nu se va maĭ mulţumi pe condiţiunea ce avea, şi, 'mpins de forţa lucrurilor, va căta să o schimbe şi să atingă, poate, 'nălţimĭ, la care, el, Cesar, prin respect pentru sângele sĕŭ, nu voea să-l lase să ajungă. Aceste consideraţiunĭ îl nemulţumeaŭ adînc. Cu toate acestea, 'n răspunsul ce-ĭ dete, ca să nu-l ofenseze, se arătă plin de condescendenţă. El îl povăţuea să dobîndească, maĭ întâĭ, consimţimîntul Livileĭ şi al Antonieĭ, mameĭ sale, 'ĭ punea 'n vedere celelalte obiecţiunĭ ce, de o cam dată, se ridicaŭ 'mpotriva dorinţeĭ luĭ, lăsându-l, totuşĭ, să spere, asigurându-l că hotărîrea sa nu era definitivă, că, cu timpul, greutăţile vor dispare şi că lucrurile se vor aranja. In ceeace privea simţimentele sale personale, el îl asigura că eraŭ aşa de deosebite, încât, în ochiĭ luĭ, nu exista distincţiune destul de mare pe care să n'o fi meritat prin virtuţile şi prin devotamentul sĕŭ [1]). El credea că, prin asemenea măguliri, va desarma ambiţiunea favorituluĭ sĕŭ şi-l va face să renunţe de bună voe la pretenţiunea, după el absurdă, ce ridicase. El rĕmase chiar convins că a reuşit într'aceasta, de oarece Sejan nu-ĭ maĭ pomeni de aspiraţiunile sale, păru a-şĭ lua nădejdea şi se dete după ocupaţiunile sale obicĭnuite, ca şi când n'ar fi fost vorba de nimic supărător între stăpînul sĕŭ şi dînsul.

Ceeace se petrecea 'n sufletul luĭ însă era departe de a corespunde cu aparenta luĭ rezemnaţiune. El vĕzuse cu o furie ascunsă rugăciunea sa, — singura ce adresase vreodată direct luĭ Tiberiŭ, — respinsă, şi aceasta pentru cuvinte care, cu toată binevoitoarea lor dulceaţă, făceaŭ să reeasă şi maĭ mult inferioritatea condiţiuneĭ sale şi-ĭ răneaŭ amorul propriŭ. Pe urmă, stăruinţele amanteĭ sale, pentru care conservase toată dragostea primitivă, reproşurile eĭ că nu ştiuse să se ia după cum trebuise pentru a ajunge la ţinta dorită, desconsiderarea 'n care nereuşita sa credea că-l aruncase în ochiĭ eĭ, îĭ turburaŭ spiritul şi-l indispuneaŭ grozav în contra luĭ Tiberiŭ. El ar fi voit să-l facă să simţă, printr'un neajuns oarecare, greşeala ce săvîrşise de a fi stat la 'ndoială ca să-ĭ deschiză braţele. Totuşĭ, se stăpînea, căcĭ temerea de Agripina, pe care nu reuşise încă s'o doboare, era maĭ mare decât orĭce altă preocupare. Ei voia să se scape, maĭ întâĭ,

[1]) Vezĭ Tacit, *Anale*.

de aceasta, ştiind că, dînsa odată 'nlăturată, toate obstacolele vor cădea de la sine şi că ambiţiunea sa nu va mai 'ntîlni protivnic. El continuă, deci, după cum am spus, de a se stăpîni, păstrând, 'n faţa lumei, absolut aceeaşi atitudine ca mai 'nainte, pregătindu-şi însă armele 'n ascuns, pîndind momentul favorabil. Cât despre Livila, o 'mpăcă asigurând-o că nimic nu era pierdut şi că proiectele lor vor fi 'n curînd executate: să aibă numai răbdarea d'a mai aştepta puţin.

Ca să le aducă la 'ndeplinire, el căta să-şi mărească puterea, făcêndu-se şi mai indispensabil. Incă de mai nainte, el simţise scîrba ce-i inspiraŭ luĭ Tiberiŭ şederea 'n Roma şi intrigele ce se urzeaŭ 'mprejurul tronuluĭ, şi hotărî să profite de această 'mprejurare pentru a-l izola şi a-l prinde, astfel, mai strîns în mînă. Ştiind cât de drag îĭ era un asemenea limbagiŭ, el începu, deci, să declame 'mpotriva sgomotuluĭ oraşuluĭ, neorînduelilor populare, intrigelor curtizanilor, lăudând repaosul, singurătatea, unde, departe de supărărĭ şi de contraziceriĭ, un suveran se poate da pe 'ndelete marilor proiecte, binelui obştesc [1]). Impĕratul asculta cu plăcere poveţile exagerate ale favorituluĭ sĕŭ, care corespundeaŭ cu secretele sale dorinţe, le aproba, se arăta dispus să le urmeze, ba chiar sfîrşi prin a se lua după ele, părăsind 'ntr'o zi capitala, şi, după o scurtă pribegire prin sudul Italieĭ, stabilindu-se, după cum am vĕzut, în insula Capreea, unde crezu că a găsit liniştea şi odihna ce-i lipseaŭ. Sejan se ţinu după dînsul, îl urmă pretutindenĭ în peregrinaţiunile sale, şi, numai după ce-l vĕzu definitiv aşezat în retragerea ce-şi alesese şi decis să nu o mai părăsească, ceru să se 'ntoarcă la Roma. El se 'napoiă cu puterĭ extraordinare, de care uză, după cum am vĕzut. Planurile luĭ reuşiseră, deci, în mare parte. El distrusese pe vrăjmaşiĭ sĕĭ, obţinuse tot ce dorise ca 'ncredere şi ca favoare, devenise stăpîn aproape necontrolat în Roma. Ce-i mai lipsea ca să fie cu totul mulţumit? Se părea că nu mai avea decât să întindă mâna pentru a atinge ţinta urmărită, a culege fructul ostenelelor sale. Cu toate acestea, nu! Succesul era încă departe de dînsul. In timpul operaţiunilor sale, al combinaţiunilor sale celor mai dibace, el comisese o greşeală, — neertată pentru un om cu atâta pĕtrundere şi sânge rece, — şi acea greşeală strică totul. Ea se puse d'a curmezişul drumuluĭ şi i-l tăiă tocmai în momentul când credea că 'l va scoate la liman.

XXXV

Incă de pe când însoţea pe Tiberiŭ în călĕtoria sa prin Latium şi prin Campania, — după 'ntîmplarea din Spelunca, când Sejan îşi dovedise încă odată, şi mai strălucit, devotamentul, scăpând pe stăpînul sĕŭ de la moarte cu pericolul proprieĭ sale vieţĭ, — Livila, care nu se gîndea decât la căsătoria sa, 'i scrise să profite de sporul de favoare ce actul sĕŭ de curagiŭ atrăsese asupră-i şi să-şi reînoiască cererea, asigurându-l că, rîndul acesta, 'mpĕratul nu-i va mai refuza ceeace nu-i acordase la 'nceput. Prefectul pretoriuluĭ avu slăbiciunea să-i răspunză, şi răspunsul sĕŭ sluji, mai tărziŭ, ca armă 'mpotriva sa. Sigur de credinţa

[1]) Vezĭ Tacit, *Anale*.

şi de discreţia amanteï sale, în scrisoarea ce-ï trimise, el îşï deschidea inima, după cum avea obiceiul să facă când eraŭ singurï, fără a se gîndi la pericolul unor asemenea destăinuirï, încredinţate uneï misive supuse tutulor împrejurărilor.

— »La ce să maï încerc ceeace o primă dată nu mi-a reuşit? — 'ï zicea el între altele. — Cine-mï spune că, data asta, cu toată recunoştinţa ce-mï datoreşte, împĕratul se va arăta maï favorabil decât rîndul trecut? Şi, 'n cazul cel maï rĕŭ, dacă 'mï va respinge de iznoavă cererea, ce atitudine va trebui să iaŭ faţă cu dînsul?... Nu, draga mea, să nu pierdem răbdarea! O situaţiune aşa de frumoasă cum e a noastră, nu e bine să o riscăm cu uşurinţă, numaï pentru 'nşelătoarea plăcere d'a câştiga puţină vreme!... Pe Tiberiŭ, după cum ştiï, îl ţiŭ în mână. Deja, l-am decis să fugă de Roma şi să se stabilească, departe de dînsa, într'o localitate plăcută, unde clima şi voluptăţile vor sfîrşi prin a-ï sfărîma restul de forţe ce-ï maï rĕmân. Lipsa luï din capitală 'mï va procura, afară de aceasta, tot felul de avantage. Rĕmâind singur stăpîn 'ntr'însa, 'mï voiŭ mări autoritatea, lovind în vrăjmaşiï meï, în aceia care se opun proiectelor mele, risipind clientela pe care se sprijină ca să mĕ 'nfrunte. Plângerile şi protestările lor nu-mï vor aduce nicï o vătĕmare, căcï acela către care vor fi 'ndreptate nicï nu va putea să le cunoască. Adevĕrat prizonier al meŭ, el va fi aşa de izolat de restul lumeï, aşa de 'nchis în cercul de fer ce voiŭ stabili 'mprejurul luï, încât îï va fi peste putinţă să auză, din sgomotele de afară, decât numaï pe acele ce voiŭ găsi eŭ de cuviinţă să permit ca să ajungă până la dînsul. Şi puterea mea asupră-ï nu se va mărgini numaï la persoana, ci se va 'ntinde şi asupra spiritului luï. Prin mijloacele de care voiŭ dispune, voiŭ şti ce crede, ce cugetă, ce proiectează, căcï corespondenţa luï, încredinţată soldaţilor, va trece neapărat pe subt ochiï meï [1]). Asemenea, 'n privinţa vizitelor. El nu va putea să vază decât pe cine 'mï va place mie şi de cine voiŭ fi cu totul sigur... In curînd, îmbĕtrânit şi doborît de viţiï şi de singurătate, el va renunţa la putere şi-mï va 'ncredinţa frînele imperiuluï [2]), deschizînd, astfel, singur uşa asupra viitoruluï nostru. Atuncï, o iubita mea! — şi acel moment nu e depărtat, — veï ajunge 'n adevĕr unde doreştï! Atuncï veï fi cu bună seamă 'mpĕrăteasa lumiï şi regina inimiï mele! Aibï, decï, răbdare şi 'ncredete 'n acela care luptă pentru fericirea ta, care are conştiinţă de angajamentele ce şi-a luat şi te va conduce de sigur unde ţi-a promis!...«

Indată ce această scrisoare fu pornită, Sejan se căi că a trimis-o. Insă cum să o maï ia 'napoï? El era ocupat, 'n momentul acela, a se ţine de paşiï luï Tiberiŭ, pe care, 'n interesul scopurilor ce urmărea, nu voea să 'l părăsească o singură zi, şi nu putea, prin urmare, să se repează la Roma. El scrise, decï, amanteï sale să distrugă scrisoarea compromiţătoare saŭ să o pue bine pentru a i-o restitui la 'ntoarcere. Livila, ca să facă după cum îï recomandase, o ascunse 'n paneraşul sĕŭ de lucru, — *calathus*, — soiŭ de coşulet de richită 'mpletită, ce damele romane purtaŭ cu ele şi 'n care 'şï păstraŭ lâna, ghemurile şi fusele

[1]) Vezï Tacit, *Anale*.

[2]) Vezï idem.

de tors. Pentru a fi însă şi mai sigură că nimenĭ nu va umbla la dînsa, ea o aşează 'n fundul coşuleţuluĭ, subt căptuşeala de mătase ce 'l garnisea. Apoĭ, socotind că a luat, astfel, destule precauţiunĭ pentru conservarea eĭ, încetă d'a se mai ocupa de dînsa, aşteptând 'ntoarcerea luĭ Sejan ca să i-o 'napoieze.

Acesta, cum sosi din Capreea, 'ntrebă de scrisoarea care deja 'ncepuse să 'l îngrijească. Livila o căută unde-o pusese, însă ea nu mai era acolo. Ce se făcuse? Cine-o luase? Iată 'ntrebărĭ la care nora 'mpĕratuluĭ se găsea 'n imposibilitate să rĕspundă. Ceeace 'şĭ aducea numaĭ bine aminte, era că coşuleţul fusese nedespărţit de dînsa. Ea făcu tot felul de presupunerĭ, fără să dea peste cea adevĕrată. Ca să liniştească, totuşĭ, pe prefectul pretoriuluĭ, pe care disparĭţiunea scrisoareĭ, dacă i-ar fi fost mărturisită, 'l-ar fi 'mpins, poate, la cine ştie ce act de desperare, ea 'ĭ spuse că a distrus scrisoarea, după cum de altmintrelea o povăţuise el însuşĭ, iar el, care nu avea nicĭ un motiv să pue la 'ndoeală spusele amanteĭ sale, o crezu pe cuvînt şi nu se mai gîndi la acea 'mprejurare.

(urmează) CIRU OECONOMU.

FESUL ȚIGANULUĬ

Moleo, pârlit de fes
Rea podoabă ți-aĭ ales!
Când boiarul mi te-avea
Și pe cap când te punea
Te țineaĭ la cinste mare:
La primblare,
Tot călare;
La Domnie,
'N veselie;
Și pe-acasă
'N cap de masă.
Iar de când venișĭ la mine
Aĭ ajuns ca vaĭ de tine:
Roșu, roș; moțat, moțat;
Șezĭ pe cap adevĕrat
Dar năravul ți-aĭ schimbat:
La primblat,
Nemâncat;
La Domnie,
'N pușcărie;
Și pe-acasă
Nicĭ sub masă!
Decât m'așteptaĭ, sĕrmane,
Să te iaŭ acum pe tine;
Maĭ bine, lăsaĭ boiarul,
Mĕ luaĭ tu 'ntâĭ pe mine.

TH. D. SPERANȚIĂ.

GARGUROMIN VERONA A.

Farmec

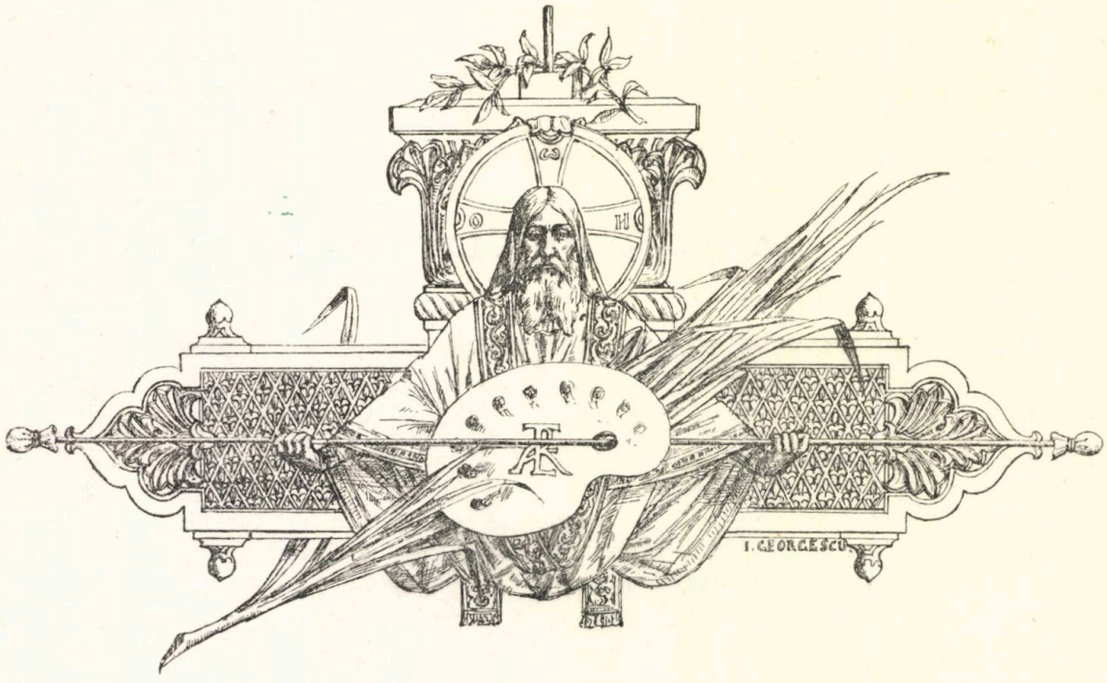

SALONUL DIN PARIS (1898)

DIN CARNETUL UNUI PROFAN

I

Încă din mijlocul luĭ Martie o frămîntare nervoasă, febrilă, începe a cuprinde opinia publică francezá şi maĭ ales lumea parisiană, ce dă de obiceiŭ nota predominantă a zileĭ. Toaletele aşteaptă cu nerăbdare modelele ce se vor lansa şi în lungul stradeĭ „La Paix“, pe trotuar, n'auzĭ decât convorbirĭ aprinse în privinţa nouelor jupe, nouelor pălăriĭ şi a nouelor tăieturĭ de corsagiĭ! Lumea jurnalistică îşĭ îndoeşte reporteriĭ şi fiece jurnal începe a fi animat de nouĕ speranţe de câştig, reclamă şi tiragiŭ; literaţiĭ, criticiĭ, maĭ ales ceĭ de artă, oameniĭ de ştiinţă, lumea elegantă şi chiar cea din „banlieue“ se pregăteşte, se agită în vederea uneĭ viitoare sĕrbătorĭ parisiane, sĕrbătoare dacă nu maĭ mare, dar tot atât de egală ca 14 Iulie. E vorba de expoziţia celor douĕ grupaţiĭ artistice parisiane, de bine cunoscutul „*salon parisian*“.

Salonul parisian are de obiceiŭ loc între 1 Maiŭ şi 1 Iulie; el aparţine grupaţiilor artistice: „*Société des artistes français*“ şi „*Société Nationale des Beaux-Arts*“; prima constitue grupaţia oficială artistică, singura care decerne medaliĭ şi recompense [1]). Salonul are un trecut glorios, legat

[1]) In fiece an se distribuesc următoarele recompense: 4 medaliĭ de onoare, câte una pentru fiecare din cele patru secţiĭ: pictură, sculptură, architectură şi gravură-litografie. Pentru *pictură* se distribuesc 3 medaliĭ întâĭ, 10 medaliĭ de a doua categorie şi 27 de a treia; pentru *sculptură*: douĕ medaliĭ întâĭ, 6 medaliĭ de a doua categorie şi 10 de a treia; pentru *architectură*: 2 medaliĭ de întâia categorie, 4 de a doua şi 6 de a treia; iar pentru gravură şi litografie 13 medaliĭ de împărţit între diferitele sub-secţiunĭ. Fiecare secţiune decerne un numĕr însemnat de menţiunĭ onorabile. In plus se decerne un premiŭ naţional, vechiul „prix de Salon“ (10.000 francĭ), plătibil în douĕ anuităţĭ şi 9 burse de voiagiŭ, fiecare de 500 francĭ mensual, proporţionale, ca timp şi mijloace, după voiagiul ce se face de către laureaţĭ. (Paris-Hachette, 1897, p. 970).

cu atâtea amintiri istorice! Prima expoziţie oficială franceză a avut loc la 1667, precum şi cele ce aŭ urmat în »*Salon Carré*« al Luvruluĭ, pe atunci »Musée Royal«, de unde şi numele de Salon, dat expoziţiilor de artă. Rezervat mai întâĭ lucrărilor academicianilor, Salonul a fost deschis tuturor artiştilor şi devenit anual în 1793; bisanual în timpul imperiuluĭ şi, pus subt controlul unuĭ juriŭ de admisiune, a continuat a funcţiona astfel până la 1848, când juriul a fost suprimat. Restabilit din noŭ în 1852, salonul a continuat a funcţiona regulat, juriul fiind compus de astădată fie din membriĭ Institutuluĭ, fie din membriĭ aleşi de artiştiĭ expozanţi. De la 1863 salonul a început a deveni anual, fiece expozant neputênd trimite decât douĕ lucrări pe secţiune (pictură şi sculptură). De la 1881 (11 Maiŭ) salonul devine opera »Societăţiĭ artiştilor francezi«, recunoscută atunci de utilitate publică, Statul dându-i tot concursul [1]). După 1889 salonul s'a bifurcat, prin despărţirea grupaţieĭ artistice din jurul luĭ *Meissonier*, în urma unuĭ conflict; de atunci (1890) datează »Societatea Naţională de Bele-Arte«. Una din condiţiile fundamentale ale acesteĭ Societăţi e că membriĭ fondatori societari, şi chiar oŕice expozant admis trebuesc să se angajeze că n'aŭ să figureze cu nicĭ una din operile lor la vre-o altă expoziţie publică a uneĭ alte societăţi legalmente constituită [2]). Din 1890 decĭ funcţionează cele 2 saloane »*Champs-Elysées*« aparţinênd »Societăţiĭ artiştilor francezi« şi »Champs de Mars« aparţinênd »Societăţiĭ Naţionale de Bele-Arte«.

De obiceiŭ aceste douĕ cercuri expuneaŭ în localuri deosebite: primul în »Palatul Industriilor« din Champs-Elysées şi cel de al douilea într'o parte a galerieĭ maşinelor din Champs de Mars, de unde şi numele respective ale saloanelor. Anul acesta împrejurări de forţă majoră, dărîmarea Palatuluĭ Industriilor în vederea viitoareĭ expoziţiĭ, deşi după multe dezbateri, a făcut să aibă loc în aceeaşĭ clădire, şi anume în majestoasa hală a Galerieĭ maşinelor, destul de mare pentru a cuprinde douĕ saloane şi a le cuprinde separate în acelaş timp.

Luna Martie e aceea care dă mai multe necazuri artiştilor: e luna în care se judecă operile trimise la salon, şi pentru mulţi, mai ales tineri, un mare semn al întrebăriĭ le strică nopţile şi trudeşte zilele [3]). In cursul celor douĕ luni, Martie şi Aprilie, mulţimea şi curioşi mulţi cercuesc

---

[1]) Statul dă plina sa garanţie şi protecţie salonuluĭ oficial, însărcinându-se chiar a apăra interesele societarilor; pensiuni numeroase sunt acordate societarilor în vîrstă.

[2]) »Societatea Naţională de Bele-Arte« se compune din membri fondatori, societari şi membri asociaţi, titlu subt care sunt primiţi la început tinerii artiştĭ admişi a expune. Societariĭ sunt aleşi printr'un vot expres în urma redigieriĭ prealabile a uneĭ lis'e la finele fiecăreĭ expoziţiĭ. Fondatoriĭ şi societariĭ expun de drept; numĕrul e ilimitat; asociaţiĭ aŭ dreptul a expune numaĭ una din operile lor, celelalte sunt supuse la examenul unei comisiuni. In afară de societari oricine poate expune subt condiţiunea de a fi admis.

[3]) La *Champs-Elysées* termenul de primire pentru *pictură*, aquarele, miniatură, porţelanuri, vitraliuri, etc. este de la 10 până la 15 Martie de la 11 a. m. până la 6 p. m., pentru *sculptură*, gravură pe piatră fină etc., de la 30 Martie până la 5 Aprilie (10 a. m.—5 p. m.), iar pentru *gravură* şi litografie de la 2 până la 5 Aprilie (10 a. m.—5 p. m.). La *Champs de Mars* termenul de primire pentru *pictură* şi gravură de la 18 până la 20 Martie, pentru sculptură de la 25 până la 27 Martie, iar pentru *architectură* şi obiecte de artă de la 29 până la 31 Martie. Operile societarilor cât şi ale asociaţilor ce trebuesc a fi supuse unuĭ prealabil control se primesc de la 2 până la 4 Aprilie (pictura), de la 8 până la 10 sculptura, iar pentru architectură şi obiecte de artă de la 6 până la 8 Aprilie. Operile asociaţilor neadmise pot fi retrase între 12 şi 15 Aprilie.

Pentru trimiterea operilor la Salonul oficial e nevoie de a se complecta o cerere imprimată, ce se găseşte de vînzare la toate magazinurile de colorĭ; printre complectări intră indicarea naţionalităţeĭ, starea civilă a trimiţătoruluĭ, numele profesorilor, recompensele obţinute, adresa, subiectul şi dimensiunile tablouluĭ. Acelcaşĭ formalităţi însă mai simple, sunt cerute şi la Champs de Mars; se cere în plus, dacă autorul o doreşte, menţionarea preţuluĭ lucrăreĭ ce expune, şi care menţionare se trece într'un registru special, pus la dispoziţia publiculuĭ. Se dă recipise de primire la amêndouĕ saloanele pentru operile admise, care trebuesc retrase imediat după expoziţie în cel mult 10 zile după închiderea expoziţiuneĭ. Câte însă nu rĕmân neretrase!!! La Salonul oficial artiştiĭ şi amatoriĭ pot expune numaĭ douĕ opere pe secţiune. Expoziţiuni a operilor complecte a meştrilor pot avea loc, în urma unor prealabile dispoziţiĭ, la amêndouĕ saloanele.

La »Champs-Elysées« se trimit mai bine de 12.000 bucăţi, pictură, sculptură, gravură, etc., dintre care în termen mediŭ numaĭ 5.000 saŭ cel mult 5.500 sunt admise; streiniĭ intră cu $^1/_6$ (anul acesta aŭ fost printre ceĭ mai mulţi americani şi englezi) din totalul trimiterilor. »La Champs de Mars« se trimit aproape 10.000 şi se primesc de la 2.200 până la 2.500 bucăţi.

intrarea saloanelor aşteptând pânzele şi marmurile maeştrilor, când sunt vizibile şi nu sunt transportate de luxoasele mijloace ale specialiştilor transportatorĭ, anunţate de obiceiŭ cu maĭ multe zile înainte de presă. E un colţ interesant de prins şi destul de pitoresc al Parisuluĭ această intrare a operilor de artă la Salon! Am avut norocul de a asista la câteva din recepţiile... publiculuĭ, şi mărturisesc că impresiile îmĭ sunt de natură a îndemna pe orĭcine vizitează Parisul la acea epocă să cate a prinde unul din aceste instantanee ale vieţiĭ de stradă pariziene. O jumătate de zi, pe la mijlocul luĭ April, poate procura vĕzul a cel puţin 20 saŭ 30 de atarĭ instantanee. Am asistat anul trecut, între altele, la aducerea macheteĭ luĭ Rodin, reprezentând aureola luĭ Victor Hugo şi anul acesta la alegoria fermecătoare şi energică a luĭ *Bartholdi* »Saonul tîrînd cu el afluenţiĭ sĕĭ«. Sculpturile sunt primite, când sunt posibile de vĕzut, cu maĭ multe simpatiĭ şi curiozitate decât pânzele, care fie că sunt acoperite, fie că oferă maĭ puţin spectacol privitorilor prin facilitatea lor de a fi transportate, prind maĭ puţin atenţia şi interesul mulţimiĭ curioase. Pictoriĭ şi sculptoriĭ însoţesc aproape totdeauna operele lor, de cele maĭ multe orĭ în tovărăşia prietenilor şi prietenelor lor; »les maîtres« îşĭ aduc operile cu multă ceremonie, făcută de cele maĭ multe de un numĕr însemnat de redingote, lăsând de obiceiŭ puţin de vĕzut publiculuĭ; »tinerĭĭ« fac ceremonia cu mult haz: aĭ spune uneorĭ că aĭ afface cu mutarea unuĭ elev de la Bele-Arte. Cum anul acesta saloanele aŭ fost întrunite la un singur loc, mulţimea a fost lipsită de regretele de a nu putea asista la... amêndouĕ saloanele. E de însemnat că printre curioşĭ se remarcă maĭ totdeauna amatorĭĭ luĭ Rubens de la Luvru din timpul ierneĭ: vecinătatea caloriferelor îĭ face iubitorĭ de Rubens; cronica de mult a remarcat această dragoste pentru prodigiosul artist, dragoste ce a uimit pe mulţĭ din vizitatorĭĭ englezĭ!

E de ajuns la Paris să facĭ o mică staţiune pe stradă, pentru a se face un cerc în jurul tĕŭ, nu maĭ mult decât în 3 minute; e lesne de închipuit că va fi cu atât maĭ mult atrasă acea mulţime, când va vedea pânze, bronzurĭ şi marmure, ce se lasă întrezărite, şi de care altfel era pusă în cunoştinţă de cu seara de jurnalele de cincĭ parale. Idealul unuĭ Salon ar fi, când s'ar ţine seamă de gustul acesteĭ mulţimĭ, care de multe orĭ nu are ce să facă, acela de a avea o intrare îngustă, care să conducă la un al douilea etaj: cu chipul acesta s'ar putea vedea tot şi maĭ mult! E aşa de uşuratec, naiv şi entusiast franţuzul şi curios chiar până la prostie şi ridicul, de multe orĭ fără să ştie de ce şi pentru ce; un joc de luminĭ curios, un zgomot, o discuţie maĭ accentuată, pironeşte în câteva clipite un cerc de curioşĭ. De aceea, aşa de iute prinde reclama la... eĭ, şi maĭ ales în Paris. Latina gintă o fi regină, printre ale lumiĭ ginte marĭ, dar toate acestea nu o împiedică să iubească mult reclama: naţiunile civilizate o iubesc când e bine făcută şi cele maĭ înapoiate, cum am fi noĭ Românĭĭ, o iubim orĭcum ar fi ea.

Câte aspiraţiĭ, câte nopţĭ de trudă nu sintetizează Saloanele acestea pariziane, pe care lumea, de obiceiŭ pretenţioasă, le trece în totdeauna în revistă cu multă, foarte multă nebăgare de seamă! E întreaga viaţă artistică pariziană, e imaginaţia aprinsă de chimeră hipnotizătoare a frumosuluĭ, de glorie şi de nemiloasa luptă pentru traiŭ, care-şĭ găseşte în Salon panorama cea maĭ frumoasă, care poate mulţumi vanitatea omenească! Salonul parizian e consecraţia definitivă a unuĭ artist, e sigilarea talentuluĭ trudit şi muncit, şi de aceea din toate colţurile lumiĭ, chiar din Germania trufaşă până la obrăznicie, pictorĭ, sculptorĭ, architecţĭ, desenatorĭ, etc., vin la Paris şi cer Salonuluĭ consacrarea talentuluĭ lor! Câţĭ reuşesc din aceste zecimĭ de miĭ, catalogul şi recompensele obţinute d'abia o pot spune. Respinşiĭ sunt mulţĭ şi crearea Salonuluĭ din Champs de Mars, pe lîngă cestiunĭ de şcoală e o reacţie în parte a acestor diferende de apreciere, căcĭ pe lîngă talent, în judecarea operilor de artă trimise, intra — şi lucrul e necontestat de nimenĭ — şi direcţia de şcoală academică. Coloritul viŭ şi plin de imaginaţie al independenţilor de sigur nu putea place clasicilor de la Champs-Elysées, care concep frumosul după anumite regulĭ, consacrate şi hărăzite de un trecut întreg artistic. Londra cu cele douĕ galeriĭ ale sale »*New Gallery*« şi *Royal Academy*«, cât şi Münchenul, cu cele douĕ galeriĭ: »*Münchener Künstlergenossenschaft*« şi »*Münchener Secession*«, sunt pilde de aceste diferende de aprecieriĭ. De aicĭ însă şi până a conchide, cum se face, la o relaţie strînsă între respingere şi talent e absurd; epoca de »bohème« a luĭ Mürger are maĭ puţin sens

astăzĭ, cu toate nevoile accentuărĭĭ unuĭ talent artistic. Respinşilor de multe orĭ li se deschide adevĕratul drum al artiştilor, şi nu de multe orĭ s'a vĕzut pictorĭ respinşĭ de la Salon, avênd succes ca »peintres de bâtiment«, pe românește »zugravĭ«. E maĭ uşor a zugrăvi pătrate, dreptunghiurĭ saŭ liniĭ drepte, decât a închega o idee, a o precisa în colorĭ şi forme! [1])

II

Presa şi revistele încă din Aprilie încep a vorbi de Salon; la început de operile ce aŭ să fie trimise la Salon, de valoarea lor hipotetică, de criticiĭ de artă ce aŭ să fie însărcinaţĭ cu Salonul; maĭ târziŭ de operile expuse la Salon şi ultima vorbă o aŭ cu ocazia recompenselor şi a vinderiĭ.

Criticiĭ de artă sunt angajaţĭ special pentru Salon şi periodicele marĭ străine plătesc sume fabuloase pentru a avea dintre ceĭ maĭ principalĭ. Jurnalele pariziane scot maĭ toate numere speciale cu ocazia deschiderĭĭ Salonuluĭ. Dintre jurnale criticele cele maĭ autorizate sunt acelea din »Le Temps«, »Débats«, »Figaro«, »Le Journal«, »Le Gaulois«, şi anul acesta aŭ fost datorite luĭ Thiébault-Soissons, Andrès Michel, Benjamin Constant, Arsène Alexandre, Gustave Geoffroy, Roger-Milès (»Eclair«) şi Fourcaud (»Voltaire«).

Prin apariţia lor cotidiană, maĭ mult decât prin valoarea lor intrinsecă, cât şi prin marele lor tiragiŭ, critica jurnalelor e cea maĭ căutată, ca cea maĭ accesibilă şi la dispoziţia orĭcuĭ. Din această cauză depinde mult de cine face critica şi de aicĭ explicarea preocupărĭĭ angajărĭĭ criticilor. Reprezentanţiĭ presiĭ sunt admişĭ cu mult înainte de deschiderea Salonuluĭ. Jurnalele îţĭ oferă chiar planul Salonuluĭ şi detaliĭ de a-l vizita maĭ repede şi maĭ sistematic, şi majoritatea conştientă a publiculuĭ merge la Salon sugestionat de spusele gazetelor, iubind o anumită pânză lăudată, saŭ vorbind rĕŭ de o alta criticată. Bunul public parizian e aşa de lesne de condus, când e cine să-l conducă!

Revistele vin maĭ târziŭ cu dările lor de seamă despre Salon; spaţiul permite maĭ multe aprecierĭ, maĭ mult întins la vorbă şi trecutul revisteĭ impune, pe lîngă competenţa criticeĭ, o maĭ multă garanţie cititoruluĭ. Intre reviste, ale căror critice daŭ nota şi a cărora spuse nu sună în pustiŭ, sunt de citat în primul rînd: »Gazette des Beaux-Arts«, »L'artiste«, »Revue de deux Mondes«, etc., datorite anul acesta luĭ Léonce Bénédite, Robert de la Sizeranne, etc.; dintre revistele de seamă maĭ tinere e de citat: »Revue de Paris«, »Revue du Palais«, »L'Oeuvre d'art«, »Revue de l'art ancien et moderne«, »Monde moderne», »Revue des arts décoratifs«, »L'art français«, »Art et décoration«, »Revue Bleue«, etc., datorite de astădată luĭ Oct. Mirbeau, articol maĭ mult dictat de sentiment, Maurice Hamel, Emile Michel, Bénédite, Emile Gallé, Paul Flat, etc. Maĭ e de citat o seamă de alte critice datorite luĭ Roger Marx, H. Rochefort, P. Gauthier, Emile Moliner, Camille Mauclair, etc., etc., publicate în diferite reviste saŭ jurnale. Revistele şi jurnalele zilnice se întreţin în lungĭ corespondenţe despre Salon şi chiar numere speciale sunt consacrate; e de citat din acest punct publicaţia artistică engleză »The Studio« [2]). Şi acum articole despre Salon continuă a se publica.

---

[1]) In 1862 a avut loc chiar o *expoziţie a respinşilor*, care a continuat şi în aniĭ următorĭ. Ea a pus în relief pe Menet, Harpignies, Chintrevil, etc. De atunci aceste micĭ Saloane s'aŭ înmulţit, alimentate maĭ ales de artiştĭ respinşĭ saŭ nemulţumiţĭ de locurile ce le eraŭ designate în Salon. Durata celor maĭ multe a fost efemeră; multe din aceste micĭ Saloane persistă încă şi aparţin grupaţiilor artistice deosebite, ca: *Cercul Volney, Expoziţia femeilor pictorĭ şi sculptorĭ, Salonul celor o sută, Cercul uniuneĭ artistice, Independenţiĭ, Simboliştiĭ şi Impresioniştiĭ, Orientaliştiĭ, Pasteliştiĭ, Pictoriĭ gravorĭ şi Litografĭ, Rose et Croix*, etc. (Din Paris. — Hachette 97) ca şi toate notiţele istorice referitoare la Salon).

In istoricul saloanelor se citează că cel maĭ tînĕr expozant a fost Edmond Dehodencq, în vîrstă de 12 anĭ, fiul unuĭ celebru orientalist; cel maĭ bĕtrân a fost contele Max de Waldeck, din Praga, naturalizat pe urmă francez, care expunea încă la vîrsta de 103 anĭ. (Paris. H. p. 971).

[2]) Fiecare Salon are un catalog oficial neilustrat, care costă 1 franc. Numeroase publicaţiĭ reproduc tablourĭ şi marmure; sunt de citat pentru Champs-Elysées catalogul ilustrat (20 anĭ) publicat de editorul Baschet (3 fr. 50) şi acel ilustrat al luĭ Champs de Mars publicat de Casa Nilsson. *La fenestre* publică în fiece an »Le livre d'or du Salon« de la 1879. »Figaro« scoate o publicaţie specială, un album ilustrat în colorĭ, »Figaro-Salon«; de asemenea »Débats« şi »Journal« şi în timpiĭ din urmă şi »Gaulois«. Armand Silvestre publică de un îndelung numĕr de anĭ: »Le Nu au Salon«; casa Baschet de vre-o 3 anĭ scoate în albumurĭ periodice operile de artă cele maĭ de seamă din Salon. »Illustration«, »Oeuvre d'art« şi »L'art français« publică cele maĭ multe reproduceriĭ. Numeroşĭ editorĭ publică fotografiĭ

Inainte de a fi deschis Salonul mareluĭ public, cu o zi înainte are loc aşa numitul „*vernisagiŭ*“, sĕrbătoare pariziană de mult aşteptată şi spre care aŭ fost îndreptate în lungul atâtor sĕptămînĭ de primăvară aspiraţiile întregeĭ lumĭ pariziene, începênd de la micul „rapin“, căruia după multe respingerĭ i-aŭ fost primit o pânză şi pentru care visează un locşor frumos, maĭ ales în vecinătatea unuĭ „maître“ cunoscut, hotărît chiar a-şĭ tunde din plete, până la femeea de lume, curtezana sus pusă, demi-mondena, care în timp de douĕ lunĭ n'a făcut decât să urce, să judece efectul uneĭ jupe nouĭ, croită cu multă migală şi lux!

„Marele vernisagiŭ“ e totdeauna precedat de un „mic vernisagiŭ“, provocat de obicĭnuita vizită prezidenţială; acest vernisagiŭ are un caracter intim, oficial. In afară de lumea oficială „les grosses légendes“, cum zice francezul, şi representanţiĭ preseĭ, nelipsiţĭ oricăreĭ ceremonie, un foarte mic numĕr de invitaţĭ ia parte. Sĕrbătoarea parisiană artistică e „marele vernisagiŭ“.

„Vernisagiul“ a avut loc în aceeaşĭ zi: dimineaţa pentru Champs de Mars şi după prânz pentru Champs-Elysées; aceleaşĭ cărţĭ de invitaţie aŭ servit pentru amêndouĕ saloanele [1]).

In Paris fiece sĕrbătoare, fiece manifestaţie are lumea eĭ obicĭnuită; vernisagiul are pe a eĭ. Toţĭ câţĭ aŭ vizitat vernisagiile micelor expoziţiĭ din saloanele micĭ, ca acea din Boissy D'anglas, Cercle Volney, Orientaliştiĭ, etc., cât şi atâtea altele particulare de pe la Bodinière, Georges Petit şi în sala Guénégard, etc., aŭ putut să observe că aproape totdeauna e aceeaşĭ lume, cu foarte micĭ variaţiĭ, gata orĭ când a gusta, a lua parte ca „primeurs“ la expoziţie. „Elementul vernisagiŭ“ apare pretutindenĭ şi prima expoziţie anunţată o pune, cum se spune, „sous les armes“.

Imensa hală a Galerieĭ Maşinelor prezinta aspectul uneĭ grandioase feeriĭ. Printre marmorele albe, rînduite cu atâta gust, toaletele cele maĭ elegante, tot ce Parisul avea maĭ frumos şi maĭ de seamă, se resfira cu o graţie deosebită, cu toată înghesuiala mulţimeĭ, cu graţia mersuluĭ uneĭ parisiane, ce se simte vĕzută şi doreşte să fie vĕzută. La intrare mulţimea curioasă era rînduită în tot lunguluĭ luĭ „avenue Labourdonnais“, aşteptând să vază celebrităţile parisiene. Un jurnal a exprimat ideea de a se pune numere la fiecare persoană însemnată din Paris, curtezane, actriţe, literaţĭ, academicianĭ, jurnaliştĭ, etc., pentru ca mulţimea să poată fi mulţumită; s'ar publica cataloage accesibile întregeĭ lumĭ şi, cum celebrităţile ar purta la butonieră numerile respective, ar fi de ajuns a rĕsfoi catalogul, pentru a şti dacă o anumită persoană e Rochefort, Labori saŭ Yvette Guilbert.

Pentru prima oară aspectul măreţ al haleĭ m'a făcut să mĕ gîndesc la grandioasa impresie ce-ţĭ o poate da şi o clădire în fier. Gustave Geoffroy, cu criticele luĭ aşa de impresioniste, mi-a sugerat ideea de a privi maĭ de aproape acest imens orizont cercuit de fer. De la expoziţia franceză din 1889, fierul a început a fi întrebuinţat la construcţiĭ monumentale artistice, însă de o monumentalitate ce este drept efemeră; piatra, numaĭ ea, cu tot cernutul vremurilor, rĕmâne singura ce poate păstra neatins frumosul sculptat în ea, saŭ pe care-l încadrează. Cu toate acestea deschiderea îndrăzneaţă a arcurilor, lărgimea şi înnălţimea bolteĭ de fier, ovalurile lungĭ şi arcuite cu mult meşteşug, daŭ puţin din sensaţia măreaţă a frumosuluĭ arhitectural. Grandioasa impresie, ce e legată maĭ mult de imensul orizont ţĕrmurit de atâtea bolte, cercurĭ şi arcade de fier, nu rezistă analizeĭ; profilurile par banale şi dacă rĕmâne o senzaţie predominătoare e numaĭ acel gol imens incadrat în fier şi vitraliurĭ. Din afară numaĭ vitraliurile faţadeĭ nuanţează întorsăturile, heraldica însă e severă, e lipsită de cadru. Nu ştiŭ cine a spus că fierul, în afară de structura unuĭ pod, plafond şi Turnul Eiffel, e bun cel mult a împodobi gura uneĭ vetre, cum se obicĭnueşte a se face prin străinătate!

---

ale operilor celor maĭ de seamă; pentru a le fotografia aŭ nevoie de o îndouită autorizare, aceea a autoruluĭ şi a administraţieĭ; le sunt acordate multe avantagiĭ, dar numaĭ până la vernisagiŭ, de când numaĭ sunt primiţĭ. Casa *Braun* e printre acelea care execută fotografiile cele maĭ artistice. O publicaţie luxoasă şi completă asupra Salonuluĭ apare în fiecare an; e cea maĭ completă şi maĭ bogată în ilustraţiĭ; tiragiul e limitat.

[1]) Intrarea la vernisagiŭ pentru *Champs-Elysées* costă 10 francĭ; de altfel, în prima Duminica a sĕptămineĭ (1 Maiŭ) dimineaţa costa 2 francĭ şi 1 franc după prânz; în celelalte zile intrarea costa 1 franc. Duminica după prânz se plăteşte numaĭ 50 banĭ. Numĕrul intrărilor plătite e maĭ bine de 290.000; gratuite peste 240.000. La *Champs de Mars* anul acesta aŭ fost aceleaşĭ preţurĭ; de obiceiŭ vernisagiul costă numaĭ 5 francĭ. Numĕrul intrărilor plătite e aproape de 200.000 şi gratuite ca la 190.000. Vinerea de obiceiŭ la Champs-Elysées era zi aleasă; intrarea (5 francĭ) impunea deja o selecţie.

III

La vernisagiŭ nu se ducea lumea să vadă tablourile, ci să vadă lumea, să fie vĕzută : e o întîlnire aristocratică, »mondenă«; o bună seamă a vizitatorilor sunt invitaţĭ de direcţia expoziţiilor şi bine înţeles că tot ce Parisul are de seamă formează partea cea maĭ însemnată a invitaţilor. Restul, prin firea lucrurilor, reprezintă iarăşĭ tot ce Parisul are maĭ ales ca străinĭ, bogaţĭ şi personalităţĭ distinse. Din fire Parisianul e tare sgîrcit; pentru un universitar chiar e mult când cumpĕră un jurnal de 10 banĭ, dar să plătească 10 francĭ intrarea !

Lîngă operile lor staŭ de obiceiŭ autoriĭ, care primesc complimente; lumea ce vine acolo e aşa de galantă, încât e în stare să complimenteze orĭ şi ce, cu atât maĭ mult că are ocazia de a strînge mâna unuĭ distins pictor saŭ sculptor şi că lumea va putea vedea această familiaritate. O panoramă maĭ variată şi interesantă a vanităţeĭ nu mĭ-a fost dat să vĕd decât salonul parisian, cu ocasia vernisagiuluĭ! Laude în toate părţile; vorbe amabile în dreapta şi în stînga şi aproape totdeauna aceleaşĭ: de treĭ anĭ le aud, ca şi cum a-şĭ citi o ediţie »ne varietur«; singura variaţie am găsit-o în accent.... Şi lumea nevrozatică a Parisuluĭ se învîrte, admiră ca să zică că admiră şi rĕmâne extaziată de obiceiŭ în faţa pînzelor şi bronzurilor suggerate de jurnalele de cu seară; »les maîtres« fără îndoială opresc maĭ mult atenţia. Pe la toate vitrinele aŭ vĕzut figurile lor şi, dacă nu valoarea lucrărilor ce expun le opreşte atenţia, o asociaţiune de ideĭ banală, legată cu numele maestruluĭ, cu spusele jurnalelor ĭĭ face să exclame acel »Oh!« aşa de uşor exclamat de parisian. Tablourile militare sunt mult căutate. Detaille opreşte atenţia tuturora. In starea sufletească a mulţimeĭ franceze, îmbătată de un şovinism dus la patimă şi ridicul, primul dragon, fie cât de prost zugrăvit, prima schiţă militară e capabilă să deştepte entuziasm, să dee de vorbă jurnalelor. Sĕrbătorile franco-ruse nu s'aŭ şters cu totul din mintea franţuzilor exaltaţĭ de patriotism, şi cea maĭ slabă amintire, cea maĭ neînsemnată schiţă e capabilă de a pune mulţimea în genuchĭ, gata să intoneze imnul rus. Mĕ gîndeam la reacţia acestuĭ entuziasm, când în amestecul atâtor pînze ar fi zărit o parodie a mareĭ amiciţiĭ franco-ruse, cererea unuĭ împrumut de către Ruşĭ, câteva zile cu chefurile din Petersburg. Tabloul n'ar fi fost desigur primit la Salon şi lumea, ce se descoperă chiar înaintea statuelor generalilor, l-ar fi sfîşiat!!!

E frumos s'asculţĭ ce spune şi ce vorbeşte acea mulţime, compusă din factorĭ aşa de inteligenţĭ şi cu toate acestea aşa de uşoară şi de naivă! Cum vorbesc cu voce tare, fără să vreĭ eştĭ pus în curent cu impresiile lor. *Daumier,* ce observator, pare orĭ şi cuĭ cunoaşte caricaturile luĭ aşa spirituale ! *Des Goncourt* spunea că nicăerĭ decât în faţa uneĭ statuĭ nu se spun atâtea prostiĭ; s'ar putea spune că în faţa oricăreĭ operă de artă; accesibilă, opera de artă, orĭ şi cine prin câteva din elementele eĭ, reprezintă sursa nesfîrşită a criticeĭ naive şi banale a simplilor muritorĭ superficialĭ şi pretenţioşĭ. Câte prostiĭ n'aŭ auzit Venus de Milo! câte n'a auzit Balzac al luĭ Rodin! câte n'aude fiece pînză, fiece statuă! Curtezanele şi în genere femeile excelează în aprecierĭ naive, ridicule! Se găseşte de obiceiŭ Salonul actual maĭ slab decât cel trecut; decadenţa contimporană a artelor şi ştiinţelor revine ca un *leit-motiv* şi conversaţia începută pe această temă evoluează conform obişnuinţelor, sfîrşind în jurul cancanurilor, rochiilor, persoanelor vĕzute, etc. Auzĭ în acelaş timp mult spirit, multe judecăţĭ originale, ca la orice manifestaţie generală a uneĭ societăţĭ.

Când trecĭ »en psychologue« prin acea mulţime, împinsă de dorinţa de a se arăta şi de a fi observate de reporteriĭ gazetelor, şi cercĭ să prinzĭ din frămîntarea sufletească a unuĭ Salon, e curios cum îţĭ rĕsare contrastul izbitor al statuelor şi marmorelor senine, care din sculpturalele lor înnălţimĭ privesc mulţimea aprinsă de orgoliŭ, câştig şi glorie. E un contrast cu atât maĭ izbitor cu cât sunt puse în paralelă: ceeace se visează şi gîndeşte, cu ceeace se vorbeşte, comunică şi vede în banalitatea zilnică, fie ea chiar banalitate de ceremonie; de o parte marmura însufleţită de acea emoţie caldă şi energică a frumosuluĭ, şi de alta impresiile banale, negîndite, spuse la întîmplare pentru a face efect saŭ a spune ceva. Printre bibelourile de onix, agată, sidef şi fildeş, printre pînzele nemuritoare ale maeştrilor din toată lumea, mulţimea trece valurĭ, valurĭ, împinsă de vălmăşagul aspiraţiilor lor vremelnice şi uşoare. Curtizanele în toaletele lor bogate lasă să deseneze frumoasele lor

corpurĭ, corpul femeeĭ franceze așade modelat, arătând cu gesturĭ elegante pînzele spînzurate pe părețĭ, saŭ desenând conturile profilurilor figurilor, care le-aŭ oprit atenția. Eleganța femeeĭ franceze, maĭ mult decât spiritul femeilor franceze, rĕsare într'o apoteoză artistică, ce lasă în nedumerire ochiul, de atâta gust în tăiatul jupelor, de amestecul savant al colorilor și maĭ ales de chipul de a purta o așa eleganță. Mărturisesc că cu toată puțina mea stimă de sexul inintelectual în vernisagiul salonuluĭ parisian, am priceput menirea decorativă a femeeĭ într'o societate. Brocarturile luxoase, mătăsurile, țesute anumit pentru trupurile ce le poartă, trupurĭ ce poate aŭ servit atâtor modele de artă, parfumul molatec al orhideelor și acela de »peau d'Espagne« îțĭ sugerează nota predominantă a vieței parisiane, un fel de colț ascuns din idealul orașelor marĭ: plăcerea. Alăturĭ însă de luxul de gust, de eleganța femenină căutată și studiată de o seamă de artiștĭ, a căror preocupare nu e decât a îmbrăca, maĭ cu gust și maĭ cu artă în special, acest decor parisian »curtizana«, bijuteriile luxoase ce le împodobeaŭ gîturile, mâinele și urechile resfrîngeaŭ intelectualitatea slabă a acestor păpușĭ savante. Un cerc așa de intelectual ca Parisul să iubească așa decoruri sĕlbatice! E drept, că în lux, când devine singura preocupație, cel maĭ mic din decoruri, cu toată schilodenia luĭ, devine necesar, și pe urmă obiceiŭ. Maĭ puțin var pe față, și maĭ puține diamante pe degete și urechĭ, și femeea franceză ar deveni, cum legenda o face să treacă, drept tipul eleganțeĭ.

Capriciul femenin cu nuanțele luĭ delicate rĕsare într'o apoteoză curioasă și demnă de vĕzut; în mijlocul uneĭ sĕrbătorĭ artistice, cum e vernisagiul salonuluĭ, decorația femenină, o ramură a artelor ce n'are oficial loc în Salon, prin arta ce o pun visitatoarele în a lor împodobire, devine o ramură de fapt.

Accentul românesc rĕsună și aicĭ, și nu e de mirare când fanfara plăcută a limbiĭ noastre, vre-o apreciere plastică despre o femee, să ne trezească din vre-o reverie.... Unde nu vorbesc Româniĭ limba lor? Desigur numaĭ la noĭ în țară... Se poate vorbi de orĭ și ce în țară străină într'o limbă diferită de a țĕreĭ unde te aflĭ.

IV

Cele două societățĭ aŭ căutat cu orĭce preț să facă cât maĭ sensibilă diferența lor; despărțirĭ marĭ și bariere bine deosebite delimitaŭ locurile ce ocupaŭ. Era oare nevoie, când numaĭ vizita primelor Saloane era suficientă, chiar unuĭ necunoscĕtor să judece dacă e »Champs de Mars«, saŭ Champs-Elysées«. Colo rînduire sistematică, modernă; puține tablourĭ în sălĭ, locurĭ multe între tablourĭ, făcênd maĭ puțin obositoare vizita uneĭ sălĭ, plăcênd maĭ mult ochiuluĭ; dincolo tablourile îngrămădite unele lîngă altele și spînzurate chiar până în susul plafonduluĭ. O sală e de ajuns pentru a-țĭ da migrene saŭ torticolĭ; amestecul de nume și de colorit variat obosește privirea prin marele numĕr de pînze și adeseorĭ aĭ nevoie de binoclu pentru a vedea pe cele sus puse. Dincolo e o uniformitate de aranjare; dincoace vezĭ tradiția și să ne fie permis chiar favoarea. Cu cât regret vedem uitându-se pe unul din tinerĭ la pînza luĭ, singura și prima admisă la salon, spînzurată într'un colț aproape de plafond! De abia mi-o recunosc, mi-a spus el; are nevoie de lumină ceeace am vrut să reprezint, pentru a fi bine pus în relief, și ea e năpăstuită într'un colț, în care lumina cade oblic, lăsându-se să se vadă numaĭ umbra pânzeĭ mele.

La »Champs de Mars« arta e deslănțuită de liniile clasice ale luĭ Prudhon, cât și de frumusețea zisă clasică, academică, trecută din generație artistică în generație ca niște moaște sfinte, peste care vremea nu va putea să aibă nicĭ o influență, ca și cum ele ar fi singurele sublime interpretărĭ ale frumosuluĭ și deapururea interpretările cele maĭ definitive! Lumină multă; colorit viŭ, aprins și variat, teze nouĕ maĭ avîntate și maĭ pline de ideĭ și de emoționalitatea vibrantă a secoluluĭ în care trăim; La »Champs de Mars« frămîntările uneĭ minți aprinse de himerica întrupare a frumosuluĭ sunt maĭ vĕdite, rĕsar maĭ în plină perspectivă: neavênd forma și cadrul clasic, imaginația lor cearcă să creeze nouĕ tonurĭ, nouĕ expresiĭ și chiar o nouă technică. Dincolo la »Champs-

Elysées" cadrurile clasice, reprezentaţiile admirabile ale mişcăreĭ, nudurile dumnezeeştĭ zugrăvite, marmurile studiate ca perspectivă şi însufleţite de acea technică intuitivă a geniilor sculptorĭ grecĭ, face să rĕsară talentul şi geniul şcoaleĭ franceze, a arteĭ academice franceze, ce ţinea fruntea mişcăreĭ artistice în toată lumea, de aproape un secol! Aicĭ tablourile par maĭ lesne de priceput, maĭ accesibile orĭ şi cuĭ, suntem maĭ lesne mişcaţĭ de exprimarea clară a acestor forme, pe când dincolo la „Champs de Mars", cu multă trudă poţĭ prinde acea sensaţie personală, de altfel destul de frumoasă — când o pricepĭ, — zugrăvită în melancolica resfrîngere a unor raze de lună, pĕtrunzênd printr'un vitraliŭ al unuĭ castel pustiŭ şi înălbind pictura după părețĭ, cât şi profilurile şterse ale portretelor severe ale castelanilor de demult. Un lac ce doarme, şi pe a căruĭ suprafaţă se leagănă nenufariĭ sĕlbaticĭ, poate sugera atâtea şi atâtea impresiĭ! un buchet de narcise moarte, câte poeme şi restriştĭ nu ne poate asocia în minte! Zugrăvite aceste impresiĭ, cu toată puternica emoţionalitate ce a condus penelul pictorilor, rĕmân nepricepute pentru mulţimea muritorilor, care fie că nu-şĭ daŭ seamă de simbolica exprimare, fie că n'aŭ putut şi nu pot lega aşa de subtile impresiĭ unuĭ tremur de val, unuĭ zbor sclipitor de flutur, etc., nu pot deslega din amestecul delicat al colorilor acel tremur intim al inimeĭ. Arta care o găseştĭ la „Champs-Elysées" din contră, departe de a fi aşa de intimă, e maĭ clară, maĭ generală: toată lumea maĭ mult saŭ maĭ puţin poate pricepe simţimintele prinse în aranjarea meşteşugită a colorilor. In afară de acestea, la „Champs de Mars", exceptând o mică parte din operile expuse, arta care o întîlneştĭ pretutindenĭ, la Londra, în *New-Gallery* maĭ ales, la München, maĭ ales în *Secession*, e arta care a hrănit şi sugerat mişcarea nouă artistică contimporană, respirând întru câtva un cosmopolitism intelectual. La „Champs-Elysées" regăseştĭ, din contră, o unitate, regăseştĭ graţia unuĭ Watteau, farmecul delicat al luĭ Fragonard, virtuositatea unuĭ Poussin, geniul luĭ Champagne saŭ drăgălăşia uimitoare a unuĭ peisagiŭ simplu şi plin de viaţă, cum sunt peisagiile unuĭ Corot. E arta franceză viguroasă, alimentată de atâtea talente nouĕ, de atâtea legiunĭ de vizionarĭ, care luptă subt lozinca arteĭ pentru întruparea cât maĭ fermecătoare şi desăvîrşită a uneĭ legende biblice, a unuĭ profil de femeie, simbolul ispititor al frumosuluĭ saŭ al unuĭ peisagiŭ, cu perspectivele studiate în toate amĕnuntele; în scurt, se recunoaşte in orĭce manifestaţie „clasicitatea academică franceză", frumosul despre care Luvru ne dă atâtea specimene. Aceştia ştiŭ ce vor, cunosc tehnica colorituluĭ lor, cu alte vorbe portativul pe care îşĭ vor rîndui gama simţireĭ lor; pe când ceĭlalţĭ bîjbîie cu tot talentul lor; lupta pentru forme nouĕ îĭ face de multe orĭ stîngacĭ şi chiar banalĭ, şi, ce este maĭ curios, nu cunosc în amănunţime technica clasică, nu sunt stăpînĭ pe desen, ajuns la o virtuositate uimitoare la Champs-Elysées; în genul lor numaĭ talentul de tot mare reuşeşte, pe când mijlociul talent, cu tot simţul luĭ artistic, nu poate reuşi a ne sugera cu intimele luĭ impresiĭ şi viziunĭ. Am vĕzut multe expoziţiĭ din München; ştiŭ de altă parte că se învaţă mult desen la şcoala de Bele-Arte de acolo, dar n'am putut înţelege întru cât sunt superiorĭ clasicilor contimporanĭ francezĭ mult cumpăniţiĭ nemţĭ; e drept, aŭ multă mĕsură şi mult simţ de proporţie şi duc simţul proporţieĭ până în colorit, ceeace face să nu întîlneştĭ decât foarte rar acea spontaneitate de exprimare, dictată de multe orĭ cu destul geniŭ de inconştientul simţ al unuĭ artist chinuit de o imaginĕ saŭ subt impresia uneĭ ideĭ: Bŏcklin şi şcoală rĕsăritĕ din sugerarea fantasticelor luĭ închipuirĭ, zugrăvite cu atâta simţire şi dragoste de trecut şi vis, e din primiĭ germanĭ, care a introdus această spontaneitate în artă, eminamente franceză. Luĭ Menzel chiar, laureatul de acum doĭ anĭ de la München, cu toată virtuositate sublimă a desenuluĭ sĕŭ, i s'ar putea opune mulţĭ şi vrednicĭ emulĭ dintre coloriştiĭ franţezĭ, ca de pildă: Detaille, Bonnat, Gerôme, Bouguereau, I. P. Laurens, Fantin-Latour, etc., pentru a nu maĭ cita alţiĭ. Franţeziĭ îşĭ daŭ bine seama de rolul considerabil al desenuluĭ şi e cu greŭ de a pricepe contrariul, când la şcoala de Bele-Arte un Charles Blanc a propovăduit gramatica acesteĭ vecĭnice viziunĭ: „frumosul".

Sculptura ca şi pictura pune în relief această deosebire între cele douĕ direcţiĭ ale arteĭ franceze. Uniĭ, ceĭ din „Champs de Mars", vor să însufleţească marmura şi piatra de ideĭ, şi în locul expresieĭ obicĭnuite să sculpteze o stare sufletească, „un état d'âme", cum se spunea în limbagiul lor simbolic, şi discuţia provocată de opera unuia din societarĭ, Rodus, expusă anul acesta, va rĕmânea, prin animozităţile şi polemicele din jurul eĭ, o pagină neştearsă din istoria artelor. Ceĭlalţĭ

— Champs-Elysées — iubesc expresiunea simplă şi clasică a mişcăreĭ şi o caracteristică a sculptureĭ lor, e o preferinţă, dusă la prea mult exces chiar, pentru nud.

Ornamentaţia, architectura, obiectele de artă, puneaŭ maĭ mult ca orĭce în relief caracteristicele celor douĕ Saloane, ornamentaţiile şi obiectele de artă prin strînsa lor relaţie cu intima sensibilitate a artistuluĭ, descopere aspiraţiile, tendinţele şi visurile înnăbuşite de multe orĭ de greutatea materială în pictură şi sculptură, de unde şi putinţa lor de a deosebi maĭ fundamental tendinţele lor artistice. In »Champs-Elysées« nota dominantă o da justa simetrie, aplicată ce este drept cu mult gust în amestecul colorilor şi desenurilor simple; o preferinţă netă pentru linia dreaptă cât şi pentru ovalul neted, clasic, rĕsărea din toate obiectele de artă expuse. Micele opere de artă luaŭ în »Champs de Mars« o curioasă importanţă şi casna uneĭ îndelungĭ trude rĕsărea la fiece agrafă saŭ vas de sticlă. Figurile mitologieĭ antice apar încărcate în hainele lor de ceremonie, în decorurile lor căutate, savante; bonfiĭ şi divinităţile egiptene, greceştĭ şi romane susţin colonade de jasp, malahită, marmură saŭ onix; plante exotice, ghirlande de valburĭ, ramurĭ de orhidee, etc., susţin saŭ sunt spînzurate cu multă migală de portice şi portalurĭ în miniatură din decorurile macabre şi curioase ale vaselor şi porţelanurilor expuse. Pe cât e căutat dincolo simplul, pe atât aicĭ arabescul, decorul întortochiat dă nota caracteristică atât în colorĭ cât şi forme, întrupând aproape totdeauna ceva mistic şi simbolic. Din architectură, slab reprezentată la »Champs de Mars«, caracteristica e maĭ puţin clară, din cauza slabuluĭ numĕr de opere expuse palide, ce este drept pe lîngă architectura însemnată şi superbă a Salonuluĭ din »Champs-Elysées«, reprezentanta adevĕrată a vestiteĭ şi bine cunoscuteĭ architecture franceze. Se poate remarca totuşĭ la »Champs de Mars« o preferinţă pentru catedrale, de obiceiŭ grandioase, ale căror faţade şi portalurĭ încărcate incadrează într'un chip bizar o clădire gotică.

CHAMPS-ELYSÉES

I

A descrie şi analiza atâtea opere de artă, atâta noian de colorit, marmure, teracote, aquarele, pastele, desenurĭ şi miniaturĭ, ar fi o trudă zadarnică; cele maĭ amănunţite criticĭ n'ar putea pĕtrunde tot, n'ar putea analiza tot. In afară de acestea n'ar fi nicĭ logic, nicĭ de nevoie o astfel de critică; admiterea la Salon este deja o probă de valoarea luĭ. Discuţia priveşte în general o activitate accentuată, saŭ impresiile avute impun prin suggerarea şi valoarea lor (?) atenţia a tot puterniculuĭ critic, academician saŭ curios. Nu ştiŭ cine compara vitrina unuĭ librar cu un bal public: prin coloritul şi cadrul diferit al volumelor vor să izbească ochiĭ, ca şi femeile publice ce-şĭ văruesc obrajiĭ, înnegresc genele şi roşesc buzele şi obrajiĭ, pentru a izbi maĭ bine şi maĭ mult atenţia capriciosuluĭ trecĕtor. Lărgiţĭ sfera acesteĭ imaginĭ şi Salonul, ca de altfel, tot ce e menit să fie expus, cade în acest cadru excitator al atenţieĭ; cu atât maĭ grea va fi acea oprire a atenţieĭ, distrate de atâta colorit şi atâtea forme, când miĭ de imaginĭ, miĭ de tablourĭ îţĭ caută privirile, aŭ aerul de a spune: »uită-te şi la mine!«

Ca şi într'un mozaic priveliştea Saloanelor îţĭ orbea privirea, te hipnotiza aproape şi vreme multă, după ce aĭ stat în intimitatea atâtor opere de artă, te urmărea imaginea uneĭ palete uriaşe, pe care colorile şi imaginele eraŭ rînduite ca într'un arabesc din cele maĭ curioase!

Noĭ vom schiţa numaĭ câteva din operile de artă; acelea dintre operile de artă, care aŭ fost remarcate şi discutate de critica artistică competentă, cât şi maĭ ales impresiile noastre personale, ne vor opri maĭ mult atenţia. Impresiile noastre le dăm numaĭ ca nişte simple schiţe, scrise de un profan în ale arteĭ în urma unor îndelungĭ vizite ale Saloanelor; contactul nostru intim cu operile de artă ne-a dat curagiul de a încerca o asemenea schiţă, pe care o redijăm cu gîndul că va fi luată numaĭ ca atare. Trăind în acest scump Paris, spre care tind aspiraţiile întregeĭ lumĭ ce gîndeşte, simte şi visează, o manifestaţie artistică aşa de importantă ca »Salonul« nu ne-a putut

lăsa indiferent. Incă odată, schiţele noastre sunt nişte simple impresiĭ, neaspirând absolut de loc la rangul de critică....

Incepem cu »*Champs-Elysées*« şi anume cu *pictura*, *pastelul* şi *aquarela*. Medalia de onoare a fost oţinută de *J. J. Henner*, cu tabloul sĕŭ: »*Levitul Efroim şi femeea sa moartă*«, din puţiniĭ, dacă nu singurul academician nemedaliat. Cu coloritul luĭ original, studiat, cu genul luĭ de lumine sumbre şi artificiale, cu care a nemulţumit mult chiar pe genialul Ruskin, acel adorator al lumineĭ şi coloareĭ, Henner reprezinta un talent mare, o activitate din cele maĭ originale. Henner a reuşit cu multă artă a da viaţă meşteşugitelor şi fantasticelor sale jocurĭ de umbre şi luminĭ crepusculare, şi cine maĭ bine decât el a reuşit a da expresia unor ochĭ de femee? Portretelе luĭ de femee vor rĕmânea pururea ca opere de artă din cele maĭ desăvîrşite. Nudurile luĭ studiate, ce este drept, subt o lumină din cele maĭ fantastice, par desprinse din mreaja ademenitoare a unuĭ vis, par rupte din acea himerică închipuire subt care frumosul întrupat în femee, ni se arată în viziunile noastre artistice! Toate nudurile luĭ aŭ acel aspect misterios şi dulce al unuĭ corp alcol umbrit de un alcov; albul pieleĭ are un reflex de clar-obscur, plin de viaţă, de o viaţă molatecă, femenină, vibrătoare, voluptoasă şi delicată. Pĕrul femeilor zugrăvite de Henner aŭ un colorit închipuit, poetic, şi roşul acela bătênd în brun, criticat de atâţia, incadrează aşa de fermecător ovalurile pierdute în umbra delicată şi uşoară a pĕruluĭ, ovalurile femeilor luĭ gînditoare, reamintind acele »princesses lointaines«, născocite de poveste.

Anul acesta Henner a prezintat douĕ tablourĭ: unul reprezintă o fată tînără, delicată ca aspect, D-şoara L. Prin varietatea nuanţelor şi tonurilor, expresia delicateĭ figurĭ traduce starea sufletească a uneĭ copile în plină adolescenţă; ochiĭ par'că nu ştiŭ ce vor, cu toate că ar vrea şi cred că ştiŭ multe! »Levitul şi femeea luĭ moartă«, cea de a doua pânză a luĭ Henner, e fără îndoială, şi acesta e avisul unanim al criticeĭ, afară de incoherentul Rochefort, una din operile cele maĭ de seamă ale Salonuluĭ şi ale artistuluĭ în acelaş timp. Legenda biblică nu putea trăi cu maĭ multă religiositate, decât aşa cum a zugrăvit-o Henner. Femeea luĭ Efroim, o divină creaţie biblică, e întinsă goală pe o masă şi profilul eĭ dumnezeesc, încadrat în pĕrul lăsat pe spate şi resfirat cu atâta îngrijire, e demn de un Rembrandt. Levitul, rezemat pe mâna luĭ dreaptă, reprezentat prin figura de Christ a talentatuluĭ nostru compatriot D. Serafim, elevul sĕŭ, e potopit de gînduri în faţa frumosuluĭ corp ce nu maĭ trăeşte; moartea i l-a smuls din braţe şi încă pentru totdeauna. Din tot spasmul amoros de odinioară, din toată poema delicioasă a alcovuluĭ nu va rĕmâne nimic decât un poem trist! Moartea i-a smuls din braţe acel frumos corp, ce fusese al luĭ şi pe care îl maĭ poate privi numaĭ un timp mĕsurat de clepsider. Cu privirĭ arzĕtoare Levitul încearcă să desprindă acele pleoape ce odinioară cădeaŭ greoaie şi ferbinţĭ, sunt privirile luĭ; diamantatele privirĭ însă sunt stinse saŭ aŭ sburat în viaţa sfîntă de dincolo de mormînt. Un poet francez *Marc Legrand*, a tradus în câteva admirabile versurĭ această »poemă plastică« a luĭ Henner, versurĭ cu mult maĭ reuşite decât amoroasele şi banalele strofe ale luĭ Armand Silvestre. Iată câteva strofe:

. . . . . .

Pleure. Nulle beauté dans nos mains n'est durable.

Penches-toi sur ce front lourd, sur ce cou roidi,
Sur ce sein, que déjà profane un doigt bleuâtre,
Qui semble prolonger, en insensible albâtre,
La dalle où ton désir suprême l'étendit.

Ils sont scellés ces yeux et close cette bouche
D'où l'amour te venait en ondes! Seuls en cor
Les longs cheveux incorruptibles semblent d'or,
Et tresaillent, vivants, sous ton sanglot farouche [1]).

[1]) Revues des Revues, p. 92, No. din 1 Iulie 1898.

Un alt pictor al căruĭ succes n'a fost contestat de aproape nicĭ un critic a fost *F. Cormon*, autorul panourilor, frescelor şi plafondurilor ce aŭ să decoreze sălile Muzĕuluĭ de Istorie Naturală din Paris, ce ocupaŭ o sală spec ială.Cu multă artă, ştiinţă şi fineţă Cormon reuşeşte a reprezenta aceste grele subiecte privitoare la reînvierea trecutuluĭ nostru preistoric, despre care arheologia şi antropologia de abia începe a întrezări un colţ. Cunosc îndestul de bine aceste contribuţiĭ ştiinţifice şi găsesc că nu puteaŭ fi maĭ bine apropiate decât cum şi le-a însuşit Cormon, maĭ ales în ceeace priveşte ornamentarea greoaie şi podoabele femeilor; aceste rĕmăşiţe, despre care lumea ştiinţifică, şi-a dat de mult cuvîntul, par a-ĭ fi îndestul de familiare. De mult, decând le-am vĕzut în cercul din Boissy d'Anglas, m'a isbit erudiţia luĭ Cormon ; de astădată, când le-am putut revedea, convingerea a fost aceeaşĭ, cu toate afirmaţiile unor criticĭ, care nu vĕd în decoraţiile sale nimic exact ca ştiinţă (ziarul »Voltaire«). Ceeace-ĭ lipseşte însă luĭ Cormon este acel avînt creator al imaginaţieĭ, care să deie colorit, să nuanţeze şi să deie viaţă acelor peisage sĕlbatice, acelor nuduriĭ musculoase de femee, pure creaţiĭ de altfel ale imaginaţieĭ, cât maĭ ales ale inducţiunilor noastre ştiinţifice. O imaginaţie de basme, ca a luĭ Flammarion, a zugrăvit în coloriĭ fantastice şi ademenitoare aceste primitive epoce ale vieţiĭ omeneştĭ ; avîntul poetic, complectat de erudiţia ştiinţifică, a reuşit, subt pana poetuluĭ astronom, a da acestor închipuiriĭ o nuanţă originală, o viaţă proprie. Cormon reconstitueşte cu mult gust, multă pricepere, ceeace ştim într'un cadru de ansamblu imaginativ, dar tot ce face are stampila unor ilustraţiĭ, a uneĭ lucrăriĭ antropologice, a unuĭ catolog de muzĕŭ, are un aspect de vitrină. H. Bidon în »*L'Ermitage*« defineşte admirabil trăsura caracteristică a tablourilor luĭ Cormon. El zice: »Figurile sunt ale unuĭ tratat de antropologie; reprezintă schema, necum viziunea uneĭ epoce«.

Henner şi Cormon apucând un loc aparte în Salon, unul prin succesul oficial obţinut, celălalt prin sala luĭ specială, am vorbit de eĭ în parte. Ne vom cerca de aicĭ încolo a grupa tablourile în jurul uneĭ clasificaţiĭ prealabile ale subiectelor ce reprezintă de altfel vecĭnic aceleaşĭ; ea n'a fost făcută până acum şi găsim că e metoda cea maĭ logică de a studia o manifestaţie artistică. Oricât de schematică ar fi ea, este bazată pe o deosebire fundamentală.

Câteva vorbe înainte de tablourile ce se apropie prin genul lor de Cormon. Preistoria începe a preocupa mintea pictorilor de vre-o câţĭva anĭ şi a-şĭ putea cita acest fapt ca un exemplu de influenţa mediuluĭ social în artă. Comandele oficiale, maĭ ales în Franţa, din ultimiĭ anĭ, decând s'a început a se obicĭnui să se decoreze bibliotecele, universităţile, sălile muzeelor, amfiteatrele, etc., aŭ scos la modă această nouă sursă de inspiraţie. Prin deslănţuirea acestor îndepărtate vremuriĭ de presentul nostru, imaginaţia poate croi maĭ în largul eĭ vise şi poeme, fapt ce nu putea decât conveni artistuluĭ vizionar. Decorarea Sorboneĭ noŭĕ şi a sălilor construite de curînd ale muzĕuluĭ de Istorie Naturală (Jardin des Plantes), între atâtea alte construcţiĭ monumentale, aŭ necesitat o seamă de comande, ce începem a le vedea expuse de vre-o patru Saloane încoace. Romanul preistoric aşa de bine creat de J. H. Rosny, iată-l tradus în coloriĭ şi forme. Nu mĕ pot opri de a cita, referitor la acest gen preistoric, admirabilul bronz al luĭ Frémiet, reprezentând pe omul primitiv şi care încadrează încă de acum un an unul din frontoanele luĭ »Muzeum«; sculptura de mult, subt impulsia aceloraşĭ comande, adăogase acest noŭ izvor la inspiraţiile eĭ obicĭnuite şi nu putea decât ispiti pe sculptor, nişte forme aşa de plastice şi modelate, lăsate de altfel la capriciul imaginaţieĭ luĭ. Industria, ştiinţele, viaţa de laborator, marele construcţiĭ, etc., pe zi ce merg încep a preocupa pe artist, înlăturând încetul cu încetul din imaginaţia lor fantomele clasice ale Proserpineĭ, Antigoneĭ, Dianeĭ saŭ Jupiter, cu tot cortegiul lor de situaţiĭ şi legende. In locul togelor antice, bluzele lucrătoruluĭ, bluza savantuluĭ preocupat de o cercetare ştiinţifică, descoperirile arheologice şi antropologice, etc., încep a-ĭ reveni maĭ lesne şi maĭ pline de viaţă, în concepţia lor, şi nu mĕ va prinde mirarea când voiŭ vedea zugrăvit saŭ sculptat figura simpatică a strămoşuluĭ nostru, desgropat de curînd în insula Java, de către Dubois, vreaŭ să vorbesc de »antropopitecus erectos« Şi dacă vreodată acest gen decorativ va fi în plină eflorescenţă, o parte din suggerarea acestuĭ impuls artistic va trebui să fie socotită ca datorită luĭ Cormon şi Frémiet printre ceĭ dintâĭ. Artistul pe zi ce merge are nevoie de ŭfi savant şi erudit, faţă de continua secare a subiectelor clasice, devenite banale ca execuţie şi

neîntrecute ca întrupare a frumosuluĭ. Cine va maĭ încerca un »L'angelus«, o »Venus de Milo« saŭ un »Moise«? Cel maĭ genial artist nu va putea produce decât cel mult egal, şi încă atunceĭ cu greŭ va putea fi comparat de noĭ contimporanĭĭ, a căror minte ne este populată de aceste modele ale trecutuluĭ artelor, ce le socotim ca definitive! Artistul pe fiece zi se convinge de adagiul latin: »et scientia quoque poesis est«!

»Cetatea lacustră« a luĭ *P. Jamin* e de citat în acest gen preistoric. Tabloul reprezintă femeile aşteptând întorsul bărbaţilor, a căror sosire e anunţată, în orizontul de pirozea al mărĭĭ. Busturile femeilor sunt însă de pariziane; costumele aŭ aerul unor toge şi peplum antice mototolite şi, dacă n'ar fi ornamentaţia rudimentară, tabloul ar fi departe de a-ţĭ suggera ceva preistoric. Se cunoaşte faza intermediară, genul noŭ de abia atacat. Cetatea lacustră pare a fi o schiţă modernă, o perspectivă de teatru, şi coafura femeilor e o coafură de scenă. Să nu uit a cita pe *Louvet*, cu pânza luĭ decorativă: »Călăreţiĭ Galĭ aprinzênd focurĭ la apropierea armatelor romane«. Cu Louvet intrăm în istorie, o istorie însă ce ţine de preistorie prin legendele şi poveştile ce îmbrobodesc această epocă. Peisagiul e sălbatic şi perspectivele bine studiate; în zare se văd rotocoalele de fum legănându-se în văzduh şi anunţând sositul cuceritorilor, grupul de Galĭ ce aprind focurile e prins într'o mişcare a mersuluĭ, plină de expresie şi admirabil tradusă ca situaţie.

II

Subiectele *militare* sunt ca de obiceiŭ mult reprezentate. Epopea *napoleoniană*, izvor nesecat al imaginaţieĭ întregiĭ lumĭ creatoare, ocupă încă atenţia pictorilor; creaturile acestea uriaşe, ca şi stîncele de granit, aŭ nevoie de vreme multă, de o vreme de poveste pentru a fi pe deplin descusute, studiate, reduse la acel nimic banal ce reintră în marele tot, dispărênd din cuprinsul închipuirĭĭ noastre. Pînze remarcabile pun îndestul de mult în relief paginĭ uitate, amintirĭ, legende din nemuritoare epopee a energiculuĭ »Cors cu părul neted«. Profilul luĭ Napoleon şi astăzĭ aprinde imaginaţia pictorilor ca şi pe vremea luĭ David; cohortele luĭ victorioase în lumea întreagă dă de gîndit şi astăzĭ lumiĭ de un secol maĭ târziŭ. Nu numaĭ harta Europiĭ, dar şi rostul lumiĭ pare a fi schimbat Napoleon cu energia luĭ genială. Acum, ca şi de atâtea orĭ, când am văzut mormîntul acestuĭ om pe care »pământul nu-l încăpea«, am priceput la văzul atâtor depărtate şi puternice amintirĭ sublimul început de vers al luĭ Manzzoni, din »*Il Cinque Maggio*«: ... *El fu!* ...

»Intoarcerea de la insula Elba« de *Bligny*, »Napoleon în Campanie« (1809) al luĭ *E. Brisset*, sunt de citat în primul rînd; »Mareşalul Ney la Waterloo de *Chaperon*, reprezintă unul din capitolele triste al epopeeĭ napoleoniane; mareşalul Ney călare pe cal, în mijlocul uneĭ trupe decimate, dă ordin de înaintare îmbărbătându-ĭ la luptă cu sabia ruptă în două; *G. Weiss* în »Ceĭ doĭ Suveranĭ«, a reuşit a da o adevărată pînză istorică, necum un simplu peisagiŭ, cum i s'a imputat. E drept, frumoşiĭ arborĭ aĭ pădureĭ Fontainebleau încadrează o privelişte fermecătoare, un peisagiŭ din cele maĭ atrăgătoare, dar încadrează în acelaş timp o pagină istorică din cele maĭ frumoase într'un moment foarte bine studiat. »Ceĭ doĭ Suveranĭ« sunt Napoleon, micul caporal şi Piu al VII-lea; Papa coboară tocmaĭ din berlina ce l-a adus maĭ mult silit înaintea aceluia pe care maĭ târziŭ îl va numi »commediante«, atitudinile Suveranilor sunt bine prinse; Papa pare a avea un »humour« forţat, iar »comedianţul« genial o atitudine militară, hotărîtă, energică; suita luĭ Napoleon face impresia unuĭ adevărat instantaneŭ. Situaţia era una din acelea ce merită a fi zugrăvite. Largile alee pavate ale pădurĭĭ nu puteaŭ fi decât alese uneĭ astfel de întrevederĭ. E de citat încă: pînza luĭ *de Boutigny* »Împăratul vizitând ambulanţele a doua zi după bătălia de la Ulm«, o situaţie istorică ce va reaminti cunoscătorilor mareĭ epopeĭ una din etapele celebre în cursul pelerinagiuluĭ victorios al armateĭ franceze. *Roussel G.* e desigur acela care a adăugat cel maĭ superb cuatren la nesfîrşita epopee franceză, prin magistrala luĭ pînză: »*Aducerea cenuşiĭ luĭ Napoleon I în capela Invalizilor*«; juriul de altfel, prin medaliarea autoruluĭ, a consacrat un talent aşa de puternic de vizionar. Ziua de 15 Decembre 1840 a fost prinsă în toată tristeţea şi mărimea eĭ ceremonială. Numaĭ un

entuziasm simţit, şi încă numaĭ de un franţuz, putea traduce emoţionalitatea grandioasă a acesteĭ zile. Ce sensaţie puternică suggeră acest cuvînt »Napoleon«, chiar în mintea acelora care-l detestă ca om! Uimiţĭ, pare că ar fi într'un vis la cuvîntul de »L'empereur«! asistenţiĭ pironiţĭ loculuĭ sunt prinşĭ de artist în clipa aceleĭ admiraţiĭ naive şi inconştiente. Clarul obscur, sumbru şi dulce totdeodată, prin predominarea unuĭ violet închis, dă ceremonieĭ aspectul uneĭ apoteoze funebre şi triumfale în acelaş timp. Maĭ e de menţionat şi pînza admirabilă ca technică şi plina expresie a luĭ *H. Motte:* »Bonaparte pe tronul luĭ Carol cel Mare« (1804), precum şi numele luĭ *Faber du Faur*, autorul a două frumoase pînze: »Atac de husarĭ subt Napoleon I« şi »Napoleon în Egipt«.

Un alt gen din ciclul *militaro-istoric* e acela referitor la amintirile istorice, paginĭ din trecutul glorios al armatelor învinse saŭ victorioase, saŭ legende din frămîntările sociale ale Franţeĭ, maĭ ales din epoca revoluţieĭ franceze, scene din războĭŭ, etc., saŭ ca scene maĭ contimporane: defileurĭ de paradă, reviste militare oficiale, etc. Un gen în strînsă legătură cu acest ciclu e acela reprezentat prin *ceremoniile istorice*, despre care cinematograful va perpetua pe viitor toată viaţa lor oficioasă.

Printre amintirile istorice e de citat în primul rînd *L. Sergent* în pînza luĭ suggestivă: »Bătălia se apropie«, o reînvieţuire reuşită a primeĭ campaniĭ din Argon (1792), cât şi *Jean Paul-Laurens* în »Arestarea luĭ Broussel«. Scena aleasă de maestrul francez, aşa de discutat de critică, e prinsă cu multă artă şi expusă cu multă technică; ea reprezintă minutul arestăriĭ luĭ Broussel, consilierul regenteĭ Ana de Austria, în urma neînţelegerilor dintre Parlament, inspirat de cunoscutul Mathieu Mollé, popor şi regentă în jurul prerogativelor monarchice. Scena e plină de simţimînt şi prinsă cu mult bun simţ istoric. Broussel coboară în mijlocul unuĭ convoiŭ militar, condus de un căpitan de gardă, o scară largă demnă de epocă, familia se tînguieşte în urma convoiuluĭ, iar Broussel aruncă o privire blândă şi energică către aĭ sĕĭ. Tabloul e desigur unul din cele maĭ reuşite ale luĭ J. Paul Laurens.

Sunt de citat în al doilea rînd *Fouqueray*, cu pînza luĭ »Aboukir«, *Le Dru* cu» Ducele de Chartres la Jemmapes«, *Cressin de la Fosse* cu »Madame Roland şi septembriştiĭ«, o abilă zugrăvire a cunoscuteĭ date istorice din 2 Septembre 1792, şi *Benoit Lévy* cu »Arestarea luĭ Condorcet«. Fouqueray a încercat şi reuşit pe deplin a zugrăvi una din paginele cele maĭ emoţionale ale marineĭ militare franceze; bătălia din August 1798 de la Aboukir, între atâtea minunĭ de eroism, înnumĕra şi pe aceea a luĭ Aubert Dupetit-Thouars, căpitanul vasuluĭ »Le Tonnant«, care cu toate că avea braţele tăiate continua a sta la postul sĕŭ comandând lupta. In mijlocul cadavrelor, a gemetelor soldaţilor sĕĭ cuprinşĭ de agonia morţiĭ, el însuşĭ suferind de mutilarea luĭ, Dupetit-Thouars îmbărbăta şi conducea cu bărbăţie lupta; o ghiulea îĭ reteză piciorul drept, el dă ordin să fie aşezat într'un hîrdăŭ cu tărîţe continuând a da ordine până în ultimele minute ale vieţiĭ luĭ: unul din ultimele luĭ ordine a fost şi acela de a se bătea cu ţinte drapelul. Fouqueray a prins cu multă vioiciune această eroică scenă, şi dacă se poate imputa ceva acesteĭ pînze, e situarea rea a pînziĭ. Tabloul are o mulţime de detaliĭ bine puse în relief, care scăpaŭ vizitatoruluĭ, cu atât maĭ mult că întreaga scenă era umbrită de un fum gros. Scena principală, îndestul de artistic şi simţitor reprodusă, nu împiedica amĕnuntele de a fi studiate fiecare cu importanţa eĭ; aşa perspectiva bătălieĭ, admirabil executată, nu întunecă absolut de loc grupul principal, Dupetit Thouars, dând ultimele ordine. »Bătălia de la Jemmapes« a luĭ Dru, cu toată poza teatrală, are mult colorit şi multă viaţă; i s'ar putea poate observa prea multă convenţionalitate, inerentă de altfel ce este drept orĭcăreĭ scene de asemenea natură.

Pentru a ieşi din cadrul de impresiĭ franţuzeştĭ, e de menţionat pânza luĭ *Buffet* »Negusul Ménélick la bătălia de la Adua«; maĭ ales prin expresiunea împĕratuluĭ creştin din Africa. Colorile sunt însă prea strigătoare, prea viĭ, şi figura luĭ Ménélick pare a fi mult îngrijită: e un cap de negru ce pare a fi cunoscut Parisuluĭ. Cât priveşte coloritul, e posibil să fie în joc perspectiva nuanţată de soarele arzĕtor al Africeĭ, saŭ înlesnirea priceperiĭ acestor nuanţe de mult înţeleptul, dar sĕlbatecul Negus.

In genul ceremoniilor istorice sunt de citat o seamă de pînze; de când cu cinematografia modernă, pictoriĭ simţitorĭ poate de concurenţă vor să pună în relief, prin importanţa colorituluĭ,

valoarea picturiĭ istorice, de altfel așa de mult iubită și așa de rodnică în toată lumea și maĭ ales în Franța. In treacĕt pomenim două ceremoniĭ engleze, bine prinse ca mișcare, dar recĭ, cu o nuanță de desenurĭ de gobelin: *Roe* »Botezul principeluĭ de Galles« și *Lockharth* »Celebrarea jubileuluĭ Regineĭ Angliеĭ în biserica din Westminster. 21 Iunie 1897«. Mersul escadreĭ franceze la Petersburg din anul trecut a servit ca temă multor pînze, din nenorocire lipsite de coloare, atât cele franceze, cât și cele ruseștĭ; comanda oficială, lipsită de orĭce entuziasm, rĕsare în ochĭ, ca să mĕ folosesc de o expresie românească. O asemenea ceremonie oficială numaĭ un entuziasm îĭ poate da viață, colorit; de altfel cel maĭ puternic talent, afară de rarĭ cazurĭ, nu poate da decât viața uneĭ instantanee. *Gritsenko*, pictorul oficial rus al comedieĭ alianțeĭ, a prezentat »intrarea escadreĭ franceze la Cronstadt din 23 August 1897« slab; un simplu instantaneŭ colorat, ce respiră entuziasmul militar forțat, și maĭ ales uralele banale ale soldaților la comandă. Tabloul luĭ *Rudaux* »Strîngerea colorilor și a mareluĭ stindard pe bordul luĭ Pothuau« (Iunie 1897) poate servi ca exemplu de un instantaneŭ rĕŭ prins și fără cea maĭ mică urmă de viață. Numeroasele deplasărĭ ale escadrelor ar putea intra în această grupă, întru cât sunt legate de ele o amintire istorică ceremonioasă; ceeace dă pînzelor ce le reprezintă puțină coloare e perspectiva măreĭ.

Intr'un alt ordin de ideĭ sunt de menționat ceremoniile oficiale republicane contimporane, despre care *Blanchon* (Ședința de noapte a consiliuluĭ municipal din Paris (1897); chestiunea asistențeĭ publice, laicizarea spitalelor) și *Steinheil* (Remiterea decorațiunilor de cătră Președintele Republicĭĭ celor ce aŭ rĕmas în viață în urma catastrofeĭ reduteĭ ruinate, 8 August 1897) daŭ o idee clară, prin prinderea admirabilă a ansamblului uneĭ adunărĭ. Legate prin nota lor ceremonială de sĕrbătorile militare, am găsit cu cale a le pomeni aicĭ. In treacĕt ținem a spune că efectul unor asemenea pînze e slab față cu ceremoniile maĭ dedemult; pompa redusă la câteva haine negre, puse în relief prin sclipirea câtorva decorațiĭ saŭ coloritul aprins a cordoanelor decorative, e palidă pe lîngă hainele de sĕrbătoare toate aurite și argintate, reprezintând o adevĕrată suită bisericească. Slăbiciunea decoruluĭ ca efect e înlocuită însă cu o maĭ multă expresie în atitudinĭ și mișcărĭ, o întinerire intelectuală a inspirațieĭ pare a fi însuflețit acel colorit de decor, menit în mare parte de a pune în relief profilul unuĭ președinte de consiliŭ municipal, saŭ bustul unuĭ ministru atotputernic. Un contrast cu aceste ceremoniĭ îl oferă *Lionel Rogyer*, în »Ludovic al XI-lea la Maus«; tabloul reprezintă ceremonia uneĭ recepțiĭ a luĭ Ludovic al XI-lea în catedrala din Maus; clerul în mare numĕr vine să-ĭ remită insignele de mare dignitar eclesiastic (chanoine). Cu multă artă e prins maĭ ales grupul din stînga al marilor demnitarĭ eclesiasticĭ, plin de expresie; fiece figură, și sunt numeroase, are fizionomia eĭ particulară. Coloritul aprins și viŭ al veștmintelor dă tablouluĭ acel ton al vieții de frescă ce lipsește tuturor ceremoniilor moderne [1]).

Printre ceremoniile saŭ amintirile sĕrbătorești militare merită menționea și tablourile luĭ *Scott* »Intoarcerea din manevre a școaleĭ militare din Paris« și *Crauk* »Sĕrbătoarea de triumf și botezul promoțiuniĭ la școala militară din Saint-Cyr«. Scott a prins cu mult bun simț fotografic minutul reintrărĭĭ școaleĭ militare din Champs de Mars; mișcarea vieții de stradă este destul expresivă. Crauk a vrut să fixeze simbolica sĕrbătoare a școaleĭ din Saint-Cyr, așa de bine cunoscută și căutată de tot Parisul; epocă destul de scumpă și plină de suveniruri pentru atâtea promoțiuni va reaminti prin pînza așa de complectă a luĭ Crauk prima zi de ofițer și ultima de stat în școală, așa de mult dorită, din primele minute ale intrărĭĭ. Cu toată documentarea acesteĭ pînze, care reamintește farsele teatrale obicinuite, jocurile de carusel, procesiunile triumfale, etc., are ca și pînza luĭ Scott o nuanță de fotografie. Cum am maĭ spus, asemenea subiecte aŭ nevoie de un supratalent pentru a ieși din cadrul obicinuit al reproducerilor și a prezenta ochiuluĭ acel ansamblu panoramic însuflețit, așa de bine priceput și reușit de artiștiĭ Renașterĭĭ.

Tinayre, cu suvenirurile luĭ militare din timpul expediției din Madagascar, ocupă un loc aparte în cadrul acestor suveniruri militaro-istorice. »La route« pare cea maĭ reușită din pînzele

[1]) Merită de a fi menționat printre aceste amintirĭ istorice și tabloul luĭ *Orange*: »Champollion (1828); reintoarcerea de la o expediție archeologică din Valea Regilor, aproape de colosurile luĭ Memnon«, un suvenir scump archeologieĭ și istorieĭ, în parte și al istorieĭ militare.

luĭ, ce aŭ cu toate acestea caracterul unor ilustraţiĭ de revistă. Am vĕzut acum doĭ anĭ o expoziţie complectă a pînzelor luĭ Tinayre, referitoare la campania din Madagascar, şi dacă m'a uimit ceva a fost desenul ; coloritul era prea forţat, prea mic şi prea puţin nuanţat. »La route« reprezintă dronul colonieĭ militare spre Tahanarive, subt o arşiţă încropitoare ; albastrul senin şi obositor al ceruluĭ, galbenul aprins al vegetaţieĭ îţĭ suggerĕ împreună cu mersul încet al soldaţilor, dă ceva din obositoarea căldură a insuleĭ. Cât efect n'ar fi făcut însă acele perspective pline de soare, acel albastru obositor zugrăvit de un Fromentin !

Revenind la scenele din viaţa militară contimporană, numele maestruluĭ *Detaille* poate fi citat în primul rînd cu revista luĭ *de la Châlons*. Revista din 9 Octombre 1896, cu toată oficialitatea eĭ, are caracterele uneĭ adevĕrate opere de artă. Critica aproape unanimă a găsit execuţia fără îndoială demnă de un maestru al vieţiĭ militare cum e Detaille, imputându-ĭ că »temperamentul unuĭ artist cu greŭ se poate acomoda cu o comandă«. Detaille a arătat încă odată puterea geniuluĭ sĕŭ intuitiv, şi maĭ ales la ce virtuoză poate ajunge artistul când cunoaşte legile ştiinţifice ale mişcărĭĭ. Ştiinţa aceasta bănuită maĭ în fiecare zi de fiece abate, profesoraş de estetică, literat ignorant, că face bancrută, devine din ce în ce maĭ predomnitoare a ideilor timpurilor, din ce în ce maĭ necesară. Cazul luĭ Detaille poate fi citat, între multele altele, despre raportul rutineĭ, hărăzite de vremurĭ şi maeştrĭĭ, cu constatările ştiinţifice ale contimpuranilor. Detaille cu Morot sunt singurĭĭ dintre pictorĭĭ care aŭ pus la contribuţiune pe o scară întinsă cercetările ştiinţifice ; lucrările valoroase ale distinsuluĭ fisiolog Marey şi ale şcoaleĭ luĭ, utilisate cu acea intuiţie puternică artistică, aŭ relevat misterul acelor iluziĭ pe care mişcarea le da ochiuluĭ. Morot ca şi Detaille aŭ reuşit a ne da, graţie acestor noţiunĭ ştiinţifice ale mişcăreĭ, acea imagină caleidoscopică a unuĭ marş, a poziţieĭ unuĭ cal în treapĕt saŭ a mersuluĭ nervos al unuĭ cal aprins de goană şi zgomotul rezboĭuluĭ, cu o adevĕrată virtuoză. Şi curios că a trebuit multă vreme să treacă până să se remarce această notă originală a maeştrilor, şi atunci notele lor aŭ început a fi socotite drept note forţate. Ar fi o pagină frumoasă de scris asupra acestor iluziĭ ale arteĭ ; ne hărăzeşte trecutul o serie de scheme şi iluziĭ, fixate de multe orĭ cu talentul puternic al maeştrilor epociĭ şi academiile contimporane, părtaşe ale ideeĭ că numaĭ aceia ce aŭ observat maeştrĭĭ e demn de atenţia artistuluĭ, impun acele imagine ca singurele reale, împiedicând observaţia adevĕrată. Mişcările caluluĭ, goana, defileurile de armată, etc., le citĕm ca exemple din atâtea altele, pentru a releva afirmarea noastră, în al căruĭ sprijin putem cita numeroase critice ale luĭ John Ruskin. Iluziile mişcăreĭ aŭ fost redate întru câtva fals chiar de anticĭ şi modernĭ ; de obiceiŭ puţinĭ observatorĭ le-aŭ copiat textual : în aceste fixărĭ ale impresiilor, socotite ca inalterabile şi unicele exprimărĭ ale frumosuluĭ, se reduce caracteristica uneĭ şcolĭ, maĭ ales academice. De câte orĭ am fost la Luvru nu m'am putut opri de a găsi caraghioase tablourile luĭ Géricault, cu caĭĭ luĭ, clasicĭ de altfel, în poziţiĭ ce ne par naturale, căcĭ ne-am obicinuit cu ele, dar caraghioase oricuĭ cunoaşte de aproape evoluţia mişcărilor. In legătură cu aceste chestiunĭ e şi aceea, de altfel de pură critică literară, dacă artistul va să zugrăvească iluzia aşa cum convenienţa şi observaţia banală ne înlesneşte priceperea saŭ se cearcă a o descompune—pe cale ştiinţifică bine înţeles—pentru a ne da geneza şi cu ea adevĕrata iluzie. Nu este nicĭ timpul nicĭ locul de a discuta asupra acestor puncte ; le-am relevat doar în treacĕt.

Detaille a reprezentat tocmaĭ sfîrşitul revisteĭ ; e în spre seară şi o lumină de nuanţă crepusculiçă se resfrînge pe coifurile cavaleriştilor rînduiţĭ în linie de bătaie. Convoiul oficial, familia imperială rusă şi Preşedintele Republiceĭ Franceze tocmaĭ părăseşte câmpul. E o viaţă de ceremonie admirabil prinsă în zugrăvirea luĭ Detaille, cu perspectivele şi mişcările studiate în artist erudit ce este ! D. Quantin, un editor de arte bine cunoscut, vorbind de tabloul luĭ Detaille în »Monde Moderne« [1]), pe lîngă că găseşte că »nu va micşora întru nimic gloria luĭ Detaille, dar nicĭ că o va mări întru ceva«, observă că unul din caĭĭ atelagiuluĭ prezidenţial pare a fi călărit de doĭ călăreţĭ. Ar fi curios ca o asemenea »iluzie optică«, cum o numeşte D. Quantin, să scape luĭ Detaille, el, artistul ce este preocupat de cel maĭ neînsemnat amĕnunt din pînzele luĭ. E la mijloc o chestiune

[1]) No. 44, p. 243, 98. Numeroase reproduceri le-am împrumutat articoluluĭ luĭ Quantin.

de perspectivă, ce a fost zugrăvită ca fiind prinsă din realitatea mişcărilor, nicĭ-decum o greşeală, o lipsă de atenţie. Inainte de a fi expusă la Salon pînza, s'a glumit mult pe multe din probabilele teme ale criticeĭ, întru cât depăşesc obicinuita reprezentare a cailor, şi tema observăriĭ luĭ Quantin era dintre acestea. Mişcarea ce dă iluzia, acea optică ce a mirat poate pe mulţĭ, e prinsă cu multă artă şi erudiţie technică. La ce bun a maĭ apăra pe Detaille şi pînza luĭ, când i s'a imputat chiar că publicul, »oamenĭ simpli se miraŭ de obrazul Impĕrăteseĭ Rusieĭ, pe care nu o recunoşteaŭ aşa cum aŭ vĕzut-o la Paris : acelaş lucru şi despre Preşedintele nostru, care părea schimbat« ! ! . . . I s'a imputat luĭ Detaille că a ales »un mauvais moment« al mareluĭ spectacol şi entuziasmul părea zugrăvit în expresia şi atitudinea trupelor de un prealabil protocol ; cât farmec şi ce perspectivă superbă prezintă acea alineare imobilă a trupelor pironite de comandă şi de trecerea cortegiuluĭ oficial, subt acea lumină dulce a soareluĭ ce apunea zugrăvind pe expresiile tuturora entuziasmul militar . . . , după o zi de trudă. Entuziasmul unuĭ francez poate nu va fi mulţumit de cinematografica reprezintare a luĭ Detaille ; el poate ar fi cerut să facă pe soldaţĭ încălziţĭ la paroxism de vizita rusească, el care în orbirea-ĭ dicta mulţimeĭ să se pună în genuchĭ la cele dintăĭ acorduri ale marşuluĭ militar rus . . . .

In acelaş ordin de ideĭ e de citat şi *Petit Gerard* cu »Diviziunea de cavalerie independentă ; raportul recunoaştereĭ făcută de un ofiţer« ; tabloul nu respiră în acel »plein air« al maestruluĭ caluluĭ şi panorameĭ, Detaille. *N. Sicard* cu »defileul luĭ de cavalerie« reprezintă tocmaĭ mişcarea, schimbarea direcţieĭ la galop ; e un instantaneŭ viŭ şi prins cu multă expresie. *J. Walker* cu mişcătorul luĭ tabloŭ »Singuriĭ rĕmaşĭ în viaţă după luptă« ne întrezăreşte din emoţiile şi scenele triste ale războĭuluĭ. Singuriĭ luĭ rĕmaşĭ în viaţă după luptă sunt treĭ caĭ ; spaima e zugrăvită în expresia lor. Primul dintre eĭ, rînduit în întăiul plan, e mişcător ca atitudine ; toată melancolia şi durerea războĭuluĭ pare a se oglindi în acel ochiŭ inteligent al caluluĭ. *A. Brunet*, în tabloul luĭ »Rănitul«, prezintă un abate conducênd un rănit, rezemat de braţul luĭ ; calmul orizontuluĭ înourat, expresia obosită a soldatuluĭ daŭ pînzeĭ un farmec deosebit şi îţĭ suggeră acea seninătate şi măreţie a religieĭ creştine, care ştie să aline suferinţele, seninătate din nenorocire rĕmasă în cărţĭ şi alimentând din când în când imaginaţia artistuluĭ. Nu trebue trecut cu vederea şi pînza luĭ *Monge* »Ultimul popas« ; un rănit cade în genuchĭ în faţa unuĭ calvar, pe al căruĭ piedestal se citesc cuvintele : »o crux, ave, spes unica«. Incadramentul e cam bizar, maĭ ales prin poza teatrală a doĭ alţĭ răniţĭ ce se apropie de calvar, care nu-ţĭ inspiră absolut de loc acea seninătate tristă a »ultimeĭ opririĭ«, ci din contra pare a prepara un efect de teatru.

III

Un alt gen inspirator al artistuluĭ a fost şi *»viaţa din toate zilele«*, cu accidentele, aspectele şi profilurile eĭ aşa de variate, cu aspiraţiile şi restriştele eĭ bine cunoscute. Cadrul eĭ de impresiĭ, resimţit de atâtea veacurĭ şi de atâtea generaţiĭ, care ni le-aŭ tot perindat, ţĕrmureşte într'un banal cerc viţios, în mare parte, observaţiile ce se puteaŭ face. Acelaş refren, cu micĭ variante bine înţeles, ţi-l prezintă maĭ toate Saloanele ; rĕmâne pe seama techniceĭ, cât şi pe a închipuiriĭ de a prezinta o banală impresie din cantatele şi ditirambele zilnice, de mulţumire, ciudă saŭ durere. O tre ĕtoare pariziană cu jupa eĭ ridicată cu atâta pricepere, bulevardul cu strigătele luĭ de reclamă, artă şi politică ; bisericele înaurate şi argintate de pioşĭ şi preavoslavnicĭ credincioşĭ, ca să nu zic naivĭ, dar la ale căror porţĭ întind mâna pentru a cere pomană atâţia cerşetorĭ ; viaţa de cafenea, viaţa de stradă, etc., vecĭnic şi vecĭnic aceleaşĭ teme. Viaţa de stradă pariziană pare a oferi un nesecat izvor de impresiĭ, prin viaţa eĭ specială, caracteristică. Alăturĭ de curtizanele înmuiate în mătase, ce gustă un delicios alcool înaintea teraseĭ uneĭ cafenele, saltimbancul parizian cu obicinuita-ĭ vervă debitează nimicurĭ, ţine conferinţe întregĭ pentru un obiect ce-l vinde numaĭ pentru cinciĭ banĭ. Maĭ încolo, în namezea mare, în acelaş Paris civilizat şi cunoscut în toată lumea, cerşetorĭ, oamenĭ fără lucru dorm cu capul rezemat de spătarul canapelelor, singurul loc unde li se îngădue,

când nu este lume multă a-şĭ pleca capul ! Şi profilurile frumoase ale Parisuluĭ, maĭ ales acelea de-alungul Senelĭ, ce încadrează atâtea instantanee caleidoscopice, sunt demne de oprit atenţia şi maginaţia pictorilor, tot atât de demne ca şi acea viaţă curioasă a Parisuluĭ !

Printre instantaneele din *Viaţa de stradă*, sunt de citat între atâtea altele : »Piaţa St. Michel, după zăpadă« *(Cagniart E.)*; »Statua luĭ Etienne Marcel« (Gerat); »Halele din Paris« *(Darien)*; »Puntea Grenelle şi statua Libertăţiĭ« (Schmitt); »Undiţa« *(Chocarne-Moreau)*; »Bulevardul Italienilor« şi »La Madeleine« *(Wostry)*; »Vechĭ servitorĭ; sfîrşit de ziuă« *(Leroux)*, vechiĭ servitorĭ fiind calul şi omul ce-l conduce ; »Sermanul« *(Sabatté)*, etc. Instantaneele sunt prinse cu mult simţ artistic, relevând mizeria, luxul, amarul lupteĭ pentru traiŭ despre care viaţa de stradă pariziană aproape în fiece minut oferă contraste izbitoare ; curiozitatea pariziană aşa de mult luată în rîs şi zugrăvită de atâtea orĭ, dă note deosebite, oferă scene pitoreştĭ celuĭ maĭ mic şi banal incident de stradă. »Sur les fortifs« al luĭ *Entraygnes*, zugrăveşte unul din pitoreştile spectacole ce le oferă fortificaţiile Parisuluĭ, scumpe celora de prin bulevardele exterioare ale Parisuluĭ. Fortificaţiile, locul atâtor idile, azilul atâtor idealurĭ pierdute, locul de odihnă al atâtor declasaţĭ, ce-şĭ maĭ revin puţin în viaţă la căldura mîngîietoare a soareluĭ, când în primăvară se pot lungi pe iarbă şi broda visurĭ pe albastrul din susul zărelĭ, aŭ fost prinse într'un colţ pierdut, dar din cele maĭ curioase. Un grup de copiĭ, micĭ şcolarĭ, profită de libertatea dată saŭ avută prin lipsa de la şcoală, gustând din deliciile magiceĭ ţigărĭ, pe când alţiĭ privesc rana unuĭ copil izbit la picior. *Faut pas démolir les fortifs !* »Mizerie« a luĭ *Bellan* ne suggerează unul din spectacolele pariziane destul de triste şi aşa de uşoare de vĕzut oricuĭ a vizitat fie numaĭ în treacĕt Parisul. O femee cu un copil în braţe şi cu altul alăturĭ de ea se uită cu jind în trea ĕt pe fereastra uneĭ odăĭ, e-îmbrăcată subţire, afară e frig şi copilul din braţe doarme. Cine să se gîndească a-ĭ da de pomană ! In depărtare se zăresc profilurile legendare ale catedraleĭ Notre-Dame şi pe celălalt trotuar al cheuluĭ un sergent îşĭ face rondul liniştit şi probabil că în carnetul luĭ zilnic va trece că nu are nimic de însemnat. Nu e nicĭ o crimă, nicĭ un complot . . ., decĭ linişte ; mizeria care întinde mâna şi cere de pomană, când nu maĭ are voce să ceară pomana cântând saŭ o flaşnetă să o spună altora pe ariile unor polcĭ şi valsurĭ vesele, intră orĭ şi cum în cadrul zilnic al banalităţilor vieţeĭ. »Trăsura celulară« a luĭ *Alberti* desvĕlueşte iarăşĭ unul din aspectele de mizerie ale Parisuluĭ burghez ca fond şi civilizaţie şi democrat numaĭ ca formă şi devize. O femee cu un copil în braţe şi un al doilea ţinênd-o de poale aşteaptă la uşa trăsureĭ, probabil pe el, părintele copiilor. In faţa mulţimeĭ curioase strînse a privi, omul acela ce are să vină e un criminal, când poate ceeace convenţionalitatea numeşte »crimă«, a fost nevoia de a da demâncare alor sĕĭ ! »Pariziana din Montmartre« a *D-şoareĭ Perrier*, e un capod'operă ca impresie a vieţeĭ de stradă din cealaltă lume pariziană, din Montmartre ; pariziana D-şoareĭ Perrier e o vie imagine a acesteĭ creaturĭ capriţioase, entuziaste, sentimentale şi superficiale, femeea din Montmartre, care ştie a place fără să fie frumoasă, maĭ ales când e dispusă a face spirit. »Vizita« de *Vacha*, reaminteşte prin genul execuţieĭ o ilustraţie de roman, dar în acelaş timp prezintă cu multă graţie fizionomia convenţională aşa de bine ticluită a acesteĭ creaturĭ vii, nervoase şi uşoare, pariziane.

Părăsind viaţa de stradă pariziană, e de menţionat admirabila pînză a luĭ *Gelhay* »Un colţ din provincie«. Perspectiva e aceea bine cunoscută tutulor ce aŭ vĕzut şi cunosc viaţa de provincie franceză ; o monotonie obositoare pluteşte în aer ; rezemată de malul înnălţat al uneĭ ape o tînără femee citeşte. Fizionomia şi cadrul provincial al tablouluĭ ne face să o credem cu gîndul aievea, într'o viaţă maĭ agitată. Cartea închisă saŭ sfîrşită, aceleaşĭ figurĭ, aceleaşĭ uliţe, aceleaşĭ case vor trece în cinematografica şi banala perspectivă a vieţeĭ de toate zilele. Inceputul de toamnă întrezărit după copacĭĭ ce încep a se îngălbeni daŭ colţuluĭ de provincie o monotonie maĭ melancolică, maĭ lipsită de viaţă. Tabloul luĭ *Gelhay* e desigur una dintre cele maĭ de seamă expuse la Salon. *Maissen* în »L'etape« zugrăveşte halta uneĭ rulote. Rulota e trasă în marginea drumuluĭ, la adăpostul unuĭ tufiş, iar saltimbancul, vecĭnic pe drumurĭ visător, supraveghiând un foc de-abia aţîţat se lasă luat de gînduri. Ce vrea el, ce face şi de ce trăeşte ? Nicĭ el nu ştie, lăsat tîrît de traiul altora la început, cu vremea rĕmâind singur nu s'a maĭ putut desbăra. De nostalgia singurătăţeĭ pleacă din sat în sat,

pentru a se întoarce iarăşi acolo de unde a plecat ; pe lîngă nostalgia unei stabilităţi, îl mai stăpîneşte aceea a unor suveniruri din trecut legate cu câteva popasuri în drumul lui fără prinos. *Maissen* a reuşit a da multă expresie tablouluĭ său şi o expresie aleasă, filozofică. *Breton* în »uliţa din sat« a pictat o scenă frumoasă şi plină de poezie din moravurile franceze de la ţară. Toboşarul şi astăzi, ca şi acum câteva sutimĭ de anĭ, e ecoul ştirilor, evenimentelor importante ce ajung până la sat ; bătaia tobeĭ anunţă ştirile oficiale ca şi particulare. Oricine a avut ocazia de a trăi cât de puţin într'un sat franţuz, mai ales străin fiind, n'a putut să nu resimţă farmecul acestuĭ obiceiŭ medieval.

In tabloul luĭ Breton, tamburul tocmaĭ citeşte o ştire, şi pe la porţĭ apar capete de femeĭ care vor să asculte spusele fie măcar pentru a le repeta şi ele altora. Toba în totdeauna dă de gîndit şi mai ales de vorbit la ţară ! E de citat şi pânza luĭ *Soriano*, român după nume, »Nenorocita« ; colorile aprinse fac un contrast prea curios şi viŭ faţă cu scena uneĭ morţĭ. Celelalte impresiĭ de viaţă de stradă din Paris, provincie saŭ aievea, privesc mai ales bîlciurĭ, perspective de strade, procesiunĭ, mai ales religioase, grupurĭ animate de o conversaţie, cât mai ales instantanee devenite banale şi curente, de când cu desvoltarea importantă a tehniceĭ şi industrieĭ fotografice. Ar fi de citat între altele »Tîrgul la Falaise« al luĭ *Fraipont*, un colţ însufleţit al vieţeĭ de provincie, de o virtuoză rară ; mişcarea unuĭ tîrg de provincie, viaţa luĭ aşa de variată e dată cu multă artă şi prinsă cu mult simţ artistic.

Intr'un alt ordin de ideĭ în acest gen al *»impresiilor din viaţă«* este pictura ce ascunde o idee subt zugrăvirea uneĭ impresiĭ, care ascunde un simţimînt. Viaţa de stradă reprezintă fotografia uneĭ vieţĭ, pe când acest colţ al vieţeĭ se presintă subt o perspectivă intelectuală personală ; aşĭ putea spune că în prima grupă artistul compune, aranjează, copiază ceeace vede, pe când în acel de al douilea se exprimă o impresie simţită, nu văzută. O seară de vară, luciul străveziŭ al oceanuluĭ, restriştele din viaţă, amintirile personale pot da motive de a compune ceva, de a visualiza o imagină, o idee descompusă din imaginĭ. Şi curios că mai tot acest impresionism, impropriŭ de altfel numit de mine, e trist, melancolic. Câţĭ sunt pictoriĭ care aŭ zugrăvit viaţa în colorĭ viĭ ? Puţinĭ, s'ar putea numĕra ! Gîndirea totdeauna filtrând impresiile, fără vrere ajunge la acea nedumerire metafizică, greŭ de învins chiar de spiritele distinse ; problemele vieţiĭ par multora nedesl>gabile, cu atât mai mult unuĭ artist, unuĭ temperament artistic, la care raţiunea nu are acel energic tonus volontas şi hotărît, ci este condusă de impresiile momentuluĭ, de golul şi zădărnicia vieţiĭ. Aceste *crimpee din viaţă* sunt cele mai mult reprezentate la Salon ; vom pomeni numaĭ câteva din acelea care ne-aŭ oprit mai mult atenţia.

Van de Velde în »Orfelină« dă o amintire tristă din timpul unor inundaţiĭ ; o barcă se apropie de ţĕrm, ea aduce sicriul ce cuprinde muma moartă, însoţit de orfelină, o fetiţă cu faţa plânsă şi tristă. Pe mal un bĕtrân şi o femee cernită aşteaptă convoiul; mai departe se vede un preot ce înaintează spre mal. *Ralli* în »Veştile triste« zugrăveşte figura unuĭ preot creştin citind un jurnal. E o scenă din Grecia ; nuvelele triste sunt provocate de ultimul războiŭ greco-turc din 1897. Expresia îndurerată a preotuluĭ e admirabilă, spune multe, oglindeşte dorul lovit de scrisele, poate uşoare şi exagerate ale jurnaluluĭ. *Hutchens* cu »Amintirea celuĭ dus« ne dă un colţ din acea sentimentalitate senină şi grandioasă a celor simpli, pe care imaginaţia simplilor burghezĭ îĭ închipueşte numaĭ ca instrumente, aproape totdeauna dezgustătoare din cauza mâinelor lor murdare şi muncite. Scena aleasă de Hutchens e mişcătoare şi tristă ; mama şi copila staŭ în jurul uneĭ mese şi vorbesc de el, de cel dus departe poate pentru a munci şi îndulci viaţa celor rĕmaşĭ. Cum mama spune multe de el, copila suggestionată de spusele eĭ 'şĭ-il închipueşte ; amintirile eĭ de copilă aprind mai mult suggestia mameĭ şi ea îl are chiar în ochĭ. Pictorul a estompat cu mult meşteşug imaginea mintală a copiluluĭ, care pare că-l vede cu luleaua aprinsă stând de vorbă, alăturĭ de eĭ ca în vremurile de demult. E plină de simţire pânza luĭ Hutchens.

Câţĭ aŭ plecat de acasă, peste hotare îndepărtate, vor găsi tradusă la rîndul lor viziunea scumpă lor, închipuindu-se în orele de reverie în locul obicĭnuit în mijlocul familieĭ lor. *Geuldry* transmite impresiĭ cu totul nouĕ şi curioase. Tabloul luĭ »Bĕutoriĭ de sânge« reprezintă un colţ din abatoriŭ ; un taur e abătut pentru a procura sânge câtorva persoane prezente. Dezgustul

face pe o femee să întoarcă capul, pe când un bătrân îi întinde cu insistenţă un pahar cu sânge cald ; o alta se pleacă a lua un pahar, iar o a treia persoană, un domn, tocmaĭ bea. Pe feţele tuturora se citeşte ceva, dar exprimat cu toate contorsiunile figurii provocate de dezgust, cu toată scirba înnăbuşită : dragostea de viaţă.

Viaţa cu multiplele eĭ aspecte poate suggera atâtea motive de zugrăvit ; pastelul şi acuarela aŭ spicuit mult în acest gen de inspiraţie. Ca scene de interior, întru câtva fotografiĭ instantanee, s'ar putea cita uimitoarea pînză a luĭ *Cogghe :* »Caramba !« e o scenă dintr'o cafenea, cu mâneca unuĭ palton pus pe umerĭ, un client a spart şi vĕrsat un pahar de la masa de alăturĭ, pătând pantaloniĭ vecinuluĭ. Situaţia e prinsă cu multă viaţă şi redată cu multă expresie. Ar fi încă multe de citat din aceste scene trăite de interior. E de constatat un fapt, care îşĭ are importanţa luĭ şi încă mare, că industria modernă a început a preta multe subiecte ; câteva zecimĭ de tablouri s'ar putea cita numaĭ din acest gen, redate cu multă originalitate şi viaţă documentară. »Ţesĕtorul» luĭ *Jamet* ar putea servi ca un document de artă şi ca un indice al condiţieĭ sociale a lucrătoruluĭ ; o ferestruie mi ă de abia lasă să pĕtrundă puţină lumină ţesĕtoruluĭ închis într'o odaie joasă şi preocupat de obositoarea-ĭ muncă. Pentru-că vorbim de interior, ar fi un pĕcat a nu cita »Galeria luĭ Appollon din Museul Luvruluĭ« a luĭ *Grasset F.*, în care obicinuiţiĭ Luvruluĭ pot regăsi în tot coloritul şi expresia eĭ senină luxoasa galerie a luĭ Apollo. E de citat şi aspectul uneĭ sălĭ saŭ maĭ corect al uneĭ academiĭ e biliard ; »prin cea albă« e titlul eĭ şi reprezintă momentul execuţieĭ uneĭ bile artistice, în jurul căreea e încordată atenţia tuturor asistenţilor, interesaţĭ poate de reuşita eĭ maĭ mult decât de execuţia eĭ.

KEAN.

(urmează).

ZA KRÓLA OLBRÅCHTA POGINELE SZLÅCHTA

Casimir IV, regele Poloniei, moare la Grodno, în 1492, după o lungă şi strălucită domnie. Prin tratatul de la Thorn (1461) dobîndise Pomerania, Chelm, Michalow, Marienburg, Ebling, Sztum, Warmia şi cavalerii ordinului Teutonic primeaŭ suzeranitatea sa asupra Prusiei Occidentale. Mai tărziŭ, fie prin negocieri, fie prin stingerea dinastiilor provinciale, alipi la regatul sĕŭ principatele Osviecini şi Rawa, Gostynin şi Sochaczew. Sub această domnie glorioasă prima tipografie leşească se înfiinţează în Cracovia şi Dlugosz scrie *Analele poloneze.* Casimir Iagiello lasă în urma luĭ cinci fiĭ: Vladislaw, Ioan Albert, Alexandru, Sigismund şi Frederic.

Vladislaw, care era deja rege al Bohemiei, renunţă la toate drepturile sale asupra Poloniei, pentru a se urca pe scaunul Ungariei, ce i se oferea. In asemenea împrejurări Ioan Albert fu ales rege al Poloniei. Al treilea frate, Alexandru, deveni mare duce al Litvaniei; al cincilea, Frederic, episcop al Cracoviei; Sigismund, singur dintre toţi, nu dobîndi nici pămînturi, nici supuşi, nici demnităţi.

Regele Albert, care avea o dragoste deosebită pentru acest frate al sĕŭ, într'o întîlnire ce avu cu Craiul Ungurilor şi Cneazul Litvaniei, la Lobocz, propuse acestora, care se învoiră, alungarea luĭ Stefan-Vodă de pe scaunul Moldoviĭ şi înlocuirea sa prin Sigismund. Ioan Albert socotea că va trage din această schimbare de Domn un îndoit folos: va dobîndi un scaun domnesc pentru fratele sĕŭ, şi totdeodată va putea apoĭ din Moldova maĭ lesne să se lupte cu Turciĭ, căci acest rege »rîvnea la lucruri mari, ci nu avea putere şi minte«. [1])

Ioan Albert porunci nobililor din Rusia, Prusia şi Pomerania ca în luna luĭ Maiŭ 1497 să se afle toţi strînşi la Liov, de unde va porni rĕsboiŭ asupra

[1]) **Ioachimus Cureus.** *Annal. Silesiae,* p. 217.

Turcilor ca să redobîndească Cetatea Albă şi Chilia, pre care le luase de curînd de la Stefan-Vodă sultanul Baiazet. Totdeodată trimise o solie Domnuluĭ Moldoveĭ, cerêndu-ĭ ajutoare militare împotriva duşmanuluĭ comun, şi să gătească conacurĭ şi hrană pentru oastea leşească. Stefan, nebănuind cursa ce i se întinde, primeşte cu mare bucurie pre soliĭ leşeştĭ şi le dă loc de întîlnire subt zidurile Chilieĭ.

In acest timp Ioan Albert, care strînsese 80.000 de oamenĭ oaste cu leafă şi 30.000 de care pentru transporturile armateĭ, se pornise din Liov şi tăbărîse la Premisla. Aci l-aŭ ajuns cancelarul Polonieĭ, Creslaw Decurestvak şi episcopul Vladislavieĭ care, bănuind vicleşugul luĭ asupra luĭ Stefan-Vodă, ĭĭ ziceaŭ să nu facă oaste împotriva dreptăţiĭ, căcĭ se va întoarce mânia luĭ Dumnezeŭ asupra luĭ. Dar regele »cu sudalme i-aŭ gonit zicêndu să-şĭ păzească slujba bisericiĭ, cum se cade unuĭ preot, eară nu oastea; că de i-ar şti cămaşa sfaturile luĭ, o ar arunca în foc.« [1])

Alexandru, Cneazul Litvanieĭ, după înţelegerea ce avusese cu fratele sĕŭ, se porni cu oastea sa prin Litva, Smuziĭ, Ruşiĭ, Volinia şi Peleaşiĭ. Când aŭ ajuns însă la apa Buguluĭ, căpeteniile Litvilor aŭ întrebat unde merg; ear cneazul neputêndu-le descoperi taina, după porunca craiuluĭ Albert, aceştia maĭ departe n'aŭ vrut să meargă, şi astfel Alexandru porni în ajutorul luĭ frăţine-sĕŭ numaĭ pre mareşalul Namesnicul Stanislav Petrovicĭ Chişca şi pre cneazul Simion Ivanovicĭ cu câteva miĭ de dvorénĭ, oamenĭ aleşĭ.

Stefan-Vodă însă prinsese de veste, că lui i se întinde cursa, [2]) de la Unguri care, în vecĭnică rivalitate cu Poloniĭ, nu eraŭ bucuroşĭ să încapă domnia Moldoveĭ pre mâna luĭ Ioan Albert. Cu toate că dovezĭ avea destule de viclenia Leahuluĭ, care se vedea bine că nu merge pe cale drept spre Cetatea Albă şi Chilia, vroind însă să se încredinţeze şi maĭ bine despre planurile duşmanuluĭ, Stefan-Vodă trimise solĭ în întîmpinarea craiuluĭ Leşesc pre Tĕut logofĕtul şi pre Isac visternicul, cu multe daruri. Albert ĭĭ opri pre lîngă dînsul, sub deosebite cuvinte, până ce trecu Nistrul la Mihălceni şi ajunse la Coţmanĭ, când băgă pre soliĭ luĭ Stefan în obeze şi-ĭ trimise în închisoare la Liov. Indată, fără să maĭ aştepte oştile Litveĭ, ale Prusieĭ şi ale Mazurilor, înaintă spre Suceava şi începu a o bate cu tunurile. [3])

Domnul Moldoveĭ, bine încredinţat acuma de viclenia craiuluĭ Leşesc, de sîrg a trimis în toate părţile în ţară să i se strîngă oaste la tîrgul Romanuluĭ, unde se trăsese, după ce eşise din Suceava. Acolo 'ĭ maĭ sosesc ajutoare de la Radu-cel-Mare, Domnul Ţĕreĭ Româneştĭ, din Ungaria două miĭ de Secuĭ, sub comanda românuluĭ maghiarizat Bartolomeŭ Dragfi, numit şi Birtoc, coboritor din Sas, Domnul Moldoveĭ, şi chiar un contingent turcesc. [4])

La 26 Martie 1497 începură Leşiĭ să bată cu tunurile lor zidurile Su-

---

[1]) **N. Costin**, *Letop. I*, p. 391; **Gr. Urechiă**, *Letop. I*, p. 170; **Cromer**. *Lib. 30*, p. 432.
[2]) **Gr. Ureche**. *Letop. Mold.* I, p. 170.
[3]) **Nic. Costin**, *Letop. Mold.* I, p. 393.
[4]) **Nic. Cost.** *Letop. Mold.* I, p. 393.

ceveĭ, însă zadarnică le era munca. Ce risipeaŭ Leşiĭ ziua, noaptea întocmeaŭ şi întăreaŭ vitejiĭ apărătorĭ aĭ cetăţiĭ. De altmintrelea, nicĭ Stefan-Vodă nu le da pace. Pre unde se resfiraŭ Leşiĭ pentru pradă şi jaf, iĭ ajungeaŭ Moldoveniĭ şi-ĭ omoraŭ. Şi atât iĭ strîmtorise pre Leşi încât nicĭ din tabără nu maĭ cutezaŭ să iasă. Stefan-Vodă împrăştiase oaste de ţinea toate drumurile şi nu lăsa să vie în tabăra leşească nicĭ hrană, nicĭ oaste într'ajutor. Fiind cuprinşĭ de atâtea nevoĭ, Leşiĭ începură a vorbi rĕŭ de craiul lor; întâĭ cu taĭnă, eară apoĭ în gura mare îl învinuiaŭ că i-a adus la peire. Fiecare 'şĭ reamintea semnele rele care prooroceaŭ că va fi sfîrşitul lor rĕŭ şi cu amar. Un preot, slujind la liturghie, a scăpat potirul jos; un ţăran ce nebunise, strigase pe străzile Liovuluĭ: »duceţi-vĕ spre peirea voastră, că nu veţĭ maĭ veni« [1]), şi câte altele.

In aceste împrejurărĭ, Birtoc, după poruncile ce căpĕtase de la regele Ungarieĭ, mijloci pentru pace între Albert şi Stefan-Vodă. Domnul Moldoveĭ primi pacea, însă cu condiţie ca să se întoarcă armata leşească de la Suceava tot pe drumul pre unde a venit şi pre unde a intrat în Moldova, ca să nu maĭ strice ţara pre alt loc. Ioan Albert se învoi la toate, dar neţinêndu-se de cuvîntul dat, apucă spre codrul Cosminuluĭ »pe unde era ţara întreagă«. Stefan-Vodă trimite îndată solĭ cerênd ca Leşiĭ să se ţină de învoială, căcĭ altfel nicĭ el, nicĭ poporul sĕŭ, nu vor răbda maĭ mult şi işĭ vor apăra averile, stricând pacea. Albert nu dă nicĭ o ascultare acestor sfaturĭ ameninţătoare, şi-şĭ urmează calea pe unde o croise. Domnul Moldoveĭ, a căruĭ oaste era acum bine strînsă, gata şi odihnită, trimite o avangardă numeroasă ca să apuce calea la codrul Cosminuluĭ, să taie pădurea şi să o înţineze, ca să o prăvale cum vor intra Leşiĭ în pădure [2]). Cu restul armateĭ sale urmăreşte pre inamic, a căruĭ cea maĭ mică mişcare iĭ este semnalată de numeroşiĭ sĕĭ cercetaşĭ.

Decĭ mergeaŭ Leşiĭ cine cum puteaŭ şi pre unde vreaŭ. Şi la al patrulea conac aŭ ajuns tabăra la codrul Cosminuluĭ. Prin codru drumurile năruite, închise; dealurĭ marĭ, pădurĭ foarte dese şi stîncĭ marĭ întru acel codru. Nenorocitul Craiŭ a pornit de a băgat tabăra cu carele, cu căruţele, şi a trecut fără de nicĭ o scădere. A doua zi a intrat Craiul în codru numaĭ cu curtea sa, şi pre urma sa şleahta, aceĭ micĭ şi aceĭ marĭ ţĕreĭ Leşeştĭ şi Rusimea, fără orînduială, fără tocmeală, fără arme, goĭ ca la casele lor, fără grijă umblaŭ prin pădurĭ. Maĭ pre urmă veneaŭ lefegiiĭ. [3])

Craiul trecuse. Toiul armateĭ leşeştĭ ajunsese în mijlocul codruluĭ, când, deodată, pedestrimea de ţăranĭ romînĭ dă năvală din toate părţile prin pădurĭ, taie, împung şi omor pre Leşĭ, strigând: ucide! ucide! Risipesc carele, jefuesc, desbracă şi dobor asupra duşmanuluĭ păgân copaciĭ carĭ eraŭ abia întinaţĭ, şi numaĭ cât iĭ clăteaŭ, îndată se năruĭaŭ închizênd drumurile şi stilcind şi omorînd pre Leşĭ. Cu mare năvală Stefan-Vodă loveşte, din dos, pre inamic cu multă oaste călăreaţă şi pedeştriĭ (27 Octombre). Leşiĭ desmeticinduse repede, se apără

[1]) Gr. Urechiă. *Letop. Mold.* I, p. 171.
[2]) Gr. Urechiă, *Letop. Mold.* I, p. 173.
[3]) Cromer, *Lib.* XXXII. — Nic. Costin, *Letop. Mold.* I, p. 394.

bărbăteşte, dar sunt nevoiţi să se tragă cu încetul în tabăra lor, unde îi împresoară oastea moldovenească, astfel că mai că perduse orice speranţă de scăpare. In zadar le trimite Albert ajutor din slujitorii curţii sale; căci Stefan-Vodă îi risipeşte de fuge fiecare încotro vede cu ochii, şi deabia un mic număr se poate întoarce, prin pădure, la satul Cosmin, unde se află Craiul lor. »Oastea poloneasca, drept aceea mai întâi din leşuri aŭ păţit foarte mare perdere, apoi bătêndu-se după obiceiul rĕsboaielor, floarea călăreţilor poloneşti s'aŭ tăiat, prins şi fugărit. Şi de nu ar fi ajutat Sigismund, fratele Craiului Ioan Albert, cu virtutea sa, tabăra polonească, cu mult mai mare perdere ar fi păţit-o Polonii« [1]). Nici aceĭ puţini Leşi care eşise din codrul Cosminului nu ar fi scăpat de nu s'ar fi încurcat Moldovenii în carele crăeşti şi boereşti pentru pradă. Leşii perdură în acest rĕzboiŭ toate tunurile şi steagurile lor, eară un număr atât de însemnat de nobili Polonezi aŭ fost ucişi saŭ prinşi, încât se născu atunci zicerea: *Za króla Olbrâchta poginele szlâchta* [2]), adică subt Craiul Albert şleahta a perit.

Stricovski, istoric polon, scrie că a vĕzut cu ochii sĕi, la 1574, când trecu prin aceste ţinuturi, foarte mari movile durate din oasele celor periţi în acel rĕzboiŭ. Printre nobilii mai de seamă care periră atunci se aflaŭ Niculae Grebeadin Trecenski, voevodul ţărei Ruseşti, Gavril Teceschin din Muraviţ, mareşalul cel mare Ianuş, feciorul luĭ Zbignev, Brohoţki şi alţii.

Ioan Albert, cu puţină oaste ce se mai strînsese împrejurul luĭ, se trase spre Cernăuţi, urmărit de aproape de gonacii Moldoveni.

Stefan-Vodă, aflând că o seamă de Mazuri înaintează în ajutorul Craiuluĭ, porni împotriva lor pre Boldur Vornicul, cu oaste de frunte. Cetele duşmane se întîlnesc peste Prut, mai în jos de Cernăuţi, la Henţeşti. Mazurii sînt învinşi şi pier cu toţii. Eroul Moldoveĭ, din parte'i, nu dă pas grosuluĭ armateĭ leşeşti; o loveşte din noŭ la trecĕtoarea Prutuluĭ, la Cernăuţi, de o risipeşte astfel încât abia a scăpat însuşi Craiul cu puţină oaste. In fine, un alt corp de Mazuri, care venea în apărarea luĭ Ioan Albert, fu lovit şi distrus la satul Şipinţi. Craiul, cu mare greutate, ajunse la Sniatin, unde slobozi pe acasă oastea ce-i mai rĕmăsese, şi de acolo înaintă până la Liov.

Ioan Neculce, [3]) şi după dînsul D. Cantemir, [4]) povestesc că, după izbîndă, Stefan-Vodă a pus pre Leşi la jug de a şi arat cu dînşii şi a semĕnat ghindă, de a făcut, pentru pomenire, ca să nu se mai acolisească duşmanul de Moldova, o dumbravă care luă numele de Dumbrava Roşie pentru că s'a semĕnat şi sădit cu sânge leşesc.

In urmă Stefan se întoarce la Suceava cu mare laudă şi, ca mulţumire către Dumnezeŭ şi amintire a biruinţeĭ sale, înalţă şi sfinţeşte biserica Sântu Dumitru din Suceava.

In primăvara anuluĭ următor Stefan-Vodă, vrênd să întoarcă Leşilor

---

[1]) **Ioachimus Cureus**, *Annal. Silesiae*, p. 217. — **Şincaĭ**, II, p. 94.

[2]) **Bielski**, *Cron.* II, p. 897. — **Gr. Urechiă**, *Letop. Mold.* p. 170.

[3]) Ioan Neculce, *Letop. Mold.* II, p. 181.

[4]) Dim. Cantemir, *Hist. Osman. Regni. Lib.* I, *cap.* V, § 2.

paguba ce aceştia îi făcuse, porni asupra lor cu oştile sale şi lefegiĭ turcĭ şi tătarĭ. Eroul Moldoveĭ înaintă în Polonia şi Rusia până dincolo de Liov, la tîrgul Comciuga, şi rîul Visloca, arzênd şi prădând tot în calea sa, şi punênd o nespusă groază în toată crăimea leşească. [1]) Premislia, Radimnul, Iaroslavia, Prevoscul cu multe tîrgurĭ maĭ micĭ şi nenumĕrate sate s'aŭ jăfuit şi ars, şi numĕrul celor căzuţĭ în robie fu atât de mare încât se umplu Bulgaria, Macedonia, Crimul şi Asia Mică de robĭ ruseştĭ. [2]) Stefan-Vodă aşează peste 100.000 de robĭ în Moldova, de unde se trage populaţia de limba rusească ce se află în această ţară. [3])

Această năpaste ridică toată nobilimea împotriva Craiuluĭ leşesc. Fiorentinul Filip Buonacorsi Calimah, consilierul şi favoritul luĭ Ioan Albert, fiind un duşman făţiş şi neînduplecat al nobilimiĭ, şi ştiindu-se că el insuflă Craiuluĭ gîndul de a restrînge cât maĭ mult privilegiile acesteia, se rĕspîndi credinţa că Ioan Albert plănuise cu tot dinadinsul nimicirea şleahteĭ, pentru a-şĭ atinge scopurile. Se făcu o mare adunare a nobilimiĭ şi, după lungĭ şi zgomotoase dezbaterĭ, Coroana fu silită să se lipsească de maĭ multe drepturĭ însemnate ce le avuse până atuncĭ. Craiul nu maĭ putu să declare singur rĕzboiul, ci numaĭ cu învoirea nobilimiĭ. Dînsul perdu vechiul privilegiŭ de a judeca, înfiinţându-se tribunale anumite în acest scop. Şleahta se folosi de împrejurărĭ pentru a opri chiar burghezilor şi ţărănimiĭ unele drepturĭ, pre care aceştia le dobîndise maĭ înainte vreme în urma unor lupte grele şi sângeroase. Astfel oraşele perdură dreptul de a trimite la adunările Statuluĭ delegaţiĭ anume însărcinaţĭ să-ĭ reprezinte. Se ridică burghezilor şi ţărănimiĭ dreptul de a dobîndi moşiĭ. Acest drept fu rezervat numaĭ nobilimiĭ, care singură putea ocupa toate slujbele civile şi demnităţile bisericeştĭ.

Acestea fură, pentru Polonezĭ, nenorocitele urmărĭ ale unuĭ rĕzboiŭ nedrept şi desastros, a căruĭ amintire rĕmase neştearsă din inima lor şi dădu naştere zicerii de maĭ sus ce, de la dînşiĭ, trecu şi la Nemţĭ, care ziceaŭ la rîndul lor:

In König Albrechts Tagen
Ward del Adel erschlagen.

Iuliu Zanne.

[1]) Cromer, *Lib.* XXX, p. 444.
[2]) Şincaĭ, II, p. 35.
[3]) Miron Costin, *Letop. Mold. Cap.* XXXI.

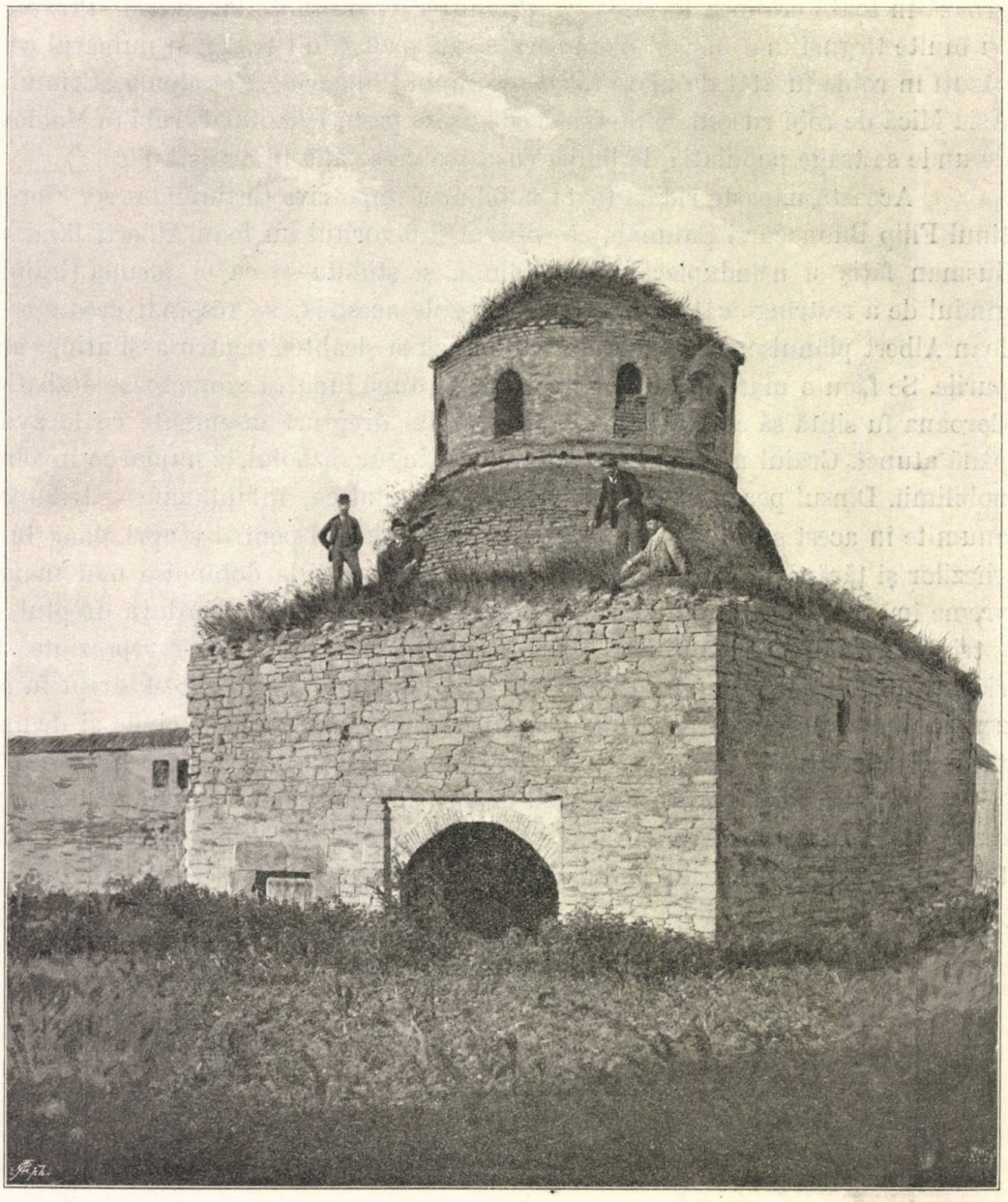

Baia luĭ Duca-Vodă de la Cetățuia (Iași)

COPIL NEASTÎMPĂRAT

Odată, a venit la mine
Sĕrmana inimă plângênd
Duios, cu braţele 'ntinse
Şi aripile tremurând...

— »O! biet copil în neastîmpăr
Pe unde singură te-aĭ dus?
Iar aĭ plecat pe câmpurĭ razna
Când eŭ să staĭ acas' ţi-am spus!«

Şi-o aripă însângerată
Tinzêndu-şĭ îmĭ arătă rana...
— »Dar cine te-a lovit cu sete?«
Şi ea cu foc îmĭ zise »Ana!«

»Am fost să ne jucăm prin cringurĭ
»Şi cum treceam subt bolţĭ de fag
»Am smuls în urmă-ĭ orĭce frunză
»I-ar fi atins, obrazu-ĭ drag.

»Apoĭ, de jocurĭ ostenită
»La umbră a-stat, şi-a adormit
»Eŭ o priveam în aiurire
»Cu gîndul mut şi fericit.

„Dar iată-o rază de la soare
„Se furişează 'ncet pe-aproape
„Şi cată — flutur de lumină —
„Petala 'nchiselor pleoape...

„Eŭ ramurile daŭ în lături
„Prin foĭ să treacă am lăsat-o
„Şi nu ţiŭ bine minte, — raza
„Or poate eŭ am sărutat-o?

„Dar ea, din somnu-ĭ se deşteaptă
„Privindu-mĕ fulgerătoare...
„Oh, rana, rana uite iarăşĭ
„Mĕ 'njunghie, şi cum mĕ doare!“

— „Vezĭ dar să fiĭ de-acum cu minte
Să nu maĭ plecĭ în faptul sĕrii
Iar peste rana 'nsângerată
Tu cerne florile uitărei.“

. . . . . .

. . . . . .

Copil ne-astîmpărat! O clipă
L-am alintat cu graiul blînd
Şi-apoĭ, cu aripa rănită
La *Ea* se 'ntoarse fluturând!

EA DOARME....

— RUGĂ —

O nu vĕ stingeţĭ, nu vĕ stingeţi
Duioase clipe-ale iubireĭ
Opreşte-te de vecĭ în suflet
Tu, caldă rază-a fericireĭ.

Cântaţi-mĭ dragĭ păduri în noapte
Un imn subt liniştea de stele
Să-mĭ stea deapururea în minte
Dormindul chip al drageĭ mele.

Dulcĭ visurĭ, nu mĕ lăsaţĭ singur
Plutind pe-al zilelor şivoiŭ
Saŭ de sburaţĭ în lumea morţeĭ
Atuncĭ, luaţi-mĕ cu voĭ!

O nu, e-atâta vis în aer,
Iar preoţĭ tainelor iubireĭ
Suspină codri 'n somn o rugă
Subt domul instelat al Fireĭ,

Şi ca pe coardele chitareĭ
O mână nevĕzută, sfîntă,
Prin noapte — lacrimă divină —
Un vis pe raza luneĭ cântă!

O! chinue-mĕ dor amarnic
Cu farmecul ne maĭ trăit
Al dragosteĭ fără de ţintă
Şi-al visuluĭ neîmplinit!

Ce-mĭ pasă dacă 'n ochi-ĭ negri
Iubirea nu-ĭ scînteietoare,
In suflet o ador ca 'n templu
Şi 'n inimă-mĭ, e sĕrbătoare...

Maĭ taĭnic steaua străluceşte
In umbra stinsuluĭ amurg
Şi lacrimile de adio
Maĭ fericit din ochi-mĭ curg...

O! nu plecaţĭ duioase clipe
Isvor al sfintelor mistere
Mi-s scumpe cântecele voastre
Şi dragă, dulcea-vĕ durere.

Pe frunte-mĭ viforul vieţeĭ
N'a nins omătul argintiŭ,
Să port de-acuma doliul vostru...
Ar fi, să mĕ îngrop de viŭ!

Căcĭ nu-ĭ nimic maĭ trist pe lume
In lunga vieţeĭ pustiire
Decât o floare pe morminte
Şi-o inimă, fără iubire....

D. Nanu.

1893, August, Răchitoasa.

CRONICA

NOUA FAZĂ A TEATRULUI NAŢIONAL

Se ştie că D-niĭ Gr. Gr. Cantacuzino şi C. Stăncescu, în urma unor cereri nesatisfăcute, se zice, de ministerul cultelor şi instrucţiuniĭ publice, s'aŭ retras din direcţiunea Teatruluĭ Naţional, lăsând, unul, amintirea unuĭ perfect gentleman, care şi-a oferit activitatea sa, timp de maĭ mulţĭ aniĭ, Teatruluĭ, cum şi-ar oferi un om galant braţul celeĭ dintâĭ femeĭ ce i l-ar fi cerut, — celălalt, amintirea unuĭ iubitor de artă şi a unuĭ muncitor conştiincios, care a făcut tot ce a putut face pentru Teatrul Naţional, consacrându-ĭ o bună parte din viaţa sa.

In locul Domniilor-lor aŭ venit ca director D. Petre Grădişteanu şi ca sub-director D. Polizu-Micşunescu.

Numele D-luĭ Petre Grădişteanu e cunoscut. Avocat, om politic, orator distins, iubitor de arte şi de literatură, fost director al Teatruluĭ Naţional, acum 20 de aniĭ, fost director al *Revisteĭ Contimporane*, D-sa ni se pare una din acele figuriĭ care nu şi-aŭ putut spune în viaţă cuvîntul sĕŭ în întregime. Talentul, entuziasmul şi sentimentele sale n'aŭ fost îndestul favorizate, credem noĭ, spre a-şĭ fi putut da rodul lor deplin şi în voie. D. Polizu-Micşunescu e autorul a câtorva piese primite cu simpatie de publicul bucureştean.

In rîvna şi dorinţa sa de a încresta o urmă maĭ adîncă în istoria teatruluĭ nostru, şi profitând de cele dintâĭ momente ale direcţiuneĭ sale — când miniştriĭ refuză maĭ cu greutate cererile directorilor, — D. Grădişteanu, deşi venit în teatru în ajunul stagiuniĭ, a introdus un numĕr de îmbunĕtăţiriĭ care se încearcă a da o nouă viaţă şi o altă aparenţă Teatruluĭ Naţional. Astfel:

I. In virtutea unuĭ articol din legea teatrelor, a dat în întreaga ţară publicaţiunĭ, prin care pune în vederea primarilor, că nicĭ o trupă stabilă saŭ ambulantă nu va maĭ putea reprezenta o piesă fără o învoire cu autorul saŭ traducĕtorul aceleĭ piese;

II. In virtutea unuĭ alt articol, în care se vorbeşte de veniturile societăţiĭ dramatice, a intervenit pe lîngă ministerul de interne ca şi judeţul, care e obligat prin legea teatrelor, să subvină cu o sumă oarecare în ajutorul societăţiĭ dramatice;

III. A prezentat ministeruluĭ cultelor un noŭ budget, în care se prevede un deficit de 70.000 leĭ, pentru care a intervenit pe lîngă ministrul cultelor să ceară Camereĭ viitoare un credit spre acoperirea luĭ;

IV. A mărit cota-parte a societarilor cu 100 leĭ lunar; aşa societarii clasa I aŭ 500 leĭ, societarii clasa II 375, societarii clasa III 250, făcêndu-ĭ în acelaş timp părtaşi diferendelor de la sfîrşitul stagiunii;

V. A înfiinţat o şcoală de balet, al căreĭ fond este suma de 5.000 leĭ, unde până acum s'aŭ înscris 28 de fete;

VI. A hotărît o sumă de 5.000 leĭ pentru premiarea operilor dramatice originale care vor părea de valoare;

VII. A înscris în budget o sumă de 60.000 leĭ pentru angajarea celebrităţilor străine, spre a scăpa publicul bucureştean de neomenoasa exploatare a impresarilor;

VIII. A mărit numĕrul coriştilor şi al membrilor din orchestră pentru operă şi operetă;

IX. A scos din cheltuelile serale: lumina, încălzitul, plata serviciuluĭ, şi a lăsat numaĭ dreptul de autor şi cheltuelile necesitate de recusită;

X. A hotărît dublarea rolurilor;

XI. A suprimat o parte din locurile gratuite;

XII. A înfiinţat un serviciŭ medical;

XIII. A angajat ca gagist cu 375 leĭ lunar pe D. Leonescu, care fusese înlăturat de vechea direcţiune;

XIV. A propus ministeruluĭ de culte, după părerea emisă de D. Nottara, cumpĕrarea Teatruluĭ Liric pentru reprezentarea de piese maĭ puţin spectaculoase; şi, în sfîrşit,

XV. A dat interioruluĭ teatruluĭ o aparenţă maĭ demnă de prima noastră instituţie dramatică.

Iată, în scurtul timp ce a avut la dispoziţie, punctele de căpetenie realizate de D. Grădişteanu.

Intrebarea care se pune acum, în faţa sforţărilor ce se fac continuŭ, e: veni-va publicul nostru la teatru în viitor maĭ cu tragere de inimă ca altădată? Şi noĭ uniĭ ne îndoim, fiindcă pricina indiferenţiĭ publiculuĭ e maĭ adîncă decât se pare. Ea stă, cum am arătat aiurea, într'un fel de cerc viţios în care trăesc teatrul şi publicul nostru, cerc viţios care va rĕmâne totdeauna acelaş şi cu acelaşĭ urmărĭ triste, cât timp nu va intra un noŭ factor spre a-l îndrepta. Public şi teatru sunt doĭ membriĭ corelativĭ aĭ aceluiaşĭ tot. Ca să aĭ teatru îţĭ trebue public, ca să aĭ public îţĭ trebue teatru. Teatrul în străinĕtate atrage publicul, publicul în străinĕtate întreţine teatrul. La noĭ teatrul nu atrage publicul, şi publicul nu întreţine teatrul. Acesta e cercul viţios, din care nu vor ieşi amêndoĭ termeniĭ aceştia fără mijlocirea unuĭ element străin, Statul, care singur numaĭ va putea ridica nivelul teatruluĭ la înnălţimea celorlalte aşezăminte publice, prin o iuţire, prin o maĭ mare şi maĭ largă activitate a anevoioaseĭ sale propăşirĭ.

O subvenţie serioasă în raport cu suma trebuinţelor ce se vor deschide şi după norma teatrelor din străinĕtate e singura însufleţire de viaţă a Teatruluĭ Naţional.

Ea ar putea în 5, în 10 anĭ, să-l transforme cu totul şi să-ĭ dea adevĕrata luĭ importanţă faţă cu publicul nostru. Stagnanţa de azĭ, mărginirea de predispoziţiĭ pentru scenă, nu e normală. Că talentele rĕsar de sine, e maĭ adevĕrat în ţĕrĭ marĭ, ca Franţa, Germania, Anglia, unde sunt şi stărĭ sociale deosebite. La noĭ, orĭce talent fie de om de litere, fie talent de artist — neapĕrat aşa cum putem să le avem — nu pot trăi cu talentul lor numaĭ, ci fiecare poet, fiecare dramaturg, fiecare pictor orĭ actor trebue să maĭ fie şi profesor, trebue să maĭ fie şi jurnalist saŭ altceva, ca să se poată întreţine. Aşa fiind cu talentele de prima categorie, e natural ca cele de categoria a doua să nu poată scoate nicĭ capul în lumină, fiind condamnate a muri de foame saŭ a câştiga just ce le trebue ca să nu moară de foame.

Cercetările de aproape ar putea descoperi aptitudinĭ printre şcolariĭ de azĭ, care, de teama de a nu putea trăi, se abat spre alte îndeletniciri

Ministerul cultelor şi instrucţieĭ publice ar putea invita, prin circulărĭ, pe directoriĭ şcoalelor secundare din ţară ca să observe aptitudinile elevilor şi să-ĭ comunice rezultatul observărilor lor. S'ar face toamna o alegere printre ceĭ prezentaţĭ cu aptitudinĭ dramatice, şi celor aleşĭ li s'ar asigura burse, spre a nu maĭ fi ca azĭ maĭ toţĭ eleviĭ conservatoruluĭ scriitorĭ

pe la comisiĭ. S'ar pune în o maĭ strînsă legătură conservatorul cu teatrul, şi, fără îndoială, s'ar reforma conservatorul. S'ar da siguranţa de traiŭ actorilor în fiinţă, — căcĭ oameniler acestora le trebueşte timp liniştit pentru conceperea rolurilor lor, pentru încarnarea lor cu tipurile ce le înfăţişează, pentru interpretarea pieselor ce joacă. Când eĭ vor avea mijloacele existenţiĭ asigurate, se vor putea gîndi numaĭ la artă şi vor putea-o face cu demnitate şi elevaţiune; vor avea timpul să citească, să-şĭ înzestreze cunoştinţele. In Franţa rĕmâĭ adesea mirat de instrucţia literară a actorilor marĭ. Vor învĕţa apoĭ cum se cade rolurile. Munca actorilor, care acum e excesivă şi de multe orĭ abandonată cu sĕptămînile şi vara cu lunile, va deveni mĕsurată, căcĭ când e excesivă e pripită şi când e abandonată e urmată de desobicĭnuinţă. In cazul dintâĭ actoriĭ se îmbolnăvesc, — şi la dînşiĭ o răceală, care pentru alt meşteşug n'ar însemna nimic, îĭ scoate din scenă, iar dacă joacă sunt insuportabilĭ. Comedia franceză datoreşte în parte acesteĭ asigurărĭ de viaţă a artiştilor apogeul la care s'a ridicat şi care o face să fie cel dintâĭ teatru din lume. A fost epocĭ când societariĭ eĭ treceaŭ de suma de 70—80 de miĭ de leĭ pe an, afară de alte avantaje. S'ar da apoĭ o aparenţă convenabilă părţeĭ materiale a sceneĭ. S'ar trimite un tînĕr, doĭ, să înveţe în străinĕtate cunoştinţele regisoratuluĭ, atât de deosebite aiurea şi atât de avute. S'ar înbogăţi garderoba spre a da un aspect cuviincios pieselor jucate. S'ar lărgi activitatea Direcţieĭ şi comitetuluĭ teatrealor, — care fără îndoială va trebui plătit ca orĭce muncă într'un Stat democratic. S'ar putea brava în urmă gustul rĕŭ, gustul viţiat al publiculuĭ. Vorbeam de comedia franceză; eĭ bine, comedia franceză ea însăşĭ a avut a face înainte de 1840 cu un gust deviat al publiculuĭ, şi când, dacă n'ar fi avut o subvenţie serioasă, ar fi perit. S'ar putea în urmă aduce, cel puţin o lună pe an în ţară, acea familie resleaţă şi pribeagă de talente distinse pe care ni le-aŭ luat Europa: familia Teodorini — Darclée — Nouvina — Bârsescu — Popovicĭ. S'ar putea face încă altele. Toate acestea sunt lucrurĭ cunoscute de orĭcine, şi acesta e un argument maĭ mult, căcĭ cea maĭ bună idee, zice un învĕţat, e aceea pe care orĭcine crede a o putea avea.

Maĭ e trebuinţă să spunem că toate teatrele care s'aŭ impus şi se impun aŭ fost subvenţionate cu sume marĭ? Anticiĭ grecĭ, care aŭ dat teatruluĭ, ca tuturor instituţiilor ce le-a atins geniul atenian, cea maĭ desăvîrşită splendoare, aŭ cheltuit sume care, dacă s'ar traduce în ţifre contimporane, ar părea surprinzătoare. Eĭ instituise, prin legea cunoscută subt numele Theoricon, un fond public, luat din tezaurul Statuluĭ, cu care se plătea până şi spectatoriĭ, ca un fel de răsplată pentru timpul ce-l întrebuinţaŭ la spectacole. De multe orĭ teatrul lua din fondurile menite la alte scopurĭ politice, dar din fondul teatruluĭ nu se lua nimic, nicĭ chiar pentru cazurĭ grave ca apărarea ţărĭĭ. Romaniĭ asemenea, ba chiar şi maĭ mult. Iar astăzĭ, străinĕtatea occidentală cheltueşte sume enorme în privinţa aceasta. Comedia franceză care a avut extraordinara fericire să înceapă cu Molière, — şi care avea în parte şi pe marele Corneille, — a avut totuşĭ la dispoziţia eĭ sume însemnate din caseta regală. Dar apoĭ Opera mare, dar apoĭ teatrele din Viena, Berlin, Praga! Toate trăesc cu subvenţiĭ marĭ, pe lîngă că aŭ publicul lor. Acesta e singurul remediŭ. Criza prin care trece Teatrul Naţional, de maĭ mulţĭ anĭ, şi care se accentuează pe zi ce merge, trebueşte privită în faţă şi cere o vindecare radicală. Modificările legiĭ teatruluĭ şi alte îmbunĕtăţirĭ de natura aceasta sunt maĭ mult de ordine interioară şi se resfrîng întru câtva asupra stărĭĭ actorilor, fără ca publicul să se resimtă. Se zice însă că drumul spre maĭ bine, spre perfecţionare, e când începem a avea conştiinţă de relele ce bântue o instituţie. Intoarcerea privireĭ atâtor oamenĭ de elită asupra relelor de care sufere Teatrul Naţional ne angajează să credem că suntem pe drumul acesta.

A. Costin.

REVISTA REVISTELOR

Cosmopolis, din Septembre, într'o emoţionătoare nuvelă »*Obéissance passive*« de Jacques Normand, arată cum orîce duioşie şi delicateţă a inimiĭ dispare în faţa datorieĭ, respectând o supunere oarbă chiar unuĭ şef incapabil.

Edouard Rod continuă importantul studiŭ sociologic *Gens et Choses de Sicile*«, un studiŭ plin de observaţiunĭ amĕnunţite asupra vieţiĭ intelectuale şi fizice, asupra moravurilor poporuluĭ sicilian.

Louis Dollivet trece în revistă »*Quelques ouvrages allemands*«. Aşa, vorbind de piesa »*Cloche engloutie*« a fericituluĭ autor Hauptmann, vede în succesul repurtat de această piesă deschiderea unuĭ noŭ şi prea original drum în domeniul feerieĭ simbolice; într'adevĕr, în *Cloche engloutie* găsim un amestec de oamenĭ cu fiinţe supranaturale, după cum se obicĭnueşte, maĭ ales în cea maĭ pură tradiţiune germană. Maĭ puţin depărtate de viaţa reală decât *Cloche engolutie*, fără a fi cu toate acestea cruţate de fantazie, sunt cele treĭ piese într'un act pe care Sudermann le-a reunit într'un volum subt titlul de »*Morituri*«. Ameninţarea uneĭ morţĭ apropiate este trăsătura comună a acestor treĭ lucrărĭ, diferite dealtmintrelea prin ton şi mers. Sudermann ne prezintă personagiĭ hărăzite uneĭ morţĭ sigure, primind cu zîmbetul pe buze soarta lor. Cu piesa »*Sol natal*«, Max Halbe ne duce în curentul modern, ultra-modern chiar. Tînĕrul scriitor nu s'a temut a aborda una din chestiunile cele maĭ sguduitoare ale timpuluĭ nostru: aceea a rivalităţiĭ între bărbat şi femee, nu numaĭ rivalitate în iubire, dar rivalitate pentru domeniul complect şi indiscutat în familie. Femeea emancipată saŭ femeea care revendică libertatea a devenit un tip aproape banal în literatura contimporană, zice Dollivet. Originalitat a luĭ Halbe este de a fi arătat că nu-ĭ drept a se opri în drum; odată liberată de orîce tutelă, femeea nu va încerca în mod logic, fatal, de a servi bărbatul? Martin Hartmann, profesor la Leipzig, subt modestul titlu: »*Impression de voyage et observations d'un néophilologue allemand en Suisse et en France*« face o critică prea documentată a învĕţămîntuluĭ oficial din Elveţia şi Franţa.

Gaston Paris în »*Etudes sur la littérature du moyen âge — le roman d'aventure*« arată ceeace a fost romanul de aventurĭ în Franţa în timpul naşterieĭ sale şi al primeĭ înfloriri, adică în secolele XII şi XIII. Face o paralelă între forma şi coprinsul romanuluĭ de aventuri şi actualuluĭ roman.

Romanul de aventurĭ se numia astfel, pentru-că desemna cu destulă plasticitate evenimentele fortuite, neprevĕzute şi adeseaorĭ prea aventuroase. El oferă materie pentru studiĭ preţioase asupra ideilor, sentimentelor, moraleĭ societăţiĭ de elită din acele timpurĭ aşa de depărtate de noĭ şi chipul cum se judeca amorul şi relaţiunile bărbaţilor cu femeile.

Emile Gebhart subt titlul »*Le Paradis terrestre*« prezintă tradiţiunile şi legendele diferitelor popoare asupra raiuluĭ pămêntesc. Promite a da, după Arthur Graf, urmarea legendelor relative la primiĭ oaspeţĭ aĭ raiuluĭ pămîntesc şi la călĕtoriile întreprinse, în timpul secolelor, pentru a întîlni urmele sediuluĭ original aĭ neamuluĭ omenesc.

Nouvelle Revue, de la 1 Septembre, prin pana abilă a cunoscutuluĭ critic Jules Tessier, subt titlul »*Louis-Philippe et M. Thureau-Dangin*« ne prezintă critica lucrăriĭ »*L'histoire de la Monarchie de Juillet*« de Dangin. Tessier, în primul loc, se îndoieşte de imparţialitatea istorică ce o trîmbiţează în prefaţa cărţiĭ monarchistul Thureau. Tessier vede în el pe un monarchist convins, sincer, dar pasionat, care judecă cu ideĭ preconcepute. Vede în el pe cercetătorul şi istoricul: cercetător destul de fericit, destul de curios, pentru-că nimic nu i-a scăpat cercetărilor sale migăloase; istoric destul de conştiinţios pentru a ne da rezultatul complect al cercetărilor sale, fără grija concluziunilor ce ar putea trage din ele.

P. Hamelle termină studiul sĕŭ asupra activităţiĭ politice a luĭ »*William Ewart Gladstone*«, care, sclav conştiinţiĭ sale, guvernă prin ea Anglia şi întîmplător lumea. In afară de Anglia, el maĭ avu încă o altă patrie: idealul. Visul, pasiunea luĭ Gladstone fu de a supune Anglia idealuluĭ de a lucra fără preget la măreaţa operă a civilizaţiuniĭ.

Antoine Albalat ne vorbeşte de scriitorul, atât de nedreptăţit, »*Barbey d'Aurevilly*« şi ultima sa operă »*Oeuvres et des hommes*«. Puţinĭ dintre prozatoriĭ analiştĭ aĭ gîndireĭ pure aŭ avut la dispoziţia lor un aşa de mare vocabular, o limbă aşa de variată, aşa de creatoare, aşa de fină, o asimilaţiune maĭ amăgitoare, o argumentaţiune maĭ adîncă. Barbey fu un maistru de ideĭ, cuvinte şi fraze. Opera sa critică e o imensă galerie zugrăvită de un om de geniŭ, e un muzeŭ de colorĭ şi desenurĭ, cum n'a existat în nicĭ o parte, pentru amăgirea ochilor literarĭ.

Doamna Juliette Adam, directoarea revisteĭ, în cunoscuta sa cronică, a politiceĭ exterioare »*Lettres sur la politique extérieure*«, când ajunge ca să vorbească de politica din Orient, consacră câteva linĭ şi politiceĭ noastre exterioare.

»Ungaria vede ameninţărĭ pest tot: în acordul Cehilor cu Slovacĭĭ, în deşteptarea simpatiilor ruseştĭ în România şi în obligaţiunea în care se găseşte Regele Carol de Hohenzolern şi primu, sĕŭ ministru D. Sturdza, aşa de devotaţĭ Tripleĭ alianţe, de a ceda curentuluĭ popular şi de a se ploconi la St. Petersburg«.

In numĕrul de la 15, *La nouvelle revue* publică în fruntea eĭ un articol, datorit îndemănaticeĭ pene a luĭ Ernest Daudet, intitulat »*Le duc de Richelieu au Congrès d'Aix la Chapelle, 1818*«. Pune în evidenţă talentul luĭ de diplomat destoinic, care se ascunde subt o modestie excesivă. Arată în câteva paginĭ dibăcia cu care învîrteşte desbaterile acestuĭ celebru congres, la care era adunată întreaga Europă, avênd să lupte cu Metternich, Lord Castlereagh, ducele de Wellington-care se ascundeaŭ în umbra făcută de suveraniĭ Rusieĭ, Austrieĭ şi Germanieĭ, care asistaŭ în persoană. Studiul e plin de amĕnunte interesante pentru istoricĭ şi se bazează pe câteva documente de o importanţă capitală. In afară de această lucrare de merit, se continuă »*Le Prélude de Chopin*« al luĭ Tolstoĭ, lucrare literară plină de observaţiĭ sociologice, care aŭ ridicat mult numele apostoluluĭ rus.

D. L. Van Keymeulen dă curs unuĭ interesant studiŭ etnic, intitulat »*La nationalité Belge et le Pangermanisme*«. In acest studiŭ dă o soluţie logică, bine argumentată fenomenuluĭ ce se observă de câtva timp în Belgia, înclinarea care zilnic creşte în populaţia eĭ către Germanĭ. Judecă cu o claritate fără seamăn cauzele şi gravitatea acestuĭ fenomen, răspunzênd şi consecinţelor, ce ar decurge din acest fapt.

Tendinţele acestea germaniste le atribueşte el pe de o parte unor cauze pur intelectuale,

de d'alta unor înclinări etnice. Analizând cu deamănuntul acestea, sfîrșește prin a recomanda Belgienilor de a se sustrage acestei tendințe periculoase, căutând a-și menține neutralitatea.

Marele reformator sau, mai bine zis, întemeetorul marinei italiene, *Benedeto Brun*, își găsește în această revistă meritatele laude ce i se cuvin, într'un articol iscălit de Henri Montecorboli. Cu date sigure arată gigantica lucrare întreprinsă de Benedeto. Articolul este întreţesut de numeroase anecdote, care ajută la făurirea unei adevărate imagini a marelui patriot italian.

Henry Jouin în câteva pagini descrie viața lui Eugène Guillaume subt atrăgătorul titlu »*Un sculpteur écrivain*«, aceasta, fiindcă acum câteva săptămîni Guillaume a fost ales membru al Academiei.

Revue des Deux-Mondes, din Septembre, în »*La politique allemande et le protectorat des missions catholiques*«, un articol inspirat de apropiata călătorie al lui Vilhelm II în Orient, anonimul autor arată tactica diplomației germane. Vilhelm II, ajutat de protecțiunea creștinismului protestant și catolic, caută să-și asigure o clientelă religioasă și totdeodată și economică, care va răspîndi ideile germane, va cumpăra produsele germane și care, profesând Evangelia lui Crist, va lăuda evangelia personalității împăratului. Vilhelm II ține firul unei vaste conspirațiuni contra Franței în Orient. Numai o înțelegere cu Papa va putea salva integritatea drepturilor Franței, căreia i se cuvine sarcina protectoratului Locurilor sfinte. Autorul anonim e sigur că Leon XIII nu va ceda ademeniri înșelătoare a avantagiilor aparente oferite de elevul lui Bismarck.

Fréderic Masson începe un studiu prea documentat intitulat »*l'existence de l'impératrice Joséphine aux Tuileries*«. Autorul abundă în amănunțimi curioase și arzătoare, făcând inventariul precis al vieții, gusturilor, obiceiurilor, apartamentelor, toaletelor, cheltuelilor, și, într'un cuvînt, al risipei primei femei a lui Bonaparte.

G. Valbert în »*Etudes d'un homme d'état russe sur la société moderne*« vorbește de o operă a lui Pobédonostzeff, care făcu educarea politică a doi împărați și care astăzi e procurorul general al S-tului Sinod, »*Recueil de Moscou*«, niște încercări critice asupra societății și ideilor moderne. El probează că misticismul nu este totdeauna în războiu cu bunul simț. Pentru el binele e bine, rĕul rĕu și rĕul nu este niciodată amestecat cu bine.

Revue de Paris, din 1 Septembre, cuprinde un prea frumos studiu, datorit lui Sully-Prudhomme, asupra »*La Bible de l'Humanité*« de Michelet. Geniul ilustruluĭ istoric Michelet este o flacără, care răspîndește asupra evenimentelor lumina unei vaste erudițiuni, a unei gîndiri pătrunzătoare și tot pe atât și generoasă. In nemărginita noapte a trecutului, magica sa baghetă ne procură o adevărată sărbătoare princiară, luminată de o pusderie de cristale lucitoare. Sully își pune tot sufletul, ca printr'o critică minuțioasă să pătrundă gîndirea intimă și dominătoare a lui Michelet. In câteva pagini de o puternică măreție critică, Sully analizează această evangelie a filozofiei moderne, fructul și coroana naturală a tuturor lucrărilor istorice ale maiestrului Michelet.

Léopold Lacour reface, la lumina unor adevărate documente, istoria, așa de eronată și înșelător scrisă de »*Olympe de Gruges*«, care se numește »*une Bradamante bleu*«. Totul sau aproape tot ce s'a zis de ea este inexact: s'a înșelat asupra datei nașterii, asupra originii familiei, asupra aventurilor sale, asupra adevăratului rol, ce ea a jucat în turburătoarea revoluție. Grație muncei lui Lacour, e posibil să ne facem o idee clară de apostolatul ei feminist, rezumat în acest articol 10 al »*Declarației drepturilor femeei și cetățencei*«: »Femeea are dreptul a se »ridica pe eșafod; ea trebue să aibă deopotrivă și pe cel de a se ridica la tribună«.

In numĕrul de la 15 Septembre al acestei reviste Charles Andler să ocupă pe larg de viața politică a marelui om de stat »*Le Prince de Bismark.*« Autorul promite a face studiul acesta fără ură, căci nu-i un motiv a disprețui pe acela care a fost unul dintre meșterii înfrîngerii francezilor.

Mary James Darmesteter în »*Ménage de Poètes*« își propune a povesti istoria a doi oameni, nici tineri, nici bogați, nici bine puși, nici liberi de grijĭ, care se întîlniră, se iubiră și trăiră împreună într'o desăvîrșită și nobilă fericire. E vorba de poetul Robert Browning, acel maestru al poeziei engleze, care, prin gustul său pitoresc și sentimentul istoric, dădu atâta coloare și mișcare versurilor

sale aspre, puternice şi neegale; şi de Miss Barvrett, care, în avîntul misticismuluĭ sĕŭ, se pierde ca o porumbiţă rătăcită în mijlocul uneĭ ceţe dese. Eĭ îĭ lipseşte forma, muza sa n'a jucat nicĭodată strîmta tragedie. Indrăsneala, avîntul, violenţa, înflorirea stiluluĭ se găsesc susţinute de ritmul versuluĭ şi justeţe, de rime necăutate.

Paracelse, un lung poem al luĭ Browning, fu inelul care înlănţui cele douĕ inimĭ poetice, săgetate de a eleaşĭ dorurĭ.

Revue des revues, de la 1 Septembre, publică în fruntea sa un studiŭ, de Alfred Binet, intitulat »*La question des études classiques*«. Chestiunea este tratată din punctul de vedere, care îĭ este particular: acela al psycologieĭ experimentale. Renumitul psycolog arată în prima parte procedeurile psycologice, prin care se poate determina natura unuĭ spirit şi apoĭ, dată fiind natura spirituluĭ, ce învĕţătură trebue a-ĭ aplica, conform stabilitelor regulĭ pedagogice.

J. Novicow în »*Désespérance et militarisme*« enumĕră, între calamităţile însghebate de pacea înarmată, care apasă aşa de greŭ pe umerĭĭ popoarelor, *desperarea*, ca pe una din cele maĭ funeste şi care a brăzdat în cute adîncĭ fruntea senină şi luminoasă a Franţeĭ, îndoioasă acum de viitorul eĭ şi proclamată de ea însăşĭ: *o naţiune sfîrşită*. Novicow consideră uniunea federală a Europeĭ ca repararea tuturor relelor pricinuite de militarism.

J. Kont, profesor la Colegiul Rollin, în studiul literar »*Le mouvement littéraire en Hongrie*«, îşĭ propune să arate trăsăturile esenţiale ale mişcăriĭ literare în tînĕra Ungarie în domeniul poezieĭ, romanuluĭ, nuveleĭ şi înfine al teatruluĭ. Arată diferinţa între operile precedesorilor şi tinerĭĭ şcoale, însemnând influenţa pe care literatura franceză a exercitat-o asupra acestuia din urmă. După Kont, corifeiĭ lirismuluĭ contimporan maghiar sunt: marele pesimist Jean Vadja ale căruĭ gîndirĭ profunde, exprimate cu multă forţă, avu o influenţă decizivă asupra tinerĭĭ generaţiĭ; Emile Abranyi, care debută subt influenţa exclusivă a luĭ Baudelaire şi apoĭ se îndreptă către Byron, abundă prin antiteze, care îĭ servesc a caracteriza, glorifica şi biciui; Alexandre Endrödy deşteaptă compătimirea pentru nenorociţĭ şi ne farmecă prin forma în care scrie; Joseph Kiss reuşi maĭ ales în balade, romanţe şi povestirĭ poetice, dădu şi câteva încercărĭ filozofice; baladele luĭ nu sunt istorice saŭ legendare; el îşĭ alege subiecte din viaţa sĕrmanilor ţĕranĭ, a căror existenţă simplă şi obscură ascunde adeseorĭ tragediĭ saŭ drame sîngeroase; muza luĭ André Kozma este populară în cel maĭ larg sens al cuvîntuluĭ; el cântă măestrit virtuţile ţĕranuluĭ ungur.

In Ungaria, după Kont, romanul romanesc şi istoric, care se desfăşura într'un cadru larg şi amuza vechile generaţiunĭ, este înlocuit prin schiţe saŭ tablourĭ. Coloman a publicat, scrise în acest gen, poveştĭ cu un prea frumos conţinut. Scenele ţĕrăneştĭ sunt date cu multă plasticitate şi nuanţă de adevĕr, nimic artificial. Volumul »*Scènces de la vie hongroise*«, tradus în franţuzeşte, a fost o plăcută revelaţiune pentru gustul francez. Barsony este un scriitor prea personal, care şi-a făcut un frumos renume în anĭĭ din urmă. Specialitatea sa este povestea câmpenească, tabloul de vînătoare şi studiul de psycologie animală. Sigismond Brody, urmând cărările indicate de Bourget, sondează adîncul sentimentelor, cercetează cutele inimilor. Robert Tabori e maĭ puţin aspru decât Brody, dar nu maĭ puţin îndemânatic în domeniul poveştiĭ. Coloman Szanto ne conduce în lumea financiară şi parlamentară. Printre nuveliştĭ Kont enumĕră pe: Peteli, Szomahazi, Ambrus şi Rakosi. Paul d'Estrée termină articolul »*Un diplomate français*«.

Subt titlul »*Revue de derniers livres français*« se face analiza următoarelor cărţĭ:

»*Le roi de Rome*«, de Emile Pouvillon; »*Siestes d'Afrique*«, de P. Vigné d'Octon; »*La Mongautier*«, de Ernest Daudet; »*Nos Cols Bleus*«, de Jules Andrien Marx; »*Les Copurchics*«, de Edgar Monteil; »*Les Quissera*«, de George Beaume; »*Marysienka*«, de K. Waliszewski; »*Les Français d'aujourd'hui*«, de Edmond Démoulin şi »*La Commune*«, de Louise Michel.

In »*Le roi de Rome*« autorul nu s'a încercat a scormoni misterele acesteĭ întunecoase istoriĭ, acesteĭ lugubre tragediĭ jumĕtate politice, jumĕtate familiare, care se termină aşa de dureros la Schœnbrüm.

In »*Les Siestes d'Afrique*« se găseşte o prea rară contopire de artă cu adevĕr, pentru ca

critica să nu o salute în fiecare pagină, în fiecare linie, în acele tablouri ale pămîntului blestemat, unde atâtea sărmane fiinţe periră.

Ernest Daudet ne povesteşte subt titlul de »*La Mongautier*« istoria unei stele a teatrului din epoca revoluţionară. In fiecare pagină a acestui roman se vede opinia autorului asupra timpului şi persoanelor, pe care le renaşte în plinătatea colorilor timpului în care aŭ trăit.

Nos Cols Bleus, sunt marinarii francezi, pe care Andrien i-a studiat în diferitele manifestaţiuni ale pasiunei, melancoliei şi bucuriei lor. Îi urmăreşte până în tavernele tulonense unde ei merg, ca bând să uite mizeriile ocupaţiunei lor, plictiseala drumurilor lungi, durerea neţărmuită a exiluluĭ departe de ţară, unde iubita aşteaptă reîntoarcerea îndrăgostituluĭ ei. Cu toată dibăcia stiluluĭ, Andrien nu reuşeşte a mişca, căci inimile marinarilor aŭ rămas închise pentru pana luĭ Andrien.

Monteil ne zugrăveşte succesoriĭ luĭ Rodolf, Marcel, Schaunard şi Colline, studenţi în drept, grupaţi subt titlul generic de *Copurchics*. Numaĭ că aceştĭ oameni fără căpătîŭ n'aŭ conservat de la moşiĭ lor decât cioboatele fără măsură şi pălăriile sensaţionale.

Georges Beaume în »*Les Quissera*« ne zugrăveşte viaţa ţăranuluĭ din apropierea Pirineilor.

Lucrarea întreprinsă de Waliszewschi este seducătoare din primul loc. Era un adevărat roman istoria Marieĭ d'Arquien, de aceia scriitorul era chiar tentat de imaginaţie; în mod eroic însă, a rezistat şi s'a ţinut strict de documentele indiscutabile pe care le poseda.

Edmond Demolins în »*Les Français d'aujourd'hui*« îşĭ propune să trateze tipurile sociale din Franţa, căutând în mediul natal raţiunea particularităţilor sociologice, a caracteruluĭ special cutăreĭ saŭ cutăreĭ regiunĭ. In acest chip, Demolins examinează succesiv zona arteĭ pastorale, acea a producţiunilor fructifere, acea a culturiĭ în mică proprietate, acea a culturiĭ în mare proprietate şi înfine acea a culturiĭ comuniste.

Domnişoara Louise Michel în »*La Commune*« defilează pe dinaintea ochilor noştri o serie de tablouri zugrăvite cu o putere mişcătoare, dar în care ne lipseşte firul care trebue să-l lege, sinteza care să transpire din aceste zile de mânie şi teroare.

In numĕrul de la 15 Septembre, Dr. Cabanès publică subt titlul »*Sainte-Beuve à l'étranger*« o parte din scrisorile şi discursurile — ţinute în Belgia şi Elveţia — de ilustrul critic, Sainte-Beuve.

Jacques Boyer subt titlul »*Les Femmes dans la science*« face biografiile amănunţite a tutulor femeilor, care aŭ însemnat ceva în cursul secolilor în domeniul ştiinţelor positive. Aşa ne vorbeşte de celebra Hypatia, Sainte-Hildegarde, marchiza Du Chatelet, Marie-Gaetane Agnesi, Caroline-Lucrèce Herschel, Sophie Germain, Mary Somerville, Klumpke, etc.

J. Kont continuă studiul literar »*Le mouvement littéraire en Hongrie*«, vorbindu-ne de arta dramatică, care, după spusele unuĭ critic ungur, poartă doliŭ după moartea luĭ Grégoire Csiky. Creaţiunea cea maĭ importantă a tinereĭ Ungariĭ este acea a drameĭ sociale.

Z.

BIBLIOGRAFIE

Adamescu Gh . . . . . *Luptele pentru naționalitate ale Românilor de peste munți* la 1848—49. *Noțiuni de istoria limbii și literaturii românești*, 1 v. *Manual de poetică*, 1 v.

Alecsandri V. . . . . *Opere complete*, poesii, 2 v.

Antonescu-Lupu A. . . *Veacul XVI.* Limba și literatura Românilor, studiŭ, 1 v. *Chestiuni scolare*, 1 v. *Din viața săracă*, nuvele, 1 v.

Antonescu Victor . . . . *La Banque d'Allemagne* comparée avec *La Banque de France*, 1 v.

Bengescu-Dabija G. . . . *Pigmalion*, tragedie, 1 v. *Amilcar Barca*, tragedie, 1 v.

Cucu N. St. . . . . *Petrolul*, 1 v. *Un noŭ mod de alimentare a orașelor*, 1 v.

Dauș L. . . . . *Spre moarte*, nuvele, 1 v.

Diaconovich C. Dr. . . . *Enciclopedia Română*, fasc. 8.

Dimitriescu Ang. . . . . *Barbu Catargiu*, 1 v. *Discursurile lui Macaulay*, 1 v.

Economu Ciru . . . . . *Resbunarea lui Anastase*, 1 v.

Ghica S. Scarlat . . . . . *Shylock*, trad., 1 v. *Jul. Cesar*, trad., 1 v.

Grigorovitza Em. . . . . *Deutsche Uebertragungen* aus Mihael Eminescu.

Hamangiu C . . . . . *Despre Proprietatea literară*, 1 v. *Scriitori și artiști*, 1 v.

Ionescu-Gion G. . . . . *Ludovic XIV* și *Constantin Brancoveanu*, 1 v. *Manual de poetica română*, 1 v. *Călătoriile lui Carol XII prin Țara românească*, 1 v.

Istrati C. I. Dr. . . . . *Le sel des salines roumaines*, 1 v. *Cercetări asupra păcurilor din România* (cu DD. Cucu și Saligny), 1 v. *O pagină din Istoria contimpurană a României*, med. econ. nat. 1 v. *Curs elementar de himie*, 1 v.

Kalinderu Ioan . . . . . *August și iterații*, 1 vol.

Lecca G. H. . . . . *Prima*, poesii 1 v. *Secunda*, poesii, 1 v.

Madan G. . . . . *Suspine*, poesii populare din Basarabia, 1 v.

Michailescu Stef. C. . . . *Introducere la Psicho-fisică*, 1 v. *Incercări critice* asupra invețământului nostru primar. *Vertejul cu aburi*, 1 v.

Nicolescu N. Oscar . . . *Querela inofficiosi testamenti. Nature de la réserve légale et des personnes qui y ont droit*, 1 v.

Ollănescu D. C. . . . . *Ode, Epode, Carmen secularae, Arta poetică*, ale lui Orațiu, traduceri in versuri. (Lucrare premiată de Academia română). 1 v. *Teatru*, 1 v. *Vasile Alexandri*, discurs de recepțiune la Academia română, 1 v. *Satire*, 1 v.

Păun V. D. . . . . *Ficțiune, imagine, comparațiune*, 1 v.

Pĕucescu Gr. G. . . . . *Despre obligațiuni*, 1 v. *Chestia țărănească*, 1 v.

Petrașcu N. . . . . *Mihail Eminescu*, 1 v. *Figuri literare contimpurane*, 1 v. *V. Alecsandri*, 1 v. *N. Grigorescu.*

Rădulescu-Motru C. . . . *Problemele Psihologiei*, 1 v.

Stambulescu I. . . . . *Casele de Economie*, studiŭ de legislație comparată, 1 v.

Sbiera I. G. . . . . *Mișcarea bisericească a Românilor din Bucovina*, 1 v.

Sterian G. . . . . *Visul unei nopți de vară*, trad., 1 v.

Văcărescu Theodor C. . . *Lubtele Românilor.* (Lucrare premiată de Academia română). 1 v.

Zamfirescu Duiliŭ. . . . . *Fără titlu*, 1 v. *In fața vieței*, roman, 1 v. *Lumea nouă* și *lumea veche*, 1 v. *Strămoșii noștri*, 1 v. *Alte orizonturi*, poesii, 1 v. *Imnuri păgâne*, poesii, 1 v. *Vara la țară*, 1 v.

Zanne Iuliŭ. . . . . *Proverbele Românilor*, 2 v.

I.V. SOCECŬ, BUCURESCÍ

LITERATURĂ
ȘI
ARTĂ-ROMÂNĂ

IDEI · SIMȚIRE · FORMĂ

ANUL II. Nº XII.

CUPRINSUL

NUMĂRULUĬ DE LA 25 OCTOMBRE 1898.

TEXT:

1. De la ceĭ ce nu maĭ sunt, scrisorĭ inedite . de *Ion Ghica*
2. Rici . . . . . » *Don Paez*
3. Uitare, Sonet, Părerĭ de rĕŭ, poeziĭ . . . » *H. Coşoĭ*
4. Flechtenmaher . . . . . » *N. Petraşcu*
5. Fiica luĭ Sejan . . . . . » *Ciru Oeconomu*
6. Dianeĭ, Apus violet, In Castel, poeziĭ . . » *Iuliu Dragomirescu*
7. Salonul din Paris . . . . . » *Kean*
8. Un cântec, Atuncĭ-acum, poeziĭ . . . . » *V. Demetrius*
9. Cronica, câteva propunerĭ pentru expoziţia românĕ din 1900 . . . . . » *A. Costin*
10. Revista Revistelor . . . . . » *Z.*

ILUSTRAŢII:

11. Tentaţia . . . . . de *F. Storck*
12. Adevĕrul şi minciuna . . . . . » *D. Serafim*
13. Portret . . . . . » *P. Capidan*

REVISTA **LITERATURĂ ŞI ARTĂ ROMÂNĂ**

APARE LA 25 ALE FIECĂREĬ LUNĬ

DIRECŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA : STRADA FÎNTÂNIĬ, No. 46, BUCUREŞTĬ.

Cărţile şi reproducerile după lucrărĭ de artă, trimise Revisteĭ, vor fi anunţate şi, de se va găsi cu cale, analizate saŭ reproduse.

Abonamentul la Revistă e de 30 Leĭ pe an în ţară ; în străinătate 40 Leĭ.
Un numĕr 2 Leĭ 50 Banĭ.

IMPRIMERIA STATULUĬ

2179
1899

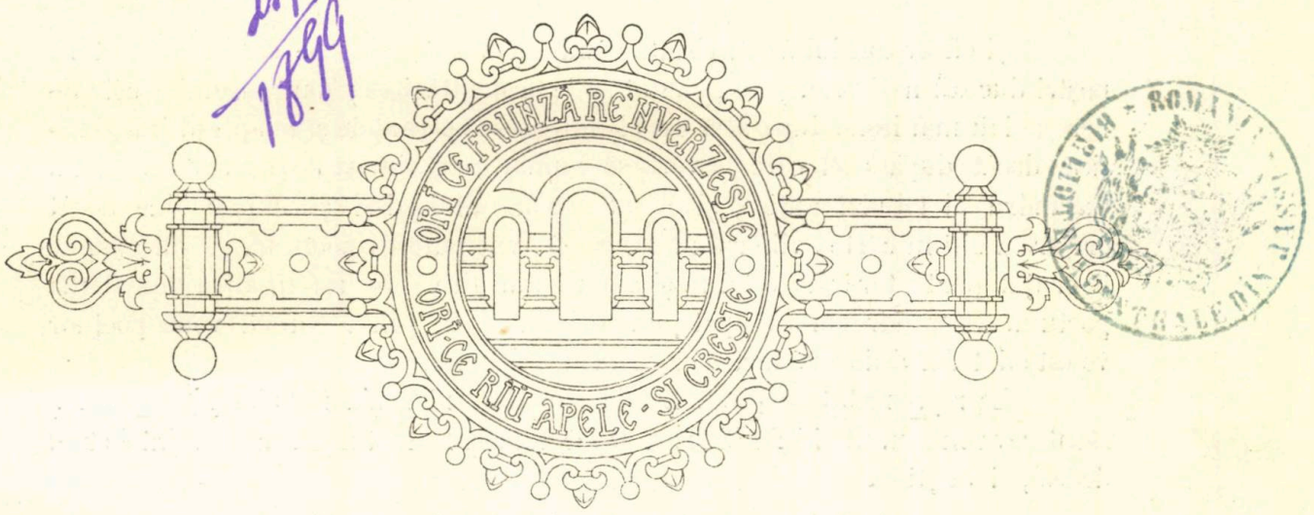

ROMÂNĂ

DE LA CEI CE NU MAI SUNT

SCRISORI INEDITE DE ION GHICA

De la un om ca Ion Ghica orĭce linie scrisă interesează. El a întreţinut, în afară de corespondenţa luĭ cu Alecsandri, relaţiunĭ amicale cu oamenii de litere ce ĭ-a cunoscut, voind să trăiască, pe lîngă viaţa-ĭ politică, şi o viaţă literară. Scrisorile de maĭ la vale, păstrate cu o pietate quasi-filială, vor aminti pe iubitorul sincer de literatură şi în acelaş timp pe omul cordial şi plin de solicitudine pentru scriitorĭ. Ele ne arată în adevĕr pe Ion Ghica, fostul ministru şi prim-ministru în atâtea rînduri, încurajând şi interesându-se de aproape de un poet, debutant pe atunci în literatura dramatică, — şi nota aceasta adaugă o trăsătură nouă la figura luĭ, o virtute escepţională la caracterul sĕŭ.

N. P.

Bucureştĭ, $^{18}/_{30}$ Martie 1897.

Scumpe amice,

Sunt mîndru de dedicaţia opereĭ D-tale intitulată *Pe Malul Gârleĭ*, scriere care, prin modul cum este condusă intriga dramatică, prin frumuseţea versurilor şi prin puritatea limbeĭ, va rĕmânea una din cele maĭ frumoase florĭ ale literatureĭ noastre, şi care are meritul unuĭ patriotism înalt şi luminat.

Un străin, căruia într'o seară ĭĭ serveam de interpret, îmĭ zicea:

„L'auteur avait le coeur gros en écrivant“.

Străinul avea dreptate. Mica D-tale comedie este scrisă cu surîsul înecat în durerea inimiĭ.

Şi eŭ aveam inima întristată când am vĕzut calea pe care conducĕtoriĭ noştri duceaŭ naţiunea, şi am căutat să le arăt rătăcirea; dar naţiunile cele tinere se iaŭ maĭ lesne după aceĭ care le linguşesc speranţele şĭ le aprind imaginaţiea, decât după aceĭ care le vorbesc numaĭ cu raţiunea rece şi severă. Bietul Casandru al fabuleĭ antice, şi el nu era ascultat, deşi ştiea maĭ bine decât orĭcare a citi în cartea viitoruluĭ. De aşĭ fi avut puterea poetuluĭ, glasul meŭ ar fi cruţat poate ţara de o tristă şi amară amăgire, precum în alţĭ timpĭ Barza poetuluĭ Alecsandrescu a scăpat puiĭ corbuluĭ de la peire. Numaĭ voue poeţilor vĕ este dat darul de sus de a face asemenea minunĭ.

La reprezentaţiile pieseĭ D-tale românul nicĭ n'a rîs nicĭ n'a plâns, a făcut ceva maĭ mult şi maĭ bine: a săpat adînc în sufletul sĕŭ învĕţămintele ce-ĭ dedeaĭ, şi va şti că

»Să-ţĭ laşĭ ogorul pradă, zic bĕtrânĭĭ, nu e bine«.

Arta dramatică are darul exclusiv de a face să trăiască, să cugete şi să vorbească eroiĭ peste secolĭ, precum vorbeaŭ şi lucraŭ când eraŭ în viaţă. *Pe Malul Gârleĭ* este o mică comedie care va rĕmânea pentru totdeauna în repertoriul Teatruluĭ Naţional, ca la împrejurărĭ grele să scoată pe veselul şi generosul *Ionică* pe scenă ca să zică Românilor

Să nu uite Basarabia;

va scoate pe *Arghira Busuioc* ca să le zică: »să se ferească de intriganţĭ şi de linguşitorĭ«.

Urmează, tinere amice, calea ce aĭ apucat; fă multe opera ca *Pe Malul Gârleĭ*, tradu multe drame şi comediĭ cum aĭ tradus pe *Ruy-Blas*, şi fiĭ sigur că veĭ avea dreptul de-aţĭ zice:

»Am trăit şi am meritat de la Patrie!«

Primeşte, scumpe amice, împreună cu mulţumirile şi recunoştinţa mea, încredinţarea stimeĭ şi consideraţieĭ cele maĭ afectuoase.

Bucureştĭ, $^{11}/_{23}$ Iulie 1880.

Dragă amice,

Am primit cam târziŭ târzia D-tale scrisoare de la 17 Iunie, la care mĕ zoresc a rĕspunde cu întârziere.

Eştĭ un leneş, şi eŭ de-asemenea, amêndoĭ suntem leneşĭ, şi nu maĭ căta vr'o altă pricină; aceasta-ĭ cea maĭ bună, căcĭ e cea maĭ adevĕrată. Urmează-mĭ dar exemplul, nu te scuza, ci scrie. Dumnezeŭ a făcut pe omul de talent ca să scrie.

O să mĕ duc la Terapia când vîntul din Sud va înceta. Voiŭ sosi cu..... citeşte *poiraz*; cunosc ciorba luĭ Petala şi ştiŭ ce este; apoĭ cum să mĕ mişc când doctorul pretinde ca să staŭ orizontal? Din punctul de vedere politic, are poate dreptate; dreapta şi stînga sunt deopotrivă, orĭ nu sunt bune de nimic nicĭ una

nicĭ alta; deşi se zice că inima e la stînga, eŭ cred că de amêndouĕ părţile sunt numaĭ intestine, care secretează venin în abundanţă.

Dar, fiindcă fără voe condeiul a alunecat pe terenul arzĕtor al politiceĭ, permite-mĭ să-ţĭ daŭ o bună povaţă: scrie ministruluĭ D-tale, scrie-ĭ în toate zilele, maĭ bine de zece orĭ decât o singură dată, nu te sfii şi nu prea căuta la calitatea veştilor; ia-le din grămadă de la Galata, de la Pera saŭ de la Cassim-Paşa, de unde or fi, şi nu te turbura dacă veştile de dimineaţă desmint pe cele din ajun şi dacă cele de la amiazĭ se ciocnesc cu cele de seara. Treaba lor, asta place politiceĭ actuale şi nicĭ nu ştie să facă altceva. Iată Agenţia Havas.

. . . . . .

Sĕptămâna trecută am avut la mine treĭ zile pe Alecsandri. După aceea s'a dus la Sinaia, chemat de Prinţesă; arta, subt auspiciile Alteţeĭ Sale Regale Prinţeseĭ, face progrese repezĭ.

Vĕrul... mi-a făcut onoarea, sunt acum câteva sĕptămânĭ, de a-mĭ adresa cuvîntul cu graţie, pentru a-mĭ anunţa că dobîndise o *minunată flaşnetă* cu care să distreze pe vizitatoriĭ sĕĭ şi să-ĭ facă să joace douĕsprezece valţurĭ, douĕsprezece cadrilurĭ şi tot pe atâtea polcĭ, fără a maĭ pune la numĕr ariile de operă, şi şĭ-a sfîrşit istoria printr'o amabilă invitare, la care am rĕspuns prosteşte, întrebându-l dacă mĕ chiamă să învîrtesc manivela.

Veĭ fi aflat negreşit că Alteţa Sa Regală mĭ-a dat 4.000 leĭ ca să trimet doĭ actorĭ la Paris. Sorţiĭ aŭ favorizat pe Aristiţa Romanescu şi pe Manolescu. După spusa amêndurora, eĭ fac admirarea marilor artiştĭ. Sigur este că Got şi Delaunay aŭ fost de o bunătate şi de o amabilitate extraordinară, le daŭ lecţiĭ şi la Comedia franceză şi la Conservator.

Trimete-mĭ iute piesa şi scrie-mĭ ce maĭ facĭ. Alecsandri, care ese de la mine, mĕ însărcinează să-ţĭ mulţumesc pentru buna amintire. Eŭ din parte-mĭ te rog să ierţĭ mîzgăliturile mele, căcĭ scriŭ culcat; prezintă omagiile mele respectuoase Doamneĭ şi primeşte o bună şi frăţească strîngere de mână.

Bucureştĭ, $^{11}/_{23}$ Noemvrie 1880.

Dragă amice,

Am sosit chiar azĭ-dimineaţă de la Miclăuşenĭ... şi de la Mirceştĭ; am adus pe Alecsandri într'un wagon-lit bine cocolit şi încălzit.

Pribeagul se va juca Marţea viitoare, de astăzĭ în opt zile, la $^{18}/_{30}$ Noemvrie. Doamna Romanescu va juca rolul Bârseascăĭ, care lipseşte, şi te pot asigura că frumoasele-ţĭ versurĭ aŭ să câştige. Doamna Romanescu ca şi Manolescu s'aŭ folosit cu prisosinţă de şederea lor la Paris; nu-ţĭ vine a crede, nu-ţĭ poţĭ închipui cât aŭ câştigat şi câtă emulaţiune aŭ aprins între unĭĭ camarazĭ.

Eştĭ liber, începe piesa, ce-ţĭ este în gînd, termin-o şi trimete-mi-o în grabă. Nu maĭ lua sfaturĭ de la nimenĭ şi mergĭ pe calea inspiraţieĭ D-tale.

Alecsandri e pe drum de a-şĭ sfîrşi pe *Pepelea*.

Primeşte, dragă amice, asigurarea distinseĭ şi afectuoaseĭ mele consideraţiĭ.

Londra, 14 Ianuarie 1882.

Cât de amabil eştĭ că te-aĭ gîndit la mine, iubite, şi mi-aĭ vorbit de câţĭva distinşĭ şi buniĭ prietenĭ, care aŭ graţiositatea a-şĭ maĭ aduce aminte de mine. Eŭ trăesc aicĭ într'un pustiŭ populat: legăturile sunt prea grele din cauza depărtărilor. Te poţĭ plimba pe jos zile întregĭ fără a întîlni o figură cunoscută, şi pentru a vedea pe cineva trebue să-ţĭ facĭ ochiĭ roată cel puţin un ceas. Londra este un oraş, care are zece saŭ douĕsprezece parcurĭ, numĕrând fiecare maĭ multe sute de hectare, strade largĭ de 50 metri, case nu tocmaĭ înalte şi cu toate acestea are aproape 4 milioane de suflete; fă-ţĭ idee de spaţiul ce ocupă pe suprafaţa insuliĭ.

Predecesorul meŭ, pentru a da fără îndoială aer soţieĭ sale, a închiriat o locuinţă departe de lume şi m'a silit să fac ca dînsul.

Spune-mĭ ce face Wefyk-Paşa la Iildiz-Kiosk? Ce este, ce-o să fie?

Cu mare plăcere aflu că ţĭ-aĭ reluat lucrările literare.

Vaĭ! teatrul a căzut pe mâinĭ interesate şi negligente. O să se joace tot vechiul repertoriŭ al luĭ Pascaly. Sfîrşeşte-ţĭ comedia, continuă pe *Petru Rareş*, dar nu le da în timpul ăsta, ţine-le pentru timpurĭ maĭ bune. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

Fă, te rog, să parvie scrisoarea aci alăturată luĭ Wefyk-Paşa.

Termin, spunêndu-ţĭ la mulţĭ anĭ cu fericire, după pofta inimiĭ.

Iubite,

Alecsandri doreşte să citească bucata D-tale *Lupul şi Barza*. Dacă voeştĭ să fiĭ amabil şi să-ĭ facĭ plăcerea, vino cu manuscriptul la Alecsandri, otelul Broft, astă-seară la 7 ore.

Al tĕŭ.

Joĭ, $^{15}/_{27}$ Iunie.

Iubite,

Doamna. . . . . doreşte foarte mult să cunoască bucata D-tale *Lupul şi Barza*; dacă astă-seară nu eştĭ ocupat, vom petrece ascultând frumoasele-ţĭ versurĭ.

Voiŭ fi la Doamna . . . . . la opt ore seara.

Vom lua oarecare dispoziţiĭ privitoare la teatru.

Al tĕŭ.

$^{2}/_{14}$ Iulie 1878.

Londra, 2 Noemvrie 1883.

Iubite,

Iartă-mĕ, că-ţĭ urez aşa târziŭ petrecere bună pentru sĕrbătoarea, de la care a trecut deja 20 zile. Dar închipueşte-ţĭ ce distracţie: după ce am scris *un la anul şi la mulţi ani* la lampa luĭ 7 Noemvrie, pe când orologiul suna miezul nopţiĭ, am lăsat scrisoarea şi nu am maĭ intrat de atuncĭ în odaea aceea din cauza friguluĭ.

Astăzĭ ducêndu-mĕ să iaŭ ceva am găsit felicitările mele neisprăvite acolo unde le lăsasem. După această explicaţiune, spune-mĭ ce facĭ, ce lucrezĭ?

Alecsandri stă la gura sobiĭ rimând şi ritmând. Am vĕzut că şi-a pus în repetiţie *Fintâna Blanduzieĭ*. Va fi un noroc pentru nenorocita noastră scenă naţională, care de la *Pe Malul Gârliĭ*, *Despot* şi *Pribeagul*, n'a maĭ avut asemenea sĕrbătoare.

Vĕd cu părere de rĕŭ că Direcţia noastră se ocupă maĭ mult de operete decât de adevĕrata literatură dramatică. Cu toate acestea ar trebui să *înţeleagă, dacă nu, să ştie* că-şĭ poate procura fără cheltuieli o trupă *à la Raşca*, care să joace *les bouffoneries parisiennes* tot aşa de bine, dacă nu maĭ bine ca aĭ noştri. Aducênd asemenea trupe fără grije de a le maĭ forma, cu greŭ aĭ noştri ar putea să ţină piept luĭ Gandon şi Keller. De vreme ce nu ne putem procura din străinĕtate artiştĭ, care să joace piesele autorilor noştri şi care să meargă alăturĭ cu mişcarea noastră literară, pentru ce să umbli cu 'ndărĕptnare pe o cale care e cu desĕvîrşire stricăcioasă. Opereta este totdeauna maĭ bună în franţuzeşte, cu jocul de cuvinte al acesteĭ limbĭ delicate şi cultivate. In acest sens traducţia D-luĭ Choux-Fleuri, n'are valoarea textuluĭ fancez, ear artiştiĭ noştri ar fi nişte caraghioşĭ, bunĭ să distreze, dar nu să înalţe spiritul.

Intenţia mea a fost necontenit să se joace bunele piese ale autorilor noştri, şi cum nu se putea da pe sĕptămână decât 3 reprezentaţiĭ, jucam printre picăturĭ traducţiĭ din comediile teatruluĭ francez.

Scrie-mĭ maĭ des.

Prieten devotat.

Ion Ghica.

RICI

În serile calde de vară,—când amintirile fiinţelor iubite ne resar în minte, ca nişte florĭ parfumate, şi când fericirile de altădată par maĭ dulcĭ şi maĭ mîngăietoare, ca razele unuĭ soare de toamnă, — *o* văd adeseaorĭ, — cum o văd astă-seară,—apropiindu-se de mine, albă şi blândă, în toată primăvara frumuseţiĭ cu care mĭ-a înlănţuit sufletul.

Privesc, sub ochiĭ meĭ, părul eĭ galben şi moale, care, când îl vedeam în bătaia lumineĭ, îmĭ părea ca un focar de scînteĭ; frăgezimea obrazuluĭ eĭ, atât de însorat sub zîmbetul guriĭ calde şi colorate, care se deschidea ca un curcubeŭ alb pe un cer de trandafirĭ; ochiĭ eĭ albaştri, liniştiţĭ şi încrezătorĭ, în care îmĭ străvedeam, într'o secundă, toată viaţa până la moarte, şi care ascundeaŭ taĭnice apusurĭ de soare şi nopţĭ pline de încântărĭ, deschizênd, sub pleoapele lor, porţile înţelesuluĭ iubireĭ, a frumuseţeĭ şi sfinţenieĭ eĭ; simplitatea portuluĭ eĭ, rochiţa uşoară, cu patrate albe şi negre, şi pieptenele de cap, cu marginea aurie, dându-ĭ înfăţişarea şi candoarea marmurelor antice.

Ascult glasul *eĭ,* dureros de dulce, — pală de azur pusă pe muzică, — vibrând argintos, în aceeaşĭ cameră goală,—din spitalul cel noŭ ce se zidea atuncĭ,— unde feţuia scînduri tatăl eĭ, bătrânul Franz Stolerul, tuşind din adîncul pieptuluĭ, în vreme ce mama eĭ, buna şi sfioasa Mari, făcea bucate la maşina din colţul cameriĭ.

O, farmec nepătruns al adolescenţiĭ! Cât de transfigurate nu-mĭ arătaĭ tu toate acestea, şi cum îmĭ strîngeaĭ întreaga viaţă în bătăile inimeĭ la un cuvînt al eĭ! Ce soare era în sufletul şi ochiĭ meĭ, când mĕ atingea în treacăt ro-

chia ei! Ce senin în gîndul meŭ şi în câte mĕ încunjuraŭ, când mĕ întorceam acasă! Imĭ părea că plutiam pe o mare de nesfîrşite încântărĭ. O viaţă nouă şi caldă se strecura prin fiinţa mea. Eram atât de fericit!... Şi sunt încă şi astăzĭ atât de fericit aducêndu-mĭ aminte de atuncĭ!...

Cine oare ne răpeşte simţirile acestea ale adolescenţiĭ? ! Cine oare ne smulge aripele, — ca la nişte pasĕrĭ, — de nu ne maĭ putem lua sborul atât de sus?...

Când am vĕzut-o întâia oară, era în biserică, şi sta lîngă mă-sa. Ochiĭ eĭ frumoşĭ cătaŭ cucernic spre altar, şi nu se vedea de a curmezişul lor decât genele-ĭ lungĭ şi grele. Sub haina-ĭ subţire mişca respirând încet sînul. Era o credinţă adîncă în privirile eĭ, o rugăciune mută în toată fiinţa-ĭ.

Un an întreg apoĭ n'a fost om maĭ fericit pe lume decât mine. In fiecare Duminică după prânz, eram la ea acasă. Camera lor părea atuncĭ alta de curată ce era; nicĭ strujiturĭ de la rîndea, nicĭ căprioriĭ de geluit, nicĭ scînduri prin casă, ca în zilele de lucru. Podelele albe, spălate frumos, faţa de masă schimbată, şi eĭ câte treĭ maĭ curaţĭ şi maĭ îngrijiţĭ decât toată sĕptămâna. Bĕtrânul Franz îşĭ aprindea pipa de sĕrbătoare şi citia o gazetă vieneză, privind cu dragoste, din timp în timp, pe deasupra ochelarilor la fata şi nevasta luĭ. Mari pregătea supa, iar Rici plivea florile, orĭ se uita rezemată de fereastră în adîncul ceruluĭ, gînguRind încet ca un copil mic câte un cântec în neştire. Cele maĭ neuitate momente eraŭ când ea se punea se cânte serios. Trecea în fundul cameriĭ, îşĭ aşeza frumos cutele şorţuluĭ, şi cu faţa ca transfigurată, începea încet ariĭ din opere, maĭ adesea din Traviata şi Trovatore. Era atuncĭ în înfăţişarea şi glasul eĭ atâta electrizare, atâta inspiraţie, atâta sfinţenie, că părea un suflet mistic dinaintea căruia se deschidea cerul. Pe ochiĭ-ĭ se lăsa o perdea brumoasă, care vibra ea însăşĭ, ca un acompaniment, o altă muzică maĭ profundă, maĭ misterioasă. In ce înălţimĭ Dumnezeeştĭ şi cu cât extaz se ridicaŭ privirile eĭ, înecate de fericire! Ce minunată apoteză celuĭ care scrisese muzica aceea!

Aşa treceaŭ Duminicile, calme, fără nimic extraordinar; şi cu toate acestea ele sunt cele maĭ marĭ sĕrbătorĭ ale sufletuluĭ meŭ în viaţă.

Dar în primăvară Rici se înbolnăvi. Când mĕ duseiŭ s'o vĕz, o găsiĭ culcată cu capul în poala mă-siĭ, ascuzêndu-şĭ obrazul cu mâinele la vederea mea. Credea că nu maĭ era frumoasă. Rĕul străbătuse în toată fiinţa eĭ şi urmele luĭ se resfrîngeaŭ în paloarea sidefie a pĕlieĭ, devenită albă ca o camelie, şi în cercurile albastre d'imprejurul ochilor, care se aseménaŭ acum cu cele dintâĭ stele ce licăresc în umbra amurguluĭ. Glasul îĭ rĕsuna însă maĭ dulce, maĭ sfînt decât altădată. Când îĭ luaiŭ mâna în mâna mea, simţiĭ că trupul eĭ ardea ca un rug. Pĕrul îĭ era maĭ moale, părea un praf auriŭ şi uşor pe care îl mişca aerul încet. Fără voia mea, un fior rece străbătu prin tot corpu-mĭ. Intrevĕzuĭ parcă umbra morţiĭ, fluturând în jurul obrazuluĭ eĭ.

Cum se sinucisese în oraş doĭ tinerĭ care se iubeaŭ, ea mĕ întrebă încet dacă era adevĕrat. La afirmarea mea, şi când îĭ adăugaiŭ că ceĭ care cu adevĕ-

rat se iubesc doresc în totdeauna să moară împreună, Rici mĕ privi un moment lung, şi în ochiĭ eĭ undi o lacrimă. Apoĭ, voind să-mĭ iaŭ de la dînsa ziua bună pentru maĭ mult timp, ea găsi un mijloc de a îndepărta câteva minute pe mă-sa, şi rĕmânênd singură cu mine, îmĭ luă mâinele între ale eĭ, ca şi cum ar fi voit sămĭ mulţumească pentru c'am venit s'o vĕz, mi-le duse la inima eĭ, şi sculându-se puţin, îşĭ sprijini capul pe umĕrul meŭ. Simţiĭ pentru întâia oară pĕru-ĭ atingênd obrazul meŭ şi avuiŭ un moment o sensaţie nouă, necunoscută. Inchise ochiĭ, şi buzele eĭ, calde petale de trandafir, se lipiră încet de gura mea, într'un sărutat lung, înflăcărat, în care părŭ că-şĭ dă toată viaţa, cel întâĭ şi cel din urmă...

Şi atât. N'am maĭ vĕzut-o niciodată. In lunele de vacanţă Rici muri, adeverind parcă înrudirea dragosteĭ cu moartea, neîntreruperea firuluĭ aceluia tainic care leagă tresăririle inimeĭ cu ghiaţa mormîntuluĭ.

Când, după douĕ luniĭ, mĕ întorseĭ la şcoală, găsiĭ pe tatăl şi mama Riciĭ îmbĕtrâniţĭ cu aniĭ întregĭ. Bĕtrâna îmĭ povesti moartea feteĭ eĭ, plângênd şi suspinând ca un copil, înmormîntarea strălucită ce-ĭ făcuse damele oraşuluĭ, mormîntul eĭ lucrat şi încunjurat cu grilaj de fer.In casă, în jurul lor, toate vorbiaŭ şi amintiaŭ pe Rici. Scaunul pe care stătea ea de lucra, era la loculuĭ luĭ. Rozeta de pe fereastră, îngrijită odată de dînsa, împrăştia şi acum miros în juru-ĭ; până şi oglinda din perete în care se pieptăna ea, părea din timp în timp că-ĭ resfrînge chipul uşor şi blând.

Când însera eram la cimitir. Printre crucile nenumĕrate ce ridicaŭ parcă braţele lor la cer,—s'ar fi zis în semn de speranţă către o altă viaţă,—întâlniĭ şi crucea eĭ. Ce tăcere imensă la mormîntu-ĭ!... Câteva buruene de lîngă el, clătinate de adiere, aruncaŭ umbre mişcătoare pe peatra de deasupra mormîntuluĭ, şi, cu umbrele lor, ceva taĭnic care-ţĭ dădea un fior în gîndire... Era sufletul eĭ în aceste plante?... Deasupra pietriĭ sta scris: »*Marieĭ Franz, feteĭ celeĭ maĭ frumoase din oraş, câteva dame, în semn de admirare*«. Când îmĭ ridicaĭ capul în sus, stelele îşĭ urmaŭ drumul lor albastru încet, abia mişcând, păreaŭ că merg în urma unuĭ cortegiŭ mortuar.

Trecuse câţĭva aniĭ dela moartea eĭ, când într'o noapte de primăvară, — de care îmĭ amintesc cu oroare,—am visat-o. Mi se părea că era o noapte tristă, cu un cer negru care acoperea lumea în silă, sătul parcă de ea. Arboriĭ păreaŭ înghe̊ţaţĭ în nemişcarea lor împietrită, frunzele cenuşiĭ, fără viaţă. Nicĭ o fiinţă pe stradele moarte şi fără înţeles care mĕ încunjuraŭ. De odată, se arătă la orizont, spărgênd noriĭ, geana luniĭ, ca un ochiŭ ce se deschide. Casele din juru-mĭ deveniaŭ străveziĭ. Când luna apăru întreagă, albă şi rece, putuĭ privi, în toate casele de pe pămînt, perechĭ inconştiente de oameniĭ goĭ, cuprinşĭ de spasmurile iubiriĭ!... Lîngă mine însumĭ... Rici, goală, cu o faţă de nebună, despletită, cu sînul ridicat, cu buzele întredeschise, arzênd ca douĕ flacărĭ, cu ochiĭ îmbĕtaţĭ, morţĭ pe jumĕ-

tate de plăcere, cu mâinele rugătoare, strigându-mĭ într'un tremur convulsiv, cu o putere de voinţă ce nu vĕzusem nicĭodată la ea: s'o iubesc, s'o iubesc mult, toată viaţa, şi să nu maĭ iubesc pe alta. Din ochiĭ eĭ scăpăraŭ scînteĭ, de teama gîndulŭĭ acestuia; din gura eĭ plecaŭ mişcărĭ în neorînduială de femee în furia gelozieĭ... Apoĭ se linişti, se culcă şi adormi cu faţa la perete.

Când mĕ deşteptaĭ, mi se păru c'am reînviat. Ce vis vrăjmaş care-mĭ sfărîmă chipul blând şi sfînt al Riciĭ, care-mĭ spulberă atmosfera curată, caldă, parfumată ce-ĭ înconjura fiinţa ca o aureolă de lumină!... Era oare vedenia viitoruluĭ ce aş fi petrecut cu ea dacă trăia, acel vis? Era iubirea eĭ, atât de liniştită, atât de sentimentală şi de eterată la început, care urma să se schimbe în o iubire atât de învăpăiată ca arşiţa zileĭ de vară, după care se deslănţue vijelia, ploia, trăsnetele?...

Indepărtaĭ repede din mintea mea această idee, şi revenĭĭ la seninătatea realităţiĭ.

Mĭ-a trebuit mult timp să uit imagina din vis.

Iar acum, ca şi oricând, dar maĭ ales în serile calde de vară, când amintirile fiinţelor iubite ne resar în minte ca nişte florĭ parfumate, nu fac decât să închid un moment ochiĭ, pentru ca Rici să-mĭ apară — ca astă seară — albă şi blândă, în toată primăvara frumuseţiĭ cu care mi-a înlănţuit gîndul pentru de-apururĭ.

Don Paez.

UITARE

Când fu să plecĭ, c'o zi maĭ înnainte,
Ţi-am dat un crin: — să ţi-l păstrezĭ în carte
Şi să-ţĭ aducĭ, din când în când, aminte,
Că ne iubim şi că suntem departe!

Şi tu l-aĭ luat; cu câtă bucurie
L-aĭ sărutat pe albele petale!
Il apăsaşĭ pe pept cu frenezie,
Şi îl stropişĭ cu lacrĕmile tale!

Plecaseşĭ tu. Purtându-mĕ durerea
Spre casa ta, trecuiŭ pe la fereastră;
Ca 'ntr'un pustiŭ mĕ 'nfioră tăcerea
Şi bietul crin se veştejea în glastră.

Stătea uitat, şi pe corola-ĭ moartă,
Incă plutea durerea luĭ nebună;
Mi se păru c'avem aceeaşĭ soartă
Ş'am stat să plâng cu dînsul împreună.

SONET

În soare, mugurii zîmbesc pe ramuri,
Un colț de frunză tînără mijește...
Din somnul ei, natura se trezește,
Turnând pe flori divinele-i balsamuri.

Trec șiruri de cocori și cad pe grâne...
Aduși de dor în lanuri să se scalde!
Îi văd plutind... Pe marea de smaralde,
Pindesc piloți cu capete bătrâne.

Bieții pribegi!... Din țara fericirei,
Și din căldura veciniculuĭ soare,
Ei aŭ sburat la glasul amintirei!

Toate revin la vechia-le splendoare.
Doar tu uitași cuvintele iubirei!
Iubita mea, de-aĭ ști tu cât mă doare!...

PĂRERĬ DE RĚŬ

Cu frunzele ce din copacĭ prind să se cearnă,
Jos cade poezia vereĭ... istovită...
Şi, de-aşĭ avea o amintire fericită
Pe care s'o slăvesc în nopţile de iarnă!..

Un gînd maĭ drag, orĭ o poveste tăinuită,
Ascunsă sub un colţ de cer smăltat cu stele,
Ar fi putut să dea singurătăţiĭ mele,
Parfum, din poesia cu prisos trăită.

Pustiĭ trecură însă nopţile acele!
Şi azĭ, cu lacrĕme de foĭ, pădurea plânge;
Ş'al poezieĭ vers în depărtărĭ se stinge
Cu cel maĭ după urmă stol de rîndunele...

H. Coşoĭ.

F. STORCK

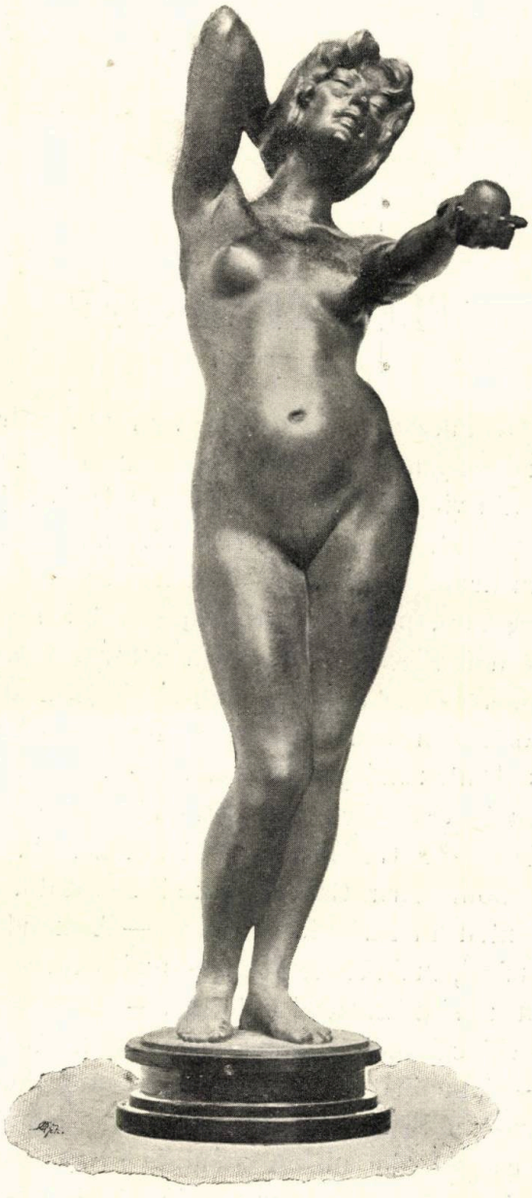

Tentația

FLECHTENMAHER

Printre puţinii străinĭ, care, trăind la noĭ, aŭ avut o dragoste sinceră şi statornică de ţara românească, unindu-se cu năzuinţele Poporuluĭ Român şi inspirându-se din viaţa şi trecutul luĭ, a fost de sigur bĕtrânul artist Flechtenmaher. El nu s'a gîndit, ca ceĭ maĭ mulţĭ străinĭ, să strîngă avere în ţara aceasta, pentru ca în urmă să meargă s'o cheltuiască saŭ s'o lase aiurea, şi n'a fost nicĭ dintre aceia care, prin cunoştinţele saŭ talentele lor, îşĭ iaŭ aere de oamenĭ marĭ faţă de noĭ. Flechtenmaher, din contra, ca unul ce deschise ochiĭ în România, a considerat-o ca pe patria luĭ, s'a identificat cu momentele bune şi rele ale românuluĭ, a plâns saŭ a rîs, după cum a plâns saŭ a rîs românul, şi a lucrat împreună cu el întru îndeplinirea celor ce-ĭ sunt ursite de soartă. Iată cuvîntul pentru care cu dragoste şi cu recunoştinţă încercăm a fixa aicĭ memoria luĭ.

Născut în 1822 din Christian Flechtenmaher, jurisconsult austriac, — adus în Iaşĭ de către Domnitorul Calimach, unde se căsători cu o moldoveancă şi fu împămîntenit pentru lucrările luĭ juridice, — Alexandru Flechtenmaher îşĭ dezvoltă talentul muzical, auzind în casă zilnic muzică din cea maĭ fragedă copilărie. Inzestrat din fire cu un simţ muzical puternic, — aşa că se povestea ca amintire rĕmasă în familie că el, ca copil, lăcrăma de câteorĭ îĭ cânta doica ariĭ româneştĭ ca să-l adoarmă, — şi, înclinat în spre melancolia cântecilor româneştĭ, se devotă cu totul muziceĭ noastre. El începu de la vîrsta de 8 anĭ primele sale studiĭ pe vioară, în aşa chip că peste doĭ anĭ, în vîrstă de 10 anĭ, cântă la concertul profesoruluĭ sĕŭ *Variaţiunile luĭ Rode* în aplauzele entuziaste ale saleĭ. Din ziua aceea saloanele familielor distinse din Iaşĭ îl aveaŭ în toate seratele lor ca pe o rară precocitate artistică.

In vîrstă de 11 anĭ, şi de o mare slăbiciune corporală, el fu angajat să cânte în orchestra teatruluĭ francez de la Iaşĭ, unde, în seara cutremuruluĭ celuĭ mare din 1832, fu trîntit jos din orchestră [1]). Sculânduse micul Flechtenmaher —

[1]) Revista *Doina*, No. 32, anul 1885.

nara el la bĕtrâneţe celor ce-l cunoşteaŭ — crezuse că-l trântise boerul Docan, a căruĭ mânică de la şuba sa cea mare îl dădea jos de pe scaun de câte orĭ trecea să-şĭ ocupe locul în stal. La 14 anĭ fu trimis la Viena unde stătu 5 anĭ, şi de unde, sfîrşind, fu angajat ca solo de violină la un teatru vienez.

Cam pe atuncĭ tatăl luĭ căzu greŭ bolnav de paralizie la Iaşĭ, şi tînĕrul artist fu nevoit să se întoarcă în ţară. Inainte de a sosi, dădu în Rusia câteva concerte în care talentul sĕŭ fu mult apreţiat. Intors în ţară, vĕzu pe tată-sĕŭ sfîrşindu-se şi trebui să iee asupra luĭ sarcina familieĭ sale, alcătuită din 7 copiĭ şi rĕmasă cu desăvîrşire săracă, deşi tată-sĕŭ fusese profesor de legĭ la Academie şi om de-aproape al luĭ Mihaĭ Sturdza. Iluziile artistuluĭ de a se maĭ întoarce îndărăt la Viena, spre a trăi în mediul acela muzical şi a-şĭ perfecţiona cunoştinţele, fură spulberate pentru totdeauna.

Numit şef de orchestră la teatrul francez din Iaşĭ, Flechtenmaher începu a compune ariile luĭ pentru vodevilurile teatruluĭ naţional, vodevilurĭ scrise de Alecsandri, Costache Negruzzi şi Millo. O nenumĕrată mulţime de melodiĭ pline de gingăşie şi cu mult caracter românesc străbat în: *Nişcorescu, Doĭ ţĕranĭ şi cinci cârlanĭ, Cimpoiul, Scara mîţeĭ, Insurăţeiĭ, Baba Hirca, Tuzul-Calicul, Craiŭ noŭ, Rĕmăşagul, Piatra din casă, Nunta ţĕrănească, Chiriţa în Iaşĭ, Doĭ morţĭ viĭ, Fermecătoarea,* şi altele. Maĭ ales melodiele din *Cinel-Cinel, Surugiul şi Barbu Lăutarul* sunt pline de naivitate şi de o dulceaţă semi-orientală proprie, cum se ştie, muziceĭ noastre populare.

Dar acolo unde talentul luĭ Flechtenmaher s'a ridicat maĭ presus de toate a fost în *Adio la Moldova,* în *Hora Uniriĭ,* în *imnele* sale *naţionale,* în *romanţele* sale *româneştĭ,* înfrăţite cu poezia lirică, cu *cântecile* nenumĕrate ale luĭ Alecsandri şi ale altor poeţĭ din timpul acela.

In 1852 el veni în Bucureştĭ, unde se căsători cu d-şoara Maria Mavrodin, ea însăşĭ artistă, poetă, inimă entuziastă, căreea se datoreşte iniţiativa ridicăreĭ statueĭ luĭ Mihaĭ Viteazul din faţa Universităţeĭ.

In ceĭ 25 de anĭ ce urmară Flechtenmaher scrise necontenit şi din ce în ce maĭ frumos. Umblând de la Bucureştĭ la Iaşĭ şi la Craiova, după cum teatrele din aceste localităţĭ îl atrăgeaŭ maĭ mult, el compuse melodiele din: *Baniĭ, Gloria şi Amorul*; *Rotarul, Urita satuluĭ, La sînul mameĭ, Balul slugilor, Conştiinţă, Domnişoara schimbă dinţiĭ,* etc.; cântece ca: *Mirele Românieĭ, Saltă române, Dragă ţară,* etc. Incepu opera sa *Fata de la Cozia, Sacagiul,* operă comică, etc.

Considerată în sine, muzica luĭ Flechtenmaher, nu înseamnă mult. Sunt într'însa ariĭ naive alcătuite de câte un simplu motiv repetat, în care străbate, icĭ colo, o vagă notă lirică, fără desfăşurare melodică şi ştiinţă de armonie, în sensul modern al cuvîntuluĭ, în bucăţile de *ensemble.* Meritul luĭ cel mare este a fi fost printre ceĭ dintăĭ, dacă nu poate chiar primul, care a scos la iveală, timp de o jumĕtate de veac, melodiele noastre populare. Muzica luĭ corespunde întregeĭ noastre desvoltărĭ de atuncĭ, literatureĭ, politiceĭ, vieţiĭ intelectuale care s'aŭ arătat sub aceleaşĭ înriuririĭ acum 50 de anĭ. Din puntul acesta de vedere Flechtenmaher aparţine istorieĭ noastre. E de presupus că

dînsul ar fi făcut mai mult, dacă l-ar fi ajutat fie studiul complect al armoniei, care îi lipsea, fie împrejurările priincioase. Ceeace va contribui încă ca muzica lui Flechtenmaher din vodevilurile lui Alecsandri să fie uitată, vor fi înseşi aceste vodeviluri care încep a fi uitate şi ele. S'a întîmplat — eterna lege a evoluţiei lucrurilor, prin care se adevereşte că un popor nu se trezeşte de odată cu talente desăvîrşite, — că nici vodevilurile lui Alecsandri nu aŭ ridicat melodiele lui Flechtenmaher, precum nici melodiele lui Flechtenmaher n'aŭ făcut să trăiască vodevilurile lui Alecsandri. Şi unele şi altele aŭ fost de aceeaşi intensitate, de aceeaşi durată de viaţă. Ele vor înceta de a trăi — dacă n'aŭ încetat încă — în acelaş timp. Dar deasupra ariilor de vodeviluri şi operilor sale care s'aŭ învechit şi se învechesc pe zi ce merge, este un Flechtenmaher care va trăi şi pe care-l vom găsi în toţi urmaşii ce aŭ dus mai departe cultul muziceĭ noastre naţionale: în G. Ştefănescu, în G. Dinicu, în Enescu şi alţii ce se vor arăta în viitor.

Din nenorocire, din tot capitalul luĭ muzical nu ne-a rămas mai nimic scris. Cum pe timpul acela melodiele nu se tipăreaŭ, ci rămâneaŭ în manuscris, el era aproape singur care le avea; un incendiŭ însă, a distrus mai toate compoziţiile sale muzicale.

Flechtenmaher a fost câţiva aniĭ director al Conservatoruluĭ la înfiinţarea luĭ în 1864. Spre bătrâneţe el se retrase din ce în ce mai mult, şi fu din ce în ce mai trist şi mai uitat de toată lumea.

Nu sunt decât câţiva aniĭ de când într'o zi l-am văzut la Câmpulung, slab, transparent, fără un strop de sânge în figură, cu părul lung dat peste cap — singurul lucru ce mai arăta în el pe artistul de altădată. Câţiva amatoriĭ dădură un concert cu profitul căruia să vină în ajutorul suferinduluĭ bătrân. Acel concert ca şi slabul ajutor de mai pe urmă n'aŭ făcut decât să nu-l lase să moară de foame. Nici ţara care a trăit în artă cu compoziţiile sale muzicale, nici Teatrul Naţional, la a căruĭ înălţare a fost unul din ceĭ mai puternicĭ stîlpi, şi nici prieteniĭ din timpurile frumoase de altădată nu şi-aŭ mai adus aminte de bătrânul suferind, care în 28 Ianuarie 1898 îşi sfîrşi zilele luĭ amărîte în cea mai cumplită mizerie, într'o casă umedă din fundul Capitaleĭ.

Noĭ nu putem a ne ascunde mişcarea sufletească în faţa unuĭ artist ca Flechtenmaher, care a avut nu numaĭ talentul melodielor frumoase, a viselor şi simţirilor unuĭ popor întreg, dar care a avut şi puterea de a înfrunta toată viaţa, greutăţile cariereĭ luĭ, de a brava, mai întâĭ, desconsiderarea ce a trebuit să i-o arate societatea din timpul acela, prin faptul că îmbrăţişa, el, fiul jurisconsultuluĭ Flechtenmaher şi mâna dreaptă a luĭ Vodă, cariera de artist, — de a respinge propunerile avantajoase ce i s'aŭ făcut în Rusia, pentru a rămânea lîngă familia şi în patria luĭ adoptivă, şi apoĭ de a îndura lipsele de tot felul şi din ce în ce mai amare şi mai straşnice, până la marginea groapeĭ.

In faţa unuĭ astfel de suflet, în care flacăra dumnezeească a arteĭ, nu se stinge sub cele mai puternice vijeliĭ ale soarteĭ, am crezut de datoria noastră, încă odată, să reamintim memoria luĭ Flechtenmaher şi să răsădim pe mormîntul luĭ floarea recunoştinţeĭ.

N. Petraşcu.

FIICA LUĬ SEJAN

(POVESTE ISTORICĂ)

(urmare) [1])

XXXVI

Cu toate acestea, 'n Roma, indignarea 'mpotriva luĭ Sejan era extremă. Ultimele sale isprăvĭ, — moartea Claudieĭ Pulchreĭ; infama 'nscenare cu Titius Sabinus, osîndit fără apărare şi executat, neomeneşte, la o epocă a anuluĭ când uzul oprea până chiar şi cuvintele profane; arestarea Agripineĭ şi a copiilor eĭ şi trimiterea lor în exil şi 'n închisoare, — impresionaseră adînc până şi pe ceĭ maĭ nepăsătorĭ. Pe lîngă mila ce inspira soarta unor victime aşa de cunoscute şi de sus puse, simţimîntul conservaţiuneĭ personale făcea pe fiecare să se 'ngrijească de ceeace, cu asemenea procedeurĭ, putea să i se 'ntîmple luĭ însuşĭ. Patricienĭ şi plebeĭ eraŭ, decĭ, cu toţiĭ de aceeaşĭ părere pentru a 'nvĕlui pe prefectul pretoriuluĭ, căruia i-se atribuiaŭ toate acele infamiĭ, într'o execraţiune, cum istoria n'a cunoscut alta maĭ mare, 'ndreptată 'n contra vreunuĭ dregĕtor saŭ ministru. Atât de grozavă, totuşĭ, era spaima ce inspira favoritul luĭ Tiberiŭ, atât de 'ntinse puterile de care dispunea, atât de credincioasă garda pe care se sprijinea şi de 'njosite caracterele ce avea 'n faţă-ĭ, încât nimenĭ nu 'ndrăznea să ridice glasul, saŭ, devotându-se, să 'ncerce vreun act de desperare 'mpotrivă-ĭ, ci toţĭ se mărgineaŭ a-l urĭ 'n tăcere, aşteptând ca 'ntîmplarea saŭ mânia zeilor să-ĭ scape de dînsul.

Maĭ rĕmăsese, ce e drept, venerabila Antonia, către care, acum, se 'ndreptaŭ toate privirile. Ilustra matronă era, 'n adevĕr, singura persoană cu destulă autoritate pentru a ţine 'n respect pe prefectul pretoriuluĭ şi cu destulă

[1]) Vezĭ *Literatură şi Artă Română*, Anul II, No. 11.

trecere la 'mpĕratul pentru a 'ndrăzni să-ĭ vorbească după cum trebuia despre dînsul, — dacă ar fi voit, totuşĭ, să se amestece şi să ia lucrurile 'n mînă. Insă ea avea aşa de mare oroare de sgomot, încât nu putea să se hotărască a eşi din rezerva ce-şĭ impusese pentru a se arunca 'n vîrtejul unor lupte pătimaşe. E adevĕrat că cele din urmă evenimente o sdruncinaseră şi pe dînsa. Ea aflase, cu o mîhnire amestecată cu indignare, despre mĕsurile violente luate 'mpotriva familieĭ luĭ Germanicus, şi mintea-ĭ se 'ntreba cu spaimă unde voia să ajungă autorul atâtor atrocităţĭ. Atuncĭ ambiţiunea acestuia, tendinţele luĭ de a confisca puterea supremă, făcênd gol 'mprejurul tronuluĭ, îĭ apăreaŭ 'ntr'o lumină ce nu maĭ lăsa 'ndoială 'n spiritul eĭ. Ea 'şĭ amintea de cuvintele luĭ Drusus, nefericituluĭ sĕŭ ginere, de acuzaţiunile ce formulase, 'ntr'un moment de profetică supărare, atuncĭ când venise să-ĭ ceară sprijinul eĭ împotriva luĭ Sejan. Ea 'şĭ amintea asemenea de promisiunea ce-ĭ dase d'a cerceta, d'a observa, d'a se informa şi, convingêndu-se, d'a interveni, dacă tronul saŭ vreunul din membriĭ familieĭ împĕrăteştĭ s'ar găsi 'n pericol. Ea simţea că momentul fixat de ea însăşĭ sosise şi că era timpul să 'nceapă a se mişca. Totuşĭ, sta încă la 'ndoială, fiindcă se gîndea la liniştea sa, pe care ar fi trebuit să o sacrifice, la greutatea de a deschide ochiĭ luĭ Tiberiŭ, acum maĭ ales când favoritul luĭ luase un aşa de mare ascendent asupră-ĭ, la dovezile materiale ce-ĭ lipseaŭ şi pe care ar fi trebuit să poată a se sprijini pentru a ajunge maĭ cu 'nlesnire la rezultatul dorit.

XXXVII

In dimineaţa aceea, Apicata venise, după obiceiŭ, să o vază. Cele douĕ femeĭ staŭ de vorbă, lucrând, în camera preferită a Antonieĭ, — o 'ncăpere circulară, cu picturĭ simple, cu pereţiĭ despărţiţĭ prin pilastri canulaţĭ, albă de lumina zileĭ ce cădea printr'o deschizĕtură a tavanuluĭ, înconjurată de cubicule, unde se zăreaŭ paturĭ joase, cu columne de aur, de argint şi de electrum.— Antonia, 'mbrăcată 'ntr'o pală roşie, largă, prinsă de umĕr, pe d'asupra uneĭ stole galbene, cu marginele cusute cu mărgele, torcea pe un *stibadium,* pat de repaos rătund, lîngă o măsuţă. In faţă-ĭ, Apicata, 'n vestminte negre, de doliŭ, alegea lânurile, aşezând fusele 'ntr'un *calathus* de richită, căptuşit cu mătase. Ea 'ĭ povestea sgomotele oraşuluĭ, nemulţumirile poporuluĭ, cele ce se spuneaŭ despre Agripina, 'nchisă 'n insula Pandataria şi supusă, după cum ştim, regimuluĭ celuĭ maĭ aspru.

— »Suferinţele scumpeĭ şi nefericiteĭ noastre absente sunt de nedescris, — zicea femeea luĭ Sejan cu glasul tremurând de emoţiune. — Pe lîngă supravegherea cea maĭ riguroasă, ea are să 'ndure maltratărĭ ce n'aş fi crezut cu putinţă, dacă nu mĭ-ar fi fost afirmate de oamenĭ veniţĭ din faţa loculuĭ, şi care le-aŭ vĕzut cu ochiĭ... Maică-sa, Iulia, exilată de August, avu şi ea, fără 'ndoială, să sufere umilinţe şi privaţiunĭ cu care era nedeprinsă [1]), însă ele nu merseră niciĭ

[1]) Vezĭ Suetone, *August.*

odată până la gradul acestora... Şi, afară de aceasta, Iulia justificase oarecum rigorile ordonate de tată-sĕŭ 'mpotrivă-ĭ,... pe câtă vreme Agripina...«.

— »Da, — întrerupse Antonia, — soarta acesteia e 'n adevĕr de plâns şi, 'n ceeace mĕ priveşte, mĕ doare inima când mĕ gîndesc la dînsa! Cu toate acestea, să fim drepţi şi să recunoaştem că şi ea e, 'n parte, vinovată de ceeace i se 'ntîmplă! Prin mîndria şi prin necumpĕtarea caracteruluĭ sĕŭ, ea a făcut tot ce i-a stat prin putinţă ca să atragă asupră-şĭ asprimele de care sufere!...«.

— »Aşa e, — rĕspunse Apicata —; poate că, 'n unele 'mprejurărĭ, ea a depăşit marginĭ ce ar fi fost maĭ bine să respecteze; totuşĭ, inima-ĭ e curată şi mintea-ĭ n'a plănuit nicĭ odată crime 'mpotriva Cesareluĭ saŭ a imperiuluĭ. Dacă, azĭ, e lovită, cauza e că vrăjmaşiĭ eĭ sunt maĭ puternicĭ decât dînsa! Ea e, decĭ, o victimă: victimă a credinţeĭ pentru soţul sĕŭ, pe care ţinea să-l rĕsbune; victimă a devotamentuluĭ pentru familia sa, ale căreĭ drepturĭ nu voia să le vază nesocotite; victimă, poate, a grijeĭ sale de interesele Statuluĭ, ce o durea să le ştie 'ncredinţate mâĭnilor pe care aŭ încăput!...«.

— »Înţeleg, — zise Antonia, oprindu-se un moment din lucru; — voeştĭ să vorbeştĭ de fostul tĕŭ bărbat, de Sejan... Să fie însă oare adevĕrat tot ce se spune de dînsul?...«.

— »O venerabilă doamnă! —exclamă Apicata, animându-se cu 'ncetul,— dar poţĭ oare să te maĭ îndoeştĭ de perfidia şi de rĕutatea acestuĭ om? Cele ce aĭ vĕzut pân'acum din parte-ĭ nu aŭ ajuns ca să te convingă?... Fără a maĭ vorbi de purtarea luĭ cu mine, — gonită fără vină, după anĭ de abnegaţiune şi de sacrificiĭ; lăsată, cu copiĭ nevîrstnicĭ, în voia 'mprejurărilor; redusă să trăesc altfel decât după cum rangul şi naşterea mea ar fi cerut-o, — ce? faptele luĭ nu ţi-aŭ atras încă atenţiunea? Dar totul în viaţa luĭ trecută şi prezentă lasă să se vază preocuparea ce-l stăpîneşte, scopul după care umblă şi spre care se 'ndreptează cu paşĭ siguriĭ!... După ce, prin tot felul de intrigĭ şi de minciunĭ, a reuşit să dobîndească 'ncrederea 'mpĕratuluĭ, el a căutat să 'nlăture pe toţĭ aceia care puteaŭ să-ĭ stînjenească planurile şi să-ĭ facă umbră. Prima-ĭ victimă, — după cum se va dovedi maĭ târziŭ [1])—, a fost însuşĭ fiul stăpînuluĭ sĕŭ, Drusus, nefericitul tĕŭ ginere, care era un obstacol pentru dînsul şi care căzu bolnav din chiar senin şi muri fără să se ştie ce fel. Biata Agripina simţi cea dintâĭ că o crimă era la mijloc şi ne comunică, Claudieĭ Pulchreĭ şi mie, bănuelile sale. Însă, pe atunci, nu aveam probe, şi a trebuit să tăcem!... Incuragiat de primul sĕŭ succes, Sejan purcese maĭ departe pe calea ce luase, atacând, acum, familia luĭ Germanicus, propuindu-şĭ s'o desfiinţeze pentru a rĕmâne singur în picioare. Deja, planul sĕŭ e pe jumĕtate 'ndeplinit. Prin poveţile sale el a izbutit să depărteze pe Tiberiŭ din Roma, unde, azĭ, domneşte singur. Agripina şi băeţiĭ eĭ sunt 'nlăturaţĭ şi puşĭ subt pază. Sângele, pe de altă parte, curge fără cruţare, şi oameniĭ ceĭ maĭ de frunte, onoraţĭ prin viaţa şi prin serviciile lor, sunt judecaţĭ şi osîndiţĭ, fără să ştie măcar ce li se impută! Ce vreĭ maĭ mult pentru a te convinge? El a cerut şi obţinut de la Senat ca consulatul, la care a fost asociat de Tiberiŭ, să dureze cincĭ anĭ şi

[1]) Vezĭ Tacit, *Anale.*

să i se dea aceleaşĭ onorurĭ ca stăpînuluĭ săŭ! Statua luĭ se ridică, pe pieţele publice, alăturĭ cu a acestuia, iar scaunul luĭ e pus pe aceeaşĭ treaptă la teatru. Maĭ mult încă: i se jertfesc victime ca unuĭ semi-zeŭ, şi, lucru nepomenit încă 'n Roma, el însuşĭ ordonă aceste sacrificiĭ!... Maĭ 'ntrebĭ dacă cele ce se spun sunt adevĕrate! Dar uite-te, şi vezĭ! ascultă, şi auzĭ! Lumea 'l consideră deja ca pe împĕratul adevĕrat, celalt fiind privit numaĭ ca regele Capreeĭ [1]). Să nu te mirĭ, decĭ, dacă, 'ntr'una din aceste zile, 'l veĭ vedea dus pe pavăză de credincioşiĭ sĕĭ pretorienĭ; iar Cezar şi toţĭ cârĭ ţin de dînsul declaraţĭ vrăjmaşĭ publicĭ şi urmăriţĭ cu toată furia ce uzurpatoriĭ de felul luĭ 'ntrebuinţează 'mpotriva acelor pe care 'ĭ gonesc din locurile lor!...«.

Antonia, spăimîntată de cele ce auzea, rĕmăsese ca fără graiŭ. Infine, ea putu să vorbească:

— »Ceeace spuĭ, Apicato, e 'ngrozitor! — 'ngînă ea. — Şi nu e oare nicĭ un mijloc pentru a 'mpedica aceste lucrurĭ?

— »Ba ar fi unul, — rĕspunse Apicata; — însă, pentru a-l 'ntrebuinţa cu folos, ar trebui ca o persoană influentă şi respectată să primească a se pune 'n capul mişcăreĭ şi să întreprinză ceeace nimenĭ altul nu are destulă autoritate ca să 'ncerce!...«.

— »Ce vreĭ să zicĭ? nu 'nţeleg!« — murmură Antonia, pe care temerile-ĭ de sgomot, de scandal, de perderea liniştteĭ 'ncepuseră iarăşĭ s'o cuprinză.

— »E uşor de priceput, cu toate acestea! — replică Apicata fără a se turbura. — Pentru a deschide ochiĭ luĭ Tiberiŭ şi a opri, la vreme, crima ce se pregăteşte 'mpotrivă-ĭ, e nevoe de un glas autorizat, lipsit în acelaş timp de patimă şi de interes, de o voce care, spuind lucrurile cum sunt, să aibă puterea de a face impresiune. O altă denunţare, oricât de 'nsemnată, n'ar avea parte, 'n actuala stare de lucrurĭ, să fie nicĭ crezută, nicĭ măcar ascultată!...«.

— »Şi acea voce de care vorbeştĭ? — întrebă Antonia, privind-o 'n faţă«.

— »Acea voce e a ta! — rĕspunse Apicata, căreia ura ce hrănea 'mpotriva luĭ Sejan ĭĭ da un avînt şi nişte accente ce nu avusese nicĭodată până atuncĭ. — O ilustră doamnă, — continuă ea, cu căldură, — gîndeşte-te la imensul bine ce veĭ face prin demersul la care te povăţuesc. Prevenind pe împĕratul la timp, arătându-ĭ pericolul ce-l ameninţă, demascând pe falsul amic ce-l sapă 'n 'ntuneric, veĭ mîntui poporul de un rĕzboiŭ civil, ce de sigur are să izbucnească; veĭ scuti torente de sânge nevinovat, ce pot să curgă; veĭ menţine puterea şi demnitatea imperială 'n casa luĭ August, 'n mâinile unde el a găsit de cuviinţă să le aşeze. Veĭ face, afară de aceasta, dreptăţeĭ un serviciŭ şi maĭ mare încă, dacă se poate. Veĭ scăpa de pedeapsa cea maĭ nemeritată pe o inimă nobilă şi generoasă, pe o victimă ilustră, care aşteaptă fără speranţă şi sufere cazne ce nu se pot 'nchipui şi ce nimenĭ n'a 'ncercat încă!... Da! — reluă ea, după un moment, 'n timpul căruia căută să citească impresiunea cuvintelor sale asupra bĕtrâneĭ Antoniĭ, — Agripina sufere şi adastă! Ea, deprinsă cu toate 'nlesnirile vieţeĭ, azĭ, se zvîrcoleşte, pe o stâncă, 'n lipsa şi 'n mizeria cea maĭ cumplită! Ea,

[1]) Vezĭ Victor Duruy, *Histoire des Romains.*

născută pe treptele tronului, nepoată şi noră de 'mpĕraţi, azi, e tratată cu aceeaşi desconsideraţiune ca o criminală de rînd! Ea care, alături de neuitatul ei soţ, şi-a trecut tinereţile 'n mijlocul legiunilor, respirând aerul liber al taberilor victorioase, azi, geme 'ntr'un spaţiu strimt, ameninţată, 'n fiecare moment, de biciul unui centurion brutal!... Ţi-aduci aminte de curagiul şi de energia ei, ce cu toatele admiram pe când se găsea 'n mijlocul nostru? Ce veĭ zice când veĭ şti ce s'a ales de ele? când veĭ auzi că femeea care le poseda în aşa de mare grad şi care, 'n atâtea rînduri, a dat aşa de strălucite dovezi de tăria ei de suflet; că femeea care, 'n timpul rĕzboiului cu Germanii, pe când armata lui Cecina, 'ncolţită de Arminius şi de Inguiomer, pe o şosea strimtă, 'n mijlocul mlaştinelor şi al pădurilor, se credea destinată a avea aceeaşi soartă ca a lui Varus, înălţându-se mai presus de slăbiciunile sexului ei, îndeplinea datoriile unui general; că femeea care se punea la capul poduluĭ de peste Rin, pe care fugarii terorizaţi voiaŭ să-l strice, şi, prin vorbele şi exemplul sĕŭ, ridica curagiurile şi 'mpiedica o distrugere fatală pentru armată [1]); că acea femee, zic, tot atât de mare prin bărbăţie ca şi prin celelalte calităţi ale inimeĭ; a căreĭ frunte nu s'a plecat nicĭ odată dinaintea pericoluluĭ, azi, se tîraşte 'n genuchĭ, implorând ertare de la gâdele sĕŭ infam care o bate ca pe o sclavă?... Ce veĭ zice când veĭ afla toate acestea? Veĭ plânge, dimpreună cu mine, — nu-ĭ aşa, venerată Antonio? — veĭ blestema pe acela care a adus-o 'n acea stare şi veĭ lucra pentru a face ca supliciul ei să 'nceteze cât maĭ iute!...«.

Induioşată, cu ochiĭ plinĭ de lacrimĭ, Antonia asculta 'n tăcere. Ea auzise, din fundul retragereĭ sale, că Agripina era rĕŭ trătată 'n exil, însă nu-ĭ trecuse încă prin minte că rigorile 'ntrebuinţate cu dînsa atinseseră acel grad de 'njosire. O luptă se 'ncinsese, decĭ, 'n sufletul venerabileĭ matrone. Dacă n'ar fi fost să se ia decât după pornirile inimeĭ sale, ea se simţea gata să pue orĭce la cale pentru a face să 'nceteze niştе torture a căror descriere o umplea de groază. Insă, afară de consideraţiunile de milă şi de afecţiune, ea avea dinainte-ĭ şi pe cele de ordine politică, şi, pe acestea, cu luciditatea ce-ĭ da marea-ĭ experienţă, cu cunoştinţa ce poseda de firea luĭ Tiberiŭ, le vedea ridicându-se dinainte-ĭ ca o barieră greŭ de depăşit. Ea simţea că, pentru a salva pe Agripina, trebuia, maĭ întâĭ, să dărîme pe Sejan, şi 'n contra acestuia tocmaĭ socotea că n'avea încă arme 'ndestulătoare. Ea sta, prin urmare, pe gînduri, neştiind la ce să se hotărască, nicĭ ce rĕspuns să dea Apicateĭ, care o ruga cu atâta căldură.

— »Vorbele tale 'mĭ sfîşie inima, Apicato, — sfîrşi ea prin a zice, — şi n'aşĭ dori decât, cu sacrificiul proprieĭ mele linişte, să pot scurta, măcar cu un minut, caznele ce 'ndură scumpa noastră Agripină! Insă mĕ 'ntreb iarăşĭ cum să fac, ce fel să mĕ iaŭ pentru a scoate pe Tiberiŭ din orbirea 'n care se află. Cu ce să mĕ prezint dinainte-ĭ pentru a-l lumina, pentru a-ĭ dovedi infamia favoritului luĭ?...«

— »Cuvîntul tĕŭ e destul! — rĕspunse Apicata fără hezitaţiune. — O 'ncredinţare venită din parte-ţĭ ajunge pentru a risipi orĭce 'ndoelĭ!...«

[1]) Vezĭ Tacit, *Anale*.

— »Necunoscĕtoare de ale lumeĭ ce eştĭ! — exclamă Antonia cu 'ntristare. — Dar cum poţĭ tu să crezĭ că un om ca Tiberiŭ, care a vĕzut atâtea 'n viaţă-ĭ, care trebue să fie zilnic asediat de plângerĭ şi de denunţărĭ de tot felul, se va lua după nişte afirmărĭ, orĭ de unde ar veni ele, pentru a lovi 'ntr'un servitor vechiŭ şi iubit? Nu! aceasta e cu neputinţă! El are prea bună opiniune de omul sĕŭ de 'ncredere pentru a-l sacrifica cu atâta 'nlesnire! Ar trebui, prin urmare, să avem ceva maĭ serios, să punem mâna pe dovezĭ maĭ pipăite 'nainte d'a 'ncerca un demers cu oare-care sorţĭ de izbîndă!...«

— »Şi ce? — replică Apicata, — cuvîntul uneĭ femeĭ ca tine, care şĭ-a onorat vĕduvia printr'o lungă şi neclintită austeritate, nu cântăreşte nimic în ochiĭ împĕratuluĭ? Eŭ crez, din potrivă, că el va fi adînc impresionat de ceeace 'ĭ veĭ spune şi că, bănuitor cum e, nu va avea trebuinţă de maĭ mult pentru a vedea lucrurile subt adevĕrata lor formă. Scrie-ĭ, — după cum e adevĕrat, — că Sejan conspiră dimpreună cu Senatul, că capiĭ armateĭ merg cu dînsul, că soldaţĭ cumpĕraţĭ, ba chiar desrobiţĭ, în serviciul palatuluĭ imperial, fac parte din complot[1]), şi veĭ vedea numaĭ decât efectul vorbelor tale asupră-ĭ! Insă, pentru numele zeilor nemuritorĭ, hotărăşte-te maĭ iute! Gîndeşte-te că orĭce minut perdut de noĭ e un pas înainte al vrăjmaşuluĭ asupra noastră, şi nu maĭ hezita, dacă voeştĭ să nu soseştĭ prea tărziŭ şi să nu zădărniceştĭ fapta cea maĭ laudabilă a vieţeĭ tale!... O ilustră şi venerată Antonio, înduplecă-te la rugăciunile credincioaseĭ tale, care-ţĭ datoreşte deja multă recunoştinţă! dă sprijinul tĕŭ unor nobile victime! scapă-le de suferinţe, şi, dimpreună cu ele, scapă 'n acelaş timp tronul! scapă imperiul! scapă propria ta familie de pericolul ce le ameninţă!...«

Vorbind astfel, Apicata se aruncase la picioarele Antonieĭ, pe care le 'mbrăţişa cu căldură. In mişcarea sa, ea lăsă să-ĭ scape coşuleţul cu fusele ce ţinuse până atuncĭ în mână; iar el, căzînd, se golise de tot ce se afla 'ntr'însul. In acelaş timp, o minune! de subt căptuşala-ĭ de mătase, ce se desfăcuse, eşi o hîrtie. Era o scrisoare, — a luĭ Sejan, — aceeaşĭ pe care Livila o căutase cu atâta bătae de inimă, însă n'o maĭ găsise 'n locul unde o pusese. Ce se 'ntîmplase? Cum se făcea ca acea scrisoare să fie acolo? Iată esplicarea. Cu mult înainte, amanta prefectuluĭ pretoriuluĭ, venind să vază pe maică-sa, 'şĭ schimbase, din greşală, coşuleţul de lucru cu al acestia, perfect identic, şi, dimpreună cu dînsul, scrisoarea compromiţĕtoare trecuse 'n posesiunea Antonieĭ, fără ca ea să ştie despre dînsa. Intîmplarea providenţială a cădereĭ coşuleţuluĭ scosese acea scrisoare din locul unde era ascunsă, tomaĭ în momentul când era trebuinţă de o probă netăgăduită de necredinţa luĭ Sejan. Antonia, citind-o, rĕmase uimită de 'ndrăzneala acestuia, de perversitatea luĭ, de cinismul cu care 'şĭ desvăluia fundul inimeĭ.

— »Acum pot să mĕ prezint dinaintea luĭ Tiberiŭ, — zise venerabila matronă, strîngînd scrisoarea; — am ce-ĭ arăta pentru a-l face să mĕ crează!...«

(urmează).

CIRU OECONOMU.

[1]) Vezĭ Iosif, *Antichităţĭ Judaice.*

DIANEĬ

Încet cântările sublime în templul nebunieĭ curg,
Accentele vibrează limpezĭ şi vîntul tremură 'n leandru;
Făcliile de ceară, albe, se 'ntunecă în policandru;
Rĕsare luna din pădure, se plimbă clară în amurg,
Incet cântările sublime în templul nebunieĭ curg.

Hierofantul îngenuche sub pînza vasuluĭ lustral;
Rĕsună cântece sublime şi nimbul razelor străluce,
Din agrafarea de mătăsurĭ apar umbritele năluce,
Purtând pe umerele goale simbolul visuluĭ astral.
Hierofantul se apleacă sub pînza vasuluĭ lustral.

O melopee sună 'n templu vuind din fondul azurat;
Sub oriflame de magnoliĭ vibrează pînzele pe lespezĭ.
Cântările Dianeĭ stinse, — arpègiĭ sună 'n lire repezĭ, —
Şi curge 'n clarele potiruri unsoarea miruluĭ curat. —
O melopee sună 'n templu vuind din fondul azurat.

APUS VIOLET

Albastru pal, nuanță fină, sub nimbul clar de ametist,
Tremurător 'și 'ntinde umbra pe valuri de mătase clare
Și în dantele de parfumuri adorm colorile solare,
Iar eŭ admir zaimfuri albe c'un mistic dor de fetișist.

Se 'ntind apusuri violete ca în superbe nopți polare,
Și eŭ închin pe corzi de lire barbare imnuri de artist.
Dar imnu 'n valuri azurate e-așa de trist, e-așa de trist,
E-așa de trist un vis de lire, când mor nuanțele solare.

Ah, voĭ apusuri fermecate, penumbra nopților de aur,
Când Febus își resfiră 'n unde tremurătorul luĭ tesaur,
Păgân mĕ 'nchin și trist contemplu o stea pe arcul de lactee,

Iar steaua dragă 'n corzi de harpe ca o imagine scintee...
Ah, flaute de înserare doĭnind pe ninse heleștee
Se rĕspândesc și mĕ îmbată din apa florilor de laur.

ÎN CASTEL

Muritele ghirlande
Pe coloane de opal,
În castelul feudal,
Ondulează 'n mii de bande.

Sub alee de leandru
A căzut un val de tort,
Peste ciucurii de mort
Irizaţi de policandru.

Strălucitele rubine
Scînteind pe foi de laur,
Scumpa horbotă de aur
Se umbreşte 'n cercuri fine.

Prin vitraiuri apa luneĭ
Unduioasă, de argint,
Soarbe 'n stinsul labirint
Lin arpègiile struneĭ.

Iară domul în vibrarea unor cercuri elegante
Ondulându-se în lună ies cupole de stejar;
Peste valuri vibrătoare cântul mirţilor bizar,
Şi s'aşterne o alee, cu aloes şi acante.

În armură grandioasă vine-un rege, bate 'n poartă,
Și 'mprejuru-ĭ arde nimbul de Karaba azurat;
Intră 'n aula regală și cu brațul tremurat,
Umbra regeluĭ s'apleacă peste chipul trist de moartă.

Din cilindri finĭ de torțiĭ ceara arde 'n semn de doliŭ
Pe 'ntronarea de agată, iar ostașiĭ falnic calc;
Și mireasa nemișcată pe cernitul catafalc
Surîzênd încremenit-a sub cascada de magnoliŭ.

Și pe turnurĭ lin adie
De pe harpa de herald,
Adormit, misteric, cald,
O sublimă melodie.

Auritele ghirlande
Pe coloane de opal,
În castelul feudal,
Ondulează 'n miĭ de bande.

Iuliŭ Dragomirescu.

D. SERAFIM

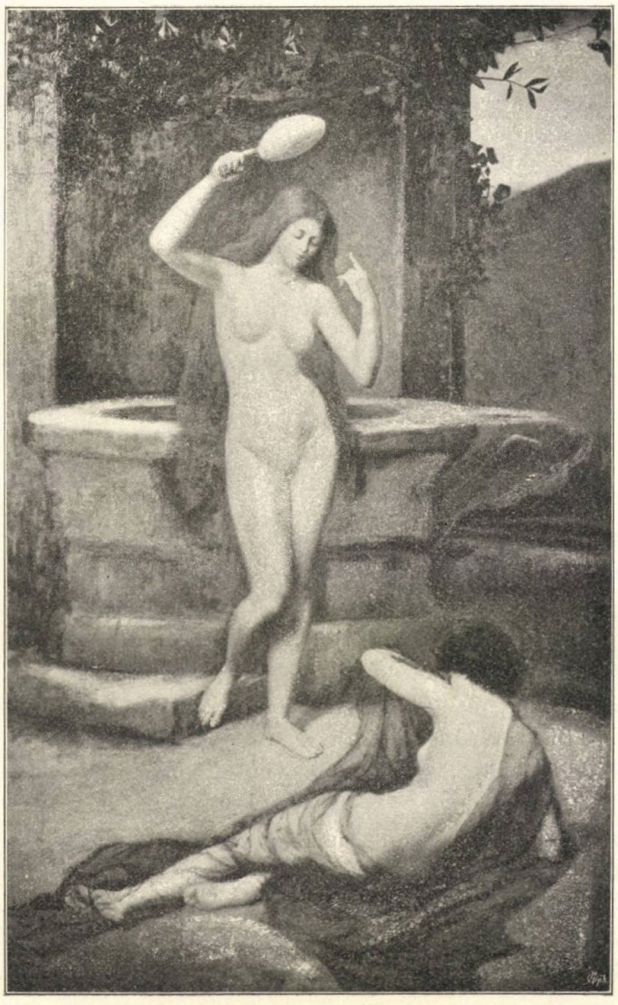

Adevĕrul și minciuna

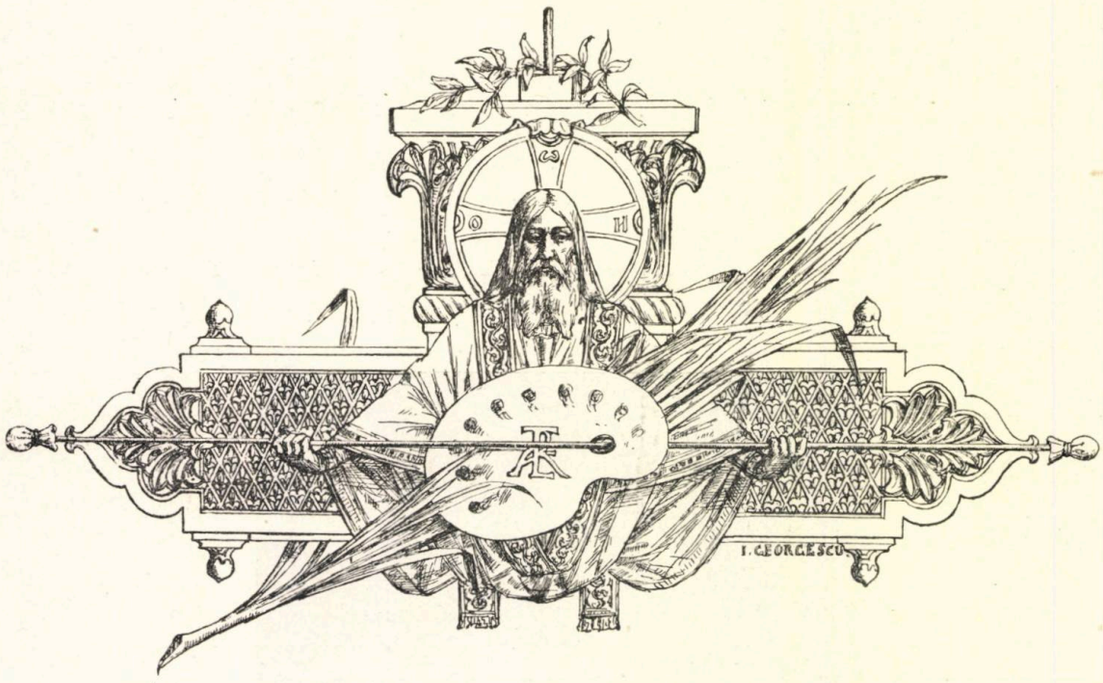

SALONUL DIN PARIS (1898)

(Urmare şi fine) [1]

IV

Din când în când *viaţa din trecut*, cu idilele şi sentimentalizmul eĭ, e poetizată de acel prefăcĕtor a tot în poezie.. trecutul mort! Sentimentalizmul subtil, nuanţat, delicat al epocei idilice a luĭ Fragonard şi Watteau, reapare maĭ modernizat însă, cu toate tonurile forţate ale artiştilor de a da un colorit epocei. »Maria Antoaneta la micul Trianon« de *Morlon;* »La Tuileriĭ« de *Moreau A.;* »Debarcarea« de acelaş autor, »Un mic prânz la Micul Trianon« a luĭ *Fauret;* »Dulcĭ cuvinte« de *Dupaix*, cât şi »Le pas de quatre« al luĭ *Garrido*, pot fi citate printre cele maĭ de seamă din acest gen al perucelor pudrate şi femeilor încărcate de funte, panglicĭ şi bufanturĭ. Te lasă în nostalgie privelişte a acelor păpuşĭ, despre care legenda spune că eraŭ spirituale, cu mişcările aşa de elegante şi aşa de îndemânatice interpretătoare ale menuetuluĭ! Dragostea fierbinte, aprinsă şi aşa de stăpînitoare a minţiĭ în vremea medievală, când »femeea« alăturĭ de »Dumnezeŭ« sintetiza aspiraţiile unuĭ cavaler, n'a putut fi redată cu maĭ mult farmec decât aşa cum *Brugairolles* în pînza luĭ »In parc« ne-o suggeră. Idila de demult, printre aleele pierdute ale bĕtrânuluĭ platoŭ din castelele senioriale, ne e redată în tot luxul, în toată patima eĭ. Călărĭ, el şi ea, sunt singurĭ, departe, într'un colţ pierdut al parculuĭ; nu-şĭ spun nimic, doar el o sărută... şi ea, ascultă cu pleoapele greoaie bătăile repezĭ ale inimiĭ ce-ĭ vorbeşte de dragoste!... Pare că se săruta maĭ dulce, maĭ pătimaş şi maĭ cald de demult: aşa par'că ne spune artistul; cadrul saŭ poate vremea da acea patimă dragosteĭ....

Qu'il est bon, par instants, de déserter la voie
Que le soleil d'amour n'embrase qu'un moment!

Dragostea de astăzĭ încadrată în peisagiĭ şi perspective maĭ banale, dar maĭ expresivă cu toată lipsa eĭ de broderiĭ, inspiră şi încă mult pictorilor motive. Acest etern şi vecĭnic plăcut »leit-motiv« cu toată gama luĭ de minciunĭ, iluziĭ, banalităţĭ şi acte inconştiente, va inspira vecĭnic cât

[1]) Vezĭ *Literatură şi Artă Română* No. 11, de la 25 Septembre 1898.

va fi o imaginaţie şi cât va fi tinereţe. Cea mai banală şi mai des zugrăvită e desigur s ena »singuri«; fiece artist cată să-i facă mai inconştienţi, mai aprinşi de dragoste cum se spune de obiceiu. *Labitte* cu »întâlnirea«, şi mai ales *Etcheverry* cu »Ei nu mai citeaŭ« sunt de citat în primul rînd; sunt plini de atenţie unul pentru altul; se cunosc că sunt la începutul dragostei; primul ne dă o idilă la ţară; iar cel de al doilea zugrăveşte patima primului sărut cu un colorit uimitor de frumos; într'un cadru poetic, ce respiră o poezie veche, legendară, ei, îndrăgostiţii, şi-aŭ spus prima silabă a minciunei vecînice din povestea dragostei. Ce plină de farmec este vîrsta când credem în simţiminte, neîncercaţi fiind de vremuri, şi când graiul ochilor, strînsul fierbinte al mâinelor, căzutul greoiŭ al pleoapelor ne pare a ne spune atâtea poeme, ce ni se par că vor fi în stare a ne entuziasma totdeauna. Merită a fi pomenit şi *Bellanger* cu »Vechiul zid«.

Biserica cu pompoasele şi plinele ei de fanfară ceremonii, cât şi cu viaţa ei ce reaminteşte vecînic templul lui Ianus, oferă multe impresii penelului pictorilor. *Brunery,* în plina de viaţă pînză »In sănătatea şefului«, ne desvălue un colţ destul de însemnat al activităţii înalţilor prelaţi a bisericii catolice: prânzul. E un prânz de lux între cardinali, prânzuri la care nu numai reprezentanţii bisericei, dar chiar Dumnezeŭ ia parte! Prânzul terminat, înnalţii prelaţi se simt în plina şi cucernica lor evlavie, şi nu găsesc ceva mai bun decât a închina în sănătatea şefului bucătăriei, care apare în uşă, închinându-se la atenţia înalţilor oaspeţi. Se hrăneşte bine biserica şi întrebuinţează bine, cu »mult gust« dinarul lui Sfîntu Petru! *Denneulin* prezintă o scenă pitorească şi plină de *humour;* un bun preot, cu ochelarii pe nas şi cu mâna pe cocoşul unei puşti, în compania unei femei care deja îşi acoperă urechea, caută într'o plantaţie de verze să împuşte animalul răŭ-făcător. *Pluiment de Bailhac* e de menţionat cu colţul lui dintr'o biserică din provincie (Charente). O impresie de sărbătoare religioasă de la ţară ne-o oferă *Guinier* cu »Copiii Marieĭ«. La catolici e o sărbătoare mare, aşa zisa căsătorie cu biserica a copiilor; ceremonii speciale aŭ loc la o anumită epocă a anului, după ce aŭ urmat câtva timp cursurile de catechism al preoţilor din parochiile respective. Guinier pictează tocmai această sărbătoare; înainte merg cele douĕ fiice ale Marieĭ, iar in urmă vin familiile în haine de Duminică. In depărtare pe deasupra holdelor se zăresc grupuri şi familii, ce vreaŭ să cunune cu biserica copilele lor. Cât de mult e aşteptată de copii epoca acestei sărbători; pe la ţară mai ales, de atunci ei încep a însemna ca membru adevărat al familiei. Tabloul e prins cu multe observaţii şi prezintă tonul grav şi serios al ţăranilor, care nu văd în ceremonie o simplă obicinuinţă, ci un act religios de o importanţă netăgăduită!

De câte ori am vizitat Salonul şi căutam a găsi noile subiecte tratate de artişti, din acest nesfîrşit dar vitios cerc de impresii, mărturisesc că rămâneam înmărmurit de această raritate de nouĕ motive; pretutindeni aceleaşi subiecte, reluate, refăcute cu altă technică; o altă personalitate intră în joc şi atât. Marea expoziţie de la München, ce am văzut-o în câţiva ani dearîndul, cât şi atâtea expoziţii din Paris, m'aŭ convins de acest adevĕr.

Am lăsat desigur multe tablouri deoparte şi în parte fără vrere, tablourile din panorama unui Salon ne reamintesc senzaţiile din viaţă: de prea puţine dintre ele, chiar de foarte multe puternice ne putem da seama, şi foarte puţine din ele le putem memora îndealungul unei vieţi.

Un alt gen e *simbolul,* ca să mĕ folosesc de o expresie generală. In trecut se numeaŭ *alegorie* tablourile în care pictorul, pentru a încadra o ideie, o îmbracă în imaginea adequată, reînvieţuind nimicuri moarte, redând viaţă unei prosopopei florilor, apelor şi stelelor; astăzi avem *simbolul. Bouguereau,* cu delicatul şi femininul lui tabloŭ merită a fi citat printre ceĭ dintâi. »Asaltul« de astădată e figurat printr'o femee, peste care daŭ năvală o mulţime de amoraşi încântători; nici că se puteaŭ mai frumoşi amoraşi şi situaţie mai delicată decât acest asalt, crîmpeiŭ din idealul şi visurile femeeşti. Trăsurile sunt fine, amoraşi ce ar putea să plutească chiar în plafondul oricărei catedrale, sunt în acelaş timp plini de sburdălnicie; asaltul lor amoros e plin de ispită şi amorasii parcă fredonează »berceuse« a lui Xavier Prevas:

Livre-toi donc, amie, au caprice des songes
Qui pour toi vont ouvrir leurs Edens enchantés:
Car ici bas, vois tu, mensonges pour mensonges
Les rêves sont plus doux que les réalités!

Are un singur defect, în parte un defect de colorit şi anume că simbolul are aspectul uneĭ efigiĭ ; femeea în jurul căreia amoraşiĭ fac asalt n'are o expresie bine definită, care pare a fi decalcată după un desen saŭ studiŭ. Un alt tabloŭ al luĭ *Bouguerau* »Inspiraţia« ; cu toată graţia şi fineţea trăsurilor, cu tot aiuritul dulce şi adînc al privirilor, inspiraţia simbolizată printr'o femee are o înfăţişare de expresie forţată, reaminteşte poza silită a unuĭ model stîngaciŭ, şi albul ochilor prea e nuanţat ; s'ar putea spune cu drept cuvînt că inspiraţia e prea puţin intensă.

Mitologia cu tot cortegiul eĭ de simboale aşa de genial şi frumos exprimate de anticĭ, şi astăzĭ e isvorul clasic a academiilor de bele-arte. Par însă puţin simţite şi recĭ aceste reprezentaţiĭ mitologice, făuririĭ ale închipuirii de acum câteva miĭ de anĭ ; o operă de artă, pe lîngă putinţa de a da plasticitatea cerută uneĭ inspiraţiĭ, are nevoe de acel crez inconştient, de acel mediŭ social, care să încălzească inspiraţia, să aprindă imaginaţia şi să modeleze întru câtva sensibilitatea. »Templul luĭ Eol«, »Perseŭ combătênd dragonul«, »Ceres căutând pe fiica sa Proserpina«, Judecata luĭ Paris«, etc., ale luĭ *Loeb*, *Dupuy*, *Varin*, *Weingartener*, ca şi atâtea altele, cu toate torsiunile măestrite ale corpurilor, cu expresia lor îngrijită sunt lipsite de ceva nedefinit bine, care le împiedică de a se prezinta ca opere desăvîrşite. Entuziasmul uneĭ inspiraţiĭ are probabil nevoe de acea credinţă în entuziasm, în crearea opereĭ de artă, şi o scenă mitologică pentru noĭ păgâniĭ contimpuranĭ ne pare o simplă ficţiune, şi nu e de loc însoţită de acea noţiune a existenţiĭ, care dă maĭ multă putere creaţiilor antice. »Biblis schimbată în izvor« a luĭ *Poujol* meritä a fi citată, cu atât maĭ mult că unul din distinşiĭ şi tineriĭ noştri pictorĭ a lucrat un asemenea subiect, vreaŭ să vorbesc de D. Artachino. Opera luĭ Poujol comparată cu a D-luĭ Artachino, şi comparaţia nu o facem din rĕutate, are o superioritate ca technică, dar este inferioară întru câtva aceleea a D-luĭ Artachino prin expresia luĭ Biblis, prin chipul de interpretare al legendeĭ. *Raynolt* cu »Orphée« meritä o menţiune specială.

Tot printre aceste subiecte mitologice legendare am putea cita reînvieţuirea scriselor despre aceste legende ale trecutuluĭ; douĕ scene, una din romanul pastoral al luĭ Longus, sculptată cu multă măestrie în marmură de Corbot (Luvru), alta din Odisea luĭ Homer, ne-aŭ izbit maĭ mult atenţia prin intuitiva lor zugrăvire. *Gerôme*, academicianul şi mult cunoscutul pictor francez, autorul celebreĭ pînze »Phrynea înaintea judecătorilor«, a zugrăvit pe *Daphnis şi Chloe* cu multă simţire şi priceperea legendeĭ ; un peisagiŭ sĕlbatic şi pitoresc ce reaminteşte descrierea plină de sentimentalism a luĭ Longus încadrează legendara idilă, pe Chloe şi Daphnis ţiindu-se de mînă; alăturĭ de eĭ o turmă pare că păşeşte agale şi zburdalniciĭ iezĭ zburdă, ca şi cum ar vrea să dea impresia uneĭ mulţumirĭ atot puternice strecurată de dumnezeiasca naturä. In pĕrul despletit al luĭ Chloe e prinsă o floare, care prin petalele eĭ maĭ mult albe nuanţează acel pĕr negru ce-ĭ rĭurează pe grumajĭ. Un alt artist, maĭ tînĕr, dar de multă valoare, *Souza-Pinto*, a pictat pe »Chloe copil«. Scena din Odysea e datorită luĭ *Gourse* şi e luată din cel maĭ frumos episod al poemeĭ, episodul cunoscut subt numele de Nausicaa. Fiica regeluĭ Alcinoüs al Fenicienilor fu aceea de aĭ căreĭ ochĭ a dat Ulysse după naufragiul sĕŭ ; pictorul reprezintă tocmaĭ cunoscut a scenă a tovarăşilor luĭ Ulysse transformaţĭ în porcĭ. Când s'ar putea avea un Omer zugrăvit, de pildă în genul în care T. Tissot a pictat viaţa luĭ Christ? Câte paginĭ şi ce monumentală lucrare n'ar procura uneĭ şcolĭ întregĭ chiar, reînvieţuirea în culorĭ a scenelor şi imaginelor acestuĭ vizionar şi genial artist Omer, al căruĭ nume se va tot perinda în cursul veacurilor ca unul din cele maĭ sublime refrenurĭ ale frumosuluĭ. Să nu uit a cita şi mişcătoarea pînză a luĭ *Dutriac* »Philémon şi Baucis«. Emblema cea maĭ senină a amoruluĭ nu-şĭ putea găsi un interpret maĭ abil şi maĭ erudit decât Dutriac. Poema acestor doĭ preoţĭ aĭ dragosteĭ şi carităţeĭ, sfîrşită prin transformarea luĭ Beaucis în teiŭ şi a luĭ Philémon în stejar, deja interpretată de atâţia, a fost redată cu multă originalitate şi imaginaţie ; s'ar zice o pagină din poema mitologică a luĭ La Fontaine. Meritä menţiune şi pagina mişcătoare din Goëthe (Faust) »Margareta în închisoare«.

Ciclul luĭ *Christ*, al acestuĭ Omer al moraleĭ, pare a fi vecĭnic în stare de a aţîţa rîvna artiştilor. Imaginea blândă şi senină a aşa zisuluĭ Mîntuitor al lumiĭ, imagină legată de cea maĭ sublimă şi cu adevĕrat sfîntă idee : ideea de sacrificiŭ, pare că pluteşte vecĭnic senină peste imaginaţia noastră, rĕmâind astăzĭ, ca şi acum o mie de anĭ, iluzia supremă spre care lumea îşĭ îndreaptă privi-

rile, îmbrobodind-o în basmul misterios al protecției divine și legând de ea naiva credință a unei vieți de dincolo de mormînt. In Paris, unde religia e așa de stăpînă ca și armata, unde mesele sunt căutate de studenți și cultul religios preocupă așa de aproape mintea tuturora, acest ciclu, pe lîngă nuanța lui academică, o spun mulți că pare a avea o preferință deosebită. E drept, motivele de morală și preferință intelectuală aŭ partea lor ; dar cred că faptul acestei preocupări de imaginea lui Christ și de viața religioasă în genere vine din faptul că clasicii, mai ales ai Renașterii, aŭ excelat și ilustrat cu geniul lor legenda lui Christ și a bisericii creștine. Aproape aceleași teme revin mai în fiecare saloane : »Anunțul păstorilor« *(Amoretti)*. »Iuda meditând trădarea« (Ribera). »Rugăciunea la mormînt« *(Deutsch)*. »Conversiunea Marieĭ Magdalena *(Devambez)*. »Sfîntul Ion«, »Punerea în mormînt, etc. *J. Brunet*, în »Drumul la Calvar în noaptea Vinerii sfinte«, ne-a dat această imagină biblică într'o perspectivă nouă, însuflețită de o viguroasă inspirație. S'ar zice că ești, privind-o, subt impresia unei litanii religioase ; vibrarea asurzitoare a clopotelor și rugăciunile sfinte monotone îți par înlocuite printr'o muzică divină, dulce cântată de sute de violine în surdină. Îngeri cu figurile plânse sunt înșirați de-alungul drumului și par'că ascultă litania dumnezeiască heruvimilor ; în depărtare semnul crucii răsare din întuneric subt simbolul unei văpăi de lumină. »Hristos plâns de femei« a lui *Pinto* reamintește frumoasa pînză a compatriotului nostru Serafim, expusă anul trecut la Salon«. »Cina« (Aubert), »Christ insultat« *(Cavallier)*, »Isus la Marta și Maria« *(Avy)*, sunt departe, cu toată puternica lor technică, de a reaminti cel puțin pînzele mediocre ale Renașterii. Ce clar răsare acest adevĕr, contestat în parte de mulți critici aĭ influenții timpurilor și ideilor contimpurane în artă ; »Sfînta Cină«, făcută de un contimpuran, fie el chiar J. Tissot, ce deosebire capitală de execuțiile din timpul Renașterii ! Contimpuranii aŭ zugrăvit multe »Sfinte cine« la Veneția, Paris, Dresda, München saŭ Berlin; mai în fiece expoziție sunt expuse câte una saŭ două și, cu tot acest efort, cu tot talentul extraordinar ce se va continua probabil încă în ambiția multor generații viitoare, ce departe sunt execuțiile de clasicele »Sfinte cine«, de geniala frescă din refectorul bisericii Santa-Maria delle Graze din Milan a lui De Vinci, de fresca lui Del Sarto din refectorul bisericii Santo-Salvi, dacă nu mĕ înșel, din împrejurimile Florenții, saŭ de tabloul lui Poussin din Luvru, saŭ chiar de al pictorului flamand Coxcie ! Ce pagină frumoasă ar fi descris asupra acestor raporturi între evoluția ideilor vremurilor și creațiile artistice, judecate de mulți ca plăzmuite, fiind departe de timpul și locul unde sunt create, ar mai fi de citat și pînza lui *Guérin*, o simbolică reprezentare a bine cunoscutului dicton biblic: »Și bunătatea lui se întinde peste toată natura« !

Vechiul testament, cu viața lui religioasă vagă, cu relațiile morale încă neprinse în formule, revine mai rar printre subiectele de preferință ; clasicitatea și aicĭ impune gustul și obiceiul ; ar fi de citat tabloul »Iudita« de *Delabarre* pe care comparându-l cu acela al lui H. Vernet din Luvru, l-am găsit slab, de abia putênd susține comparația ; Olandezul *Hitchcock*, cu »Fuga în Egipet«, palidă pe lîngă pînza lui Poussin reprezentând acelaș subiect, dar comparația nu e totdeauna dreapta măsură de a judeca mai ales o operă de artă. Bine înțeles că »Suzana«, femeea castă a Bibliei, ce a inspirat pe un Van Dyck și Tintoretto, n'a putut să nu figureze și în Salonul acesta ; autorul *Tixier* și-a dat multă silință, între atâția alții, dar e așa de greŭ a executa ceva zugrăvit deja de penelul lui Van Dyck !

V

Primăvara cu mărgăritarele ei împarfumate, vara cu luminișurile ei clare, cu holdele-i blonde de grîŭ, toamna cu pădurile ei bronzate, ca și atâtea alte orizonturi, pot fi suggerate de un simbol, aproape totdeauna o femee. E așa de delicat și fragil simbolul că numai o mască de femee îl poate sintetiza. Intr'alt ordin de idei viața cu luptele ei crîncene pentru traiŭ, cu rĕzboaiele, spectacolele, simțimintele și visurile ei, poate fi lesne simbolizate, ar putea fi citate multe din aceste pînze de simboluri, dar nu e nicĭ unul care să răsară printre celelalte, să se impună atenției. »Primăvara« lui *Deully*, cu toată clasica orînduire a îngerașilor și lințoliurilor ce acoperă corpul primăverei,

cât şi a femeeĭ culcate (primăvara), e departe de a reprezinta măcar o idee cât de slabă de primăvară. »Tinereţea« D-şoareĭ *Rongier*, simbolizată printr'o femee, tînără bine înţeles, care vrea să prindă un flutur; apropierea e prea banală. »Primăvara« luĭ *H. Guinier*, reprezintată printr'o femee cu o floare în pĕr, are maĭ mult aerul uneĭ Doamne X, decât a uneĭ primăverĭ, care în orĭce caz nu poate fi decât trecută. »L'aube fleurie«, a D-şoareĭ *Mangin*, cu tot fastul şi coloritul variat, are maĭ mult impresia unuĭ vitraliŭ [1]). »Flora« luĭ *Seignac* are aspectul uneĭ ilustraţiĭ de jurnal deteriorată prin marele luĭ tiragiŭ. »Vis de glorie« a luĭ *Cabanes* reprezintă visul unuĭ tînĕr poet, plin de multă vanitate; îşĭ revede în vis bustul luĭ sculptat în marmură şi muza îĭ aduce ofrandele poezieĭ, laurii glorieĭ. Tînĕrul poet are o înfăţişare senină, inspirată, şi subt efectul de lumină al lămpeĭ pare cu adevĕrat muncit de himera aşa de firească a glorieĭ. »Ofranda amoruluĭ« a luĭ *Martens* ar intra maĭ mult în grupul nudurilor; ard parfumurĭ şi umplu cu miresme enervătoare şi dulcĭ vĕzduhul, şi ea, ofranda amoruluĭ, cu pĕrul despletit pe altarul luĭ Eros, înghirlandat de cununi de mirt şi glicină, aşteaptă, îşĭ analizează tremurul corpuluĭ şi fără vrere, parfumul, tresăritul sînuluĭ, îĭ podideşte voinţa şi un extaz negrăitor de plăcut o răpune. Clipita aceasta o zugrăveşte artistul; prin expresia voluptoasă a corpuluĭ, ne maĭ cîrmuit de minte, care nu face decât filtrează clipită cu clipită din extaz şi simţire, Martens se apropie de acel maestru al nuduluĭ simbolic, expresiv, de Felicien Rops, odinioară criticat maĭ de tot Parisul, astăzĭ ţintuit în sicriŭ consacrat artist de geniŭ! Un tabloŭ ce meritä o atenţie deosebită este »Efemera« luĭ *F. Bisson*, care şi-a făcut un gen aparte din această metamorfozare şi simbolizare a femeeĭ. Cu aripele de efemeră, cu corpul de femee, în mâinĭ cu mănunchiŭ de florĭ, efemera luĭ Bisson e o viziune încântătoare. E drept că numaĭ în ochiĭ uneĭ femeĭ se putea oglindi viaţa intensă a unor scurte clipite şi numaĭ o femee putea simboliza o.... efemeră. Citez »Goana amoraşilor« a luĭ Verdier, pentru a releva cât de rĕŭ se prezintă o panoramă alegorică pe cadrul unuĭ peisagiŭ cu perspective îndepărtate, pe care se desfăşoară în acelaş timp douĕ scene deosebite: atenţia preocupată de maĭ multe scene nu va putea prinde totdeauna bine scena din primul plan. *Béroud* în »Veşnicul lanţ« ne reaminteşte pe un cadru colosal, demn de artiştiĭ unguri a căror imaginaţie neputênd fi sintetizată, are nevoe de chilometri de pînză pentru a fi desfăşurate, cum suntem legaţĭ de femee pe veşnicie. Un voinic om, s'ar putea spune un atlet, în zadar se zbate şi vrea să scape de această fermecătoare, dar de multe plictisitoare făptură, femeea: un lanţ de femeĭ, imaginĭ rupte din visurĭ de artist îl înconjoară şi-l vor înconjura pentru totdeauna. Expresia rĕutăcioasă şi plăcută a femeilor reamintesc cu privirile lor catifelate banala, dar adevĕrata afirmaţie, că aspiraţiile, visurile şi alcovurile noastre, în majoritatea cazurilor, sunt făurite pentru ele şi de ele, care constituesc *»l'éternelle chaîne«! Le Quesne* prezintă un reuşit simbol al femeeĭ »Girueta«. Ce maĭ bine decât o femee ar fi putut simboliza o giruetă!?

Printre simbolurile saŭ alegoriile decorative meritä atenţia maĭ ales douĕ plafonduri. »Visurile« de *Marioton* şi »Dansul« de *Simonidy* [2]). Plafondul luĭ Marioton e o viziune dulce, pe care privind-o cu aspectul eĭ policrom, poţĭ ţese alte visurĭ, poţĭ duce maĭ departe viziunea artistuluĭ. *D. Simonidy*, un distins compatriot al nostru, nu ne inspiră acelaş entuziasm cu plafondul sĕŭ »Dansul«. L-am vĕzut de nenumĕrate orĭ plafondul D-sale şi am stat mult înaintea luĭ pentru a-l analiza maĭ bine şi pricepe, pe cât îmĭ era în putinţă mie simplu şi profan diletant, gîndirea şi motivele decorative ale artistuluĭ. Toate corpurile, vre-o şase pe câte-mĭ amintesc, puse maĭ în relief, se aseamănă, parcă se repetă şi chiar veştmintele ce le acoperă se aseamănă întru câtva. Dansează numaĭ femeĭ între ele saŭ sunt şi bărbaţĭ? Un corp din dreapta, din primul grup, pus maĭ în relief, pare a fi bărbat: e puţin, foarte puţin maĭ voinic şi maĭ bine legat decât celelalte corpurĭ; sunt indus să cred că este bărbat, puţin şi pieptănătura. Un corp despre care aşĭ putea fi sigur că este al unuĭ bărbat e acela al trîmbiţătoruluĭ din susul plafonduluĭ, închipuind tabloul că ar fi aşa cum era expus la Salon, vertical privit. Nuanţarea violetuluĭ e prea aprinsă şi albastrul prea şters; coloritul verzuĭ din colţul din stînga maĭ ales supĕră ochiul; presupunênd că plafondul ar figura în verĭ-un salon, cum probabil îĭ este destinaţia, nuanţele de colorit ale D-luĭ Simonidy nu vĕd cum

[1]) Imĭ scapă din vedere o valoroasă pînză a luĭ *A. Linch*, »Seara«, de un impresionism deosebit.

[2]) Vezĭ *Literatură şi Artă Română*, pag. 561.

ar putea fi deosebite şi mai ales de cum ar trebui să cadă lumina pe el pentru a ni-l releva aşa cum D-sa l-a pictat. Venită pieziş lumina, cum e şi probabil, tonurile violetului D-luĭ Simonidy s'ar amesteca cu întregul colorit al tablouluĭ şi ar rezulta un colorit verde, pe care-mĭ daŭ părerea că decorurile plafonduluĭ ar fi foarte puţin, dacă nu de loc nuanţate. La lumina artificială, mai ales electrică, probabil că tonurile s'ar mai îndulci, cel puţin aşa ne-o spune studiul amesteculuĭ colorilor. Ne-am permite a mai observa câteva prinderĭ curioase ale mişcărilor; dacă dă ceva nuanţe alegorieĭ D-sale, şi suggerează privitoruluĭ dansul, e grupul celor două femeĭ, înlănţuite în mişcarea graţioasă a unuĭ boston (grupul din mijloc), precum şi femeia din mijloc cu mâna în sus, după ce lovise daireaua ce reaminteşte mult bine cunoscuta mişcare din grupul luĭ Carpeaux, din grupul celebru »Danţul«, din faţa opereĭ; prinsă, ce este drept, cu mult gust şi multă cunoştinţă a mişcăriĭ. Restul se mişcă aproape fără motiv şi mai ales fără ritm şi atrag atenţia celora ce-l pot vedea asupra a două femeĭ din stînga, care îmĭ suggeră mişcarea unor femeĭ ce vor să intre în baie. Nimic mai fermecător, mai intuitiv pentru artist şi mai ademenitor pentru penelul sĕŭ decât dansul; ve însă a cunoaşte ceeace puţin cunosc bine, legile mişcăreĭ, să ştie cu alte vorbe a zugrăvi ritmul şi timpul unuĭ dans; observaţia simplă a modelurilor e de obiceiŭ îndestul, şi D. Simonidy a dovedit că posedă această putinţă de observare prin grupul celor două femeĭ înlănţuite pentru vals, şi cu atât mai mult i se pot face imputărĭ, cât n'a păstrat în toată execuţia plafonduluĭ D-sale aceeaşĭ măsură. E foarte curios şi grupul de dănţuitorĭ din primul plan, dreapta; mi-am dat multă silinţă a pricepe ritmul aceluĭ dans, dar n'am ajuns decât la două concluziĭ: e un vals parizian, şi atuncĭ ne permitem a critica gustul uneĭ atarĭ transpuneri pe un plafond, saŭ e un dans ce nu-l cunoaştem şi, în acest caz, găsesc curios atitudinea de luptă a dănţuitorilor. In scurt, tabloul D-luĭ Simonidy pare uniform, aceleaş ca figurĭ, colorĭ, florĭ, etc., se repetă mereŭ; mişcările dansuluĭ nu sunt totdeauna bine studiate, ci mai mult lucrate de fantazie, şi în al treilea rînd e lipsit de unitate, de viaţă; colţul din stînga şi partea de sus e prea goală şi cele câteva ramurĭ ce se ivesc într'un colţ de sus par fără sens clar, de altfel ca şi colonadele şi decorarea din dreapta. Toate observaţiile noastre, în care ţinem a se vedea numaĭ părerĭ personale obiective, nu împiedică de a recunoaşte talentul deosebit al D-sale, ce a făcut în totdeauna multă onoare ţăreĭ; plafondul D-sale ce pare a fi făcut în pripă şi de comandă, cu toate acestea se prezintă bine ochiuluĭ la început, şi e de regretat că D-sa n'a ţinut să reziste şi analizeĭ. Oamenĭ pricepuţĭ în ale arteĭ, în a căror companie am vizitat de câteva Salonul, mi-aŭ întărit impresia ce aveam despre chipul de a lucra al D-luĭ Simonidy: e foarte dibaciŭ.

Satirĭĭ, sirenele, nimfele şi faunĭĭ veselĭ nu sunt citaţĭ de pictorĭ; imaginele lor decorative, viaţa lor poetică şi plină de legende, nu numaĭ în sculptură şi în artele decorative procură motive, dar şi în pictură. Cât de bine a priceput Böcklin acest trecut legendar! In adevĕrat contimporan al luĭ Omer şi Esiod, genialul pictor a reînvieţuit acest fermecător şi visător trecut; în adevĕrat păgân a simţit şi exprimat patimele Olimpuluĭ. »Sĕrbătoarea Satiruluĭ« a luĭ *Scalbert*, cu tot cadrul frumos ce reprezintă tabloul, e departe de a avea acel »ceva« durabil; »Bucătărie subt cerul liber« a luĭ *Carteron*, ne prezintă satirĭ cu profilurile lucrătorilor din Paris. »Sirenele« luĭ *Lalire* n'aŭ decât o viaţă cel mult decorativă; valurile în care ele se joacă aŭ tonurĭ de vitraliŭ şi corpul sirenelor n'aŭ nimic din acele ispititoare nudurĭ, despre care şi până astăzĭ legenda toarce nimicurĭ şi poveştĭ de dragoste. Böcklin, aşa de puţin cunoscut de Francezĭ şi încă judecat de mulţĭ ca o mediocritate, ce modele ar putea servi Francezilor din acest gen al mitologieĭ şi legendelor pădurilor, apelor, munţilor şi văilor vremurilor, când Olympul nu era o ficţiune!

Tot în această serie a legendelor e de citat şi legenda luĭ Pierrot şi a drăgălaşeĭ sale tovarăşe Colombina, totdeauna în fiece salon parizian reamintită prin numeroase pînze. »Prietenul meŭ Pierrot« al luĭ *Dias* e adevĕrată capo-d'operă; Pierrot e însufleţit de legendara-ĭ şi expresiva mimică: e o strofă din cântecele populare, aşa dragĭ Francezilor, tradusă cu multă artă şi simţită ca adevĕrat artist. Fereastra e deschisă şi Pierrot cu luminarea in mână pare speriat; vîntul va stinge luminarea şi în curênd va striga la uşa Colombineĭ galante....

Ma chandelle est morte.
Ouvre-moi ta porte,
Je n'ai plus de feu
Et pas même un peu
De bas qui charbonne;
Ouvre-moi, mignonne,
Pour l'amour de Dieu.

In rîndul *simboalelor*, ce le-aş denumi cu epitetul de *morale*, ar fi de citat alegorica pînză a luĭ *Dodge* »Rĕzboiul«. Alegoria e reprezentată printr'o femee cu o expresie fioroasă, care dă semnalul alarmeĭ; un scut în mâna dreaptă suggeră geniul rĕzboiuluĭ, priceput întru câtva şi prin aripele eĭ încordate de zbor. In depărtare se vĕd norĭ groşĭ de fum, se desinează profiluri de armate încăerate în luptă; câteva grupurĭ puse în primul plan: o femee moartă plânsă de un bărbat, doĭ copiĭ ţipând de spaimă în braţele uneĭ mame, aŭ aspectul de a accentua nenorocirile ce vin cu acest crunt măcel, rĕzboiul. Alegoria e întru câtva banală, şi ce ar fi maĭ mult de reţinut din el ar fi profilurile din zare ale luptelor; ceeace nu pricep e întrebuinţarea nudurilor aşa fără sens: oare nu era maĭ logic a îmbrăca cel puţin femeea cu ceĭ doĭ copiĭ speriaţĭ saŭ bărbatul ce blestemă rĕzboiul la capul femeeĭ saŭ iubiteĭ luĭ moarte? Compatriotul nostru D. *D. Serafim* merită o atenţie specială. Simbolica reprezentare a »Adevĕruluĭ şi minciuna«, temă de altfel clasică şi încercată de atâţia alţĭ artiştĭ, poate fi socotită printre cele maĭ reuşite. Salonul ĭ-a consacrat de altfel talentul D-luĭ Serafim, acordându-ĭ menţiune onorabilă. Elev al luĭ Henner şi Gerôme, D. Serafim a reuşit a-şĭ însuşi de la primul originalitatea impresionabilităţeĭ şi acea mânuire delicată, femenină a peneluluĭ, iar de la cel de al doilea încadrarea pricepută a subiectuluĭ, înscenarea meşteşugită a situaţieĭ personagiilor. Henner pare că l-a influenţat maĭ mult şi până maĭ acum un an originalitatea D-luĭ Serafim era oarecum înăbuşită de execuţia admirabilă a tonurilor luĭ Henner, a colorituluĭ sĕŭ sombru şi uneorĭ bizar; anul acesta, prin tabloul ce expune, pare a se accentua maĭ mult ca original: umbrele aŭ început a fi maĭ clare, pozele maĭ naturale şi figurile nu maĭ seamănă aşa mult cu portretele şi profilurile luĭ Henner. Originalitatea D-luĭ Serafim se accentuă din ce în ce maĭ mult şi cu vremea, începênd a respira albastrul senin al ceruluĭ nostru românesc, nădăjduim, va putea reuşi să creeze adevĕrate şi serioase lucrărĭ de artă. Imitator, dacă vreţĭ a luĭ Henner, D. Serafim, cu toate acestea, făcea o aşa frumoasă figură în Salon şi mărturisesc că am rĕmas mişcat de bucurie când, în anul trecut maĭ ales, vizitatorĭ aĭ Salonuluĭ admiraŭ pînzele D-sale ca fiind ale luĭ Henner; o astfel de imitare înseamnă o adevĕrată originalitate. Şcolar distins a luĭ Henner, ĭ-a priceput technica, inspiraţia, şi tradus în creaţiile sale genul luĭ aşa de original. Mi-aşĭ permite a-ĭ recomanda un lucru, sfat ce-l ţin de la mulţĭ oamenĭ pricepuţĭ în ale arteĭ, ca să încerce a ne da impresiĭ de interior; ce bine ar putea zugrăvi D. Serafim interiorul şi profilurile armonioase ale uneĭ biserică în plina lumină a deniilor! Imĭ reamintesc de o valoroasă pînză a D-sale, o călugăriţă făcênd rugăciune, dacă nu mĕ înşel; clarul obscur al bisericiĭ era admirabil redat, cu multă pricepere şi artă. Merită a fi menţionat şi tabloul luĭ *Debat-Pousan*, »Nec mergitur!«, adevĕrul cu oglinda în mână, simbolizat subt figura uneĭ femeĭ aproape goală, este reţinut a eşi din puţul emblematic, în care obicĭnuim a-l înfunda de obiceiŭ, de doĭ oamenĭ îmbrăcaţĭ în haine mediavale; unul din eĭ este mascat. Scena este expresivă şi, ca şi tabloul D-luĭ Serafim, e venită la timp, maĭ ales în Franţa, unde în chip sistematic biata justiţie şi dreptate e surghiunită în prăpăstiile cele maĭ adîncĭ şi opinia publică în corpore dă mână de ajutor pentru a le afunda şi maĭ mult. Artistul ar fi fost maĭ la înălţimea actualităţiĭ înlocuind acele douĕ figurĭ medievale prin doĭ generalĭ francezĭ. Tot ce ne trebuesc în viaţă sunt minciunile convenţionale. »Balul pentru sĕracĭ« al luĭ *Laubadère* ne reaminteşte ironia luĭ Gogol despre aceste petrecerĭ, în care, subt pretextul de binefacere, invitaţiĭ găsesc un simplu şi pur motiv de a se distra. Jehan Rictos, un tînĕr poet francez, în poema luĭ »Iarna«, a prins admirabil, cu tot limbagiul luĭ de argot, ironia acestor petrecerĭ.

Plaind' les Pauvr's, c'est comm' vendr' ses charmes,
C'est un vrai commerce, un méquier!
Sûr, que c'est grâce à la Misère
Qu'on rigol' pendant la saison!
Dam'! Faut qu'y viv'ent les rastaqoères
Et faut ben qu'y dor'nt leurs blasons! [1])

Se iese tocmaĭ de la un bal pentru sĕracĭ, sunt toţĭ veselĭ. Lîngă uşă Christ, cu figura luĭ blândă, cere de pomană; aceiaşĭ oamenĭ care aŭ dat obolul pentru a ajuta pe sĕrac, în fond pentru a se distra pe eĭ, iaŭ în rîs, nu bag seamă mâna uscăţivă care cere de pomană. Formalităţile face mult în viaţă; între altele avem şi iluzia că distrându-ne facem o graţie celuĭ sĕrac.

Dintre tablourile simboliştilor vizionarĭ acela al luĭ *Matisse* ocupă un loc însemnat; numele subt care artistul îl prezintă e următorul: »Viaţa este o luptă, gloria este visul«. In mijlocul unuĭ peisagiŭ, sĕlbatic de frumos ce este, el, fĕtul frumos ţesut din visurile fecioarelor, pluteşte într'o barcă fantastică, condusă de o himeră cu aripele întinse drept pînze, pe o apă ţĕrmurită de maluri smălţate de florĭ şi femeĭ frumoase. Ea ce trăeşte acest vis se simte în braţele aceluĭ fĕt-frumos, demon de frumos, şi pare-că simte căldura şi farmecul beţieĭ unuĭ vis. Acorduri de citeră şi cântece de priveghetoare însoţesc plutitul leneş al bărcĭĭ, ce pare că se apropie de ţĕrmul dorit. E o viziune din vis prinsă cu multă imaginaţie; profilul fĕtuluĭ-frumos e negrăit de expresiv. Torsul prea voĭnic al acesteĭ făpturĭ vizionare nuanţează gîndirea sensuală a artistuluĭ. Nuanţa roşiatică stinsă a întregului tabloŭ dă impresia uneĭ halucinaţiĭ vizuale, subt care ne apar de multe orĭ viziunile şi tablourile din visurile noastre, maĭ ales cele de dragoste. *Garrido L.* în »Aur şi argint« ne simbolizează o idee frumoasă: aurul e lumina palidă a luneĭ şi argintul moneda ce doĭ tinerĭ declasaţĭ o privesc în mână. *Grau* cu »Cântecul seriĭ« prezintă poate unul din cele maĭ frumoase tablourĭ ale Salonuluĭ. Seara e reprezintată subt figura unuĭ bĕtrân cu o expresie admirabilă. Se lasă crepusculica privelişte a seriĭ; doĭ îndrăgostiţĭ melancolicĭ sunt furaţĭ de gînduri la revĕrsatul acesteĭ luminĭ, care maĭ întotdeauna dă de gîndit. Amurgul, fie chiar al uneĭ zile, e totdeauna trist. Atitudinea bĕtrânuluĭ, care pare că intonează un refren melancolic şi stins, e din cele maĭ reuşite. I s'ar putea observa artistuluĭ o întrebuinţare curioasă a nudului; aşa de pildă, de ce bărbatul pus în primul relief e gol? Se va zice convenţiune, dar e prea izbitoare, prea banală şi fără sens.

G. Bussière a sintetizat admirabil sufletul *epopeiĭ*. E dificil de descris alegoria luĭ Bussière, amĕnuntele fiind partea cea maĭ de seamă a compunerĭĭ; epopea e simbolizată printr'o făptură ce are chipul şi corpul uneĭ femeĭ, având la brîŭ încinsă cu o cingĕtoare ciselată cu multă artă o spadă. Epopea are o mişcare de zbor, reamintind transmiterea acestor legende de eroism, care zboară din generaţie în generaţie cu toată vigoarea şi intensitatea acţiunilor. In zare se vĕd cavalerĭ înarmaţĭ până peste cap, ducênd cu eĭ bravura şi credinţa aceluĭ eroism care şi astăzĭ ne încântă, ne dă de gîndit. Cu tot tonul decorativ al pînzeĭ luĭ Bussière, o epopee nu putea fi maĭ bine zugrăvită. Pentru a sfîrşi cu acest gen alegoric, nu pot alege o pînză maĭ frumoasă şi simbolică decât »Tinereţea şi himera« luĭ *Lavergne*. Himera, cu aripele întinse şi cu privirea arzĕtoare şi nesfîrşită, ne reaminteşte tuturora acel necunoscut confuz şi cu toate acestea aşa clar, în care ne cufundăm cu mintea în reveriile adolescenţiĭ noastre. Era aşa de bine acea hipnotizătoare privire, pe care tinereţea ne-o făcea să tremure în faţa ochilor noştri, şi eraŭ aşa de dulcĭ acele nedomiritoare ceasurĭ, când la tremurul unuĭ fior, la foşnitul uneĭ rochiĭ, la îmboldul uneĭ ambiţiĭ, ne dam cu totul aceleĭ himere, ce a călĕuzit şi va călĕuzi neîncercata minte a adolescenţiĭ! Tinereţea, subt chipul delicat al uneĭ fecioare, e zugrăvită cu privirile hipnotizate de acea chimeră, cu aripele întinse ce ne promite atât de multe cu zborul şi atotputernicia de care o credem capabilă. Peisagiul sĕlbatic în care e transportată scena va reaminti tuturor câţĭ aŭ visat acele drumurĭ şi boschete fioroase, în care ne strămutam cu mintea şi visam, trăiam în halucinaţia imaginelor şi ideilor din viaţa pe care de-abia începeam

[1]) Les soliloques d'un pauvre.

a o trăi, şi doream să o pricepem, să o coprindem într'o clipă! Incepem a trăi subt fierbinţeala unor himere ce mai totdeauna mor cu primele loviturĭ ale vieţiĭ, câte sunt efemere; de altfel sunt himere ce ne călĕuzesc toată viaţa . . . .

Les chimères sont des oiseaux
Qui meurent avec les cerveaux. [1])

Este de citat şi splendida impresie de la Versailles a luĭ *Zuber* »Trecutul«. Ce mult spune acel colţ al grădinilor monumentaluluĭ palat!

Un gen ce pare a prinde este acel a reprezentărĭĭ succesive a o serie de simboale: e o frază zugrăvită, dacă m'aş putea exprima astfel. Intrebuinţat în decorare de modernĭ, întru câtva şi în timpul Renaşterĭĭ pentru pictura religioasă, acest gen astăzĭ devine din ce în ce maĭ curent. Pictura germană atât ca şi cea franceză a început a se folosi dese-orĭ de figuraţia dipticelor şi tripticelor. *Steck* ne prezintă o »simfonie« admirabil interpretată; e o triptică decorativă, grăitoare ca şi o simfonie interpretată la clavir. Cele treĭ scene simbolice, reprezintând cele treĭ părţĭ ale simfonieĭ, poartă bine alesele nume: »clair de lune (mélodie); clair de lampe (harmonie); clair de rampe (rythme)«. Sunt de citat, între altele, diptica luĭ *Brigdmann:* »Torentul şi Pîrîul«, cât şi triptica luĭ *Van Hove* intitulată »Cele treĭ oraşe: Gand viteazul, Bruges frumosul, Anvers bogatul«. Triptica luĭ *Duvent* »Procesiunea la Bruges« reaminteşte graţie maeştrilor Renaşterĭĭ; statul francez a cumpĕrat de altfel triptica luĭ *Duvent*, o recunoaştere întru câtva a străduinţelor genuluĭ decorativ religios al artistuluĭ. *R. Collin* merită o atenţiune specială cu panourile luĭ decorative, destinate noueĭ opere comice: »Armoniile natureĭ inspiră pe compozitor«; e multă inspiraţie, multă pricepere şi cu delicateţă deosebită traduse aceste emoţiĭ ale muziciĭ. Inspiraţia unuĭ compozitor nu putea găsi un alt artist care s'o interpreteze decât *Collin*, impresionist în toată puterea cuvîntuluĭ.

Dintre simboalele tendenţioase, ca să mĕ exprim astfel, douĕ merită îndeosebĭ atenţia, şi anume pînzele luĭ *Sinibaldi* şi ale luĭ *Rochegrosse;* primul subt numele de: »Industria; ştiinţele şi artele prezintă descoperirile lor Industrieĭ«, dă un aspect frumos alegoria acestuĭ fapt social şi ştiinţific, dacă-l pot numi astfel: îşĭ spune singură subiectul pînză, n'are nevoe de explicărĭ, este suficientă eĭ însăşĭ. *Rochegrosse* cu »Cântecul muzelor deşteaptă sufletul omenesc«, panoŭ destinat scărĭĭ bibliotecĭĭ Noueĭ Sorbone a arĕtat încă odată că ştie a încadra în situaţiĭ pline de expresiĭ scenele cele maĭ abstracte; ca de obiceiŭ Rochegrosse are nevoe de un cadru mare şi un panoŭ decorativ nu putea fi maĭ bine ales pentru a cuprinde o parte din imaginaţia luĭ aşa de puternică. In mijloc omenirea nouă simbolizată printr'o femee ne deschide un orizont prea frumos, ce este drept, din seninul aceleĭ lumĭ noŭĕ. La cântul dumnezeesc al citarelor şi glasurilor muzelor, un muribund tresare din spasmul luĭ mortuar şi înmărmurit par'că ascultă melopeea divină a poezieĭ; chiar bruta e redeşteptată de armonioasa şi duioasa spusă a poezieĭ; atitudinea omuluĭ sĕlbatic din dreapta tablouluĭ e admirabilă şi traduce cu multă finețe amestecul uneĭ emoţiĭ senine, poate prima şi singura, în mintea aceluia care nu funcţionează decât în serviciul muşchilor. Tabloul »Marĭĭ lucrătorĭĭ aĭ arbitragiuluĭ şi aĭ păceĭ« al luĭ *Danger*, cu tot colosalul şi complexul scenariŭ, e o compunere moartă: are aparenţa unuĭ discurs politic pictat printr'o metaforă. In mijlocul tablouluĭ e Ţarul Alexandru al III-lea şi Carnot, iar de jur-împrejur ca la aproape o sută de personagiĭ, începênd de la Confucius, Buda, până la Cleveland, Nobel, Walewski, Baroana de Suttner, Von Eck, etc., sunt înşirate într'o ordine maĭ mult cronologică. Expresia atâtor personagiĭ nu e de loc îngrijită şi nu citeştĭ nimic din ele; tabloul însuşĭ nu spune absolut nimic. Singura impresie ce-ţĭ dă e că aĭ în faţă un consiliŭ imperial saŭ o ceremonie regească venită să se fotografieze. E frumoasă deviza »per arbitros ad pacem«, dar nu e destul să înşirueştĭ o seamă de nume cunoscute pentru a explica şi suggera această deviză.

Impresioniştiĭ sunt foarte puţin reprezentaţĭ în »Champs-Elysées«; numele luĭ *R. Collin* merită o menţiune specială cu tabloul luĭ »In timpul verĭĭ«. O fată tînără e la fereastră, avênd în

[1]) Prevas Xavier. Les chimères. P. Ollendorf. Paris. 97. 2 ed. p. 4. (Les chimères).

mână o carte deschisă şi visează ; expresia aiurită a fecioarei, în a cărei inimă şi minte e primăvară, este admirabil încadrată în perspectiva pronunţată a ţinutului. *Joseph Bail* cu »Reflecte de aramă« a reuşit a ne da una din impresiile cele mai delicate şi grele în acelaş timp ; cu o technică ce reaminteşte pe Rembrandt, artistul ne prezintă acel joc de luminî al razelor răsfrînte de aramă lucioasă, mai ales pe figura unei femei, ce ar descuraja pe orîcare artist prin greutatea prinderii acestor impresii aşa de variate ca efect şi lumină.

N'aşi putea trece la un alt gen de inspiraţie al artiştilor, nevorbind de evocaţiile pitoreşti ale trecutului, de profilurile frumoase ale ceremoniilor religioase antice, demne de prins atenţia orîcărui impresionist. »Sărbătoarea antică« a lui *Vagnier* e o reînviere erudită a impresiilor unui pelerinagiu antic la templu ; un convoiu de femei îmbrăcate în alb precedă convoiul, cântând şi exaltând sentimentul religios cu ritmicul lor mers, cât şi mlădierile corpurilor lor, curate creaţii de artist. Templul e în apropiere ; bărbaţi cu lauri pe cap urmează convoiul, extazul religios începênd a-i coprinde. D-şoara *Sonrel* ne oferă siluetele unor castelane din secolul al XIV-lea, dintr'o procesiune religioasă ; cu crini în mâni, îmbrăcate în alb, artistul, prin acest armonism şi viu ton al albului, ne desvălue un colţ din viaţa monastirilor de atunci ; s'a zis de mulţi din critici că privirea decorativei pînze a D-şoarei Sonrel îţi suggeră ideea că »pe vremea aceea credinţa îmbrăca forme destul de elegante«, şi cu drept mai frumoase chipuri nu puteau fi închipuite în serviciul fecioarei.

Genul *orientalist* puţin reprezintat, numără printre artiştii care l-au atacat pe *Gerôme*, şi numele lui ajunge pentru a nu mai cita pe alţii. Gerôme ne zugrăveşte un colţ al vieţii mult pictate de harem, şi anume momentul băii. »Femeile la bae« au fost mult criticate, şi mulţi au găsit în acest tablou »o configuraţie policromă şi severă«. Rochefort a fost entusiastul apărător al întregei opere a lui Gerôme ; aceasta înseamnă că între altele, cu toată decăderea lui politică, i-a mai rămas ceva din acea pricepere a arteî, bine apreciată şi mult căutată până mai anii trecuţi. Oare genul oriental nu este decorativ prin el însuşi ? Culorile aprinse, amestecul lui bizar şi aspectul policrom sunt dar elementele fundamentale ale orîcărui interior oriental ; soarele arzător al Orientului, prin umbrele pronunţate şi contrasturile puternice de lumină şi umbră, impune în primul rînd acest gen decorativ. Femeile sunt în număr de trei, şi molatecele lor priviri traduc acea intelectualitate redusă la curiositat a nimicurilor, la găsirea plăcerilor în jocul luminilor diamantelor, în coloritul safirului, topazului sau agatei, cât şi în acel extaz al minţii, în care nu gîndeşti nimic şi te laşi purtat de acel transport al extazului fără să ştii nici pentru ce, nici decum. Gerôme a dat admirabil prin plasticele şi expresivele poze ale femeilor acest ton oriental ; el a ales momentul de baie, unul din cele mai căutate şi preferite ale lor, căci doar zgomotul apei, fiorii ei reci, le mai trezeşte la viaţă, le mai spune ceva, le mai smulge din toropeala aceluî »dulce far-niente« în care trăesc. Caravana lui *Boivin* e plină de colorit local (Tunis), cum au spus-o mulţi cunoscători ; redă simpluluî vizitator sensaţia, poetizată de noi, a aceluî mers tărăgănitor şi cutezător în lungul pustiurilor, subt arşiţa de plumb a soareluî.

Pictorii de *animale* şi-au ales ca de obiceiu subiectele favorite : motivele de vînătoare. »Hallali de sanglier« a lui *Gélibert* şi »Hallali« al lui Tavernier sunt printre cele mai reuşite, atât ca pînze de expresie, cât şi ca reprezintând toată mişcarea şi agitaţia unei vînători. Boul, pisica şi câinele sunt cele mai des zugrăvite din animale. »Mai mult jenat decât jenând« al lui *Mahler* e de un humor şi o expresie deosebită. O pisică neagră mănîncă dintr'o farfurie, cu toată vecinătatea amenințătoare a unui câine ; grupurile de pisici ale lui *Le Roy* (In timpul oficiului) şi *Hazon* sunt de un pitoresc rar. O seamă de peisage sunt prinse de obiceiu cu profiluri, grupe sau expresii de animale de o valoare netăgăduită.

VI

Nudul ar merita o lungă şi minuţioasă întreţinere. E aşa de greu însă a descrie acele torsuri fermecătoare, acele profiluri goale în toată frumuseţea lor senină sau sensuală ! »Studiile« se pretează admirabil la nud, şi poate e una din cele mai de seamă aplicaţii ; modelările fine şi delicate

ale unuĭ corp de femee, luciul argintos al cărneĭ, coloritul rosalb şi trandafiriŭ al corpuluĭ, adîncăturile încheieturilor, iată atâtea motive, între altele multe, despre pretextele ce ar tenta pe un artist a zugrăvi un nud. Artiştiĭ francezĭ şi-aŭ făcut de altfel o reputaţie deosebită a priceperiĭ lor în exprimarea şi desinarea diferitelor motive de nud. Nudul de bărbat e încercat rareorĭ, pe când femeea, această emblemă a plasticităţiĭ frumosuluĭ, la care ştie a face să vibreze întreaga liră pasională şi estetică, preocupă, precum e şi firesc, maĭ mult pe artist. Cândva, maĭ acum doĭ anĭ, vizitam o expoziţie în care figuraŭ o seamă de desenurĭ de ale luĭ F. Rops, acest maestru al nuduluĭ desenat, şi am rămas înmărmurit de efectul curios al micelor decoruri, bijuteriĭ, panglice saŭ ciorapĭ negri, pe nud; graţie panglicеĭ de la gît, a ciorapilor negri de mătase subţire, carnea corpuluĭ femeeĭ lua maĭ multă viaţă, părea maĭ însufleţită, şi trăsurile tonurilor părênd maĭ accentuate, corpul lua un relief, o expresie delicioasă. Oare Rops să fi fost acela care să fi introdus acest chip de a prezinta nudul în pictură? Nudul gol, dacă mĕ pot exprima astfel, începe a deveni maĭ puţin des; uneorĭ artistul ne desvĕlueşte numaĭ o parte şi ne lasă restul să-l ghicim prin jupele şi cămăşile subţiriĭ de borangic saŭ năfrămile şi togile transparente ce-l învĕluie, frunzele moderne ale pudibunzilor artiştĭ. Cu toată frumuseţea corpurilor, torsurilor nudurilor, ce efect urît fac aproape totdeauna picioarele; deformată de mers, de încălţăminte, această parte a corpuluĭ, piciorul, unul din elementele de seamă ale frumuseţiĭ corpuluĭ uneĭ femeĭ, a deformat chiar imaginea ce o avem despre el şi face un contrast urît prin lăbărţarea şi anchilosata luĭ formă. Avea dreptate Rops când le acoperea! Venus de Millo, tipul frumuseţiĭ de femee, are şi ea picioarele puţin frumoase şi chiar marĭ; soliditatea pozeĭ ar fi hotărît artistul să le facă aşa de marĭ. Realitatea, cât şi clasica reprezentare pare a face pe artiştĭ să persiste în obicĭnuita lor zugrăvire şi sculptare. Franceziĭ aŭ dus prea departe întrebuinţarea nuduluĭ, că chiar în tablourile în care se pune o acţiune, o idee, adeseaorĭ o figură saŭ două sunt în nud; nu maĭ vorbesc de sculptură, care, cu toată virtuozitatea eĭ, are părţĭ ridicole prin întrebuinţarea nuduluĭ exclusiv în orĭce reprezentare. Numele *Gerôme, Bouguereau, Henner, Belmonte, Rongier, Serafim, Laurens N., Leroy, Turgy, Breauté, D-na Demon Breton, Mercié, Martens*, în afară de atâţia alţiĭ care nu ne vin în minte, pot fi citaţĭ printre reprezentanţiĭ ceĭ maĭ de seamă aĭ nuduluĭ femin; ca studiĭ de nud numele luĭ *Azema, Mary, Rodriguez-Etchart*, şi maĭ ales admirabilul studiŭ al luĭ *Lard*, merită a fi citate. Printre nudurile de bărbat sunt de citat: *Basset*, autorul luĭ „Cain“ şi *Cavalier*, autorul luĭ „Christ insultat“; nudurilor luĭ Cavalier s'ar putea observa o prea mare şi puţin proporţională musculatură, chiar Christ are întru câtva corpul unuĭ atlet. *H. Fantin-Latour* ocupă un rol cu totul special în pictarea nudurilor cu pînza sa „Andromède“. Legenda mitologică găseşte în Fantin-Latour un interpretator deosebit, care a ştiut să deĭe multă expresie acesteĭ fecioare, ce personifică slăbiciunea şi întru câtva vanitatea capriciilor femeeştĭ. Andromède, fiica regeluĭ Etiopeĭ, Cepheŭ şi a Cassiopeĭ, în urma consultăreĭ oracoluluĭ, pentru a se linişti ţara de un monstru marin ce o desola, trimis de Neptun ca să răzbune pe Nereide, a căror frumuseţe ea o disputa, a fost sorocită a fi lăsată în furia monstruluĭ. Nereidele aŭ legat-o cu mâna stîngă de o stîncă şi tocmaĭ era să fie devorată de un monstru când Perseu, călare pe Pegas, a scăpat-o omorând monstrul. Corpul Andromedeĭ, ca şi atitudinea eĭ, sunt zugrăvite cu acea îngrijire şi graţie obicĭnuită artistuluĭ; valurile ce se sparg la picioarele Andromedeĭ pare că spun furia măreĭ şi a monstruluĭ, de a căror frică şi văzut fermecătoarea şi frumoasă copilă a regeluĭ Cepheŭ îşĭ acoperă faţa şi ochiĭ cu mâna dreaptă.

Portrete sunt din geniurile cele maĭ numeros repetate; nu mĕ încumetez a schiţa măcar câte ne-aŭ impresionat, şi cu atât maĭ mult a le descrie. Recomand tuturor iubitorilor de portrete a citi articolul din „Revue de deux mondes“ al luĭ Robert de la Sizeranne, una din paginele cele maĭ frumoase scrise despre Salon; delicatul şi distinsul interpretator în franţuzeşte al aceluĭ profet al frumosuluĭ de peste La Manche, John Ruskin, a consacrat un articol special portretelor din Salon, descriind cu bogăţia-ĭ de imaginĭ şi colorit portretele cele maĭ de seamă din amêndouĕ Saloanele. In scurta noastră schiţă despre portrete vom cita numaĭ câteva nume propriĭ; cunoscuţiĭ maeştri portretiştĭ: *Bonnat, Benjamin Constant, Benner Humbert, Jules Lefèbrve, Paul Dubois* şi *Aimé Morot*, ţin ca totdeauna fruntea. *Bonnat* a expus două pînze: portretul generaluluĭ Davoust

şi al D-neĭ Roza Caron, diva de la Academia Naţională de Muzică din Paris. Portretul D-neĭ Caron, zugrăvită în costum de teatru, e poate unul dintre cele maĭ reuşite ale Salonuluĭ; cu fardul pe faţă, cu părul lăsat pe grumajĭ, distinsa artistă, ce se pasionează aşa de bine în rolurile ce le joacă, e recunoscută de toţĭ câţĭ aŭ văzut-o jucând, maĭ ales după acea expresie vie şi hipnotizătoare a ochilor. *Benjamin Constant* a expus tot două portrete, însă amêndouĕ de bărbat; acela al D-luĭ Hannotaux a fost în deosebĭ bine primit şi apreciat de critică. *Humbert* a atras mult atenţia trecătorilor cu simpatica şi cunoscuta figură a criticuluĭ parizian Jules Lemaître în cabinetul luĭ de lucru; *Jules Léfèbvre*, cu acela al uneĭ notorietăţĭ olandeze, contele de Kerchove de Deuterghem; *Paul Dubois*, cu figura uneĭ micĭ marchize. »Marchesina« luĭ are o expresie poate prea serioasă pentru vîrsta eĭ. este însă o figură de copil, şi ştiut este cât de greŭ e un asemenea portret. Numele luĭ *Aimé Morot* nu-l pot cita fără a-mĭ exprima multul respect ce am pentru opera luĭ. Sizeranne ĭ-a consacrat un loc special în articolul sĕŭ, descriind şi analizând de aproape cele douĕ opere ale sale: »Ducele de Dondeauville călare« şi »Principele d'Arenberg«. Ducele de Dondeauville n'a fost pictat de artist decât după documente, aşa cel puţin este de bănuit, ducele fiind mort de acum câţĭva anĭ; mersul caluluĭ reaminteşte pe acel priceput maestru al mişcăreĭ, care a ştiut a se folosi de descoperirile ştiinţifice asupra imaginilor mişcăreĭ, înfruntând critica severă, din nenorocire a atâtor oamenĭ distinşĭ, care găseaŭ — la început — ridicolă utilizarea acestor documente. Portretul e plin de expresie, o expresie însă ceremonială, făcênd un contrast curios cu Benjamin Constant şi Humbert, ce daŭ portretelor ce zugrăvesc tonul şi expresia de intimitate, de interior, dacă m'aş putea exprima astfel. Roşul prea viŭ al haineĭ duceluĭ de Rochefoucauld-Dondeauville, cât şi draperia ce pare sculptată, cum prea bine o spune Sizeranne, din spatele prinţuluĭ de Arenberg, daŭ portretelor luĭ Aimé Morotonuanţă decorativă; într'un muzĕŭ ar face figură mediocră, pe când în pinacoteca unuĭ castel, cum poate le este şi menirea, ar fi la locul lor, prin cadrul decorativ şi majestos, care suggeră acea trufie de familie, ce nu-şĭ poate găsi sensul decât într'un grup de alte tablouri similare.

Printre portretiştiĭ de bărbaţĭ sunt de citat: *Marcel Baschet*, cu expresivul portret al unuĭ savant ce lucrează, *Muraton A.*, *Höflinger* cu portretul abateluĭ Kneipp; *Guillon*, *Przepiarski*, *Galliac*, *Guédy*, *Alizard*, *Desplanques*, etc., cât şi tînĕrul nostru compatriot D. *P. Capidan*. Portretul »D. P. N. D.« anunţă un strălucit şi distins potretist în D. Capidan; portretul e lucrat bine ca technică şi are acea expresie grea de obţinut, maĭ ales de un tînĕr, a expresiuneĭ figureĭ. Ceeace s'ar putea observa D-luĭ Capidan este poza portretuluĭ, cu mâinele la piept şi situat aşa de profil că pare că aşteaptă să fie fotografiat.

Printre portretele de femee merită o atenţiune specială *Duffaud*, *D-ra Mac-Ritchie*, *Thomas*, *Monchablon*, *Landelle*, *Favier*, *Mareno*, *Jeaunin*, *Martens*, *L. Muraton*, *Wencker*, *Leménorel de Thoren* (»Taïah«) şi *Nuel*. E de observat că maĭ mult de jumĕtate din portretele de femeĭ sunt datorite femeilor-pictorĭ; nicĭ unul saŭ în orĭce caz prea puţine opresc maĭ mult atenţia. Marea majoritate sunt picturĭ maĭ mult saŭ maĭ puţin bine făcute, fără expresie şi viaţă; vizitând Salonul înainte de a vedea numele autoruluĭ, îmĭ dădeam părerea dacă autorul e bărbat saŭ femee, rezultatul a fost că am greşit numaĭ odată din 40 de cazurĭ. Greşala a constat în a socoti o pînză mediocră, un portret ce semăna maĭ mult uneĭ platinotipiĭ, ca a uneĭ femeĭ, când ea era a unuĭ bărbat. Mica şi neînsemnata mea anchetă personală vine, o sper, în sprijinul aserţiunĭĭ mele. Nu trebue uitat şi portretul impresionist al mult ameţitoareĭ de colorĭ Loïe Fuller, de către *Kronberg;* impresiile fugitive ale luminelor şi vîrtejurilor caleidoscopice ale colorilor ce aŭ legat atâta renume de numele luĭ Loïe Fuller sunt redate cu multă visiune şi colorit.

Observarea de aproape a portretelor mi-aŭ întărit convingerea ce am avut-o asupra faptuluĭ că în portrete expresia e dată cu multă artă şi pricepere, pe când e vorba de cadavru, chiar dintre maeştri ceĭ maĭ de seamă îl zugrăvesc cu obicĭnuita mască palidă-vînătă a morţeĭ. Toate cadavrele se aseamănă unele cu altele, pare a fi în joc o conventionalitate ce trece în concepţia artiştilor odată cu învĕţămîntul academic. Sunt oare artiştĭ aşa de observatorĭ? Nu trăesc eĭ, nu lucrează după conventionalisme şi formule academice? Locul nu-mĭ permite, căcĭ aşĭ cita paginĭ întregĭ din Ruskin, care maĭ mult decât orĭcare a dus o campanie şi o critică sistematică contra

lipseĭ de observaţie a artiştilor. Chipul cum zugrăvesc eĭ expresia cadavrelor în general, şi chiar uneorĭ expresia figurilor viĭ, dă mult de spus, denotă multă ignoranţă. Când s'ar sta a se spicui observaţiile artiştilor şi literaţilor, s'ar găsi, vorba luĭ Ruskin că se observă foarte puţin, cestiunile de efect şi »chique« predomină. Ce variată, multiplă şi interesantă de prins este expresia unuĭ cadavru, şi ce banală şi convenţională e zugrăvită de maeştri. Din câte figurĭ de Christ plâns am văzut, una singură îmĭ pare maĭ interesantă; îmĭ scapă numele autoruluĭ, dar ştiŭ că face parte din şcoala germană primitivă şi pînza luĭ se găseşte la Pinacoteca veche din München, prin primele sălĭ din dreapta. O altă reflexiune ce mĭ-a suggerat observarea portretelor este şi aceea a valoareĭ intrinsecă a portretuluĭ zugrăvit; valoarea luĭ stă acolo că artistul face ca un fel de valoare mediană, ca să mĕ folosesc de o expresie psichologică, a expresiilor figureĭ ce zugrăveşte şi cearcă a sintetiza subt o formă unitară expresia individuală. E întru câtva un studiŭ psihologic portretul făcut de un artist de seamă şi din această cauză fotografia cea maĭ reuşită este departe de a susţine comparaţia, aşa de variată si diferită expresia noastră chiar în cursul uneĭ zile, că prinderea expresieĭ de o clipită nu poate însemna nimic!

Natura moartă începe a dispărea din motivele preferite ale pictorilor; femeile atacă acest gen cu multă ardoare; pastelul şi acuarela pot zugrăvi maĭ bine şi cer relativ maĭ puţină technică, maĭ ales în ceeace priveşte perspectiva. Buchetele de florĭ, prin rolul firesc ce-l joacă în viaţa uneĭ femeĭ, ca şi florile uscate, vin oarecum maĭ firesc a fi zugrăvite de o femee; florile albastre păstrate într'un uitat, dar cândva preferit volum, cuĭ decât lor poate suggera acele imaginĭ evocătoare a colorituluĭ vesel al petalelor, ce se pot aşa de bine încadra într'un pastel! E de citat prin cele câteva pînze de natură moartă: »Arme şi bibelourĭ« al luĭ *Goillard*, »Tezaurul bisericeĭ« de *Magne* şi maĭ ales »După victorie« a luĭ *Barrier;* trofeele pentru care o luptă încăerată a fost dată şi atâtea vieţĭ aŭ fost ucise sunt grămădite la o laltă, şi dacă numele tablourilor n'ar suggera ideea de victorie, trofeele, cu toată splendida lor execuţie, ar fi luate drept decourĭ banale, drept bibelourĭ şi atât! Buchete, ghiveciurĭ de azaleele, glicine, orhidee, romăniţe şi cameliĭ, ca şi atâtea bibelourĭ, nimicurĭ scumpe sunt din motivele maĭ preferate ale natureĭ moarte. Ghiveciurile de azalee ale luĭ *Binet* merită a fi semnalate; azaleele cu coloritul lor alb, roşu, nuanţând petalele aşa delicat modelate ale florilor, par că sunt naturale. Vînătoarea, altarul bisericesc şi bucătăria oferă motive de pictat, dar foarte rar; bibelourile ca şi florile încep a fi maĭ des utilizate de artiştĭ. La drept vorbind, e o întreagă poezie în cel maĭ mic bibeloŭ. Privas, cu sentimentalismul luĭ femin în »Chansons des bibelots« are o primă strofă admirabilă:

Vieux bibelots dont nous usons
Par habitude,
Et qui charmez de nos maisons
La solitude,
Nous aimons à vous réunir
Ainsi que des soldats fidèles,
Pour vous poster en sentinelles
A l'horizon du souvenir.

Ne rĕmâne a vorbi despre *peisage* şi de motivele vieţiĭ *marine*. Natura cu perspectivele, boschetele, luminişurile şi luciul albastru al mărilor vor rĕmâne surse nesecate ca putinţă de exprimare, de şi vecĭnic aceleaşĭ ca motive. Să nu uit mîndra Senă. Intrând în joc sentimentalitatea, impresiunile artistuluĭ imaginativ pot broda mult, prin largul şi neţĕrmuritul câmp ce-l aŭ. Vecinătatea unuĭ lac, a unuĭ pîrîŭ, procură totdeauna maĭ multă lumină, maĭ multă broderie, dacă expresia este nemerită, artistuluĭ; nenufarĭ cu legănatul lor molatec în ritmicul plescăit al apeĭ de maluri aşa de bine nuanţează privileştea unuĭ mal pe care şerpueşte ca o lungă panglică de argint un drum. Ce decor maĭ frumos decât smălţatul câmp al fineţelor, verdele păşunelor, jocul valurilor, aceste note ale murmuruluĭ apeĭ. Printre numeroşiĭ peisagiştĭ aĭ câmpuluĭ, sunt de citat numele luĭ *Didier*, *Leroux*, *Caraud*, *Biva*, *Linguet*, *Dupré*, *Quintard*, *Fath*, *Beauvais*, *Sébilleau*, *Saĭn*

Moisset, *Guéry*, *Pail*, etc., Munții cu profilurile lor semețe, încununate de nouri, subt câte impresii nu se prezintă ochiului de artist atât subt arșița de la nămiezi, cât și la căzutul serei, când apusul soarelui îndulcește tonurile, nuanțează mai mult priveliștile! Ca în orice peisagiu, artistul are la îndemână natura întreagă și cum ne zugrăvește un pisc de munte, azurul vĕzduhului îl ademenește în tonurile lui dulci și estompate, și pentru a ne da toată impresia lui ne face să întrezărim și un colț din bolta din susul norilor, colțul pe care și-a odihnit privirea și gîndurile lui. Printre artiștii ce-și aleg peisagele de munte, merită a fi citați *Comoy*, *Planquette*, *Dellanoy*, *Madeline*, *Vuagnat*, *Wuhrer*, și mai ales cunoscutul *Guillemet* cu »platoul din Chatillon«. Efectele de lumină subt care ni se prezintă peisagiile, prin însăși dificultatea redării exacte a impresiilor, sunt dar cele mai atacate; cele mai numeroase sunt efectele de amurg, cu crepusculica lumină ce cade din ce în ce mai groasă, și pe nesimțite, efectele de lună. Blândul astru, cântat de atâția și în atâtea stihuri celebre, ea »galera fără pînze« a lui Flaubert, Tanit a cartagenezilor nu va peri niciodată din inspirația unui intelectual artist! Prin dulcea și misterioasa lumină ce o revarsă din înălțimea-i depărtată cu grația unei femei cochete, în cât s'ar spune că o femee își lasă pe grumaji un pĕr blond, un pĕr de aur, ea în totdeauna ne va pironi privirile. Printre artiștii care aŭ reușit a da efecte de seară și lună sunt de citat: *Simonnet*, cu un amurg însoțit de un lăsat ușor de ceață; *Dieterlé P.* cu un rĕsărit admirabil de lună: un păstor se uită uimit la roșul aprins al rĕsăritului, pare că ar arde o șiră de paie; *Isenbart*, cu lăsat de seara pe vîlcele înflorite; *Briandeau*, cu un efect de seară în pădure; *Claverie*, cu »sfîrșitul de ziuă la Vitrolles (Provence), un peisagiŭ pitoresc«; *Japy*, cu »seara pe țĕrmul Rinului«; *Stiévenart*, cu »câmpia adormită«; *Cambiaggio*, cu »seara«, un pitoresc amurg într'o țarină începută a fi secerată; *Wallet*, cu »liniște«; *Didier-Pouget* cu »Govarnie, efect de seară«, un admirabil și pitoresc peisagiŭ de munte: lumina stinsă a amurgului lasă o melancolie senină peste ghețari și piscurile ninse, iar torentele ce se prăvălesc în vale pare că fac auzite șipotele lor. Mai sunt de citat *Son*, cu »Rĕsăritul lunei la crepuscul«: *Cuhna*, cu »Viaticul, impresii de noapte« și mai ales »Clair de lună« în Champagne al lui *Guéry*. E o noapte senină și tot albastrul ceriului e bătut în cuie de aur; stelele tremură în depărtarea albastră a infinitului și în vĕzduh e o lumină de ceremonie. Pare o biserică ce așteaptă o nuntă bogată, cu toate luminele aprinse, noaptea! O moară de vînt și o căsuță de țară, spre care duce o potecă prin iarbă, e tot peisagiul; aripele morei aŭ înfățișarea aripelor unei fantome. Ce poemă sublimă e noaptea clară a lui Guéry! Cunoscătorii operei acestui artist, așa de delicată și originală, aŭ resimțit multă plăcere admirând acest peisagiŭ, o imagină ruptă din nopțile din basme! Ca efecte ale dimineței, mai grele prin restrînsa nuanțare de tonuri sunt de citat acelea de *Rocca*, »O frumoasă dimineață de Octombre în lungul rîului la Mimizan (Landes); *Mery*, »O dimineață de Noemvrie pe Loing«; *Cornoy*, »Dimineață de toamnă« o frumoasă și pitorească impresie după valea Loarei. *Barillot*, »Rĕsăritul soarelui pe marginea rîului Sèvre-Miortaise« și mai ales »o dimineață în Dauphinée« a lui *Harpignies*. Inainte de a trece la marine, țin a pomeni o mică pînză, ce mi-a atras de aproape atenția, »Clopotnița mea« a lui *Gariement*. In zare pe dupe niște arbuști se zărește o clopotniță; perspectiva ei este bine îngrijită, și din cadrul, de altfel simplu, din care ea face parte se ghicește, prin grija și amĕnuntele cu care a fost zugrăvită, dragostea și amintirile scumpe legate de profilul cloponiței. Pînza încadrează o impresie personală mișcător și traduce o sentimentalitate bine analizată și mai ales bine exprimată. In orizontul mai tuturora e câte o clopotniță, la a căror vedenie amintirile toate se deslănțuesc din trecutul pustiit al vremurilor; artistul a vrut să ne redea acele sensații ale copilăriei legate de orizontul în care le-am avut și a reușit pe deplin.

Sfîrșim această lungă și înceată vizită a Salonului vorbind de *marine* și de viața *marină*, gen foarte numeros reprezentat. Luciul sineliŭ al mării, agitațiile nelipsite de o sensație a frumosului, a acestor frămîntări ale mării și oceanului, perspectivele și efectele de lumină așa impunĕtoare și triste, fac din viața marină, socotind și legendele triste ale acestei vieți, refrenul cel mai ispititor de atacat. Un rĕsărit al lunei, al unei luni pline și mari cât o roată de car la orizontul unei mări liniștite, pe când pe malul mării o farandolă zgomotoasă rĕsună prin veselia ei, e un peisagiŭ neînchipuit pentru ceĭ care n'aŭ trăit fie cât de puțin din viața marinarilor. Și oglinditele potecĭ pe

care luna le întinde în zarea mărei, ce aspect de feerie şi cum dă de gîndit minţii extasiate! Pe lîngă acest frumos al vieţii de mare, pe care de obiceiŭ îl gîndim şi privim subt impresii de pur estetism, saŭ inspiraţi de o cantată executată la clavir de o pricepută interpretă, marea suggeră un trist convoiŭ de impresii. Am trăit puţin, doar timpul unei vacanţe în mijlocul unei vieţi, într'un mic orăşel din Nordul Franţei, şi am putut pricepe, cel puţin o nădăjduesc, acel blestem al locuitorilor după ţĕrmul mării, pentru ea, atotputernica inspiratoare a poeţilor ce aŭ admirat-o numai, şi şi n'aŭ avut acel raport zilnic cu ea, cerut de nevoile vieţii, n'aŭ trăit cu ea cum se spune; cu toate că blestemul e transformat de multe orî în cântec, totuşi cântecul nu ţine mult, norii de la orizont se îngroaşă, goelanzii şi pescarii prea rotesc curios în largul mării, şi marea dă semne de furtună; cântecul devine plâns şi plânsul revoltă, blestem. Legănaţi de valurile ei perfide şi aşa de ademenitoare când sunt liniştite, colo în depărtările mărilor, ai lor în lupta pentru viaţă sunt jucăria lor. Cimitirul câtora n'a fost acel senin plin de poezie al mării, şi pe câţi din copilaşii ce se joacă pe mal, aruncând pietre în apă în zburdălnicia vîrstei lor, nu-i va înmormînta încă! Am confirmat anul trecut o observaţie a unui tînĕr estetician francez, *M. Griveau*; într'un curs liber de estetică la Sorbona »despre frumosul în natură«, vorbind de perspectivele şi peisagiile mării, spunea că odată fiind la mare şi admirând seninul ei, a exclamat unei ţĕrance ce era lîngă el: »Que c'est beau«! Ţĕranca i-a rĕspuns: »Oui! mais c'est triste«! Decâte orî am intrat în vorbă cu oamenii locali, toţi, aproape toţi mi-aŭ repetat aproape acelaşi refren la extazul meŭ despre frumos: »Oui! elle est belle, mais elle est mauvaise«! Acest amestec al frumosului pentru frumos şi al vieţii marine, poemă încercată şi tristă, oferă subiecte variate şi frumoase, cu toată presupusa lor banalitate. Ceî de la mare aŭ atâtea restriştî, că penelul încă a multor generaţii nu le va seca zugrăvindu-le!

Printre peisagiile marine, simple impresii, sunt de menţionat: *Chabanian* cu »Pe malul Oceanului«, o perspectivă admirabilă a îndepărtatului şi obositorului luciŭ al Oceanului; *Maillard* cu »Seara«, marea e agitată, şi în jurul corăbiilor se rotesc goelanzii ca şi cum ar ţese pînze de păînjenî; *Berthelon*, un pictor de marine îndestul de cunoscut, cu »O mare maree la Tréport, pe un mare vînt de sud-vest«; *D-na La Vilette* cu »Apusul soareluî la Quiberon«; *Eymieu* cu »Inaintea furtunii«, o perspectivă admirabilă a aceluî calm obositor, premergĕtor al furtunii; luciul mării începe a se încreţi, şi păsĕrile, mai ales pescarii, aŭ zborul mai agitat, întretăind monotonia liniştei cu ţipete lungi şi triste; cântecul păsĕrilor de mare e totdeauna trist. *Tattegrani*, un specialist în marine, aşi putea spune în »Epave«, zugrăveşte cu mult talent aspectul unei mărî agitate, care aruncă la mal din brazdă în brazdă uriaşe sfărămăturî dintr'o corabie. Cerul e înnourat şi păsĕrile de mare se îngrămădesc pe sfărâmăturile aruncate la mal. *Massure* ne dă, din contra, o înfăţişare mai blândă, dacă nu mai liniştită a mării în »Capul Grainville«. *Lorgeaux* şi *Berthélemy* ne daŭ aspecte ale mării înfuriate; valurî uriaşe se sparg de mal şi toată zarea e numai munţi de spumă, care se ridică şi coboară. *De Broutelles* şi *Marcotte de Quivières* expun primul »La jetée de Dieppe« şi al doilea pe acea din Boulogne-sur-Mer; prima pînză e prea colosală şi i s'a imputat cu drept cuvînt, mai ales de Quantin, că imensitatea n'are nevoe de dimensiuni colosale, ea se poate exprima şi altfel. Intre aceste sensaţii ale arteî pentru artă, ca să mĕ folososc de o expresie improprie, e de citat şi »marea crescêndă« a luî *Quinton*, precum şi »portul Ploumanac'h, seara« al aceluiaşi autor.

Dintre scenele din viaţa de marină, printre cele dintăi poate fi citată pînza luî *Walcott* »Prima zi în mare«. Pe bordul corăbieî, mânată de vînt spre depărtărî de mai bine de treî luni de ţara luî, stă gînditor, cu mintea prinsă la aî luî rĕmaşi acasă; ceîlalţi tovarăşi aî luî dorm, el se tot gîndeşte şi de dor i-e frămîntată inima. A lăsat acasă un copilandru, cine ştie când îl va mai revedea! Şi, halucinat de atâta hipnotizare a minţii, i se pare că-l vede lîngă el; un clătinit de corabie, un zgomot de val, o atingere de vînt şi realitatea crudă şi rece o va revedea. Cu toate acestea, nimica nu-l împiedică să-şi trăiască visul tot lucrând şi întinzênd pînzele acolo,

Où le ciel est si bas, si bas
Qu'on y voit monter sa prière! . . . [1])

[1]) *Th. Botrel.* Chansons de chez nous. 1898. Prefaţă.

Hirschfeld a reușit cu »Botezul unei bărci noue de pescar« a exprima acel simțimînt nestrămutat al marinaruluĭ în Dumnezeŭ. Spăĭmîntat de vijelia și puternicia forțelor naturiĭ, el asimilă aceste cauze cu vorba ce preotul îĭ șoptește, Dumnezeŭ, și pe zi ce merge i se înrădăcinează și maĭ mult în minte acest raport. Cu figurile zmerite, pe care, cu toată credința, acel vag al misterelor fireĭ le-a săpat un scepticism bizar, ascultă oficiarea slujbeĭ, formalitatea divină ce dă cu toată banalitatea eĭ mult curaj. *Roussel* ne dă o scenă aproape analoagă : »Rugăciunea înaintea puneriĭ plaselor în corabie«. Spectacolul e mișcător și plin de solemnitate ; cu mâĭnele împreunate și în genuchĭ toțĭ îșĭ fac rugăciunea cătră Dumnezeŭ ca să le deie bun pescuit. Presența preotuluĭ aproape nicĭ odată nu inspiră, cel puțin mie, ceva solemnel, ci numaĭ ceva ceremonios, decorativ ; tabloul luĭ Roussel e o dovadă de măreția unuĭ simțimînt, oricât de naiv ar fi el, când este exprimat în toată sinceritatea și cu toată patima credinții ! *Haquette* cu »Pilotul mergênd înaintea uneĭ corăbiĭ« și *Bohm* »Pe mare« ne suggeră scene triste din viața mult încercată a marinarilor ; primul ne arată pe pilot luptând cu furia mariĭ pentru a-șĭ face datoria de a eși înaintea corăbieĭ semnalate ; Bohm ne arată pe câțiva pescarĭ manevrând pînzele pe un vînt puternic.

Pictoriĭ ca și poețiĭ aŭ utilizat toată gama simțimintelor din viața marină ; dragostea chinuită de depărtarea logodniculuĭ, îndrăgostit al mariĭ în acelaș timp, a fost și ea zugrăvită cu toate restriștele eĭ. Și glasul părintesc al bătrânuluĭ părinte scăpat ca prin minunea mariĭ, care îșĭ iubește colțul luĭ de pămînt, ce spune tremurând fiuluĭ temerar : »Notre petit coin est si doux pour vivre heureux, restons chez nous !« ca și atâtea scene din viața marină și-aŭ găsit interpreții în artă și încă interpreții îndemînaticĭ ! Curios că făcênd un rezumat, o catalogare a impresiilor ce exprimă atâtea pînze marine, o notă pronunțată de melancolie predomină. Nu găsesc alțĭ termenĭ a exprima această restriște decât transcriind două strofe ale unuĭ poet tînĕr, ce a crescut și trăește din aspirațiile vieței bretone, îndulcite de cântecul plângĕtor al buciumurilor :

Pour te bercer je chante !
Fais bien vite dodo !
Car dans ma voix tremblante
J'étouffe un long sanglot.
Quand la mer est méchante
Mon coeur sonne le glas. . . . .
Mais, il faut que je chante :
Fais dodo, mon p'tit gâs !

Si la douleur m'agite
Lorsque tu fais dodo
C'est qu'un jour on se quitte :
Tu seras matelot.
Sur la vague maudite
Bien loin tu t'en iras. . . .
Ne grandis pas trop vite !
— Fais dodo, mon p'tit gâs !

Iată în scurt impresiile uneĭ lungĭ și minuțioase vizite la Salon ; le-am redat pe cât am putut în ordine. Imĭ întorc privirea înapoĭ și, rĕsfoind cataloagele și notele mele, vĕd că am uitat multe, foarte multe. Iertarea îmĭ va veni de acolo că n'am avut pretenția a prezinta tot ce-a fost de valoare reală, și a vorbi despre toate pînzele de seamă ; ceeace nicĭ criticiĭ autorizațĭ aĭ Parisuluĭ, pentru un public ce se interesa maĭ de aproape de tablourile expuse, n'aŭ făcut-o.

VII

Inainte de a trece la sculptură, câteva vorbe despre *architectură*, *miniatură* şi *obiecte de artă*. Architectura interesând un public cu totul special, nu ne vom ocupa de ea ; e destul să spunem că a fost mai bogat reprezentată ca totdeauna. Nouele construcţii oficiale ce se clădesc de câtva timp încoace, şi mai ales construcţiile pentru viitoarea expoziţie, aŭ dat un îmbold deosebit architectureĭ. E de reţinut o observare în treacĕt, că însuşĭ tipul caselor particulare începe a fi influenţat de curentul modern architectural ; în locul banalelor faţade de o simetrie obositoare şi fără gust, planurile de construcţiĭ expuse propuneaŭ faţade mai ornamentate, încadrărĭ mai variate şi mai de aproape observate ale portalurilor, ferestrelor şi acoperişurilor. Nouele hoteluri ce se construesc în Paris par a urma acesteĭ impulsiĭ. Restaurările architecturale sunt de semnalat între altele ; formulele antice par mai preferite de complectat, cu toată greutatea lor.

Arta decorativă se schimbă mai în fiece an din causa enormeĭ desvoltărĭ a acestuĭ gen. Incepênd de la mobile până la micele statuete de bronz, aur, opal, argint saŭ teracotă, imaginaţia sculptează din ce în ce mai cu drag, pretexte de decor şi forme mai frumoase, mai plăcute vedereĭ. S'a spus cu drept cuvînt că arta decorativă are să facă mai plăcută şederea în casă prin intimitatea acestor micĭ opere de artă ; ochiul va fi mai odihnit când va avea un plafond ce cuprinde o operă de artă, când se va putea opri cu interes pe o etajeră, pe care sunt rînduite bibelourile, statuetele lucrate de artiştĭ. Numele luĭ *Gerôme* e de citat în primul rînd pentru statueta sa „*Timour-Lang*“ faimosul Kan al Tătarilor, călare pe un sĕlbatic cal Tamerlan, cu figura luĭ de mort, cu o expresie sinistră, şade cu mâĭnile în şolduri pe şeaua de aur şi priveşte indiferent. Calul pare că vrea să muşte, respiră şi el rĕutatea crudă a călăreţuluĭ. O mai frumoasă ornamentare orientală şi mai erudită nu putea fi făcută decât de Gerôme, căruia sculptura ca şi pictura nu i-a ascuns nicĭ un secret. Ceeace izbeşte întru câtva atenţia sunt acele expresiĭ caraghioase chiar ale movileĭ de capete de subt picioarele caluluĭ ; unele pare că sunt capete de studiĭ şi o bună majoritate parcă dorm. Vecĭnica obicĭnuinţă de a zugrăvi expresia unuĭ mort, cu masca unuia ce doarme, accentuând întru câtva mai mult tonurile.

Nu e multă vreme de când artele decorative aŭ început a avea loc la Salon, şi aproape la fiece nouă expoziţie progresul e uĭmitor. Nouele curente intelectuale, analiza nouă a impresiilor procură artiştilor un interes deosebit în lucrarea metaluluĭ, lemnuluĭ saŭ pieleĭ ; o imagine neînsemnată, un motiv de decor mic prin puţinul şi delicatul loc în care va să fie zugrăvită, aŭ legate de ele o sensaţie deosebită intimă, implicând o grijă minuţioasă în dăltuirea lor. Statuetele fac parte, am putea spune, din sculptură, prin technica şi complecta nuanţare a reliefuluĭ ; domeniul luĭ Benvenuto Cellini a fost atacat aproape numaĭ de *Gerôme*, cu acea intuiţie artistică a arteĭ mareluĭ maestru italian. Numele luĭ *Ferrary* şi *Levillani* merită a fi menţionate. E de citat şi admirabila statuetă în marmură, argint, fildeş, aur şi silex a luĭ *Rivière-Théodore* „Tăcere ! Suvenir de la Teba“. Tăcerea îmbracă forma uneĭ divinităţĭ egiptene, cu gestul larg şi senin, impunênd linişte ; decorarea policronă a coloritului metalelor silexuluĭ şi fildeşuluĭ reaminteşte una din cele mai frumoase zeităţĭ sculptate cu acea grije şi delicateţă demnă de epoca alexandrină, când divinitatea şi arta era una.

Miniatura, foarte numeroasă de această dată la Salon, oprea din când în când nu mai puţinĭ trecĕtorĭ ; cu toate acestea atâtea opere de artă eraŭ zugrăvite în acel mic spaţiŭ de câţĭva centimetri ce scăpaŭ ochiuluĭ ! Publicul are nevoe de colorĭ viĭ, de cadrurĭ imense saŭ nume cunoscute pentru a se opri în faţa pînzelor, şi apoĭ ce înseamnă acel public ; majoritatea luĭ e departe de a înţelege sensaţia uneĭ opere de artă. De câteorĭ la Versailles şi Trianon n'am fost revoltat, când într'un Watteau saŭ Boucher mulţimea nu găsea nimic mai bun de spus decât că „nu pricep de ce atâta zgomot în jurul acelor nume“ ! Femeile atacă cu multă patimă *miniatura*, şi trebue să o recunoaştem că cu mult talent ; portretul e din motivele cele mai dese. Oare să nu fie o verificare a spuseĭ că femeile aŭ talent, dar aŭ talent în . . . miniatură ?! Numele D-şoareĭ *Kelly* şi mai ales acela al D-şoareĭ *Brunet* le semnalăm în treacĕt ; miniatura D-şoareĭ *Brunet*, o doamnă cu pĕrul alb, e un adevĕrat portret, cu toate micile luĭ dimensiunĭ.

Desenul, schiţele din călătorie, ilustraţiile, n'aveaŭ mai nicĭodată vizitatorĭ; puţin mai mult opreaŭ atenţia ilustraţiile umoristice din albumurile ilustrate, cum se obicĭnueşte a se face în Paris. Orĭ cât de inutile ar părea aceste sălĭ, totuşĭ aŭ locul lor şi încă foarte important; lipsa lor ar strica un »ansamblu« bine expus. Desenurile nu mai par a fi în predilecţia artiştilor; criticiĭ sunt în unanimitate de a recunoaşte că nu mai e folosit de a exprima o imagine suficientă eĭ însăşĭ; majoritatea reprezintă studiĭ pentru un tabloŭ, de care de multe orĭ era expus în sălile de pictură, decĭ ceva »provisoriŭ«. Vinderea colecţieĭ luĭ Goncourt ce frumoasă eflorescenţă a desenuluĭ reprezinta! Cu toate acestea, sunt de un interes netăgăduit aceste dibuirĭ ale exprimăriĭ uneĭ imaginĭ, uneĭ scene; aceste desenurĭ reprezintă din frămîntarea intelectuală a artistuluĭ, pentru prinderea aceluĭ senin şi inexprimabil frumos, pe care-l visează şi luptă să-l redeie într'o imagină, într'un contur de liniĭ.

Gravura pare a omorî estampa; gravura în lemn pare a fi reînviată cu mult succes, mai ales prin efortul revisteĭ »L'image«, şi despre care expoziţia din Champs de Mars prezintă un admirabil colţ. Procedeurile chimice aşa de ingenioase oferă mai multe avantagiĭ gravureĭ; avîntul ce l-a luat e din cele mai însemnate, şi uimitoarele »eaux-fortes« originale, cât şi după operile maeştrilor, curente în arta contimpurană, aŭ lăsat uitată arta sculpturiĭ şi gravuriĭ lemnuluĭ, de altfel mai aptă de a da impresia, senzaţia imediată a artistuluĭ. Printre autoriĭ de estampe numele luĭ *Sulpis*, *Jacquet*, şi mai ales *Patricot Jean*, sunt de citat, unul din »les burinistes« ceĭ mai de seamă. André Michel spune despre estampa luĭ »Călĕtoria regilor Magĭ«, după Benozzo Gozzoli, din capela Medicis că »a dat o interpretare fidelă, strînsă şi tandră, cum se şi cuvenea pentru maeştriĭ secoluluĭ al XV-lea, şi care ne redă forma şi spiritul capod'opereĭ originale«.

Orfevreria, ceramica, şi mai ales sticlăria incrustată denotă prin modelele expuse vitalitatea acesteĭ arte nouĕ din decoraţia franceză. Nu pot mai bine exprima ceeace vor şi înţeleg artiştiĭ prin acest noŭ gen al »sticlărieĭ«, decât reproducênd mărturisirea unuĭ distins maestru, *Emille Gallé* [1]): »Acestea sunt, zice el, puncte de întrebare, puncte de exclamaţie, de strigăte, şi după umila mea mărturie în artă ca şi în viaţă, adevĕrul este cea mai bună şi cea mai frumoasă lumină. Da, materiĭ, forme, culoriĭ, decoruri adevĕrate aŭ rĕsărit din contemplarea realităţilor naturieĭ, admirabilă evocatoare a lucrurilor ce nu le vedem, şi care cu toate acestea sunt. Nouĕ procedăriĭ, nouĕ materiĭ mi-aŭ fost reclamate de nouele trebuinţe de a exprima. Pentru ce a refuza decoratoruluĭ libretul din care compozitorul de muzică poate să se inspire, fără a fi oprit? Clopotele care nu aduc cu ele cuvinte frumoase şi grave, şi care nu fac nimic să vibreze din fundul sufletuluĭ cu undele lor sonore, nu sunt decât »soneriĭ banale«. Printre aceştĭ maeştri aĭ »sticlărieĭ« incrustate, aşa bogat reprezentată la Champs de Mars, e de citat mai ales *Karl Kdepping*, reînvietorul frumoaseĭ arte a sticlărieĭ de Veneţia, emul vrednic al eminentuluĭ artist Tiffany, reînvietorul sticlăriilor irisate feniciane.

E peste putinţă a vorbi de orfevrerie şi aplicaţiunĭ ale artelor decorative, fără a pomeni numele acestuĭ delicat şi distins maestru *René Lalique*. Din bijuteriile banale Lalique a făcut o adevĕrată operă de artă, şi diademele, cerceiĭ, pieptenĭ de cap, broşele, etc., în mâinile luĭ devin preţioase lucrăriĭ de artă, în care emailul, mărgăritarele, bagaua, fildeşul şi atâtea pietre scumpe iaŭ nuanţăriĭ delicate, trăesc forme visate. Oricât aĭ fi contra acestor podoabe inutile, barbare, e curios cât de fantastice şi plăcute par ele aşa prezintate de Lalique. O întreagă floră, romaniţe, narcise, orchidee, tufănică, etc., trăesc subt dăltuirea luĭ delicată o viaţă de vis, aĭ spune o visiune de-a luĭ Edgar Poĕ în cea mai intensă a luĭ halucinaţie. Nu ştiŭ ce muritoare fericită va putea înfige în pĕr a eĭ pieptenĭ lucraţĭ, saŭ purta diademele de Lalique, şi nicĭ la al căruĭ piept saŭ cingĕtoare se vor prinde broşele şi agrafele luĭ, dar îmĭ închipuesc efectul lor aşa de frumos chiar în vitrina în care eraŭ expuse! Înţeleg întru câtva mai bine această eflorescenţă a bijuteriilor, decât mişcările intelectuale femine; cel puţin cu aceste bijuteriĭ artistic lucrate, când vor apărea pe scenă saŭ în bal, ne vor odihni privirea prin chipul cum îl vor purta, ca o dreaptă compensaţie a oboseleĭ spirituluĭ într'o conversaţie cu ele! Amestecul curios al motivelor archeologieĭ egiptene mai ales,

[1]) Revue des arts décoratifs. După citaţia luĭ Justin Lucas. Revue Encyclopéd. No. 252, p. 603.

care încadrează conturul unei figuri moderne şi viceversa, dau un efect de o originalitate remarcabilă bijuteriilor lui Lalique.

Printre autorii obiectelor de artă [1]) şi a mobilelor de artă sunt de citat trei nume: *Obiols*, *Majorelle* şi *Flanagan*, cât şi *Madrasi*, autorul unor admirabile faianţe. Ultimul a prezintat macheta unui ceasornic monumental al bibliotecii monumentului Congresului de la Washington; pe soclu e sculptat o splendidă alegorie a ştiinţei inspirată din Lucreţiu. Ceasurile vor trece mult mai lesne, urmărind minutarele unui asemenea orologiu monumental, încadrat într'o aşa splendidă alegorie; cititorii bibliotecei vor fi tresăriţi din studiul arid poate al studiilor ce urmăresc la fiece zgomot al clopotului, şi ridicând ochii spre acea emblemă a ştiinţei, ce voeşte să spună că totdeauna stindardul ei nobil va fi dus de alte generaţii mai conştiente, când mâna ce-l poartă şovăeşte, vor fi îmbărbătaţi mai mult în studiile lor. Inconjurat de lucruri de artă, munca cea mai aridă şi sterilă are un farmec, începe a avea un sens. *G. Obiols* excelează în genul decorativ al lămpilor electrice editate de casa *Coupier;* lumina ce va isvori din acele calicii delicioase de flori, globurile în plină eflorescenţă, susţinute de un nud adorabil, leagă în mintea tuturora inerenta poesie a oricărei industrii, când ştie a fi bine interpretată. *Louis Majorelle* e unul din artiştii eminenţi decoratori. »Sala de mâncare«, ce expune, dovedeşte mânuirea lui artistică în arta incrustaţiei. Bufetul din acel mobilier, făcut în colaboraţie, ca şi tot mobilierul săleĭ, cu *Camille Gauthier*, poate fi citat ca unul din frumoasele tipuri de mobilă din secolul al XIX-lea. Incrustaţiile delicate ale peisagiilor, florilor şi faune sunt din cele mai reuşite, de şi reaminteşte mult arta decorativă contimpurană anglo-americană aşa de înfloritoare. Când mobilierul începe a deveni aşa de ales, decoraţia odăilor se impune a fi schimbată; afară de tapeturile policrome şi prea vii ale modernilor francezi, nu vĕd cum se manifestează această remaniare, dacă o pot numi astfel, a decoraţiei de interior. In ceeace priveşte mobilele, merită a fi citat cu o menţiune cu totul specială *Charles Plumet* şi *Tony Selmersheim*, autorii mobilieruluĭ unui salon, de foarte mult gust şi plin de originalitate. Plumet şi Selmersheim atacă un gen de decoraţie noŭ, foarte mult descărcat de influenţele engleze, de acel »modern styles« aşa la modă astăzi, cât şi de influenţele arteĭ decorative belge, pe cât se ştie în multă splendoare. *Léon Renouville* merită a fi citat prin panourile luĭ de piele, delicat lucrate şi de un gen decorativ cu totul original; se observă însă lipsa de precizie a imaginelor decoruluĭ, cât şi a uneĭ ideĭ predomnitoare.

VIII

Ne rĕmâne a vorbi de *Sculptură*. De ce nu ştiŭ, totdeauna simţ ceva mai impunĕtor, mai serios şi grandios în acelaş timp într'o marmură saŭ piatră modelată! Probabil presenţa aceluĭ relief, ce ne lasă a fi numaĭ ghicit în pictură prin meşteşugite jocuri de lumină şi perspectivă, şi relaţiile eĭ mai de aproape cu viaţa îĭ daŭ acea seninătate şi gravitate ce impune oareşicum o rezervă chiar publiculuĭ a tot ştiutor. Găsesc în critica interesantă ce consacră Salonuluĭ diletantul critic D. *Quantin* câteva rînduri în care constată şi explică această superioritate a sculptureĭ; le daŭ textual: »Sculptorul mai bine decât pictorul merită respectul operilor sale. E o muncă grea acea de a frămînta pămîntul, modela gipsul şi scobi marmura; atelierurile lor nu sunt de loc buduare; frumoasele doamne le vizitează rar şi mulţimea trece adesea indiferentă. Artistul nu e susţinut decât de credinţă. Atitudinea publiculuĭ în faţa operilor statuarilor este de altfel foarte remarcabilă. El pricepe (?) că critica nu poate fi decât uşoară şi de cele mai deseorĭ el se abţine, printr'un simţimênt de respect îndestul de mişcător (?), pentru ceva ce-ĭ scapă poate, dar care simte a fi de o esenţă superioară. Nimic nu este mai material decât un bloc sculptat şi nimic în artă nu conţine mai mult ideal«! [2]) Sculptarea unuĭ bloc de marmură e legată cu acea energie intensă a uneĭ ideĭ,

---

[1]) »Monde Moderne«, No. 44, p. 211.

[2]) In Revue des Revues. Henri Frantz. »Les arts décoratifs aux Salons« de 1898. No. 1 Iulie. 1898, etc.

unuĭ simţimînt şi nimic nu se poate compara, mi-aŭ mărturisito mulţĭ artiştĭ, cu acea emoţie a contemplăreĭ a opereĭ sfîrşite, cu faţa asudată şi sdrobit de oboseală. Sunt momente, îmĭ spunea prietenul J., un distins şi tînĕr sculptor, ce expune la Champs de Mars, când privind ţi se pare urît, fără viaţă blocul ce aĭ sculptat şi în care ţi-aĭ pus tot entuziasmul, toate visurile; de aşĭ avea un ciocan la îndemână l-aş sfărîma. De aceea totdeauna arunc departe de mine sculele când sfîrşesc de lucrat!

Am petrecut câteva zile, obosit de ocupaţiile mele zilnice, în mijlocul aceleĭ atmosfere de simţiminte, idealurĭ, visurĭ, vanităţĭ, maĭ mult saŭ maĭ puţin bine exprimate, şi nicăerĭ decât în mijlocul marmurelor n'am găsit maĭ multă linişte. Profilurile senine ale statuelor, albul de zăpadă al marmureĭ muncite, evocaţia atâtor simboale şi visurĭ, îţĭ strecoară în suflet acea emoţie caldă a arteĭ, cu formele eĭ plastice şi exprimarea eĭ ideală şi corectă!

Te isbeşte însă între statuĭ o prea multă întrebuinţare a nuduluĭ; e drept, ovalul neted al formelor incadrează maĭ bine un nud decât orĭce, dar găsesc că se face prea mult abuz; nudul convenţional e totdeauna curios, nu rezistă analizeĭ, şi sculpturile îţĭ apar atuncea ca nişte studiĭ, nişte simple opere făcute pentru o subtilă incadrare de contururĭ, cestiunĭ de pură technică de altfel,

In treacĕt voiŭ schiţa din impresiile mele sculpturale, neavênd nicĭ intenţia, nicĭ posibilitatea de a insista maĭ mult asupra lor. Medalia de onoare a fost acordată luĭ *Gardet*, acest sculptor neîntrecut al animalelor sĕlbatice. "Tigriĭ« şi »Leiĭ« luĭ Gardet vor rĕmâne de sigur printre cele maĭ de seamă marmure ale sculptureĭ franceze contimpurane. »Leiĭ«, ce vor împodobi castelul de Vaux, vechiul castel al luĭ Fouquet, e un grup de o expresie uimitoare. Regele mândru al animalelor mângîie tovarăşa-ĭ de viaţă, ce se simte ca şi omorîtă subt mângîierile luĭ calde; celălalt grup »Tigriĭ« îĭ reprezintă în atitudinea de aşteptare, pare că ascultă şi privesc ceva în depărtare.

Printre maeştri e de citat în primul rînd: *Denys Puech, Choppin, Bartholdi, Falguière* şi *Steiner*. Primul, mult încărcatul de comenzĭ oficiale, prezintă »monumentul luĭ Francis Garnier«, deja ridicat în piaţa Observatoruluĭ în Paris; bustul cunoscutuluĭ explorator-militar e susţinut pe o colonadă, în jurul căreia câteva figurĭ reprezintă alegoria regiunilor asiatice cucerite de Garnier. O femee, probabil Franţa colonială, întinde laurĭ cuceritoruluĭ. »Inrolatul din 1792«, al luĭ *Choppin*, e plin de viaţă şi entuziasm; cu toată graţia formelor, înrolatul respiră îndestul de mult acel entuziasm al epocĭi revoluţionare. *Bartholdi* e reprezentat prin douĕ grupurĭ de dimensiunĭ destul de marĭ, de altfel ca tot ce face el, »Mormîntul garzilor naţionalĭ, omorîţĭ la Colmar« şi Saonul luând cu el afluenţiĭ sĕĭ«. Alegoria Saonuluĭ e din cele maĭ expresive şi suggeră imaginea aceluĭ vîrtej al apelor incorporat în altele, goana aceea sĕlbatică a apelor marĭ. *Falguière* cu »cardinalul Lavigerie« a fost nu tocmaĭ bine primit de critică; e cu toate acestea multă viaţă, multă expresie în statua luĭ Falguière. Statua pare, spune Bengesco [1]), că ritmează o Marseillaise religioasă. Cu o expresie energică, cardinalul Lavigerie pare într'adevĕr că conduce cu cîrja ridicată în sus, şi cu cealaltă mână ritmând pare ca o cadenţă, acel marş religios, după fericita expresie a luĭ Bengesco. *Steiner* cu »Le Declin« ne dă un grup din cele maĭ fericite, şi care, expus într'unul din squarele Parisuluĭ, cum îĭ este şi destinaţia, va da mult curaj de viaţă obositeĭ populaţiĭ pariziene. Sunt spre povîrnişul cel maĭ din urmă al vieţeĭ lor şi o linişte sufletească rĕsare din expresia lor resignată; declinul vieţeĭ, de obiceiŭ trist, aşa figurat de Steiner, are ceva din acel mister nepĕtruns al vieţeĭ, îmbătător de atâtea iluziĭ.

Din genul alegoric, simbolic ca să mĕ exprim astfel, genul cel maĭ interesant al sculptureĭ, acela care reprezintă maĭ multă frămîntare şi o frămîntare maĭ chinuită a marmureĭ, e de citat plastica sculptură a luĭ *Gustave Michel*: »In vis«. Un fermecător nud de femee, cu capul prins între mâinĭ, suggeră cu corpu-ĭ şi atitudinea luĭ un vis plin de voluptate; pleoapele ce acoperă ochiĭ par înviorate de dorinţa sĕlbatecă a visuluĭ înfiorător de dulce care-l trăeşte. Coloarea rozalbă a marmureĭ dă corpuluĭ acel aspect de frăgezime al cărneĭ, şi maĭ ales sînul acela puţin trandafiriŭ,

[1]) După citaţia luĭ Justin Lucas. »Revue encyclop.«, p. 599, No. 252. Pentru prima oară auzim vorbindu-se de acest critic; numele sĕŭ ce pare a fi de român, cât maĭ ales fericita sa expresie ne-a atras atenţia.

cu relieful luĭ voluptos, zugrăveşte acel extaz neîmplinit al voluptăţiĭ visate, care opreşte respiraţia şi umflă pieptul. Un american *Mac Monnièe* se apropie mult de geniul luĭ A. Michel, şi în grupul luĭ »Venus şi Adonis« a reuşit a sculpta acea brutalitate sensuală ca atitudine a zeilor, chinuiţĭ de patimĭ omeneştĭ. Venus cu trăsurile eĭ corecte, atitudinea acea plastică reaminteşte crîmpee din legendara viaţă amoroasă a tot sălbaticeĭ şi puternice zeiţe a dragosteĭ. Cu toată plasticitatea formelor, grupul e lipsit de graţie; amănuntele nu rezistă analizeĭ. Un alt grup al luĭ *Mac-Monnièe*, un colosal »Quadrigiu«, ce ar putea decora cu multă prestanţă o piaţă publică, e lipsit de originalitate; reminiscenţe archaice şi moderne izbitoare, încadrate însă într'un ansamblu bine prins, supără ochiul; quadrigiul luĭ Monnièe n'are decât aparenţa uneĭ simple copiĭ. »Resurecţiunea« luĭ *Albert Roze* e o sculptură religioasă, ce ar face un efect minunat într'o biserică, înaintea unuĭ altar. Un corp omenesc zboară spre cerurĭ: figura exprimă îndestul de bine acel extaz ideal al religieĭ, mulţumirea aceea senină despre care biserica ne făureşte atâtea iluziĭ. *Blairsy Laporte* ne-a prezintat un grup decorativ de o expresie rară; »Mângîierile faonuluĭ« respiră o viaţă amoroasă plină de mişcare şi graţie. Nimfa trîntită pe spate se lasă molatecă zburdălniciilor voluptosuluĭ faon! *Lafont* cu »Sufletul ruinelor« a reuşit a da marmureĭ o viaţă dificilă de altfel de exprimat. Acest suflet al ruinelor e sculptat subt simbolul unuĭ silf cu aripele întinse, ce n'are din femee decât corpul eĭ; o cucuvea alăturĭ de silf nuanţează cu înfăţişarea-ĭ mohorîtă atitudinea silfuluĭ pierdut în gînduri şi maĭ ales acel aspect al aripelor luĭ întinse. S'ar spune că sculptorul s'a inspirat din suggerătoarele şi admirabilele paginĭ ale luĭ Volney. O strofă a luĭ Privas exprimă îndestul de bine acest suflet vecĭnic enigmă a ruinelor ...

Aux sommets abrupts des coteaux
S'érigent comme des tombeaux,
D'antiques manoirs féodaux
Les ruines,
Et devant l'amas délaissé
De ces vestiges du passé
Penseur, par les rêves bercé,
Tu t'inclines.

Beaudelaire, acest evocator magic al morţiĭ, undeva a descris, cu putinţa luĭ rară de a exprima o restrişte, acest suflet al ruinelor pe care le »îngroapă uitarea, această uriaşă ruină«. N'am în minte versurile, dar dă o imagine aproape identică ca acea aleasă de sculptor.

Vecĭnicele alegoriĭ şi simboale, izvorul, rîul, pîrîul, ecoul, Moise, Patria, Amorul rănit, Inundaţia, Poza Modeluluĭ, Sapho, Narcis, etc., revin maĭ des şi maĭ de multe orĭ în acelaş salon, chiar decât preferitele şi obicĭnuitele *bit-motive*, atacate de pictorĭ. Pretutindenĭ întrebuinţarea nudului convenţional fără sens, pretutindenĭ clasicele alegoriĭ toate figurate subt corpurĭ de femee, maĭ mult saŭ maĭ puţin bine formulate. Cu tot entuziasmul meŭ pentru sculptură, n'am găsit-o aşa de ilustră şi bogat reprezintată ca pictura; uneĭ sculpturĭ aşa de desvoltate şi înaintate cum este aceea franceză, vecĭnica şi repetita întrebuinţare a motivelor academice şi clasice, devine cu vremea obositoare. N'aşĭ putea spune, în afară bine înţeles de operile maeştrilor, că dintre ceĭ maĭ puţin iluştriĭ vreunul s'a accentuat cu vro operă. Academicianismul saŭ preocuparea exclusivă de meşteşug face să trăiască sculptura în acest cerc viţios, care există şi pe care nimenĭ nu-l poate contesta? Aşĭ putea cita prin nudurile întrebuinţate fără preocupaţie de sens, şi numaĭ ca pure motive technice, cu toate că artistul a vrut să exprime o idee, între altele marmura luĭ *Leroux*: »Leagănul gol«. O femee goală plânge cu capul rezemat într'o mână, la capĕtul leagănuluĭ gol. Mărturisesc că nu pricep de ce artistul a sculptat-o goală, precum nicĭ goliciunea corpurilor grupurilor luĭ *Leclairé* şi *Seysses*. La îndrăgostiţiĭ luĭ Leclairé, capetele şi expresia figurilor, aşa de bine redată, e incadrată, după noĭ, fără nicĭ un sens, în acea goliciune a formelor, aptă a îmbrăca o neiadă, o nimfă saŭ o zeiţă. Nimic maĭ mişcător decât acel sărut plin de patimă din »Intoarcerea« luĭ *Seysses*; dar ce folos că nudul, maĭ ales al femeeĭ, un frumos nud ce este drept, reaminteşte

un simplu studiŭ academic. A eastă întrebuinţare a nuduluĭ păcătueşte, după noĭ, din causa priceperiĭ sculptureĭ aşa cum aŭ conceput-o anticiĭ, care ne-aŭ hărăzit-o ca preţios instrument de întrupare, maĭ ales al formelor. Greciĭ, subt cerul senin al Aticeĭ, cu moravurile şi ideile lor însufleţite de acea concepţie poetică a divinităţilor, prototipurĭ de frumuseţe, vigoare şi gîndire, aveaŭ motive pentru a se folosi aproape exclusiv de nud. Renaşterea a reluat, din cauza tendinţeĭ epoceĭ de a imita pe anticiĭ Greci, odată cu motivele lor devenite astăzĭ clasice, şi chipul lor de a le înfăţişa : ba maĭ mult, aŭ început a-l aplica într'un mod general. Moderniĭ aŭ dus la exces această tendinţă. Vremea cu vîlvoarea eĭ de patimĭ, aspiraţiĭ şi evenimente, impune orĭcăreĭ manifestaţiĭ a arteĭ o cunoştinţă a timpurilor în care ea se manifestă, şi o cunoştinţă imediată. Logica anticilor figura subt nud, aproape orĭce posibilitate de exprimare ; logica noastră ne impune oareşĭcare restricţiĭ. Inconştientul artistuluĭ şi operile de artă o spun, a evoluat enorm de mult din cauza acesteĭ fireştĭ evoluărĭ a vremeĭ şi gîndireĭ, şi concepţiile lor analizate aŭ numaĭ forma şi înfăţişarea clasică, dar fondul, motivele sunt moderne. Arta e strîns legată cu nevoile artistice ale epoceĭ, şi, din punct de vedere sociologic, ea nu este decât în mare parte un ecoŭ al eĭ. Să lăsăm nudurile pentru figurarea acelor neiade şi nereide, ce vor rĕmânea pururea ademenitoare pentru artistul îndrăgostit de forme, şi creaţiilor moderne să le dăm acel suflet contimpuran, tot aşa de plin de viaţă şi apt de a exprima frumos şi figura în marmură ca şi Jupiteriĭ şi Junonile Grece. Orĭce salon de sculptură, maĭ ales francez, orĭce pinacotecă, cu aspectul unor sculpturĭ antice, şi ceeace le deosibeşte de operile dăltuite de anticĭ, pe lîngă lipsa lor de acea genialitate de a da viaţă blocurilor de marmură, este numaĭ culoarea aceea albă a marmureĭ cioplită de curênd. Expresiile sculpturilor aŭ de mult din viaţa modernă ; idealul ar fi ca să începem a avea o adevĕrată sculptură modernă.

Statuelele şi *busturile,* aşa de numeroase la Salon, aŭ ajuns la o desvoltare într'adevĕr remarcabilă în sculptura franceză. Se fac poate prea multe busturĭ şi statuĭ, şi ceeace ar fi de observat acesteĭ supraproducţiĭ artistice, ar fi o prea multă şi banală întrebuinţare a sculptureĭ. In epoca contimpurană franceză, o adevĕrată epocă de statuomanie, e destul să fi fost general şi să fi murit de o pneumonie senilă, fără a fi avut în seama luĭ nicĭ o victorie, decât presupunerea vagă că ar fi condus pe câmpul de bătaie cu mult curagiŭ armatele ce comanda, pentru ca din toate unghiurile Franţeĭ să se instituiască comitete peste comitete, pentru ridicarea unuĭ bust saŭ statuĭ bravuluĭ general, ce era să lupte cu atâta virtute militară cu moartea ! Un deputat, pacĭnic de felul luĭ, moare călcat de un automobil în piaţa Concordieĭ, tocmaĭ când se ducea la Cameră, şi din toate satele departamentuluĭ de unde este ales, din toată Franţa chiar, se fac comitete numeroase, şi iniţiativa privată, aşa de puţin expansivă în tot ce priveşte viaţa industrială, intelectuală şi artistică, se grăbeşte a ridica un monument bravuluĭ cetăţean, mort tocmaĭ din cauza persistenţeĭ luĭ, rară pentru epoca în care trăim, pentru a-şĭ împlini datoria ! Moare un magistrat, un abate ce a fost la 80 kilometri departe de locul uneĭ sângeroase bătăĭ din timpul rĕsboiuluĭ de la 1871, moare un prefect iscusit în a întocmi alegerile, etc., şi patria recunoscĕtoare se grăbeşte a le perpetua memoria în marmură. S'ar zice că e destul să fiĭ neînsemnat pentru a avea o statuă în Franţa, cu condiţia bine înţeles de a ocupa o funcţie oficială în armată, cler, Cameră, administraţie saŭ magistratură ! Şi toate aceste banale persoane sunt încredinţate artiştilor celor maĭ distinşĭ să le sculpteze în marmură, şi ce poate să facă sculptorul cel maĭ de talent şi maĭ bine inspirat, ca să figureze acea neînsemnată persoană oficială, menită a se perinda în viitor ca nemuritoare, când ea n'a vieţuit nicĭodată ! Nelăsând în urma lor nimic, neavênd legate de numele lor decât epoca decoraţiilor şi cuvîntul funcţiunilor ce ocupaŭ, sculptorul, ca şi pictorul, va fi nevoit să aleagă una din douĕ : va reprezenta generalul, abatele saŭ deputatul mort de apoplexie după un prânz copios, subt măştile lor ordinare, neînsemnate, terne, insistând a nuanţa butoniĭ haineĭ şi decoraţiile după piept, figurându-l în situaţia implicată de funcţiunea ce ocupa, cu sabia în mână de e soldat, cu evangelia de este preot, maĭ accentuând trăsurile şi punênd maĭ multă inteligenţă acolo unde n'a fost nicĭodată ; saŭ, va alerga la o alegorie, pe care funcţiunea luĭ o va născoci, care va fi partea principală a statueĭ, a monumentuluĭ, persoana în cestiune fiind figurată numaĭ printr'un mic bust şi ridicat tocmaĭ în susul monumentuluĭ. Lumea va admira alegoria sculptoruluĭ şi va ignora bronzul saŭ marmura cocoţată sus, numaĭ numele şi

lista civilă a nemuritoruluĭ mort de mult, scrise din fericire cu litere aurite, prin urmare puţin vizibile, 'l va pomeni, decĭ, vulgarul săpător în piatră, iar nu artistul. Aşa ne explicăm noĭ genul noŭ sculptural al statuelor, gen eminamente francez, întrebuinţat cu atâta gust şi pricepere încă de demult, pentru ademenitorul motiv al exprimăreĭ nemurireĭ unuĭ creer ce a gîndit, unuia al căruĭ nume va rĕmâne sculptat în memoria generaţiilor ca un dicton biblic! Subterfugiul artiştilor e de admirat, şi, graţie lor, vom maĭ putea deschide ochiĭ, trecênd prin pieţele şi grădinele publice pariziane deja invadate de nulităţĭ, ce n'aŭ făcut nimic în viaţă, decât a ştiut să poarte o lentă saŭ să conducă un cal. Şi curios că, cu toată această statuomanie, oamenĭ ca Taine, Renan, uniĭ din spiritele cele maĭ de seamă ale secoluluĭ nostru, n'aŭ încă statuă în Franţa! Să fie oare aceasta un semn caracteristic al epoceĭ contimpurane franceze militaro-politică, care, prin marele zgomot, şantagiŭ şi reclamă, înnăbuşeşte acea splendidă mişcare intelectuală şi artistică aşa de apreciată în străinĕtate!? Din cele câteva sute de busturĭ şi statuĭ nu par a fi de citat decât cel mult o zecime; numele luĭ *Allouard*, *Albert Lefeuvre*, *Maillard A.*, *Louis Noël*, *Gauquié*, *Ducuing*, *Dolivet*, *Quénard*, *Sollier* şi maĭ ales *Melin*, inspirat ce este drept din admirabilul cap de femee al luĭ Rodin din Muzĕul Luxemburg.

Pentru că vorbesc de statuĭ, nu mĕ pot opri de a cita printre cele maĭ puţin reuşite alegoriĭ şi statuĭ acelea ale unuĭ sculptor, probabil sêrb: *Yovanovitch*; »Serbia« sa e lipsită de viaţă şi are înfăţişarea uneĭ femeĭ care cere de pomană. Cineva făcea o glumă pe seama acesteĭ »Serbiĭ«, zicênd că artistul a fost subt impresia cererilor de împrumut ale Serbieĭ!

Nu pot sfîrşi vorba despre sculptură şi maĭ bine decât citând numele luĭ *Harvey*, *Riché*, şi maĭ ales *Tourgueneff*, sculptorĭ de animale, de un talent deosebit. Democratica saŭ maĭ bine zis burgheza societate contimpurană, dacă a influenţat întru câtva în sens rĕŭ arta statuară, prin posibilitatea eĭ de a-şĭ plăti maĭ uşor o operă de artă, a dat un mare avînt sculptureĭ decorative; sculptura de animale, între altele, anunţă un strălucit câmp de producţiĭ.

Sfîrşind [1]) impresiile noastre despre unul din *Saloane*, am rĕmânea pe deplin mulţumiţĭ dacă voiŭ fi reuşit a suggera ceva din aspectul, viaţa acestuĭ salon parisian, unic în lume, şi maĭ ales dacă trecerea mea în revistă a operilor de artă va fi fost în stare să redeie o imagine cât de slabă despre arta franceză în cea maĭ splendidă înfăţişare a eĭ. Asemenea imaginĭ aŭ de obiceiŭ nevoie de lungĭ articole şi de un talent deosebit, pentru a le face să trăiască în faţa celora ce citesc scrisele ce le suggeră; şi dacă ne-a lipsit talentul, am fost cârmuiţĭ de cea maĭ mare bunăvoinţă. De aproape treĭ anĭ de zile, când vremea ne lasă câteva ceasurĭ libere, am cercat a scrie câte ceva din impresiile acestuĭ Paris, spre care zboară aspiraţiile întregeĭ lumĭ, şi pe care ne-am luat curagiul de a-l face cunoscut publiculuĭ român cu manifestaţiile luĭ artistice, intelectuale şi sociale; paginele de faţă sunt din aceste impresiĭ trăite şi pline de emoţionalitatea răsărită dintr'un lung şi intim contact cu operile de artă.

KEAN.

Paris, 20 August 1898.

---

[1]) Răsfoind notele noastre, găsesc însemnate, pentru a le menţiona, două nume de pictorĭ, ce par a fi Romînĭ: *Ceron* şi *Grant*. Primul se anunţă un portretist distins, iar cel de al douilea cu »Fetiţa pe malul rîulnĭ« denotă un puternic talent de acuarelist. Mărturisesc că n'am putut bine observa tabloul luĭ Grant, fiind prea sus pus şi aproape imposibil de a-l judeca maĭ de aproape. Încă un nume ce sună a român îl găsim printre sculptorĭ, *Merculiano*; »en vue de la proie« poate fi citată printre producţiile de seamă ale Salonuluĭ. Când Romînĭĭ din Salonul parizian vor reprezinta un grup egal ca numĕr dacă nu cu Austriacĭĭ, dar cel puţin cu Spaniolĭĭ şi Portugheziĭ!

P. CAPIDAN

Portret

UN CÂNTEC

Sub barbă şĭ-a suit vioara.
Şi-a inceput încet şi lin,
Cu ochiĭ plinĭ de-adînc senin,
Un vînt domol ce-adie seara.

Arcuşul tremura pe strune,
Şi strunele vibraŭ măeastre,
Spunea de ceruri, largĭ, albastre,
De sărutărĭ de foc, nebune.

Domol şi tremurat, arar,
Părea un psalm măreţ şi sfînt,
Un cor de îngerĭ, — jurămînt
Pe veĭnicie la altar.

Ofta maestrul şi plângea
Vioara luĭ a plâns suna
Şi cânt de preoţĭ ce 'ngâna
A 'mormîntat. — Murise ea.

ATUNCĬ-ACUM

Pe-aicĭ aŭ fost odată florĭ,
Şi sunet vesel de ghitară,
Şi dans în fiecare sară,
Şi rîs din revĕrsat de zorĭ.

Şi lac albastru oglindea,
Ah! cât de-albastru până 'n fund,
Castelul nant cu turn rotund
Eraŭ zimbirĭ, visărĭ.., se bea.

Şi pe nisipul din aleĭ
Vedeaĭ ades' urmă-adîncă,
De bărbătesc picior, şi încă
De mic pantof, — al luĭ, şi al eĭ.

Acum când scapătă 'n amurg
Prin geamurile toate sparte,
Văĭtărĭ de vînt, tot maĭ departe
Plutesc pe lac, se pĭerd, se scurg.

Şi vînturile gem mereŭ,
Maĭ crud şi maĭ sfîşietor,
Trec peste lac departe, mor,
Şi 'n tot pustiul ăsta: — Eŭ.

V. Demetrius.

CRONICA

CÂTEVA PROPUNERI PENTRU EXPOZIŢIA DIN 1900. — DE LA TEATRUL NAŢIONAL. — EXPOZIŢIA DE PICTURĂ GRANT

Se ştie că expoziţiele universale n'aduc un folos nemijlocit ţĕrilor care iaŭ parte la ele. Caracterul acestor expoziţiĭ fiind maĭ mult reprezentativ decât propriŭ zis utilitar, ele nu fac deocamdată decât să stabilească reputaţia popoarelor, rĕmânênd ca maĭ tărziŭ reputaţia lor să se resfrîngă şi în domeniul utiluluĭ, adică să le aducă şi beneficiĭ într'un sens saŭ altul.

Spre a rĕspunde acestuĭ rol al expoziţielor, adică spre a izbi atenţiunea lumiĭ, calea cea maĭ nemerită nu poate fi expunênd lucruri comune şi aflătoare la toate popoarele, ci lucruri caracteristice unuĭ popor, particulare luĭ, căcĭ numaĭ prin ele să poate deştepta curiozitatea şi interesul lumiĭ.

Acesta fiind un adevĕr în temă generală, pentru noĭ Românii el e întărit încă de o consideraţie. Poporul român, expunênd în centrul cel maĭ luminos al Apusuluĭ, la Paris, nu va putea nicĭ prin viaţa sa modernă, nicĭ prin agricultura şi industria sa, să se mĕsoare cu alte ţĕrĭ maĭ înaintate; tot ce va putea face el pe acest teren va fi de a arĕta că e un popor intrat în curentul civilizaţieĭ şi progresuluĭ cultural, dar nimic maĭ mult.

Care e partea cu care ne-am putea distinge şi atrage atenţia lumiĭ? Evident, pitorescul nostru, viaţa caracteristică, realizată de Român pe laturea frumosuluĭ, viaţa închipuită de el în ceasurile luĭ senine şi păstrată dealungul veacurilor de sute şi sute de generaţiĭ care necontenit aŭ crescut-o: e viaţa şi moravurile luĭ, e costumul luĭ, e cântecul, e danţul, e sĕrbătoarea şi petrecerea luĭ, — toate rĕmase încă până astăzĭ neatinse la ţară, neluate încă de valul uniform şi monoton al cosmopolitismuluĭ popoarelor apusene. Iată partea cu care maĭ vîrtos ne vom putea distinge multă vreme încă dintre toate naţiunile, şi iată partea care nu trebue uitată niciodată când ne propunem a intra într'un concurs de distingere.

Admis principiul, aplicaţiunile luĭ pot fi maĭ multe şi uşor de îndeplinit. Astfel:

1) S'ar putea face, în mărime redusă, o biserică românească în stilul bizantin particular nouă, în care vor intra elementele cele maĭ frumoase ale arhitectureĭ vechĭ, iar înăuntru toate ornamentele şi obiectele bisericeştĭ, de la tîmplă, frescurĭ, icoane, policandre, până la cadelniţĭ,

candele, cristelniţe, cărţi bisericeşti şi odoare preoţeşti, — alcătuind astfel o mică expoziţie eclesiastică.

2) S'ar putea improviza apoi o casă românească de ţară, cu forma ei exterioară, cu prispa şi cu ferestrele ei, ornamentate de colori, cu streaşina, cu tinda şi cu rězboiul din ea; cu camera de alături, cu vatra şi uneltele ei, cu cuptorul întins, cu patul de lemn bătut în pămênt şi acoperit de velinţe, de scoarţe, leicere, ţoluri şi perne de perete, cu tronul în cap, cu icoanele în busuioc şi flori, cu grinzile aparente înfrumuseţate de spice de grîŭ în figuri şi de ştiuleţi de porumb, cu vîrtelniţa într'un colţ,cu poliţa plină de oale în alt colţ, cu prichiciul cu opaiţul lui, etc. Atât biserica cât şi casa ţărănească vor putea ocupa două colţuri din fundul Pavilionului român din Paris.

3) O altă aplicaţiune, care ar sintetiza întreaga viaţă populară, ar fi în darea de reprezentări regulate, numite, spre pildă, „serate române", în care un număr cât mai însemnat de flăcăi şi fete române, aleşi ca înfăţişare şi trup, să zicem 100 de inşi, pregătiţi de maiştri, s'ar prezenta în 10 saŭ 12 costume româneşti, diferenţiate după regiunile ţării şi a provincielor locuite de Români, — costumul Argeşului, al Banatului, al Făgăraşului, al Bistriţei, şi altele, — ar cânta în chor câteva cântece populare din nenumăratele noastre cântece din popor, armonizate de un profesor competinte, — ar danţa în parte şi în grupuri danţuri naţionale, ca Bătuta, Căluşarii, Romanul, Mureşanca, ca la Breaza, Ţuţuianca, ca la Dorohoiŭ, Alunelul, Slănicul, Brîuleţul şi altele, — ar învîrti scrînciobul (leagănul), în timp ce unii mai talentaţi ar danţa singuri, în sunetul lăutarilor, a cimpoerilor, a trişcarilor, a cântătorilor din fluer şi din frunză.

Cu modul acesta s'ar vedea la olaltă: tipul românesc, costumul, cântecul, danţul şi sĕrbătoarea românească.

Chipul cum se va ajunge a realiza aceste reprezentări e şi mai lesne. Când Statul s'ar teme de a nu fi considerat ca un întreprinzĕtor de afaceri, ar putea da sarcina unui particular, căruia i s'ar da numai ajutorul necesar spre a-şi pregăti elementele.

* * *

Teatrul naţional şi-a început şi-şi urmează plăcutele lui representaţii, pe care le variază cât mai mult şi care atrag un public din ce în ce mai distins şi mai entuziast. S'ar zice că un curent de viaţă nouă străbate această instituţie. Actorii par mai bucuroşi la lucru, autorii români, ale căror piese se joacă aproape în şir, mai mulţumiţi. In sfîrşit e o însufleţire, un progres.

Intre surprizele plăcute ale noueĭ direcţii semnalăm cu o vie bucurie apariţia D-şoareĭ Sturza şi a D-neĭ Giurgea-Georgescu, care deşi intrată de mai mult timp în teatru, nu şi-a arĕtat decât acum puterea talentului sĕŭ.

Le-am vĕzut pe amêndouĕ jucând în *Scinteia*, gentila comedie a lui Pailleron, şi am rĕmas impresionaţi de talentul şi abilitatea cu care şi-aŭ îndeplinit rolurile.

D-şoara Sturza introduce pentru întâia oară pe scena noastră un nume cunoscut în societatea română, şi, cu el, introduce şi tradiţiile aceleĭ societăţi: o ţinută demnă, o atitudine şi o fizionomie distinse, mişcări şi gesturi lente, deprinderi şi priviri studiate. Pe lîngă acestea, D-sa are multe aptitudini pentru scenă, care cu timpul, şi dată fiind puternica sa voinţă de a se distinge, vor creşte şi-i vor desăvîrşi talentul de artistă. Din parte-ne îi recomandăm citirea de lucrări literare româneşti pentru a pĕtrunde mai cu uşurinţă în firea limbeĭ noastre, şi o sforţare de câtva timp, acum la început, pentru a-şi îndulci pe cât cu putinţă timbrul voceĭ.

D-na Giurgea-Georgescu s'ar putea zice că e o fericită revenire, pe scena noastră, a D-neĭ Romanescu — de acum 15—20 de ani. Iată tot ce-i putem spune mai mult. In rolul de ingenuă din *Scinteia*, D-sa a fost nu mai puţin decât surprinzĕtoare. Risul sĕŭ argintos, gesturile şi mişcările viĭ, jocul de fizionomie extraordinar, ne anunţă o artistă de care va avea să se felicite în curînd Teatrul Naţional.

* * *

Pictorul Grant a deschis luna asta, la Ateneŭ, o expoziţie de aproape 100 de peisage. Frumosul talent al D-luĭ Grant, cunoscut maĭ mult ca aquarelist, ni s'a revelat de astădată ca pictor în înţelesul maĭ larg al cuvîntuluĭ. D-sa a apucat un drum personal atât în coloritul cu care resfrînge natura, cât şi în factura sa.

Pentru a-şĭ atinge un astfel de gînd, pentru a-şĭ accentua o personalitate în pictură, astăzĭ când sunt miĭ de drumurĭ poate trase de alţiĭ, este un ţel pe cât de înalt pe atât şi de greŭ de atins. De aceea, în aşteptarea de a-l vedea ajuns, nu-ĭ vom spune astăzĭ decât numaĭ că natura din peisagile sale ni se pare că e îndrumată spre o natură fictivă, şi că originalitatea are un maĭ mare merit când ea păstrează bazele reale ale naturiĭ şi stă în logica simţurilor obşteştĭ. Altfel lumea, deşi va admira totdeauna lucrările sale, va avea reticenţe şi va repeta vorba luĭ Napoleon în faţa tablourilor pictoruluĭ Gros: oui, mais c'est plus Grant que nature . . .

*
* *

A apărut *Scriitorĭ românĭ contimporanĭ*, de N. Petraşcu, un volum elegant pe hârtie velină. Cererile se pot adresa autoruluĭ, strada Fontăniĭ, 46, Bucureştĭ, şi la librăria Storck şi Müller. Preţul volumuluĭ e 4 leĭ.

A. Costin.

REVISTA REVISTELOR

Cosmopolis, numĕrul pe luna Octombrie, prin pana melancoliculuĭ breton Anatole le Braz zugrăveşte în *Les »noces noires« de Guernaham* o parte din viaţa ţĕranuluĭ breton.

Moartea înainte de timp a luĭ *Stanislas de Guaita* desmormîntează trecutul tinereţiĭ luĭ Maurice Barrès şi îĭ inspiră articolul intitulat *Stanislas de Guaita — un rénovateur de l'occultisme.* — In câteva paginĭ bine simţite şi pline de un culorit viŭ, Barrès face biografia şi analiza lucrărilor camaraduluĭ sĕŭ de şcoală *Stanislas de Guaita*. Guaita, după Barrès, amesteca, în orĭce act al vieţeĭ sale, sentimentul religios. In afară de adevĕr, frumuseţe şi bunătate morală, totul îĭ era străin. Nu judeca oamenĭĭ epocĭĭ sale după personalitatea saŭ situaţiunea ajunsă, ci numaĭ după folosul spiritual ce ar fi găsit în operile lor.

Gabriel Trarieux, în *Le drame étranger à Paris*, studiază lucrările dramatice străine şi maĭ cu seamă pe ale luĭ Ibsen şi Björnson, care s'aŭ reprezintat pe scenele din Paris în stagiunea 1897—1898. Trarieux se revoltă contra acelora care vor să pună stavilă năvălireĭ operilor străine în Franţa. El e de părere a deschide porţĭ largĭ vîntuluĭ literar din afară, căcĭ în inima luĭ Ibsen, Björnson şi Tolstoi se găsesc comorĭ în rezervă, dacă Francezĭĭ or şti să asculte cuvîntul lor. Sfătueşte însă pe autorĭĭ francezĭ a sa feri să imiteze literatura nordică, căcĭ aceasta ar fi lovitura de graţie dată literaturiĭ franceze.

Stanislas Rzewuschi, ocupându-se de *La philosophie de Nietzsche*, vede în nenorocitul filozof, învins de viaţă şi soartă, un gînditor original şi un despreţuitor al lumiĭ moderne aspirând visul cu neputinţă de realizat al lumiĭ antice, renăscênd din cenuşă trecutul în graţia şi frumuseţea luĭ neprihănită.

Emile Faguet, în *Le livre à Paris,* face analiza volumuluĭ de nuvele *Complications sentimentales* de Paul Bourget şi a originaleĭ lucrărĭ *Qu'est-ce que l'Art* de Tolstoi. După Faguet *Complications sentimentales* nu este o adunare de nuvele, ci de micĭ romane, care separate n'ar fi putut face un volum. Noua lucrare a luĭ Bourget n'are însă valoarea romanuluĭ *Idylle tragique*, care este un cap-d'operă. *Qu'est-ce que l'Art* (Tolstoi) nu este decât un episod al lungiĭ şi vecĭniceĭ certe între moralişti şi artişti. După Tolstoi, arta care are de scop crearea frumuseţiĭ este o falsă artă. Definiţia precisă a arteĭ, care ar trebui să fie, Tolstoi o formulează astfel: *»Arta e o formă a activităţiĭ*

omeneşti consistând, pentru un om, în a transmite altuia sentimentele sale, conştiincios şi cu bunăvoie, prin mijlocul unor semne exterioare".

Nuvelle revve, de la 1 Octomvrie, cuprinde începutul unuĭ lung studiŭ *Les sentiments, la musique et le geste,* de Albert de Rochas. Pe calea ipnotismuluĭ experimental autorul se încearcă a dovedi reacţiunea reciprocă a sentimentelor şi muşchilor, ideĭ expuse altădată de Humbert de Superville, Dr. Descuret. Edouard van Biema povesteşte viaţa zbuciumată a unuĭ aventurier al secoluluĭ XVIII: *Stiéfian Annibale, prince d'Albanie,* care a publicat maĭ multe lucrărĭ şi între altele *La poésie et la philosophie d'un Turc.*

Camille Mauclair consacră câteva paginĭ entuziaste maestruluĭ sĕŭ, *Stéphane Mallarmé.* Autorul, cu această ocaziune, spune că Calixte Armel, din romanul publicat de curînd »*Soleils des Morts*, era imaginea luĭ Mallarmé. Mauclair ne prezintă pe Mallarmé, de o bunătate evangelică, de o milă fără marginĭ. El fu un »*negustor de vise*« şi orĭce generaţie a tinerilor se nutreşte din aceste vise şi-şĭ purifică sufletul.

In numĕrul de la 15 Octomvrie al acesteĭ reviste Rochas îşĭ continuă studiul *Les sentiments, la musique et le geste,* conchizênd că aceĭ care aŭ inventat jocurile primitive n'aŭ compus paşiĭ şi atitudinea, eĭ le-a supus prin acţiunĭ reflexe, fie sentimentelor care îĭ agitaŭ, fie musiciĭ pe care o auzeaŭ. Doamna A. Gosme ne dă traducerea ad-literam a câtorva poeme ale poetuluĭ Giosue Carducci, salutat unanim, fără distincţie de şcoală, ca unul din ceĭ maĭ înalţĭ reprezentanţĭ aĭ geniuluĭ naţional.

Revue des deux mondes, de la 1 Octomvrie, publică un studiŭ însemnat *L'individualisme et le sentiment social en Angleterre,* datorit luĭ Alfred Fouillée. Pentru Fouillée individualismul este desvoltarea individuluĭ prin el însuşĭ, cu cea maĭ mare intensitate posibilă şi dominaţiunea individualităţeĭ sale în afară cu cea maĭ mare extensiune. Studiază individualismul englez din aniĭ sĕĭ de pruncie şi arată calităţile sale fundamentale.

Robert de la Sizeranne studiază *arta caricaturistă modernă.* După el, ea nu este decât un tălmaciŭ, care ne pune subt ochĭ nişte ideĭ, care, ne izbesc maĭ întâĭ, decât spiritul. Caricaturistul modern este un lămuritor al cestiunilor ; el ţine locul între bufon şi profet.

In numĕrul de la 15 Octomvrie al acesteĭ reviste Anatole Leroy-Beaulieu, marele economist francez, într'un dialog bine întreţinut arată cum şcoala socialistă şi şcoala anarchistă se complectează una pe alta.

C-te Charles de Mouy, vorbind de *Jeanne la folle,* fica mareĭ reginĭ a Spanieĭ, Isabela, combate părerea eminentuluĭ scriitor spaniol Villa, care susţine că Jeanne devenise nebună din dragoste şi că germenul fatal al nebunieĭ nu se născuse odată cu Jeanne. Ca dovadă Mouy aduce faptul că descendenţiĭ prinţiarĭ din Jeanne aŭ fost nişte nebunĭ, care aŭ fost instrumentul de ruină a mareĭ Spaniĭ.

T. de Wyzewa, în *Un roman agnostique,* critică romanul *Helbeck of Bannisdale* al luĭ Humphry Ward. Eroina acestuĭ roman e o tînără Laura, fiica unuĭ savant, care considera creştinismul ca cel maĭ mare duşman şi care considera omul, ce-şĭ îngrijeşte de sufletul sĕŭ, un laş saŭ un nebun. Această fată, după moartea luĭ tată-sĕŭ, e dusă într'o monastire catolică. Autorul arată influenţa catolicismuluĭ asupra acestuĭ spirit independent de orĭce credinţă religioasă.

Revue de Paris, din luna Octombre, cuprinde o schiţă călduroasă a luĭ *Mallarmé* de Henri de Régnier. Din această schiţă se vede că Mallarmé era nu numaĭ un bun poet, dar şi un adevĕrat prieten. Opera luĭ nu-ĭ procura nicĭ un folos material, dar în schimb îl înnălţa cu spiritul. El ne înfăţişează pe perfectul poet, căcĭ caracterul sĕŭ consistă în căutarea exclusivă a frumuseţiĭ şi a adevĕruluĭ.

Dostoïevschi, cunoscutul romanţier rus, în *Ma défense,* se apără cu cerbicie contra acuzărilor de a fi luat parte la o conspiraţie, împreună cu 23 de tinerĭ, reuniţĭ în locuinţa nihilistuluĭ Petraschevsky.

G. Dumas povesteşte misiunea extraordinară a luĭ *Alfred Sabatier,* delegat de A. Comte, marele preot al umanităţiĭ pe lîngă generalul ezuiţilor. Comte a avut în orĭce timp simpatiĭ pu-

ternice pentru catolicism. El nu era separat de catolicism decât prin oarecare dogme, de altmintrelea aproba hierarchia, organizaţia, spiritul şi rolul social al religiuniĭ romane şi astfel a conceput un proiect politic de apropiere cu catolicismul, proiectul uneĭ alianţe între ezuiţĭ şi pozitivişti pentru a combate protestantismul, deismul şi scepticismul.

Revue des revues, de la 1 Octombre, prin pana Vicomteluĭ A. de Royer, ne dă soluţiunea cestiuneĭ *Avons-nous une noblesse française?* Studiul luĭ Royer se ocupă aproape exclusiv de nobleţea franceză din punctul de vedere heraldic. După Royer, nu există o nobleţă franceză. Se revoltă contra abuzuluĭ ce se face în Franţa cu titlurile de nobleţe în detrimentul democraţieĭ. E de părere a proceda la revizuirea titlurilor, după cum făcuse Ludovic XIV. Acest lucru va bucura mult pe adevăraţiĭ nobilĭ şi va asvârli în cadrele burghezieĭ sutele de miĭ de ducĭ, conţĭ, viconţĭ, marchizĭ şi baronĭ.

Frederika Macdonald, autoare deja apreciată prin studiile asupra luĭ Voltaire şi Rousseau, publică după documente inedite un interesant studiŭ: *Comment J. J. Rousseau fut calomnié.* Prin aceste documente se face o radicală schimbare în apreţierile asupra vieţiĭ, caracteruluĭ şi operilor luĭ J. J. Rousseau. Din aceste documente reese clar că Rousseau a dus o viaţă conformă cu doctrinele sale.

Henry Lapauze termină articolul *Les amies de Chateaubriand.* In această parte, Lapauze se ocupă de *Madame Récamier* şi *Hortense de Méritens.* Dintr'o scrisoare adresată acesteia din urmă se poate vedea că Chateaubriand considera legăturile cu Récamier ca o obicĭnuinţă, iar nicĭ decum ca dragoste saŭ prietenie.

Cunoscutul romancier rus de moravurĭ, A. Tchékoff, publică una din merituoasele sale lucrărĭ *Les Moujiks*, în care se zugrăveşte moravurĭ din societatea rusă. In numĕrul de la 15 Octombre al acesteĭ reviste Henry Bérenger, sub titlul *La jeune poésie française en 1898*, ne vorbeşte de nouĭ poeţĭ care s'aŭ afirmat în timpiĭ din urmă, reunind în volume poemele lor. Aşa Victor Margueritte, sub titlul puţin simplu *Au fil de l'heure*, a reunit poemele ce a compus între al 20-lea şi al 30-lea an. Totul e istoria uneĭ tinereţĭ semnificative, căreia îĭ convine maĭ bine versul decât povestea. Anatole Le Braz în poemele sale *Chanson de la Bretagne* a închis, ca în niște vase pline de balsam, viaţa eroică şi tristă a bĕtrâneĭ provinciĭ natale. E ceva de convenţie şi artificial în poeziile ce Albert Samain le-a reunit sub titlul *Au jardin de l'infante.* Maurice Magre exprimă idealul noueĭ generaţiunĭ estetice. Culegerea de poeziĭ, *La Chanson des hommes*, este o însemnată dovadă în favoarea acesteĭ legĭ sociale şi umane. In el găsim emoţiunea unuĭ suflet sincer în faţa vieţiĭ. Saint-Georges de Bouhélier din *Eglé ou les concerts champètres, suivi d'un epithalame*, se vede că-ĭ lipseşte gustul pentru ce e cu adevĕrat simplu şi mare. Charles-Adolphe Cantacuzène, în noua lucrare Chimères en danger, analizează cu finețe câte-va din nuanţele tristeţeĭ actuale; el exprimă cu o mare îngrijire eleganţa subtilităţeĭ uneĭ inimĭ nelinişti te. Cu *les Iris noirs*, Paul Rebouz a arătat că e lipsit de căldură pentru a întărita inima omenească până la plăcere, până la lacrimĭ. G. Saint-Aubin face analiza celuĭ de al treilea volum al Aneĭ Thackeray Ritchie, care continuă biografia tatăluĭ eĭ. Forma acesteĭ biografiĭ este din cele maĭ ingenioase şi cele maĭ atingĕtoare. Thackeray Anna pare a crede că cele maĭ de seamă desluşirĭ ce ne poate da asupra autoruluĭ de la *Foire aux Vanités* nu vor deştepta atenţiunea noastră dacă nu vor fi însoţite de proza părintească. In volumul actual se expune lupta pentru viaţă, turburările sufletescĭ, speranţele şi, în fine, primele succese ale aceluia care în unele momente strălucite se cumpăneşte glorieĭ luĭ Charles Dickens.

Georges Lefèvre trece în revistă următoarele lucrărĭ dramatice: *L'épreuve, Collinette* de Louis Legendre, *Rembrandt* de Josz et Louis Dumur, *Place aux femmes* de Valabrèque et Hennequin şi *Quatre Filles Aymon.*

L'épreuve este o fantazie odeonescă în versurĭ sglobiĭ. Ideea nu este din cele noue; se pune în lumină faptul că de multe orĭ bărbatul joacă cum îĭ cântă femeea. *Collinette* ne scoate pe scenă maĭ multe personagiĭ din 1816, între care şi pe Ludovic al XVIII-lea. La prima reprezentaţiune a acesteĭ piese însemnatul actor Montbars a căzut mort.

Rembrandt este istoria vieţii risipitoruluĭ artist, a prinţuluĭ pictorilor din toate ţările şi din toţĭ timpiĭ, a autoruluĭ *La Ronde de Nuit.*

Place aux Femmes? este o relevare a chestiuniĭ femeilor. Aci se arată cum ele voesc a-şĭ câştiga viaţa ca şi bărbaţiĭ, fiind în stare a pronunţa o cuvîntare tot aşa de bine ca şi eĭ, a picta un portret şi a pipăi pulsul cu aceeaşĭ dibăcie. De la prima aruncătură de ochĭ *Place aux Femmes* este recunoscută în *Femmes savantes.*

Quatre Filles Aymon este o bufonerie.

Z.

CUPRINSUL

REVISTEI „LITERATURĂ ŞI ARTĂ ROMÂNĂ“

PE ANUL 1897—98

TEXT

		Pagina
A.	Cronice . . . . . 124, 187, 265, 330, 400.	64
Adamescu Gheorghe	Societatea română în timpul Fanarioților.	499
Alecsandri V.	Scrisorĭ inedite	539
Becescu-Florian	Din poveste, poezie	465
Bengescu-Dabija G.	Asupra Teatruluĭ	34
Carmen-Sylva	Der Bläser, poezie	635
Costin A.	Alfons Daudet	119
»	A. I. Cantacuzin	181
»	Cronice . . . . . 470, 532, 598, 727, 78 ?	788
»	Th. Aman	623
Coşbuc G.	Moartea luĭ Gelu, poezie	273
Coşoĭ H.	Sonet, »	183
»	Singurătate, »	329
»	Egoism, »	443
»	Din poveştile rîuluĭ, nuvelă	591
»	Uitare, . . . poezie	744
»	Sonet, ... »	745
»	Părerĭ de rĕŭ, »	746
Dauş L.	Veĭ reveni, sonet	63
»	Akmiutis, fantazie dramatică într'un act.	384

		Pagina
Demetriescu Ang.	Poezia dramatică	145
»	Poezia faţă cu artele	412, 562
Demetrius V.	Un cântec, poezie	786
»	Atuncĭ-acum, »	787
Dimiu D.	Doina	638
Dorin Al.	Ideal, poezie	597
Dragomirescu Iuliŭ	Dianeĭ, poezie	757
»	Apus violet, »	758
»	In castel, »	759
Ghica Ion	Scrisorĭ inedite	735
Grigorovitza Em.	Soartă, nuvelă	510
Kalinderu I.	La inaugurarea uneĭ şcolĭ sătesti	137
Kean	Salonul din Paris (1898)	698, 762
Ionnescu-Gion G.	Din Istoria Bucureştilor	278
»	Mănăstirea Radu-Vodă	431
Istrati Dr. C.	Stefan Michailescu şi virtejul sĕŭ cu abur	204
Iorga N.	Prin Dalmaţia şi Italia, note de călĕtorie	87, 243
Leandru O.	C. Esarcu, schiţă	484
Lecca H. G.	Lîngă Rahova, poezie	113
»	Vendetta, »	555
Lucenzio	William Gladstone	444
M.	Cronică	184
Madan G.	Cine-ĭ vinovat? nuvelă	40
Nanu D.	Copil neastîmpărat, poezie	723
»	Ea doarme, »	724
Nap	Cronică	399
Nottara C. I.	Mihail Pascaly	365
»	Matilda Pascaly	586
Naum Andreĭ	Idealurĭ, poezie	122
»	Cititor, »	263
»	Amiază, »	523
»	In amurg, »	650
Novian R.	Şcoala şi biserica în Norvegia	347
Obedenaru Dr.	Scrisoare inedită	461
Oeconomu Ciru	Fiica luĭ Sejan, poveste istorică	75, 163, 232, 295, 374, 452, 487, 575, 626, 691, 751
Ollănescu D. C.	Rugăciune, poezie	85
»	Satira VII, »	133
»	Satira VIII, »	407
»	Din istoria Teatruluĭ la Romănĭ	611
»	Carol-Vodă, poezie	667
Pav. O.	Din Berlin	53

		Pagina
Paez Don	Elmas	286
»	Rici	740
Păun V. D.	Glas în pustiurĭ, poezie	341
Petrașcu N.	Hășdĕŭ, studiŭ critic	6, 99
»	Conștiința națională	193
»	Enescu G.	290
»	Academia Română	337
»	Un străin (Des rioux) despre noĭ Româniĭ	525
»	Pavilionul român la Exposiția din 1900	660
»	D. de Gubernatis și cartea sa, România și Românii	662
»	Carageale, studiŭ critic	672
»	Flechtenmaher, notiță biografică	748
Speranția Th. D.	Ziua țiganuluĭ, anecdotă populară	371
»	Țiganul și oile, » »	584
»	Fesul țiganuluĭ, » »	696
Strîmbulescu H.	Din Münich	172
Sulioti Chr.	Asupra dueluluĭ	651
Șerbănescu Th	Doruri, poezii	477
Teodorescu G. Dem.	Scrierĭ neo-grece despre Românĭ	26
»	Vistierul Staninos	307
Vlahuță A.	In șes, sonet	25
Vulcan I.	Gărgăuniĭ dragosteĭ, comedie într'un act.	244
Z.	Revista Revistelor	67, 126, 188, 268, 333, 402, 473, 535, 602, 664, 730, 791
Zăgănescu Al.	Ziua, după Victor Hugo	658
Zamfirescu Duiliŭ	Domnița Mezina, poezie	32
»	Sufletul, »	201
»	Că poate atuncĭ, »	202
»	O noapte în pădure, »	605
»	Sosesc, »	609
Zanne Iuliŭ	Valahia tumulus Polonorum	520
»	Za Kròla Olbrachta poginele Szlachta	717

ILUSTRAȚIĬ

Alpar Juan	Cârciumă părăsită	328
Aman Th.	Tudor Vladimirescu	131
»	La Aninoasa	383
»	Th. Aman, portretul sĕŭ	622
Artachino C.	Biblis	31
Capidan P.	Portret	785

		Pagina
Corné Olga M. D-şoara	Nostalgie, pastel	346
Georgescu I.	Mihail Pascaly, bust	370
Grigorescu N.	Sentinela	83
»	Intoarcerea de la păşiune	509
Mirea G. D.	Haşdĕŭ, portret	3
»	Prometeŭ, panoŭ decorativ	202
»	C. Esarcu, portret	483
Mincu I.	Candelă din Catedrala de la Constanţa	231
Serafim D.	Adevĕrul şi minciuna	761
Simonidy M.	Danţul, plafond	561
Stăncescu C.	Matilda Pascaly, portret	585
Storck F.	Tentaţie	747
Tătărescu G.	Renaşterea Romănieĭ	285
Voinescu E.	Plaja de la Constanţa	452
Verona A. G.	In codrul Herţeĭ	430
»	Farmec	697
	Porţile bisericeĭ St. Sava	62
	Mănăstirea Cornetu	97
	Portretul Clucereseĭ Socoteanu	117
	Şcoala luĭ Cosma	144
	Obiecte de aur şi smalţ de la Mănăstirea Bistriţa (1350)	172
	Biserica Domnească de la Curtea-de-Argeş, (sec. XII)	294
	Clopotniţa de la Păpăuţĭ	469
	Cetatea Neamţuluĭ	524
	Resturile Turnuluĭ luĭ Sever din Turnu-Severin	596
	Biserica St. Gheorghe din Hârlăŭ	657
	Clopotniţa de la biserica St. Ion din Piatra	689
	Baia luĭ Duca-Vodă de la Cetăţuia	722

MUSICĂ

Enescu G.	Der Bläser	635
Mărgăritescu M.	Serenadă	264

BIBLIOTECA
UNIVERSITĂŢII
- IAŞI -

BIBLIOGRAFIE

Adamescu Gh. . . . . *Luptele pentru naționalitate ale Românilor de peste munți* la 1848—49. *Noțiuni de istoria limbii și literaturii românești*, 1 v. *Manual de poetică*, 1 v.

Alecsandri V. . . . . *Opere complete*, poesii, 2 v.

Antonescu-Lupu A. . . *Veacul XVI.* Limba și literatura Românilor, studiu, 1 v. *Chestiuni scolare*, 1 v. *Din viața săracă*, nuvele, 1 v.

Antonescu Victor . . . *La Banque d'Allemagne* comparée avec *La Banque de France*, 1 v.

Bengescu-Dabija G. . . *Pigmalion*, tragedie, 1 v. *Amilcar Barca*, tragedie, 1 v.

Cucu N. St. . . . . *Petrolul*, 1 v. *Un nou mod de alimentare a orașelor*, 1 v.

Dauș L. . . . . *Spre moarte*, nuvele, 1 v.

Diaconovich C. Dr. . . *Enciclopedia Română*, fasc. 8.

Dimitriescu Ang. . . . *Barbu Catargiu*, 1 v. *Discursurile lui Macaulay*, 1 v.

Economu Ciru . . . . . *Resbunarea lui Anastase*, 1 v.

Ghica S. Scarlat . . . . *Shylock*, trad., 1 v. *Jul. Cesar*, trad., 1 v.

Grigorovitza Em. . . . *Deutsche Uebertragungen* aus Mihael Eminescu.

Hamangiu C. . . . . *Despre Proprietatea literară*, 1 v. *Scriitori și artiști*, 1 v.

Ionescu-Gion G. . . . . *Ludovic XIV* și *Constantin Brancoveanu*, 1 v. *Manual de poetica română*, 1 v. *Călătoriile lui Carol XII prin Țara românească*, 1 v.

Istrati C. I. Dr. . . . . *Le sel des salines roumaines*, 1 v. *Cercetări asupra păcurilor din România* (cu DD. Cucu și Saligny), 1 v. *O pagină din Istoria contimpurană a României*, med. econ. nat. 1 v. *Curs elementar de himie*, 1 v.

Kalinderu Ioan . . . . . *August și literații*, 1 vol.

Lecca G. H. . . . . *Prima*, poesii 1 v. *Secunda*, poesii, 1 v.

Madan G. . . . . *Suspine*, poesii populare din Basarabia, 1 v.

Michailescu Stef. C. . . *Introducere la Psicho-fisică*, 1 v. *Incercări critice* asupra învățământului nostru primar. *Vîrtejul cu aburi*, 1 v.

Nicolescu N. Oscar . . *Querela inofficiosi testamenti. Nature de la réserve légale et des personne. qui y ont droit*, 1 v.

Ollănescu D. C. . . . . *Ode, Epode, Carmen secularae, Arta poetică*, ale lui Orațiu, traduceri in versuri. (Lucrare premiată de Academia română). 1 v. *Teatru*, 1 v. *Vasile Alexandri*, discurs de recepțiune la Academia română, 1 v. *Satire*, 1 vs

Păun V. D. . . . . *Ficțiune, imagine, comparațiune*, 1 v.

Pĕucescu Gr. G. . . . . *Despre obligațiuni*, 1 v. *Chestia țĕrănească*, 1 v.

Petrașcu N. . . . . *Mihail Eminescu*, 1 v. *Figuri literare contimpurane*, 1 v. *V. Alecsandri*, 1 v. *N. Grigorescu.*

Rădulescu-Motru C. . . *Problemele Psihologiei*, 1 v.

Stambulescu I. . . . . *Casele de Economie*, studiu de legislație comparată, 1 v.

Sbiera I. G. . . . . *Mișcarea bisericească a Românilor din Bucovina*, 1 v.

Sterian G. . . . . *Visul unei nopți de vară*, trad., 1 v.

Văcărescu Theodor C. . *Luptele Românilor.* (Lucrare premiată de Academia română). 1 v.

Zamfirescu Duiliu. . . . *Fără titlu*, 1 v. *In fața vieței*, roman, 1 v. *Lumea nouă* și *lumea veche*, 1 v. *Strămunii noștri*, 1 v. *Alte orizonturi*, poesii, 1 v. *Imnuri păgâne*, poesii, 1 v. *Vara la țară*, 1 v.

Zanne Iuliu. . . . . *Proverbele Românilor*, 2 v.

I.V. SOCECŬ, BUCUREȘCI